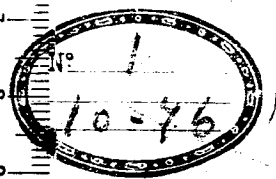

19a-1-20

27. No 3.
D.

In hoc volumine continentur octo libri politicorum sive de Republica
 cum commentarijs D. Thomae Aquinatis qui finiunt. pag. 98.
 Deinde eorum deinde de legibus antiqua translatio. pag. 132
 Tandem D. Thomae Aquinatis quatuor libri de Regimine
 principum quibus finitur hoc volumen. qui incipit post pag. 168. pag. 1

MADE IN SPAIN

182
Anni

R.31458

De Aristoteli de Regimine Principum

ARISTOTELIS STAGIRITAE

Politicorum siue de Republica

LIBRI OCTO

Leonardo Aretino interprete

C V M

D. THOMAE AQUINATIS EXPLANATIONE

nunc denuo summa cura ad manuscriptum exemplar collata,
atque compluribus in locis restituta.

Quibus antiqua (vt se habebat) eorundem adiecta est quæ delitescbat,
Politicorum interpretatio, quam D. Tho. olim exponendo secutus est,
Ex vetusto & manuscripto codice inter imprimendum oblata.

*His accessere ipsius D. Thomæ DE REGIMINE PRINCIPVM libri quatuor.
longe pulcherrimi, ex Opusculis illius excerpti : qui cum ad rem maxime conferre uiderentur,
in calce operis appositi leguntur.*

OE C O N O M I C A

etiam ex antiqua interpretatione, è duobus manuscriptis codicibus desumpta, ne perirent,
tanquam Corollarium quoddam sunt addita.

IVL. MARTIANI ROTÆ LABORE AC DILIGENTIA,

*Cum INDICE locupletissimo omnium, quæ tam in libris Politicorum Aristotelis,
quàm in expositione D. Thomæ Aquinatis notata digna visa sunt.*

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA GRANADA	
Sala	A
Estante	40
Número	235

BIBLIOTECA HOSPITAL REAL GRANADA	
Sala:	A
Estante:	40
Número:	46

J. de Alvarez

VENETIIS APVD IUNTAS
M D LVIII

CLARISSIMO ATQVE ORNATISSIMO VIRO
M. ANTONIO AMVLIO EQVITI
SENATORI AMPLISSIMO

Thomas Iunta. S. D.

NON SATIS cuiquam ad optime consulendum vitæ suæ instituto esse arbitror clarissime atque ornatissime AMVLI, ut, quanquam connexa inter se scientiæ omnes videntur, statim is quibusque literarum studijs, absque ullo delectu incumbat: verum in eo iudicij ac prudentiæ quædam veluti summa consistit, ut, quum cætera omnia viderit, atque alius aliquando inspexerit, unum tamen quasi proprium sibi domicilium eligat: illud præcipue cauens ne forte ignoret, qua sit natura, quòue ingenio, qui patriæ mores, & quæ temporum ratio habenda esse videatur: ne, aut inuita minerva (quod aiunt) quicquam faciat, aut plurimum in ijs operæ insumat, quæ saltem, ut mediocria, maximo vsui atq; ornamento esse non possint. At vero, qui diligenter ciuitatis huiusce conditionem, formam deinde reip. administrandæ considerauerit, is certe nihil in nobilissimarum & præclarissimarum scientiarum studijs, VENETO cui prius faciendum, aut magis conandum statuerit, quàm ut recte ciuitatem & sapienter regendo, summam inter suos laudem consequatur. quum. n. ob plurimas naturæ imbecillitates, ut sunt rerum humanarum vices, longus rerum vsus, & ratio hominibus pridem persuaserit, in unum congregatis, quod in alijs quoq; animantibus videmus, unà viuere, unumq; aliquem, qui tum corporis, tum animi dotibus cæteris antecellat, ducem habere atque magistrum longe utilissimum fuisse, ac pulcherrimam istam ciuilem vitæ societatem inde ortam, coniunctaq; hæc domicilia & hominum conuenticula, quas tum vrbes dicimus, tum ciuitates, fuisse constituta, & principes viros, qui illas regerent, destinatos, quis neget eum, qui ad huiusmodi munia admittendus sit, summa laude dignum existimari, si eam vitæ rationem sequatur, in qua & sibi ipse, & suæ ciuitati, ac cæteris prodesse possit? nimirum, quum ex sapientissimorum hominum sententia, tres potissimum apud omnes gentes gubernandæ reipub. quædam veluti formæ reperiantur, quarum vna est regis, altera optimatum, tertia populi totius æqualitate ac moderatione contenti, & quum difficillimum quiddam sit, ac longe maius quàm homines opinantur, ita se ad tria hæc aliquem comparare, ut ad vnamquamque natus esse videri possit, quum interim innumerabilia propemodum præstare debeat is, qui vnus supra cæteros positus cuncta moderetur, ad cuius nutum omnia dirigantur, Et, in optimatum gubernatione, tam multa sint, quibus apprime instructum esse illum necesse est, qui cum pluribus reipub. administret, ac tot ei necessaria esse, qui populari administrationi, ceu naui cuidam ventis agitata inseruiat, ut, ne suis ipsa fluctibus obruatur, nihil quotidie maiori penè studio, præ oculis habendum sit, quàm quomodo possit velificationem mutare, longe difficillimum esse etiam fatendum est, recte aliquem posse in vestra hac tam bene constituta reipub. quæ non ad vnus quidem aut alterius imaginem à maioribus vestris constituta, sed ex omnibus omnium virtutibus, & quæ in vna quaq; earum inerant bonis sapienter cõposita est, sine literis atq; multiplici quadã, variaq; eruditione versari. Etenim, si optimum gubernandi genus Atheniensium, quando nihil magis simile reperi-

tur, quam Atheniensi populo Venetus, si Lacedaemoniorum, Thebanorum, Corinthiorum aspe-
xerimus, horum singulos in vna aut altera separatim virtute valuisse deprehendemus. quae vero
in omnibus egregie praestiterit virtutibus respub. nulla adhuc praeter vestram inuenta est: quae
sola quidem post homines natos in se vera reip. non modo imaginem, sed auctoritatem etiam ac sum-
mum splendorem retinet. nam, & in deliberando si quando res versatur, nihil vestro Senatu
prudenter, nihil sapientius excogitari potest. & in ferendis vel de hominum fortunis, vel de ca-
pite sententijs, sola profecto iudicia vestra seueritatem cum clementia & aequitate coniunctam
seruare omnes intelligunt. si vero ipsam benefaciendi rationem spectes, nemo certe aut sapius,
aut melius, aut opportunius vnq̄ dedit. nam de referenda gratia, quid dicam? cum vestra Respub.
fecundi agri rationem praclare imitetur? in rebus autem fortiter ac magno animo gerendis, quid
maius dici, quid excogitari potest? Vos, aduersis reipu. temporibus, omnem penè Europam cum ini-
micam haberetis, non modo efferarum nationum in vos impetum constanter sustinistis, sed tam
longe lateque etiam vestra singulari prudentia propulastis, ut & maximam ipsi vobis utilitatem
pepereritis, & egregiam apud omnes gentes constantiae & fortitudinis laudem fueritis consecu-
ti. omittam, quanta cura diligentiaq̄ christianam religionem ac pietatem iam inde à primor-
dio vr̄bis, ad haec vsque tempora, inuolatam vestra Respub. colat: quanto studio aduenas ac pe-
regrinos amplectatur. haec enim & templorum vr̄bis amplitudine ac numero, & quotidiana penè
beneficentia ita sunt illustria, ut mea hac exili commemoratione minime indigere videantur.
quae postremo sit huius reipub. in alienis rebus abstinentia, in suis continentia, alterum vel in
eius victu ac vestitu quotidie perspicitur, alterum ab eius vicinis intelligi, quae vna terra ma-
riq̄ amicissime vtuntur. nulla enim totis mille & amplius annis Respub. à vobis bello laceſ-
sita, nullus Rex iniuria prouocatus, nulli quicquam iniuste ademptum: contra vero multi
consilio, multi studio, multi opibus adiuti sunt. Quam ob rem concludi facile potest, Venetos
adolescentes, qui ad Rempub. accessuri sunt, ne vestra huius temporis, & praeterita maiorum
gloria illis oneri futura sit, summa ope niti debere, ut nobilissimarum scientiarum cognitio-
ne animum colentes, se qua parte possunt Reipub. & patriae vtilis exhibeant. quid enim aliud
facere illos decet, qui in republica nati sunt, atque ea Repub. quae nulla putat neque maiora,
neque ampliora nobilitatis insignia, quam quae sunt ipsa virtute fundata? nam nobilitas ipsa,
quae in summo honore ac dignatione apud omnes est, nihil porro aliud est, quam antiqua, &
per multos annos, cum diuitijs, in vna domo continuata virtus. Obiciat aliquis fortasse, ut
sunt hominum ingenia, sibi maxime aequum videri, qui ad rempub. accessuri sunt, eos optima-
rum artium studijs operam impendere, ceteris non ita esse faciendum: ei ego sic breuiter, &
quantum per me fieri poterit, hac in parte respondeo. Quum totum hoc, quod humana vi-
tae curriculum vocamus, partim ocio, partim negotio, duobus quasi alternis spatijs, distingua-
tur, quumq̄ non, nihil omnino, sed aliquid remissius agere, ociu[m] nuncupetur, quid obsecro per
Deos immortales, ab eo homine, quem absque vlla Reipub. vnquam administranda facultate
in sua ciuitate nasci fortuna voluerit, honestius fieri queat, quam si se totum ad literarum
studia conferat? nimirum, quum ex animo constemus & corpore, & altera nostri pars, quae
dicitur animus, corpore nobilior sit, quis adeo vecors est, qui nesciat, hunc non splendore serici,
non grato purpurae colore, non vnguentis, non gemmis, non auro, sed literis, disciplinis, &
sapientiae simul studijs coli posse? quae omnia huiusmodi sunt, & nobiscum ita coniun-
cta, ut separari villo pacto non possint. nosque oblectant ad ultimam vsque senectutem: atque

ita oblectant, ut, quod maximum ceteris in rebus incommodum est, ab omni suspitione vacent, ne
quandoque auferantur. sed quid aliud voluptas est, quam habere quod volumus, quodque potissi-
mum nos natura cogit expetere? sed omnes ducente natura id agimus, ut multa videre atq̄ intelli-
gere possimus: atque idem illi, qui literas auersantur, non perinde aliam ob rem sibi placent, q̄ quod
ea, quae ipsi forte didicerint, in cognitionem aliorum, ac praecipue hominum literatorum perueni-
re posse non credunt. si igitur voluptas est, tenere, quod cupimus, & nemo est, qui non quampluri-
ma scire desideret, is, qui non ad publica in sua ciuitate munera natus est, atq̄ omnia tantum vo-
luptate metitur, quare ineffabilem istam delectationem, quae ex varia hac literarum cognitio-
ne percipitur, tantopere fugit? nonne videmus, nihil esse in rerum natura, quod literis expres-
sum non sit, atque descriptum? Etenim, si vniuersam hanc terrae mole[m], atque eam in pri-
mis, quam Deus Opt. Max. nobis ad habitandum dedit, velimus cognoscere, infiniti propemodum
scriptores non maria solum, terras, flumina, insignes vr̄bes, sub oculos ponent, sed fontes, qui
syluis obsiti latitant, antra, aedificia incredibili Regum ac populorum ambitione constructa: qui
varias machinas, qui arma, atque instrumenta, qui signa, qui tabulas, qui vasa à maioribus
nostris tantopere laudata, magna nostra cum voluptate recensent. alij, non eorum tantum
animantium, quae non procul à nostro conspectu recedunt, verum etiam belluarum, quae aut
aquis occultantur, aut lustris & saltibus auis clauduntur, naturam atque habitum indicabunt.
alij, non herbam, non fruticem, non arborem praetermittent, cuius effigiem, colorem, sapo-
rem, verbis suis non optime reddant. alij metallorum pariter & gemmarum figuram, ac laten-
tem in eis vim, nec non diuersa lapidum genera, & quo quaeq̄ loco effodiantur, docebunt. quod si
oculos, ut homines imprimis decet, sursum quandoq̄ velimus attollere, nobisq̄ in mentem veniat
in has supremas sedes, vnde noster euolasse dicitur animus, cogitatione penetrare, non deerunt
qui nos per multiplices istos siderum orbis, ad ipsius Dei Optimi Maximi tribunal vsque per-
ducant. atque interim narrent, qui fieri soleat, ut pluuia, grando, nix, vicissim ex alto descen-
dant, quae tanta lucis atque umbræ varietas: cur toties è nostro aspectu se Luna praecripiat:
atque etiam Sol ipse, nonnunquam deficere videatur. praeterea, si nos met ipsos aliquando respexe-
rimus, ac simul consideremus, quo artificio quantaq̄ proportione singula haec instrumenta spi-
randi, mouendi, vscendi natura formarit, infinitos penè inueniemus, qui non modo totam hanc
corporis speciem in sua membra distinguant, sed etiam minutissimas quasq̄ venas, & vnde
nascantur, & quo pertingant, magna hercle totius generis humani utilitate commemorent.
Itaque satis arbitror patet, literarum studia summi vsus & maximi ornamenti loco haberi
oportere, ac neminem esse, qui ea in primis sequi non debeat. quod si bene institutis hominibus &
à reipub. tamen administratione semotis literas necessarias esse omnino fatendum est, quanto
magis ei, qui ad rem quandoque publicam sit accessurus, necessarias esse intelligemus? Ego qui-
dem, si alicubi literis operam dare adolescentibus necessarium vnquam iudicavi, profecto in hac
vestra ciuitate id omnino faciendum existimo. in qua, cum praeclearam istam & optime consti-
tutam rempub. intueor, eamq̄ per tot annos iam Deorum immortalium benignitate domi ac fo-
ris, pace ac bello, summa cum vestra & totius Christiani nominis dignitate agentem video,
in eam statim opinionem adducor, ut contendere non dubitem, eos ciues, qui ad illius cu-
ram accessuri sunt, si literas & honestarum scientiarum studia negligant, praeter communem
omnibus naturae legem, patriae suae quoque plurimum obesse conari. nam, ut reliqua ta-
ceam, si à vobis omni virtutum splendore cumulatis, ad parum doctos adolescentes reipub. guber-

macula quasi per manus tradentur, facile id quandoque fiat, ut summa cum difficultate amplitudinem istam, quæ vestra est, retinere possitis. Ex omnibus autem ijs, quæ virum cum primis ingenium, ac nobilem decere solent, disciplinis, nullam ego vestris adolescentibus magis necessariam esse arbitror, quam eam quæ rerum publicarum administrationem docet. qua de re cum duo grauissimi philosophi Plato & Aristoteles acutissime scripserint, atque ille formam potius, quam id quæ græci appellant, quandam reipub. ostenderit, hunc ego sanè, quod omnes reipub. status, virtutes, ac vitia libris octo diligentissime, ut omnia, persecutus sit, adolescentum vestrorum manibus qui teratur, digniorem esse existimaui, ut declinatis ijs, quæ reipub. vestrae obesse possent, acrius in ea incumbant, quæ illam non modo tueri, verum etiam quam maxime augere queant. quæ duo, mea quidem sententia, ex vno Aristotele multo commodius percipi possunt, quam ex reliquis, qui ea de re scripserunt, auctoribus. Quam ob rem me recte facturum, & à vestra ac totius utilitate reipub. non alienam rem iudicavi, si post Galemi & Aristotelis operum editionem, hos quoque Aristotelis libros octo de reipub. cum diui Thomæ Aquinatis commentarijs, iam pridem impressis illis quidem, nunc vero cum manuscriptis etiam codicibus diligenter collatis, & in melius (ut vides) reformatis, ad pristinum scilicet suum candorem summo studio redactis, typis nostris in publicum mittendos curarem. quum. n. alter eorum corporibus mederi, alter, quod maius est, animos nostros meliores reddere consueuerit, & quantum in me fuit, quum vtrunque abunde præstare contendissem, id tantum superesse mihi videbatur, ut, quæ publice quoque reip. utilitati in commune consulerent, ea quam maxime possemus, castigata ad studiosorum, atque in primis nobilium adolescentum vestrorum commoditatem edenda curarem. quod etiam tum demum à me factum est, quum Iul. Mart. Rotam summæ doctrinæ & eruditionis virum nactus sum. qui de vobis & de vniuerso eruditorum hominum genere bene merendi studio & voluntate accensus, totos diui Thomæ Aquinatis commentarios summa cura ab innumeris penè, quibus antea referti erant, erroribus repurgauit. et magna ex parte restituit. effecitq. ut nunc merito affirmare possimus, post hunc exscribendi libros modum inuentum, Aristotelis quæ vocantur Politica cum diui Thomæ commentarijs castigatiora nunquam prodidisse. quod quanti laboris opus fuerit, tuum & eruditorum sit iudicium. nihil mihi de his hoc loco dicendum sit. ne, dum velim aliorum labores ac vigilias laudare, id faciendo de me ipse loqui etiam videar voluisse. id tantum dixerim, quod, cum difficile admodum sit, antiquorum scripta publice aliqua cum laude interpretari, propterea quod integrum illum scientiarum orbem ac multas alias disciplinas, velut officij sui administras, id munus requirit, longe difficillimum esse etiam credendum est, quæ in scriptoribus erunt vitiose descripta, citra offensionem corrigere. multi. n. errores in libris, vel librorum incuria, vel temporum iniquitate, vel arrogantis alicuius literatoris temeritate, ita aliquando inolescunt, ut plurimis locis deprauati nulli penè vsui, maximo autem impedimento studentibus esse possint. quos oēs si multorum quis codicum accurata collatione castigarit, nihil de suo addens, nihilq. detrahens, nisi id faciendum euidenti quadam & certa ratione cognoscat, aut quæ omnino corrigi non possunt, notare tantum optime poterit, tanti nimirum ingenij opus est, tantiq. in literis vsus, ut qui id commode fecerit, summa laude dignus ab omnibus existimandus sit. His accessere ipsius diui Thomæ de regimine Principum libri quattuor longe pulcherrimi, qui cum antea, cum Beati illius viri opusculis excudi consueuissent, vel ob id vnum mihi his addi debere visi sunt, quod ei de vna eademq. re cum ipso Aristotele penè sermo esset. quum enim quomodo Principes & Reges bene viuere & sapienter imperare debeant, certis quibusdam legibus & sanctioribus institutis christianus vir christiana eruditione

prosequatur,

prosequatur, ab eo vos, hoc est tot (absit dicto inuidia) principes, & quasi quidam supremi illius atq. æterni regis, in terris legati, præcepta abunde haurire mihi posse videmini & recte viuendi, & populo vestra cura fideiq. commissos, bene beateq. ac summa cum laude gubernandi.

Cur autem editionem hanc tibi vni potissimum clarissime & ornatissime A M V L I ex tanto nobilium virorum cœtu dicare, & sub tuo nomine in manus hominum exire voluerimus, id si quis paulo altius secum existimabit (modo æquus rerum estimator esse velit) non solum recte, sed iure id à nobis factum fuisse iudicabit. Nam, quum tu ab ineunte adolescentia eam semper vitæ rationem secutus sis, quæ non multarum opum voluptatē sæpenumero, et ijs, qui ipsam vnam admirantur, molestant, non imperij gloriam pollicetur vna cum hoc corpore cito perituram, sed animi libertatem, et incredibilem illam bene actæ vitæ dulcedinem cum laudis æternitate cõiunctam, iure optimo hos tibi deberi libros vidimus, qui ab Aristotele de Repub. summo studio conscripti sunt. ita. n. tu te quoq. ad huius reip. et patriæ tuæ utilitatem græcis & latinis literis, & omni nobilissimarum artium cognitione ab ineunte ætate præparasti, ut, postq. Reip. admotus es, trigessimum ab hinc annū, miros in ea præclarissimarum tuarum virtutum proventus protuleris. omittam quod in eorum omnium, quæ sunt, cognitionem, diuinarum humanarumq. rerum perceptionem, tam accurate ex sapientum lectione peruenisti, ut ad totius quoq. philosophiæ arcana penitus accesseris: quotidianoq. sermone, publicaq. & priuata viuendi ratione, nihil tibi non lectum, nihil non intellectum probes. Quis. n. est, qui nesciat, quum superioribus annis hæc Respub. grauissimo Otthomanico bello premeretur, nec solum classe Corcyram insulam hostes obsiderent, sed omnem Illyriam, & interiorem regionem, magna equitum manu etiã infestarent, et longe difficillimum cuiq. esset, in tanto rerum discrimine tunc reip. tueri, vnus tu, qui à Codro, Themistocle, Philenis fratribus, Curtio, Regulo, & duobus Decijs antea didiceras, qua pietate Deos penates, aras, & focos, ac ipsa maiorum suorum monumenta vnumquenq. colere deceat, qui meminisset se nihil habere, quod necesse non sit patriæ referre acceptum, I A D R A E Comes factus, & ad Dalmatiam tutandam celeriter ad urbem destinatus, pro patria penè deuotus, tam forti, tam constanti animo remp. ope, opera, & consilio defendisti, tanta ingenij dexteritate oppidanorum animos in fide continuisti, neq. animum inclinare passus es, ut non multis deinde mensibus ea conseruata ciuitate, & erectis Iadrensiū animis, magna cura patriam tuam & vniuersam remp. leuaueris. quo tempore ea tua fuit vigilantia, ea cura, ea industria, ut nihil quod aut ab optimo præside, aut à viro sapientissimo desiderari posset, vnq. prætermiseris. cum. n. regio illa suapte natura inculta & aspera, omnibus ijs, quæ ad comæatus attinent, indigeret, & milites, qui Iadram tutabantur, diuturnis Barbarorum excursionibus, & agri direptione, fame ac rerum omnium penuria veluti domesticis quibusdam hostibus circumnenti, laborarent, ac iam locum deserere cogerentur, tu quum de publico oppidanos ac milites alere ultra non posses, de tuo alere instituisti. et magno frumenti numero, quem tibi in venturi anni vsu, & familiæ tuæ alimentum eo deuehendum curaueras, in mediam urbem aduecto, in sperata annonæ copia, repente omnes exhilarasti. magnum certe nostris temporibus facinus et memorabile. hominem tantæ liberalitatis inueniri, ut magnam ciuium & oppidanorum multitudinem, non sociorum, ut multi solent, damnis, sed propria impensa liberalitatis sustentarit. quod tantæ ideo tibi facilius fuit, quia totum vitæ tuæ cursum summa cum liberalitatis semper laude transegiisti. Nam, quid dicam de B R I X I A N A præfectura, quã tanta prudentia, tanta in rebus omnibus vigilantia gessisti, ut ciues illi te non quasi ab hac Repub. missum aliquem, sed hominem planè diuinum, vel potius de cælo lapsum numen ad mirarentur? ac primum tu, ut optimi solent Medici qui magis affectam corporis partem curandam suscipiunt, ciues, qui inter se dissidebant, & inuisa contentione acres inter se

inimicitias exercebant, quasi potiore partem ciuitatis curaturus, ad pacem & concordiam traduxisti. graues deinde omnium controuersias sustulisti. multas ab ijs iniurias propulsasti. contentiones & rixas consopisti. ut tuorum meritorum ex illorum ciuium animis memoria nulla atas, nulla obliuio delere unquam possit. Sed quid ego haec commemoro? norunt omnes quot quantisque animi dotibus abundes, nihilque ingenio tuo vel praestantius, vel acutius, vel facundius esse posse. neminem te sermonis grauitate, ornatu, gratia superare. Prudentia uero te tantum esse, ut neminem habeant, quem tibi homines in hoc genere laudis anteponant. nam quis te uno dicenda acutius cogitauit, aut cogitata consultius disposuit, aut disposita maturius expediuit? Iustitia uero atque integritate quantum polleas, testes sunt cum prouinciales & urbani, quibus es functus summa cum laude, magistratus, tum ille praecipue qua continentis orae Sapientes reip. negocia in senatu procurant. cui etiam per multos annos maxima cum tui nominis celebritate, & reip. utilitate praesuisisti. testis est illa ad Carolum V Imperatorem LEGATI O, unde tantum laudis ac gloriae reportasti, tantum Veneti nominis amplitudini vel una liberalitate ac munificetia tua accessionis est factum, ut difficile dictu sit, gratior ne in patriam redieris, an honoratior. praeterea, quando is, qui oratoris personam sustinet, magnum onus perferre multorum testimonio existimatur, eo in munere tractandis multis magnisque rebus te ita semper gessisti, ut omnium expectationem quam maximam, facillime superaris. nam & literae tuae de rebus maximis ad Senatum opportune & prudenter missae, omnium animos ac mentes tibi mirum in modum conciliarunt: & quae gessisti, omnia eiusmodi fuerunt, ut te non prudentissimum modo & reipub. amanti-ssimum, uerum etiam diligentem & semper uigilem pro communi patriae salute, in quadam quasi statione positum ostenderint. Quid? nonne toto eo tempore, quo apud Carolum reip. nomine legatum egisti, maximus ille & sapientissimus omnium, qui unquam fuerunt, reip. christiana Imperator, te ita charum semper ac iucundum habuit, ut nullius consuetudine ac familiaritate libentius uteretur, quam tua? & post publica patriae tuae negocia summa semper felicitate ac facilitate confecta, non integros fere dies tecum domesticis colloquijs et iucundis sermonibus tantum absumeret, sed etiam de maximis quibusque suis & Imperij rebus te per amantem in consilium adhiberet. Merito igitur is abs se discedentem te, in argumentum amoris in te sui, atque ad diuturnam legationis bene & feliciter actae memoriam, non summis modo in omnem posteritatem honoribus auxit, & egregijs laudibus cumulauit, sed clarissima etiam tibi, et familiae tuae insignia donauit. Quam ob rem omnittam, quot quantisque reuersus in patriam laudibus exceptus sis, quot honoribus ornatus: ut nullum tam magnum atque amplum in republica munus sit, nulla tam excellens procuratio, qua te non omnes hac aetate dignum penitus existimet. Suscipe igitur alacri animo uir Clarissime, hoc qualecunque sit, quod a me munus proficiscitur, & libenter amplectere. nam, quum pluribus causis, quas omnittam, hoc uolumen ad te pertineat, ob hoc tamen potissimum a me tibi mitti debuit, tum quod tu Senator amplissimus, qui unam hanc post homines natos remp. & quae magnam ipsius imperij Graeciae partem latissime quandoque armis imperioque complexa est, ita quotidie administras, ut inde magnam laudem consequaris, recte hos Aristotelis de Repub. libros cum diuini Thomae commentarijs, suscepturus omnibus uideris, & sub tuo patrocinio susceptos fortiter defensurus, tum etiam quod egregie me facturum existimauit, si hoc quamquam exili testimonio, quantum non ego solum, sed uniuersa plane ciuitas tibi & priuatim & publice debeat, posteritas nosceret. Et, cum nouerit, non parua deinde ex nominis tui amplitudine auctoritas Typis nostris accederet.

Vale.

INDEX OMNIUM QUAE tam in libris Politicorum Arist. quam in expositione, D. Tho. Aquinatis notatu digna duximus.

Abstinentia nimia a mulieribus ducit hominem ad masculorum concubitus. 26.3.H
Accidentis, cuius est generatio secundum quid, & etiam secundum quid corruptio. 90.1.D
Acquisitio pecuniae ex rebus naturalibus, est naturalis & propria pars pecuniatiuae. 11.4.E
Acquisitio pecuniae non ex rebus naturalibus, sed ex ipsis met pecunijs, non est secundum naturam. 11.2.B. Ideo ista ars digne odio habetur. ibidem. C.D
Actio & factio in hoc differre uidentur, quia factio est operatio transiens, actio uero immanens. 4.4.F
Adulator est, qui dicit & operatur ea quae opinatur placere, in nullo uolens contristari. 56.4.H
Agere & facere specie differunt. 4.3.F
Amantes iuxta Aristophanis dictum desiderant fieri unum per naturam, at quia hoc esse non potest, desiderant fieri unum quatenus possibile est. 17.2.A
Amici principantes, debent esse amici principantis & principatus. 50.4.E.F
Amor separat principatum regalem a tyrannico, cum tyrannus non ob amorem, sed ob proprium commodum imperet. 13.1.A
Amor propinquitatis, uel ipsa propinquitas, tollitur propter longinquam generationem, uel propter aliquam offensam. 17.1.A
Amor libidinosus additus amori naturali, causat in coitu maximam delectationem. 17.1.B
Amor diminuitur per communicationem ad multos. 17.2.C
Amor sui, licet naturalis sit, quatenus tamen est uituperio dignus, similiter & amor aliarum rerum. 18.1.D
Amor honoris & diuitiarum est causa & maior pars iniustitiarum quae fiunt in ciuitate. 28.1.C
Amor & timor peruertunt saepe iudicium iudicis & principantis. 99.2.C
Anima dominatur corpori principatu despotico, appetitui uero principatu politico. 5.3.G
Animal idem, non potest habere plures partes eiusdem speciei, differentes secundum speciem. 55.1.A
Animalia perfecta non possunt generari nisi ex femine. 25.3.H
Animus siue uoluntas est in nobis immediatum principium agendi. 108.4.H
Appetitus finis licet infinitus sit, appetitus tamen eorum quae ad finem ordinantur non est infinitus. 125.2.D
Appetitus irrationalis prior est quam intellectus in actu perfecto. 119.3.H
Appetitus malus & peruersus peruertit iudicium de se ipso. 38.2.C
Appetitus potest moueri non solum a ratione, sed etiam a sensu, & ideo non totaliter subijcitur rationi. 5.3.H
Ars, si faceret ea: quae sunt naturae: similiter operaretur sicut & natura. 1.1.D
Ars possessiua est quaedam pars oeconomiae. 4.3.C
Ars acquirendi pecunias, num sit omnino eadem oeconomica, uel pars ipsius. 8.1.C
Ars dicitur esse pars alterius artis, quae considerat partem eius: quam considerat alia ars. ibidem. D
Ars ministratiua ea dicitur quae facit aliquid in ministerium alterius artis. ibidem.
Ars una ministrat alij dupliciter, scilicet preparando, & materiam exhibendo. ibidem.
Ars triplex, praeparatiua, formae introductiua, & uisualis. 41.4.G

Ars, siue artifex uisualis rectius iudicat, quam ille qui formam introducit in materia. ibidem.
Ars medicinae cur non sit pars oeconomicae sicut esse dicitur pecuniatiua. 11.1.D
Ars militaris & medicinae non sunt ordinatae ad cogregandas pecunias, sed plurimi faciunt eas pecuniatiuas. 10.4.H
Artifex, certius & rectius operatur per artem quam per rationem. 50.1.D
Artifices, & qui non sunt factiui operationum uirtutis non participant ciuilitate per se. 110.4.E
Artifices non indigerent ministris, si instrumenta inanimata ad imperium obedire possent artificis. 4.4.E
Artifices, & exercentes agriculturam non erant ciues apud Creteneses sed serui. 19.1.D
Artifices, non sunt dicendi ciues, nisi cum aliqua conditione diminuentur, ut sunt pueri & serui. 35.4.F
Artifices & mercenarij, in populari statu possunt esse ciues, cum ad principatum promoueri possint, in optimatum uero statu, hoc est impossibile. 36.1.C
Babylon ciuitas magna fuisse monstrat ex hoc, quod quoniam fuit capta una pars ciuitatis, alia pars non sensit hoc usque ad tertium diem propter murorum amplitudinem. 34.1.A
Barbarus quis dicatur. 2.2.D
Barbarus simpliciter ille dicitur quod ratione deficit, uel propter inclementiam caeli, uel ob malam consuetudinem. 2.3.E
Barbarus non est principatus secundum naturam. 161.F
Barbarus ut plurimum corpore robustus est, mente uero debilis. ibidem.
Beatitude est perfectissimum bonum hominis, in qua est omnium aggregatio honorum. 100.4.H
Bellicae actiones in ciuilibus ordinantur ad duo, quando sunt eligendae & bonae, quando uero non, & qui sit earum finis ponitur. 103.3.E
Bonus dicitur dupliciter, scilicet secundum actum perfectum, & secundum inclinationem. 43.4.F
Bonus generat bonum, quomodo sit intelligendum. ibidem.
Bonus & studiosus uir ille dicitur, cui simpliciter bona sunt bona propter ipsam uirtutem. 115.2.D
Bona exteriora terminum quendam habent, ideo in ipsis non potest esse felicitas. 101.2.D
Bona omnia, non sunt ad inuicem comparabilia, cum non sint unius speciei. 43.2.A
Bona exteriora sunt propter bona animae & corporis, bona corporis propter bona animae, & haec omnia propter bonum commune ciuitatis. 87.4.E
Bonum hominis est esse perfectum ipsius hominis, quia bonitas perfectio quaedam est. 100.4.G
Bonum hominis duplex, quoddam est intrinsecum ut fanitas & scientia, quoddam extrinsecum ut diuitiae. 71.2.B
Bonorum quae sunt extra animam, causa sunt fortuna & casus, unde dicuntur bona fortunae. 101.4.E
Causae & principia seditionum in ciuitatibus sunt septem uno modo, alio modo plures. 71.3.E
Causa prima & principia dispositiua ad seditionem sunt duo, honor. scilicet & lucrum. ibidem. F. G. H
Calunia est falsi criminis impositio, seu alieni rei usurpatione propter falsi criminis impositionem. 74.3.E
Caelum non ponit necessitatem in hijs, quae operantur secundum intellectum. 90.1.B
Ciuitas optime gubernatur & uiuit, quae attingit ad felicitatem optimam. 115.1.B
Ciuitas quo in loco sit extruenda, & quomodo. 112.2.D. uersa ad orientales uentos salubrior est. ibidem.
Ciuitas ad mare sita, num periculum subeat & sit sibi damnosum quaeritur. 107.1.C. quomodo se habere debeat circa nauicam & multitudinem naualem declarat. ibidem. E. F. G. H
Ciuitates incolentes & regentes, quales esse debent. 107.4.H
Ciuitas, licet habeat bonas leges, si tamen non sunt ciues assueti & eruditi in illis, non proficiunt eis. 82.1.A
Ciuitas, an magis debeat regi ab optimis legibus an ab optimis

optimis viris. 474.F. si autem à viris optimis, num ab vno vel pluribus. 49.1.B
 Ciuitas non est instituta gratia alicuius boni particularis & secundum quid. 38.4.E
 Ciuitas nō est instituta gratia compugnationis & cōmunitatis & aliorum contractuum & quare. 39.2.A
 Ciuitas nō est cōmunicatio loci, neq; iniuriandi sibi ipsis & commertij gratia. 39.2.D
 Ciuitas est cōmunicatio bene viuendi, composita ex domibus & diuersis generibus gratia vitæ perfectæ, est per se sufficientis. 39.3.E
 Ciuitas natura serua, non potest dici ciuitas. 55.2.B
 Ciuitas, propter maximam vnitatem tollitur. 18.3.G
 Ciuitas, cum sit quoddam totū perfectum, oportet quod consistat ex partibus dissimilibus secundū speciē. 17.3.G
 Ciuitas, perfecta cōmunitas est, cum in ea ordinētur quæ sunt necessaria vitæ. 3.1.B
 Ciuitas, secundū naturam est prius q̄ vnus homo. 3.4.G
 Ciuitas est liberorū hoīum societas, cuius finis est vtilitas cōis, i quā oīs administratio publica tēdere debet. 36.2.D
 Ciuitas omnis regitur aut ab vno, aut à paucis, aut à multis. 21.1.D
 Ciuitas quæ à mulieribus regitur, male ordinata sit opus est, cum mulieres ratione deficiant. 26.4.E
 Ciuitas valde lēditur per Regem, qui ex vili statu ad regiam sit assumptus dignitatem. 30.1.D
 Ciuitas est quoddam totum cōstitutum ex ciuibus tanq̄ ex partibus. 32.3.E
 Ciuitas non debet esse ex egenis, quia nihil posset tribuere ad cōmune. 43.2.D. nec ex seruis, quia seruus non potest habere principatum ibidem.
 Ciuitas potest esse sine iustitiā & virtute bellica sed non bene ibidem
 Ciuitas determinatē multitudinis esse debet, in magnitudine & paruitate, sicut sunt oīa naturalia. 106.1.A.B
 Ciuitatis situs, cōdicare debet mari & terræ, vt sit vtilis ad expellendū inimicos, & ad iuuandū inimicos. 107.1.A
 Ciuitatis institutor, cā maximorū hoīb⁹ bonorū fuit. 3.4.G
 Ciuitatis maxia vnitas, ē ipsi⁹ ciuitatis destructio. 15.4.F
 Ciuitatis pfectio nō cōsistit in hoc q̄ quilibet dicere possit, hoc est meum vt dicebat Socrates, & probatur plurimis rationibus. 16.1.D
 Ciuitatis possessio tāta eē debet, vt ex ea viuāt bñ. 20.3.E
 Ciuitatis partes s̄m Platonem quæ & quot sint 161. C.D. improbatur eius opinio ibidem. 3.F. Ponitur intentio propria. G.H
 Ciuitatis magnitudo, nō consistit in multitudine ciuium absolute. 105.2.D
 Ciuitatis magnitudo sita est & attenditur secundum multitudinem partium per se ipsius, homines omnes autem habitantes non sunt per se ipsius partes. 105.3.H
 Ciuitatis ptes quot nūero sint, & q̄. 109.2. A.B.C.& 3.H
 Ciuitates, propter excellentias datas præter proportionē non virtuoso corrumpuntur. 79.4.F
 Ciues, num cōdicare debeant in omnibus aut in nullo, aut in quibusdam sic, in quibusdam non. 14.4.H
 Ciues in nullo cōdicare, est cōtra rōnem ciuitatis ibidem.
 Ciues qua cura corporis sint alendi. 119.3.E
 Ciues excedentes in diuitijs, vel in amicis vel in potentia sunt relegandi à ciuitate. 45.2.A.B
 Ciuis, p̄ quæ fiat disciplinatus & studiosus ingrit. 117.2.C
 Ciuium multitudo tanta esse debet in ciuitate, quāta possit à principante cognosci. 106.2.D
 Ciuis in optima politia dicitur ille qui eligit, & potest subijci & principari propter vitam virtuosam. 44.4.F
 Ciuis q̄ sit appellādus, & quæ ciuitas dici debeat. 32.2.B
 Ciues q̄ sint appellādi, ac plures ciuiū spēs ponunt. 35.3.H
 Ciuis per similitudinem quis dicitur. 32.3.H
 Ciuis simpliciter est ille qui particeps est publicæ potestatis iudicandi & decernendi. 32.4.G
 Ciuis nō est ille q̄ participat iudicio & cōcione, sed q̄ pōt

cōstitui in principatu cōsiliatio vel iudicatio. 33.2.A
 Ciuis altera descriptio ponitur, & dictum Gorgij Leonini declaratur. ibidem C.D
 Ciuis num dicendus sit, qui nuper fuerit ciuitate donatus. 33.3.E. num iuste vel iniuste sit ciuis ibidem
 Ciuis boni, & boni viri, num eadem sit virtus. 34.2.B
 Ciuis virtus in quantum est ciuis, consideratur in ordine ad politiam. 34.3.G
 Cōmunitas rerū vsus ac possessio excitat multas in ciuitate discordias, tēperantiā ac liberalitatem aufert. 17.2.D
 Cōmunicatio secundū naturam duplex est, s. maris & feminae, & principantis & subiecti. 2.1.B.C.D
 Cōmunicatio duorum in eo quod expedit vtriq; est ratio amicitij. 7.2.D
 Cōmunitas domus ad quid ordinetur. 2.4.E
 Cōmunitas ciuitatis est naturalis. ibidem
 Cōmutatio pecuniaria est per rationē inuenta. 9.4.F
 Cōmunitas liberorum ducit homines ad iurgia, tollit reuerentiam seniorū, & cōsanguinitatis amorē. 16.3.G
 Cōmutatio incepta à rebus, quæ natura ministrat ad necessitatem humanæ vitæ. 9.3.F
 Cōmutatio q̄ est p̄ pecuniā non est naturalis. 9.4.F
 Coniugium, nō debet fieri in nimia iuuentute nec in nimia senectute, vt parētes filijs, & filij parētibus prodesse possint. 120.2.A.B
 Consilium feminarū & puerorū inconstans & imperfectum est & quæ sit huius ratio. 13.3.G
 Consiliū Eubolis de ciuitate obsidēda quale fuerit. 23.3.F
 Consiliū Periandri ad Trasibulum missum circa ciues in potentia excedentes, & quietem ciuitatis turbantes, in spicis virga truncatis. 45.2.H
 Consilium maxime necessarium est in statu populari, cū populus vt plurimum imprudens sit & sine virtute, & impetu ducatur voluntatis. 92.4.F
 Contumelia affectus insurgit in personam seu in corpus eius à quo est affectus. 83.3.G
 Contumeliæ quælibet pars, licet sit multa, est inductiua iræ. 83.3.G
 Contumelia facta in personam siue coniunctam siue propriam est cā insurrectionis cōtra monarchā. 83.4.F.G.H
 Cōiuiorū institutio, ab antiquis ordinata est, quod probat quibusdam exemplis, vbi etiam nonnulla de principijs Italix dicuntur. 111.2.B
 Corporis cura prius suscipienda est q̄ animi, & prius disponendus est appetitus q̄ intellectus. 119.4.H
 Corruptio Rerum publicarū ex quinq; potest oriri principijs. 79.2.D
 Corruptio rerum publicarum fit propter negligentiam paruarum præuaricationum, propter adulationem, & propter malum ordinem. 78.4.F
 Corruptio non fit simul tota. 78.3.H
Decretum, est enunciatio quædā vniuersalis de particularibus operabilibus. 56.3.H. alio modo dicitur iudiciū aliqd, de aliquo opabili. ibidem
 Decreti & legis differentia in quo sita sit. ibidem
 Deus, si felicitaretur ab aliquo extrinseco, haberet finem diuisum à se ipso, quod est falsissimum. 101.3.H
 Dei felicitas est ipsa sui ipsius natura, differens secundum rationem tantum. ibidem
 Dictiones iste oīs & vterq; propter suam duplicitatem, etiam in orationibus, idest in disputationibus faciunt syllogismos litigiosos. 16.2.B
 Discipline aliquæ, quærendæ sunt propter delectationem quæ est in vacatione. 126.1.C
 Disciplinæ, quas iuuenes dicere cōsueuerūt, sunt quatuor s. literæ, gymnastica, musica, & pericia figurandi. 125.3.F
 cuius gratiæ sint addiscendæ. 126.3.E.F.G.H
 Dissensio in ciuitate nascit, cum q̄s nō sibi vidēt accipere s̄m ppriam dignitatē & q̄ sibi non fiat iustum. 69.4.H
 Diuites contumeliosi & elati & iactatores sunt patientes aliquid à possessione diuitiarum. 101.2.B
 Diuites

Diuites & egeni vidēt esse maxime ptes ciuitatis. 56.1.A
 Diuites sunt fideliores ciuitati q̄ pauperes, & magis seruant politiam. 43.3.H
 Diuitiarum abundantia secundum se inclinatur ad id, quod præter rationem est. 101.2.B
 Diuitij, quomodo se habeant ad felicitatem, diffuse tractatur. 115.3.E.F.G.H
 Diuitij verè sunt ex huiusmodi rebus quibus subuenitur necessitati humanæ naturæ. 9.1.D. sunt finitæ ibidem
 sunt organa œconomici & politici. ibidem
 Diuitiæ & pecuniæ, num sint omnino ibidem. 10.1.C
 Diuitij non solum sunt denarij, sed etiā diuitiæ sunt quæ sunt secundum naturam. ibidem.D
 Diuitij non veræ sunt illæ, quæ valent & non valent secundum arbitrium hominis. 10.1.D
 Diuitij, nobilitas, & libertas, ordināt ad ciuitatē. 43.2.D
 Diuitiæ quæ arte nummularia acquiruntur in infinitum procedunt. 10.2.D
 Diuitiæ & libertas, nō sunt bona hoīs s̄m q̄ hō. 69.4.G
 Dominus est, q̄ mente viget, seruus vero qui viribus corporis præditus est. 2.2.A
 Domus cōmunitas quædam est secundum naturā constitutam in omnem diem. 2.4.E
 Domus, s̄m Hesiodum poetam tria habere debet, virū, s. feminas, & bouem. 2.3.H
 Domus perfecta, ex liberis constat & seruis. 4.1.D
 Domus primæ partes sunt hę tres combinationes, s. domini & serui, mariti & vxoris, ac patris & filij. 4.1.D
 Domus dispensator habet pro sine bonam vitam eorum qui sunt in domo. 10.4.E
 Domus dispensator ideo q̄rit augere pecuniā in infinitū, quia studet non tm̄ ad viuendū, sed bene viuendū. 10.3.H
Egeni & priuatum omni bono fortunæ, impossibile est bene operari. 114.4.H
 Egestas, prauam reddit populi generationē. 96.3.G
 Egestas est cā seditionū & delictorū in ciuitate. 20.4.E
 Egestas, fames, & frigus & cætera naturalia, nō cogunt hoīem in suos vel extraneos exercere tyrannidē. 23.1.E
 Egeni & idiotæ magis principantur in populari statu, q̄ diuites & sanguine clari. 92.2.B
 Egenorū & diuitū differētiæ quæ & quot sint. 53.3.G.H
 quæ mediocriū. ibi.4.F
 Electio per se, est appetitus rōne determinatus. 49.1.A
 Electio principis an sit melior successione ibidem
Felix esse nō potest homo, qui aliqua virtutū caret. s. vel fortitudinis, vel tēperantia vel reliqs. 101.1.A.B
 Felicitatis definitio quæ sit ponitur. 115.1.C
 Felicitas primo & p̄ se in actione s̄m virtutem. 101.2.C
 Felicitas sine virtute esse non potest, cum sit principium eius. 101.2.C
 Felicitas cum sit bonum perfectissimum ipsius hoīs, aggregat bona oīa ad hominū spectātia, s. aīam, corpus, & exteriora bona. 100.4.G
 Felicitas non consistit in diuitijs, & quomodo diuitiæ se habeant ad felicitatem. 115.3.E.F.G.H
 Felicitas in quo sita sit secundū aliquos, quorum opinio reprobat. 101.1.D
 Felicitas ciuitatis, non potest saluari in infinita eius parte vt sunt rustici. 19.4.F
 Felicitas ciuitatis & singulorum hominum, an sit eadem dubitatur. 102.1.B
 Finis vltimus vnus est eorū, quorū ē vna natura. 102.1.D
 Finis cuiuslibet artis & scientiæ, est bonum. 42.3.F
 Finis popularis status qui sit, & quæ sint in ipsum tendentia. 92.1.E
 Finis optimus semp̄ intendit ab optimo agēte p̄ se. 51.3.F
 Finis rectus appetitus, non est sine rectitudine voluntatis supponentis rectitudinem intellectus, bonum vel finem ostendens. 104.4.G
 Finis vltimus humanæ vitæ consistit in operatione par-tis animæ speculatiuæ. 114.4.E

Finis optimæ Reip. qui sit declaratur. 100.4.F
 Finis cuiuslibet recte politiæ est feliciter viuere. 44.1.D
 Filij diuersificantur à parentibus in bonitate vel malitia non solum propter dispositionem naturalem, sed etiam propter rationem. 7.2.A
 Filiorum coitus cum matribus, ac patrum cum filiabus illicitus & inhonestus ferè apud omnes fuit. 17.1.A
 Forma distinguitur secundum distinctionem partū pertinentium ad speciē. 54.4.H
 Formæ distinctio nō est, p̄pter distinctionē materiæ ibi. ibi.
 Fortitudo potentiam habens superbia est. 84.3.G
 Fortitudine vtens ad congregandum diuitias, vtitur ea non secundum naturam. ibidem
 Fortitudinis vt virtus est, non est congregare pecunias, sed facere virum in terribilibus audacem. 10.4.H
Generans, semp̄ intendit generare sibi simile. 43.4.G
 Generatio hominis & cōsuetudo ordinentur oportet ad rationem & intellectum. 119.3.H
 Generatio diuersorū animalium ponitur. 8.4.G.H
 Generatio perfectiorum animalium non potest fieri nisi ex femine. 25.3.H
 Generosi & liberi sunt aptiores ad principatū consequendum q̄ alij. 43.4.F
 Generosi qui vere dicantur. ibidem
Habitudo ille optimus est, qui est secundū virtutem perfectissimam & respectu perfectissimi obiecti. 126.1.B
 Heroica virtus quæ sit, & qualis sit eius operatio ibidem
 Heroicus vir quis dicatur. 45.1.B
 Heroicus homo si solus sit in ciuitate, nō potest dici pars ciuitatis ibidem.A
 Heroicus homo excedit oēs alios in virtute, immo supra cōmunem modum hominum attingit ad operationem cuiuslibet virtutis. ibidem.A.B
 Heroicus hō nō indiget lege, q̄a sibi ipsi est lex ibidē.C
 Heroicus vir, quomodo se debeat habere ad ciuitatem & ciuitas ad ipsum. 46.1.A
 Hominum, quidam ex ipsa natiuitate apti sunt ad seruēdum, quidam vero ad imperandum. 5.2.A
 Homo habet vt in pluribus peruersum appetitum respectu sui ipsi⁹, q̄a vnusq; nimis afficit ad seipsum. 38.2.D
 Homo est longioris vite s̄m naturā q̄ sit femina, cū cōplexio eius sit ea fortior & melior. 121.1.B
 Homo de tribus in iudicio disceptat quæ sunt, iniuria, dānum & mors. 24.1.D
 Homo homini, p̄pter quas causas iniuriā faciat. 23.1.B
 Homo, naturaliter ciuile animal est. 3.2.C
 Homo natura solitarius, aut Deus aut bestia ibidem.D
 Homo est optimum animalū, si perficiatur in eo virtus: ad quam habet inclinationē naturalem. 3.4.H
 Homo est pessimum animalium si sine lege & sine iustitia sit. ibidem
 Homo qui non potest regi nisi ab alio, nō est naturaliter sui ipsius sed alterius, & ideo seruus. 4.4.H
 Honor est factiuus boni s̄m aīam, in quantum aliquis pp̄ honorem operatur magna & honorabilia. 115.2.B
 Honor, odium, & contemptus tyrannidem euertunt, regnum vero domestica seditio. 84.3.G
Imperare nemo bene potest, nisi qui prius sub imperio fuerit. 35.1.D
 Intellectus humanus est principium eorum quæ secundum artem fiunt. 10.1.col.1.lit.C
 Intellectus diuinus est principium rerū naturalium ibidem.
 Intellectus & voluntas non necessitantur in operationibus suis à virtute cęlesti per se. 108.3.G
 Instrumentum animatum in artibus, minister est. 4.3.H
 Instrumentorū quædā sunt aīata, quædā vero inaīata. 4.3.H
 Instrumentū inanimatū in domo supellectilis est, seruus vero instrumentū est animatum. ibidem
 Ira, mouet iratū in psonā principis, p̄pter psonalē punitionē, magis q̄ ob depositionem à principatu. 89.3.G
 Iræ

Ira & odij differentia binæ ponuntur. 85.2.D
 Iratus non potest facile ratiocinari, quia ira est admixta tristitia. 85.2.D
 Iudex se habet ad ciuitatē, sicut anima ad corpus. 55.3.G
 est pars necessaria magis q̄ alia. ibidem
 Iudiciū rectū, melius sit p̄ plures q̄ p̄ vnū. 48.2.A.B.C
 Iudiciū quod sit per ignem vel per aquam, temerariū & irrationabile est, cū hoc sit cōmittere se fortunę. 69.1.C
 Iudiciorum species quot sint, & quomodo purgandi & à quibus. 68.4.F
 Iudiciorum species sunt octo & quæ. 69.1.A
 Iustitia est magis saluatiua ciuitatis, q̄ sint cetera virtutes. 43.4.H
 Iustitia, est habitus, per quem sumus operatiui iustorū, & volumus operari iusta ibidem
 Iustitia est duplex, particularis. s. & vniuersalis ibidem.
 Iustū & æquale in populari statu & in qualibet Rep. quō habebant oēs, cum in eis reperiantur diuites & pauperes, nobiles & idiotæ. 93.2.A
 Iustum populare est, q̄ omnes habeant honores, vel participent cōmunibus bonis, non s̄m dignitatē personæ, sed secundum æqualitatem quantitatis. 92.2.A
 Iustum simpliciter & iustum secundum quid, penes quæ bona sit attendendum. 71.2.B
 Iustum dominatiuū & iustū politicū nō sunt idē. 50.4.H
 Iustum simpliciter, & iustum secundum quid, penes quid attenditur. 38.2.A
 Iustum æquale consistit in quadam æqualitate s̄m p̄portionem, non solum ex parte rerū, sed etiam ex parte suppositorum. 38.2.A
 Iuuenium & adolescentium coniunctio improba est ad filios procreādos, quod plurimis rōnibus probat. 120.3.F
Leges etiam minus bonæ, non sunt facile immutanda. 25.1.D
 Leges mutare an ciuitati conducant. 25.3.E
 Leges, si sint mutandæ, num oēs mutandæ sint. 25.4.H
 Leges inter Grecos priō inuētæ sunt apud Cretā. 28.4.H
 Leges omnes ferri debent secundum quod cōpetunt politia per se, & non econtrario. 52.4.E
 Leges & mores diuersarum nationum ponuntur. 103.1.A
 Leges debent instruere ciues non minus ad bellum q̄ ad pacem, cum vita ocio & negotio constet. 117.2.B
 Leges easdem non est possibile conferre statui populari & paucorum. 52.4.F
 Leges antiquę quatuor, quibus popularis status ex agricolis cōstitutus, p̄seuerāciam h̄re poterat. 94.3.G.H
 Leges & consuetudines in republica, instituendæ sunt secundum ordinem ad rempublicam. 94.4.E
 Legislator permittens viuere subditos voluptuose prolihero volūtatis arbitrio, non est verus legislator sed corruptor. 94.4.G
 Legis mutatio debilitat virtutem legis. 25.4.H
 Legislatores nonnulli statuerunt multitudinem dominari quodammodo debere in eligendo, s. & corrigendo, at non per se ipsam. 41.2.B
 Legislator inspiciere tempus nuptiarum debet, vt ex copula nuptiarū, fiat bona dispositio generationis ex quibus oritur bona dispositio ciuium. 120.1.A
 Legislator ordinare debet aliquid circa honores vt pax in ciuitate seruetur. 23.1.A
 Legislator primo intendere debet vt remoueantur seditiones populi à ciuitate. 22.1.D
 Legislator debet sustinere aliqua mala, ne amittantur maiora bona. 18.3.E
 Legislator debet facere totam ciuitatem beatam. 19.4.E
 Legislator in ferenda lege ad plura respicere debet, vt ad regionem, ad homines, & ad vicina loca. 20.2.A
 Legislatores plurimi ponuntur, & quæ fuerint eorum leges. 31.3.G.4.G.H.32.1.B
 Lex melius & eligibilis est quod principetur q̄ aliquis vnus ciuium. 49.2.G

Lex quæ datur in ciuitate, est necessaria omnibus equalibus potentia & genere. 45.1.C
 Lex est de conferentibus ad finem politia ibidem
 Lex an homo magis dominari debeat, cū in homine passionem peruertentes iudicium, in lege vero passionem iudicium perficientes cadant. 40.2.B
 Lex, quæ nimiam ab mulieribus abstinentiam iubet, facit homines pedicōnes. 26.3.G.H
 Lex apud Cumas circa homicidia quæ fuerit. 25.3.G
 Lex Solonis de possessionibus possidendis. 22.3.E
 Lex Socratis de ordinanda ciuitate ponitur. 19.4.H
 Lex Phedonis Corinthij duo dicebat esse in ciuitate obseruanda, s. vt multitudo ciuiū semper remaneret equalis, & diuitiū pariter & dignitates semper essent æquales. 21.1.A
 Lex Phalæ Carthaginensis ponit & improbat. 22.1.A
 Lex Locrorum erat circa possessiones, ne quis eas vendere posset nisi ob maximum infortunium, vt puta si esset captus ab hostibus. 22.3.F
 Lex Phalæ in quibus defecerit. 22.4.E.F.23.1.A.B.C.D
 quæ eius fuerit opinio circa artifices ciuitatis. 23.4.G
 Lex Hippodami Milesij qualis fuerit. 23.4.H, in quibus defecerit. 24.2.D, quæ fuerit eius opinio de sententia per iudices in eum qui esset condemnandus ferenda. 24.2.A
 Lex, licet feratur in vniuersali, in particulari tamen quantum habet instantiam. 42.2.B
 Lex dat in habitudine ad politia & ad finē eius. ibidē.D
 Liber homo dicitur ille, qui per virtutem intellectualem existentem in eo operatur, non accipiens ab alio rationem operandi. 103.4.H
 Liber, dicitur ille, qui mente potest præuidere ea quæ agenda sunt, & inclinatur ad virtutem. 43.4.E
 Liberi & ingenui differentia quæ sit. ibidem
 Lex quandoq̄ deficit in aliquo particulari, vnde tunc indiget dirigente. 47.4.H
 Liberum est, quod est causa cui, vel in genere cause agentis vel finalis. 82.1.D
 Libertas Reip. & populi, non consistit in hoc q̄ quilibet faciat quicquid vult, sed secundum quod resp. querit, & viuere s̄m rēp. nō est seruitus sed libertas. 82.1.C.D
 Libertas est virtus quædam voluntatis in ordine ad intellectum præcedentem & finem sequentem. 108.4.H
 Libertas est finis popularis status, cuius etiam descriptio ponitur. 92.1.C.D
 Libertas & seruitus, nobilitas & ignobilitas determinantur virtute mentis. 71.D
 Libertas & diuitia nō sunt bona hoīs s̄m q̄ hō. 69.4.G
 Libertatis opus, est, viuere & operari secundum voluntatē propriam, seruitutis vero secundum arbitrium alterius. 92.2.C
 Lingua congruit in duo opera naturæ, in gustum videlicet & loquutionem. 2.2.C
 Lustratiua siue gymnastica disciplina quomodo sit à pueris addiscenda, quibus sunt erudiendi agonibus, & vsq̄ ad quam ætatē eius exercitatio est protrahēda. 126.3.H
 vsq̄ ad finem lectionis.

Magistratus non sunt distribuendi secundum excessum cuiuslibet boni. 42.3.E
 Magistratus an attribuēdi sint nobilibus, an opulentis, an virtute præditis. 43.2.B
 Magistratibus in creandis, tria sunt animaduertenda, s. qui constituentur, à quibus fiat electio, & sorte an electione creentur. 68.1.B.C.D. ostēduntur insuper modi, cuiuscūq̄ politia conuenientes ibidem. 3.E.F.G.H
 Magistratus, quales, à quibus sunt ciuitates administrandæ sint. 98.2.B.C.D.99.1.A.B
 Magistratū, aliqui sunt sine quibus ciuitas esse nō potest, aliqui vero ad cultum & ornatum ciuitatis pertinentes. ibidem, vsq̄ ad finem libri diffusē.
 Magistratus qui versatur circa criminalia, & circa condēnationes eorū qui ad mortem vel relegationem dānati sunt,

sunt, grauis est, propter multas inimicitias. 99.1.C
 est tñ iste magistratus necessarius in ciuitate ibidem
 Medicina considerat sanitatem, & quæ, & qualis, cui, & quali corpori conueniat. 52.1.B. considerat etiam dispositiones & complexionem corporum ibidem
 Medicus non considerat in omnibus ea quæ scripta sunt in medicina. 47.4.H
 Medicus triplex, practicus, sciens, & expertus, & quæ sit horum proprietas & differentia. 41.3.E.F
 Medicus simpliciter sciens, in oibus melius iudicat ibidē
 Mercatura est maxima pars artis pecuniatiuæ. 11.4.G
 Mercaturæ partes tres sunt, scilicet, nauigatio, deuectio, negotiatio, & quæ sit harum differentia. ibidem
 Monarchia simpliciter saluantur ex cōtrarijs, quibus corrumpuntur. 85.4.H
 Monarchia ex tribus corrumpitur principijs, contumelia, timore, contemptu. 83.3.E
 Monarcha, licet oēs excellat in potentia & virtute, nō tñ est expellendus. 45.4.H, si non principatur propter bonum cōmune, totis viribus expellendus est ibidem
 Mulierū inordinatio in ciuitate quæ mala pariat. 26.2.B
 Mulierū multitudo medietas ciuitatis est, q̄ cū inordinate sunt et ipsa media ciuitas inordinata est. 26.3.F
 Mulieres prægnantes quali sint custodienda cura, & quocibo alēdæ, & ne desidia torpēat maxie cauēdū. 121.3.H
 Multitudo idiotarum, si aliqua recte eligat & iudicent, iudicant & eligunt à casu. 41.3.G
 Multitudo est duplex, bestialis & rationalis, & cui nam multitudini dominari conueniat. 41.1.B.C.D
 Multitudinem nullo pacto dominari, terribile est, & periculofum. ibidem
 Musica quo pacto vtendum est, & quid ex musica sit ediscendum. 131.4.H
 Musica transmutat animam, q̄nq̄ ad iram, q̄nq̄ ad mansuetudinem, aliq̄n ad audaciam. 129.3.H
 Musica addiscenda est, & quo ad partem quæ in voce sita est, & quo ad eam, quæ in manuū motu. 130.3.F, quæ non est excludenda à iuuenibus. 131.1.A, quæ sint musicalia illa quibus vtendum est ad bonum intellectus & mores. ibidem
 Musica quodamō disponit ad virtutes morales. 129.1.B
 Musica non est docēda, nec in ea sunt erudiendi iuuenes, quod probatur bina ratione. 128.2.B
 Musica, num sit à iuuenibus addiscēda, & quæ fuerit anti quorum de ipsa opinio. 125.3.H, & 127.3.G
Natura, non perficit ea quæ sunt artis, sed solū quædam principia præparat. 1.1.D
 Natura non solum intendit generationē, sed etiā q̄ generata feruentur. 2.2.A
 Natura non ordinat vnum ad diuersa officia, sed vnum ad vnum. 2.2.C
 Natura nihil agit frustra, quia semper operatur ad determinatum finem. 3.3.F
 Natura fecit animalia & plantas ad sustentationem hominum. 9.1.A
 Natura ex determinatis principijs, & p̄ determinata media procedit in suos effectus. 25.3.H
 Nobilitas quomodo sit virtus. 43.4.G
 Nummularia ars, maxime circa quæstum pecuniarium versatur. 10.1.B
 Nummularia ars in qua per fœnus pecunia pecuniam gignit rationabilissime odio habetur. 11.2.C.D
Operans per artem non habet passionem, operans vero per rationem, passionem habere potest, & ideo deficeret à vero iudicio. 50.2.A
 Operationes viles quæ sint, & quot numero sint exacte ponuntur. 12.1.B
 Opinio quorundā de gnōne hoīs ex terra naturafr. 25.3.G
 Opinio Platonis de corruptione Reip. qualis fuerit assignatur, licet nō sit multū manifesta nobis. 89.3.F
 Opinio quorundam circa tyrannidē, dicentū ipsam inter

oēs resp. optimam esse, licet irrationabiliter. 103.1.C
 Opinio quorundam q̄ muri non sunt necessarij ciuitati optimæ, quæ habet optimos viros. 115.2.A, cuius opinionis impugnatio ponitur. ibidem.3.E
 Opinio Socratis de vxorū ac liberorum cōmunitate ponitur & impugnatur. 15.2.A, Cuius lex de huiusmodi cōmunitate seruanda, detrimentum affert ciuitati, nō vtilitatem aliquam. 16.3.F, Impedit amicitiam ciuitatis, quæ debet eē inter principes & subiectos. 17.1.D.
 Interimit opera duarum virtutum, tēperantię videlicet erga mulieres, & liberalitatis ergo amicos. 18.2.C.D.
 Quid deceperit Socratē, & quæ cā eius erroris. 18.3.E
 Optimatum status melior est q̄ regnum. 48.3.F
 Optimatū status, est virorū æqualiū in virtute. ibidē.H
 Optimatū status, quō sit conuersus in paucorum potentiam. ibi, quomodo in tyrannidem ibi.4.E, quō in statum popularem ibidem
 Optimatum status quō labatur in popularem, & Respublica in statum paucorum. 77.1.B, quō fiant seditiones, & ponuntur exempla ibidem.2.B.C.D
 Optimatum status mixtus ex hoc corrumpitur, quod diuites plus recipiunt q̄ pauperes. 78.1.D
 Optimatum status, politicus, & Regius, sunt obiecta politiarum. 51.1.C
 Optimatum status est, cui subijcitur multitudo quæ nata est sustinere dominiū multitudinis studiosorū ibidem.D
Partes ciuitatis plures sunt & quæ. 55.1.C
 Passio est motus appetitus sub fantasia boni vel mali. 48.1.A
 Passio peruerit iudicium rationis ibidem
 Paucorum status & tyrannis sunt minoris duratiōis inter oēs resp. quia magis recedunt à regno. 89.1.C
 Paucorum status transmutatur vel propter dissensionē diuitum inter se, vel propter dissensionem pauperum ad diuites. 74.3.E
 Virtus omnis diuisa, minor est se ipsa vnita. 75.4.F
 Paucorum status tunc maxime corrumpitur, cum diuites consumpserunt bona sua impudice & inhoneste viuentes 76.1.D, ponuntur exēpla plura ad hoc ibidē
 Paucorū status nō de facili corrūpit si sit cōcors. 76.2.B, transmutari tamen potest tempore belli & tempore pacis & ponuntur exempla. 76.3.F
 Paucorum status transmutari potest in popularem à casu. 77.1.A
 Paucorū status, requirit æqualitatē in edificijs, vt nullus pp̄ munitionem alios expugnās tyrānizet solus. 113.1.A
 Pauper & egenus, impossibile est, q̄ bene principetur, & vacet negocijs ciuitatis. 30.3.F
 Pauper est infidelior diuitē, quia paupertas cogit eum ad pacta frangenda. 43.3.H
 Paupibus veniētibus ad cōgregationē est danda merces, diuitibus vero non veniētibus pena. 66.1.D
 Pecuniatiua ars non est eadem œconomica, sed subsertit ei. 11.1.D
 Pecuniatiuum artium vna laudabilis est, duæ autem vituperabiles sunt. 11.2.C.D
 Penge quantitas, respondere debet quantitati delicti secundum legem iustitia. 96.2.A
 Penge, aliq̄n esse debent occultę, aliquando autē publica, secundum q̄ peccata publica sunt vel priuata ibidem
 Penge, vel vindicta publicæ in nobiles viros factæ, periculofissimæ sunt, quippe quæ sunt principia magnarū dissensionum. ibidem
 Politica est scia actiua, consideratiua alicuius vnus cōis, nō particularis & perfecta cōsiderat illud. 52.4.H
 Politia, inter oēs scientias practicas est nobilior, quia cōsiderat vltimū & p̄fectū bonū in rebus humanis. 1.2.D
 Politia est principatus eorū q̄ sunt liberi s̄m naturā. 7.3.E
 Politia, Despotica siue dominatiua, & quilibet principatus, non sunt vnum ad inuicem ibidem
 Politica non facit homines, sed accipit eos à natura generatos

ratos & eis sic vitur. 9.1.C
 Politicæ scientiæ ordo, genus, necessitas, dignitas, & modus, quæ sint. 1.2.B.C.D
 Politicæ æconomicæ & principatus differentia. 7.3.F.G
 Politicæ & æconomicæ proprium & immediatum opus non est facere cibum, sed dispensare factum in domo sicut oportet. 11.1.C
 Politicæ sunt duæ maxime, sicut duo sunt venti principales. 54.1.C
 Politicus, considerat politiam simpliciter & ex suppositione. 52.2.B
 Politicus status, regius, & optimatū qui sit. 51.1.D
 Politia est quædam pars prudentiæ. 34.3.F
 Politia Solonis & Atheniensium ponitur pariterq; discutitur. 31.1.B.C.D.3.E.F.G.H
 Politia est ordo inhabitantium ciuitatem. 32.2.H
 Politia quæ bonum cōmunem intendit, recta politia est, secundū iustitiam absolutam, illa vero quæ solum principantium vtilitatē intendit iniusta est. 37.2.A
 Politicæ quot numero sint, & quæ sint ponitur ibidem.
 Corruptiones, siue labes, Regiæ potestatis, optimatum status, & Reip. sunt tyrannis, paucorum potentia, & popularis status ibidem.3.F.G
 Politia, est ordo inhabitantium in ciuitate, qui ordo attenditur secundum aliquam iustitiam. 38.1.C
 Politia Regni, est optima inter omnes politias rectas, & regula omnium aliarum. 46.2.H
 Politia pessima quæ sit, quæ minus mala, & quæ minime. 53.1.H
 Politicæ ideo sunt plures, quia cuiuslibet ciuitatis plures sunt partes differentes secundum rationem. 53.7.F
 Politia duo requirit, rōnem v3 rectam, & potentiam. 42.1.D
 Politia est ordo principatū in ciuitate secundum quem distribuuntur ipsi principatus secundū rōnem. 52.4.E
 Politia laconum quæ fuerit quantum ad mulieres. 26.1.A.
 B.C.D. & infra quæ quantum ad possessiones. 27.1.A.
 quæ, quo ad ipsos ciues. 27.3.F. quæ quantum ad populū & conuiuia publica quæ erant in ciuitate. 28.2.B.C
 Politia inter alias optima illa est, quæ dispensatur & regitur ab optimo viro vel optimis viris. 51.3.F
 Politia corrupta quomodo corrigatur. 52.3.F
 Politicæ recte sunt tres, Regnum, optimatū status & resp. non recte autem similiter tres, tyrannis, paucorum potentia, & popularis. 54.4.E
 Politia Cretensum ponitur, ac in quibus defecerit aperitur. 28.3.H. in quibus esset melior Lacena. 29.2.A
 Politia Hippodami Milelii quæ fuerit, ac quō homines, & regiones diuiserit. 24.1.A.B.C.D
 Politia quæ constat ex tyrannide siue plebeo statu nō est dicenda politia cū nō sit s̄m ordinem rationis. 21.3.F
 Politicæ sunt differentes secundum speciem, & quædam sunt priores, quædam vero posteriores. 33.1.C
 Politicæ iustæ & iniustæ q̄ nā differentia sit describit. 37.1.D
 Politicæ populares & paucorū, plures sunt. 56.2.A
 Politiarum diuersitas cōstituit diuersitatē ciuiū. 36.2.A
 Popularis status & paucorum, quomodo saluantur à corruptione quæ est à diuitibus. 80.1.G
 Popularis status contrariatur tyrānidi per accidens sicut figulus figulo. 85.1.A.B
 Popularis status, quō quispiam iuste decernat. 93.1.D
 Potentia ducatus exercitiū, & potētia quæ est domina cōtractuū q̄ circa forum sunt, differunt specie. 68.4.F
 Principatus Ephorum quis fuerit apud Græcos. 21.3.E
 Principatus isdem ciuibus semper demandatus, est causa seditionis, tum apud ignobiles, tū apud milites. 19.3.H
 Principatus politicus permutat de persona, in psonā non autem principatus qui est maris ad feminam. 12.4.G
 Principatus melior est, qui est meliorū subiectorū. 5.2.A
 Principatus oīs & subiectio, ad aliqd opus ordinat. 5.2.A
 Principatus animæ supra corpus homini naturalis est, homini (inquam) bene disposito, nō corrupto. 5.3.G
 Principatus qui est in partibus animalis, habet similitudinem exterioris principatus. ibidem
 Principatus vxoris in domo: non est simpliciter, sed secundum quid, cū & ipsa sit subiecta viro. 7.3.G
 Principatus patris in filios est regius. 12.4.H
 Principatus distributio non debet fieri secundum dignitatem ingenuitatis. 44.2.B. nec secundum dignitatē virtutes nec s̄m dignitatem multitudinis ibidem. C.D.
 Ad recte principandum duo requiruntur, s̄c̄ire recte regere, & potentia. ibidem. col.3. G
 Principatus plures vnum tenere in paruis ciuitatibus nō inconuenit. 67.1.C
 Principatus plures non se mutuo impediunt, ita vt non possint vni & eidem iniungi. 67.2.A
 Principatus, an debeant distinguī secundum rem, vel secundum hominem. 67.3.E.F.G.H
 Principatus opationes sunt consiliari, iudicare, & præcipere, sed p̄cipere maxime p̄tinet ad principatū. 66.4.G
 Principatus vnus melius cōmittit vni q̄ pluribus. 67.1.C
 Principatus cui attribuendus sit, an virtuoso impotenti, an potenti & neq;. 81.1.B
 Principatus an multitudini magis, an magis paucitati bonorum conueniat. 40.3.E.F
 Principatus debet magis liberis & ḡnōsis q̄ alijs. 43.4.F
 Principatus debet distribui secundum excessum alicuius boni. 39.4.F
 Principatus, vnus virtuosi esse non debet, quoniam plures erunt ab honoribus exclusi. 40.2.A
 Principatus politicus est, in quo quis principatur liberis & equalibus s̄m virtutem ad bonū subditorū. 50.4.H
 Principatu dignus, est assumēdus ad principatum etiam ipso inuito. 28.1.B
 Principatus bonus secundum Homerum non est ille, vbi multitudo principatur. 56.4.G
 Principans in populari statu, dominium firmabit, si disimulabit in ordinationem vitæ subditorum, quia inordinate viuentes diligunt eum, qui vitam eorum inordinate disimulat. 94.4.G.H
 Principans principali principatu tria habere debet, amorem, s̄ principatus, potentiam, & virtutē. 80.4.H
 Principans perfecte, debet habere prudentiam. 80.4.G
 Principans hō, melius est eū principari p̄ intellectū absolute, q̄ p̄ intellectū coniunctū appetitui sensitiuo. 50.1.A
 Principes ac rectores ciuitatū ad hoc intendere debēt, vt pecunia multiplicetur in arario publico. 12.3.F
 Princeps quilibet habeat necesse est perfectam virtutem moralem, cū opus eius sit principalis artificis. 13.3.G
 Principantium & subiectorum in optima ciuitate, num eadē esse debet dubitatur. 116.2.C. cuius dubitationis solutio diffuse ponitur ibidē vsq; ad vndecimā lectionē.
 Principari hominem multis secundum virtutem æqualibus, non est naturale. 50.2.C
 Principis propria virtus est prudentia. 35.3.F
 Principari qualitercūq; omnibus, num optimum sit, discutitur, ac ad vtrancq; partem arguit, concluditurq; demum hoc non esse optimum. 103.4.H. 104.1.A.B.C.D
 Principia corruptentia monarchiam tria sunt, contumelia, metus, & contemptus. 83.3.E
 Principium dicitur esse dimidium totius. 73.2.B
 Proportio & proportionalitas in hoc differūt, q̄ proportio est habitudo duarū quantitātū ad inuicem, proportionalitas vero est habitudo proportionum. 70.3.F
 Proportio eorum quæ sunt ad finem, opus est, q̄ sit secundum proportionem finium. 1.3.F
 Pueri statim nati quō sint alendi, & quanta sit lactis vis, ac num melius sit à nutrice vel ppria matre infantē nutrirī. 122.3.F. quō sunt assuescendi ad motum ibidem.
 quō curandi sunt in habita ætate quæ incipit in tertio anno. 123.1.C. à quibus rebus sunt amouendi ibidem.
 3.E.F.G.H. vsq; ad finem libri.
 Pueri quomodo sunt instruendi quo ad ea quæ pertinent ad

ad rectam animæ educationem. 124.2.C. quia eorum bona institutio, vtilis ad remp. tuendam & conseruandam. ibidem.4.F
 Pullus generatur ex albo oui, cuius rubeum cedit in nutrimentum pulli. 8.4.H
Raptus est motus alicuius præter inclinationē eius naturalem vel voluntariam à principio extrinseco. 129.2.A
 Regis officium est, custodem esse iustitiæ. 82.4.H
 Regio quō & in quot partes sit diuidenda, & qualis totius agri sit facienda partitio. 112.1.A
 Regio vtilis ad bene viuendum qualis sit, & quibus conditionibus ornata esse debet. 106.3.F.G.H
 Regius status est cui subijcitur multitudo quæ nata est subijci secundum inclinationem naturalem alicui super excellenti in virtute. 51.1.D
 Regimen regale est, quādo ille qui præest ciuitati: habet plenariam potestatem. 1.3.H
 Regimen politicum est, quando præses coarctatur secundum aliquas leges ciuitatis. ibidem
 Regimen regis super ciuitatem vel gentē, processit à regimine antiquioris in domo vel vico. 3.1.A
 Regimen regale apud Lacones quare non erat perpetuū, sed ad tempus. 28.2.A
 Regnum & optimatum status per se contrarij sunt quia intendunt diuersos fines. 87.1.A
 Regnū p̄ que principia & p̄ quas causas saluat. 85.4.G.H
 Regnum non corrūpitur ab extrinseco, ab intrinseco tñ, multipliciter corrumpi potest. 85.3.F
 Regni & tyrannidis origo. 82.2.A
 Regnum factum est propter auxiliū bonorū contra multitudinem, ne virtuosi ab ea grauentur. 82.3.E
 Rex assumitur ex virtutis, excedens secundum virtutē, vel secundū nobilitatem generis. 82.3.E
 Respublica optima & prima, ex se, minime est corruptibilis s̄m Platonem, cum sit maxime vna. 90.1.D
 Respublica paucorum, quō sit instituenda, quot sint eius speciei, & que optima, que pessima sit. 97.1.A.B.C.D
 Respublica popularis optima, est, ex p̄ria & optima multitudine populari, quæ agricolarum est. 93.4.H. probatio huius habet. 94.1.A.B.C.D. proxima huic, quæ ex pastoribus constituitur. ibidem.4.G.H
 Respublica murari quot modis contingat. 70.2.A
 Respublica à quo saluetur medio, cuius transgressio corrumpit eam. 81.2.D.3.E.F.G.H
 Respublica popularis & paucorum, penes quos esse dicatur, & qui sint in eis regentes. 54.2.D
 Respublicæ non distinguuntur seu determinantur per se multitudine & paucitate. ibidem
 Respublica paucorum est, cum tantum diuites principatum tenent. ibidem.3.E
 Respublicæ diuersificantur secundum diuersitatem eius quod principatur in eis. 91.4.F
 Respublicæ omnes intendunt aliquod iustum & æquale s̄m proportionem cum intendunt saluationē. 69.4.F
 Respublicæ interdum destruantur per se ipsas, interdum vero per externas causas. 78.3.E. per quid eadem saluantur ponitur ibidem. G.H
 Respublicæ corrūpi possunt ex quinque principijs, quorū etiā p̄seruatiōes ponunt diffuse. 79.2.D. 80.1.A.B.C.D
 Respublicæ quomodo transmutentur. 73.4.E.F.G.H
 Respublicæ multæ, propter quas causas fuerint diuersimode destructæ. 78.1.2.A.B.C
 Rerumpublicarū diuersitas est ex diuersitate finis, vel ex diuerso modo se habendi ad finem. 109.3.F
 Reuerentia est tristitia propter apparentem ingloriationem. 88.1.A
Sacerdotes, inter alios homines vacare debent contemplationi. 114.2.C
 Sacerdotes qui curam habent de cultu diuino, nō debent assumi per sortē sed per electionem. 66.4.E
 Sacerdotium non debet demandari agricolæ vel artificii, sed principalioribus ciuibus. 110.4.H
 Sapiens vt plurimū diligit magis bonum cōe q̄ propriū, ideo non suscitatur in ciuitate seditionem. 70.1.A
 Sapiens & philosophus facile ditari posset si vellet, sed id non est philosopho curæ. 12.2.B.C
 Sapientes non male iudicant de se ipsis, quia habent prudentiam & appetitum rectum. 38.2.D
 Scientia quæ cōstituit aliquid inesse vt eo vtatur, melius iudicat, & certius omnibus. 41.4.H
 Scientia dominatiua cōsistit in hoc, vt homo sciat vt seruis præcipiendo eis. 7.4.H
 Scientia considerans aliquam naturam, considerat passionēs etiam illius naturæ. 52.1.D
 Sciētia humanæ quæ sunt de rebus naturalibus sunt speculatiua, quæ vero sunt de rebus ab homine factis, sunt practica. 1.1.D
 Scientiæ seruilis & liberæ differentia quæ sit. 7.4.E.F
 Signa in denarijs argenteis & aureis, fuerunt impressa ad quantitatem demonstrandam. 9.4.F
 Seditio ciuium oritur non solum propter inæqualitatem possessionis, sed etiā ob inæqualitatem honoris. 22.4.H
 Seditio in ciuitate fit per transgressionē iustitiæ, per quā conseruatur pax. 23.3.G
 Seditiones quō suscitentur à populo in statu paucorum, & quō à diuitibus in statu populari. 73.1.A. quomodo per dispositionem situs ibidem. B.C
 Seditionis exempla quinque ponuntur diffuse. 73.3.E.F.G
 Seditiones qua de causa excitentur, & quid sit illud quod homines seditiosos efficit. 71.1.A
 Seditiones qualiter propter excessum, pp̄ timorē & qualiter pp̄ contēptū & ex crescentiā fiant. 72.1.A.B.C.D.
 quō ob dissimilitudinem ibidem.3.H
 Seditiones à paruis principijs multū inualescūt. 73.2.A
 maxime autem quando sit dissidium inter diuites habentes potestatem in ciuitate ibidem. B
 Seditionū causarū enumeratio ī vrbibus existētū. 73.1.D
 Seditionū principia maxime dispositiua duo sunt honor & lucrū & quō hoc sit verū in ambobus. 71.3.E.F.G.H
 Seruus, an liceat q̄ aliqua sit virtute præditus. 13.1.C
 Seruus in quantum seruus, non habet consilium de suis actibus. 13.3.F
 Seruus præ seruo, dominus præ domino, puerbiū. 7.4.E
 Seruus & femina natura sunt distincta. 2.2.B
 Seruus & femina apud barbaros nō sunt distincta sed eodem gradu habentur. 2.2.D
 Seruus in domo, organū, siue instrumentū aīatū est. 4.3.H
 Seruus est, q̄ s̄m naturā sui ipsius nō ē, sed alterius. 4.4.H
 Seruus est organum animatum, actiuum, separatum, alterius homo existens. 5.1.A
 Seruus naturaliter est, qui secundum naturā validus est ad opera corporis, & impotens ad opera rōnis. 5.4.H
 Seruus & seruire dupliciter cōtingit, s̄. secundū naturam, & secundum legem. 6.2.D
 Seruitus quæ ex bello oritur, iusta est secundum quid, nō simpliciter. 6.4.E.F.G
 Seruitus quæ sequitur ex bello iniusta non est simpliciter iusta. ibidem
 Seruitus & libertas, nobilitas & ignobilitas determinantur virtute mentis. 7.1.D
 Somnus & ebrietas, licet sint hominibus delectabilia, tñ secundū se, nec bona nec studiosa sunt. 127.4.E
 Somnus & ebrietas considerationem remouent, & ratio nis vsū ibidem
 Speculatiuus separatus est à corpore & sensibilibus secundum electionem, quāuis non secundū rem. 102.2.B
 Speculatiua vita, an sit actiua eligibilior, quæ sit earū descriptio, & earum officium ponitur. ibidem
 Status popularis, quomodo sit administrandus, qui oēs indifferenter

indifferenter admittit. 55.1.D. quibus documētis firmiter, præter Chlistenis documēta tradita ibidem. 3.H
 Status popularis non prohibet mulieres pauperum exire ad negociationes, sed præcipit, quod nō facit status optimatum. 68.1.B
 Status popularis quomodo incidat in tyrannidē. 74.2.C
 quod sit per malitiam eorum qui duces sunt in populo. ibi. 3.E. & 75.1.A.B.C
 Status popularis & paucorū, sunt male ordinati. 70.3.H
 at status popularis magis securus ibi. 4.G.H
 Status paucorum immutatur vel in se ipsum vel in tyrannidem, & quomodo. 74.2.D
 Status paucorum ex quibus contingat fieri fortis & debilis, & q̄ sint elemēta ad ipsum firmandū. 57.3.F.G.H
 Substantiæ, cuius est generatio simpliciter, est etiam corruptio simpliciter. 50.1.D
Temperantia reprimat motus concupiscentiæ, iustitia vero dirigit operationes hoīs ad alterū. 119.2.A
 Thaletis Milesii factum ad pecuniam lucranda, ubi pariter dicii facile esse homini philosopho ditari. 12.2.A
 Timor cōis adunat eos qui valde sunt separati. 74.3.F
 Timor est tristitia vel turbatio propter fantasiam futuri mali ibidem
 Timor quō facit timentē sese inimico coniungere ibidē
 Timor est vna ex causis, quibus contra principem fit insurrectio. 84.2.B
 Timoris seruilis & liberi differentia quæ sit, & quæ horū descriptio, & qui eis maxime afficiantur. 114.1.D
 Totum naturaliter est prius q̄ partes materiæ, licet partes priores sint ordine generationis. 3.4.F
 Totum perfectum in rebus naturalibus inuenitur esse cōstitutum ex diuersis partibus secundū speciem. 15.3.G
 Totum quod componitur ex partibus eiusdem speciei, est imperfectum in genere naturæ ibidem
 Tripodes in ministerio templi se ipsos mouentes. 4.4.G
 Tyrannis & paucorum status sunt minoris durationis inter resp. q̄a plus recedunt à regno quod per se diuturnius est. 89.1.C. quomodo fiant diuturniores, & hoc per exempla ibidem
 Tyrannis corrumpi potest à causa extrinseca puta à potēriori republica contraria. 84.4.H. & ab intrinseca, puta à familiaribus coniurantibus contra tyrannū. 85.1.B
 Tyrannis originem habet à populo ac multitudine contra nobilitatem. 82.3.E
 Tyrannis quomodo fiebat priscis tēporibus, & quomodo fiat nunc ibidem
 Tyrannis, quia inordinata est, de facili est corruptibilis. 86.1.D. ponuntur item principia quibus saluatur ibidem
 Tyrannis saluatur diuisione subditorum inter se & eorū-

dem paupertate. 86.3.E.F
 Tyrannis maxime corrūpitur odio & contemptu, tanq̄ principalibus causis. 85.2.A
 Tyrannus vt saluet tyrannidem non debet apparere subditis seuus, quia seuitia reddit eum odiosum. 88.1.A
 Tyrannus non debet fidere amicis si vult saluare tyrannidem, cum possit ab ipsis maxime subuerti. 86.4.F
 Tyrannus tria cōsiderat ad saluandū tyrannidem, pusillanimitatē, s. subditorū, diffidentia, & paupertatē. 87.2.A
 Tyrannus, quibus modis capere possit subditorū amorē & reuerentiā, quibus saluatur tyrannis. 88.1.A.B.C.D
 Tyrannus nō intendit bonū cōmune sed proprium, quia intendit delectationem secundum sensum. 83.1.A
 Tyrannus accipit mala quæ sunt in statu paucorum, & ea quæ sunt in populari. 83.2.C
 Tyrannis & regnū, quibus ex causis dissoluatur ibidē. 2.C
 Tyrannorum occisores honorantur & quare. 23.1.C
 Tyrannidum, quæ diuturniores & quæ breuioris temporis fuerint numerantur. 89.2.C.D
 Tyrannidi contrariatur status popularis p̄ accidens sicut figulus figulo. 85.1.A.B
 Tyrannus, vt conseruet tyrannidem debet facere se ipsum potius semibonum q̄ malignum. 89.1.B
 Tyrannus quas iniurias vitare debet, ne subditis inferat, quibus principatum amittere possit. 88.3.E.F.G
 Tyrannis saluatur per accessionem ad regnū, & ad illud quod est secundum rationem. 87.3.E
Volentia nunq̄ est sine aliqua virtute eius, qui violentiam facit. 6.3.G
 Vita tripliciter dicitur. s. anima, operatio, & conuersatio. 80.1.A
 Vita contemplatiua principaliter consistit in applicatione hominis secundum intellectum ad primum obiectū & optimum. 102.2.A
 Vir non habet plenariam potestatem super vxorē quantum ad oīa sed secundū q̄ exigit lex matrimonij. 12.4.E
 Vitæ diuersa genera habentur. 8.3.4.E.F.G.H
 Virtus boni ciuis, & virtus boni viri non est eadē. 34.4.E
 Virtus propria principis est prudentia, quæ regit & gubernat. 35.3.F
 Virtus nō destruit illud cuius est, & q̄d habet eā. 40.1.A
 Virtus figuræ cælestis non recipitur in contento, nisi mediante continente proximo. 108.3.F
 Virtuosi & excellentes in virtute, iuste possunt mouere seditionem in ciuitate, cum id minime faciant. 70.1.A.
 & inducuntur ad hoc duæ rationes ibidem
 Voluntas hominis est principaliter de fine humanæ vitæ, ad quem ordinatur tota politica conuersatio. 14.3.G
 Virtutes omnes, quæ ordinantur ad vacationem præeuntur ad felicitatem vniuscuiuscūq̄ ciuitatis. 119.1.B

ARISTOTELIS
 STAGIRITAE

PERIPATETICORVM PRINCIPIS,
 Politicorum seu de rebus Ciuilibus

LIBER PRIMVS,

Cum Sancti Thomæ Aquinatis Expositione.

SUMMA LIBRI.

Ciuitas ex vicis, vicus ex domibus cohaluit. Domus autem vel ex viro & vxore, vel patre & liberis, vel ex domino & seruis componitur, harum prima et secunda naturalis est, tertia quandoq̄ naturalis est, quandoq̄ non sunt enim quidam natura serui & domini, quidam legibus acquisiti. Acquisitionis etiā species multæ Naturales, vt captura, p̄stio, & agricultura, nō naturales vt, mercatura, sœnus, & mercenaria. Porro in his omnibus, quod secundum naturā, expetendum & præferendum est: quod autem præter naturā, postponendum, & fugiendum.

LECTIO PRIMA.

Ciuitatum origo, quidq̄ ciuitas sit, & quod homo ciuile sit animal, ciuitatemq̄; natura priorem esse suis partibus, vico & domo.

Leonardi Aretini Translatio.

QUONIAM videmus omnem ciuitatem esse societate quandam: & omnem societatem boni alicuius gratia constitutam. Nā eius gratia quod bonum videtur, omnia omnes agunt: patet quod bonum ali- quod omnes coniectant.

I. c. 22.

Sicut Philosophus docet in secundo Physicorum, Ars imitatur naturam. Cuius ratio est: quia sicut se habet principia ad inuicem: ita proportionabiliter se habent operationes & effectus. Principium autem eorum, quæ s̄m artem sunt: est intellectus humanus: qui secundum similitudinem quandam deriuatur ab intellectu diuino: qui est principium rerum naturalium. Vnde necesse est: q̄ & operationes artis imitentur operationes naturæ. & ea quæ sunt s̄m artem: imitentur ea: quæ sunt in natura. Si enim aliquis instructor alicuius artis opus artis efficeret: oporteret discipulum: qui ab eo artem suscepisset: ad opus illius attendere: vt ad eius similitudinem & ipse operaretur. Et ideo intellectus humanus: ad quem intelligibile lumen ab intellectu diuino deriuatur: necesse habet in his: quæ facit: informari ex inspectione eorū: quæ sunt naturaliter facta: vt similiter operet. Et inde est quod Philosophus dicit. Quod si ars faceret ea: quæ sunt naturæ: similiter operaretur sicut & natura: & econuerso, si natura faceret ea: quæ sunt artis: similiter faceret sicut ars facit: sed natura quidem nō perficit ea: quæ sunt artis: sed solum quædam principia præparat: & exēplar operandi quodammodo artificibus præbet. Ars vero inspicere quidem potest ea: quæ sunt naturæ: & eis vti ad opus proprium perficiendum: perficere vero ea non potest. Ex quo patet: q̄ ratio humana eorū: quæ sunt s̄m naturam, est cognoscitiua tantum: eorum vero quæ sunt s̄m artem, est & cognoscitiua & factiua: vnde oportet q̄ scientiæ humanæ quæ sunt de rebus naturalibus: sint speculatiuæ. Quæ vero sunt de rebus ab

homine factis: sint practicæ siue operatiuæ s̄m imitationem naturæ. Procedit autem natura in sua operatione ex simplicibus ad composita: ita q̄ in eis: quæ per operationem naturæ fiunt: quod est maxime compositum: est perfectum & totum: & finis aliorum: sicut apparet in omnibus totis respectu suarum partium. Vnde & ratio hominis operatiua ex simplicibus ad composita procedit, tanquam ex imperfectis ad perfecta. Cum autē ratio humana disponere habeat nō solum de his: quæ in vsum hominis veniunt: sed etiam de ipsis hominibus: qui ratione reguntur: in vtrisque procedit ex simplicibus ad compositū. In illis quidem rebus: quæ in vsum hominis veniunt: sicut cum ex lignis constituit nauem: & ex lignis & lapidibus domum. In ipsis autem hominibus: sicut cum multos homines ordinat in vnam quandam communitatem: quarum quidem communitatum cum diuersi sint gradus & ordines: vltima est communitas ciuitatis ordinata ad per se sufficientia vitæ humanæ. Vnde inter omnes communitates humanas ipsa est perfectissima. Et quia ea: quæ in vsum hominis veniunt: ordinantur ad hominem, sicut ad finem: qui est principalior his quæ sunt ad finem, ideo necesse est: q̄ hoc totū: quod est ciuitas, sit principalis omnibus totis: quæ ratione humana cognosci: & constitui possunt. Ex his igitur quæ dicta sunt circa doctrinam Politicā: quam Aristoteles in hoc libro tradidit: quatuor accipere possumus. Primo quidē necessitatē huius scientiæ: omnium enim quæ ratione cognosci possunt: necesse est aliquam doctrinam tradi ad perfectionem humanæ sapientiæ: quæ philosophia vocatur. Cum igitur hoc totū: quod est ciuitas: sit cuidam rationis iudicio subiectū: necesse fuit ad complementum philosophiæ de ciuitate doctrinam tradere: quæ Politica nominat, id est ciuilibis scientia. Secūdo possumus accipere genus huius scientiæ. Cū enim scientiæ practicæ à speculatiuis distinguant in hoc: q̄ speculatiuæ ordinantur solum ad scientiam veritatis: practicæ vero ad opus: necesse est hanc scientiam sub practica philosophia contineri: cum ciuitas sit quoddam totum: cuius humana ratio non solum est cognoscitiua: sed etiam operatiua. Rursumq̄ cum ratio quædam operetur per modum factionis, operatione in exteriorem materiā transeunte: quod proprie ad artes pertinet: quæ mechanicæ vocantur: vt pote fabriles, & nauifaciua, & similes. Quædam vero operetur per modū actionis, operatione manente in eo qui operat: sicut est cōsiliari: eligere: uelle: & huiusmodi: quæ ad moralem scientiam pertinent. Manifestum est politicam scientiam: quæ de hominum consideratione ordinatio: non contineri sub factiuis scientiis: quæ sunt artes mechanicæ: sed sub actiuis: quæ sunt scientiæ morales. Tertio possumus accipere dignitatē et ordinē politicæ ad omnes alias scientias practicas. Est enim ciuitas principalissimum eorū: quæ humana ratione constitui possunt. Nam ad ipsam omnes communitates humanæ referuntur. Rursumq̄ omnia tota: quæ per artes mechanicas constituuntur ex rebus in vsum hominum venientibus, ad homines ordinant: sicut ad finē. Si igitur principalior sciētia est: quæ est de nobiliori & perfectiori: necesse est politicam inter omnes scientias practicas esse principalem: & architectonicam omnium aliarum: vt pote cōsiderans vltimum & perfectum bonum in rebus humanis. Et p̄pter hoc Philosophus dicit in fine decimi Ethicorum. q̄ ad politicam perficitur philosophia: quæ est circa res humanas. Quarto ex prædictis accipere possumus modum & ordinē huiusmodi scientiæ. Sicut enim scientiæ speculatiuæ quæ de aliquo toto considerant ex consideratione partium, principiorum notitiam de toto perficiunt: passiones & operationes totius manifestādo: sic & hæc sciētia principia & partes ciuitatis cōsiderans: de ipsa notitiā tradit: partes & passiones & operationes eius manifestans: & quia practica est, manifestat insuper quomodo singula perfici possunt: quod est necessarium in omni practica scientia.

Iulij Martiani Rotæ in octo libros Politicorum.

ωρδιοχλ

Quæreret Primus opes, vrbisq̄; exordia monstrat.
 Excudit hinc veterum ciues, & iura Secundus.
 Tertius in varias distinguit publica partes.
 Altius hæc eadem secernit singula Quartus.
 Quintus habet lapsus, & habet retinacula Quintus.
 Ostendit populis sua quæq̄; regimina Sextus.
 Septimus extructam componit legibus vrbem:
 Crescentis sobolis mores Octauus adumbrat.

His igitur prælibatis, sciendū est, q̄ Aristoteles in hoc libro præmittit quoddam præmium: in quo manifestat intentionem huius scientiæ: deinde accedit ad propositū manifestandum. ibi. (Quoniam declaratū est quibus ex partibus &c.) Circa primum duo facit. Primo ostendit dignitatē ciuitatis: de qua est politica ex eius fine. Secundo ostendit comparationem ciuitatis ad alias communitates. ibi. (Quicunq; vero putat &c.) Circa primum duo intendit probare: quorum primum est: q̄ ciuitas ordinat ad aliquod bonum sicut ad finem. Secundo q̄ bonum ad quod ordinatur ciuitas, sit principalissimum inter bona humana. ibi. (Maxime vero principalissimū oīum &c.) Circa primum ponit talem rationem. Omnis communitas est instituta gratia alicuius boni. Sed omnis ciuitas est communitas quædam: vt manifeste videmus. Ergo omnis ciuitas est instituta gratia alicuius boni. Quia igitur minor manifesta est: maiorem sic probat. Omnes homines omnia quæ faciunt operantur gratia eius quod videt bonum: siue sit vere bonum: siue non. Sed omnis cōmunitas est instituta aliquo operante. Ergo omnes communitates coniectant aliquod bonum: id est intendunt aliquod bonum sicut finem. Deinde cum dicit.

Maxime vero principalissimum omnium: quæ est principalissima, & cæteras omnes complectitur. Est autem hæc illa: quæ ciuitas appellatur & ciuili societas.

Ostendit q̄ illud bonum: ad quod ordinatur ciuitas: est principalissimum inter bona humana tali ratione. Si omnis communitas ordinatur ad bonum: necesse est quod illa communitas: quæ est maxime principalis: maxime sit cōiectrix boni: quod est inter omnia humana bona principalissimum. Oportet enim quod proportio eorū quæ sunt ad finem: sit secundum proportionem finium. Quæ autem communitas sit maxime principalis: manifestat per hoc quod addit. (Et cæteras omnes cōplectitur.) Est enim communitas quoddam totum: in omnibus autem totis, talis ordo inuenitur, q̄ illud totū quod in se includit aliud totū, principalius, sicut paries est quoddam totū: & quia includitur in hoc toto: quod est domus: manifestum est, q̄ domus est principalius totū: & similiter communitas quæ includit alias communitates: est principalior. Manifestū est autem: q̄ ciuitas includit omnes alias communitates. Nam & domus & vici sub ciuitate comprehenduntur: & sic ipsa communitas politica est cōmunitas principalissima. Est ergo cōiectrix principalissimi boni inter omnia bona humana: intendit enim bonum cōe: quod est melius & diuinius q̄ bonum vnius: vt dicitur in principio Ethicorum. Deinde cum dicit.

Quicunq; vero putant gubernatoris ciuitatis & regis, patrisq; familias, & domini, eandem esse rationem, non bene dicunt.

Comparat ciuitatem ad alias communitates: & circa hoc facit tria. Primo ponit quorūdam falsam opinionem. Secundo ostendit quomodo positæ opinionis falsitas innotescere possit. ibi. (Sed hæc vera non sunt &c.) Tertio secundum assignatum modum ponit veram comparationem ciuitatis ad alias cōmunitates. ibi. (Primum igitur necesse est combinare &c.) Circa primum duo facit. Primo ponit falsam opinionem. Secundo inducit eorum rationem. ibi. (Multitudine enim & paucitate &c.) Circa primum considerandum est: quod duplex est communitas omnibus manifesta, scilicet ciuitatis & domus. Ciuitas autem duplici regimine regitur, scilicet politico & regali. Regale quidem est regimen quando ille: qui ciuitati præest, habet plenariam potestatem. Politicum autem regimen est: quando ille qui præest: habet potestatem coarctatam secundum aliquas leges ciuitatis. Et similiter duplex est regimen domus, scilicet œconomicum & despo-

ticum. Despotes quidem vocatur omnis habens seruos, œconomus autem vocatur procurator: vel dispensator alicuius familiæ. Vnde despoticum regimen est: quo aliquis dominus suis seruis præsidet. œconomicum autem regimen est: quo aliquis dispensat ea: quæ pertinent ad totam familiam: in qua continentur non solum serui, sed etiam liberi multi. Posuerunt ergo quidam: sed non bene: quod ista regimina nō differunt: sed sunt omnino idem. Deinde cum dicit.

Multitudine enim & paucitate: sed non specie, illorū singulos putant differre: veluti si paucorum quidem, dominum: si vero plurium, patrem familias: si etiam plurium, gubernatorem ciuitatis vel regē: quasi nihil differat magna domus, & parua ciuitas: gubernatorq; ciuitatis & rex: quando quidem idē præsidet & regit. Quando vero s̄m rationem talis scientiæ in parte præsidet: & in parte subest: gubernator ciuitatis.

Ponit rationem eorum: quæ talis est. Quæcunq; differunt solum multitudine & paucitate, nō differunt specie: quia differentia: quæ est s̄m magis & minus: non diuersificat speciem. Sed prædicta regimina differunt solum multitudine & paucitate: q̄ sic manifestabant. Si enim communitas: quæ regitur sit paucorum: sicut in aliqua parua domo ille: qui præest dicitur paterfamilias: ad quæ pertinet despoticus principatus. Si autem sit adhuc plurium: ita q̄ non solum contineat seruos: sed etiam multitudinē liberorum: dicitur ille qui præest œconomus. Si autē sit adhuc plurium: puta nō solum eorum: qui sunt vnius domus sed vnius ciuitatis: tunc dicitur regimen politicum aut regale. Quod quidam dicebant tanquam nihil differret domus à ciuitate nisi magnitudine & paruitate: ita q̄ magna domus sit parua ciuitas: & econuerso: quod ex sequentibus patebit esse falsum. Similiter etiam politicum & regale regimen ponebant differre solum multitudine & paucitate. Quando enim ipse homo præest simpliciter & s̄m omnia: dicitur regimen regale. Quando vero s̄m rationem talis scientiæ in parte præsidet, id est s̄m leges positas per disciplinam politicam: est regimen politicū: quasi s̄m partem principetur, quātum ad ea, scilicet quæ eius potestati subunt: & s̄m partem sit subiectus, quantum ad ea: in quibus subijcitur legi. Ex quibus omnibus concludebāt: q̄ omnia prædicta regimina: quorum quædam pertinent ad ciuitatem: quædam ad domum: nō differant specie. Deinde cum dicit.

Sed hæc vera nō sunt: quod manifestum erit s̄m hanc doctrinam considerantibus. Vt enim in alijs compositū vsq; ad incomposita diuidere necessarium est: hæc nanq; sunt minime totius particulæ: ita ciuitatem ex quibus componitur considerantes: & quid illa differant inter se: & si quid artificij recipiunt singula ipsorum, intuebimur. Siquis igitur ab initio rerū originē inspiciat: vt in alijs: sic & in istis optime discerneret.

Ostendit modum manifestandi falsitatē prædictæ opinionis: & dicit, q̄ ea quæ dicta sunt non sunt vera: & hoc erit manifestum s̄m hanc doctrinam considerantibus, id est s̄m artem considerandi talia quæ infra ponentur. Modus autē huius artis est talis. Quod sicut in alijs rebus ad cognitionē totius necesse est diuidere compositum vsq; ad incomposita, id est vsq; ad indiuisibilia: quæ sunt minime partes totius: puta: ad cognoscendum orationem, necesse est diuidere vsq; ad literas. Et ad cognoscendum corpus naturale mixtū: necesse est diuidere vsq; ad elementa: sic si consideremus ex quibus ciuitas componatur: magis poterimus

poterimus videre de præmissis regiminibus quid vnum quodq; sit s̄m se: & quid differant adinuicem: & vtrum aliquid s̄m vnum quodq; eorum possit artificialiter considerari. In omnibus enim ita videmus, q̄ si quis inspiciat res s̄m q̄ oriuntur ex suo principio: optime poterit in eis contemplari veritatem. Et hoc sicut est verum in alijs rebus: ita etiam est verum in his de quibus intendimus. In his autem verbis philosophi considerandum est: q̄ ad cognitionē compositorū, primo opus est via resolutionis, vt scilicet diuidamus compositū vsq; ad indiuidua. Postmodum vero necessaria est via compositionis: vt ex principijs indiuisibilibus iam notis diiudicemus de rebus quæ ex principijs causantur. Deinde cum dicit.

Primum igitur necesse est combinare illos qui non possunt esse nisi simul: ceu marem & foeminam generationis causa. Et hoc non ex electione: sed velut in cæteris animalibus & plantis, naturale est desiderium tale alterum relinquendi.

Secundum præmissum modum ponit veram comparationem aliarum communitatum ad ciuitatem: & circa hoc duo facit. Primo agit de alijs communitatibus: quæ ordinantur ad ciuitatem. Secundo de communitate ciuitatis. ibi. (Quæ autem ex pluribus pagis &c.) Circa primum tria facit. Primo proponit cōmunitatem personæ ad personam. Secundo ponit communitatem domus quæ complectitur diuersas personarum cōmunicationes. ibi. (Ex his duabus igitur &c.) Tertio ponit cōmunitatem vici: quæ est ex pluribus multitudinibus. ibi. (Sed quæ ex pluribus domibus &c.) Circa primum duo facit. Primo ponit duas cōmunicationes personales. Secundo comparat eas adinuicem. ibi. (Natura quidem igitur &c.) Duarum autem cōmunicationum personalium, primo ponit eā quæ est maris & foemine: & dicit. Quod quia oportet nos diuidere ciuitatē vsq; ad partes minimas: necesse est dicere, q̄ prima combinatio est personarum: quæ sine se inuicē esse nō possunt, scilicet maris & foemina. Huiusmodi enim cōbinatio est propter generationem: per quā producuntur & mares & foemine. Et ex hoc patet q̄ sine se inuicem esse non possunt. Sed qualiter ista combinatio sit prima: ostendit per hoc quod subdit. (Quod nō ex electione.) Vbi considerandum est, q̄ in homine est aliquod quod est proprium eius: scilicet ratio, s̄m quam ei competit q̄ ex consilio & electione agat. Inuenitur etiam aliquid in homine, quod est cōmune ei & alijs: & huius est generare. Hoc igitur non competit eis ex electione, id est s̄m q̄ habet rationem eligentem: sed competit eis s̄m rationem communem sibi & animalibus, & etiam plantis. Omnibus enim his inest naturalis appetit⁹ vt post se derelinquat alterum tale quale ipsum est: vt sic per generationem conseruetur in specie, quod idem numero conseruari non potest. Est quidem igitur huiusmodi naturalis appetitus etiam in omnibus alijs rebus naturalibus corruptibilibus. Sed quia & viuentia: scilicet plantæ & alia habent specialem modum generandi: vt scilicet generent ex seipsis. ideo specialiter de plantis & animalibus mentionem facit. Nam etiam in plantis inuenitur vis masculina et foemina: sed coniuncta in eodem indiuiduo: licet in vno abundet plus vna: in alio altera: ita scilicet vt imaginemur plantam omni tempore esse talem: qualia sunt mas & foemina tempore coitus. Deinde cum dicit.

Imperans vero natura & parēs, propter conseruationem. Nam quod potest mente prospicere, natura imperat ac dominatur: quod autem potest corpore hoc facere: parat natura et seruit: quapropter domino & seruo idem conseruat.

Ponit secundam cōmunicationem personarum scilicet principis & subiecti: & hæc etiam cōmunicatio

est à natura propter salutem. Natura enim non solum intendit generationē: sed etiam q̄ generata saluentur. & hoc quidem contingat in hominibus per cōmunicationem principantis & subiecti, ostendit per hoc: q̄ ille est naturaliter principās et dominans, qui suo intellectu potest præuidere ea quæ congruunt saluti: puta cauendo proficua & repellendo nociua: ille autē qui potest per fortitudinem corporis implere opere quod sapiēs mente præuiderit: est naturaliter subiect⁹ & seruus. Ex quo manifeste patet, q̄ idem expedit vtriq; ad salutē, scilicet q̄ iste principetur & ille subijciat. Ille enim qui propter sapientiam potest mente præuidere, interdum saluari non posset deficientibus viribus corporis, nisi haberet seruum q̄ exequeretur: nec ille qui abundat viribus corporis, posset saluari, nisi alterius prudentia regeatur. Deinde cum dicit.

Natura igitur distincta sunt foemina & seruus: nihil enim natura facit tale quale statuarij Delphicum gladium ob inopiam: sed vnū ad vnū. Sic enim optime instrumenta proficiunt, si eorū singula non multis, sed vni deseruiant.

Comparat prædictas cōmunicationes adinuicem. & primo secundum veritatem. Secundo excludit errorem. ibi. (Verum apud barbaros &c.) Concludit ergo primo ex prædictis q̄ foemina & seruus naturaliter distinguuntur. Foemina enim naturaliter est disposita ad generandum ex alio: non est autem robusta corpore quod requiritur in seruo. Et sic prædictæ duæ cōmunicationes abinuicem differunt. Causas autem præmissæ distinctionis assignat ex hoc: q̄ natura non facit aliquod tale sicut illi qui fabricant ex ære, id est ex metallo Delphicum gladium pro aliquo paupere. Apud Delphos enim fiebant quidā gladij: quorum munus ad plura ministeria deputabatur: puta: si vnus gladius esset ad incidendum: ad lapidandum: & ad alia quæ alia huiusmodi. Et hoc fiebat propter pauperes qui non poterant plura instrumenta habere. Natura autē sic non facit vt vnū ordinet ad diuersa officia: sed vnum deputat ad unum officium. Et propter hoc foemina non deputatur à natura ad seruendum: sed ad generandum: sic enim optime sient omnia quando vnum instrumentum non deseruit multis operibus: sed vni tantum. Sed hoc est intelligendum quando accideret impedimentum in vtroq; vel altero duorum operum: quibus idem instrumentū attribueretur: vt puta: si oporteret vtrunq; opus frequenter simul exercere. Si autē per vices diuersa opera exerceantur: nullum impedimētum sequitur, si vnum instrumentum pluribus operibus accommodetur. Vnde & lingua congruit in duo opera natura, scilicet in gustū & locutionem: vt dicitur in secundo de partibus animalium. Non enim hæc duo opera secundum idem tempus sibi inuicem coincidunt. Deinde cum dicit.

Verum apud barbaros foemina et seruus eodem gradu habentur.

Excludit errorem contrarium: & primo ponit errorem. Secundo ostendit causam erroris. ibi. (Causa vero huius est &c.) Dicit ergo primo: quod apud barbaros foemina & seruus habentur quasi eiusdem ordinis. vtuntur enim foeminis quasi seruis. Potest autem hic esse dubium, qui dicantur barbari. Dicunt enim quidam omnem hominem barbarum esse ei qui linguā eius nō intelligit. Vnde & Apostolus dicit. Si nesciero virtutem vocis: ero ei cui loquar barbarus: & qui loquitur mihi barbarus. Quibusdam autem videtur illos barbaros dici: qui non habent literalem locutionem in suo vulgari idiomate. Vnde & Beda dicitur in linguam anglicam liberales artes transtulisse: ne Anglici barbari reputarentur. Quibusdam autē videtur barbaros esse eos qui ab aliquibus cuiuslibet legibus non reguntur. Et quidē omnia aliquantulum ad veritatem accedūt: in nomine enim barbari extraneū aliquod Tho. sup Poli. a s̄ intel-

intelligit. Potest enim aliquis homo extraneus dici: vel simpliciter vel quo ad aliquē. Simpliciter quidem extraneus videtur ab humano genere, qui deficit ratione secundum quam homo dicitur: & ideo simpliciter barbari nominantur illi: qui ratione deficiunt: vel propter regionem cęli quam intemperatā fortiuntur: vt ex ipsa dispositione regionis hebetes vt plurimum inueniuntur: vel etiam propter aliquam malam consuetudinem in aliquibus terris existentem: ex qua prouenit vt homines irracionales & quasi brutales reddantur. Manifestum est autē: q̄ ex virtute rationis procedit, q̄ homines rationabili iure regantur: & q̄ in literis exercitentur. Vnde barbaries conuenienter hoc signo declaratur: quod homines vel nō vtuntur legibus: vel irrationabilibus vtuntur: & similiter, q̄ apud aliquas gentes nō sint exercitia literarum: sed quo ad aliquem dicitur esse extraneus: qui cum eo non cōmunicat. Maxime autem homines nati sunt sibi communicare per sermonem: & secundum hoc illi qui suum inuicē sermonem nō intelligunt, barbari ad seipos dici possunt. Philosophus autē loquitur hic de his: qui sunt simpliciter barbari. Deinde cum dicit.

Causa vero huius est: quoniam quod natura dominetur non habent: sed fit eorum societas ex seruo & serua: quam obrem aiunt poete, Gręcos barbaris dominari oportere: quod idem sit natura barbarus & seruus.

Assignat causam predicti erroris. Et dicit q̄ causa eius est: quia apud Barbaros nō est principatus s̄m naturam. Dicitū est enim supra q̄ principans s̄m naturam est qui potest mente prauiderē. Seruus autem qui potest opere exequi. Barbari autē vt plurimum inueniuntur corpore robusti & mente deficientes. Et ideo apud eos nō potest esse naturalis ordo principatus & subiectionis. Sed apud ipsos fit quaedam cōmunicatio seruę & serui, id est communiter vtuntur: serua, scilicet muliere & seruo: & quia naturaliter non est principatus in barbaris: sed in his qui mente abundant. Propter hoc dicunt poete: q̄ cōgruum est q̄ Gręci qui sapientia pręditi erāt principentur barbaris: ac si idē sit naturaliter esse barbarū & esse seruum. Cum autem econuerso est: sequitur peruersio & inordinatio in mundo secundum illud Salomonis. Vidi seruos in equis: & principes ambulantes sicut seruos super terrā. Deinde cum dicit.

Ex his igitur duabus societatibus domus prima, recte q̄ Hesiodus inquit: domum in primis: mulieremq̄: & bouem aratorem. Bos enim pro seruo pauperibus est.

Determinat de communitate domus, quę cōstituitur ex pluribus communicationibus personalibus. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit ex quibus cōstitit ista communitas. Secūdo ostēdit ad qd sit. ibi. (Quotidiana &c.) Tertio ostendit quomodo nominantur qui in hac cōmunitate sunt. ibi. (Quos Charūdas &c.) Dicit ergo primo q̄ ex predictis duabus cōmunitatibus personalibus: quarum vna est ad generationem: alia ad salutē: cōstituitur prima domus. Oportet enim in domo esse virum & feminam: & dominum & seruum. Ideo autem dicitur domus prima: quia est & alia cōmunicatio personalis: quę inuenitur in domo: scilicet patris & filij quę ex prima causatur. Vnde primę duę sunt primordiales: & ad hoc inducit verbum Hesiodi poete qui dixit: q̄ domus habet hęc tria: dominum qui pręminet: & mulierē & bouem ad arandū. In paupere enim domo bos est loco ministri. Vtitur enim homo boue ad exequendum aliquod opus sicut & ministro. Deinde cum dicit.

Quotidiana igitur societas secundum naturam constituta, domus est: quos Charundas qui

dem Homositios: Epimenides vero Cretenfis Homocapnos appellat.

Ostēdit ad quid ordinetur communitas domus. Vbi considerandum est: q̄ omnis humana communicatio est s̄m aliquos actus. Actuum autem humanorum quidam sunt quotidiani, sicut comedere, caleferi ad ignē, & alia huiusmodi. Quidam autē non sunt quotidiani, sicut mercari, pugnare, & alia huiusmodi. Naturale est autē hominibus vt in vtroq̄ genere operum sibi cōmunicent se inuicem iuuantes. Et ideo dicit, q̄ nihil aliud est domus q̄ quaedam communitas s̄m naturam cōstituta in omnem diem, id est ad actus qui occurrūt quotidie agēdi. Et hoc manifestat consequēter per nomina. Quidam enim Charundas nomine, nominat eos qui cōmunicāt in domo homositios: quasi vnus pulmenti: quia cōmunicant in cibo. Quidam autē alius nomine Epimenides natione Cretenfis, uocat eos Homocapnos, quasi vnus fumi: quia sedent ad eundem ignem. Deinde cum dicit.

Sed quę ex pluribus domibus constituitur societas prima, vtilitatis gratia non quotidianę, pagus est.

Ponit tertiam communitatem: scilicet vici. Et primo ostendit ex quibus sit ista communitas & propter quid. Secundo ostendit quod sit naturalis. ibi. (Maxime vero s̄m naturam &c.) Dicit ergo primo q̄ prima communicatio quę est ex pluribus domibus, vocatur vicus: & dicitur prima ad differentiam secundę quę est ciuitas, hęc autē communitas nō est constituta in diem sicut dicit de domo: sed est instituta gratia vsus nō diurnalis. Illi enim qui sunt conuicanei, nō cōmunicant sibi in actibus quotidianis, in quibus cōmunicant sibi illi qui sunt vnus domus: sicut est comedere: sedere ad ignē & huiusmodi: sed cōmunicant sibi in aliquibus exterioribus actibus non quotidianis. Deinde cum dicit.

Maxime vero secūdam naturam videtur pagus propagatio quaedam esse domus, quos dicitur coaluisse: & natos esse natorum.

Ostendit q̄ communitas vici sit naturalis. Et primo ostendit propositum per rationem. Secūdo per quaedam signa. ibi. (Quapropter primo &c.) Dicit ergo primo q̄ vicinia domorū: quę est vicus, maxime videtur esse s̄m naturam. Nihil enim est magis naturale quam propagatio multorū ex vno in animalibus: & hoc facit viciniam domorum. Hos enim qui habēt domos vicinas, quidam vocant collactaneos, puerosq̄: id est filios: & puerorum pueros: id est nepotes. Vt intelligamus quod huiusmodi vicinia domorū ex hoc primo processit: q̄ filij & nepotes multiplicati instituerūt diuersas domos iuxta se habitantes. Vnde cū multiplicatio prolis sit naturalis: sequitur q̄ communitas vici sit naturalis. Deinde cum dicit.

Quapropter primo sub regibus ciuitates erāt: nunc vero etiā gentes. Nam ex his qui suberāt regno accreuerunt. Omnis autē domus regitur a seniore: itaq̄ & genera inde propagata ppter consanguinitatē. Et hoc est q̄ inquit Homerus. Iura dant singuli natis & vxorib⁹: sparsim nāq̄ & sic antiquitus habitabant.

Manifestat idem per signa. Et primo s̄m ea quę videmus in hominibus. Secūdo s̄m ea quę dicebantur de dijs. ibi. (Et deos ob hoc &c.) Dicit ergo primo: q̄ quia ex multiplicatione prolis constituta est vicinia. Ex hoc processit q̄ a principio quęlibet ciuitas regebat a rege: & ad huc aliquę gentes habent regem: & si singule ciuitates singulos reges nō habeant: & hoc ideo q̄ ciuitates & gentes cōstituantur ex his qui sunt subiecti regi. Quomodo autem

autem signū hoc respondeat pręmissis, ostendit per hoc quod subditur. Quia omnis domus regit ab aliquo antiquissimo, sicut a patrefamilias regunt filij. Et exinde contingit quod etiam tota vicinia quę erat instituta ex consanguineis, regebatur propter cognationē ab aliquo qui erat principalis in cognatione, sicut ciuitas regit a rege. Vnde Homerus dixit: q̄ vnusquisq̄ vxori & pueris suis instituit leges: sicut rex in ciuitate. Ideo autē hoc regimen a domib⁹ & vicis processit ad ciuitates: quia diuersi vici sunt: sicut ciuitas dispersa in diuersas partes. Et ideo antiquitus habitabant homines dispersi per vicos: nō autem congregati in vnam ciuitatem. Sic ergo patet q̄ regimen regis super ciuitatem vel gentē processit a regimine antiquioris in domo vel vico. Deinde cum dicit.

Et deos, ob hoc ipsum, putant cuncti regem habere. Quoniam & ipsi partim nunc: partim antiquitus sub regibus degebant. Quemadmodum vero formas humanas dijs attribuunt homines, sic etiam & vitas.

Ponit aliud signū per ea: quę de dijs dicebantur. Et dicit: q̄ propter pręmissa oēs gentes dicebāt q̄ eorum dijs regebāt ab aliquo rege: dicentes Iouem esse regē deorum: & hoc ideo: quia homines adhuc aliqui regibus reguntur. Antiquitus autē ferē omnes regebātur regibus: hoc autem fuit primum regimen vt infra dicitur. homines autē sicut assimilant sibi species deorum: id est formas eorum: estimantes deos esse in figura quorundam hominum: ita & assimilant sibi vitas deorum: id est conuersationes: estimantes eos conuersari s̄m q̄ vident cōuersari homines. Hic Aristoteles nominat more Platoniorum substantias separatas a materia ab vno tantū summo Deo creatas: quibus gentes erroneę & formas & conuersationes hominū attribuēbant: vt hic philosophus dicit.

Quę autē ex pluribus pagis conficitur societas, ciuitas est. Quę quidē: vt ita dixerim: totius sufficientiæ finē habet. Constituta quidē gratia viuendi: existens autem bene viuendi gratia.

Postquam philosophus determinauit de communitatibus ordinatis ad ciuitatem: hic determinat de ipsa communitate ciuitatis. Et diuidit in partes tres. Primo ostendit qualis sit ciuitatis communitas. Secundo ostendit q̄ est naturalis. ibi. (Quapropter omnis ciuitas &c.) Tertio agit de institutione ciuitatis. ibi. (Ex his igit patet &c.) Circa primum ostendit conditionem ciuitatis quantum ad tria. Primo ostēdit ex quibus sit ciuitas. Quia sicut vici constituitur ex pluribus domibus: ita ciuitas ex pluribus vicis. Secundo dicit: q̄ ciuitas est cōmunitas perfecta: quod ex hoc probat: quia cum omnis communicatio omnium hominum ordinetur ad aliquid necessarium vitę, illa erit perfecta cōmunitas quę ordinatur ad hoc: q̄ homo habeat sufficienter quicquid est necessarium ad vitam: talis autem communitas est ciuitas. Est enim de ratione ciuitatis q̄ in ea inueniantur omnia quę sufficient ad vitā humanam: sicut contingit esse. Et propter hoc cōponitur ex pluribus vicis: in quorū vno exercetur ars fabrilis: in alio ars textoria: & sic de alijs: vnde manifestum est q̄ ciuitas est communitas perfecta. Tertio ostēdit ad quid ciuitas ordinata sit, est enim primit⁹ facta gratia viuendi: vt scilicet homines sufficienter inuenirent vnde viuere possent: sed ex eius esse, puenit, q̄ homines non solū viuunt: sed bene viuunt, in quantum per leges ciuitatis ordinatur vita hominū ad virtutes. Deinde cum dicit.

Quapropter omnis ciuitas natura est: siquidem & primę societas: nam hic illarū est finis. Natura vero finis est: quale enim vnumquodq̄ est generationis perfectę. Hęc vnusquisq̄ na-

turam esse dicimus: ceu hominis: equi: domus: insuper cuius gratia & finis, optimum: sufficientia vero, finis & optimum.

Ostēdit q̄ communitas ciuitatis est naturalis. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, q̄ ciuitas est naturalis. Secundo q̄ homo est naturaliter animal ciuile. ibi. (Ex his igitur patet &c.) Tertio ostendit quid sit prius s̄m naturam: vt vnum homo: aut domus: vel ciuitas. ibi. (Et certe s̄m naturam &c.) Circa primum ponit duas rationes: quarum prima talis est. Finis rerū naturalium est natura ipsarum. Sed ciuitas est finis predictarum communitatū: de quibus ostensum est quod sunt naturales: ergo & ciuitas est naturalis. Quod autem natura sit finis rerū naturalium: probat. ibi. (Quale enim &c.) tali ratione. Illud dicimus esse naturam vnusquisq̄ rei: quod cōuenit ei quando est eius generatio perfecta: sicut natura hominis est quam habet post perfectionē generationis ipsius: & similiter est de equo & de domo. vt tamen natura domus intelligatur forma ipsius: sed dispositio rei quam habet perfecta sua generatione est finis omnium eorū, quę sunt ante generationē ipsius. ergo illud quod est finis naturalium principiorum: ex quibus aliquid generatur: est natura rei. Et sic cū ciuitas generetur ex pręmissis communitatibus quę sunt naturales: ipsa erit naturalis. Secūdam rationem ponit. ibi. (Insuper cuius gratia &c.) Quę talis est. Illud quod est optimum in vnoquoq̄ est finis: & cuius gratia aliquid fit: sed habere sufficientiam est optimum. ergo habet rationem finis. Et sic cum ciuitas sit communitas habens per se sufficientiam vitę: ipsa est finis pręmissarum communitatum. Vnde patet q̄ hęc secūda ratio inducitur vt probatio minoris pręcedentis rationis. Deinde cum dicit.

Ex his igitur patet ciuitatem esse ex his: quę natura sunt: & q̄ homo natura ciuile sit animal. Et qui absq̄ ciuitate est per naturam: nō per fortunam: aut nequam est, aut potior quā homo. Vt ab Homero per contumeliā increpatur sine tribu: sine iure: sine domo. nam simul talis est: & belli cupidus.

Ostendit q̄ homo sit naturaliter ciuile animal. Et primo concludit hoc ex naturalitate ciuitatis. Secundo probat hoc per operationem propriam ipsius. ibi. (Ex quo patet sociale animal &c.) Circa primum duo facit. Primo ostendit propositum. Secundo excludit dubitationē ibi. (Et qui absq̄ ciuitate est &c.) Concludit ergo primo ex pręmissis: q̄ ciuitas est eorum quę sunt secundum naturam. Et cum ciuitas non sit nisi congregatio hominum: sequitur q̄ homo sit animal naturaliter ciuile. Posset autem hoc alicui venire in dubiū ex hoc: q̄ ea quę sunt s̄m naturam omnibus insunt. Non autē omnes homines inueniuntur esse habitatores ciuitatum. Et ideo ad hanc dubitationem excludendam consequenter dicit. quod aliqui sunt non ciuiles propter fortunam: vt pote: quia sunt expulsi de ciuitate: vel propter paupertatem necesse habent excolere agros: aut animalia custodire. Et hoc patet quod non est contrarium ei quod dictum est: q̄ homo sit naturaliter ciuile: quia & alia naturalia aliquando deficiunt propter fortunam: puta: cum alicui amputatur manus: vel cum priuatur oculo. Sed si aliquis homo habeat quod non sit ciuile, per naturam: aut nequam est: vt pote: cū hoc contingit ex corruptione naturę humanę: aut est melior q̄ homo, in quantum scilicet habet naturam perfectiorem alijs hominibus cōmuniter: ita quod per se sibi possit sufficere absq̄ hominū societate. sicut fuit in Ioanne baptista & beato Antonio heremita. Adducit ad hoc dictū Homeri maledictis quendam, qui non erat ciuile propter prauitatem. Dicit enim de ipso q̄ erat sine tribu: Tho. sup Poli. a iij quia

quia non poterat contineri vinculo amicitie. Et sine iure: quia non poterat contineri sub iugo legis. Et sceleratus: quia non poterat contineri sub regula rationis. Qui autem est talis secundum naturam, simul cum hoc oportet quod habeat quod sit cupidus belli: quasi litigiosus & sine iugo existens. Sicut videmus quod volatilia, quæ non sunt socialia: sunt rapacia. Deinde cum dicit.

Ex quo patet sociale animal esse hominē, magis, quæ omnis apes: & quæ omne gregarium. Nihil enim: ut diximus: frustra natura facit. Sermonē vero homo habet solus omnium animalium. Nam vox quidem molesti atque iocundi significatio est. Quapropter alijs quoque existit animalibus: hucusque enim natura processit in his: ut sensum habeant iocundi & molesti: & hoc inter se significare possint. At sermo ad hoc datus est nobis: ut ostendamus utilitatem & damnum: atque ita iustum & iniustum. Hoc enim præter cætera animalia hominibus propriū est: ut boni & mali: ac iusti & iniusti: aliorum huiusmodi sensum habeant soli. Horumque societas facit domum & civitatem.

Probat ex propria operatione hominis quod sit animal civile: magis etiam quæ apes & quæ quodcumque gregale animal tali ratione. Dicimus enim quod natura nihil facit frustra: quia semper operatur ad finem determinatum. Unde si natura attribuit alicui rei aliquid quod est de se ordinatum ad aliquem finem: sequitur quod ille finis deus rei ad naturam. Videmus enim quod cum quædam animalia habeant vocem: solus homo supra alia animalia habet loquutionem. Nam & si quædam animalia loquutionem humanam proferant: non tamen proprie loquuntur: quia non intelligunt quid dicunt: sed ex usu quodam tales voces proferunt. Est autem differentia inter sermonem & simplicem vocem. Nam vox est signum tristitiae & delectationis: & per consequens aliarum passionum: ut iræ & timoris: quæ omnes ordinantur ad delectationem & tristitiam: ut in secundo Ethicorum dicitur. Et ideo vox datur alijs animalibus: quorum natura versus ad hoc peruenit quod sentiant suas delectationes & tristitias. & hoc sibi inuicem significant per aliquas naturales voces. Sicut leo per rugitum: & canis per latratum: toto quorum nos habemus interiectiones. Sed loquutio humana significat quid est utile & quid nociuum. Ex quo sequitur quod significet iustum & iniustum. Constitit enim iustitia & iniustitia ex hoc, quod aliqui adqueuntur vel non adqueuntur in rebus utilibus & nociuis. Et ideo loquutio est propria hominibus: quia hoc est proprium eis in comparatione ad alia animalia quod habeant cognitionem boni & mali: ita & iniusti & aliorum huiusmodi quæ sermone significari possunt. Cum ergo homini datus sit sermo à natura, & sermo ordinat ad hoc quod homines sibi inuicem communicent in utili & nociuo: iusto et iniusto: & alijs huiusmodi. Sequitur: ex quo natura nihil facit frustra: quod naturaliter homines in his sibi comunicent. Sed comunicatio in istis facit domum & civitatem. Igitur homo est naturaliter animal domesticum & civile. Deinde cum dicit.

Et certe secundum naturam prius est civitas, quæ domus: & quæ singuli nostrum. Nam totum prius esse quæ partem, necessarium est: perempto enim toto, non erit pes, nec manus: nisi equivoce: veluti si quis dicat lapideam. nam corrupta quidem erit talis. Cuncta quidem opera diffinita sunt & potentia. Itaque cum amplius non sint talia: non est dicendum illa esse eadem, sed æquiuoca. Esse igitur civitatem naturam: & prius quæ singuli manifestum est.

E Si enim non est sufficiens unusquisque separatus: perinde se habet ac reliquæ partes ad totum. Qui autem in communi societate nequit esse: quique nullius indiget propter sufficientiam: nulla pars est civitatis. Quare aut bestia: aut Deus.

Ostendit ex præmissis: quod civitas sit prior secundum naturam quæ domus: vel quæ unus homo singularis tali ratione. Necessesse est totum esse prius parte: ordine scilicet naturæ et perfectionis. Sed hoc intelligendum est de parte materia: non de parte speciei: ut ostenditur in Septimo Metaphy. Et hoc sic probat. Quia destructo toto homine non remanet pes neque manus nisi æquivoce: eo modo quo manus lapidea posset dici manus. Et hoc ideo: quia talis pars corrumpitur corrupto toto. Illud autem quod est corruptum non retinet speciem: à qua sumitur ratio diffinitiva. Unde patet quod non remanet eadem ratio nominis: & sic nomen equivoce predicatur. Et quod pars corrumpatur corrupto toto, ostendit per hoc, quod omnis pars diffinitur per suam operationem: & per virtutem qua operatur. Sicut diffinitio pedis est, quod sit membrum organicum habens virtutem ad ambulandum. Et ideo ex quo iam non habet talem virtutem & operationem: non est idem secundum speciem: sed equivoce dicitur pes. Et eadem ratio est de alijs huiusmodi partibus quæ dicuntur partes materia: in quarum diffinitione ponitur totum: sicut & in diffinitione semicirculi ponitur circulus. Est enim semicirculus media pars circuli. Secus autem est de partibus speciei quæ ponuntur in diffinitione totius: sicut lineæ ponuntur in diffinitione trianguli. Sic igitur patet quod totum est prius naturaliter quæ partes materia: quamvis partes sint priores ordine generationis. Sed singuli homines comparantur ad totam civitatem: sicut partes hominis ad hominem. Quia sicut manus aut pes non potest esse sine homine: ita nec unus homo est per se sibi sufficiens ad viuendum separatus à civitate. Si autem contingat quod aliquis non possit communicare societate civitatis propter suam pravitatem: est peior quæ homo & quasi bestia. Si vero nullo indigeat: & quasi habens per se sufficientiam: & propter hoc non sit pars civitatis: est melior quæ homo. Est enim quasi quiddam deus. Relinquitur ergo ex præmissis, quod civitas est prius secundum naturam quæ unus homo. Deinde cum dicit.

Natura igitur omnibus ad huiusmodi societatem est appetitus. Qui autem primus instituit, maximorum bonorum causa fuit: ut enim perfectione suscepta optimum cunctorum animalium est homo: ita si alienus fiat à lege & à iudicijs, pessimus est omnium animalium. Sequissima est enim iniustitia tenens arma. Homo vero arma tenet, per innatam prudentiam atque virtutem: quibus plurimum valet contrarium viti. Itaque impiissimum & immanissimum est sine virtute: & ad libidinem cibationemque deterrimū. Iustitia vero civile quiddam est. Nam ius, ordinatio est civilis societatis. Iudicatio autem, iusti iudicium.

Agit de institutione civitatis concludens ex præmissis: quod in omnibus hominibus est quiddam naturalis impetus ad communitatem civitatis: sicut & ad virtutes. Sed tamen sicut virtutes acquiruntur per exercitium humanum: ut dicitur in secundo Ethicorum: ita civitates sunt institutæ humana industria. Ille autem qui primo instituit civitatem, fuit causa hominibus maximorum bonorum. Homo enim est optimum animalium si perficiatur in eo virtus: ad quam habet inclinationem naturalem. Sed si sit sine lege & iustitia homo: est pessimus omnium animalium: quod sic probat. Quia iniustitia tanto est seuerior, quanto

Lec. 10.
T. c. 35.

Lec. 1.
cap. 1.

plura habet arma, id est adiumenta ad male faciendum: homini autem secundum suam naturam convenit prudentia & virtus quæ de se sunt ordinata ad bonum: sed quando homo est malus, utitur eis quasi quibusdam armis ad male faciendum: sicut per astutiam cogitat diversas fraudes: & per abstinentiam potens sit ad tolerandum famem & sitim: ut magis in malitia perseveret: & similiter de alijs: & inde est quod homo sine virtute quantum ad corruptionem irascibilis est, maxime scelestus & siluestris: ut pote crudelis & sine affectione. Et quantum ad corruptionem concupiscibilis est pessimus quantum ad venerea: & quantum ad voracitatem ciborum. Sed homo reducitur ad iustitiam per ordinem civilem: quod patet ex hoc: quod eodem nomine apud grecos nominatur ordo civilis communitatis & iudicium iustitiae: scilicet sibi. Unde manifestum est: quod ille qui civitatem instituit, abstulit hominibus quod essent pessimi: & reduxit eos ad hoc quod essent optimi secundum iustitiam & virtutes.

LECTIO SECUNDA.

De tribus familiarum generibus, quarum una ex domino & seruo, secunda ex viro & vxore, tertia ex parte & liberis constat.

Quoniam vero declaratum est quibus ex partibus sit constituta civitas: necessarium videtur primum de re domestica dicere. Omnis enim civitas ex domibus constat. Rei domesticæ rursus partes sunt ex quibus domus est constituta.

Posito proemio in quo ostendit conditionem civitatis & partium eius: hic accedit ad tradendum scientiam politicam. Et primo secundum præassignatum modum determinat ea quæ pertinent ad primas partes civitatis. Secundo determinat ea quæ pertinent ad ipsam civitatem in secundo libro: qui incipit ibi. (Quoniam proposuimus considerationem facere &c.) Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo exequitur propositum. ibi. (De his vtiq; &c.) Circa primum duo facit. Primo dicit de quibus intendit determinare. Secundo quo ordine. ibi. (Ab primo de seruo & domino &c.) Circa primum duo facit. Primo dicit quod est determinandum de his quæ pertinent ad domum. Secundo enumerat ea: quæ pertinent ad domum. ibi. (Domus autem perficitur &c.) Dicit ergo primo quod manifestum est per præmissa, ex quibus partibus civitas constat: & oportet ad cognoscendum totum præcognoscere partes ut supra habitum est. Necessesse est ut primum dicamus de iconomia quæ est dispensativa vel gubernativa domus. Quia omnis civitas componitur ex domibus sicut ex partibus. Deinde cum dicit.

Domus autem perficitur ex servis & liberis. Cuius vero prima quæque sint in minutissimis perquirenda, primæ vero ac minutissime partes domus existant, dominus & servus: maritus & vxor: pater & filij. De his vtiq; tribus considerandum fuerit, quid unumquodque & quale esse oportet: hoc est, de dominica: de coniugali: de paterna disciplina.

Enumerat ea quæ pertinent ad domum. Et primo ea quæ pertinent ad ipsam sicut partes. Secundo ea quæ pertinent sicut necessaria partibus. ibi. (Est insuper quædam pars &c.) Dicit ergo primo, quod partes domus sunt ex quibus domus constituitur. Omnis autem domus: id est domestica familia si sit perfecta: constat ex servis & liberis. Dicit autem perfecta. Quia in domo pauperis est bos pro ministro ut supra dictum est. Et quia unumquodque: quod in multis considerari potest, primo quaerendum est in paucioribus & simplicioribus: ut facilius sit doctrina. Ideo dicendum est, quod primæ & minime partes domus sunt hæc tres combinationes, scilicet domini & servi: mariti & vxoris: patris & filij: quæ quidem tertia ex secunda oritur: & ideo

supra eam prætermisit. Et ideo de istis tribus considerandum est quid unumquodque sit. Et consequenter ponit nomina harum combinationum & dicit. Quod combinatio domini & servi vocat despotica, id est dominativa. Combinatio autem viri & femine non erat nominata suo tempore: sed ipse nominat eam coniugalem, quam nos matrimonium vocamus. Similiter & tertia combinatio patris & filij non habebat proprium nomen: sed ipse vocat eam paternam. Deinde cum dicit.

Est insuper quædam pars quæ videtur quibusdam esse disciplina rei familiaris. Quibusdam vero maxima eius pars. Loquor autem de illa parte quæ versatur circa acquirendum, quæ & ipsa quæ admodum se habeat, considerandum erit.

Ponit quartum quod pertinet ad necessaria domus: & dicit. Quod est quædam alia pars æconomia quæ vocatur pecuniaria: quæ quibusdam videtur esse tota æconomia: quibusdam vero maxima pars eius est: eo quod dispensatio domus maxime consistit in acquisitione & conseruatione pecuniæ. Et de hac etiam parte considerandum est quomodo se habeat. Deinde cum dicit.

At primum de seruo & domino dicamus, ut quæ necessaria sunt, intueamur: & siquid de his melius comprehendere possimus, quam ea quæ nunc existimantur.

Dicit quo ordine de his sit agendum: & dicit quod primo dicendum est de domino & seruo: & hæc consideratio ad duo erit utilis. Primo quidem ut possimus cognoscere ea quæ sunt opportuna in talibus, scilicet ad exercendum dominium in seruos. Secundo valet ad scientiam, ut per hoc possimus accipere aliquid melius his: quæ antiqui sunt opinati de dominio & seruitute. Deinde cum dicit.

Quibusdam porro videtur scientia quædam esse dominatio: eademque esse disciplina domestica, et dominatio gubernatioque civilis et regia: ut in principio diximus. Alijs autem præter naturam videtur esse dominatio: quoniam natura nihil differat: sed lege dumtaxat inductum sit, ut alij liberi sint: alij serui. Quapropter iniustum violentum enim.

Determinat ea quæ proposuit: & diuiditur in partes duas. In prima determinat de combinatione domini & servi. In secunda de alijs duabus combinationibus. ibi. (Quoniam autem tres partes æconomia &c.) Prima diuiditur in duas. In prima determinat de combinatione domini & servi. Et quia servus est quædam possessio: ideo in secunda parte determinat de alia parte æconomia: quæ est pecuniaria vel possessiva. ibi. (Totaliter autem de universa possessione &c.) Circa primum duo facit. Primo narrat opiniones quorundam de dominio & seruitute. Secundo determinat veritatem de eis. ibi. (Cum igitur possessio &c.) Circa primum ponit duas opiniones: quarum una est: quod despotica: id est dominativa est quædam scientia, qua aliquis scit dominari servis: & quod est idem cum iconomia qua aliquis scit gubernare domum: & cum politica & regnativa qua aliquis scit gubernare civitatem: sicut in proemio dictum est. Alia opinio est, quod habere servum sit præter naturam, & quod sola lege sit ordinatum, quod quidam sunt serui: & quidam liberi: & quod nulla differentia sit inter eos secundum naturam. Unde ulterius inducunt quod est iniustum esse aliquos seruos. Ex quadam enim violentia provenit quod quidam alios sibi subiecerit in seruos. Deinde cum dicit.

Cum igitur possessio sit pars domus: certe & illa per quam acquirimus, pars erit domestica disciplina. Nam sine necessarijs impossibile est, et.

viuere, & bene viuere. Vt vero in artibus necessarium est subesse propria instrumenta: si opus modo confici debeat: sic etiam in re familiari. Instrumentorum vero quedam inanimata sunt: quedam animata: veluti, gubernatori, nauis quidem gubernaculum inanime est: qui vero proram regit, animatus: nam minister in artibus, locum instrumenti obtinet: sic & res possessa, instrumentum est ad vitam: res autem possessa, multitudo instrumentorum: & seruus possessum quiddam animatum: & tanquam instrumentum ante instrumentum, omnis minister. Si enim possent instrumenta ad iussum vel nutum domini opus suum conficere: quoadmodum Dedali, aut Vulcani tripodes: quos inquit Poeta sponte sua diuinum prodigisse in certamen: sic & pectines texerent: & plectra pulsarent: nec architecti sane ministris: neque domini indigerent seruis. Quae igitur instrumenta dicuntur, factiua sunt: quod vero possidemus, actiuum est. A pectine quidem enim aliquid fit praeter illius usum: a veste vero atque lectica usus solum. Praeterea cum specie differat facere & agere: & indigeat utrumque instrumentis: necessarium est & illa eandem habere differentiam. Vita certe actio est: & non factio. Quapropter seruus minister est ad actionem: id autem quod possidetur, dicitur quoadmodum & pars ad totum. Pars enim non solum alterius est pars: sed etiam omnino alterius. Quapropter dominus, serui est dominus solum: sed illius non est. Seruus autem non solum domini seruus: sed omnino illius.

Determinat veritatem de dominio & seruitute: & primo determinat rationem seruitutis. Secundo inquirat de opinionibus praemissis. ibi. (Vtrum vero sit aliquis naturalis &c.) Circa primum duo facit. Primo praemittit quaedam necessaria ad cognoscendum rationem seruitutis. Secundo concludit ex praemissis definitionem serui. ibi. (Quae igitur sit natura &c.) Circa primum quattuor ponit: quorum primum est, quod possessio sit quaedam pars domus: & quod ars possessiua sit quaedam pars oeconomiae. Et hoc ideo: quia impossibile est viuere in domo sine necessarijs ad vitam: quae per possessiones habentur: & hoc probat per similitudinem in artibus: videmus enim quod vnicuique arti necessarium est habere conuenientia instrumenta si debeat perficere opus suum: sicut fabro necesse est habere martellum si debeat facere cultellum. Et hoc modo gubernatori domus necesse est habere res possessas ad proprium opus sicut quaedam instrumenta. Secundo ibi. (Instrumentorum vero &c.) ponit vnam diuisionem instrumentorum dicens: quod instrumentorum quaedam sunt animata & quaedam inanimata. Sicut gubernatori nauis inanimatum instrumentum est gubernaculum: instrumentum autem eius animatum est prorarius, id est ille qui custodit anteriorem partem nauis: quae vocatur prora: & obedit gubernatori. Minister enim in artibus habet rationem instrumenti: quia sicut instrumentum mouetur ab artifice: ita etiam instrumentum mouetur ad imperium praecipientis. Et sicut est in operibus artis duplex instrumentum: ita etiam in domo est instrumentum inanimatum ipsa res possessa: puta lectus: vel vestis: quae est instrumentum quoddam deseruiens vitae humanae. Et multitudo talium instrumentorum est tota possessio domus. Cum autem seruus sit quaedam

res possessa animata: sequitur quod sit organum animatum deseruiens vitae domesticae. Est autem huiusmodi organum animatum: quod est minister in artibus, et seruus in domo est instrumentum super alia instrumenta: quia scilicet ipse utitur alijs instrumentis & mouet ea: & ad hoc indigemus ministris & seruis. Principales enim artifices qui architectores dicuntur, non indigent ministris: neque domini domorum indigent seruis: si vnum quodcumque instrumentum inanimatum posset ad imperium domini, agnoscens ipsum, perficere opus suum: puta: quod pectines per se pectinarent: & plectra per se cytharizarerent: sicut dicitur de statua quam fecit Dedalus: quod per ingenium argenti viui mouebat seipsam. Et similiter quidam Poeta dicit: quod in quodam templo Vulcani qui dicebatur Deus ignis: tripodes quidam erant sic praeparati: quod per artificium humanum: uel per artem necromanticam per seipsum, quasi spontanei videbantur subinduere diuinum agonem: quasi concertando ad seruiendum in ministerio templi. Tertio ibi. (Quae igitur instrumenta dicuntur &c.) ponit secundam diuisionem organorum, organa enim artium dicuntur organa factiua: sed res possessa: quae est organum domus, est organum actiuum. Et hanc diuisionem duplici ratione probat. Primo quidem: quia organa factiua dicuntur: ex quibus fit aliquid praeter ipsum usum instrumenti. Et hoc videmus in ipsis instrumentis artis: sicut ex pectine: quo utitur textores: fit aliquid alterum praeter usum ipsius scilicet pannus. Sed ex rebus possessis: quae sunt instrumenta domus: non fit aliquid aliud praeter usum ipsius: sicut ex vestitu & lecto non fit nisi usus eorum. Ergo ista organa non sunt factiua sicut organa artium. Secundam rationem ponit ibi. (Praeterea. Cum specie differat &c.) quae talis est. Diuersorum diuersa sunt instrumenta. Sed actio & factio differunt specie. nam factio est operatio: per quam aliquid fit in exteriori materia: sicut secare & vrere. Actio autem est operatio permanens in operante: & pertinet ad vitam ipsius: ut dicitur nono Metaphy. Ambae autem hae operationes indigent instrumentis. Ergo instrumenta eorum differunt specie. Sed vita id est conuersatio domestica non est factio: sed actio. Ergo seruus est minister & organum eorum quae pertinent ad actionem: non autem eorum quae pertinent ad factioem. Quarto ibi. (Id autem quod possidetur &c.) ostendit qualiter seruus se habet ad dominum: & dicit: quod eadem est comparatio rei possessae ad possessorem & partis ad totum: quantum ad hoc quod pars non dicitur solum pars totius: sed etiam dicitur simpliciter esse totius: sicut dicimus manum hominis. Et non solum dicimus quod sit pars hominis et simpliciter res possessa: puta vestis: non solum dicitur quod sit possessio hominis: sed quod simpliciter est huiusmodi hominis. Vnde cum seruus sit quaedam possessio: seruus non solum est seruus domini, sed est simpliciter illius. Ille autem qui est dominus, non est simpliciter serui: sed solum est dominus eius. Deinde cum dicit.

Quae igitur sit natura serui, & quae potestas; ex his patet. Qui enim sui ipsius, non est secundum naturam: sed alterius, homo autem est, hic natura est seruus. Alterius autem est qui possidet, homo existens. Res vero possessa, est instrumentum ad acquirendum, actiuum & separabile.

Concludit ex praemissis definitionem serui & dicit: quod manifestum est ex praedictis quae sit natura serui: & potestas eius: quod est officium ipsius. Nam virtus ad actionem refertur: officium autem est congruus actus alicuius. Cum enim seruus sit hoc ipsum quod est alterius: ut dicitur est: quicumque homo non est naturaliter sui ipsius: sed alterius: ipse est naturaliter seruus. Ille autem homo non est naturaliter sui ipsius: sed alterius quod non potest regi nisi ab alio. Hoc autem conuertitur scilicet quod quicumque est res possessa: vel seruus alterius: est homo alterius. De ratione autem.

autem rei possessae est: quod sit organum actiuum & separatum. Vnde potest talis definitio serui concludi. Seruus est organum animatum, actiuum, separatum, alterius homo existens. In qua quidem definitione organum ponitur tanquam genus: & adduntur quinque differentiae. Per hoc enim quod dicitur, Animatum: distinguitur ab instrumentis inanimatis. Per hoc autem quod dicitur, Actiuum: distinguitur a ministro artificis: qui est organum animatum factiuum. Per hoc autem quod dicitur, Alterius existens: distinguitur a libero qui quandoque ministratur in domo non sicut res possessa: sed sponte vel mercede conductus. Per hoc autem quod dicitur, Separatum: distinguitur a parte quae est alterius non separata: sicut manus. Per hoc quod dicitur, Homo existens: distinguitur a brutis animalibus: quae sunt res possessae separatae.

LECTIO TERTIA.

Quod aliquibus natura seruire conueniat: aliquibus autem dominari.

Vtrum vero sit aliquis natura talis vel non: B
et vtrum melius ac iustius sit alicui seruire vel non: sed omnis seruitus sit praeter naturam: considerandum postea erit.

Postquam philosophus ostendit rationem & virtutem serui: hic procedit ad inuestigandum de opinionibus supra positis: & primo inquit. Vtrum seruitus sit naturalis. Secundo vtrum dominatiua sit idem quod politica. ibi. (Patet autem ex his &c.) Circa primum tria facit. Primo mouet dubitationem. Secundo determinat eam approbando vnam partem. ibi. (Nec sane difficile &c.) Tertio ostendit quomodo etiam alia pars dubitationis habet aliquam veritatem. ibi. (Quod autem contradicentes &c.) Dicit ergo primo: quod post praedicta considerandum est: vtrum aliquis sit naturaliter seruus vel non. Et iterum: vtrum alicui magis sit dignum & iustum quod seruiat quam quod non seruiat an non: sed omnis seruitus praeter naturam sit: quod quidem remittit ad duas praemissas quaestiones. Si enim omnis seruitus est praeter naturam: tunc nullus est naturaliter seruus. Et iterum. Non erit iustum neque dignum quod aliquis seruiat: quod enim est praeter naturam, non est dignum neque iustum. Deinde cum dicit.

Nec sane difficile est ratione perspicere: & ex his quae fiunt, cognoscere. Imperare enim & parere non solum necessarium est, verum etiam vtilium: ac statim ex generatione quaedam distincta sunt: alia quidem ad imperandum: alia vero ad parendum, & species multae & imperantium & parentium. Et semper melius imperium, meliorum parentium est: ceu hominis quam bestiae: nam quod a melioribus perficitur: melius est opus: vbi vero aliud imperat: aliud parat: est aliud quod horum opus.

Determinat propositam quaestionem: ostendens duo scilicet quod aliquis homo naturaliter est seruus: & quod alicui dignum & expediens est seruire. Et circa hoc duo facit. Primo enim proponit modum quo haec ostendenda sunt d. quod non est difficile: quod aliquis contempletur praedictarum quaestionum veritatem & rationem: & quod etiam veritate addiscat ex his: quae in rebus accidunt. Secunda ibi. (Imperare enim &c.) Secundum duos praemissos modos ostendit propositum: & primo ex his quae fiunt. Secundo ex ratione. ibi. (Nam quicumque &c.) Circa primum quattuor proponit: quorum primum est quod principari & subijci non solum est de numero eorum: quae ex necessitate vel violentia proueniunt: sed etiam est de numero eorum: quae expediunt ad salutem hominum: & hoc pertinet ad secundam quaestionem. Quod enim expediens est alicui videtur esse dignum & iustum ei. Secundum est quod in homini-

A bus ex ipsa natiuitate videmus: quod est quaedam distinctio: ita quod quidam sunt apti ad hoc ut subijcantur: quidam vero ad hoc quod principentur. Et hoc pertinet ad primam quaestionem: quod enim ex natiuitate cõfessum inest alicui videtur esse naturale. Tertium est: quod sunt multae species eorum qui subijciuntur & eorum qui principantur. Aliter enim principatur vir foemina: aliter dominus seruo: aliter rex regno. Et hoc etiam pertinet ad eandem quaestionem. Nam ea quae naturaliter insunt rebus, secundum eorum diuersitatem diuersificantur. Et Quartum est quod semper est melior principatus qui est meliorum subiectorum: sicut melior est principatus quo quis principat homini, quam quo quis principat bestiae. Et hoc probat tali ratione. Omnis principatus & subiectio ad aliquod opus ordinatur: obediunt enim qui subijciuntur principanti in aliquo opere. Sed opus quod fit a melioribus est melius. Ergo & principatus melior. Et hoc etiam quantum pertinet ad primam quaestionem. nam quae naturaliter insunt, tanto sunt meliora quanto sunt meliorum. Deinde cum dicit.

Nam quaecumque ex pluribus constant: & vnum quid commune fiunt: siue ex continuis: siue ex discretis: in omnibus apparet & quod imperat & quod parat.

Ostendit propositum ex ratione. Et primo ponit rationem ad ostendendum quod aliqui sunt naturaliter serui: quibus expedit seruire. Secundo ostendit qui sint tales. ibi. (Quicumque igitur &c.) Circa primum ponit talem rationem. Quaecumque sunt ex pluribus constituta, in his est aliquid principans & aliquid subiectum naturaliter: & hoc expedit, sed hominum multitudo est ex pluribus constituta, Ergo naturale est & expediens quod vnus principetur & alius subijciatur. Huius autem rationis minor manifesta est ex praemissis: in quibus ostensum est: quod homo est naturaliter animal politicum: & ita naturale est quod ex multis hominibus constituatur vna multitudo. Vnde ea praemissa probat maiorem: & sic in hac ratione tria facit. Primo ponit maiorem. Secundo probat eam. ibi. (Et hoc ex tota natura &c.) Tertio infert conclusionem. ibi. (Eodem modo &c.) Dicit ergo primo, quod quaecumque sunt constituta ex pluribus: ita quod ex eis fiat vnum commune: siue illa plura sint coniuncta sicut membra corporis coniunguntur ad constitutionem totius: siue sint diuisa: sicut ex multis militibus constituitur vnus exercitus: in omnibus his inuenitur esse principans & subiectum: & hoc est naturale & expediens: ut per singula patebit exempla. Deinde cum dicit.

Et hoc ex tota natura inest animatis. nam & in his: quae expertia sunt vitae: est quoddam imperium instar harmoniae. Sed haec forsitan aliena sunt ab ista consideratione.

Probat propositum quadrupliciter. Primo quidem in rebus inanimatis. Secundo in partibus hominis. ibi. (Animal vero constat &c.) Tertio in genere animalium. ibi. (Rursus in homine &c.) Quarto in differentia sexuum. ibi. (Est autem masculus &c.) Dicit ergo primo quod veritas praemissae propositionis inuenitur in rebus inanimatis: non quia sit eis proprium: sed ex eo quod est commune toti naturae: quia etiam in his quae non participant vita est aliquis principatus: puta harmoniae: quod potest intelligi dupliciter. Vno modo de harmonia sonorum: quia semper in vocibus quae consonant aliqua vox praedominatur: secundum quam tota harmonia diiudicatur. Potest etiam intelligi de harmonia elementorum in corpore mixto: in quo semper vnum elementorum est praedominans: sed huiusmodi pertransit: quia sunt extrinseca ab hac consideratione. Deinde cum dicit.

Animal vero constat primum ex anima & corpore: quorum alterum imperat secundum naturam:

naturam: alterum patet. Oportet autem considerare naturam non in corruptis: sed in his quae magis se habent secundum naturam: quo circa is qui & animo & corpore optime dispositus sit, inspicendus est: in quo certe id manifestum est. Nam prauorum quidem aut praeue dispositorum saepe inueniretur corpus imperare animo: ex eo quia peruerse ac praeter naturam se habent. Est igitur: ut dicimus: primum in animali prospicere imperium dominicum & civile. nam animus quidem in corpus dominicum habet imperium: mens vero in appetitum civile & regium: in quibus clarum est secundum naturam & utilitatem imperari ab animo corpori: et ab ea parte: quae habet rationem ei parti: quae subiacet perturbationi. Equalitatem vero ac vicissitudinem omnibus nocere.

Ostendit propositum in partibus hominis: & dicit quod prima compositio animalis est ex anima & corpore: quae quidem compositio dicitur prima non secundum ordinem generationis: sed secundum principalitatem: quia est ex partibus principalissimis. Harum autem partium una est naturaliter principans scilicet anima: alia vero subiecta scilicet corpus. Posset autem aliquis dicere quod hoc non est naturale: cum non inueniatur in omnibus. Et ideo ad hoc excludendum subdit, quod ad iudicandum quid sit naturale oportet considerare ea quae se habent secundum naturam: non autem ea quae sunt corrupta: quia huiusmodi deficiunt a natura: & ideo ad iudicandum quae pars in homine naturaliter principetur, oportet considerare aliquem hominem qui sit bene dispositus & secundum animam & secundum corpus: in quo est manifestum: quod anima corpori dominatur: sed in hominibus pestilentibus & qui male se habent multoties corpus principatur animae: quia praesertim commodum corporis commo animae. Et hoc ideo: quia sunt male dispositi & praeter naturam. Ostendit autem consequenter quod principatus qui est in partibus animalis, habet quaedam similitudinem exterioris principatus. Possumus enim in animali quod est homo considerare duplicem principatum ad partes eius scilicet despoticum: quo dominus principatur seruis: & politicum: quo rector ciuitatis principatur liberis. Inuenitur enim inter partes hominis quod anima dominatur corpori: sed hoc est despotico principatu: in quo seruus in nullo potest resistere domino: eo quod seruus, id quod est simpliciter est dominus: ut supra dictum est. Et hoc videmus in membris corporis scilicet manibus & pedibus: quod statim sine contradictione ad imperium animae applicantur ad opus. Inuenimus etiam quod intellectus seu ratio dominatur appetitui: sed principatu politico & regali qui est ad liberos. Unde possunt in aliquibus contradicere. Et similiter appetitus aliquando non sequitur rationem. Et huiusmodi diuersitatis ratio est: quia corpus non potest moueri nisi ab anima: & ideo totaliter subicitur ei: sed appetitus potest moueri non solum a ratione sed etiam a sensu: & ideo non totaliter subicitur rationi. In utroque autem regimine manifestum est quod subiectio est secundum naturam & expediens: est enim naturale & expediens corpori: quod regatur ab anima: & similiter est naturale & expediens parti passibili, id est appetitui qui subicitur passionibus ut regatur ab intellectu vel ratione: & utrobique esset nocium si id quod debet subici se haberet ex aequo: vel econtrario ei quod debet principari. Corpus enim corrumperetur nisi subiceretur animae: & appetitus esset inordinatus nisi subiceretur rationi. Deinde cum dicit.

Rursus in homine et alijs animalibus eodem modo. Mansueta quidem meliora sunt quam fera:

his autem uniuersis melius est ut homini pareant: nam salutem ita recipiunt.

Probat idem in genere animalium. d. quod similiter se habet in homine & alijs animalibus, quod naturale & expediens est ut homo alijs dominetur. Videmus enim quod animalia mansueta quibus homo dominatur, digniora sunt secundum naturam siluestribus in quantum participant aliquantulum regimine rationis. Sed & omnibus animalibus expedit: quod ab homine regantur: quia sic in multis casibus adipiscuntur salutem corporalem quam per se consequi non possent sicut patet, cum eis copiosa pabula et remedia sanitatis ab hominibus exhibentur. Deinde cum dicit.

Præterea autem masculus & femina alterum melius secundum naturam: alterum deterius: & hoc imperans: illud parens.

Probat idem in differentia sexuum: & dicit, quod eodem modo etiam se habet masculinum ad femininum: quod naturaliter masculinum est melius, & femininum deterius: & masculus principans, femina autem subiecta. Est autem attendendum quod prima duo exempla sunt de toto integralia duo de toto uniuersali quod est genus vel species. Et sic patet quod praedicta propositio in utroque locum habet. Deinde cum dicit.

Eodemque modo necesse est in cunctis hominibus esse.

Concludit propositum scilicet quod eodem modo se habet in hominibus sicut in praemissis, scilicet quod naturale et expediens est quod quidam principentur, & quidam subiciantur. Deinde cum dicit.

Quicumque igitur distat tantum quantum animus a corpore: & homo a bestia: per hunc modum se habent: quoruncumque est opus in corporis usu: & hoc est in eis potissimum: hi sunt natura serui: quibus melius est ut imperetur, quemadmodum in praemissis: est enim natura seruus qui potest alterius esse: quia propter & alterius est.

Ostendit qui sunt qui naturaliter principantur & subiciuntur. Et primo quales sunt secundum animam. Secundo quales secundum corpus, ibi. (Vult ergo &c.) Circa primum duo facit. Primo ostendit quales sunt secundum animam qui naturaliter principantur & subiciuntur. Secundo ponit comparationem inter homines: qui naturaliter sunt serui: & bruta animalia: quae etiam naturaliter seruiunt. ibi. (Et qui tantum &c.) Dicit ergo primo: quod cum anima naturaliter dominetur corpori & homo bestiis: quicumque tantum distat ab alijs: sicut anima a corpore & homo a bestia propter eminentiam rationis in quibusdam & defectum in alijs isti sunt naturaliter domini aliorum: secundum quod etiam Salomon dicit: quod qui stultus est seruiet sapienti. Disponuntur autem hoc modo: scilicet quod ad eos se habeant aliqui: sicut homo ad bestias: vel anima ad corpus: illi quorum opus principale est usus corporis: & quod hoc est optimum quod ab eis haberi potest. Sunt enim validi ad exequentia opera corporalia: impotentes autem ad opera rationis: et isti sunt naturaliter serui: quibus melius est quod regantur a sapientibus: siue conueniens est quod credatur rationibus superadictis: quia in hoc sortiuntur regimine rationis. Et quod isti sunt naturaliter serui patet per hoc: quia ille est naturaliter seruus, qui habet aptitudinem naturalem ut sit alterius: in quantum scilicet non potest regi propria ratione: per quam homo est dominus sui: sed solum ratione alterius: propter quod naturaliter alterius est quasi seruus. Deinde cum dicit.

Et qui tantum particeps est rationis ut sentiat quidem: at non habeat. nam caetera quidem animalia

animalia rationem quidem non sentiunt: sed passionibus inserviunt: usus etiam variat parumper: necessarium enim corpori auxilium fit ab utrisque: a seruis videlicet: ac mansuetis animalibus.

Comparat secundum conuenientiam & differentiam hominem naturaliter seruum ad animal brutum: & dicit quod ille: qui est seruus naturaliter communicat ratione solum quantum ad hoc quod recipit sensum rationis: sicut edocet ab alio: sed non quantum ad hoc quod habeat sensum rationis per seipsum. Sed alia animalia seruiunt homini non quasi recipientia aliquem sensum rationis ab homine, in quantum, scilicet memoria eorum: quae sunt bene vel male passa ab homine timore vel amore incitantur ad seruiendum. Et sic quantum ad modum seruiendi est differentia: in quantum naturaliter seruus seruit ratione: brutum autem animal passione timoris, scilicet vel amoris acquisita per memoriam bene vel male patendi ab homine. Sed opportunitas, id est utilitas quae ex utroque seruitio prouenit modicum variatur: ab eadem enim praebet nobis auxilium & a seruis & a domesticis animalibus, scilicet ad necessaria corpori. Non enim naturaliter seruus cum deficiat ratione potest auxiliari per consilium: vel ad aliquod opus rationis, in corporalibus aut pluribus modis potest seruire seruus quam animal brutum, propter rationem. Deinde cum dicit.

Vult ergo natura, & differentia facit corpora liberorum & seruorum: alia quidem robusta ad necessarios usus: alia vero recta & inutilia ad tales operationes. Verum utilia ad civilem vitam. haec autem diuisa est in belli opportunitates & pacis: accidit vero saepe & contra: hos quidem corpora habere liberorum: illos vero animos.

Ostendit quales sint serui secundum corpus. Et primo proponit quod intendit. Secundo probat propositum, ibi. (Nam id quidem &c.) Dicit ergo primo: quod natura vult, id est habet quandam impetum siue inclinationem ad hoc ut faciat differentiam inter corpora liberorum & seruorum: ita scilicet quod corpora seruorum sint fortia ad exercendum usum necessarium qui eis competit, scilicet ad fodendum in agro & alia similia ministeria exercenda. Sed corpora liberorum debent esse recta, id est bene disposita secundum naturam & inutilia ad tales operationes seruiles: quod exigit complexio delicata: sed tamen debent esse utilia ad civilem vitam: in qua liberi homines conuersantur. Iste autem qui habet membra utilia ad civilem vitam, habet dispositionem diuisam in bellicam opportunitatem & pacificam: ut scilicet tempore belli habeat membra apta ad pugnam: & ad alia militaria opera: tempore vero pacis ad exercendum alia civilia opera. Et quamuis natura habeat inclinationem ad praedictam differentiam corporum causandam: tamen quoad deficit in hoc: sicut etiam in omnibus alijs quae generantur & corrumpuntur: consequitur natura effectum suum ut in pluribus: deficit vero in paucioribus. Quando ergo in hoc natura deficit: accidit multoties contrarium ei quod dictum est: ut scilicet illi qui habent animas liberorum: habeant corpora seruorum vel econuerso. Est autem considerandum: quod philosophus hic inducit conclusionem ex praemissis: in quibus agebat de dispositione animae: quia cum corpus sit naturaliter propter animam: natura intendit formare tale corpus quale sit conueniens animae. Et ideo intendit his qui habent animas liberorum dare corpora liberorum: & similiter de seruis: & hoc quidem quantum ad interiores dispositiones semper conuenit. Non enim potest esse quod aliquis habeat animam bene dispositam: si organa imaginationis & aliarum virium naturalium & sensitiuarum sint male disposita: sed in figura & quantitate exteriori, & alijs

dispositionibus exterioribus, potest inueniri dissonantia ut hic dicitur. Deinde cum dicit.

Nam id quidem patet: quod si tantum praecellat corpore solum quantum deorum imagines: reliqui omnes digni apparent illis seruire.

Probat quod dixerat. Et primo quantum ad corpus. Secundo quantum ad animam, ibi. (Id si verum est &c.) Dicit ergo primo: quod naturam inclinari ad hoc quod faciat diuersa corpora seruorum & liberorum ex hoc est manifestum. Si inter aliquos inueniatur tanta differentia solummodo ex parte corporis: ut videatur tantum alios extollere: ac si essent quaedam imagines deorum: sicut solemus communiter dicere quando videmus aliquos elegantis formae: quod videntur esse sicut angeli: tunc omnes dicent, quod illi qui deficiunt a tanta elegantia formae corporalis, sunt digni ut seruiant eis qui superexcellunt: secundum illud. Species Priami digna est imperio. Et cum hoc sit manifestum in maxima differentia: idem etiam est sciendum quantum ad intentionem naturae: si non fuerit tanta differentia. Deinde cum dicit.

Id si verum est in corporibus, multo iustius in animo idem putare: sed non ut corporis, ita & animi pulchritudinem discernere facile. Quod igitur sint secundum naturam alij liberi: alij serui, patet: quibus & seruire prodest ac iustum est.

Probat idem ex parte animae & dicit: quod si hoc est verum ex parte corporis, quod illi qui deficiunt sunt digni seruire excellentibus: tanto iustius est hoc determinati ex parte animae: quanto anima nobilior est corpore. Sed tamen excellentia pulchritudinis animae non ita de facili potest cognosci, sicut pulchritudo corporis: & ideo magis vulgariter iudicatur, quod aliqui sint digni ad dominandum ex parte corporis quam ex parte animae. Ultimo autem concludit epilogando duas conclusiones intentas in hoc capitulo: scilicet: quod quidam sunt naturaliter serui: & quidam naturaliter liberi: & quod his qui sunt naturaliter serui expedit seruire: & iustum est quod seruiant.

LECTIO QUARTA.

Dominos & seruos, alios esse natura quibus expedit dominos & seruos esse, alios autem legibus, quibus contrarium contingit.

Quod autem & contradicentes quodammodo recte dicunt: non difficile fuerit inueniri. Dupliciter enim dicitur seruire & seruis. Est enim alius secundum leges seruus & seruiens. Nam lex, consensus quaedam est: per quam bello capta illorum fieri dicuntur qui ceperunt.

Postquam philosophus ostendit quod aliqui naturaliter sunt serui quibus expedit seruire & iustum est: hic ostendit quod etiam contraria opinio est secundum aliquam partem veram. Et circa hoc duo facit. Primo ponit modum seruitutis: secundum quem negatur a quibusdam seruitus esse naturalis & iusta. Secundo super hoc dubitationem mouet & soluit, ibi. (Hoc autem ius &c.) Dicit ergo primo: quod non difficile est videre quod illi qui dicunt contrarium his quae determinata sunt asserendo scilicet nullam seruitutem esse naturalem & iustam: secundum modum aliquem recte dicunt. Dupliciter enim dicitur seruire & seruis. Vnus quidem modus est secundum aptitudinem naturalem: ut supra dictum est. Alius est secundum quem est aliquis seruus vel seruiens secundum legem inter homines positam. Posita est enim quaedam promulgatio legis: ut illi qui sunt victi in bello, dicantur esse serui eorum: qui contra eos praualuerunt. Et hoc iure quasi omnes gentes utuntur. Unde & ius gentium nominatur. Deinde cum dicit.

Hoc autem ius multi eorum, qui circa leges versantur aculant: tanquam Oratorem qui con-

Prouerb.
2. cap.

tra leges decreuerit: quasi sit graue: si eius qui vim afferre potest, & potentia præcellit, seruus fiat: & subditus qui vim patitur: Et quibusdā hoc modo videtur: quibusdā illo, etiam sapientum.

Mouet dubitationem de ista seruitute legali: & circa hoc tria facit. Primo ponit diuersas opiniones. Secundo assignat rationes diuersitatis. ibi. (Causa vero &c.) Tertio soluit dubitationem. ibi. (Omni retinētes &c.) Dicit ergo primo: quod multi qui intromiserunt se de legibus scribendis, scripserunt quod iustum prædictę legis est de numero iniquorum. Et inducit quemdam qui vocabatur Orotor: cui durum videbatur, si ille: qui est passus violentiam sit seruus: & subiectus ei qui potuit violentiam inferre: et non est melior: nisi quia est potentior. Vnde quibusdā sic videtur: quod scilicet sit iniustum: alijs autem videtur alio modo. Et ista diuersitas non solum est inter populares: sed etiam inter sapientes. Deinde cum dicit.

Causa vero ambiguitatis & variationis huiusmodi est: quia quodammodo virtus fræta potentia vim potest maxime afferre: & semper id quod superat, est in excellentia alicuius boni: ex quo fit ut vis non absque virtute esse videatur.

Assignat causam prædictę diuersitatis. Et primo proponit quiddam quod est manifestum. Secundo de quo fit dubitatio. ibi. (Sed circa iustum &c.) Dicit ergo primo: quod causa præmissa dubitationis. vnde variantur verba sapientum est ex hoc: quod virtus quæ est per aliquem modum: id est siue per sapientiam: siue per constantiam: siue per fortitudinem corporalem: siue quocumque alio modo, si fortiter successum, id est nisi contrarium eueniat per infortunium, potest maxime compati secum quod violentiam inferat. Et sic manifestum est: quod ille qui superat semper est in excessu alicuius boni: nisi per infortunium aliter accidat. Et ex hoc videtur: quod violentia nunquam sit sine qualicumque virtute eius qui violentiam infert: & hoc est per se manifestum. Deinde cum dicit.

Sed circa iustum solum, esse ambiguitatem. Propter hoc enim alijs quidem beniuolentia videtur esse iustum: alijs hoc ipsum videtur iustum, potentiores dominari. Discordantibus inuicem huiusmodi sermonibus: cum alteri nec ualidum quicquam: neque persuasuum contineant: quod non oporteat meliorem secundum virtutem præesse ac dominari.

Ostendit quid remaneat sub dubitatione: & dicit quod de hoc solum remanet dubitatio. Vtrum sit iustum quod propter excellentiam qualicumque virtutis aliqui debeant principiari qui superant. Et ideo circa hoc sunt diuersę opiniones: quidam enim dicunt: quod hoc iustum prædictę legis est per beniuolentiam, id est in fauorem victorum introducitur: ut propter hoc homines ad fortiter pugnandum incitentur: quibusdā autem videtur quod hoc ipsum quoddam rationem iustitię habet: quod ille qui apparet melior in hoc quod vincit, principet secundum quod Salomon dicit in Prouerb. Manus fortium dominabitur: quæ autem remissa est tributis seruiet. Et hoc quidam ideo dicunt: quia si huiusmodi rationes operationum remoueantur de medio: in primo aspectu apparet: quod illę rationes quæ dicuntur quod non oportet principiari & dominari illum qui est melior: secundum virtutem quę victorum extitit, non habeat aliquid quod sit efficax ad mouendum rationem: neque etiam habent aliquam probabilitatem: sed ea quæ communiter hominibus videntur. Deinde cum dicit.

Omni retinētes quidam: ut aiunt: aliquid iusti: nam lex iustum quid est: seruitutem quæ

ex bello provenit iustam posuere: & simpliciter non aiunt.

Soluit prædictam dubitationem: & primo ostendit quod sit iustum seruire: & secundo quomodo sit expediens. ibi. (Quod igitur hæc &c.) Circa primum duo facit. Primo ponit solutionem. Secundo manifestat eam. ibi. (Nam fieri potest &c.) Dicit ergo primo quod ut totaliter & complete veritatem huiusmodi dubitationis determinemus: dicendum est, quod quidam attendentes ad quoddam iustum, id est ad iustum secundum quid: quale potest esse in rebus humanis: quod quidem iustum lex tradit: ponit seruitutem quæ ex bello provenit esse iustam: non autem dicunt quod omnino, id est simpliciter sit iusta. Approbat igitur secundam opinionem: & exponit eam: ostendens quod non loquebantur de iusto simpliciter: sed de iusto secundum quid: quale est iustum legis humane. Dicitur enim iustum simpliciter, quod est iustum secundum suam naturam. Iustum autem secundum quid, quod refertur ad commoditatem humanam, quæ lex intendit: quia propter utilitatem hominum omnes leges positæ sunt. Quia igitur hoc non est iustum secundum naturam: quod quicumque ab hostibus vincuntur sint serui: cum plerumque contingat sapientes ab insipientibus superari: dicit hoc non esse simpliciter iustum: est tamen ad commodum humanæ vitæ. Est enim hoc utile & illis qui vincuntur: quia propter hoc a victoribus conseruantur ut saltem subiecti uiuant. Vnde & serui a seruando dicuntur: et etiam illis qui vincunt: quia per hoc homines incitantur ad fortius pugnandum: et quod sint aliqui fortes pugnatōres expedit conuersationi humane ad prohibendum multorum malitias. Si autem potuisset lex humana determinare efficaciter qui essent meliores mente: illos proculdubio sequens naturam dominos ordinasset. Sed quia hoc fieri non poterat: accepit lex aliud signum præminentie scilicet ipsam victoriam: quæ provenit ex aliqua excellentia virtutis. Et ideo statuit victores esse dominos eorum qui vincuntur. Et ideo hoc iustum dicitur esse secundum quid ut possibile fuit legem poni: non tamen est iustum simpliciter: & tamen seruandum est hoc etiam homini virtuoso secundum mentem: quia cum bonum commune sit melius quam bonum proprium vnius: non est infringendum quod conuenit bono publico: quamuis non conueniat alicui priuatę persone. Deinde cum dicit.

Nam fieri potest ut belli principium nequam sit iustum: & indignum seruire nemo diceret esse seruum: alioqui contingeret eos qui nobilissimi videntur, seruos esse: atque ex seruis si contingat eos capi atque venundari.

Manifestat solutionem præmissam. Et primo per rationes. Secundo per ea quæ communiter dicuntur. ibi. (Itaque quod istos &c.) Circa primum ponit duas rationes. Illud quod provenit ex principio iniusto non est simpliciter iustum. Sed principium bellorum contingit esse iniustum: puta cum aliquis non habet iustam causam assumendi bellum. Ergo seruitus quæ sequitur ex tali bello non est simpliciter iusta. Secundam rationem ponit. ibi. (Et indignum &c.) quæ talis est. Contingit per bellum aliquem superari cui indignum est seruire. Sed nullus potest dicere quod ille quem indignum est seruire iuste sit seruus. Ergo non potest dici quod seruitus quæ est ex bello simpliciter sit iusta. Minorem autem probat: quia si aliquis diceret iuste seruum esse eum quem indignum est seruire: accideret quandoque eos qui sunt de nobilissimo genere esse seruos si caperentur in bello: & si cōtingeret eos vendi, sequeretur ulterius quod filij eorum essent serui ex seruis nati: quod videtur esse inconueniens. Deinde cum dicit.

Itaque istos non volunt seruos dicere: sed barbaros.

Probat propositum per ea quæ communiter dicuntur: & primo per ea quæ communiter dicuntur de seruitute. Secundo

Secundo per ea quæ communiter dicuntur de libertate. ibi. (Eodemque modo &c.) Circa primum duo facit. Primo proponit dictum commune. Secundo ostendit qualiter intelligatur. ibi. (Atqui cum ista &c.) Dicit ergo primo: quod propter prædictum inconueniens vitandum non voluit homines dicere quod nobiles homines quando capiuntur in bello fiant serui: sed solum barbari cum capiuntur fiant serui. Deinde cum dicit.

Atqui cum ista dicunt, nihil quaerunt aliud quam natura seruos: ut ab initio diximus. Necessesse est enim dicere alios ubique esse seruos: alios necubi.

Ostendit quomodo intelligatur: & dicit, quod illi qui hoc dicunt videtur dicere solum de naturali seruitute quæ est in barbaris propter defectum mentis: non autem est in nobilibus viris captis in bello: quia sicut supra dictum est: necesse est ab ipso principio natiuitatis esse quosdam naturaliter seruos: & quosdam non. Deinde cum dicit.

Eodemque modo de nobilitate: non solum enim apud seipos nobiles: sed ubique existimant: barbaros vero domi solum nobiles: quasi existat alia simpliciter nobilitas: alia non simpliciter: ut Theodecti Helena inquit. Ex dijs ab utraque stirpe progeneratam quisquam appellabit seruam.

Ponit ea quæ dicunt homines de libertate. Et primo ponit dictum. Secundo ostendit quomodo sit intelligendum. ibi. (Sed cum hoc aiunt &c.) Dicit ergo primo: quod secundum eundem modum loquitur homines de ingenuitate: id est de libertate. nam ingenuus est qui neque est seruus neque liberus. Dicunt enim quod homines nobiles sunt ingenui non solum cum sunt apud seipos, id est cum sunt in propria domo & potestate: sed etiam ubique terrarum. Sed barbari qui sunt naturaliter serui propter defectum rationis: solum domi sunt liberi propter defectum & carentiam dominantium: tanquam aliqui sint simpliciter liberi vel ingenui scilicet qui sunt bene dispositi secundum mentem: alij autem secundum quid: sicut barbari. Et inducit ad confirmationem præmissorum verba Theodecti. Helena inquit ex dijs ab utraque stirpe progeneratam quisquam appellabit seruam: secundum errorem Gentilium qui magnos principes deos vocabant. Deinde cum dicit.

Sed cum hoc aiunt, nullo alio quam virtute & vitio diffiniunt seruum & liberum: nobilesque & ignobiles. Putant enim ut ex hominibus hominem & ex bestijs bestiam: sic ex bonis bonum generare. Sed natura quidem hoc vult: attamen plerumque non potest.

Ostendit qualiter id quod dictum est sit intelligendum: & dicit, quod illi qui hoc dicunt, nihil aliud dicere videntur, quam quod libertas & seruitus, nobilitas & ignobilitas determinantur virtute mentis: ita quod illi qui sunt virtuosius mente sint liberi & nobiles: qui autem sunt vitiosius, sunt serui & ignobiles: secundum quod dominus dicit in libro Regum. Qui continentur me erunt ignobiles. Et hoc ideo: quia homines reputant dignum: quod sicut ex homine generatur homo: et ex bestijs bestia: ita ex bonis viris generetur bonus vir. Et inde processit honor nobilitatis, dum filij honorum honorati sunt tanquam similes patribus in bonitate. Et verum est quod natura habet inclinationem ad hoc faciendum. Provenit enim ex bona corporis complexione & natura: quod aliqui inclinantur magis vel minus ad opera virtutum vel vitiorum: sicut aliqui naturaliter sunt iracundi: & aliqui mansueti: & hæc quidem scilicet natura corporalis a patre deriuat ad posteros ut in pluribus: sicut & alie dispositiones corporales: puta pulchritudo: fortitudo: & alia huiusmodi. Sed propter aliquod impedimentum quandoque deficit, & ideo ex bonis parentibus nascuntur multoties boni &

Primo
2. cap.

liber: sed propter aliquod impedimentum non potest natura semper hoc facere. Et ideo quandoque ex parentibus bene dispositis ad virtutem oriuntur filij male dispositi: sicut ex parentibus pulchris turpes filij, & ex magnis parui. Contingit autem quod filij diuersificantur a parentibus in bonitate vel malitia, non solum propter dispositionem naturalem corporis: sed etiam propter rationem: quæ non ex necessitate sequitur naturalem inclinationem. Vnde contingit, quod homines: qui sunt similes parentibus in dispositione naturali, propter aliam instructionem & consuetudinem: sunt in moribus dissimiles. Si igitur bonorum parentum filij sint boni: erunt nobiles & secundum opinionem & secundum veritatem. Si autem sunt mali: erunt nobiles secundum opinionem: ignobiles autem secundum rei veritatem. Eccontrario autem est de filijs malorum. Deinde cum dicit.

Quod igitur hæc dubitatio habet rationem quandam: & quod sunt alij natura serui: alij liberi: manifestum est: & quod in quibusdam determinatum est: esse tale aliquid: quibus prodest & iustum est alium seruire: alium esse liberum: & conuenit alium imperare: alium parere eo imperio: quod innatum est: quare & dominari. Male autem, vtriusque inutiliter fit. Nam idem prodest toti & parti: & animæ & corpori. At seruus, pars quedam est domini, quasi animatum quiddam corporis: sed separata pars. Quapropter aliquid est quod simul proficit, & amicitia est seruo & domino inuicem secundum naturam ita dispositis. Illis vero qui secundum legem & per violentiam, contrarium.

Ostendit quomodo seruire aliquibus sit expediens vel non: concludens epilogando ex præmissis: quod dubitatio: quæ supra mota est, habet quandam rationem: ita quod quedam libertatis & seruitutis distinctio non est secundum naturam: sed secundum legem: sed in quibusdam distinguitur per naturam: & in talibus expedit: huic quod seruiat: & illi quod dominetur: & hoc etiam iustum est. Et hoc probat: quia opportunum est: quod vnusquisque subiciatur vel principetur secundum quod habet aptitudinem naturalem. Vnde & his qui habent aptitudinem naturalem ad hoc, expedit quod dominantur seruis: sed si male dominantur: & contra aptitudinem naturalem, inutile est ambobus. Quod probat per hoc: quia videmus quod idem expedit parti & toti scilicet ut pars contineatur in toto: & similiter corpori & animę: ut scilicet corpus regatur ab anima. Quod autem seruus comparetur ad dominum sicut corpus ad animam supra dictum est. Sed quod etiam comparetur ad ipsum: sicut quedam pars eius: ac si esset quoddam organum animatum: quod esset quedam pars corporis separata, hoc enim distinguit seruum a parte ut dictum est. Et ideo patet ex præmissis, quod seruo et domino: qui sunt digni esse tales secundum naturam, expedit ad inuicem quod vnus sit dominus: & alius sit seruus: & ideo potest esse amicitia inter eos: quia communicatio duorum in eo quod expedit vtrique, est ratio amicitie. Sed illi qui non sic se habent ad inuicem secundum naturam: sed solum secundum legem & violentiam, contrario modo se habent: quia non habent amicitiam ad inuicem: nec expedit eis: quod vnus sit dominus & alius seruus.

LECTIO QUINTA.

Diuersas esse ciuitatum administrationes, & quod tribus modis acquiruntur: scilicet secundum naturam, passionem, & vocationem.

Patet autem ex his, quod non idem est dominatio & gubernatio reipublice, nec omnes inter se principatus: ut quidam aiunt: nam aliud liberorum secundum naturam: aliud seruorum est.

Postquam

Postquam philosophus inquisit de veritate opinionis ponentis seruitutem non esse naturalem: hic accedit ad inquirendum de alia opinione ponente, quod dominatiua est eadem politicæ: & quod est scientia quædam: & primo excludit primum modum. Secundo secundum ibi. (Dominus ergo non dicitur &c.) Circa primum duo facit. Primo ostendit quod despotica, id est dominatiua non est idem quod politica. Secundo quod æconomica non est idem quod politica. ibi. (Et in re familiari &c.) Dicit ergo primo: quod ex prædictis potest esse manifestum falsam esse opinionem quorundam qui dicebant: quod despotica, id est dominatiua & politica: & quilibet principatus sunt vnum adinuicem: quia politica est principatus eorum: qui sunt liberi secundum naturam. Despotica autem est principatus seruorum: dictum est autem supra quod secundum diuersitatem subiectorum et principatum est diuersitas principatus: ita quod meliorum subiectorum est melior principatus: non est ergo idem principatus despotica & politica: sed politica est præminentior. Deinde cum dicit.

Et in re familiari imperium est vnius: nam ab vno regitur omnis domus: in re, autem liberorum & æqualium est gubernatio.

Ostendit differentiam politicæ ad æconomicam: sub qua despotica continetur: cum despotica sit principatus seruorum. Æconomica vero omnium qui habitant in domo: quorum quidam sunt serui & quidam liberi. Differt ergo æconomica à politica in hoc: quod æconomica est quædam monarchia, id est principatus vnius: omnis enim domus regitur ab vno qui est paterfamilias: sed politica est principatus liberorum & æqualium: unde commutantur personæ principantes & subiectæ propter æqualitatem: & constituuntur etiam plures principatus vel in vno vel in diuersis officijs. Videtur autem hæc differentia non esse conueniens. Primo quidem quia non omnis æconomica videtur esse monarchia: sed solum cum pater domum regit: cum vero vir & vxor dominantur est aristocratia: cum vero fratres in domo est chimocrazia vel politica: ut dicitur in octauo Ethi. Secundo etiam quia monarchia est una politicarum: ut in tertio dicitur. Dicendum autem ad primum quod philosophus loquitur hic de domus principatu secundum optimum suum statum qui perseverare potest: quod autem fratres principentur in domo, hoc non est ad se perpetuum: sed quousque hereditatem diuidant: & vnusquisque domum suam regat. Principatus autem vxoris in domo non est simpliciter: sed secundum quid: cum & ipsa sit subiecta viro: & si aliter accidat est inordinatio & corruptio domus. Ad secundum dicendum: quod hic loquitur de principatu politicæ: secundum quod politicum distinguitur à regali: ut supra habitum est. Deinde cum dicit.

Dominus ergo non dicitur secundum scientiam: sed quia est talis: eodemque modo & seruus & liber.

Improbatur prædictam opinionem quantum ad hoc quod ponebat despotiam esse scientiam. Et primo ostendit quod non est scientia. Secundo quod habet quandam scientiam adiunctam, ibi. (Scientia vero &c.) Dicit ergo primo quod despotas non dicitur secundum scientiam: quia scilicet sciat dominari: sed ex eo quod est sic dispositus secundum naturam vel legem quod dominetur. Et similiter dicendum est de seruo & libero. Sed despotica est qua aliquis denominatur despotas, ergo despotica non est scientia. Deinde cum dicit.

Scientia vero est liberalis & seruilis. Seruilis qualem Siracensis ille docebat. Nam ibi quidam mercede pueros docebat seruitutem: ceu coquinariam: & alium huius generis famulatū. Sunt autem ministeria aliorum quidem honestiora: aliorum vero necessaria magis. Et ut est in pro-

E uerbio: seruus præ seruo: dominus præ domino. Hæc igitur omnes scientiæ seruales sunt.

Ostendit quod despotica habet scientiam adiunctam. Et circa hoc duo facit. Primo proponit quod intendit dicens: quod est quædam scientia despotica, id est dominatiua: & quædam seruilis. Secundo ibi. (Seruilis qualem &c.) Manifestat de vtraque: & primo de seruilis. Secundo de despotica, ibi. (Domini autem scientia &c.) Dicit ergo primo: quod seruilis scientia est qualem quidam in ciuitate Siracusanorum docuit: qui accepto præcio docuit pueros quædam ministeria: quæ ancillæ facere consueuerunt vel alij serui. Et hæc scientia ad plus se extendit quæ ad præparanda pulmenta: & alia huiusmodi ministeria facienda. Quorum tamē ministeriorum differentia attenditur secundum duo, scilicet secundum dignitatem & necessitatem. Quædam enim sunt honorabilia: tamē minus necessaria: sicut ministerium de delicatis cibarijs præparandis. Quædam autem sunt ministeria magis necessaria: sed minus honorabilia: sicut ministerium de pane faciendo. Unde & prouerbum inoleuit: quod non omnes serui sunt æquales: sed seruus præfertur seruo sicut dominus domino. Quia igitur talia ministeria sunt seruorum: manifestum est: quod omnes tales scientiæ sunt seruales. Unde ad harum differentiam dicuntur alie quæ artes liberales: quæ deputantur ad actus liberorum. Deinde cum dicit.

Domini autem scientia est: per quam utitur seruis: nam dominus est non in possidendo seruos: sed in utendo.

Manifestat quæ sit despotica scientia: & circa hoc tria facit. Primo manifestat propositum. Secundo ostendit conditionem despoticæ scientiæ. ibi. (Continet autem hæc scientia &c.) Tertio agit de quadam scientia affini. ibi. (Acquirendi vero disciplina &c.) Dicit ergo primo: quod despotica scientia dicitur per quam aliquis scit bene uti seruis: non autem illa per quam aliquis acquirit seruos. Et hoc probat per hoc: quod aliquis dicitur despotas: id est dominus: non in possidendo: id est in acquirendo seruos: sed magis in hoc quod utitur ipsis. Deinde cum dicit.

Continet autem hæc scientia non magnum aliquid: neque gloriosum: quæ enim seruum scire facere oportet: illum oportet scire iubere. Itaque quibuscunque est facultas à laboribus cessandi: vicarius quidem hunc honorem suscipit. Ipsi vero aut reip. administrandæ: aut studijs philosophiæ intendunt.

Ostendit conditionem huius scientiæ: & dicit quod hæc scientia non est magnæ estimationis: aut venerationis. Et hoc probat primo per rationem: quia scilicet dominatiua scientia in hoc consistit: ut homo sciat uti seruis præcipiendo eis. Et hoc non est magnum. Eadem enim sunt quæ scire oportet seruum ad faciendum: & dominum ad præcipiendum: unde patet quod non est magni momenti talis scientia. Secundo manifestat idem per consuetudinem humanam. Quia enim hæc scientia non reputatur alicuius momenti: ideo quicunque possunt se expedire: ut non patiantur hoc malum: id est ut non impediatur circa curam seruorum, ipsi expediunt se: & vacant vel vitæ politicæ: vel vitæ ciuili: vel vitæ philosophicæ: curam autem seruorum committunt alicui procuratori. Deinde cum dicit.

Acquirendi vero disciplina: alia est ab vtraque istarum ceu bellica quædam iusta: aut venatica. De seruo igitur & domino in hunc modum determinatum sit.

Quia dixerat quod despotica scientia non consistit in acquirendo seruos, subdit: quod quædam alia scientia est acquisitiua

scitiua seruorum: quæ differt à seruilis: & à dominatiua: & hæc est multiplex. Exemplificat autem de duabus: per quarum vnam acquirit homo homines in seruos: & hæc est scientia peragendi iusta bella: in quibus qui capiuntur, iure serui efficiuntur. Si autem bellum esset iniustum: non esset iusta acquisitio seruorum: unde non esset secundum scientiam. Alia autem scientia est: per quam homo acquirit bestias in seruos, & ista est scientia venandi. Vltimo autem epilogando concludit: quod de domino & seruo intantum determinatum sit.

LECTIO SEXTA.

Quomodo secundum naturam diuitiæ acquirantur. Diuitias autem esse multitudinem instrumentorum rei familiaris & publicæ.

Totaliter autem de vniuersa possessione & quæstu intuebitur secundum antecedentem modum: quando & seruus possessionis erat pars.

Postquam philosophus determinauit de domino, & seruo, qui est possessio quædam: hic determinat consequenter de omni possessione. Et diuidit in partes duas. In prima determinat de ea quantum ad scientiam. In secunda quantum ad vsum. ibi. (Quoniam autem quæ ad scientiam etc.) Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo mouet dubitationem. ibi. (Primum igitur dubitaret &c.) Dicit ergo primo: quod quia dictum est de seruo: quod seruus est quædam possessio: oportet considerare eo modo: quo tractauimus de seruo vniuersaliter de omni possessione: & de arte: quæ est de pecunijs. Deinde cum dicit.

Primum igitur dubitaret utique aliquis: vtrum illa disciplina: quæ ad acquirendum spectat: idem sit quæ res familiaris: vel pars aliqua eius: vel ministra: & si ministra: vtrum quemadmodum pectinaria textoria: aut quemadmodum æraria statuaria. Non enim eodem modo subministrant: sed altera quidem organa præbet: altera materiam. Dico autem materiam, ceu id: quod subiacet: ex quo aliquod perficitur opus: ceu textoriana: statuario etc.

Mouet quasdam dubitationes. Primo mouet eas. Secundo incipit eas soluere. ibi. (Quod quidem igitur &c.) Prima autem dubitatio diuiditur in duas: quarum prima est. Vtrum ars pecuniatiua, id est acquirendi pecunias sit omnino eadem æconomica: vel sit potius pars quædam ipsius: aut non sit eadem: neque pars: sed potius subministratiua. Manifestum est enim: quod pecuniatiua aliquo modo ad æconomicam pertinet: unde oportet quod aliquo istorum modorum se habeat ad eam. Non autem idem est quod aliqua ars sit pars alterius: & quod sit subministratiua ei. Nam ars dicitur esse pars alterius artis: quæ considerat partem eius: quam considerat alia ars: sicut ars: quæ facit cultellum est ars fabrilis: quia cultellus est quædam species operum ex ferro factorum. Ars autem subministratiua dicitur: quæ facit aliquid in ministerium alterius artis, sicut ars quæ fundit ferrum, subministrat arti fabrilis. Et quia pecunia est in ministerium domus: ideo magis uidetur esse subministratiua quæ pars. Et ideo mouet secundam dubitationem: inuenit enim: quod vna ars ministrat alij dupliciter. Vno modo præparando ei organum quo operatur: sicut ars quæ facit pectinem cum quo textitur, ministrat arti textili proprium instrumentum. Alio modo quia exhibet ei materiam qua operatur: sicut ars quæ præparat æs deseruit arti: quæ facit statuam ex ære: & illa quæ præparat lanam deseruit textori. Est ergo dubitatio: vtrum ars acquirendi pecuniam deseruiat æconomica: sicut præparans materiã: vel sicut præparans instrumentum. Deinde cum dicit.

A Quod quidem igitur non sit eadem rei familiaris disciplina illi: quæ pertinet ad acquirendum, manifestum est. Nam huius quidem parare est: illius vero uti: quæ enim utitur his: quæ sunt in domo: nisi rei familiaris disciplina?

Incipit soluere prædictas dubitationes. Et primo ostendit: quod pecuniatiua non est eadem æconomica. Secundo inquit: vtrum sit pars eius: aut subministratiua: vel potius sit aliquid extraneum ab ea. ibi. (Sed vtrum sit eius pars vel alia species &c.) Primo ergo soluit primam dubitationem ostendens: quod pecuniatiua non sit omnino eadem æconomica: quia ad pecuniatiuam pertinet acquirere pecunias. Ad æconomicam autem pertinet uti eis. Nulla enim alia ars est ad quam pertineat uti eis quæ sunt vitia domui, nisi æconomica. Manifestum est autem etiam in alijs, quod ars: quæ necessaria est alia ab ea: quæ facit vel acquirit: sicut ars gubernatoria est alia à nauifaciua. ergo æconomica est alia à pecuniatiua. Ex quo etiam manifestum est, quod pecuniatiua magis est ministratiua quæ pars: semper enim ars factiua deseruit arti videnti: sicut quæ facit frenum militare. Ex quo etiam manifestum sit: quod pecuniatiua magis subministrat per modum præparantis instrumenta: quæ per modum præparantis materiam. Pecunia enim & omnes diuitiæ sunt quædam instrumenta æconomica: ut infra dicitur. Deinde cum dicit.

Sed vtrum sit eius pars: vel alia species dubitationem habet.

Inquit vtrum pecuniatiua sit pars æconomica vel aliquid extraneum ab ipsa: & diuiditur in partes duas. In prima mouet dubitationem. In secunda prosequitur eam. ibi. (Nam si est diligētis patrisfamilias &c.) Dicit ergo primo quod cum pecuniatiua non sit eadem æconomica: quæ vniuersaliter utitur diuitijs & possessionibus: dubitari potest: vtrum pecuniatiua sit quædam pars ipsius æconomica: aut sit altera species ab æconomica. Deinde cum dicit.

Nam si est diligētis patrisfamilias uidere quo modo pecuniæ & possessio adsint. Possessio autem & pecuniæ multas complectuntur partes. Itaque primum dubitatio est agricultura, vtrum pars aliqua sit illius diligētis: an aliud quoddam genus & totaliter circa alimentum cura & acquisitio.

Prosequitur prædictam dubitationem. & primo ostendit differentiam pecuniatiuæ ad aliam possessiuam. Secundo determinat propositam quæstionem. ibi. (Palam autem & quod dubitant &c.) Circa primum tria facit. Primo mouet dubitationem de differentia pecuniatiuæ ad alias possessiuas. Secundo determinat de alia possessiua. ibi. (Acqui species alimentandi &c.) Tertio determinat de pecuniatiua. ibi. (Est aliud genus &c.) Dicit ergo primo: quod cum ad pecuniatiuam pertineat considerare: unde pecuniæ acquirantur: Multa autem alia possidentur præter pecuniam: sicut terræ nascentia: & alia huiusmodi: quæstio est de agricultura, per quam aliquæ diuitiæ acquiruntur: vtrum sit quædam pars pecuniatiuæ: vel aliud genus artis. Et quia agricultura ordinatur ad acquirendum cibum: eadem quæstio potest moueri de arte: quæ ordinatur ad acquirendum vniuersaliter cibum. Deinde cum dicit.

Atqui species alimentandi multæ sunt. Nam & vitæ plures sunt animalium & hominum. Non enim fieri potest ut viuatur sine alimento. Itaque diuersitates alimentorum diuersas faciunt animalium vitas. Nam ferarum quidem aliæ grægales sunt: aliæ soliuagæ: ut hoc vel illo modo illis conducit ad victum: quoniam aliæ viuus animalibus:

malibus: alia fructibus: alia cunctis pascuntur. Quare ad facultatem victus atque delectum earum, vitas natura distinxit. Cum vero non idem cuique dulce sit secundum naturam: sed alijs alia: & illarum quae animalia: & illarum quae fructus comedunt: vitas inter se differunt.

Soluit propositam quaestionem: & primo diuidit acquisitionem ciborum in multas partes. Secundo ostendit qualis sit ibi. (Talis igitur acquisitio &c.) Circa primum duo facit. Primo ostendit diuersitatem ciborum in animalibus. Secundo in hominibus, ibi. (Hoc idem est in hominibus &c.) Dicit ergo primo: quod multae sunt ciborum species: & ex hoc diuersificantur modi viuendi tam in animalibus, quam in hominibus. Cum enim non sit possibile viuere sine cibo: necesse est quod secundum differentiam ciborum differat modus viuendi in animalibus. Videmus enim quod quaedam bestiae viuunt congregatae in multitudine: & quaedam viuunt dispersa & separata secundum quod expedit ad cibum ipsorum. Quaedam enim ipsorum sunt comedentia animalia. Quaedam vero comedunt fructus. Quaedam vero comedunt indifferenter omnia: unde non distinxit vitas eorum: sed cibos quos eligunt naturaliter: & secundum quod viuunt in desidia vel in pugna. Nam ea quae comedunt alia animalia, oportet esse pugnatia: & quod dispersa viuunt: aliter enim non possent cibum inuenire. Sed animalia quae comedunt cibum: qui de facili potest inueniri, viuunt simul. Et quia in quolibet dictionum generum diuersa sunt delectabilia diuersis animalibus: non enim omnia animalia comedentia carnes delectantur in eisdem carnibus: et similiter nec omnia animalia comedentia fructus delectantur in eisdem fructibus. Inde contingit quod etiam animalium quae comedunt carnes sunt diuersi modi viuendi: & similiter eorum quae comedunt fructus. Deinde cum dicit.

Hoc idem est in hominibus. Differunt enim eorum vitas. Nam pigerrimi qui sunt, pastorem vitam sequuntur: quoniam a mansuetis animalibus sine labore educatio peruenit otiosis. Cuique sit necesse mutare locum animalibus: & ipsi coguntur vna sequi: quasi agriculturam quandam viam colentes. Alij vero ex praeda viuunt. Et praeda quidem alia alijs: ceu alijs venantes: alijs piscantes: ut qui paludes, & stagna, & flumina, & mare accolunt. Alij ab auibus, & feris. Sed maxima pars hominum a terra viuunt: & a fructibus non siluestribus: vitas igitur fere tot sunt, quot secundum propriam & innatam habent operationem, non per commutationem & commertia sibi praeparant alimentum: pastoralis, agricultura: praedatoria: piscatoria: venatoria. Sunt & qui ista miscentes iucunda viuunt: suppletentes deficientem vitam, qua deficiens est: ut sufficientia assit: ceu pastorem simul quidam & praedatorem: alijs agriculturam & venationem. Eodem modo & circa alias: ut indigentia compellit, in hunc modum degunt.

Ostendit diuersitatem ciborum in hominibus. Et dicit quod etiam secundum diuersitatem ciborum in multis differunt vitas hominum. Tripliciter enim acquirunt aliqui nutrimentum: quidam acquirunt cibum: & neque laborant: neque depredantur. Et isti sunt otiosissimi: & isti sunt, scilicet pastores: quia cibum qui fit a domesticis animalibus: puta ab ouibus, absque labore fit hominibus viuentibus in ocio. Sed habent solum laborem hunc, quod cum fuerit necessarium per-

coribus propter pascua transire de loco ad locum: tunc & ipsi coguntur saepe tanquam si colerent quandam agrum qui viueret & moueretur. Alij vero sumunt nutrimentum ex praeda, vel quam acquirunt ab hominibus sicut latrones: vel quam acquirunt ex aquis stagnorum: paludum: fluuiorum: & in alijs: sicut piscatores. Vel ex agris & siluis: sicut venatores auium & bestiarum. Tertium genus viuendi est, quod pluribus hominum conuenit: quod viuunt ex his quae nascuntur in terra & ex domesticis fructibus: & isti habent cibum elaboratum. Haec igitur ut plurimum sunt vitas hominum: praeter eos enim qui habent cibum elaboratum & qui viuunt de negociatione: de qua infra agitur: sunt quatuor vitas simplices, scilicet pascualis: furatiua: piscatiua & venatiua: ut ex dictis patet. Sed cum vita hominum sit deficientissima: eo quod multis indiget: quidam ad hoc quod per se sibi sufficiant exercent simul: & miscunt praedictas vitas: & ita delectabiliter viuunt suppletentes sibi ex vna quod deest sibi ex altera: sicut quidam exercentes simul vitam pascualem & furatiuam: quidam simul agriculturam & venatiuam: & similiter alias vitas secundum quod vni cuique est opportunum. Deinde cum dicit.

Talis igitur acquisitio ab ipsa videtur natura hominibus data: ut statim post genituram sic etiam ad perfectionem deductis: nam ab ipso generationis initio: quaedam animalium simul ex primunt tantum alimenti: ut sufficiat donec poterit sibi ipsi acquirere quod generatum est: ut quaecumque ex putredine: vel ex ouis generatur. Quae vero pariunt viuentia, alimentum habent in seipsis ad naturam educationem, usque ad tempus quoddam: quam lactis naturam dicimus. Quare similiter est de perfectis quoque existimandum, plantarumque animalium esse gratia: & caetera animalia hominum causa: manuta quidem propter utilitatem & cibum: fera vero & si non omnia: at plurima illorum propter cibum & alia ad iumenta: ut vestis, ac caetera instrumenta ex illis fiant. Si igitur natura nihil neque imperfectum facit: neque frustra: necessarium est illa omnium hominum gratia fecisse naturam. Quapropter & bellica, secundum naturam quodammodo acquisitiua erit: nam & venatoria pars illius est, qua uti oportet contra bestias: & contra eos homines: qui ad parendum nati sunt: nec volunt parere: ut natura id bellum iustum existat.

Ostendit qualis sit praedicta possessiua: quae est acquisitiua cibi. Et primo ostendit quod est naturalis. Secundo quod est pars oeconomicae. ibi. Vna igitur acquirendi species &c.) Tertio quod non est infinita. ibi. (Et videtur &c.) Circa primum ponit talem rationem. Sicut natura prouidet animalibus statim in prima eorum generatione: ita & postquam eorum generatio fuerit perfecta. Prouidet autem eis de nutrimento in prima eorum generatione: & hoc patet in diuersis animalibus. Sunt enim quaedam animalia non generantia animalia perfecta: sed faciunt oua: sicut aues: vel vermes quosdam loco ouorum: sicut patet in formicis & in apibus & in alijs huiusmodi: & huiusmodi animalia simul pariunt cum proprijs foetibus tantum de nutrimento quantum sufficere possit, quousque animal generatum perueniat ad perfectum: sicut patet in ouo: cuius rubrum cedit in nutrimentum pulli: qui generatur ex albo oui: & hoc quandiu pullus est intra testam: simile est in vermibus. Quaedam autem animalia sunt: quae generant animalia perfecta sicut equi: & alia huiusmodi: & in talibus animalia:

animalia: quae pariunt, habent usque ad aliquod tempus cibum in seipsis ad nutrimentum genitorum: qui quidem cibum vocatur lac: & sic patet, quod in prima generatione natura prouidet animalibus de cibo. Unde manifestum est: quod postquam iam animalia sunt perfecta, natura prouidet eis de cibo: ita, quod plantae sunt propter alia animalia ut ex eis nutriantur: alia vero animalia sunt propter homines, domestica quidem & propter cibum: & propter alias utilitates: siluestria vero et si non omnia, tamen plurima eorum cedunt in cibum hominis: vel aliquo alio modo in auxilium eius: in quantum homo ex eis acquirat vestitum, scilicet de pellibus eorum, vel etiam alia instrumenta: ut puta de cornibus: ossibus: aut dentibus. Et sic manifestum est, quod homo indiget ad suam vitam alijs animalibus & plantis. Sed natura, neque dimittit aliquid imperfectum: neque facit aliquid frustra. Ergo manifestum est, quod natura fecit animalia: & plantas ad sustentationem hominum. Sed quando aliquis acquirat id, quod natura propter ipsum fecit: est naturalis acquisitio. Ergo possessiua qua huiusmodi acquiruntur: quae pertinent ad necessitatem vitae est naturalis: et pars eius est praedatua: qua oportet uti ad bestias: quae naturaliter sunt subiectae hominibus: & ad homines barbaros, qui sunt naturaliter serui: ut supra dictum est: ac si hoc sit, bellum sit iustum secundum naturam. Dixit autem praedatuiam esse partem hominis possessiuae: quia alia pars est agricultura: quae acquirat nutrimentum ex plantis. Deinde cum dicit.

Vna igitur acquirendi species secundum naturam pars est rei familiaris: quam oportet subesse iam, aut illam parare: quo ea subsint: quarum est comparatio rerum in vita necessariorum, & vtilium ad societatem ciuitatis & domus.

Concludit ex praemissis, quod quaedam naturalis species possessiuae: de qua iam dictum est: pars est quaedam oeconomicae: secundum, quod pars dicitur esse: quae est subministratiua. Subministrat enim non solum oeconomicae: sed etiam politicae: & hoc ideo: quia oportet ad actum politici & oeconomici, ut acquiratur & illae res, quae thesaurizantur ad necessitatem vite: & utilitatem communitatis tam domus quam ciuitatis: quia neque domus: neque ciuitas potest gubernari sine necessarijs vitae. Deinde cum dicit.

Et videntur verae quidem diuitiae ex his constare. nam sufficientia huius possessionis, ad vitam bonorum non infinita est: ut Solon carminibus inquit. Diuitiarum nullus est finis constitutus hominibus. At certe constitutus est, ut in alijs artibus: nullum enim instrumentum cuiusque artis infinitum est: neque multitudine: neque magnitudine. Diuitiae autem sunt multitudo instrumentorum rei familiaris: et reip. Quod igitur sit aliqua acquisitio secundum naturam patribus familias: & gubernatoribus reip. & propter quam causam patet.

Ostendit quod praedicta possessiua non est infinita: & dicit quod verae diuitiae sunt ex huiusmodi rebus: quibus subuenitur necessitati naturae. Ideo autem istae sunt verae diuitiae: quia possunt tollere indigentiam: & facere sufficientiam haberi eas: ut scilicet homo sit sibi sufficiens ad bene viuendum. Sunt autem quaedam aliae diuitiae: quarum possessio est infinita: ut infra dicitur de quibus Solon: qui fuit vnus de septem sapientibus dicit in suo poemate, quod nullus terminus diuitiarum potest praefiniri hominibus. Unde tales non sunt verae diuitiae: quia non replent hominis appetitum. Quod autem diuitiae, quae consistunt ex rebus necessarijs ad vitam sint finite, probat tali ratione. Nullus actus instrumentum est infinitum in multitudine: neque magnitudine. Ars enim fabrilis non habet infinitos marteolos: neque etiam vnquam aliquem marteolum infinitum. Sed

praedictae diuitiae sunt quaedam organa oeconomici & politici: quia eis vtuntur ad gubernationem domus vel ciuitatis: ut dictum est. Ergo huiusmodi diuitiae non sunt infinitae: sed est eis aliquis terminus. Et ultimo epilogando concludit: quod est quaedam naturalis possessiua: quae est necessaria & oeconomicis & politicis: & propter quam causam manifestum est ex dictis.

LECTIO SEPTIMA.

De acquisitione per commutationem rerum vendenti inutilium; ementi necessariorum: de quibus nummi inuentione, primum rudi, deinde signato, ex quo nata est nummorum conquirendi facultas.

Est aliud genus acquirendi, quod maxime vocant: & merito vocari debet pecuniarium, in quo nullus finis esse videtur diuitiarum & possessionis: quod esse vnum & idem cum illo, de quo supra diximus, plerique crediderunt propter vicinitatem: sed neque est idem, neque valde remotum. Est enim alterum illorum secundum naturam: alterum non secundum naturam: sed magis secundum peritiam & artem.

Postquam philosophus determinauit de vna parte possessionis, quae est acquisitiua cibi & aliorum necessariorum vitae, hic determinat de alia possessione: quae appellatur pecuniaria. Et circa hoc duo facit. Primo proponit conditionem ipsius. Secundo determinat de ea, ibi. (De quo dicere sic exordiamur &c.) Circa primum tria determinat de hac secunda parte possessionis. Primo enim determinat nomen eius dicens, quod vocatur pecuniaria: quia, scilicet insistit circa acquisitionem pecuniarum. Secundo dicit de ea: quod quia acquisitio pecuniae est infinita propter istam partem possessionis: videtur hominibus, quod nullus sit terminus diuitiarum & possessionis. Multi enim reputant, quod haec pars possessionis sit vna & eadem cum praemissa propter vicinitatem: quam habet cum ipsa. Tertio proponit comparisonem huius possessionis ad praemissam: & dicit, quod neque est eadem cum praedicta: neque tamen longe distat ab ea. Quod autem non sit eadem manifestat per hoc, quod praedicta pars possessionis, quae est acquisitiua cibi: & aliorum necessariorum vitae est naturalis. sed haec, quae est acquisitiua pecuniae non est naturalis. Denarii enim non sunt adiuuenti a natura: sed per quandam experientiam & artem sunt introducti. Ideo autem dixit, quod non longe distat: quia per denarium etiam necessaria vitae haberi possunt & conuerfo. Deinde cum dicit.

De quo dicere sic exordiamur. Cuiusque rei, quae possidetur, duplex est usus: vterque vero secundum ipsam rem: sed non similiter: verum alter proprius: alter non proprius: ceu calcei quidem est calceatio & venditio. Vterque enim usus calcei est: nam qui calceum indigenti vendit, pro pecunia vel cibo: vtitur calceo quo calceus est: sed non secundum proprium usum: non enim commutationis gratia factus est calceus. Eodem modo se habet in alijs rebus quas possidemus.

Incipit determinare naturam pecuniariae. Et quia pecunia est inuenta propter commutationes faciendas: ideo circa hoc tria facit. Primo ostendit quomodo commutatio se habeat ad res commutatas. Secundo determinat de commutatione naturali. ibi. (Est enim permutatio &c.) Tertio determinat de commutatione pecuniaria. ibi. (Ex hac tamen &c.) Dicit ergo primo, quod ad considerandum de pecuniaria: debemus hinc accipere principium. Est enim vnus cuiusque rei duplex usus: & conueniunt in hoc, quod vterque est secundum se & non per accidens. Differunt autem in hoc, quod vnus eorum est proprius usus rei: alius autem non est

proprius sed communis. Sicut duplex est usus calciamenti. Vnus quidem proprius, scilicet calceatio. Alius communis, scilicet commutatio. Ad hunc enim usum non factum est calciamentum: ut homo commutet ipsum: sed tamen homo sic potest uti calciamento ut commutet ipsum vel pro pane vel pro cibo. Sed quamuis commutatio non sit proprius usus calciamenti: est tamen usus eius per se & non secundum accidens: quia ille, qui commutat ipsum utitur eo secundum valorem suum. Et sicut dictum est de calciamento: ita intelligendum est de omnibus alijs rebus: quae ab homine possideri possunt. Deinde cum dicit.

Est enim permutatio in omnibus cepta quidem ab initio: ex eo, quod est secundum naturam: quod alij plura, quam opus sit: alij pauciora habeant. Ex quo manifestum est, pecuniariam non esse secundum naturam eius, quae pertinet ad acquirendum, quoad enim ipsius sufficeret, necessarium erat permutationem fecisse.

Determinat de commutatione naturali: et circa hoc tria facit. Primo ostendit quorum sit ista commutatio. Secundo quomodo est introducta, ibi. (In prima igitur societate &c.) Tertio quomodo se habet ad naturam, ibi. (Huiusmodi ergo permutatio &c.) Dicit ergo primo, quod permutatio potest fieri de omnibus rebus: & prima quidem commutatio incipit a rebus, quae natura ministrat ad necessitatem humanae vitae: eo quod de his quidam homines plura habebant: quidam pauciora: sicut quidam habebant plus de vino: alij plus de pane. Unde oportuit, quod commutarent. Et intantum fiebat commutatio, quousque unusquisque habebat, quod sibi sufficiebat. Unde manifestum est, quod cum denarii non sint a natura: sicut dictum est nummularia: quae est permutatio denariorum, non est a natura. Deinde cum dicit.

In prima igitur societate: id est in domo, manifestum est nihil opus esse illius: sed iam maiori existente societate: alij enim illorum communiter habebant omnia: alij separatim, multa rursus & alia: quorum secundum indigentiam necesse erat permutationem facere: quemadmodum adhuc faciunt barbarorum nationes multae: alia pro alijs dantes recipientesque: inutilia enim sibi pro vtilibus tradunt: ultra vero nihil: ceu vinum pro tritico: & caeteris talibus.

Ostendit quomodo est introducta talis permutatio: & dicit, quod in prima communitate: quae est communitas unius domus, non erat opus aliqua tali commutatione: eo quod omnia necessaria vitae erant patrifamilias: qui omnia providebat. Sed quoniam iam facta est amplior communitas, scilicet vici & ciuitatis, propter hoc, quod aliqui hominum communicabant cum omnibus: inter quos non poterat fieri commutatio: alij vero erant separati: & in multis alijs rebus: ideo necessarium fuit illarum rerum: quae diuisae erant: fieri commutationes: ut scilicet dum vnus acciperet ab alio, quod alter habebat: ipse retribuere ei, quod ipse habebat: quod adhuc seruatur apud multas barbaras nationes: apud quas non est usus denariorum: quae nihil plus comunicant nisi ea, quae sunt eis opportuna ad vitam: sicut dano & accipiendo vinum & triticum & alia huiusmodi. Deinde cum dicit.

Huiusmodi ergo permutatio neque praeter naturam est: neque ad amplificationem patrimonij pertinet: cum sit in supplementum indigentiae secundum naturam.

Concludit ex praemissis: quod talis commutatio non est praeter naturam: quia est de rebus quas ministrat natura: neque est species pecuniaria: quia non fit per denarios. Et quod non

fit praeter naturam probat per hoc, quod est in supplementum per se sufficientia: id est ut homo per huiusmodi commutationem habeat ea, quae sunt necessaria sufficienter ad sustentationem humanae vitae. Deinde cum dicit.

Ex hac tamen illa processit secundum rationem, nam cum a remotioribus quaereretur auxilium, in portando illa, quibus indigebat: & exportando illa, quibus abundabant: necessario nummi introductus est usus: non enim faciliter deferri possunt singula singulis ad vitam necessaria. Itaque ad permutationes faciendas tale aliquid compositum inter se dare & accipere: quod vtilium quippiam existens, usum haberet commutandi facilem ad vitam: ceu ferrum, & argentum, & siquid aliud tale: primo simpliciter diffinitum quantitate & pondere. Postmodum vero etiam signo impressum: quo a mensura liberi essent, nam signum positum est ad quantitatem demonstrandam.

Determinat de commutatione pecuniaria: & circa hoc duo facit. Primo ostendit, quomodo haec commutatio est per rationem inuenta: cum non sit a natura. Secundo ostendit, quod sit infinita ibi. (Et infinite sunt huiusmodi diuitiae &c.) Circa primum tria facit. Primo determinat de prima inuentione pecuniariae commutationis. Secundo de quadam commutatione pecuniaria superueniente ibi. (Reperto igitur nummo &c.) Tertio determinat de pecuniatiua: quae est circa huiusmodi commutationem, ibi. (Quapropter videtur &c.) Dicit ergo primo, quod ex prima commutatione: quae erat ipsarum rerum necessariorum adinuicem, processit quaedam alia commutatio secundum rationem inuenta. Cum enim auxilium hominum adinuicem per commutationes esset factum magis peregrinum: quia scilicet homines non solum ad propinquos: sed etiam ad remotos ceperunt uti commutatione: adducendo ad se ea: quibus indigebat & mittendo illis ea: in quibus ipsi abundabant: propter istam necessitatem inuentus est usus denariorum: eo quod non poterat de facili portari ea, quae sunt necessaria secundum naturam ad remotas terras: puta vinum: aut triticum: aut aliquid huiusmodi: et ideo ad huiusmodi commutationes in remotis faciendas ordinauerunt: quod aliquid sibi inuicem darent & acciperent, quod de facili & expedite portari posset: & tamen de se haberent aliquam vtilitatem. Et huiusmodi sunt metalla: puta aes, ferrum, & argentum, & alia huiusmodi. Haec enim sunt secundum se vtilia: in quantum ex eis fiunt vasa vel aliqua instrumenta: & tamen de facili portari poterant ad remotum locum: quia modicum de istis propter eorum raritatem valebat multum de alijs rebus: sicut etiam modo homines: qui debent longum iter peragere, pro suis expensis loco denariorum graeorum, portant argenteos vel aureos propter praedictam necessitatem commutationis ad loca remota. Primo fuit determinatum metallum solo pondere & magnitudine: sicut apud quasdam gentes habentur formae argenti non monetati: sed postea ut homines liberarentur a necessitate mensurandi vel ponderandi, impresserunt aliquem characterem. Quod ponitur in signum, quod metallum sit tate quantitate: sicut etiam in aliquibus locis imponunt quaedam signa publica ad mensuram vini vel frumenti. Sic ergo patet, quod primo denarii sunt inuenti pro commutatione rerum necessariorum. Deinde cum dicit.

Reperto igitur nummo ex necessaria permutatione, alia species acquirendi emerit, nummularia. Primo forsitan simpliciter: postea per experientiam artificiosior. Unde & quomodo permutando plurimum faciat lucrum.

Deter-

Determinat de alia commutatione superueniente: & dicit, quod postquam iam facti sunt denarii ex praedicta commutatione, quae est ex necessitate facta propter res necessarias ex remotis locis habendas: subintroducta est species commutationis pecuniariae: secundum quam denarii pro denarijs commutantur: & haec vocatur nummularia: quia scilicet vtuntur campiores denariorum: & hoc quidem primo factum est simpliciter: & quasi a casu: puta: quod ex aliquibus terris in alias aliqui denarios transferentes, carius eos expederint, quam acceperint. Unde postea per experientiam factum est artificiale: ut homo, scilicet consideret de quo loco denarii sint transmutati: & quomodo possint facere maximum lucrum: & hoc pertinet ad artem nummulariam. Deinde cum dicit.

Quapropter videtur nummularia maxime circa quaestum pecuniarum versari: & illius esse opus, posse discernere unde proueniat multitudo pecuniarum. Nummorum enim & diuitiarum effectiua est.

Determinat de pecuniatiua: & circa hoc duo facit. Primo concludit ex praemissis: quae sit materia & actus huius artis. Secundo determinat quandam dubitationem, ibi. (Nam & diuitias &c.) Concludit ergo ex praemissis: quod ex quo inceperunt denarii ad denarios commutari propter lucrum quodam artificiali modo: ars quae est circa denarios vocatur pecuniatiua: & actus eius est, quod possit considerare unde possit prouenire homini multitudo pecuniarum. Ad hoc enim est ordinata sicut ad finem: ut faciat multitudinem pecuniarum & diuitiarum. Deinde cum dicit.

Nam & diuitias plerumque ponunt esse multitudinem pecuniae: ex eo videlicet, quod circa illam intendunt pecuniaria & quaestuaria.

Determinat quandam dubitationem circa praemissa: quia enim dixerat, quod pecuniatiua est factiua diuitiarum & pecuniarum: posset aliquis dubitare: utrum sint omnino idem pecunia & diuitiae. Circa hoc ergo tria facit. Primo ponit quorundam opinionem. Secundo inducit rationes in contrarium, ibi. (Contra vero interdum &c.) Tertio concludit determinationem veritatis, ibi. (Quamobrem quaerunt &c.) Dicit ergo primo, quod multoties homines opinantur: quod diuitiae nihil aliud sint, quam multitudo pecuniarum: eo quod pecuniatiua & nummularia, cuius finis est multiplicare diuitias, tota consistit circa pecunias: sicut circa propriam materiam. Deinde cum dicit.

Contra vero interdum futile quiddam videntur nummus & lex omnino: & ne quicquam secundum naturam. Quoniam mutatis his qui vtuntur, nullius precij, aut vtilitatis est ad aliquod necessarium, & locuplex nummis penuriam patietur necessarium alimentum. Atqui, absurdum est tales esse diuitias affirmare: quarum abundans quis fame perire possit: ut de Mida fabulis traditur: cui propter insatiabilitatem desiderij, quicquid apponebatur fiebat aurum.

Ponit opinionem contrariam dicens, quod aliquando videtur fatuitas quaedam dicere: quod nihil eorum, quae sunt secundum naturam sint diuitiae: puta triticum & vinum: & alia huiusmodi: & quod totae diuitiae sint denarii introducti per legem. Et ad hoc introducit duas rationes: quarum prima est, quia non sunt vere diuitiae ille, quae variata hominum dispositione nullam dignitatem neque vtilitatem habent ad necessitatem vitae. Sed transmutata dispositione hominum qui vtuntur diuitijs: denarii nullius sunt precij: nec aliquid afferunt ad necessitatem vitae: puta si placeat regi vel communitati, ut non valeant. Ergo stultum est dicere, quod

diuitiae totaliter nihil sint, nisi multitudo pecuniarum. Secundam rationem ponit, ibi. (Et locuplex nummis &c.) quae talis est. Inconueniens est dicere, quod ille, qui est diues indigeat cibo vel pereat fame: sed multoties potest continere, quod homo abundans in denarijs egeat cibo: et moriatur fame, sicut dicit fabulose de quodam Mida nomine, quod propter hoc, quod habebat insatiabile desiderium pecuniae, petijt a Deo & impetrauit, quod omnia, quae sibi exhiberentur fierent aurea: et sic peribat fame, habes multitudinem auri, omnibus cibis sibi appositis conuersis in aurum. Ergo denarii non sunt verae diuitiae. Deinde cum dicit.

Quamobrem quaerunt diuitias alias: & aliam acquirendi rationem, & recte quidem: Est enim alia acquirendi ratio & diuitiae secundum naturam: & haec quidem rei familiaris disciplina: illa vero pecuniaria pecuniarum effectiua non simpliciter: sed per ipsarum pecuniarum commutationem. Et videtur circa nummum ista versari. nam nummus primum est & vltimum in commutatione.

Concludit determinationem veritatis: & dicit, quod illi, qui recte sapiunt propter praedictas rationes, dicunt aliud esse diuitias: & pecuniam siue pecuniatiuam. Sunt enim quaedam diuitiae secundum naturam, scilicet de rebus necessarijs ad vitam: sicut supra dictum est: & talis acquirere diuitiarum proprie pertinet ad oeconomicam. Sed illa pecuniatiua, quae est nummularia, multiplicat pecunias non omnibus modis: sed solum per denariorum permutationem. Unde tota consistit circa denarios: quia denarius est principium & finis talis commutationis: dum de denario pro denario datur. Patet ergo secundum hoc, quod ditiores sunt, qui abundant in rebus necessarijs ad vitam: vere loquendo, quam illi, qui abundant in denarijs.

LECTO OCTAVA.

Acquisitio pecuniarum, quae facit ad procurandum res necessarias vitae humanae, finita est. Quae vero ab hoc fine deuiat, infinita & praeter naturam.

ET infinitae sunt huiusmodi diuitiae, quae ab hac ratione rei augendae proficiscuntur. Ut enim medicina sanitatis in infinitum est: & vnaqueque ars, finis in infinitum, nam quae maxime volunt illud efficere: eorum vero, quae sunt ad finem non in infinitum: finis enim extremum omnibus. Sic & huius rationis augendae rei non est finis terminus: finis autem tales diuitiae, & pecuniarum possessio: sed rei familiaris non augendae rei est finis: non enim hoc rei familiaris est opus.

Postquam ostendit philosophus quomodo pecuniatiua commutatio est introducta per legem: hic ostendit quomodo sit infinita talis acquisitiua pecuniae: & circa hoc duo facit. Primo ostendit propositum. Secundo assignat causam praemissam, ibi. (Causa vero est huius &c.) Circa primum duo facit. Primo ostendit propositum. Secundo soluit ex hoc quandam dubitationem ibi. (Quapropter in hac quidem &c.) Dicit ergo primo, quod diuitiae, quae acquiruntur ab hac pecuniatiua, scilicet nummularia, quae tota est circa denarios est infinita: & hoc probat tali ratione. Desiderium finis in vnaquaque arte est in infinitum. Desiderium autem eius, quod est ad finem non est in infinitum: sed habet terminum secundum regulam & mensuram finis: sicut ars medicinalis intendit ad sanandum in infinitum cum inducit sanitatem quantumcumque potest: sed medicina non dat quantumcumque potest: sed secundum mensuram, quae est vtilis ad sanandum: & ita est in alijs artibus. Et ratio huius est, quia finis est secundum se appetibilis. Quod autem secundum se est tale: si magis fuerit erit magis tale: sicut si album disgregat visum: magis album

Tho, sup Poli,

b ij magis

magis difgregat. Sed pecunię se habent ad pecuniatum nummulariam: sicut finis, hæc enim intēdit acquirere pecunias. Ad œconomicam autem non se habet sicut finis: sed sicut ordinatum ad finem: qui est gubernatio domus. Ergo pecuniatiua quęrit pecunias absq; termino: œconomica autem cum aliquo termino. Deinde cum dicit.

Quapropter in hac quidem videtur necessarium, vt sit finis omnium diuitiarum. Sed cōtra video fieri, omnes enim in infinitum augēt, qui pecunijs student.

Soluit dubitationem quandam ex præmissis. Et circa hoc duo facit. Primo mouet eā. Secundo soluit, ibi. (Causa vero &c.) Dicit ergo primo, q; propter prædictam rationem videtur, q; necessarium sit esse aliquē terminum diuitiarū in œconomica. Sed si quis cōsideret in his, quę accidunt, videtur esse contrariū: omnes enim œconomici augent denarios in infinitum, volentes habere denarios pro rebus, quę sunt ad vsū vitę. Deinde cum dicit.

Causa vero huius est illarū propinquitas, variatur enim vsus eiusdem rei cum sit vtriusq; acquisitionis, ipsius enim vsus acquisitio, sed non secundum idem. At huius quidem, alius finis, illius vero amplificatio. Itaq; videtur quibusdam hoc esse rei familiaris opus, & perseverant existimantes oportere, aut conseruare, aut augere pecuniam in infinitum.

Soluit præmissam dubitationem & dicit, q; causa prædictę diuersitatis videtur esse propinquitas vtriusq; pecuniatiuę: illius, scilicet quę deseruit œconomica, quę quærit pecunias pro commutatione rerum necessariarū: & nummularia, quę quærit denarios propter seipos: vtriusq; enim pecuniatiuę est idem actus, scilicet acquisitio pecuniarum: sed nō eodem modo: sed in pecuniatiua œconomica hoc ordinatur ad alium finem, scilicet ad gubernationem domus: in pecuniatiua autē, scilicet nummularia ipsa augmentatio pecunię est finis: & ideo propter propinquitatē nummularię ad œconomicā videtur quibusdam œconomis, q; sit eorū officium illud quod pertinet ad nummularios, vt scilicet instent ad conseruandum & multiplicandum denarios in infinitū. Deinde cū dicit.

Causa vero est huius dispositionis, studium viuendi, sed nō bene viuendi. Cum ergo cupiditas in infinitum extendatur, illa quoq; quę efficiunt infinita, cupiunt, sed qui bene viuere student, ad fruitionem corporis diuitias quærunt. Vnde cū hoc quoq; in acquisitione cōsistere videatur, omnis eorū cura circa acquirendum est.

Assignat causam eius, quod dixerat, q; dispensatores domorum interdum perseverant ad augēdum pecunias in infinitum. Et quia ex causa, quam assignat sequuntur quędam abusiones: ideo hæc pars diuiditur in tres, secundum tres abusiones: quas ponit. Secūda pars incipit, ibi. (Et altera augendi &c.) tertia ibi. (Et si per has acquirēdi species &c.) Dicit ergo primo, q; causa huius dispositionis, q; scilicet dispensatores domorum quærūt augere pecuniam in infinitum est: quia homines student ad viuendum qualitercunq; non autem ad viuendum bene: quod est viuere fm virtutē. Si enim intenderent viuere fm virtutem: essent contenti: his quę sufficiunt ad sustentationem naturę: sed quia prætermisso hoc studio student ad viuendum vnusquisq; fm suam voluntatem: ideo vnusquisq; intendit acquirere ea per quę possit suam voluntatem implere. Et quia concupiscentia hominum tendit in infinitum: ideo in infinitum desiderant ea per quę possint satisfacere suę concupiscentię. Quidam etiam sunt,

qui habent studium, vt bene viuant, sed ei, quod est bene viuere addunt id, quod pertinet ad delectationes corporales. Dicunt enim non esse bonam vitam nisi cum in talibus delectationibus homo viuat: & ideo quærūt ea per quę possunt impleri delectationes corporales. Et quia hoc videtur hominibus posse euenire per multitudinem diuitiarum: ideo omnis cura eorum esse videtur ad acquirendum multas pecunias. Et est considerandum, q; assignat causam eorum, quę pertinent ad dispensatorem domus ex intentione humanę vitę: quia dispensator domus habet pro fine bonam vitam eorum, quę sunt in domo. Sic igitur prima abusio est: q; homines propter hoc, q; non habent rectum studium bonę vitę: intendunt ad acquirendum pecunias in infinitum. Deinde cum dicit.

Et altera augendi species hinc processit, cum enim fruitio modū excedat, illam adhibent, quę huiusmodi excessum adimplere possit. Et si per has acquirēdi species nequeant parare, per aliā causam efficere conātur, vnaquaq; freti potētia non fm naturam. Fortitudinis enim non est pecunias parare, sed fiduciā animi, neq; rei militaris, aut medicinę, sed huius quidē victoriā, illius vero sanitatem. At illi cuncta ad pecuniam conuertunt, quasi hic sit finis, ad finem vero cuncta oporteat tendere. De illa igitur acquirēdi specie quę necessaria non est, & quę nā ea sit, & propter quā causam illa indigemus, diximus, & de illa, quę necessaria est, quod altera ab illa, & disciplina rei familiaris fm naturam circa alimentū, nec infinita, sicut illa, sed finem habens. Ex hoc patet id de quo ab initio dubitabatur. Vtrū gubernatoris domus & ciuitatis sit acquirere, vel nō: sed oporteat prius esse acquisitū, sicut enim homines non faciunt resp. sed factos a natura suscipiens, vtitur illis, sic & alimentū oportet naturā præbere aut a terra, aut a mari, aut alio quopiam, sed quęadmodum hæc administranda sint, ad gubernationem pertinet domus, neq; enim textoris est lanas facere, sed factis vtī, & discernere qualis sit bona & apta, & mala & inepta.

Ponit secundam abusionē: quia enim dispensatores domorum student circa acquisitionē pecuniarum, propter hoc inducitur in curā domus altera species pecuniatiuę, scilicet nummularia, præter eam, quę est propria œconomica, scilicet acquisitio rerum necessariarum ad vitam. Sed quia in excessu intēdunt frui delectationibus corporalibus: propter hoc quærūt ea, quę possunt facere huiusmodi excessum, scilicet multitudinem diuitiarum. Et sic est secunda abusio, q; pecuniatiua non naturalis: neq; necessaria assumitur ad œconomicam. Tertio ponit tertiā abusionem ibi. (Et si per has acquirendi &c.) Et dicit, q; quia homines non possunt interdum per artem pecuniatiuam acquirere sufficienter ea per quę satisfaciunt excessui delectationum corporalium, attētant acquirere pecunias per alias causas: & abutuntur qualibet potētia, id est virtute vel arte vel officio non fm suam naturā, sicut fortitudo est quędā virtus: & eius opus propriū non est congregare pecunias: sed facere hominē audacem ad aggrediendum & sustinendū. Vnde si aliquis fortitudinem vtrā ad cōgregandum diuitias, vtitur ea non fm naturam. Si militer etiā militaris ars est propter victoriā: & medicinalis pp sanitatem: neutra tamē est propter pecuniā. Sed quidam & militariē artem & medicinalem cōuertunt ad acqui-

acquirendum pecuniā: & ita faciūt vtrāq; esse pecuniatiuam, id est acquisitiuā pecunię: ordinantes huiusmodi artes ad pecuniā, sicut ad finem ad quē oportet ordinari omnia alia. Et ideo dicit in Eccl. Pecunię obediunt oīa. Concludit ergo epilogando ex præmissis, quod dictū est de non necessaria pecuniatiua, quę scilicet acquirunt pecuniā in infinitū: sicut finem, quę sit causa: & propter quā causam homines indigēt ipsa, scilicet pp concupiscentiam in infinitum. Dicitur est et de necessaria pecuniatiua, quę scilicet est altera a pmissa. Acquirunt enim pecunias vsq; ad aliquē terminum propter alium finem, scilicet pp habendam necessariā vitę. Sed pprie œconomica est circa ea: quę sunt fm naturam: sicut illa, quę pertinent ad cibū. Et hæc non est infinita sicut prima pecuniatiua: sed habet aliquē terminū. Vel potest intelligi, q; ipsa pecuniatiua: quę est necessaria, est altera a nō necessaria: sed est œconomica et aliā non imitatur. (Ex hoc patet id de quo ab initio &c.) Mouerat superius quæstionem, Vtrum pecuniatiua sit pars vel subseruitis œconomica: & distinxit pecuniatiuā ab alia possessiua: nunc soluit motū superius quæstionē: & circa hoc duo facit. Primo ostēdit, q; pecuniatiua subseruit œconomice. Secundo ostendit quomodo pecuniatiua quędam est laudabilis: & quędā vituperabilis, ibi. (Cum vero & hæc sit duplex &c.) Circa primū tria facit. Primo soluit superius motū quæstionē. Secundo mouet aliā dubitationē, ibi. (Nam dubitaret vtrū quis &c.) Tertio manifestat quoddā, quod dixerat, ibi. (Maxime vero &c.) Dicit ergo primo, q; iā ex præmissis potest esse manifestum illud, quod quærebatur a principio. Vtrum pecuniatiua pertineat ad œconomicum et politicum aut nō: sed sit omnino extranea: & veritas est: q; non est eadē pecuniatiua œconomica: vt supra dictum est: sed tamē ei subseruit: quia pecunias oportet existere ad hoc, q; domus gubernet, et hoc probat, per hoc, q; in domo et ciuitate oportet esse hoīes, & ea quę sunt necessaria hominibus. Homines autē non faciunt politica: sed accipiunt eos a natura generatos: et sic vtitur ipsis. Si ergo politica vel œconomica non facit cibū: sed natura tradit ipsum vel ex terra sicut fructus: uel ex mari sicut pisces: aut ex aliqua alia re. Facere igitur vel acquirere hōi cibum non est proprium opus & immediatū politica: vel œconomice: sed propriū opus ei⁹ est dispēlare ista in domo: sicut oportet. Sicut videmus, q; textoris nō est facere lanā: sed vti ipsa, et cognoscere qualis lana sit idonea ad suū opus: qualis etiā sit praua & inepta. Sic igitur œconomica deseruit & natura, quę generat hoīes & cibos: & iterum pecuniatiua, quę acquirunt, sicut et arti textorię deseruit & natura quę producit lanā, & mercatiua, quę acquirunt eam. Deinde cū dicit.

Nam dubitaret vtrū quis: cur ea diligentia quę ad acquirendum pertinet, pars rei familiaris sit: medicina vero non sit eius pars? Atqui sanam esse familiam eius oportet: quemadmodū et victum habere: aut aliud quiddam necessarium. Sed cum sit vt patrisfamilias & gubernatoris, de salute prouidere: sit etiam vt non: sed medici. ita etiam de pecunijs est: vt patrisfamilias: est etiam vt non: sed vt lucro inservientis.

Mouet quandam quæstionē & est ista quæstio. Cū illi qui sunt in domo indigēt sanitate: sicut indigēt his, quę sunt necessaria ad vitā: vt cibo & vestitu: quare ars medicinalis non est pars œconomica: sicut pecuniatiua? Et respondendum, q; ad dispensatorem domus & ad principem ciuitatis pertinet quodāmodo considerare de sanitate, scilicet vtendo consilio medicorū ad sanitatem subiectorū, alio autē modo non pertinet ad eos: sed ad medicos cōsiderando, scilicet ex quibus rebus sanitas conseruet vel restitatur. Si etiam ad dispensatorem domus quodāmodo pertinet cōsiderare de pecunia, scilicet vtendo ea iam ac-

quisita: et vtendo etiā ministerio eorū, qui acquirunt: sed cōsiderare ex quibus reb⁹ pecunia possit acquiri & quomodo: hoc non pertinet ad œconomicū: sed ad artem subseruientem, scilicet ad pecuniatiuam. Deinde cū dicit.

Maxime vero, vt prius dictum est, a natura oportet hæc existere: naturę enim opus est alimentum genito præbere. Cuiq; autem ex quo generatur alimentum est afferēdum. Itaq; secundum naturam est parandū studium omnibus ex fructibus & animalibus.

Manifestat qđ supra dixerat, scilicet, q; natura tradat ea quę sunt necessaria: et dicit q; sicut dictum est prius ea quibus vtitur œconomica vel politica: maxime oportet præexistere a natura: a qua etiam accipiunt subseruiētes artes: & hoc probat per hoc q; naturę opus est dare cibū ei quod generat fm naturā. Videm⁹ enim q; illud ex quo fit aliquid: quantū ad id quod est residuū generationi: est cibus rei generate: sicut patet q; animal generatur ex sanguine mēstruo: & id qđ est residuū ex hac materia natura cōuertit in lac & præparat cibum generato. Et ideo quia homo cōstitutus est ex rebus quę sunt fm naturā: alię res quę sunt fm naturam sunt ei cibus. Et ideo omnibus hominibus est naturalis pecuniatiua, id est acquisitiua ciborum: vel denariorum pro cibo ex rebus naturalibus scilicet ex fructibus & animalibus. Quod autem aliquis acquirat pecuniam non ex rebus naturalibus: sed ab ipsis denarijs: hoc non est fm naturam. Deinde cum dicit.

Cum vero & hæc sit duplex: vt diximus: & altera pecuniaria: et altera disciplina rei familiaris: & hæc quidem necessaria & laudabilis: illa vero translata, & merito improbanda: quia non secundum naturam: sed ab hominibus acquirunt: rationabilissime habetur odio nummularia: quoniam a nummo ipso facit acquisitionem: & non quod inductus est: commutationis enim causa nummus inductus fuit. Fœnus autem seipsum maius facit, vnde & nomen venit: qm̄ illa quę pariuntur similia sunt gignentibus. In fœnore autem nummus nummum parit. Itaq; maxime præter naturam est hic acquirendi modus.

Positis duabus pecuniatiuis ostendit, quę earū sit laudabilis, & quę vituperabilis: & dicit q; duę sunt pecuniatiuę: quarum vna vocatur nummularia, quę scilicet acquirunt pecuniam ex pecunijs & propter ipsas pecunias. Alia autē pecuniatiua est œconomica: quę scilicet acquirunt pecunias ex rebus naturalibus, puta ex fructibus & animalibus, vt dictum est. Ista quidem secūda, est necessaria ad vitam hominum, vnde & laudatur. Alia vero scilicet nummularia transfertur ab eo, quod est necessarium nature ad id: quod requirit concupiscentia vt supra dictum est, & ideo iuste vituperatur. Non enim ista pecuniatiua est fm naturā, quia neq; ex rebus naturalibus est, neq; ad supplendam necessitatem naturę ordinatur, sed ex denariorū adinuicem cōmutatione, in quantum scilicet homo denarios per denarios lucratur. Et cum ista pecuniatiua, quę est nummularia iuste vituperetur: quędā alia acquisitiua pecunię est, quę rationabilissime vituperatur & odio habetur, quę dicitur fœnus: per quod denarius seipsum adauget, et ideo sic vocat. Videmus enim, q; ea quę pariuntur fm naturam sunt similia generantibus, vnde fit quidam partus cum denarius ex denario crescit. Et ideo etiam ista acquisitiua pecuniarū est maxime præter naturam: quia fm naturā est, vt denarij acquirantur ex rebus naturalibus: nō autem ex denarijs, sic ergo vna pecuniatiua est laudabilis, & duę vituperabiles, vt dictum est.

LECTIO NONA.

Quid oporteat acquisitioni studentes cognoscere, deque mercatura, foenore, & mercenaria, earumque inter se comparatione, & Thaletis prudentia.

Quoniam vero illa: quae ad cognitionem pertinebant determinauimus sufficere: illa quae ad vsum pertinent discutenda sunt: cuncta enim haec considerationem habent liberalem: experientiam vero necessariam.

Postquam philosophus docuit cognoscere pecuniatiuae originem & eius proprietates & partes: hic consequenter determinat ea, quae pertinent ad vsum ipsius: & primo dicit de quo est intentio. Secundo exequitur propositum, ibi. (Sunt autem circa acquirendum partes vtilis &c.) Dicit ergo primo, quod quia sufficere determinauimus de pecuniatiua in eo, quod pertinet ad cognoscendum naturam ipsius: oportet breuiter ponere ea, quae pertinent ad vsum eius: qualiter scilicet sit ea vtendum. Omnia enim huiusmodi, quae pertinent ad operationes humanas habent liberam, id est expeditam contemplationem: quia facile est ea considerare in vniuersali: sed tamen necesse est: quod habeatur experientia circa ipsa ad hoc, quod homo possit per factum vsum eorum habere. Deinde cum dicit.

Sunt autem circa acquirendum partes vtilis rerum ipsarum: quae acquirendae sunt: peritiam habere: quae optima sint: & vbi: & quomodo: ceu quales equi comparandi sint: quales boues & pecudes: eodem modo in alijs animalibus. Oportet enim peritum esse, quae istorum potissima: & vbi & qualia: nam alia alibi potiora gignunt. Deinde agricultura: eiusque specierum: vt nudi foli, & consiti: & apum, & aliorum animalium: ex quibus sit vtilitas prouentura. Maxime propriae igitur acquisitionis istae sunt partes & prima.

Determinat ea, quae pertinent ad vsum pecuniatiuae, & circa hoc duo facit. Primo distinguit partes ipsius. Secundo ponit quaedam documenta vtilia pecuniatiuae, ibi. (Cui vero sit a quibusdam &c.) Circa primum duo facit. Primo assignat partes pecuniatiuae, quae est necessaria ad vitam humanam. Secundo partes pecuniatiuae non necessariae, ibi. (Eius vero, quae per translationem &c.) Dixit autem supra necessariam esse pecuniatiuam: per quam homo acquirat pecuniam ex rebus quas natura ministrat ad necessitatem vitae. Huiusmodi autem ponit duas partes: quarum prima est scilicet quae homo ex emptione & venditione talium rerum potest pecuniam acquirere: & circa hanc partem dicit: quod pecuniatiuae sunt istae partes vtilis. id est vtilia quaedam documenta, vt homo sit expertus circa bona huiusmodi: quae ab hominibus possidentur, quae eorum sint maximi praecij: & vbi maximo praecio vendantur: et quomodo, puta quo tempore: vel scilicet emat in loco vbi abundant: & vbi sunt cara. Secunda autem pars huiusmodi possessiuae est: ut homo acquirat copiam harum rerum venalium: quod quidem est per culturam terrae: siue nudae: hoc est ab arboribus: sicut sunt campi: in quibus seminatur triticum: siue plantatae: sicut sunt vineae & horti & oliueta. Per huiusmodi enim culturam acquirat homo abundantiam tritici & vini & aliorum huiusmodi. Et oportet etiam esse hominem expertum de cultura apum & aliorum animalium tam naturalium, scilicet piscium, quae etiam volatilium, scilicet auium,

ad quibuscunque enim contingit acquirere auxilium ad vitam humanam: quia per eorum abundantiam potest fieri acquisitio pecuniarum. sic ergo patet, quod istae sunt prima & propriissima partes pecuniatiuae. Et dicuntur prima & propriissima: quia sic acquiruntur pecunia ex rebus naturalibus: propter quas inuenta est primo pecunia. Deinde cum dicit.

Eius vero, quae per translationem dicitur, potissima pars est mercatura. Et huius partes tres, nauigatio, deuectio, negociatio. Differunt autem haec inter se: cum alia securiora sint: alia fructuosiora. Secunda pars est foeneratio: tertia mercenaria, & huius alia vilius artium: alia sine arte solo corpore ministrante. Est & quarta acquirendi species, media inter hanc & primam. Habet enim partem eius, quae est secundum naturam, & partem eius, quae per translationem dicitur. Et est in his omnibus, quae a terra & ab his, quae terrae sunt, non a fructibus: sed ab vtilibus: ceu silua ceu duo & metallica. Haec rursus multas complectitur partes. nam multae sunt metallorum species.

Distinguit partes pecuniatiuae translatiuae. Dixit autem supra pecuniatiuam translatiuam esse per quam acquiruntur pecunia non ex rebus necessarijs ad vitam: sed ex quibusdam alijs rebus & dicitur translatiuam: quia pecunia translata est de rebus naturalibus ad huiusmodi. Circa primum tria facit. Primo distinguit partes huiusmodi pecuniatiuae. Secundo excusat se de diligentiori consideratione harum partium, ibi. (De singulis horum &c.) Tertio manifestat quaedam, quae dixerat ibi. (Sint enim illae &c.) Circa primum ponit quatuor partes pecuniatiuae: quarum prima et maxima est mercatura, mercatores enim maxime pecunias acquirunt. Et hanc primam partem secundo distinguit in tres partes: quarum prima est nauigatio: quae scilicet mercationes exercet per mare. Alia autem dicitur deuectio, id est oneraria: quae scilicet exercet mercationes in terra per deportationem onerum in curribus vel iumentis. Tertia autem vocatur negociatio: puta cum aliquis non defert merces nec per mare nec per terram: sed assitit mercatoribus per communicationem pecuniae vel rerum. & istae partes differunt adinuicem: quia quaedam eorum sunt certiores: sicut mercationes terrae: quaedam autem faciunt magis excrecere lucrum sicut mercationes maris: quae tamen sunt magis periculose. Secunda autem pars principalis huius translatiuae pecuniatiuae est foeneratio: quae scilicet per vsuras pecuniam acquirunt. Tertia autem pars est mercenaria: sicut eorum qui labores suos locant pro mercede pecuniarum: in hac est quaedam differentia: quia quaedam mercenaria fit per artes viles: sicut est ars coquorum & huiusmodi inferiorum. Quaedam autem fit per labores: non artificiales: & qui sunt vtilis soli corpori: & in quibus etiam solum corpus est vtile: sicut illi qui mercede conducunt ad fodiendum in agro: vel ad aliquid aliud huiusmodi. Quarta autem pars est media inter translatiuam & primam, quae est necessaria habens aliquid de vtraque illa: quae scilicet acquirunt lucrum per incisionem lapidum vel metallorum de terra: habet enim hoc commune cum prima pecuniatiua: quia est a terra & ab his, quae generantur ex terra: sicut agricultura circa ea est, quae generantur ex terra. Cum translatiuam autem conuenit in hoc, quod huiusmodi metalla non faciunt aliquem fructum pertinentem ad necessitatem vitae: sicut faciunt capi & animalia: sunt tamen huiusmodi vtilia ad alia: puta ad edificandas domos vel ad aliqua instrumenta construenda. Et ista quarta pars complectitur sub se diuersa genera secundum diuersas species metallorum: quae sunt aurum argentum ferrum & huiusmodi. Deinde cum dicit.

De singulis horum in genere dictum est nunc, in specie vero de his dicere vtile quid foret ad opera

opera conficienda: sed graue nimis, in his edocendis persistere.

Excusat se a perfecta horum determinatione: & dicit quod dictum est nunc vtiliter de istis partibus: esset autem vtile ad operationes eorum qui volunt pecuniam acquirere: quod diligentius determinaretur particulariter de singulis: sed tamen graue est diu morari circa talia tendentibus ad maiora. Deinde cum dicit.

Sunt enim operationes illae artificiosissimae: in quibus minimum est fortunae. Illae sordidissimae in quibus maxime inquinatur corpus. Illae seruilissimae, in quibus corporis est opus plurimum. Illae ignobilissimae in quibus minimum requiritur virtutis.

Exponit quaedam quae dixerat de operationibus viliibus & inartificialibus: et dicit quod illae operationes sunt maxime artificiales: in quibus minimum operatur fortuna: hoc enim a fortuna fieri dicimus quod fit praeter praesentem rationem: in qua ars consistit. Vnde operationes illae: quorum euentus multum subiacent fortunae: parum sunt artificiales: sicut eorum qui piscantur hamo, & aliorum huiusmodi: & e contrario operationes quarum effectus parum subiacent fortunae: sunt maxime artificiales sicut fabrorum & aliorum artificum. Illae autem operationes sunt maxime seruales: vbi maior pars vsus est ex parte corporis & parum ex parte rationis: sicut eorum qui deferunt onera & cursum & huiusmodi. Illae autem sunt ignobilissimae inter omnes: ad quas requiritur minimum de virtute vel animi vel corporis: sicut in aliquibus praedictarum apparet. Deinde cum dicit.

Cum vero sit a quibusdam de his scriptum, vt a Charete Pario, et ab Appollodoro Lemnio de cultu agrorum, tam nudorum, quam consitorum,

Proponit documenta vtilia ad partes praemissas pecuniatiuae. Et primo docet huiusmodi documenta considerare ex scripturis. Secundo ex exemplis, ibi. (Et similiter ab alijs &c.) Dicit ergo primo quod quia quidam sapientes de praemissis scripserunt: sicut quidam Charetes nomine Parius origine: & Appollodorus Lemnius scripserunt de cultura terrae tam nudae quam plantatae: velut & apud Latinos Palladius: & ab alijs scriptum est de alijs praemissarum partium. Quicunque habet curam plenius praemissa cognoscere: consideret ex eorum libris. Deinde cum dicit.

Et similiter ab alijs de alijs: ea quidem consideret: cui cura est: praecpta etiam quaedam a frugibus patribus familias dicta colligere oportet: haec enim omnia vtilia sunt his: qui augere patrimonium curant.

Proponit nocumentum de exemplis considerandis: et primo proponit quod intendit. Secundo subiungit exemplum, ibi. (Quale illud est Thaletis &c.) Dicit ergo primo, quod non solum oportet considerare libros eorum: qui artes de praedictis partibus construxerunt: sed etiam si quae dicuntur exempla dispersa in diuersis narrationibus per quae aliqui acquisierunt magnam pecuniam: oportet huiusmodi considerare: haec enim erunt vtilia his qui intendunt acquirere pecunias. Deinde cum dicit.

Quale est illud Thaletis Milesii, id enim consideratio quaedam est ad acquirendum: sed illi quidem attributum propter sapientiam: est autem

vniuersale quiddam, cui cum obijceretur philosophiae studium propter inopiam quasi inutile & infructuosum: prospexisse illum ferunt per astrologiam: oliuarum vbertatem futuram. Cuius cognoscisset paucillum pecuniarum, hyeme adhuc vigente, emptiolem olei fecisse in Mileto & in Chio pro paruo admodum praecio: utpote nemine plus offerente: arrasque dedisse. Cum itaque postea tempus venisset, multis subito quaerentibus vendidisse oleum, quanti ipse voluit: ac magnam vim pecuniarum inde superlucratum, ostendisse amicis, per facile esse philosophis ditari, si vellet: sed hoc non esse illis curae. Thales igitur in hunc modum dicitur sapientiam suam ostendisse.

Subiungit duo exempla: quorum secundum incipit, ibi. (In Sicilia &c.) Circa primum duo facit. primo proponit exemplum. Secundo ostendit ad quid est vtile, ibi. (Est autem &c.) Sciendum est ergo circa primum quod Thales Milesius fuit vnus de septem sapientibus: qui primus incepit studere in philosophia naturali: alijs sex sapientibus circa res humanas occupatis: cuius factum habet quandam considerationem vtilem ad acquirendum pecunias: quamuis ascribatur non ad cupiditatem pecuniae: sed ad sapientiam: potest tamen ex eius facto sumi quoddam vniuersale documentum acquirendi pecunias. Cum enim exprobraretur sibi ab aliquibus quod pauper esset, & quod sic sua philosophia esset sibi inutilis: considerauit per astrologiam, cuius erat peritus: quod in futuro anno futura esset vbertas oliuarum praeter consuetudinem. nam in praecedenti anno etiam fuerat oliuarum vbertas: ut plurimum autem oliuae deficiunt post vbertatem. Cum igitur adhuc in hyeme esset abundantia oliuarum, dedit cultoribus oliuarum in duabus ciuitatibus, scilicet Mileto & in Chio paucas pecunias pro arra fructus futuri anni: qui parum credebantur excrecere. Quando ergo venit tempus oliuarum, multis simul & subito quaerentibus emere oliuas, taxauit praecium: sicut voluit: & sic colligens multas pecunias, ostendit: quod philosophis facile est ditari si volunt. sed non est studium eorum ad hoc: & per hunc modum Thales ostendit suam sapientiam. Deinde cum dicit.

Est autem vt diximus vniuersalis hic quaerendi modus, si quis possit sibi soli venditionem comparare. Quapropter ciuitates quaedam hunc faciunt quaestum: cum indigent pecunijs: venditionem enim sibi solis reseruant.

Ostendit ad quid est vtile pecuniatiuae huiusmodi exemplum: & dicit quod hoc est valde vtile ad acquirendum pecunias, si quis possit praeparare singularem venditionem: vt scilicet ipse solus vendat res aliquas in ciuitate. Deinde cum dicit.

In Sicilia quidam cum apud eum penuria res posita esset ferri, quicquid erat ex ferrarijs emit: postea vero mercatoribus illuc accedentibus, vendebat solus: non magnum excessum praecij faciens: sed tamen ita vt pro quinquaginta talentis, centum conficeret. Hoc itaque sentiens Dionysius, pecunias quidem illi non abstulit: sed amplius Siraculis morari vetuit: vt qui reditus reperisset suis rationibus inuitiles.

Ponit secundum exemplum: & primo narrat factum, Secundo ostendit, quod redit in idem cum primo. Dicit Tho. sup Poli. b iij ergo

ergo primo, quod cum quidam in Sicilia haberet pecuniam apud se recōditam: emit simul omne ferrum de mineris in quibus fundebatur. Vnde cum venissent mercatores, ipse solus vendebat: non tamen faciebat magnum excessum præcij vt expeditius venderet: tamen lucratus est de quinquaginta talentis centum. Dionysius autem tyrannus Siracusanorum sentiens hunc valde ditatum mandauit ei q̄ vltius non habitaret in Siraculis: permittens tamen ei portare suas secū pecunias. Quod enim aliqui ciues multum ditentur: reputant sibi tyranni esse inconueniens: vt infra dicetur. Deinde cum dicit.

Iste vidit aliquid tale quale Thales viderat, vterq̄ enim sibi soli v̄ditionem parauit: hoc est vtile videre etiam in rep. Nā ciuitates pecunijs indigent, & huiusmodi quæstibus quemadmodum domus: sed magis. Quamobrem in repu. quidam huic soli parti intendunt.

Ostendit quod illud in idem redit cum primo: quia & isti Siculo & Thalethi philosopho idē visum fuit: vt scilicet exerceat monopoliam: & etiā vtile est q̄ politici confiderent: quia multis ciuitatibus necesse est acquirere pecunias sicut & domibus: & adhuc magis quanto ciuitas pluribus indiget. Et ideo quidam qui student circa regimina ciuitatum, & hoc principaliter videntur intendere: vt multiplicent pecuniam in ærario publico.

LECTIO DECIMA.

Prima & secunda species domus excutitur, & seruos virtutibus præditos esse oportere, quibus videlicet bene parere sciant.

Quoniam vero tres erant partes rei domesticæ. Vna dominica: de qua supra diximus: alia paterna: tertia coniugalis: nā & vxori præstet & filijs, tanquam liberis quidem ambobus: sed non eodem modo: sed vxori quidem ciuilitate: filijs autem regie. Masculus enim q̄ fœmina principalior est: nisi alicubi cōtra naturam constiterit: & antiquius, & perfectum, iunior & imperfecto.

Postquam philosophus determinauit de cōiugatione domini & serui: addito etiam vniuersali tractatu de possessione: hic determinat de alijs duabus coniugationibus domesticis: quas supra posuerat scilicet viri ad vxorem & patris ad filium: & diuiditur in partes duas. In primā determinat quædam de huiusmodi coniugationibus. In secunda excusat se à diligentiori horum consideratione. ibi. (De viri autem & mulieris &c.) Circa primum duo facit. Primo determinat de prædictis coniugationibus: comparans eas alijs principatibus. Secūdo mouet quandam quæstionem communem de omnibus. ibi. (Dubitatur autem &c.) Circa primum tria facit. Primo ponit comparationem prædictarum coniugationum ad alios principatus. Secundo comparationem prædictam manifestat. ibi. (In ciuilibus igitur officijs &c.) Tertio ostendit q̄ sollicitudo œconomiz maxime circa huiusmodi cōiugationes versatur. ibi. (Manifestum autem &c.) Dicit ergo primo, quod cum prius dictū sit: quod tres sint partes œconomiz, id est gubernatiue domus secūdam tres coniugationes prædictas. De vna earum iam dictum est, scilicet de despota: quæ pertinet ad dominū & seruum: vnde restat dicere de secunda, quæ est paterna pertinet ad patrem & filium: & de tertia quæ est nuptialis pertinet ad virum & vxorē: de quibus tria dicit. Primo quidem quod in vtraq̄ harum coniugationum est quædam prælatio siue quidam principatus. Vir enim principatur mulieri & pater filijs: non quid em sicut seruis, sed sicut li-

Eberis: in quo differunt hi duo principatus à principatu de spotico. Secundum est, quod hi duo principatus nō sunt vniuersimodi: sed vir principatur mulieri politico principatu, id est sicut aliquis qui eligitur in rectorem, ciuitati præest: sed pater p̄est filijs regali principatu: & hoc ideo: quia pater habet plenariam potestatem super filios: sicut & rex in regno: sed vir non habet plenariam potestatem super vxorem quantum ad omnia: sed secundum quod exigit lex matrimonij: sicut & rector ciuitatis habet potestatem super ciues secūdam statuta. Tertio autem manifestat hos duos principatus esse secundum naturam: quia semp̄ quod est principalis in natura principatur: vt supra habitum est. Sed masculus est naturaliter principalior fœmina: nisi aliquid accidat præter naturā: sicut in hominibus effœminatis. & similiter pater est naturaliter principalior filio: sicut antiquius iunior: & perfectū imperfecto. ergo naturaliter masculus principatur fœminæ & pater filijs. Deinde cum dicit.

FIn ciuilibus igitur officijs plerumq̄ commutatur is qui præest: & is qui subest: nam æquales esse volunt secundum naturam, nec quicquam differre: attamen cum hic quidem præest: ille vero subest, requiritur differentia figuris, & sermonibus, & honoribus: vt Amasis inquit de pedum lotore. Enimuero masculus ad fœminam semper ita se habet.

Manifestat cōparationes prædictas: & primo nuptialis principatus ad politicum. Secundo paterni ad regale. ibi. (Filiorum autē imperium &c.) Ostendit ergo primo comparationem quantum ad differentiam: quia in ciuilibus principatibus transmutantur personę principantes & subiectę: qui enim sunt in officio principat⁹ vno anno subditi sunt alio: & hoc ideo. quia talem principatū competit esse inter eos qui sunt æquales secūdam naturam & in nullo differunt naturaliter: sed tantum tempore quo vnus principatur & alij subijciuntur. Industria vero humana adinuenit quandam differentiam & quantum ad figuram: quæ consistit in exterioribus insignijs: & quantum ad sermones: quia aliter nominantur quā prius et aliter eos homines alloquuntur. & similiter quantum ad honores: quia scilicet ciues quasdam reuerentias exhibēt ei qui est in principatu quam ante non exhibebant: sicut Amasis poeta dixit de lotore pedum: ille enim qui est lotor pedum: si circumponerentur sibi huiusmodi insignia & alia duo dona sibi exhiberentur non videretur à principe ciuitatis differre. sic ergo patet, quod politicus principatus permutatur de persona in personam: sed hoc non contingit in principatu maris ad fœminam. nō enim qui est mas postea fit fœmina: aut econuerso: sed semper manet eodem modo. Deinde cum dicit.

Filiorum autem imperium, est regium: quod enim genuit: quodq̄ per amicitia præest: & per ætatem: id ipsum est idem q̄ species quædam regij imperij. Ideo bene Homerus de Ioue inquit. Hominum pater atq̄ deorum: sic appellans horum omnium regem. Natura enim excellere regem oportet: genere autem esse eundem: quod accidit seniori ad iuniorē: & parētī ad natum.

Comparat principatum paternum ad regalem secundum similitudinem: & dicit q̄ principat⁹ patris respectu filiorum est regalis. In hoc enim principatu duo attenduntur. scilicet q̄ pater qui generat principatur secundum amorem, naturaliter enim amat filios: & iterum principatur fœm senectutem: quasi habens quandam naturalem prærogatiuam ætatis supra filios: & quantum ad hoc est species, id est similitudo principatus regalis: et inde est q̄ Homerus

Homerus appellauit Iouem, id est summum Deum: patrem virorum & deorum, id est regem omnium & hominum & superiorum substantiarum: quas Deos vocabāt. Oportet enim q̄ rex: qui perpetuo principatur & plenariam habet in omnib⁹ potestatem: differat à subditis fœm naturam in quadam magnitudine bonitatis: & tamen q̄ sit genere idem eis ad minus fœm speciem humanam: melius autem erit: & si etiam vnitatem gentis: & hæc etiā est comparatio senioris ad iuniorē, & generantis ad genitum: q̄ scilicet habet naturalem prærogatiuam perfectio nis: ideo autem oportet regē naturaliter differre ab alijs. nisi enim esset naturali quadam bonitate melior: nō esset iustū, quod semper dominaretur plenaria potestate sibi equalibus: vt infra in tertio dicetur. Sic igitur naturalis differentia separat principatū regalem à politico qui est ad æquale secundum naturam: amor autem separat principatum regalem à tyrannico: qui nō principatur propter amorem quem habet ad subditos: sed propter commodum proprium. Deinde cum dicit.

Manifestum autem: q̄ plus studij domesticæ disciplinæ est circa homines: q̄ circa possessiones inanimatorum: & circa horum virtutes, q̄ circa virtutes possessionis: quas diuitias appellamus: & circa liberos magis, q̄ circa seruos.

Concludit q̄ principalis intentio œconomici est circa istas duas coniugationes principalior q̄ circa alia. Magis enim intendit circa homines q̄ circa possessionem inanimatorum: sicut tritici & vini & aliorū huiusmodi: & magis debet intendere ad virtutem: per quam homines bene viuunt, q̄ ad virtutem possessionis, per quam possessio bene procuratur et multiplicatur: quod signatur nomine diuitiarum: & similiter etiā magis studet ad virtutē liberorum q̄ seruorum: & huiusmodi ratio potest assignari: quia principalis intentio cuiuslibet est de fine. Res autē inanimatę, quæritur pp̄ homines sicut propter finem, et serui propter liberos vt eis ministrent. Deinde cū dicit.

Dubitatur autem, vtrū præter ministeria & corporalia opera, sit aliqua virtus serui excellentior: puta modestia: fortitudo: & iustitia: & alij huiusmodi habitus: vel non sit alia præter corporalia ministeria. Ambiguitatem sane id habet: nam siue sit aliqua, excellentiores erunt serui q̄ liberi: siue non est aliqua, cum sint homines rationis participes: absurdum videbitur.

Quia fecerat mentionem de virtute liberorum & seruorum, mouet de hoc quæstionem: & circa hoc tria facit. primo mouet quæstionem. secundo soluit eam. ibi. (Constat igitur &c.) tertio ex solutione mouet iterum aliā quæstionem. ibi. (Dubitabit vero &c.) Circa primum duo facit. Primo mouet quæstionem circa dominū & seruum. Secūdo circa alios principatus. ibi. (Eadem est fere &c.) Dicit ergo primo: q̄ de seruis potest esse quædam dubitatio: manifestū est enim, q̄ seruus debet habere quandam virtutem organicam et ministratiuam: per quam scilicet sciat & possit exequi mandatū domini & ei seruire: sicut supra dictum est, q̄ sunt quædam seruales scientiæ. Sed dubitatio est vtrum præter huiusmodi virtutes sit aliqua alia dignior virtus conueniens seruo: sicut sunt virtutes morales: vt temperantia: fortitudo: iustitia: & alia huiusmodi: vel nulla virtus competat seruo nisi quæ pertinet ad corporalia seruitia: & dicit q̄ ex vtraq̄ parte videtur esse dubitatio: quia si competit seruis habere huiusmodi virtutes sicut & liberis: in nullo videbuntur differre à liberis. immo excellentiores videbuntur, qui & seruorum & liberorum virtutibus polleant. Ex alia parte inconueniens videtur: si cum sint homines ratione communican-

Ates non habeant virtutes: quibus homines viuunt: secundum rationem. Deinde cum dicit.

Eadem est fere quæstio de muliere & puero: vtrum & horū sint virtutes: & oporteat mulierem esse modestam & fortē & iustā: & an puer sit intemperans & modestus vel non. Et vniuersaliter id quæredum est de natura imperantis & parentis: vtrum eadem virtus: an alia. Si enim oportet vtroq̄q̄ participes esse virtutis: cur tandem alter imperare debet: alter parere? Non enim fœm magis & minus possunt differre: nam imperare & parere specie differunt: & non fœm magis & minus. Sin vero alium oportet, alium nō: admirabile est: nam si imperans non erit temperatus: & iustus: quomodo bene imperabit? Sin is cui imperatur: quomodo bene parebit? Intemperatus enim & timidus nihil faciet, vt oportet.

Mouet eandem quæstionem in alijs principatibus: & dicit q̄ idem quod quæritur de seruo: potest etiam quæri de muliere & puero. vtrum scilicet oportet esse mulierem temperatam & fortē & iustam: & similiter puerum vel non. & hæc etiam quæstio potest moueri vniuersaliter in omni principatu: vtrum scilicet sit eadem virtus principantis & subiecti vel non: & obijcit ad vtranq̄ partem: quia si oportet & principatē & subiectum participare bonitate virtutis, nulla ratio erit, q̄ vnus debeat subijci & alius principari semper, id est per totam vitam suam. secus autem esset si successiue subijcerentur & principarentur sicut accidit in politico principatu: nec potest dici q̄ virtus principantis & subiecti differant secundum magis & minus: magis enim & minus non variant speciem: sed principari & subijci differunt specie. Vnde non videtur sufficere ad differentiam principantis & subiecti: q̄ vnus habeat plus de virtute q̄ alius. Ex alia parte si dicitur q̄ oportet vnum habere virtutem: non autem aliū. sequitur etiam inconueniens: quia si ille qui principatur non erit sobrius & iustus, non poterit bene principari. Si vero subiectus non habeat has virtutes, nō poterit bene subijci: quia propter intemperantiam vel timorē frequenter omittet facere ea quæ oportet: & sic non bene subijce retur. Deinde cum dicit.

Constat igitur oportere vtroq̄q̄ habere virtutem: sed in ipsa virtute esse differentiam: quemadmodum in his quæ natura obediunt. Id aperte in animo inspicitur: est enim in animo quod natura imperat, & quod parat: quorum diuersam censemus esse virtutem: & vt rationem habentis & irrationalis. Patet eodem modo se habere in alijs. Itaq̄ pleraq̄ sunt natura imperantia & parentia: alio enim modo liber præest seruo: & masculus fœminæ: & vir puero: & omnibus insunt partes animæ sed differunt. Seruus enim omnino non habet deliberandi arbitrium: mulier vero habet quidem, sed inualidum: puer autem habet, sed imperfectum. Eodem modo se habere necesse est circa morales virtutes: putandum est autem omnes participes esse oportere: sed non eodem modo: sed quantum cuiq̄ opus est. Ex quo fit: vt is qui imperat, perfectā virtutem habere debeat moralem: nā eius opus est simpliciter præcipientis: ac præidentis: ratio autem

autem precipitatq; presidet: aliorum vero vnusquisq; quantum sibi competit. Quare patet virtutem moralem esse omnium supradictorum: nec eadem modestia mulieris & viri: neq; fortitudo: neq; iustitia, vt Socrates putabat: sed illa quidē iubens fortitudo: hęc vero obediens: eodē modo & in alijs.

Soluit propositam dubitationem: & primo proponit solutionem in generali. secundo in speciali. ibi. (Palam autem id magis &c.) Concludit autem primo ex rationibus inductis ad vnam partem quod necesse est quod tā principans quā subiectus participant virtute: aliter enim neq; vnus bene principaretur: neq; alius bene subijceretur: sed est quaedam differētia virtutis vtriusq;. & hoc manifestat per ea quę subijciuntur alijs naturaliter: & ponit exemplum in partibus animę: cuius una pars naturaliter subijcitur, scilicet pars irrationalis: vt irascibilis & concupiscibilis. Ponimus autem vtriusq; partis esse aliquā virtutem sed differentem, nā virtus rationalis partis est prudentia: sed virtus irrationalis partis est temperantia & fortitudo: & alię huiusmodi virtutes. Vnde manifestum est quod eodem modo se habet etiam in alijs quę principantur & subijciuntur secundum naturam: & quia natura diuersificatur in diuersis: ideo secundum naturam sunt diuersa: quę principantur & subijciuntur. Alio enim modo homo liber principatur suo seruo: & masculus femine: & vir puero: vt etiā supra habitum est. Omnibus autem his insunt partes anime: quę dicte sunt. Vnde & virtutes earum omnibus pręmissis insunt: sed differenter. Et hoc primo manifestat quantum ad partem rationalem: ad quam pertinet consiliari. Seruus enim in quantum est seruus, non habet consiliū de suis actibus. Cuius ratio est: quia consiliamur de his quę sunt in potestate nostra: seruus autem non habet actus suos in potestate sua, sed sunt actus eius in potestate domini. Vnde seruus non habet liberam potestatem cōsiliandi: sed femina cum sit libera, habet potestatem cōsiliandi: sed consilium eius est inualidum. Cuius ratio est: quia propter molliciem naturę ratio eius infirmiter inheret consiliatis: sed cito ab eis remouetur propter passiones aliquas, puta concupiscentię vel irę vel timoris vel alicuius huiusmodi. pueri autē habent cōsiliū sed imperfectum: cuius ratio est: quia non habent perfectū vsum rationis vt possint singula discutere quę sunt in consilijs attendenda: & sic diuersimode se habent: ad id quod est rationis. Similiter etiā considerandum est & circa morales virtutes: omnes enim participant ipsas: sed non eodem modo: sed vnusquisq; eas participat quantum est necessarium ad propriū opus. Vnde ille qui principat siue ciuitati, siue seruis: siue mulieri: siue filijs: oportet quod habeat perfectam virtutē moralem: quia opus eius est simpliciter opus architectoris: id est principalis artificis. Sicut enim principalis artifex dirigit & imperat ministris artis qui manu operantur: ita princeps dirigit suos subiectos, & ideo habet officium rationis: quę se habet similiter vt principalis artifex ad inferiores partes animę: & ita oportet quod ille qui principatur habeat rationem perfectam: sed vnusquisq; aliorum qui subijciuntur tantū habet de ratione & de virtute quantum illę qui principatur immittit ipsis. id est tantum oportet quod habeant q̄ sufficienter sequi directionem principantis implendo mandata ipsius: & sic patet quod omnium prędictorum est aliqua moralis virtus scilicet vt temperantia: fortitudo: & iustitia: non tamen eadem est viri & mulieris & aliorum subiectorum sicut putauit Socrates: sed fortitudo viri est ad principandum: vt scilicet propter nullum timorem prætermittat ordinare quid faciendum sit: sed in muliere & in quolibet subdito oportet quod sit fortitudo subministratiua: vt scilicet propter timorem non prætermittat facere proprium ministerium: sic etiam differt forti-

tudo in duce exercitus & in milite, & sicut dictum est de fortitudine, ita dicendum est de omnibus alijs virtutibus quę in principate quidem sunt principatiuę: in subiectis autem ministratiuę: & per hoc patet quod non differunt solum secundum magis & minus horum virtutes: sed aliter qualiter secundum rationem. Deinde cum dicit.

Patet autem id magis particulariter considerantibus: nam qui vniuersaliter dicunt, q̄ bene se habere animum virtus est, & recte agere: aut aliquid tale: se ipsos decipiunt. Multo enim melius dicunt qui enumerant virtutes: quemadmodum Gorgias: q̄ qui ita diffiniunt. Quapropter oportet: sicut poeta de muliere dixit: ita cēlere in omnibus. Mulieri decus affert taciturnitas: sed non item viro. Cū vero puer sit imperfectus: patet q̄ & huius virtus non ipsius ad seipsum est: sed ad perfectum: & ducem: similiter & serui ad dominum. Posuimus autē seruum esse vtilem ad necessaria: itaq; patet ipsum virtute indigere parua, & tanta: vt neq; propter intemperantiam, neq; propter timiditatem in operibus deficiat.

Manifestat quod dixerat magis in particulari: & dicit quod hoc quod dictū est magis erit manifestum his qui volunt considerare magis in particulari: quia illi qui de actibus humanis volunt dicere in vniuersali tātum, decipiunt se ipsos: quia non possunt plene peruenire ad veritatem: sicut si aliquis esset contentus vt sciret quod virtus est: per quam anima bene se habet: aut per quam homo iuste operatur: vel aliquid aliud talium: & nihil plus vellet scire de virtute, deciperet seipsum, imperfectam et inutilem habens scientiam de virtute. Multo enim melius dicunt illi qui enumerant virtutes in speciali: sicut Gorgias fecit: quā illi qui dicunt solum in generali, cuius ratio est: quia actus sunt circa singularia: vnde ea quę ad actus pertinent, in particulari sunt consideranda: & ideo sicut quidam poeta dixit de muliere quiddam particulariter ad eius virtutem pertinens: ita etiam est existimandum in omnibus. Ad mulieris enim ornatum vel honestatem pertinet quod sit taciturna: hoc enim ex verecundia provenit quę mulieribus debetur: sed hoc ad ornatum viri non pertinet: sed magis quod sicut decet loquatur. Vnde & apostolus monet quod mulieres in ecclesijs taceant: & siquid dicere volunt, domi viros suos interrogent: sed quia puer est imperfectus, virtus eius non est ad seipsum, id est vt secundum suum sensum regatur: sed vt disponatur secundum quod est conueniens ad finem debitum, & ad obediendum ductori scilicet pedagogo. Vnde in ecclesiastico sapiens dicit. Non des filio tuo potestatem in iuuentute: & ne despicias cogitatus illius. similiter etiam virtus serui est in ordine ad dominum. Dictum est enim supra quod seruus est vtilis ad necessaria vitę: vnde indiget quidem virtute, sed parua, & tanta, vt non deficiat ab his quę debet operari propter intemperantiam concupiscentię vel propter timiditatem.

LECTIO VNDECIMA.

Artifices cum secundum naturam serui sint, determinatamq; seruitutem habeant, certis virtutibus ipsos esse pręditos conueniet, sic & mulieres & pueros.

DVbitabit vero aliquis si verum est, quod nunc diximus: vtrum artifices oportet habere virtutem: nam sæpe propter intemperantiam deficiunt in operibus.

Soluta præcedenti dubitatione hic mouet quandam aliam dubitationem quę ex præmissa solutione oritur: et circa hoc tria facit. primo mouet dubitationem, secundo soluit

In præcedenti lec.

soluit eam. ibi. (Vel hoc longe differt &c.) Tertio inducit quoddam correlarium ex solutione posita. ibi. (Patet ergo &c.) Est ergo dubitatio de hoc quod supra dictum est. Si enim verū est: quod oportet seruum habere quandam virtutem: ne propter intemperantiam aut timorem deficiat ab operibus: pari ratione videbitur q̄ artifices ad hoc q̄ sint boni artifices oporteat habere aliquam virtutem: cum multoties, contingat q̄ propter intemperantiam vel alia vitia defectum faciant in suis operibus: vt puta negligenter agētes dum alijs intendūt. Deinde cum dicit.

An hoc longe differt: nam seruus quidem ad heret nobis cōmuniōne vitę: ille autē remotior est, & tantum sibi competit virtutis, quantum seruitutis. Vilis enim artifex determinatam quandam habet seruitutem, & seruus est secundum naturam, sed nemo sutor, aut alius opifex.

Lec. 2.

Soluit propositam dubitationem et dicit, q̄ magna differentia est inter seruum & artificem: & hoc probat per duas rationes: quarū prima est. quia seruus in aliquo est particeps vitę: id est conuersationis humanę in quantum est seruus. Dictum est enim supra q̄ seruus est instrumentum in his quę pertinent ad actionem, id est ad conuersationem hominum: & ideo cum virtutes morales perficiant hominem in conuersatione humana: oportet quod seruus ad hoc quod sit bonus participet aliquid de virtute morali: sed artifex remotius se habet a conuersatione humana: non enim operatio artificis in quantum huiusmodi, est circa agibilia conuersationis humanę: sed circa aliqua artificata, quę dicuntur factibilia: vnde aliquis dicitur bonus artifex: vt puta bonus faber ex hoc, quod sciat & potest facere bonos cultellos: etiam si male vtatur vel negligenter sua arte: sed tamen intantū immittit de virtute in sua operatione, in quantum exhibet de seruitute ad cōuersationem humanam: sicut videmus, q̄ aliqui artifices, id est mercenarij: vt puta coqui habent quādam determinatā seruitutem: dum deputant ad quędam specialia ministeria & seruiunt: & s̄m hoc indigent virtute morali ad hoc, q̄ sint boni in ministerio. Secundam rationē ponit. ibi. (Et seruus est s̄m naturam &c.) quia seruus est de his, quę sunt a natura: probatū est enim supra, q̄ aliqui sunt naturaliter serui: sed nullus est corarius vel vllius artis artifex a natura: sed omnes artes sunt adinuentę per rationē. Virtus autem ad ea se habet, quę sunt nobis a natura. Habemus enim naturalem quādam inclinationem ad virtutem: vt dictū est in secundo Ethicorum. vnde patet, q̄ ad hoc, q̄ aliquis sit bonus seruus indiget virtute morali: nō autem ad hoc, quod sit bonus artifex. Deinde cum dicit.

Lec. 1. cap. 1.

Patet ergo q̄ huius quidem virtutis causam esse oportet dominum seruo: non eum qui dominum in operibus dominicā. Quapropter nō bene dicunt qui seruos spoliunt ratione, dicentes præcepto vt dumtaxat, admonendi sunt enim serui magis quā pueri. Et de his in hunc modum determinatum sit.

Infert quoddam correlarium ex dictis. dictū est enim q̄ seruus indiget virtute, oportet autem, q̄ homo qui habet inclinationem ad virtutem, cōsequatur virtutem studio alicuius gubernantis: sicut ciues debent fieri virtuosī per legislatorem: vt dicitur in secundo Ethicorum. Vnde manifestum est, q̄ huiusmodi virtutis: quā seruus debet habere ad hoc, q̄ sit bonus: dominus eius debet ei esse causa instruendo eum qualiter agere debeat: & puniendo si male facit: & remunerando si bene, sed nō est dicendum q̄ ad dominum pertineat, q̄ habeat dominalem quādam scientiam, quę doceat opera seruilia ipsum seruum, puta q̄ doceat ipsum coquinare vel aliqua huiusmodi facere:

Lec. 1. cap. 1.

sed debet eum docere quomodo sit temperatus & humilis & patiens & alia huiusmodi. Vnde non dicunt bene qui dicunt, q̄ non est ratione vtēdum ad seruos sed solo præcepto. Magis enim debemus seruos monere ad virtutem q̄ filios pueros: quia nōdum sunt ita capaces monitionis: & de his quidem sic determinatum sit. Deinde cum dicit.

De viri autem & mulieris, filiorumq; & patris virtute, & conuersatione adinuicem, quid recte vel contra: & quomodo oportet hoc quidem facere: ab illo autem abstinere: in his quę de rep. necesse est intueri.

Excusat se a diligentiori determinatione de duabus alijs coniugationibus: & circa hoc tria facit. primo exponit excusationem. secundo assignat rationem dictorum. ibi. (Nam cum omnis &c.) tertio continuat prædicta dicendis. ibi. (Quare cum de &c.) Dicit ergo primo quod, in his quę dicēda sunt de ciuitatibus, necessarium est tractare de virtute mulieris & viri: & patris & filiorum: & colloctione vel conuersatione eorum adinuicem: quid in hoc sit bene: & quomodo illud quod est bonum sit procurandum: & illud quod sit malum sit vitandum: & ita ad præsens antequam de politicis dicamus, determinari hic non possunt. Deinde cum dicit.

Nam cum omnis domus sit ciuitatis pars: illi autem domus: partis autem virtus ad totum respicere debeat: necessarium est respicientes ad remp. filios vxoresq; instituere. Si quidem refert ad rectam institutionem reip. pueros & mulieres esse bene institutos. Enimvero referat necessarium est: nam mulieres media pars sunt hominum liberorum: ex pueris autem sumuntur: qui remp. gubernant.

Assignat duas rationes quare prædicta oporteat determinari circa politias: quarum prima est: quia dispositionem partis oportet cōsiderare in comparatione ad totum: sicut dispositionem fundamenti in comparatione ad domum: sed domus est pars ciuitatis: ad quam primo pertinent istę duę coniugationes. scilicet patrij & filij: viri & vxoris: vnde secundum comparisonem ad politiam oportet considerare qualiter sint erudiendi pueri & vxores. Secundam rationem ponit. ibi. (Si quidem refert etc.) Ea enim quorum dispositio facit differentiam circa bonitatem ciuitatis sunt consideranda in politijs. Sed huiusmodi sunt instructiones puerorum & mulierum quomodo vtriusq; sint boni: quia mulieres sunt media pars hominum liberorum qui sunt in ciuitate: ex pueris autem crescunt viri quos oportet esse dispensatores ciuitatis. ergo in politijs determinandum est de instructione filiorum et vxorum. Deinde cum dicit.

Quare cum de seruis determinatum sit: de reliquis autem in alijs sit dicendum: ommissis propositis, tanquam finem habentibus: alio sumpto principio differamus: ac primū illa discutiamus: quę tradita sunt de optimo ciuitatis statu.

Continuat dicta dicendis & dicit: quod quia determinatum est de præmissis: & de reliquis autem dicendum est in alijs: id est sequentibus: quę ad politias pertinent: debemus ad præsens dimittere istos sermones pertinentes ad dispensationem domus, tanquam iam consumationem habentes: & faciemus aliud principium, considerando ea quę dicta sunt ab alijs de optima politica: & sic terminatur primus liber.

Aristotelis

POLITICORVM ARISTOTELIS

LIBER SECVNDVS,

Cum Sancti Thomae Aquinatis Expositione.

SVMMA LIBRI.

Variae optimarum ciuitatum administrationes, tam verbis descriptae, quam visu comprobatae proponuntur, comparantur, & in quibus deficiunt, arguuntur.

LECTIO PRIMA.

Quod non oporteat in ciuitatibus omnia esse communia, vt filios, vt mulieres, & facultates, sicut Socrates opinabatur.

Quoniam proposuimus considerationem facere de ciuili societate: quae sit optima omnium, potentibus viuere maxime ad votum: oportet alias quoque considerare resp. quibus vtuntur ciuitates aliqua earum, quae bene legibus institutae videntur: & si aliqua sint aliae ab aliquibus scriptae, quae bene se habere videantur: vt recta institutio vtilitasque appareat.

Postquam philosophus determinauit in primo libro de his quae pertinent ad domum quae sunt elementa quaedam ciuitatis: hic incipit determinare de ipsa ciuitate secundum modum quem in fine primi tetigit: & etiam in fine decimi ethicorum. Primo enim ponit ea quae ab alijs dicta sunt de politica communicatione. Secundo incipit determinare de ea secundum propriam sententiam in tertio libro. ibi. (Qui de rep. considerat &c.) Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo prosequitur suam intentionem: ibi. (Incipiendum est autem &c.) Circa primum duo facit. Primo proponit suam intentionem. Secundo excusat eam: ibi. (Nec putetur &c.) Dicit ergo primo quod intentio nostra principalis est considerare de communicatione politica: vt sciamus quis modus politicae conuersationis sit optimus, quemadmodum omnia ea secundum quae possunt homines viuere maxime ad votum: ad hoc consequendum oportet considerare politiam: id est ordinationem ciuitatis quas alij tradiderunt: siue sint illae quibus quaedam ciuitatum vtuntur, quae laudantur de hoc quod bene reguntur legibus: siue etiam sint ab aliquibus philosophis & sapientibus traditae: quae videntur bene se habere. Et hoc ideo oportet considerare, vt appareat quid sit rectum & vtile, in conuersatione & regimine ciuitatis. Ex collatione enim multorum, magis potest apparere quid sit melius & vtilius. Notandum est autem, quod ad optimam politiam pertinere dicit, vt homines viuatur quae maxime ad votum: id est secundum hominum voluntatem: quia voluntas hominis principaliter est de fine humanae vitae: ad quem ordinatur tota politica conuersatio. Vnde secundum quod homines diuersimode existimant de fine vitae humanae: secundum hoc diuersimode homines existimant de conuersatione ciuitatis. Qui enim finem humanae vitae ponunt delectationes vel potentiam aut honores: existimant illam ciuitatem esse optime dispositam: in qua homines possunt viuere delectiose, vel acquirere multas pecunias: aut consequi magnos honores, vel multis dominari. Qui vero finem praesentis vitae ponunt in bono quod est praemium virtutis: existimant illam ciuitatem esse optime dispositam, in qua homines maxime pacifice & secundum virtutem viuunt. Vnde simpliciter verum est, quod optima dispositio ciuitatis est secundum quod cuiuslibet opinionem, prout in ciuitate potest viuere homo

ad votum. Item notandum est: quod dicit se consideraturum de politijs communitatum, quae bene dicuntur regi: & de ordinationibus ciuitatum a sapientibus traditis: qui videntur bene se habere: quia ad inueniendum veritatem, non multum prodest consideratio eorum: quae sunt manifeste falsa: sed eorum quae probabiliter dicuntur. Deinde cum dicit.

Nec putetur esse ad ostentationem & superfluitatem quærere aliud quidpiam praeter illas: sed quia illae non bene habent: ideo hunc laborem a nobis esse susceptum.

Excusat propriam intentionem: & dicit, quod non oportet alicui videri, quod hoc ipsum quod est quærere aliquid aliud in ordinationibus ciuitatum praeter ea quae ab alijs dicta sunt, procedat ex hoc, quod ipse intendat suam sapientiam ostentare: sed ideo interferit hanc artem: quia ea quae ab alijs dicta sunt, in multis videntur non bene se habere. Deinde cum dicit.

Incipiendum est autem ab eo quod est secundum naturam huius considerationis principium: Necessarium quidem est, aut omnia esse communia inter ciues: aut nulla: aut quaedam.

Prosequitur suam intentionem prosequendo ea quae ab alijs dicta sunt de ordinatione ciuitatis: et primo ponit diuersas ordinationes ciuitatum traditas a diuersis. Secundo ostendit qui fuerunt, & quales, qui de huiusmodi se introuiserunt: ibi. (Eorum autem qui de rep. aliquid &c.) Prima autem pars diuiditur in duas secundum diuersitatem quam in praemis tetigit. In prima enim ponit ordinationes ciuitatis quae sunt ab aliquibus sapientibus traditae. In secunda ponit eas quae in quibusdam ciuitatibus ordinate viuentibus obseruantur: ibi. (De Lacedaemoniorum autem rep. &c.) Prima diuiditur in tres. Primo ponit ordinationem ciuitatis quam tradidit Socrates vel Plato discipulus eius, qui in suis libris Socratem loquentem introducit. In secunda ponit ordinationem ciuitatis traditam a quodam qui Phaleas dicebatur: ibi. (Quamobrem Phaleas &c.) In tertia ponit ordinationem Hyppodami: ibi. (Hyppodamus autem &c.) Circa primum duo facit. Primo pertractat quandam quaestionem de quadam ordinatione quam Plato dixit esse vtilissimam ciuitati. Secundo prosequitur de ordinatione ipsius quantum ad alia. ibi. (Ferre autem &c.) Circa primum duo facit. Primo mouet quaestionem. Secundo prosequitur eam: ibi. (Continet porro &c.) Circa primum tria facit. Primo mouet quandam quaestionem trimembrem. Secundo excludit vnum membrum ipsius: ibi. (Enimvero nulla esse &c.) Tertio quaerit de alijs duobus: ibi. (Sed vtrum melius &c.) Dicit ergo primo quod principium huius considerationis faciendum est ab eo quod primo considerandum occurrit secundum naturam ciuitatis. Cum enim ciuitas sit communitas quaedam: necesse est primo considerare vtrum omnes ciues debeant concitare in omnibus: aut in nullo: aut in quibusdam: & in quibusdam non. Deinde cum dicit.

Enimvero nulla esse communia, impossibile constat esse: cum ciuitas sit communitas quaedam. Ac primo necesse est locum esse communem: Nam locus quidem, paritas est vnius ciuitatis: ciues autem socij vnius ciuitatis.

Excludit vnum trium membrorum. Impossibile est enim dicere: quod ciues in nullo communicent, quod probat dupliciter. Primo quidem: quia ciuitas est quaedam communicatio. Vnde contra rationem ciuitatis esset, quod ciues in nullo communicarent. Secundo, quia manifestum est, quod omnes ciues necesse est communicare, saltem in loco, quia vnus est locus vnius ciuitatis, Conciues autem dicuntur

dicuntur qui sunt socij in vna ciuitate: vnde oportet quod communicent in loco. Deinde cum dicit.

Sed vtrum melius fuerit in bene instituenda rep. quaecumque recipere communionem possunt, ea omnia esse communia: an quaedam communia esse: quaedam non esse. Nam fieri potest vt filij & vxores & res quae possidentur communes essent: quemadmodum in Platonis rep. Ibi enim Socrates inquit oportere communes esse filios, & mulieres, & facultates. Id vero vtrum praestat ita fieri, vt nunc fit: vel secundum legem illam in republica scriptam.

Relinquit duo alia membra sub dubitatione scilicet vtrum melius sit quod ciuitas quae debet bene conuersari communicet in quibuscumque contingit aliquos communicare: vel in quibusdam eorum communicet & in quibusdam non. Quaedam enim sunt in quibus nullo modo contingit communicare, sicut in omnibus personalibus: puta in membris corporis. Sed in filijs & vxoribus & possessionibus contingit ciues communicare adinuicem sicut traditur politicae Platonis: ibi enim dixit Socrates: quod oportet ad optimam ciuitatem, quae sint communes possessiones omnium ciuium & communes vxores: ita scilicet quod indifferenter omnes accedant ad omnes: & per consequens sequitur, quod filij sint communes propter incertitudinem filiorum: & hoc tangit in principio Thimei. Quarendum est ergo vtrum melius sit habere conuersationem politicam sicut nunc, aut secundum legem quam Socrates in sua politica scripsit. Deinde cum dicit.

Continet porro & alias turbationes permultas ista mulierum communitas: & id, propter quod censuit legem hanc esse ferendam: non videtur consequi ex rationibus. Praeterea, ad finem quem inquit oportere ciuitati existere: vt nunc quidem dictum est, impossibile. quomodo autem transigere oporteat: nihil ab eo determinatum est.

Inquit de praedicta quaestione: & primo ostendit inconuenientiam praedictae positionis de communitate vxorum & possessionum. Secundo ostendit eius insufficienciam: ibi. (Causam vero Socrati &c.) Circa primum tria facit. Primo improbat legem Socratis quantum ad communitatem vxorum & filiorum. Secundo quantum ad communitatem possessionum: ibi. (His consequens est &c.) Tertio communiter quantum ad vtranque: ibi. (Et praeterea duarum virtutum &c.) Circa primum duo facit. Primo proponit ea secundum quae potest apparere positio Socratis de communitate vxorum inconueniens: Secundo prosequitur illa: ibi. (Quod vna videlicet &c.) Circa primum ponit quatuor: quorum primum est: quod ista ordinatio de communitate mulierum habet multas alias difficultates praeter ea inconuenientia: quae statim tanguntur. Secundum est: quod causa propter quam Socrates dixit hoc oportere lege ordinari, non videtur esse rationabilis. Tertium est: quod per istam legem non posset perueniri ad finem & vtilitatem ciuitatis quam Socrates existimabat. Quartum est: quod insufficienter tradidit: cum enim communia non possint singulis applicari, nisi secundum certum modum distribuendi: ipse tamen faciens mulieres communes, non docebat modum quomodo essent singulis diuidenda ad vsum. Deinde cum dicit.

Quod vna videlicet sit ciuitas tota, tanquam id sit maxime optimum: suscipit enim hanc positionem Socrates.

Prosequitur tria eorum quae dixerat: nam quartum de

insufficiencia est per se manifestum. Primo enim ostendit causam huius ordinationis a Socrate assignatam esse irrationabilem. Secundo ostendit, quod per hanc legem ciuitas non posset consequi finem: quem Socrates intendebat, ibi. (Enimvero nec si &c.) Tertio ostendit, quod haec lex habet multas difficultates: ibi. (Et propter huiusmodi &c.) Circa primum duo facit. Primo proponit causam legis quam Socrates assignabat. Secundo improbat eam: ibi. (Atqui constat &c.) Dicit ergo primo, quod Socrates supposebat hoc quasi principium, quod optimum esset ciuitati: quod esset vna quantumcumque posset: propter hoc enim volebat omnia esse communia: etiam filios & vxores: vt ciues essent maxime adinuicem vniti. Deinde cum dicit.

Atqui constat quod ea procedente vt vna fiat magis, ciuitas non erit. Est enim ciuitas multitudo quaedam secundum naturam: quae dum fit vna: magis domus erit ex ciuitate: & homo ex domo. Vnde enim magis domum censemus esse quam ciuitatem: & hominem vnum, quam domum. quare etiam si posset quispiam hoc facere: tamen non esset faciendum: quia perimit ciuitatem. Nec solum ex multitudine hominum constat ciuitas: verum etiam ex eorum multitudine: qui specie differunt. Non fit enim ciuitas ex similibus: aliud enim ad bellum confederatio quam ciuitas: illa enim quantitate prodest: & si eadem sit specie: cum auxilij gratia fiat: ceu si pondus magis attrahat. Differret autem & eo modo ciuitas a gente: quando per pagos diuisa non sit multitudo: sed quemadmodum Archades. Ex quibus autem vnus fieri oportet: specie differunt. Qua propter par repensum ciuitatem conseruat: vt in ethicis dictum est prius: quoniam inter liberos & aequales necessarium est hoc esse. Nam omnes simul magistratum gerere impossibile est: sed aut per annum: aut per aliam praefinitionem, & tempus: atque isto modo fit vt omnes gerant magistratum: ceu si mutarentur futores & fabri: nec semper iidem futores ac fabri essent. Cum vero melius sit ita se habere ea circa societatem ciuilem: manifestum est melius fore si iidem semper magistratum gererent: modo id fieri posset: sed in quibus hoc fieri nequit: propterea, quod omnes natura sunt pares: simul & iustum est: siue bonus siue prauus sit gerere magistratum: vt omnes huius muneris participes fiant: & in eo imitari vicissim aequales, cedendo inuicem alios alijs: nam alij regunt: alij reguntur in parte: tanquam si ipsi alij fiant. Eodem modo illorum qui regunt, alij alios gerunt magistratus. Patet igitur ex his: quod non recipitur sic vnam esse ciuitatem ceu dicunt quidam: & quod maximum fore commodum ciuitatibus dicebatur: id interimit ciuitates. Atqui singulorum bonum singula conseruat. Patet etiam alio modo: quod quærere nimium vnire ciuitatem non est melius, domus enim magis sufficiens est quam vnus, ciuitas autem quam domus, & vult iam eam quidem esse ciuitatem cum habet sufficientiam multorum societas. Si igitur magis expetendum est quod magis sufficientiam

cientiam habet, certe & minus vnum, eo quod est, magis expetibilis est.

Improbat predictam causam tribus rationibus: circa quarum primam dicit manifestum esse, quod tantum posset procedere unitas ciuitatis magis quam deberet, quod non remaneret quedam multitudo, multitudo autem opponit unitati. Vnde si ciuitas fuerit magis vna quam deberet: iam non esset ciuitas: sed ex ciuitate fieret domus: & iterum si hic domus vni retur plus quam deberet ex domo: non remaneret nisi vnum homo. Nullus enim dubitat quin vna domus est magis vnum quam ciuitas, & magis vnus homo est vnum, quam domus. Vnde si etiam aliquis posset facere quod in tota ciuitate esset tanta unitas: sicut in vna domo, non deberet hoc facere: quia sic destrueret ciuitas. Sed quia posset aliquis dicere: quod Socrates non intelligebat de unitate quae excludit multitudinem personarum: sed de unitate quae excludit dissimilitudinem. Ideo subiungit quod ciuitas non solum debet esse ex pluribus hominibus: sed etiam oportet esse ex differentibus specie, id est ex hominibus diuersarum conditionum. Non enim fit ciuitas ex hominibus: qui sunt totaliter similes secundum conditiones. Et hoc manifestat tripliciter. Primo quidem: quia aliud est ciuitas: & aliud est multitudo congregata ad simul pugandum. Quia multitudo congregata ad simul pugandum est utilis ex sola quantitate numerali: etiam si omnes sint eiusdem conditionis: quia talis multitudo est aduata propter adiutorium: sicut contingit in illis: qui volunt trahere aliquod pondus: quod maior multitudo hominum trahit maius pondus: ita etiam maior multitudo militum similitum magis auxiliatur ad victoriam. Secundo per hoc: quod ciuitas in hoc quod ex dissimilibus constituitur, differt ab illa gente in qua multitudo non diuiditur per habitationem diuersarum ciuitatum aut vicorum: sed vnusquisque separatim habitat per seipsum. Sicut accidit apud Archades. Est autem Archadia quaedam prouincia in Graecia: in qua vnusquisque per se habitat: & sic sunt quodammodo omnes equales & similes. Tertio ostendit idem per hoc: quod ea ex quibus oportet vnum aliquid perfectum fieri, differunt specie. Vnde de omne totum perfectum in rebus naturalibus inuenitur esse constitutum ex partibus diuersis secundum speciem: ut homo ex carnibus, ossibus, & neruis. Totum vero quod componitur ex partibus eiusdem speciei est imperfectum in genere naturae: sicut aer & aqua: & alia inanimata corpora. Vnde manifestum est, quod cum ciuitas sit quoddam totum perfectum: oportet quod consistat ex partibus dissimilibus secundum speciem. Et ideo dictum est in quinto ethicorum, quod ciuitas conseruatur per aequale contrapassum: id est per hoc quod alicui proportionaliter retribuitur aequale ei quod fecit: quia hoc necesse est quod sit in liberis & aequalibus. Si enim non retribueretur alicui secundum quod fecit: esset quaedam seruitus: ut ibidem dictum est. Haec autem retributio quae hic contrapassum dicitur in his qui sunt aequales secundum quantitatem: fit secundum aequalitatem quantitatis: ut quantum aliquis dedit, tantum recipiat: quantum fecit: tantum patitur. In his autem qui non sunt aequales secundum quantitatem: sed secundum proportionem: feruetur etiam aequalitas proportionis: ut pote, quanto ille qui fecit iniuriam est minor: in eadem proportionem plus puniatur. Maioris enim culpe est quod aliquis percutiat digniore personam quam inferiorem. Sic igitur patet, quod cum de ratione ciuitatis sit quod ciuitas ex dissimilibus constituitur: non est contra vnum, quod Socrates putauit: quod oporteat ciuitatem esse maxime vnam: quia si tollatur dissimilitudo ciuium: iam non erit ciuitas. Quae quidem dissimilitudo maxime videtur tolli factis communibus possessionibus & mulieribus & filiis. Secundam rationem ponit ibi. (Nam omnes simul &c.) quae etiam inducitur ad ostendendum quod oportet esse aliquam differentiam inter ciues. Oportet enim quod quidam eorum principentur: & quidam subiciantur. Non enim est possibile quod omnes simul principentur: sed si hoc fiat: oportet quod hoc sit vicissim: ita quod vnusquisque in suo anno

principetur: aut quocumque alio tempore deferminato: puta mense vel die: vel etiam secundum quemcumque alium ordinem: puta quod forte principes eligantur: & secundum hunc modum vicissitudinarum principatus accidit: quod omnes diuersis temporibus principentur: sicut si in ciuitate aliqua, non semper eundem homines essent coriarii vel fabri: sed vicissim sequerentur omnes ciues fierent coriarii & fabri. Subiungit autem quod melius est quod ita disponatur ciuitas politica si possibile sit: quod eundem semper principentur. Hoc enim dicitur esse possibile: quando in aliqua ciuitate inueniuntur aliqui viri multum alijs excellentiores: per quos optimum erit ut semper ciuitas regatur: sed quando hoc non est possibile: eo quod omnes ciues fere sunt aequales secundum naturalem industriam & virtutem: tunc iustum est quod omnes participent principatu: siue principari sit quoddam bonum: siue malum. quia & communibus bonis, & communibus oneribus iustum est ut aequaliter participent qui sunt aequales in ciuitate. Iustum igitur esset: si esset possibile quod omnes simul principarent: sed quia hoc non est possibile: ad huius iusti imitationem obseruatur: quod illi qui sunt aequales in parte sibi inuicem cedant: tanquam a principio sint similes: quia dum quidam eorum principantur: & quidam subiciuntur: quodammodo facti sunt dissimiles & diuersi per gradum dignitatis: Et ita etiam quaedam diuersitas est inter eos qui simul principantur, dum diuersi in ciuitate diuersos principatus vel officia gerunt. Et sic patet, quod ad ciuitatem requiruntur principantium & subiectorum diuersitas vel simplicitas: vel secundum aliquod tempus. Sic igitur manifestum est ex praedictis, quod ciuitas non est sic nata esse vna sicut quidam dicunt: ut omnes sint similes. Et illud quod dicitur esse maximum bonum in ciuitatibus, scilicet cet maxima unitas, destruit ciuitatem. Vnde non potest esse bonum ciuitatis: quia vnaqueque res saluat per id: quod est sibi bonum. Tertia rationem ponit ibi. (Patet etiam alio modo &c.) Et procedit ista ratio alio modo ad praemissis: nam prima ratio sumebatur ex partibus dissimilibus: ex quibus necesse est constitui ciuitatem, haec vero ratio sumitur ex sine ciuitatis qui est sufficientia vitae. Et hoc est quod dicitur: quod per alium modum potest manifestari, quod non est melius quod homo quaerat valde vnire ciuitatem. Per hoc enim tollitur sufficientia vitae. Manifestum est enim, quod vna domus vel familia tota magis est sufficiens ad vitam quam vnus homo: & ciuitas est magis sufficiens quam domus. Tunc enim iam debet esse ciuitas: cum communitas multitudinis est per se sufficiens ad vitam. Si igitur id quod est minus vnum est magis per se sufficiens: ut domus homine: & ciuitas domo: manifeste sequitur quod eligibilis est in ciuitate, quod sit minus vna quantum ad distinctionem ciuium quam quod sit magis vna. Tanto enim erit sibi sufficientior: quanto plures diuersitates hominum in ea inueniuntur. Vnde patet falsum esse quod Socrates dixit: optimum esse in ciuitate: quod sit maxime vna.

LECTIO SECVNDA.

Non posse fieri ut non internoscantur liberi ex quibus parentibus orti sint.

ENimvero nec si optimum sit, vnam quam maxime esse ciuitatem: tamen id demonstrari videtur ex sermone: si omnes dicant suum, & non suum. Hoc autem Socrates putat signum esse ciuitatis perfecte unitae. At enim verbum omnes duplex est: si igitur tanquam singuli: forsitan esset magis quod efficere vult Socrates: singuli enim eundem filium suum dicerent & mulierem eandem: & de facultatibus & de quibusuis alijs eodem modo. Nunc autem non ita dicunt qui communibus vtuntur mulieribus & filiis: sed omnes quidem: at non ut singuli ipsorum: eodemque modo de facultatibus, omnes quidem: sed non ut singuli

guli eorum. Quod igitur aberratio quaedam sit in verbo, omnes: manifestum est: nam & vtraque & imparia & paria dicit propter duplicitatem: & in sermonibus positum, litigiosos facit silogismos: quare hoc ipsum omnes dicere, vno quidem ore bonum est: sed nequaquam possibile: alio autem modo nihil consentaneum. Habet praeterea quod dicitur nocentum aliud. Quod enim multorum commune est, in eo minime adhibetur diligentia: nam de proprijs maxime curant homines: de communibus autem minus quam quantum singulis competit. tanquam enim alio curante, ab alijs negliguntur: quemadmodum in seruilibus ministris famulantes, multi interdum deterius inserviunt quam pauci. Fiunt autem vnicuique ciuium mille filij: & non ut singulorum: sed cuiusuis cuius similiter est filius: quare omnes similiter negligent. Praeterea isto modo singuli suum dicent bene agentem, aut male, quotuscumque continget numero: puta meus est aut illius: hoc modo dicens, de singulis, ex mille: vel ex quot ciuitas sit, & hoc dubitans: nam incertum est cui contigerit genuisse filium, & saluum esse genitum. Atqui vtrum praestat sic dicere suum, ita vocantes vnumquemque duorum millium, & decem millium: vel magis ut nunc in ciuitatibus suum vocant: hic quidem filium suum: ille fratrem eundem: ille nepotem: aut per aliam quandam coniunctionem: & ex consanguinitate vel affinitate sui primum vel suorum: & praeterea alterum sodalem: alterum contribule: praestat enim esse proprium nepotem quam illo modo filium. Quin immo nec vitari quidem potest: quin agnoscantur a quibusdam fratres & filij: & patres & matres. Nam per similitudines natorum ad parentes necessarium est, ut fidem recipiant de sese in vicem quod tradunt scriptores quibusdam populis superioris Lybiae euenire. Habere enim mulieres communes: filios tamen partiri inter se secundum similitudines natorum. Sunt enim mulieres quaedam & animalia: ceu equi, & boues: quorum ea natura est: ut simillimos genitoribus edant foetus: ut equa illa apud Pharsaliam iusta nuncupata.

Postquam reprobaui causam quam Socrates assignabat legis ferendae de communitate mulierum & filiorum, ostendens non esse optimum in ciuitate quod sit maxime vna: hic incipit ostendere quod ciuitas non consequitur maximam unitatem per legem praemissam: & ponit ad hoc quattuor rationes: circa quarum primam dicit: quod dato, quod hoc esset optimum ciuitatis ut esset maxime vna: non tamen hic videtur ostendi quod ciuitas sit maxime vna: per hoc quod omnes simul dicant: hoc est meum. Si enim omnia sint communia: nullus posset dicere: hoc est meum: & hoc putabat Socrates esse signum huius quod est: ciuitatem esse perfecte vnam. Videbat enim quod ex hoc oriuntur dissidia in ciuitate: quod vnus curat proprium bonum: & alius bonum suum: & sic studia hominum ad diuersa feruntur: quia non est idem de quo vnusquisque dicit: hoc est meum. Sed si omnes dicerent de vna & eadem re: hoc est meum: omnium

studia ferretur in vnum: & sic, sicut putabat Socrates, ciuitas esset maxime vna: sed haec non est causa: quia cum tu dicis: omnes dicerent hoc est meum: haec propositio est duplex: eo quod si omnes possit teneri distributiuue vel collectiuue. Si distributiuue, esset sensus: quod vnusquisque per se ipsum posset dicere de tali re: hoc est meum: & tunc forte esset verum quod Socrates dixit: quia vnusquisque vnum & eundem diligeret tanquam filium proprium: & similiter mulierem tanquam suam propriam. Et ita est etiam de substantia: id est de possessione. Sed illi qui vtuntur communibus vxoribus & pueris, non dicent omnes in isto sensu: hoc est meum: sed omnes quidem dicent collectiuue tanquam possidentes vnam rem communem: ita tamen quod nullus per seipsum dicit: hoc est meum: & idem est etiam si possessio sit communis: nullius enim secundum seipsum erit propria. Sic igitur patet quod quidam sophisticus silogismus est secundum quem procedebat Socrates dicens: quod dicere omnes: hoc est meum: est signum perfecte unitatis: quia istae dictiones omnes & vterque propter suam duplicitatem etiam in orationibus, id est in disputationibus faciunt silogismos litigiosos, id est sophisticos: puta si aliquis dicat propositis tribus ex vna parte: & tribus ex alia: vtraque istorum sunt paria: hoc enim est verum, si collectiuue accipiat: quia simul iuncta sunt paria. Si vero distributiuue accipiat, sunt imparia. Vnde dicendum est, quod in vno sensu dicere, omnes de eodem quod sit suum, esset bonum, scilicet secundum quod si omnes teneret distributiuue: sed non est possibile. implicat enim contradictionem: ex hoc enim ipso quod est proprium huius, non est alterius. Si autem non accipiat sic sed collectiuue: non erit consentaneum, id est congruum ciuitati. Secundam rationem ponit ibi. (Habet praeterea &c.) Per quam ostendit, quod dictum Socratis non solum non est utile ciuitati: sed etiam infert maximum nocentum. Videmus enim quod de eo quod est commune multorum valde parum curatur: quia omnes maxime curant de proprijs. Sed de communibus minus etiam curant homines, quam quantum pertinet ad unumquemque: ita quod ab omnibus simul minus curatur, quam curaretur si esset vnus solus. Dum enim vnus credit, quod alius faciat, omnes negligent: sicut accidit in seruitis ministrorum, quod multi seruientes quadoque peius seruiunt: dum vnus expectat, quod alius faciat. Secundum autem legem Socratis sequitur, quod vnusquisque ciuis haberet mille filios vel plures: & sic minus curabit de singulis, quam si haberet vnum solum. Et si addamus, quod isti mille filij non sunt proprii vnus cuiusque ciuium: sed incerti est filius incerti patris: multo minus curabunt. Vnde sequitur, quod omnes ciues similiter negliget curam puerorum: & hoc erit maximum damnum in ciuitate. Tertiam rationem ponit ibi. (Praeterea in isto modo &c.) dicens, quod isto modo id est secundum positionem Socratis, vnusquisque ciuium dicit de vnoquoque ciuium bene operante, vel male: quotcumque contingat eos esse: dicit inquam: hic est meus: aliquid secundum naturam existens: puta hic meus filius vel illius. Et hoc modo dicit de vnoquoque mille vel quot contingat esse in ciuitate: et hoc dicit non quasi pro certo sciat hunc esse suum filium vel illius: sed cum dubitatione: quia si mulieres sint communes multis accedentibus ad vnam: non potest esse manifestum: ex quo patre contingat esse genitum filium: quia multi sunt, qui non generant: & etiam incertum est cuius filium contingat esse seruatum in vita multis morientibus. Est ergo considerandum vtrum melius sit, quod per modum istum aliquis appelleret aliquem suum filium vel nepotem quemlibet de numero duorum millium vel decem millium: aut magis, quod aliquis appelleret aliquem iuuenem suum proprium: sicut modo in ciuitatibus faciunt. Videmus enim, quod vnum & eundem iuuenem quidam ciuium vocant filium suum: quidam nepotem: vel secundum quandam aliam propinquitatem: siue consideretur propinquitas propter consanguinitatem: siue propter aliquam familiaritatem: siue quia aliquis a principio habuit curam ipsius: puta quia fuit tutor eius vel instructor: aut etiam eorum, quae

ad ipsum pertinent: & cum vnum dicat filium vel nepotem: alium dicit esse fratrualem vel contribulem. Dicuntur autem fratruales, qui sunt ex duobus fratribus nati. Contribules autem qui sunt ex vna tribu: puta ex vna societate in ciuitate. Sic igitur patet, quod non solum secundum legem Socratis multi ciues dicunt de vno & eodem: hic est meus: sed etiam secundum consuetudinem quae nunc in ciuitatibus obseruatur. Sed in hoc videtur esse praeminentia secundum legem Socratis, quod multi dicunt esse suum filium. Ex alia vero parte est praeminentia ex hoc, quod diuersi dicunt vnum & eundem esse suum: non tanquam communem, sed tanquam proprium: vel nepotem: vel filium: vel fratrem: vel aliquid huiusmodi. Multo autem melius & efficacius est ad amicitiam & curam impendendam quod aliquis estimet esse aliquem proprium nepotem, quam cum aestimet eum suum communem per modum quo Socrates ponit: quia sicut dictum est, propria magis homines amant & procurant quam communia. Vnde patet quod lex Socratis magis affert ciuitati detrimentum quam vtilitatem. Quartam rationem ponit ibi. (Quinimo nec vitari &c.) & dicit quod quauis Socrates putaret per communitatem filiorum et mulierum hoc euitare: vt nullus dicat esse suum proprium filium: vel fratrem: sed communiter hoc opinentur: tamen non potest hoc effugere quin aliqui suspicentur de aliquibus quod sint fratres eorum: vel filij: vel patres: vel matres: & hoc propter similitudinem quae frequenter inuenitur inter filios: et patres vel matres. Vnde quidam eorum qui describunt periodum terrae: & quomodo circularitas mundi est habitata: narrant quod in superiori Lybia quidam habent communes vxores: sed diuidunt filios secundum similitudines: ita quod vnusquisque virorum accipit sibi pro filio illum qui sibi similitur. Et hoc etiam videmus contingere in feminis aliorum animalium: sicut equae & vaccae quae naturaliter habent quod faciunt filios similes patribus. Sicut dicitur de quadam equa: quae in terra Pharsalia ob hoc vocabatur Iusta: quia filios reddebat similes patribus. Vnde manifestum est quod Socrates per legem quam dicit esse ferendam de communitate vxorum et filiorum, non potest hoc consequi: vt non sint priuati affectus inter homines.

LECTIO TERTIA.

Quod communitas liberorum reddat ciues magis procliuos ad iurgia & caedes: quodque reuerentiam seniorum tollat, & consanguinitatis beneuolentiam.

ET praeterea huiusmodi molestias non facili erit vitari ab his qui eam statuunt communitatem: puta plagas & neces: partim voluntarias: partim inuoluntarias: & rixas, & iurgia, quae nefas est committere aduersus parentes: & propinquos magis quam aduersus extraneos: sed frequentius illa euenire necesse est: vbi ignorat, quam vbi sciunt: & ea si contingant a scientibus expiari debito modo possunt: ab ignorantibus vero non possunt. Illud etiam absurdum: quod filios communes fecerunt, coire solum amantes veterunt: amare vero non veterunt: nec alios vsus: quos esse patri ad filios: & fratri ad fratrem omnium deformissimum est: cum & amare solum, absurdum: etiam non aliam ob causam coitionem illorum vovisse: nisi quia nimia voluptas inde sit prouentura: sed quia pater sit, aut filius, aut fratres, ob eam rem nihil putare referre. Videtur autem magis prodesse: vt agricolis communes sint mulieres & filij quam custodibus: minus enim erit amicitia si communes sint nati & mulieres. Enim vero tales sint: quibus imperatur, oportet quo

E ipsi pareant imperio: nec res nouas in ciuitate moliantur. Penitus autem contra eueniat necessarium est ex huiusmodi lege: quam quorum causa optimas leges esse oportet: & cuius gratia Socrates censet ita instituendum & de natis & de mulieribus. Amicitiam enim putamus maximam esse bonum ciuitatibus: nam sic minime seditionibus agitabuntur: et vnam esse ciuitatem laudat maxime Socrates: quod & videtur: & ipse inquit esse amicitiae opus: vt in amatorijs sermonibus sciimus dicentem Aristophanem. Propter eximiam amantium cupiditatem applicari simul: & ex duobus fieri vnum. Hic ergo necessarium est ambos corruptos esse: vel vnum. At in ciuitatibus necesse est amicitiam infirmam, fluxamque fieri, propter huius communitatem: & minime dicere suum: aut filium, patrem: aut patrem, filium. Vt enim parum mellis multa in aqua diffusum insensibilem facit mixtionem: sic accidit communitatem istam nequaquam necessariam in tali re. a nominibus extimantibus vel patrem, vt filij: vel filium vt patris: vel fratres inuicem exilem profecto beneuolentiam efficere. Duo enim sunt quae faciunt homines curam habere: & amare, proprium scilicet & affectio. quorum neutrum sit necesse est in huius re. Insuper traslatio illa natorum ex agricolis & artificibus in custodes: & ex his in illos, magnam continet difficultatem: quemadmodum tandem fiet: & cognoscant necesse est dantes et transferentes: quibus quos dant. Praeterea & superius dicta magis in his necessarium est euenire: puta rixas, & plagas, & amores, & caedes: nam non amplius appellant custodes, fratres & filios: & patres & matres: qui alijs ciuibus deduntur: & rursus qui ex custodibus alijs ciuibus vt tale caueant aliquid perpetrare propter consanguinitatem. De communitate igitur natorum & mulierum determinatum sit in hunc modum.

Postquam philosophus ostendit quod causa: quam Socrates assignabat suae legis non erat rationalis scilicet quod optimum esset ciuitati esse maxime vnam: & iterum quod maxima vnitas non prouenit ex communitate mulierum et filiorum: hic tertio vult ostendere multas difficultates & inconuenientia quae consequentur ex tali lege: & proponit sex rationes: circa quarum primam dicit: quod illis qui constituant hanc communitatem mulierum & filiorum non est facile quod deuitet has difficultates & inconuenientia quae dicuntur. Primo enim non potest contingere quin in ciuitate contingant vulnerationes & homicidia. Quandoque quidem inuoluntaria: puta cum casu fiunt. Quandoque autem voluntaria: puta cum fiunt ex odio vel ira. Et iterum rixae & maledictiones siue opprobria: quae omnia multo magis inconueniens est quod fiant paribus vel aliquibus propinquis secundum cognationem, quam extraneis & remotis: quare enim naturaliter aliquis magis inclinatur ad amorem alterius: tanto magis inconueniens est quod ei inferat nocuentum. Et huiusmodi nocuenta vel iniuria: multo magis fiunt ad illos de quibus nesciatur pro certo quod sint filij eorum: quibus inferunt tales iniurias: quam apud illos de quibus pro certo scitur. Potest etiam cum hoc reputari quod sit facta aliqua

aliqua dissolutio propinquitatis sicut contingit quandoque quod propinquitas tollitur vel propter longinquam generationem, vel quoniam etiam consanguinei abdicantur propter aliquam offensam. Sed illi qui nesciunt propinquitatem, nullam possunt putare solutionem, propinquitatis esse factam. Vnde patet, quod huiusmodi mala, quae in ciuitatibus proueniunt, erunt magis inconuenientia si ponatur communitas mulierum & filiorum: quia scilicet continget, quod frequenter fiant ad propinquos. Secundam rationem ponit ibi. (Illud etiam absurdum &c.) & sumitur haec ratio ex inconuenientibus, quae sequuntur ex concupiscentia libidinum, sicut prima sumebatur ex inconuenientibus, quae sequuntur ex ira vel odio. Considerandum est ergo, quod apud omnes reputatum fuit inconueniens, & inhonestum, quod filij coirent cum matribus, aut patres cum filiabus, & hoc oportebat accidere: si ponerentur communes filij, quia contingeret, quod filius cognosceret matrem suam sicut & aliquam aliam mulierem, & similiter contingeret, quod pater cognosceret carnaliter filiam suam, sicut & aliquam aliam. Socrates ergo praesentis hoc inconueniens, voluit ipsum vitare tali statuto, vt per principes ciuitatis impediretur coitus filij cum matre, cum oportebat esse certum ad minus apud principes ciuitatis, qui filium susciperent nutriendum. & similiter vt impediretur per eosdem principes coitus patris ad filiam: quoniam aliqua coniectura posset haberi, quod haec esset filia illius, sed hoc statutum Socratis philosophus impugnat dupliciter. Primo quidem, quia hoc statutum videtur esse insufficiente. Prohibebat enim filio solum coitum matris, non autem prohibebat ei amorem libidinosum: quia non indicabat ei, quod haec esset mater eius: nec etiam prohibebat ei alios vsus libidinosos, puta amplexus & oscula: quae indecensissimum est esse inter propinquos: quia etiam amorem libidinosum inter eos esse est inconueniens. Secundo improbat istud statutum propter causam, quam asserit. Dicebat enim, quod interdicendum erat coitus matris filio, propter nullam aliam causam, nisi ad vitandum delectationem valde vehementem, quae ex amore naturali matris & filij proueniret, qui superadderetur libidinoso amori. Vehementiam autem delectationis in coitu ideo vitari volebat, ne homines nimis allicerentur ad intemperantiam. Dicit ergo Aristoteles, quod inconueniens est dicere, quod propter istam solam causam debeat aliquis abstinere a coitu matris, & non ex hoc solo, quod mater eius est. Et eadem ratio est de alijs propinquis, ex ipsa enim sanguinis propinquitate debent sibi cognati quandam reuerentiam honestatis, quae tollitur per lasciuam coitus. Tertiam rationem ponit ibi. (Videtur autem magis prodesse &c.) & dicit, quod ista lex Socratis de coitate vxorum & filiorum magis est vtilis agricolis & alijs infimae conditionis hominibus, quam custodibus ciuitatis, id est principibus ciuitatis, & alijs magnis viris, qui agunt curam de rebus communibus ciuitatis: quia filij agricolarum exaltabuntur, & filij magnorum deiciuntur: si omnes redigantur in eodem. Et ex hoc sequitur, quod minus erit amicitia inter magnos & plebeios, conseruatur enim amicitia inter eos in quantum agricolae, & alij huiusmodi sunt principibus subiecti: quia vt dicitur in nono Ethicorum. Illud quod est proportionabile vnicique, saluat amicitiam, subiectio autem conseruatur in hoc, quod inferiores principibus obediunt & non insolecant, quod quidem accidit si equiparant maioribus in filijs & mulieribus. Vnde patet, quod haec lex Socratis impedit amicitiam ciuitatis, quae debet esse inter principes & subiectos. Quartam rationem ponit ibi. (Penitus autem &c.) & dicit, quod ex tali lege omnino accidit contrarium eorum, ad quae intendunt illi, qui ponunt rectas leges, & iterum contrarium ei, propter quod Socrates putauit, quod debeat ordinari lex de pueris & vxoribus. Omnes enim coire putamus, quod amicitia sit maximum bonum in ciuitatibus, quia si sit amicitia inter ciues, minime facient seditiones, & ad hoc intendunt omnes legislatores, vt ciuitas sit sine seditionibus. Vnde omnes, qui ponunt rectas leges, ad hoc tendunt, ut sit amicitia inter

A omnes ciues. Socrates etiam dixit, quod optimum in ciuitate erat, quod esset vna vnitas autem hominum adinuicem est effectus amicitiae, & sicut communiter videtur omnibus & etiam sicut Socrates dixit. Vnde etiam Aristophanes dixit in sermonibus quos de amore fecit, quod se inuicem amantes desiderant, quod essent facti vnum per naturam, & quia hoc non potest esse desiderant, quod fiant vnum quantum possibile est. In hoc igitur casu in quo Aristophanes loquitur sequeretur, quod vel ambo se amantes corrumpere viderentur dum ex eis aliquid vnum fieret, vel alter eorum corrumpere videretur, quasi in alterum conuersus. Sed in ciuitate propter talem communionem mulierum & filiorum sequeretur, quod amicitia diminueretur, & minimum haberet pondere ad amorem, quod vel pater dicat de aliquo, iste est meus filius, cum simul dicat hoc de multis alijs in ciuitate existentibus, aut filius dicat de patre, hic est meus pater, cum etiam ipse hoc de multis alijs dicat. Videmus enim, quod si aliquis aliquod modicum dulce immittat in multam aquam, fit insensibilis mixtio, sicut cum parum de melle imponitur in multa aqua, nihil sentitur de dulcedine mellis. Vnde familiaritas, quae ex istis nominibus prouenit in ciuitate qua vnus dicit, hic est me pater, vel filius, aut frater, parum curabitur si quilibet te antiquior de quolibet iunior dicat eum esse suum filium, & e converso quilibet iunior dicat quemlibet antiquior esse suum patrem, & omnes coetanei dicant se esse fratres. Et huius ratio est, quia duo sunt, quae maxime faciunt homines sollicite curare de alijs, & maxime diligere eos, quorum vnum est, quod sit proprium & singulare eorum. Vnde homines magis curant de rebus proprijs, quam de communibus sicut supra habitum est. Aliud est specialis amor, quae quis habet ad aliquem, qui quidem amor magis fit ad eum, quae aliquis singulariter diligit, quam ad eum quem simul cum multis alijs diligit, sicut videmus, quod etiam parentes magis diligunt filios vnigenitos, quam si multos habeant, quasi amor diminuat per communicationem ad multos. Sic igitur pater, quod si sit talis ordinatio ciuitatis qualem Socrates lege ordinauit, diminueretur amicitia ciuium adinuicem, quod est contra intentionem legislatorum. Quintam rationem ponit ibi. (Insuper traslatio &c.) & dicit quod secundum ordinationem Socratis oportebat, quod fieret transmutatio filiorum, vt illi scilicet, qui essent nati a quibusdam matribus, alijs darentur ad nutriendum, ita quod nullus cognosceret proprium filium, quomodo autem hoc fieri posset, vt scilicet transferrentur filij agricolarum & artificum ad nobiles, qui custodiunt ciuitatem, aut e converso, non de facili apparet, talis enim traslatio magnam turbationem ciuibus afferret, & ex alia parte non posset omnino tolli opinio de proprijs filijs, quia illi, qui darent & transferret pueros, oportet, quod scirent a quibus acciperent, & quibus darent. Vnde lex Socratis non consequeretur intentum, & cum hoc induceret magnam turbationem. Sextam rationem ponit ibi. (Praeterea &c.) & dicit, quod propter huiusmodi translationem puerorum maxime in talibus acciderent ea, quae superius dicta sunt, scilicet vulnerationes, libidinosos amores, & homicidia inter propinquos. Videmus enim, quod nunc pueri qui dantur ad custodia & nutritionem aliorum, non tanta affectione nominant suos propinquos, sicut si apud eos nutriantur, & per consequens non multum verentur in suos propinquos aliquod praedictorum committere, multo igitur magis si non cognoscerent suos esse proprios propinquos, nihil taliu verentur facere. Vltimo autem epilogando concludit, quod hoc modo determinatum est de coitione filiorum & vxorum, quam Socrates inducere volebat.

LECTIO QVARTA.

Quod communis rerum possessio multas excitet in ciuitate controuersias, temperantiaeque & liberalitatis vsus aboleat.

His consequens est de rebus, quae possidentur illis, qui in optima re. versari debeant, vtrum

communes esse debeant vel non communes: hoc seorsum scrutandum est: nec simul cum his, quæ de natis & mulieribus constituuntur. Dico autem circa res, vtrum & si sint nati mulieresque separatim, quemadmodum nunc sint omnibus, præstet tamen res esse communes & vsus: puta, fundos proprios esse, fructus vero in comune conferre, quod apud quasdam fit gætes, vel contra, solum quidem commune esse, & communiter coli, fructus autem partiri in proprios vsus, quod etiam facere dicuntur quidam barbarorum, vel & fundos & fructus esse communes.

Postquam philosophus improbat legem Socratis quantum ad communitatem mulierum & puerorum, hic improbat eam quantum ad communitatem possessionum, & circa hoc duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo ostendit propositum. ibi. (Si ergo alij &c.) Circa primum tria facit. Primo continuat se ad præcedentia, dicens, quod consequens ad præmissa est considerare de possessione, vtrum oporteat ordinare, quod illi, qui debent conuersari secundum optimam conuersationem ciuilem, habeant possessiones communes vel non communes. Secundo. ibi. (Hoc seorsum &c.) ostendit, quod ista quaestio seorsum est consideranda à præmissa, quæ erat de communitate vxorum, & dicit, quod considerandum est seorsum etiam si nihil esset statutum de communitate filiorum & vxorū, vtrum scilicet dato, quod filij & vxores non sint communes: sed seorsum quilibet habeat propriam vxorem et filios: secundum modum, qui nunc obseruatur melius sit, quod possessiones & vsus earum sint communes omnibus ciuibus, quam quod vnusquisque habeat propriam possessionem, sicut nunc est. Tertio. ibi. (Dico autem circa &c.) distinguit modos quibus possibile est ciues communicare in bonis possessionibus. Et ponit tres modos: quorum primus est, quod vnusquisque habeat seorsum proprium campum. Sed omnes fructus camporum deferantur ad commune, & distribuuntur in omnes, quod obseruabatur apud quasdam nationes. Secundus modus est, quod econuerso terra sit communis, & communiter colatur. Sed fructus agrorum diuidantur inter ciues ad proprium vsus cuiuslibet. Et hic modus apud quosdam barbaros obseruabatur. Tertius modus est, vtrum & campi & fructus sint communes, quod Socrates lege statuendum esse dicebat. Deinde cum dicit.

Si ergo alij forent agricolæ, alius esset modus & facilior, sed cum ipsi sibi laborent, magnas ea res afferet difficultates. nam si in fruendo & laborando non sint pares: necesse est inquisitiones existant contra fruentes quidem & consumentes multa, parum vero laborantes ab his, qui minus consumunt & multum laborant. Omnino autem conuictus omnis & communitas hominum, difficilis est, & maxime in his rebus: Probant autem eorum, qui vna peregrinantur societates, quorū plerique fere dissident inter se de paruis vilibusque rebus offensi. Nos quoque ministris illis plurimum irascimur, quibus maxime vtimur ad circularem famulatum. Communes igitur habere res, has & huiusmodi continet difficultates.

Ostendit quid sit verum circa propositam quaestionem, & primo improbat legem Socratis de communitate possessionum, ostendens quæ mala ex ea sequerentur. Secundo ostendens, quæ bona per eam tollerentur. ibi. (Eo au-

tem modo &c.) Circa primum ponit tres rationes, quarum prima est, quia si possessiones essent communes omnium ciuium oporteret alterum duorum esse, scilicet, quod vel agri colerentur per aliquos extraneos vel per aliquos ex ciuibus. Et si quidem per alios colerentur haberet aliquam difficultatem, quia difficile esset aduocare tot extraneos agricolos, tamen hic modus esset facilior, quam si aliqui ex ciuibus laborarent, hoc enim exhiberet multas difficultates. Non enim esset possibile, quod omnes ciues colerent agros, oporteret enim maiores maioribus negociis intendere, minores autem agriculturæ, & tamen oporteret, quod maiores, qui minus laborarent circa agriculturam plus acciperent de fructibus, & sic non equaliter secundum proportionem corresponderet perceptio fructuum operibus siue laboribus agriculturæ. & propter hoc ex necessitate orirentur accusationes & litigia, dum minores, qui plus laborant murmurent de maioribus, quod parum laborantes multum acciperent, ipsi autem e contrario minus acciperent plus laborantes. Et sic patet quod ex hac lege non sequeretur vnitas ciuitatis, vt Socrates volebat, sed potius discidium. Secundam rationem ponit. ibi. (Omnino autem conuictus &c.) & dicit, quod valde difficile est secundum, quod multi homines simul ducant vitam, quod communicent in quibusdam humanis bonis & præcipue in diuitijs. Videmus enim, quod illi qui in aliquibus diuitijs communicant multas habent dissensiones adinuicem, vt patet in his, qui simul peregrinantur, frequenter enim adinuicem dissentiunt ex his, quæ expendant in cibis & potibus computum faciendum, & aliquando pro modico seinuicem propulsant & offendunt verbo vel factio. Vnde patet, quod si omnes ciues haberent communes omnes possessiones plurima litigia inter eos existerent.

Tertiam rationem ponit. ibi. (Nos quoque ministris &c.) & dicit, quod homines maxime offenduntur suis familiaribus, quibus multum indigent ad aliqua seruilia ministeria, & hoc propter communitatem conuersationis vitæ, qui enim non frequenter simul conuersantur non frequenter habent turbationes adinuicem. Ex quo patet, quod communicatio inter homines existens est frequenter causa discordiæ. Vltimo autem concludit, quod præmissa difficultates & alia similes sequerentur ex communitate possessionum in ciuitate. Deinde cum dicit.

Eo autem modo quo nunc fit, si insuper moribus & moderatione legum rectorum honestetur, non parum præstabit, habebit enim vtriusque commoda, dico autem vtriusque, videlicet eius, quod communes sint res, & eius quod propriae. Oportet enim omnino vt res sint propriae: sed quodammodo cõpēs. Curæ enim diuise, inquisitiones non parient, immo proficient, vtpote ad proprium vnoquoque sedulo incumbente. At vero per virtutem erunt ad vsus, vt est in proverbio: Amicorum communia. est autem etiam nunc quibusdam in ciuitatibus in hunc modum subscriptum, ne putetur impossibile, & præcipue in his, quæ bene gubernantur aliqua sunt, aliqua esse possunt. Propria enim sua quibusque possidēs, partim vtilia facit amicis, partim vtitur communibus, vt in Lacedæmone, seruis vtuntur vicissim, tanquam foret vnusquisque, & præterea equis, & canibus, & vehiculis. Patet igitur esse melius, vt propriae sint res, sed vsu facere illas cõpēs. Quemadmodum autem hoc fiat legislatoris erit prouisio. Est sane inenarrabile quantum interlit ad voluptatem, considerare aliquid esse proprium sui. Non enim frustra quisque

ad seipsum amicitiam habet, est vero id naturale. Sed cum amatio sui reprehenditur, non illud reprehenditur, quia se amet: sed quia magis, quam oportet se amat: quemadmodum & amatio pecuniarum: nam amat omnes, vt ita dixerim, talia. Atqui & largiri, & opem ferre amicis, & hospitibus, et familiaribus, dulcissimum est, quod fit, si propriae sint facultates. Hæc autem non contingunt illis, qui nimis vnam afficiunt ciuitatem.

Ostendit, quæ bona per prædictam legem tollerentur, & ponit tres rationes, circa quarum primam dicit, quod si ita ordinetur in ciuitatibus, sicut nunc se habet, quod scilicet possessiones sint ciuibus diuise, & hoc ordinetur pulchris consuetudinibus: & iustis legibus habebit magnam differentiam in excessu bonitatis et vtilitatis: respectu eius, quod Socrates dicebat. Vtrobique enim inuenit aliquid boni, scilicet & in hoc, quod ponuntur possessiones propriae, & in hoc quod ponuntur communes. Sed si possessiones sunt propriae, & ordinantur per rectas leges & consuetudines, quod ciues sibi inuicem communicent de suis bonis, habebit talis modus viuendi bonum, quod est ex vtroque, scilicet & ex communitate possessionum & distinctione earum, oportet enim possessiones simpliciter quidem esse proprias quantum ad proprietatem dominij. Sed secundum aliquem modum communes. Ex hoc enim, quod sunt propriae possessiones sequitur, quod procuraciones possessionum sunt diuise, dum vnusquisque curat de possessione sua. Et ex hoc sequuntur duo bona, quorū vnū est, quod dum vnusquisque intromittit se de suo proprio, & non de eo, quod est alterius, non sunt litigia inter homines, quæ solent fieri quando multi habent vnam rem procurare dum vni videtur sic, & alij aliter faciendum. Aliud bonum est, quod vnusquisque magis augebit possessionem suam in istis ei sollicitus tanquam propriae, & hoc modo erunt possessiones diuise, sed propter virtutem ciuium, qui erunt in inuicem liberales, & benefici erunt communes secundum vsus. Sicut dicitur in proverbio, quod ea quæ sunt amicorum sunt communia. Et ne cui videatur impossibile subiungit, quod in quibusdam ciuitatibus bene dispositis est hoc statutum, quod quædam sint ipso facto communia quantum ad vsus, quædam autem fiant communia per voluntatem ab ipsis dominis, dum scilicet vnusquisque habens propriam possessionem, quædam de bonis suis facit prouenire in vtilitatem suorum amicorum, & quibusdam de bonis suis vtuntur amicis sui per seipsum tanquam rebus communibus. Sicut erat in ciuitate Lacedæmonia: in qua vnus poterat vti seruo alterius ad suum ministerium ac si esset proprius seruus. Similiter poterant vti equis & canibus & vehiculis aliorum tanquam suis, si indigerent ire ad agros in eadem tamen regione. Vnde manifestum est quod multo melius est, quod sint propriae possessiones secundum dominium. Sed quod fiant communes aliquo modo quantum ad vsus. Quomodo autem vsus rerum propriarum possit fieri communis: hoc pertinet ad prouidentiam boni legislatoris. Secundam rationem ponit. ibi. (Est sane inenarrabile &c.) & dicit, quod non potest de facili enarrari quantum sit delectabile reputare aliquid esse sibi proprium. Venit enim hæc delectatio ex hoc, quod homo amat seipsum: propter hoc enim vult sibi bona. Nec hoc est vanum, quod aliquis habet amicitiam ad seipsum: sed naturale est. Quandoque tamen iuste vituperatur aliquis ex hoc, quod est amator sui ipsius. Sed quando hoc in vituperium dicitur, non est hoc simpliciter amare seipsum sed magis, quam oportet: sicut & amatores pecuniarum vituperantur: quas tamen omnes aliquo modo amant: quia amatores pecuniarum vituperantur in quantum amant eas magis, quam oportet: hanc autem delectationem, quæ est de rebus proprijs habēdis, aufert lex Socratis. Tertiam rationem ponit. ibi. (Atqui & largiri &c.) & dicit, quod valde delectabile est, quod homo donat

vel auxiliū ferat vel amicis vel extraneis vel quibuscunque alijs, quod quidem fit per hoc, quod homo habet propriam possessionem, vnde etiam hoc bonum tollit lex Socratis aufersens proprietatem possessionum. Vltimo autem concludit, quod ista inconuenientia accidunt his, qui volunt nimis vnire ciuitatem introducendo communitatem possessionum & vxorum & filiorum. Deinde cum dicit.

Et præterea duarum virtutum opera manifeste tollunt, temperantiæ erga mulieres alienas, a quibus laudabile est se abstinere, & liberalitatis circa res possessas. neque enim discerni poterit liberalis: neque liberalem operationem faciet vllam. Nam in vsu earum rerum, quæ ipsi possidemus, liberalitatis est opus. Illiusmodi itaque legis positio, faciem habet apparetem, & humana videri potest quam auditor libenter recipit: putas fore mirabilem quandam amicitiam omnibus erga omnes, præsertim cum quis incommoda accusat rerum. nunc prouenientia ex eo, quia non sint communes omnium facultates, seu litigia ex contractibus, falsorum testium accusationes, diuitum adulationes, quorum nihil fit propter proprietatem: sed propter improbitatem, cum etiam res in communi habentes multo magis inter se litigare videamus, quam eos, qui separatim possident. Insuper æquum erat referre non solum quantis malis priuabantur, si communitatem rerum habebunt: sed etiam quantis bonis, videtur autem omnino impossibilis esse illa vita.

Obicit simul contra utranque positionem, scilicet de communitate vxorum & possessionum, & inducit etiam ad hoc tres rationes, quarum prima est, quod illi qui volunt sic nimis vnire ciuitatem, manifeste interimunt opera duarum virtutum, scilicet temperantiæ in quantum est circa mulieres. Opus enim temperantiæ est abstinere à muliere aliena, quod non habebit locum si omnes mulieres sint communes. Similiter introducens communitatem possessionum aufert actum liberalitatis. Non enim poterit esse manifestum de aliquo an sit liberalis: nec aliquis poterit actum liberalitatis exercere, ex quo non habet proprias possessiones, in quarum vsu consistit opus liberalitatis. Prouidus homo propria expendit & dat. Quod autem aliquis det communia non est multum liberalitatis. Secundam rationem ponit. ibi. (Illiusmodi itaque &c.) & dicit, quod lex Socratis prædicta videtur bona in superficie. Et videtur, quod sit amabilis ab hominibus, & hoc propter duo. Primo propter bonum, quod aliquis suspicatur futurum ex tali lege. Quando enim aliquis audit, quod inter ciues sint omnia communia, suscipitur hoc cum gaudio reputas amicitiam admirabilem futuram per hoc omnium ad omnes. Secundo propter mala, quæ putat tolli per hanc legem. Accusat enim aliquis mala, quæ nunc sunt in ciuitatibus, sicut dissipationes hominum adinuicem circa contractus & iudicia de testimonijs falsis, & hoc quod pauperes adulari diuitibus, tanquam omnia ista fiant propter hoc, quod possessiones non sunt communes. Sed si aliquis recte consideret, nihil horum fit propter hoc, quod possessiones non sunt communes: sed propter malitiam hominum. Videmus enim quod illi qui possident aliqua in communi, multo magis dissident adinuicem, quam illi, qui habent separatas possessiones. Sed quia pauci sunt illi, qui habent possessiones communes respectu illorum, qui habent diuises: propter hoc pauciora litigia veniunt ex communitate possessionum. Tamen si omnes haberent communes, multo plura litigia essent.

Tertiam rationem ponit ibi. (Insuper equum erat etc.) Et dicit, quod homo non solum debet considerare quot malis priuentur illi, qui habent communes possessiones & vxores: sed etiam quot bonis priuentur. Debet enim legislator sustinere aliqua mala, ne priuentur maiora bona, tot autem bona priuentur per hanc legem Socratis, quod videtur esse impossibilis talis conuersatio vitæ: vt patet per inconuenientia supra posita.

LECTIO QVINTA.

Quid Socratem deceperit in communione ponenda, & quod non contingit talem ciuitatem esse felicem.

Causam vero Socrati huius erroris putandum est fuisse suppositionem non rectam. Oportet enim quodammodo vnam esse ciuitatem, & domum: sed non penitus. Est enim quo, si procedat, non erit ciuitas. est etiam, quo erit quidem prope vt non sit ciuitas, deterior ciuitas, velut si quis cõcentum faciat vniuocum, & verum pedem vnum. Sed oportet cum sit multitudo: vt prius diximus, per disciplinam, communem et vnam efficere: Et qui disciplinam sit adhibiturus, volens per illam studiosam facere ciuitatem, absurdum est, si per talia quædam instituendam putet, ac non per mores, & per philosophiam: & per leges, veluti feruorū iumentorumque possessionem in Lacedæmone, & comestationū in Creta legislator cõmunem induxit.

Postquam philosophus impugnavit legem Socratis ostendens eam esse inconuenientem: hic impugnat eam ostendens esse insufficientem, et circa hoc duo facit. Primo ostendit, quod non habuit sufficientem motiuum. Secundo ostendit, quod id quod ponebatur insufficientes erat. ibi. (Modus vero &c.) Circa primū duo facit. Primo ostendit motiuum esse insufficiente: propter falsam suppositionem. Secundo propter defectum experientia: que requiritur in legibus cõdendis. ibi. (Neque illud sane &c.) Dicit ergo primo, quod causa quare Socrates deuiauit à veritate circa legem de communitate possessionum filiorū & vxorum: oportet putare fuisse, quia supponebat quandam suppositionem non rectam, scilicet quod summum bonum ciuitatum esset, quod ipsa esset maxime vna. Hæc autem suppositio ideo non est recta, quia ad ciuitatem & domum: sicut supra dictū est, requiritur aliqua vnitas, sed non omnimoda. Vnde intantum potest procedere vnitas ciuitatis, quod iam non erit ciuitas, puta si omnes sint vnus artis: & cohabitantes in vna domo. Intantum autem potest procedere vnitas, quod erit in propinquo ad hoc, quod non sit ciuitas. Vnde sequitur, quod sit peior, quia vnumquodque tanto deterius est quanto magis appropinquat ad suum non esse, sicut si tollatur aliqua distinctio officiorum, quæ sunt necessaria ad bene esse ciuitatis, & ponit exemplum, sicut si aliquis faciat concentum vniuocum, id est omnes cantantes in vna voce, iam non erit simphonia & cõsonantia vocum, cui similatur ciuitas ex diuersis consistens. Similiter si quis faceret versus pedem vnum, id est carmen vno pede tantum numero constare: quia tunc carmen non esset, quod ex multis numero pedibus conficitur. Et ita potest intantum procedere vnitas, quod tollatur ciuitas: sed sicut supra dictū est: oportet in ciuitate esse quidem diuersorū multitudinem, sed quod ciuitas fiat vna & cõmunis propter quandam disciplinam legum recte positarū. Sed si aliquis, qui erat inducturus disciplinam ad vniendum ciuitatē putet per hanc legem de communitate filiorum & vxorū fieri ciuitatem bonam: inconueniens est si æstimet, quod per tales communitates possit rectificare ciuitatem, & non magis per bonas consuetudines & leges, & per sapientiam

circum talia: sicut dictum est supra, quod Lacedæmones possessiones proprias faciebant communes quantum ad vsum, & in Creta etiam fecit legislator esse aliqua communia, vt fierent quædam contiuia publica ciuibus secundum aliqua tempora ad hoc instituta, vt inter eos maior familiaritas esset. Deinde cum dicit.

Neque illud sane ignorandum est: quia oportet ad longum tempus, ac diuturnas consuetudines inspicere in quibus haud quaquam poterit latere an recte se habeant. Ferme enim omnia inuenta sunt quidem: sed alia non inducta, alia ab expertis repudiata. Maxime autem id apparet, si quis per opera inspiciat remp. sic instituta. Non aliter enim poterit fecisse ciuitatē, nisi separet illa atque distinguat, partim in comestationes, partim in genera, partim in tribus. Itaque nihil aliud contingit lege pũsum esse: nisi vt custodes, agros non colant, quod nunc Lacedæmonij facere ceptāt.

Ostendit insufficientiam motiui propter defectum experientia, & dicit, quod ad hoc, quod leges bene ponantur, oportet hoc non ignorare, quia debet aliquis multo tempore considerare & multis annis, vt manifestū sit per experientia, si tales leges vel statuta bene se habeant. Aesti mandum est enim, quod in longitudine præcedentium temporum fere omnia inuenta sunt circa conuersationem humanam, quæ excogitari possunt, sed quædam eorum non sunt inducta, id est non est vsque ad hoc in eis processum, quod lege statuerentur, quia statim eorum inconuenientia apparebat. Quædam vero sunt quidem statuta, sed recesserunt ab vsu dum cognouerunt homines, quod non erant vtilia. Et hoc maxime manifestū sit: si quis per experientiam ordinis inspiciat talem ordinem ciuitatis institutum qualē Socrates dixit. Impossibile enim est, quod fiat ciuitas nisi per aliquam partitionem & segregationem, puta quod de bonis communibus fiat distributio per diuersa cõiuia: vel per diuersa genera: aut per diuersas tribus, id est societates: ciuitatis aut regionis. Quia igitur necesse est omnino, quod fiat distributio bonorum communium quantum ad rem, nihil aliud affertur per statutum talis legis de cõmunitate possessionum: nisi quod municipes, id est qui continentur in ciuitate, non habeant curam de agris colendis: quasi non habentes agros proprios: sed etiam si non sint agri cõmunes, hoc ipsum fieri potest, sicut Lacedæmonij facere conātur, vt scilicet per alios agri colantur, quauis sint proprij. Deinde cum dicit.

Modus vero totius reip. quis futurus sit in cõmunionem degentibus neque Socrates ipse inquit: neque dictu facile est. Atqui multitudo ciuitatis diuersorum ciuium est multitudo, de quibus nihil determinatum est, an & agricolis cõmunes esse facultates oporteat: vel proprias singulorū. Præterea vtrū mulieres & pueros proprios vel cõmunes. Si enim eodem modo cõmunia sunt omnia omnium: quid differrent isti ab illis custodibus, vel quid plus accedet sustinētibus eorum imperium, vel quam ob causam imperium sustinebūt, nisi forte prætexunt aliqd tale, quale Cretenfes, qui cætera omnia seruis permittentes, gymnasia solum illis vetuerunt, & armorū possessionē. Quod si vt in alijs ciuitatibus: ita apud illos talia erūt: quis modus erit cõmunitatis. Necesse est enim duas ciuitates in vna esse ciuitate, & eas

& eas inter se cõtrarias: facit enim alios quidem custodes quasi in præsidio cõstitutos: alios agricolos & artifices et ceteros ciues. Litigia vero et iudicia & quæcunq; alia mala ciuitatibus prouenire inquit: omnia prouenient etiam istis: quantum dicat Socrates fore, vt non multum legibus indigeant, propter disciplinam: veluti circa res vrbanas & circa forum, & alijs huiusmodi legibus: tribuens solum disciplinam custodibus. Insuper dominos facit suarum rerum agricolos, ac tollere permittit: at multo magis putandum est fore illos graues & insolētes, quam illas, quæ apud quosdā sunt ilotas penestras & periccos.

Ostendit inconuenientiam legis Socraticæ quantum ad id, quod ponebat: & circa hoc duo facit. Primo ostendit insufficientiam prædictæ legis quantum ad ea de quibus est. Secundo quantum ad quædam communia. ibi. (Enimvero siue necessaria &c.) Circa primū inducit tres rationes: quarum prima est per quam ostendit insufficientiam prædictæ legis quantum ad hoc, quod non poterat finem eam sufficienter distingui multitudo ciuitatis: & dicit, quod non solum lex Socratis facere videbat, nisi, quod municipes agros non colerent tanquam non proprios existentes: sed neque etiam Socrates dixit quis modus esset totius cõuersionis politicae instituendæ secundum suam legem communicantibus: id est habentibus omnia communia: neque etiam possibile est à quouis alio dicere hac lege seruata. Necesse enim est, quod multitudo ciuitatis sit multitudo hominum diuersorū secundum diuersos status. De quorum diuersitate qualiter esse possit, nihil est determinatū à Socrate. Necesse enim est dicere, quod agricolis sint possessiones cõmunes simul cum alijs ciuibus, & filij & vxores, aut quod habeant seorsum proprios filios & possessiones & vxores præter alios ciues. Hoc autem secundo modo contingit assignare diuersitatem eorum ab alijs ciuibus: tum propter differentiam eorū in possessionibus. tum etiam propter paritatem originem. Sed si eodem modo sint cõmunia omnia prædicta omnibus alijs, nulla differentia inuenietur: secundum quam possint diuersificari agricolæ à custodibus: neque etiam poterit assignari, quid plus consequantur illi, qui portant pōdus principatus in regendo ciuitatem: & sic inutiliter laborabunt. Nunc autem habent hoc emolumentum, quod attribuunt eis plures possessiones, & filij eorum nobilitantur. Similiter etiam non poterit assignari, quid passim sufferunt principatum, id est propter, quam eorum conditionem præcedentem ad principatum assumantur. Nunc enim cõsueuerunt ad principatum assumi, qui sunt nobiliores origine: vel excellentiores diuites. Excellentia autem secundum virtutem non semper est ita manifesta, quod secundum eam solam sufficienter possint inueniri homines, qui assumantur ad principatum. Possent autem aliquis dicere, quod illi qui seruarent legem Socratis susciperent tale aliquid obseruandum quale obseruāt Cretenfes, qui agriculturam & alia huiusmodi artificia dimittunt exercenda per seruos: quibus solum interdicunt gymnasia, id est exercitia corporalia: & vsum armorum: vt secundum hoc non oporteat distinguere inter agricolos et alios municipes. Quia excentes agriculturam & artifices secundum hoc non erant ciues sed serui. Sed si in ciuitate, quam Socrates intendit instituere erunt huiusmodi ordinata sicut in alijs ciuitatibus, vt scilicet quidam ciuiū sint agricolæ & artifices: non videbitur esse vna cõmunitas: quia in vna ciuitate necessarium erat esse quasi duas ciuitates sibi contrarias. Ex vna enim parte erunt custodes, qui custodiunt ciuitatem, nihil aliud operantes: & ex alia parte erunt agricolæ & artifices operantes: quos oportet esse contrarios adin-

uicem ex hoc ipso, quod quibusdam laborantibus alijs non laborant: & tamen plura de fructibus recipiunt: sicut etiam supra dictum est. Si vero possessiones non sunt communes: non erit ex hoc litigium: quia quilibet procurabit, quod colantur agri sui vel per aliū vel per seipsum: & dum minores seruiant maioribus, ab eis aliquod lucrum recipientes, erit vna cõmunicatio inter eos. Secundam rationem ponit ibi. (Litigia vero & iudicia: & quædam alia mala &c.) & dicit, quod in ciuitate habente omnia communia sicut Socrates dixit: inuenientur mutue accusationes: & disceptationes, & omnia alia mala, quæ Socrates dicit nunc esse in ciuitatibus. Disceptabunt enim ciues adinuicem de hoc quod non equaliter laborant nec equaliter fructum recipiunt: & de multis etiam alijs quamuis Socrates putauerit, quod ista mala in ciuitate in qua essent omnia cõmunia non essent. Et propter hoc dicebat, quod propter huiusmodi disciplinam non indigeret ciuitas multis legibus: sed solum quibusdam paucis, scilicet circa habitationem municipij, & circa forum iudiciorum, vel etiam circa forum rerum venalium: & circa alia huiusmodi: sine quorum ordinatione ciuitas esse non potest: ita tamen, quod huiusmodi disciplinam legum attribuebat solum custodibus ciuitatis: non autem agricolis, qui extra ciuitatem & municipium morabantur. Et sic patet, quod lex Socratis erat insufficientes: quia non poterat à ciuitate extirpare mala quæ tollere conabatur. Tertiam rationem ponit ibi. (Insuper dominos &c.) & dicit, quod Socrates cõmittebat secundum suam legem totam dispositionem possessionum agricolis, quibus dicebat esse committendum, quod fructus agrorum offerrent quibuscunq; circa alia vacantibus: & ex hoc putabat, quod agricolæ propter hanc potestatem efficerentur obsequiosi & humiliter seruiantes alijs ciuibus: sed totum cõtrarium accideret. multo enim magis est vtilis simile, quod ex quo habent omnia in sua potestate, quod essent graues alijs ciuibus, et adiuuenerit astutias ad defraudandum eos, quam quod humiliter eis seruirent. Et sic patet, quod lex Socratis de communitate mulierum & possessionum insufficientes erat: quia non poterat implere, quod conabatur. Deinde cum dicit.

Enimvero siue necessaria sunt hæc similiter, siue non, nihil nunc quidem determinatum est: neque de consequentibus, quæ sit eorum administratio, & disciplina, & leges quædam: est autem neque facile reperire: neque parum referens quales hos esse oporteat ad conseruandam custodum communionem.

Ostendit insufficientiam legis Socratis quantum ad alia consequentia, & primo in generali. Secundo in speciali. ibi. (Atqui si mulieres faciet communes &c.) dicit ergo primo, quod siue ista, quæ Socrates posuit de communitate mulierum & possessionum sit necessaria ciuitati, siue non, tamen de consequentibus nihil determinauit, scilicet qualis debeat esse ordinatio politicae conuersationis, & qualis disciplina: & quales leges proprie eorū, qui sic habent omnia communia. Non enim de facili est inuenire aliquas tales: neque etiam oportet eos parū differre ab alijs, qui prædictam ciuitatem seruare possunt. Vnde quibusdam specialibus legibus & speciali disciplina essent imbuendi. Deinde cum dicit.

Atqui si mulieres faciet communes: facultates vero proprias: quis curam habebit rei domesticæ vt agriculturæ viri. Si sint cõmunes facultates & agriculturalum mulieres. Absurdum etiam ex bestijs facere similitudinem, quod conueniat eadem exercere mulieres, quæ viri, ad quos rei domesticæ cura nequaquam pertinet.

Ostendit insufficientiam in speciali: & primo quantum ad mulieres. Secundo quantum ad principes: ibi. (Periculosa est insuper &c.) Tertio quantum ad communem ciuitatis felicitatem: ibi. (Præterea custodibus felicitatem &c.) Quantum ad mulieres autem duo tangit. Primo, quod non potest sufficienter ordinari de mulieribus si sint communes custodibus & agricolis: siue possessiones sint propriæ & distinctæ vtriusque, siue sint communes, quia si sint communes, oportet, quod agricolæ dispensent ea, quæ sunt in agris: non poterunt simul vti mulieribus in ciuitate existentibus: & agros colere. Sed si facultates sint propriæ: mulieres communes, non poterunt intendere rei domesticæ: sicut viri poterunt intendere agriculturæ. Si contra facultates sint communes: & vxores propriæ agricolarum: simul enim poterunt & agros colere & vxoribus secum habitantibus operam dare. Secundo circa mulieres dicit, quod Socrates dicebat: quod mulieres debebant eadem tractare cum viris: vt scilicet colerent agros & pugnarent & alia huiusmodi facerent sicut viri: & accipiebat similitudinem à bestiis: in quibus foemina familia operantur masculis: sed Aristoteli, istud dicit esse inconueniens nec esse simile: quia bestia nihil participant de vita œconomica: in qua quidem vita mulieres habent quædam propria opera, quibus oportet eas intendere, & abstinere semper ab operibus ciuilibus. Deinde cum dicit.

Periculosa est insuper magistratuum constitutio, quæ sic facit Socrates, vt semper sint iudicantes. At hoc seditionis est causa etiam apud illos, qui nullam possident dignitatem: Quid ergo apud bellicosos & animosos viros? Quod autem sibi necessarium sit eosdem semper magistratus facere, patet. Non enim aliorum modo: & modo aliorum miscetur animis diuinum illud aurum: sed semper eisdem. Inquit autem quibusdam statim à genitura aurum misceri: quibusdam argentum: æs vero, & ferrum illis, qui artifices futuri sunt: aut agricolæ.

Ostendit insufficientiam quantum ad principes: & dicit, quod non est securum ciuitati, quod hoc modo instituantur principes ciuitatis sicut Socrates instituebat. Ordinavit enim, quod semper manerent iisdem principes, quod quidem semper fuit causa seditionis: etiam apud homines non magni valoris: & multo magis apud homines animosos & bellicosos: qui non possunt de facili pati, quod ipsi semper subiiciantur, & alij principetur. Et subiungit causam quare Socrates instituebat, quod semper essent iisdem principes. Dicebat enim, quod sicut in quibusdam mineris terrarum inuenitur aurum: in quibusdam argentum, in quibusdam vero ferrum: aut æs: ita in animabus quorundam hominum, qui abundant in sapientia & virtute est aurum, quos iustum est principari. In quibusdam vero argentum, qui sunt secundi gradus. In quibusdam vero, qui non sunt perfecti ad sapientiam et virtutem: inuenitur quasi æs aut ferrum: & tales secundum ipsum debent fieri agricolæ & artifices. Manifestum est autem, quod istud non commutatur: ita quod quandoque istis hominibus sit inditum aurum: & quandoque non: sed semper eisdem. Vnde sequitur, quod alijs iisdem principentur. Deinde cum dicit.

Præterea custodibus felicitatem auferens, totam inquit ciuitatem facere beatam oportet legislatorem. At impossibile est totam esse beatam: nisi aut plurimi: aut omnes partes, aut quædam habeant felicitatem. Non enim eorundem est felicitas, quorum & pars: nam par contingit inesse toti, et

si nulli partium inest, sed inesse felicitatem impossibile. Quod si custodes non erunt felices: qui tandem alij, non enim artifices quidem: neque vulgus. Illa igitur res, de qua Socrates locutus est, has continet difficultates: & alias his non minores.

Ostendit insufficientiam quantum ad communem ciuitatis felicitatem. Dicebat enim Socrates, quod legislator debet ad hoc attendere, quod faciat totam ciuitatem felicem: & quantum ad opera virtutis: et quantum ad exteriora bona: cum tamen Socrates per suam legem auferret à singulis ciuibus felicitatem: quia volebat, quod non haberet aliquid proprium, nec in possessionibus, nec in mulieribus, nec in filiis, quæ quidem pertinent ad felicitatem tanquam organica deseruietia, vt dicitur in primo Ethicorum. Hoc autem est impossibile, quod tota ciuitas sit felix: nisi vel omnes vel plures partes ciuitatis felicitatem habeant. Non enim est felicitas ciuitatis sicut numerus par & alia similia. Partes enim numeri paris quandoque sunt impares: sicut partes senarij sunt duo trinarij. Et præterea si custodes ciuitatis non sunt felices: quia alij erunt felices, ad hoc quod in eis felicitas ciuitatis fraudari possit: non enim potest dici, quod agricolæ & mercennarij sint felices, qui sunt infimi in ciuitate. Non enim felicitas, quæ est optimum ciuitatis potest saluari in infima eius parte. Vltimo autem epilogando concludit, quod conuersatio politica ciuitatis de qua Socrates dixit habet prædictas dubitationes: & quasdam alias non minores prædictis.

LECTIO SEXTA.

Reliquæ Socratis leges excutiuntur.

Ferme autem similiter circa leges quoque se habet postea scriptas. Quapropter & de illa reip. parte hic cogitare parum melius erit. Et enim in rep. de paucis admodum determinauit Socrates: vt de mulierum & natorum communitate, & de rebus possessis, ac de institutione reip.

Postquam philosophus improbauit positionem Socratis de communitate mulierum & possessionum, quod non ponebat quasi principale in sua politica: hic inquit de alijs consequentibus legibus: & primo narrat eas. Secundo disputat contra eas. ibi. (Superfluum ergo &c.) Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo profequitur intentum. ibi. (Diuisit enim &c.) Dicit ergo primo: quod sicut habet multas dubitationes lex de communitate mulierum & possessionum: ita etiam & aliarum eius consequentes leges: & ideo melius est, quod de tota eius politica aliqua pauca hic dicantur: quia de paucis in sua politica determinauit Socrates, scilicet de ciuitate vxorum & filiorum & possessionis, quomodo debeant se habere: & super hoc determinauit ordinem politicæ conuersationis. Deinde cum dicit.

Diuisit enim in duas partes multitudinem habitantium, in agricolas, & propulsores belli. Tertiam ex his fecit, eos: qui consultant ac deliberant, & in quibus summa reip. consistit auctoritas. Agricolarum vero & artificum: vtrum nullius magistratus, an alicuius participes sint: & vtrum arma possidere debeant, & vna pugnare, nihil determinauit: sed mulieres censet vna pugnare debere: ac disciplinam habere eadem: quam custodes. Cætera vero extraneis peregit sermonibus.

Recitat ea, quæ Socrates dixit de ordine politicæ: nam de ciuitate satis supra dictum est: & primo quantum ad partes ciuitatis. Secundo quantum ad disciplinam ciuium. ibi. (Et de disciplina custodum &c.) Circa primum quatuor dicit: quorum

quorum primum est, quod Socrates totam multitudinem habitantium ciuitatem diuidebat in duas partes: quarum vna erat agricolarum & aliorum artificum: alia vero erat virorum bellatorum: addebat autem & tertiam partem: scilicet consilium & principes ciuitatis. Secundo dicit, quod Socrates omisit dicere de agricolis & artificibus vtrum debeant aliquem principatum habere: & vtrum etiam debeant aliquo modo pugnare vel non. Tertio dicit, quod Socrates existimauit, quod oportebat mulieres bellare: & alia similia facere viris. Quarto dicit, quod alias quidem partes sue politicæ impleuit multis sermonibus extraneis: qui non pertinebant ad materiam politicæ: interponens multa de naturalibus & de alijs scientijs. Deinde cum dicit.

Et de disciplina custodum, qualem esse illam oporteret. Legum autem maxima quidem pars, leges existunt publicæ. Pauca vero de reip. dixit, quam dum pergit communiorum facere: paulatim circumagitur in aliam rem. Præter communitatem enim mulierum et rerum possessarum, cetera eadem vtriusque attribuit: nam & disciplinam eandem: & abstinentes viuere ab operibus necessarijs, & de comestationibus eodem modo: præterquam, quod hic existimat mulierum quoque comestationes esse debere, & hanc, mille habentium arma: illam vero quinque milium.

Narrat quid Socrates dixit de disciplina ciuitatis: & circa hoc tria facit. Primo dicit in communi, quod Socrates dixit de disciplina ciuitatis, quod oportet aliquam disciplinam habere custodes ciuitatis. Secundo ibi. (Legum autem &c.) ponit ea in quibus conueniebat cum alijs politicis: & dicit, quod magna pars legum, quas Socrates ponebat sunt leges, quæ modo in ciuitatibus obseruantur. Cum enim ipse dixerit de politica, id est conuersatione ciuitatis: & induxerit quandam maiorem communitatem in ciuitate, quæ sit conuersatio: paulatim instituendo leges deueniebat ad alteram politicam: quæ nunc obseruatur: quia præter communitatem mulierum & possessionis, quæ erat propria suæ politicæ, omnia alia tradidit: quæ possint esse communia amabus politicis, scilicet & illi, quæ obseruat hanc communitatem: & illi, quæ non obseruat. Eandem enim disciplinam dixit esse vtriusque: puta, quod homines viuerent de necessarijs operibus cum quadam moderantia & abstinentia: & quod facerent quædam conuiuia in ciuitate ad maiorem ciuium familiaritatem, quæ etiam apud alias ciuitates obseruabantur: quamuis oportuisset, quod instituerent multo differentem disciplinam: vt supra dictum est. Tertio cum dicit. (Præterquam, quod hic &c.) narrat quædam propria, quæ Socrates ponebat: quorum vnum erat, quod fieret etiam conuiuia mulierum: et non solum virorum. Aliud autem erat, quod determinabat numerum bellatorum, scilicet quod in ciuitate essent ad minus mille arma portantes: & ad plus quinque milia. Deinde cum dicit.

Superfluum ergo quiddam, & comptum, & nouum, & dubitatum, omnes Socratis habent sermones: sed cuncta recte, forsitan difficile.

Obijcit contra prædicta alia, quæ Socrates inducebat: & primo obijcit contra disciplinam legum. Secundo contra ordinem partium ciuitatis. ibi. (Tota vero constitutio &c.) Circa primum duo facit. Primo proponit, quod intendit. Secundo manifestat propositum. ibi. (Nam etiam multitudo &c.) Dicit ergo primo, quod sermones Socratis habent aliquid superfluum, in quantum replet suam politiam extraneis sermonibus: & leue, in quantum erant infufficientes rationes: & sine experientia prolata: & nouum, in quantum erat contra communem consuetudinem: &

erat quæstionibus plenum per multas difficultates consequentes: & quod in omnibus bene diceret difficile est asserere. Deinde cum dicit.

Nam etiam multitudo illa de qua nunc dicitur, latere non oportet, cum tanta sit: quia Babyloniam, aut alia quædam infinita regione indigebit, ex qua ocioforum quinque milia cum mulierum ac ministrantium multiplici turba alantur: suppositiones quidem sunt pro arbitrio faciendæ: non tamen impossibiles. Dicitur autem debere legislatorem ad duo respicere in ferenda lege: ad regionem & homines: addendum est, & ad vicina loca: si oportet ciuilitate viuere ciuitatem. Non solum enim necessarium est ipsam talibus vti ad bellum armis: quæ vtilia sint in sua regione: verum etiam, quæ in aliena. Quod si quis huiusmodi non recipit vitam, neque priuatim, neque publice: nihilominus tamen oportet terribilem esse hostibus, non venientibus solum in regionem: verum etiam abeuntibus.

Manifestat, quod dixerat, & primo improbat dicta Socratis quantum ad mensuram, quam ciuitati imponebat. Secundo quantum ad distinctionem. ibi. (Sunt qui dicunt &c.) Circa primum duo facit. Primo improbat dictum eius, quantum ad numerum bellatorum. Secundo quantum ad quantitatem possessionis, quam taxabat. ibi. (De modo &c.) Dicit ergo primo, quod si quis consideret prædictam multitudinem bellatorum, quam Socrates instituebat in ciuitate, manifeste apparet, quod ciuitas talis indigebit maxima latitudine camporum: sicut est circa Babyloniam: ad hoc vt nutriantur inde quinque milia bellatorum, qui nihil aliud operentur: & præter eos multo maior alia turba & mulierum & famulorum: & sem hoc oportet, quod ille, qui talem ciuitatem instituit, habeat multitudinem camporum ad vnum, quod tamen non est impossibile. Sed tamen hoc considerandum, quod ille, qui vult legem in ciuitate statuere, non debet statuere legem sem illud, quod cogitat, quod sit possibile: sed respiciendo ad ea, quæ ei existunt, & præcipue quidem ad duo, scilicet ad regionem, vt non constituat maiorem ciuitatem, quam regio illa pascere possit. Et iterum ad homines, vt conueniant leges hominibus sem eorum conditiones. Tertio autem est apponendum, vt ponat leges respiciendo ad loca vicina: & hoc quidem primo est necessarium si ciuitas debet habere vitam non solitariam: sed politicam, id est communem cum multis alijs ciuitatibus cum quibus societatem habeat non solum in pace, sed etiam in bello, quia talem ciuitatem non solum necessarium est vti talibus armis ad bellum & in tanto numero sem quod vtile est ad propriam regionem: sed etiam in exterioribus locis, in quibus conuersantur vel hostes vel amici. Secundo autem si quis non approbet vitam bellicosam: neque vt propriam alicuius hominis neque vt communem totius ciuitatis: nihilominus tamen quantum ad hoc oportet ciues esse armatos & bellicosos: vt sint terribiles inimicis non solum cum venerint in regionem: sed etiam quando discedunt. Deinde cum dicit.

De modo quoque rerum possidendarum videndum est: ne forsitan melius sit aliter diffinire & clarius. Tantas inquit possidere oportet, vt moderate viuatur, perinde ac si dicat, vt bene viuatur: verum hoc est nimis generale. Et est temperate viuere, erumnose tamē: at melius est dicere moderate & liberaliter, separatim enim vtrunque: alterum enim luxuriæ accommodabitur: alterum dif-

facultati, cū solē huiusmodi virtutes habitus sint circa vsum facultatum nostrarū: puta patrimonio māfuerit vel fortiter vti non dicimur: at modeste & liberaliter dicimur, quare necessarium est circa illud istas versari virtutes.

Improbat positionem Socratis quantum ad mensurā possessionū quam in ciuitate statuebat: & circa hoc duo facit. Primo improbat mensurationem possessionum a Socrate positam sūm se. Secundo quantum ad hoc quod prae-terminat mensurā generationis: ibi. (Absurdū quoque &c.) Circa primum ponit duas rationes. Dicit ergo primo: quod oportet considerare ne forte alio modo possit planius de terminari quāntitas possessionum: quas ciuitas debet communitate habere: quā Socrates determinauerat. Dicit enim Socrates quod tāta debet esse possessio ciuitatis: vt ex ea possint ciues viuere temperate: sed planius diceret si quis diceret quod tanta debet esse possessio ciuitatis: vt ex ea viuatur bene: hāc enim determinatio est magis utilis: eo quod plura in se comprehendit bene viuere quā temperate viuere. Secundo rationem ponit: ibi. (Et est temperate viuere erum nosse &c.) Et dicit quod contingit aliquem temperate viuere qui tamen misere viuat: id est cum magna penuria. Et sic patet quod praedicta determinatio Socratis non sufficit: sed melior determinatio est vt dicatur quod tanta debet esse possessio: vt viuatur temperate & liberaliter. Si enim alterū eorum separatim dicatur: sequetur inconueniens. Ex vna enim parte si dicatur: quod debeant viuere liberaliter: sequetur quod homo in superfluis delictis viuat. Ex alia vero parte si dicatur quod debet viuere temperate, sequetur: quod possit homo viuere cū penuria & labore, ideo ad excludendum vtrumque inconueniens: oportet dicere temperate & liberaliter: & hāc determinatio sufficit: quia solē hāc duae virtutes faciūt hominem bene se habere circa vsum substantiarum: id est possessionis. Et hoc patet in alijs virtutibus. Nō enim potest dici quod aliquis vtatur sua possessione māfuerit aut fortiter. Mansuetudo enim est circa iras: & fortitudo circa timores: & audacias: & sic in nullo respiciunt vsum possessionum: sed temperantia quae est circa concupiscentias ciborum: & venerorum, propter quas multi consumunt suam substantiam: & liberalitas quae est circa donationes & acceptiones, manifeste respiciunt vsum possessionis. Vnde potest dici quod aliquis vtatur sua possessione temperate: & liberaliter. Vnde cum per vtrumque istorū videatur esse inconueniens circa vsum possessionum: necessarium est circa ipsas esse studiosos: scilicet temperantiae & liberalitatis. Deinde cum dicit.

Absurdum quoque est cum facultates adaequauerit: de ciuū multitudine nihil determinare, sed indefinitā relinquere multitudinem filiorū. Quasi sufficienter adaequatam propter sterilitates quotcūque contingant: quod videtur nunc quoque euenire in ciuitatibus. Sed opus est vt alia certitudinem tunc habeat, quā nunc. Nam nunc quidem nemo dubitat ex eo, quia in singulos diuisa sunt facultates in quantacūque multitudine. Tunc vero cum sint indiuisa, necessariū est dispares nihil habere: siue pauciores sint multitudine, siue plures. Magis autem putaret quis oportere determinatum esse modum procreandorum filiorum, quā facultatum: vt non plures, quā determinatum sit procreari oporteat. Et numerus diffiniendus est, respectu habito ad fortunas: si contingat decedere aliquos: & ad defectū procreandi ceterorū. Praetermittere autē id, vt in ple-

risque ciuitatibus: necesse est egestatis sit causa ciuibus. Egestas vero seditiones: & delicta parit.

Improbat positionem Socratis ex hoc quod determinans quantitatem possessionum non determinabat quantitatem generationis: & circa hoc sex facit. Primo quidem proponit esse inconueniens id quod Socrates dicebat: & dicit quod inconueniens est quod aliquis velit possessiones ciuitatis adaequare: id est ad certam quantitatem reducere: & cum hoc non instituat aliquid ad determinandum multitudinem ciuū: sed permittat generationem ciuū in infinitū fieri: sicut Socrates faciebat. Secundo, ibi. (Quasi sufficienter &c.) ponit rationem quae mouebat Socratem: contingit enim in ciuitate multas mulieres esse steriles: & ita licet alijs mulieribus generantibus multos filios: tamen semper conseruabitur eadem multitudo ciuitatis: sicut nunc videmus in ciuitatibus euenire. Et propter hoc Socrati non videbatur necessarium quod circa generationem filiorum aliquid taxaretur. Tertio quidem: ibi. (Sed opus est &c.) ostendit Aristoteles hanc rationem esse insufficientem: quia nunc in ciuitatibus propter hoc quod possessiones sunt diuisae vnoquoque habente propriam possessionem: nulla dubitatio potest prouenire ad quantacūque multitudinem proueniat generatio filiorum: quia vnusquisque filijs suis studet aliquo modo prouidere. Sed tunc dum possessiones non essent diuisae inter ciues sūm ordinem Socratis, sequatur, quod illi qui essent ignobiliores: nihil perciperent de fructibus possessionum siue multiplicarentur siue diminuerentur: dum enim potentes ciuitatis primo sibi & suis filijs necessaria sumerēt: si eorū multitudo excreceret. Quarto: ibi. (Magis autē putaret &c.) proponit quod oportet determinare multitudinem circa generationem filiorum: & dicit quod aliquis potest existimare quod magis oportet determinari generationem filiorum quā etiam multitudinem substantiarum: ita scilicet quod non generentur plures ciues ab aliquo numero determinato: cui sufficienter ciuitatis possessiones. Quinto: ibi. (Et numerus diffiniendus &c.) ostendit quid debeat obseruari in tali determinatione: & dicit quod oportet determinare multitudinem filiorum generandorum respiciēdo ad casus fortuitos: puta ad mortes eorum qui nascuntur: & ad sterilitatem mulierum quae non concipiunt: vt scilicet tantum permittatur ex alia parte superexcrecere generatorum numerus: vt huiusmodi defectus fortuiti suppleantur. Sexto: ibi. (Praetermittere autē id &c.) ostendit quomodo oportet determinari multitudinem generatorum: & dicit quod hoc ideo necessarium est: quia si permittatur quod in infinitum homines generent absque aliquo determinato numero: sicut communiter fit in ciuitatibus: ex necessitate sequitur: quod ex hoc proueniat causa paupertatis ciuibus. Multi enim filij pauperes erunt habentes id solum: quod eorum pater diues habebat: ex paupertate autem ciuū sequitur quod sint seditiosi et maligni: quia dum non habent necessaria vitae, student ea acquirere fraudibus & rapinis. Deinde cum dicit.

Itaque Phedon Corinthius, vnus ex vetustis legumlatoribus, familias censuit aequales permanere debere: & ciuū multitudinem: quamuis fortitiones habebant prius omnes iniquas sūm magnitudinem: at in his legibus contrarium est. Verum de his quemadmodum statuendum putemus, postea erit dicendum. Omissum est etiam in illis legibus quemadmodum differant praesides a subiectis. Inquit enim oportere, quemadmodum ex alio lanæ filum ducitur, quam lini: sic & eos, qui praesunt se habere debere ad eos, qui subsunt. Cum vero totā substantiam augeri dixerit

dixerit vsque ad quincuplum: quare hoc vti que non erit in regione vsque ad aliquid. Videndum est etiam ne aedificiorum diuisio non prosit ad rem familiarem. Duas enim cuique domos attribuit: at difficile est duas habitare domos.

Improbat disciplinam legum Socratis quantum ad distinctionem: quam in ciuitate faciebat: & circa hoc quatuor facit. Primo ostendit quomodo circa distinctionem discordabat ab alijs legislatoribus. Et dicit quod quidam legislator Corinthi Phedon nomine duo dixit esse obseruanda in ciuitate: quorum vnum est vt domus antiquorum ciuū permanerent aequales adinuicem in diuitijs & dignitate: etiam si a principio inaequales fortiter habuissent: quomodo autem reduci possint ad aequalitatem infra dicitur. Aliud est vt multitudo ciuū semper aequalis remaneat: sed in legibus Socratis contrarium inuenitur: quia neque ordinat quomodo aequalitas multitudinis ciuū conseruetur: neque etiam statuit, quod sint aequales diuitiarum ciuū: sed permittit quod quidam habeant maiores diuitias alijs: vt postea dicitur. Sed de hoc quid melius sit: vtrum scilicet quod omnes ciues habeant diuitias aequales vel non: postea determinabitur. Secundo ibi. (Omissum est &c.) improbat legem Socratis quantum ad distinctionem principum. Et dicit, quod per leges Socratis non fuit determinatum quomodo deberent distinguere principes a subditis: cum tamen ipse diceret: quod oporteret aliquam distinctionem esse inter eos: vt sicut ex alia materia fit filum lanę quod filum lini: ita ex alia conditione oporteret aliquos assumi in principatum, & remanere aliquos in subiectione. Nō enim poterat eos distinguere per originem generis, ex quo ponebat pueros & vxores cōes. Tertio ibi. (Cū vero &c.) improbat positionem Socratis quantum ad distinctionem possessionum. Et dicit, quod Socrates permittebat, quod in rebus mobilibus diuitiarum vnus multiplicarentur supra diuitias alterius in quincuplum: & pari ratione poterat permittere idem in possessione terrarum: vt non faceret omnes agros communes. Quarto ibi. (Videndum est etiam &c.) improbat distinctionem Socratis quantum ad domos. Et dicit, quod oportet considerare ne forte distinctio domorum, quam introducebat Socrates non sit utilis economica. Dicebat enim, quod quilibet ciuis debebat habere duo domicilia forte propter separationem filiorum. Sed hoc est difficile, quod aliquis habeat tantam familiam, quod possit inhabitare duas domos: & etiam damnosum economica: vt vnus homo faciat duas expensas in duabus familijs.

LECTIO SEPTIMA.

Socratis res publica improbat quantum est merito magistratum.

Tota vero constitutio vult esse neque plebis gubernatio, neque paucorum potentium. Sed horum mediam, quam vocant remp. Est enim ex his, qui arma ferunt.

Postquam Aristoteles improbat positionem Socratis quantum ad disciplinas legum: hic improbat eam quantum ad ordinem ciuitatis. Et primo quantum ad populum. Secundo quantum ad principes: ibi. (Sunt qui &c.) Ad euidenciam autem eorum, quae hic dicuntur considerandum est, quod sex sunt species ordinationis ciuitatum, vt in tertio dicitur. Omnis enim ciuitas, aut regitur ab vno, aut a paucis, aut a multis. Si ab vno: aut ille vnus est rex aut tyrannus. Rex quidem si sit virtuosus tenens communem utilitatem subditorum. Tyrannus autem si sit malus omnia retorquens ad suum commodum utilitate subditorum contempta. Si vero regatur ciuitas a paucis: aut illi eligentur propter virtutem, qui bonum multitudinis procurerent: & tale regimen dicitur potestas optimatum. Aut eligentur aliqui pauci propter potentiam: aut diuitias & non propter virtutem: qui omnia, quae sunt multitudinis ad su-

propriam utilitatem retorquebunt: & tale regimen dicitur principatus paucorum. Si vero ciuitas regitur a multis: similiter siquidem regatur a multis virtuosus: tale regimen vocabitur communi nomine Politia. Non autem contingit multos inueniri virtuosos in ciuitate: nisi forte sūm bellicam virtutem: & ideo hoc regimen est: quando viri bellicatores in ciuitate dominantur. Si vero tota multitudo populi dominari velit: vocatur plebeius status. Dicit ergo primo: quod sūm legem Socratis tota coordinatio multitudinis, scilicet ciuitatis, neque est plebeius status, neque principatus paucorum: sed est media horum: quam communi nomine nominant aliqui politicam: & consistit ex his, qui vtruntur armis. Cum enim Socrates multitudinem ciuitatis diuideret in duas partes: quarum vna erat pugnantium, alia artificum & agricolarum, Agricolas autem oportet in agris manere. Relinquitur, quod quasi tota multitudo habitantium ciuitatem esset virorum bellatorum: Deinde cum dicit.

Si igitur vt communissimam omnium hanc ciuitatibus constituit remp. recte forsā dixit: in vt optimam remp. non recte, forsā enim Lacedemoniorū remp. quis magis probabit: vel aliam quandam magis optimatium.

Et dicit, quod si ipse instituit talem ordinationem tanquam communissimam inter alias politias: forte bene dixit. Nā Ologarchia est solum magnorum. Democratio vero est solum infirmorum: Hāc vero Politia est ex his, qui sunt medijs inter vtroque. Vnde comunior est: utpote cū vtrisque participas. Sed si ipse instituit talem ordinationem quasi optimam post primam: non bene dixit. Primam autē ordinationem dicit regnum: vel quia est prima a tempore: a principio enim omnes ciuitates regibus regebantur: vel quia est optima: dummodo rex sit bonus. Post hanc autem primam politicam non potest dici: quod politia virorum bellantium sit optima: multo enim melior est principatus virtuosorum: per quem modum regebantur Lacedemonij. vel si qui alij ciues optimatum potestate reguntur. Deinde cum dicit.

Sunt qui dicant optimam remp. ex omni genere gubernationū admixtam esse debere: atque ob id Lacedemoniorum laudant remp. consistere, quidem illam ex paucorum potentia. Item ex vno principe, & populari statu: ponentes regem illorum pro vnus gubernatione. Senatū vero, pro paucorum potentia. Ephoros autem, pro statu populari: quoniam Ephori ipsi ex plebe sumuntur, alij Ephoratū quidem tyrannidem putant: sed populariter regi per comestationes: & alium quotidianum victum.

Improbat ordinem quem Socrates in ciuitate statuebat quantum ad principes, & circa hoc duo facit. Primo ponit positionem eius. Secundo improbat eam: ibi. (Quae autem non &c.) Circa primum duo facit. Primo proponit, quod expedit in ciuitatibus commiseri praedicta regimina. Secundo ostendit qualiter Socrates commiserat. ibi. (Sed in &c.) Dicit ergo primo, quod quidam dicunt quod optimum regimen ciuitatis est, quod est quasi commixtum ex omnibus praedictis regiminibus. Et huius ratio est, quia vnum regimen temperatur ex admixtione alterius: & minus datur seditionis materia: si omnes habeant partem in principatu ciuitatis: puta si in aliquo dominef populus: in aliquo potentes: in aliquo rex: & sūm hoc maxime laudabitur ordinatio ciuitatis Lacedemoniorum: de qua tamen erant duae opiniones. Quidam enim dicebant eam componi ex tribus ciuilitatibus, paucorum potestate: vno principe: & populari statu. Habebant enim in

in ciuitate regē. quod pertinebat ad monarchiam: habebant etiā seniores quosdam ex maioribus ciuitatis assumptos: quod pertinebat ad oligarchiā: habebant etiam quosdam principes, qui eligebantur ex populo: & vocabantur Ephori, id est prouisores, & hoc pertinebat ad democratiā. Aliorum autem opinio fuit, quod principatus ephorum pertineret ad tyrannidem: quia pro uoluntate dominabantur. Sed erant in ciuitate alij principatus: qui disponebant de cōiuijs cōmunibus, & de alijs pertinentibus ad quotidianam uitam ciuitatis: puta de uictualibus & alijs rebus uenalibus, & id dicebant pertinere ad democratiā. Deinde cum dicit.

Sed in his legibus dictum est: optimam rēp. ex plebeio statu cōstare debere: at ex tyrannide.

Ostendit quomodo Socrates commiscebat suam politiam: & dicit quod in legibus Socratis dictum est, quod optima politia debet componi ex tyrannide & plebeio statu: forte propter hoc ut potentia populi refrenaretur per potentiam tyranni: & iterum potentia tyranni refrenaretur per potentiam populi. Deinde cum dicit.

Quas aut nō reponat quis omnino inter species rerump. aut deterrimas omnium esse fateatur. Melius ergo dicunt qui plures commiscēt. Nam quæ ex pluribus constat resp. melior est.

Improbat quātum ad hoc Socratis dictum. Et primo ostendit hanc ordinationem sē se indecētē esse. Secundo ostendit quod ea quæ statuebat non erant conuenientia huic commixtioni: ibi. (Deinde nihil &c.) Dicit ergo primo quod prædicte duæ politię scilicet tyrannis & plebeius: vel non sunt dicende politię: quia non sequuntur ordinē rationis: sed impetum uoluntatis, vel sunt dicendæ pēsime inter omnes. Vnde inconueniens est, quod ex pēsimis politijs componatur optima politia. multo igitur melius faciunt illi qui ex pluribus politijs commiscēt ordinatiōnem ciuitatis: quāto enim est ex pluribus commixta: tanto melior est: quia plures habent partem in dominio ciuitatis. Deinde cum dicit.

Deinde nihil uidet habere ex vnus gubernatione: sed ex paucorū potētia ac populari statu. Verum ad paucorū potētiam inclinare magis.

Improbat dictum Socrates quantum ad hoc, quod ea que instituebat non conueniebant commixtioni prædicte: & circa hoc duo facit. Primo ostendit, quod ea quæ statuebat Socrates non conueniebant prædicte cōmixtioni. Secundo quod erant sē se periculosa: ibi. (Habet etiam &c.) Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit, Secundo manifestat propositum: ibi. (Quod patet ex &c.) Tertio ostendit quomodo prædicte commixtio fieri possit: ibi. (Quod igitur.) Dicit ergo primo: quod cū Socrates uellet commiscere politiam ex plebeio statu & tyrannide: quæ est monarchia quædam: si quis consideret ea quæ ipse statuit, nihil est ibi pertinēs ad principatum vnus: sed omnia sunt pertinentia ad oligarchiam, id est potētes, & democratiā, id est ad populum: sed magis declinat sua ordinatione ad paucorum potestatem. Deinde cum dicit.

Quod patet ex magistratuum creatione. Nam quod ex delectis sortitio fiat: cōmune est vtrique: sed, quod necesse sit ditiores concionem habere, & magistratos creare, Vel aliud quidpiā huius publicorum negotiorum facere. alios uero præteriri: id paucorum potentia est.

Ostendit propositum: & primo circa electionem principum. Secundo circa electionem consiliorum: ibi. (Insuper &c.) Dicit ergo primo, quod hoc quod dictum est manifestum est ex institutione principum: quam Socrates

determinat. Dicit enim, quod debebant aliqui eligi ex quibus per sortem assumerentur principes: & hoc cōe erat, & plebeio statui & potentia paucorum: quia isti electi erant & de populo & de maioribus: sed quædam alia instituebat pertinentia ad potentiam paucorum, scilicet, quod ad ciuitates pertineret conuocare multitudinem: & quod ipsi deferrent principes electos ad populum: et omnia huiusmodi quæ pertinebant ad communitatem ciuitatis uolebat fieri per diuisiones, & in his alios admittebat. Similiter etiam potentia paucorum erat, quod uolebat plures principes fieri ex diuitibus: & in maioribus officijs constitutos. Deinde cum dicit.

Insuper conari, ut plures ex diuitibus ad dignitates sumantur: et ad maximas quidem, ex maximo censu, paucorum potentia est: & senatus assumptio. Assumuntur enim cuncti ex necessitate: sed ex primo censu: postea totidem ex secundo: postea ex tertio. Verum non omnes necesse erat ex tertio vel quarto assumi: ex quarto autem quartorum solis necesse est primis & secundis. Postea ex his æqualem ex singulis censibus, numerum esse sumendum inquit. Erunt itaque plures et potentiores qui ex maximo censu sumuntur: quia necesse non est.

Dicit quomodo in electione consiliorum declinabat ad potestatem paucorum: & dicit, quod sē Socratem ciues distinguebatur per quattuor gradus: & ex omnibus gradibus aliqui erant qui eligebant consiliarios: sed omnes qui erant de primo censu, ex necessitate cogebantur ad eligendum: illi uero qui erant ex secundo, non omnes eligebant: sed aliqui æquales numero primis: & tamē isti etiā ex necessitate cogebantur eligere. Deinde ex tertio gradu eligebantur aliqui æquales: & similiter ex quarto: sed tamen non erat necessarium, quod omnes qui eligebantur ex tertio vel quarto eligerent: sed ex quarto gradu qui erant quartorum, nullus poterat eligere consiliarios: nisi illi qui erant de primo & secundo gradu: & ita dicebat Socrates quod æqualis numerus proueniebat de quolibet gradu ciuitatis: sed hoc non est necessarium: quinimo semper erunt plures & meliores ex maximis censibus, eo quod populares non omnes eligent cum nō habeant necessitatem eligendi. Deinde cum dicit.

Quod igitur non ex gubernatione plebis ac vnus principatu constabit huiusmodi resp. ex his patet. Patebit etiam postea, cum de ea specie reip. tractabimus.

Dicit, quod ex his quæ dicta sunt, potest esse manifestum qualiter oporteat institui remp. ex gubernatione plebis ac vnus principatu, & iterum ex his quæ dicuntur posterius quando incidet consideratio de rep. sic commixta. Deinde cum dicit.

Habet etiā circa magistratuum creationem, delectorum delectum periculosum. Nam si aliqui conspirare uelint etiam mediocri numero: semper secundum horum uoluntatem fiet assumptio. In legibus igitur illa resp. ita se habet.

Ostendit, quod electio principum quæ Socrates instituebat est periculosa. Et dicit, quod periculosum est ciuitati: quæ Socrates instituebat circa electionem principum, ut scilicet ex aliquibus electis alij electi eligerentur. Illi enim primi electi ex quibus eliguntur principes, sunt pauci respectu totius multitudinis ciuitatis: & ideo facilius erit eos peruertere cō totam multitudinē. Vnde si sint aliqui qui uelint

uelint semper institui in principatu, etiā si sint mediocres in multitudine, semper ad horū uoluntatem eligentur principes: quia mutuo se eligent, & mutuo sibi succedent in principatibus. Vltimo epilogando concludit: quod ea quæ sunt in legibus circa remp. Socratis, habent hunc prædictum modum.

LECTIO OCTAUA.

Legum à Phalea carthagenensī institutarum consideratio & earum reprobatio.

Sunt uero & aliæ quædam resp. tum idiotarum: tum philosophorum & in administratione ipsarum uersantium. Omnes autē hęc propinquiores sunt illis, sē quas nūc regunt quæ istæ duę. Nullus enim neque de communitate filiorū: neque de mulieribus talem aliquam introduxit nouitatem. neque etiam de seminarum comestationibus: sed à necessarijs magis inchoauit.

Postquam philosophus disputauit de politia Socratis siue Platonis: hic profequitur de politia cuiusdam qui Phaleas dicebatur. Et circa hoc tria facit. Primo narrat eius ordinationem. Secundo approbat eam quantum ad id quod bene dicebat: ibi. (Quod igitur &c.) Tertio improbat eam quantum ad id in quo deficiebat. ibi. (Sed esse æqualitatem &c.) Circa primum duo facit. Primo comparat istā politiam & sequentes ad præcedentem ordinationem Socratis uel Platonis. Secundo enarrat huius politię ordinationem: ibi. (Uidetur quibusdam &c.) Dicit ergo primo quod præter prædicte politias Socratis uel Platonis sunt et quædam aliæ politię, id est ordinationes ciuitatum, quarum quædam sunt ab idiotis & illiteratis inuenta: quædam uero sunt adiuuentę à Philosophis & à quibusdam hominibus qui fuerunt prudentes & experti in ciuili conuersatione. Et earum quædam sunt constitutę tantum à suis actoribus: ita tamen, quod in nulla ciuitate obseruantur: quædam uero sunt sē quas aliqui ciuilitate conuersant. Omnes autem huiusmodi politię propinquius se habent adiuuicem: & ad id quod est conueniens ciuitati, quæ ambę prædicte politię Socratis uel Platonis: quarum prima superposita est de cōmunitate mulierum: filiorum: & possessionum. Alia uero posterius de legibus ab eo scriptis. Nullus enim alius legislator adiuuenit, neque communitatem filiorum & uxorum, quod pertinet ad primam politiam Socratis: neque ordinauit aliquid circa conuiuia mulierum, quod pertinet ad secundam: ut ex prædicte patet: sed incipiunt ordinare ciuitatem ab his quæ sunt magis necessaria. Deinde cum dicit.

Uidetur quibusdam maximum: ut de patrimonijs recte constituatur: Nam hinc seditiones oriri cunctas asserunt.

Narrat politiam quam Phaleas ordinauit: & circa hoc quattuor facit. Primo ostendit ad quid plurimi legislatores intenderent. Et dicit, quod quibusdam legislatoribus uisum est maxime necessarium esse, quod bene ordinēt de substantijs, id est de possessionibus ciuium: quia ex his præcipue oriuntur omnes seditiones ciuitatum: quas principaliter legislatores remouere intendunt. Deinde cum dicit.

Quamobrem Phaleas carthagenensīs ante omnia de hac parte constituit. Inquit enim patrimonium ciuium æqualia esse debere. Hoc autem per facile factum esse, si statim ab ipsa conditione ciuitatis prouideretur. Postquam uero cōdita foret, difficilius quidem: attamē satis mature adæquati posse: si diuites dotes dent: nec accipiant. Pauperes autem contra, accipiant dotes, & non tra-

dant. Plato autem in legibus suis usque ad aliquid censuit esse permittendum. Nam supra quincuplum eius quod foret minimum, nemini licere ciuū possidere, ut prius diximus. Sed oportet ne id quidē latere legislatorem, quod certe nūc latet: quod qui patrimonio modū imponit: debet etiam filiorum numero modum imponere. Nam si excedat multitudo filiorum, patrimonij facultatem, necessarium erit legem abrogare: & sine illa abrogatione improba lex erit, quoniam ex diuitibus pauperes facit. Opus est ergo ne tales seditiosi efficiantur.

Ostendit quid circa hoc Phaleas ordinauit. Et dicit quod ipse primus circa hoc aliquid statuit. Voluit enim, quod omnes possessiones ciuium essent æquales: quod quidē dicebat non esse difficile fieri in ciuitatibus, quando à principio inhabitari incipiebant: quia poterant possessiones ex æquo diuidi inter ciues. Sed in ciuitatibus inhabitatis quarū ciues habent inæquales possessiones, hoc difficilius erat: tamen cito posset reduci ad hanc regulam per dotes: ita scilicet, quod diuites contrahentes cum pauperibus darent dotes & non acciperent: & pauperes non darent quousque omnium possessiones adæquarentur. Secundo ibi. (Plato autem &c.) ostendit quomodo diuersimode circa hoc Plato ordinauit: dixit enim, quod nulli ciuū debebat dari potestas: ut haberet diuitias plusquam in quincuplum supra eum qui minimum haberet. Sed hoc est intelligendū quantum ad diuitias rerum mobilium: quia res immobiles communes faciebat. Tertio ibi. (Sed oportet &c.) Ostendit in quo oēs huiusmodi deficiebant: latebat enim eos quoniam ex hoc quod statuebant aliquid circa multitudinē diuitiarum: oportebat etiam, quod aliquid ordinaret circa multitudinē filiorum: puta, quod aliquis post certum numerum generationi operam nō daret: uel, quod postquam pueri erant nati in aliquo numero, quod superexcrecentes uiri mitterentur ad alias ciuitates cōstituendas: uel quocūque alio modo. Quia si numerus filiorum qui nascuntur excedat multitudinē diuitiarum quæ alicui homini taxantur: necesse est, quod lex de æqualitate possessionum dissoluantur: puta si duorum ciuium habentium æquales possessiones vnus generet quattuor filios: alius uero vnum tantum: ex necessitate sequetur, quod filij eorum non habeant æquales possessiones: & præter hoc, quod soluantur leges. Sequetur etiam aliud malum scilicet, quod multi qui nascuntur ex diuitibus fiant pauperes, dum substantia vnus diuitis in multos filios diuiditur: & hoc est malū: quia opus est ad pacē ciuitatis, ut filij diuitum qui inolescere possunt non sint pauperes: quia efficerentur latrones. Sed si nō taxetur alicui quantitas possessionis hoc non sequetur: quia sē, quod augetur ei numerus filiorum: studebit aliquis in diuitijs crescere. Sic igitur uel nihil statuendum est circa mensuram possessionum: uel simul cum hoc ordinandum est aliquid circa numerum filiorum. Deinde cum dicit.

Quod igitur ualet aliquid in rep. patrimonio exequatio, & veterum aliqui uidentur cognouisse: ut Solon constituit. Et apud alios lege cauetur, ut non quantum quisque uelit: sed quantum lex permittit, agri possideant. Eadem quoque ratione patrimonia sua alienare leges uetāt. Ut est apud Locros lege cautum, ne quis patrimonium alienare possit: nisi euidentem calamitatē ostenderit superuenisse. Præterea ut antiquę hereditates conseruētur. quod sublatū apud Leucada ualde popularem eorum ciuitatem effecit.

Non enim amplius euenit ex taxatione census ad magistratus assumi.

Approbat prædictam ordinationem quantum ad hoc quod ordinabat aliquid circa mensuram substantiarum: ne videatur propter prædicta inconuenientia ea reprobasse. Approbat autem hoc duplici ratione. Primo quidem per auctoritatem antiquorum legislatorum: & dicit, quod quidam antiquorum legislatorum videntur cognouisse, quod regulare substantias ciuium, habet magnam virtutem ad ciuilem communitatem bene conferuandam. Vnde etiam Solon qui fuit vnus de septem sapientibus, & statuit leges Atheniensium, posuit pro lege, quod etiam apud alios obseruatur: vt non possit quis acquirere de terra ad possidendum quantum voluerit, sed vsque ad aliquem certum terminum. Similiter etiam leges quaedam sunt in aliquibus ciuitatibus, quæ prohibent, ne homines vendant suas possessiones. Sicut in ciuitate Locrorum quæ est in Calabria lex fuit antiquitas: vt nullus venderet possessionem nisi monstraret, quod accidisset ei aliquod graue infortunium: puta, quod esset captus ab hostibus: vel aliud aliquid huiusmodi passus. Similiter etiam leges aliquæ sunt ordinantes, quod antiquæ sortes ciuium conferuentur illese: & hæc omnia pertinent ad hoc, quod substantiæ ciuium regulentur. Secundo ibi. (Quod sublatum &c.) ostendit idem per inconuenientia quæ sequuntur. & dicit, quod quia hoc fuit permisum in quadam ciuitate consecutum est: quod eorum respectu esset multum popularis: quia cum indifferenter cuiuslibet liceret possessiones emere: factum est, quod multi popularium sunt exaltati & maiores depressi: & ita sequebatur, quod non eligerentur homines ad principatus ex aliquibus determinatis dignitatibus ciuium propter confusionem superuenientem in conditionibus ciuium. Deinde cum dicit.

Sed ad equalitatem quidem patrimoniorum constitui: verum hæc aut ita magna esse, vt delitari liceat: aut ita exigua, vt tenuiter victum agant. Patet igitur non sufficere patrimonia exæquata fuisse à legislatore: sed medium coniectandum esse. Præterea si quis mediocritate statuatur omnibus patrimonia, nulla utilitas est. Magis enim cupiditates adæquandæ sunt quam patrimonia: hoc autem fieri non potest nisi sufficienter disciplina ciuibus adhibita per leges. Sed forsitan rñderet Phaleas hoc ipsum se dicere. Censet enim horum duorum æqualitatem ciuitatibus inesse debere, patrimonij scilicet ac disciplinæ. Sed quæ tandem hæc disciplina sit, exprimendum fuit: & vnam eandemque esse nihil potest: nam fieri potest, vt sit vna eademque disciplina. Verum eiuscemodi: per quam cupiditas fiat pecuniarum: aut honoris: aut vtriusque.

Improbat prædictam ordinationem: & primo quantum ad hoc: quod aliqua prætermisit. Secundo quantum ad hoc: quod substantias non conuenienter regu lauit ibi. (Eodem modo &c.) Tertio quantum ad hoc: quod de artificibus inconuenienter assignauit ibi. (Videtur autem &c.) Circa primum tria facit. Primo ostendit, quod prætermisit ea: quæ pertinent ad disciplinam ciuium. Secundo, quod prætermisit ea: quæ pertinent ad pacem ciuitatis ibi. (Insuper seditiones &c.) Tertio ex hoc, quod prætermisit ea: quæ pertinent ad ciuilem conuersationem ibi. (Præterea &c.) Circa primum ponit duas rationes: quarum prima est: quod contingit esse æqualitatem substantiæ inter ciues: & tamē potest esse vel valde multa: ita, quod ciues ex ea delitiose viuunt: & sic ciuium mores corrumpantur: vel valde modica, vt viuant ciues valde tenaciter: ita, quod vnus alteri subuenire non possit: & vtriusque eorum est nocuum ad bonam disciplinam ciuium.

Vnde manifestum est: quod non est sufficiens legislator ex hoc, quod solum facit substantias ciuium æquales: sed oportet, quod ipse determinet aliquod medium: ita scilicet, quod sit tanta quantitas possessionum: vt neque superflue possint delitijs intendere: neque etiam nimis parce viuere compellantur. Secundam rationem ponit ibi. (Præterea &c.) Et circa hoc duo facit. Primo ponit rationem & dicit: quod etiam si aliquis omnibus ciuibus ordinet moderatam possessionem: adhuc istud non sufficit ad bonam vitam ciuium: magis enim oportet regulare interiores concupiscentias animæ: vt scilicet non immoderata concupiscant, quam exteriores substantias: vt scilicet non immoderata habeant: sed, quod concupiscentiæ hominum regulentur, hoc non contingit nisi per hoc, quod homines sint sufficienter instructi per debitas leges: quas Phaleas non posuit, vnde insufficienter tradidit ea: quæ pertinent ad disciplinam ciuium. Secundo ibi. (Sed forsitan &c.) excludit responsonem phaleæ, qui forte ad hanc rationem responderet: quod vtrunque oportet esse in ciuitate, scilicet, & equalitatem possessionis & equalitatem disciplinæ: vt scilicet omnes ciues æquali disciplina informantur. Sed contra hoc Arist. dicit: quod oportuit scire eum dicere: quæ est ista disciplina: qua oportet omnes ciues informare. Non enim sufficit dicere: quod sit vna & eadem omniū: sed oportet eam esse talem, per quam ciues informantur: vt quidam eorum non velint excedere alios vel in diuitijs: vel in honoribus: vel simul in vtriusque: vnde cum talem disciplinam Phaleas prætermiserit: insufficientes legislator fuit. Deinde cum dicit.

Insuper seditiones oriuntur non solum ob patrimoniorum: verum etiam ob honorum inæqualitates: & hoc diuersum in alterutro. Nam multitudo quidem grauiter fert inæqualitatem patrimoniorum: præstantes autem viri honorum equalitatem. Vnde illud natum est. Honorum incumbit tam ignauus quam bonus. Non solum vero homines propter necessaria iniuriantur: quorum remedia putant adæquationem patrimoniorum: ne spoliarent alios propter frigus: aut propter famem: verum etiam vt gaudeant: neque concupiscant. Nam si maiorem habeant necessariorum cupiditatem: ob huius medelam iniurias inferunt. Non ergo ob hanc solum, verum etiam si concupiscant: vt molestia careant: & voluptate fruuntur. Quod igitur horum trium remedium est, his quidem exiguum patrimonium & opificium: illis autem temperantia. Tertium vero, si quis velit per illa delectari, non aliunde quam à philosophia querat remedium: nam cæteræ quidem hominibus egent. Cum iniurias inferunt plurimum propter superflua, non propter necessaria: puta tyrannidem inuadunt, non vt frigus repellant. Quapropter honos maximus habetur, non ei qui fu rem occiderit: sed ei qui tyrannum. itaque Phaleas paruis duntaxat iniurijs hac sua reip. constitutione succurrit.

Ostendit, quod prætermisit ea quæ pertinent ad pacem ciuitatis. Et circa hoc ponit tres rationes, quarum prima est: quod ciues dissident non solum propter inæqualitatem possessionis: sed etiam propter inæqualitatem honorum: sed diuersimode tamen: nam multitudo popularium de honoribus non curat: sed solum de diuitijs: & ideo dissident propter inæqualitates diuitiarum. Sed homines gratiosi qui alios excellunt in operibus virtutum, dissident de honoribus,

si æquales eis reddantur, & non maiores, quam alij: & ideo indiget legislator ordinare aliquid circa honores: vt scilicet aliquis honor determinetur: qui non detur nisi bonis. Et alius honor sit: quo etiam malus, id est deficientes à virtute vti possit, & sic seruabitur pax in ciuitate. Cum igitur hoc Phaleas prætermiserit: insufficienter tradidit ea: quæ pertinent ad pacem ciuitatis: Secundam rationem ponit ibi. (Non solum vero &c.) Quæ talis est. Homines quidem non solum iniuriantur alijs propter necessaria conquirenda: quod est primum, cuius remedium esse putabat Phaleas: quod substantiæ ciuium essent æquales: & sic omnes necessaria habent: & sic vnus homo non spoliatur alium propter vitandum frigus aut famem: sed etiam quidam proximo iniuriatur, vt fruuntur suis delectationibus: & vt non concupiscant aliquid: quod statim non habeant: quia si sint aliqui qui habeant maiorem concupiscentiam rerum temporalium necessarijs, id est qui pluram concupiscant quam sint eis necessaria, propter huiusmodi medelam, id est vt satisfaciatur suæ concupiscentiæ: iniuriantur auferentes bona aliorum vi vel dolo: nec solum propter hanc causam homines iniuriantur: sed etiam propter hoc, quod aliqui volunt ita gaudere delectabilibus: quod nullas tristitias patientur: & ideo iniuriatur hominibus: per quos timent sibi posse inferri tristitias opprimendo eos. Oportet igitur ad pacem ciuitatis, quod legislator excogitet remedia contra istas tres causas iniuriandi. Illis enim qui iniuriantur propter necessaria conquirenda, pro remedio sufficit modica possessio, & operatio propria: per quam sibi victus aliquis acquirat. Paucis enim natura contenta est: sed illis qui iniuriantur propter concupiscentias delectationum: remedium est temperantia: quæ moderatur in homine delectationum concupiscentias. Sed contra tertium scilicet, contra eos qui iniuriantur vt non tristentur, remedium adhibet philosophia, quantum ad eos: qui possunt huiusmodi delectationibus frui quæ sunt sine tristitia: quæ etiam facit hominem non tristari in infortunijs: sed in alijs duobus potest homini auxilium ferri per homines. Vnde cum ista duo secunda remedia Phaleas prætermiserit, solum contra primum remedium ferens: videtur insufficienter ordinasse. Tertiam rationem ponit ibi. (Cum iniurias &c.) Et dicit, quod homines maxime iniuriantur propter excellentias diuitiarum & honorum acquirendas: non autem propter necessaria conquirenda: sicut patet de illis qui exercent tyrannidem, non quidem propter hoc vt non patientur frigus aut famem: sed propter prædictas excellentias: & ideo quia isti maxime iniuriantur in ciuitate, propter hoc, premium datur magnorum honorum in ciuitatibus his: qui interficiunt tyrannos: non autem his qui interficiunt alios fures: & tamen contra iniurias tyrannorum nullum remedium apposuit Phaleas. Vnde patet, quod modus ordinationis eius præbet auxilium solum contra modicas iniurias: non autem contra magnas.

Deinde cum dicit.

Præterea multa statuere pergit: per quæ ad se ipsos recte instituti erunt: sed oportebat quoque ad finitimos, et peregrinos omnes. necesse est ergo constitutam esse remp. ad bellicum robur: de quo ille nil dixit.

Ostendit, quod ordinatio Phaleæ insufficienter erat quantum ad ciuium conuersationem: quia oportet in ciuitate multa constitui: ex quibus ciues bene conuersantur ad viciniam. Oportet etiam aliqua constitui: per quæ bene conuersentur ad vicinos: & ad quoscunque extraneos: & quia inter vicinos & extraneos quidam etiam sunt hostes: cum quibus est bellandum: ideo necesse est etiam ponere in ciuitate aliquam ordinationem in comparatione ad bellicam fortitudinem: quæ omnia prædictus legislator prætermisit: vnde manifestum est: quod insufficienter ciuitatem ordinauit.

LECTIO NONA.

Phaleam reprendit, quod cum fundos & domos exæquasset, de seruis & pecunijs tacuit.

Eodem modo de facultatibus: tantas enim esse oportet, vt non solum ad ciuium vsum: verum etiam ad pericula externa sufficiant. Quare nec ita magnas esse decet, vt finitimi concupiscant: quibus resisti non possit: nec rursus ita paruas: vt cum paribus et similibus bellum nequeant sustinere. Ille igitur nihil determinauit. Oportet autem, neque id latere, quantas facultates habere conducat: forte recta determinatio fuerit: tantas esse debere, vt lucrum superantibus bello afferre non possint. sed ita sint, quasi nihil superacquirant: quare Eubulus considerare iussit Autophar datem cum Atarneæ obsidere vellet, cogitaret quanto tempore circa expugnationem eius loci distineretur: ac existimare huius temporis iacturam. Velle enim pro minori precio, iam tunc Atarneæ relinquere: quæ cum dixisset. Autophar datem in sententiam traxit, & obsidionem prætermittente fecit. Habet igitur utilitatem exæquatio patrimoniorum inter ciues: ne inde seditiones orientur. Verum: vt ita dixerim: non admodum magnam: nam & præstantiores conqueri possent, quasi ipsi plus habere debeant. ex quo fit vt ipsi sepe insurgant, ac seditiones concitent. Præterea improbitas hominum insatiabilis est: & primo quidem sufficere dicunt pauca atque minima: mox vero, vbi illa sunt consecuti, plura appetunt semper: quousque in infinitum procedant. Infinita est enim cupiditatis natura, ad cuius expletionem plurimi viuunt. Horum igitur principium est magis quam patrimoniorum exæquatio. ciuitatem sic instituere, vt boni quidem viri, plus quam sibi competat, habere non querant. Improbis autem si querant, habere non possint. Hoc autem fiet si inferiores sint: nec iniuriam patientur. Nec vero in hac ipsa exæquatione patrimoniorum recte est ab eo dispositum: cum fundos & agros exæquet solum: sed sunt seruorum quoque: armentorumque, & pecuniarum diuitiæ: & apparatus ingens earum rerum: quas suppellectilem vocitamus. An igitur horum omnium exæquatio querenda est: vel moderatio quædam mediocris: vel cuncta omittenda.

Postquam philosophus improbauit politiam Phaleæ quantum ad ea quæ prætermisit, quantum ad disciplinam ciuium: pacem ciuitatis: et communem conuersationem: hic improbat eam quantum ad hoc, quod insufficienter de substantijs ordinauit: & circa hoc ponit quattuor rationes: circa quarum primam dicit: quod etiam de possessione non sufficienter determinauit: quauis enim posuerit quandam possessionis regulam inter ciues adinuicem: vt scilicet omnium possessiones essent æquales: non tamen determinauit quanta deberet esse possessio totius ciuitatis: cuius mensuram oportet accipere: non solum in comparatione ad sufficientiam ciuium vsum: qui pertinent ad victum & vestitum ciuium & alia huiusmodi: sed etiam per comparationem

rationem ad pericula: quæ possunt ab exterioribus immi-
nere. Et ideo duo sunt consideranda circa quantitatem
sefessionis ciuitatis: quorum vnus est: quod non sit tam magna,
quod vicini potentiores alliciantur ad eam concupiscendam:
ita, quod ciues non possint sustinere eorum molestias. Aliud
est, quod non sit tam parua ut non sufficiat ad præparationem
belli: per quod ciues resistent sibi equalibus & similibus.
Oportet ergo scire, quod multitudo possessionis prodest ci-
uitati: quia per hoc erunt ciues sufficientes: non solum ad
expensas vitæ ciuiliis: sed etiam ad exercitia bellica. Sed
tamen optimus terminus esse videtur multitudinis sub-
stantiæ vt non sit tanta: vt propter abundantiam ciues de
leui præsumant inferre bellum suis potentioribus: sed ita
vt possint secure inferre bellum his qui non habent tan-
tam substantiam, per quam eis possint resistere. Vel po-
test aliter intelligi: vt talis terminus possessioni ciuium
statuatur: vt potentiores non de facili moueantur bellum
ciuitati inferre: allecti ex abundantia possessionis eorum:
sed ita se habeant ad eos: sicut ad illos qui non habent tot
diuitias propter quas diripiendas debeant potentiores di-
scrimen belli subire. & huic consonat exemplum quod sub-
dit. Cum enim quidam princeps Autophardates nomi-
ne vellet obsidere quandam ciuitatem: quæ Atharnea di-
cebatur: quidam sapiens Eubolus nomine veluti bonus
consiliarius induxit eum vt consideraret in quâto tempo-
re posset capere ciuitatem: et cum hoc etiam computaret
tanti temporis expensas: & si inueniret, quod minus lucrare-
tur capiendâ ciuitatem quæ expenderet obsidendo, derelin-
queret ipsam. Cui consilio princeps ille consentiens, ces-
savit ab obsidione: non autem cessasset si maiores diuitias
habuisset: vnde prædictus possessionis terminus videtur
esse vtilis ciuitati: quem cum Phaleas prætermiserit: videtur
insufficienter de possessione ciuitatis ordinasse. Secun-
dam rationem ponit ibi. (Habet igitur &c.) Et dicit, quod in
aliquo expedit ciuitati, quod substantiæ ciuium sint æquales
ad hoc, quod non fiant seditiones adinuicem inter ciues. Sed
vt ita liceat dicere: hoc non est aliquid magnum: quia per
hoc cessant seditiones inter paruos ciues: remanet autem
materia seditionis maioribus ciuitatis. Illi enim qui sunt
in ciuitate gratiosi: vt pote nobiles & virtuosus existentes,
indignabuntur: si æqualia recipiant: cum sint digni mai-
oribus: sicut enim contra iustitiam esse videtur vt æquales
inæqualia habeant: ita iniustitia est, vt inæquales æqualia
habeant. Et ex hac causa frequenter maiores sunt alijs mo-
lesti & seditiones mouent. Per iustitiâ enim conseruatur
pax ciuitatis: transgressio vero iustitiæ est seditionis cau-
sa. sic igitur insufficienter de possessionibus statuit Pha-
leas. Tertiam rationem ponit ibi. (Præterea improbi-
tas &c.) Et dicit, quod si voluntas hominum quantum ad ne-
cessitatem repleti possit: tamen quantum ad maliciam
repleti non potest. Primo enim homini, qui nihil habet
videtur sufficiens, quod habeat duos obolos quos cum acqui-
siuerit: vel ex hereditate paterna acceperit: semper videtur,
quod indigeat pluribus: & hoc vsque in infinitum. Et hoc ideo
est: quia natura concupiscentiæ est infinita: non enim que-
rit sola necessaria vitæ: sed omnia quæ possunt homini esse
delectabilia: quæ sunt infinita. Vnde cum plurimi ho-
minum ad hoc contendunt vt suam concupiscentiam re-
pleant: sequitur, quod eorum desiderium repleti non possit
vsque in infinitum. Ex hoc autem, quod aliqui desiderant ea que
sunt aliorum oriuntur in ciuitatibus seditiones. Oportet
igitur, quod legislator magis regulat principium horum sci-
licet concupiscentiam quæ etiam possessiones: sed hoc aliter
fit quantum ad bonos. & aliter quantum ad malos.
Oportet enim, quod legislator illos qui sunt naturaliter vir-
tuosi ita instituat, quod non velint agere auare, id est tollere
aliena, quod quidem facere potest assuefaciendo eos ad
amorem iustitiæ: sed homines prauos sic debet tractare:
vt non possint aliena tollere etiam si velint. Et ad hoc duo
sunt necessaria: quorum vnus est vt prauis in ciuitate sint
minores, id est, quod dimittantur in infimo statu vt alijs no-

ere non possint. Aliud autem est vt eis iniuriæ non irro-
gentur: ex quibus homines prouocantur: vt alijs noceant.
Cum igitur huiusmodi disciplinam Phaleas prætermise-
rit insufficienter in sua legislatione fuisse videtur. Quartâ
rationem ponit ibi. (Nec vero etc.) Et dicit: quod Phaleas non
sufficienter dixit de æqualitate substantiæ: quia ad æqua-
uit substantias ciuium solum quantum ad bona immobi-
lia, scilicet quantum ad possessionem terre. Sunt autem quæ
dam aliæ diuitiæ: puta feruorum: animalium: denariorum:
& aliorum quæ præparant ad vsum vitæ: quæ supple-
cilia dicuntur: de quorum æqualitate nihil dixit. Opor-
tet autem, quod omnium tam mobilium quæ immobilium æqua-
litas statuatur, aut secundum aliquem alium modum or-
dinetur de eis: aut, quod omnia prætermittantur. Eadē enim
ratio est de mobilibus & immobilibus: quia ex vtriusque se-
ditiones oriuntur. Deinde cum dicit.

Videtur autem ex ipsarum legum positione
ciuitatem exiguam constituere. Siquidem artifi-
ces omnes publici erunt: nec multitudinem au-
gebunt ciuitatis. Sed certe publicos esse eos qui
publica faciunt opera oportet: quemadmodum
Epidamnijs: & quemadmodum Diophantus quan-
doque Athenis constituit. De Phalea igitur repu-
tere ex his deprehendi potest: siquid ab eo sit be-
ne dictum: vel non bene.

Improbat ordinationem Phaleæ quantum ad artifices:
& dicit: quod propter legem quæ Phaleas circa artifices tu-
lit, sequebatur, quod ciuitas modica constitueret. Volebat
enim, quod omnes artifices in communi operarentur: & eor-
um opera distribuerentur ciuibus secundum eorum necessitates:
& secundum hoc artifices essent quasi serui communitatis, et non
facerent aliquod supplementum ad multitudinem ciuitatis.
Vnde relinquebatur, quod ciuitas esset parua: cum vide-
mus nunc non modicam partem ciuitatis ex artificibus
esse. Oportet tamen esse in ciuitate aliquos publicos ope-
rarios: qui operentur opera communia ciuitatis: sicut ser-
uatur in ciuitate Epidamnijs: & sicut quidam legislator no-
mine Diophantus aliquando statuit Athenis. Vltimo au-
tem epilogando concludit: quod ex præmissis potest aliquis
considerare circa politiam Phaleæ quid bene vel non
bene dixerit.

LECTIO DECIMA.

Hippodami Milesii res publica qualis fuerit, & in quibus deficiat.

Hippodamus autem Euryphontis Milesius:
qui & ciuitatum diuisionem inuenit: & py-
reum abscidit: cum esset in cetera quoque vita mo-
rosior, propter gloriæ cupiditatem, vsque adeo, vt
quibusdam videretur superfluous capillorum pro-
lixitate: & ornatu sumptuoso. Præterea vestitu
vili quidem: sed admodum factio, non in hyeme
solum: verum etiam in æstate. Studiosus autem
de omni natura esse volens, primus omnium: quod
non in repub. versati essent: aggressus est aliquid
dicere de optimo ciuitatis statu.

Postquam philosophus prosecutus est de politia Pha-
leæ: hic incipit agere de politia Hippodami: & circa hoc
tria facit. Primo exponit conditionem legislatoris. Secun-
do narrat politiam ipsius: quam ipse instituit ibi. (Consti-
tuit autem &c.) Tertio improbat eam quantum ad aliqua
ibi. (Sed primo &c.) Circa primum tria facit. Primo di-
cit quid in arte politica Hippodamus adinuenit: & dicit:
quod adinuenit distinctionem ciuitatis quantum ad diuer-
sos ordines ciuium. & iterum diuisit suburbia. Adinuenit
enim quomodo territorium ciuitatis per diuersa sub-
urbia

urbia distinguere deberet. Fuit autem Euryphontis filius:
Milesius autem natione. Secundo exponit conuersationem
ipsius: & dicit: quod quia erat honoris cupidus: quædam
superflua obseruabat in propria vita priuata: quæ est alia
a ciuili. Videbatur enim esse curiosus in multitudine ca-
pillorum & comæ: & iterum in vtilitate vestitus. Vole-
bat tamen habere calida vestimenta non solum in hieme:
sed etiam in æstate. Tertio exponit studium ipsius: voluit
enim ratiocinari de tota natura rerum: & primus inter
philosophos: qui non agunt ciuilem vitam sed contem-
platiuam: conatus est determinare: quæ sit optima politia.
Deinde cum dicit.

Constituuit autem ciuitatem multitudine de-
cemilium in tres diuisam partes. Faciebat enim
vnam partem artifices: alteram agricolos: tertiâ
propulsatores belli, atque arma tenentes.

Enarrat ordinem politiam ipsius: & primo quantum ad
diuisiones quas adinuenit. Secundo quantum ad iudicia
ibi. (Legum quoque tres &c.) Tertio quantum ad ciuium
disciplinam ibi. (Ferebat quoque &c.) Circa primum duo
facit. Primo ostendit quomodo diuisit ciuium multitu-
dinem. Secundo quomodo diuisit ciuitatis possessiones ibi.
(Diuisit quoque &c.) Dicit ergo primo: quod Hippodamus de
terminabat optimam quantitatem multitudinis in ciui-
tate: vt sit. x. milium virorum: & hanc multitudinem diui-
debat in tres partes: quarum vna erat artificum: alia agri-
colarum, tertia pugnatorum. Deinde cum dicit.

Diuisit quoque regionem in tres partes: vt esset
pars vna sacra: alia publica: tertiâ priuata. Vnde
cultus dijs fieret, sacra: vnde vero propulsatores
belli alerentur, publica: quæ vero agrorum
foret, priuata.

Ostendit quomodo diuidebat possessionem ciuitatis:
& dicit, quod totam regionem, id est territorium ciuitatis di-
uidebat in tres partes. quarum vnâ volebat esse sacram:
de qua scilicet fierent ea: quæ homines reputant fieri pro-
pter cultum diuinum: aliam volebat esse publicam vel
communem: de qua viuerent bellatores, tertiâ vole-
bat esse propriam: quæ distribueretur inter agricolas.
Deinde cum dicit.

Legum quoque tres esse species solum putabat.
De quibus vero iudicia fierent, totidem esse nu-
mero: iniuriam: damnum: cædem. Ponebat quoque
vnum iudicium principale: ad quod omnia ma-
le iudicata reducerentur: idque constituabat ex se-
nibus quibusdam delectis. Sententias vero in iu-
dicijs non calculis ferendas esse censebat: sed
vnumquemque iudicem tabellam asserre: in qua
scriberet, si condemnaret simpliciter, sententiam:
si absolueret simpliciter, vacuum: si partim con-
denaret, partim absolueret, id ipsum diffiniret.
Nam vt nunc quidem fit: non recte prouisum à
lege existimabat: quia coguntur homines alte-
rutrum iudicantes, peierare.

Narrat ordinem politiam ipsius quantum ad iudicia: &
circa hoc tria facit. Primo dicit: quod putauit leges iudiciorum
esse solummodo tres secundum tria: de quibus homines in iudi-
cijs disceptant: quæ sunt iniuria: damnum: & mors: vt ini-
uria referatur ad ea, quæ sunt in vituperium hominis:
nocumentum autem ad ea, quæ sunt in damnum rerum:
sub morte autem comprehendantur omnia, quæ sunt in
nocumentum personæ. Secundo ibi. (Ponebat quoque &c.)
dicit: quod Hippodamus instituit quandam principalem cu-
ram

ad quam reducerentur, quasi per appellationem om-
nes causæ quæ non viderentur esse bene iudicatæ: & vo-
lebat, quod hoc iudicium committeretur quibusdam senibus
ad hoc electis: qui & discretione & virtute essent probati.
Tertio ibi. (Sententias vero &c.) ponit modum quem
in iudicando volebat obseruari: cum enim esset aliqua sen-
tentia ferenda à multis iudicibus: putabat non oportere:
quod iudices conferrent adinuicem de sententiâ ferenda: sed,
quod vnusquisque solitarius cogitaret de sententiâ ferenda: &
illud quod cogitaret deferret scriptum in pugillari: ita sci-
licet, quod si sibi videretur: quod aliquis accusatus esset condem-
nandus: simpliciter condemnationem ibi describeret. Si ve-
ro sibi videretur, quod esset simpliciter absoluedus deferret,
pugillare vacuum. Si autem sibi videretur, quod quantum
ad aliquid esset condemnandus: & quantum ad aliquid
absoluedus: hoc etiam determinaret per scripturam. &
sic ex omnibus scripturis eligeretur quod pluribus videretur:
non autem putabat bonum esse hoc: quod nunc est
lege statutum: vt iudices adinuicem conferant antequam
vnusquisque sententiam proferat: cum enim sint iurati di-
cere, quod eis videtur, per huiusmodi disceptationes: que in
tali loco & circa talia, fiunt coguntur quodammodo peie-
rare: dum aliquis non audeat dicere quod sibi videtur, mul-
tis contradicentibus. Deinde cum dicit.

Ferebat quoque legem de his: qui vtile quidpiam
ciuitati repperissent: vt honoribus afficerentur.
Filios autem eorum qui pro patria bellando oc-
cubuissent, ex publico alendos esse. quasi id non
prius fuerit lege prouisum: nam est nunc Athe-
nis ea lex: & in alijs quibusdam ciuitatibus. Ma-
gistratum vero omnium electiones populo at-
tribuit: populum autem faciebant tria illa gene-
ra ciuium. Qui vero delecti essent: eos rerum pu-
curam habere debere: item hospitalium & pu-
pillorum. Plurima igitur ac maxime digna me-
moratu in Hippodami constitutione ista sunt.

Narrat ordinationem eius circa disciplinam ciuium.
& ponit eius quattuor leges: quarum prima est: quod illi qui
inuenirent aliquid ordinandum in ciuitate: quod esset ci-
uitati expediens, obtinerent aliquem honorem. Secundâ
legem ponit ibi. (Filios autem &c.) vt scilicet filij eorum
qui moriuntur in bello pro ciuitate, nutrirerent de ærario
publico: quod quidem nondum erat statutum in ciuitati-
bus: nunc autem ista lex obseruatur Athenis: & in quibus-
dam alijs ciuitatibus. Tertiam legem ponit ibi. (Magistra-
tum vero &c.) Et hæc est de electione principum: vt sci-
licet totus populus principes eligat. Dicebat autem esse
populum tres prædictas partes ciuitatis, scilicet agricolas:
artifices: & bellatores. Quartam legem ponit de officio
magistratum ibi. (Qui vero &c.) vt scilicet illi qui eli-
guntur in magistratus, habeant curam de rebus commu-
nibus ciuitatis: & de peregrinis: & de orphanis & alijs im-
potentibus personis. Et vltimo concludit: quod plurima &
digne recitanda de his: quæ Hippodamus ordinauit, sunt
ea: quæ dicta sunt.

LECTIO VNDECIMA.

Reprehensio rei publicæ Hippodami.

Sed primo dubitabit aliquis de partitione ci-
uium: nam & artifices, & agricolæ & qui ar-
ma tenent, omnes in reip. communionem verfan-
tur. Verum agricolæ quidem arma non habent:
artifices autem neque arma, neque agros: itaque fiunt
quodammodo serui eorum, qui habent arma. Par-
ticipes esse igitur omnium honorum impossibile
est.

est: cum sit quidem necessarium ex his: qui habent arma constitui belli duces: & custodes ciuium: & principalissimos, ut ita dixerim, magistratus, quod si participes non sint reip. quomodo bono animo esse poterunt in republica?

Posita politia Hippodami, hic improbat ipsam: & primo quantum ad diuisionem qua instituit. Secundo quantum ad ea: quae de iudicio dixit ibi. (Nec de iudicio &c.) Tertio quantum ad ea: quae instituit de disciplina ciuium ibi. (De eo autem &c.) Circa primum duo facit. Primo improbat diuisionem institutam ab Hippodamo quantum ad partes ciuitatis. Secundo quantum ad possessiones ibi. (Præterea publicos &c.) Circa primum tria facit. Primo improbat diuisionem patrium ciuitatis quantum ad artifices. Secundo quantum ad bellatores ibi. (Enim vero &c.) Tertio quantum ad agricolas ibi. (Præterea agricolæ &c.) Dicit ergo primo: quod prima dubitatio in politia Hippodami, accidit circa diuisionem multitudinis ciuium. Voluit enim, quod tam artifices quam agricolæ & quod viri armati, omnes communicarent in ordine ciuitatis: ita tamen, quod agricolæ non haberent arma: sed haberent terram: artifices autem neque haberent terram, neque arma: ex qua ordinatione sequitur: quod artifices ferè sunt serui eorum qui possident arma: quia nullam propriam possessionem habentes: quod videtur ad eorum utilitatem pertinere: in his operibus in ministerium ciuitatis: & præcipue bellatorum: quos oportet maiorem partem in honoribus ciuitatis obtinere. Non enim est possibile, quod artifices habeant partem in omnibus honoribus: quia duces exercitus: & rectores ciuium: & alij maiores principatus, indecens est: quod instituantur ex artificibus: sed solum ex viris bellatoribus: qui sunt ad hoc magis idonei. non est autem possibile, quod ex quo non habent partem in regimine ciuitatis, quod ipsi ament talem ordinationem ciuitatis. Vnde relinquuntur seditionis materia. Non igitur conuenienter ordinantur de artificibus. Deinde cum dicit.

Enimvero potentiores esse oportet illos, qui arma tenent, ambabus partibus: id autem non facile est, nisi multitudine exuperent: quod si hoc erit: quid opus est alios participes esse reipub. & suffragia magistratum habere?

Improbat prædictam ordinationem quantum ad viros bellatores. Oportet enim eos esse meliores, id est potentiores ambabus alijs partibus, scilicet & agricolis: & artificibus. Et hoc ideo quia ad viros bellatores pertinet: ut potestatem ciuitatis defendat non solum contra impugnationem hostium: sed et contra seditiones ciuium: quos non possent reprimere nisi potentiores essent: quod quidem non est facile nisi sint multi. Si autem viri bellatores excedat & multitudine: & virtute: & dignitate: nulla necessitas fuit, quod artifices & agricolæ partem haberent in regimine ciuitatis: & quod ad eos pertineret institutio principum: quia semper hoc fiet ad arbitrium virorum bellatorum. Superflue igitur alijs committitur. vnde patet: quod non conuenienter diuisit viros bellatores ab alijs. Deinde cum dicit.

Præterea agricolæ quid utilitatis afferunt ciuitatibus? Artifices enim esse necessarium est. Nam omnis ciuitas artificibus indiget: & possunt proficere ex artibus quemadmodum in alijs ciuitatibus: sed agricolæ, si habentibus arma victum parant, merito foret pars aliqua ciuitatis: at hi priuatim habent agros: priuatimque colunt.

Improbat prædictam distinctionem quantum ad agricolas: de quibus non est manifestum secundum prædictam ordinationem quomodo sint utiles ciuitati. De artificibus enim

manifestum est: quod sunt in ciuitate necessarij propter variam suppellestem præparandam: & vita ciuium poterit bene procedere: per ea quae præparantur ab arte: sicut accidit in alijs ciuitatibus. Vel potest intelligi, quod ipsi artifices possunt præcedere, id est nutrir de sua arte: vnde non indigent agricolis: ut ab eis sustententur. Sed viri bellatores quasi ab alijs distinguantur, non possunt de suo officio sustentari: vnde indigent ut ab alijs sustententur. Si igitur agricolæ instituerentur ad hoc: quod acquirerent cibum viris bellatoribus: rationabiliter ponerentur esse pars ciuitatis. Oportet enim, quod pars totius coadiuuet ad bonum aliarum partium: sed secundum prædictam operationem habebunt proprias possessiones: & eas colent: & ita alijs in nullo utiles erunt: sed sibi ipsi tantum. Non ergo ponuntur agricolæ conuenienter pars ciuitatis. Deinde cum dicit.

Præterea publicos agros: ex quibus propulsa tores belli victum habere oportet: si ipsi idem colant: non esse aliud agricola, aliud propulsator belli: quod legislator esse vult. Sin alijs quidam ab agricolis & propulsatoribus: quartum erit membrum ciuitatis nullius particeps: sed alienum à repu. Quod si quis dicat eosdem agricolas, & suos colere, & publicos agros. primo fructuum multitudo non sufficeret: ex quibus singuli binis domibus habeant ministrare. Deinde quamobrem non statim ex eisdem agris pro se: quae alimenta sumant: & propulsatoribus exhibeant: hæc sanè omnia magnam continent turbationem.

Improbat diuisionem possessionum. Ponebat enim Hippodamus vnam partem possessionum ciuitatis communem: ex qua viri bellatores nutrentur. Est ergo considerandum quis colet istam terram communem. Oportet autem, quod aliquo trium modorum colatur: quorum primus est: ut ipsimet bellatores colant terram communem: & sic quidem erunt pugnantibus & agricolæ: sed Legislator voluit eos distinguere: inutilis ergo fuit distinctio. Secundus modus: ut quidam alij inter pugnatore & agricolas colentes possessiones proprias, colant terram communem. ex quo sequitur: quod erit quædam quarta pars ciuitatis in nullo participans regimine ciuitatis: sed omnino ab hoc aliena. Non enim admittebatur ad electionem principum nisi tres partes prædictas. Tertius modus esse potest, ut ipsi agricolæ: qui colunt possessiones proprias, colant & communes. Sed tunc sequitur: quod non sit copia fructuum terrarum in ciuitate. Non enim erit facile: quod vnus agricola sufficienter excolat tot terras: vnde fructus necessarios duabus familijs administret. Si etiam iste tertius modus ponatur, videtur fuisse superflua possessionum diuisio in tres partes. potuisset enim fieri ut à principio tota terra daretur agricolis: ut scilicet vnusquisque agricola ex terra, quae ei veniret in sortem, sumeret cibum suae familiae: & aliquibus viris bellatoribus. Ea igitur quae Hippodamus dixit circa huiusmodi diuisiones, inducunt magnam turbationem. Deinde cum dicit.

Nec de iudicio quoque recte se habet lex: qua iudicandum putat, cum distinctione litem simpliciter scriptam: ita ut ex iudice fiat arbiter: hoc enim in compromisso in plures factis recipitur. Conferunt enim inter se de sententia ferenda: sed in iudicijs non recipitur: immo legumlatores plerique contra statuunt: ne iudices inter se colloquantur. Deinde quomodo non erit litigiosa sententia: cum iudex non putat tantum deberi quantum petit. Nam si petitor viginti minas postulabat: iudicium

iudicium autem vnus decem iudicet, alter quinque, alter quatuor, & hoc modo diuident, & alij in totum condemnent, alij in nihilum, quis erit modus sententiarum concordandarum?

Improbat prædictam politiam quantum ad iudicium, scilicet quantum ad hoc, quod statuit iudicia in prætorijs fieri, non per sententiam collationem. & circa hoc duo facit. Primo improbat statutum. Secundo rationem statuti ibi. (Præterea nemo &c.) Circa primum ponit duas rationes, circa quarum primam dicit, quod lex quam ipse posuit de iudicio non bene se habet, per quam reputauit, quod aliqui iudicarent diuidentes se abinuicem, ita quod quilibet per seipsum conscriberet id, quod sibi de causa videretur. Et secundum hoc volebat, quod iudex per seipsum disquiret quid esset iudicandum, sed in tali disquisitione singulari contingebat etiam a pluribus simul disquiri, quia iudices poterant sibi inuicem colloqui de iudicio ferendo in domibus proprijs, ita tamen, quod in prætorijs, id est in loco publico iudiciorum non colloquerentur adinuicem ad conferendum de sententia, & hoc erat magis periculosum, quia facilius poterat contingere, quod vnus iudex peruerteret alium ad ferendum sententiam aliter, quam sibi videretur, priuatim cum eo conferens, quam in prætorio publico omnibus audientibus. Vnde etiam contrarium huius multi legumlatores statuerunt, ut scilicet iudices non colloquantur adinuicem in priuato videlicet, sed solum in prætorijs adinuicem conferret. Videtur igitur, quod prædicta lex periculosa fuerit, & aliorum legibus contraria. Secundam rationem ponit ibi. (Deinde quo modo &c.) Et dicit, quod non poterit iudicium absque turbatione fieri per modum prædictum, potest enim contingere, quod iudici non videbitur seorsum considerandum, ut reus tantum condemnatur quantum actor, qui litigat petit. Sed forte actor petit, quod reus condemnatur ad 20. minas, iudex autem iudicabit, quod condemnatur ad x. minas, aut forte vnus iudicium condemnabit eum ad plus, alius autem ad minus, puta vnus ad quinque, alius ad quatuor, & per hunc modum oportet, quod iudices idem partiantur, id est ut conferant adinuicem post sententias scriptas, sicut si sententias singulariter non conscripissent, quia forte quidam iudicium condemnabunt reum quantum ad omnia, quae petit actor, quidam autem non. Quis ergo modus erit disputandi de sententijs diuersis iudicium, nisi scilicet conferendo, & sic prædicta lex non poterit vitare quod intendebat, scilicet collationem iudicium, vnde patet quod superflua fuit. Deinde cum dicit.

Præterea nemo peierare cogit simpliciter condemnantem vel absoluentem, si simpliciter petatur. Non enim cum absoluit, nihil deberi iudicat, sed viginti minas non debere. At ille periurat, qui cum putat viginti minas non deberi, tamen condemnat.

Improbat causam statuti, quae erat vitatio periurij, & dicit, quod si fiat collatio iudicium de condemnatione aliquis, nullus cogit propter hoc, quod periurium committatur ab eo, qui iudicare debet, etiam si accusatio actoris sit iuste scripta, & iudex eam non admittat. Non enim iudicabit iudex, quod reus nihil debeat, sed forte iudicabit quod 20. minas debeat, cum actor plus petit, sed magis reus, qui condemnatur peierare videtur, qui non putat etiam se debere viginti minas, & ita propter talem causam non oportebat hanc legem poni.

LECTIO DVODECIMA.

Quod leges, etiam minus bonae, non sint facile immutandae.

De eo autem, quod inuenientibus aliquod commodum ciuitati honores tribuendi sunt

non est tutum lege cauere: sed apparentiam solum probabilem habet, continet enim calumnias & morum forsitan reipub. Sed incidit hæc in aliam quaestionem & considerationem aliam. Vtrum damnosum sit vel utile ciuitatibus leges patrias mutare, si sit alia melior. Quapropter non est facile dicto statim assentiri, si quidem non conducit mutare, fieri autem potest ut inducatur, aut legum, aut reipub. dissolutio, tanquam commune bonum.

Postquam improbauit politiam Hippodami quantum ad diuisionem et iudicia, hic improbat eam, quantum ad disciplinam, quam ordinauit, quantum ad hoc, scilicet quod statuit, quod qui inuenirent aliquid utile ciuitati honorem consequeretur, & circa hoc duo facit. Primo improbat statutum. Secundo mouet quasdam quaestiones ibi. (Sed cum &c.) Dicit ergo primo, quod non est securum ciuitati, quod prædicta lex statuatur, sed solum in primo aspectu, cum auditur, apparet bona. Si enim eueniat, quod talis lex statuatur, habebit multas calumnias, dum aliqui arbitrantur esse utile illud adinuicem, & aliqui non. Habebit etiam transmutationes politiarum. Vna enim lege transmutata, quandoque totus status ciuitatis mutat. Sed istud statutum facit nos incidere in aliam quaestionem & in aliam considerationem. Est enim dubium apud quosdam, vtrum sit expediens vel nocuum ciuitati, ut remoueat patrias leges, si aliqua melior adinueniatur, & ideo huic dicto non facile est, quod homo velociter consentiat, ut scilicet inuentores nouorum honorentur, & hoc si non expedit ciuitatibus, quod leges primae amoueantur. Continget autem per hoc statutum, quod quidam dum prouocant ad nouorum inuentionem, ut adipiscantur honorem, inducant dissolutionem legum & totius politiae sub specie communis boni, quod quidem est valde periculosum. Non ergo illud statutum est conueniens. Deinde cum dicit.

Sed cum in hanc mentionem incidimus, etiam pauca de eo perstringenda sunt. Habet enim, ut diximus, dubitationem, & melius videri potest, ut mutationem recipiant, nam in alijs quidem scientijs hoc prodest, ceu si medicina ab institutis patrijs mutetur, & gymnastica, & aliae artes, atque facultates, quarum cum vna ponenda sit, ciuilibus disciplina: patet in ea quoque eandem rationem esse tenendam. Probari autem hoc dicit aliquis & in ipsis rebus, antiquas enim leges nimium rudes esse, & barbaras, armati si quidem incedebant Graeci, & vxores emebant inuicem, & quotcumque vetusta iura alicubi extant, penitus rudia sunt, ceu apud Cumas de cede lex est, si accusator multos testes inducat ex agnatis proprijs, reum esse cedis, contra quem probatur. Quarunt autem non patrium, sed bonum omnes. Putandumque est priscos illos homines, siue ex terra geniti fuerunt, siue ex corruptione aliqua seruati, simul fuisse ignaros & imprudentes, quod de terra natis dicitur, ut absurdum sit in eorum opinionibus persistere velle. Præterea neque leges scriptae meliores sunt, si sint immutabiles. Ut enim in alijs artibus, sic etiam circa civilem constitutionem, impossibile est singula ad minimum vltimè scriptis comprehendere, necesse est enim ut generaliter

raliter scribantur. At illa quæ aguntur particularia sunt. Ex his ergo videtur & quædam leges, & quandoque esse mutandas.

Mouet quædam dubitationes, & primo, vtrum oporteat leges mutare. Secundo si sunt mutandæ a quibus & quomodo ibi. (Præterea si mutandæ &c.) Circa primum duo facit. Primo inducit rationes ad ostendendum, quod oportet mutare. Secundo inducit ad contrarium ibi. (Alio autem modo.) Circa primum ponit quatuor rationes, circa quarum primam dicit, quod quia fecimus modicam mentionem de mutatione legum, melius est, quod parum amplius super hoc nos dilatemus, quia ut dictum est, hoc habet dubitationem, & quibusdam videtur, quod melius sit leges antiquas amouere si aliqua melior inueniatur. Videmus enim, quod hoc multum profuit in alijs scientijs, quod, scilicet aliqua sunt mutata de his, quæ a patribus obseruabantur scilicet in medicina. Nam posteriores medici multa adinuenerunt mutantes ea, quæ primi obseruabant. Et idem etiam est in gymnastica, id est in exercitativa. Dicebantur enim gymnasia quædam loca in quibus homines nudi se exercebant, a gymnos quod est nudum. Et ita etiam videmus in omnibus alijs artibus & operatorijs potentijs, de quarum numero est politica, quæ est regitua ciuitatis, ergo etiam in regimine ciuitatis oportet mutare ea, quæ a patribus sunt obseruata, dummodo meliora occurrant. Secundam rationem ponit ibi. (Probari autem &c.) Et dicit, quod signum huius, quod leges sint mutandæ, potest aliquis accipere ab ipsis operibus, id est ab his, quæ contingunt. Videmus enim, quod antiquæ leges fuerunt valde simplices & barbaricæ, id est irrationabiles et extraneæ, sicut hoc, quod ab antiquo erat lex apud Græcos, quod emebant vxores adinuicem: portantes ad talem emptio-nem ferrum, quia forte alia metalla non erant in vsu. Et similiter videmus, quod siquæ leges adhuc remanent de antiquis sunt omnia stulta. Sicut apud Cumas erat talis lex circa homicidia, quod si aliquis de cognatis occisoris inducatur testis aduersus eum, censeretur reus homicidij, & hoc est omnino irrationabile. Homines autem in legibus ponendis non debent querere quid fuerit a patribus obseruatum, sed quid sit bonum obseruandum. Et ita cõueniēs est antiquas leges mutari, si occurrant meliores.

Tertiam rationem ponit ibi. (Putandumque est &c.) Ad cuius intellectum considerandum est, quod Aristoteles opinatus fuit mundum ab æterno fuisse, ut patet in octauo Physicorum, & in primo de Cælo, et tamen manifestum est per antiquas historias, quod ab aliquo certo tempore in ceperunt regiones habitari, quod videtur contrariari generationi mundi. Sed ad hoc soluendum inducebat Aristoteles, quod multoties factæ sunt desolationes generales terrarum per aliqua diluua, vel per quascumque corruptiones, quibus cessantibus in ceperunt de nouo regiones habitari. Quod quidem potuit contingere dupliciter. Vno modo ita, quod homines generarentur ex terra. Posuerunt enim quidam, quod ex terra aliquo modo, proportionata naturaliter generaretur homo, sicut & murem certum est generari ex terra, sed hoc non videtur cõueniens, quia natura ex determinatis principijs & per determinata media procedit in suos effectus. Vnde animalia perfecta nunquam possunt generari nisi ex semine, vnde non credimus, quod ex terra possit homo fieri naturaliter, sed solum virtute diuina. Alio modo potuit contingere, quod in generali corruptione aliqui homines conseruarentur vel in montibus, vel per aliquod alium modum, sicut nos ponimus, quod Noe fuit cõseruatus in arca, tempore diluuij generalis, & Deucalion fuit conseruatus in montibus in diluuij, quod accidit tempore Ogygij regis in terra Græcorum. Sed quocumque horum modorum contigerit, videtur, quod primi homines fuerint imprudentes & ignari, id est non excellentes, sicut fabulose dicitur de illis, qui dicuntur fuisse producti de terra tempore Deucalionis, vnde inconue-

niens videtur, quod aliquis permaneat in legibus & statutis ipsorum. Quartam rationem ponit ibi. (Præterea neque &c.) Possent enim aliquis dicere, quod cõsuetudines antiquorum in sefatorum opportunum fuit mutare, sed leges, quæ sunt scriptæ a viris sapientibus non debent mutari, sed ad hoc excludendum ipse obijciendo dicit, quod non est melius si etiam leges scriptæ permaneant immobiles. Videmus enim, quod impossibile est omnia diligenter & perfecte esse scripta circa ordinationem ciuitatis, etiam a quibuscumque sapientibus viris, sicut etiam est hoc impossibile circa alias artes, quia sapientes scribunt legem in vniuersali, & non possunt considerare omnia particularia, actus vero sunt circa particularia, vnde non potuerunt omnia perfecte scribere, quæ pertinent ad directionem actuum, & sic melius est, quod immutentur quando aliquid melius inuenitur. Sic ergo per huiusmodi rationes videtur quod quædam leges aliquando sunt mutandæ. Deinde cum dicit,

Alio autem modo considerantibus cauendum videtur esse maxime, cum enim vtilitatis quidem accessio parua sit, assuescere vero faciliter leges mutare, improbandum. Constat vero errata quædam esse toleranda, & legislatorum, & magistratuum, non enim tantum proderit, qui corrigere perget, quantum nocebit assuesfactio superioribus non parendi.

Procedit ad contrarium. Et primo ostendit veritatem quæstionis. Secundo soluit quandam inductarum rationem ibi. (Mendax &c.) Dicit ergo primo, quod si aliquis secundum alium modum consideret, videbitur esse multum verendum, mutare antiquas leges, etiam pro melioribus, potest enim contingere, quod si modicum melius illud, quod adinuenerit, consuescere autem ad dissoluendum leges est valde prauum. Vnde manifestum est, quod sustinendi sunt quidam modici defectus & errores, qui contingunt principibus et sapientibus in legibus ferendis, quia ille qui vult mutare propter aliquid melius, non tantum proficiet mutando, quantum nocebit, dum consuescunt ciues ad non obseruandum statuta præcepta principum. Deinde cum dicit,

Mendax & de artibus exemplum, neque enim simile est mutare artem, atque legem, nam lex nullam vim habet, ut ipsi pareant nisi ex more, mos autem non fit nisi temporis longitudine. Quare faciliter mutare leges ex presentibus in alias no uas, infirmam facere est vim legis.

Soluit vnam inductarum rationum in contrarium, & dicit, quod illud exemplum, quod sumebatur de artibus, in quibus profuit multa mutasse, inducit nos ad mendacium, quod non est simile de mutatione artis & legis, quia ea quæ sunt, habent efficaciam ex ratione, sed lex nullum habet robur ad hoc, quod persuadeatur subditis, quod sit bona nisi per consuetudinem, quæ quidem non fit nisi per multum tempus. Vnde qui facile mutat leges quantum est de se debilitat legis virtutem. Ad alias autem rationes patet solutio, quia non concludunt, quod leges sint de facili mutandæ, sed quod aliquæ leges, scilicet malæ sint aliquando mutandæ, quod verum est. Deinde cum dicit,

Præterea si mutandæ sunt leges, vtrum omnes & in omni reip. vel non, & vtrum a quocumque, aut quibusdam. In his enim magna est differentia, quapropter nunc quidem omittamus considerationem hanc, nam aliorum est temporum.

Mouet aliam quæstionem & dicit, quod si leges sint aliquando mutandæ, quærendum est, vtrum omnes sint mutandæ & vtrum

& vtrum in qualibet politia vel non, & vtrum sint mutandæ a quocumque, vel ab aliquibus determinatis. Multum enim differt quid circa hoc verius sit, & ideo hæc cõsideratio dimittitur ad præsens, & reseruat in posterum.

LECTIO TERTIA DECIMA.

Lacedæmoniorum rem publicam examinat, quæ cæteris præstare diu visa est, ipsamque in seruis mulieribus agrorum possessione reprehendit.

DE Lacedæmoniorum autem repu. & Cretenfium, ferme autem & de alijs, duo sunt consideranda. Vnum siquid recte, vel non recte, ad optimam constitutionem in illis sit ordinatum. Aliud siquid ad suppositionem & modum subcontrariæ sibi propositæ reipu.

Postquam philosophus posuit politias institutas a sapientibus, nunc agit de politijs, quæ in ciuitatibus obseruabantur. Et primo de politia Lacedæmoniorum. Secundo de politia Cretenfium ibi. (Cretenfium vero &c.) Tertio de politia Carthaginensium ibi. (Videtur etiam &c.) Harum enim ciuitatum politia commendabatur. Circa primum duo facit. Primo ponit modum considerationis necessariæ circa has politias. Secundo agit de politia Lacedæmoniorum ibi. (Quod igitur &c.) Dicit ergo primo, quod duæ cõsiderationes incidunt circa politias Lacedæmoniorum & alias politias, quarum vna est ut cõsideretur, vtrum illud, quod in eis lege est statutum, sit conueniens ordini virtutis. Hoc enim est finis omnis legis. Vnde si lex non sit proportionata ad virtutem, non erit lex. Alia cõsideratio est, vtrum in politia sit aliquid ordinatum, quod sit conueniens secundum suppositionem & modum, contrariæ politia ei, quæ præponitur, puta si aliquis intendat instituere politiam status popularis, & ponat leges cõuenientes politia potentioris, quæ est contraria, sic etiam & in scientijs aliquid reprobat, aut quia non conuenit veritati, aut quia non conuenit positioni. Deinde cum dicit,

Quod igitur necessarium est in bene constituenda rep. necessarium adesse facultatem, omnes fatetur, sed quemadmodum id futurum sit, non facile est comprehendere, nam & Penestæ Theffalorum, multoties in ipsos Theffalos insurrexerunt. Et Ilotes Lacedæmoniorum in casibus eorum aduersis nunquam insidiari destiterunt, verum apud Cretenfes nihil adhuc tale accidit. Causa forsitan est, quia vicinæ ciuitates, quamuis inuicem bellum gerant, tamen earum nulla rebelles recipit, quoniam id non conducit, quando & ipsæ Pericæcos habent. At Lacedæmoniorum, finitimi omnes inimici erant, Argiui, Messeni, & Arcades, nam & Theffalis ab initio rebellarunt, dum cum finitimis Achæis, & cum Perrhæbis, & Magnesijs gererent bellum. Videtur autem & si nihil aliud, attamen hoc ipsum esse perdifficile, quemadmodum cum eis sit conuersandum, nam si remissæ erga illos te geras, superbiunt illi quidem, ac se pares dominatibus extimant, sin aspere tractentur, insidiantur atque odio habent. Patet igitur non reperire optimum modum eos quibus ista contingunt, circa subiectos.

Agit de politia Lacedæmoniorum. Et primo quantum ad ea, quæ habentur a ciuibus. Secundo quantum ad ordinem ipsorum ciuium ibi. (At enim & quæ &c.) Circa primum tria facit. Primo prosequitur ea, quæ pertinent ad

seruos. Secundo ea, quæ pertinent ad mulieres ibi. (Præterea leuitas &c.) Tertio ea, quæ pertinent ad possessiones ibi. (Post illa enim quæ &c.) Hæc enim tria a ciuibus habentur. Dicit ergo primo, quod omnes constituntur hoc, quod opportunum est ciuitati, quæ debet bene viuere politice, & quod in ea existat institutio necessariorum, id est seruorum, vel quoruscumque, qui sunt necessarii ad ministrandum, ut scilicet ipsi recta disciplina possint, sed quomodo fiat non potest de facili accipi. Quod autem hoc sit necessarium, manifestat consequenter per inconuenientia, quæ ex eis sequuntur, quando non sunt bene disciplinati. Multoties enim cõtingit, quod pauperes in Theffalia molesti fuerunt diuitibus, & similiter Lacedæmonijs serui eorum frequenter fuerunt infesti, insidiabantur enim eis quando aliqua infortunia eis contingebant, ita ut non possent eos reprimere, & in talibus infortunijs eos molestabant. Sed Cretenfibus nihil tale accidit, & forte huius causa est, quia quamuis ciuitates, quæ sunt vicinæ pugnent adinuicem, nulla tamen est ciuitas, quæ pugnet contra aliquos ciues distantes, eo quod non expediat eis propter hoc, quod prædia possident prope ciuitatem & domos suas, & sic, si longinquum bellum susciperent, non possent suorum prædiorum curam habere, & quia Cretenfes non habebant vicinos, qui contra eos pugnarent, puta in insula maris existentes, non frequenter imminabant eis infortunia, in quibus serui vel inopes possent eis insidiari, sed Lacedæmonijs omnes vicini insidiabantur. Erant enim totaliter dediti rebus militaribus, ut Vegetius dicit in lib. de re militari, sicut & Athenienses philosophia. Inimicabantur enim Argiui, & Messeni, & etiam Arcades, & a principio etiam discordabant a Theffalis, habuerunt etiam bella cum Achæis vicinis eorum, & Peris, & Magnesijs, & ideo multoties infortunia eis imminabant, quibus eorum serui insidiabantur. Sic igitur patet, quod necessarium est, ut serui & alij necessarii disciplinentur, sed quod hoc non sit facile, ostendit consequenter, & dicit, quod si nihil alterum esset, istud videtur oportum esse quantum ad curam, quæ oportet habere de seruis, quomodo oporteat ad eos colloqui, vel qualitercumque conuersari, quia ex vna parte si homo benigne se habeat ad eos, insolescunt & efficiuntur iniuriosi, & reputant se æquales dominis suis. Ex alia vero parte si ipsi viuunt sena per mala sustinendo a dominis suis, odiunt eos & insidiant eis, vnde difficile est videre qualiter sint tractandi. Oportet enim medio modo se ad eos habere, ut non iniuste affligantur, nec tamen eis nimia familiaritas ostendatur. Ex istis ergo concludit, quod Lacedæmonijs, quibus hoc accidit, ut a seruis suis molestarentur non sunt ex illis, qui optimum modum inuenerunt circa gubernationem seruorum. Deinde cum dicit,

Præterea lenitas in mulieres, & ad propositum reip. nocet, & ad directionem ciuitatis, ut enim domus partes sunt vir & vxor, ita & ciuitatem bifariam diuidi censendum est, in virorum multitudinem, ac mulierum. Quocirca in quacumque repu. male prouisum est circa mulieres, in ea putandum est medietatem ciuitatis esse neglectam.

Agit de politia Lacedæmoniorum quantum ad mulieres. Et circa hoc quatuor facit. Primo ostendit necessarium esse, quod mulieres in ciuitate bene disciplinentur. Secundo ostendit quid circa hoc Lacedæmonijs obseruarent ibi. (Quod ibi &c.) Tertio ostendit, quæ inconuenientia ex hac obseruantia sequerentur ibi. (Itaque necessarium &c.) Quarto ostendit, quæ fuerit causa huius obseruantie ibi. (Ab initio igitur &c.) Dicit ergo primo, quod remissio legum circa mulieres, ut scilicet absque cõuenienti disciplina in ciuitate viuant, ad duo est nociua. Primo quidem ad electionem politie, quia per earum inordinationem totam politiam

contingit immutari, vt dicitur. Secundo ad felicitatem ciuitatis, quia propter earum inordinationem multa inconuenientia possunt in ciuitate sequi, & hoc manifestat per hoc, qd sicut partes domus sunt viri & mulier, vt in primo dictum est, ita oportet quasi totam ciuitatem, quæ ex domibus constituitur, in duo diuidi, considerata multitudine virorum & mulierum. Vnde sequitur, qd in quibuscunq; ciuitatibus male se habet ordinatio mulierum, reputandum est, qd medietas ciuitatis nō sit bene ordinata secundum leges. Deinde cum dicit.

Quod ibi contingit, volens enim legislator totam ciuitatem esse duram, ac laborum patientem. In viris quidem id fecisse constat, in mulieribus autem non fecisse, viuunt enim molliter, ac in omnem licentiam dissolutæ.

Ostendit quid circa hoc obseruaretur apud Lacedæmonios, ibi enim accidebat prædicta inordinatio mulierum, cum enim de intentione Legislatoris esset, qd tota ciuitas esset potens sustinere & abstinere a delictis, hoc quidem bene obseruabatur quantum ad viros, sed mulieribus hoc instituitur legislator neglexit. Viuunt enim ibi mulieres voluptuose secundum omne genus intemperantiæ, & etiam delitiose. Deinde cum dicit.

Itaq; necessariū in tali rep. diuitias haberi in precio. Præsertim cum viri sint mulieribus obnoxij, quod accidit omnibus ferme militaribus, bellicosiscq; gentibus, præterquam Celtis, aut si qui alij coitum masculorum palam receperunt. Videtur autē qui primus fabulatus est, non irrationabiliter Venerem Marti coniunxisse, qm̄ omnes huiuscemodi homines proni sunt ad venerea, illiscq; obnoxij, itaq; apud Lacedæmonios hoc fuit. Multaq; in eorum principatu a mulieribus administrabantur. At enim quid refert, vtrū mulieres ipse gubernent, an eos qui gubernant, a mulieribus gubernari? Ita enim accidit. Cumq; insolentia ad nullum obsequiū utilis sit, nisi forte ad bellum, maxime nociuæ etiā ad hoc ipsum Laconū mulieres erant. Patefecerūt hoc in Thebanorum aduentu, non enim magis vtilis præstiterunt se, q̄ aliarum ciuitatum mulieres, & turbam inferebant, magis, q̄ hostes.

Ostendit quæ incouenientia sequebant, & ponit quatuor, quorum primum est, qd necessarium est in tali politia, in qua mulieres sic delitiose viuāt, qd viri multum apprecient diuitias, & concupiscant eas, vt ex his satisfacere possint delictis mulierū, quæ sine magnis sumptibus esse non possunt. Hoc autem multum facit ad hoc, qd mores corrumpantur in ciuitate, quod multum curent de diuitijs. Ex hoc enim sequitur, qd omnia in ciuitate sint venalia, quod corrumpit statum ciuitatis. Secundum inconueniens ponit. ibi. (Præsertim cum viri &c.) Et dicit, qd si cogatur multitudo ciuium vt nimis abstinere a mulieribus, sequitur quod labantur ad turpe vitium, scilicet ad coitum masculorum, sicut accidit multis militantibus & bellicosis viris, & quibuscunq; similibus. Qui enim primo fabulose induxit, qd Mars fuit maritus Veneris, non irrationabiliter est locutus, quia viri bellicosi, qui sunt martiales, luxuriosi sunt, & inhiant vel ad coitum masculorum, vel mulierum. Dicitur enim in libro de problematibus, qd equitantes continue, luxuriosi magis sunt, quia propter caliditatem & motum, hoc patiuntur, quod accidit in coitu, hoc etiam quod frequenter vacat a negotijs, eos luxuriosos facit. Et hoc etiam accidit Lacedæ-

monijs propter hoc, quod ad nimiam continentiam mulierum legislator eos induxit. Tertium inconueniens ponit. ibi. (Multaq; in eorū principatu &c.) Et dicit, quod mulieres in Lacedæmonia, propter hoc qd delitiose viuēbant, præsumptuose reddebantur, & volebant se de omnibus intromittere, ita qd etiā in principatibus ciuitatis, multa dispensabantur per mulieres, & tamē nihil differt vtrum ipse mulieres principentur, vel ipsi principes sub mulieribus regantur, qd eis subiecti sunt propter insolentiam mulierum. Idem enim accidit vtroq; modo, vt scilicet ciuitas male regatur, quia mulieres deficiunt ratione. Quartum inconueniens ponit ibi. (Cumq; insolentia ad nullum obsequium &c.) Mulieres enim Lacedæmoniorum propter delicias insolentes & audaces reddebantur. Audacia autem in ciuitate ad nihil circum adiacentium negotiorum utilis esse potest, nisi ad bellum, & tamē ad hoc etiam audacia illarum mulierum erat nocua, quod quidem manifestatū fuit in bello, quod habuerunt cum Thebanis, in quo mulieres ad nihil vtilis erant, nolentes facere ministeria, quæ in alijs ciuitatibus mulieres faciūt. Sed viris pugnantibus maiorem tumultum inferebant, quā etiam inimici, volentes forte de omnibus se intromittere. Vnde ex his patet remissionem mulierum nocuam fuisse. Deinde cum dicit.

Ab initio igitur rationabiliter cōtigisse Lacedæmonijs videtur in mulieres indulgentia, cum per militiā multum domo abessent: Arguis primo, mox Arcadibus & Messenijs bellū inferentes. Irrefragantes enim seipsos legislatori præstabant, assueti, propter militariē vitam. Multas enim cōtinet vtilitatis partes. Mulieres autem ferti Licurgus deducere conatus ad leges, at vbi repugnabāt, abstinuisset. Causæ igitur factorum hæ sunt, itaq; & huius admissi. Sed nos nō id cōsideremus, cui venia danda sit, vel nō danda, sed rectū ne sit, vel non rectū, quæ porro circa mulieres nō bene se habēt, vidēt vt diximus ante, non solū ipsa per se indecentiā quandā facere in rep. sed impellere quorū ad cupiditatē pecuniæ.

Ostendit causam prædictæ obseruantie. Et dicit, quod rationabiliter Lacedæmonijs accidit a principio remissio disciplinæ circa mulieres, quia propter militiam, cui totaliter dedita erat ciuitas, multo tempore peregrinabantur, extra domum, pugnantibus contra Argos & Arcades & Messenios. Et ideo mulieres, quæ remanebant domi absq; viris, ad libitum viuentes nullam disciplinam a viris habentes, & ex hac etiam causa contigit, quod viri facti sunt virtuosissimi in multis. Vacantes enim rebus bellicis se exhibebant promptos ad obediendum legislatori propter consuetudinem militaris vitæ, quæ multas in se continet partes virtutis. Requirit enim talis vita maximam obedientiam & abstinentiam a delictis, & perseverantiam in laboribus & rebus dolorosis. Postmodum Licurgus legislator Lacedæmoniorum conatus fuit mulieres reducere ad rectam disciplinam legum: Sed mulieres omnino restiterunt propter prauam consuetudinem, & ideo oportuit, qd legislator desisteret ab incepto. Hæ sunt igitur causæ eorum, quæ fiebant apud Lacedæmones & potestatis mulierū, quæ apud eos erat, & quæuis ex rationabili causa hoc acciderit, absq; eorum culpa, & sic sint excusandi, tamen nos nō consideramus modo quibus oporteat dare veniam, vel non dare. Non enim intendimus eos laudare vel vituperare, sed ostendere qd recte se habeat, vel nō recte. Manifestum est enim, quod ea, quæ non bene se habebant circa mulieres apud eos, nō solum erant indecentia secundum se politia eorum, sed etiam

etiam in animis ciuium aliquid addebant ad amorem pecuniæ vt dictum est. Deinde cum dicit.

Post illa enim, quæ nunc dicta sunt, inæqualitatem rerū possessorum quis reprehendat: nam eorū quibusdam hoc euenit, vt magnā nimium opulentiam haberent, alijs vero, vt penitus exiguum. Quapropter ad paucos deuenērūt agri.

Agit de politia Lacedæmoniorum quantum ad possessiones. Et primo improbat politiam ipsorum circa possessiones, ostendens eā esse nocuam ciuitati. Secundo ostendens eam esse contrariam legislatoris intentioni. ibi. (Contraria autem &c.) Circa primum tria facit. Primo proponit, qd apud eos erat irregularitas possessionum. Secundo ostendit vnde prouenerit. ibi. (Hoc autem &c.) Tertio ostendit nocumentum, quod ex hoc est secutum. ibi. (Ex quo factum est &c.) Dicit ergo primo, qd post prædicta, quæ reprobanda sunt in hac politia circa seruos & mulieres, potest etiā eos aliquis increpare, quia circa irregularitatem possessionis delinquebant. Accidebat enim apud ipsos, qd aliqui habebant valde magnas possessiones. Alij vero habebāt valde modicas, ita qd quasi tota regio ad dominium paucorum peruenerat. Deinde cum dicit.

Hoc autē ex eo accidit, quia male fuerat lege prouisum, emere quidem aut vendere, quod habes, fecit nō honestum. recte id quidem, sed donare, ac testamento relinquere concessit. Atq; idē accidat necesse est, per hunc modum, & illū. Sunt enim mulierū fere ex quinque partibus totius regionis duæ, multis heredibus institutis, & traditione dotiū magnarū. Atqui melius erat, aut nullā, aut paruam, aut mediocrem esse constitutam. Nunc aut licet donare ex testamento cui cunq; etiam si nullo instituto herede decesserit.

Ostendit vnde hæc irregularitas processerit, & dicit, quod hoc processit ex praua ordinatione legis. Statuit enim legislator apud eos, quod ciuis non esset dominus vendendi et emendi, vt scilicet posset possessionem suam vendere, aut emere alienam quacunq; ex causa. Et hoc quidem bonum fecit ad regulandas possessiones, non tamen recte, quia non sufficienter. Dedit enim potestatem ciuibus, vt quibuscunq; vellent darent inter viuos, vel etiam derelinquerent in testamento bona sua, ex quo etiā accidebat irregularitas possessionum, sicut ex emptione & venditione, ita quod si totum, eorum territorium diuideretur in quinque partes, duæ illarum partium iam perueniant ad mulieres. Tum quia multæ earum erant institutæ hæredes a viris morientibus, tum etiam quia quando nubebant, accipiebant magnas dotes, cū tamen multo melius sit, quod vel nulla dos detur, vel modica, vel moderata. Sed apud Lacedæmonios licebat cuiilibet in testamento dimittere hæredem bonorum suorum quemcunq; voluerit, & si in sua morte non velit dimittere hæredem, potest distribuere bona sua cuiuncq; voluerit. Deinde cum dicit.

Ex quo factum est, vt regio sufficiens mille & quingētos equites alere, peditum vero. xxx. millia, ne mille quidem totos habeat. Probauit aut res ipsa prauæ apud illos in hac parte fuisse prouisum. Quoniā vno modo plaga suscepta, ciuitas ea corruit, nec vltra pertulit ob hominū paucitatem. Aiunt etiam per tempora priorū regum, nouos homines permultos ciuitate donatos, ob numerū ciuium, qui bello diminuti fuerant, ad

augendum, & aiunt fuisse quinque Sparciatas decem millia, attamen siue sint ista vera, siue non sint, melius est per adæquationem possessionum replere hominibus ciuitatem.

Ostendit quod nocumentum sit inde secutum, & dicit, qd cum tanta sit eorum regio, id est territorium, qd posset nutrire mille quingētos equites, & super hoc. xxx. millia bellatorū peditum, ad tantam paucitatem deuenērāt, possessionibus deuenientibus ad paucos, qd nō erant nisi mille bellatores in ciuitate. Et sic per opera eorum manifestū est, qd prædicta institutio mala erat: quia ciuitas illa ex hoc deperijt, cum nullam grauem hostilem plagam sustinuerit. Dicitur autem, qd in antiquis temporibus extendebant politiam suam quantum poterant, vt haberent multitudinem bellatorū, ita qd aliquando, vt dicitur, Lacedæmones habuerunt in exercitu suo. x. millia armatorum. Sed siue ista sint vera, siue non, tamen opportunum est, qd per regulatas possessiones ciuitas viris repleatur, quod aliter fieri non potest. Quia si possessiones ad paucos deuoluantur, alijs propter paupertatem desererent ciuitatem. Deinde cum dicit.

Contraria etiam quodammodo est huic provisioni lex illa circa prolem. Volēs enim legislator q̄ plurimos fore Sparciatas, inducit ciues ad multitudinem procreandam. Est enim illis lex, qui tres genuerit filios eū esse immunē a custodia, qui vero quatuor immunem esse ab oibus. Atqui patet, qd si multi gignantur, regione sic distributa, necessariū est multos fieri pauperes.

Ostendit, qd prædicta irregularitas possessionum erat contraria intentioni legislatoris, qui proposuerat quandā legem circa filiorum generationem contrariam prædictæ institutioni, ex qua præcedebat irregularitas possessionū. Intēdens enim legislator ad hoc, qd essent plures ciues in ciuitate, prouocauit eos ad hoc, qd generarent multos filios quibusdam immunitatibus, erat enim statutū legē apud eos, qd ille qui genuisset tres filios esset sine custodia, quia scilicet non tenebatur ire ad custodiam ciuitatis, qui autē genuerat quatuor filios, erat immunis ab omnibus vectigalibus & tributis, & tñ manifestum est, qd si obseruetur prædicta regularitas in diuisione possessionū, necesse erit, si generetur plures filij, qd sint multi pauperes in ciuitate, quod est nocuum ciuitati, vt supra dictum est.

LECTIO QUARTA DECIMA.

Quod Lycurgus in Ephoris, Phidicijs, & tributis constituendis, plurimum a rectitudine aberrarit.

At enim & quæ circa Ephoros constituta sunt, prauæ se habēt, hic enim magistratus maximarum apud illos rerum potestatem habet. Sumuntur autē ad eum ex plebe omnes, vt multoties cōtingat homines valde pauperes in hac potestate constitui: qui propter egestatem venales sint. Ostenderūt id & sepe prius, & nunc in Andrijs. Corrupti enim pecunia quidā, quantum in se fuit rempu. euerterūt. Et pp̄ eius magistratus nimiam potestatem, ac tyrannidī parem: reges ipsos populares fieri cōpulerūt, vt in hac quoque parte resp. lederetur. Popularis enim status ex optimate resultauit. Cōtinet tñ rempu. magistratus iste, acquiescit enim plebs, ex eo qd maximus magistratus capax est. Ita, siue per legislatorē, siue per fortunam euenit hoc, vtiliter se habere.

Tho. sup. Poli.

d iij Oportet

Oportet enim rempu. que duratura sit, velle, vt oēs ciuitatis partes consistēt, atq; in statu suo permaneant. Reges ergo propter honorē suū ita se habebunt. Praestantes autem viri propter senatum: nā ea dignitas virtutis est prēmium. Plebs autē propter Ephoriam: nā constituitur ex omnibus. Sed oportebat hunc magistratum sumi quidem ex omnibus: non tamen per hunc modum, per quem nūc fit: Est enim nimium puerile praeterea & iudicādi de magnis rebus potestatem habēt homines contingentes, itaq; melius foret non sūm propriam mentem eos iudicare, sed sūm literas, & leges. Est autem Ephorum vita nequaquam conueniens proposito ciuitatis, nam Ephori quidem molliter viuunt. In ceteris autem tanta asperitas est vitæ, vt nequeant homines illam perferre, sed clam transgredientes legem voluptatibus fruuntur.

Postquam philosophus profecutus est de politia Lacedaemoniorum, quantum ad ea quæ habentur à ciuibus, scilicet seruos, mulieres, & possessiones, hic profecutus est de eadem politia quantum ad ipsos ciues, & primo quantum ad principes. Secundo quantum ad populum. ibi. (Non bene &c.) Tertio quantum ad bellatores viros. ibi. (De regia vero &c.) Erant autem tres principatus apud Lacedaemonios, vt etiam supra tactum est, scilicet Ephori, id est prouisores, & de his primo tractat. Et iterū seniores quidam, & de his tractat secundo. ibi. (Seniorum &c.) Erat etiam rex in ciuitate, & de hoc tractat tertio. ibi. (De regia &c.) Circa primū improbat principatum Ephorum quantum ad quinq;. Primo quidem quantum ad conditionem personarum, quæ in hoc principatu constituebatur. Et dicit, qd ea quæ erant circa hunc principatum prauæ se habebant: hic enim principatus habebat dominium & potestatem, super ea quæ erant maxima in ciuitate, puta circa indicenda bella, vel faciendam pacem, et circa electiones militum, & alia similia. Et tamen ad istum principatum omnes eligebantur ex populo, ita qd quandoq; accidebat qd homines valde pauperes assumebantur ad talem principatum, qui propter penuriam venales erāt, & facile poterant corrūpi munerib; quod quidem prius multoties ostenderat. Sed nuper ostēderunt in quodam negotio, quod habebant cum Andrijs, corrupti enim fuerunt ab eis argento, ita qd quantum in ipsis fuit, totam ciuitatem periculo exposuerunt. Secūdo ibi. (Et propter eius magistratus &c.) improbat prædictū principatum quātum ad magnam potestatem quam habebat. Et dicit, qd quia iste principatus erat valde magnus, & quasi æqualis tyrannidi, ita attenuabat potestatem regiam, quod eum cogebat, vt permitteret, qd populus seipsum regeret parum obediēs legi. Et sic corrumpebatur tota politia ipsorum, quia ex optimate degenerabat in popularem statū, & tamen iste principatus quātum ad aliquid erat utilis, quia continebat ciuitatem in pace. quiescebat enim populus à seditione propter hoc, qd habebat partem in magno principatu. Et hæc utilitas sequebatur per experimentum in ipsis rebus, siue hoc fuerat ex intentione legislatoris, siue fortuito acciderit. Oportet enim ad hoc, qd politia conferretur, qd oēs partes ciuitatis velint eam esse, & qd cuilibet parti ciuitatis sufficiat, qd permaneat in suo statu, & hoc ibi cōtingebat, nam reges acceptabant propter honorē, quem ibi habebāt. Praestantes autem, id est virtuosos viri acceptabāt, propter senatum. Iste enim principatus erat virtutis prēmium, ita qd nullus ad eum assumebatur nisi virtuosus, populus autē acceptabāt propter principatum Ephorum, qui cōmunicabatur omnibus. Tertio ibi.

(Sed oportebat &c.) improbat prædictum principatum quantum ad electionem. Erat enim commēdabile, qd ad illum principatum assumeretur ex omnibus per electionem, sed modus eligēdi erat valde puerilis, quia forte per fortes, vel alio inconuenienti modo eligebant, ita qd iste deueniebat quandoq; ad inopes, sicut dictū est. Quarto ibi. (Et iudicādi &c.) improbat prædictum principatum quātum ad arbitrium, quod habebat. Et dicit, quod hoc erat improbabile, quod quicumq; essent Ephori, habebāt in sua potestate arbitriū iudicandi de rebus magnis. Melius enim erat, quod non iudicarent secūdum proprium arbitrium, sed secūdū aliquas scripturas & leges. Quinto ibi. (Est autem &c.) improbat prædictum principatū quantum ad eorum conuersationem. Et dicit, qd eorum disciplina in cibis & vestibus & potibus, & alijs huiusmodi non consonabat voluntati ciuitatis, quia in quibusdam erat valde remissa, puta forte in vestib; vel in ocio. In alijs autē puta forte in cibis & venereis, imponebatur eis dura lex: forte propter hoc, vt non emollescerent, ita qd non poterant eam sustinere, sed occulte transgrediebantur legem sibi positam fruētes corporalibus delectationibus. Et sic eorum conuersatio erat contra intentionem ciuitatis. Deinde cum dicit.

Senatorum quoq; potestas nō recte apud illos constituta est. Nam qd sint viri boni ac sufficienter ad virtutem eruditi, dicit forsā aliquis ciuitati cōducere. Enimvero, qd per omnem vitam magnis de rebus decernēdi potestatem habeāt, periculosum est. Est enim vt corporis, sic etiam & mentis senectus. Per hunc autem modum eruditis, vt & legislator ipse diffidat, tanquam non bonis viris, nequaquam tutum. Videntur autem hi, qui in hac potestate constituti sunt, largiēdi, gratificandiq; per multā facultatem habere, quapropter melius erat eos rationi reddendæ subiectos esse, nunc autem non sunt. Videtur autem Ephorum magistratus omnes alios magistratus corrigere, in hoc autem nimium certe illis permissum, & non per hunc modum dicimus rationem reddere oportere.

Improbat politiam prædictam quantum ad principatum seniorum. Et primo quantum ad potestatem ipsorum. Secundo quantum ad electionem eorū. ibi. (Insper creatio &c.) Dicit ergo primo, quod apud Lacedaemonios nō bene se habent ea, quæ pertinent ad principatum seniorum: manebant enim perpetuo in principatu. Si enim huiusmodi seniores possent inueniri, qui essent virtuosos, & sufficienter instructi ad virilem bonitatem, possent forte aliquis dicere, quod expediens esset ciuitati, quod perpetuo manerent in principatu, quamuis, etiam si essent perfecte virtuosos, formidabile esset ciuitati, quod aliqui essent habentes dominium & potestatem super magna iudicia ciuitatis, & hoc per totam vitam suam, quia sicut virtus corporis senectute debilitatur, ita etiam plerunq; virtus mentis, quia postquam senescunt homines, nō habent nec illud robur animi, nec illam viuacitatem ingenij, quā habebant in iuuentute propter debilitatem virtutū sensitiuarū deseruientium parti intellectiuarū. Multo plus igitur formidandū est aliquos principari per totam vitam, si sunt isto modo instructi ad bonū, sicut erant apud Lacedaemonios, ita qd etiam legislator non eonfidebat de eis omnino, sicut de bonis viris, quia non oīa committit eis. Frequenter autem tales volunt videri liberales in plebē, vt captent sibi fauorem populi, & sic absq; utilitate ciuitatis dispergunt bona communia. Vnde melius est, qd habeant quandā correctionē, talem, scilicet vt si deficientes inueniant,

inueniantur, possint amoueri, nunc autem sunt absque tali correctione. Habebāt tamen aliquam correctionem: quia principatus Ephorum poterat corrigere omnes principatus: impediendo, scilicet ne sententiæ eorum procederent: sed videntur male facere, & hæc erat maxima dignitas Ephorum. Sed nos intelligimus de alia correctione, vt scilicet possint amoueri, quod Ephori facere non poterant. Deinde cum dicit.

Insper creatio ipsa senatorum: quā per suffragia faciunt, perleuis est: ac ipsum petere qui eligendus sit, non recte se habet: oportet enim & volentem, & non volentem ad magistratum assumere: si dignus sit eo magistratu. Nunc autem idem facere in hoc videtur legislator, quod & in alia rep. Ambitiosos enim faciens ciues illis vtitur ad senatorum delectum. Nemo enim magistratum petet: nisi honoris sit affectator: at qui plerūq; eorum: quæ homines iniuste faciūt, per ambitionem & auaritiā committuntur.

Improbat prædictum principatum quātum ad electionem ipsorum, & hoc duplici ratione, circa quarum primā dicit, qd electio seniorum, quæ fiebat apud eos, erat valde puerilis. Erat enim apud eos ordinatum, vt illi qui digni viderentur tali principatu, peterent ipsum, quod non recte se habet, quia sūm hoc nullus assumeretur ad principatum nisi volens. Oportet autem aliquem, qui dignus est principatu, assumi ad principatum, siue velit, siue non velit, quia utilitas communis est præferenda propriæ voluntati ipsius. Secūdam rationem ponit. ibi. (Nunc autem &c.) Et dicit, qd per hanc ordinationem circa electionem senum, legislator videtur facere ciues amatores honoris, sicut & circa aliquā partem politiæ, id est circa electionem Ephorum, vel etiam circa quæcūq; alia, quæ faciēbant ciues honoris amatores. Et qd hoc facerēt in electione senum patet. Nullus enim peteret principatū, nisi principari volens, quod est amare honorem. Si ergo nulus haberet principatum nisi perēs, sequeretur, quod soli amantes honorem principarentur, & ita omnes prouocarentur ad amandum honorem, & hoc est valde periculosum ciuitati, quia maior pars iniustitiarum, quæ in ciuitate accidunt ex voluntate hominum, sicut sunt violentie, rapinæ, & huiusmodi, sunt propter amorem honoris & pecuniæ. Vnde patet, quod talis ordinatio est periculosa ciuitati. Deinde cum dicit.

De regia vero potestate: vtrum melius sit eā in ciuitatibus existere, nec ne: alia foret disputatio: attamen melius, non vt nunc quidem: sed pro vita cuiusq; regis iudicare. Quod autem ne ipse quidem legislator credit se facere bonos, et honestos, manifestum est: diffidit enim quasi nō sint ad sufficientiam boni viri. Itaq; legatos simul mittebant inimicos: ac salutem ciuitatis esse putabant seditiones regum.

Improbat prædictam politiam quantum ad principatum regum, et dicit, qd vtrū expediat ciuitati habere regem vel nō, tractabitur inferius, scilicet in tertio, sed supposito, qd melius sit habere regē, non est hoc melius, sicut erat apud Lacedaemonios, qui non per totam vitam regnabant, sed melius est, qd vnusquisq; habeat iudicium regiū per totam vitam suam, quia rex est utilis ciuitati, vt sua potestate efficaciter conferuet statū ciuitatis. Quod fieri non potest nisi per vitam regnauerit, quia & ipse timebit alios offendere, & alij minus eum timebūt. Secus autem est de senioribus, qui ad consilia vel ad iudicia quædam

eligebantur. Causa autem quare legislator apud Lacedaemonios instituit non esse reges perpetuos est ista, quia reputauit, qd nō posset facere ciues aliquos perfecte bonos. Vnde diffidit de ciuibus quasi de non perfecte bonis existentibus, & propter hoc quando mittebant aliquos legatos seu nuncios, eligebant aliquos inimicos, vel dissidentes, vt vnus alium impediret, si vellet facere cōtra bonum ciuitatis. Et similiter putabant esse salutē ciuitatis, si regi dissentirent, qui sibi nuicem succederēt, quia vnus emendabat, quod alius malefecisset. Deinde cum dicit.

Non bene etiam circa comestiones: quæ illi phidicia nominant: constitutum est ab initio: oportebat enim magis ex publico esse conuentum, quæ admodum in Creta, sed apud Lacedaemonios vnusquisq; cōferre habet, & si sint quidam longe pauperrimi, qui huius sumptum ne queant conferre. Ex quo fit, vt legislatori cōtra eueniat, qd ipse voluerit. Voluit enim ciuitatem popularem facere per comestiones, sed contra accidit, cum non sit facile pauperibus comestionum esse participes. More enim maiorum sic apud eos diffinitur, vt qui comestionum particeps esse nequeat, is ad reip. gubernationem non admittatur.

Improbat prædictam politiam quātum ad ea, quæ pertinent ad populum, scilicet quātum ad conuiuia publica quæ erant in ciuitate, & dicit, qd lex nō bene ordinauerat de huiusmodi conuiujs, quia melius esset, qd huiusmodi congregatio conuiuij fieret de expensis communibus ciuitatis, sicut fiebat apud Cretenses, qd fieret de his, quæ à singulis afferrent, sicut fiebat apud Lacedaemonios, apud quos etiam & valde pauperes oportebat aliqui ferre ad huiusmodi sumptus, & hoc erat destructio pauperū, qui non poterant expendere. Vnde circa hoc accidebat contrarium intentioni legislatoris, qui instituit huiusmodi conuiuia, quasi aliquid in fauorem populi, vt scilicet populus aliquam recreationem haberet in huiusmodi conuiujs, sed sūm hanc legem conuiuiorum sequebatur, qd essent huiusmodi conuiuia in magnum detrimentum populi, quia sūm hoc populares non de facili poterant participari: erat enim lex apud eos, qd qui non ponerent aliquid ad huiusmodi sumptus, non haberent partem in politia ipsorum: quia nec poterant fieri principes, nec habebant vocem in electione principum. Deinde cum dicit.

Legē vero, quæ est circa præfectos classis, & alij quidem improbarūt. Recte quidē: est enim seditionis causa: nam cum reges sint belli duces, præfectura illa perpetua fere alterū est imperiū.

Improbat prædictam politiam quantum ad viros bellatores, & primo quantum ad bellatores belli naualis. Secundo communiter quantum ad omnes. ibi. (Et sic suppositioni &c.) Tertio quantum ad ipsorum stipēdia. ibi. (Male enim &c.) Dicit ergo primo, qd quidam alij recte increpauerunt legem Lacedaemoniorum, quæ erat circa principes nauigij, eo qd erat causa seditionis. Cum enim haberent reges quasi sempiternos, qui præerant terrestri militiæ, principatus nauigiorum fiebat quasi alterum regnum: & ita habebāt quasi duos reges, quod poterat esse materia dissensionis. Deinde cum dicit.

Et sic suppositioni legislatoris succenseri potest, quod & Plato in legibus suis celsuit. Ad partem enim virtutis tota ordinatio illarum legum contendit, scilicet bellicam. Hæc autem utilis ad Tho. sup Poli. d iij victoriā

vicloriam consequendam, itaq; salui erant bel-
lum gerentes: peribant vero rerū potiti, qm̄ nec
ocium agere, nec quicquam aliud exercere scie-
bant prestabilius, q̄ rem militarem. Illud quoq;
erratum non sane minus, q̄ putauit bona illa, quæ
ad bellum pertinet, ex virtute magis, q̄ ex vitio
fieri, & in hoc quidem recte, sed q̄ hæc potiora
q̄ virtutem ipsam putant, in hoc non recte.

Improbat prædictam potitiam communiter quatum
ad omnes viros bellatores, & dicit, q̄ aliquis recte potest
increpare suppositionem legislatoris, id est illud quod sup-
ponebat tanquam finem, ad quem totam potitiam ordi-
nabat, & hoc etiam Plato in suis legibus increpabat, q̄
omnes leges eorum ordinabantur ad vnam partem uirtu-
tis, scilicet ad bellicam, propter hoc, q̄ erat utilis ad domi-
nandum alijs. Et ideo quia bene se habebant in his, quæ
pertinent ad bellum, male autem in his, quæ pertinent ad
status politici gubernationem, sequebatur, q̄ in bellis cō-
seruabantur, sed quando iam adepti erant principatum,
imminebant eis multa pericula, quia nesciebāt viuere in
pace, neq; erant exercitati aliqua alia meliori exercitatio-
ne, q̄ bellica, quod non erat paruum peccatum. In hoc
enim bene opinabantur, q̄ putabant res bellicas melius
tractari per virtutem hominum, q̄ etiam per militiam,
quia ut dicitur in tertio Ethicorū, homines virtuos non
parcunt vitæ, vbi bonū est persistere, milites vero quan-
do supercrefcunt pericula, deficiunt, nō enim confidunt
vlterius posse liberari per experientiam & industriam ar-
morum. Sed non bene opinabantur quantum ad hoc, q̄
putabant virtutem, qua homo bene se habet in bellis esse
optimam, cum alia virtutes, scilicet prudentia, & iustitia,
sint digniores fortitudine, & ipsum etiam bellum est pro-
pter pacem, non autem econuerso. Deinde cum dicit.

Male etiam circa pecunias publicas constitu-
tum apud illos est, quia neq; in publico habent
quicquam, & magna bella gerere coacti pecu-
nias ægre cōferunt, nam quia Sparciatarum est
plurimum agrī, non examinant inuicem colla-
tiones, & euenit legislatori, contra quam com-
modum est, publice inopiam, priuatim auaritiā
inducere. De Lacedæmoniorum igitur repub.
hactenus dictum sit, nam hæc sunt, quæ maxi-
me quis reprehendat.

Improbat prædictā potitiam quantum ad stipendia mili-
tum vel circa ærarium publicū, & dicit, q̄ apud Lacedæ-
mones non erat bene ordinatum de cōibus pecunijs. Ni-
hil enim habebat ciuitas in cōi, cum tamen frequenter co-
geretur magna bella agere, & iterum singuli ciues male
ministrabant necessaria ad tales sumptus, nō enim requi-
rebatur à singulis auctoritate alicuius potestatis publicæ,
sed cōmittebatur volūtati cuiuslibet vt daret, quod vel-
let. Quod ideo statuit legislator, quia ciues habebāt mul-
tas possessiones, & poterāt sine aliquo grauamine multa
dare, sed accidit contra vtilitatem, quā legislator intende-
bat, quia ipse reddidit ciuitatē sine pecunijs publicis, & pri-
uatas personas et viles fecit amatores pecuniarū, dum co-
narctur tm̄ lucrari, q̄ possent & sibi & cōitati providere.
Vltimo autem epilogando cōcludit, q̄ ea quæ dicta sunt
videntur improbabilia in Politia Lacedæmoniorum.

LECTIO QVINTA DECIMA.

Cretensem rem publicam Spartanæ comparat, & quibus
in rebus deficere videtur, ostendit.

Cretensium vero resp. huic finitima est, ha-
bet autem quædam non deterius, sed plu-
rima minus nitide.

Postquā superius auctor profecutus est de politia La-
cedæmonica, hic profecutus de politia Cretensi, & primo
comparat hanc potitiam ad præcedentem. Secundo im-
probat eam. ibi. (De quibus &c.) Circa primū tria facit.
Primo ponit in communi comparationem istarum poli-
tiarum. Secundo assignat rationem positæ comparatio-
nis. ibi. (Videtur autem &c.) Tertio explicat prædictam
comparationem in speciali. ibi. (Habet enim conuenien-
tiam &c.) Dicit ergo primo, q̄ politia Cretensium est pro-
pinqua politia Lacedæmonicæ in quibusdam, tamen dif-
fert in aliquibus, in quorum paucis non se habet deterius
q̄ politia Lacedæmonica, sed melius, sed in pluribus se ha-
bet minus nitide, id est minus expedite & conuenienter
ad bonum statum ciuitatis. Deinde cum dicit.

Videtur autem & fertur Lacedæmoniorum
resp. in pluribus imitata Cretensem. Vetusta au-
tem pleraq; rudiora sunt nouis. Ferunt enim Li-
curgū post dimissam Charilli regis tutelam, cū
longo tempore peregrinaretur, in Creta pluri-
mum fuisse diuersatum, propter cognationem,
erant enim Lytij Lacedæmoniorum coloni, su-
sciperant autem hi, qui in eam Coloniam vene-
rant instituta legum, tunc in antiquis habitato-
ribus obtinentia. Quapropter & nunc Perioeci
eodem modo illis legibus vtuntur, quomodo eas
Minos constituit primus.

Assignat causam præmissæ comparationis, & primo
ostendit huius causam fuisse ex hoc, q̄ Lacedæmonica
sumpta est à Cretensi. Secundo assignat causam quare Cre-
tensis fuit prior. ibi. (Videtur autem hæc &c.) Dicit ergo
primo, q̄ causa prædictorum est, quia politia Lacedæmo-
nica in pluribus imitatur potitiam Cretensium tanquam
antiquiorem, & ideo politia Cretensis in pluribus peius
se habet, quia videmus, q̄ plurima de his, quæ sunt ab an-
tiquis inuenta, sunt minus dearticulata, id est diligenter
distincta, q̄ ea, quæ sunt inuenta à iunioribus. Dicit enim
q̄ Lycurgus, qui instituit potitiam Lacedæmonicam di-
mittēs regnum Charilli regis Lacedæmoniorum multo
tempore conuersatus est apud Cretam propter amicitia
& affinitatem, quam habebant Lacedæmones ad Cre-
tenses. Et ideo Lacedæmones, qui venerant Cretā causa
familiaritatis, susceperunt instituta legum, quæ tunc erāt
apud habitantes in Creta. Vnde videmus, quod incolæ
Cretenses eodem modo vtuntur legibus sicut & Lacedæ-
mones, & hoc est secundum institutionem Minois regis
Cretensium. Deinde cum dicit.

Videtur autem hæc insula ad principatū græ-
ciæ esse nata ac præclare sita: cuncto namq; im-
minet mari: cum fere Græci omnes circum ma-
re sint positi: abest enim hinc modicū à Pelopon-
neso: illic vero ab Asia circa Triopium & Rho-
dum. Quare imperium maris obtinuit. Minos,
ac & insularum alias subegit: alias vero dudum
incultas habitari fecit. Tandem Siciliam aggres-
sus circa Camerinam defunctus est.

Assignat causam quare leges inter Græcos primo in-
uenta sunt apud Cretam. Dicit enim, q̄ insula Cretensis
videtur fm̄ sitū terræ optime esse disposita ad principan-
dum Græcis: qui fere omnes habitant circa mare. Insula
autem illa quasi adiacet toti litori Græciæ: & distat modi-
cum à quadam peninsula quæ vocatur Peloponnesus quæ
nunc dicitur Achaia: & similiter versus Asiā propinqua
est loco qui dicitur Triopiū: & insulæ quæ dicitur Rho-
dus: & ideo Minos qui fuit rex Cretensis obtinuit prin-
cipatum

cipatum in toto mari Græciæ: & insulas quasdam prius
habitas per violentiam subegit: quasdam autem de no-
uo habitari etiam fecit: singulis suas leges imponens. Vi-
timo autem transiit in insulam Siciliæ: & ibi mortuus
est circa Camerinum, id est circa montem Vulcani vel
Ethnæ: ex quibus ignis erucluat. Deinde cum dicit.

Habet autem conuenientiam Cretica institu-
tio cum Laconica. Agriculturam exercēt apud
hos quidē Ilote: apud illos vero Perioeci. Et cō-
messationes sunt apud vtrosq;. Et antiquus nun-
cupabāt Lacedæmonij has, non Phiditia sed An-
dria, quemadmodum Cretes: ex quo palam est
illas inde provenisse, insuper autē & reip. insti-
tutionem. Ephori namq; eandem vim habent:
quam in Creta hi qui Cosmi appellantur: nisi, q̄
Ephori quinque sunt. Cosmi autem decem. Sena-
tores autē pares sunt Senatoribus: quos vocant
Cretes Cōsiliū. Regia autem potestas fuit pri-
mo apud Cretas: postea illam sustulerunt: impe-
rio in bello ad Cosmos trāsato. Concio autem
omnibus communis est: sed aliam nullam habet
auctoritatem q̄ ea comprobandi: quæ à Senato-
ribus & Cosmis fuerint ante decreta.

Explicat in speciali comparationem supra positam: &
primo ostendit in quibus conueniunt ambæ potitiæ. Se-
cundo in quibus potitia Cretensis habet melius: ibi. (Quæ
igit &c.) Tertio in quibus habet peius: ibi. (At circa &c.)
Ostendit autem primo, q̄ hæc duæ potitiæ proportionali-
ter se habent adinuicem in tribus conuenientes. Primo
quidem in agricultura: quam habēt Lacedæmones: exer-
cent Hilotæ serui: apud Cretenses autem Perioeci, id est
militici serui scilicet habitantes in insula. Secundo quan-
tum ad conuiuia publica quæ apud vtrosq; fiunt: quæ qui-
dem nunc apud Lacedæmones vocantur phiditia: sed an-
tiquitus vocabantur apud eos andria: sic etiam vocantur
nunc apud Cretenses. Vnde manifestum est, q̄ Lacedæ-
mones assumpserunt à Cretensibus. Tertio quantum ad
ordinem potitiæ: quia Ephori apud Lacedæmones habe-
bant eadem potestatem, quam apud Cretas quidam qui
dicebantur Cosmi, id est ornatores solo numero differen-
tes: nam Ephori apud Lacedæmones erāt quinque, Cosmi
vero Cretensium, erant decem. Similiter & seniores apud
Lacedæmones erant æquales & numero & potestate se-
nioribus Cretensium: quos vocabant Cōsiliū. Regnū,
autem primo fuit apud Cretenses, sicut & apud Lacedæ-
mones: sed postmodum dissoluerunt regnum, & commi-
serunt Cosmis ducatum bellorum. utriq; etiam habent
cōcionem, id est adunationem populi: quæ nullius rei ha-
bet potestatem, nisi approbadi sententias Seniorum & Cos-
morum. Deinde cum dicit.

Quæ igit de comessationibus cōstituta sunt
melius apud Cretas, q̄ apud Lacedæmonios se
habēt: nam apud Lacedæmonios vnusquisq;
certū quid in singula capita taxatū soluit: quod
nisi faciat, à rep. repellitur: vt prius diximus: At
in Creta cōius est: ex cunctis enim quæ à terra
proveniunt: vel armentis ex publicis: & his quæ
afferunt Perioeci diuisio fit: vt pars vna ad eorū
cultum & ad publica onera: pars ad comessatio-
nes deputetur: ac ita ex publico educari omnes,
& mulieres, & pueros, & viros. Ad temperan-
tiam autem cibi, quasi utilis sit, multa legislator

philosophatus est: & de mulierum diuortijs: ne
superfluum pariāt multitudinem prospexit: alio
introduclto vsu: quod vtum prauē, vel non pra-
ue constitutum sit: aliud erit considerandi tem-
pus. Sed, q̄ circa comessationes melius prouif-
sum sit apud Cretas, q̄ apud Lacedæmonios ma-
nifestum est.

Ostendit in quibus melior erat politia Cretensis: & di-
cit, q̄ ordinatio conuiuiorum melior erat apud Cretenses
q̄ apud Lacedæmones: quia in Lacedæmonia vnusquisq;
qui accedebat ad conuiuium oportebat, q̄ aliquid exhiberet
fm̄ caput suum, alioqui non poterat participare po-
litias: sicut prius dictum est: sed apud Cretenses erat ob-
seruatio magis pertinens ad commune: quia de rebus pu-
blicis tam de fructibus terræ q̄ de pecoribus & de reddi-
tibus: quos reddebant incolæ qui colebant terras: erat in-
stituta quædam pars: quæ expendebatur in sacrificia: &
quædam pars: quæ expendebatur in conuiuia: vt in tali-
bus conuiujs homines & mulieres & pueri & viri nutri-
rentur de communi. Hoc erat autem & aliud proprium
potitiæ Cretensium: q̄ legislator eorum multa philoso-
phicæ induxit ad hoc, q̄ modicum comederēt: quasi hoc
sit valde proficuum & singulis & communitati. Volens
etiam, q̄ non procrearent multos pueros: ne multitudo
hominum excederet quantitatem possessionis, voluit, q̄
viri non multū cōmiserentur mulieribus: & ad hoc con-
cessit turpem masculorum coitum: sed vtum in hoc be-
ne fecerit vel male posterius considerabit: tamen hoc ma-
nifestum est, q̄ ordinatio conuiuiorum melior erat apud
Cretenses q̄ apud Lacedæmones. Deinde cum dicit.

At circa Cosmos deterius q̄ circa Ephoros:
quod enim mali habet Ephororū magistratus,
idem est & in illis: sumuntur enim quiuis. Sed
quod in his prodest reip. illic non est. Nam hic
quia ex omnibus assumptio est, particeps popu-
lus amplissimī magistratus vult manere remp.
illic autem non ex omnibus sumuntur Cosmi:
sed ex quibusdam familijs: & senatores ex his:
qui Cosmi iam fuerunt.

Ostendit in quo peior erat Cretensis politia: & dicit,
q̄ peior erat ordinatio apud Cretenses de Cosmis q̄ apud
Lacedæmones de Ephoris. Vnum enim malum est com-
mune vtriusq;: quia scilicet apud vtrosq; assumuntur ad hu-
iusmodi principatum quicunq;, id est homines tam pro-
bi q̄ non probi. Sed tamen apud Lacedæmones erat vnū
bonum: quia poterant eligi de qualibet conditione homi-
num: & ideo populus quasi habēs partē in maximo prin-
cipatu bene volebat: q̄ cōseruaret talis potitia. Sed apud
Cretenses non eligebatur Cosmi ex qualibet hominum
conditione: sed solum ex aliquibus qui erant vel fuerant
de numero Seniorū: & similiter Seniores eligebantur ex
quibusdam qui fuerant Cosmi: in quibus licebat dimittere
suum principatū: vt infra dicitur. Et sic populus in princi-
patu Cosmorum nō habebat partem. Deinde cū dicit.

De quibus idem dici potest, quod de his, qui
apud Lacedæmonios fiunt, nam esse liberū ma-
gistratum atq; perpetuum maius est munus, q̄
dignitas eorum mereatur, & non secundum le-
gem scriptam iudicare, sed secundum, quod sibi
videtur, periculosum est.

Improbat prædictam potitiam: & primo quantum ad
statuta quæ ponebāt. Secundo quantum ad remedia quæ
adhibebāt: ibi. (Medicina vero &c.) Circa primum duo
facit. Primo improbat eorum statuta, Secundo excludit
quandam

quandam responsionem: ibi. (Quiescere &c.) Improbatur autem politiam istam quatum ad duo quae etiam improbauit in politia Lacedaemonica: quorum vnum est: quod Cosmi & seniores principabantur per totam vitam suam sine correctione: id est sine hoc, quod possent amoueri propter aliquam culpam: & sic principatus erat maioris dignum esset. Secundum autem est: quia non principabantur secundum aliquas leges scriptas: sed per se sentiantes vel arbitantes: & hoc non erat securum ciuitati: quia eorum iudicium poterat peruertere amore vel odio. Deinde cum dicit.

Quiescere autem plebem non participantem, nullum signum est bene constitutae ciuitatis: nec quicquam susceptionis est Cosmi, quem admodum Ephoris: abeuntque per insulam longae a contententibus.

Excludit quaedam responsionem qua possent se defendere inducentes pro signo bonae ordinationis, quod semper absque seditione vixerint. Sed ipse dicit, quod hoc, quod populus quieuerit apud eos a seditionibus non participans principatu, non est signum demonstrans: quod eorum politia sit bene ordinata: hoc enim contingebat quia Cretenes longe peregrinabantur ab alijs hominibus insulam quaedam habitantes, & distantes etiam ab alijs, & sic non habebant bella cum finitimis sicut supra dictum est: & sic Cosmi apud Cretenes non habebant aliqua recipere vel expendere propter bella: sicut Ephori apud Lacedaemonios: unde populus non multum curabat tali principatu participare. Deinde cum dicit.

Medicina vero quam huic delicto adhibent, ridicula est: nec ciuili sed tyrannica. Sepenunero enim aut collegae illorum: aut priuati homines insurgentes, per seditionem Cosmos expellunt: licet etiam Cosmi se ipsos magistratu abdicare. Enimvero haec omnia praestabat lege fieri quae pro hominum voluntate: non enim secuta est regula.

Improbatur remedia: quae apud Cretenes contra pericula erant: & primo ponit ea. Secundo improbat: ibi. (Perquam &c.) Circa primum duo facit. Primo ponit remedia, quae erant contra personas male principantium. Secundo remedium, quod erat contra ipsum principatum. ibi. (Omnium vero &c.) Dicit ergo primo, quod illa medicina, quam faciunt Cretenes contra praedictum peccatum de incorrigibilitate principum non est conueniens, nec est politica quasi sapiens communem ordinem ciuitatis, sed magis est oppressiua & tyrannica, quod non est secundum rationem, sed per violentiam. Multoties enim apud eos conueniebant aliqui vel de principibus vel de priuatis personis & eiciebant Cosmos per violentiam. Erat autem & aliud remedium, quia Cosmi poterant abrenunciare principatu in vita sua. Sed melius erat, quod ista duo ordinarentur per legem, ut scilicet aliqua lex esset certa secundum quam Cosmi deberent expelli, vel cedere principatu, quam quod hoc fieret secundum voluntatem hominum, quae non est certa regula, cum frequenter voluntas humana sit irrationabilis & iniusta. Deinde cum dicit.

Omnium uero deterrimum est potentiorum deturbatio: quam saepe concitant: cum poenas dare volunt.

Ponit reliquum quod habebant contra ipsum officium: & dicit, quod illud erat pessimum inter omnia remedia: quod quando Cosmi volebant dare sententias contra aliquos potentes, frequenter inter eos instituebatur cessatio principatus Cosmorum: interdicebant enim ad tempus omnino talem principatum: hoc autem dicit esse pessimum, quia non solum erat contra personas, sed contra totum officium

vel principatum: ex quo proueniebat multa utilitas ciuitati. Deinde cum dicit.

Per quam manifestum est habere eam institutionem aliquid reipublicae, sed non esse rempurae. at potentatum magis. Consueuerunt autem concitata plebe & amicis, ad vnius arbitrium rem de ferre: seditionesque & praelia inter se miscere. At vero id, quid differt ab eo: quod tandem ea ciuitas non sit dissoluta ciuili societate. Est autem periculo sus hic reipublicae status, si qui velint possintque inuadere: sed ut supra diximus: seruatur propter locum, quod omnes aduenas excludit. Itaque Perioeci manent Cretenibus. Verum Ilothes persaepe a Lacedaemoniis defecere. Non enim erat in Creta potentia vlla externa: sed nuperrime bellum peregrinum irrupit in eam insulam: quod patefecit imbecillitatem legum suarum. De hac igitur Republica haec dixisse sufficiat.

Improbatur praedicta remedia & dicit, quod ista institutio vltima de vacatione Cosmorum habet aliquid politicae in quantum sit de communi consensu populi: sed tamen non est vera politia: sed magis oppressio quaedam per potentiam populi, & via quaedam ad tyrannidem. Consueuerunt enim aliqui habentes odio Cosmos colligantes sibi populum & alios amicos suos facere monarchiam: ut scilicet aliquis eorum dominetur in ciuitate loco omnium: & quando hoc non possunt statim facere: mouent seditiones & pugnant adiuuicem: Nihil autem hoc differt, quod post aliquod tempus iam non sit ciuitas: sed soluat tota communio politica. Non enim potest esse ciuitas soluta concordia ciuium: & sic per se ipsam dissoluitur. Sed etiam antequam per se ipsam dissoluatur, imminet ei periculum ab hostibus qui volunt & valent inuadere ciuitatem: quia dum ciues adiuuicem pugnant: non possunt vnanimiter resistere hostibus: & quandoque vna pars introducit hostes in sui auxilium. Sed sicut dictum est ab huiusmodi periculis hostium liberata fuit politia Cretenum propter locum: quia habitabant in insula longe ab alijs ciuitatibus, & sic ipsa longinquitas fecit eos securos ab expulsioue, id est, quod non expellerentur de proprio loco ab hostibus. Et huius ponit duo signa: quorum vnum est: quod status incolarum perseuerat apud Cretenes propter consuetudinem conuersationis. Sed illi qui adueniunt aliunde ad ministrandum, non possent cum eis diu commorari: quia nullum principatum possunt apud eos habere. Non enim volebant Cretenes habere principes extraneos. Secundum signum est: quia nuper transferat ad insulam Cretenum bellum ab extraneis inuadentibus insulam. Ex quo manifestum est, quod leges eorum non erant sufficienter virtuosae ad conseruandam eorum politiam: sed conseruabantur: quia non habebant inimicos contra se bellantes. Vltimo autem epilogando concludit, quod intantum dictum est de politica Cretenum.

LECTIO SEXTADECIMA.

Carthaginensis rei publicae considerationem facit & eam superioribus duabus comparat atque redarguit.

Videtur etiam Carthaginensium resp. bene constituta: multaque habere praeter alias: quaedam vero maxime similia lacedaemoniis. Tres enim istae resp. quodammodo inter se proximae sunt: multumque distant ab alijs. Cretica dico & Laconica & Carthaginensis: multaque in ipsis prouisa sunt recte. Signum est reipublicae, bene institutae, quod populus in suo permanet loco: neque seditionem vllam (ut ita dixerim) vnquam fecit: neque tyrannum.

Postquam

Postquam philosophus profectus est de politia Lacedaemoniorum & Cretenum: profectus de politia Carthaginensium: & circa hoc tria facit. Primo commendat huiusmodi politiam simul cum praemissis. Secundo ostendit conuenientiam huius politicae ad praemissas: ibi. (Continet autem &c.) Tertio improbat quaedam circa ipsam: ibi. (Melius autem &c.) Dicit ergo primo: quod Carthaginenses bene videbantur viuere politice: & quantum ad multa melius alijs, & maxime in illis in quibus appropinquabant ad politiam Lacedaemonicam. Ista enim tres politicae erant adiuuicem propinquae multum ab alijs differentes scilicet Cretenum: Lacedaemonica & Carthaginensis: et multa erant bene statuta apud eos. Signum autem, quod politia eorum esset bene ordinata est, quod populus permanebat quietus in tali ordinatione, & non fiebat ibi seditio populi quae esset alicuius ponderis: neque etiam degenerauit eorum politia ad tyrannidem. Deinde cum dicit.

Continet autem similia Lacedaemoniorum reipublicae. Comestationes quidem sodalitorum, Phidicij: ceterum autem & quatuor virorum potestas, Ephoris praeterquam, quod non deterior: nam illi ex contingentibus sunt. Hanc autem potestatem suscipiunt optimates. Imperator vero & senatus conueniunt Lacedaemoniorum regibus & senibus.

Ostendit inconuenientiam huius politicae ad lacedaemonicam: & primo quidem quantum ad hoc, quod apud ipsos fiebat conuiuia societatum quae Lacedaemonios vocabant Phidicia. Secundo quantum ad regnum ciuitatis: quia apud Carthaginenses erat principatus. c. & .iii. virorum similis principatu Ephorum qui erat apud Lacedaemonios: tantum quantum ad hoc non deterior sed melius se habebat Carthaginenses: quia Lacedaemonij instituebant Ephoros ex contingentibus: id est ex quibuscumque personis: & etiam non approbatis in virtute. Sed Carthaginenses eligebant ad hunc principatum solum homines virtuosos. Similiter etiam Carthaginenses habebant reges sicut Lacedaemonios, & habebant dignitatem quandam vel honorabilitatem correspondentem senioribus, qui erant apud lacedaemonios. Deinde cum dicit.

Melius autem, quod imperatorem non secundum genus neque ex vili, aut praecellenti magis eligunt, quam secundum virtutem: nam qui magnam habent potestatem si ipsi nullius precij sint: multum nocent, nocueruntque iam Lacedaemoniorum ciuitati. Plurima igitur repraesentorum propter transgressionem, communia sunt omnibus antedictis.

Improbatur praedictam politiam secundum duos modos supra positos: & primo quidem quantum ad hoc, quod non erat apud eos bene statutum. Secundo quantum ad hoc, quod non concordabat intentioni legislatoris: ibi. (Sed quantum &c.) Dicit ergo primo, quod melius esset, quod reges non acciperentur ex vno solo genere: sed ex quibuscumque virtuosis: & si deberent ex vno genere accipi, non deberet esse illud genus qualecunque. Sed tale ex quo ut in pluribus boni prodiret: & iterum si eligatur aliquod genus differens bonitate ab alijs: ex quo assumantur reges, melius esset, quod ex illo genere aliqui eligerentur ad regnum per electionem quam per gratiam: puta, quod primogeniti dominantur. quod dum aliter fit frequenter contingit, quod homines viles peruenerunt ad regnum: & hoc est valde periculosum si homines viles constituantur ad habendum potestatem de rebus magnis. Multum enim hoc laedit ciuitates: & tales viles reges in multis laeserunt ciuitatem Carthaginensium. Concludit etiam ex praedictis: quod cum tres istae politicae sint similes: communia sunt omnibus ea quae sunt in eis increpatione digna. Et ideo quae dicta sunt in alijs, sunt etiam hic intelligenda.

Deinde cum dicit.

Sed quantum ad intentionem optimatum at tinet & reipublicae, quaedam ad popularem statum magis declinant: quaedam ad paucorum potentiam: nam referendi quidem ad populum: aut non referendi aliqua, imperatores vna cum senatu domini sunt: si omnes concordent. si non concordent, populus ipsorum dominus est. Quaecumque retulerunt magistratus de his non approbandi modo illorum sententias potestas permessa est populo. Verum etiam pro arbitrio constituendi prouidendi: & cuius contradicere relatis illorum licet: quod non est in alijs reipublicae. Quinqueviratum vero qui multarum ac magnarum rerum potestatem habet, ab illis eligi: Et Centumviratum hos eligere qui est maximus magistratus: & hos plurimo tempore quam alios imperium retinere. Nam & perfuncti magistratu imperant: & designari ad magistratum, ad paucorum potentiam spectat. Esse autem sine mercede, & sine sortitione, optimatum est ponendum, et si quid aliud tale. Iudicia quoque omnia a cunctis magistratibus iudicari, & non ab alijs alia, ut apud Lacedaemonios.

Improbatur hanc politiam quantum ad hoc, quod recedebat a proposito intentione. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, quod in quibusdam diuertebat ad plebeium statum: in quibusdam ad paucorum potentiam. Secundo ostendit, quod magis diuertebat ad paucorum potentiam: ibi. (Transgreditur autem &c.) Tertio improbat remedium, quod contra hoc apponebat. ibi. (Paucorum potentiam &c.) Dicit ergo primo, quod cum ista esset supposita intentio legislatoris apud Carthaginenses ut institueret politiam vel statum optimatum, quaedam statuta eius declinabant ad popularem statum, quaedam ad paucorum potentiam. Erat enim apud eos statutum, quod reges cum senioribus haberent in sua potestate aliqua deferre ad populum, quae non deferrent quando omnes consentirent. si autem non omnes consentirent, populus habebat in hoc iudicium quid fieri deberet. Similiter autem quantum de communi consensu aliqua referebant ad populum, non solum populus habebat audire, quod dicebatur et approbare, sed habebat potestatem diiudicandi an esset bonum vel non, & si volebat populus poterat contradicere, quod non fiebat in alijs praemissis politijs, & sic populus statuebat principibus quid esset faciendum, & hoc erat status plebeius. Ex alia parte erant apud eos quidam principatus quinque virorum, qui habebant se introumittere de multis & magnis negotijs ciuitatis, & isti eligebantur per solos principes. Similiter etiam per eos solos eligebantur illi Centum & quatuor viri, de quibus supra dictum est. Similiter etiam maiores ciuitatis maiori tempore principabantur, quam alij, quia illi, qui praecesserant in principatu, erant socij in principatu eorum, qui succedebant, & sic duplicabatur eis tempus principatus, quod non fiebat alijs minoribus, & hoc erat potentiam paucorum. Erat etiam apud eos aliquid pertinens ad statum optimatum, quod principes eligebantur absque precio dato ab eis. Et iterum non eligebantur per sortem, sed propter virtutem & quaedam alia huiusmodi. Et sic non in omnibus recedebat ab optimatum statu. Habebant etiam alius potentiam paucorum, scilicet, quod maximi principes iudicabant de omnibus sententijs. Non autem erant diuersi, qui ex diuersis iudicarent, sicut fiebat in Lacedaemonia. Deinde cum dicit.

Transgreditur autem maxime ab optimatibus ad paucorum potentiam institutio Carthaginensium

sum in eo, q̄ etiam multi comprobāt, non solū enim optimos: verum etiā ditissimos censent in magistratibus esse ponendos: quasi impossibile sit qui egenus existat, eum bene magistratū gerere: aut quietem optare. Si igitur sumere diuitem paucorū potentie est, per virtutem autē optimatum. ista quādā esset species tertia, per quā constituta est apud Carthagenenses resp. Creāt enim magistratus, ad hęc duo respiciētes: & p̄fertim maximos, vt imperatores, & p̄tores.

Ostendit, q̄ ista politia magis declinabat ad paucorū potentiam: & hoc quātum ad duo: quorum s̄m ponit ibi. (Paruum etiam etc.) Circa primū duo facit. Primo ostendit: in quo declinabat ad paucorum potentiam. Secundo improbat ibi. (Putandum enim &c.) Dicit ergo primo, q̄ institutio politię Carthagenensis quam volebant esse optimatum maxime declinabat ad paucorum potētiam sicut multis videtur. Putabant enim, q̄ oporteret eligi, principes non solum virtuosos sed etiam diuites: & mouebatur hac ratione: quia impossibile erat, q̄ aliquis pauper bene principaretur & vacaret negocijs ciuitatis. Nō enim habebant eorum principes salarium de communi. Vnde oportebat si pauperes virtuosos eligerentur in principes, q̄ p̄termisissis negocijs ciuitatis intenderēt ad quęrendum sibi victum. Quia autem eligere principem diuitem est status paucorum: eligere autem virtuosum est status optimatum. Manifestum est, q̄ eligere diuitē virtuosum erit iam tertius ordo: qui obseruabatur apud Carthagenenses. Eligebant enim maximos principes reges et duces exercitus respicientes simul ad diuitias & virtutes. Deinde cum dicit.

Putandum autē est huiuscemodī excessum ab optimatibus esse errorē legis conditoris: quē ab initio p̄uidisse valde necessariū fuit: vt optimi valerent quietē agere: nec quicq̄ indecorū facere: non solū in magistratu: sed et in vita priuata.

Improbat p̄dictam ordinationem: Et primo rationem qua mouebatur. Secundo ipsam ordinationem: ibi. (Quod si inspicere &c.) Dicit ergo primo: q̄ ille recessus a statu optimatum est imputādum legislatori: hoc enim fuit maxime necessarium videre a principio qualiter homines optimi in virtute possent vacare operibus virtutū absq̄ hoc, q̄ dehonestarent vacando rusticanis operibus. & hoc non solū quando principarentur: sed etiam q̄n agent priuatā vitā instituendo scilicet aliqua p̄mia virtutum: ex quibus nutrirentur virtuosos. Deinde cum dicit.

Quod si inspicere oportet ad opes, gratia quietis: prauum est maximos magistratus esse venales, imperium, & p̄turam. Hęc enim lex p̄ciosas magis facit diuitias, q̄ virtutes: ac ciuitatē totā ad studium pecuniarum cōuertit. Nā quicquid apud ciuitatis principes habetur in precio necessarium est & aliorum ciuium opinionem subsequi. Vbi autē non maxime honorat virtus: ibi non est possibile firmum optimorum esse in rep. statū. Assuescere vero ad lucra rationale est q̄n per largitionem adipiscuntur dignitates. Absurdum est enim si pauper quidē aliquis, verum bonę mentis lucrari velit: improbius autē non velit, cū sumptus fecerit. Quocirca oportet eos q̄ possunt optime gerere magistratū, assumere ad magistratū. Probabiliusq̄ fuit: si auctor le-

gis opulentia p̄stantium virorū abieciisset: ac eorū qui in magistratu forent quieti p̄spexisset.

Improbat ipsam ordinationem dupliciter. Primo qui dem ostendens eam esse periculosa. Si enim oportet in eligēdis principib⁹ aspicere ad diuitias ad hoc, q̄ possint vacare absq̄ operibus quibus lucrētur victum: valde malum erit quod maximi principatus scilicet regnum & ducatus exercitus sint venales, ita scilicet, q̄ pro abūdantia pecuniarum dentur. Ita etiam dicit esse prauum: quia ex hac lege sequitur: q̄ tota ciuitas sit amatiua pecuniarum etiā magis q̄ virtutis. Quia ciues quicquid viderint esse preciosum in principibus consequenter opinantur preciosum esse. Et in quacunq̄ ciuitate virtus non maxime honoratur vt scilicet soli virtuti honor principatus deferaat. Vnde est impossibile: q̄ in tali ciuitate homines s̄m virtutem infallibiliter principent: et ex quo propter diuitias principatus datur quodammodo, diuitijs emprus. probabile est, q̄ ciues consuecant inhiare ad lucra pecuniarum quā cum expenderint assequi poterunt principatum. Valde enim inconueniens est, si dicatur, q̄ ille qui est pauper & virtuosus velit lucrari in officio constitutus. Ille autem qui est deterior non velit lucrari, postquam multa expenderit ad principatum acquirendū. Hoc enim est omnino improbabile: & ideo non oportet requirere, an sint diuites illi qui sint instituēdi ad principatum. Sed siue sint diuites, siue pauperes, illi debent institui qui possunt principi s̄m virtutem. Secūdo ibi. (Probabiliusq̄ fuit si &c.) improbat p̄dictā legem ex hoc quod p̄termittit conuenientius remediū quod possit adhibere. Dignius enim esset si legislator p̄religeret ad principatum paupertatē virtuosorum non respiciens ad diuitias: & cum hoc curā aliquam apponeret: vt saltem in principatu existētes possent vacare. Deinde cum dicit.

Prauum etiam videri potest plures magistratus ab vno homine geri: qd̄ in honore est apud Carthagenenses. Vnicum enim ab vno optime perficit opus. Hoc autem ne fieret, prouidendū fuit a legislatore: neq̄ cogendum eundem tibicinem esse atq̄ sutorem. Quare vbi non parua est ciuitas magis ciuile est: vt plures sint participes magistratum: magisq̄ populare. Communius enim vt diximus & melius singula cōficiuntur atq̄ celerius. Patet autem hoc in bellicis rebus & nauticis. In his enim ambobus p̄ omnes (vt ita dixerim) transit imperare, & parere.

Ponit secundo: in quo declinabat ista positio ad statū paucorum: & dicit hic esse prauum id quod obseruabat apud Carthagenenses vt idē obtineret plures principat⁹, siue plura officia: quia vnum opus optime perficitur ab vno homine. Si autē vnus homo debeat plura opera exerce: necesse est: q̄ impediatur in altero, vel in vtroq̄. Vnde legislatorem oportet attendere vt non imponat plura opera vni homini: puta, q̄ non p̄cipiat eidem tibicini esse & sutorem. Et ideo nisi paruitas ciuitatis impediatur magis videtur esse populare vt plures participent principibus diuersis. Non autem vnus habeat plures principatus: quia hoc est potentie paucorum. Ideo autem illud est melius: quia vnum quodq̄ sicut p̄dictum est: & pulchrius & velocius perficitur ab vno ita, q̄ vnus non cogatur multa facere: & hoc videm⁹ in exercitu & in nauē. Vtrobq̄ enim propter distinctionem officiorum quodammodo ad omnes extenditur principari & subijci: dū scilicet quidam subiecti sunt quibusdam alijs p̄feruntur vlt⁹ ad infimos. Deinde cum dicit.

Sed cum ad paucorum potētiam vergat resp. eorum optime illud effugiunt: vt semper aliqua plebis

plebis pars ditetur, ad oppida mittētes: per hoc illi arbitrantur: ac certe efficiūt, statum ciuitatis permanere: sed hoc est fortunę opus. Oportebat vero non per fortunam sine seditionibus esse: sed per legislatorem id fieri. Nunc autem si diuersa fortuna incidat: et plebs a gubernatoribus secedat: nullum est remedium legis ad quietem adhibitum. Lacedæmoniorum igitur & Cretenſium & Carthagenensium resp. in hunc modum se habet.

Improbat, q̄ circa p̄dictā declinationem habebant. Et dicit, q̄ cum politia eorum esset potentia paucorum: optimum modum adinuerunt ad effugiendum seditionem populi: quia semper aliquos de populo mittebat ad regimina ciuitatum sibi subiectarum vt sic ditarentur: & per hoc quodammodo saluabant & faciebāt permanere suam politia, sed hoc erat a fortuna: quia scilicet ciuitates eis subiectę non rebellauerant. Oportet autem vt ciues sint absq̄ seditione: non propter fortunā: sed propter videntiam legislatoris. Nunc autem si aliquid infortunium carthagenensibus eueniat: vt magna pars subiectorum discedat ab eorum dominio: nullum erit remedium cōtra seditiones per leges ab eis latas. Vltimo autem epi logando concludit: q̄ ea quę p̄dicta sunt merito possunt acceptari circa politiam Lacedæmonum & Cretenſium & Carthagenensium.

LECTIO DECIMASEPTIMA.

Solonis & aliorum quorundam leges commemorat, ne quid omisſum fuisse videatur, quod ad hanc cognitionem faciat.

Eorum autē: qui de rep. aliquid tradiderunt: quidam nunquam versati sunt in gubernatione ciuitatis: sed in priuata vita ociosi vixerūt: de quibus siquid dignum relatum fuit: supra diximus. Quidam autē leges fuere: gubernauerūtq̄ vel in proprijs ciuitatibus: vel in alienis: et horum quidam solummodo legum auctores fuere. Quidam etiam reip. constituendę: veluti Lycurgus & Solon. Hi enim leges & resp. condiderunt. Lycurgus quidem Lacedæmonijs: vt dictum est: Solon autem Atheniensibus.

Postquam philosophus profectus est de diuersis politijs: hic profectus est de institutoribus politiarum & legū. & circa hoc tria facit. Primo determinat eorum differentiam adinuicem. Secundo determinat de quibusdam: qui instituerunt politias. ibi. (Existimant quidam &c.) In tertia determinat de quibusdam: qui fuerunt legislatores. ibi. (Fuerunt etiam &c.) Ponit ergo primo duas differentias eorum: qui de politijs: vel legibus tractauerunt. quarum prima est s̄m diuersitate vitę. Quidam enim eorū vixerūt in vita priuata in nullo communicantes politicis actionibus: quia non fuerunt gubernatores aliquarum ciuitatum: sicut Plato: Phaleas: et Hippodamus de quibus supra dictum est: siquid fuit dignum circa eos dicendum. Alij autem vixerūt vita politica, instituētes leges aliquibus ciuitatibus, vel proprijs vel extraneis. Secunda differentia est s̄m ea quę tradiderunt. Quidam enim fuerunt conditores aliquarum legum sine hoc, q̄ ordinarent aliquam politiam. Quidam vero etiam instituerūt politia, quę est ordinatio regiminis ciuitatis: & posuerunt quasdam leges: sicut Lycurgus: q̄ instituit Lacedæmonicā politia. & Solon q̄ instituit Atheniensē. Deinde cū dicit.

Existimant autem quidam Solonem legislatorem fuisse p̄clarum. Nam & paucorum po-

tentiam sustulisse: quę nimis intemperans erat: & plebem a seruitute liberasse: ac statum popularem in patria cōstituisse: optimeq̄ Remp. temperasse. Nam esse consilium Ariopagi, paucorum gubernationis: delectus vero magistratū, optimatum: iudicia vero, populare. Sed videtur Solon illa duo: cū essent prius nō sustulisse, consiliū Ariopagi: & magistratum delectus: at populū asseruisse, iudicijs ex omnibus constitutis.

Prosequitur de instituentibus politias: & quia de politia Lacedæmonica quam Lycurgus instituit supra dictum est: restat dicendum de politia Atheniensium: quā instituit Solon: & circa hoc tria facit. Primo ostendit quid Solon instituit. Secundo quomodo a quibusdam reprehendebatur. ibi. (Quapropter quidā &c.) Tertio excusat ipsum. ibi. (Apparet autem &c.) Dicit ergo primo, q̄ aliqui reputant Solonem fuisse bonum legislatorem: quia dissoluit paucorum statum: qui erat valde intemperatus & immoderatus apud Athenas: & liberauit populū qui seruitute opprimebatur ex immoderato regimine diuitum: & instituit popularem statum in patria sua: & miscuit bene politiam ciuitatis dans aliquam partem populo in ea. Erat enim in Ariopago, id est in vico Martis qui erat locus solennis apud Athenas institutum concilium ciuitatis scilicet quod erat paucorum: quia consiliarij ciuitatis erant ex diuitibus & potentibus. Sed, q̄ principes eligerentur, hoc erat optimatum. Prætorium autem, id est potestatē iudiciariam instituit ex popularibus: quod erat populare. Et sic Solō videtur non dissoluisse illa: quę prius erāt, scilicet cōcilium paucorum & electionem populi: quę erat optimatum. Sed de nouo instituit popularem quandam principatum: dum fecit prætoriam, id est iudices ex omnibus ciuibus. Deinde cum dicit.

Quapropter quidam illi succensent: q̄ alterum dissoluerit: cum auctoritatem omnem ad iudicium traduxerit: quod per sortitionem est. Nam cum hoc inualuit, tanquam tyranno, gratificantes populo, in eum: qui nunc est: populare statum remp. redegerunt: & consilium Ariopagi Ephialtes inhiuit & Pericles. Iudicibus vero salaria Pericles induxit: ac per hęc modum vnusquisq̄ eorum: qui apud plebem posse vulerunt: populū vim augere perseuerauerūt, donec in istam: quę nunc est: licentiam peruenit.

Ostendit quomodo Solon a quibusdam reprehendebatur. Accusabāt enim quidam ipsum: q̄ ipse dissoluerat alteram politiam: quę prius erat: quando instituit iudicium: & q̄ postea habuerit potestatem super omnia cum tamen illud officium esset fortiale: quia scilicet sorte eligebantur aliqui ex populo ad hoc officium. ideo autem dicunt eum per hoc dissoluisse priorem politiam: quia cum inualuit istud officium in ciuitate: prætores illi instituti ex populo transtulerunt totum regimen ciuitatis in populū qui tyrannide opprimebat maiores: & ita deuentū est ad inordinatū statum popularem qui erat apud Athenas. Primo enim ephialtes: & pericles qui fuerunt prætores populares destruxerunt cōsilium quod ex antiquo erat in Ariopago: & cōtinenter vnusquisq̄ de rectorib⁹ populi auxit potestatem populi, quousq̄ p̄ducta est politia ad popularem statum qui tunc erat. Deinde cum dicit.

Apparet autem hoc non tam Solonis voluntate quam casu euenisse. Nauali enim potentia aduersus medos victor populus, maiora de sese sapere

scire cepit: & accesserunt patroni seditioni contra bonos & modestos ciues: qui remp. gubernabant. Cum videatur quidem Solon eam quæ maxime necessaria fuit potestatem, populo tradidisse: vt magistratus crearet, & malefacta corrigeret: nisi enim populus hanc habeat potestatem, seruus erit & inimicus: at magistratus omnis constituitur ex nobilibus, ac locupletibus ex censu quingentorum medimnorū & iugerum. Tertium ex equitibus. Quartum ex opificibus fordidis: quibus nullum magistratus assequendi ius erat.

Excusat Solonem: & dicit, quod iste defectus videtur accidisse non ex intentione Solonis: sed ex quodam accidente. Cum enim rex Medorum inuaderet Athenienses, illi cogitantes: quod neq. fines suos tueri poterāt neq. ob fidionem ciuitatis sustinere, collocatis pueris & mulieribus & rebus quas habebant, in alijs græciæ ciuitatibus, dimissa ciuitate, transtulerunt bellum de terra ad mare. Et ita cōgregatus est populus tempore Medorum causa huius principatus naualis: & astute concepit vt totam sibi potestatem vsurparet: & accidit, quod loco virtuosorum rectorum, populus habuit prauos rectores qui intentionem populi sunt profecti. Quod autem Solon hoc non intendit, patet per hoc: quia Solon nō dedit potestatem populo nisi illam: quæ est maxime necessaria: vt scilicet eligeret principes & corrigeret eorum errores. Hanc autem potestatem populi dicit esse necessariā: quia sine hoc populus esset seruus: si sine sua voluntate principes acciperentur: & non posset emendare mala: quæ principes facerent: & cum seruitutem ferre non posset: fieret aduersarius principibus. Sed omnes principatus instituit primo ex insignibus, id est nobilibus & diuitibus. Et secundario instituit ex censu quingentorum medimnorum, id est qui haberēt in bonis quingētos medimnos & iugerū toridē. Et tertio instituebat principes ex equitibus qui erat tertius ordo. Quartus autem ordo erat merce nariorum, qui erant infima pars populi: ad quos nullus principatus pertinebat. Et sic patet, quod in principatibus maiorem partem addidit maioribus q̄ populo. Vnde non fuit eius intentio instituire statum popularem: sed consecuta est præter eius intentionem. Deinde cum dicit.

Fuerunt etiam legum positores Zeleuchus apud Locros occidentales: & Charondas Catanensis ciuibus suis, ceterisq. ciuitatibus Chalcidicis quæ sunt circa Italiam: et Sciciliam. Tentat vero quidam inducere, quasi Onomacritus fuerit primus legum ferendarum peritus. Hunc vero exercitatum in Creta, cum esset Locrus: perfectum autem per artem diuinationis huius familiaris fuisse Thaletem. Thaletis autem auditores fuisse Lycurgum & Zaleucum: Zaleuci autem Charondam. Sed qui ista dicunt, tempora non supputant.

Determinat de institutoribus legum. Et primo ostendit qui fuerint: & quibus leges imposuerint. Secundo quas leges tulerint. ibi. (Fuerunt etiam &c.) Circa primum duo facit. Primo agit de quibusdam legislatoribus in Italia: quæ quondam magna Græciæ vocabatur. Secundo de quibusdam legislatoribus Græciæ. ibi. (Fuit etiam Philolaus &c.) Dicit ergo primo, quod legislatores fuerunt quidam Zaleuchus nomine, qui imposuit leges Locris occidentalis, & est quædam ciuitas Calabria, quæ est ad occidentem Græciæ. Fuit etiam quidam legislator Charondas Cathi-

nenfis, qui tulit leges suis ciuibus & quibusdam alijs ciuitatibus Chalcidicis circa Italiam, & Sciciliam. Ostendit autem vnde isti fuerint eruditi in legislatione. & dicit, quod quidam voluit colligere, quod in terris illis primus instructus industrius in legislatione fuit quidam Onomacritus nomine, qui cum esset ciuis Locrensis exercitatus fuit circa legislationem in Creta, & postea prefectus fuit populo artificialiter regēs ipsum, & huius socium dicunt fuisse quendam Thaletem, cuius auditores dicunt fuisse Licurgum Lacedæmonium & Zaleucum Locrium. Zaleuci autem dicunt auditorem fuisse Charondam Catanensem. Sed ista dicunt non considerantes bene tempus ipsorum, quod non erat conueniens huic narrationi. Deinde cum dicit.

Fuit etiam Philolaus Corinthius legislator Thebanis. Erat autē Philolaus ex familia Bacchiadum: amicus vero Dioclis, qui olympia vicit. Sed vbi ille ciuitatem deseruit, commotus ob amorem matris Alciones Thebas migravit. Atque ibi ambo defuncti sunt, monstranturq. etiam nunc illorum sepulchra, spectantia quidem se se. Verum ita constituta, vt ex Dioclis quidem sepulchro non sit prospectus in Corinthium agrum, ob animi infectionem. Ex Philolai autem sit prospectus. Habitarunt igitur ob huiusmodi causam apud Thebanos: legeq. illis Philolaus descripsit.

Narrat de legislatoribus Græciæ. Et dicit, quod quidam Philolaus ciuis Corinthius tulit leges Thebanis. Et assignat causam quare de Corintho transtulit Thebas. Et dicit, quod cum esset de genere Bacchiadum, id est eorum qui traherent originem à Baccho, factus est amicus cuiusdam Dioclis, qui habuerat quandam victoriam in olympia. Postquam igitur Diocles reliquit ciuitatem, forte expulsus inde per aliquam iniuriam, Philolaus habens in memoriam amorem matris Dioclis, quæ vocabatur Alcione, quæ forte nutruerat eum, simul cum eo abiit Thebas, & ibi ambo finiuerunt vitam: quod vsq. nunc eorum sepulchra ostendunt, quæ mutuo se respiciebant, & ex vno poterat conspici aliud. Sed ita erant disposita versus regionem Corinthiorum, vt vnum posset inde videri, aliud non. Narrant autem, quod ideo fuerunt sic ordinata eorum sepulchra, vt Diocles non videretur à Corinthiis, quasi volens ab eis abstinere propter ea, quæ ab eis fuerat passus, Philolaus autem videri poterat, qui nihil ab eis fuerat passus. Ista igitur fuit causa, quare apud Thebanos habitauerunt, & eis leges tulerunt. Deinde cum dicit.

Et de alijs quibusdam, & de sobole procreanda, quas illi leges proletarias appellat: & hoc est præcipue ab illo prouisum, vt numerus hereditatum conseruetur. Charondæ autem nihil est proprium, nisi iudicia falsorum testium. Primus enim de his legem posuit, diligentia autem & claritate etiam elegantior q̄ hi qui nunc sunt legum conditores: Philolai proprium est patrimoniorum disparitas. Platonis autem mulierum, & naturarum, & patrimoniorum communitas, & commutationes foeminarum. Et præterea lex circa ebrietatē: vt reges conuiuiorum sobrii sint & in rebus bellicis exercitatio: per quam ambidextri fiant: cum oporteat non alteram manum vitalem, alteram inutilem habere. Draconis quoq. leges

leges sunt. Sed iam constituta rep. leges tulit. Proprium autem Draconis est nihil quod sit memoria dignum, nisi rigiditas ob magnitudinem poenarum. Fuit quoq. Pittacus legum conditor: sed nō in rep. versatus. Lex est propria illius, ebrios si quæ pulsauerint, maiori poena damnari, quam si sobrii fecissent. Quod enim plures delinquit ebrii quam sobrii, non ad id respexit: quod magis est ebrijs venia: sed ad vtilitatem. Fuit etiam Androdamus Rheginus legum conditor Calcedonibus qui sunt in Thracia, de homicidio, & hereditatibus: nihil tamen huius propriū referre quis potest. De his ergo rebus, quæ principales sunt: & de his quæ sunt ab aliquibus scriptæ in hunc modum cognouisse sufficiat.

Ostendit quid proprium vnusquisq. legislator instituit. Et dicit, quod Philolaus tulit leges Thebanis de quibusdam alijs: sed specialiter de filiorum procreatione: vt scilicet non insisterent operi generationis postquam certum numerum filiorum haberent. Et has leges Philolai, Thebani vocat leges proletarias. Hoc autem de procreatione filiorum solus ipse instituit ad hoc, quod conseruetur numerus sortium, id est, quod nō oporteat vnam partem possessionis vnus hominis diuidi in plures: sed tot pueri generentur, quod semper idem numerus ciuū conseruetur. Carondas autem nihil statuit ipse solus nisi vniuersas de falsis testimonijs: quod ipse primus considerauit: sed magis placuit propter hoc, quod cum diligentia explicauit ea: quæ necessaria erant in legibus præ alijs legislatoribus quàm de hoc, quod aliquid singulariter statueret. Sed Philolaus instituit aliquid proprium scilicet vt tolleretur irregularitas possessionum. Plato autem quatuor propria instituit in suis legibus: quorum vnum est: quod mulieres & pueri & possessiones sint communes. Secundum est, quod fierent conuiuia mulierum sicut in alijs ciuitatibus sunt conuiuia virorum. Tertium est, quod instituit legem contra ebrietatem: vt scilicet soli sobrii possint esse principes conuiuiorum. Quartum autem statuit in re militari: vt scilicet homines per exercitium & studium fierent ambidextri: vt scilicet vtraq. manus fieret eis utilis ad bellandum. Consequenter dicit: quod inueniuntur quædam leges Draconis: qui politię præexistenti imposuit quædam leges: sed in legibus suis nihil fuit proprium quod sit memoria dignum: nisi, quod seuerior poena daretur quando maius damnum sequebatur ex culpa. Fuit etiam quidam Pittacus legislator qui non instituit politiam: cuius lex quædam propria fuit: vt ebrii si percuterent plus punirentur q̄ sobrii: quia plures ebrii faciunt iniurias quàm sobrii: vnde magis respexit ad vtilitatem: vt scilicet cohiberentur iniurię ebriorum quàm ad veniam quam oportet habere de ebrijs qui non sunt sui composites. Fuit etiam alius legislator Androdamus ciuis Rheginus qui instituit quædam leges circa poenas homicidiorum & circa successiones hereditatum: sed tamen quasi nihil proprium ipsius dici potest. Vltimo autem epilogando concludit: quod hoc modo sunt considerata eadem, quæ oportuit considerari circa optimas politias: puta Lacedæmonensium: Creten- sium: & Chartaginesium: & circa politias à quibusdam alijs ordinatas. Et sic terminatur secundus liber politicorum.

De rebus bellicis exercitatio: per quam ambidextri fiant: cum oporteat non alteram manum vitalem, alteram inutilem habere. Draconis quoq. leges sunt. Sed iam constituta rep. leges tulit. Proprium autem Draconis est nihil quod sit memoria dignum, nisi rigiditas ob magnitudinem poenarum. Fuit quoq. Pittacus legum conditor: sed nō in rep. versatus. Lex est propria illius, ebrios si quæ pulsauerint, maiori poena damnari, quam si sobrii fecissent. Quod enim plures delinquit ebrii quam sobrii, non ad id respexit: quod magis est ebrijs venia: sed ad vtilitatem. Fuit etiam Androdamus Rheginus legum conditor Calcedonibus qui sunt in Thracia, de homicidio, & hereditatibus: nihil tamen huius propriū referre quis potest. De his ergo rebus, quæ principales sunt: & de his quæ sunt ab aliquibus scriptæ in hunc modum cognouisse sufficiat.

Ostendit quid proprium vnusquisq. legislator instituit. Et dicit, quod Philolaus tulit leges Thebanis de quibusdam alijs: sed specialiter de filiorum procreatione: vt scilicet non insisterent operi generationis postquam certum numerum filiorum haberent. Et has leges Philolai, Thebani vocat leges proletarias. Hoc autem de procreatione filiorum solus ipse instituit ad hoc, quod conseruetur numerus sortium, id est, quod nō oporteat vnam partem possessionis vnus hominis diuidi in plures: sed tot pueri generentur, quod semper idem numerus ciuū conseruetur. Carondas autem nihil statuit ipse solus nisi vniuersas de falsis testimonijs: quod ipse primus considerauit: sed magis placuit propter hoc, quod cum diligentia explicauit ea: quæ necessaria erant in legibus præ alijs legislatoribus quàm de hoc, quod aliquid singulariter statueret. Sed Philolaus instituit aliquid proprium scilicet vt tolleretur irregularitas possessionum. Plato autem quatuor propria instituit in suis legibus: quorum vnum est: quod mulieres & pueri & possessiones sint communes. Secundum est, quod fierent conuiuia mulierum sicut in alijs ciuitatibus sunt conuiuia virorum. Tertium est, quod instituit legem contra ebrietatem: vt scilicet soli sobrii possint esse principes conuiuiorum. Quartum autem statuit in re militari: vt scilicet homines per exercitium & studium fierent ambidextri: vt scilicet vtraq. manus fieret eis utilis ad bellandum. Consequenter dicit: quod inueniuntur quædam leges Draconis: qui politię præexistenti imposuit quædam leges: sed in legibus suis nihil fuit proprium quod sit memoria dignum: nisi, quod seuerior poena daretur quando maius damnum sequebatur ex culpa. Fuit etiam quidam Pittacus legislator qui non instituit politiam: cuius lex quædam propria fuit: vt ebrii si percuterent plus punirentur q̄ sobrii: quia plures ebrii faciunt iniurias quàm sobrii: vnde magis respexit ad vtilitatem: vt scilicet cohiberentur iniurię ebriorum quàm ad veniam quam oportet habere de ebrijs qui non sunt sui composites. Fuit etiam alius legislator Androdamus ciuis Rheginus qui instituit quædam leges circa poenas homicidiorum & circa successiones hereditatum: sed tamen quasi nihil proprium ipsius dici potest. Vltimo autem epilogando concludit: quod hoc modo sunt considerata eadem, quæ oportuit considerari circa optimas politias: puta Lacedæmonensium: Creten- sium: & Chartaginesium: & circa politias à quibusdam alijs ordinatas. Et sic terminatur secundus liber politicorum.

Cum Sancti Thomæ Aquinatis Expositione.

SUMMA LIBRI.

Expositio iam quæcumque ab illustribus viris, ad suam usq. ætatem, vel vsu comprobata, vel scriptis proposita fuerant: dem cept sententiam suam de administratione ciuitatum exorditur, & primo quis appellandus sit ciuis docet, quæue ciuitas vocanda: inde ex ciuitatis fine, & numero presidentium, varias ac diuersas ciuitatum formas elicit, quarum alie quiete sunt & in ste. in quibus aut reges, aut optimates, aut populi ad cōmuni omnium salutem & vtilitatem gubernant: Alie seditiosa et iniuste, in quibus vel tyranni, vel opulenti, vel egeni pro commo do suo publicas rationes dilaniant.

LECTIO PRIMA.

Quis sit appellandus ciuis, & quæ ciuitas dici debeat.

Vi de rep. considerat, quæ sit vna queq. et qualis, fere prima illa cōsideratio occurrit, videre quid sit ciuitas: nam ea nonnunquam in controuersiam venit: cum alij dicant à ciuitate factum: alij nō à ciuitate: sed à potentibus quibusdam, vel à tyranno. Gubernatoris autem reip. ac legum politoris, totum negotium versari videmus circa ciuitatem. Est autē resp. eorum qui in ciuitate degunt institutio.

Ostendam philosophus in secundo libro inquisiuit de politijs s̄m traditionem aliorum: hic incipit prosequi de eis s̄m propriam opinionem: & diuidit in partes duas. In prima manifestat diuersitatem politiarum. In secunda docet qualiter optima politia sit instituenda in principio septimi libri. ibi. (De optima rep. &c.) Prima autem pars diuiditur in duas. In prima distinguit politias. In secunda determinat de singulis earum. In quarto libro. ibi. (In cunctis artibus &c.) Prima autem pars diuiditur in duas. In prima parte determinat id: quod pertinet ad politiam in communi. In secunda diuidit politias. ibi. (Hic ita determinatis &c.) Prima pars diuiditur in duas. In prima dicit de quo est intentio. In secunda prosequitur propositum. ibi. (Eos igitur qui &c.) Circa primum duo facit. Primo ostendit, quod ad tractandum de politijs necesse est primo considerare de ciuitate. Secundo ostendit, quod ad tractandum de ciuitate necesse est considerare quid sit ciuis. ibi. (Cum vero sit ciuitas &c.) Dicit ergo primo: quod ille qui vult cōsiderare de politia: quæ vnaqueq. sit s̄m propriam rationem: & qualis sit: vtrum scilicet bona vel mala iusta vel iniusta: necesse est, quod primo consideret quid sit ciuitas. Et hoc probat duplici ratione: quarum prima est: quia de hoc potest esse dubitatio. Dubitant enim aliqui circa aliqua negocia, vtrum sint facta à ciuitate: puta cum sint facta à tyranno: vel à diuitibus ciuitatis. In quo casu aliqui dicunt: quod ciuitas hoc fecit: aliqui autem dicunt quod non fecit hoc ciuitas: sed diuites principantes, vel etiā tyrannus: & sic videtur in dubium verti, vtrum soli diuites principantes sint ciuitas: Et quia dubium est, oportet, quod determinetur. Secunda ratio est: quia tota intentio eorum qui tractant de politijs & legislatione, negociantur circa ciuitatem: quia politia nihil aliud est q̄ ordo inhabitantium ciuitatem. Deinde cum dicit.

Cum vero sit ciuitas compositum quiddam quemadmodum alia tota ex pluribus partibus consistentia: manifestum est primo de ciue esse perquirendum. Nam ciuitas est ciuium multitudine quedam. Quare & quem oporteat ciuem vocari: & qui sit ciuis est considerandum: nam & de ciue sepe contenditur: nec eundem oēs esse fatentur ciuē: & qui in populari statu ciuis est, per sepe in paucorum gubernatione non erit ciuis.

Ostendit, quod necessarium est determinare de ciue duplici ratione: quarum prima talis est. In omnibus illis: quæ sunt composita ex multis partibus: necesse est prius considerare partes. Ciuitas autem est quoddam totum constitutum ex ciuib⁹ sicut ex partibus: cum ciuitas nihil aliud sit quædam ciuium multitudo. Ergo ad cognoscendum ciuitatem, oportet considerare quid sit ciuis. Secunda ratio est, quod de hoc etiam contingit dubitationem esse: non enim omnes concorditer cōsententur, quod idem sit ciuis. Aliquis enim popularis, qui est ciuis in statu populari, sicut quædã populis principatur, non reputatur quandoque ciuis in statu paucorum, sicut quæ diuites principantur: quia frequenter talis est, quod populus nullam habet ibi partē. Quare manifestum est quod controuersia est de ciue, quis sit ciuis, & qualem oportet dicere ciuem. Deinde cum dicit.

Eos igitur qui alio quodammodo appellationem sortiuntur: ceu eos qui ciuitate donati sunt: omittamus. Nec habitatio ciuem facit: nam isto modo ministri qui circa nos habitant & serui ciues essent. Nec rursus qui fori ac iudicij ius habent: nam hæc existunt etiam illis qui simul contrahunt, cum per contractum forum sortiantur: quanquam multis in locis peregrini, ne id quidem perfecte habeant: sed necesse est ut patronum accipiant. Ex quo fit, ut imperfecte quodammodo sint fori iudiciorumque participes. Sed ut pueri nondum ætate perfecti, & senes ob ætatem a muneribus publicis vacantes, non simpliciter ciues dicendi sunt: sed quodammodo ciues. At nos querimus eum qui simpliciter ciuis dicatur: nec habeat aliquam adiunctionem quæ restringat & corrigat: cum & de infamibus & de exilibus eodem modo: ut supra, dubitari & responderi possit.

Prosequitur intentum suum, et diuiditur in partes duas. In prima ostendit quid sit ciuis. In secunda ostendit quæ sit virtus: quæ facit bonum ciuem. ibi. (De his vero quæ dicta sunt &c.) Circa primum duo facit. Primo determinat quid sit ciuis. Secundo mouet circa hoc quasdam dubitationes, ibi. (Sed forsitan de eo &c.) Circa primum duo facit. Primo ostendit quid sit ciuis sicut virtutem. Secundo excludit quædam falsam determinationem. ibi. (Consueuerunt &c.) Circa primum duo facit. Primo ponit quosdam modos sicut quos aliqui sunt ciues sicut quid & non simpliciter. Secundo ostendit quid sit ciuis simpliciter. ibi. (Ciuis simpliciter &c.) Dicit ergo primo: quod debemus ad præsens dimittere illos qui dicuntur ciues sicut aliquem modum, id est sicut metaphoram vel similitudinem: quia isti non sunt vere ciues. Et primus quidem modus est sicut habitatio: non autem dicitur vere ciues aliqui ex hoc, quod ciuitatem inhabitant, quia aduenæ & serui habitant in ciuitate: nec tamen sunt simpliciter ciues. Secundus modus est, quod aliqui possunt dici ciues: quia subduntur iurisdictioni ciuitatis, ut scilicet participant iustitia ciuitatis

in hoc, quod quandoque obtineant sententiam pro se, & quandoque iudicentur, id est cōdemnentur: quia hoc etiam conuenit illis qui habent aliquos contractus inter se, qui tamen non sunt vnus ciuitatis ciues: & tamen in quibusdam ciuitatibus extranei non participant perfecte huiusmodi iustitia sicut ciues, sed necesse est, quod si volunt iudicio contendere, quod dent patronum, id est fideiussorem de pendo iuri. Vnde patet, quod aduentitij imperfecte participant communione iustitiæ: & ita sicut hoc non sunt simpliciter ciues: sed possunt dici ciues sicut quid: Sicut etiam tertio modo dicimus pueros ciues, qui nondum conscripti sunt in numero ciuium. Et sicut dicimus senes ciues, qui iam emissi sunt a numero ciuium, cum non possunt amplius exequi opera ciuium. utrosque enim non dicimus simpliciter ciues: sed cum aliqua adiectione. Pueros quidem tanquam imperfectos: Senes autem tanquam ultra prouectos, quæ requirit conditio ciuium. Vel si etiam aliud aliquid tale apponatur nihil differt. Manifestum est enim illud quod intendimus dicere: inquirimus enim nunc quid sit simpliciter ciuis absque aliqua additione: quæ sit necessaria ad dirigendum vel exponendum nomen ciuis. Est autem & quartus modus: in quo est eadem dubitatio & solutio scilicet circa profugos & infames personas: quia solent tales sunt ciues sicut quid, & non simpliciter. Deinde cum dicit.

Ciuis simpliciter nulla alia re diffinitur magis quam participatione potestatis publicæ iudicandi, & decernendi. Potestates autem aliæ sunt determinatæ sicut tempus: ita ut non liceat interdum nisi semel eandem habere: aut per alia temporum spatia. Aliæ sunt indeterminatæ: ceu illius qui in concione deliberat & decernit. quanquam fortasse diceret aliquis tales non esse in potestate constitutos: atqui ridiculum foret, qui de maximis rebus deliberant & decernunt, eos potestatem dicere non habere. Sed nihil referat cum de nomine sit questio: est enim absque nomine publica potestas iudicantis decernentisque in concione: sed sit diffinitionis gratia indeterminata potestas. Ponimus autem eos esse ciues, qui huius potestatis vna cum alijs participes sunt. Maxime igitur propriæ ciuis super omnes alios: quod ciues dicuntur, fere talis est.

Ostendit quod est ciuis simpliciter, & circa hoc tria facit. Primo ponit quandam determinationem ciuis. Secundo ostendit, quod illa determinatio non est communis in qualibet politia. ibi. (Nec latere nos debet &c.) Tertio ostendit quomodo possit corrigi ut sit communis. ibi. (Sed recipit correctionem &c.) Dicit ergo primo, quod per nihil aliud melius potest determinari ciuis simpliciter quam per hoc, quod participet in ciuitate iudicio. ut scilicet possit de aliquo iudicare ex potestate: ut scilicet aliquam habeat potestatem in negocijs ciuitatis. Sed sciendum, quod principatum sunt duo genera. Quidam enim sunt determinati ad certum tempus: ita, quod apud quasdam ciuitates non liceat, quod idem homo bis obrineat eundem principatum: vel, quod obrineat per determinata tempora: puta, quod exerceat aliquod officium ad annum, & postea non possit institui in eodem officio usque ad tres vel quattuor annos. Alius autem principatus est qui non determinatur sicut aliquod tempus: sed quocumque tempore potest homo illud officium exercere: sicut prætor: qui scilicet habet potestatem iudicandi de aliquibus causis: & cōcionator: qui habet potestatem dicendi suam sententiam in concione ciuitatis. Potest autem contingere, quod aliqui huiusmodi iudices vel cōcionatores non nominentur principes: & quod dicatur, quod non habent propter hoc aliquem principatum, quod possint cōcionari vel

vel iudicare. Sed hoc nihil ad propositum differt: quia ista dubitatio non est nisi in nomine. Non enim inuenimus aliquod non commune iudici & cōcionatori. Et ideo imponatur eis hoc non ut dicatur indeterminatus. Sic igitur ponimus eos, qui participant huiusmodi principatu esse ciues: & ista videtur esse melior determinatio ciuis simpliciter. Deinde cum dicit.

Nec latere nos debet, quod in rebus quarum subiecta differunt specie: & aliud eorum est primum: aliud secundum: aliud consequens: aut omnino nihil est, quia talia sunt, commune aut vix. Respondeo, autem videmus specie differre: & alias esse posteriores: alias priores. Quæ enim aberrauerunt: ac prolapsæ sunt, necesse est ut posteriores sint integris & incorruptis. Quomodo autem dicamus eas labi postea patebit. Quare esse ciuem quoque alium atque alium, necesse est secundum differentiam rerum. Itaque ille de quo diximus in populari quidem statu maxime est ciuis: in alijs vero speciebus esse quidem potest: non tamen necesse est: in quibusdam enim ciuitatibus nec populus est: neque cōcionis usus: sed Senatum habent, & iudicia: alij alia exercent ut apud Lacedæmonios de contractibus cognoscunt hi qui Ephori nuncupantur: de cæde autem Senatus: & forsitan alij de alijs ius dicunt. Eodemque modo apud Carthaginenses: de omnibus quidem causis magistratus quidam cognoscunt.

Ostendit, quod huiusmodi determinatio ciuis non est cōmuni in omnibus politijs: & dicit quod oportet hoc manifestum esse: quod in omnibus rebus in quibus supposita differunt specie: & vnus eorum est naturaliter primum: aliud secundum: aliud consequenter se habens: vel nihil simpliciter est commune eis quatenus talia sunt: sicut in æquiuiocis: vel vix & obscure est aliquid commune, id est sicut aliquid modicum. Politia autem, ut infra dicitur, differunt sicut speciem: & quædam eorum sunt priores & quædam posteriores: quia illæ, quæ sunt ordinatæ sicut rectam rationem, priores sunt alijs, quæ vero sunt vitiatæ & transgrediuntur rectum ordinem politia, sunt posteriores naturaliter politijs non vitiatas: sicut in quolibet genere perfectum est naturaliter prius corrupto: quomodo autem aliqua politia transgrediuntur rectum ordinem, infra erit manifestum. Vnde oportet, quod altera sit ratio ciuis in diuersis politijs. Vnde prædicta determinatio ciuis maxime cōuenit statui populari: in qua quilibet de populo habet potestatem iudicandi de aliquo & cōcionandi. In alijs autem politijs quæ contingit, quod quilibet ciuis habet hanc potestatem, non tamen est hoc necessarium: quia in quibusdam non est populus habens aliquam potestatem: neque aliquid reputant cōgregationem populis: sed solum alios specialiter conuocatos: & isti soli per partes iudicant aliquas sententias: sicut in Lacedæmonia Ephori iudicant sententias concium: alij tamen alias sententias dabant: diuersisque diuersas. Senes autem iudicant de homicidijs: & alij principatus alios casus iudicant: & ita etiam est apud Carthaginenses: quia omnes sententia iudicant per aliquos principes: & sic populares ciues non participant iudicio. Vnde prædicta determinatio ciuis in talibus politijs non conuenit. Deinde cum dicit.

Sed recipit correctionem quædam diffinitio ciuis, quod in alijs rebus. non est indeterminata illa potestas: quæ in cōcione decernit & iudicat: sed determinata sicut iurisdictionem. Horum

enim aut omnibus, aut quibusdam concessum est deliberare: ac iudicare vel de omnibus, vel de quibusdam. Quis igitur sit ciuis ex his patet, cui enimabilitas est participandi potestatis publicæ deliberatiuæ & iudiciariæ: hunc ciuem esse dicimus eius ciuitatis. Ciuitatem vero talium multitudinem: quæ ipsa per se sufficiens sit, ut simpliciter dixerim ad viuendum.

Corrigit prædictam diffinitionem ciuis & dicit: quod prædicta diffinitio potest dirigere ad hoc, quod sit cōmuni: quia in alijs politijs a populari statu, cōcionator & prætor non habet determinatum principatum: sed hæc duo pertinent solum ad eos qui habent determinatos principatus: quia quibusdam horum, aut etiam omnibus cōuenit iudicare, & cōfiliari, vel de quibusdam, vel de omnibus. Et ex hoc potest esse manifestum quid sit ciuis. Non enim ille, qui participat iudicio & concione: sed ille qui potest cōstitui in principatu cōfiliatio vel iudicatio. Illi enim qui non possunt assumi ad talia officia, in nullo videntur participare politia: vnde non videntur esse ciues. Vltimo autem ex hoc concludit, quod ciuitas nihil est aliud, quam multitudo talium, qui sic dicuntur ciues, ut per se sufficere viuere possint simpliciter. Est enim ciuitas cōmunitas per se sufficiens: ut in primo dictum est. Deinde cum dicit.

Consueuerunt autem eum etiam dicere ciuem qui ex duobus ciuib⁹ ortus sit & non ex altero solum: ceu ex patre & matre. Alij vero magis ultra requirunt, ceu auos, & proauos, & attauos, vel plures. His ita diffinitis, ciuilibus & succincte dubitant quidam: tertius ille aut quartus quomodo erit ciuis. Gorgias quidem Leontinus partim dubitans fortasse: partim ludens, inquit: Quædam mortaria sunt illa, quæ a factoribus mortariorum fiunt: sic Larisseos esse, qui ab artificibus eorum fiunt. Esse namque aliquos Larisseorum factores: est autem simplex: si enim participarent administrationis reipublice, secundum determinationem iam dictam: essent utique ciues. Etenim neque possibile est congruere diffinitionem illam primis conditoribus, aut habitatoribus: ut ex patre & matre ciuib⁹ sint exorti.

Excludit quædam determinationem ciuis: quia quidam diffiniunt ciuem & dicunt: quod quidam sicut consuetudinem suam determinant eum esse ciuem, qui natus est ex amobus parentibus ciuib⁹, & non ex altero solum, scilicet patre, vel matre. Quidam autem amplius requirunt, ad hoc, quod aliquis sit ciuis scilicet quod deducatur eius generatio ad ciues auos usque ad secundum gradum, vel tertium vel ultra: & si sic determinetur ciuis ciuilibus, id est sicut consuetudinem quarundam ciuitatum, & succincte & ante debitam disquisitionem consurgit dubitatio, in quo modo iste tertius, vel quartus auus fuit ciuis: sicut enim prædicta determinationem non poterit dici fuisse ciuis, nisi & eius generatio reducatur ad tertium vel quartum auum ciuē: & ita erit procedere in infinitum: sed hoc est inconueniens quia politia non procedit in infinitum, quare manifestum est quod est deuenire ad tales ciues qui nati non sunt ex ciuib⁹. Circa hoc autem ponit dictum Gorgias siculi Leontini: qui quædam verba sapientia prædictas determinationes dixit: siue quia non erat certus de veritate: siue quia ironice loquebat. Dixit enim, quod sicut mortaria sunt illa quæ fiunt ab artificibus mortariorum: ita & ciues sunt Larissei qui sunt facti: id est geniti ab alijs ciuib⁹ Larisseis, qui sunt facti ciuium Larisseorum. Hoc autem dictum est

Ampliciter & sine ratione: quia si aliqui participant politica secundum definitionem praedictam a nobis: oportet dicere, quod sint ciues etiam si non sunt progeniti ex ciuibus, alioqui ista determinatio, quam isti dant, non potest adaptari primis, qui aedificauerunt, aut inhabitauerunt ciuitatem: de quibus constat, quod non fuerunt nati ex ciuibus illius ciuitatis. Vnde sequeretur, quod non fuerunt ciues, & per consequens nec alij, qui ab eis deriuantur: quod est inconueniens.

LECTIO SECUNDA.

Quod illi qui donati ciuitate nuper fuere, ciues sint, & quomodo ciuitas vna permaneat.

Sed forsitan de eo magis dubitari potest cum facta mutatione recipiuntur quidam ad communionem reipublicae, quemadmodum Athenis fecit Clistenes post tyrannorum eiectionem. Complures enim in tribus descripsit peregrinos, & seruos, & inquilinos; de quibus dubitari potest, non qui ciuis: sed an iuste vel iniuste. Atqui & de eo insuper quis dubitabit: an si non iuste ciuis, ne ciuis sit: quasi idem valeat iniustus & falsus. Sed cum videamus quosdam iniuste se in magistratibus gerere: quos tamen magistratus esse dicimus: sed nequaquam iuste: ciuis autem potestate quadam diffinitus sit: nam qui particeps est talis potestatis, est ciuis: ut diximus: patet quod hos quoque ciues esse dicendum est. Iuste autem vel iniuste pertinet ad primam illam questionem: in qua quaeritur, nunquid a ciuitate factum sit, vel non a ciuitate: ceu cum ex paucorum potentia vel ex tyrannide ad popularem statum fit mutatio: tunc enim neque mutuatam pecuniam soluere quidam volunt, quasi non ciuitas eam susceperit, sed tyrannus: nec alia huiusmodi per multa, quasi respublica, ut ac victoria constat non publica utilitate. Si igitur per hunc modum quaedam in populari statu fiunt: esse similiter dicendum est huius ciuitatis acta & paucorum potentia, & tyrannidis. Videtur autem proprius huius questionis locus: quomodo aliquando dicamus ciuitatem esse eandem & non eandem: sed aliam. Potissime igitur inuestigatio dubitationis huius est circa locum & homines: fieri enim potest, ut separetur locus, & homines, & alios alibi habitare: sed haec lenis est dubitatio. Nam cum multipliciter dicatur ciuitas, perfacilis est huiusmodi quaestio. Similiter quoque eorum, qui eundem in habitant locum, quoad dicendum sit vnam esse ciuitatem. Non enim moenibus diffinitur: liceret enim Peloponnesum totam vnus moenibus circudari. Talis fortasse est Babylon, quae capta cum esset ab hostibus ferunt partem aliquam eius ciuitatis tertia die nondum aliquid sensisse. Similiter & quaecumque alia magis habet circumscriptionem gentis, quam ciuitatis. Sed huius questionis alio loco utilis erit consideratio. Nam de magnitudine ciuitatis: & quantam esse utile sit: & vtrum vnam vel plures, latere non debet.

Postquam philosophus determinauit quid sit ciuis simpliciter: hic manifestat quasdam dubitationes circa praedicta, & determinat eas et ponit quatuor dubitationes se inuicem consequentes. Est autem prima dubitatio de his qui facta mutatione politicae assumuntur ad communicationem politicae sicut quidam sapiens Clistenes nomine fecit apud Athenas tyrannus deiectis. Adiunxit enim societatibus ciuitatis multos extraneos, & etiam quosdam seruos aduentitios, ut multiplicato populo diuites non possent tyrannice opprimere ipsum. Ad hanc autem dubitationem soluendam dicit, quod circa hos dubitatio non est an sint ciues: quia ex quo sunt facti ciues: ciues sunt: sed est dubitatio vtrum sint iuste vel iniuste, & hoc videtur philosophus intendere, quod isti, qui sunt instituti ab illo, qui transmutant politiam, sint ciues. Secundam dubitationem mouet, ibi. (Atqui & de eo insuper &c.) Potest enim aliquis dubitare: vtrum ille, qui non est iuste ciuis sit ciuis: ac si tantum valeat circa hoc iniustum quantum falsum. manifestum enim est, quod falsus ciuis non est ciuis. Et ad hoc soluit, quod cum aliqui, qui principantur iniuste, principes tamen habeantur: eadem ratione, & illi, qui sunt iniuste ciues dicendi sunt ciues: quia ciuis dicitur ex hoc, quod participat aliquo principatu: ut supra dictum est. Tertiam dubitationem ponit, ibi. (Iuste autem vel iniuste &c.) Et dicit, quod an aliquis sit iuste ciuis vel non, iuste videtur esse coniunctum praecedenti dubitationi: quae in principio huius libri tertij mora est: in transmutationibus enim politiarum circa aliquam ciuitatem dubitari solet: quando id, quod sit, sit factum ciuitatis, & quando non: sicut contingit quandoque, quod politia ciuitatis mutatur de tyrannide: vel potentia diuitum in potentiam popularem: & tunc populus potestatem politicae, accipiens, inde vult adimplere conuentiones: quae sunt factae vel per tyrannum, vel per diuites prius dominantes: dicunt enim quod si qua sunt data tyranno vel diuitibus ciuitatis, non accipit ea ciuitas: & ita est in multis talibus: quia in quibusdam politijs, illi, qui praesident, obrinunt aliqua ab alijs, non propter communem utilitatem ciuitatis: sed propter proprium commodum. Soluit autem hanc dubitationem, quod si ciuitas maneat eadem facta transmutatione politicae sicut est factum huius ciuitatis illud, quod sit ex populari statu: ita illud, quod sit ex paucorum potentia vel tyrannide: quia sicut tunc habebat in ciuitate potestatem tyrannus vel diuites: ita etiam in populari statu populus. Quartam dubitationem ponit, ibi. (Videtur autem &c.) Et primo ponit hanc dubitationem in generali: & dicit, quod proprius sermo ad soluendum tertiam dubitationem est quomodo oporteat ciuitatem dicere eandem vel non eandem. Secundo ibi. (Potissime &c.) diuidit praedictam dubitationem in duas partes, & dicit, quod huiusmodi questio in ipsa superficie apparet, quod est circa duo, scilicet circa locum ciuitatis, & circa homines inhabitantes ciuitatem. Contingit enim quandoque aliter separari homines a loco: puta cum omnes ciues expelluntur de ciuitate: & quidam ducuntur ad vnum locum: & quidam ad alium. Potest igitur esse dubitatio si superinducantur alij habitatores: vtrum sit eadem ciuitas vel non: & haec quidem dubitatio lenior est, id est facilius. Ciuitas enim multipliciter dicitur. Vno modo ipse locus ciuitatis: et sic ciuitas est eadem. Alio modo populus ciuitatis: & sic ciuitas non est eadem. Sed tunc remanet alia dubitatio, quam tangit, ibi. (Sic quoque &c.) Si enim semper ijdem homines habitent eundem locum: potest esse dubium, quando sit vna ciuitas & quando non. Et primo excludit vnam rationem vnitatis, cum dicit, (Non enim moenibus &c.) Et dicit, quod non potest dici, quod homines inhabitantes ciuitatem conferunt identitatem ciuitatis propter muros eosdem. Posset enim contingere quod toti vni regioni, puta Peloponneso circuducere vnus murus, & tamen non esset eadem ciuitas: & ita fuit de Babylone vel de quacumque alia maxima ciuitate: in qua magis comprehenditur vna gens, quam vna ciuitas.

Dicitur

Dicitur enim de Babylone, quod quando fuit capta vna pars ciuitatis, usque ad tertium diem, non sensit alia pars ciuitatis propter murorum amplitudinem: & interponit, quod de hac dubitatione, scilicet utrum expediat esse ita magnam ciuitatem: considerandum erit alibi, id est in septimo. Pertinet enim ad politicum cognoscere quanta debeat esse magnitudo ciuitatis: et vtrum debeat continere homines vnus gentis vel plurium: nam ciuitatis magnitudo tanta esse debet ut ei fertilius regionis sufficiat & ut hostes insanos repellere possit: constare etiam debet ex vna gente potius quam gens vna, vnus moris & vnus consuetudinis est quae amicitiam propter similitudinem inter ciues conciliat, unde ciuitates quae constitutae sunt ex diuersis gentibus propter dissensiones quas habuerunt propter diuersitatem morum destructae fuerunt, quia vna pars adiungebat se inimicis propter odium alterius partis. Deinde cum dicit.

At manentibus eisdem habitatoribus eodem loco: vtrum quoad sit idem genus habitantium eandem esse ciuitatem dicendum sit: quauis semper alij intereant: alij oriuntur: ut & flumina solemus eadem dicere, et fontes eosdem: quamuis semper vnda noua superueniat ac defluat.

Inquirit de alia ratione vnitatis: vtrum scilicet hominibus remanentibus in eodem loco sit dicenda ciuitas eadem propter idem genus inhabitantium: quia scilicet quidam succedunt quibusdam, quauis non sint ijdem homines numero. Sed licet dicimus fontes vel fluuios esse eosdem propter successione aquarum: quamuis quaedam effluat & quaedam adueniat. ita dicimus eandem ciuitatem quamuis alij corrumpantur alij generentur quandiu manet idem genus hominum. Deinde cum dicit.

An homines dicendum est eosdem esse propter eandem causam, sed ciuitatem aliam. Nam si ciuitas est societas quaedam, societas autem ciuium variata reipublicae gubernatae forma, & alia effecta: necessarium utique videretur ciuitatem quoque non eandem permanere: ut & chorum alium esse dicimus, dum tragicus est, & dum comicus. Et si idem sint homines eodemque item modo, omnem aliam societatem & compositionem: si species compositionis alia fiat: ceu harmoniam earundem vocum aliam esse dicimus, & modo doricam: modo phrygiam vocitamus. Id si ita est, patet quod maxime dicendum est eandem ciuitatem ad rempublicam respicientes. Nomine autem vocari alio, aut eodem licet eisdem habitantibus eandem, vel alijs penitus hominibus. Vtrum autem iustum sit reddere pecuniam mutuo sumptam, mutata reipublicae gubernatae specie, vel non iustum: alia est disputatio.

Soluens hanc dubitationem ostendit veram rationem vnitatis ciuitatis: & dicit, quod propter praedictam successione hominum vnus generis potest aliquo modo dici eadem multitudo hominum: non tamen potest dici eadem ciuitas: si mutetur ordo politicae: cum enim communicatio ciuium, quae politica dicitur, sit de ratione ciuitatis: manifestum est, quod mutata politia non remanet eadem ciuitas: sicut videmus in illis, qui dicunt cantiones in choris, quod non est idem chorus, si quis sit comicus, id est dicentes cantiones comicas de factis infimarum personarum. Quod autem tragicus, id est dicentes tragicas cantiones, de gestis principum. Et ita etiam videmus in omnibus alijs, quae constituent in quadam compositione vel cobione: quod quodocumque alia est species compositionis, non remanet identitas: sicut non est eadem harmonia, si quis sit doricus, id est septimi vel octauitoni. Quod

Autem phrygia, id est tertij vel quarti. Cum igitur omnia talia habeant hunc modum: manifestum est, quod ciuitas est dicenda eadem, respiciendo ad ordinem politicae: ita quod mutato ordine politicae licet remaneat idem locus & ijdem homines non est eadem ciuitas: quauis materialiter sit eadem. Potest autem ciuitas sic mutata vocari vel eodem, vel altero nomine, siue sint ijdem, siue alij: sed si est eadem nomine, erit equivoce dictum. Vtrum autem propter hoc, quod non remanet eadem ciuitas facta transmutatione politicae sit iustum: quod conuentiones prioris politicae adimpleant vel non, pertinet ad aliam considerationem: quod in sequentibus determinabitur.

LECTIO TERTIA.

Non esse idem bonum ciuem, & bonum virum esse, cum is bonus ciuis sit qui & apte parere & imperare commode sciat, bonus autem vir absolute dicatur.

De his vero quae nunc dicta sunt, consequens est videre: vtrum eadem sit virtus boni viri, & boni ciuis, vel non eadem. Atqui, si hoc est perquirendum: prius de virtute ciuis sub compendio videre oportet. Vt igitur nauta, vnus aliquis est eorum, qui sunt in communi societate: ita & ciuem dicimus. Nautarum vero, quamquam dissimiles sint secundum potentiam, nam alter est remex: alter gubernator: alter proram dirigens: alter alteram huiusmodi appellationem habens, patet quod expressius vnus cuiusque sermo proprius erit illius virtutis. Similiter autem & ceteris quidem conuenit omnibus. Salus enim & conseruatio nauigantium, commone est omnium opus. ad hoc enim vnusquisque eorum intendit. Sic igitur & ciuibus: licet dissimiles sint: opus est conseruatio communi societatis: societas vero est respublica. Quapropter necesse est virtutem esse ciuis ad rempublicam. siquidem igitur plures sunt rerumpublicarum. species: patet non esse recipiendum: ut studiosi ciuis vna sit virtus, eaque perfecta: at viri boni perfecta est virtus. Quod igitur fieri possit ut ciuis studiosus non possideat virtutem illam per quam dicitur vir bonus, manifestum est. Quinetiam & alio modo inquirentibus, deuenire licet ad eandem rationem circa optimam rempublicam. nam si impossibile est ex omnibus studiosis esse ciuitatem: & oportet singulos opus suum benefacere. hoc autem a virtute: sit vero impossibile similes esse ciues omnes: nequaquam vna esset virtus ciuis, & viri boni. Nam virtutem studiosi ciuis omnibus esse oportet: sic enim optima foret ciuitas utique. At viri boni virtutem impossibile est omnibus esse: nisi necessarium sit in studiosa ciuitate ciues omnes esse viros bonos. Praeterea cum ex dissimilibus consistet ciuitas, ut animal ex anima & corpore: anima vero ipsa ex ratione & appetitu: & domus ex viro & vxore: & acquisitio ex domino & seruo. Eodem modo cum ciuitas ex his omnibus, ac praeterea ex alijs dissimilibus constet speciebus, necesse est non vnam esse ciuium omnium virtutem: quemadmodum nec chorum agentium su premi & assistentis. Quod igitur non eadem simpliciter sit ex his patet.

Tho. sup. Poli.

e ij Postq

Postquam philosophus ostēdit quid sit ciuis, & soluit quādam dubitationes, hic inquit de uirtute ciuis, secundum quam determinatur. Et diuiditur in partes duas. In prima ostendit, quod non est simpliciter eadem uirtus ciuis & uirtus boni viri. In secunda parte mouet circa hoc quādam dubitationes, ibi (Restat ad &c.) Circa primū duo facit. Primo ostendit, quod non est eadem simpliciter uirtus studiosi ciuis & boni viri. In secunda ostendit, quod alicuius ciuis est eadem uirtus, quae & boni viri, ibi. (Sed an &c.) Circa primū duo facit. Primo dicit de quo est intentio: quia post praedicta est consequens considerare: utrum de beamus ponere eandem uirtutem boni ciuis, & boni viri, uel non: quod est quætere utrum ab eodem dicatur aliquis bonus uir, & bonus ciuis. Nam uirtus est quae bonum facit habentem. Ad hoc autem, quod ista quæstio debet tam inquisitione accipiat, oportet primo ostendere, quæ sit uirtus ciuis, sub quadam figura et similitudine. Secundo ibi. (Vt igitur nauta &c.) Ostendit, quod non sit eadem uirtus ciuis, et boni viri tribus rationibus. In quarum prima præmittit similitudinem ad ostendendum, quæ sit uirtus boni ciuis: & dicit, quod sicut nauta significat aliquid commune multis: ita & ciuis. Quod autem nauta sit commune multis, manifestat. Quia cum multi dissimiles in potentia, id est arte & officio dicantur nauarum: quidam eorum est remigator, qui mouet nauem remis: quidam gubernator, qui dirigit motum nauis gubernaculo: quidam autem est prarius, id est custos proræ, quæ est anterior pars nauis: & alij habent alia nomina & alia officia. Manifestum est autem, quod uicium horum conuenit aliquid sibi propriam uirtutem & aliquid sibi commune. Ad propriam enim uirtutem uisus cuiusque pertinet: quod habeat diligentem rationem & curam de proprio officio: sicut gubernator de gubernatione: & sic de alijs. Communis autem uirtus est quædam, quæ conuenit omnibus. Omnium enim eorum opus, ad hoc tendit, ut nauigatio sit salua: ad hoc enim tendit desiderium & intentio cuiuslibet nauarum: & ad hoc ordinatur uirtus communis nauarum, quæ est uirtus nauarum in quantum est nauta. Ita etiam cum sint diuersi ciues, habentes dissimilia officia, & status dissimiles per quos exercent proprias operationes in ciuitate, opus eorum omnium est salus communis: quæ quidem ciuitas consistit in ordine politiarum. Vnde patet, quod uirtus ciuis in quantum est ciuis, consideratur in ordine ad politiam, ut scilicet ille sit bonus ciuis, qui bene operatur ad conseruationem politiarum. Sunt autem plures species politiarum, ut infra dicitur: & ex superioribus aliquantulum est manifestum. Ad diuersas autem politias ordinantur homines bene, sibi diuersas uirtutes. Alio enim modo conseruatur status popularis: & alio modo potest paucorum: aut tyrannis. Vnde manifestum est, quod non est uirtus perfecta sibi quam ciuis possit simpliciter dici bonus: sed aliquis dicitur uirtuosus, sibi unam uirtutem perfectam, scilicet sibi prudentiam: ex qua omnes uirtutes morales dependent. Contingit igitur aliquem esse bonum ciuem, qui tamen non habet uirtutem sibi quam aliquis est bonus uir: & hoc in politijs, quæ sunt præter optimam politiam. Secundam rationem ponit, ibi. (Quinetiam &c.) Et dicit, quod per alium modum possumus inquirendo siue obijciendo peruenire ad eandem rationem & circa optimam politiam, scilicet, quod non sit eadem uirtus boni ciuis, et boni viri: quia impossibile est quantumcumque sit bona politia, quod omnes ciues sint uirtuosi: sed tamen oportet, quod unusquisque faciat opus suum, quod ad ciuitatem pertinet bene: quod quidem sit secundum uirtutem ciuis in quantum est ciuis. Et ideo dico, quod non possunt esse omnes ciues similes: ut idem opus ad omnes pertineat. Et ex hoc sequitur, quod non sit una uirtus boni ciuis, & boni viri: quam quidem consequentiam sic manifestat. Quia in optima politia, oportet, quod quilibet ciuis habeat uirtutem boni ciuis. Per hunc enim modum ciuitas erit optima: sed uirtus boni viri impossibile est, quod omnes habeant: quia

non omnes sunt uirtuosi in una ciuitate: ut dictum est. Tertiam rationem ponit ibi. (Præterea cum &c.) Et dicit, quod omnis ciuitas constat ex dissimilibus rebus: sicut animal, animal enim componitur statim ex dissimilibus scilicet ex anima & corpore: & similiter anima humana constat ex dissimilibus, scilicet ex vi rationabili & appetitiua: & iterum domestica societas consistit ex dissimilibus scilicet ex viro & muliere. Et acquisitio etiam constat ex domino & seruo. Ciuitas autem constat ex omnibus istis diuersitatibus & ex multis alijs. Dictum est autem in primo: quod non est eadem uirtus principis & subiecti, neque in anima neque etiam in alijs. Vnde relinquatur, quod non sit una & eadem uirtus omnium ciuium. Sicut uideamus, quod in choro non est eadem uirtus supremi, id est illius, qui ducit chorum & altaris, id est illius, qui assistit. Manifestum est autem, quod una & eadem est uirtus boni viri. Relinquatur ergo, quod non sit eadem uirtus boni ciuis, & boni viri. Deinde cum dicit.

F Sed an erit alicuius eadem uirtus ciuis studiosi, & viri boni. Dicimus utique studiosum, in magistratu bonum esse atque prudentem. Ciuilem autem hominem necessarium est esse prudentem.

Ostendit, quod alicuius ciuis est eadem uirtus, quæ & boni viri. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit propositum. Secundo ex hoc concludit conclusionem probatam in præmissis, ibi. (Et statim &c.) Tertio mouet quādam dubitationem circa præmissa & soluit, ibi. (Sed nihilominus &c.) Dicit ergo primo: quod forte poterit dici, quod alicuius ciuis ad hoc, quod sit bonus requiritur eadem uirtus, quæ est boni viri. Non enim dicitur aliquis esse bonus princeps, nisi sit bonus per uirtutes morales, & prudentem. Dicitum est enim in sexto Ethicorum: quod politica est quædam pars prudentiæ. Vnde oportet politicum, id est rectorem politiarum esse prudentem: & per consequens bonum uirum. Deinde cum dicit.

G Et statim aliam esse disciplinam præsentis aiunt quidam: ut patet in regum filijs, qui ad equestrem, bellicamque disciplinam in adolescentia erudiuntur. Et Euripides inquit: non mihi speciosa: sed ea quorum ciuitas indiget, tanquam sit præsentis disciplina quædam. Si autem est eadem uirtus regentis boni, ac viri boni: ciuis autem est & qui regitur: non eadem uirtus simpliciter esset ciuis & viri boni: sed tamen cuiusdam ciuis. Non enim eadem uirtus est regentis & ciuis. Et ob hoc forsitan Iason inquit, grauiter se ferre si non regnaret: quasi nesciret priuatus esse.

Concludit ex hoc, quod non sit eadem uirtus boni ciuis simpliciter & boni viri. Et ad hoc probandum primo inducit: quod quidam dicunt aliam esse disciplinam principis, quam est in studijs ad uirtutem & disciplinam ciuis: ut patet ex hoc, quod filij regum erudiuntur in equestrem & bellicam disciplinam. Vnde & Euripides dixit loquens ex persona principis: non ad me pertinet scire, quæ sunt speciosa & alta, quæ scilicet philosophi considerant: sed ea quorum opus est ad regimen ciuitatis. Et hoc dixit ad significandum, quod est quædam propria disciplina principis. Ex quo concludit, quod si eadem sit disciplina & uirtus boni principis, & boni viri: non autem omnis ciuis est princeps: sed etiam subditi sunt ciues: sequitur, quod non sit simpliciter eadem uirtus ciuis & viri boni: nisi forte alicuius ciuis, illius scilicet, qui potest esse princeps. Et hoc ideo: quia non est eadem uirtus principis & ciuis. Propter quod Iason dixit, quod grauiter ferebat quando non tyrannizabat: ac si nesciret uiuere sicut priuata persona. Deinde cum dicit.

Lec. 4
cap. 6.

Sed nihilominus laudandum est posse imperare & parere: ac præclari ciuis uirtus est, posse præesse & subesse laudabiliter. Si ergo uirtutem boni viri posuimus præsentem, Ciuis autem utraque, non utique forent ambæ similiter laude dignæ.

Mouet dubitationem circa præmissa. Et circa hoc duo facit. Primo obijcit contra præmissa. Secundo soluit, ibi. (Cum ergo &c.) Dicit ergo primo: quod quandoque laudatur ciuis ex hoc: quod potest bene principari & subijci. Si ergo uirtus boni viri, est quæ est uirtus boni principis: uirtus autem boni ciuis est quæ se habet ad utrumque scilicet ad principandum et subijciendum. Sequitur, quod non sint ambo similiter laudabilia, scilicet esse bonum ciuem, & bonum uirum: sed esse bonum ciuem sit multo melius. Deinde cum dicit.

Cum ergo aliquando videatur utraque: sed non eadem & eum qui imperat, & eum qui parat, ad discere debere. Ciuem autem utraque scire: & participare ambarum, quid sequatur deprehendere quis potest. Est enim præsentia dominatiua: hanc uero in his quæ necessaria uocantur: scire facere, nequaquam necessarium est ei qui præsidet: sed ut magis: alterum uero seruale est. Dico autem alterum posse exhibere eadem ministeria: seruatorum autem species plures, cum sint ministeria plura: quorum partem unam obtinet manuales. Hi sunt ut nomē significat, qui ex manibus uiuunt: in quibus sunt opifices. Quapropter apud quosdam antiquitus huiusmodi homines excludebantur a reipublica, honoribus, antequam populus extremus fieret. Hæc igitur opificia eorum qui ita subsunt, neque rectorem discere oportet: neque eum qui in reipublica uersatur: neque bonum ciuem, nisi fortasse quandoque suis prius gratia. Non enim amplius contingeret esse alterum dominum: alterum seruum: sed est præsentia quædam: per quam præest similibus genere, & liberis hominibus. Et hanc dicimus esse ciuilem præsentiam, quam eum qui præest, didicisse parat oportet: ceu prefectum equitum esse, cum ipse prius sub alio fuerit: & exercitum ducere: cum ipse prius in exercitu per inferiores militiæ gradus ductus sit. Quamobrem recte dicitur, neminem bene imperare posse, quod non ipse prius sub imperio fuerit.

Soluit prædictam dubitationem. Et primo ostendit quomodo est eadem disciplina principis & subiecti, & quomodo non. Secundo ostendit quomodo sit eadem uirtus utriusque, ibi. (Sed horum uirtus &c.) Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit: & dicit, quod quia sicut prædictum est, aliquando utrumque horum uidetur scilicet, quod non oporteat eandem disciplinam discere principem & subditum, & iterum, quod bonus ciuis debet scire utrumque scilicet, principari et subijci: quomodo utrumque sit uerum oportet considerare ex sequentibus. Secundo ibi. (Est enim præsentia &c.) ponit unum modum principatus, in quo uerificatur unum eorum quæ dicta sunt scilicet, quod alia est disciplina principis & subditi. Et dicit, quod est quidam principatus dominatiuus: in quo princeps est dominus subditi: & talem principem non oportet, quod sciat facere ea quæ pertinent ad ministeria necessaria uitæ: sed magis

quod sciat utriusque: alterum autem scilicet posse seruire in his quæ pertinent ad actiones ministeriorum, non uidetur esse principatum uel dominatum: sed magis seruale. Sunt autem diuersæ species seruatorum secundum diuersas operationes ministrantium: inter quos unam partem tenent illi qui manibus operantur: sicut artifices, coquarii, et similes. Isti autem uiuunt de operibus manuum: sicut ex nomine eorum significatur. Et inter tales computantur uiles artifices, id est qui opere sue artis maculant corpus: ut in primo dictum est. Et quia operationes horum artificum non sunt principatum: sed magis seruales, ideo autem quitus apud quosdam, artifices non habebant aliquam partem in principatu ciuitatis: & hoc dico antequam fuisset populus extremus, id est antequam infimi de populo acciperent potestatem in ciuitatibus. Sic igitur patet, quod huiusmodi opera subditorum non oportet addiscere neque bonum politicum, id est gubernatorem ciuitatis: neque etiam bonum ciuem: nisi quandoque propter aliquam utilitatem ad seipsum, non, quod in hoc seruiat alijs: quia iam non esset distinctio inter dominum & seruum. Sed huiusmodi seruilia opera domini exercebant. Tertio ibi. (Sed est præsentia &c.) ponit alium principatum in quo alia pars uerificatur scilicet, quod eadem debet addiscere & princeps & subditus. Et dicit, quod est quidam principatus sibi quem aliquis principatur, non sicut dominus seruis: sed sicut liberis: & sibi equalibus: & hic est ciuilem principatum: sibi quem in ciuitatibus nunc hi: nunc alij assumuntur ad principandum: et huiusmodi principem oportet subiectum addiscere: qualiter debet principari: sicut principari equitibus addiscit aliquis, per hoc, quod inter equites subiectus fuit: & esse dux exercitus, addiscit aliquis, per hoc, quod fuit sub duce exercitus. Et qui alicui particulari ordini præfuit: puta uni centurie, uel uni cohorti: & qui insidias disposuit ad mandatum ducis: magnum enim principatum exercebat addiscit homo & per subiectionem: & per exercitum in minoribus officijs: & quantum ad hoc bene dicitur in proterbio: quod non potest bene principari, qui non fuit sub principe. Deinde cum dicit.

Sed horum diuersa est uirtus: & oportet bonum ciuem scire, ac posse præesse & subesse. Et hæc est uirtus ciuis, scire recte se habere in utraque parte: & boni viri quidem in utraque: quanquam alia est species eius prudentiæ & iustitiæ quæ præest. Nam eius qui subest, ac liber sit, non una profecto uirtus esset: ut puta iustitiæ aliam speciem haberet, cum præest: aliam, cum subest. Quædam modum uiri & mulieris alia temperantia, & fortitudo. Nam uideretur utique timidus esse uir, si ita fortis esset, ut femina fortis: & mulier inhonesta uideretur, si sic honesta foret, ut uir honestus. Administratio quoque domus, alia mulieris: alia uiri. Nam uiri est acquirere: mulieris seruire. Prudentia uero propria uirtus est præsentis. Nam ceteræ quidem uirtutes uidentur communes, tam eorum qui præfunt, quam eorum qui subsunt: At prudentia non est uirtus eius qui subest: sed opinio uera. Qui enim subest, ut is est qui fistulam facit: qui uero præest, ut his qui uirtur fistula. Utrum igitur eadem sit uirtus uiri boni, & ciuis studiosi, uel alia: & quomodo eadem: & quomodo alia ex his patet.

Ostendit quomodo sit eadem uirtus uel diuersa principis & aliorum. Et dicit, quod etiam in hoc principatu est altera uirtus principis & subiecti: sed tamen oportet, quod ille qui est

Tho. sup. Poli. e. in simpli.

simpliciter bonus ciuis, sciat & principari & subijci principati scilicet non dominatio, qui est seruorum: sed politico, quod est liberorum. Et hoc est virtus ciuis, ut ad utrumque bene se habeat: & simpliciter boni viri sunt, ambo scilicet, & bene principari & bene subijci. Et sic boni ciuis quantum est potens principari, est eadem virtus quae & boni viri: sed in quantum est subiectus est alia virtus principis, & boni viri, a virtute boni ciuis: puta altera species est temperantiae & iustitiae principis: & temperantiae & iustitiae subditorum. Subiectus enim qui est liber & bonus, non habet unam tantum virtutem: puta iustitiam. Sed iustitia eius habet duas species, scilicet unam: quarum potest bene principari, & secundum aliam bene subijci: & ita etiam de alijs virtutibus. Et manifestat hoc per exemplum. Quia alia est temperantia & fortitudo viri & mulieris: quia vir reputabitur timidus si non sit magis fortis, quam fortis mulier: Et mulier quae decet taciturnitas reputabitur loquax, si sit facunda: sicut bonus vir. Et hoc ideo: quia etiam in dispensatione domus, aliud pertinet ad virum: aliud ad mulierem. Ad virum enim pertinet acquirere diuitias: ad mulierem autem conseruare. Et sic etiam se habet in ciuitate circa principem & subiectum. Nam proprie virtus principis est prudentia: quae est regitua & gubernatiua. Aliae vero virtutes morales: quarum ratio consistit in gubernari & subijci secundum constitutiones & subditorum & principum: sed tamen aliquid prudentiae participant subditi, ut scilicet habeant opinionem veram de agendis, per quam possint seipsum gubernare in proprijs actibus secundum gubernationem principis. Et ponit exemplum de illo: qui facit fistulas, qui se habet ad fistularum rem, qui videtur fistulis: sicut subiectus ad principem: operatur enim recte faciendo fistulas, si habeat opinionem regulatam secundum mandatum fistulatoris: & ita est in ciuitate de subiecto & principe. Loquitur autem hic de virtute subditi, non in quantum est bonus vir, qui scilicet diget habere prudentiam: sed loquitur de eo in quantum est bonus subditus: ad hoc enim non requiritur nisi quod habeat opinionem veram de his quae ei mandantur. Vltimo autem epilogo concludit manifestum esse ex praemis: an sit eadem vel altera virtus boni viri, & boni ciuis: & iterum quomodo sit eadem: & quomodo altera: quia est eadem in quantum potest bene principari: alia autem in quantum potest bene subijci.

LECTIO QVARTA.

Quinam ciues sint appellandi, & quod plures sint ciuium species.

Restat adhuc vna dubitatio circa ciuem. Vtrum re vera ciuis sit is solum: cui participatio est publicae potestatis: vel opifices etiam ac mercenarij, sint ciues nuncupandi. Nam si ponamus hos quoque esse ciues, qui magistratum sint expertes: nequaquam possibile est vniuersi cuiusque ciuis talem esse virtutem: si vero nullus horum est ciuis, in qua parte sunt huiusmodi homines reponendi: neque enim in eorum ministrorum loco: qui nobiscum habitant: neque rursus, ut peregrini: An secundum hanc rationem nihil dicemus euenire absurdum: neque enim serui supradictorum quicquam: neque liberti. Illud autem verum quod non omnes illi dicendi sunt ciues, sine quibus ciuitas esse non potest: cum neque pueri ita ciues sunt, ut viri. Sed hi quidem simpliciter: hi vero ex suppositione: ciues enim sunt: sed imperfecti. Vetus quidem temporibus apud quosdam opifices erant, serui aut peregrini.

E Postquam philosophus ostendit quae sit virtus studiosi ciuis: & vtrum sit eadem cum virtute boni viri: hic mouet quandam dubitationem circa praedeterminata: et circa hoc tria facit. Primo mouet dubitationem. Secundo soluit eam. ibi. (Quapropter &c.) Tertio solutionem manifestat. ibi. (Patebit autem &c.) Dicit ergo primo: quod circa ciuem ad huc remanet quaedam dubitatio: vtrum scilicet ille solus sit ciuis, qui potest concitare in principatu ciuitatis: an etiam viles artifices sint ponendi ciues, quos non contingit communicare in principatu: & obijcit ad utramque partem: quia si mercenarij dicantur ciues: ad quos nihil pertinet de ciuitatibus: sequetur, quod virtus quam diximus esse boni ciuis: ut scilicet possit bene principari & subijci, non pertineat ad omnem ciuem: quia iste ciuis ponitur, qui tamen non potest principari scilicet, ut dicatur, quod nullus talium sit ciuis: remanebit dubium: in quo genere sint ponendi mercenarij. Non enim potest dici, quod sint aduenae: quasi aliunde venientes ad habitandum in ciuitate: neque quod sint peregrini: sicut viatores, qui propter aliquod negotium ad ciuitatem veniunt, non causa manendi. Huiusmodi enim artifices & mansionem in ciuitate habent: & in ciuitate sunt nati, non aduenientes aliunde. Soluit praedictam dubitationem: & dicit, quod propter hanc vltimam rationem dubitatur in qua parte ponendi sunt artifices, si non ciues sunt, non sequitur aliquod inconueniens. Isti enim sunt, qui non sunt ciues: & tamen non sunt aduenae neque peregrini: sicut patet de seruis & libertinis: qui sunt ex seruitute libertati restituti. Verum est enim, quod non omnes sunt ciues, qui sunt necessarii ad complementum ciuitatis: sine quibus ciuitas esse non potest: quia non solum de seruis: sed etiam de pueris videmus, quod non sunt ita perfecti ciues, sicut & viri. Viri enim sunt simpliciter ciues, quasi potentes operari ea quae sunt ciuium: sed pueri sunt ciues ex suppositione, id est cum aliqua determinatione diminuente. Sunt enim ciues imperfecti, & sicut serui, & pueri sunt quidem aliquantulum ciues: sed non perfecte: ita etiam est & de artificibus. Vnde in antiquis temporibus viles artifices & etiam peregrini apud quosdam ciuitates erant serui: sic etiam & modo multi sunt tales. Deinde cum dicit.

Quapropter etiam nunc plerique tales sunt, optima quidem ciuitas nunquam opificem faciet ciuem. Quod si hi ciues: ciuis autem virtus est: quam diximus. Dicendum est non esse cuiusque ciuis: neque liberi modo: sed eorum quae a ministris necessarii sunt alieni: necessaria vero qui vni ministrat, seruus est: qui aut publice: viles & sordidi.

Manifestat praedictam solutionem: quia etiam in ciuitate optime disposita non possent esse opifices ciues: & si dicatur, quod opifex est ciuis aliquo modo: tunc dicendum est, quod virtus ciuis quam determinauimus, ut scilicet possit bene principari et subijci non est ciuis: licet ciuis sit quomodocumque dictus: sed oportet ad hoc, quod ad eos pertineat huiusmodi virtus, quod non solum sint liberi: sed etiam sint dimisi, id est absoluti ab operibus necessarijs vitae. Illi enim qui sunt deputati talibus necessarijs operibus: siquidem in his ministrant vni tantum: hoc est propriae seruorum: consueuerunt enim serui huiusmodi ministeria exhibere dominis suis. Si autem haec ministeria exhibeant communiter quibuscumque haec pertinet ad mercenarios & sordidas personas: quae seruiunt quibuscumque pro pecunia. Deinde cum dicit.

Patebit autem hoc paulo adhuc considerantibus: quemadmodum in his res se habeat. Hoc enim quod diximus, id ostendit: cum enim plures sint rerum species, plures quoque species ciuium necesse est sint. Ac maxime eorum ciuium

qui subsunt, itaque in quadam re. opifices & sordidi ciues erunt. In quibusdam vero impossibile est, ut ciues sint, puta in optimatum gubernatione, si qua illa est, in qua secundum virtutem dantur honores, et secundum dignitatem. Neque enim virtutem exercere potest, qui vilibus opificijs occupatus est. In paucorum quoque gubernatione tenues homines ad rempublicam non recipiuntur, ex magno enim censu ad honores reipublicae peruenitur. Artifices tamen ad hanc speciem peruenire possunt, & si sordidi sint, quoniam plerumque diuitijs abundant. Apud Thebanos lex fuit, ut nemo habilis esset ad honores reipublicae suscipiendos, nisi decem annis a mercatura destitisset. In multis autem rebus publicis attrahuntur lege ad ciuitatem etiam peregrini. Est etiam lex in quibusdam ciuitatibus, ut satis sit ex matre ciue esse genitum, & spurios quaedam recipiunt: atque propter defectum legitimorum ciuium tales faciunt ciues, paucitate enim hominum induci, his vtuntur legibus, quod si abundant multitudine, paulatim excludunt primo libertini generis homines, deinde eos, quod ex matre solummodo ciues sint, nec nisi ex utroque parte natos ciues, pro ciuibus habent. Quod igitur plures sint species ciuis ex his patet.

Manifestat propositam solutionem. Et circa hoc facit tria. Primo ostendit quomodo aliquis diuersimode in diuersis politijs est ciuis. Secundo ostendit, quod maxime ciuis est in qualibet politia qui potest participare principatu, ibi. (Ac maxime eorum ciuium qui subsunt &c.) Tertio epilogo colligit ea: quae dicta sunt de virtute ciuis. Dicit ergo primo: quod manifestum erit quomodo se habeat veritas circa praemissa, ex parua consideratione eorum quae sequuntur. Si enim aliquis perfecte videat id quod dicitur, fiet ei euident quod dictum est: cum enim sint plures politiae species differentes: & ciuis dicatur in ordine ad politiam ut dictum est: necesse est etiam, quod ciuis habeat plures species: & maxime ista differentia attenditur quantum ad ciues subditos quod in diuersis politijs: diuersimode se habent ad principatum: illi autem qui praesident in qualibet politia principantur. Vnde propter diuersitatem politiarum, & per consequens ciuium, necesse est, quod in aliqua politia scilicet in populari statu, in qua quaeritur solum libertas, mercenarij sint ciues: poterunt enim ad principatum promoueri, cum sint liberi: sed in aliquibus politijs est hoc impossibile: sicut maxime contingit in optimatum statu, in quo datur honores dignis secundum eorum virtutem, illi, qui viuunt vita mercenaria non possunt ciuitati exhibere in suo regimine ea quae pertinent ad virtutem: quia non sunt in talibus exercitati: sed in statu paucorum mercenarij quidem non possunt esse ciues: quia in huiusmodi politijs assumuntur aliqui ad principatum propter diuturnos honores praecedentes & diuitias. Vnde de facili potest contingere, quod mercenarij ad honores assumantur: qui vix per totam vitam suam tantum possunt congregare, vnde diuites fiant. Sed artifices in talibus politijs possunt esse ciues & principes: quia multi artifices cito ditantur: & ita possunt propter diuitias in statu paucorum assumi ad principatum, cum per aliquod tempus ab artificijs se abstinuerint, postquam fuerint ditati, honorabilem duxerunt vitam. Vnde apud Thebas erat statutum: quod ille qui abstinuit a foro venalium rerum, decem annis, posset participare, virtute scilicet principatiua. Sed quantum ad peregrinos aduenae, & abiectione personae non possunt esse ciues, quasi po-

A tentes principari in ciuitatibus bene institutis: tamen in multis politijs, scilicet popularibus restringitur lex de peregrinis, aduenis, ut non sint ciues, quia in quibusdam ciuitatibus, ille, qui est natus ex matre ciue, reputatur ciuis, licet pene sit aduenae vel peregrinus. Et ita etiam est lex de spurijs apud multos, ut scilicet sint ciues, sed hoc faciunt propter indigentiam honorum ciuium, & propter paucitatem hominum habentem defectum curae, in qua consistit potestas status popularis, vtuntur talibus legibus, ut primo eligat eos in ciues, qui sunt nati ex seruo vel ex serua, dummodo alter parentum sit liber, deinde crescete multitudine, excludunt omnes filios seruorum, sed reputant ciues eos, qui sunt nati ex mulieribus ciuibus, quauis patres sint aduenae, tandem autem diriguntur ad hoc, quod iudicant ciues illos, qui sunt nati ex ambabus liberis & ciuibus. Sic igitur manifestum est, quod sunt diuersae species ciuium, secundum diuersitatem politiarum. Deinde cum dicit.

B Et quod maxime dicitur ciuis ille, qui habilis sit ad honores suscipiendos, ut Homerus inquit, sed vbi id occultum est, ex deceptione habitatorum, tanquam in honoratum quendam reptitum repellit, ut, inquilinus enim est & aduenae, qui honores capere non potest.

Ostendit quid sit maxime ciuis, & dicit quod maxime ille dicitur ciuis in qualibet politia, qui participat honoribus ciuitatis. Vnde Homerus dixit poetice de quodam, quod post alios surrexit, puta ad loquendum, sicut quidam in honoratus, id est sicut quidam aduenae qui non erat ciuis. Sed ista ratio ciuis occultatur, decipiuntur enim ex eo, quod simul habitant, existimantes propterea omnes, qui in ciuitate cohabitant, ciues esse. Sed hoc non est conueniens, quia ille qui non participat honoribus ciuitatis, est sicut aduenae in ciuitate. Deinde cum dicit.

C Vtrum igitur alia, an eadem virtus sit, per quam est vir bonus & ciuis studiosus, patet ex supradictis, quod cuiusdam ciuitatis idem, cuiusdam vero alius, et ille non omnis, sed qui praestitit reipublicae, & potestatem habet, aut solus, aut cum alijs gubernationem exercens.

Colligit epilogo quae dixerat, & dicit, quod circa hanc quaestionem qua quaerebatur, vtrum sit eadem virtus boni viri, & studiosi ciuis ostensum est, quod in aliqua ciuitate, scilicet optimatum, idem est bonus vir, & bonus ciuis, in qua principatus dantur secundum virtutem, quae est boni viri, in alijs quibus autem alius est bonus vir, & alius bonus ciuis, scilicet licet in corruptis politijs, in quibus principatus dantur non secundum virtutem. Et ille qui est idem cum bono viro, non est quicquam ciuis, sed ille qui est ciuis, id est rector ciuitatis & dominus vel potens esse dominus eorum, quae pertinent ad ciuitatem communis, vel solus vel etiam cum alijs. Dicitur enim est supra, quod eadem est virtus principis & boni viri. Vnde si ciuis accipitur, qui est princeps, vel qui potest esse, eadem est virtus eius & boni viri. Si autem accipitur ciuis, sicut imperfectus, qui non potest esse princeps non erit eadem virtus boni ciuis & boni viri, ut ex praedictis patet.

LECTIO QVINTA.

Quod ciuitas sit liberorum hominum societas, cuius finis est utilitas communis, in quam omnis administratio publica tendere debet.

His ita determinatis, videndum iam est, vtrum vna sit respublica, an plures, & si plures, quae, & quot, & quae nam differentiae earum sint.

Postquam philosophus determinauit de ciue, ex cuius noticia cognosci potest quid sit ciuitas, hic consequenter intendit distinguere politiam in suas species, & diuiditur Tho. sup. Poli. c. iij. in

in partes tres. In prima distinguit politias. In secunda ostendit quid sit iustum in vnaquaque politia. ibi. (Sumendum est &c.) tertio ostendit, quae politiarum sit potior. ibi. (Habeat autem &c.) Circa primum tria facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo ostendit quid sit politia. ibi. (Est autem respu. &c.) Tertio diuidit politias. ibi. (Supponendum est &c.) Dicit ergo primo, quod determinatis praedictis restat considerare, vtrum sit vna politia tantum, vel plures, & si sunt plures, quot, & quae omnes sint, & quomodo adinuicem differant. Deinde cum dicit.

Est autem respu. ordinatio ciuitatis, & circa magistratus alios, & maxime circa id, quod summam in ciuitate habeat auctoritatem, & sit principalissimum. Principalissimum autem est id, quod vbiq; gubernat, & regit ciuitatem, ceu in populari quidem, populus: in paucorum vero potentia, pauci. Diximus autem & rempub. aliam esse ab istis, eodemq; modo dicemus de alijs.

Ostendit quid sit respu. & dicit, quod respu. nihil est aliud quam ordinatio ciuitatis quantum ad omnes principatus, qui sunt in ciuitate, sed praecipue quantum ad maximum principatum, qui dominatur omnibus alijs principatibus. Et hoc ideo, quia impositio ordinis in ciuitate tota consistit in eo, qui dominatur ciuitati, & talis impositio ordinis est ipsa respu. Vnde praecipue respu. consistit in ordine summi principatus secundum cuius diuersitatem respu. diuersificantur, sicut in statu populari, dominatur populus, in statu paucorum, pauci diuites, & ex hoc est diuersitas harum politiarum. Et eodem modo dicendum est de alijs politijs. Deinde cum dicit.

Supponendum est primo cuius gratia ciuitas sit constituta, & quot sint gubernandi species, circa hominem, & circa vitae societatem.

Distinguit politias. Et primo dicit quomodo distinguantur rectae politiae ab iniustis. Secundo, quomodo distinguantur verae politiae in seipsis. ibi. (His determinatis &c.) Circa primum tria facit. Primo ostendit ad quid sit ciuitas ordinata. Secundo ostendit quomodo distinguantur principatus adinuicem. Tertio concludit differentiam rectorum politiarum & iniurarum. ibi. (Constat igitur &c.) Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo incipit exequi propositum. ibi. (In superioribus &c.) Dicit ergo primo, quod cum oporteat distinguere politias adinuicem, oportet primo duo praemittere, quorum primum est propter quid ciuitas sit instituta. Secundum est, quod sicut differentiae principatum, qui sunt circa homines, ita & circa omnia, quae veniunt in communione vitae. Ex his enim duobus poterit accipi differentia iustae & iniustae politiae. Deinde cum dicit.

In superioribus libris, vbi de gubernatione rei domesticae, ac de domino, & seruo determinauimus, dictum est natura hominem esse civile animal, ex quo fit, vt si etiam nihil indigeat nostro auxilio, nihilominus affectent vitae societatem. Quinetiam & communis utilitas coniungit eos, in quantum confert singulis partem bene viuendi. Maxime igitur hic est finis, & publicae omnibus, & priuati. Congregantur etiam ipsius vitae gratia, forsitan si quidem inest sibi aliqua particula honesti, & continet civilem societatem etiam viuendi gratia solum, si non molestiae in vita admodum exuperent. Patet autem, quod tolerant homines multa aspera, propter viuendum.

di cupiditatem, vt existente in eo quadam naturali dulcedine.

Ostendit quid sit finis ciuitatis vel politiae, & dicit, quod dictum est in primo libro, in quo determinatum est de oeconomica & dominica, quod homo naturaliter est animal civile, & ideo homines appetunt adinuicem viuere, & non esse solitarij, etiam si in nullo vnus alio indigeret, ad hoc, quod ducerent vitam civilem, sed tamen magna utilitas est communis, in communione vitae socialis, & hoc quantum ad duo. Primo quidem quantum ad bene viuere, ad quod vnusquisque affert suam partem, sicut videmus in qualibet communitate, quod vnus seruit communitati de vno officio, alius de alio, & sic omnes communiter bene viuunt. Hoc igitur scilicet bene viuere, maxime est finis ciuitatis vel politiae, & communiter quantum ad omnes, & sigillatim quantum ad vnumquemque. Secundo utilis est vita communis etiam propter ipsum viuere, dum vnus in communione vitae existentium alij subuenit ad sustentationem vitae, & pericula mortis, & propter hoc homines adinuicem conueniunt, et conseruant politicam communionem. Quia etiam ipsum viuere secundum se consideratum absque alijs, quae faciunt ad bene viuendum, est quoddam bonum & diligibile, nisi forte homo in vita sua patitur aliqua valde graua, & crudelia. Et hoc patet ex hoc, quod homines, etiam si multa mala sustineant, tamen perseuerant in affectu viuendi, quadam naturali dulcedine illecti ad desiderium vitae, ac si ipsa vita habeat in se quoddam solatium & dulcedinem naturalem. Deinde cum dicit.

Atqui & modos imperij facile est diuidere, cum sepe sit, de his a nobis in externis sermonibus determinatum. Dominatio enim licet re vera utilis existat, natura seruo, & natura domino. Nihilominus imperat pro domini utilitate, pro utilitate autem serui contingenter. Neque enim fieri potest vt seruo deficiente, seruetur dominatio, filiorum vero imperium & vxoris, & domus totius, quam vocamus rei familiaris gubernationem, aut gratia est eorum, qui gubernantur, aut gratia alicuius, quod sit vtriusque commune. Gratia eorum qui gubernantur, vt videmus & alias artes, ceu medicinam, & gymnasticam, illorum quibus imperatur, utilitatem quaerere, contingenter tamen & eorum, qui praecipunt esse potest. Nihil quippe vetat magistrum ipsum gymnasii esse vnum eorum, qui exercentur, quemadmodum gubernator semper est vnus ex his, qui sunt in nauis. Magister igitur gymnasii, & gubernator considerant semper eorum utilitatem quos gubernant, sed quoniam horum vnus est, per accidens ipse quoque suscipit utilitatem, hic quidem naua, hic autem vnus eorum, qui in gymnasio exercentur.

Distinguit species principatus. Et primo in oeconomicis. Secundo in politicis. ibi. (Quapropter ciuilia &c.) Dicit ergo, quod facile est distinguere modos principatus, qui dicuntur, quia a se etiam facta est mentio in externis sermonibus praeter principalem intentionem de ipsis, sicut in octauo Ethicorum, & supra etiam in secundo. Est autem in domesticis duplex principatus. Vnus quidem est domini ad seruos, qui vocatur dominatio, & quauis idem sit secundum rei veritatem vtile ei, qui est naturaliter seruus, & ei qui est naturaliter dominus, vt scilicet iste ab illo regatur, cum dominus principatur seruo ad utilitatem domini, non autem ad utilitatem serui, nisi forte per accidens, in quantum, scilicet corrupto seruo cessat dominium. Alius autem est

est principatus ad liberos, sicut ad filios & vxorem & totam familiam, qui vocatur principatus oeconomicus. In quo quidem principatu intenditur utilitas subditorum, vel etiam communis vtrorunq; per se quidem & principaliter utilitas subditorum, sicut videmus in alijs artibus, sicut ars medicinae intendit principaliter utilitatem eorum qui medicantur, & ars exercitativa intendit principaliter utilitatem eorum, qui exercentur, sed per accidens contingit, quod etiam utilitas redundat in ipsos, qui habent artem. Ille enim qui exercitat pueros, etiam ipse simul exercitatur, aliquando etiam est de numero eorum, qui exercentur, sicut gubernator vnus est nauarum, qui nauis vehuntur. Sic igitur exercitator puero, & gubernator nauis, considerat per se subiectorum utilitatem, sed quia ipse est vnus de numero eorum, qui exercentur & vehuntur, ideo vterque per accidens participat utilitate communi, quam procurat. Et similiter pater participat utilitate domus, quam procurat. Deinde cum dicit.

Quapropter ciuilia quoque imperia, cum sint secundum aequalitatem ciuium constituta, & secundum paritatem, vicissim exigunt ea gerere, quae natura fert, censentes inuicem munera subire, & considerare vicissim quoddam illius bonum, quemadmodum ille prius dum praefectus considerauit utilitatem istius, nunc autem ratione commodorum ex reipu. gubernatione prouenientium volunt continua in potestate esse, veluti si semper contingeret magistratum gerentibus, ex mala validudine, sanos fieri, nam forsitan ita magistratus amplecterentur.

Distinguit secundum praemissa principatus politicos, & dicit, quod quia principatus, qui est supra liberos, ordinatur principaliter ad utilitatem subditorum, ideo dignum reputatur, quod particulariter principetur ciues secundum principatus politicos, quando fuerint instituti secundum aequalitatem, & similitudinem ciuium. Tunc enim dignum videtur, quod in vna parte temporis quidam principentur, in alia vero alij. Secus autem esset si quidam ciuium multum excederet alios in bonitate, tunc enim dignum esset, vt illi semper principarentur, sicut infra dicitur. Sed circa istud dignum variatur aestimatio hominum secundum temporum diuersitatem: a principio enim ipsi qui principabantur, quasi alijs seruientes reputabant dignum: sicut et erat, vt ipsi in parte ministrarent alijs, intendentes utilitati aliorum. Et iterum alio tempore si aliquis alius principaretur, qui intenderet ad bonum sui ipsius: sicut ipse prius intenderat ad bonum aliorum. Sed postea homines, propter utilitates quae veniunt ex bonis communibus, quae sibi principantes usurpant: & quae veniunt etiam ex ipso iure principatus, volunt semper principari, ac si principari esset sanum esse: & non principari esset infirmum esse. Sic enim videntur homines appetere principatum: sicut infirmi appetunt sanitatem. Deinde cum dicit.

Constat igitur, quod quaecumque respu. ad communem utilitatem intendunt: haec recte sunt secundum simpliciter iustum: Quaecumque vero ad propriam eorum qui praesunt utilitatem solum, aberrant: sunt quoque omnes rectorum rerum publicae transgressiones, & labes: gubernantur enim quasi a dominis. Ciuitas autem est liberorum societas.

Concludit ex dictis distinctionem rectorum politiarum ab iniustis. Cum enim ita sit, quod principatus liberorum sit ordinatus ad utilitatem subditorum: manifestum est, quod in quibuscumque politijs principes intendunt communem utilitatem: illae sunt rectae politicae secundum iustitiam absolutam: in

quibuscumque vero politijs intenditur sola utilitas principantium: illae sunt vitia: & corruptiones quadam rectorum politiarum: non enim in eis est iustum simpliciter: sed iustum secundum quid, vt infra dicitur: principantur enim dominatiue ciuitati veteres ciuibus: sicut seruis scilicet ad suam utilitatem: & hoc est contra iustitiam: quia ciuitas est communitas liberorum: seruus enim non est ciuis vt supra dictum est.

LECTIO SEXTA.

Ex fine societatis ciuilibus, & numero praesidentium, formas regendi ciuitates colligit, & earum oppositas labes.

His determinatis, consequens est respu. considerare, quot sunt, & quae: & primo quidem eas: quae sunt rectae. nam labes earum ex illis patescunt:

Postquam philosophus distinxit politias rectas ab iniustis: hic intendit distinguere vtrasque abinuicem. Et circa hoc duo facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo exequitur propositum. ibi. (Cum vero &c.) Dicit ergo primo: quod postquam praedicta determinata sunt: consequens est determinare de politijs quot sint numero: & quae sint: & hoc ordine vt primo consideremus de politijs rectis, secundo de iniustis. Deinde cum dicit.

Cum vero gubernatio ciuitatis & regimen idem significant. Regimen autem est potestas & arbitrium ciuitatis: necesse est potestatem & arbitrium huiusmodi, aut penes vnum esse: aut penes paucos: aut penes multos. Quando igitur vnus vel pauci vel multi communem utilitatem in gubernatione sequuntur: has esse rectas rerum publicae species necesse est: Quando autem ad propriam utilitatem: vel vnus: vel paucorum: vel multitudinis gubernatur: transgressiones sunt, et labes. Aut enim dicendum est, non esse ciues: aut ad participationem utilitatis sunt recipiendi.

Distinguit politias. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit secundum quid accipienda sit politiarum distinctio. Secundo distinguit politias. ibi. (Vocare autem &c.) Tertio obijcit contra praedicta. ibi. (Oportet autem paulo vberius explicare &c.) Dicit ergo primo: quod politia nihil est aliud quam ordo dominantium in ciuitate. Necesse est enim, quod distinguantur politiae secundum diuersitatem dominantium. Aut enim in ciuitate dominatur vnus: aut pauci: aut multi. Et quodlibet horum trium fuerit, potest dupliciter contingere. Vno modo quando principatur ad utilitatem communem: & tunc erunt rectae politiae. Alio modo quando principantur ad propriam utilitatem eorum qui dominantur: siue sit vnus: siue pauci: siue plures: & tunc sunt transgressiones politiarum: quia oportet dicere, quod vel subiecti non sint ciues: vel, quod in aliquo communicent utilitatem ciuitatis. Deinde cum dicit.

Vocare autem consueuimus cum vnus ad utilitatem communem respiciens gubernat, regiam potestatem. Cum vero pauci gubernant: plures tamen vno, optimatum gubernationem: vel ex eo quia optimi praesunt: vel ex eo quia ad optimum publicum administrant. Cum autem multitudo gubernat ad communem utilitatem: vocatur communi nomine omnium rerum publicae respu. Contingit autem rationabiliter: vnum enim excellere secundum virtutem aut paucos datur. vt vero multitudo excellat ad omnem virtutem difficile est: sed maxime ad bellicam. Haec enim

in multitudine fit. Quare in hac reip. specie principalissimum ac potentissimum est id: in quo robur belli consistit: & in his ipsis illi q sunt in possessione armorum.

Distinguit vtrascq. politias per propria nomina. Et primo rectas. Secundo vitiosas. ibi. (Labuntur vero &c.) Dicit ergo primo: q si sit principatus vnus, vocatur regia potestas, consueto nomine, si intendat vtilitatem communem. Illa vero politia in qua pauci principantur propter bonum commune: plures tamen vno: vocatur status optimatum: vel quia optimi principantur scilicet virtuosissimi: vel quia ordinatur talis politia ad id quod est optimum ciuitatis & omnium ciuium: sed quando multitudo principatur intendens ad vtilitatem communem, vocatur respu. quod est nomen commune omnibus politijs: & hoc, q ista politia vocetur tali nomine, rationabiliter accidit: de facili enim contingit, q in ciuitate inueniatur vnus vel pauci qui multum excedant alios in virtute: sed valde difficile est, q multi inueniantur, qui perueniant ad perfectionem virtutis: sed maxime hoc contingit circa bellicam virtutem: vt scilicet multi in ea sint perfecti. Et ideo in hac politia principantur viri bellatores, & illi qui habent arma. Deinde cum dicit.

Prolabuntur vero ac transgrediuntur huiusmodi species, ex regia quidem gubernatione, in tyrannidem, ex optimatibus vero, in paucorum potentiam, ex repu. autem, in popularem statum. Tyrannidem enim esse dicimus dominatum vnus ad proprium commodum intendentis. Paucorum autem potentiam, cum ad opulentorum commodum gubernatur, popularem autem statum cum ad commodum egenorum, harum enim nulla ad communem vtilitatem respicit.

Distinguit corruptiones dictarum politiarum per nomina & dicit: q dictarum politiarum sunt istae transgressiones. Tyrannis quidem fit, ex rege. Paucorum potentia, ex optimatibus. Popularis status, ex repu. Ex quo concludit, q tyrannis est principatus vnus intendens vtilitatem propriam. Paucorum status vero, est intendens ad vtilitatem diuitum. Popularis status vero ad vtilitatem pauperum: nulla vero earum intendit ad vtilitatem communem. Deinde cum dicit.

Oportet autem paulo vberius explicare, quae sit vnaquaq. istarum, habent enim dubietates quasdam. Philosophatis vero circa singulorum disciplinam, & non solum ad agendum respicientis, proprium est nihil negligere, neq. praetermittere: sed demonstrare in singulis veritatem. Tyrannidem esse diximus vnus dominationem ciuili societate praesidentis. Paucorum autem potentiam, quando rep. tenent opulenti & diuites. Popularem vero gubernationem, cum tenues homines & non possidentes diuitias, gubernant.

Obicit contra praedicta: & circa hoc tria facit. Primo dicit de quo est intentio: & repetit quae praedicta sunt. Secundo ponit dubitationem. ibi. (Prima igitur &c.) Tertio ponit solutionem. ibi. (Videtur igitur &c.) Dicit ergo primo, q oportet aliquantulum a remotiori discutere, quae sit vnaquaq. politiarum praedictarum, cum habeat quasdam dubitationes. Ille qui philosophatur in vnaquaq. arte, quasi considerans veritatem, non solum respicit ad id quod est vile ad agendum, & nihil debet despiciere vel praetermittere, sed in singulis declarare veritatem. Dicitur autem, q Tyrannis est quaedam monarchia, domina-

tiua politicae communitatis, quia scilicet vtitur ciuibus, vt seruis. Paucorum vero status est qn dominantur politiae illi, qui abundant in diuitijs. Popularis vero status est qn dominantur politiae non illi, qui possident multitudinem diuitiarum, sed magis pauperes. Deinde cum dicit.

Prima igitur dubitatio est circa diffinitionem. Nam si plures sint opulenti & diuites, ac rep. teneant, popularis autem gubernatio sit, cum multitudo regit, eodemq. modo, sicubi contingat inopes esse pauciores, q opulenti, sed potiores, ac rep. teneant, & vbi pauci rep. obtinent, paucorum potentiam nuncupamus, non recte viderentur istae diffinitiones esse politiae.

Mouet dubitationem. Et primo ponit dubitationem. Secundo excludit quandam responsionem. ibi. (Enimvero si quis &c.) Dicit ergo primo, q prima dubitatio est contra diffinitionem, scilicet popularis potentiae & paucorum. Ponatur ergo, q in aliqua ciuitate sint plures diuites, q pauperes, & diuites sint domini ciuitatis, videat qm hoc, q ibi sit status multorum. Similiter autem si aliter contingat, q pauperes sint pauciores, sed sint meliores & fortiores & dominantur ciuitati, sequetur secundum hoc, quod sit ibi status paucorum. Non ergo uidetur, quod sit bene diffinitum de politijs, cum sit, q status multorum est dominium pauperum. Status paucorum dominium diuitum. Deinde cum dicit.

Enimvero si quis adiungens, opulentiae quidem paucitatem, inopiae vero multitudinem, sic appellet rerum rep. species, vt dicat paucorum potentiam, esse in qua gubernationem reip. habent opulenti, numero pauci. Popularem vero, in qua inopes rep. tenent, multi existentes, aliam habet dubitationem, quas enim dicimus eas respu. eam videlicet in quibus plures opulenti, & eam in quibus pauciores inopes gubernant. siquidem illae sunt respu. praeter supradictas.

Excludit quandam responsionem. Posset enim aliquis dicere, q in diffinitione paucorum potentiae est coniungenda paucitas diuitijs, & in diffinitione potentiae multorum est coniungenda multitudo paupertati, ita scilicet q sit paucorum potentia, in qua pauci diuites principantur, multorum vero, in qua multi pauperes. Sed hoc iterum habet aliam dubitationem. si enim sufficere diuisae sunt politiae, ita scilicet q nulla sit alia politia praeter praedictas, non erit dare sub qua politia comprehendantur duae praedictae politiae, scilicet quando principantur vel multi diuites, vel pauperes. Deinde cum dicit.

Videtur igitur ratio ista ostendere, q paucos esse vel multos, qui gubernant, contingens est, aliud paucorum potentiae, alterum populari, propterea q vbiq. accidit, vt pauci sint opulenti, multi vero inopes. Ex quo fit vt huiusmodi causa non faciant differentiam, sed in eo differat popularis gubernatio, a paucorum potentia, q alibi opulenti, alibi inopes rep. obtinent, necessariumq. est vbiq. per opes ac diuitias praesunt, siue hi pauciores sint, siue plures, hanc esse speciem illam, quae vocatur paucorum potentia, vbiq. autem inopes hanc esse popularem gubernationem. Sed accidit, vt diximus, hos quidem paucos esse, illos vero multos. Opibus enim

ac diuitijs pauci abundant, libertatis tantum omnes participes sunt, propter quas causas continent vtrique de repu.

Concludit ex praemissis solutionem dubitationis, & dicit, q ratio praemissa dubitationis videtur manifestare, q principes esse multos, p accidens se habeat ad regimen multorum, & eos esse paucos, per accidens se habeat ad regimen paucorum, eo q vbiq. inueniuntur plures pauperes, q diuites, & qm hoc nomina sunt posita, prout in pluribus inuenitur. Sed quia id per accidens est, non est differentia specifica, ideo paucorum potentiae non distinguuntur a multitudinis potentia per se loquendo qm multitudinem & paucitatem, sed id, quo per se differunt, sunt paupertas & diuitia, alia enim est ratio regiminis, quod ordinatur ad opulentiam, & eius quod ordinatur ad libertatem, quae est finis potentiae multorum. Et ideo necesse est, q vbiq. aliqui dominantur propter diuitias, siue sint plures, siue pauciores, q ibi sit status paucorum, & vbiq. dominantur pauperes, ibi sit status multorum, sed per accidens est, q hi sint multi & illi pauci. Pauci enim sunt, qui abundant diuitijs, sed oes participant libertate, & propter haec duo alterantur sibi inuicem dum pauci volunt praesidere paucis, quasi aequivalentes eis p libertatem.

LECTIO SEPTIMA

Non iniuria cautio, non metum commutatio, non propinqua habitatio, non bellorum propulsio, non magistratum participatio, sed bene beateq. viuendi ratio, homines in vrbibus congregant.

SVmendum est prius quos terminos esse dicunt paucorum potentiae, & popularis gubernationis, & quid sit iustum in vtracq.

Postquam philosophus declarauit per quid distinguunt popularis status & paucorum, in parte ista ostendit per quid antiqui istas politias determinauerunt. Et quia determinauerunt huiusmodi politias per iustum quoddam: ideo determinat in parte ista de iusto paucorum potentia & multorum: & quomodo verum dixerunt & quomodo non: & diuidit in partes duas. In prima praemittit intentum suum. Secundo prosequitur. ibi. (Omnes enim etc.) In prima dicit: q postquam determinatum est quid est paucorum status & multorum: & q distinguuntur per diuitias & penuriam: primo accipiendum diffinitiones: quas antiqui assignauerunt de ipsis. Diffiniunt autem ista per iustum: quia politia est ordo inhabitantium in ciuitate: & iste ordo attenditur qm aliquam iustitiam: ideo huiusmodi politias diffiniuerunt per iustum: propter quod videndum est, quid sit iustum paucorum potentiae: & quid sit iustum multorum. Deinde cum dicit.

Omnes enim attingunt iustum quoddam, sed vsq. ad aliquid, & aiunt non omne iustum proprie, puta, videtur aequalitas iustum quiddam esse & est quidem: sed non omnibus: at aequalibus. Et inaequalitas videtur iustum esse: & est quidem: sed non omnibus: at inaequalibus. Alij vero hoc auferunt personis, & male iudicant.

Prosequitur intentum suum. Et quia antiqui vt dictum est: istas politias distinxerunt per iustum: vult determinare: q huiusmodi iustum sit iustum qm quid: non simpliciter: & primo ostendit quid sit iustum qm quid. Secundo specialiter, q non sit iustum simpliciter ibi. (Ceterum principalissimum &c.) Adhuc prima in duas: quoniam primo declarat, q isti tetigerunt iustum qm quid non simpliciter. Secundo assignat causam cuiusdam dicti. ibi. (Causa vero &c.) In prima dicit, q omnes antiqui determinantes de paucorum statu & de multorum, tangunt iustum qm quid, non simpliciter procedentes vsq. ad aliquid: & dicitur

non esse illud: quod est proprie iustum: & simpliciter iustum: sed illud quod est improprie: & qm quid iustum: & hoc apparet: quia iustum attenditur qm aliquam proportionem: & qm aliquam dignitatem saltem in iustitia distributua: & ideo vbi est iustum qm proportionem: quae est qm dignitatem respectu boni simpliciter: ibi est bonum simpliciter: vbi autem non est respectu boni simpliciter: sed qm quid: ibi est iustum non simpliciter: sed qm quid. Hoc autem est in statu multorum & paucorum. In statu enim paucorum attenditur iustum penes diuitias: in statu vero multorum penes libertatem. Et manifestum est, q ista non sunt bona simpliciter: bona enim simpliciter sunt bona virtutis. Quare manifestum est, q isti tetigerunt iustum qm quid non simpliciter: atem hoc apparet. Iustum enim aequale videtur esse: vel consistere in quadam aequalitate qm proportionem: quae non solum attenditur ex parte rerum: quae distribui debent: sed ex parte suppositorum: quibus debet fieri distributio: in iustitia enim facienda et attenditur aequalitas proportionis ex parte personarum: quibus debet fieri iustitia qm aliquam dignitatem: & eandem oportet esse proportionem rerum quae distribuuntur, vt si sint aequales qm virtutes, aequaliter distribuatur eis de bonis. Si autem inaequales qm virtutem, distribuatur eis aequaliter qm proportionem: vt quanto excedit vnus alium in virtute, tanto plus distribuatur ei de bonis communibus: similiter etiam si quantum ad aliquid attendatur dignitas: & antiqui decertantes de iusto paucorum potentiae & multorum, concesserunt bene aequalitatem ex parte rerum & tetigerunt: aequalitatem autem suppositorum praetermiserunt: & male quantum ad hoc iudicauerunt: quare manifestum est: q non tetigerunt iustum simpliciter: quare male ipsi iudicauerunt. Deinde cum dicit.

Causa vero est: quia de seipsis iudicium fit. q vero de seipsis iudicant, vt plurimum non recte sunt iudices. Itaq. cum iustum aliquibus & diuitum sit, eodem modo in rebus & personis: vt diximus in ethicis: aequalitatem rei consistentur: sed de personis contendunt maxime: vt dictum est: quia de seipsis non recte iudicant.

Assignat causam cuiusdam dicti. dixit enim, q male iudicauerunt de iusto: & assignat causam huiusmodi: & diuidit in duas, qm q dupliciter assignat: secunda. ibi. (Deniq. quia &c.) In prima dicit: q causa quare male iudicauerunt de iusto non considerantes aequalitatem personarum sed rerum, haec fuit: quia de seipsis iudicauerunt: fere autem plures prauum iudicium dant de seipsis: & ratio huius est: quia ad iudicium requiritur prudentia. Prudentia autem praesupponit appetitum rectum per virtutem moralem: quod ergo peruertit appetitum, peruertit iudicium rationis. Iudicium autem de seipso peruertit appetitus malus & peruersus. Homo autem habet vt in pluribus peruersum appetitum respectu sui ipsius: quia vnus quisq. nimis afficitur ad seipsum. Et ideo propter nimiam dilectionem & affectionem qua habet ad seipsum voluntas peruertit a fine recto. & ideo iudicantes de seipsis prae iudicant. & dicit. (Vt plurimum) quia sapientes non male iudicant de seipsis: habent enim prudentiam & appetitum rectum: & cognoscunt se sicut sunt. & ideo non inordinate afficiuntur ad seipsum: propter quod recte iudicant de seipsis: sicut de alijs. Cum ergo iustum sit aequale eodem modo: ex parte rerum: ex parte personarum: sicut dictum est in ethicis. Ipsi vero antiqui erant personae: quibus fiebat distributio: & iudicabant de seipsis. Concesserunt aequalitatem ex parte rerum, non personarum: quare manifestum est: quod male iudicauerunt de iusto. Deinde cum dicit.

Deniq. quia vsq. ad aliquid vtrique eorum iustum quoddam dicentes: putant se dicere simpliciter

cius iustum. Hi enim si in aliquo sint superiores, ceu opibus & diuitijs: alios omnino putant impares esse. Hi vero si in aliquo sint pares: putant libertate: omnino putant esse pares.

Hoc idem probat secunda ratione: & dicit, quod iterum manifestum est: quod hi qui fauent statui paucorum et multorum, male iudicauerunt de iusto: & propter causam dictam: & quia tangentes iustum secundum quid: putauerunt tetigisse iustum simpliciter: sed non tetigerunt: quia dixerunt, fautores status paucorum: quod si aliqui sunt inaequales secundum quid: sunt inaequales simpliciter: videlicet si sunt inaequales secundum diuitias: ut vnus sit ditior alio: sint inaequales simpliciter. Et ideo non tantum debet distribui de bonis omnibus vni quantum alteri. Fautores status multorum dixerunt: quod si aliqui essent aequales in libertate: essent aequales simpliciter: et equaliter debebant recipere de bonis omnibus. Si autem inaequales in libertate inaequales simpliciter: & inaequaliter deberent recipere. Et sic manifestum est, quod non tangunt iustum simpliciter: sed secundum quid. Arguunt enim a secundum quid ad simpliciter, est aequalis secundum diuitias: ergo aequalis: & est aequalis in libertate: ergo aequalis simpliciter. Deinde cum dicit.

Ceterum, quod est principalissimum non dicunt. Si enim possessionum gratia societate iniungunt: atque vna conuenissent, tantum caperent ciuitatis, quantum possessionis. Itaque ratio illa valeret: quae est paucorum potentum: qui aiunt, non esse iustum: ut qui vnum contulit, tantum percipiat de centum minis: quantum is qui contulit omne reliquum.

Probat specialiter, quod isti non intenderunt iustum simpliciter: & primo quantum ad statum paucorum. Secundo quantum ad omnes, ibi. (Nec eorum &c.) In prima dicit: quod isti dimittunt principalissimum iustum: si enim ita esset, quod ciuitas esset instituta finaliter propter diuitias & possessiones: & homines conuenissent & conuenissent propter eas: tantum participarent ciuitate quantum diuitijs. Et tunc veritatem haberet sermo eorum: qui de statu paucorum scribunt: ut qui aequales essent in diuitijs, aequaliter reciperent de bonis: si vero non: non. Non enim videtur esse iustum, si bonitas habeat in bonis centum talenta: quod tantum recipiat de centum talentis: qui ad eam non apposuit nisi vnam minam, id est aliquam paruam mensuram: sicut ille qui totum residuum dedit. Iterum non videtur esse iustum: quod ille qui minus apposuit ad eam, tantum recipiat de illis quae habuit bonitas a principio: nec de illis quae postmodum acquisita sunt: nunc autem ciuitas non est instituta propter diuitias finaliter: cum diuitijs ad aliquid ordinentur. Quare manifestum est, quod isti qui statui paucorum fauent, non tetigerunt iustum simpliciter. Deinde cum dicit.

Nec eorum quae ab initio: nec eorum quae postea superueniant: Quod si non viuendi solum gratia: sed magis bene viuendi. Nam sic seruorum & aliorum animalium ciuitas esse posset: quod non est, ex eo: quia felicitatis non sunt capacia: nec viuendi secundum electionem.

Ostendit vniuersaliter: quod nec isti: nec alij tetigerunt iustum simpliciter: & quia iustum attenditur in ordine ad finem ciuitatis in operationibus: quae sunt ad alterum: ideo philosophus declarat finem ciuitatis: ut ex hoc appareat: quid sit iustum simpliciter: & quid iustum secundum quid. Et diuiditur in partes duas. Primo ostendit gratia cuius finis ciuitas sit instituta. Secundo infert correlarium: ex quo apparet illud quod intendit principaliter, ibi. (Quapropter &c.) Prima in duas. Primo ostendit, quod ciuitas non est institu-

ta gratia alicuius boni particularis: & secundum quid. Secundo ostendit gratia cuius est instituta, ibi. (At bene viuendi &c.) Adhuc prima in duas. Primo ostendit, quod non est instituta gratia ipsius viuere absolute. Secundo, quod nec gratia commutationis: aut compugnationis, ibi. (Nec societatis &c.) In prima dicit: quod si ciuitas non sit instituta finaliter propter diuitias: nec instituta est gratia ipsius viuere solum: ita, quod ipsum viuere secundum se sit finis vltimus ciuitatis: sed magis ipsum viuere bene: si enim viuere absolute esset finis ciuitatis: quicquid attingeret ad viuere: attingeret ad finem ciuitatis: sed serui & bruta animalia attingunt ad viuere absolute: quare attingeret ad finem ciuitatis: sed non attingunt: quia felicitas, finis est ciuitatis: ipsa autem non participant felicitatem: nec attingunt ad ipsum viuere secundum electionem: quare manifestum est: quod ciuitas non est instituta gratia ipsius viuere absolute. Deinde cum dicit.

Nec societatis gratia bellicae: ne a quoquam iniuria afficiatur: nec propter commercia, ac mutuam utilitatem.

Ostendit, quod nec gratia compugnationis & commutationis eorum adinuicem. Et diuiditur in duas secundum quod hoc dupliciter probat, secunda ibi. (Et, quod ita se &c.) Adhuc prima in duas. In prima ponit conclusionem rationis quam intendit. In secunda probat eam, ibi. (Nam sic Thufci &c.) In prima dicit: quod ciuitas non est instituta gratia compugnationis ad inimicos: ut a nullo possint pati iniuriam: nec gratia commutationis faciendae: nec propter aliquos contractus: vel usum qui possunt fieri inter homines adinuicem. Deinde cum dicit.

Nam sic Thufci & Carthaginienses: & omnes hi: quibus est commercium inuicem, tanquam ciues essent vnius ciuitatis. Sunt nepe illis federa circa res importandas & pacta: ne iniuria afficiant: & scripturae circa mutuam bellorum societatem.

Probat & dicit: quod si ciuitas esset instituta propter ista quae dicta sunt: tunc Thufci et Carthaginienses: qui habent aliquos contractus adinuicem essent sub vna ciuitate: sed hoc est falsum: quare ciuitas non est instituta gratia alicuius commutationis nec compugnationis. Circa istam rationem sic procedit: primo probat consequentiam, secundo destruit consequens ibi, sed neque magistratus. In prima dicit, quod si ciuitas esset instituta gratia compugnationis & commutationis, et contractuum, qui possunt fieri adinuicem tunc Thufci & Carthaginienses & omnes inter quos est, sunt aliqui contractus, essent sub vna ciuitate. Sunt enim istis pacta de introductilibus: siue de rebus apportabilibus ad inuicem: ut res vnius ciuitatis possint apportari ad aliam ciuitatem & commutari. Iterum conuentiones habent, quod non faciant sibi adinuicem iniuriam de compugnatione: quare isti essent sub vna ciuitate contra inimicos iuando se adinuicem. Deinde cum dicit.

Sed neque magistratus communes his deputati sunt: verum alij apud alios.

Destruit consequens probando ipsum esse falsum. Et diuiditur in duas, secundum quod dupliciter probat, secunda ibi. (Nec quales &c.) In prima dicit: quod manifestum est: quod non sit vna ciuitas: quia ciuitas vna vnum principatum habet: sed ciues Thufci & Carthaginienses: & alij quibus sunt contractus adinuicem, non sunt sub vno principatu: sed sub diuersis principatibus. Alius est enim principatus Thufcorum & Carthaginiensium: quare manifestum est: quod isti non sunt sub vna ciuitate. Deinde cum dicit.

Nec quales esse oportet alteri de alteris cogitant: neque ut nemo eorum iniustus sit: qui sub se dere comprehendantur: neque ut prauitatem nullam habeant: sed solum, ut non inuicem se iniu-

ria afficiant. At enim de virtute ac de vitio publice cogitant: quicunque curam habent bene instituendi ciuitatem. Ex hoc manifestum est de virtute curam esse habendam ei: quae se vera ciuitas sit nominanda: non orationis gratia. Nam sit communicatio societas aliorum ad bellum loco solum differens ab alijs socijs longe existentibus. Et lex pactio: ut ait Lycophron sophista: fideiussor inuicem iustorum: sed non talis, ut bonos & iustos ciues efficiat.

Ponit secundam rationem ad destruendum consequens. Et dicit, quod manifestum est: quod isti non sunt sub vna ciuitate quia isti Thufci non curant quales debent esse secundum virtutem Carthaginienses: nec econuerso: nec curant quomodo nullus eorum iniustus sit: nec qualiter nullus habeat malitiam: nec ad hoc laborant: nec ad hoc cooperantur: sed solum intendunt: quod non faciant sibi adinuicem iniuriam: sed quicunque curant de bona legislatione, considerant de virtute & malitia: ut malitiam repellant a ciuibus: & faciunt eos virtuosos: hoc enim intendit bonus legislator. Quare manifestum est: quod bona & vera ciuitas: & non secundum sermonem tantum debet esse sollicita de virtute, ut faciat ciues virtuosos: quauis tamen isti non curent adinuicem: quales sint secundum virtutem: nec ad hoc laborent: habent tamen aliquam communicationem: nam iuuant se in pugnando contra inimicos: & communicant in communicationibus & in contractibus: & de alijs. Similiter dicendum est ita: quod si sint duae ciuitates remotae secundum situm: quandoque tamen in communicationibus & alijs contractibus communicant & iuuant se adinuicem in compugnando contra inimicos differentes: tantum in hoc a propinquis secundum locum: quia ista propinqua: illa remota. Et pactum est eis lex, quod non faciant sibi adinuicem iniuriam: non, quod faciant se bonos ciues: sicut prouerbialiter dixit Lycophron sophista, quod pactum inter aliquos habitum fideiussor est: quod non faciant sibi adinuicem iniuriam: non, quod bonos se inuicem faciant: nec & quales sint secundum virtutem scilicet boni vel iusti. Deinde cum dicit.

Et, quod ita se habeat patet: nam si quis coniungat loca in vnum: ut Megarensium Corinthiorumque: ciuitates sese inuicem contingant moenibus: nihilominus vna non erit ciuitas: nec si simul coniugia inuent: quanquam hoc vnum sit de his communionibus: quae proprie sunt ciuitatum. Eodemque modo si qui habitent separati quidem: non tamen ita longe: ut nequeant simul communicare: legesque habeant iniuriam sibi inuicem in commercijs prohibentes: ceu si vnus faber: alter agricola: alter sutor: alter aliquis huiusmodi foret: essentque hi decem millia numero: nec alia eis foret communio, nisi talium rerum: puta contractuum bellorum & confederationis: nec siquidem ciuitas adhuc foret: propter quam tandem utique causam: non enim: quia non propinqua sit communicatio: nam si in vnum conuenirent ita communicantes: vnuquisque tamen vtatur propria domo, ut ciuitate: ac sibiipsis vt confederati auxilium ferant contra iniuriantes: solum, ne sic quidem ciuitas esse videretur recte considerantibus. Si quidem eodem modo conuersarentur simul coniunctim & separatim.

Ponit secundam rationem ad probandum, quod ciuitas

non est instituta gratia compugnationis & commutationis & aliorum contractuum. Posset enim aliquis dicere: quod si Thufci & Carthaginienses essent propinqui & commorarentur simul in vno loco: & communicarent in communicationibus et contractibus alijs, essent vna ciuitas: hoc remouet per istam rationem. Et diuiditur in duas. In prima ponit rationem quasi procedens narratiue. Secundo concludit conclusionem principaliter intentam, ibi. (Ex quo patet &c.) In prima dicit palam esse ex dictis: quod hoc modo se habeat sicut dictum est: quod ciuitas non instituta sit gratia compugnationis: nec commutationis nec aliorum contractuum. Si enim duae ciuitates distinctae: sicut Megarensium & Corinthiorum essent propinque secundum situm: ita, quod se tangerent & circunuoluerent vno muro: adhuc non esset vna ciuitas: quia posset contingere: quod haberet diuersos principatus & diuersas politias: & manifestum est, quod tunc non esset vna ciuitas: etiam dato, quod conciderent sibi adinuicem secundum conubia: ut aliqui ciuium Megarensium contraherent cum aliquibus Corinthiorum: quauis ista concicatio sit vna de proprijs concicationibus: quae fiunt in ciuitatibus. Homines enim vnius ciuitatis frequenter contrahunt cum alijs eiusdem ciuitatis: adhuc tamen non esset vna ciuitas, quia istud posset facere diuersae ciuitates. Eodem modo si aliqui separati essent secundum locum: & haberent diuersas habitationes, non tamen tantum distarent, quod non possent adinuicem concicere, sed haberent leges, quae in communicationibus faciendis adinuicem non inferrent iniuste sibi molestias, ut si aliquis esset faber, alius coriarius, alius agricola, alius haberet aliquam artem aliam, & essent in aliqua magna multitudine, sicut si essent decem millia, & in nullo alio concicarent ad inuicem: quod in commutatione rerum: & in compugnando contra inimicos, adhuc non esset vna ciuitas, quia ista possunt contingere habitantibus in diuersis ciuitatibus. Quae igitur est causa propter quam non est ciuitas vna, non est dicendum, quod propter hoc non sunt propinqua secundum situm, cum non sint sub vna ciuitate: ita, quod non esse propinuos secundum situm: faciat ciuitatem non esse vnam, & esse propinquum: faciat ciuitatem esse vnam, quia si aliqui sic conuenirent, quod essent propinqui secundum situm & conciderent adinuicem, si tamen quilibet haberet domum suam, & vteretur ea: sicut ciuitate quae concis est pluribus, et iuuarent se adinuicem contra inimicos iniuriantes eis, sed in nullo alio conciderent, non esset ciuitas vna. Et hoc manifestum est diligenter consideranti, quia possibile est, quod sint sub diuersis principatibus & politijs, & tunc manifestum est, quod non sunt sub vna ciuitate. Iterum dato, quod sic essent congregati, ut adinuicem colloquerentur & diuisim de contractibus faciendis, adhuc non esset ciuitas vna, quia possibile esset, quod haberent diuersas politias & principatus. Deinde cum dicit.

Ex quo patet, quod ciuitas non est communicatio loci: & non iniurandi sibiipsis: & commercij gratia. Sed ista quidem, ut alii necessarium est, siquidem futura sit ciuitas. Nec tamen si ista alii sint omnia: ciuitas adhuc erit.

Concludit conclusionem principalem. Et dicit, quod manifestum est, quod ciuitas non est concicatio loci, nec ciuitas finaliter instituta est, ut adinuicem non faciant iniusta, nec gratia commutationis, tamen si debeat esse ciuitas, oportet ista existere, alter enim non esset ciuitas, tamen istis solum existentibus non est primo. Deinde cum dicit.

At bene viuendi societas & domibus, & generibus vitae perfectae gratia: & per se sufficientis, hoc tantum non erit nisi vno, eodemque loco habitantibus: & coniugia simul inuentibus: propter quod propinquitates in ciuitatibus exite-

unt: & sodalitia: & sacra: & conuersationes familiarium. Idcirco est amicitia opus: nam simul viuendi electio amicitia est.

Ostendit gratia cuius instituta est. Et diuiditur in duas. In prima ostendit quid est ciuitas simpliciter. In secunda ostendit quod est finis ciuitatis: gratia cuius instituta est ibi. (Finis est &c.) In prima dicitur: quod bene dictum est: quod cōicatio loci non est ciuitas: sed cōicatio bene viuendi composita ex domibus & diuersis generibus gratia vitæ perfectæ: & per se sufficientis est ciuitas. Et per hoc, quod dicit cōicatio bene viuendi: innuit causam formalem. per hoc, quod dicit composita ex domibus: tangit causam materialem propinquam: per hoc, quod dicit ex diuersis generibus: tangit causas materiales remotas: per hoc, quod dicit gratia vitæ perfectæ &c. tangit causam finalem. Sed hæc non contingunt esse nisi habitantibus eundem locum: & nisi coniungantur in conuicia. Et propter hoc in ciuitate fiunt affectiones amicitia: factiua: & conseruatiua: et cōsinitates: quæ sunt cōicaciones adiuicem in comestionibus & potibus vel in alijs. Similiter fiunt sacra & conuersationes & solatia propter ipsum conuiuere: et ratio huius est: quia amicitia multum necessaria est in ciuitate. Amicitia enim eligitur propter conuiuere: sine autem conuiuere non est ciuitas quare amicitia necessaria est ad ciuitatem: sed ista quæ dicta sunt necessaria sunt ad amicitiam: & ideo ista ordinata sunt in ciuitate. Deinde cum dicit.

Finis est igitur ciuitatis, bene viuere. Illa vero gratia finis. Ciuitas autem est generum, pagorumque societas, vitæ perfectæ ac per se sufficientis: hoc est: ut diximus: bene ac beate viuere. Bene igitur agendi gratia ponendum est esse ciuilem societatem: non autem gratia simul viuendi.

Ostendit gratia cuius finis instituta est ciuitas. Et dicit, quod finis ciuitatis propter quod ciuitas instituta est: est ipsum bene viuere. Ciuitas autem & illa quæ ordinantur ad ciuitatem sunt propter finem ciuitatis. Ciuitas enim est cōicatio bene viuendi composita ex generibus diuersis: & gratia vitæ perfectæ: & per se sufficientis. Hoc autem est viuere feliciter: bene autem vel feliciter viuere in politicis est operari secundum optimam virtutem practice. Et propter hoc manifestum est, quod cōicatio politica consistit in cōicacione bonarum actionum: & non consistit in ipso viuere absolute. Apparet igitur, quod finis propter quem instituta est ciuitas bene ordinata, est secundum virtutem perfectam viuere vel operari & non ipsum conuiuere. Deinde cum dicit:

Quapropter quicumque plus conferunt ad huiusmodi societatem: his plus iuris competit in ciuitate, quam his qui libertate ac genere pares sunt, vel maiores. Sed civili virtute sunt impares: & quam his qui diuitijs superant: sed virtute superantur. Quod igitur omnes qui de reipublica contendunt partem aliquam iusti dicunt: manifestum est ex supradictis.

Inferat correlarium ex quo apparet principale intentum. Et dicit, quod cum finis ciuitatis sit feliciter viuere practice. Feliciter autem viuere sit operari secundum optimam virtutem practice: quæ est prudentia & cōicatio politica consistit in huiusmodi actionibus: manifestum est, quod illi qui plus addunt ad talem communionem plus addunt ad ciuitatem: & plus ciuitatis pertinet ad istos quam ad illos: qui sunt æquales in libertate vel genere: & quam ad illos qui sunt maiores in genere: tamen minores & inæquales secundum virtutem politicam. Iterum plus attinet illis de eis quæ pertinent ad ciuitatem quam illis qui excedunt alios in diuitijs: sed exceduntur ab alijs in virtutibus. Ex quo apparet, quod si iu-

stum æquale aliquarum rerum aliquibus personis secundum dignitatem in ordine ad finem: quod in politica illa: in qua ponitur rectus finis est iustum simpliciter. Iustum enim: ut dictum est: attenditur secundum dignitatem in ordine ad finem: sicut in regno & politicis rectis vniuersaliter: in politica autem in qua ponitur finis non rectus non est iustum simpliciter. Tales autem sunt status popularis & paucorum: & ideo in talibus non est iustum simpliciter quod erat principale intentum: gratia cuius induxit totam inquisitionem de fine ciuitatis. Tunc recapitulat & dicit: quod manifestum est ex determinatis: quod omnes illi qui aduersantur de iusto non netigerunt iustum simpliciter: sed iustum secundum quid tantum.

LECTIO OCTAUA.

Vtrum vnus an plures dominari conueniat, & si plures aut optimates, an diuites, an multitudo.

Est autem dubitatio quid oportet dominari esse in ciuitate. Nunquid populum: an eos qui diuitias habent: an bonos & æquos: vel vnus qui sit optimus omnium: vel tyrannus.

Postquam philosophus distinxit politias secundum distinctionem principatum: & declarauit: cuius gratia ciuitas est instituta. In parte ista inquit quem oportet esse principantem in ciuitate: & quia principatus debet distribui secundum excessum alicuius boni: inquit secundum cuius excessum debeant distribui. Et secundum hoc diuiditur ista pars in duas partes. In prima inquit quem oportet esse principantem in ciuitate. Secundo inquit secundum cuius excessum debeat distribui. ibi. (Cum vero &c.) Prima in duas. In prima mouet dubitationem tangens quasi solutionem. Secundo arguit contra solutionem. ibi. (Verum hæc &c.) In prima dicit: quod postquam determinatum est: quod politica debent distinguui secundum distinctionem principatum: sequitur dubitatio scilicet quem oportet dominari esse in ciuitate. Cui autem oporteat aliquem esse dominantem: aut dominabitur multitudo: sicut in politica quæ est status popularis: aut diuites ut in statu paucorum: aut virtuosus, sicut in statu optimatum: aut vnus optimus, sicut in regno: aut vnus pessimus, sicut in tyrannide. Deinde cum dicit.

Verum hæc omnia videntur habere difficultatem. Quid enim inopes: quia plures sint: partientur ea quæ sunt opulentorum: hoc non est iniustum est. Deceuerunt enim qui potestatem habent: iniuria igitur summa quæ tandem dicenda est.

Arguit contra ista singula & ad minus contra plura. Et diuiditur in duas. In prima facit, quod dictum est. Secundo specialiter inquit vtrum magis expediat multitudinem dominari: aut paucos virtuosos ibi. (De his.) Prima adhuc in duas. Primo arguit, quod non expedit dominari multitudinem: aut diuites. Secundo, quod nec vnus studio sum ibi. (Sed nunquid &c.) Adhuc prima in duas. Primo ostendit, quod non expedit multitudinem dominari. Secundo quod nec paucos diuites ibi. (Sed an paucos &c.) Prima in tres secundum quod probat per tres rationes: quod non expedit multitudinem dominari. secunda ibi. (Rursusque &c.) Tertia ibi. (Præterea illa &c.) In prima dicit: quod omnia ista videntur habere difficultatem. Si enim dicatur, quod expedit multitudinem pauperum dominari, cum huiusmodi multitudo potentiam habeat & sine virtute: sic sequetur, quod diripient propter indigentiam & potentiam bona diuitum. Sed est ne hoc iniustum, quasi diceret sic: secundum enim virtutem ciuitas debet habere dominium iustum. Quare manifestum est, quod iniustitia extrema est hæc, id est pessima. Deinde cum dicit.

Rursusque omnibus acceptis, si plures ea sibi tribuant: quæ sunt paucorum: constat, quod ciuitatem

uitatem corrumpunt: Atqui virtus nunquam corrumpit id quod eam habet: neque iustum, cuius tatis corruptum est. Ex quo patet legem istam non posse iustam esse.

Ponit secundam rationem. Et dicit, quod si dicatur, quod expedit multitudinem dominari: sequetur sicut prius, quod diripient bona diuitum & paucorum: sicut virtuosorum: sed hoc est destruere ciuitatem. Sed virtus non destruit illud cuius est: & quod habet eam: nec, quod iustum est corrumpit ciuitatem: quare manifestum est: quod illa lex quæ præcipitur multitudinem dominari non est iusta: non igitur expedit multitudinem dominari. Deinde cum dicit.

Præterea illa quoque, quæ facta fuerunt a tyranno: necessarium foret iusta esse omnia. Vni enim affert propter potentiam, quæ admodum multitudo diuitibus.

Ponit tertiam rationem. Et dicit, quod omnes operationes, quas facit tyrannus: ut tyrannus est, iniustæ sunt: quia tyrannus per potentiam suam violentiam facit: & accipit bona subditorum: talis autem operatio iniusta est. Sed ubi multitudo dominatur facit violentiam diuitibus ad modum tyranni diripiendo bona eorum. Et ideo manifestum est, quod multitudo est sicut tyrannus: quare operationes multitudinis sunt iniustæ: ergo non expedit multitudinem dominari. Deinde cum dicit.

Sed an paucos & opulentos iustum est dominari: an ergo, si & illi hæc agant: & rapinas exercent: auferuntque multitudinis bona: hoc ne erit iustum: &c. ergo. Hæc igitur omnia constat esse praua.

Ostendit, quod non est iustum dominari paucos diuites. Et diuidit in duas. In prima ostendit, quod non expedit paucos diuites dominari. Secundo, quod nec virtuosos, siue paucos, siue plures ibi. (Verum &c.) In prima dicit quasi interrogando: est ne iustum pauciores diuites dominari in ciuitate: quod d. non est iustum pauciores dominari: quia per potentiam suam diripient bona pauperum & possessiones: sicut econtrario multitudo si dominaretur: & si iustum esset diuites diripere bona multitudinis: & econtrario iustum esset multitudinem diripere bona diuitum: sed hoc est iniustum: ut visum est: quare manifestum est: quod prauum & iniustum est: et non studiosum diuites paucos dominari. Deinde cum dicit.

Verum bonos & æquos dominari oportet: auctoritatemque habere omnium. Ergo alij omnes, cum magistratus non capiant, inhonorati manebunt. Nam honores quidem magistratus potestatesque appellamus: quos si boni semper habeant: necessarium est alios excludi ab honoribus reipublice.

Ostendit, quod non est iustum dominari virtuosos, siue plures, siue paucos. Aliquis enim diceret, quod verum est: quod non expedit dominari nec paucos diuites: nec multitudinem: sed bene expedit & iustum est virtuosos dominari: & esse dominos inter omnes: sed istud videtur esse falsum: quia si soli virtuosus principentur, omnes alij erunt inhonorati: quia non attingunt ad honorem principatus: quia principatus honores sunt. Sunt enim premium virtutis, & hoc est honor: sicut dicitur primo & quarto Ethicorum. ergo qui non attingit ad principatum, non attingit ad honorem. Principantibus igitur virtuosis remanent alij inhonorati: sed hoc est inconueniens. Est enim hoc causa dissensionis: omnes enim appetunt honorem naturaliter: propter quod appetunt honorari a bonis & sapientibus qui melius & rectius possunt iudicare. Si ergo auferatur eis honor sequitur dissensio: & multa mala in ciuitate: quare non est iustum virtuosos dominari. Deinde cum dicit.

Sed nunquid vnus, qui sit optimus, dominari debet: At enim hoc etiam grauius est: quoniam plures erunt ab honoribus exclusi.

Ostendit, quod non est iustum dominari vnus virtuosus. Et diuidit in partes duas. In prima facit quod dictum est: In secunda quia posset aliquis dicere: quod non expedit hominem principari: sed hominem per legem, ostendit contrarium. ibi. (Sed forsitan &c.) In prima dicit: quod non expedit vnus virtuosus valde principari: quia si vnus valde virtuosus dominetur, plures erunt inhonorati honore principatus: sed hoc est inconueniens. Ex hoc enim sequuntur dissensiones in ciuitate, & perturbationes, sicut dictum est. Iterum videbitur politia peior esse quam status paucorum: quia in principatu paucorum pluribus impenduntur: in ista autem vni soli: hoc autem peius videtur esse: quia malum, quanto magis diuisum est: tanto minus existit: & tollerabilius est: Quare manifestum est: quod non expedit vnus virtuosus dominari. Deinde cum dicit.

Sed forsitan dicit aliquis legem dominari debere, non autem hominem, in quem cadunt animi perturbationes.

Quia diceret, aliquis, quod lex debet dominari non homo: arguit contra hoc. Et primo ponit rationem: per quam videtur, quod lex debet dominari. Secundo arguit in contrarium. ibi. (Si igitur &c.) In prima dicit, quod prauum & iniustum est hominem principari & non legem: quia homo habet passiones sibi coniunctas. Passiones autem distrahunt voluntatem, & faciunt deuiare a recto fine: & per consequens peruertunt iudicium rationis. Lex autem multas habet passiones: quare per legem non contingit deuiare a recto iudicio rationis. Cum igitur melius & iustius sit illi principari: qui non potest deuiare a recto fine, quam illi qui potest. Et homo potest deuiare a recto fine: lex vero non: manifestum est, quod iustum est legem dominari: non hominem. Deinde cum dicit.

Si igitur sit lex quidem: sed vel ad paucorum potentiam: vel ad multitudinis fauorem, declinans: quid tandem refert in his, de quibus dubitatum est, euenient enim eadem, quæ supra dicta sunt.

Arguit in contrarium & dicit, quod non videtur esse verum, quod legem sit iustum dominari vniuersaliter: quia contingit leges esse pertinentes ad potentiam paucorum, vel multorum: & tales leges datae & ordinatae sunt in ordine ad finem illarum. In illis autem non supponitur rectus finis simpliciter: sicut prædictum est: ergo nec leges istæ sunt iustæ simpliciter. Quare manifestum est, quod non differt quid dicatur: siue legem: siue aliud aliquid aliorum principari: quia semper idem accidit inconueniens: sicut prius ostensum est de omnibus. Deinde cum dicit.

De his igitur sit alius quidam sermo: Quod autem magis penes multos debeat esse potestas, quam penes paucos, licet optimos, videtur solui posse, et quandam habere dubietatem: immo forte veritatem.

Omissis alijs, specialiter descendit ad inquirendum vtrum magis expediat multitudinem: aut paucos virtuosos dominari. Et diuiditur in duas. In prima præmittit, quod omnis alij: de quibus non est argutum: quia altera ratio est. manifestum est enim, quod vnus pessimus non expedit dominari: & quia hoc est per se manifestum. Altera ratio de hoc & de alijs: quia de alijs est dubium: sed de hoc non: ideo philosophus non arguit ad istud. Sed inquirendum est vtrum multitudinem magis expediat dominari: quam virtuosos paucos tamen. Hoc enim videtur habere dubium & solutionem qua dissoluitur ratio: quæ in oppositum adducebatur prius, & magis videtur esse verum et expediens, multitudinem

multitudinē principari debere quā paucos virtuosos. Deinde cum dicit.

Nam si plures sint: quorum vnusquisq; nō sit studiosus: tamen fieri potest, vt in vnum conuenientes omnes meliores sint, q̄ illi, non vt singuli: sed vt omnes quēadmodum cœna: in qua plures conferunt, q̄ ea, quę ex vnus erogatione fit: nam cum plures sint: vnusquisq; partem habet virtutis ac prudentiæ, ac fiunt in vnum collati quasi homo vnus, q̄ multos pedes habeat: multasq; manus: multosq; sensus, & eodem modo circa mores et intelligentiā. Quapropter melius iudicāt multi: & in musica, & in poetarum operibus. Alij enim aliud, & cūcti cūcta discernūt.

Prosequitur & primo ostendit: q̄ magis expediat multitudinem dominari q̄ paucos virtuosos. Secundo soluit dubitationem, & quandam aliam annexam illi ibi. (Quapropter &c.) prima in duas. Primo declarat vnā propositionem. Secundo arguit ex illa. ibi. (Si igitur &c.) Adhuc prima in duas. Primo manifestat illam propositionem, secundo ponit differētiā inter aliqua: de quibus erat mentio facta ibi. (Sed in hoc &c.) In prima dicit, q̄ si sint multi nō virtuosī simpliciter: cū conuenient in aliquod vnum, faciunt vnum aliquod studiosum: nō sic quidem, vt quilibet faciat aliquid studiosum per se: et aliquid melius: sed omnes simul faciant vnum aliquid studiosum: & sunt aliquid melius q̄ quilibet diuisim acceptus: & hoc declarat per simile: et dicit, q̄ sicut illi qui faciunt cœnā ad communes expensas: & quilibet modicum apportat: quod autem collectum est ex omnibus apportatis, magnę quantitatis est: sic est in proposito: si sint multi & quilibet aliquid habeat virtutis & prudentiæ: cum conuenierint in vnum: faciunt vnum aliquid magnū & virtuosum. In quo enim vnus deficit, contingit alterum abundare: vt si vnus non inclinatur ad fortitudinem, alter inclinabitur: & si alius non inclinatur ad temperantiam, alter inclinabitur: & vbi vnus non poterit prouidere bene alter poterit: & sic cum cōuenierint, faciunt quasi vnum hominem virtuosum & perfectum. Hominem dico habentem multitudinem sensuum: per quos discernere possit: & multitudinem manuum & pedum: per quā possit moueri ad operationem & operari. Similiter etiam quātum ad mores, & quantum ad intellectū se habet. Ex omnibus enim cum conuenierint, efficietur quasi vnus homo perfectus s̄m intellectum, quātum ad virtutes intellectuales: & s̄m appetitum quantum ad morales. Et adducit aliud simile dicens: q̄ propter hoc: q̄ multi sunt aliquid melius simul iuncti, q̄ quilibet illorum: contingit, q̄ opera musicalia: & opera poetarum melius facta sunt, & ducta ad perfectionem per plures, q̄ per vnum. Sic enim inuenta fuerunt artes, & scientiæ: quia primo vnus inuenit aliquid & illud tradidit: & forte inordinate: alius post hoc accipit illud, & addidit, & totum tradidit: et magis ordinat: & sic consequenter donec perfecte artes & scientiæ inuenta sunt: & manifestum est, q̄ aliqui aliqua inuenerūt: sed omnes simul omnia: & manifestum est, q̄ plus est & perfectius illud: quod omnes inuenerunt, q̄ illud quod quilibet per se. Deinde cum dicit.

Sed in hoc differūt studiosi viri ab vnoquoq; aliorum ex multitudine: quemadmodum decoros a non decoris, aiunt: & picta artificiose a veris: eo quod seorsum distincta in vnum colliguntur: cum si separatio fiat, pulchrius se habebit, huius quidem picti oculus: alterius vero cuiusdam alia particula.

Ponit differentiam inter vnum virum studiosum simpliciter, & quemlibet illorum: ex quibus cum conuenierint in vnum, factum est aliquid studiosum. Et dicit, quod viri studiosi, siue virtuosī differunt a quolibet illorum multorum: ex quibus cum conuenierint in aliquod vnum fit aliquid virtuosum: sicut bonus differt a non bono: quoniam viri virtuosī, boni simpliciter sunt: sed quilibet istorum secundum se acceptus non est bonus: quia non est virtuosus perfecte. Iterum differunt viri studiosi ab istis diuisim acceptis: sicut picta per artem differunt a veris: circa quod intelligo, quod pictor volens aliquid pingere per artem: sicut imaginem hominis considerat bonam dispositionem oculorum in illo: dimittens malas dispositiones aliorum membrorum: similiter considerat bonam dispositionem manus in alio: dimittens malas dispositiones aliorum membrorum: & sic considerat meliores dispositiones aliorum membrorum in diuersis & dimittit turpes: tunc ex omnibus istis collectis facit imaginem pulchriorem, quā sit quilibet illorum: ex quibus aliquid accepit: Et manifestum est, quod quilibet illorum: ex quibus aliquid accepit aliquid pulchritudinis habet: sed non simpliciter: illud autem, quod acceptum est ex istis, simpliciter pulchrum est: sic similiter in proposito quilibet istorum multorum aliquid habet virtutis: sed non est simpliciter virtuosus: id autem quod simpliciter collectum est ex ipsis, simpliciter virtuosum est. Et hoc est quod intendit cum dicit: artificiose: eo quod illa vera simpliciter accepta sunt collecta in vnum: & imago illa: quę componitur simul ex partibus bene dispositis in diuersis existentibus pulchrior est, quā vnumquodq; illorum: in quorum vno inuenitur pulcher oculus: in alio autem pulchra manus: conuenit enim bene inuenire seorsum vnum habentem oculum pulchriorem quā sit pictus: quāuis in alijs deficiat: similiter aliquem habentem pulchram manum, quā sit picta: quāuis in alijs deficiat: similiter in alijs particulis: Similiter in proposito differt vir studiosus ab vnoquoq; illorum qui dicti sunt: quia omnes bonas dispositiones secundum animam habet coniunctim: & in vno supposito vnusquisq; illorum vnam: aut in qua forte poterit excedere virtuosum, simpliciter tamen excedetur ab eo. Deinde cum dicit.

Si igitur de omni populo omniq; multitudine recipitur, hanc esse differētiā multitudinis ad paucos studiosos incertum est: immo forsitan certum: quod de quibusdam est impossibile: nā eadem ratio de bestijs esset. Quāquam quid differunt quidam: vt ita dixerim: a bestijs: sed de aliqua multitudine nihil vetat esse verum.

Ex ista propositione declarata arguit dicens: quod immanifestum est vtrum huiusmodi differētiā cōtingat esse circa multitudinem: & circa populum totum ad paucos virtuosos: quod scilicet tota multitudo melior sit, q̄ illi pauci virtuosī: tamen secundum virtutem in quibusdam est impossibile: hoc est enim quædam multitudo bestialis: cuius homines inclinatur ad actus bestiales: & parum rationis habent. Et in tali multitudine non est verū: q̄ ex illis hominibus possit fieri aliquid virtuosum si conueniant in vnum. Alia est multitudo in qua quisq; habet aliquid virtutis & prudentiæ: & inclinatur ad actū virtutis: & in tali verum est: quod illud quod fit ex istis, cū conueniunt in vnum, est aliquid virtuosum. Et hoc est, quod dicit philosophus, quod in aliqua multitudine non est verum: quod illa multitudo faciat aliquid virtuosum: de qua multitudine potest habere veritatem. Ex quo potest formari ratio sic: melius est principari, quod melius & studiosius est: sed contingit aliquam multitudinem, esse meliorem, & magis studiosam paucis virtuosis vt probatum est, ergo &c.

Lectio

LECTIO NONA.

Multitudini committendam esse electionem magistratum, ageudo non consultationem, administrationem reum examen magistratus autem legibus obtemperare debere, & solum in his quæ lex cauere nō valuit arbitrium habere.

Quapropter dubitationem illam primam per ista solvere q̄ potest: ac similiter aliam subsequentem: quorum oporteat potestatem habere, liberos homines ac multitudinem ciuium: quales sunt quicūq;: qui neq; opes habent: neq; virtutis vllam existimationem.

Postq̄ philosophus mouit dubitationē: vtrum magis expediat multitudinē dominari q̄ virtuosos: in parte ista soluit eam: & quandā annexam illi: & habet duo. Primo inserit solutionē quæstionis ex determinatis: & ponit quæstionē annexam. Secundo soluit illā ibi. (Etenim &c.) In prima dicit: q̄ propter ea quę dicta sunt potest solui dubitatio, qua queritur: vtrum magis expediat dñari multitudinem, q̄ paucos virtuosos: apparet enim ex dictis: q̄ duplex est multitudo. Vna quidē bestialis: in qua nullus habet rationem vel modicā: sed inclinatur ad bestiales actus: & manifestum est: q̄ istam non expedit dñari aliquo modo: quia sine ratione est & cōiunctim & diuisim. Alia est multitudo vbi oēs aliquid habent rationis & inclinatur ad prudentiā: & bene suasibiles sunt a ratione: & talē expedit magis dñari, q̄ paucos virtuosos: quāuis enim quilibet non sit virtuosus: tū quod fit ex omnibus, cū conueniunt, est virtuosum. Et sic apparet solutio quæstionis: quia vbi est talis multitudo, expedit eā magis dñari q̄ virtuosos: vbi nō est talis: sed bestialis, nullo modo expedit. Poterit etiā per hoc solui quæstio alia cōsequenter se habens ad illā scilicet, vtrū oporteat multitudinē & liberos dños eligere, & eos corrigere: & quorū expedit eos esse dominos, si expedit: & qui sunt illi: de quibus mouet quæstionem exponit: huiusmodi enim sunt qui non habent aliquā dignitatem, siue bonum virtutis. Deinde cum dicit.

Etenim pmitttere istis magnos magistratus, nequaquam est tutum, propter iniustitiam & ignorantiā: per quas quibusdam iniuriarentur: in quibusdam errarent.

Soluit quæstionē: & primo soluit quæstionē. Secundo solutionē confirmat per leges antiquorum. ibi. (Quapropter &c.) Prima in tres. In prima ostēdit q̄ incōueniens & non securū est multitudinē principari. Secundo q̄ terribile est eos nullo modo participare principatu ibi. (Rursum.) Tertio q̄ expedit aliquo modo ibi. (Restat &c.) In prima dicit: q̄ liberos, & multitudinē attingere ad principatū maximum, & primū, periculum est: isti enim iniustitiam & imprudentiā habent: & pp imprudentiam deficerent a recte iudicando: & pp iniustitiā inclinabuntur ad opera iniusta: & ideo sequet q̄ multa mala faciēt quātū ad seipos: & multa iniusta quātū ad alios, eis iniuriādo & molestādo: hoc autē est periculosum, ergo tales participare principatu, incōueniens est maximū. Deinde cū dicit.

Rursus vero excludere illos penitus ab honoribus periculosum esset. Cū enim multitudo in opum est in ciuitate: eadēq; ab honoribus exclusa: necesse est eā ciuitatē esse plenā hostiū reipu.

Ostendit q̄ terribile videtur esse, eos nullo modo participare honoribus: & q̄ si nullo modo cōcedatur eis principatus: nec attingant ad ipsum incōueniens & terribile videtur: quia reputabunt se inhonoratos: & cū sint multi & pauperes sequetur seditio & turbatio in ciuitate: sed istud est terribile. Deinde cum dicit.

Restat igitur, vt ad consulandum, & decernendum isti recipiantur.

Concludit tertium: et dicit, q̄ ex quo sequuntur multa mala in ciuitate: si nullo modo attingat ad principatū, relinquat, q̄ participare debet principatu aliquo modo: saltē quātū ad consiliarium & iudiciū. Deinde cū dicit.

Quapropter & Solon & alij quidam eorum, qui leges condiderunt, huiusmodi homines ad repetendas gestorum rationes: & ad suffragia, electionesq; magistratum admittunt: solis autem vt magistratus committantur, nequaquam permittunt: dum enim cum alijs vna decernūt atq; consultant, capiunt oēs simul sufficientem sensum: & permixti melioribus profunt reipu. quēadmodum non purum alimētum vna cum puro, totum facit vtilius quā paucū: separati vero vtriq; imperfecti sunt ad iudicandum.

Confirmat solutionem per leges & ordinationes antiquorum: & diuiditur in partes duas. In prima facit quod dictū est. In secunda arguit cōtra ordinationes illorū. ibi. (Sed habet dubitationē &c.) In prima dicit q̄ quia dictū est, si multitudo nullo modo participet principatu: sequentur multa mala: sicut seditio et turbatio in ciuitate. Solon legislator Atheniensium, & quidā alij legislatores statuerunt multitudinem in eligēdo, & corrigēdo principes: tū noluerunt q̄ quilibet sigillatim haberet potestatem in eligēdo & corrigēdo: & hoc rationabiliter: quia quilibet s̄m se virtutem nō habet: & ideo deficeret in eligēdo & corrigēdo: et dicimus: q̄ isti noluerunt: q̄ quilibet haberet potestatem in eligēdo & corrigēdo principantē propter causam dictā: sed omnes infimul. Et ratio huius est, quia quāuis quilibet non habeat virtutē perfectam: vnde recte se possit habere in principatu: tū tota multitudo sufficienter virtutem habet: & discretionem in eligēdo & corrigēdo: in ista enim multitudine sunt sapientes & virtuosī aliqui & aliqui non: & plus valet q̄ sumatur isti oēs simul, q̄ si sumerentur virtuosī & sapientes solū: sic enim est hic, sicut est de alimēto: alimētū enim impurum sumptum cum puro, plus proficit: q̄ alimentum impurum: si per se assumatur: impuri enim alimenti malitia: & improbitas per purū sibi permixtum corrigitur, et ex eis commixtis fit bonum alimentum: & impurum ad æqualitatē redigitur: sic in repu. insipientes in consulendo & decernendo quodammodo rectificantur a sapientibus: vt possint aliquo modo reipu. prodesse. Deinde cum dicit.

Sed habet dubitationē huiusmodi ordinatio reipu. primū: quia videretur eiusdem esse hominis scire iudicare, quis recte medelā attulit: qui ipse sciat etiā mederi ac sanitatem ægrotantibus afferre: hic autē est medicus. Eodē modo de alijs facultatibus & artibus. Vt enim medicū rationem suā medelæ apud alios medicos reddere oportet: ita & alios apud similes. Medicus autē est, & ille qui agit: & ille qui præcipit, & ostēdit: & tertio loco: ille qui a pueritiā expertus est circa artem: sunt enim quidam tales in cunctis: vt ita dixerim, artibus. Tribuimus vero iudiciū non minus expertis quā scientibus.

Obijcit contra istam ordinationem antiquorum: & diuiditur in duas secundum q̄ dupliciter obijcit. secūda ibi. (Est & alia &c.) prima in duas. In prima tangit obiectionem. Secundo soluit ibi. (At enim &c.) Adhuc prima in duas. Primo pmittit duas propositiones. Secundo arguit ex illis ibi. (Itaq; s̄m &c.) Prima in duas s̄m q̄ duas propositiones proponit. secūda ibi. (Deinde &c.) In prima dicit: ita dictum est: quod Solon & quidam alij legislatores

ordinauerunt: quod multitudo haberet potestatem in eligendo & corrigendo principatum: videtur quod haec ordinatio habet dubitationem: & ad declarationem praemittit istam propositionem. Cuius est aliquem medicari & sanare ab aegritudine praesente, eius est iudicare quod recte sanat? est: hoc autem facit medicus. Et ratio propositionis est: quia cuius est aliquid facere per deductionem ex causis et principijs: eius est resolvere ipsum usque ad primas causas: considerando ex quibus & qualibus causis est & habet esse: hoc autem est iudicare. ergo eiusdem est aliquid constituere, & iudicare de ipso: similiter est in alijs artibus: sicut enim medicus in medicinalibus iudicat & corrigit: similiter & alij in suis artibus. Vterius dicit quod medicus triplex est. vnus quidem est qui non nouit artē: sed ordinata ab alijs aequaliter scit applicare ad opus. Alius est artifex principalis qui nouit simpliciter omnes causas & principia medicinae: & tertius est expertus qui aliqua nouit: sed non simpliciter. Cum igitur dicimus medicum iudicare de eo quod sanat, intelligimus de medico secundo & tertio modo. Et sicut circa medicinam est considerare triplicem medicum, scilicet practicum, scientem, et expertum, sic circa omnes alias artes fere: in omnibus autem ipsis iudicium rectum: de his quae sub ipsis sunt non minus, id est parum minus expertis quam ipsis scientibus. Dicit autem non minus, quia scientes simpliciter in omnibus melius iudicant. Deinde cum dicit,

Deinde & circa electionem eodem se videtur modo habere: nam recte eligere, scientis est opus: ceu geometram in geometria: & gubernatorem in nauigatione. Et si enim in quibusdam operibus & artibus concurrunt: alij quidam ignorant: non tamen melius iudicant quam scientes.

Proponit secundam propositionem & dicit: quod sicut est circa iudicium sic est circa electionem: quod scientis est recte eligere: & hoc est opus eius, sicut geometra iudicat recte de geometricis. Et gubernator de gubernatiuis: & sic de alijs. Et ratio huius est. Electio enim est appetitus praesens: consilium autem est ratiocinatio de eis: quae sunt ad finem: ratiocinari autem recte de his quae sunt ad finem scientis est. Quare manifestum est: quod opus scientis est iudicare, & recte eligere. Et si idiotae aliqua recte eligant: non tamen sicut scientes nec magis ipsis: quia si recte eligant vel iudicent: hoc est a casu: non sic autem sapientes. Deinde cum dicit,

Itaque secundum hanc rationem auctoritas multitudini danda non esset: neque in electionibus magistratuū: neque in rationibus administratorū repositendis.

Ex istis duobus arguit: quod non expedit populum habere potestatem in eligendo & corrigendo principatu, dicens, quod manifestum est ex dictis: quod non expedit multitudinem habere dominium in electione & correctione principum: quia sicut dictum est: scientis est eligere, & corrigere prudentis: sed multitudo & ignorans & imprudens est: quare non expedit multitudinem dominari in eligendo & corrigendo. Deinde cum dicit,

Etenim forsitan haec omnia non bene dicunt: etiam propter superiorem sermonem, si sit multitudo non nimis seruilis: erit enim vnusquisque deterior iudex quam hi qui sciunt, verum tamen simul omnes, vel melius iudicabunt: vel non deterius.

Soluit istam dubitationem: & diuiditur in duas, secundum quod dupliciter remouet ipsam, secunda ibi. (Et de quibusdam quidem non solum his &c.) In prima dicit: quod forte omnia ista non habent veritatem: nec bene dicta sunt: et hoc propter rationem superius dictam. Si enim sit multitudo non vilis, siue bestialis: sed aliquid habens rationis

& virtutis: bene etiam suauis, habens sapientes a quibus recte suadeatur: talem multitudinem simul sumptam bene expedit habere potestatem in eligendo & corrigendo principem: & si vnusquisque illorum non habeat sufficienter rationem & virtutem: per quam possit recte eligere & corrigere: tamen omnes simul habent: & constitutum ex omnibus cum conueniunt: virtuosum est simpliciter. Ex quo apparet, quod philosophus responderet per interemptionem minoris, cum dicebatur: quod multitudo est imprudens & ignorans: verum est, si fuerit talis: sicut dictum est: & dicit forsitan: quia in aliqua politia non expedit multitudinem habere potestatem in eligendo & corrigendo: sicut in regno. In regno enim si vnus sit simpliciter prudens: & alij regantur, quasi domini principatu: ut inferiores obediunt superiori: non expedit multitudinem habere potestatem: sed in politia: vbi multitudo est aequalis, expedit. Deinde cum dicit,

Et de quibusdam quidem non solum is qui fecerit recte iudicat: & qui habet artē: puta domum non solum is intelligit & iudicat qui fecit: sed melius is qui utitur. Utitur autem paterfamilias domo: & de clauo gubernator, non faber: & de epulis conuiuia, non coquus. Hoc igitur dubium per hunc modum videtur sufficienter solui.

Secundo remouet obiectionem quasi interimendo maiorem: & dicit, quod istud quando accipiebatur: quod scientis solum secundum vnquamque artē est iudicare de opere suo, non habet veritatem: puta si sint aliqui qui fecerunt aliqua opera: & tamen non utantur illis: non est verum quod illi bene iudicent: sed illi qui utuntur recte iudicant: sicut non solum aedificator iudicat domum: immo melius iudicat ille: qui ea facta utitur, sicut paterfamilias: similiter nauta gubernaculum accipit a carpentario: & melius iudicat de ipso, quam carpentarius: sic & conuiuia de epulis melius iudicat quam coquus. Haec ergo dubitatio isto modo videtur esse dissoluta sufficienter: similiter etiam est in proposito quod melius iudicat qui utitur principatu: hoc autem est multitudo. Et est intelligendum quod tres sunt artes se habentes per ordinem. Vna quidem est quae versatur circa materiam: sicut est illa quae praeparat materiam sicut est lignorum dolatiua & praeparatiua. Alia est quae in materia disposita introducit formam: sicut nauifaciua. Tertia est vsualis quae utitur naue facta. Et istae sic se habent: quod prima rationem operandi habet a secunda: & est propter ipsam: disponit enim sic ligna: quia talis forma quam considerat debet introduci in materiam talem: & tamen ipsa secundum se, formam illam non nouit: similiter secunda rationem operandi habet ex tertia: & est propter ipsam: talem enim formam inducit in lignis, cui competit talis finis, qui consideratur a tertia, quae dicitur vsualis: & ideo ista considerat causam omnium aliarum primam. Per resolutionem autem ad primam causam iudicatur de re, certius: & ideo vsualis rectius iudicat quam ille qui formam inducit in materia. Si autem sit aliqua scia: quae aliquid constituat in esse, et eo utatur, ista melius iudicat: & certius omnibus. Deinde cum dicit,

Est & alia dubitatio cum hac annexa: quia inconueniens videtur ut deteriores quia sunt, maiorum rerum habeant potestatem quam probi: rationes vero administratorum a magistratibus repositere, & magistratus ipsos deligere maximum est: quae duo in quibusdam ciuitatibus a populo fiunt. Concio enim talium omnium domina est: at qui concionis quidem participes sunt, deliberant: decernunt: exigui census hominesque & cuiusque etatis. Questuram vero & praeturam: & maximos magistratus suscipiunt ex censu magno atque aetate.

Ponit

Ponit secundam obiectionem contra illam ordinationem: & diuiditur in duas. In prima ponit obiectionem. In secunda soluit ibi. (Quaestio illa &c.) In prima dicit: quod alia est dubitatio contra illam ordinationem conuenienter se habens ad primam: inconueniens enim est prauis & imprudentibus committere maxima: sed electio & correctio principum maxima sunt in ciuitate: ergo committere ista prauis inconueniens est: sed multitudo praua & imprudens est: quare manifestum est quod inconueniens est multitudinem habere potestatem in corrigendo & eligendo super principes & virtuosos: sed sicut dictum est: in quibusdam politijs, ista commissa sunt populo: multitudo enim in illis dominium habet: & in eligendo & corrigendo: quia in aliqua ciuitate populares & inferiores attingunt ad principatum: & ad iudicatum & consiliatum, etiam de paruis honoribus iudicant & praesunt diuitibus: & ducunt exercitus: & principantur maximis principatibus: & magis quam maiores: quare manifestum est quod ordinationes istorum inconuenientes sunt. Deinde cum dicit,

Quaestio illa potest eodem modo solui: nam forsitan id se recte habet: neque enim iudex, neque consultor: neque is qui in concione existit dominatur: sed iudicium, & senatus, & populus: illorum vero vnusquisque est particula istorum. Dico autem partem esse consultorem, & concionatorem, & iudicem: itaque iuste domina maior est multitudo: ex multis enim populus constat: & senatus & iudicium: maiorque census est vniuersorum quam singulorum per se: & quae illorum paucorum: qui magnos suscipiunt magistratus. Haec igitur in hunc modum terminata sint.

Soluit dubitationem: & primo facit hoc. Secundo ostendit quid ex dictis potest esse manifestum: & quid immanifestum. ibi. (Prima vero &c.) In prima dicit: quod eodem modo ista dubitatio potest solui sicut prima: forte enim veritatem habet: quod expedit aliquam multitudinem habere potestatem in electione & correctione principum: in aliqua enim multitudo: nec iudex: nec consiliator: nec praetor: neque concionator vnus per se est iudex de principatu, & dominus in electione: sed totum aggregatum ex praetorio consilio & populo: & vnusquisque istorum pars est aggregata, scilicet consiliarius, & concionator, & iudex. Et manifestum est quod expedit magis dominari totam multitudinem quam aliquos: quia tota multitudo studiosa magis est quam aliqui pauci. Est enim multitudo ex sapientibus mediocribus & inferioribus: est enim ibi populus, & consiliarius, & praetor. Et manifestum est quod honorabilior est tota multitudo quam aliquis vnus secundum se acceptus, vel aliqui pauci. Et ex his manifestum est, quod obiectione praedicta non valet. Quod enim dicebat quod multitudo praua est & imprudens: dicendum quod non est verum: quauis enim aliqui sint tales: non omnes tamen. Sed si esset talis multitudo vilis: in qua nullus esset sapiens, nec prudens: non expedit talem habere potestatem in eligendo, & corrigendo principes. Et ex his apparet: quod philosophus intendit: quod magis expedit totam multitudinem habere potestatem, in eligendo & corrigendo quam paucos: & vocat hic multitudinem aggregatam ex sapientibus maioribus, et prudentibus, & mediocribus, et populo: istam totam multitudinem talem magis expedit dominari quam paucos. Vilem tamen multitudinem non expedit: & dicit forsitan: quia in politia: in qua est vnus excellens in virtute, & alij nati sibi obediunt, non expedit multitudinem attingere ad ista: quia duo exiguntur in regimine politiae: vnum est ratio recta: hoc autem habet ista multitudo per illos sapientes. Aliud est potentia: ut possit coercere & punire malos: hoc autem habet per populum. Deinde cum dicit,

Prima vero illa quaestio manifestum facit, nihil

A adeo ut leges recte positae debere dominari: illum autem qui reip. praesert, siue vnus hic sit: siue plures, in his potestate habere debere: in quibus leges expressae cauere non possunt: ex eo quod non facile sit, generali sermone singulos casus comprehendere.

Ostendit quid est manifestum: & quid immanifestum ex praedicta dubitatione: & primo ostendit quid est manifestum. Secundo quid est immanifestum. ibi. (Quas tamen &c.) Ista litera dupliciter potest exponi. Primo ut referamus istam literam ad dubitationem: quae querebatur prius: vtrum magis expedit multitudinem dominari quam paucos virtuosos: ut dicamus sic: dubitatio prima scilicet ista quae iam dicta est, nihil aliud manifestat, nisi qualiter lex dominetur in ciuitate: & qualiter princeps, siue sit vnus, siue plures: legem enim oportet esse dominam & principatui omnium eorum de quibus leges determinare possunt: principem autem oportet esse dominum de omnibus illis: quae per leges non possunt cum certitudine determinari. Lex enim fertur in vniuersali: & ideo in aliquo particulari quibus habet instantiam: non enim potest deficere: & ideo quibus deficit. In isto autem casu princeps dominatur: istud vero manifestum est ex praedicta dubitatione et solutione: oportet enim in ciuitate principem habere regulam: per quam dirigat in operationibus suis & dirigat alios: & per quam iudicet: hoc autem potest facere per legem. Quare oportet legem principari: & quia quibus non potest per legem iudicare: quia lex deficit in aliquo casu: ideo apparet quod in illo casu oportet principem corrigere: & ideo expedit: quod in isto casu princeps dominatur. Aliter potest exponi, ut referatur litera ad illud quod dictum est prius: dicebatur enim quod non oportet hominem principari secundum legem: quia passiones habet coniuictas: quae peruertunt iudicium rationis. In contrarium arguebatur: quia contingit legem esse prauam: & talem non expedit principari. Ex hoc oritur dubitatio quae expedit magis principari vel legem vel hominem: & tunc legatur sic. Dubitatio prima hoc est prius dicta aliud non quaerit nisi quod oportet legem principari & quando principem, siue sit vnus, siue plures: & sicut prius dictum est, quod legem expedit principari in illis: in quibus potest cum certitudine terminare: in alijs in quibus non potest, expedit principem dominari. Deinde cum dicit,

Quas tamen leges recte positae dicamus, nondum apparet: sed adhuc superest anterior dubitatio. Atqui tales esse leges quales sunt respu. necessarium est, prauas vel studiosas, iustas vel iniustas: & hoc vnum manifestum est oportere ad speciem reipu. leges esse accommodatas. Quod si ita sit, patet quod leges illas quae ad rectas gubernationes accommodatae sunt, necesse est esse iustas: illas vero quae ad earum labes, esse non iustas.

Ostendit quid est manifestum ex dictis: quia dictum est superius: quod leges quaedam sunt rectae: dicit, quod quae sint leges rectae & quae non, adhuc non est manifestum: sed adhuc est dubitatio de hoc: de quo similiter prius dubitatum est: sed de legibus dicendum est sicut de politijs: sicut enim quaedam politiae sunt prauae & iniustae & quaedam studiosae & iustae: sic sunt leges quaedam iustae & studiosae: quaedam prauae & iniustae: quia leges dantur de conferentibus ad finem politiae. ergo si finis politiae rectus simpliciter, & politia recta, & lex data de his quae sunt ad talem finem recta est, si finis politiae non sit rectus nec politia recta nec lex data de conferentibus ad finem talis politiae recta erit: & si hoc manifestum est, quod leges dantur in habitudine ad politiam & ad finem eius: manifestum est, quod leges quae dantur secundum politias rectas, sunt rectae: quae secundum transgressiones, non rectae sunt.

Tho. sup Poli.

f. h. Lectio

LECTIO DECIMA.

Magistratus non esse distribuendos secundum excessum cuiuslibet boni.

Cum vero in cunctis sciētīs & artibus finis sit bonum: maximum autem & maxime in principalissima omnium: hæc autem est civilis potestas. Est autem civile bonum iustum: id autem communis utilitas.

Postquam philosophus declaravit quis debet esse dominans & principans in ciuitate, ostendit in parte ista finem cuius boni excessum debeant distribui principatus: & diuiditur in duas. In prima præmittit intentum suum, & causam intenti. Secundo prosequitur ibi, (Forfan &c.) Prima in duas. In prima ostendit quod finis politię recte ordinatę est bonum communiter conferens. Secundo dat intentum suum & causam intenti, ibi, (Videtur autem &c.) In prima dicit: quod in omnibus artibus & sciētīs scilicet operatiuis, finis est aliquid bonum: quia omnis doctrina & ars: similiter autem actus & operatio bonum quoddam appetere videtur: sicut primo Ethicorum dicitur. Si autem cuiuslibet artis & sciētię finis est aliquid bonum: principalissima est finis optimum & principalissimum, quia in his quę sunt per se: sicut simpliciter ad simpliciter: ita magis ad magis: & maxime ad maxime: sed inter omnes sciētias practicas actiuas, politica est principalissima, ut ostensum est in primo huius. Quare finis eius debet esse principalissimum quid & optimum: sed bonum intantum in politica est illud quod iustum est simpliciter, id est in ordine ad quod attenditur iustum simpliciter: & tale est bonum conferens communiter, ergo bonum communiter conferens est finis in politia. Deinde cum dicit.

Videtur autem omnibus equum quoddam esse iustum: & vsque ad aliquid consentiunt philosophicis rationibus: in quibus determinatum est de moralibus: quid enim: & quibus iustum: & oportere paribus par existere: quorum certe paritas: & quorum imparitas sit, oportet non latere: habet enim id dubitationem, & philosophiam civilem.

Dat intentionem suam cum causa et dicit: quod omnibus apparet quod iustum est æquale: quod consonat ei quod dictum est, ubi determinatum est de sermonibus moralibus scilicet in ethicis, ibi enim dictum est, quod iustum est æquale in rebus: quę debent distribui secundum dignitatem, & aliquibus, & equalibus personis quibus debet fieri distributio. In huiusmodi vero distributione oportet esse aliquam mensuram secundum quam dirigantur, in distributione, huiusmodi autem mensurę finis est ita quod secundum quod aliquis plus accedit vel minus ad finem: secundum hoc plus uel minus debet ei distribui de communibus bonis: ita & qui æqualiter attingunt ad huiusmodi dignitatem in ordine ad finem, æqualiter debent recipere: quid autem est illud bonum respectu cuius vel quorum est æqualitas vel inæqualitas non debet esse immanifestum: hoc enim habet dubitationem quę determinare pertinet ad politicum. Deinde cum dicit.

Forfan enim diceret aliquis secundum omnium boni præminentiam, oportere impariter magistratus tribuere: si in alijs non differant: sed pares sint: differentibus enim aliud esse iustum, & secundum dignitatem.

Prosequitur & primo improbat opinionem quorundam circa hoc. Secundo inquirat veritatem secundum intentionem suam, ibi, (At ex quibus &c.) Prima in duas. Primo ponit opinionem illorum. Secundo reprobatur, ibi, (At qui &c.) In prima ponit opinionem: & dicit, quod cum aliquis posset dicere quod principatus debet distribui secundum dignitatem vel

Excessum cuiuslibet boni, siue sit bonum secundum animam: siue sit secundum corpus. Si enim aliqui duo in aliquo bono differant secundum excessum: ita quod unus excedat alium in illo: & in omnibus alijs sint similes & non differant: principatus debet distribui secundum excessum illius boni: ita quod ille qui excedit plus debet habere principatum. qui enim differunt in aliquo bono quocumque, differunt secundum dignitatem: ad quę inspicendum est in distribuendo honores communes: differentibus enim in aliquo bono non est idem iustum: nec est idem secundum dignitatem: sed diuersum & alterum: ita quod que est proportio dignitatis alicuius, siue boni, ad dignitatem alterius: siue ad bonum, eadem est proportio eius, quod debet distribui uni ad illud: quod debet distribui alteri, ita quod quantum bonum unius excedit bonum alterius: & principatus unius principatum alterius. Deinde cum dicit.

At qui si hoc verum sit: erit & secundum colorem: & secundum magnitudinem: & secundum vnumquodque bonorum plus tribuendum de civili iusto illis qui superexcellunt: At hoc quidem falsum est: quod patet in alijs sciētīs & artibus. Paribus enim fistularibus quantum ad artem, danda non est prerogatiua fistularum illi: qui sit nobilior: nihil enim melius caneret: sed oportet his qui in opere superexcellunt tribuere fistularum prerogatiuam.

Reprobat istam opinionem: & diuiditur in partes tres: secundum quod reprobatur eam per tres rationes, secunda ibi, (Quod si &c.) tertia ibi, (Præterea &c.) In prima dicit quod si iustum verum est, quod principatus debet inæqualiter distribui secundum excessum cuiuslibet boni, manifestum est: quod secundum excessum coloris, & magnitudinis, & secundum excessum cuiuslibet alterius boni, plus debet distribui de principatu politico: sed istud statim apparet esse falsum: & hoc manifestum est in alijs sciētīs & potentijs, si enim sint duo habentes æqualiter artem fistulandi: si unus excedat alium in nobilitate: manifestum quod non propter hoc debent ei dari plures fistulę, vel meliores ei qui excedit in nobilitate: & ratio huius est: quia fistulę non dantur nisi propter opus fistulandi, ergo non debent dari nisi ei: qui aptus natus est ad fistulandum: quare plures & meliores debent dari ei, qui magis est aptus, & melius scit fistulare, ergo propter excessum illius, non debent plures distribui: per quod homo non est magis aptus ad fistulandum: nec melius scit fistulare: quare manifestum est, quod per excessum in nobilitate non debent plures fistulę distribui, similiter si sint duo æquales in virtute, vnus tamen excedat alium in pulchritudine: vel in aliquo alio bono: cum hoc fit accidens in ordine ad principatum: manifestum est quod propter istum excessum non debet plus attribui de principatu uni quod alteri. Deinde cum dicit.

Quod si nondum patet quod dicimus, etiam magis deducētibz erit manifestum: nam si erit aliquis excellens fistularia arte: inferior tamen nobilitate generis, vel forma: & si magis quodlibet illorum est bonum quod fistularia. Dico autem nobilitatem & formam, & secundum proportionem fistularię sunt anteponenda: tamen huiusmodi dandę sunt meliores fistulę: oportet enim in opus ipsum prerogatiuam conferre: diuitiarum vero & nobilitatis respectus nihil confert.

Ponit secundam rationem & dicit: quod si ex ista ratione non sit manifestum quod secundum excessum cuiuslibet boni non debet fieri distributio principatus: volentibus ulterius producere rationem prædictam magis erit manifestum: si enim sit aliquis qui multum excedit alium in arte fistulandi: excedatur tamen ab alio in nobilitate & pulchritudine supposito

supposito quod quodlibet illorum sit melius quod ars fistulatiua: sicut pulchritudo & nobilitas: & secundum aliquam proportionem excedant plus illa bona artem fistulandi quod alius secundum artem fistulandi illa bona: nihilominus plures fistulę, & differentes in bonitate debent dari ei qui excedit in arte fistulandi, quod alij: & ratio huius est: quia distributio fistularum secundum excessum debet fieri in ordine ad opus: quia fistulę non dantur nisi propter opus, ergo ei qui melius scit artem fistulandi, plures & meliores fistulę debent distribui: sed per diuitias & uoluptates non est magis aptus ad fistulandum, similiter si sit aliquis melius dispositus secundum virtutem: & magis aptus ad principandum, quod alius: exceditur tamen ab alio in nobilitate & pulchritudine: distributio principatus magis debet fieri virtuoso, quod alij: & ratio huius est: quia distributio principatus secundum excessum, non debet fieri nisi ei qui magis est aptus ad principandum, hoc autem est ille qui excedit in virtute. Quare manifestum est quod distributio principatus non debet fieri secundum excessum cuiuslibet boni. Deinde cum dicit.

Præterea secundum istam rationem omne bonum ad omne bonum esset utique comparabile: nam si magis aliqua magnitudo: & certe omnino magnitudo comparabilis foret, & ad diuitias, & ad libertatem. Itaque si magis hic excelleret magnitudine, quod ille virtute: & magis superemineret omnino magnitudo: virtuti essent omnia comparanda. Quanto enim magnitudo huius illum superaret: tanto constat esse ut parem.

Ponit tertiam rationem: & est ducens ad impossibile: & diuiditur in duas. In prima ponit rationem. Secundo destruit consequens quod sequitur, ibi, (Cum vero &c.) In prima dicit, quod si distributio principatus fiat secundum excessum cuiuslibet boni: tunc omne bonum erit ad omne bonum comparabile: & secundum magis & minus, et secundum æquale: sed hoc est falsum: quare & primum. Quod autem ita sit, declarat philosophus, quod omne bonum sit ad omne comparabile secundum magis et minus: & si distributio principatus fiat secundum excessum cuiuslibet boni: hoc manifestum est, & ideo philosophus hoc non declarat: sed quod sit comparabile secundum æquale sic probari potest, si enim sint duo & vnus excedat alium in nobilitate et pulchritudine: manifestum est quod sunt comparabilia secundum magis & minus: similiter secundum æquale: quia si ab eo quod excedit alium auferatur illud, in quo excedit, manifestum est, quod residuum erit æquale: si enim aliqua magnitudo sit maior altera: si auferatur ab ea in quo excedit alteram, totaliter erit æqualis ei. Eodem modo est considerando ad diuitias & ad libertatem: si enim aliquis excedat alium in nobilitate & diuitijs & libertate: si amoueat illud in quo excedit alium: manifestum est quod erit æqualis: & ex hoc manifestum est, quod si isti duo sic se habeant, quod magnitudo boni unius, plus excedat virtutem alterius, quod alius secundum virtutem: si addamus virtutem ampliorē: manifestum est, quod iste excedet in virtute: quare manifestum est, quod omnia bona ad omnia sunt comparabilia, & secundum magis, & secundum minus, & secundum æquale: si enim tanta magnitudo sit maior altera: amoto illo in quo excedit, residuum erit æquale. Deinde cum dicit.

Cum vero hoc sit impossibile: patet quod in rebus civilibus non secundum omnem imparitatem de magistratibus recte contendunt. Si enim sint hi quidem tardi: illi autem veloces: nihil ob hoc oportet alios plus: alios minus habere: sed in gymnicijs certaminibus horum excellentia honorē capit.

Destruit consequens & dicit: quod hoc est impossibile scilicet quod omnia bona sint comparabilia secundum æquale, & ma-

Agis & minus: & ratio huius est: quia comparabilia oportet esse vnus speciei, sicut dicitur 7. Phy. sed omnia bona non sunt vnus speciei: nec etiam vnus generis: quare omnia bona adiunctim non sunt comparabilia: & si hoc est impossibile: manifestum est quod hypothesis est impossibilis, scilicet, quod secundum excessum cuiuslibet boni, vel qualitatē, distribuatur principatus: & adiungit ad declarationem huiusmodi dicens: quod si isti sunt tardi & alij sunt veloces, isti veloces non plus debent participare principatu: quia secundum aliquod istorum non magis attingit ad finem principatus per se: quia propter aliquod istorum non est magis virtuosus: tamen in agonibus exercitatiuis, huiusmodi diuersitas consideranda est: in tali enim exercitio secundum excessum velocitatis est distributio honoris: ita quod ille qui velocior & agilior est, plus recipit de honore. In principatu vero politico secundum excessum istorum, non debet fieri distributio principatus.

LECTIO VNDECIMA.

B Vtrum nobilibus, an opulentis, an virtute præditis, an potentioribus, attribuendi sint magistratus.

Vt ex quibus constat ciuitas: in his necesse est contentiones cadere. Quapropter rationabiliter sibi arrogant honorem nobiles, & ingenui, & opulenti. Oportet enim ingenuos esse, & censum habere ad onera perferenda. Non enim ciuitas esse potest ex pauperibus omnibus: quemadmodum nec ex seruis. Atqui si hæc requiruntur: patet quod & iustitia, & virtus bellica requiruntur. Sine his enim stare ciuitas non potest. Hoc tamen interest, quod sine primis illis, ciuitas esse non potest, sine his autem non bene permanere.

Postquam philosophus reprobat opinionem antiquorum volentium: quod secundum excessum cuiuslibet boni debeant distribui principatus, inquit secundum intentionem suam: secundum cuius boni excessum debeat fieri: sunt enim quedam bona quę ordinantur ad ciuitatem propter finem ipsius: & de talibus inquit: vtrum secundum excessum alicuius istorum quę ordinantur ad ciuitatem debeat fieri, rationale enim videtur quod secundum excessum alicuius istorum, quę ordinantur ad ciuitatem debeat fieri: & diuiditur in duas. In primo ostendit quę sunt illa: ex quibus est ciuitas: proponens quod non irrationabiliter dubitabit aliquis de istis. In secunda inquit, vtrum secundum excessum istorum debeat fieri, ibi, (Cum vero &c.) Prima in duas. Primo proponit quod de bonis illis, quę ordinantur ad ciuitatem rationabiliter aliquis dubitabit. Secundo concludit intentionem suam, ibi, (Ad hoc igitur &c.) In prima dicit: ita dictum est quod inconueniens est ut secundum excessum cuiuslibet boni fiat distributio principatus, sed de illis que ordinantur ad ciuitatem non dubitabit aliquis irrationabiliter, sunt autem ista quę ordinantur ad ciuitatem: diuitiæ: nobilitas: & libertas: & propter hoc diuites honorantur in ciuitate: & nobiles: & liberi. Liberos enim oportet in ciuitate honorari. Quod autem ista requirantur ad ciuitatem hic apparet: nam ciuitas non debet esse ex egenis: quia si esset ex omnibus egenis: nihil posset tribuere ad commune quod tamen est necessarium, aliter non possent repelli inimici: nec debet esse ex seruis: quia non esset ciuitas: seruus enim non potest habere principatum: quia non potest præuidere de agilibus, ergo oportet ciuitatem esse ex diuitibus & liberis, si autem ista sunt necessaria ad ciuitatem, multo magis iustitia & virtus bellica, nam sine istis non contingit inhabitari bene ciuitatem: sed differenter sunt necessaria ad ciuitatem ista: & primo quia prima sic sunt necessaria: quod sine ipsis non potest esse ciuitas: sed sine iustitia & bellica virtute potest quidem esse: sed non bene. Deinde cum dicit.

Ad hoc igitur ut sit ciuitas, videri possunt vel omnia vel quaedam istorum recte sibi honores vendicare. Ad vitam tamē optimam disciplina & virtus iustissime sibi vendicare honores utiq; viderentur: ut supra dictum est.

Concludit intentum suum: & dicit quod manifestum est quod omnia ista vel quaedam horum conferunt & ordinantur ad ciuitatem: sed ad bonam vitam disciplina: & maxime virtus: propter quod manifestum est, quod rationabiliter dubitabit aliquis: vtrum secundum excessum istorum vel alicuius eorum debeat fieri distributio principatus. Deinde cum dicit.

Cum vero nec omnium parium par habere debeant: qui in vno aliquo sint pares, nec impar, impares sibi vnum: necessarium est, omnes huiusmodi rerumpu. transgressiones esse, & labes. Dictum vero est prius quia inter se quodammodo omnes iuste contendunt: simpliciter autē non oēs iuste: opulenti quidē q̄ plus regionis possident. Regio autē commune est quiddam. Præterea in commercijs magis creditur eis, ut plurimum.

Inquit vtrum secundum excessum alicuius istorum debeat distribui principatus: & diuiditur in duas. In prima ponit rationes ad vtramq; partem. Secundo soluit dubitationem. ibi. (Hic itaq; &c.) Prima in duas. In prima ostendit, q̄ secundum dignitatem alicuius istorum debeat distribui principatus. Secundo arguit in contrarium. ibi. (Est autem dubitatio &c.) Adhuc prima in duas. In prima facit, quod dictum est. Secundo inducit quandā questionē. ibi. (An ergo &c.) Prima in quatuor. Primo ostendit, q̄ secundum excessum diuitiarum debeat fieri distributio principatus. Secundo q̄ secundum dignitatem libertatis. ibi. (Ingenui &c.) Tertio q̄ secundum dignitatem virtutis. ibi. (Similiter &c.) Quarta q̄ secundum dignitatem multitudinis. ibi. (Atqui &c.) In prima igitur vult ponere rationes: per quas videtur, q̄ secundum diuitias magis debeat distribui: et primo dicit, q̄ manifestum est: q̄ non oportet, q̄ si aliqui sint secundum aliquid æquales, q̄ æqualiter debeant recipere: quia possibile est, q̄ sint æquales in paruo bono: & in æquales in maiori: non autē expedit q̄ isti æqualiter recipiant, immo iniustum est, si similiter si aliqui sint secundum aliquid inæquales non oportet: q̄ inæqualiter recipiant: quia possibile est quod sint inæquales in minori bono, & q̄ sint æquales in maiori bono: tales autem recipere inæqualiter iniustum est. Quare manifestum est, quod ille politia: in quibus ita sit, q̄ æquales secundum aliquid æqualiter recipiant: & inæquales secundum aliquid inæqualiter transgressiones sunt secundum q̄ dictum est: omnes etiam tales altercantur considerantes secundum quid iustum & aliquo modo: sed non simpliciter iustum: sicut diuites dicunt se plus debere recipere de principatu: quia ille qui plus habet in regione plus debet participare principatu: quia regio communis est. Diuites vero plus participat regione, habet enim magnas possessiones: pauperes uero aut paruas aut nullas. Iterum illi qui fideliores sunt ciuitati & magis obseruat politiam & conuentiones politia: plus debet participare principatu: sed diuites sunt fideliores pauperibus & melius seruant politiam & conuentiones: quia pauperes propter penuriam coguntur infringere pacta: & sic infideles sunt: diuites vero non quia diuitias habent: & iterum propter defectum diuitiarum non tradent regionem in manu alterius: & ideo fideliores sunt, q̄ pauperes in pluribus ad minus ut videtur. Deinde cum dicit.

Ingenui autē & nobiles quasi prope inter se. Ciues enim magis generosi, q̄ ingenerosi. No-

bilis autem apud omnes in honore habetur. Insuper consentaneum est ex melioribus ortos esse meliores: est enim generis virtus nobilitas.

Ostendit q̄ secundum dignitatem libertatis & ingenuitatis debeat distribui: & dicit q̄ liberi & ingenui tanquam sint propinqui adinuicem inuicem altercantur de principatu: liber autem dicitur qui mente potest præuidere quæ agenda sunt: & inclinatur ad virtutē: similiter ingenuus: sed differunt: quia ingenuus dicitur qui habet huiusmodi inclinationem sibi virtutem perfectam a parētibus, & illi ab alijs & illi ab alijs: & sic sibi quandam antiquitatem: liber autem qui habet vndeconq;. isti igitur altercantur dicentes se debere participare principatu, alias non, & hoc dupliciter. Primo quia illis magis debetur principatus, q̄ magis attingunt ad ciuitatem: sed liberi & ingenui tales sunt: quia generosi magis sunt ciues: q̄ alij non generosi, quia magis videntur virtuosij. & huiusmodi signum est: q̄ apud quoscunq;, nobiles siue generosi honorabiliores sunt: quare liberis & generosis magis debetur principatus q̄ alijs. Secundo quia illis magis debetur principatus, qui meliores sunt: sed liberi & generosi meliores sunt: generosi quidē: quia verisimile est, q̄ qui generati sunt ex melioribus meliores sint: generosi autē sunt ex melioribus, est enim generositas virtus generis, hæc est inclinatio ad virtutē. Sed intelligendum circa hoc quod dicit, q̄ meliores ex melioribus generantur: q̄ bonus dicitur dupliciter, vno modo sibi actum perfectum: & sic bonus non generat bonum: quia bonus est sibi intellectum: & sibi electionem & exercitationem: non ergo fit bonus aliquis sibi actum perfectum a parētibus, alio modo dicitur bonus sibi inclinationem ad virtutem perfectam: & sic bonus vult bonum generare: quia virtus in semine existens intendit per se generare. Simile ei a quo est ipsum semen sibi oēs dispositiones: ad quas potest attingere virtus generatiua. Attingit autē ad oēs dispositiones materiales quæ inclinant ad dispositiones voluntatis & intellectus, & ideo intendit generare sibi simile sibi oēs dispositiones inclinant sive in bonum sive in malum: pp̄ quod inclinatio ad virtutem aliquam est ex parētibus, bonus igitur isto modo generat ut in pluribus bonum, si autem quicunq; accidit contrarium: hoc est p̄ accidens.

De hoc autē quod dicit q̄ ingenuitas est virtus: intelligendum, q̄ virtus dupliciter dicitur, vno modo sibi actum perfectum: & sic nobilitas non est virtus: sed in ordine ad ipsam dicitur, alio modo dicitur virtus inchoatio quædam & dispositio siue inclinatio ad virtutē perfectam, isto modo dicitur virtus nobilitas si proueniat ex parentibus & illi ex alijs: & sic sibi quandam antiquitatem, si autē proueniat ex quacunq; causa facit liberum. Deinde cum dicit.

Similiter quoq; dicimus virtutē merito contentionem inducere. Sociabilem enim virtutē dicimus esse iustitiam: cui cæteræ omnes virtutes necessario consequuntur.

Ostendit q̄ sibi dignitatem virtutis debeat distribui principatus: & dicit q̄ eodem modo rationabiliter altercantur virtuosij de principatu dicentes se debere principari & non alios: quoniam sibi dignitatem illius debet distribui principatus, quod est magis saluatiuum ciuitatis sed hoc est virtus, quod apparet: quia iustitia est maxime saluatiua ciuitatis. Est enim iustitia habitus: per quē sumus operatiui iustorum & volumus operari iusta: hoc autem contingit in agere & contra pati æquale, hoc autem maxime saluatiuum est ciuitatis, ut dicit quinto Ethicorū. ipsam enim consequitur omnis alia virtus: quod potest dupliciter exponi, vno modo sic q̄ oēs alia sibi consequuntur pro tanto: quia qui habet vnam virtutē perfecte habet oēs, iustitia est virtus perfecta, ergo q̄ habet iustitiā habet oēs, aliter sic, q̄ duplex est iustitia, vna particularis, per quā aliquis bene se habet in operatione q̄ est ad alterū: vel in his q̄ ordinatur

in

in bonū alterius, alia vero iustitia est vniuersalis: per quā aliquis bene se habet in opere: quod est ad alterum in ordine ad bonum commune. Vnde per iustitiam vniuersalem aliquis recte utitur omni virtute & actu cuiusq; virtutis in ordine ad bonum cōe: & sic includit omnē virtutem: tale vero quod includit omnem veritatem maxime saluatiuum est ciuitatis: & sic videtur, q̄ sibi dignitatem virtutis debeat distribui principatus. Deinde cum dicit.

Atqui & plures ad pauciores: nam & potentiores, & ditiores, & meliores sunt: ut susceptis pluribus ad pauciores.

Arguit q̄ sibi dignitatem multitudinis debeat distribui: & dicit, q̄ plures siue multitudo altercantur cum paucioribus rationabiliter de distributione principatus dicentes se debere principari: quia secundum dignitatem istorum debet distribui principatus, qui meliores & ditiores & valentiores sunt: nunc autem multitudo valentior: melior: et ditior est q̄ aliqui particulares quicunq; quia multitudo includit istos & alios & pauci non. Quare manifestum est, q̄ secundum dignitatem multitudinis debet distribui principatus. Deinde cum dicit.

An ergo si oēs isti forent in vna ciuitate: ceu boni, & diuites, & nobiles: essetq; alia multitudo populi. Vtrum in dubium veniret quibus gubernatio reipub. foret tribuenda: an non esset dubium? In vnaquaq; igitur repu. earum quas diximus, indubitatum est iudicium: qui nam debeant gubernare. Principatibus enim inter se differunt: ceu alia p̄ diuites esse: alia per virtuosos: & aliarum vnaquaq; eodem modo. Sed tamen considerandum est q̄n circa idem tempus ista existunt, quomodo sit determinandum. Nempe si virtuosij sint in ciuitate admodū pauci: quomodo est agendum? An considerare oportet, si pauci ad opus gubernandi reipublicam sufficient. An tot esse oporteat: ut ex his ciuitas constet?

Inducit quandam dubitationem: & dicit: q̄ si isti omnes diuites scilicet liberi: ingenui: & virtuosij sint in ciuitate iterum multitudo ciuili. Dubitabit aliquis vtrum inter istos sit altercatio de principatu aut non: et soluit quod sit: quoniam in vnaquaq; politia determinatum est quis debet esse dominus: sicut in statu populari populus: in statu paucorum diuites: in statu optimatum virtuosij: & sic de alijs, politia: enim differunt secundum diuersitatem principatum: & ideo erit altercatio de principatu. Dicent enim diuites se debere principari: similiter virtuosij: quare altercatio erit quis debet esse principans: sed si sint omnes in ciuitate & eodem tempore: considerandum est in vniuersali sibi cuius dignitatem magis & simpliciter debet distribui principatus, vtrum sibi diuitias vel ingenuitatem: & sic de alijs. Adhuc etiam magis considerandum est in speciali si in ciuitate sint valde pauci viri virtuosij: dato q̄ principatus debeat distribui sibi dignitatem virtutis: considerandum est quomodo illi pauci determinari debent. Et soluit dicens, q̄ in determinatione ista oportet considerare ad opus. Manifestum est enim, q̄ ratio principatus ex fine sumitur. Finis vero politia: recte est feliciter viuere: ideo ex hoc debet sumi ratio principatus, ideo tot sunt necessarii virtuosij in ciuitate: quot sunt necessarii ad dirigendum & regulandum ciuitatem ut possit feliciter viuere, iterum tot virtuosij debet principari ut possint per prudentiam suam constituere ciuitatem. Sed quantum oportet esse multitudinem omnium habitantium in ciuitate? Dicendum q̄ tanta debet esse quanta potest viuere per se sufficienter: & quanta potest repellere inimicos: sicut inferius ostendetur in septimo huius. Deinde cum dicit.

Est autem dubitatio quædam in cunctis qui de honoribus reipublicæ contendunt. Nam, qui vel propter diuitias: vel propter genus gubernationem sibi tribuendam putant: nihil iuste dicere viderentur. Sequeret enim, ut si quis vnus omnium ditissimus foret: is eodem iure gubernare alios omnes deberet. Eodem modo, qui nobilitate antecelleret: eorū gubernator esset, qui cum ipsi sint ingenui de honore contendunt.

Arguit in contrarium: & diuiditur in tres. In prima arguit q̄ sibi dignitatem diuitiarum & ingenuitatis non debet fieri distributio principatus. Secundo q̄ nec sibi dignitatem virtutis. ibi. (Hoc idem forsan contingeret &c.) Tertio q̄ nec sibi dignitatem multitudinis. ibi. (Ergo si & multitudinem &c.) In prima dicit, q̄ ad omnes altercantes de distributione principatus est dubitatio alia in contrarium. Primo enim illi: qui dicunt, q̄ sibi dignitatem diuitiarum debent principatu distribui: similiter & illi, qui dicunt, q̄ debet fieri sibi generositas, non verum dicunt nec iustum, si enim sibi dignitatem diuitiarum distribuatur: si contingat vnum ditiosem esse omnibus alijs: manifestum est q̄ sibi hoc iustum, q̄ ipsi dicunt oportebit istū principatu: hoc autem est inconueniens: quia ille propter diuitias cum non habeat virtutem iniuriabit alijs. Erunt enim elatus & superbus. Quare manifestum est, q̄ sibi dignitatem diuitiarum non debet distribui principatus: similiter accidit illis qui altercantur propter libertatem et ingenuitatem: quia si sit vnus generosior omnibus alijs: sibi istud iustum oportebit istum dominari: hoc autem est inconueniens: quia cum non habeat virtutem: sed solum inclinationem ad ipsam potest esse, q̄ habeat malitiam: & tunc faciet iniurias alijs, quare manifestum est, q̄ secundum dignitatem ingenuitatis non debet fieri distributio principatus: eodem modo potest argui de libertate. Deinde cum dicit.

Hoc idē forsan continget in optimatū gubernatione circa virtutē. Si quis enim vnus probitate antecellat alijs: qui in eadem repu. versentur: hunc dominari oportebit sibi illam rationem.

Ostendit q̄ non debeat fieri distributio sibi dignitatem virtutis: & dicit q̄ istud idem accidit circa politiam optimatum in qua distribuitur principatus propter dignitatem virtutis: quia si contingat vnum esse meliorem sibi virtutem omnibus alijs studiosis, qui sunt in ciuitate: ipse principabitur & dominabitur: hoc autem est inconueniens: quia sequitur, quod alij erunt inhonorati: et tunc sequuntur seditiones et turbationes in ciuitate. Quare manifestum est, q̄ non debet fieri distributio principatus secundum dignitatem virtutis. Deinde cum dicit.

Ergo si & multitudinem dominari oportet ex eo, quia potentior est, quam pauci: & si vnus vel plures vno: pauciores tamen, quam multitudo potentiores sint alijs: hos oportebit gubernare potius, quam multitudinem.

Arguit contra altercantes de multitudine, q̄ sibi dignitatem multitudinis non debeat fieri distributio principatus, quia si propter causam istam multitudo debet dominari: quia ditior & melior: tunc si vnus sit ditior omnibus alijs vel plures vel pauciores: tunc manifestum est, q̄ istū vel istos paucos magis ex pediret dominari q̄ totā multitudinem: sed tunc sequitur sicut prius, q̄ omnes alij erunt inhonorati: & ex hoc sequuntur seditiones & turbationes in ciuitate. Ista autem corrumpunt eam. Quare manifestum est, q̄ sibi dignitatem multitudinis non debet distribui principatus. Deinde cum dicit.

Hæc itaq; omnia videntur ostendere, q̄ harū determinationum nulla est recta, s̄m quam censet sibi quisq; gubernationem esse tribuendam. Ceteros vero oēs sub eorum gubernatione esse debere, nam profecto & ad eos qui per virtutē sibi arrogant gubernandi auctoritatē: & ad eos qui per diuitias respondere posset multitudo iustum sermonem. Nihil enim verat multitudinē quandoq; meliorem esse, q̄ pauci: ac ditiores, non s̄m singulos; sed secundum vniuersos.

Soluit dubitationem: & primo ponit solutionem, secundo inducit quædam ad declarationem eius, ibi. (Ex quo ad questionem illam quam afferunt per hunc modum &c.) In prima philosophus videtur colligere solutionem suam ex tactis rationibus ad vtrancq; partē: hæc enim est consuetudo philosophi: cum arguit ad aliquam dubitationē ad vtrancq; partē: q̄ rationes vtręq; aliquid veri concludunt: & sic ex omnibus rationibus colligit solutionē. Dicit ergo q̄ omnia ista quæ arguta sunt faciūt manifestum: q̄ nullum istorū per se determinate sit illud secundum cuius dignitatem debet distribui principatus nec diuitiæ: nec libertas: nec virtus: & sic de alijs: quia cōtra illos q̄ volunt principari propter diuitias & virtutes arguit multitudinem volens principari: & hoc iuste et rationabiliter: quia meliorem & ditiores oportet principari in ciuitate: sed multitudinem contingit esse meliorem & ditiores q̄ paucos: non, q̄ quilibet de multitudine sit melior & ditior diuisim: sed omnes insimul cōtingit esse meliores & ditiores, possibile enim ē in multitudine esse aliquos viros sapientes & prudentes: & aliquos valde diuites: ipsos autem & alios populares bene suasibiles a ratione & obedibiles. talem autem multitudinem melius est principari q̄ paucos: quia ad principandum duo requiruntur: scire recte regere: & potentia: sed in multitudine tali ista duo reperiuntur: quia sapientes habet & prudentes scire regere: quia multitudo est et habet potentiam cohercendi & repellendi inimicos: quare rationabiliter arguit multitudinem contra illos, q̄ melius est eam principari: aggregat enim multitudo & diuites et nobiles & virtuosos & populi potentiam: et ideo videtur rationabilius totam multitudinem quæ aggregat omnia ista debere principari: ubi possibile erit inuenire talem multitudinem: sed nō multitudinem vilem & nō persuasibilem: & propter hoc in electione principatus oportet ad multa inspicere non ad vnum, & hoc dixit philosophus prius.

LECTIO DVODECIMA.

Post longam discussionem concludit excellentem probitare virum cæteris præferendum cum natura talis sit cui debeant omnes subesse.

EX quo ad quæstionem illam quam afferunt per hunc modum responderi potest. Quærit enim quidam ad quid respicere legis conditor debeat in legibus rectissimis constituendis. Vtrum ad meliorum vel ad plurium vtilitatē: quando contingat, quod modo diximus: rectū quidem accipiendum est æque.

Postquam philosophus declarauit: q̄ in in distributione principatus non est inspicendum ad vnum sed multa: inducit quædam ad declarationem dictorum; & diuidit in duas: in prima præmittit dubitationem quandam. secundo declarat quiddam: cuius contrarium videtur opponi cuidam dictorum, ibi. (Quod si vnus sit vsque adeo superexcellens virtute &c.) prima in duas: in prima præmittit dubitationem, secundo soluit eam, ibi. (Æque vero rectum ad totius ciuitatis vtilitatem &c.) In prima dicit:

dictum est, q̄ expedit multitudinem aliquam magis principari q̄ paucos aliquos vel vnum; & q̄ in distributione principatus non debet considerari ad vnum solum: sed plura: propter hoc ad dubitationem quam quæserūt aliqui et dimiserūt insolutam, isto modo potest solui vel obuiari ad ipsam. Dubitauerunt enim vtrum legislator volēs ponere rectas leges debeat eas ponere ad conferens: vel bonum totius multitudinis: vel meliorem aliquorū: vel s̄m diuitias vel s̄m virtutem: supposito, q̄ sit multitudo habens sapientes & diuites & alios suasibiles & obedibiles rationi. Deinde cum dicit.

Æque vero rectum ad totius ciuitatis vtilitatem & ad communem ciuium. Ciuis autē communiter est, qui particeps est imperadi & pendi: licet alius secundum vnamquancq; speciem rerum publicarum. Secūdam autem optimam speciem, qui potest & eligit parere & imperare ad vitam secundum virtutem degendam.

Soluit istam dubitationem: et dicit, q̄ illud quod rectū est & melius hoc est accipiendum: melius autem & magis rectum est, q̄ leges ferantur ad bonum totius ciuitatis & communitatis & ciuium, nam leges ferūt de conferentibus ad finem ciuitatis, finis vero ciuitatis est bonū communiter conferens, ergo leges debent ferri in ordine ad commune bonum totius ciuitatis & ciuium. Ciuis autem dicitur ille qui virtutem habet: per quā recte potest subijci & principari in diuersis temporibus: sed alius & alius est s̄m suppositum & rationem: & in diuersis politijs, nam in statu multitudinis populus eligit dominari propter libertatē: in statu paucorum propter diuitias: sed in optima politia ille dicitur ciuis qui eligit et potest subijci & principari p̄ vitam virtuosam. Deinde cum dicit.

Quod si vnus sit vsque adeo superexcellens virtute: vel plures, q̄ vnus: nec tamen tot numero vt implere ciuitatem possint: vt neq; comparanda sit aliorum omnium virtus: neq; facultas gerendi rempublicam: ad hanc plurium si plures sint: vel vnus tantum, si vnus, non amplius hi ponendi sunt ciuitatis pars.

Declarat quiddam cuius contrarium videtur opponi cuidam dictorum prius: dictum est enim, q̄ magis expedit multitudinem dominari q̄ vnum vel plures: ideo intendit inquirere si inueniretur vnus vel plures in ciuitate: qui excederent omnes alios in virtute: vtrum expedit istum vel istos dominari: si enim expedit: non est verum quod determinatum est iam, & circa hoc duo facit: primo enim declarat, q̄ iste non sit ciuis, secundo declarat qualiter se debeat habere ad ciuitatem & ciuitas ad ipsum, ibi. (In his igitur speciebus gubernandi quæ lapsæ sunt &c.) Prima in duas, in prima proponit conclusionē suam. Secundo arguit ad eam, ibi. (Fieret enim illius iniuria si pariter &c.) In prima dicit, q̄ si in aliqua ciuitate vnus inueniatur qui excedat omnes alios in virtute vel plures virtuosos excedentes alios: non tamen tot quot ex ipsi ciuitas possit compleri vel fieri: & in tantum iste vel isti excedant alios: q̄ virtus omnium aliorum & potentia ipsa ciuili non possit æquari s̄m æqualitatem virtuti & potentia illorum plurium: nec virtuti & potentia illius vnus si non sit nisi vnus solus: talis iste nō erit pars ciuitatis: nec illi plures si sint plures virtuosos. Deinde cū dicit.

Fieret enim illis iniuria si pariter atq; alij censeantur, cū sint vsque adeo superiores secundum virtutē ac ciuilem potentiam. Putandum est enim talem virū tanquam Deum in hominibus esse.

Probat

Probat quod dictum est: & primo arguit q̄ iste vel isti non sint pars ciuitatis. secundo respondet ad objectionem quæ posset fieri, ibi. (Quare s̄m eas quas confitemur superexcellentes &c.) Tertio corrigit quoddam dictum, ibi. (Melius tamē foret sic ab initio per legis conditorē &c.) Adhuc prima in tres: quæ primo probat, q̄ iste nō sit pars ciuitatis per rationes politicas. Secūdo per facta & dicta aliorum, ibi. (Dicerent enim fortasse quemadmodum de leone &c.) Tertio per simile, ibi. (Patet hoc in alijs quoq; artibus & scientijs &c.) Adhuc prima in duas s̄m q̄ probat per duas rationes, secūda, ibi. (Ex quo manifestū est positionē legum necessariam esse circa æquales &c.) Prima ratio consistit in hoc, iustum simpliciter est vt qui sunt æquales in virtute recipiant & attingat ad principatum æqualiter: qui vero inæquales sunt inæqualiter recipiant: sed iste vel isti excedit vel excedunt omnes in virtute: ergo plus debet recipere ille vnus vel isti plures, q̄ omnes alij: sed omnes alij propter multitudinem credunt se plus debere recipere, q̄ ille vel isti pauci: quare si excedentes s̄m virtutem & potētiam plus recipiant, q̄ omnes alij videntur iniuriari alijs: & tunc sequitur dissensio & turbatio in ciuitate & corrumpitur proportio ciuitatis: hoc autem est inconueniens: quare nec iste nec illi: si sint plures excedentes in ciuitate erunt ciues: propter talem vnū excedentem oēs alios in virtute: verisimile est esse quasi Deum. Circa quod intelligendum est, q̄ aliquis potest attingere ad virtutem perfectam & actū ipsius dupliciter, vno modo s̄m statum communem humanū, alio modo vltra commune modum vel statum humanū: hoc autem fit per virtutem heroicam. Est autem virtus heroica s̄m quam aliquis per virtutē moralem & intellectualem attingit ad operationem cuiuslibet virtutis supra commune modum hominum. hoc autem est aliquod esse diuinum: q̄ fit per aliquod diuinum in homine existens: quod est intellectus, sic loquitur hic philosophus: talem enim hominem: & sic excedentem omnes alios dicit esse: sicut Deum. Deinde cum dicit.

Ex quo manifestū est positionē legum necessariam esse circa æquales genere & virtute. Sed in illos tales non est lex. Ipsi enim lex sunt: etenim ridiculus foret, qui illos legi subijcere conaret.

Ponit secundam rationem: quæ est hæc, lex quæ datur in ciuitate est necessaria omnibus æqualibus potentia & genere: & hoc patet: quia lex est de conferentibus ad finem politia. In his autem non omnes sunt sufficientes se dirigere ex se: & ideo indiget lege dirigente eos in agibilibus: vnde datur lex eis qui sunt æquales genere & potētia isto modo: quia non sunt sufficientes dirigere se in actionibus: & isti dicuntur ciues: sed talibus, qui sic excedunt alios in virtute non datur lex: ipsi enim sunt sibi lex: et hoc patet: quia lex est ordinatio quædam s̄m rationem de conferentibus ad finem politia: isti enim ordinationem habent in seipsis: ideo sunt sibi leges. Deridendus igitur esset ille, qui vellet dare legem istis virtuosis cum in eis, non sit causa: propter quam lex fertur. Igitur isti sic excellentes, ciues non erunt. Deinde cum dicit.

Dicerent enim fortasse, quemadmodū de leone scribit Aristhenes, concionantibus lepisculis: accensentibus æquum omnes habere debere.

Probat, q̄ iste qui sic excedit omnes alios non sit ciuis respectu aliorum: & diuiditur in quinque s̄m q̄ probat per quinque, secūda, ibi. (Quapropter &c.) tertia, ibi. (Tradūt etiam &c.) quarta, ibi. (Quapropter qui vituperant &c.) quinta, ibi. (Hoc idem &c.) In prima dicit, q̄ de isto virtuosus vel de talibus fortassis recte poterit dici quod dixit Aristhenes de leonibus: dixit enim, q̄ lepisculis volentibus habere æquale siue volentibus esse æquales, nō est bonum habere leonem cum denobis: in focios: quia leo

nes propter potentiam eorum deuorarent eos: sic in ciuitate non est bonū ciuibus volentibus esse æquales habere istū virtuosum: vel plures conciuēs: quia propter potentiam suā & virtutem opprimerent eos. Deinde cū dicit.

Quapropter à ciuitatibus, quæ populariter reguntur Ostracismus repertus est. Hæc siquidem ciuitates equalitatem maxime complectuntur. Itaq; qui superexcellere videtur: vel propter diuitias, vel propter amicos; vel propter aliquam aliam ciuilem potentiam, extra ciuitatem relegatur ad tempus aliquod terminatum.

Declarat secundum: & dicit q̄ rectum manifestum est: q̄ isti vel iste sic excedentes alios nō debent esse ciues: propter hoc enim ciuitates populares statuerūt Ostracismū id est relegationē contra tales: huiusmodi enim ciuitates volunt habere æqualitatē: dominatur enim in tali reipublica propter libertatem: omnes autē æqualiter attingunt ad libertatem: & propter hoc illos, qui excedebant communiter ciues vel in diuitijs vel in amicis vel in potentia aliqua ciuili relegabant à ciuitate: & transtulerunt aliquos extra ciuitatem aliquibus temporibus determinationis: quare manifestū est s̄m istos q̄ nō expedit sic excedentes ciues esse & remanere in ciuitate. Deinde cū dicit.

Tradunt etiam fabulę ob huiusmodi causam Herculem ab Argonautis fuisse relictum; non enim vna cū alijs nauem regere illū voluisse, vñ nimium superexcellens inter nauigantes.

Declarat hoc idem per tertium: & dicit: q̄ narratur, q̄ quidam nauæ dicti Argonautæ ab Argo nauis: noluerūt recipere Herculem propter consimilem causam. Hercules enim multū excedebat eos virtute & potentia: timeret ergo, q̄ quia excedebat eos multum vellet dominari, dereliquerunt eum, & noluerunt, q̄ conduceret cum eis nauem suam, Quare videtur, q̄ iste excedens alios in virtute, & potentia, nō debeat remanere in ciuitate ne alios opprimat. Deinde cum dicit.

Quapropter qui vituperant tyrannidem, & consilium Periandri Thrasibulo datū, non simpliciter existimadi sunt recte dicere; ferūt enim Periandrum nihil respondisse ei: qui consilij petendi causa ad ipsum missus fuerat: sed supereminentes spicas demetendo, segetem adæquasse: cuius causam cum non intelligeret nuncijs: ac factum ab eo narraret, intellexisse Thrasibulū q̄ oportebat supereminētes ciues auferre. Hoc autem nec prodest solum tyrannis: nec solum faciunt tyranni: sed & in paucorum potētia: & in populari statu sibi se habet. Ostracismus enim eandem quodammodo vim habet tollēdo eos: qui supereminēt: & in exilium pellendo.

Ponit quartum ad declarationem illius eiusdem: & dicit, q̄ propter hoc, q̄ non expedit tales excedentes alios remanere in ciuitate: sed vel relegare vel interimere omnino, quidam volentes increpare tyrannidem non s̄m rationem vituperauerunt consilium Periandri ad Thrasibulum: misso enim nuncio à Thrasibulo ad Periandrum, quid faciendū sibi esset contra potentes & diuites & vniuersaliter excellentes turbātes ciuitatis dominium: dicit enim, q̄ nolens manifestare intentū suū Periander expropre nuncio, misso sub parabola, dixit ei quid faciendū erat dicēs, q̄ auferēs excedentes spicas æquabat segetes: cum autem nuncijs ignoraret causam eius, quod fiebat: & nunciaret, quod ei dictū erat Thrasibulo: statim intellexit

lexit Thrasybulus, quod oportebat viros excellentes in virtute & potentia politica interficere: & dico quod non rationabiliter increpuerunt consilium huiusmodi: quia istud non solum expedit tyrannis: nec solum hoc ipsi faciunt: immo consimiliter fiebat in politica paucorum & populari: in illis enim ordinata fuit relegatio ad prohibendum ne aliquis fieret ita excellens: & si contingeret esse aliquem talem, quod relegaretur a ciuitate, sic igitur manifestum est ex hoc: quod tales viri non debent remanere in ciuitate. Deinde cum dicit.

Hoc idem & in ciuitatibus, & in gentibus faciunt: hi qui dominantur: velut Athenienses circa Samios, & Chios, & Lesbios: quam primum enim imperium firmiter habuerunt: eos in multis pessundarunt contra foederis aequitatem. Persarum autem rex medos, & assyrios: & alios qui magnum aliquid de se ipsis sapiebant, ob imperium prius habitum, saepe contriuit. Questio autem proposita circa omnes est rerum publicarum species vniuersaliter. Et quae sunt recte: nam illae quae transgrediuntur ad propria respicientes utilitatem, hoc agunt. Quinimmo & illae, quae ad commune respiciunt bonum, eodem modo se habent.

Ponit quintum ad declarationem illius eiusdem: & dicit quod idem in quibusdam ciuitatibus fecerunt aliqui habentes dominium & potentiam super illas: sicut Athenienses subiugantes sibi Samios & Chios & Lesbios quibusdam pactis interuentibus: cum illi Athenienses excederent & principarentur magis quantum ad aliqua humiliauerunt eos, opprimendo eos praetermissis pactis praehabitis: eodem modo fecit rex Persarum: cum subiugasset sibi Medos, & Babylonios, prudentiores & magis sagaces inter ipsos dispersit saepe: videns enim, quod isti prudentes & sagaces erant: quia fuerant in principatu & ciuilitate vixerant: timens, quod si simul manerent: per sapientiam possent inuenire vias: per quas discerneret se a iugo illorum, dispersit eos: & sic isti excellentes propter eorum sapientiam translati sunt ad alias regiones: sic igitur huiusmodi, problema vniuersaliter est circa omnes politias: quod scilicet illi qui excedunt alios in potentia & virtute ciues non sunt. Istud autem in transgressis politijs obseruatur, nam principantes in illis intendentes bonum proprium illos: qui excedunt alios in potentia vel virtute relegant a ciuitate & non solum intendentes bonum proprium: sed etiam hoc faciunt. Deinde cum dicit.

Patet hoc in alijs quoque artibus & scientijs: neque enim pictor mensuram excedentem pedem animal habere pateretur: quamuis pulcherrimus ille pes esset: neque faber proram: aut aliam partem nauis: neque vero magister chori, eum qui pulchriorem ac meliorem toto choro vocem emittit sineret in choro esse. Itaque ob hoc quidem nil prohibet eos: qui domini sunt, conuenire cum ciuitatibus si proprie dominationis gratia: quae etiam ciuitatibus utilia sunt agant.

Declarat idem per simile in artibus & dicit: talem qui excedit alios non debere esse ciuem nec manere in ciuitate manifestum est per simile in alijs artibus, videmus enim, quod pictor si pingat imaginem non pinget pedem excedentem alias partes secundum proportionem: dato etiam, quod sit pulchrior alijs: quinimmo si pinxerit delet & pinget pedem minorem magis proportionatum: similiter ille qui facit nauem non facit puppim partem, scilicet anteriorem nauis maiorem alijs praeter proportionem: dato, quod illa pars sit optime facta: & si fecerit abscidit & facit minorem: similiter

magister chori: si vnus cantat alius omnibus alijs praeter proportionem: dato, quod pulchrius & delectabilius cantet non permittet eum cantare cum alijs: quare similiter legislator si sit aliquis in ciuitate excellentior omnibus alijs in virtute & potentia: quamuis secundum se sit bonus: quia tamen impropertionalis est alijs: ipsum debet relegare a ciuitate. Deinde cum dicit.

Quare secundum eas quas confitemur super excellentias quaedam habet utilitatem ratio illa: per quam Ostracismus fuit repertus.

Respondet cuidam obiectioni quae posset fieri. Aliquis enim posset dicere: quod si ille qui excedit alios omnes in ciuitate deberet expelli propter excessum: cum monarcha in aliqua monarchia excellat omnes alios: talis deberet expelli & non principari. Solutio dicens, quod quauis monarcha excellat alios in potestate: tamen nihil prohibet ipsum concordare cum alijs si principetur propter bonum commune: tunc enim concordabit cum alijs: si autem monarcha, non principaretur propter bonum commune: tunc ibi laborandum esset ad expulsionem eius. Deinde cum dicit.

Melius tamen foret sic ab initio per legis conditorem prouideri: ut respublica non indigeret tali medicina. Secundo autem loco, si quid tale accidat, conandum est tali aliquo remedio corrigere: quod tamen factum non est a ciuitatibus. Non enim respexerunt ad commodum publicum: sed per seditionem vsque sunt civili pulsione.

Docet corrigere quoddam dictum prius: dictum est enim & declaratum, quod excellentes omnes alios debeant a ciuitate relegari: & hoc durum valde: ideo volens hoc corrigere dicit philosophus: quod sermo de relegatione faciendi eius qui excedit omnes alios in potentia vel virtute aliquod iustum habet: sed non simpliciter iustum, ideo melius fuit a principio sic ordinare politiam, quod non esset necessarium ut ipsa relegatione: quia relegatio ista periculosa est, quia non relegantur nisi potentes: isti autem nocere possunt ciuitati: & ideo melius fuisset sic ordinasse ciuitatem: ut non oporteret ut ea ita, quod a principio fuisset ordinatum, quod non liceret alicui excedere determinatum gradum diuitiarum: nec excedere alios secundum quemcunque gradum: nec recipere excedentes sed aequales: & si contingeret aliquem excedere corrigeretur et dirigeretur aliquo modo, secundo loco, id est si secundario defecerit: corrigeretur tali relegatione: tunc enim esset utendum relegatione: sic autem non fiebat in quibusdam ciuitatibus: quia relegantes huiusmodi excedentes non respiciebant ad bonum commune politiae: sed propter commodum proprium & malitiose & seditiose: & propter malam affectionem: quam habebant ad illos. Deinde cum dicit.

In his igitur speciebus gubernandi: quae lapsae sunt: quod ad priuatum commodum pertinet: ac iustum est, patet: forsitan autem non simpliciter iustum: & hoc est manifestum: sed in optima republica magnam habet dubitationem: non per excellentiam aliorum bonorum: seu virium, & diuitiarum, & amicitiarum: sed si quis excellat virtute, quid de eo sit faciendum: non enim dicendum est: ut talis vir sit de ciuitate pellendus. At qui neque gubernationi aliorum talis vir erit subiciendus: perinde enim est: ac si qui Iouem gubernare velint, potestatem diuidentes. Restat ergo ut videtur naturam huius talem esse: ut omnes sponte sua illi parere debeant: itaque huiusmodi quidem homines esse reges perpetuos in ciuitatibus.

Declarat

Declarat qualiter iste qui excedit omnes alios in ciuitate potentia vel virtute se debeat habere in ciuitate et ciuitas ad ipsum: & dicit, quod in politijs non recte ordinatis sed transgressis tantum expedit talem sic excedentem relegare a ciuitate: & iustum sit non simpliciter: sed secundum quid est iustum sicut in populari statu: in ipsa enim intenditur aequalitas ciuium: & ideo contra finem illius politiae est talis excessus propter quod iustum est in ea taliter relegari. Iterum in statu paucorum non expedit talem esse ciuem: quia per suam potentiam conuerteret politiam illam ad voluntatem suam: nec in tyrannide expedit talem esse: quia talis nimis tyrannizare vellet: quare manifestum est, quod in transgressis iustum est talem relegare non simpliciter iustum sed secundum quid: quia in istis politijs non est iustum simpliciter: sed secundum quid: ut dictum est prius. sed in optima politica magna dubitatio est qualiter se habendum sit circa talem: non est autem dubitatio de illo qui excedit omnes alios vel in fortitudine corporali: vel in diuitijs vel in multitudine amicorum: sed de illo qui excellat omnes alios in virtute siue in bonis secundum animam, quid oportet facere de isto. non enim dicendum est, quod debeat expelli a ciuitate: & transferri ad alium locum: hoc enim est contra rationem: ex quo est optimus: quare nullo modo est expellendus. Iterum non est assumendus ad principatum: sicut alij ut quandoque principetur quandoque non: simile enim esset ac si vellemus principari Iouem aliquando & aliquando non: hoc enim derisorium est: & ideo relinquatur, quod cum talis sit optimus: quod dignum & iustum est, quod omnes sibi libenter obediant: & ut sit rex: vel si sint tales plures, quod sint reges & principantes non aliquando sic aliquando non: sed semper. Sed est considerandum, quod philosophus videtur sibi contrariari: dixit enim prius, quod melius est multitudinem aliquam principari quam paucos: dixit etiam, quod si vnus principaretur: alij essent inhonorati: quod est inconueniens: in ista parte dicit: quod iste qui sic excedit omnes alios non est ciuis: sed ille qui non est ciuis non debet principari: quare iste non debet principari: cuius contrarium dicit hic.

Ad hoc dicendum, quod si vnus inueniatur: qui excedat omnes alios in virtute, iste debet principari: & ratio huius est: quia illi oportet magis principari qui accedit magis ad principatum naturalem: & ad principatum vniuersi: sed iste qui sic excedit omnes alios in virtute est huiusmodi, ergo expedit ipsum solum principari: maior propositio apparet in animali: pars enim quae principat cor est: cor autem vnum est & principale: a quo deriuatur virtus ad singulas partes corporis. Iterum in vniuerso est vnus princeps, principatus autem vniuersi vnus & optimus est: quare ille in ciuitate: qui magis vnus et melior est accedit magis ad similitudinem principatus vniuersi & naturalis: ergo ille principatus erit melior: in quo erit vnus princeps: & illum magis expedit principari: qui vnus existens optimus est: talis est ille qui excedit omnes alios in virtute, ergo manifestum est, quod istum expedit magis principari quam alium: nec videlicet quod primo obijcitur, quod superius dixit, quod magis expedit multitudinem dominari: quia illud intelligendum est vbi est politia aequalium et similitudo: & virtus vnus non excedat virtutem omnium aliorum: quod in proposito non contingit: nec valet quod secundo obijciebatur: si vnus vel plures principarentur, quod omnes alij essent inhonorati: quia in politia recte ordinata quilibet diligit statum & gradum proprium, & gradum alterius: & ideo vult honorem sibi secundum gradum suum: & vult alij honorem secundum gradum illius: nec vult sibi honorem alterius: & ideo si sit vnus excellens omnes in virtute: omnes volunt sibi honorem qui debetur ei: & ideo non sunt inhonorati: quia quilibet habet honorem qui debetur ei: nec valet quod obijciebatur tertio de hoc quod dicit: quod iste non est ciuis: verum enim est: quia sicut ille qui principatur propter excellentiam virtutis non est ciuis: sed sit praeciuem: eodem enim modo est aliquis ciuis: sicut se habet ad legem: sed cum assumitur, quod non debet dominari

nisi ciuis: non habet veritatem in politica regali & optima simpliciter: qualis est illa: in qua dicitur ille qui dictus est.

LECTIO TERTIA DECIMA.

Quinque regum species proponit & de qua disputatur sit eligat.

Forsan vero post haec congruum fuerit considerare de regia gubernatione: diximus enim hanc esse vnam ex rectis speciebus rerum publicarum. Considerandum est autem: vtrum conducatur ciuitati & regioni, quam recte gubernari oporteat, regem habere, vel non: sed alia quaedam species gubernandi magis conducatur: vel an quibusdam conducatur, quibusdam non. Ante omnia vero distinguendum est: an sit vnum genus eorum: vel differentias habeant plures.

Postquam distinguit philosophus politias secundum distinctiones principatum: hic prosequitur de vnaquaque ipsarum: et habet partes duas, primo enim determinat de vnaquaque ipsarum, secundo ostendit ex quibus corrupturum & saluant in principio quinti libri, ibi. (De alijs quidem &c.) prima diuiditur in duas. In prima determinat de optima politica scilicet de regno. In secunda determinat de alijs in principio quarti libri, ibi. (In cunctis &c.) adhuc prima in duas. In prima praemittit intentum suum, secundo prosequitur, ibi. (Facile est &c.) In prima dicit, quod post praedictas inquisitiones de politijs forte bene se habet transire ad considerationem de regno, & ratio huius est: quia inter politias rectas regnum est optima & rectissima politiarum: & ideo regula & mensura aliarum: optimum enim perfectissimum est in vno quoque genere: & mensura est omnium aliorum: propter quod primo dicendum est de regno. Est autem considerandum de regno vtrum ciuitati & regioni: quae debent inhabitari expediat regi a rege vel non: sed magis expediat regi ciuitatem & regionem ab aliqua multitudine: vel aliquibus paucis viris. Primo autem videndum est: vtrum sint monarchiae regalis plures modi et differentiae: aut vnus modus solus. Deinde cum dicit.

Et facile est intueri: quod plura genera sunt: nec est omnium regum modus vnus potestatis. In Lacedaemoniorum enim reipublica videtur rex esse maxime secundum leges: neque enim potestatem habet omnium: sed cum aegreditur extra regionem, imperium habet eorum quae pertinent ad bellum. Praeterea sacrificia deorumque ceremonie ei commissa sunt. Haec igitur regia potestas est, quasi auctoritatem belli perpetua habere. Vitae enim necesse alicuius non habet potestatem: nisi dum bellum gerit: ut etiam apud antiquos fuisse videtur.

Prosequitur intentum suum: & habet partes duas, primo distinguit modos monarchiae regalis, secundo prosequitur de principali modo, ibi. (Caput ue &c.) prima in duas, primo ponit diuersos modos huius monarchiae, secundo reducit istos ad duos modos, ibi. (Fere autem &c.) prima adhuc in duas, primo ponit quatuor modos, secundo recolligendo illos, addit quintum, qui est principalis, ibi. (Regia &c.) prima in quatuor secundum quod ponit quatuor modos, secunda ibi. (Est &c.) tertia ibi. (Tertia &c.) quarta ibi. (Quarta species &c.) adhuc prima in duas: in prima ponit primum modum in secunda declarat quoddam dictum per dictum Homeri, ibi. (Quod ostendit &c.) In prima dicit quod parum considerantibus in politia regali facile potest apparere, quod principatus regalis plura & diuersa genera continent: & istiusmodi principatus non est vnus modus sed plures: est autem vnus modus ipsius qui fuit in Laconica regione: in isto enim regno rex principabatur secundum legem, & non

& non erat dominus omnium: quia non ferebat sententias, nec puniebat secundum suam voluntatem: tamen quando exibat regionem ad præliandum: tunc principabatur quantum ad omnia: quæ pertinebant ad prælium: iterum dominus erat omnium eorum quæ pertinebant ad cultum diuinum. Istud autem regnum erat sicut quidam ducatus exercitus imperialis: quia iste rex vniuersale imperium habebat quantum ad ea quæ sunt exercitus. Iterum istud regnum perpetuum erat: ita, quod rex non quandoque regnabat: quandoque non, sed non erat dominus omnium in ciuitate: quia non iudicabat homicidâ: non enim erat dominus ad puniendum homicidium: nisi quando exibat ad prælia: poterat enim tunc dare leges & punire vniuersaliter. Deinde cum dicit.

Quod ostendit Homerus. Nam Agamemnon in concionibus, maledictis et iurgijs vexabatur: sed cum a concione digressus in prælio erat: occidendi habebat potestatem: itaque inquit. Quæ ego procul a pugna fugientem conspexero: non sibi sat erit fugare canes & aues: nam penes me occidendi potestas. Vna ergo species regia est auctoritas belli perpetua: Et quicquid per genus: quicquid per electionem huiusmodi regnum obtinet.

Declarat quod dictum est per dictum Homeri. Dixit enim, quod in isto regno princeps est dominus omnium: & dicit, quod hoc significauit Homerus dicens, quod Agamemnon cum esset in ciuitate & veniret ad congregationem ciuium multoties opprimebatur: quod non esset dominus omnium: cum autem egredereetur ad prælium, dominus erat in omnibus, & interficiendi & dandi legem quantum ad ea quæ erant exercitus. dicebat enim: quem videro fugientem ex prælio, taliter tractabo ipsum, quod non poterit fugare canes, nec aues ut vulneret: apud me enim est mors. id est in potestate mea est interficere. est ergo vna species monarchiæ regalis quæ ducatus exercitus est: qui principatus durat per totam vitam hominis. Istorum autem qui principantur in isto regno, quidam regnant per successionem generis: quidam autem ex electione: quia ad hoc eliguntur. Deinde cum dicit.

Est & alia insuper monarchiæ species: qualia sunt apud quosdam barbaros regna.

Ponit secundam speciem huius monarchiæ: & diuidit in duas. In prima ponit speciem illam. In secunda declarat qualis est. Secunda ibi. (Vim habentia &c.) In prima dicit: quod præter speciem monarchiæ: de qua dictum est: est alia species secundum quam aliqui regnant apud barbaros. Dicuntur autem barbari qui deficiunt a ratione: barbari enim quasi extranei dicuntur. Et quia homo utitur ratione: qui cunctis deficiunt a ratione barbari dicuntur, sicut apparuit in primo. Deinde cum dicit.

Vim habentia proximam tyrannidâ: licet sit legitima, & secundum morem patriæ: ob id enim quia magis aptæ sunt ad seruiendum nationes Barbarorum, quam Græcorum: & eorum, qui incolunt Asiam, quam eorum qui Europam, perferunt seruire iugum æquo animo: & ob hoc tyrannica sunt huiusmodi regna.

Ostendit qualis est: & primo, quod est voluntaria, secundo quod est secunda, ibi. (Sed habet &c.) In prima dicit: quod huiusmodi regna secundum quæ principantur aliqui barbari, sunt sicut tyrannides monarchiæ: & qui principantur in istis, principantur secundum legem & secundum leges patrias. Dicuntur autem leges patriæ consuetudines: quæ descendunt a parentibus in filios: isti autem secundum tales leges principantur. Et quia barbari naturaliter sunt magis seruales quam Græci:

Et hi qui sunt circa Asiam sunt magis seruales quam qui circa Europam: quia Europa est media inter Africâ & Asiâ: & sicut mediâ est secundum locum: sic homines medio modo se habent in alijs dispositionibus. & ideo isti barbari sustinent principatum dominatiuum sine tristitia: quia inclinationem habent ad sustinendum ipsum. Quod autem est secundum inclinationem, naturale est: & voluntarium. Quare manifestum est: quod tales, voluntarie sustinent talem principatum dominatiuum: qui est domini ad seruum. Quare manifestum est: quod principantes in tali regno, propter hoc assimulantur tyrannidâ. Deinde cum dicit.

Sed habent securitatem: quia moribus & legibus consistunt: & ea de causa custodiâ habent regiam, non tyrannicam. Reges enim a ciuibus custodiuntur. Tyranni vero ab externis mercede conductis: & reges secundum leges, & volentibus: Tyranni vero, inuitis dominantur: itaque alteri a ciuibus custodiuntur: alteri contra ciues custodiam parant. Sunt igitur hæc: de quibus dictum est: duæ species monarchiæ.

Ostendit, quod est secunda, & dicit: quod huiusmodi monarchiæ species secunda est. Et ratio huius est: quia principans in tali regno principatur secundum genus & secundum leges patrias id est consuetudines: quæ descendunt a parentibus. Et quia secundum genus, dominatur voluntarie: regnante enim patre aliquo modo assuescunt subditi filio: et ideo postmodum regnante filio, voluntarie sibi subiunguntur: quia consueti sunt. Iterum principatur secundum consuetudinem et secundum leges: quæ autem insunt secundum consuetudinem delectabilia sunt: & ideo minus odiunt eos. Et, quod sit secunda signum est: quia isti barbari custodiunt regem suum: quia diligunt eum: & libenter subiunguntur ei. Tyrannum autem custodiunt alieni: & ciues reges suos custodiunt cum armis: quia secundum legem & voluntarie subiunguntur eis: tyranni autem principantur subditis inuoluntarijs: & propter hoc tyranni super ciues habent custodiam: diffidunt enim de subditis. Sic igitur apparet: quod hæc sunt duæ species monarchiæ regalis. Deinde cum dicit.

Tertia est species: ut antiquitus in Græcia fuerat: quos vocabant Aesymnetas. Est autem hæc, ut simpliciter dicamus, electiua Tyrannis, differens a Barbarica: non eo quod non legitime: sed eo, quod non consuete: potestas autem huiusmodi, aut vi uente eo durabat: aut tempore quodam præfinito vel rebus gestis finiebatur.

Ponit tertiam speciem: & primo ponit eam. secundo declarat quoddam dictum per exemplum ibi. (Qualem elegerunt &c.) In prima dicit: quod alia est species monarchiæ regalis: quæ erat apud antiquos Græcos: qui dicebantur Aesymnetæ. Est autem huiusmodi monarchia: ut simpliciter est dicere, tyrannidâ secundum electionem: et dicit: ut simpliciter dicamus: quia tyrannidâ: quæ eligitur, simpliciter non est tyrannidâ. Differt autem ista a barbarica tyrannide: de qua dictum est: non eo, quod in ista quæ est secundum electionem non principetur princeps secundum legem: in illa autem principetur: sed in hoc solum differunt: quod ista non est patriæ, id est princeps non principatur secundum successionem generis: vel non est sic assuetâ: sicut sunt ea: quæ sunt patriæ: sed per electionem. In isto vero principatu quidam principantur per totam vitam suam: & eliguntur ad vitam suam: alij principantur vsque ad aliqua tempora determinata: quia sic eliguntur: alij principantur quantum ad aliquas actiones. Deinde cum dicit.

Qualem elegerunt quandoque Mitylenæi Pittacum aduersus exules suos: quibus præerant Antimenides,

Antimenides, & Alcæus poeta: ostendit hoc Alcæus in quodam loco suorum carminum: increpat enim quod Pittacum hominem obscuri generis, & sine felle, laboranti ciuitati præfererint tyrannum: huiusmodi igitur species: quia tyrannicæ sunt, dominationem habent: quia vero electiua sunt & volentium, regiæ.

Declarat quod dictum est per exemplum. Dictum est enim, quod in isto principatu principatur tyrannus per electionem: qualis fuit ille: quem elegerunt quidam dicti Mitylenæi: cum enim quidam essent profugi a ciuitate illorum elegerunt quendam Pittacum nomine contra profugos illos ut fugaret illos: atque extirparet: tunc autem principabatur istis Mitylenæis duo: quorum vnus erat Antimenides: alius Alcæus poeta. Dixit autem iste Alcæus hoc in quodam loco suorum carminum: dixit inquam: quod isti elegerunt sibi Pittacum tyrannum, & increpabat eos: quod malum patriæ præfererint. Iterum præfererint ciuitati hominem sine felle. Fel autem dicitur commouere ad iram: ira autem valet ad fortitudinem virtutis. unde dicitur tertio Ethic. Virtutem immittit furori: & virtutem erige furore. Volebat igitur dicere: quod cum deberet esse fortis contra inimicos ciuitatis, non mouebatur: erat enim timidus nec potens eos opprimere. Iterum quia elegerat hominem grauis felicitatis: quia felicitatem suam posuit in voluptatibus & grauabat subditos, ut posset exercere voluptates suas. Iterum increpabat eos: quia cum conuenissent et fuissent congregati, approbauerunt eum eligentes. Istæ autem monarchiæ erant regales & tyrannicæ. Tyrannicæ quidem: quia principantes in eis principabantur principatu dñatiuo. Et quia principabantur voluntarie & per electionem erant regales. Deinde cum dicit.

Quarta species regni est: quales erant heroicis temporibus spontaneæ: & secundum morem, & legem: propter beneficia enim a primis collata in populos: vel per artes: vel per bellum: vel per congregationem in vnum: vel per acquisitionem regionis, delatum fuit eis regnum de populorum voluntate & successoribus: id erat secundum patriæ morem.

Ponit quartam speciem, & diuiditur in tres. In prima ponit illam speciem. Secundo ostendit quorum erant domini principantes in isto regno ibi. (Hi & &c.) Tertio ostendit quomodo huiusmodi monarchia augmentata fuit ibi. (Veteres igitur &c.) In prima dicit: quod quarta species monarchiæ regalis est secundum quæ aliqui principantur alijs secundum virtutem heroicam. Et principantes dicebantur Heroes, id est attingentes ad virtutem perfectam, & actum eius ultra cõem statum hominum: & fuit ista temporibus eiusmodi Heroum. Isti autem voluntariæ principabantur secundum legem. Primi autem principes isto principatu assumpti fuerunt ad istum principatum propter beneficium quod contulerant multitudini: aut quia inueniuntur artem aliquam vtilem regioni: sicut Saturnus in Italia primus docuit artem seminandi triticum: propter quod reputatus fuit deus apud ipsos: aut quia primo præliati fuerunt contra inimicos multitudinis: aut quia primo congregauerunt homines regionis inducentes eos ad vitam ciuilem: aut quia emerunt regionem: & ideo facti fuerunt reges propter huiusmodi beneficia: & hoc volentibus subditis voluntariæ eos assuescentibus principantes secundum successionem generis: & erant quasi principantes patriæ, id est principantes secundum leges descendentes a parentibus in ipsos. Deinde cum dicit.

Hi & imperium habebant belli: & rei diuinæ cultum exercebant, nisi talia essent sacrificia: quæ sacerdotiū requirerent: & præterea de contro-

uerijs iudicabant: & hoc faciebant alij iureiurando præstito: alij sine iureiurando. Erat autem illis iusiurandum per sceptri elevationem.

Ostendit quorum erant domini: et dicit: quod isti domini erant omnium, quæ pertinebant ad bellum: iterum omnium possessionum & substantiarum: quæ non erant sacerdotales: siue pertinentes ad cultum diuinum: sicut erant possessiones sacerdotum: & cum hoc ferebant sententias et iudicabant. Ista autem faciebant: ita, quod quidam eorum non iurabant: quod fideliter huiusmodi exercerent: quidam autem iurabant. Iuramentum autem ipsorum erat eleuatio sceptri scilicet baculi regalis. Deinde cum dicit.

Veteres igitur illi reges, antiquis temporibus, ciuitates: & gentes: & nationes externas, continue gubernabant: postea vero partim ipsis regibus dimittentibus: partim multitudine detrectate illud solum in quibusdam ciuitatibus relictum est regibus: ut ceremoniarum erga deos haberent facultatem: ac belli duces in externis essent.

Declarat quomodo huiusmodi monarchia augmentata fuit & dicit: quod in temporibus antiquis primo principatus fuerunt in aliqua ciuitate. & in eis quæ circa ciuitatem: sicut sunt castra: deinde gentibus: deinde principati fuerunt ciuitatibus circumuicinis: post hæc autem regibus permittentibus & indulgentibus: vel multitudine ciuili cogente vel vsurpante: substantiæ paternæ regum remanserunt in ciuitatibus principantibus, ipsi regibus habentibus ducatum vel dominium circa exteriora: & in remotis a ciuitate: vbi exempta ciuitate principali & immunita facta a tributo regali: rex quasi in exterioribus principabatur. Deinde cum dicit.

Regiæ ergo potestates tot sunt: species, quatuor videlicet. vna qualis erat temporibus Heroum volentium scilicet & in quibusdam determinatis rebus. Dux enim belli: & iudex controuersiarum erat Rex, & dominus ceremoniarum erga deos. Altera erat barbarica ex progenie scilicet dominatio, secundum leges tamen. Tertia quæ Aesymnetiam vocant: quam esse diximus electiuam tyrannidem. Quarta Laconica: ea autem est, ut simpliciter dicam, imperium belli in quodam genere perpetuum: ista quidem igitur per hunc modum inter se differunt.

Recolligit istos modos, & addit quintum: & primo recolligit istos quatuor. Secundo addit et quintum ibi. (Quinta est species). In prima dicit: quod monarchiæ regalis sunt quatuor species numero. Vna species in qua principantur aliqui secundum virtutem heroicam secundum aliqua tempora. In ista vero monarchia principabatur princeps volentibus subditis. Erat autem dominus in quibusdam determinatis non in omnibus. Rex enim erat dux exercitus & ferebat sententias: & eorum quæ pertinebant ad cultum diuinum dominus erat: sicut electionis sacerdotis, punitionis: & talium: sed non possessionum. Secunda species est secundum quam aliqui principabantur barbaris: & in isto principatu principabatur rex secundum successionem generis: et secundum legem: & est principatus dominatiuus. Tertia species est: quæ dicitur Aesymnetica: & dicitur ista monarchia tyrannidâ secundum electionem. Quarta species est Laconica: in qua princeps dominabatur secundum legem. Huiusmodi monarchia dicebatur ducatus exercitus ad prælium: ut simpliciter est dicere quod dicit: quia non omnium dominus erat: sed eorum quæ pertinebant ad prælium: iste autem ducatus erat

erat fm successionē generis et perpetuus. Iste igitur species isto modo adinuicem differunt. Deinde cum dicit,

Quinta Regni species est, quando vnus omnium habet potestatem quā admodum vnaqueque gens: & ciuitas vnaqueque publice ordinata ad exemplar gubernationis domus. Vt enim gubernatio patrisfamilias est regia quādam potestas domi. ita regia potestas est ciuitatis, & gētis vnus, aut pluriū, quasi domestica quādam gubernatio.

Addit quintam speciem & dicit: q̄ quinta species monarchiæ regalis est: in qua dominus est omnium principans: sic namq̄ gens & ciuitas ordinata sunt fm, q̄ gubernatio domus ordinatur. In gubernatione enim domus, vnus principatur ad vtilitatem subditorum, & dominus est omnium qui sunt in domo: ita etiam est in regno vnus principatur ad vtilitatem subditorum: & ideo sicut gubernatio patrisfamilias est quādam regia potestas: ita regia potestas est quādam domestica gubernatio ciuitatis & gentis: siue sit vna ciuitas & vna gens: siue plures ciuitates & gentes. Deinde cum dicit,

Fere autē duæ sunt regni species: de quibus considerationem facere expedit. Vna hæc, de qua diximus. Altera, Laconica. Nam aliarū plerūq̄ inter has mediæ sunt: pauciorum enim dominæ q̄ omnimoda potestas regia. Plurium vero q̄ Laconica. Itaq̄ consideratio fere circa duo versatur. Vnum, conducat ne ciuitatibus perpetuum belli ducem habere: & hunc vel per genus: vel per electionem. Alterum, conducat ne vnum habere potestatem omnium: an non.

Reducit istos modos ad pauciores scilicet ad duos. Et primo facit hoc. Secundo ostendit de quo istorum dicendum est nunc ibi. (De duce igitur &c.) In prima dicit: q̄ fere duæ sunt considerandæ species monarchiæ regalis: ad quas alia aliquo modo reducuntur. Et dicit: fere quia distinguendo eas per proprias rationes plures sunt: sed considerando eas inquantum reducuntur ad duas, duæ sunt. Vna est Laconica: in qua principatur aliquis fm legem. Alia est regnum. Laconica autem differt à regno: quia in laconica rex principatur fm legem. Iterum non est dominus omnium: sed in regno principatur fm virtutem: & est dominus omnium. Alia autem sunt mediæ inter istas vel priuationes ipsarum: quia in aliquibus principantes plurium sunt domini q̄ in Laconica monarchia. Sed pauciorum q̄ in regno: sicut in monarchia: in qua principatur aliquis fm virtutem heroicam: Et etiam illa est quæ dicitur electa tyrannis. Manifestum igitur ex istis: q̄ de duobus restat considerare. Primum quidem de ducatu exercitus: vtrum magis expedit esse ducem exercitus & perpetuum: vel non: et vtrum magis expedit, q̄ iste assumatur, vel per generis successionem: vel per electionem. De regno etiam restat considerare vtrum expedit vnum esse principem omnium: vel non expedit esse vnum: sed plures magis. Deinde cum dicit,

De duce igitur belli considerare ad leges potius pertinet, quā ad aliquam speciem reipub. Nam in omni repu. id cadere potest: quare dimittamus hanc primam partem. De rege autē, quoniam hæc est vna gubernandi legitima species considerare oportet: & dubitationes quæ in ea cadunt percurrere.

Ostendit de quo istorum est dicendum. Et dicit: q̄ de ducatu exercitus considerare pertinet ad legislatorē ma-

gis q̄ ad politicum. In omnibus enim politis fit ducatus exercitus, & ideo considerare de ipso dimittatur ad præsens: sed monarchia regalis species est politiæ: ppter hoc de ista considerandum: & transcurrendæ sunt dubitationes: quæ possunt circa ipsam accidere.

LECTIO QVARTADecIMA.

Vtrum à legibus an ab optimo rege melius sit ciuitatem gubernari, & de eius successione & custodia.

Caput vero huius quæstionis est. vtrum expediat magis ab optimo homine regi: vel ab optimis legibus gubernari.

Postquam philosophus distinxit monarchiam regalem: & posuit quinque modos ipsius: prosequitur de primo modo & principaliter dicto scilicet de regno. Et primo prosequitur quasdam dubitationes: ex quibus apparet natura regni. Secundo ostendit: q̄ eadem est virtus regis optimi: & optimi viri in fine huius tertij ibi. (Verum ex eodē). Prima in duas. Primo inquiri: vtrum magis expediat ciuitatem regi ab optimis legibus: vel ab optimis hominibus. Secundo vtrum ab vno optimo viro: vel pluribus ibi. (Cum vero tres &c.) Adhuc prima in duas. Primo inquiri: an melius sit ciuitatem regi ab optimis legibus: an ab optimis viris. Secundo mouet alias dubitationes ibi. (Sin autem &c.) Adhuc prima in duas. Primo præmittit dubitationem. Secundo prosequitur ibi. (Qui gubernationem &c.) In prima igitur dicit: q̄ primo inquirendū est de regno: vtrum magis expediat ciuitatem regi ab optimo viro: an ab optimis legibus. Deinde cum dicit,

Qui gubernationē hominis preferunt: aiunt leges solum vniuersaliter prouidere: nō autem ad singularia ordinari. Itaq̄ in quacunq̄ arte literis præcipere fatuum esse. Et in Ægypto post tertiam diem, mouere licet medicis: quod si prius, periculo id agunt suo. Patet ergo propter eandem causam, non esse per literas & leges, optimam gubernationem.

Prosequitur. & primo arguit: q̄ melius est regnum regi ab optimo viro. Secundo arguit in contrarium ibi. (At qui &c.) q̄ melius sit regnum regi ab optimo viro, q̄ ab optimis legibus: ostendit ratione, & exemplo: & dicit: q̄ quidam opinantur: q̄ ciuitati expedit magis regi ab optimo viro: quia ab eo melius est ciuitatem regi: qui potest terminare casus omnes emergentes: sed hoc non potest lex: quia lex non dicit nisi vniuersale: nihil autem de particulari. Particularia autem infinita sunt: & non possunt apprehendi. Iterum lex nō ordinat quod dicit ad ea: quæ de nouo emergunt: sed hoc potest facere optimus vir per prudentiam suam. Habet enim rectum iudicium de agibilibus: & appetitum rectum per virtutem moralem: & tunc interponit exemplum antequam concludat conclusionem: & dicit: q̄ sic videmus in artibus alijs: q̄ non est semper bonum agere fm artem scriptā: quia aliqua sunt scripta: fm quæ si ageretur esset nocuum alicui: sicut apparet in medicina. Non enim medicus in omnib⁹ considerat ea: quæ scripta sunt in medicina: quia multa sunt dimissa prudentiæ medici. sicut apud Ægyptios scriptū fuit: q̄ medicis post tertium diem liceret mouere: hoc est agere per medicinam ad expulsionem morbi: quia ante tertium diem non poterat bene videri natura morbi: & si moueret ante tertium diem, in periculo suo erat. hoc autem obseruare in omnibus non erat bonum: in aliquibus enim citius in aliquibus tardius: hoc expedit fm diuersitatem medicinæ et morbi facere: similiter est in politiā: q̄ nō expedit semper per scriptū: vel per legē regi: quia lex quæ deficit in aliquo particulari: & tūc indiget aliquo dirigente. Quare manifestū est: q̄ melius est regnū regi ab optimo viro, q̄ ab optimis legibus. Deinde cum dicit,

Atqui

Atqui & illam adesse oportet gubernantibus vniuersalem rationem. Et melius certe, cui non adest turbatio aliqua omnino, quā cui naturaliter inest. Hac igitur turbatione lex caret: mens vero humana non caret.

Arguit, q̄ melius est ciuitatē regi ab optimis legibus. Et primo facit hoc. Secundo obijcit in contrarium ibi. (Sed forsā &c.) In prima dicit: q̄ principantibus oportet inesse vniuersalem rationem, ideo melius est ciuitatē regi ab eo: qui non habet passionem coniunctas q̄ ab eo: qui naturaliter habet eas: quia passionem peruertunt iudicium rationis. Est enim passio motus appetitus sub fantasia boni vel mali, sed lex non habet passionem coniunctas: homo autem habet: quare melius est ciuitatem regi ab optimis legibus q̄ ab optimo viro. Deinde cum dicit,

Sed forsā dicit aliquis: q̄ per huiusmodi rationem probabilius deliberabit circa singula.

Obijcit in contrarium & ponit obiectionem. Secundo remouet eam ibi. (Quod igitur &c.) In prima dicit: q̄ dicit aliquis quasi in contrarium: q̄ quauis homo habeat passionem sibi naturaliter coniunctas: tamen bonus homo consiliabitur de singularibus: & fm deliberationē habitam ipse recte iudicabit. Quare adhuc melius est ciuitatē regi ab optimo viro q̄ ab optima lege. Deinde cum dicit,

Quod igitur necesse sit ipsum legis conditorem esse, ac leges poni, manifestum est: sed non inuolabiles: quatenus transgrediuntur. Nam in ceteris quidem inuolabiles esse oportet. At de quibuscunq̄ lex, aut prouidere non potest omnino: aut nō bene prouidere. Vtrum in his vni viro optimo danda sit potestas vel multis.

Remouet istam obiectionem in dicendo quādam aliā dubitationem: ex cuius dissolutione apparet solutio istius obiectionis. Et diuiditur in duas. In prima facit quod dictum est. Secundo infert quādam correlaria ibi. (Si ergo etc.) Adhuc prima in duas. Primo ponit dubitationē. Secundo soluit probando alteram partem ibi. (Etenim nunc &c.) In prima dicit, q̄ manifestum est: q̄ principantem in ciuitate oportet scire leges & ponere eas: nō oportet tamen, q̄ sit dominus omnium: ex quo enim dominatur fm legem: non oportet, q̄ in omnibus dominetur: sed oportet, q̄ dominetur in illis: quæ nō possunt per legem terminari: vel simpliciter: vel non bene: & tunc est dubitatio: vtrum in isto casu magis oporteat vnum principari in iudicando de particularibus: de quibus non potest lex bene determinare: vel multos. Deinde cum dicit,

Etenim nunc plures simul cognoscūt de causis, & deliberant, & iudicant. Sunt autem huiusmodi iudicia de singularibus: & cū vnusquisq̄ per se forrasse deficiat. Ciuitas autem ex multitudine constet: vt conuuiū ad quod plures conferūt: melius est q̄ vno atq̄ simplex mēsa. Sic iudicia multorum sepe meliora sūt, q̄ vnius cuiusq̄.

Soluit probando alteram partem: & diuiditur in tres fm, q̄ probat: q̄ melius sit in isto casu iudicare per plures per tres rationes. secunda ibi. (Præterea &c.) tertia ibi. (Quod si &c.) In prima dicit: q̄ quādo emergit casus particularis: qui non potest terminari per legem: tunc conueniunt plures et disceptāt de illo adinuicem, & inquirunt per consilium de illo: & post consilium iudicant: & talia sunt omnia iudicia de particularibus: de quibus lex non potest terminare. Sic autem possunt facere plures & non vnus: quia plures consiliantes super aliquo plura possunt

videre q̄ vnus, ergo manifestum est: q̄ vnus comparat⁹ ad plures, deterior est in iudicando: & iudicium eius comparatum ad iudicium plurium deterior est. sicut enim ciuitas ex multis pulchrior est q̄ ex paucis: & iudiciū multorum melius est q̄ vnus: sicut cēna comparata ex multis ferculis, id est sicut cēna: in qua sunt plura fercula pulchrior est q̄ cēna simplex: vbi non est nisi vnum ferculū. Manifestum igitur propter hoc: q̄ melius & certius iudicabit multa turba: siue plures q̄ vnusquisq̄ de turba: & breuiter ratio philosophi in hoc consistit. Per illum debet fieri iudiciū in casu non determinato per legē: qui certius potest iudicare: sed in tali casu meli⁹ & certius possunt iudicare plures, ergo in tali casu debet fieri iudiciū per plures. Minorem huius rationis declarat. Deinde cū dicit,

Præterea multitudo minus subiacet corruptioni: quemadmodum aquæ magna cōgeries: sic etiam plures, quā pauci incorruptibiliores sunt. At cum vnus iudicat, si ira, vel alia huiusmodi perturbatio vincat: necessarium est iudicium corrumpi. Sed in multitudine difficile foret omnes irasci atq̄ errare. Sic multitudo liberorum hominum: qui nihil agant præter legem nisi in quibus lex ipsa necessario deficiat.

Ponit secundam rationem ad idem, & dicit: q̄ manifestum est, q̄ plures magis sunt indifferentes respectu passionum turbantium & peruertentium iudicium rectum q̄ vnus siue pauci: sicut aqua maior & amplior magis est indifferens vt fluat ad multa loca q̄ parua. Parua enim aqua cito fluit ad vnam partem: & ideo vnus potest magis occupari passionibus q̄ plures. Cum autem vnus fuerit occupatus ab aliqua alia passione corrumpitur iudicium. Vbi autem sunt plures, difficile est corrumpi iudicium propter impetum passionum: quia si aliqui sunt passionati cum reprimentur passionem eorum per rationem aliorum: & ideo difficile erit eos peccare: & maxime si sit multitudo non vilis: sed sit eorum: qui liberi sunt fm virtutem. tales enim nihil agent præter legem: nisi vbi lex deficit. Consistit autem ratio philosophi in hoc: per illū debet fieri iudicium in tali casu: qui non terminatur per legem: qui magis indifferens est respectu passionum: sed plures sunt magis indifferentes respectu passionum quā vnus. Quare melius debet fieri iudiciū per plures quā vnus. Deinde cum dicit,

Quod si hoc non facile in pluribus: si plures sint boni viri & ciues. Vtrum incorruptior erit vnus in gubernando: vel cum erunt plures & boni omnes? An patet q̄ plures?

Ponit tertiam rationem. Et primo ponit eam. Secundo obijcit in contrarium ibi: (Enimvero &c.) In prima dicit: q̄ si dicatur: q̄ non est facile: q̄ plures bene iudicent in tali casu: si fuerit quicunq̄ indifferenter. Si tamen fuerint boni viri & ciues: adhuc quærendū est si sic dicatur: vtrū vnus princeps difficilius possit peruertere & corrumpi q̄ plures numero boni viri. Et manifestum est: q̄ plures boni viri difficilius peruertentur & corrumpentur q̄ vnus bonus: & per illum melius est fieri iudicium: qui difficili⁹ potest corrumpi et peruertere: sed plures difficilius possunt corrumpi & peruertere q̄ vnus. quare melius est: q̄ fiat iudicium per plures quā vnus. Deinde cum dicit,

Enimvero plures inter se factionibus cōtendunt. Vnus autem non contendit: sed aduersus hoc forsā ponendum est: q̄ studiosi viri sunt omnes vt ille vnus.

Obijcit in contrarium: & dicit, q̄ aliquis dicit: q̄ melius est, q̄ fiat iudicium per vnum q̄ per plures: quia plures facient

faciēt diffēfiones adinuicem fm feditiones. Vnus autem sibi non potest dissentire. Quare melius est fieri iudicium per vnum q̄ per plures: & soluit hoc dicens: q̄ cōtra hoc dicendum est: q̄ isti plures studiosi sunt sicut ille vnus. Et manifestum est: q̄ studiosus non est possibile adinuicem dissentire, secundum, q̄ huiusmodi. Deinde cū dicit.

Si ergo plurium gubernatio, bonorum autē virorum omnium, optimatum dicitur. vnus autē regnū, optabilius esset ciuitatibus, ab optimis gubernari, q̄ a rege. Et cū potestate & sine potestate modo reperiri queāt plures similiter.

Inferat duo correlaria: & habet duas partes fm, q̄ duo inferat, secunda ibi. (Et ob &c.) In prima concludit præ eminentiam status optimatum ad regnum: & dicit: q̄ si ita sit: vt declaratum est: q̄ melius sit plures bonos iudicare q̄ vnum. Et illa politia in qua principantur plures sapientes, sit status optimatū: illa in qua vnus solus sapiēs sit regnum: manifestum est: q̄ status optimatum melior est q̄ regnum. Deinde cum dicit.

Et ob hoc forsā rex ab initio repertus est: q̄ difficile erat viros plures excellenti virtute reperiri: præsertim cum tunc ciuitates parua forent. Præterea ob beneficia accepta, reges creauere: quod opus est bonorum virorum.

Ponit secundum correlarium: & est de ordine introductionis politiarum: & diuiditur in partes quinque. Primo enim cōcludit, qualiter monarchia regalis primo fuit in troducta. Secundo qualiter status optimatum ibi. (Sed cum postea). Tertio qualiter paucorum potētia ibi. (Cū vero &c.) Quarto qualiter tyrannus ibi. (Ex his &c.) Quinto qualiter status popularis ibi. (Tyrannus &c.) In prima dicit, q̄ propter hoc: q̄ melius est ciuitatem regi & iudicia dari per plures q̄ per vnum ciuitates primo regebant vno rege: quia in principatu facilius fuit inuenire vnum sapiētem q̄ plures: & ideo primo principatus regalis fuit concessus vni. Iterum in principio ciuitates parua fuerunt: & ideo sufficiebat vnus ad regendum. Iterum præfecerūt sibi aliquem in regem propter beneficium eis ab illo collatum: vel quia pugnauit contra inimicos pro illis: vel inuenit artem aliquam eis necessariam: hoc autem est opus boni viri: & ideo talem tanquam bonum & virtuosum fecerunt sibi regem. Deinde cum dicit.

Sed cum postea cōtingeret vt plures pari virtute reperirentur: nō amplius tollerant regē: sed cōe quiddam quærentes resp. constituere.

Declarat qualiter postmodum introductus fuit status optimatū. Et dicit, q̄ postmodū accidit: q̄ plures exercitabant se in operibus virtutum: quia plures facti sunt virtuosī: similiter & tunc quærebant principatum plurium similitum in virtute: nec sustinuerunt principatum regale instituentes principatum æqualium in virtute: iste autē est status optimatum: post igitur regnum venit status optimatum. Deinde cum dicit.

Cum vero deteriores facti, lucrum sibi quærent ex gubernatione rerump. paucorū hinc potentiam exortam fuisse credendum est. Honorabant enim diuitias.

Declarat qualiter post venit status paucorū & dicit: q̄ postmodum contingit: q̄ isti principantes facti sunt diuites de bonis cōibus: & inclinabantur ad voluptates de scientes a ratione: & principabantur propter diuitias & sic conuersus fuit status optimatum in statum paucorū. Fecerunt enim diuitias honorabiles: & debere principari propter ipsas. Deinde cum dicit.

E Ex his vero in tyrannides transiere.

Declarat de tyrannide & dicit: quod postmodum eōtingit: quod vnus factus fuit ditior alijs: & potentior in amicis: & subiugauit alios: & sic conuertit statum paucorum in tyrannidem, principas propter commodum suū, Deinde cum dicit.

Ex tyrannis rursus ad plebē: semper enim ad pauciores redigentes propter quæstus cupiditatem, multitudinem corroborauerunt: vt tādē insurgens multitudo ad popularem statum ciuitates redegerit. Factis nempe maioribus ciuitatibus, non facile est ad aliam quā popularem gubernandi speciem remanere.

Declarat qualiter introductus fuit status multorum: & dicit, q̄ post tyrannidem factus fuit status multorum: cum enim tyrannus opprimeret diuites propter turpe in crum, ciues ducentes politiam ad pauciores extorsiones, fugientes turpe lucrum, tyranni induxerūt multitudinē fortiorem, & fecerunt eam vt insurgerent contra tyrannum: & contigit: q̄ populus insurrexit & expulsus est tyrannus & remansit potestas penes populum: & tunc fuit politia popularis. Et hæc est causa quare in pluribus ciuitatibus dominatur populus: quia populus multus est: & ideo potestatem habet. veruntamen vbi populus dominatur aliquid accipitur ab alijs politijs. Faciunt enim aliquos capitaneos & vnum supra illos. Vterius dicit, q̄ quia contingit fieri maiores ciuitates: fortassis nō contingit de facili fieri aliam politiam præter popularem. Ex dictis autē apparet solutio obiectionis prius factæ ad probandum: q̄ vnus debeat iudicare, quāuis habeat falsiones sibi naturaliter coniunctas: quia consiliabitur de singularibus: & sic recte iudicabit. Est enim dicendum: q̄ melius poterant consiliari plures quā vnus: & sic melius iudicare: quare adhuc melius est ciuitatem regi per plures quā per vnum. Deinde cum dicit.

Sinautem quis ponat optimum esse ciuitatibus a rege gubernari: quomodo fiet in filijs: vt rum per genus erit successio: At sinatorum qualescunq; pernitiosum est: sed non relinquet regnum huiusmodi natis rex: cum id in sua sit potestate: at non facile iam est in hoc fidem habere. Arduum enim ac maioris virtutis est, quā secundum humanam naturam.

Inducit alias dubitationes & diuiditur in duas fm, q̄ ponit duas, secunda ibi. (Questio est &c.) In prima dicit: q̄ si quis dicat: q̄ optimum est ciuitatem regi ab vno: dubitatio erit de illo qualiter sit assumendus: vt rum per electionem: vel per geueris successione: & q̄ non debeat assumi per generis successione: ostendit: quia dubium est de filijs succedentibus quales futuri sint: & potest contingere: q̄ malus sit filius. si ergo assumatur ille vnus per generis successione, cōtinget assumi malum ad principatum: hoc autem est incōueniens. ergo non est assumendus per successione. Sed quia forte aliquis diceret: q̄ pater bonus existens videns malum filium non tradet filio regnum: sed alij. Ipse istud remouet & dicit: q̄ istud difficile est credere patrem scilicet dimittere filium et tradere alij principatum. Hoc enim est supra communem facultatem hominum. Oportet enim, q̄ dimittat principatū magis dilecto: & magis dilectus fm naturam est propinquior fm naturam: filius autē est sicut alter pater: & ideo sicut pater plus diligit se q̄ quemcunq; alium: sic post se naturaliter plus diligit naturalem filium q̄ quilibet aliū: quare citius dimittet sibi regnum q̄ alicui alij. Et est intellegendum: q̄ per se semper melius est assumi regem per electionem q̄ per successione: sed per successione melius

per accidens primum: patet sic. Melius est assumi principantem illo modo: quo per se contingit ipsum accipi meliorem: sed per electionem contingit assumi meliorem q̄ per successione generis: quia melior vt in pluribus inuenitur in tota multitudine q̄ sit vnus. Et electio per se est appetitus ratione determinatus: tamen per accidens est melius assumere principantem, per generis successione: quia in electione contingit esse disensionē inter eligētes. Iterum quōq; eligentes mali sunt: & ideo contingit q̄ eligant malū. Vtrunq; autem istorū malum est in ciuitate. Iterum consuetudo dominandi multum facit ad hoc: q̄ aliquis subijciatur alteri. & ideo regnante patre affluunt filij subijci: quia patri ideo inclināt ad hoc vt subijciat ei. Iterū valde durum & extraneum est: q̄ ille qui est hodie æqualis alicui cras dominetur & sit princeps illi: & ideo per accidens melius est principantem assumi per successione generis q̄ per electionem. Deinde cum dicit.

Questio est etiam, vt rum habere debeat qui regnaturus est circa se potētiā quandam, qua possit compellere non parentes: vel quomodo gubernationem exercebit. Si enim habeat potestatem a legibus cōcessam: & nihil ex voluntate sua faciat præter leges, tamen necessaria erit sibi potētia: per quam leges tueri queat.

Mouet secundam dubitationem & diuiditur in duas partes. In prima mouet dubitationē. In secūda soluit ibi. (Forsan quidem &c.) In prima dicit: q̄ de potentia principantis in monarchia regali est dubitatio: vt rum oportet ipsum habere potentiam: per quam possit cogere & punire rebelles nolentes obedire sibi: uel qualiter oportet principatum regere & dispēcare: & q̄ oportet ipsum habere potentiam ad puniendum rebelles apparet: quia videmus q̄ principans secundum legem nihil agens secundum voluntatē vltra legem: oportet q̄ habeat potētiā: per quam puniat nolentes obedire legi: vel committētes contra legem. quare similiter oportet principantem fm suā voluntatem qualis est in monarchia regali habere potētiā ad puniendū nolētes obedire sibi. Deinde cū dicit.

Forsan quidē de huiusmodi rege nō difficile est determinare. Nā oportet ipsum vires habere: sed tales, vt vnoquoq; separatim: et simul pluribus potētiā sit: populo tñ sit impotētiā: vt antiqui solebant custodiā ciuitatis tradere, quando aliquem præficiēbāt: quem Æsymnetam vocitabant: vel Tyrannum: & Dionysio sic postulanti circa se habere aliquos custodie causa, consuluit quidam Syracusanis tot esse dandos.

Soluit istam dubitationē & dicit: q̄ forte soluere dubitationem circa regē non est difficile. Manifestū est enim q̄ oportet ipsum habere potētiā & maiorem potētiā q̄ sit potentia vnus: quia si non haberet maiore, non posset illū vel illos punire: si nollet ei obedire. Iterū & maiorem oportet ipsum habere potētiā q̄ pluriū simul: aliter nō posset illos punire: maiorem tamen q̄ sit potentia totius ciuitatis respectu multitudinis: quia si haberet maiorem potētiā q̄ ciuitas opprimeret eā & cōuenteret principatum in tyrannidem: sicut fecerūt quidam antiqui qñ præfecerunt quendam in regē quem dicebant Æsymnetem dederūt sibi custodias maioris potētiā q̄ vnus vel plurium insimul: minores tamen q̄ ciuitatis totius. Sicut quidam alius Dionysius nomine peteret custodias a Syracusanis: cōsuluit quidam illis: q̄ darēt tot custodias: quæ nō excederent potētiā ciuitatis uel multitudinis, ne opprimeret eam: maiorem tñ custodiam q̄ vnus, vel pluriū insimul. Sic igitur manifestū est, q̄ principantem fm legē, oportet habere potētiā ad puniendū rebelles.

A LECTIO QVINTA DECIMA.
Obiectiones continet quæ aduersus regiam potestatem adduci possunt.

Verum de eo rege: qui cuncta ex voluntate sua gerit, consideratio nunc est facienda. Nam ille qui fm leges dicitur rex: nō facit vt diximus regie gubernationis specie: quia in cunctis rebus pu. cadere potest: vt sit quidam ducendo exercitū, quotiens ciuitas bellum gerit, perpetuo præfectus: puta in populari statu, & optimatum gubernatione: pluresq; auctoritatē vni committunt belli gerendi. Est aut talis quedam deputatio apud Dyrachium: & apud Sipontinos: licet apud Sipontinos paulo restrictior.

Postquam philosophus inquisiuit: vt rum magis expediat ciuitatē regi optimis legibus: an optimo viro. In parte ista inquit: vt rum magis expediat ipsam regi vno viro optimo: an pluribus. Et diuiditur in partes duas. In prima dat intentionem suam: & causam intentionis. In secūda prosequit ibi. (Sed regia &c.) In prima dicit: q̄ post prædicta restat dicendum de rege simpliciter: qui in omnibus fm suam voluntatem non fm legem agit & regit: & non fm q̄ mouetur ab alio: et de isto facienda est cōsideratio: Et causa huius est: quia ille qui principatur secundum legem, non est rex simpliciter: nec principatus suus est species regni: sicut dictum fuit superius: & q̄ non sit species regni apparet: quia ille principatus: qui est ducatus exercitus, reperitur in omnibus politijs: sicut in statu multorum & optimatum. In istis enim faciunt vnum dominum ad regendum & dispensandum: & multi alij vnum faciunt duces. Non ergo iste ducatus est species regni. Talis autem fuit principatus: qui fuit circa Dyrachium & Sipontinum: licet apud Sipontinos sit paulo restrictior minore existente quā prima. Deinde cum dicit.

Sed regia illa potestas plenissima: per quā rex omnia ex voluntate sua gubernat, videtur quibusdam non esse fm naturam: vt vnus omnium dñs sit ciuium: cum ex similibus ciuitas constet.

Prosequitur & diuiditur in partes tres. In prima proponit dubitationem. Secūdo arguit ad ipsam ibi. (Nam similibus &c.) Tertio determinat veritatē ibi. (Sed hæc forsā &c.) In prima refumens intentionem suam, dicit q̄ de regno simpliciter: in quo aliquis dominatur omnibus secundum suā voluntatem: & non secundum legem est nunc dicendum: q̄ quibusdā apparet q̄ non est secundum naturam: nec ex inclinatione naturali, nec cōsonum rationi: q̄ vnus sit dominus omnium fm voluntatē: vbi ciuitas constet ex similibus fm virtutem, id est secundum dispositionem naturalem. Deinde cum dicit.

D Nam similibus natura idem ius esse necessarium est: & eandem dignitatem fm naturam. Quare vt parem habere impares alimoniam, aut vestē, nocuū est corporibus: ita & in honoribus res se habet: sicut ergo & inæquale equalibus.

Arguit ad questionem & ostendit: q̄ non est naturale vnum dominari pluribus similibus illi fm virtutē & dispositionem naturalem. Et diuiditur in partes quatuor fm q̄ adducit quatuor rationes ad probationem huius. Secūda ibi. (Atqui &c.) Tertia ibi. (Insuper &c.) Quarta ibi. (Forsā vero &c.) Prima in duas. Primo ponit rationem illam. Secūdo inferat ex dictis: q̄ melius est ciuitatem regi lege quā viro ibi. (Ex quo &c.) In prima dicit: quod similibus secundum dispositionem naturalem & secundum virtutem idem est iustum et eadem virtus.

Dicimus enim quod iustum est equale. ergo quorum est eadem virtus & dispositio naturalis: idem est iustum & dignitas: quia dignitas attenditur secundum virtutem: & quorum non est eadem virtus nec dignitas eadem: nec iustum idem. Si igitur ponamus: quod aliqui sint similes in virtute eorum erit eadem dignitas & iustum. Quare non expedit aliquem vnum dominari secundum voluntatem istis: quia non inesset eis eadem dignitas. Et sicut videmus in naturalibus: quod non expedit in aequales habere par alimentum: aut eandem vestem: quia quod proficuum est vni nocivum est alij. Sunt enim aliqui calidi: aliqui frigidi. Et manifestum est: quod isti indigent diuersis alimentis: eodem modo est circa honores. Si enim in aequales secundum virtutem equale recipiant, iniustum est: & si aequales in aequale: similiter iniustum est. Si autem aliqui sint similes in virtute & dispositione naturali: & vnus principetur secundum suam voluntatem alijs: manifestum est: quod aequales in aequale recipiunt. hoc ergo est in aequale et iniustum. quare manifestum est: quod non expedit vnum dominari secundum virtutem aequalibus & dispositione naturali. Deinde cum dicit,

Ex quo non magis praesse, quam subesse iustum est: & per vicissitudinem eodem modo. Et haec iam lex: nam institutio lex est. Melius est igitur, vt lex dominetur, quam aliquis ciuium.

Infertur ex dictis: quod melius est optimam legem principari quam optimum virum. Et primo facit hoc. Secundo adducit rationem ad probationem huius ibi. (Quaecumque &c.) Prima in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda ex eodem infertur: quod melius est legem principari quam plures optimos ibi. (Eademque &c.) In prima dicitur: sicut dictum est: iustum est aequales secundum virtutem & dispositionem naturalem habere aequale: propter quod manifestum est: quod si sint plures aequales vel similes. secundum virtutem & dispositionem naturalem: quod vnus non est magis natus principari vel subijci quam alius: & ideo vnus non debet magis principari quam alius: & quia necesse est aliquem principari: iustum est quod vicissim & secundum quandam ordinem principentur omnes & eodem modo. Principari autem eos secundum ordinem & vicissim lex quaedam est. Est enim lex ordo quidam: quare manifestum est: quod melius est et eligibilis legem principari quam vnum aliquem ciuem. Deinde cum dicit,

Eademque ista ratione, si quos praesse oportet: ita sunt praeficiendi, vt custodes legum atque ministri: necesse est enim esse aliquos magistratus cum potestate: sed non vnum hunc esse debere a iustis in ciuium paritate.

Ex eodem infertur: quod melius est legem principari quam plures: paucos tamen. Et dicit quod secundum eandem rationem: si melius est plures principari quam vnum: illos tamen melius est principari secundum legem quam secundum voluntates proprias: & iustum ad seruandum legem & ministros esse legis, sicut enim dictum est prius: quod aequalibus secundum virtutem debetur aequalis honor & dignitas, ergo si ciuitas sit ex aequalibus secundum virtutem, aequalis honor debetur illis. ergo non expedit aliquos ex illis semper principari: sed necessarium est esse diuersos principatus: ita ut isti modo principentur: alij alias secundum quandam ordinem. Quare oportet eos principari secundum quandam ordinem: sed hoc est lex quaedam, quare manifestum est, quod melius est plures secundum legem principari quam secundum proprias voluntates: si plures sit melius principari quam vnum. Deinde cum dicit,

Quaecumque tamen videtur per legem quidem terminari non posse, per hominem vero cogno sci posse, prudenter cauens lex adiungit. Cetera

iusissima intentione iudicari debere per eos: qui iudicij praesunt. Ac insuper emendare permittit: quod videantur conantibus: vt melius disponatur, quam sicut iacet.

Adducit rationem ad probandum: quod melius sit legem principari vel hominem secundum legem quam virum bonum secundum propriam voluntatem. Et diuiditur in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda soluit rationem adductam prius per simile ad probandum: quod melius sit hominem principari quam legem. ibi. (Videtur autem &c.) Adhuc prima in duas. Primo ostendit de quibus fertur lex: & quae oportet dimittere principi. Secundo ponit rationem ad probandum: quod melius est legem principari quam hominem. ibi. (Qui igitur &c.) In prima dicitur: quod illa quae cumque non possunt terminari per legem: nec homo secundum se potest facere nota & manifesta: nisi per prudentiam multam & longam experientiam: lex vero de particularibus nihil ordinat secundum se: sed tantum in vniuersali. Est enim enunciatio vniuersalis: et ideo dictum est ipsam deficere in aliquo particulari: & talia dimitte principi: quae oportet ipsum disponere & iudicare secundum rectam sententiam. Iterum si aliquid inueniatur secundum rationem melius quam lex posita determinet: istud dimitte dandum est principi vt ipse ordinet pro lege: ita quod duo dimittantur principi: vnum est iudicare et disponere recte particularia per legem: vbi possibile est hoc fieri per legem. Secundum est: quod vbi lex scripta deficit in aliquo casu particulari dirigat: & hoc est per virtutem ipsius propriam: vel si lex posita non sit bene ordinata secundum rationem, dimitte principi, vt illa dimissa inueniat meliorem vel per se: vel de consensu multitudinis: & ordinet per legem. Deinde cum dicit,

Qui igitur legem praesse iubent: videntur iudicare Deum praesse, & leges. Qui autem hominem iubet praesse, adiungit & bestiam seuam: libido quippe talis est: atque obliquos agit etiam viros optimos: quod sunt in potestate: ex quo mens absque appetitu lex est.

Adducit rationem ad probandum: quod melius est legem principari quam optimum virum secundum propriam voluntatem. Et est intelligendum, quod vnum quodque maxime dicitur illud, vel secundum illud quod est principale in eo: sicut dicitur decimo Ethic. Principale vero in homine est intellectus. Et ideo maxime homo dicitur intellectus vel secundum intellectum: & tunc dicitur homo maxime operari: cum operatur secundum intellectum. Cōtingit autem quod homo aliquando operatur secundum intellectum: ita quod non impeditur a sensu omnino: nec sensu vitur: nisi quantum sibi necessarius est: & tunc dicitur homo simpliciter operari: quia operatur secundum id quod simpliciter est in eo: sed quia indiget sensu: contingit aliquando operationi intellectus coniungi appetitum sensitivum: & tunc dicitur homo compositus: & cum homo operatur secundum intellectum: nec impeditur a sensu: tunc operatur maxime secundum intellectum & rationem: & secundum diuinum aliquid inexistens: tum quia intellectus diuinum aliquid in eo est: tum quia operatur supra eodem modum hominum. Dicit igitur quod ille qui praecipit intellectui principari: vel hominem secundum intellectum: ita quod non coniungatur appetitus sensitivus aequaliter retrahens praecipit velut Deum: hoc est hominem secundum aliquid diuinum principari & legem: qui autem vult hominem principari cum comitate appetitu sensitivo, apponit bestiam, id est apponit aliquid: per quod assimilatur homo bestis scilicet appetitum sensitivum. Sed melius est principari aliquid diuinum quam coniunctum bestiae: quia si princeps homo secundum intellectum cum appetitu sensitivo: cum in appetitu sint passiones pervertentes ipsum: & per consequens iudicium rationis, continget tandem: quod principas

principans existens in passione concupiscentiae & furoris: quod bonos viros et virtuosos interficiet. hoc autem est inconueniens. quare melius est hominem per intellectum absolute principari quam per intellectum coniunctum appetitui sensitivo. Cum igitur lex sit sine passione: et sit secundum rationem, relinquitur ipsam esse intellectum sine appetitu sensitivo. quare melius est legem principari quam hominem. Deinde cum dicit,

Videtur autem de artibus falsum esse exemplum, quod secundum literas medicari vanum esset: meliusque fore si possidentibus artem vtamur: nam illi quidem nihil contra rationem per amicitiam agunt: nisi quod recusant mercedem accipere cum sanos fecerint: ac in magistratibus multa passio et gratiam consueuerunt delinquere: cum si de fide medici timeretur, ac suspitio foret: ne suscepto ab inimicis precio necare vellet: tunc ex literis curam magis optaremus.

Dissoluit rationem quae prius adducebatur ex simili in artibus operariis ad probandum: quod melius sit hominem principari quam legem: & primo per interemptionem assumpti. Secundo interimendo similitudinem. ibi. (Praeterea validiores &c.) Prima in duas secundum quod dupliciter probat quod non est verum quod assumebatur. Secunda ibi. (Atque &c.) In prima dicitur: quod illud quod assumebatur prius ex simili in artibus non videtur esse verum sed falsum. Assumebatur enim quod non est bonum operari per artem: immo primum sic: nec in politicis est bonum principari per legem: istud autem non est verum: immo melius est: quod habentes artem operentur per eam quam alio aliquo modo. Et ratio huius est: quia operantes per artem secundum quod huiusmodi non habent passiones: nec affectiones sibi coniunctas: & ideo propter amicitiam nihil operantur praeter rationem: ex quo operantur per artem. Operantes enim per artem curant aegros, mercedem recusantes per gratiam solum: sed qui operantur per prudentiam propriam, possunt habere passiones coniunctas pervertentes appetitum sensitivum: & per consequens iudicium rationis: multa faciunt sequentes passiones, dimittentes rationem: sicut principantes in politicis per passiones & affectiones: multa faciunt per gratiam dimittentes rationem rectam. Et propter hoc quando amici aegroti alicuius suspicantur: quod medici volunt illum interficere propter lucrum: quod recipiunt ab aliquo: tunc nolunt quod operentur circa eum: nec curant eum secundum industriam propriam: sed volunt quod operentur per artem. Quare manifestum est: quod melius est operari per artem quam per industriam propriam. Non igitur prauum est operari per artem: quoadmodum accipiebatur prius. Deinde cum dicit,

Atque aegrotantes medici alios ad se medicos vocant: & magistri palestra alios magistros: quasi nequeant verum discernere: qui de se proprijs iudicant: & in affectu constituti sunt. Quare manifestum est: quod iustum quarentes medium quaerunt: lex enim medium.

Declarat secundo assumptum esse falsum: & dicit quod melius est operari per illud: per quod certius operari potest & rectius: sed per artem certius & rectius potest operari quam per rationem: quia operantem per rationem contingit habere passiones pervertentes iudicium: & propter hoc medici aegrotantes ad seipos vocant sanandos alios medicos: propter hoc scilicet, quod sunt in passione: quibus habeant habitum artis, & turbati a passione non possunt recte iudicare. Similiter illi qui sunt magistri palestra: cum se exercent, vocant alios magistros vt videant si bene operentur tanquam non potentes recte iudicare de proprijs:

qui vt in pluribus non bene iudicant: nec vere de seipis. Quare manifestum est: quod per passiones turbatur iudicium rationis. Operans autem per artem, passiones non habet secundum quod huiusmodi: quare certius & melius potest iudicare quam per rationem: & tunc infert quandam conclusionem: quae sequitur non ex immediate dictis: sed ex prius dictis: & sequitur sic. Dicitur est: quod non est iustum virum principari aliquibus similibus & aequalibus secundum virtutem & naturalem dispositionem: sed iustum est eos vicissim & secundum ordinem principari: & hoc est principari secundum legem. ergo iustum est principari secundum legem & operari. ergo cum lex sit medium, palam est: quod quarentes iustum quaerunt medium. Deinde cum dicit,

Praeterea validiores: & de validioribus rebus leges sunt illae: quae ex moribus proueniunt, quam quae ex literis. Quare si minus fallitur homo quam hi qui secundum literas: non tamen quam hi qui secundum consuetudinem.

Soluit rationem per interemptionem similitudinis: & dicit, quod ratio adhuc in alio deficit: non enim est simile in artibus & in politicis: & hoc apparet: quia leges politicarum, quae confirmatae sunt per consuetudinem: quia homines secundum illam viuere assueti sunt: sunt principales: & de principioribus quam leges operariarum artium: quia leges politicarum sunt de agibilibus in ordine ad finem politicarum: & de his per quae perficitur anima: sed leges artis, siue ea quae sunt secundum artem sunt de his per quae corpus perficitur sicut medicina. Sicut ergo anima est melior, quam corpus & principales: sic leges quae sunt de his: per quae perficitur anima principales: & meliores sunt quam ille: quae sunt de dispositionibus & de conferentibus ad corpus. Quare manifestum est: quod quamuis homo secundum artem iudicet secure: & cum certitudine: tamen non certius per leges: quae sunt secundum consuetudinem, non secundum artem: cum istae sint principales. Deinde cum dicit,

Atque nec facile est vnum discernere, opus erit ergo vt plures sint sub eo iudicantes, itaque quid refert, hoc statim ab initio prouidere: vel expectare: vt ipse vnus alij ista committat.

Ponit secundam rationem ad principale scilicet ad probandum quod non est naturale vnum dominari pluribus similibus secundum virtutem: & dicit quod adhuc manifestum est: quod non expedit vnum principari similibus secundum virtutem: sed magis plures: quia principatem oportet ad multa inspicere: sed vnus non potest bene inspicere. Quare manifestum est: quod oportet quod sint alij multi principantes sub ipso, ergo si a principio fuissent multi principantes non videretur in aliquo differre: sed melius fuisset ordinatum quam sint multi sub ipso. si ergo vnus non potest principari nisi habeat sub se aliquos principantes: vbi autem omnes sunt similes & aequales secundum virtutem nullus naturaliter sub alio est: manifestum est quod non est naturale vnum principari similibus & aequalibus secundum virtutem. Deinde cum dicit,

Insuper quod prius dicebatur, siquidem vir studiosus: quoniam melior sit, praesse debet: vno autem duo boni meliores sunt. Hoc enim est, quod Homerus ait. Duo simul euntes. Et optatio Agamemnonis. Vtinam tales mihi decem consultores adessent.

Ponit tertiam rationem: & primo ponit eam. Secundo regreditur ad soluendum rationem prius adductam ad probandum: quod melius sit bonum virum principari quam bonam legem. ibi. (Sunt autem &c.) In prima dicitur: quod ex hoc: quod prius dictum est manifestum est: quod non est

naturale vnum dominari pluribus sed plures: quia *fm* q̄ dicitur est virtuosus principari debet: quia melior est: cū ergo duo sint meliores vno: in similibus manifestū q̄ melius est plures dominari q̄ vnum. & hoc est quod dicit **Homerus**. Duo simul eunt. Nō plus ponit: sed supplem dum est: q̄ societas erit melior: quia vnus iuuabit alium. & hoc est quod **Agamemnon** petijt in oratione sua: q̄ haberet tales consultores: q̄ non esset iustum ipsum eis principari: sed q̄ illi essent comprincipantes cum illo. Manifestum igitur est: q̄ melius est plures principari q̄ vnum. non est ergo *fm* naturam: q̄ vnus principetur pluribus similibus *fm* virtutem. Deinde cum dicit.

Sunt autē etiam nunc magistratus cum potestate iudicandi de quibusdam: ceu iudex de quibus lex providere nō potest: nam de quibus lex determinare potest, nemo dubitaret: sed cū quaedam comprehendī legibus possint: quaedam nō possint: & hęc sint illa: quę dubitationē & quęstionem faciunt: vtrū melius sit ab optima lege: an ab optimo viro gubernari: nam quę in consultationē veniunt de eisdem ferri legem imposibile est. Non igitur hoc aiūt: q̄ necessarium sit hominē in huiusmodi rebus iudicare: sed q̄ nō vnū solum, sed plures. Iudicat enim vnusquisq̄ in magistratu bene, si sit eruditus primo à lege.

Regreditur ad dissoluendum rationē prius adductam ad probandum: q̄ melius est principari bonū virum q̄ legem: & dicit q̄ in actionibus politicis sunt quaedam quę oportet dimitti iudicio principatis: sicut sunt illa, de quibus lex non potest determinare: in illis autē de quibus potest lex determinare, manifestum est q̄ nullus dubitat: vtrū bene ordinata sit: nec intromittet se aliquis ad iudicandum de ipsis tanquā lex nō bene ordinauerit: propter quod in istis melius est legem principari cum lex sit sine passionibus: per quas peruertit appetitus: per consequens iudicium rationis q̄ principē. Sed quia lex datur in vniuersali, aliqua possunt comprehendī per legem: alia vero comprehendī est impossibile. Ex istis oritur dubitatio: vtrum melius est principari optimā legem vel optimum virum. Illa vero de quibus principes consulantur nō possunt esse ordinata per legem: qm̄ si essent non inquirerent de istis per consiliū: & ideo in talibus iudicabit princeps: in alijs vero de quibus determinauit lex nō iudicabit. Et sic manifestum est: q̄ ista non contradicunt legem principari in vniuersali: & principem in particulari: non enim recte potest dici q̄ non sit expediens hominem bonū iudicare de talibus per legem nō determinatis. Sed dici potest q̄ non expedit vnum solum: sed magis plures: tunc enim plures iudicabunt optime: maxime si sint instructi secundum legem. Deinde cum dicit.

Forsan vero absurdū videri posset, si melius cernat duobus oculis: et duabus auribus audiat: & duobus pedibus: duabusq̄ manibus agat, q̄ plures pluribus: cum & nunc quidem reges & tyranni oculos plures sibi comparent, & aures: & manus: & pedes, præficiendo amicos: & curationem rerū eis committendo: qui nisi sint amici, non faciunt *fm* illorum intentionē. si vero sint amici, & status illorū, & personarum: amicus autem par & similis. Quare si eos censet præficios, certe pares ac similes gubernationi præfice censet oportere. Quę igitur contendentes contra regiam gubernationem aiunt, fere ista sunt.

E Pōnit quartam rationem & dicit: q̄ inconueniens est dicere: q̄ vnus duobus oculis & duabus auribus melius percipiat q̄ multi multis auribus & multis oculis. Et inconueniens est dicere: q̄ vnus melius operetur duabus manibus & duobus pedibus q̄ multi multis pedibus & multis manibus. Similiter inconueniens est: q̄ vnus melius iudicet per suam prudentiam q̄ multi: & ideo videmus q̄ principes faciunt sibi multos oculos: & multas manus & pedes: quia faciunt sibi multos cōprincipantes: hos enim vocat pedes & manus & oculos: quia per hos discernit et operatur. Faciunt autē comprincipes illos: qui sunt amici sui & principatus: quia si non essent amici vtriusq̄: sed alterius sicut principatus non curarent de bono principis sed principatus. Iterum si non diligerent principatū: sed principem, nō curarēt de bono principatus. Oportet autem tē comprincipantes curare de bono principis & principatus: & ideo faciunt comprincipantes amicos sui & principatus: quia amici non faciunt nisi q̄ rectum est: & honestum: & si sint amici principis & principatus procurant bonū vtriusq̄: modo ita ē q̄ amicos oportet esse similes. Quare si istos oportet esse cōprincipantes illi, manifestū est, q̄ similes & equales *fm* virtutē oportet similiter principari. Non igitur naturale est vnum *fm* suam voluntatē principari aliquib⁹ similibus & equalibus ei *fm* virtutē. Et adiungit recapitulando dicens: q̄ ista sunt quę faciūt dubitare de regno. Et est intelligendum circa id quod dictum est: q̄ assumit principes sibi comprincipantes amicos sui & principatus q̄ ratio principis sumitur à ratione principatus: & ideo bonū principis est in ordine ad principatus bonum: & ideo qui diligit principem *fm* q̄ princeps est diligit principatum: sed ille qui principatur, duobus modis potest considerari: vel *fm* q̄ princeps: vel *fm* q̄ homo talis: & ideo potest talis diligere ipsum: vel secundū q̄ princeps: vel *fm* q̄ talis homo. Si diligit ipsum secundum q̄ princeps, diligit principatum: & procurando bona vnus, procurat bona alterius. Si diligit ipsum secundum q̄ talis, vel talis, non oportet q̄ diligit principatum: & tunc procurat secundum q̄ talis vel talis, non procurando de bono principatus.

LECTIO SEXTA DECIMA.

Declarat quibus ciuitatibus regem creare conueniat, et quibus optimatum administrationem.

Sed hæc forsā in quibusdam ita se habēt: in quibusdam autem non ita. Est enim quoddam natura dominabile: aliud regibile: aliud populare, & iustum, & vtile. Tyrannicum vero non est secundum naturam: nec vlla aliarum gubernationum: quę rectam transgrediuntur formā: hæc enim sunt præter naturam.

Postq̄ philosophus posuit rationes ad ostendendū: q̄ non est naturale vnū principari pluribus *fm* virtutē: in parte ista determinat veritatē: & diuiditur in duas. In prima proponit intētionem suam cū quadam distinctione. In secunda manifestat eam ibi. (Sed ex his &c.) In prima dicit: ita dictum est: q̄ non expedit vnū dominari multis similibus: sed forte in aliquibus expedit: in aliquibus autē non expedit. Vnde est intelligendum: q̄ aliquid est iustum & conferens *fm* naturam in ordine ad dominatiuā: aliud est iustum & conferens in ordine ad politiam: & manifestū est q̄ ista non sunt vnū & idem: & hoc apparet quia principat⁹ dominatiuus est, in quo aliquis principatur alteri qui natus est subici: sicut est seruus: & principatur primo & principaliter ad bonū proprium. Principatus autē politicus est in quo principatur aliquis liberis & equalibus *fm* virtutem & ad bonum subditorum. Sicut ergo principatus isti sunt diuersi: sic iustum quod est in ordine ad vnū, non est idem q̄ iustum in ordine ad alium principatū: & ideo manifestum est, q̄ nō sunt idem iustum dominatiuum & iustum politicum. In tyrānide autem & in alijs transgressis

transgressis nō est iustum simpliciter: quia in illis politijs in quib⁹ est finis præter naturā, non est iustum simpliciter: sed in transgressis politicis est finis præter naturam: sunt enim huiusmodi politicae præter naturam: ergo in ipsis nō est iustum simpliciter vel *fm* naturam. Deinde cū dicit.

Sed ex his quę dicta sunt, patet: q̄ in similib⁹ & paribus, nec vtile est: necq̄ iustum: vt vnus sit dñs omnium: necq̄ si nō sint leges: sed tanquam ipse sit lex, atq̄ si sint leges, necq̄ bonus, bonorū: necq̄ non bonorum, non bonus: necq̄ si *fm* virtutem sit melior, nisi per quendam modum.

Declarat solutionē in speciali: & primo declarat q̄ in similibus *fm* naturā & æqualiter se habentibus ad virtutem nō est iustum esse vnum dñm, nisi aliquo modo. Secundo declarat q̄s est ille modus ibi. (Quis autē.) in prima dicit, quod patet ex dictis q̄ nō est *fm* naturā: nec expedit: nec iustum est, vnum principari similibus & equalibus *fm* virtutē: siue non principetur *fm* legem, sed *fm* voluntatē suam, tanquā sit ipse lex: siue non principetur *fm* suā propriam voluntatē: sed *fm* legem: siue etiā princeps sit bonus & subditi boni: siue ipse sit malus, & ipsi mali: siue sit melior & excellentior omnibus alijs in virtute, nisi aliquo modo, apparet autem hoc ex dictis. Sicut enim dictū est: iustum est quod similibus *fm* virtutem sit eadem dignitas: si autem similibus *fm* virtutem vnus principatur non esset eis eadem dignitas. Iterum dictū est prius q̄ plures plura possunt videre & rectius iudicant q̄ vnus ex istis: manifestū est: q̄ non est iustum similibus existētibus *fm* virtutem vnum ex illis principari. Deinde cum dicit.

Quis autem iste sit modus dicendum est: diximus vero aliquo modo & ante: sed primo determinandum est quid congruat regi: quid optimatibus: quid reipublicæ.

Declarat quis est modus ille quo expedit vnum principari pluribus: & primo præmittit intēntū suum. Secundo prosequitur ibi. (Regibus &c.) in prima dicit q̄ dicitur est quis est modus ille quo expedit vnū principari pluribus & qualiter. Aliqualiter autem dictum est prius quis est modus ille, scilicet vbi quæsiuit. Vtrum excedēs omnes alios in virtute esset ciuis. Sed antequam dicam⁹ quis est modus ille: dicendum est quid sit regius status & optimatum & politicus. Et ratio huius est: quia ista sunt obiecta politicarum: & ex ratione istorum aliquo modo apparet propositum. Deinde cum dicit.

Regibus cōgruit huiusmodi multitudo: quę natura apta sit ferre genus præstans virtute ad principatū ciuilem: optimatibus vero cōgruens est multitudo liberorum quę nata sit ad ferendum gubernationem eorum qui sunt *fm* virtutem primarij. Ad ciuilem gubernationem autē reipu. cōgruit ea multitudo: in qua populus innascitur bellicus: qui gubernari possit & gubernare secundum leges & equitatem: impartiens tenuioribus honores & magistratus.

Prosequitur & primo declarat quid est vnum quodq̄ istorū. Secundo declarat modum illū. ibi. (Quis igitur &c.) in prima dicit q̄ regius stat⁹ est cui subijcitur multitudo quę nata est subijci *fm* inclinationē naturalem alicui superexcellenti in virtute ad principatū politicū uel regalē. Status vero optimatū est cui subijcitur multitudo quę nata est sustinere dominium multitudinis studiosorū: quę scilicet multitudo studiosorū nata est regi principatu optimatum & liberorū ab his qui principantur *fm* virtutē in ordine ad politieū principatum: politicus autē est multitudo quę nata est subijci & principari quādoq̄ *fm* legem: *fm*

quam distribuit principatus vel dignitates tenuioribus, aliqui textus legūt opulentis, et ideo intelligendū est opulentis vel egenis vtriusq̄ tñ virtuosis. Deinde cum dicit.

Quando igitur aut totū genus: aut inter alios vnū aliquem ita præcellere contingat: vt vnus ipsius virtus maior sit aliorum omnium virtute: tunc iustum est hoc esse regium genus: & omnium dominari: & hunc vnū esse regem. Vt enim dictum est prius, nō solum id habet iustitiam quā præferre solent rerū pu. institutores, & qui optimatum: & qui paucorū potentiam: & qui popularem: oēs enim *fm* excellentiam tribuunt: sed excellentiam nō eandem: sed *fm* prius dictam: necq̄ interficere: necq̄ in exilium agere: necq̄ relegare hunc posse decet: necq̄ dignari: vt per vices gubernet: nō enim natura fit: vt pars superet totum: habenti vero tantā excellentiā hoc accidit. Restat ergo vt huic suadenti pareatur: & potestatem eum habere nō per vices, sed simpliciter.

Declarat quis est ille modus: *fm* quem expedit vnum principari pluribus & qualiter: & primo facit hoc. Secundo recapitulat ibi. (De regia &c.) In prima dicit: q̄ si contingat vnū totum genus vel vnū inter alios sic differre in genere ab alijs *fm* virtutē: vt virtus eius excedat virtutem omnium aliorum: iustum est hoc gen⁹ esse regale, uel illum si sit vnus & regnū & dominium esse vnum omnium: hoc enim est *fm* naturā q̄ ille qui excedit *fm* virtutem sit dñs aliorū. Ergo si virtus alicuius excedat virtutē aliorū: naturale est q̄ iste sit rex & dñs: nec solū propter hoc iustum est illum esse regē: quia excedit absolute sicut est prius dictum: q̄ oēs illi qui instituerūt politias, dixerunt q̄ iustum est principari illum qui excedit: sicut & qui optimatū & qui paucorū potentiam: & qui popularē statum instituerunt: oēs enim considerantes ad excessum, dixerūt illum qui excedit debere principari: quāuis non eundem excessum ponerēt: sed quidam *fm* virtutem: quidam *fm* diuitias: alij *fm* libertatē: sed expedit istū principari qui excedit alios *fm* virtutē: nec expedit interimere vel relegare vel fugare: hoc enim esset tollere regulā viuēdi a ciuitate vel regione. Iterum nō expedit istū principari *fm* partē: sed oibus: nec *fm* aliquod tempus: sed semp: quia pars nō est nata excedere suū totū: sed iste in virtute excedit oēs alios: ergo alij sunt pars respectu istius: ergo nō sunt nati excedere ipsum sed semp excedens magis *fm* virtutē debet principari. Quare relinquatur istū debere principari oibus & semper & dñm esse: & oēs illi tali obedire: quāsi ex inclinatione naturali. Sed est intelligendū, q̄ quāuis multi conueniāt in virtute & disciplina: oportet tñ qñq̄ vnū principari principatu regali: est. n. aliqua multitudo virtuosorū, & hęc dignitatē habet: & dicit multitudo politica: alia est quę deficit à ratione multū: & hæc dicitur dñatiua: vtrāq̄ expedit regi principatu regali: primā inquantū est vnus q̄ excedit oēs alios in virtute: aliā autē expedit regi vno inquantū est aliquis q̄ excedit oēs alios in virtute: sed differt, q̄ in prima principatus politicus multum distat à dñatiuo principatu: in secunda autē multum appropinquat: q̄ multitudo ista à ratione deficit: primā autē non. Itē differt: quia secundū regnū diurnus est q̄ primū: quia ad secundū minus de virtute sufficit q̄ ad primū: & ideo facilius potest inueniri vnus q̄ excedat alios: in primo nō. In primā enim multitudine: q̄ oēs attingūt ad rationē, contingit esse aliquos qui possunt inuenire diuersas vias & modos ad expellendum principē: non sic est in secunda: quia in secunda deficiunt à rōne: & ideo nō possunt inuenire vias & cautelas contra principatē: & ideo secundus principat⁹ plus durat q̄ primus. Deinde cū dicit.

De regia igitur gubernatione: & quas differentias habeat: & vtrum vtile sit ciuitatibus vel non: et quibus & quo in hunc modum determinatum sit.

Recapitulat et dicit quod de monarchia regali quas habet differentias & modos & quae sunt: & vtrum non expediat vnum principari: & quibus non expediat: & quibus expediat: & quomodo dictum est. Deinde cum dicit.

Cum vero tres dixerimus esse rectas gubernandi species: harum vero necessariam esse optimam quae ab optimis gubernetur: talis autem est in qua contingit aut vnum aliquem omnium: aut genus totum: aut multitudinem virtute praestantem gubernare eos: qui gubernari valeant, ad eam vitam: quae sit maxime expetenda: & in primis libris ostensum sit necessarium esse, ut sit eadem virtus boni viri: & cuius optimae ciuitatis: patet quod eodem modo, & per eadem sit vir bonus: & ciuitatem statueret quis ab optimis gubernari, vel a rege.

Declarat quod eadem est virtus optimi regis & viri studiosi: & adiungit etiam statum optimatum: & primo hoc declarat. Secundo continuat se ad dicenda, ibi. (His determinatis,) prima in duas. Primo ostendit quod eadem est virtus: per quam aliquis instituit rempublicam, optimam & regnum optimum & viri studiosi. Secundo ex dictis infert vnam esse disciplinam: & per consequens vnam virtutem regis optimi & politici & optimi viri, ibi. (Itaque eadem &c.) in prima dicit quod cum sint tres politicae recte ordinatae secundum quod dictum est prius: illa inter alias optima est quae regis & dispensatur ab optimo viro vel ab optimis viris: quia ad optimum finem ordinatur: semper enim quod fit ab optimo agere ad optimum finem ordinatur per se. Illa igitur quae ab optimo viro vel optimis viris dispensatur optima est. Talis autem est politia illa, in qua principatur vnus vel totum vnum genus: vel in qua multitudo excellens secundum virtutem principatur, in qua quidam possunt subici & principari ad electissimam & perfectissimam vitam, scilicet, quae est secundum virtutem perfectissimam: ostensum autem fuit quod aliquo modo eadem est virtus optimi viri & optimi cuius: quare manifestum est, quod eodem modo et per eandem virtutem per quam aliquis est vir studiosus, instituit has politias, scilicet regnum & optimum statum. Deinde cum dicit.

Itaque eadem fere disciplina & iisdem moribus faciet studiosum virum, qui faciunt civilem & regium.

Ex dictis infert vnam esse disciplinam: & per consequens virtutem vnam regis optimi & politici & optimi viri: et dicit quod si eadem est virtus per quam instituitur politia optimi viri, & viri studiosi, manifestum est quod eadem erit disciplina & eadem consuetudines quae faciunt virum studiosum, & quae faciunt civilem politicum & regales viros: ratio autem huius consequentiae est: quia per illam virtutem per quam aliqua causa per se & primo instituit aliquem effectum: per eandem est & determinat: per idem enim est aliquid et operari. Sed per virtutem boni et studiosi viri instituit rex politiam regalem, & institutor status optimatum, statum optimatum ut probatum est prius. Ergo per eandem sunt: hic autem est rex: hic autem est institutor status optimatum. Deinde cum dicit.

His determinatis conandum iam erit de optima re publica dicere: quemadmodum fiat, & quomodo constituatur: nam necesse est de illa conuenientem considerationem facere.

Continuat se ad dicenda: et dicit quod his determinatis considerandum est qualiter & quo sit instituenda optima respublica, & quo necesse est eum qui debet de ea facere speculationem conuenientem prius in vniuersali de ea considerare.

POLITICORVM

ARISTOTELIS

LIBER QVARTVS,

Cum Sancti Thomae Aquinatis Expositione.

SUMMA LIBRI.

Cum Regum, optimatum, et populi rectam administrationem earum vitia in tertio proposuisset, in hoc quarto singulas in sua membra digerit ut optimam omnium rempublicam doceat, tria deinde ciuitatibus omnibus necessaria, perpendit, consilia, magistratus, & iudicia.

LECTIO PRIMA.

Quod ad virum politicum pertinet scire quae sit respublica, prorsus optima, quae ve secunda ab ea, & cum multae sint species rerum publicarum, omnes omnibus non conuenire, deinde commemorat quid dixerit, quidve dicendum sit, proponit.

Nunc cunctis artibus & scientiis quae non circa partem: sed circa genus aliquod perfecte existunt: vnus est considerare, quid cuique conueniat generi: seu exercitatio corporis qualis quali conueniat: & quae sit optima. Optime enim natura disposito, & optime affluentem, optimam conuenire necessarium est: & quae plurimis vna omnibus. Etenim hoc gymnastica est. Praeterea vero si quis non exactam illam cupiat habitudinem, & scientiam circa certamina: nihilominus magistri Gymnasiorum est hanc potentiam preparare. Eodemque modo in medicina: & in fabricatione nauium: & vestium: & in omni alio artificio videmus contingere.

Postquam philosophus determinauit de politia optima: puta de regno, & distinxit eius modos & dissoluit quasdam dubitationes ex quibus apparet natura ipsius scilicet monarchiae id est potestatis regalis: prosequitur de alijs politiis. Et diuiditur in duas. In prima ostendit de quibus & quo ordine, considerandum est, in hac scientia: & quae sunt considerata: & quae restant consideranda. Secundo prosequitur de illis, ibi. (Vt igitur &c.) prima in tres. In prima ostendit quae sunt consideranda in hac scientia. Secundo ostendit quae sunt considerata & quae restant consideranda, ibi. (Cum vero &c.) In tertia ostendit quod ordine considerandum est, ibi. (Est a nobis &c.) Adhuc prima in duas. In prima ostendit: quod istius scientiae est considerare de politia optima, quae, & qualis sit: & quibus & qualibus congruit. Secundo ostendit quae sunt illa vniuersaliter quae pertinent ad considerationem huius scientiae, ibi. (Itaque & ea quae &c.) In prima intendit istam rationem: in omnibus artibus factiuis & in omnibus scientiis actiuis, quae non versantur circa aliquam naturam particularem: sed circa aliquod vnum commune: & quae perfecte considerantur aliquod vnum commune: vnus est considerare qualis dispositio conuenit vnique illorum, quae sunt sub illo communi, & qualis est optima quae competit illi communi: & primo: sed politica est scientia actiua consideratiua: alicuius vnus communis, non particularis: & perfecte considerat illud: quare ipsius est considerare quae politia est optima, & quae politia quibus conuenit. Circa istam rationem sic procedit. Supposita minore, primo probat maiorem,

rem, et eam ponit. Secundo concludit conclusionem, ibi. (Quare manifestum &c.) Circa primum intelligendum est: quod scientiae omnes aliquod subiectum considerant. Sed in quibusdam contingit esse illud vniuersum, in alijs autem non vniuersum: sed analogum dictum de pluribus per attributionem ad aliquod prius inter illa. Et sicut est in speculatiuis: sic etiam est in actiuis & factiuis, quae sunt quaedam scientiae actiuae & factiuae considerantes aliquod vnum dictum de pluribus per attributionem ad aliquod primum. Et in talibus proponit propositionem suam maiorem. Et dicit quod in omnibus artibus factiuis & scientiis actiuis: quae non considerant particulare aliquod: sed considerant aliquod vnum commune pluribus secundum analogiam perfecte considerantibus: illud commune vnus est considerare, quae & qualis est dispositio vnus cuiusque illorum habentium attributionem ad primum: & qualis est optima dispositio quae competit illi primo: ad quod alia habent attributionem. Et declarat istam propositionem: quia ars exercitativa considerat quae & qualis exercitatio, cui & quali corpori conueniat. Considerat etiam quae est exercitatio optima: quae optime disposito corpori conuenit. Optima enim exercitatio conuenit ei qui est optime dispositus & proportionatus secundum naturam: & illa exercitatio: quae competit pluribus habentibus attributionem ad aliquod vnum: illa vna omnibus competit secundum attributionem. Ita enim est consideratio exercitativae artis. Et si aliquis obijciat quod exercitativa non debet considerare dispositionem illam optimam: quia nullus attingit ad eam. Hoc remouens dicit, quod si aliquis non desideret dispositionem optimam, vel quae sibi possibilis est: nec scientiam, vel habitum eorum, quae circa exercitationem illam sunt: tamen ars exercitativa de istis debet considerare. Iterum ars exercitativa debet disponere potentiam exercitati ad hanc, similiter medicina considerat sanitatem, & quae, & qualis: cui & quali corpori conueniat. Considerat etiam dispositiones corporum: puta complexionem, & quae complexio optima: & quae sanitas optime complexionato congruit. Similiter est circa artem faciendi vestes & circa omnes alias artes: & ratio huius est: quoniam si aliqua scientia considerat aliquam naturam: considerat passiones illius: considerat etiam omnia, quae attributionem habent ad illam naturam. Iterum passiones illorum attributorum: sed passio primi in scientia est dispositio eius optima. Passiones eorum quae attribuntur sunt quales illis congruunt: & ideo eiusdem scientiae est considerare, & optimam dispositionem, & quae quali congruit. Deinde cum dicit.

Quare manifestum est, quod eiusdem est scientiae videre quae optima respublica, & qualis maxime ad votum foret, nullo externorum eam impediente: & quae quibus conueniat. Nam plures optimam assequi, forsitan impossibile est.

Concludit conclusionem. Et dicit quod ex istis manifestum est: quod scientiae eiusdem scilicet politicae est considerare quae est optima politia. Haec autem est quae maxime desideratur, & est secundum voluntatem: si non sit impediendum per aliquod extrinsecum. Contingit enim per aliquod impediens quod aliquis non appetit optimam politiam. Iterum politica scientia considerat quae politia quibus conuenit. Sunt enim multi qui non possunt attingere ad optimam quae illis competat: sed ad illam quae illis congruit. Deinde cum dicit.

Itaque & ea quae sit simpliciter optima: & ea quae quantum fieri potest optima, latere non debet legis conditorem: ac vere civilem hominem. Ac praeterea tertia quae sit ex suppositione. Nam oportet datam quoque considerare posse, quemadmodum ab initio constituatur: & constituta

conseruetur quam plurimo tempore. Dico autem, seu si cui ciuitati contigerit neque optimam gubernationem habere: neque necessaria illi adesse: neque illis ipsis quae assint recte vti: sed alijs deterioribus. Praeter haec autem omnia eam gubernationem quae omnibus maxime congruat ciuitatibus nosse oportet.

Ostendit quae pertinent ad considerationem vniuersaliter huius scientiae. Et primo ostendit de quibus considerat per se & primo. Secundo ostendit de quibus ex consequenti: puta de differentiis legum & politiarum, ibi. (Quapropter &c.) Prima in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda tangit defectus quorundam circa praedicta, ibi. (Vt tradunt &c.) In prima dicit, quod manifestum est ex dictis quod politicus considerat politiam simpliciter. Sicut enim dictum est considerans aliquam naturam, considerat quae est optima dispositio eius: & ideo considerans politiam considerat eam quae est optima: sed politicus de politia considerat: quare manifestum est quod politicus et legislator considerant de optima politia. Iterum ad ipsum pertinet considerare quae est politia optima ex suppositione. Si enim in ciuitate aliqua sint plures virtuosissimi excedentes alios in virtute: & populus inclinatur ad virtutem: his suppositis optima politia reguntur isti. Iterum ad politicum pertinet considerare politiam: quae est ex suppositione, non ex suppositione simpliciter: sed ex suppositione alicuius, quod non est bonum simpliciter. Si enim ista sit politia: oportet considerare in principio qualiter poterit fieri & qualiter poterit conseruari in multo tempore. Si enim aliqua ciuitas non reuerteretur optima politia simpliciter: nec etiam sufficienti in per se necessariis: nec etiam optima ex suppositione quae ei contingere potest: sed quadam alia politia peiori ista ex suppositione non simpliciter: sed alicuius quod non est simpliciter bonum. Item praeter omnia ista considerat politicus quae politia cui ciuitati congruit. Deinde cum dicit.

Vt tradunt plurimi eorum qui de re publica tractant, & si de alijs recte dicunt: de vtilibus certe aberrant: non solum enim optimam rempublicam considerare oportet: sed etiam illam, quae in vsum cadere possit: & quae sit facilior, & conuenientior omnibus. Nunc autem alij supremam quaerunt solam, multis sane adminiculis indigentem: alij magis communi aliquam tradentes: tollentesque eas quae in vsum sunt, Laconicam, vel aliam quandam commendant.

Tangit defectum quorundam circa praedicta. Et diuiditur in duas, secundum quod dupliciter eos reprobat. Secunda ibi. (At enim &c.) In prima dicit: dictum est, quod politicus debet considerare politiam optimam simpliciter: & ex suppositione quae pluribus ciuitatibus congruit. Sicut medicus non solum considerat sanitatem simpliciter: sed sanitatem quae competit isti: in hoc autem multo loquentium de politia defecerunt. Et si in aliquibus dicant bene: tamen in politiis quae non sunt optime: opportune tamen aliquibus ciuitatibus, defecerunt: quia politicus non solum habet considerare politiam simpliciter optimam: sed ex suppositione: & quae cuique congruit & quae possibilis est. Similiter debet politicus considerare politiam faciliorem & communior omnibus. Isti autem solum de optima politia determinauerunt: quae multis indiget: ad quam pauci pertingere possunt. Et ideo solum de illa quae vix, aut nunquam esse potest, considerauerunt. Alij considerauerunt politiam magis communiem: & nihil de optima dixerunt. Vnde reprobantur quasdam politias, sicut politias Laconicorum: & siqua alia est quae approbata est: & quam laudamus. Et ideo manifestum est, quod errauerunt. Deinde cum dicit.

At enim oportet talem institutionem reip. inducere vt velint ac possint homines ex his: quæ sibi assunt faciliter eam recipere. Nam est non minus difficile corrigere rempu. iam institutam, quam ab initio instituere: quemadmodum & post discere, quam ab initio didicisse.

Secundo improbat illos: reprobatur autem eos in hoc, quod voluerunt alias politias corrigere: in quo errauerunt. Et dicit, quod volentem corrigere aliquam politiam, oportet talem modum et ordinem inuenire ad quem possunt ciues suaderi & proficere facilliter. Non enim minus difficile videtur corrigere politiam aliquam quam instituere eam à principio: sicut non videtur minus esse difficile addiscere, postquam aliquis oblitus est, & à principio: sic autem isti non fecerunt: oportebat autem. Oportet enim qui vult corrigere aliquam politiam, prius amouere inordinationes quæ sunt in illa politia: & deinde inducere nouum ordinem. Sicut si aliquis vult calefacere frigidum: oportet, quod prius natura abiciat formam frigiditatis, & postmodum inducat formam caliditatis, sic in proposito. Non sic autem fecerunt isti: & ideo errauerunt in corrigendo. Deinde cum dicit.

Quapropter non solum his, quæ libris scriptæ sunt respu. verum etiam illis quæ reuera existunt, auxiliari posse, oportet civilem hominem, vt diximus. Hoc autem facere non potest, si ignoret quot sint species earum. Nam nunc quidam putant vnam esse popularem: & vnam paucorum potentium: quod non est verum. Itaque oportet latere differentias omnium: & quot sint, & quotupliciter componantur.

Declarat, quod oportet politicum considerare quæ sunt differentia politiarum. Et primo facit hoc. Secundo dicit, quod ad ipsum pertinet considerare differentias legum: ibi. (Leges etiam simul &c.) In prima dicit, quod præter ea quæ dicta sunt, oportet politicum considerare per quæ, & quomodo, contingit auxiliari politis existentibus, cum fuerit error in illis: sicut prædictum fuit in præcedentibus. Hoc autem non potest fieri nisi manifestum sit: quæ sint differentia & species politiarum: quia non est possibile aliquæ auxiliari per se in eis: quod non nouit. Aliqui enim dicunt popularem esse vnam tantum: similiter etiam & paucorum: nunc autem istud non est verum: sunt enim plures species vtriusque istarum. Oportet igitur politicum: si debeat auxiliari politis existentibus, & dirigere eas, considerare differentias ipsarum, quot sunt: & qualiter etiam componantur ex principijs suis. Consequenter cum dicit.

Leges etiam simul cum his consideranda erunt quæ sunt optime: & quæ conueniant vnicuique gubernationi. Sunt enim leges omnes ad rempu. accommodanda: non autem respu. ad legem. Est namque respu. institutio ciuitatis circa magistratus, honoresque publicos: quemadmodum debeat impertiri: & in quo potestas auctoritasque summa debeat consistere: & qui sit finis cuiusque societatis. Leges autem earum variæ sunt: per quas modus reip. gubernandæ significatur: secundum quas debeant illi, qui sunt in potestate imperare, & prohibere transgressores. Ex quo patet, quod necessarium est differentias, & numerum tenere singularum rerumpu. etiam ad legum positiones. Neque enim fieri potest: vt eadem leges vtilis sint paucorum potentie, ac popularibus om-

nibus: siquidem plures sint: & non vna dumtaxat popularis potestas, neque vna paucorum potentia.

Declarat, quod oportet ipsum considerare de differentijs legum dicens, quod cum consideratione prædictorum oportet considerare de legibus: puta quæ sint optima simpliciter: id est quæ sint optima secundum vnamquamque politiam: & quæ & quales vnicuique illarum conueniunt. Cuius ratio est: quoniam leges omnes feruntur, vel ferri debent, secundum quod competit politia per se: & non econuerso politias ordinare secundum quod competit legibus. Politia enim est ordo principatum in ciuitate: secundum quem distribuuntur ipsi principatus secundum rationem: & secundum quem attenditur, quem oportet esse dominantem in ciuitate: & quis etiam sit finis cõi cationis ciuium. Ista autem determinantur per leges. Leges enim separatae, seorsum acceptæ sunt enunciationes de agibilibus significantes prædictum ordinem scilicet, quod oportet esse differentias: & quis finis ciuitatis, & qualiter, & quomodo oportet dominari: & qualiter oportet obseruare transgressores ipsas. Igitur manifestum, quod necesse est politicum considerare leges & differentias & numerum ipsarum: et differentias, quæ sunt secundum differentias et numerum politiarum: quia non est possibile easdem leges conferre statui populari: & paucorum: leges enim differunt secundum diuersitatem finium status popularis: et paucorum non est idem finis: nec etiam eadem leges competunt omnibus modis statui populari: similiter nec omnibus modis statui paucorum. Si nos supponamus, quod non sit popularis vna tantum: nec paucorum vna tantum: sed multæ. Si enim sunt multæ: aliquid diuersos fines habent: leges vero diuersificantur secundum diuersitatem finium. Consequenter cum dicit.

Cum vero in præcedentibus dictum sit à nobis: tres esse rerumpublicarum species: rectas: regnum, optimatum: & eam quæ appellatur respu. Ac tres earum transgressiones, & labe: cum regnum in tyrannidem. optimorum autem gubernatio, in paucorum potentiam: respu. autem, in popularem statum labatur: & de optimatum gubernatione & regia sit dictum. Nam de optima repub. considerare idem est: ac de illis dicere. Vult enim vtraque illarum per virtutem cæteris opportunius concurrentibus consistere. Et insuper quid inter se differant, regia potestas, & optimorum gubernatio: & quando regia gubernatio putanda sit determinauimus.

Declarat quæ de prædictis considerata sunt: & quæ restant consideranda. Et diuiditur in duas. Quoniam primo declarat quæ sunt considerata. Secundo cum dicit. (Restat nunc.) declarat quæ restant consideranda. Primo igitur dicit quod in præcedenti methodo distinximus politias in rectas & transgressas. Rectas quidem vt sunt regnum: quod est optimum: Et optimatum: Et ea quæ dicitur cõmuni nomine politia. Transgressa autem sunt tyrannidis quæ à regno transgreditur: & propter hoc esse pessima: & paucorum quæ transgreditur ab optimatu: & popularis quæ a politia. Adhuc autem cõsideratum est in præcedentibus de regno & de statu optimatum. Idem enim est considerare de his quæ significat per ista nomina: & de optima politia. Vtraque enim istarum duarum intendit principaliter in finem: qui est secundum virtutem: & ad ipsam virtutem multam et perfectam existentem. Iterum cõsideratum est in quo differunt regnum: & respu. optimatum: & quando etiam oportet regnum esse: & quibus oportet viuere sub regno. Deinde cum dicit.

Restat nunc: vt de illa quæ appellatur respu. dicamus: & de cæteris gubernandi formis: &

de paucorum potentia: ac de populari statu, & de tyrannide.

Declarat quæ restant cõsiderare. Et circa hoc duo facit. Primo tangit hoc quod dictum est. Secundo quia fecerat mentionem de transgressis politis: declarat quæ illarum est magis: & quæ minus mala, ibi. (Patet igitur &c.) Circa primum dicit, quod post ea: quæ determinata sunt, relinquitur nobis considerandum de ea: quæ appellatur cõmuni nomine politia recta existente: & de his quæ transgrediuntur à rectis: sicut de populari & paucorum & tyrannide. Consequenter cum dicit.

Patet igitur harum transgressionum quæ deterrima sit: quæ ue secunda. Necesse est enim primæ & diuinissimæ transgressionem esse deterrimam. Regiam quippe gubernationem necesse est, aut nomen habere solum, cum non sit: aut propter magnam illius: qui regit excellentiam esse. Ex quo fit tyrannidem deterrimam existere: ac plurimum à recta specie gubernandi abesse. Secundo autem loco paucorum potentiam. Nam optimorum gubernatio multum ab hac specie distat. Maxime vero mediocrè esse popularem statum.

Declarat quæ istorum est magis & minus mala. Et primo facit hoc. Secundo tangit defectum cuiusdam, ibi. (Fuit & prius &c.) Primo igitur dicit quod ex dicendis poterit esse manifestum quæ politiarum transgressarum est pessima: & quæ minus mala post illam: & quæ minime. Illa enim quæ transgreditur ab optima: & diuinissima politia: quæ est maxime secundum rationem rectam necessarium est esse pessimam: sicut ex se est manifestum. Regnum autem est optima politia & maxime secundum rationem. Regem enim aut solum nomen regis oportet habere: & æquiuoce: aut talem esse propter excellentiam virtutis & boni vniuersaliter. Dicitur enim in octauo Ethicorum, quod non est rex qui non est per se sufficiens & omnibus bonis superexcellens: quare tyrannidis erit pessima omnium: & propter hoc plurimum distat ab optima. Deinde autem post ipsam mala est gubernatio paucorum, transgreditur enim ab optimatu quæ optima est post regnum. Ergo ipsa pessima est post tyrannidem. Minus autem mala: & magis commensurata inter transgressas est popularis: quia transgreditur à politia: quæ minus recte est inter rectas: ergo ista est minime mala inter transgressas. Quod enim à minus bono transgreditur necesse est esse minus malum. Deinde cum dicit.

Fuit & prius quidam qui isto modo tradidit: non tamen in idem aspiciens nobiscum. Ille enim existimabat species omnium: quæ recte ceu paucorum potentia sanè essent, & aliarum, deterrimam esse popularem. Improbatur vero, optimam. Nos autem eas quæ transgrediuntur aberrare omnes dicimus: nec paucorum potentia quod melior sit altera quam altera, recte dicitur. Sed quod minus improba. Verum de his nunc discutere omittamus.

Tangit defectum Platonis circa prædicta dicens: quod quidam priorum philosophantium, scilicet Plato de istis pronunciauit: non tamen in idem ferens intentionem nobiscum. Ipse enim iudicauit omnes politias bonas esse: sicut regnum & paucorum & alias. Sed popularem dixit esse pessimam, respectu rectarum simpliciter. Dixit tamen esse optimam respectu earum: quæ inordinatae sunt. Nos autem econtrario dicimus has tres politias totaliter transgressas esse, popularem scilicet & paucorum, & tyrannidem: & quod non conuenienter dicitur gubernationem paucorum vnam me-

liorem alia: quæ enim ratione boni non habent omnino: non sunt comparabilia secundum bonitatem: sed uerius potest dici vnam esse minus prauam alia. Quæ enim praua sunt contingunt comparari, vnum alij secundum prauitatem. Sed quia iudicium de talibus non multum facit ad propositum: dimittatur ad præsens. Deinde cum dicit.

Est autem nobis primo distinguendum, quot sint differentie rerumpu. Siquidem plures sunt species popularis gubernationis: ac paucorum.

Dat ordinem considerandi de istis. Et primo quantum ad ea: quæ cõsideranda sunt in quarto. Deinde cum dicit.

Deinde quæ cõmunissima, & optabilissima sit, post optimam rempub. Et si qua contingit: alia ad optimatum naturam declinans, recte constituta: & quam plurimis congruens ciuitatibus quæ nam ista sit.

Quantum ad quædam quæ consideranda sunt consequenter. Dicit igitur primo: quod post prædicta primo est considerandum a nobis quot sunt differentia politiarum dictarum prius: puta popularis & paucorum & optimatum: si ita sit quod sint plures species ipsarum. Postea considerabimus quæ politia sit communissima quantum ad omnes conditiones multitudinis: et quæ maxime eligibilis in ordine ad finem post optimas politias: quæ sunt regnum & optimatum simpliciter. Et iterum si contingit esse aliquam speciem optimatum præter simplicem: quæ sit bene mensurata: & cõueniens multis ciuitatibus, quæ sit illa. Post hæc vero considerandum erit quæ vel qualis: quibus vel qualibus sit magis eligibilis: & magis cõgruens. Possibile enim est quod quibusdam magis congruat popularis quæ paucorum. Quibusdam autem magis ista quæ illa. Deinde cum dicit.

Deinde aliarum quæ à quibus expetenda. Forasan enim quibusdam necessaria est popularis gubernatio magis, quæ paucorum potentia. Quibusdam vero hæc magis, quæ illa. Deinde quemadmodum dispositum esse conueniat illum: qui velit has gubernationes recipere. Dico autem popularem secundum singulas species: ac rursus paucorum potentiam. Tandem vero omnium istarum cum facta fuerit breuiter mentio, conandum erit referre quæ nam labe, & quæ cõseruationes sint, & cõiter omnium: & particulariter vnusquisque: & per quas causas illas maxime euenire cõtingat.

Dat ordinem considerandi quantum ad considerata consequenter, dicens quod deinde post determinationem dictorum considerandum erit: quomodo instituendæ sint à principio huiusmodi politie: & ex quibus: puta quomodo instituendæ sunt: & ex quibus respu. popularis & paucorum secundum omnes species earum: & quomodo optima sit instituenda. Deinde autem posterius secundum intentionem: quauis prius secundum executionem: puta in quinto lib. sequenti considerandum est quæ sunt principia corruptiua & saluatiua huiusmodi politiarum & in vniuersali: & secundum vnamquamque aliarum: & quæ sunt causæ propter quas maxime natae sunt corrumpi & saluari. Est tamè intelligendum quod prius considerat de corruptentibus & saluatiuis eas: puta in quinto istius: posterius & deinceps de institutione earum, quauis prius esset in intentione de institutione, quam de saluatione & corruptione.

LECTIO SECVNDA.

Causa inuestigatur vt plures sint species rerumpu. reiciturque illa diuisio quæ per multos & patet sicbar à quibusdam.

Vt igitur sint plures rerumpu. species, illa est causa: quod cuiusque ciuitatis partes sunt plures.

Postquam

Postquam philosophus declarauit de quibus considerat scientia ista: & quæ sunt dicta: & quæ dicenda: & secundum quem ordinem. In parte ista prosequitur: & diuiditur in partes duas: quia primo facit quod dictum est. Secundo determinat de quibusdam partibus principalibus politię ibi. (Rursus autem.) prima in duas. In prima distinguit politias. In secunda prosequitur de illis: de quibus non est dictum prius: ibi. (Reliquum est.) Adhuc prima in duas. In prima ostendit esse plures politias. In secunda distinguit species ipsarum magis in speciali: ibi. (Quod autem.) prima in duas, secundum, quod primo probat politias esse plures: et quot sunt aliquo modo. Secundo, quod sunt plures dictis, cum dicit. (Quamobrem vero.) Adhuc prima in duas. In prima dicit, quod sunt plures. In secunda quot sunt: ibi. (Maxime vero.) Adhuc prima in duas. Primo permittit causam: propter quam sunt plures. Secundo manifestat ibi. (Videmus enim.) In prima dicit, quod causa quare politię sunt plures est: quia cuiuslibet ciuitatis plures sunt partes differentes secundum rationem: & quauis distinctio formæ non sit propter distinctionem materiæ: tamen ad distinctionem materiæ sequitur distinctio formæ. Deinde cum dicit.

Videmus enim primo ex domibus constare ciuitatē: deinde rursus ex hac multitudine, alios esse diuites: alios pauperes: alios medios: diuitumque & pauperum partem esse bellicam: partem imbellem.

Propositam causam manifestat: & primo ostendit quare sunt partes ciuitatis. & quam habent habitudinem ad politiam. In secunda ex hoc concludit, quod sunt plures politię subinducens causam ex dictis propter quam sunt plures politię: ibi. (Patet igitur.) Prima in duas. Primo distinguit partes ciuitatis. Secundo ostendit quam habitudinem habent ad politiam. ibi. (Et hæc quidem.) Adhuc prima in duas. Primo distinguit partes ciuitatis. Secundo subdiuidit: ibi. (Et rursus.) In prima dicit, quod manifestum est: quod primo ciuitas componatur ex domibus: & ideo quæcumque sunt partes domus sunt partes ciuitatis radicaliter. Item in multitudine ciuitatis quidam sunt diuites & opulenti: quidam pauperes, paucam aut nullam habentes substantiā: quidam mediū. Item, diuitū et egenorum quidam habent exercitum armorū: quidam non habent. Deinde cum dicit.

Et rursus ex plebe partem agrorum culturæ esse deditam videmus: partem mercaturæ: partem opificijs & fordidis ministerijs.

Subdiuidit partes ciuitatis: & primo subdiuidit ægenos. Secundo diuites: ibi. (Nobilitatis.) Tertio subdiuidit medios: ibi. (Præterea.) In prima dicit, quod egenorum multi sunt modi: quidam enim sunt agricultores qui versantur circa culturam agrorum: alij sunt qui vacant circa commutationem venalium rerum, alij sunt dediti fordidis ministerijs qui faciēdo opera sua maculant corpus: sicut sunt mercenarij: & istorum sunt multi modi: quidam coriarij: quidam pellium curatores & huiusmodi. Deinde cum dicit.

Nobilitatis quoque differentie sunt secundum opulentiam & magnitudinem census. Sunt enim alij equites: quod munus nemo facilliter supportare potest: nisi sit diues. Itaque antiquis temporibus, quæcumque ciuitates equestri potestate excellēbant: in his paucorum potentia gubernabat. Æquitatu autem bella contra finitimos exercebant: ceu Eretrienſes, & Chalcidenſes, & Magnesi: qui sunt super Meandro: & alij plures Asiaticarum ciuitatum.

Subdiuidit opulentos: & dicit, quod modi opulentorum sunt secundum diuersitatem diuitiarum & excessuum earum: quidam enim sunt diuites eo quod uacant circa nutritionem

equorum & aliorum animalium, tales enim non est difficile fieri diuites: illud enim munus non possunt ferre nisi diuites: & ideo antiquitus in illis ciuitatibus quarum potentia erat in equis & animalibus, erat politia paucorum: isti enim utebantur equis quos nutriebant contra aduersarios sicut contra vicinos: sicut quidam dicti Eretrienſes & Chalcidenſes & Magnesi: qui sunt super Meandro: & alia plures ciuitates Asiae. Deinde cum dicit.

Præterea sunt alij: quæ iuxta diuitias nobilium differentia: quosdam enim genus: quosdam virtus extollit. Et siquid aliud tale ciuitatis partem esse dictum est, ubi de optimatibus tractauimus: ibi nanque distinximus quot ex partibus necessarijs omnis constat ciuitas.

Subdiuidit medios: & dicit quod præter differentias istorum diuitum sunt alia differentia mediocum: quorum quidam excedunt secundum genus & nobilitatem: alij excedunt secundum virtutem. Similiter si aliud aliquid sit tale quod sit necessarium & utile ciuitati: & dicitur pars ciuitatis: & hoc dictum fuit: ubi dicebatur de statu optimatum. Ibi enim dictum fuit ex quot partibus necessarijs est quælibet ciuitas: puta in secundo huius: ubi posuit politiam Platonis: quæ forte dixit esse optimatum. Ibi enim numerauit partes ciuitatis: vel forte in tractatu separato: ubi de reipublica optimatum dixit. Deinde cum dicit.

Et hæc quidem partes quandoque concurrunt omnes ad reipublicam gubernandam: quandoque pauciores: quandoque plures.

Declarat quam habitudinem habent istę partes ad politiam: & dicit quod istarum partium aliquando omnes attingunt ad politiam, sicut in populari: in qua populus dominatur, omnes attingunt ad eam etiam infimi. Aliquando pauci, sicut in paucorum statu, in qua diuites principantur. Aliquando plures, sicut in statu optimatum: in qua principantur plures virtuosus. Deinde cum dicit.

Patet igitur, quod necesse est plures reipublice esse inter se differentes specie: nam & hæc partes earum inter se specie differunt: reipublice est institutio gubernatorum: hanc vero distribuunt omnes: vel secundum aliquam equitatem communi. Dico autem, ut veluti tenuiorum, & opulentorum, vel communi aliquam amborum. Necessarium est ergo reipublice tot esse, quot sunt institutiones circa earum supereminēntias secundum differentiam partium.

Concludit causam propter quam sunt plures politię: & videtur concludere duas causas: & dicit quod manifestum est: quod necesse est esse plures politias differentes adinuicem secundum speciem: quia distinctio politiarum secundum speciem, est secundum distinctionem partium principalium. Quauis enim diuersitas secundum speciem non sit propter diuersitatem partium materialium: tamen ad diuersitatem partium materialium sequitur diuersitas formæ. Sed partium ciuitatis quædam differunt specie adinuicem: etiam pertinentium ad speciem: plures igitur erunt politię. Et est intelligendum ad euidēntiam dicti: quod sicut partium animalis quædam sunt: quæ non pertinent ad speciem: sicut hæc caro: hæc ossa: quædam que pertinent ad ipsam: sicut caro, & ossa absolute. Et sicut sunt quædam: quæ non attingunt ad formam rei: sicut pili & ungues. Quædam quæ attingunt sicut cor & hepar. Et secundum distinctionem istorum secundum speciem diuersificatur animalia secundum speciem: non autem secundum primarum distinctionem: quæ non attingunt ad formam: nec pertinent ad speciem. Sic ciuitatis sunt quædam partes: quæ non attingunt ad ciuilitatē:

ciuilitatem: nec pertinent ad formam eius. Alia sunt partes principales ipsius: & secundum distinctionem istarum distinguuntur politię: cuiusmodi sunt illa secundum quas distinguuntur principatus. Aliam causam tangit & dicit: quod politia est ordo principatum: ergo secundum distinctionem principatum, est distinctio politiarum. Sed distinctio principatum est secundum distinctionem huiusmodi partium: in quibusdam enim politijs principatus distribuuntur secundum potentiam eorum qui possunt attingere ad principatum: in alijs secundum æqualitatem quandam, sicut diuites, propter excessum diuitiarum: & egeni principantur propter libertatem: in alijs plures propter virtutē: & isti sunt medijs inter istos. Quare manifestum est: cum istę partes sint plures differentes specie: quod erunt plures politię differentes secundum speciem: & tot erunt politię, quot sunt gradus secundum excessum aliquem. Deinde cum dicit.

Maxime vero duæ videntur esse: quæ admodum de ventis dici solet: alios quidem esse Boreales: alios Australes: ceteros autem ventos horum esse excessus. Sic etiam reipublice duas esse: popularem, scilicet & paucorum potentiam: nam optimates speciem esse paucorum potentiam posuerunt: & eam, quæ vocatur reipublice, dicebant esse popularem: quemadmodum de ventis. Zephyrum quidem Boreale: Eurum autem Australem. Eodemque modo in harmonijs: ut quidam tradunt: nam & in illis posuerunt duas species: vnam doricam, alteram phrygiam: ceteras vero omnes, vel ad doricam vel ad phrygiam referri.

Ostendit quot sunt politię: & primo facit hoc. Secundo remouet errorem quorundam: ibi. (Neque vero &c.) Prima in duas. In prima dicit quot sunt secundum opinionem aliorum. In secunda quot secundum opinionem suam: ibi. (Maxime quidem &c.) In prima dicit: quod secundum intentionem aliorum duæ videtur maxime esse politię: sicut duo sunt veteri principales, scilicet Australis & Borealis: & quod alij omnes, sunt prætergressiones istorum duorum & quod ab eis deficientes reducuntur ad ipsos. Vna est paucorum: alia est popularis. Optimatum autem dicunt esse sub paucorum & reduci ad eam: & politiam dicunt esse popularem quandam sicut accidit in veteris: ad illos enim duos omnes alios reducunt: sicut Zephyrum ad Boream: Eurum autem ad Austrum. Eodem modo accidit in proportionibus musicalibus. Sunt enim duæ harmoniæ principales quibus omnes alia coordinantur, scilicet doricæ & phrygiæ. Dorica dicitur harmonia primi toni. Phrygia vero tertij. Et istis alias coordinant, quasdam reducunt ad doricam: quasdam ad phrygiam. Similiter in proposito duas posuerunt principales, scilicet popularem & paucorum: & istis duabus alias coordinauerunt. Deinde cum dicit.

Maxime quidem igitur consueuerunt de reipublice sic existimare: sed certe verius ac melius est: ut nos diuisimus, duarum, vel vnius recte constituta, ceteras esse transgressiones: ut recte harmoniæ: sic etiam optimæ reipublice, ad paucorum quidem potentiam inclinant, quæ duriores sunt ac magis violentæ: quæ vero remissæ & molles, ad popularem statum.

Declarat quot sunt secundum suam opinionem: & dicit, quod antiqui sic consueuerunt diuidere politias: melius tamē est: quod diuidamus eas secundum, quod superius dictum fuit scilicet, quod quædam, sunt politię recte: quædam quæ sunt transgressiones: ita, quod vnius politię bene ordinatæ vel duarum: alia sunt transgressiones: puta quædam transgressiones sunt

A bene commensuratæ: sicut est illa: quæ communi nomine nominatur reipublice. Alia vero sicut transgressiones. Deinde cum dicit.

Neque vero popularis ita simpliciter ponenda est: ut quidam ponunt: ubi multitudo dominatur: nam & in paucorum potentijs: & vbiq; maior pars præualet. Etenim si essent vniuersi mille trecenti: & horum mille forent opulenti: neque partem gubernationis darent trecentis illis pauperibus igne: ac in cæteris partibus: nemo certe diceret hanc esse popularem. Eodemque modo, si pauci quidem inopes in ciuitate plus possent quæ multi & opulenti: nec honores illis impartirentur: nemo vtiq; diceret hanc esse speciem: quæ appellatur paucorum potentium.

B Remouet errorem quendam circa distinctionem status paucorum & popularium: & primo probat, quod non distinguuntur sicut ipsi posuerunt eas distinguunt proponendo intentum suum. Secundo ostendit qualiter distinguuntur: ibi. (Potius itaque.) In prima dicit, quod non oportet, quod determinetur status popularis: sicut quidam consueuerunt ponere & determinare ipsum simpliciter: ita, quod status popularis sit politia: in qua multitudo principatur: quia contingit, quod in statu paucorum multi diuites dominantur: & tamen tunc non erit status popularis. Non ergo debet status popularis determinari: per hoc, quod multi principentur: nec paucorum debet determinari: per hoc, quod pauci dominantur: quoniam si essent in aliqua ciuitate mille trecenti: & mille essent diuites & principarentur alij trecentis pauperibus: & liberis existentibus: & non concederet aliquid de principatu: sed tantum subicerentur eis: nullus diceret eos principari principatu populari: et tamen multitudo dominaretur. Non ergo per hoc determinatur popularis status: quia multi principantur. Similiter si illi trecenti pauperes: & pauci respectu aliorum existentes essent meliores diuitibus & principarentur: diuites autem non principarentur, sed subicerentur illis: ralem politiam nullus diceret statum paucorum: & tamen pauci sunt principes. Quare manifestum est, quod status paucorum non debet determinari: per hoc, quod pauci dominantur. Deinde cum dicit.

Potius itaque dicendum fuerit: popularem quidem esse: cum penes ingenuos homines est gubernatio. Paucorum autem potentiam, cum penes opulētos: sed contingit, ut alteri multi sint: alteri pauci: plerique enim ingenui sunt: rari vero diuites.

Declarat quomodo determinandæ sunt reipublice, paucorum & populares: & habet partes duas. In prima proponit: quod per se determinantur libertate & diuitijs: & per accidens multitudine & paucitate. In secunda probat: ibi. (Etenim si &c.) In prima dicit: quod magis dicendum: quod status popularis sit: quando liberi existentes principantur: paucorum quædo diuites. Sed accidit liberis esse plures: diuites vero paucos: & ideo per accidens determinantur paucitate & multitudine. Deinde cum dicit.

Etenim si magistratus honoresque publici secundum dignitatē distribuērentur: ut in Æthiopia quidam tradunt fieri: vel secundum pulchritudinem paucorum esset gubernatio: cum parua sit multitudo magnorum & formosorum.

Probat istud: quod dictum est: et primo probat, quod multitudo & paucitate per se non distinguuntur nec determinantur. Secundo, quod solum determinantur per se per diuitias & paupertatem: sed oportet adiungere multum & paucum: licet per accidens: ibi. (Vixuntamen.) In prima dicit

dicit ita dictum est, quod paupertate & diuitijs per se determinantur popularis & paucorum: sed per accidens multitudinem & paucitatem: quia si per se distribuerentur principatus secundum magnitudinem: sicut dicunt quidam fieri in Aethiopia: vel secundum pulchritudinem: ita, quod ille qui esset maior & pulchrior principaretur: cum pauci sint pulchri & magni: esset tunc paucorum. hoc autem falsum est. Status enim paucorum tantum est cum diuites principantur. Quare manifestum est, quod per se non determinantur paucitate & multitudine. Deinde cum dicit.

Veruntamen his solum non satis est respu. istas determinasse: sed cum plures sint partes & multitudinis, & paucorum potentium: adhuc resumendum est, ut neque ingenui pauci existentes, pluribus neque multitudo, ingenuis dominetur, ut in Apollonia quae est in Ionio: & in Thera. In utraque enim istarum urbium honores, dignitatesque erant illorum, qui nobilitate praestabant, & qui primi in eas Colonias venerat: qui erant pauci: non autem diuitum: licet multitudine superarent, populus. ut in Colophone antiquitus. Ibi enim possidebat magna patrimonium multitudo antequam bellum gereret aduersus Lydos. Sed est multitudinis quidem gubernatio: quando ingenui homines & inopes multi existentes gubernant tempus. Paucorum vero potentium quando opulenti & nobiliores pauci existentes, gubernant. Quod igitur plures sint rerum publicarum species: & quibus de causis patet.

Declarat, quod paucitate & multitudine distinguuntur: sed per accidens: & oportet ista adiungere, & dicit, quod status paucorum & status popularis non sufficienter habent determinari his differentiis solum scilicet paupertate & diuitijs: sed cum sint plures partes popularis & paucorum, oportet adiungere aliqua ad determinationem eorum saltem per accidens: quoniam si pauci liberi existentes principantur pluribus non liberis: non dicemus, quod sit principatus popularis: sicut accidit in Apollonia quae est in Ionio & in Thera. In istis enim urbibus principabant excellentes secundum ingenuitatem, et pauci existentes erant ad alios collati, & iam non erat status popularis. Similiter si multi diuitias excedentes principarentur: non diceremus popularitatem: sicut accidit antiquitus in quadam ciuitate quae dicitur Colophon. In illa enim ciuitate erant plures diuites antequam fieret bellum inter ipsos & Lydos et principabantur: attamen non erat popularis: sed sic debet determinari popularis ut dicatur, quod status popularis est in qua plures existentes liberi & pauperes principantur: & status paucorum est quando diuites pauci existentes, vel nobiles dominantur. & tunc concludit, quod sunt plures politiarum dicens: quod manifestum est, quod politiae sunt plures, & propter quam causam sunt plures.

LECTIO TERTIA.

Ex quibus partibus hoc est personis res publicae consent: & quae partes necessariae sint, quaeue adiunctae: quaeque sibi coherere possint, & quae non.

Quamobrem vero plures sint, quam ille quas diximus: & quae nam istae sint, & propter quod, deinceps dicemus: principio inde prius assumpto: fatemur enim non vnam partem: sed plures omnem habere ciuitatem.

Postquam philosophus declarauit, quod plures sunt politiae & propter quam causam & quot sunt aliquo modo: in parte ista declarat, quod sunt plures politiae quae dictae

E sunt, & ostendit hoc quasi ex virtute cuiusdam medijs per quod ostendebat prius, quod sunt plures: & diuidit in duas. In prima ostendit, quod sunt plures quae dictae sunt. In secunda ostendit quae sunt principales inter illas secundum alios. ibi. (Ceteras ergo.) Adhuc prima in duas. In prima praemittit intentum suum proponendo principium ad probandum hoc. In secunda profectur. ibi. (Vt igitur.) In prima dicit sic: dictum est, quod sunt plures politiae: quaedam enim sunt rectae & istae sunt tres: regnum: optimatum status, & respublica. Et sunt tres non rectae: tyrannis: paucorum: & popularis: modo dicendum est, quod sunt plures politiae quae dictae sunt & quae sunt illae et propter quam causam sunt plures accipiendum principium ad hoc probandum quod prius assumptum fuit ad probandum, quod essent plures scilicet, quod omnis ciuitas plures partes habet & non vnam solum: ex isto enim eodem probabitur, quod sint plures quam quae dictae sunt. Deinde cum dicit.

Vt igitur si animalis vellemus species capere, primo segregare id quod necessarium sit animal omne habere: ceu quoddam sensus instrumentum: & quod cibum conficiat: atque receptor: putos, & ventrem: & praeterea illas: quibus mouentur partes: si itaque tot species solum: harum vero differentiarum forent. Dico autem ceu oris genera plura, & ventris, & sensuum instrumentorum: & praeterea earum quibus mouentur partium, harum coniugationis numerus necessario efficiet plura genera animalium. Non enim fieri potest, ut idem animal habeat plures differentias oris: sicut etiam neque aurium. Itaque quando susceptae sint omnes combinationes istorum, facient species animalis: & tot quidem species, quot coniugationes sunt partium necessariarum.

Probat accipiendum simile in his quae sunt secundum naturam: quia politia assimilatur eis. Est enim politia secundum rationem. ea autem quae secundum rationem sunt posteriora his quae sunt secundum naturam: & ortum habent ex illis: & ideo assumit simile in his ad probandum intentum suum: & habet partes duas. Primo assumit simile. Secundo adaptat ad propositum. ibi. (Eodem modo.) Circa primum intelligendum est, quod sicut dictum est prius partium materialium, quaedam sunt quae pertinent ad speciem: quaedam autem non. Partes pertinentes ad ipsam sunt sine quibus species non potest esse: sicut caro et os pertinent ad speciem hominis: quia sine his non potest esse homo. Partes materiales non pertinentes ad speciem sunt, sine quibus species potest reperiri: sicut ista ossa & istae carnes non pertinent ad speciem humanam: quia sine istis potest esse homo. Secundum igitur distinctionem partium pertinentium ad speciem distinguitur forma: quauis distinctio formae non sit propter distinctionem materiae. De talibus vero partibus secundum quarum distinctionem distinguuntur formae & species loquitur hic philosophus & dicit: quod si aliquis velit accipere species animalis, oportet, quod distinguatur partes materiales animalis, sine quibus non potest esse forma animalis: non autem sine quibus animal potest esse ut dicat, quod partium animalis materialium aliud est sensitiuum: animal enim determinatur sensu: & ideo oportet esse vnam partem sensitiuam organicam. Aliud nutritiuum: aliud digestiuum: cum animal nutriatur, oportet, quod recipiat alimentum, et quod digerat. ista autem sunt per diuersas partes, quare animalis est quaedam pars receptiua alimentum: sicut os: alia digestiua sicut venter. Tertiam non adiungit hic: quae necessaria est: per quam scilicet emittit impurum & superfluum: sed in libro de morte & vita adiungit illam. Iterum cum animal moueatur vel de loco ad locum: sicut animalia: quae

quae mouentur motu progressionis vel motu dilatationis & contractionis: sicut quaedam imperfecta oportet, quod habeat partes aliquas opportunas ad motum. Si ergo sint tot partes animalis & istarum partium sint plura genera differentia secundum speciem: sicut sunt plura genera oris & ventris quae differunt secundum speciem. Similiter & plura sensitiua differentia secundum speciem & plures partes opportuna ad motum: Manifestum est, quod secundum distinctionem istarum partium est distinctio specierum animalium: quia non est possibile, quod idem animal secundum speciem habeat plures ventres differentes secundum speciem, & plures aures et plures differentias oris: quia si animal sit vnius speciei, oportet, quod partes sint vnius speciei: quia per formam ipsam partes eius determinantur. Ergo illae quae terminantur per formam vnam sunt vnius speciei. Non ergo possibile est vnius animalis esse plures differentias specificas oris & sic de alijs. Quare manifestum est, quod si accipiantur omnes combinationes quae possibiles sunt istarum partium animalium, quae differunt secundum species, quae erunt diuersae species animalis, & tot quot sunt tales combinationes. Deinde cum dicit.

Eodem modo de rebus publicis: ciuitates enim non solum ex vna: sed ex multis partibus constant, ut sepius dictum est.

Applicat ad propositum & intendit istam rationem: secundum distinctionem partium pertinentium ad speciem distinguitur species: sed plures sunt partes pertinentes ad rationem politiae, & plures quae dictae sunt: ergo plures erunt politiae & plures quae dictae sunt. Circa istam rationem duo facit: primo applicando simile ad propositum ponit minorem. Secundo probat eam. ibi. (Vna quaedam &c.) In prima dicit, quod sicut secundum distinctionem partium animalis pertinentium ad speciem est distinctio specierum animalis: & plures sunt species animalis cum sint plures tales partes: eodem modo sunt plures politiae: quia diuersae sunt partes ciuitatis differentes secundum speciem: non enim ciuitas ex vna parte componitur: sed ex multis sicut frequenter dictum est superius. Deinde cum dicit.

Vna quidem pars est circa alimenta multitudo, quos agricolas dicimus. Altera vero pars circa ministeria: ceu artifices: sine quibus ciuitas habitari non potest. Harum vero artium aliae sunt necessariae: aliae ad delicias pertinent, et ad vite cultum. Tertia pars est forensis multitudo: quae circa emendum vendendumque & circa mercaturam, & nummulariam versatur. Quarta pars mercenarij.

Probat, quod sunt plures partes ciuitatis. Sunt autem tres gradus in ea, infimus: medius: & supremus: & secundum hoc diuiditur in tres partes. In prima enumerat partes populi quae est in gradu infimo. Secundo enumerat partes medias. ibi. (Quinta.) Tertio partes supremas. ibi. (Reliqua.) In prima dicit bene dictum est: quod sunt plures partes ciuitatis. Vna enim est multitudo quae administratiua est alimentum: sicut sunt agricolae: & ista est prima pars et necessaria: alimentum enim necessarium est in ciuitate: & ideo necessarii sunt illi qui administrant ipsum. Secunda pars ciuitatis quantum ad gradum inferiorem sunt viles mercenarij: & dicuntur viles mercenarij qui in operibus suis maculant corpus sicut sunt fullones, & coriarij, & alij huiusmodi artifices sine quibus non potest ciuitas inhabitari: & istarum artium multa sunt genera. Quaedam enim est: quae est ad necessitatem ciuitatis: sicut textiua et coriaria: sine enim istis non est ciuitas. Alia est propter delectationem & bene viuere: sicut musica: & quaedam: quae ordinantur ad superfluas delectationes, sicut musica quaedam, & quaedam quae nocuae sunt ciuitati: sicut taxillaria & aleatiua. Tertia pars ciuitatis est forensis: quae est circa venditiones & emptiones & negociationes & nummularios:

A Quarta pars ciuitatis est mercenaria: & dicuntur mercenarij qui locant opera sua. Sic igitur sint quattuor partes ciuitatis quantum ad inferiorem gradum ipsius. Deinde cum dicit.

Quinta propulsores belli: quae quidem pars non minus necessaria est ciuitati, quam aliqua superiorum, si velint tueri libertatem. Impossibile est enim ut quae ciuitas vocari mereatur, sit natura serua. Per se enim sufficiens ciuitas: seruus autem non per se sufficiens est.

Enumerat partes medias ciuitatis: & dicuntur medic: quia medio modo se habent inter primum principis & populum qui tenet inferiorem gradum: & diuidit in partes quinque. In prima probat, quod propugnatiuum sit pars ciuitatis. In secunda, quod iudicatiuum. ibi. (Atqui &c.) Et in tertia, quod consiliatiuum. ibi. (Iudicarie exhibitores &c.) In quarta, quod diuites. ibi. (Septima &c.) In quinta, quod directiuum populi. ibi. (Octaua &c.) Prima istarum diuidit in duas. In prima probat, quod propugnatiuum sit pars ciuitatis. Secundo remouet errorem quorundam. ibi. (Quae propter &c.) In prima dicit, quod quinta pars ciuitatis computando quattuor primas partes: & prima inter medias est, quod propugnatiuum est pars quae non est minus necessaria quam aliqua praedictarum si non debeat ciuitas esse serua. manifestum enim est, & inconueniens, & contra rationem ciuitatis ipsam esse naturaliter serua. Et ratio huius est: quia ciuitas est per se sufficiens: sed illud quod seruum est non est per se sufficiens: quia omnes operationes eius ad alterum ordinantur. Illud autem cuius operationes ad alterum sunt: non est per se sufficiens. quare manifestum est, quod ciuitas non debet esse serua. Sed si ciuitas non haberet pugnantem contra aduersarios subiugaretur alijs & esset serua. Quare manifestum est, quod necessarium est in ciuitate esse propugnatiuum. Deinde cum dicit.

Quapropter in libris de repu. ornate quidem hoc, sed non sufficienter dictum est a Socrate. Inquit enim ex quatuor maxime necessarijs ciuitatem constare: hos autem esse textorem: agricolam: coriarium: aedificatorem. Rursus vero adiungit quasi illi non sufficienter: fabrum ferrarium: & pastorem: & insuper negociatorem, & nummularium. & haec omnia complent primam ciuitatem: quasi vero ciuitas omnis necessariorum gratia sit constituta: ac non magis gratia honesti: & quasi aequae indigeat coriarijs & agricolis.

Remouet errorem Platonis: & diuidit in duas. In prima ostendit, quod insufficienter dixit de partibus ciuitatis. Secundo tangit quod dixit Plato de propugnatiuo. ibi. (Propulsores &c.) In prima dicit: ita dictum est, quod quattuor sunt partes ciuitatis necessariae circa gradum infimum ciuitatis: & est alia pars non minus necessaria quae dicitur propugnatiuum: propter quod manifestum est: quod quidam sicut Plato leuiter: hoc est sine inquisitione & non sufficienter dixit de partibus ciuitatis. Dixit enim Socrates & vocat Platonem Socratem: quia Plato intulauit politiam nomine Socratis magistri sui, quod quattuor sunt partes valde necessariae & sine quibus non potest esse ciuitas. Dixit autem illas partes esse: agricolam, curantem de alimento: & manifestum est, quod ista est necessaria: quia sine alimento non potest esse ciuitas. aliam dixit textorem & coriarium: sine istis enim non potest esse sibi ciuitas, aliam dixit aedificatorem: ciuitas enim ex domibus est: ideo oportet, quod sint edificatores in ciuitate. Ista quattuor posuit necessarias ciuitati. Iterum posuit alias quas dixit non necessarias scilicet fabrum ferrarium: & dicit ferrarium qui operatur ferro. Iterum pastores qui curam habent de animalibus

malibus. Iterum negociatorem & nūmularium. Et istas dixit esse complementum primæ ciuitatis. Vocabat autem primam ciuitatem vt est ex primis partibus composita. Sic autem posuit ac si ciuitas esset gratia ipsius viuere absolute: & non propter bene viuere: ac si ciuitas tantū primo & per se sit ex aequalibus: sicut coriarij & agricolæ: non autem est ita: non enim ciuitas est gratia ipsius viuere absolute: sed gratia ipsius bene viuere: & propter hoc multæ aliæ partes sunt necessariæ in ipsa quas ille nō posuit. Iterū ciuitas non tm̄ indiget aequalibus immo inæqualibus: et ideo dicendū est, q̄ errauit. Deinde cū dicit.

Propulsatores autem belli non primam faciunt partem antequam aucta regione, ac vicinis contractis ad bellum deueniatur.

Tangit quod dixit de propugnatione et dicit, q̄ de propugnantibus similiter nō bene dixit: q̄ in principio cum ciuitas edificaretur, non fuerunt necessarij: sed postea cū ciuitas augmentatur: & extenditur ad fines: vel ad terminos alteri: ciuitatis: ex quibus sepe causat̄ dissensio ad reprimendū violentiā aduersariorum. Deinde cū dicit.

Atqui & in quatuor illis, & in quocunq; cōmunicatibus, necessarium est esse aliquem, qui ius dicat ac decernat. Siquidem ergo animam, quis ponat animalis esse partē magis q̄ corpus: & ciuitatum magis talia, ponendum est esse partes, q̄ ea quæ pertinent ad necessarium vsum. Propulsatores belli videlicet ac iustitiæ iudicariæ exhibitores.

Ostendit, q̄ iudicatum sit pars ciuitatis. & dicit, q̄ iterum inter quatuor partes: vel quot quot ponantur necessarium est esse in ciuitate partem quæ determinet & diffiniat accusationes & disceptationes quæ sunt in ea, & faciat iustum & hoc probat: quia sicut anima se habet ad corpus: sic iudex se habet ad ciuitatem: nam sicut anima vel intellectus inquirat & consiliatur & iudicat de inuentis, sic iudex inquirat & consiliatur de conferentibus ad finem politiæ & iudicat, sed anima necessaria pars est animalis & hominis, magis q̄ corpus. ergo similiter iudex est pars necessaria in ciuitate & q̄ propugnatium & magis q̄ illa quæ ordinatur ad vsum corporis. Probat autē philosophus de istis, q̄ sint partes magis q̄ de alijs: quia de istis minus videbatur, q̄ essent necessaria: & precipue minus videretur si ciuitas esset instituta gratia ipsius viuere absolute. Deinde cum dicit.

Ac præterea consultores quod est ciuile prudentiæ opus: & hoc siue separatim existat quibusdam: siue eisdem: nihil refert ad hunc sermonem: nam & in armis esse, & agros colere sæpe contingit eisdem. Quare si hæc, & alia ponenda sunt ciuitatis esse partes: manifestū est, q̄ & propulsatores belli pars necessaria sunt ciuitatis.

Ostendit, q̄ consiliatum sit pars ciuitatis: & dicit, q̄ consiliatum est pars ciuitatis: & ratio huius est quia consiliari est opus politici: habet enim politicus consiliari de conferentibus ad finem ciuitatis. quare manifestum est, q̄ ad politicum pertinet consiliari. Sed quæ pertinent ad politicum, s̄m, q̄ huiusmodi sunt de necessitate ciuitatis. quare consiliatum est pars ciuitatis. Ista autem scilicet consiliatum & iudicatum, vtrum separatim existat: vt alius sit ille qui iudicat, alius sit qui consiliat, alius qui in armis est, alius qui colit agros: siue non separatim existant: sed vnus & idem sit qui iudicat & consiliatur: nihil differt ad propositū: hoc enim possibile est: videm⁹ enim q̄ idē potest esse miles et agricola: similiter idem potest esse iudicans & consilians. Si igit̄ miles & agricola sint par-

tes ciuitatis: manifestum, q̄ & ista & illa quæ ordinantur ad bella pars erit ipsius. Deinde cum dicit.

Septima pars est eorum qui magna patrimonialia habentes, reipublice onera sustinent: quos opulentos vocamus.

Ostendit, q̄ diuites sunt partes ciuitatis: & dicit, q̄ septima pars ciuitatis cōputando oēs præcedentes, est illa: quæ ministrat diuitias: quā partem dicimus opulentos. Cum enim ciuitas debeat esse p se sufficiens, oportet, q̄ habeat diuitias: aliter non esset. & ideo illi sunt necessarij in ciuitate, qui habent huiusmodi diuitias. Deinde cum dicit.

Octaua eorum, qui publicam operam exhibent: & qui in magistratibus gerendis occupati existunt, ciuitas enim absq; magistratibus esse nō potest. Necessarium igitur est esse quosdam qui magistratus gerere valeant: & hoc munus sufferre, vel perpetuo, vel ad tempus.

Ostendit, q̄ directiuum populi sit pars ciuitatis: & dicit, q̄ octaua pars ciuitatis est illa quæ magistratus gerat: id est directiuum sit populi. Ista autem est necessaria: quia populus est sine ratione, & ideo indiget aliquo directiuo: ne præter rationem moueatur. Deinde cum dicit.

Reliqua vero sunt illa: de quibus supra determinauimus in consulendo, et ius litigantibus reddendo versari. Si igitur hæc ciuitatibus adesse oportet, recte q̄ fieri & iuste: necessarium est esse aliquos, qui virtutem habeant rerum ciuiliū.

Ostendit, q̄ suprema pars ciuitatis est necessaria: & dicit, q̄ pars quæ administratiua est in ciuitate circa principatus necessaria est in ciuitate: quia ciuitas non potest esse sine principibus: cuius probatio est. Quia politia est, ordo principatum & maxime primi, ergo manifestum est, q̄ necesse est aliquos esse in ciuitate potentes principari: vel semper: vel aliquādo: ita, q̄ aliquando vnus principetur aliquando alius. Similiter alia de quibus dictum est, scilicet de cōsiliatione: & de illo qui determinat disceptationem inter aliquos altercantes de iusto, oportet esse, in ciuitate. Si igitur hæc in ciuitate fieri possunt bene & iuste, & iniuste & male, oportet autē hoc fieri bene: hoc autem non potest esse sine virtute dirigente, manifestum q̄ necesse est aliquos viros politicos principari in ciuitate s̄m virtutem. Sic igitur apparet, q̄ sunt plures partes, ciuitatis differentes s̄m speciem & rationem: quare erūt plures politiæ. Si autem aliquis dicat quod superius dictum est: q̄ sunt sex, tres rectæ: & tres transgressæ: & non plures. Dicendum quod superius dixit, q̄ sunt sex genera politiæ & non plures: quædam tamen ipsarum habent species sub se contentas: et sic hic loquit̄, vnde vult, pbare q̄ sunt plures politiæ s̄m species. Deinde cum dicit.

Cæteras ergo potentias eisdem adesse posse videntur pluribus: ceu eisdem esse propulsatores belli: et agricolas: et artifices. Et præterea consultores & iudicantes: arrogant quoq; sibi virtutem cuncti, & multifariam se idoneos existimant ad gubernandum. Verum pauperes: ac diuites eisdem esse impossibile est. Quapropter hæc partes præcipue videntur esse ciuitatis, inopes scilicet & opulenti.

Ostendit quæ sunt principales inter istas s̄m intentionem aliorum. Et diuiditur in duas, s̄m, q̄ per duas rationes ostendit, q̄ s̄dem possunt esse consiliantes & iudicantes, quæ sunt principales. Secūda ibi, (Et præterea &c.) In prima dicit q̄ cū sint multæ partes ciuitatis: duæ tamē videntur

videntur esse principales & maxime oppositæ scilicet diuites & ægeni. Alias enim partes contingit multis eisdem existere simul, verbi gratia. Idem possunt esse propugnantes & agricolæ & artifices. Iterum idem possunt esse consiliantes & iudicantes. Iterum cum his possunt esse virtuosij. Sed impossibile est vnum & eundem simul esse diuitem & pauperem. Propter quod manifestum est: q̄ diuites & ægeni videntur esse maxime principales partes ciuitatis: & maxime differentes: propter quod duæ maxime videtur partes ciuitatis esse, in quibus diuites vel pauperes principantur. Deinde cum dicit.

Et præterea ex eo q̄ vt plurimum, alij pauci sunt, alij multi maxime omnium contrarij inter se partes istæ apparent. Itaq; & respu. secundum earum præualentiam constituerunt: ac duæ videntur scilicet popularis, & paucorum potētia.

Ponit secundam rationem. Et dicit, q̄ iterum diuites & ægeni videntur duæ partes esse ciuitatis maximæ contrariæ: quia vt in pluribus diuites sunt pauci & pauperes multi. Quare manifestum est, q̄ politiæ quæ determinantur s̄m excessus istarum partium, erunt duæ politiæ maximæ contrariæ & diuersæ. Ex quo manifestum est, q̄ popularis & paucorum sunt duæ politiæ diuersæ & distinctæ: quāuis autem diues s̄m, q̄ diues: & pauper s̄m, q̄ huiusmodi, maxime differunt, ne vnus et idem simul possit esse diues & pauper: tamen non maxime differunt s̄m rationem bonitatis & malitiæ. Et ideo considerando s̄m rationem boni & mali, non maxime differunt: sed sunt aliq; quæ plus differunt. Vterius concludit quod dictum est prius: quod sunt plures politiæ quā quæ dictæ sunt & propter quam causam.

LECTIO QVARTA.

Popularis administrationis quinque modi enumerantur & paucorum status quatuor, quorum vltimu qui non legibus sed decretis regunt, persimiles sunt tyranno.

Quod igitur sint plures respub. & ob quas causas, dictum est prius.

Postquam philosophus ostendit plures esse politias in generali: ostendit in speciali esse plures distinguendo quædam genera ipsarum sicut popularem & paucorum. Et diuiditur in duas. In prima præmittit intentum suum. Secundo prosequitur. ibi. (Quod vero &c.) In prima dicit, q̄ postquam dictum est: q̄ sunt plures species politiæ in generali, dicendū est, q̄ plures sunt species popularis & paucorum: & hoc manifestum erit ex eodē principio: ex quo probatum fuit in generali: quod sunt plures species politiæ. Deinde cum dicit.

Quod vero & popularis ipsius spēs sint plures: & paucorum potentium ostendamus. Patet autē hoc ex his quæ dicta sunt: nam & in plebe & in nobilitate plura sunt hominū genera. Plebis quidem vna species, agricolæ. Alia, artifices. Alia, negociatores, qui emēdis vendendisq; rebus intendunt. Alia circa rem maritimam: & horum alij bellatores: alij mercatores: alij nauarum: alij piscatores: multis enim locis horum omnium turba ingens: vt piscatores Tarenti & Bizantijs. Naualis multitudo Athenis. Mercatores i Aegina & Chio. Portitores in Tenedo. Insularum manuales & paruas facultates habentes, qui ociosi esse non possunt. Præterea qui non ex vtroq; parte ciues sunt orti: liberi tm̄ homines: & si quæ huiusmodi plebeiorum hominū species altera.

A Prosequitur & primo ostendit, q̄ sunt plures politiæ populares & plures paucorum. Et primo in generali. Secundo in speciali & diuisim. ibi. (Popularis igitur.) In prima intendit istam rationem. Secundum distinctionē partium pertinentium ad speciem: distinguit species. sed partes materiales populi pertinentes ad rationem status popularis: & partes diuitum pertinentes ad rationem potentia paucorum sunt plures: quare sunt plures species popularis & paucorum, huius rationis declarat minorē: & primo, q̄ sunt plures partes populi. Secundo, q̄ sunt plures partes diuitum. ibi. (Nobilitatis &c.) In prima dicit, q̄ plures sunt partes populi differentes s̄m speciem: et diuitum similiter: vna quidem species vel pars populi est agricultura. alia circa artes sicut operadores: alia quæ versatur circa emptionem et venditionem. alia quæ circa mare: & ista multas habet sub se species. Quædam enim est quæ ordinatur ad bellicas operationes. Alia quæ ad pecunias acquirandas. Alia est nautica solum, quæ merces vehit, alia ad piscandum: in diuersis autem locis multi sunt operantes s̄m singula istorum: sicut in Tarento & Bizantio multi sunt piscatores. Athenis sunt multi nauarum. In Aegina vero & Chio sunt multi negociantes in mari. Et in Tenedo multi sunt transportantes per mare. Vterius est alia pars, populi quæ dicitur manualis quæ laborat manibus. Hoc autem est: quia modicum habent substantiam tales vnde possunt viuere. & ideo nō possunt vacare speculationi vel actibus bellicis. Vterius est alia species populi, scilicet, si aliquis non natus sit ex duobus ciuibus liber, pars populi est. Iterum si sit aliqua alia species multitudinis, pars populi est. Deinde cum dicit.

Nobilitatis vero diuitiæ: genus: virtus: disciplina: & his similia: quæ dicuntur secundum eandem differentiam.

Ostendit, q̄ sunt plures partes diuitum. Et dicit, q̄ insigniū plures sunt partes. Quidā enim sunt diuites, quia diuitias habent. Alij nobiles. Alij virtuosij & disciplinarij: & quicunq; alij similes istis, secundum eundem modum partes sunt insignium. Deinde cum dicit.

Popularis igitur prima species dicitur maxime s̄m æqualitatem. Vult enim lex huius popularitatis pares esse diuites & pauperes: nec alteros plus posse: alteros minus: sed vtrosque esse æquales: siquidem maxime libertas est in populari statu: vt putat quidā, & æqualitas certe esset maxime pariter omnibus reipublice. participatibus. Cū vero populus sit multitudo, et id obtineat q̄ pluribus videat̄: necesse est, vt hæc sit popularis gubernatio. Vna igit̄ species popularis est hæc.

Prosequitur modos popularis & paucorum in speciali & diuisim. Et diuiditur in duas: quoniam in prima parte ponit modos popularis & paucorum. Secundo cū dicit. (Sunt insuper &c.) Ponit modos status optimatum. Ad huc prima diuiditur in duas. Quoniam in prima ponit modos istarum politiarum. Secundo assignat rationem istorum. secunda ibi. (Nec latere &c.) Adhuc prima in duas. In prima enumerat modos popularis. In secunda modos paucorum. ibi. (Paucorum vero &c.) Prima in quinque s̄m, q̄ enumerat quinque modos popularis: quorum tamē primus & vltimus in vnum incidūt vt videbitur. Secunda ibi. (Alia vero &c.) Tertia ibi. (Alia species.) Quarta ibi. (Alia species.) Quinta ibi. (Alia species &c.) In prima dicit: q̄ prima species popularis quæ maxime dicitur popularis est in qua principantur s̄m omnimodam æqualitatem: & hoc apparet. Quia lex fuit in tali politia, q̄ de honoribus non plus distribueretur diuitibus q̄ ægenis: vel virtuosij q̄ non virtuosij: sed æqualiter istis & illis. Iterum dicebat lex, q̄ isti non magis deberent dominari q̄ illi:

¶ illi: nec econuerso: sed isti & illi indifferenter: quia sunt similes vel æquales. Et ideo quia æqualitatem habent in libertate, æqualiter debent dominari & recipere de honoribus, non plus vnus q̄ alter. Si enim libertas maxime sit in populari vt dicunt plures: in ista autē sunt omnes & quales. Manifestum est, q̄ maxime erit politia & æqualitas fm̄ ipsum, si omnes communicent in omnibus æqualiter. Et, q̄ ista species sit popularis, probat sic. In ista enim specie politia dominatur populus siue multitudo: quia omnes sunt æquales fm̄ libertatem, & principatus distribuitur secundum ipsam. Et ideo multitudo tota dominatur: sed vbi multitudo dominatur: popularis est: hæc igit̄ est vna species popularis. Deinde cum dicit,

Alia vero species, vt magistratus: honoresq̄ in repu. secundum censum patrimoniorum: & eum quidem paruum, tribuantur: ita vt qui tanta possidet, habilis sit ad honores reip. suscipiendos. Qui vero non possidet: sit inhabilis.

Ponit secundam speciem. Et dicit, q̄ secunda species popularis est in qua assumitur aliquis ad principatū propter aliquem terminum diuitiarum: paruum quidem. Et adiūgit paruum ad hoc, vt plures possint regere. Si enim non assumerentur nisi qui magnum possiderent censum: esset admodum paucorum: & sic non esset popularis. Deinde cum dicit,

Alia species popularis est, vt omnibus omnino ciuibus habitas sit, modo nō sint aliqua ex causa obnoxij: dominetur autem lex.

Ponit tertiam speciem. Et dicit, q̄ tertia species popularis est in qua omnes habiles sunt ad magistratus gerendos: dummodo non sint obnoxij ex aliqua causa: puta q̄ ex aliquo crimine ciuilitatem amiserint, vt contingit capite diminutis: aut quia serui sint, vel aliquo alio modo ciuilitate careant. Et in isto principatu principans principatur fm̄ legem: cum enim quilibet assumat. Et quilibet ex se nō potest esse sufficiens dirigere: oportet, q̄ sit dirigibilis & a lege dirigat. Iterū non esse possunt vacare: ideo oportet, q̄ fm̄ legem principentur. Deinde cum dicit,

Alia species popularis est: vt omnes omnino habiles sint ad magistratus gerendos: modo sint ciues, & dominetur lex.

Ponit quartam speciem. Et dicit, q̄ quarta species popularis est in qua aliqui assumuntur ad principatum, siue sint serui, siue liberi, dum tamen sint in ciuilitate. Et quia nō omnes tales possunt vacare ad principatum, oportet, q̄ principetur fm̄ legem sicut prius. Deinde cum dicit,

Alia species eodem modo, nisi q̄ non lex dominatur: sed multitudo. Hoc autem fit quando populi decreta prævalent legibus.

Ponit quintam speciem & videtur eadem esse cum prima: nisi, q̄ in ista repetit magis determinate quod dixit in prima. Et diuidit in duas. In prima ponit speciem istā. In secunda ostendit, q̄ non est vere politia nec status popularis. ibi. (Merito &c.) Adhuc prima in duas. In prima ponit speciem istam. In secunda ostendit propter quā causam accidit. ibi. (Accidit autem &c.) In prima dicit, q̄ quinta species quæ videtur esse eadem cum prima, est quando multitudo principatur non fm̄ legem: sed fm̄ decretum. Et est intelligendum, q̄ decretum intelligitur dupliciter. Vno modo dicitur enunciatio quædam vniuersalis de particularibus opabilibus: sicut dicit philosophus secundo rhetoricæ suæ. Alio modo dicitur iudicium aliquod, de aliquo operabili: et sic sumitur hic decretum. Et differt a lege: quia lex est de vniuersali & obligat ad futurum: decretum vero isto modo sumptū est de particulari operabili, & obligat ad præsens tantū. Deinde cū dicit,

Accidit autē istud ob præpotentes quosdam qui populū ducunt. Nam in his rebus, in quibus dominatur lex: præpotens aliquis non fit q̄ populū ducat: sed optimi ciuū tempu. gubernant. At vbi leges non dominantur: ibi ductores populū oriuntur. Solus enim populus regit compositus vnus ex pluribus. Multitudo enim auctoritatem dominandi habet non vt singuli: sed vt omnes. Homerus autem cum dicit nō esse bonum vt plures regant: vtrum de hac dicit: vel de illa cum plures gubernant vt singuli: incertum est. Talis ergo populus: vt pote absolutam potestatem habens, dominari solus quærit nec vlli legi subesse. Efficiturq̄ dñator: itaq̄ assentatores eius in precio habentur. Et est huiusmodi populus in gubernatione sua, tyranno persimilis. Idem nempe mores: & vtrobiq̄ meliores deprimuntur. Et decreta huius populū perinde sunt vt tyranni præcepta.

Declarat propter quam causam iste modus accidit. Et diuiditur in duas. In prima proponit quod accidit, propter ductores populū et suos. Et assignat causam quare isti introducti sunt. In secunda assignat causam popularis reip. prædictæ ex dictis, ibi. (Hi auctores.) Prima in duas. In prima ostendit quare ductores sunt introducti. Secundo comparat eos ad adulatores, ibi. (Et ductores.) Dicit igitur, q̄ accidit populū dominari non fm̄ legem: sed fm̄ sententiam populū propter præpotentes. Et hoc apparet: quia in his popularibus in quibus principatus est fm̄ legem non oportet, q̄ sit ductor: sed sunt viri optimi in præ eminentia. Tunc enim populus nō ducitur fm̄ solam voluntatem alicuius: sed fm̄ legem. Præpotens autem ducit populū fm̄ suam voluntatem: non fm̄ legem. Sed vbi non est principatus fm̄ legem, ibi est ductor & suator: quia populus deficit a ratione. Et ideo indiget aliquo ductore: & cum non ducatur fm̄ legem: oportet q̄ fm̄ rationem vel voluntatem alicuius. Talis vero est præpotens & suator, & cum totus populus compositus ex multis dominatur, est sicut monarcha & princeps vnus. Omnes enim principantur non diuisim sed coniunctim. De quo dixit Homerus, q̄ nō est bonus principatus vbi multitudo principatur. Sed incertum est, vtrum intellexit Homerus, q̄ quando tota multitudo dominatur sicut vnus monarcha coniunctim, non sit per se bonus principatus: vel quādo populus dominatur ita, q̄ vnusquisq̄ dominetur. Sed quā huiusmodi populus qui est sicut monarcha quidam vult regere ciuitatem monarchice: & quia hoc nō facit ad utilitatem omnium: sed sui & contra voluntatem insigniū: oportet, q̄ dominatiū principetur, id est principatu domini ad seruū: propter quod accidit, q̄ adulatores acceptantur & honorantur a talibus: quia acceptantur & honorantur a tyrannis: cuius ratio est: quia adulator est q̄ dicit & operatur ea quæ opinatur placere: in nullo volēs contristari. Vnusquisq̄ autem diligit suam excellentiam & vult esse certus de ipsa: & ideo libenter audit ipsam & illum qui testatur de ea. Sed adulator dicit excellentiam alterius affirmando vt sibi placeat: & ideo honoratur. Et quia in ista politia sunt aliqui qui dicunt excellentiam populū: cum dicunt, q̄ omnia debent referri in populū, & q̄ vnus non debet magis dominari q̄ alius: & q̄ sunt omnes æquales: ideo in tali politia adulatores siue ductores honorantur vel acceptantur. Populus etiam iste qui sic principatur, proportionabiliter se habet tyrannis in monarchia in quibus vnus principatur. Et ideo eadem consuetudo et idem mos in vtroq̄: in vtroq̄ enim opprimuntur meliores: est enim principatus eorum dominatiū respectu

respectu meliorum: quia opprimunt ipsos, & non intendunt bonum eorum per se. Iterum in principatu istorum sunt decreta sicut in tyrannide sunt præcepta ad opprimendum meliores. Deinde cum dicit,

Et ductores suosoresq̄ huius populū sunt velut adulatores illi qui circa tyrannos versantur, & vtriusq̄ apud vtroq̄ potentia par, tam adulatoribus penes tyrannum, q̄ ductoribus suosoribusq̄ populū, apud ipsum populū.

Comparat ductorem ad adulatorē: dicens q̄ ductor & adulator sunt idē, & proportionantur. Vterq̄ enim vult dicere vel facere q̄ placeat alij. Sed differunt: quia ductor dicit ea quæ placēt populo. Sed adulator dicit ea quæ placent tyranno: quia tyrannus & populus habet magnam potestatem. Manifestum est quod vterq̄ habet magnā potestatem. Sed ductor apud populū: adulator apud tyrannum. Deinde cum dicit,

Hi auctores sunt, vt decreta, & leges infringant: & ad voluntatem populū cuncta referant. Contingit autem illis fieri potentes ex eo: quia populus dominatur omnium. Ipsi autē voluntatem populū maxime ducunt: quoniam fides a populo eis adhibetur.

Declarat propter quid accidit talis politia. Et diuidit in duas. Primo assignat causam propter quam sit principatus in ista politia secundum decretum non secundum legem. Secundo assignat causam quare totus populus dominatur. ibi. (Præterea.) In prima dicit q̄ ductores sunt causa quare populus dominatur fm̄ sententiam suam nō fm̄ leges. Dicunt enim ductores & præpotentes omnia debere referri in populū, & q̄ vnus nō debet magis dominari q̄ alius: & q̄ omnes sunt æquales. Hæc autem placet populo: ideo dominantur fm̄ sententiam: & quia populus principatur omnibus cōtingit q̄ isti sunt magni & magnam potentiam habent. Isti enim tenent opinionem populū. Sunt enim tria quæ faciunt ad bene persuadendū fm̄ Aristo. 2. rheto. scilicet prudentia: virtus: & beniuolentia. Et propter istud tertium ductores de facili suadent populo: sunt enim eis beniuoli. Deinde cum dicit,

Præterea qui de magistratibus queruntur, ad iudicium populū negocia deferunt. Populus autem gratanter audit eorum prouocationes: per hunc modum magistratus irritantur omnes.

Declarat quare totus populus principatur. Et dicit q̄ isti ductores accusantes principatus in quibus vnus vel pauci principantur: dicunt q̄ tota multitudo debet dominari & iudicare quæ sunt per alios magistratus. Omnia enim debent referri ad populū: & melius est totū principari quam partem. Populus autem gratanter recipit hanc allegationem: omnes enim facilliter exaudiunt proponentes pro eis ad quæ inclinantur: sicut intemperatus: pro actu intemperati: propter quod cū potestatem habeat principantur destruentes alios principatus. Deinde cū dicit,

Merito autem reprehendere videntur, qui dicunt huiusmodi popularem nō esse legitimam reipū. speciē. Vbi enim leges nō prævalent: nō est respu, nam lex dominari oibus debet. In particularibus aut magistratus, & politia puidere.

Declarat quod huiusmodi politia in qua principatur populus non secundum legem: sed secundum sententiam non est proprie politia nec status popularis. Et primo declarat quod non est proprie politia. Secundo quod proprie non est popularis. ibi. (Itaq̄ si.) In prima dicit quod rationabiliter videt dicere ille qui dicit q̄ huiusmodi po-

lularis non est proprie politia: et ratio huius est: quia vbi non principantur leges nō est politia: quia oportet in politia legem principari in omnibus. Oportet enim principatum & politiam iudicare de singularibus. Iudicant autem secundum leges vbi leges prouident: vbi vero non: tunc magistratus suppleant & decernunt. Et ideo vbi est politia leges principantur: sed in tali populari statu non principantur leges: sed sententia populū. ergo talis popularis status non est politia proprie. Sed aliquis argueret contra illud quod dicit, quod vbi leges non prævalent non est respu. quia monarchia regalis politia est: tamen non est principatus secundum legem: sed secundum voluntatem & rationem principantis. Ad hoc posset aliquis dicere breuiter, quod quædam est politia monarchica in qua vnus dominatur. Alia est politia poliarchica, in qua plures principantur. In politia poliarchica nō corrupta principatus est secundum leges & de tali loquitur hic Aristo. in alia non. Aliter dicendum est & melius, q̄ in omni politia recta principans dominatur secundum leges: quia in omni politia principatur aliquis secundum aliquam regulam, quam dicimus legem. Sed in quibusdam illa regula est interior existens in voluntate & ratione: in quibusdam est extra in scripto. In monarchia regali, monarcha habet istam regulam quæ est in voluntate & ratione eius: in politia poliarchica est extra in scripto: quod ergo dicebatur q̄ vbi est politia ibi est principatus secundum legem: verum est, vel intrinsecum, uel scriptam. Hic autem intelligit de scripta: & ideo non multum differt a prima: sed eam declarat. Deinde cum dicit,

Itaq̄ si est popularis vna specierum reipū. clara est, q̄ talis gubernatio in qua decretis cuncta efficiuntur, non est proprie popularis. Nullum enim decretum recipit esse vniuersale. De popularis igitur speciebus in hunc modum determinatum sit.

Ostendit quod nō est proprie popularis. Et dicit quod popularis est politia quædam. Sed talis popularis in qua sententia principantur non leges, non est politia: quia politia est secundum leges: quæ sunt de vniuersalibus: sed sententia sunt de particularibus non vniuersalibus. Nulla enim sententia est vniuersalis secundum quod hic intendimus de ipsa vt dictum est prius. Quare manifestum est quod talis popularis non est proprie popularis. Vterius concludit q̄ species popularis determinatur hoc modo. Deinde cum dicit,

Paucorum vero gubernationis species vna est in qua magnū habentes censum ad gubernationem reipū. recipiuntur: atq̄ ita magnū, vt tennes homines ad eū peruenire non possint. Is vero q̄ tanta possidet, habilis sit ad tempu. gerendam.

Enumerat modos paucorum. Et diuiditur in quatuor secundum quod ponit quatuor. Secunda ibi. (Alia species &c.) Tertia ibi. (Alia species.) Quarta ibi. (Quarta species.) In prima dicit quod una species paucorum est in qua distribuuntur principatus secundum quandam honorabilitatem: puta diuitiarum vel generis: ita q̄ egeni non attingat ad ipsos quamuis sint plures. In paucorum autem ista licitum est principanti attingere ad eandem tempu. scilicet quantum ad consilium & deliberationes communes & tractatus. Deinde cum dicit,

Alia species est cum a paruo censu est habitas: & eligunt ipsi eos quibus desit. Si igitur ex omnibus hoc faciant: videtur hoc esse potius optimatum. Sin vero ex paruo numero: paucorum potentia.

Ponit secundam speciem. Et dicit quod alia est species paucorum in qua distribuuntur principatus secundum maiores census. Et principantes possunt eligere alios consocios suos si aliqui deficiant: & si eligant illos qui deficiunt ex quibuscunque: dum tamen virtuosi sint: optimatum est. Si autem ex aliquibus ut ex diuitibus vel nobilibus: tantum paucorum. Deinde cum dicit.

Alia species est cum filius patri succedit.

Ponit tertiam speciem. Et dicit quod tertia species est quando principatus distribuuntur secundum honorabilitatem maiorem ad hanc diuitiarum aut generis: & filius in principatu succedit patri & fit princeps pro patre. Deinde cum dicit.

Quarta species cum hoc fit quod modo diximus & lex non dominatur: sed illi qui regunt. Et hanc est species in paucorum gubernatione: ut est tyrannus in monarchia. & ut est in populari statu vltima illa species, de qua diximus: & vocant huiusmodi speciem paucorum potentiam gubernationis igitur paucorum hanc species sunt.

Ponit quartam speciem. Et dicit quod quarta species est quando aliqui principantur propter honorabilitatem maximam: & filius succedit patri. Et in isto principatu non principatur lex: sed principes secundum voluntatem propriam: & sic se habet ista inter paucos: sicut tyrannus inter monarchias. sicut enim in tyrannide tyrannus principatur primo & per se propter bonum suum: & bonos opprimit: sic in isto principatu principes principantur propter bonum suum. Et ideo sicut inter monarchias tyrannus est pessima: sic inter paucorum potentias ista est pessima. Et sicut popularis vltima de qua dictum est inter omnes species popularis pessima est: assimilatur enim tyrannide: sicut dictum est prius: sic inter potentias paucorum ista est pessima: & talem paucorum potentiam vocant paucorum potentiam: quia potentes valde principantur. In fine concludit quod tot sunt species popularis & paucorum ut dictum est.

LECTIO QVINTA.

Comprobat singulas quasque species popularis administrationis, & paucorum, superius enumeratas.

Neclatere nos debet, quod multis locis accidit rempu. quae secundum leges non sit popularis: more tamen & gestione populariter gubernari. Similiter autem econuerso, apud alios contingit rempu. secundum leges esse popularem: moribus tamen & gestione ad paucorum gubernationem magis referri.

Postquam philosophus posuit modos popularis & paucorum, ponit incidens vnum. Et diuiditur in duas. In prima ponit incidens. In secunda ostendit propter quam causam illud contingit. ibi. (Contingit autem &c.) In prima dicit quod istud non debet nos latere quod accidit in multis locis: quod aliqua politia non sit secundum leges popularis: sed propter consuetudinem & modum ipsam contingit esse popularem. Similiter econuerso apud alios contingit ut sit popularis respu. secundum leges: sed per assuetudinem contingit ciues viuere secundum rempu. paucorum. Sed illud non videtur esse verum: quia leges sunt de conferentibus ad finem reipub. ergo si aliqui viuunt secundum vnam rempu. & regantur per leges alterius reipub. simul & semel intendunt diuersos fines: vel eadem respu. tendit in diuersos fines: sed hoc est impossibile. quare non videtur esse possibile quod aliqui viuunt secundum vnam rempu. & leges sint alterius reipub. Dicendum quod non est possibile quod aliqui simpliciter viuunt secundum vnam rempu. & simpliciter leges in illa sint secundum aliam:

quia simul tenderent in diuersos fines simpliciter: quod non est possibile: sed possibile est quod aliqui secundum quid viuunt secundum vnam rempu. & secundum quid regantur legibus alterius reipub. vel simpliciter quidem viuunt secundum vnam rempu. regantur autem in aliquibus legibus alterius: vel econuerso. Et id est causa dissensionis in aliquibus ciuitatibus: quod aliqui viuunt secundum vnam rempu. & leges sint secundum aliam: quia ille qui cognoscit leges & amat eas odit volentes viuere secundum eas leges: & hoc est causa dissensionis. Deinde cum dicit.

Contingit autem hoc maxime post mutationes reru. non enim statim mutantur: sed contenti sunt ab initio homines parua accessione potentiae. Itaque leges quidem manent ut prius erant. praualent tamen qui rempu. mutauerunt.

Ostendit quando & propter quam causam accidit aliquos viuere secundum vnam rempu. & leges secundum aliam. Et dicit quod hoc quod dictum est maxime contingit post transmutationes reru. Cum enim vna ciuitas transmutatur de reipub. in aliam: non statim transmutatur: sicut enim in medicinalibus subita transmutationes nocivae sunt sic in rebus publicis & ideo cum transmutatur de vna reipub. in aliam: aliquid retinet de prima. Amant enim ciues ea quae sub prima reipub. continebantur: & ideo aliquid retinentes de prima transmutantur ad aliam quasi paulatim aliquid accipientes de posteriori: & secundum aliud dimittentes primam: ita quod accidit quod leges primae reipub. remaneant secundum aliud & viuunt secundum rempu. ad quam transmutantur. Deinde cum dicit.

Quod autem tot sint popularis, & paucorum gubernationis species: ex ipsis patet. Necessesse est enim, aut omnes partes populi, quas supra enumerauimus reipub. gubernationem habere: aut quasdam habere: quasdam non habere. Cum igitur & agricolae, & mediocria possidentes rempu. gubernant: secundum leges est gubernatio. Victum enim ex opera sua quærere habent: nec ociose esse possunt. Itaque lege constituta solummodo necessarijs conditionibus intendunt. Alijs autem recipi ad rempub. licet: cum tanta possidebunt quanta determinat lex: omnino enim non licere omnibus, paucorum potentiae est. Ociari autem eum qui non redditus habeat, impossibile. Hanc igitur est vna species popularis gubernationis.

Assignat rationem modorum popularis & paucorum. Et primo assignat rationem modorum popularis. Secundo paucorum. ibi. (Paucorum autem &c.) Prima in quatuor secundum quod assignat rationem quatuor modorum popularis. Secunda ibi. (Altera vero species &c.) Tertia ibi. (Tertia species &c.) Quarta ibi. (Quarta &c.) In prima dicit: quod ex his quae dicta sunt apparet quod tot modi popularis & paucorum: quia in populari aut principantur omnes: aut plures. Et si plures: aut isti: aut illi. contingit enim considerare agricolas & alios artifices. Et si agricolae & illi qui habent diuitias mediocres ita quod non sunt excellenter diuites nec nimis pauperes: sed mediocriter se habent principantur secundum leges: non secundum voluntates eorum: est primus modus. Et ratio huius est: quia agricolae habent viuere de agricultura circa quam oportet eos laborare & ideo non possunt vacare congregationibus ciuitatis unde principantes talibus scientes leges non faciunt congregationes: nisi pro magnis & valde necessarijs casibus: & quia multitudo non vult aliter subijci. Et oportet aliquos quandoque assumi ad principatum. ordinatur

ordinatur quod principentur secundum leges. Alij etiam qui habent aliquam dignitatem diuitiarum aut generis moderatam: cum secundum legem possunt assumi ad principatum. Et ideo omnes qui habent possessiones possunt assumi ut melius possint vacare. Si enim non possunt assumi omnes qui habent aliquam dignitatem possessionis: erit paucorum, in qua non omnes assumuntur: sed excellentes valde. Illi autem qui non habent aliquas diuitias non possunt assumi: quia tales debent assumi ad principatum qui possunt vacare: sed eum qui non habet aliquos prouentus vel aliquas possessiones impossibile est posse vacare: quare manifestum est quod in tali principatu non assumuntur omnes, sed qui mediocres habent diuitias. Et tunc concludit quod haec est vna species popularis: & propter praedictas causas. Deinde cum dicit.

Altera vero species est, omnibus licere, qui prohibiti non sint per genus, potentibus tamen, in ocio esse. Quapropter in huiusmodi quidem populari administratione leges praualent & gubernant: quia redditus non est.

Assignat rationem secundae speciei: & dicit quod alia species popularis est in qua aliqui assumuntur ad principatum per electionem assequentem, ad quam libet omnes attingere qui non sunt refutati secundum genus: puta vires valde: sed liberi simpliciter ex utroque ciue libero. Si tantum possint non refutati propter penuriam: propter quod in isto principatu principantur secundum legem. Et ratio est: quia tota multitudo non habet sufficientes diuitias: & ideo oportet committere principatum alijs: & quia subijci non vult omnino: ordinat multitudo quod principentur secundum legem. Deinde cum dicit.

Tertia species est, omnibus omnino licere rempu. gerere qui liberi sint: non tamen licere ob supradictam causam. Quare necessarium est in hac quoque legem dominari.

Assignat rationem tertiae speciei. Et dicit quod tertia species est quando quicumque fuerint: dum tamen liberi fuerint quocumque modo assumantur ad principatum: non tamen principantur propter dignitatem aliquam diuitiarum: sicut in alijs: sed assumuntur propter libertatem. In isto autem principatu, ille qui dominatur principatur secundum legem. Et ratio huius est: quia multitudo non habet diuitias sufficientes: & ideo oportet quod principatum committat omnibus exceptis his de quibus non vult aut subijci omnino volutari alicuius: & ideo ordinat quod principatus sit secundum legem. Deinde cum dicit.

Quarta vero species est illa quae posteris temporibus in ciuitatibus esse cepit. Maioribus enim factis ciuitatibus quae ab initio fuerant: & redditibus facultatibusque abundantibus, participat omnes reipub. propter multitudinis praualentiam. Versanturque in reipub. gubernanda ex eo: quia possunt ociose esse: etiam inopes mercedem capiētes. Maximeque huiusmodi multitudo ociosa est. Non enim cura rei familiaris proprie eos impedit: quae diuites ita occupat: ut saepe a concionibus absint, & a iudicijs. Ex quo fit multitudo pauperum dominetur in reipub. non autem leges. species igitur popularis gubernationis, tot ac tales sunt, ob necessitates supradictas.

Assignat rationem quartae speciei. & dicit quod quarta species popularis quae vltimo secundum tempus facta est in ciuitatibus est quando tota multitudo dominatur secundum sententias non secundum legem. Et ratio huius est: quia ciuitates multo maiores sunt quae essent ad principium: & prouentus & diuitiae multo maiores. Et ideo quia multitudo magna est, multam habet & magnam potentiam. Et ideo omnes de multitudine attingunt ad principatum: quia possunt vacare etiam egeni qui non habent sufficientes diuitias: nec propter defectum diuitiarum impeditur aliquis a principatu: quia si contingat egenum principari, accipit de communi aliquid: maxime etiam ista multitudo potest vacare: quia non impeditur propter curam de proprijs: aliquas enim substantias habet: sed diuites impediuntur ut frequenter non vadant ad congregationes ciuitatis: nec participant iudicatio. diuites enim volunt honorari: in congregationibus vero non honorantur: aut non tantum quantum credunt debere honorari: & ideo non curant iterum multas habere diuitias & ideo nihil curant habere de communi. Item virtuosi nolunt ire: quia non honorantur vel non secundum quod deberent: & ideo relinquuntur quod sit multitudo pauperum & egenorum dominans & principans in tali reipub. secundum sententias non secundum leges: & tunc concludit dicens quod species popularis & tot & tales sunt & propter praedictas causas. Deinde cum dicit.

Paucorum autem gubernationis prima species est: quoniam plures habent patrimonia: sed non admodum ampla: faciunt enim potestatem participandi ei qui tanta possidet: & propter multitudinem eorum qui ad rempu. recipiuntur, necesse est non hominem: sed legem dominari. Quanto enim magis distant a monarchia: neque tam amplas habent facultates, ut eas negligendo ociari valeant: neque ita exiguas, ut a ciuitate victum quaerant. necesse est ut legem velint dominari: non autem ipsos.

Assignat rationem modorum potentiae paucorum & diuiditur in quatuor secundum quod assignat rationem quatuor modorum ipsius. Secunda ibi. (Quod si.) Tertia ibi. (Quod si eo.) Quarta ibi. (Quod si magis.) In prima dicit quod quando sunt plures diuites in ciuitate non habentes tamen diuitias excellentes: sed mediocres: tunc est prima species gubernationis paucorum. Huiusmodi enim dant potestatem principandi alicui habenti vel possidenti substantias siue diuitias: quia enim plures sunt qui potestatem habent: ideo eligunt alios: quia diuites sunt eligunt sibi similes. Vnusquisque enim libentius eligit sibi similem quam dissimilem. Et quoniam multi sunt in ista specie qui attingunt ad rempu. & possunt attingere ad principatum: principes dominantur in ea non secundum ipsorum hominum voluntatem: sed secundum leges. Quanto enim magis distant a monarchia: quia scilicet multi sunt potentes attingere ad principatum voluntates habentes diuersas non vnam sicut monarchia: & quanto mediocriores substantias habent non tantas ut possint multum vacare negligentes propria negotia: nec tam paruas ut necessarie habeant viuere de communi plus volumus non seipos principari, aut quia non possunt omnino vitare: aut quia timet grauari ab alijs: sed leges magis. Deinde cum dicit.

Quod si pauciores sint, qui possident patrimonia siquidem prius: plures autem: secunda species fit gubernationis paucorum. Magis enim potentes plus habendi se dignos putant. Quapropter ipsi sumunt ex alijs: qui ad rempub. se conferant. Praeterea, quia nondum ita robusti sunt, ut absque lege gubernare possint: legem huiusmodi posuere.

Assignat rationem secundae speciei & dicit quod si sint pauciores diuites quam prius principes: sed tamen ditiores quam

qui prius: secunda species potentie paucorum est: quia di-
tiores sunt: ideo volunt excedere alios. & supergredi: &
ideo potestatem habent eligendi ex multis illos qui desi-
sunt in principatu. Et quia non sunt adhuc ita potentes
quod excedant multitudinem, permittunt quod princi-
pentur secundum legem. Deinde cum dicit.

Quod si eo deueniat, ut ipsi pauciores nume-
ro maiores facultates habeant. tertia cumulatio
fit gubernationis paucorum: ipsi enim per se magi-
stratus, & imperia retinent, & legem iubentem:
ut parentum defunctorum loco filij succedant.

Asignat rationem tertiae speciei & dicit, quod si adhuc fue-
rint pauciores diuites & prius, & habentes maiores diui-
tias tertia species est gubernationis paucorum: & videntur
principes per se habere quasi ex hereditate principatus:
& quia isti potentes sunt valde, ordinant & statuunt: quod si
filij succedant eis in principatu. Deinde cum dicit.

Quod si magis etiam subnixi sint opibus, &
amicitijs: prope est talis potentia ad monarchiam:
& dominantur homines, non autem lex. & est
haec quarta species gubernationis paucorum, cor-
respondens vltimae speciei popularis.

Asignat rationem quartae speciei & dicit, quod quoniam
adhuc sunt pauciores diuites & prius, & multo ditiores
& potentiores in amicis est quarta species potentiae pau-
corum. & tunc est huiusmodi principatus quasi monar-
chicus: quia illi qui principantur: principantur & suas vo-
luntates non & leges: sicut fit in monarchia regali, et pro-
pter potentiam ipsorum filij succedunt. Et ista quarta spe-
cies potentiae paucorum proportionatur quartae speciei
popularis: quia sicut illa pessima est inter populares: sic
ista pessima est inter potentias paucorum & tyrannidi alsi-
milatur: principantes enim in ista propter bonum proprium
principaliter dominantur: sic autem est in tyrannide.

LECTIO SEXTA.

De optimatum administratione, & eius varijs speciebus,
quae ex commixtione virtutis ad diuitias & mul-
titudinem insurgunt.

Sunt insuper duo alia genera reip. praeter eas
in quibus, aut multitudo: aut pauci gubernant:
quarum alteram aiunt omnes speciem esse vnam
ex quatuor. Dicunt autem eas quatuor: monar-
chiam: paucorum gubernationem: popularem: &
optimatam. Est et quinta, quam communi nomine om-
nium appellant reip. sed quia non sepe fit, latet
numerare volentes: & ita suscipiunt, quasi sint
quatuor solum: ut Plato in libris de reip. facit.

Postquam philosophus determinauit de speciebus po-
pularis & paucorum, determinat species optimatum: &
diuiditur in duas. In prima dicit quod praeter istas respubli-
cas scilicet popularem & paucorum, sunt aliae duae respu-
bliae. In secunda tangit modos optimatum status. ibi.
(Optimatam igitur &c.) In prima dicit quod praeter duas
praedictas politias, id est popularem & paucorum, sunt
aliae duae: quarum alteram omnes loquentes de rebuspu-
blicis ponunt. & est vna species inter quatuor respu. quae
dictae sunt prius ab alijs. Posuerunt enim antiqui quatuor
respu. scilicet monarchiam: paucorum: popularem: & quar-
tam optimatam dicunt. Sed tamen his quinta subest quae
communi nomine nominatur scilicet respublica. Et quia
ista respu. communi nomine dicta raro accidit, lateet homi-
nes volentes distinguere species respublicae: & ideo non
habet nomen proprium: & ideo vtuntur tantum quatuor:
sicut fecit Plato in suis rebuspublicis. Non enim posuit

nisi quatuor species: diuidendo monarchiam in regalem
rectam & tyrannidem cum republica communi nomine
dicta, apparet quod sunt sex. Deinde cum dicit.

Optimatam igitur se recte habet appellare il-
lam, de qua tractauimus in primis libris. Quae
enim ab optimis viris simpliciter per virtutem
est gubernatio reip. & non ad suppositionem
quandam bonorum virorum, eam solum iustum
est optimatam appellari: in sola enim ista simpli-
citer: idem est vir bonus, & ciuis: in alijs autem
boni sunt ad speciem gubernandi suam.

Ponit modos optimatum: & diuiditur in quatuor sicut
quod ponit quatuor modos eius. Secunda ibi. (Sunt tamen
quaedam &c.) Tertia ibi. (Vbi ergo &c.) Quarta ibi. (Et
vbi ad &c.) In prima dicit: quod respu. illa de qua dictum est
prius cum determinabatur de regno recte dicitur optima-
tum: respu. enim in qua optimi viri simpliciter princi-
pantur & non aliquis vir optimus ex suppositione sola di-
citur optimatum. Item in sola ista respu. idem est optimus
vir & ciuis optimus simpliciter: in alijs autem non: sed opti-
mus ciuis in aliqua alia respu. est optimus vir: in illa non
simpliciter. Deinde cum dicit.

Sunt tamen quaedam, quae differentiam ha-
beant a paucorum gubernatione: & appellantur
optimates: & ab ea quae vocatur respu. vbi non
solum respectu diuitiarum: sed etiam respectu
virtutis ad gubernationem reip. sumuntur. Haec
respu. differt ab illis, & naturam optimatis sapere
videtur. nam in his ciuitatibus quae non faciunt
publice curam virtutis: sunt tamen quidam pra-
stantiores, qui videntur esse boni viri.

Ponit secundum modum: & dicit quod non solum ista
respu. est species optimatum: immo sunt aliae respu.
quae differunt a paucorum potentibus: & ab ea quae respu.
dicitur: & in aliquo conueniunt cum eis: quarum vna est
in qua eliguntur principantes habendo respectum ad di-
uitias & ad virtutes: ita quod aliqui diuites & virtuosius
assumuntur. Differt autem a paucorum & respu. in hoc:
quod eliguntur in ipsa virtuosius: & quia non solum habe-
re respectus ad diuites. Paucorum autem & respu. non
faciunt causam communem: propter quam scilicet assu-
mantur ad principatum virtutis, id est a virtute, hoc est
non habent respectum ad virtutem: in eligendo secundum
quod huiusmodi: quamuis sint aliqui approbati & qui vi-
dentur esse excellentes viri, quibus attribuunt principa-
tus: non quidem secundum quod huiusmodi: sed secundum
quod diuites vel apti ad regendum. Deinde cum dicit.

Vbi ergo respu. respicit ad diuitias, & ad vir-
tutem, & ad populum: ut est apud Carthaginen-
ses: ea naturam optimatum sapere videtur.

Ponit tertiae speciei: & dicit quod tertia species est in qua
eligentes principes respiciunt ad diuites virtuosius & popu-
lum: sicut accidit in Carthagine: vbi respiciunt ad ista tria:
& talis respu. optimatum status dicitur. Sed mixta ex statu
paucorum populari & optimatum. Deinde cum dicit.

Et vbi ad duo illorum solum: ut Lacedemo-
norum, ad virtutem & ad populum. Et est haec
mixtura popularis ac virtutis. Optimatum igitur
praeter illam primam optimam reip. gu-
bernandi formam, haec duae species sunt: & tertia
quaecumque illius quae appellatur respu. inclinans
ad paucorum gubernationem.

Ponit

Ponit quartam speciem: & dicit quod quarta species status
optimatum est in qua in eligendo principatus habetur re-
spu. ad duo scilicet, ad virtutem & popularem: ut est res-
pub. Lacedemoniorum: & propter hoc mixta est ex opti-
matam & populari primo modo dicta. Et tunc recapitulat
istos modos: & dicit, quod manifestum est quod praeter primam
speciem status optimatum quae est optima sunt istae duae
vltimae: de quibus iam dictum est: & tertia quae fuit secun-
da in ponendo species, & quaecumque istius speciei quae respu.
dicitur magis inclinatur ad statum paucorum in quantum
fit respectus ad diuites & non ad pauperes.

LECTIO SEPTIMA.

De eo ciuitatis statu qui communi nomine respublica dicitur,
& ceteris tamen discretis in quo & virtus & libertas & di-
uitiae suum locum habent.

Reliquum est, ut de ea quae respublica appel-
latur, dicamus, & de tyrannide. Ordinatum
autem ipsam nos, cum prius non esset: neque
haec transgressio: neque illae de quibus modo dixi-
mus, optimates: quia reuera omnes aberrant a re-
ctissima gubernandi forma: postmodum cum
istis numeratur: & sunt harum transgressiones
& labe, ut in superioribus circa principium di-
ximus. Merito autem postremo loco tyrannidem
referuauimus: propterea quod ista minime est respu.
nostra vero materia est de respub. tractare. Qua
igitur de causa sic ordinauimus dictum est.

Postquam philosophus distinxit respu. & modos po-
pularis: paucorum & optimatum in vniuersali: in parti-
culari prosequitur de ea quae communi nomine appellata
est respu. & de tyrannide. Et diuiditur in duas. In prima
praemittit intentionem suam & ordinem procedendi &
causam ordinis. In secunda prosequitur intentum suum ibi.
(Nunc autem.) In prima dicit: quod postquam determinatum
est de monarchia regali, & de modis eius, & de populari
paucorum, & optimatum, & modis earum: relinquuntur con-
siderandum nobis de illa quae communi nomine appella-
tur respu. & tyrannide. Causa autem quare primo de alijs
rebus respu. prius determinatum est quod de ea quae communi
nomine nominata est: est quia respu. & quaedam species
reip. optimatum prius assignata, aliquo modo transgres-
siones sunt primarum rerum. aliquo modo non, simpli-
citer quidem non sunt transgressiones: sicut quid autem
sunt: quia omnes respu. aliae ab optima & rectissima, desi-
ciunt ab ipsa: & ideo respu. quae communi nomine nomi-
nata est: & species quaedam optimatum transgressiones
sunt, & continuatur alijs quae sunt transgressiones: sicut
prius dictum est. Illud autem quod est transgressio alicuius
cognoscitur ex illo, quare cognoscitur per alias rectas po-
litias de quibus dictum est. Illud autem quod cognosci-
tur per aliud sequitur illud, & posterius est eo quo ad nos.
Quare post determinationem de alijs politijs rectis de-
buit determinare de politica communi nomine nominata:
cum & ipsa aliquo modo transgressio sit scilicet optimae
& perfectissimae reip. Vltimo vero de tyrannide: & hoc
rationabiliter: quia tyrannis inter omnes politias mini-
me politica est: & ideo prius debuit determinari de illis:
quae simpliciter vel magis politicae sunt: quia consideratio
philosophi in isto libro est determinare de politica: pro-
pter quam ergo causam prius determinatum est de alijs
& de politica & vltimo de tyrannide dicitur dictum est.
Deinde cum dicit.

Nunc autem est a nobis de illa quae communi
nomine appellatur respub. ostendendum, nam
clarius eius vis apparebit. post determinationem

eorum quae ad paucorum gubernationem, &
ad popularem spectabant. Est enim respub. ut
simpliciter dicamus, mixtura paucorum guber-
nationis ac popularis.

Prosequitur intentum suum: & diuiditur in duas. In
prima determinat de politica. Secundo de tyrannide. ibi.
(Restat nunc.) Adhuc prima in duas. In prima ostendit
quod est composita ex populari & paucorum: & quam ha-
bet differentiam ad aliquas species status optimatum. In
secunda ostendit qualiter instituat. ibi. (Qua igitur.)
Adhuc prima in duas. In prima probat quod est compo-
sita ex populari & paucorum. Secunda quia aliquam ha-
bet conuenientiam cum aliquibus speciebus status opti-
matum, ponit differentiam inter politiam & statum opti-
matum quantum ad illas species. ibi. (Magis videtur.) Ad-
huc primo proponit intentum suum. Secundo probat. ibi.
(Conseruerunt.) In prima dicit quod nunc diuidendum est
de politica. Ratio autem & natura eius manifesta erit vir-
tutis rationibus status popularis: & paucorum quia politica
simpliciter ut est dicere mixta est ex paucorum statu &
populari: quia in politica actu & simpliciter non maneret
ratio potentiae paucorum & popularis sed tantum virtutis:
sicut miscibilia manent in eo quod componitur ex eis.
Hoc autem habet rationem medij. Ratio autem medij co-
gnoscitur ex rationibus extremorum. Quare manifestum
est quod politica cognoscitur per rationes potentiae paucorum
& popularis. Deinde cum dicit.

Conseruerunt autem eas: quae inclinans ad
popularem, vocare respu. Eas vero quae ad pau-
corum gubernationem, vocare optimates: ex eo
quia opulentioribus doctrina atque nobilitas ma-
gis adesse consueuerunt. Praeterea qui diuitias
habent: ea videntur habere propter quae caeteri
iniurias faciunt. Vnde & honestos, & bonos, &
nobiles, istos appellant. Cum ergo optimatum
gubernatio velit excellentiam tribuere optimis
ciuibus: & paucorum gubernationem esse dicant
ex bonis & honestis magis.

Probat quod sit mixta ex illis. Probat autem hoc ex
communi dicto quorundam: & dicit quod quidam anti-
quorum politiam cum declinat ad popularem dicit eam
reip. cum autem ad paucorum dicit eam statum opti-
matum, & ratio huius est: quia paucorum attenditur se-
cundum dignitatem diuitiarum: diuitibus autem assequun-
tur disciplina & nobilitas: disciplina quidem: quia orga-
na necessaria ad disciplinam sunt diuitiae. ideo pro tanto
dicitur disciplina assequi diuitibus: quia habent ea quae
sunt necessaria ad disciplinam: nobilitas etiam assequitur:
quia nobilitas est virtus id est inclinatio ad virtutem &
diuitiae antiquae. Ergo manifestum est quod nobilitas &
disciplina assequuntur diuitibus. Adhuc: quia diuites ha-
bent illa penes se: propter quorum defectum aliqui faciunt
iniuriam. Aliqui enim propter penuriam quandoque fa-
ciunt iniuriam: diuites autem substantiam habent. Ha-
bent igitur penes se illa propter quorum defectum aliqui
faciunt iniuriam: propter quod dominantes in statu pau-
corum viros diuites & insignes vocant per se bonos: quia
in politica optimatum principatus & excellentia attribui-
tur optimis viris & virtuosius & fauentes statui paucorum
dicunt quod paucorum esse ex viris per se bonis. Dicit
etiam quod cum politica declinat ad paucorum potentiam ea
esse optimatum, hoc autem non esset nisi aliquid haberet
de potentia paucorum. Similiter dicit alij cum declinat
ad popularem: quod est politica popularis. Quare manife-
stum est quod politica componitur ex statu populari &
paucorum. Deinde cum dicit.

Tho. sup. Poli.

h. iij. Videf

Videtur impossibile quæ ciuitas non ab improbis, sed ab optimis gubernetur, eam non bene gubernari. Eodemque modo quæ leges non habeat bonas, gubernari ab optimatibus.

Ponit differentiam inter politiam & alias species optimatum status: & diuidit in duas. In prima præmittit quædam necessaria ad hoc declarandum. In secunda cõcludit differentiam. ibi. (Cum vero.) Prima in duas. Primo præmittit illa. Secundo ostendit: quod politia obseruatur in multis ciuitatibus. ibi. (In plerisque.) Prima in quatuor secundum quædam præmittit quatuor. Secunda ibi. (Habere autem.) Tertia ibi. (Videtur autem.) Quarta ibi. (Quod autem.) In prima dicitur: quod non videtur esse possibile ciuitatem aliquam quæ regitur principatu optimatum non bene disponi legibus: sed male gubernari secundum eas. Similiter non est possibile aliquam bene disponi & non esse bene optimatum: quoniam ciuitas quæ bene regitur secundum statum optimatum bonum finem habet simpliciter: quia finem virtutis: & bene disponi: quæ ad finem: & ad illud gratia cuius est: bona autem ordinatio secundum rationem eorum quæ ad finem ad ipsum est bona legis ordinatio: ciuitas ergo quæ bene regitur secundum optimatum statum bene regitur legibus. Et eadem ratio est de conuersa. Deinde cum dicit.

Habere autem leges bonas non id est: si recte sint posite, nec eis pareatur. Itaque vna recta legum institutio putanda est, legibus parere. Altera, vt recte sint leges posite quibus parere oportet. Hæc enim potest vt pareat ciues male positis legibus. Id autem dupliciter accidit: aut enim optimis quantum datur ipsis: aut simpliciter optimis.

Præmittit secundum: quia aliquis posset dicere quod leges bene sunt dispositæ & regitur ciuitas statu optimatum: sed tamen nolunt obedire legibus: ideo philosophus dicit: quod ista non est bona dispositio & ordinatio legum: quod leges bene ponantur & quod non obediatur legibus. Et hoc apparet. Leges enim sunt organa quædam ad finem ciuitatis, sicut igitur esset inconueniens: quod aliqua organa sicut fistula essent bene posita vel facta: & tamen non bene ordinarentur ad finem: sic inconueniens est quod leges bene ponantur: & tamen non bene ordinentur ad finem. hoc autem contingit: si non obediatur legibus. Ergo manifestum est quod non est bona legis dispositio quod lex bene ponatur, & quod non obediatur ei. Et ideo duæ videntur esse bonæ dispositiones legum. Vna quod legibus obediatur, alia vt ponantur leges rectæ & iustæ: quia sic legibus bene contingit obedire: & ideo sic debet poni vt eis obediatur & possint manere. Leges autem bene disponi vt eis obediatur contingit dupliciter: aut quia sunt optimæ ex suppositione & secundum quod contingit in tali ciuitate: aut quia sunt optimæ simpliciter & sine suppositione. Est enim intelligendum quod leges rationem sumunt ex fine: & ideo si finis ciuitatis est optimus simpliciter: sicut in regno & in statu optimatum leges sunt optimæ simpliciter, si autem finis non est bonus simpliciter: sed ex suppositione sicut est in potentia paucorum: leges non sunt optimæ simpliciter, sed ex suppositione: quia optimæ sunt in illa ciuitate. Deinde cum dicit.

Videtur autem optimatum esse maxime honores tribuere secundum virtutem. Finis enim optimatum, virtus: paucorum vero gubernationis, diuitiæ: popularis autem, libertas.

Ponit tertium & dicit quod in statu optimatum fit distributio principatus secundum dignitatem virtutis. Et ratio huius est: quia ratio & terminus status optimatum est virtus: & ideo secundum dignitatem virtutis fit distributio

principatus in ea. In paucorum autem fit distributio principatus secundum dignitatem diuitiarum: quia ratio & terminus eius sunt diuitiæ: sed ratio & terminus popularis est libertas: & ideo secundum dignitatem libertatis distribuitur principatus in ea. Deinde cum dicit.

Quod autem pluribus videtur commune est omnium. nam in paucorum, & in multitudinis gubernatione, & in optimorum quod videtur maiori parti eorum qui in reipublica versantur, id obtinet.

Ponit quartum: & dicit quod quicquid videtur pluribus in quacumque politia vigorem habet & existit apud omnes in illa politia: sicut in paucorum illud quod videtur pluribus principantibus politia: hoc vigorem habet. Et ratio huius est: melius enim iudicant plures quam pauci vel vnus. Item plures sunt potentiores quam pauci vel vnus: & ideo quod videtur pluribus melius videtur propter potentiam ipsorum obseruatur & habet vigorem: propter quod illud quod videbitur maiori parti eorum: qui participant politia erit principatus in ea. Deinde cum dicit.

In plerisque igitur ciuitatibus hæc species gubernandi, respu. vocatur: sola enim mixtio cõstitutam facit opulentorum, & inopum: diuitiarum, & libertatis: fere enim apud plurimos illi qui diuitijs pollent honorum & honestorum locum obtinere videntur.

Ostendit quod politia obseruatur in pluribus ciuitatibus: & dicit quod in pluribus ciuitatibus respu. cõmuni nomine vocata vocatur & obseruatur. Et ratio huius est: quia plurimæ ciuitates mixtæ sunt ex pauperibus & diuitibus. Hæc autem cõmixtio nihil aliud coniecturat nisi libertatem & diuitias secundum quas determinantur gubernatio paucorum & popularis. Apud autem plurimos diuites existentes boni & honesti videntur: & ideo principantur in tota regione: & apud aliquos populus propter libertatem. Cui igitur politia sit mixta ex populari & paucorum: manifestum est quod plures ciuitates seruant politiam. Deinde cum dicit.

Cum vero tria sint quæ circa æqualitatem reipublice contendunt: libertas: diuitiæ: virtus. nam quartum illud quæ appellatur nobilitas, duobus consequens est. Nobilitas enim est antiquæ diuitiæ, & virtus. Manifestum est quod duorum mixtura: diuitiæ & pauperum est respu. appellanda. Trium vero, optimatum gubernatio maxime aliarum præter illam veram & primam.

Concludit differentiam inter politiam & optimatum potentiam quantum ad aliquas species. Et primo facit hoc. Secundo recapitulat ibi. (Quod igitur.) In prima dicit: quod tria sunt ad quæ principaliter attendentes in politia altercantur de principatus æqualitate scilicet libertas: virtus: diuitiæ. Quidam enim dicunt quod principatus debet distribui secundum dignitatem libertatis: vt quia æquales sunt in libertate: æqualiter participant principatu. Alii dicunt quod non debet fieri distributio principatus secundum dignitatem libertatis: sed secundum dignitatem diuitiarum: vt qui abundantes sunt in diuitijs. Alii dicunt quod secundum nullum istorum debet fieri distributio principatus: sed secundum dignitatem virtutis: vt qui æqualiter attingunt ad virtutem: æqualiter attingant ad principatum: & sic altercantur aliqui secundum cuius istorum æqualitatem debeat distribui æqualiter principatus. Quartum autem de quo aliqui altercantur quod vocatur nobilitas: annexum est vel assequitur duobus scilicet virtuti & diuitijs. Nobilitas enim est virtutis generis: hoc est inclinatio ad virtutem descendens a parentibus in filios & in parentes ab alijs prioribus: & sic secundum quandam antiquitatem. Similiter

Similiter nobilitas est diuitiæ antiquæ: non quod diuitiæ sint de ratione nobilitatis: possibile enim est quod in pauperibus sit inclinatio ad virtutem orta ex parentibus & secundum quandam antiquitatem: sed pro tanto dicitur nobilitas diuitiæ antiquæ: quia sunt necessariæ ad virtutem: Cui igitur ita sit: manifestum est quod politia mixta ex diuitibus et egenis dicenda est politia cõmuni nomine: sed illa quæ mixta est ex tribus scilicet diuitibus & egenis & virtuosus optimatum status est vna de tribus optimatum potentijs alijs a prima: quæ est vera respu. optimatum non mixta. Deinde cum dicit.

Quod igitur sint alie respub. præter monarchiam & popularem & paucorum potentiam, dictum est: & quales istæ: & in quo differant inter se, & optimatum gubernatio: & alie species: quæ ad optimates declinant: & quomodo non longe distant inter se, manifestum est.

Recapitulat & dicit quod dictum est iam: quod præter monarchiam regalem & paucorum potentiam & popularem sunt alie species politiarum & quales sunt & quæ: quoniam optimatum et politia. Iterum dictum est qualiter species optimatum adinuicem differunt: & qualiter politia differat ab optimatum statu: & manifestum est ex dictis, quod non multum distant adinuicem politia, & optimatum status, qui respicit diuites & pauperes virtuosos: quia solum in hoc quod respicit virtuosos: alia non: & ita diuites & pauperes sicut politia: propter quod manifestum est, quod non multum distant.

LECTIO SEXTA.

Quo pacto supradicta rei publicæ species contemperari debeat, ita vt & multitudinis & paucorum statum participet, neutrum tamen exquirite habeat.

Quomodo autem fiat præter popularem, & paucorum potentiam illa quæ appellatur respu. & quo in ordine reponenda sit, deinceps dicemus: & simul apparebit quibus diffiniant popularem & paucorum gubernationem. Sumenda est enim horum distinctio: postea ex his ab vtraque tanquam regulam fumentes componere oportet.

Postquam philosophus declarauit quod politia cõmuni nomine nominata est cõposita ex populari statu & paucorum & qualiter differat ab optimatum statu quantum ad aliquam speciem: ostendit qualiter instituat: & habet duas partes. In prima præmittit intetum suum. In secunda prosequitur ibi. (Sunt autem &c.) In prima dicit, quod postquam declaratum est quod politia est cõposita ex populari statu & paucorum consequenter dicendum est qualiter respu. cõmuni nomine nominata sit quædam politia alia a statu populari & paucorum: cum tamen ex illis componatur. Dicendum etiam est qualiter instituat. Visus autem rationibus: quibus determinatur gubernatio paucorum & popularis simul apparebit ratio politiarum. Et ideo sumenda est distinctio istarum duarum politiarum: deinde qualiter ex istis duabus accipiendo ab vtraque & aliquid dimittendo: fit vnus mixtum: vel totum aliquod continens aliquid vtriusque. Deinde cum dicit.

Sunt autem diffinitiones tres, compositionis ac mixturæ: aut enim ambo sumenda: quorum vtraque leges ponunt: ceu circa iudicia. In paucorum enim potentia diuitibus poenâ constituunt, nisi in iudicando adsint. Pauperibus vero, mercedem nullam. In popularibus autem, pauperibus mercedem: diuitibus autem, poenam nullam. Commune ac medium istorum ambo hæc: itaque

& ciuile: mixtum est enim ex ambobus. Vnus igitur modus hic est combinationis.

Prosequitur et diuiditur in duas. In prima ostendit quæ liter ex illis instituat politia. Secundo ostendit quis sit terminus & ratio bonæ cõmixtionis. ibi. (Modus igitur etc.) Circa primam partem intelligendum est quod circa principatum tria est cõsiderare. Primum est personas principantes. Secundum est actus principatum. Tertium est modus institutionis principatum: secundum hoc ista pars diuiditur in tres partes. In prima declarat terminum & rationem mixtionis politiarum ex ipsis quantum ad actus principantium. Secundo quantum ad personas quæ debent assumi ad principatum. ibi. (Alius.) Tertio quantum ad institutionem ipsorum. ibi. (Tertius.) In prima dicit: quod terminus siue rationes cõpositionis siue mixtionis politiarum ex gubernatione paucorum & popularium tres sunt: & vna ratio est quantum ad actum principantium qui est iudicare. Vt autem appareat hæc ratio mixtionis: aut fumen da sunt ea quæ vtrique ordinant saltem secundum partem: quam vnus non secundum totum & simpliciter. Verbi gratia, de iudicio lex fuit in paucorum statu: quod si diuites non veniret ad iudicandum & disceptandum, quod haberet damnum: puta quod punirentur in aliquo: & si pauperes veniret nullam mercedem reportarent: manifestum est autem quod ista lex introducta fuit in fauorem diuitum & in odium egenorum: quia lex ista data fuit: vt pauperes excluderentur a principatu: ex quo enim nullam mercedem reportant secundum legem non veniunt: & sic excluduntur. Data etiam fuit vt diuites participarent principatu: quia ex quo damnum reportarent si non veniret compelluntur venire. In contrarium autem in populari statu fuit alia lex, quod egeni venientes ad disceptandum & iudicandum habeant mercedem: diuites vero nullum damnum. Et manifestum est: quod ista lex data fuit in odium diuitum & in fauorem egenorum: quia per istam legem videntur excludi diuites: & solum pauperes participare principatu. Illud vero quod est commune istis duabus legibus est medium in quo consistit ratio compositionis politiarum. Si enim accipiat ex paucorum potentia diuites reportare damnum: ex populari pauperes reportare mercedem: hoc est medium & commune illis: & hoc est politicum. Quare manifestum est quomodo politia componitur ex istis: & tunc concludit quod vnus modus mixtionis politiarum ex statu populari & paucorum est iste qui dictus est. Deinde cum dicit.

Alius autem medium capere eorum quæ ab vtriusque iubentur: ceu concionari, hæc quidem a nullo censu, vel exiguo penitus: hæc vero a magno censu: commune certe neutrum: sed medium vtriusque census.

Determinat rationem mixtionis quantum ad personas quæ debent assumi ad principatum: & dicit quod alia est ratio mixtionis scilicet quantum ad personas quas fauente paucorum potentia & populari dicunt debere vocari ad congregationes siue ad principatum: quia fuit lex in populari: quod nullus assumeretur ad principatum secundum dignitatem diuitiarum vel honorabilitatem: sed si deberet assumi secundum aliquam honorabilitatem quod assumerentur secundum parum in paucorum. Econtrario fuit lex quod assumerentur secundum honorabilitatem maximam. Manifestum est autem quod neutrum istorum est commune: sed sunt diuersa & separata. Si vero accipiat medium in hoc consistit ratio politiarum: quod scilicet accipiat princeps secundum mediam honorabilitatem. Quare manifestum est quomodo politia miscenda est ex populari statu & paucorum quantum ad personas: quæ debent assumi ad principatum. Deinde cum dicit.

Tertius vero ex duobus iussis: hoc quidem ex populari lege: illo autem ex paucorum gubernatione. Tho. sup. Poli. h. iij. natione.

natione. Dico autem tale aliquid, videtur populare quidem magistratus fortiri. Paucorum autem gubernationis, eligere. Et populare non ex censu tribuere. Paucorum autem ex censu. Optimum igitur ac civile ab utraque utrunque accipere: ex paucorum quidem gubernatione electiuos facere magistratus: ex populari autem sumere non per censum.

Declarat rationem mixtionis politice quantum ad institutionem personarum quae debent assumi ad principatum: et dicit, quod tertia ratio mixtionis est quantum ad modum eligendi siue instituendi personas principantes: diuersus enim est modus eligendi in statu populari & paucorum. In populari enim lex fuit, quod per sortem acciperentur principantes et non secundum honorabilitatem magnam diuitiarum. In paucorum vero fuit lex, quod acciperentur secundum leges & secundum dignitates diuitiarum. Accipere autem aliquid ab utraque politico & optimatum statui conuenit, malum enim est, quod omnes accipiantur per sortem: & etiam malum est, quod omnes accipiantur secundum honorabilitatem diuitiarum: & ideo utrunque istorum dimitendum est. Sed accipiantur ab potentia paucorum, quod accipiendi sunt per electionem: & quod non secundum aliquam honorabilitatem diuitiarum: sed per sortem ex populari statu: & tunc erit politicum: quare manifestum est quomodo politia componitur ex populari & paucorum quantum ad modum instituendi personas principantes. Deinde cum dicit,

Modus igitur admiscendi, talis: bene autem admiscuisse popularem & paucorum gubernationem finis est, quando eadem respu. dici potest popularis, & paucorum gubernatio.

Declarat quis est terminus: & ratio bonae mixtionis, & diuiditur in tres, in prima tangit quis est terminus bonae mixtionis. Secundo manifestat per exemplum ibi. (Patet enim.) Tertio declarat quid oportet obseruari in politia bene mixta. ibi. (Oportet enim &c.) In prima dicit: & quod ratio & terminus bonae mixtionis paucorum status et popularis, in politia aliquo modo est quando contingit dicere, quod respu. quae mixta est, ex statu paucorum & populari. Et tunc bene mixta est respu. ex illis quando in republica, apparent illae duae. Hoc enim contingit: quia mixta est ex illis. In mixto enim manent miscibilia aliquo modo, et in medio extrema. Medium enim comparatum ad utrunque extremorum apparet esse utrunque. Tunc igitur bene mixta est respu. ex paucorum & multorum statu: quoniam in republica apparet paucorum & multorum respu. Deinde cum dicit,

Patet enim hoc accidere dicentibus eas bene esse commixtas: accidit hoc etiam medio. Conspicitur namque in eo utrunque extremorum: quod contingit Lacedaemoniorum reipub. Sunt enim permulti qui aggrediuntur dicere eam esse popularem: propterea quod populariter complura in illa sunt constituta, ceu premium circa educationem puerorum. Pari modo diuitum filij educantur & pauperum: & erudiuntur per eum modum: per quem valeant pauperum filij erudiri. Similiterque in sequenti aetate, cum viri facti sunt. In nullo enim magis conspicuus diues quam pauper. Cibi quoque interdum utrisque in comestationibus. Vestitu etiam tali diuites utuntur: qualem & pauperum quiuis habere potest. Praeterea duorum maximorum magistratum, alterum eligit po-

pus: alterum gerit. Senatores enim per popululum eliguntur. Ephori autem, ex popularibus constituuntur. Alij vero dicunt esse illam paucorum gubernationem: quoniam multa habeat quae paucorum potentiam afferant: ceu omnes dignitates per electionem conferri: per sortem vero, nullam. Et insuper apud paucos potestatem esse necandi: & in exilium pellendi: ac cetera huiusmodi permulta.

Declarat per exemplum. Et dicit, quod in republica. Lacedaemoniorum manifestum est, quod in republica. apparet popularis & paucorum: quia multi dicunt, quod illa respu. est popularis: quia habet multa de statu illo. Verbi gratia. Primo similiter se habet circa nutritionem sicut popularis. Pueri enim in Lacedaemonia diuitum & aegnorum eodem modo & ex eisdem alimentis nutriuntur: similiter eodem modo erudiuntur: & illo modo quo possunt erudiri pauperum filij. Similiter in consequenti aetate: cum facti sunt viri eodem modo se habent sicut diuites. In alimentis enim & vestimentis non est diuersitas inter pauperem & diuitem: talibus enim induuntur diuites quibus pauperes possunt indui si volunt. Iterum habebant duos magnos principatus populares: populus enim eligebat principem in vno principatu. Eligebantur enim senes a populo. Ad principatum autem quaedam attingebat populus scilicet ad principatum Ephorum. Et dicitur principatus iste eorum qui potestatem habent conuocandi multitudinem & exequendi per eam quae ad ipsum pertinent: sic igitur apparet, quod respu. Lacedaemoniorum videbatur esse quibusdam popularis: alijs videbatur esse paucorum scilicet, quod omnes principantes assumuntur per electionem & nullus per sortem. Item pauci erant principantes quantum ad condemnationem mortis & relegationem: & similiter quantum ad alia talia. Sic igitur apparet: quod in republica. communi nomine nominata debent apparere popularis et paucorum status. Deinde cum dicit,

Oportet enim in republica. bene temperata utrumque videri in esse, & neutrum: & conseruari per seipsam non aliunde: & per seipsam non per alios multos extraneos qui velint. Nam & prauae reipub. hoc potest contingere. Sed ne velle quidem gubernationem alteram quomodo partiū ciuitatis omnino: quemadmodum igitur oporteat rempu. constituere: & similiter illas quae appellantur optimates, dictum est.

Ostendit quid oportet obseruari in republica. Et dicit, quod in republica. bene mixta ex populari et paucorum statu oportet quod utrunque extremorum esse videatur & neutrum. Oportet quidem, quod utrunque videatur: quia in mixto manent aliquo modo miscibilia. Quare si bene fuerit mixta respu. ex illis oportet, quod in republica. aliquo modo appareat paucorum status & popularis. Item oportet, quod neutrum videatur scilicet secundum actum. nam in mixto non saluantur miscibilia secundum actus proprios. Et ideo in republica. non debet apparere status paucorum simpliciter & secundum actum suum simpliciter: nec popularis. Item oportet hic obseruari, quod respu. sit talis, quod per seipsam possit saluari: non per aliud extrinsecum: sed per se. Non ex eo, quod sint aliqui plures extrinseci qui velint saluationem eius: quia hoc potest inesse tyrannidi: vel alicui alij prauae vel male ordinatae. Sed oportet, quod saluetur propter hoc, quod nulla pars huius reipub. velit aliam rempu. sed tantum istam. Et tunc recapitulat & dicit, quod patet qualiter se habet respu. similiter qualiter se habent status optimatum mixti, dictum est.

Lectio

LECTIO NONA.

De tyrannide & eius speciebus tribus, quae ut tyrannis maxime opponatur regiae gubernationi.

Restat nunc, ut de tyrannide dicamus: non quod multis verbis indigeat: sed ut habeat in hoc tractatu locum suum. Quandoquidem hanc quoque posuimus partem esse aliquam publicae gubernationis.

Postquam philosophus determinauit de reipub. qualiter mixta est ex statu paucorum & multorum: & qualiter habet institui: determinat de tyrannide. Et diuiditur in duas. In prima praemittit intentum suum. In secunda prosequitur. ibi. (De regno &c.) In prima dicit: quod postquam determinatum est de reipub. communi nomine nominata. Dicendum est de tyrannide non quod debeat fieri sermo prolixus de ea: est enim respu. pessima. & ideo breuiter dictum est de ipsa ut habeatur pars quaedam praesentis tractatus. Intentio enim philosophi in isto libro est determinare de reipub. sed tyrannis est respu. quaedam: ideo dictum est de ipsa. Deinde cum dicit,

De regno igitur determinauimus in superioribus libris: ubi tractatum est a nobis, nunquid regia gubernatio utilis foret ciuitatibus: an inutilis: & quae: & vnde constituere oportet: & quomodo.

Prosequitur & quia tyrannis est transgressio a regno: recolligit primo quaedam determinata de regno. Secundo prosequitur de ipsa ibi. (Tyrannidis vero &c.) In prima dicit: quod in praecedentibus dictum est de monarchia regali ubi tum consideratum est de ipsa monarchia: utrum ciuitatibus expediat vnum principari aut non expediat. Et dato quod expediat: consideratum fuit quale vnum: quoniam optimum: & vnde assumendus est: quoniam ex optimis viris & qualiter. Deinde cum dicit,

Tyrannidis vero species duas ibidem distinguimus. Propterea quod earum potentia quodammodo alteratur ad regiam gubernationem: ex eo quia ambae potestates istae sunt secundum leges. Nam & apud quosdam barbarorum eliguntur aliqui ad gubernandum soli, cum absoluta omnimodaque potestate. Et apud Graecos olim eodem modo quidam eligebantur, qui soli gubernarent: quos vocabant Aesymnetas: habent vero haec inter se differentias quasdam: erant enim regiae: ex eo quia secundum leges: & ex eo quia volentibus imperabant: tyrannicam autem: ex eo quia pro arbitrio dominationem exercebant.

Prosequitur de tyrannide. Et primo ponit duos modos eius quos posuit prius capitulo de regno. Secundo ponit modum vnum qui proprie dicitur tyrannis. ibi. (Tertia species &c.) In prima dicit: quod duae sunt species tyrannidis: de quibus dictum est superius cum de regno determinaretur quae valde sunt propinqua monarchiae regali propter potentiam quam habent principantes secundum illas supra subditos: & principantes secundum istas species principantur secundum leges quod pertinet ad monarchiam regalem. Est enim vna istarum specierum secundum quam in quibusdam ciuitatibus barbarorum assumitur monarcha qui regit eos secundum leges & consuetudinem. Est autem consuetudo eorum quod assumant sibi monarcham vel per electionem vel per successionem qui regat eos secundum leges. Secunda species est secundum quam aliqui eligunt sibi principem ad fugandum inimicos secundum quod apud Graecos olim eligebantur quidam qui vocabantur Aesymnetae. Isti enim eligebant quosdam in principes ad fugandum aduersarios. Ista autem duae species habebantur

A in se quaedam opposita & differentia: quia videlicet cum regerent huiusmodi reges secundum leges & volentibus imperarent: erant eorum monarchiae regales: cum vero praetermissis legibus secundum quas regere debebant plena potestate secundum arbitrium suum dominarentur tyrannice regnabant: & monarchiae illae tyrannides erant. Deinde cum dicit,

Tertia species tyrannidis quae maxime proprie videtur id nomen habere, opposita est regiae potestati absolute. Nam necesse est tyrannidem illam vnius gubernationem esse quae nullis subiacet legibus, & dominetur, per vim aequalibus ac melioribus ad propriam utilitatem, non ad utilitatem subditorum. Quapropter inuoluntaria est, cum nemo liber sponte sua ferat huiusmodi seruitutem. Species igitur tyrannidis tot & tales sunt, propter dictas causas.

B Ponit modum qui proprie dicitur tyrannis. Et dicit quod tertia species quae proprie & maxime videtur esse tyrannidis videtur esse conuertibilis cum monarchia regali primo & principaliter dicta: non quod sit eadem illi: sed per oppositum: quia sicut in regno principatur vnus secundum voluntatem suam & ratione ordinata ad utilitatem subditorum: sic in ista principatur vnus secundum voluntatem suam. Est autem huiusmodi tyrannidis nullis subiacet legibus incorrigibilis principatus similibus & meliorum propter bonum suum non propter bonum subditorum. In ista autem diffinitione principatus est loco generis incorrigibilis loco differentiae. Et dicitur incorrigibilis: quia non est natura corrigi. Illud enim dicitur corrigibile quod a dispositione praua ad bonam potest mutari saluata natura eius: nunc autem iste principatus ita pessimus est: quod a dispositione sua praua ad bonam non potest mutari saluata eius natura: immo corrumpetur: per similibus & meliorum tangitur materia principatus. Sunt enim in isto principatu aequales & liberi & virtuosus. Causam finalem tangit cum dicit: propter bonum proprium non subditorum. Ex quo sequitur quod iste principatus non est voluntarius: quia nullus liber voluntarie subicitur tali principatu. Et ratio huius est. Quia nullus qui est bene dispositus secundum naturam: & inclinatur ad virtutem vult subijci ei qui principatur non secundum virtutem: sed propter bonum proprium: immo magis inclinatur ad principandum simpliciter quam subijciendum. Nunc autem liber bene dispositus est secundum naturam & inclinatur ad virtutem. Ergo manifestum est quod non vult subijci ei qui non principatur secundum virtutem: sed inclinatur magis ad principandum. Sed tyrannis principatur non secundum virtutem: quare manifestum est quod principatus iste inuoluntarius est. Dixit autem liberorum propter principatum seruilem. In illo enim principatu subditi subijciuntur tyranno voluntarie: quia inclinatur ad subijciendum tali principatu: sicut in principatu barbarorum. Vltimus concludit quod haec & tot sunt species tyrannidis & propter causas dictas.

LECTIO DECIMA.

Ciuitatem quae mediocres ciues habet, id est neque nimium diuites, neque nimium pauperes, optimam esse securiorem, diuturniorem, minimeque seditionis.

Qua vero sit optima respu. & quae vita optima pluribus ciuitatibus & hominibus, neque per virtutem iudicant, quae supra vulgus emergat: neque per doctrinam, quae ingenio indiget & adiumentis externis: neque per gubernationem quae ad votum fiat: sed vitam eam probant quam plurimi consequi possint: & gubernationem eam quam plurimae ciuitates valeant recipere. nam quas vocant optimates: de quibus modo

modo diximus: partim exterius cadūt plurimis ciuitatibus: partim appropinquāt illi quæ resp. vocatur. Quamobrem de ambabus, tanquam vna sit, dicendum est. Iudicium autem de omnibus istis, ex eisdem principijs est.

Postquam philosophus determinauit de repu. cōi nomine nominata: & de tyrannide, declarat quæ sit optima respu. pluribus ciuitatibus et pluribus hominibus simpliciter. Et diuiditur in duas. In prima dat intentum suum. In secunda profequitur. ibi. (Si recte &c.) In prima dicit, quod postquam determinatum est de repu. & tyrannide: dicendum est quæ est optima respu. & quæ est optima vita pluribus ciuitatibus & pluribus hominibus: & nō dicendum est nobis: quæ est optima vita simpliciter s̄m veritate in cōparatione ad simplices & idiotas, id est s̄m quas simpliciter viuunt. Nec dicendum est quæ est optima vita in comparatiōe ad disciplinam: qualis est specularia. Ista enim indigent bonā inclinatione naturali & bono successu fortunæ. Ista autem habere difficile est. Iterum non dicendum est de repu. optima: quæ est s̄m voluntatē & electionem simpliciter. Sed dicendum est de vita optima quæ possibilis est pluribus hominibus et ciuitatibus: & de repu. ad quā possunt pertingere plurimæ ciuitates. Status autem optimatum de quibus dictum est prius scilicet illæ quæ sunt simplices & mixtæ quæ magis accedūt ad ipsam nō sunt posibles multis ciuitatibus: sed magis cadunt extra optimum pluribus ciuitatibus. Quidam autem magis appropinquant ei quam dicimus repm. Et ideo de illis optimatis & de hac repu. dicendum est: sicut de vna repu. quia ex eisdem principijs sit iudicium de ipsis. Et istæ duæ sunt optima & posibles pluribus ciuitatibus & hominibus de quibus nunc dicendum est. Deinde cum dicit.

In. 8. ca. 9
Lec. 12.

Si recte dictum fuit in Ethicis vitam beatam esse secundum virtutem nō impeditam, Virtutem autem ipsam esse mediocritatem. Necessesse est medium esse vitam optimam eius: quam singuli adipisci valeant mediocritatis.

Profsequitur. Et primo ostendit quæ sit optima vita & respu. possibilis pluribus ciuitatibus. Secundo qualiter aliæ respu. se habent ad vitam, ibi. (De alijs autem &c.) Prima in tres. In prima ostendit quæ sit optima vita hominis. Secundo, quod ista eadem est ratio et terminus reipm. possibilis pluribus ciuitatibus. ibi. (Et has &c.) In tertia quæ sit optima respu. possibilis pluribus ciuitatibus. ibi. (In cunctis &c.) In prima dicit: quod sicut dictum est in libro ethicorum. Optima vita hominis est operatio s̄m virtutem non impedita. Non enim cōsistit in actu primo: quia existens in actu primo in potentia est ad secundum actū. ergo non est perfectus simpliciter. Sed felix perfectus est simpliciter nec in habitu: quia in potentia est ad actum secundū: quare consistit in operatione vltima: quia illa non est amplius in potentia ad aliam: sed virtus est mediætas quædam. Est enim habitus electiuus in mediocritate existens determinata rōne: & vt sapiens determinabit. Quare optima vita hominis ē vita mediæ: & loquimur de tali mediætas quæ possibilis est hominib⁹. Deinde cū dicit.

Et has oēs diffinitiones necesse est esse circa ciuitatis virtutem: vitium: & rempublicam. Est enim respublica vita quædam ciuitatis.

Declarat, quod idem est termin⁹: & eadem ratio ciuitatis & reipm. & virtutis vel malitiæ. Et dicit, quod eadē est ratio ciuitatis bonæ & reipm. bonæ: & ciuitatis malæ & reipm. malæ. Et ratio est: quia respu. comparatur ad ciuitatem sicut vita. Est enim respu. ordo ciuitatis. Ordo autem vitæ est quædam eius: cuius est. Ideo respu. vita ciuitatis. Et sicut cessante vita cessat illud cuius est, sic cessante re-

publi. cessat ciuitas. Sicut ergo eadē est ratio vitæ: & illius cuius est & perfectionis & illa cuius est: sic eadē est ratio reipm. bonæ & ciuitatis bonæ. De mala repu. & ciuitate mala non probat: quia apparet ex eo: quod dictū est de bona repu. Deinde cum dicit.

In cunctis autem ciuitatibus partes sunt tres. Nā alijs diuitijs excellūt. Alijs paupertate nimia deprimunt. Alijs sunt inter hos medijs. Cū igitur confessi simus, mediocritatem & medium esse optimum palam quod bonorū fortunæ mediocris possessio est optima omnium existimanda.

Probat quæ sit optima respu. pluribus ciuitatibus. Et primo probat quæ sit optima ciuitas. Secundo concludit quæ sit optima respu. ibi. (Patet igitur &c.) Adhuc prima in duas. Primo ostendit: quod ciuitas est optima quæ est ex medijs. Secundo, quod talis ciuitas bene saluatur. ibi. (Cōseruatur &c.) Adhuc prima in duas. Primo ostendit qui sint optimi ciues: quoniam medijs. Secundo quæ optima ciuitas. ibi. (Vult quidem &c.) Ad hæc primo concludit præcedentibus, quod medijs sunt optimi ciues. Secundo probat per rationes. ibi. (Hæc enim &c.) In prima dicit dictū est: quod eadem est ratio bonæ reipm. & bonæ ciuitatis. Sunt autem ciuitatis tres partes. Quidam enim sunt opulenti valde. Quidam ægeni valde. Alijs sunt medijs qui nec nimis diuites nec nimis pauperes sunt: sed medio modo se habent. Cum igitur omnes concedant, quod medium est optimum: quoniam vita s̄m virtutem est optima: virtus est in medio: manifestum est, quod medijs in ciuitate sunt optimi: & possessio ipsorum media existens optima est inter omnes. Deinde cum dicit.

Hæc enim facilis est ad obedientiam mandatorum. At enim si modum excedant in alterutram partē: ceu si forma: si viribus: si nobilitate generis: si diuitijs: vel his cōtrarijs: ceu si paupertate nimia: si imbecillitate egregia: si ignominia multa: difficile est vt rationi obediāt. Fīūt enim istorum alijs superbi et delinquentes aperte in rebus magnis: alijs occulte prauī, et ī rebus exiguis fraudatores. Iniuriæ vero inferuntur quandoque per contumeliam: quandoque per dolum.

Probat hoc per rationes. Et diuiditur in quatuor s̄m, quod probat per quatuor rationes. Secūda ibi. (Insuper etc.) Tertia ibi. (Præterea qui bonis &c.) Quarta ibi. (Quæ autem &c.) In prima intendit istam rationem. Illi sunt optimi ciues qui facillime obediunt rationi: sed medijs in ciuitate facillime obediunt rationi: non autem extremi. ergo medijs sunt optimi ciues. Huius rationis minorem ponit in litera: & declarat eam. Ponit autem minorem dicens: quod media pars ciuitatis facillima est ad obediendum rationi, non extremus: & ille qui excellit alios in pulchritudine: vel in fortitudine: vel in nobilitate: vel in diuitijs, non de facili obedit rationi. Iterum ille qui nimis ægenus est, aut super debilis vel multum vilis non de facili obedit rationi. Et ratio huius est: quia ille qui excedit vel in pulchritudine: vel in fortitudine: vel in nobilitate: vel in diuitijs alios cōtemnit: & sit iniuriōsus: & inclinatur etiā propter excessum alicuius istorum ad inordinatas delectatiōes & sunt nequam magis: quia ista eos faciūt declinare ab eo quod est s̄m rationem rectam. Egeni autem valde debiles vel viles deficiunt à ratione & sunt auari & in paruis nequā valde. Circa quod intelligendum est quod astutia est inclinatio ad inueniendum diuersos modos & vias ad finem non rectum. Actus autē qui procedit ex hoc dicitur dolus vel fraus ad nocendum alijs. Et s̄m quod est ad nocendum alijs in reb⁹ fraus dicitur: s̄m quod in persona vel fama dolus. Isti autem superegeni diuersos modos & diuersas vias

vias inueniunt: quibus possint habere diuitias vel potentiam vel aliud tale præter rationem. Propter quod manifestum est, quod sunt astuti & nequam in paruis valde. Sed iniuriarum quædam sunt propter astutiam vel propter contemptum vel contumeliam: quædam autem propter iniuriam. Quare manifestum est, quod extremi de difficili obediunt rationi. Deinde cum dicit.

Insuper hi minime circa gubernationē reipublicæ afficiuntur: minimeque consulunt. Hæc autem vtraque damnosa sunt ciuitatibus.

Ponit secundam rationem & est. Illi sunt optimi in ciuitate qui amant principes & magistratus curant ac bene consulunt bono reipublicæ: sed medijs amat principes: non autem extremi. Illi enim qui sunt excellenter diuites non amant ipsos: nec consequenter bene consulunt: hæc autem reipublicæ dānosa sunt. Isti pauperes et principes non amant: quia opprimi reputant se ab eis. Quare manifestum est, quod extremi nō sunt optimi ciues. Deinde cum dicit.

Præterea qui bonis fortunis superabundant: ceu opibus, diuitijs, amicis, & alijs huiusmodi, nec imperium cuiusquam pati volunt, neque sciunt: & hoc statim domi eorum natis existit. Propter delicias enim ne in scholis quidem præceptoribus obedire consueuerunt.

Ponit tertiam rationem. Et dicit, quod adhuc manifestum est, quod extremi in ciuitate nō sunt optimi ciues sed medijs: quia illi qui excedunt alios in bonis fortitudine sicut in diuitijs: potētis: & in amicis: & in cōsimilibus nec subijci volunt alijs: nec sciunt. Et hoc inest statim eis à pueritia. Nam à pueritia in delictis nutriti sunt. Et ideo doctorib⁹ non sunt assueti subijci: propter hoc nō subijci eis uolūt: quia non possunt inclinari ad oppositum eius ad quod inclinātur ex assuetudine: sed statim ex natiuitate inclinatur ad oppositum eius quod est subijci. Et ideo etiā ad discere nolunt. Illi etiam qui excellenter egeni sunt intantū sunt humiles, quod nesciunt principari: sed subijci etiam feruili principatu. nam subijciuntur principatu despotico: quod est domini ad seruū. Si igitur ciuitas sit ex istis: erit ex feruis & dominis: sed ista inconuenientia sunt. Quare manifestum est, quod extremi non sunt optimi ciues: relinquuntur igitur, quod medijs. Deinde cum dicit.

Qui autem eorum sunt in indigentia nimia constituti, deiecto nimium animo vilesque existūt. Ex quo fit vt alijs magistratum gerere nesciant, sed ad parandū seruiliter sint apti. Alijs vero sibi imperari nullo modo patiātur: sed ipsi alijs tanquam domini volunt imperare. Efficitur ergo feruorum et dominorum ciuitas. Non autē liberorum, et aliorum inuidientium: aliorum spernentium: quod plurimum abest ab amicitia & ciuili societate. Nā societas amicabile quiddam est: cum inimicis enim ne viam quidem cōmunicare volunt homines.

Ponit quartam rationem. Et dicit, quod illi qui inuident alijs & cōtemnunt alios nec magistratus gerere sciunt nō sunt optimi ciues. Sed egeni valde inuident alijs nec magistratus gerere sciunt. Diuites etiam valde cōtemnunt eos qui sunt etiam cōtra rationem reipm. medijs non: quare extremi nō sunt optimi ciues sed medijs. Huiusmodi rationis ponit minorem primo dicens: quod illi qui sunt de numero egenorum, inuidetes sunt. Illi autem qui sunt de numero excedentiū in bonis fortunæ cōtinentes sunt alios: & hoc apparet. Diuites enim & potentes videntes se habere ea quæ non habent alijs, illos despiciunt & con-

temnunt. Egeni & deficientes videntes, quod non habent ea quæ alijs habent inuidet illis, sed medijs non. Quia enim ad sufficientiam habent non inuidet: non cōtemnunt autem: quia non sunt valde excedetes. Inuidere vero & cōtemnere sunt cōtra rationem reipm. quod declarat. Quia amicitia necessaria est in ciuitate. Nam cōmunicatio amicitia quædam est: quia inimici cum inimicis participare nolunt in nummis etiam in via. Sed inuidia & contemptus sunt contra rationem amicitia: quare sunt contra rationem reipm. Manifestum igitur, quod extremi nō sunt optimi ciues sed medijs inter extremos. Deinde cum dicit.

Vult quidem ciuitas ex paribus ac similibus esse, quantum fieri potest. Hoc autem maxime existit medijs. Itaque necessario fit vt huiusmodi ciuitas optime gubernetur, ex quibus diximus natura constare ciuitatem.

Postquam philosophus determinauit, qui sunt optimi ciues: quoniam medijs: declarat quæ est optima ciuitas: quoniam illa quæ est ex medijs. Et dicit, quod ciuitas debet & vult esse ex æqualibus maxime. Sed tales sunt medijs: sicut probatum est. ergo ciuitas optima est quæ est ex medijs. Et propter hoc manifestum est, quod talis ciuitas optime gubernatur. Illa enim necessarium est optime gubernari quæ est cōstituta ex his: ex quib⁹ ciuitas optima naturā cōstituit: talis autem est quæ dicta est. ergo &c. Deinde cū dicit.

Conseruantur quoque in ciuitatibus isti maxime ceterorum ciuium. Neque enim aliena concupiscunt, vt faciunt pauperes: neque eorū bona cupiunt ab alijs, vt accidit diuitibus. Et quia ne insidiantur alijs, nec alijs ipsis, sine periculo degunt.

Declarat, quod talis ciuitas bene saluatur & sine periculo viuunt tales. Et primo ostendit, quod bene saluatur. Secundo, quod viuunt sine periculo. ibi. (Quapropter bene &c.) In prima dicit, quod isti medijs ex quibus cōponitur ciuitas optima maxime saluantur in ciuitate: & hoc apparet: quia ipsi nō concupiscunt aliena sicut pauperes. Habēt enim ad sufficientiam: & ideo non desiderant aliena: propter quod non insidiantur diuitibus. Pauperes vero quia deficientes sunt desiderāt aliena: & ideo insidiantur diuitibus. Medijs vero non: quia non habent superabundantiam diuitiarum: ideo medijs nec insidiantur alijs nec alijs ipsis: tales autem maxime conseruantur: quare manifestum est quod ciuitas quæ est ex medijs maxime cōseruatur. Deinde cū dicit.

Quapropter bene optauit Phocylides, multa mediocribus optima: mediocris esse volens in ciuitate.

Ostendit, quod viuūt sine periculo: & dicit quod medijs: quia nullus insidiatur ipsis nec ipsi alijs insidiantur sine periculo viuunt. Et propter hoc Phocylides rationabiliter desiderauit medijs esse in ciuitate: videns, quod medijs sunt in ciuitate optimi, vnde dixit medijs in ciuitate volo esse. Deinde cum dicit.

Patet igitur, quod ciuili societas optima est, quæ per mediocres fit: easque ciuitates recipere, vt optime gubernentur: in quibus mediocres plurimi sunt, ac plus possunt: maxime quidē ambabus, vel saltem altera parte. Hæc enim addita præuallere facit: & prohibet contrarios excessus fieri.

Ostendit quod respu. quæ est ex medijs est optima. Et diuiditur in duas. In prima infert ex dictis, quod respu. media est optima. Secundo probat hoc per signa & effectus. ibi. (Quod autem &c.) Adhuc prima in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda infert correlarium. ibi. (Quapropter.) In prima dicit: quod quia ciuitas optima est quæ est ex medijs: manifestum quod respu. optima est ex medijs: & illa

illa ciuitates quæ multos habent medios habent tempu. optimam. Et ratio huius est. Quia pars media ciuitatis valetior & melior est quæ alia duæ partes diuisim: quia si vna pars præter rationem velit opprimere aliam partem: sicut si diuites pauperes velint opprimere: pars media adiungit se pauperibus: & cum illis reprimat malitiam diuitum. Si autem pauperes velint insurgere contra diuites præter rationem: medijs iungunt diuitibus se: & reprimunt pauperes. Et ideo medijs prohibent fieri excessus in ciuitate. Talis autem respublica optima est. Deinde cum dicit.

Quapropter valde optatum est, vt hi qui in repu. versantur, facultates habeant mediocres ac sufficientes. Nam vbi alij nimis multa possident: alij nihil: vel plebes infima insurgit: vel paucorum potentia illa extrema, vel tyrannis, propter vtrūq; sexum. Ex populari enim statu nimium superbo, & ex paucorum potentia, ad tyrannidem deuenitur. Ex mediocribus autem ac prope paribus, multo minus. Cuius rei causam postea vbi de mutationibus tractabitur dicemus.

Infert vnum correlarium. Et dicit, quod manifestum est ex dictis: quod ex quo ciuitas est optima: quæ est ex medijs: quod maximum bonum est, quod in ciuitate gubernantes habeant substantiam mediā et possessiones medias. Quia vbi sunt qui valde excedunt in diuitijs: aut indigentes valde: erit ibi aut status popularis: aut paucorum intemperatus: in quo pauci diuites valde dominantur secundum voluntatem suā: aut erit tyrannis propter ambos excessus scilicet diuitiarum & egestatis: ex populari enim statu nimis superbo insurgit tyrannis. Similiter ex paucorum potentia: ex medijs autem non. Multo autem minus etiam oritur tyrannis ex his qui sunt propinqui medijs quæ ex statu populari. Causa autem istorum apparet inferius cum determinabitur de transmutatione reipub. Deinde cum dicit.

Quod autem media, sit optima: manifestum est: sola enim seditionibus caret: vbi enim permultum est mediocre, minimum seditiones & discordiæ ciuicum innascuntur: magnæque ciuitates, ob hanc ipsam causam, minus seditionibus subiacent: quia magna in his est mediocrium hominum multitudo. Paruas autem ciuitates facile est in duas partes diuidi omnes: ita vt nihil medium relinquatur. Et ferè cuncti vel inopes sunt: vel opulenti. Populares quoque gubernationes tutiores sunt, & diuturniores, quæ paucorum potentiam propter medios. Plures enim sunt & magis honoris participat in populari gubernatione, quæ paucorum. Nam quoniam sine his multitudo inops plus potest, male res se habent: ac cito pereunt.

Probat per signa, quod respu. quæ ex medijs optima est. Et diuiditur in partes tres secundum quod declarat per tria. Secunda ibi. (Signum vero &c.) Tertia ibi (Pater autem &c.) In prima intendit istam rationem: illa respu. est optima quæ est sine seditione magis & turbatione: sed talis est illa quæ est ex medijs. ergo respu. quæ est ex medijs optima est. Huius rationis ponit conclusionem & minorem cum sua probatione. Dicit igitur, quod respublica quæ est ex medijs sit optima: manifestum est. Ista enim sola & sine seditione & turbatione est. Hoc autem probat dupliciter. Primo quia vbi sunt plures medijs non sunt seditiones nec turbationes. Et propter hoc magnæ ciuitates sunt magis sine seditionibus quæ parue. Quia in magnis ciuitatibus sunt multi medijs. Sed in paruis ciuitatibus statim omnes sunt

diuisi in diuites & pauperes: & ideo in illis sæpe fiunt perturbationes & seditiones. Quare manifestum est, quod illa respublica quæ est ex medijs magis est sine seditione & turbatione. Hoc idem probat secundo ex alio: quia status populares sunt durabiliores quæ paucorum: quia plures habent medios & magis attingunt medijs ad principatū quæ in paucorum potentia. Ex quo manifestum est, quod illa respublica quæ est ex medijs est magis sine seditione & turbatione. Si autem acciderit, quod inter egenos & diuites non fuerint plures medijs: aut non sufficientes: si multitudo inualuerit: multos excessus facient: & ideo male se habent: & cito peribit respu. Deinde cum dicit.

Signum vero huius putatum est, quod qui optime leges condiderunt, ex mediocribus ciuibus fuere. Nam & Solon huiusmodi fuit: vt apparet ex eius carminibus: Et Lycurgus: non enim erat rex, Et Charondas, & plurimi aliorum.

Ponit secundum signum. Et dicit quod respu. quæ est ex medijs sit optima: signum est, quod optimi legislatores fuerunt de medijs sicut Solon. Iste enim Solon non fuit de diuitibus excellenter: nec de pauperibus. Et hoc significauit in quadam poesi sua: quam non ponit philosophus: similiter Lycurgus non fuit de magnis: non enim fuit rex. Similiter Charondas nec de diuitibus, nec de pauperibus excellenter fuit, sed de medijs: similiter plures alij. Isti vero luerunt optimi legislatores: & fuerunt de medijs: quare manifestum est, quod medio modo se habere disponit ad optimam tempu. quod igitur optima respu. sit ex medijs: signum est, quod optimi legislatores fuerunt de medijs. Deinde cum dicit.

Patet autem ex his: & quia plurimæ respublicæ: aut populares sunt: aut paucorum gubernationes. Quod enim in his frequenter pauci sunt medijs, semper qui prævalent: siue hi sint, qui facultates habent: siue populares: qui medium transcendunt: per seipsos gubernationem agunt. Itaque aut multitudo populi insurgit: aut paucorum potentia.

Ponit tertium signum: & ponit primo signum. Secundo rationem assignat cuiusdam quod in signo est dictum ibi. (Præterea ex eo.) In prima dicit: quod manifestum est ex his quæ dicuntur iam, quod optima respu. est ex medijs: quia propter hoc sunt plures respu. aut populares: aut paucorum: quia frequenter in ciuitatibus medium paucum est: statim enim sunt omnes vel diuites vel egeni: & quicunque excellunt alios: conuertunt tempu. secundum voluntatem suam ad vtilitatem suam: ita quod si diuites superauerint pauperes, conuertunt tempu. ad voluntatem suam et regunt eam: & tunc sit paucorum potentia. Si autem pauperes excefferint, regunt tempu. secundum voluntatem suam: & sit status popularis. Quare manifestum est: quod aut erit popularis: aut paucorum. Cum ergo istæ acciderint: quæ non sunt recte propter defectum mediocrum: signum est quod respu. quæ est ex medijs sit optima. Deinde cum dicit.

Præterea ex eo quia seditiones fiunt, & pugna inter multitudinem & opulentos: quibus cunctis vincere contingit: hi neque communem amplius habent respublicam: neque æqualem: sed quasi victoriæ præmium reportant, respublicam obtinere: & alteri popularem statum: alteri paucorum potentiam faciunt.

Assignat causam quare sunt plures populares & paucorum: & diuiditur in duas: secundum quod probat hoc per duas rationes. secunda ibi. (Præterea qui &c.) In prima dicit, quod seditiones & pugna quæ fiunt in ciuitate inter diuites & pauperes

pauperes adinuicem sunt causa: quare sunt tot populares & paucorum. Illi enim qui obtinent contra aduersarios non instituunt respublicam omnem nec æqualem: sed instituunt respublicam ad vtilitatem suam et honorem et præmium victoriæ suæ instituunt respublicam: in qua excedunt aduersarios: ita quod si pauperes obtineant faciunt popularem statum: si diuites: paucorum potentiam. Deinde cum dicit.

Præterea qui principatum gratiæ habuerunt: hi ad propriam respicientes respublicam: aut popularem statum in ciuitatibus constituerunt, aut paucorum gubernationem, non ad ciuitatum illarum commoda respicientes: sed ad sua. Atque ita per istas causas effectum est: vt vel nunquam mediocrum illa gubernatio extiterit: vel admodum raro. Vnus enim vir consensit solus ex his qui antiquitas in principatu fuere, hunc gubernandi modum constituere. Iamque in ciuitatibus, consuetudo obtinuit, non velle equale: sed aut imperare querere, aut victos obedire. Quæ igitur optima sit respublica: & quam ob causam ex his patet.

Ponit secundam rationem: & dicit, quod aliqui præeminentes in gratiæ in potentia amicorum vel in diuitijs vel in nobilitate vel in aliquo alio nutriti in aliqua repub. cum vellent instituere tempu. aliquam non instituerunt quamcumque: sed considerantes ad respublicam in qua nutriti sunt instituerunt illam. Et quia isti nutriti erant in populari vel in paucorum instituerunt hanc vel illam non considerantes bonum cõe: sed bonum proprium: & ista vtiliores erant eis: ideo istas instituerunt. Et propterea nunquam aut raro: et apud paucos inueniunt respublica mediæ: vnus autem optimus fuit vir: qui cum esset in principatu, suavitati ciuibus respublicam hanc mediā: sed illi noluerunt acceptare ipsam: similiter nec isti qui modo sunt in ciuitatibus volunt eam recipere: quia consuetudinem non habent: per quam inclinatur ad volendum æqualitatem: sed vel querunt principari: aut magis volunt sustinere tempu. quam habent non recte ordinatam: sicut paucorum potentiam: in qua dominantur: aut aliquam aliam. Et tunc concludit dicens: quod quæ sit optima respu. & propter quam causam manifestum est ex determinatis. Deinde cum dicit.

De alijs autem, cum plures populares, & plures paucorum gubernationes esse dixerimus: quæ prima ponenda sit: & quæ secunda: & quæ deinceps: quia potior sit: aut deterior, determinata optima, non erit difficile intueri. Necesse est enim meliorem esse: quæ proximè huic accedit: deteriore vero, quæ plurimum distat à medio: nisi ad suppositionem quis iudicet. Dico autem ad suppositionem, quia multoties alia respublicæ forma eligibiliore existente, nihil vetat, aliam quibusdam magis vtilem esse.

Declarat qualiter alia respu. se habent ad istam. & dicit, quod rerumpu. aliarum à media posuimus plures species: sicut popularis & paucorum. Vnaqueque enim istarum plures species habet sicut apparuit prius: quæ autem istarum sit melior: & quæ peior visa ratione mediæ reipub. non est difficile videre. Cum enim respu. quæ est ex medijs sit optima: illa quæ est propinquior huic melior est: & quæ remotior peior. Nam vniuersaliter hoc verum est quod in uno quoque genere illud quod est propinquius primo: perfectius est & melius in illo genere: quare illa respu. quæ propinquior est reipub. optimæ in pluribus melior est: sicut:

A prima species popularis melior est quæ secunda: & secunda quæ tertia: & tertia quæ quarta: quarta vero pessima est inter illas: similiter de paucorum potentia prima melior quæ secunda: secunda quæ tertia: & sic deinceps. Et dato, quod illa quæ est propinquior optimæ est melior simpliciter loquendo sine suppositione: quia si loquamur de meliori: & optimæ ex suppositione nihil prohibet aliquam: quæ non est melior simpliciter esse meliorem aliquibus: sicut si in ciuitate aliqua ciues sint æquales in libertate: melius est eis regi populari quam repu. mediæ. Sic igitur apparet qualiter alia se habent ad istam.

LECTIO VNDECIMA

De conseruatione optimæ reipublicæ deq; cautione ne labatur: aut ad multitudinis gubernationem, aut ad paucorum potentiam.

QVe autem respublica quibus, & qualis, quilibet conferat, consequens est tractare.

B Postquam philosophus declarauit: quæ & qualis respu. est optima pluribus ciuitatibus: declarat quæ & qualis sit quibus & quilibet expediat: & diuiditur in duas. In prima præmittit intantum suum. In secunda profertur ibi. (Sed capiendum.) In prima dicit: quod post illa quæ determinata sunt dicendum est pertranseundo: quæ respu. quibus & qualis quilibet expediat. Deinde cum dicit.

Sed capiendum prius est vniuersaliter de cunctis. Oportet enim partem illam ciuitatis: quæ respublicam stare vult, potentiozem esse: quæ illa pars, quæ non vult respublicam manere. Est autem omnis ciuitas ex quali, & quanto. Dico autem quale: ceu libertatem: diuitias: disciplinam: nobilitatem. Quantum vero, ceu multitudinem populi prævalentem. Fieri autem potest, vt quale existat vni ciuitatis parti: alteri vero quantum: ceu maiorem esse numerum ignobilium, quæ nobilium: & pauperum, quæ diuitum: neque tamen tantum superare quantitate: quantum superari qualitate: propter hoc adinuicem conferenda sunt.

C Profertur: & diuiditur in duas. Primo præmittit quædam vniuersalia quæ valent ad sequentia: in isto capitulo. In secunda ostendit quod propositum fuit, ibi. (Vbi ergo.) In prima dicit: quod antequam determinetur de repub. quæ cui & qualis quali competat accipiendum est primo: quod vniuersaliter verum est in omnibus rebus, scilicet quod illa pars reipub. melior est: & valentior quæ vult saluationem reipub. quæ illa quæ non vult. Et ratio huius est: quia bonum rei attendit in ordine ad finem, sed partes reipub. ordinantur in finem reipub. finis autem reipub. est salus & permanentia eius. ergo bonum partium reipublicæ intenditur in ordine ad finem istum. Sed vnumquodque vult bonum proprium: & quanto magis vult: tanto melius est, ergo illa pars reipublicæ melior est: quæ intendit istum finem quæ illa quæ non intendit. Secundum est quod proponit: quod omnis ciuitas componitur ex quali & quanto: & exponit quid vocat quale & quantum. Quale quidem vocat dignitatem: ad quam considerat volens instituere respublicam: vel volens distribuere principatum: sicut sunt diuitiæ: disciplina: ingenuitas. Quantum vocat multitudinem: modo ita est quandoque quod alteri parti ciuitatis inest quale: ita quod excedit aliam in qualitate. Alteri parti inest quantum: ita quod excedit aliam in multitudine: sicut verbi gratia. Plures sunt in ciuitate ignobiles quæ nobiles: pauperes quæ diuites: tamen pars illa quæ abundat in quanto: tamen non abundat in illo quantum deficit in quali. Ista autem consideranda sunt in determinando: quæ vel qualis: cui vel quali conueniat comparando ista adinuicem

Tertio puta defectum secundum vnum ad superabundantiam respectu alterius. Deinde cum dicit.

Vbi ergo superat pauperum multitudo, eam, quam diximus, proportionem, hic popularis gubernatio exoritur: ac species singulae popularis status secundum multitudinis exuperantiam: ceu si agrorum multitudo plus possit. prima species. Si multitudo tenuiorum ac mercenariorum: vltima species: & sic de alijs: quae sunt harum mediae.

Ostendit quod qualis quibus & qualibus conueniat: & primo quibus & qualibus popularis status. Secundo quibus & qualibus paucorum potentia ibi. (Vbi autem ea pars &c.) Tertio quibus & qualibus respublica. ibi. (Debet autem qui &c.) In prima dicit: quod quamlibet ciuitatem vbi abundat multitudo egenorum secundum dictam proportionem scilicet quod non excedat: puta in virtute quantum deficit in multitudine diuitum vel egenorum oportet regi statu populari: vt si agricolae excedunt: tunc est popularis status agrorum. Et secundum, quod diuersus est populus: secundum hoc oportet ipsum regi diuersis speciebus popularis status: vt si multitudo agrorum excedat, oportet regi prima specie popularis status. Si autem multitudo tenuiorum et mercenariorum: tunc oportet eam regi vltima specie popularis status. Isti enim minus sunt persuasibiles ratione & magis inclinantur ad auaritiam: & ideo. expedit eis magis regi illa specie popularis status: per quam possunt satisfacere magis auaritia suae. Haec autem est vltima species: in qua principatur populus non secundum legem: sed secundum suam sententiam & voluntatem: vbi autem multitudo est intermedia competit regi eam aliqua specie intermedia: vt si excedat multitudo liberorum, secunda species debet esse. si multitudo aliorum quorumcunque, tertia species. Deinde cum dicit.

Vbi autem ea pars in qua sunt opulenti & nobiles magis superat qualitate, quam deficiat quantitate: hic paucorum potentia gubernatioque exoritur: Ac eodem modo singulae species huius, secundum exuperantiam istiusmodi hominum.

Ostendit quibus competit paucorum status: & dicit: quod vbi multitudo diuitum: quae plus abundat: in quali scilicet in diuitijs & nobilitate quam deficiat in quanto, id est in multitudine: ibi oportet esse paucorum status. Et secundum diuersitatem huiusmodi multitudinis oportet diuersificare species paucorum status: ita quod ubi est multitudo diuitum habentium possessiones mediocres oportet regi prima specie popularis status: in qua dominantur plures diuites non nimis excedentes in diuitijs: sed habentes possessiones mediocres. Vbi autem est minor multitudo: sed habent plures diuitias oportet regi secunda specie paucorum status. Vbi autem sunt adhuc pauciores diuites ditiores quam primi: expedit illos regi tertia specie. Vbi autem pauciores sunt & magis diuites oportet regi illam ciuitatem quarta specie: ita quod sicut se habet species status popularis quantum ad multitudinem: sic species paucorum potentiae quantum ad diuitias: ita quod sicut vbi sunt pauciores egeni: sicut vbi sunt plures agricolae oportet esse primam speciem status popularis: vbi adhuc plures secundam, vbi adhuc plures quam prius tertiam: vbi tota multitudo quartam & pessimam: sic ex parte potentiae paucorum vbi sunt plures diuites habentes mediocres diuitias, prima species: vbi pauciores ditiores: ibi secunda. Sed vbi adhuc pauciores & ditiores, tertia: sed vbi sunt pauciores quam prius & valde diuites, quarta species & pessima. Deinde cum dicit.

Debet autem qui legem ponit in republica, semper ad medios respicere: siue enim ad paucorum gubernationem dirigantur leges, de medijs

est coniectandum: siue ad popularem statum, hos respicere debet: vbi enim mediocrium superat multitudo, vel vtrunque extremum, vel alterum tantum, hic respublica recipit stabilitatem.

Ostendit quibus competit respublica: & diuiditur in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda regreditur ad declarandum qualiter miscetur ex populari statu & paucorum. ibi. (Sunt autem &c.) Prima in duas. In prima ostendit quibus competit respublica. Secundo remouet errorem quorundam ibi. (Aberrant autem &c.) Adhuc prima in duas. In prima facit quod dictum est. Secundo remouet obiectionem quae posset fieri ibi. (Non enim est metus ne quandoque &c.) In prima dicit, quod legislator si bene debeat ordinare rempublicam debet assumere ad rempublicam medios. Et hoc quascumque leges ponat: siue conuenientes potentiae paucorum: siue populari statui semper oportet coassumere medios: quia sic debet ferre leges & ordinare rempublicam: vt per leges possit respublica saluari. Vbi vero multitudo huiusmodi mediocrum abundat secundum quale: aut secundum quantitatem vel in vno in comparatione ad aliud: conuenit esse rempublicam: quae benenata est regi rectis legibus: ex talibus enim dicta est esse ipsa, igitur expedit coassumere medios. Deinde cum dicit.

Non enim est metus: ne quandoque diuites cum pauperibus conspirent, contra mediocres: nunquam enim alteri seruire alteris vellent. Quod si communioem aliquam quaerunt: nullam aliam quam istam reperirent. Nam per vices gubernare non paterentur, propter diffidentiam, quae inter eos existit. In cunctis vero locis arbiter est fidelissimus: arbiter autem medius, quantoque melior est gubernatio temperata, tanto durabilior.

Remouet obiectionem quae posset fieri. Aliquis enim diceret quod legislator non debet assumere medios: quia pauperes & diuites non consentirent: & sic erit turbatio in ciuitatibus. Remouet hoc et dicit: quod non est timendum quin diuites consentiant pauperibus. Et ratio huius est: quia nunquam volunt esse serui dominorum nec diuites nec pauperes: & ideo quaerunt communem rempublicam. Hoc autem est respublica. & non alia. Si autem quaerunt rempublicam communem non inuenirent aliam magis communem: quia pauperes nolunt: quod diuites dominentur ne opprimantur ab illis: nec diuites volunt quod pauperes timeant opprimi ab eis: & ideo quaerunt fideliosem principalem. Sed vbique fidelissimus est & communis magis medius & arbiter. Ex quo manifestum est quod respublica quanto magis mixta est accedens ad equalitatem & indifferentiam: tanto magis mansua est. Deinde cum dicit.

Aberrant etiam plerique illorum: qui optimates reipublicae gubernationes efficere volunt, non solum in tribuendo nimium diuitibus: verum etiam in excludendo plebem. Necessesse est enim procedente tempore, ex falsis bonis, verum malum euenire. Diuitum enim cupiditates plus habendi, magis destruunt rempublicam, quam multitudinis.

Remouet errorem quorundam. Aliqui enim fuerunt qui voluerunt facere respublicas optimatum qui plus attribuebant diuitibus quam deberent: & quam pauperibus. Philo sophus dicit quod isti peccauerunt non solum in hoc quod plus attribuebant diuitibus quam deberent: sed in hoc quod pauperes non audiebantur in his: in quibus debebant audiri secundum rectam rationem, & minus attribuebant eis quam oporteret: quoniam aliquando ex vnius malo venit magnum malum: & ideo quauis hoc sit modicum malum, scilicet plus attribuire diuitibus quam pauperibus: tamen ex hoc sequitur excessus

excessus diuitum. Sed excessus diuitum magis corrumpit ciuitatem quam excessus pauperum. & ratio huius est: quia excessus qui plus facit distare bonum a ciuitate magis corrumpit ciuitatem quam qui minus. Sed excessus diuitum magis facit distare a ciuitate: quia bonum a ciuitate trahit ad paucos: quia pauperes sunt plures quam diuites: quare manifestum est quod excessus diuitum magis corrumpit ciuitatem quam excessus pauperum: quare hoc est malum & peccatum in republica plus dare diuitibus. Deinde cum dicit.

Sunt autem illa circa quae simulant ac fallaciter pretextunt ad populum, quinque numero: concio magistratus: iudicia: armatura: exercitatio.

Postquam declarauit quae et qualis respublica: quibus & qualibus conueniat: regreditur ad declarandum qualiter respublica miscetur ex paucorum & populari statu: & diuiditur in duas. In prima ostendit ex quibus est maxime. In secunda recapitulat ibi. (Quam igitur ob causam &c.) Prima in tres. Primo ostendit qualiter miscetur. Secundo ostendit ex quibus est: quia ex habitibus armaturae ibi. (Oportet quidem &c.) In tertia assignat rationem propter quam antiqui vocauerunt rempublicam popularem statum. ibi. (Sed auctis &c.) Adhuc prima in duas: quia enim respublica miscetur ex paucorum & populari statu: primo tangit leges popularis & paucorum. Secundo infert ex dictis quomodo miscetur ex illis, ibi. (Itaque manifestum &c.) Adhuc prima in duas. In prima tangit leges paucorum status. Secundo popularis ibi. (Populari statu &c.) In prima tangit leges paucorum status: per quas intendit sophisticam excludere multitudinem a republica & primo tangit ea de quibus feruntur leges. Secundo tangit leges ipsas ibi. (Circa concionem.) In prima dicit, quod illa de quibus dominantes paucorum statuerunt leges fallaciter & dolose proponentes populo quinque sunt numero scilicet concio: magistratus: iudicia: armatura: exercitatio. Deinde cum dicit.

Circa concionem quidem, licere omnibus adesse: sed poena appolita diuitibus, si non adsint, vel solis, vel maior, quam multitudini.

Tangit leges circa ista: & primo tangit legem circa concionem. Secundo circa magistratum ibi. (Circa magistratus.) Tertio circa iudicia ibi. (Circa iudicia.) Quarto circa arma & exercitia ibi. (Eodem modo.) In prima dicit, quod circa concionem ordinauerunt fauentes paucorum statui: quod omnes venire liceret ad concionem: sed vltimus ordinauerunt: quod diuites si non venirent haberent damnum. Pauperes vero non. Vel quod diuites multo maius damnum reportarent quam pauperes. & manifestum est: quod per istam legem pauperes excluderentur: quia diuites ex hoc, quod damnum magnum reportabant compellebantur venire: pauperes quia nullum damnum reportabant non curabant venire: & ita non participabant ciuitate libenter. Deinde cum dicit.

Circa magistratus autem, non licere his qui censum habent magnam, renunciare magistratui: pauperibus autem licere.

Tangit legem circa magistratum: ordinauerunt quod omnes possent attingere magistratum: sed vltimus statuerunt: quod pauperibus liceret renunciare magistratui: diuitibus vero non. & manifestum est quod per istam legem excluderentur pauperes: quia pauperes cum sint occupati circa alia, facile est, quod cum liceat eis renunciare dimittant magistratum: diuites vero semper remanebunt: cum eis non liceat renunciare. Deinde cum dicit.

Circa iudicia vero, poenam esse diuitibus, nisi iudicent: pauperibus autem, impunitatem: aut illis magnam: his paruam poenam: vt est in Charondae legibus. Quibusdam vero locis, omnibus licet de-

A scriptis in concionibus iudicijque adesse. Quod si descripti sint, & non exercent: in poenas incidunt per magnas: vt metu poenae vitent descriptionem: & per non descriptionem: neque iudicia: neque conciones exercent.

Tangit legem circa iudicium & dicit, quod circa iudicium ordinauerunt supposito quod omnes possent attingere ad iudicia. Vltimus ordinauerunt diuitibus damnum si non iudicarent & discuterent. Pauperibus vero dederunt licentiam de non discutiendo: vel si ordinauerunt damnum vtrisque: tamen diuitibus magnum damnum: pauperibus modicum: sicut ordinatum fuit in legibus Charondae. In aliquibus vero paucorum gubernationibus licebat quidem omnibus discutere in iudicio & interesse congregationi: praescriptis tamen prius. Si vero contingeret quod scripti non interessent vel non discuterent imponerentur magna damna: ita vt propter fugam damni non appeterent scribi: & sic si non scriberentur nec interessent iudicio. Deinde cum dicit.

Eodem modo circa arma & circa gymnasia legibus statuunt. Pauperibus enim licet non habere arma. Diuitibus autem poena constituta est nisi habeant: Et si in gymnasio se non exercent pauperes, nulla poena est. Diuitibus autem est poena: vt alij metu poenae se exercere compellantur: alij quia nullam formident poenam, non faciant. Haec igitur paucorum potentiae sunt machinamenta.

Tangit legem circa arma & exercitia simul: & dicit, quod eodem modo tulerunt legem de possessione armorum: et circa exercitia ipsorum: & ordinauerunt: quod liceret egenis non habere arma. Diuitibus si non haberent ordinauerunt magnum damnum: similiter circa exercitia ordinauerunt quod pauperes si se non exercerent in armis nullum damnum haberent. Sed diuitibus ordinauerunt magnum damnum: sic autem ordinauerunt vt diuites propter damnum haberent arma: & usum armorum: & sic haberent soli potestatem & tenerent principatum: pauperes vero quia non timerent damnum non haberent arma & usum armorum: et per consequens non participarent principatu. Et tunc concludit quod haec sunt sophisticata de legislatione: per que volunt fauentes paucorum potentiae excludere multitudinem a ciuitate. Deinde cum dicit.

In populari autem statu, contra haec, alia excoGITANT: pauperibus enim salaria statuunt concio nantibus atque iudicantibus. Diuitibus autem nullam poenam imponunt.

Ostendit qualiter fauentes populo sapienter aduersantur istis: & dicit quod fauentes populo in politia sua sapienter aduersantur istis: contra enim omnia ista ordinauerunt, quod pauperes qui conuenirent ad congregationem & discuterent haberent mercedem: diuites vero si non venirent nullum damnum reportarent. Et per istam legem monstratur quod excluderentur diuites. Pauperes enim scientes quod haberent mercedem libenter veniebant. Diuites autem scientes quod nullum haberent damnum si non irent non curabant ire: maxime quia non honorabantur: & sic tota potestas dimittebat penes multitudinem. Deinde cum dicit.

Itaque manifestum est: si quis velit iuste haec temperare, quod oportet vtrunque assumere: & his quidem salaria constituere: his autem poenam. Sic enim omnes communicarent: nam illo quidem modo respublica fit alterorum solum.

Concludit qualiter respublica sit miscenda ex paucorum & populari statu: & dicit quod manifestum est ex dictis qualiter respublica

respu. miscenda est ex illis: mixtū enim debet aliquo modo habere miscibilia: & aliquo modo non: & ideo si recte fiat mixtio ex istis oportet accipere ea quæ pertinent vtriusq; sicut partem: & ordinari pauperibus mercedem si veniant: diuitibus vero damnum si non veniant: & isto modo omnes communicabunt ciuitate: sed prædictis modis altera solum vt respu. tantum sit paucorum vel populorum fauentium. Deinde cum dicit.

Oportet quidem rempublicam esse ex his solum qui arma possident: census autem magnitudo diffiniri simpliciter non potest: sed considerata qualitate, adiungatur largissimus: vt qui participant reipublicæ sint plures, quàm hi, qui non participant hoc instituere.

Ostendit ex quibus est respu. & primo ostendit: quod est ex vtriusque armis maxime. Secundo, quod est ex illis qui vni fuerunt armis ibi. (Apud quosdam.) Prima in duas. In prima facit quod dictum est. Secundo assignat causam cuiusdam dicti ibi. (Volunt enim.) In prima dicit, quod respu. debet esse ex habentibus arma & vtriusque iam in actu ipsis. Et ratio huius est, quia respu. debet esse ex medijs: & ideo debet esse ex illis: in quibus sunt plures medijs: tales sunt videntes armis. Quanta autem debet esse multitudo ciuitatis & census non est determinatum nunc: oportet enim censum in ciuitate determinare sicut regionem: & sicut potentiam aduersariorum. Oportet enim tantam esse multitudinem quantum regio possit nutrire: & tantam, quod possit repellere aduersarios. Sed aduertendum, quod qualitas & bona dispositio sicut disciplinam vel mores multum addit ad bonitatem reipublicæ: & ideo faciendum est, quod participantes politice sint plures saltem sicut qualitate quamuis deficient quantitate. Deinde cum dicit.

Volunt enim pauperes, & honorum expertes, quietem agere: si neque contumelia eos quis afficiat: neque bona illis auferat: sed hoc non facile. Non enim semper contingit, vt qui rempublicam gubernant sint mites, & humani: Et consueuerunt quotiens bellum est, grauiter ferre: nisi suscipiant alimēta: nam sunt egeni: & si quis alimenta porrigat cupiunt bellum.

Assignat causam cuiusdam dicti scilicet, quod oportet esse plures participantes reipublicæ quæ non participantes: & dicit quod pauperes in ciuitate existentes absque principatu volunt viuere quiete & sine turbatione: dato quod nullus molestet eos: & dato quod nihil auferat ab eis de bonis suis: sed istud non est facile: quia frequenter contingit, quod principes non sint mites & humani: & ideo difficile est, quod non suscipiant pauperes molestiam. Iterum illi qui vtriusque armis quando bellum debet fieri volunt recipere alimentum a pauperibus si sint aliqui pauperes: & si non recipiant movent bellum contra illos: & si accipiant pauperes volunt insurgere. Vt igitur non possint insurgere contra principes: expedit esse plures habentes arma quæ non habentes. Deinde cum dicit.

Apud quos gubernatio reipublicæ existit non in his qui ad armaturam sunt habiles: sed in his qui exercebant arma. In Maliensibus quidem gubernatio reipublicæ erat in istis: & magistratum creabant ex his qui militabant. Primumque respu. apud Græcos constituta est ex his, qui bellum gerebant: postquam desierunt regna ab initio quidem ex equitibus: nam robur belli tunc in equitibus habebatur. Peditatus enim nisi ordo ac disciplina ad

fit, inutilis est. Huiusmodi autem disciplina & ordo antiquis illis temporibus nondum erat: ex quo fiebat vt in equitatu robur belli haberetur.

Ostendit quod respu. non tantum est ex illis qui possident: sed ex illis qui possederunt arma & habuerunt vsum eorum: & dicit quod apud aliquos est respu. non solum ex illis qui vadunt ad arma: & vtriusque eis iam actu: sed ex eis qui ferunt & vni sunt. Et rationabiliter hoc est: quia illi sunt magis exercitati in actibus virtutum & in armis. Ratio nabile autem est, quod respu. sit ex illis: quod declarat per quandam rempu. dicens: quod apud Malienses erat respu. ex his qui fuerant in armis & vni fuerant. Verum tamen principantem eligebant ex militibus siue ex illis qui iam vtebantur armis. Primum etiam respu. fuerunt magis ex præstantibus & vtriusque armis præter principatus regales. Principem autem eligebant de equestribus: & respu. quæ fuit a principio fuit ex equestribus: quia robur belli tunc in equestribus habebatur. Peditatus autem est omnino inutilis: nisi adsit ordo & disciplina: sed qualis sit huiusmodi ordo & disciplina non fuit cognitum antiquis: & propterea totum robur & excellentia exercitus habebatur ex equestribus. Deinde cum dicit.

Sed auctis ciuitatibus: quæ in armis potentiam habebant, plures ad communionem reipublicæ recepti sunt: ex quo factum est, vt quas nunc respu. vocamus: tunc popularis status diceretur.

Assignat causam cuiusdam dicti. Aliqui enim istam rempu. vocauerunt popularem. Alii paucorum: ideo causam huius assignat: & primo quare dixerunt eadem popularem statum. Secundo quare paucorum ibi. (Fuerat enim &c.) In prima dicit: quod crescentibus ciuitatibus contingit: quod erat magna multitudo habentium arma qui dominabantur. Vbi autem multitudo dominatur, status popularis est: propter quod quidam dixerunt illam quæ vocamus rempu. popularem. Deinde cum dicit.

Fuerat enim antiqua ciuitatum gubernatio rationabiliter paucorum, & regia: propter paucitatem enim hominum, non erat magnus numerus mediocrium. Itaque pauci cum essent, multitudine & institutione, magis ferebant ab alijs gubernari.

Ostendit quare vocauerunt eam paucorum statum: & dicit quod antiquæ respu. rationabiliter erant status paucorum: & regalis. Antiquitas enim pauci erant homines in habitantes ciuitates: & ideo pauci erant medijs: & quia pauci erant secundum multitudinem paucorum status erat: sed quia bene erant ordinati: bene sustinebant principatum & sufficiebantur. Deinde cum dicit.

Quam igitur ob causam plures sint rerum publicarum formæ: & quam ob rem præter eas quæ dicuntur alia sunt, neque enim popularis gubernationis vna est species: neque aliarum similiter: ac præterea quæ differentia sunt inter eas: & quare accidat: & insuper quæ sit optima respu. (vt plurimum dici potest) & aliarum qualis, & qualibus congruat dictum est.

Recapitulat dicta a principio quarti: & dicit quod dictum est in præcedentibus propter quam causam sunt plures respu. & propter quam causam sunt alia respu. præter sex respu. acceptas secundum genus: vt sunt plures populares & paucorum status & optimatum et non vna numero solum. Iterum dictum est qualiter differunt adinuicem: & quæ sit optima respu. & propter quam causam accidit: & quibus expedit.

Lectio

LECTIO DVODECIMA.

De quibus consultationes in ciuitatibus fieri solent, de quibus ipsarum varietate pro cuiusque ciuitatis administratione.

Rursus autem & communiter & separatim de vnaquaque dicemus eorum: quæ post hoc sequuntur, conuenienti sumpto principio. Sunt ergo tres partes omnium rerum publicarum, in singulis quarum studiosus legis positor considerare debet utilitatem, quibus bene se habentibus necesse est rempublicam bene se habere, & gubernandi formas inter se differre, in eo quod singula istarum differunt. Harum trium partium vna est quæ versatur in publicis consilijs, Altera in magistratibus: hoc est, quos esse oportet: & quam potestatem habere: & quemadmodum debeant creati. Tertia pars in iudicijs consistit.

Postquam philosophus determinauit: quæ respublica est optima: & quæ & qualis: quibus & qualibus conueniat: determinat de quibusdam partibus reipublicæ. scilicet de consiliatio & dominatio & iudicatio. Et primo dat intentionem suam. Secundo profectur ibi. (Et pars &c.) In prima dicit quod postquam determinatum est de vnaquaque reipublicæ, & in communi & diuisim. Consequenter dicendum est de quibusdam ex quibus pendet consideratio determinatorum: & dicit rursus: quia in tertio fecit mentionem de ipsis: & accipiendum est principium conueniens illis, scilicet quod sunt tres partes rerum publicarum, de quibus studiosus legislator debet considerare & conferre secundum rationem de illis. Illis enim bene se habentibus necessarium est rempublicam bene esse ordinatam: & male se habentibus necesse est respublicam differre: quia per ista distribuitur respublica. quæ est ordo principantium. Istarum autem vna pars est quæ consiliatur de communibus ciuitatis. Alia est quæ versatur circa principatum: & hoc est quos oportet esse principes: & quorum debet esse domini: & qualiter assumantur vtrum per sortem vel per electionem. Tertia pars est quæ versatur circa iudicia. Deinde cum dicit.

Ea pars quæ consulit, auctoritatem habet de bello & pace: de societate in eunda vel dissolueda: de legibus ferendis vel abrogandis: de morte: de exilio: de publicatione bonorum: & rationibus repositendis.

Profectur, & primo de consiliatio. Secundo de principatu ibi. (De consultatio &c.) Tertio de iudicatio ibi. (Reliquum ex &c.) Prima in duas. Primo tangit de quibus consiliatur in communi. Secundo profectur de ipso consiliatio ibi. (Necesse est enim &c.) In prima dicit quod dominans in ciuitate consiliatur de bello: vtrum bellandum sit vel non: & de pace vtrum pax debeat fieri cum aduersarijs vel non. Consiliatur etiam de propugnatione & de dissolutione: vtrum simul vel separatim debeat pugnare. Iterum consiliatur de legibus qualiter sint ferendæ. Consiliatur etiam de morte alicuius: vtrum expedit aliquem qui fuit contra ciuitatem interfici vel relegari. Iterum de populatione qualiter debeat si indigeat ciuitas populari: & ex quibus. Iterum qualiter principantes debent eligi & corrigi. Deinde cum dicit.

Necesse est enim vel oibus ciuibus hæc omnia decernenda tribuere: vel quibusdam: seu vni cuiusdam magistratui: aut pluribus: vel alijs alijs: vel quædam illorum omnibus, quædam quibusdam.

Profectur de ipso consiliatio declarando eius consiliatio cui competat respu. Et primo posuit diuisionem

Avnam. Secundo ostendit quibus rebus respu. competant membra ipsorum ibi. (Omnes igitur &c.) In prima dicit quod necessarium est aut omnia iudicia dare omnibus ciuibus: ita quod omnes ciues de omnibus iudicent: aut quibusdam omnia: sicut principanti vni aut pluribus si sint plures principantes: aut alia alijs: ita quod quidam iudicent de quibusdam: alij de alijs: aut de quibusdam omnes: aut quidam de quibusdam. Deinde cum dicit.

Omnes igitur & de omnibus populare est: ita enim æqualitatem affectat populus.

Ostendit primo quibus competat membra. Secundo determinat quædam conuenientia quibusdam rebus ipsorum ibi. (Confert autem &c.) Prima adhuc diuiditur in duas. In prima ostendit quibus rebus respu. competant membra prædicta. Et diuiditur in tres. Primo enim ostendit quis modus competit populari statui. Secundo cum dicit. (Quosdam vero &c.) quis paucorum statui. Tertio quis optimatum cum dicit. (Sed quando &c.) Adhuc prima in duas. In prima tangit quis modus competit populari statui. In secunda cum dicit. (Sunt autem &c.) subdividit ipsum declarando quis quibus modis eius conueniant. In prima dicit quod ad popularem statum pertinet: quod omnes iudicent & deliberent de omnibus. Et ratio huius est: quia fauens populo intendit æqualitatem: hoc autem videtur esse æqualitas: quod omnes attingant ad iudicium de omnibus: quare iste modus pertinet ad popularem. Deinde cum dicit.

Sunt autem plures modi. Vnus si singulariter & non simul omnes: vt est in reipublica. Theclei Milesii. Et in alijs rebus respu. deliberant magistratus simul collecti. Ad magistratum vero vadunt omnes singulariter ex tribus: & partibus etiam minutis, donec transeat per omnes. Congregatur autem populus solummodo pro legibus ferendis: & pro his, quæ pertinent ad reipublicam. statum: & pro his audiendis, quæ a magistratibus annunciantur.

Subdit modum istum, & diuiditur in quatuor secundum quod ponit quatuor modos declarans: quibus modis populari statui competit illi modi. secundum ibi. (Alius modus &c.) tertia ibi. (Alius modus est vt.) quarta ibi. (Quartus modus &c.) In prima dicit quod eius: quod est omnes iudicare de omnibus plures sunt modi. Vnus est quod omnes attingant ad iudicia omnia: sed quod non omnes simul conueniant: sed secundum partem: sicut accidit in reipublica. Milesii & in alijs. De quibusdam enim rebus respu. consiliatur principantes. Conueniunt autem omnes secundum partem: vt secundum tribus & partes minimas: ita quod modo vadit vna pars: cras alia: ita quod non sit aliqua pars quæ non attingat ad ciuitatem. Iste autem modus competit primo modo populari statui secundum quem principantur agricolæ habentes diuitias mediocres & secundum leges non secundum voluntatem. Tales enim non semper possunt venire: quia habent viuere de agricultura circa quæ oportet eos laborare. Et ideo necessarium est eos venire secundum partem: aliquando tamen oportet omnes venire simul vt quando debet ferri lex aliqua. similiter quando debet tractari de his quæ pertinent ad rempublicam: etiam quando debent audire responsiones a principibus. Deinde cum dicit.

Alius modus est, omnes simul conuenire: aut solummodo ad magistratus creandos: aut ad ferendas leges: & pro bello vel pace: & ad rationes repositendas. In ceteris vero eos qui magistratum gerunt decernere ad singula deputatos: vel per electionem vel per sortem.

Ponit secundum modum. Et dicit, quod secundus modus est: quod omnes conueniant simul: & hoc in magnis solum: sicut in electione principis vel principantium: & quando debet lex aliqua dari: similiter quando debet tractari de bello vel de pace: similiter quando debent fieri correctiones principantium. Alia vero dimittunt principantibus qui assumendi sunt vel per electionem: vel per sortem. Et competit secundo modo populari statui: in quo multitudo non habet sufficientes diuitias: ideo oportet principatum committere aliquibus. Deinde cum dicit.

Alius modus est: ut ad magistratus creandos: & ad rationes reposcendas, conueniant omnes ciues: et ad deliberationem belli suscipiendi: vel societatis ineunda. Cetera vero magistratus exequantur per electionem creati quod fieri potest: talia vero sunt, quot exercere necessarium est eos, qui sciunt.

Ponit tertium modum. & dicit quod tertius modus est quando omnes conueniunt in magnis: sicut in correctionibus principum: & tamen debet tractari de bello: & de pugnatione. Alia autem dimittuntur principibus qui eliguntur a quibuscumque qui sciunt principari. Et differt iste modus a primo: quia in primo non eliguntur principantes ex quibuscumque: sed in isto eliguntur. Iste autem modus competit tertio modo populari statui: in quo assumuntur principes ex quibuscumque. Deinde cum dicit.

Quartus modus est: ut omnes de omnibus conuenientes deliberent. Magistratus vero de nullo statuant: sed tantum primo loco sententiam dicant: quemadmodum fit in extrema illa gubernatione populari, quam in paucorum gubernatione, speciei illi violentae: & in gubernatione vnius tyranni correspondere diximus. Hi ergo modi populares omnes.

Ponit quartum modum. & dicit quod quartus modus est quando omnes de omnibus consulantur & iudicant: ita quod nihil omnino dimittitur principantibus: sed solum referretur: sic autem est in ultimo modo popularis status: in qua multitudo principatur. Et ideo iste modus quartus competit quarto modo populari statui: qui ut dictum est superius proportionabilis est quarto modo paucorum statui: quod quidem est poteratus proportionabilis monarchie tyrannice. Sicut enim ista monarchia tyrannica pessima est & etiam haec paucorum potentia pessima inter alias species eius: ita iste quartus modus popularis status pessimus est inter omnes modos popularis status. Et vterius concludit quod omnes isti modi sunt de statu populari: quia conueniunt popularis status modis. Deinde cum dicit.

Quosdam vero de omnibus paucorum potentia: habet autem & hoc differentias plures.

Ostendit quis modus est paucorum potentia. & diuidit in duas. In prima ponit modum mixtum. Secundo ponit modos pure paucorum dominantium ibi. (Quando vero &c.) In prima dicit quod quando aliqui consulantur de omnibus: est modus paucorum. Et iste modus diuidit in plures: quando enim de omnibus consulantur aliqui diuites non habentes diuitias excellentes sed mediocres: & sunt plures secundum multitudinem plures habentes huiusmodi diuitias: & principantur secundum legem: ita quod legem non possunt mutare: nec facere quae prohibet: sed exequi ea quae praecipit: & possunt attingere ad principatum: tunc est vnus modus paucorum dominantium: sed civilis est propter moderatas habere diuitias. Tales enim medi sunt in ciuitate. respublica autem ex medijs est: quare iste modus mixtus est ex paucorum statu & repu. Deinde cum dicit.

Quando enim a mediocri censu fiet assumptio & multi assumuntur propter eam census mediocritatem: & quae lex verat, non moueant, sed sequantur. & liceat acquirere censum habere: paucorum est huiusmodi gubernatio: sed tamen civilis, propter eius mediocritatem.

Tangit alios modos paucorum status pure. Et dicit, quod quando non omnes diuites consulantur de omnibus: sed quidam electi ditiores prioribus & principantur secundum legem paucorum potentia est, & quando adhuc ditiores principantur omnibus: & consulantur & pauciores: & habent potestatem eligendi illos: qui deficiunt in principatu: & filij eorum succedunt in principatu: sed adhuc principantur secundum legem: vel quando principantur pauciores quam prius & ditiores: & principantur non secundum legem: sed secundum suas sententias: ita quod domini sunt legis: quia possunt ferre legem vel mutare: tunc est paucorum potentia secundum diuersos modos eius. Deinde cum dicit.

Quando vero non omnes participes sunt: sed qui eliguntur, & secundum leges gubernant: ut prius, paucorum potentia est. Quando autem ipsi se eligunt qui deliberandi auctoritatem habent: & quando filius patri succedit: ac domini sunt legum: necesse est huiusmodi gubernationem esse paucorum potentium. Sed quando aliquorum aliqui: ceu cum de bello & pace: & repetendis rationibus, vniuersi: de alijs autem magistratus electi: vel sorte assumpti, optimatum, id est vel eius quae appellatur respublica.

Ostendit quis est modus optimatum. & circa hoc duo facit. Primo enim tangit quis modus est optimatum pure. Secundo cum dicit: quod si de quibusdam electi &c. Ostendit quis est mixtus ex paucorum & optimatum statu. In prima dicit: quod quando omnes consulantur de quibusdam magnis: sicut de pace: vtrum debeat fieri cum aduersarijs: & de bello: & de correctione: & alia permittuntur principantibus: qui sunt accipiendi vel per sortem vel per electionem: modus est optimatum vel civilis: quia enim magna sunt & periculosa magna inimicitiam habent. Maiorem vero inimicitiam habet aliquis ad paucos: vel ad aliquos quam ad totam multitudinem: quia diuiditur in plures: propter hoc minor est ad singulos. Et ideo in talibus omnes debent iudicare. In alijs iudicare possunt principes: in quibus non sunt magna pericula. Deinde cum dicit.

Quod si de quibusdam electi: de quibusdam vero sortiti: & sortiti vel simpliciter: vel ex praerogatis: vel communiter electi, ac sortiti, partim optimatum est: partim reipub. ipsius. Distinguitur ergo ea pars: quae in consulendo, deliberando consistit, in hunc modum pro natura reipub. Et administratur vnaquaeque respublica secundum huiusmodi terminationem.

Ostendit quis modus mixtus est ex praecedenti & civilis intendens dicere: quod si de quibusdam omnes consulantur: sicut de magnis. De alijs autem principantes qui assumuntur per electionem: aut si contingat: quod de quibusdam eligantur aliqui principantes per sortem: & hoc vel communiter ex quibuscumque scilicet indifferenter: vel assumantur ex aliquibus: prius inquisito & facto iudicio vel scrutinio de illis ex quibus assumendi sunt per sortem: vel si assumantur de omnibus per electionem hoc

hoc pertinet ad optimatum vel reipub. quod enim per electionem: & ex quibusdam, optimatum est: quod autem per sortem magis civile est. Vterius concludit quasi recapitulando: & consiliarium de eis: quae ordinantur ad reipub. habet diuidi: sicut dictum est: & quaelibet reipub. disponitur & regitur consiliatio secundum modum dictum. Deinde cum dicit.

Confert autem & gubernationi illi: quae nunc maxime videtur esse popularis. Dico autem ei in qua populus dominus est etiam legum in de liberando, ac melius disponendo, hoc idem facere in concionibus, quod fit circa iudicia in paucorum potentia. Imponunt enim poenam illis quos iudicare volunt, ut iudicent. Populares vero mercedem statuunt pauperibus, confert & hoc idem circa conciones agere. Melius enim deliberabunt, si omnes consilio intersint: populus quidem cum nobilioribus: isti autem cum populo.

Determinat quaedam expedientia rebuspublicis, quibusdam scilicet populari & paucorum statui. Et primo tangit expedientia popularis status. Secundo paucorum ibi. (Paucorum vero &c.) Prima in tres secundum quod ponit tria expedientia. secunda ibi. (Confert etiam per electionem assumi &c.) tertia ibi. (Confert et si plurium &c.) In prima dicit: quod populari quae maxime apparet esse popularis: sicut est quarta species: in qua populus totum dominatur non secundum legem sed secundum sententiam: expedit & melius est facere illud quod obseruatur in iudicijs: & in paucorum statu scilicet quod de diuitibus si non conueniant ad iudicium & congregationem ordinetur damnum magnum: pauperibus si venerint ad congregationem merces. Et ratio huius est: quia si venerint et diuites & pauperes: melius deliberabunt: & sanius omnis populus scilicet diuitibus & econuerso. Quod enim non videbunt diuites: videbunt pauperes: & econuerso. Et tunc quoniam communiter deliberabunt: communiter exequentur: propter quod expedit huic speciei populari ordinare diuitibus damnum si non venerint ad congregationem, pauperibus mercedem si venerint. Deinde cum dicit.

Confert etiam per electionem assumi eos qui deliberaturi sunt: vel per sortem aequaliter ex partibus ciuitatis.

Ponit secundum expediens: quod competit alijs ab ultimo modo populari. Et dicit quod expedit populari statui: quod ad considerandum vel iudicandum eligantur aliqui de omnibus: ut tot de diuitibus: tot de pauperibus: tot de ista turba: tot de alia: vel tot de isto vico: tot de alio ita quod semper conferuetur aequalitas: ut quot assumuntur de quibusdam: tot assumantur de alijs secundum aequalem proportionem. Et ratio est: quia melius exequentur deliberationes & magis concordabunt. Deinde cum dicit.

Confert etiam si plurimum excedat multitudo plebis eos: qui sunt in gubernanda reipub. peritiores: vel non omnibus mercedem tribuere, sed quantis respondet numero nobilitatis, vel sortiri plures.

Ponit tertium expediens: & videtur esse cautela contra aliquid: quod posset dici contra primum expediens. Dicebatur enim quod merces erat danda pauperibus: si venirent ad congregationem. Potest autem dici quod non est hoc expediens: quia tunc multi venient: & tunc cum sint plures quam diuites deliberabunt secundum quod placebit eis: & nollent illud obseruari: & sic erit dissensio. Contra hoc ponit expediens: & dicit: quod si pauperes secundum multitudinem excedant viros civiles: sicut me-

dius & insignes: aut quoscumque alios: tunc non est danda merces omnibus nisi secundum proportionem ad multitudinem diuitum: aut multos oportet priuare congregatione. Deinde cum dicit.

In paucorum vero gubernationibus: aut eligere quosdam ex multitudine: aut tale aliquid constituere: quale est in quibusdam ciuitatibus: quos appellat praefatos, ac legum custodes, ac de his solum modo rebus ad consilium referre, de quibus isti ante deliberauerunt: per hunc enim modum populus interueniet in deliberando: nec tollere quicquam de republica valebit.

Tangit cautelas conuenientes paucis. Et diuiditur in tres secundum quod tangit tria. secunda ibi. (Insuper autem illa &c.) tertia ibi. (Et oppositum eius facere &c.) In prima dicit: quod ad hoc quod bene consulantur fauentes paucis: & consilium eorum sit firmum: oportet quod uocent aliquos fauentes populo siue aliquos de populo sicut illos qui praeminent aliquantulum populo: sicut est in quibusdam rebus publicis: ubi vocatur praemissi vel seruator legum: et tractare cum istis de illis: de quibus fauentes paucis consiliari fuerunt. Et ratio huius est: quia populus isto modo participabit consiliatio: & quod deliberatum fuerit isto modo: multitudo non poterit dissoluere: sed potius exequentur vna cum paucorum potentia. Deinde cum dicit.

Insuper, aut illa discernere poterit populus, aut nihil contrarium illis: quae praeponentur: vel consulendi quidem omnes participes facere, Deliberandi vero magistratibus potestatem relinquere.

Ponit secundam cautelam: & dicit quod ad hoc quod consilium paucorum sit firmum: oportet paucos inquirere sententiam populi vel opinionem quae est: & tunc sententiam dicat: quam pauci: aut si non: nihil sententent contrarium populo: vel quod principes consulantur de his: quae ad reipublicam ordinantur: & tunc quod inuentum est per consilium tradat omnibus consiliarijs populi: sic enim sententia paucorum firmior erit. Deinde cum dicit.

Et oppositum eius facere quod fit in populari statu. Populi enim decretum in condemnando ratum non sit: sed ad magistratus rursus referat: quod contra fit in popularibus. Magistratus enim absoluendi domini sunt omnino: condemnandi vero non sunt: sed ad populum habetur recursus.

Ponit tertiam cautelam: et dicit quod ad hoc quod consilium paucorum firmum sit oportet eos facere oppositum eius: quod fit in repu. scilicet cum pauci per sententiam debeant absolvere aliquem: quod conuocent multitudinem & faciant eam dominam in dando sententiam propter beniuolentiam habendam. Cum autem condemnabunt aliquem ad mortem vel relegant non dent potestatem multitudini: sed potestas solum dimittitur principibus. Et ratio huius est: quia condemnatio alicuius ad mortem vel relegationem fit: quia commisit contra principantes paucos: populus autem contrarius est eis. Si igitur darent potestatem populo in condemnatione vel relegatione: contingeret quod populus absolueret: aut non tantum permetteret quantum deberet: quod est inconueniens: & ideo non debent dare potestatem populo supra mortem alicuius: sed in repu. fit e contrario quia absoluentes sunt pauci scilicet principantes: condemnantes vero sunt non principantes: sed plures sicut populus: & tunc concludit intentum suum: quod de principante consiliatio in repu. determinatum sit hoc modo.

LECTIO TERTIA DECIMA.

De magistratuum numero auctoritate, & diuturnitate consideratio habetur, & quando vni an pluribus demandandi sint.

DE consultando igitur & deliberando eiusque potestate, in hunc modum determinatum sit: consequens his est circa magistratus distinguere. Habet enim & hæc pars differentias multas, quotque magistratus esse: & quarum rerum auctoritatem habere oporteat: & pro quo tempore singulos: nam alij semestres: alij breuiores: alij annuos: alij diuturniores statuunt magistratus: Et vtrum magistratus oporteat esse perpetuos: an ad longum tempus: aut neutrum: sed multotiens eosdem: aut non eundem bis: sed tantum semel. Et præterea circa constituendum magistratus ex quibus oportet creari: & a quibus, & quomodo. De his enim omnibus oportet posse distinguere, quot modis valeant fieri: ac deinde accommodare quibus conferant gubernationibus reipublicæ.

Postquam philosophus determinauit de consiliatio: & modis eius: & qui quibus rebus, expedit: determinat de principatu. Et diuiditur in duas. In prima præmittit intentum suum. In secunda, prosequitur ibi. (Est autem hoc.) In prima dicit: quod postquam determinatum est de consiliatio: dicendum est de principatu. Diuisio enim principatus conueniens est dictis de consiliatio: sunt autem multæ partes & differentiæ principatus secundum quod sunt principatus: & quorum debent esse domini principantes. Item de tempore per quantum tempus debent esse domini secundum vnum quæque principatum: sunt enim quidam principatus durantes per sex menses: quidam qui durant per annum: alij qui durant plus. Quidam autem sunt perpetui: quidam sunt non perpetui: sed multum duranti: etiam quidam sunt qui non sunt perpetui: nec multum durant: sed contingit eundem frequenter principari: aliquotiens etiam contingit principari non eundem bis: sed solum semel. Iterum dicendum est de institutione principatum: ex quibus & qui debent instituere & qualiter. De omnibus enim istis oportet diligenter videre quibus modis possunt fieri: & postmodum videre qui modi & quales: quibus & qualibus rebus, conueniant. Deinde cum dicit.

Est autem ne hoc quidem facile determinare quales magistratus sint nuncupandi. Indiget enim ciuili societas multis præsentibus: quapropter non omnes qui, vel eliguntur: vel assumuntur sorte, sunt magistratus existimandi: ut puta sacerdotes: hoc enim aliud quiddam ponendum est à ciuilibus magistratibus. Præterea, qui pompas ducunt: & precones: & legati qui eliguntur. Huiusmodi enim curæ ciuiles: aut omnium ciuium sunt ad vnam actionem: puta dux eorum qui militant: aut secundum partem ut mulierum: puerorumque curatores, Aliæ dispensatiuæ, sæpe enim eliguntur quidam ad distribuendum annonam: Aliæ ministratiuæ: ad quas si opulenti elegantur, substituunt seruos.

Prosequitur. Et diuiditur in duas. In prima determinat de diuisione principatum: & de modo institutionis ipsorum. Secundo recolligit determinata remittens nos de consideratione aliquorum ad sequentia scilicet ad sextum

E librum ibi. (Quod igitur sunt &c.) Prima in duas. In prima determinat distinctionem principatum in ordine ad respublicas. Secundo determinat de modo institutionis ipsarum ibi. (De constituendis &c.) Prima in duas. In prima determinat distinctionem principatus in generali. Secundo tangit distinctionem principatus in ordine ad respublicas ibi. (Verum ista &c.) Prima in duas. Primo tangit modos principatus minus principales. Secundo tangit modos principaliter dictos ibi. (Maxime vero etc.) In prima dicit: quod non est facile determinare qui debent esse principatus: & quot: quoniam respublica, conueniens multis indiget principatibus: & præcipitibus: & quæ plures oportet esse: manifestum estque non omnes sunt assumendi vel per electionem: vel per sortem: sicut sacerdotes. Et dicuntur sacerdotes qui curam habent de cultu diuino. Tales autem non debent assumi per sortem: sed per electionem: principatus autem iste est alter à ciuilibus principatibus. Sunt etiam alij principatus qui distribuunt bona communia: quibus debent distribui: sunt etiam: precones qui nunciant dicta communia: quæ debent nunciari. Eliguntur etiam alij qui dicuntur legati: qui mittuntur ad extrinsecas ciuitates & principatus. Sunt etiam alij principes ciuiles: qui curam habent de omnibus ciuitatibus quantum ad aliquam operationem: sicut est dux exercitus bellicum. Iste enim habet dirigere ciues in exercitu. Alij sunt principes qui non habent curam de omnibus quantum ad aliquam operationem: sed curam habent de aliqua parte ciuitatis: sicut sunt mulierum puerorumque curatores. Alij sunt principatus æconomici quos frequenter eligunt scilicet mensuratores frumenti: & ministeriales qui habent ministeria diuersa in ciuitate. Cum autem in talibus aliqui abundant: ordinant seruos ad huiusmodi officia. Deinde cum dicit.

Maxime vero, ut simpliciter dicamus, illi sunt magistratus appellandi: quibus datum est deliberare de quibusdam, & statuere, & iubere: & maxime hoc extremum. Nam iubere imperiosius est.

Tangit modos principatus principaliter dictos: & est intelligendum: quod vnum quodque naturalium aliqua operatione determinatur in quam cum potest, dicitur illud. Cum autem non potest, non dicitur, nisi æquiuoce: quare principatus est aliqua operatio in quam cum poterit maxime dicitur principatus, cum autem non poterit: non dicitur nisi æquiuoce: operationes autem principatus sunt consiliari de aliquibus iudicare & præcipere: maxime autem operatio principatus est præcipere: præcipere enim maxime pertinet ad principatum, dicit igitur maxime & simpliciter, ut est dicere illi debent dici principatus: quibus competunt isti actus consiliari: iudicare: & præcipere. Et ille principatus maxime dicitur principatus: cui competit præcipere: quia iste est actus præcipuus ipsius principatus. Deinde cum dicit.

H Verum ista quantum ad vsum nihil differunt, ut ita dixerim. Nondum enim determinata est huiusmodi de nomine controuersia. Habet autem quandam aliam intellectuam considerationem. Sed quales magistratus, & quot necessarii sunt ciuitati, & quales necessarii quidem: inutiles vero ad bonam reipublicam, gubernationem, magis utique quispiam dubitabit. Et ad omnem rempublicam, & præsertim ad paruas ciuitates.

Tangit distinctionem principatus in ordine ad rempublicam: & primo tangit quæ circa principatus faciunt difficultatem: & quæ non. Secundo prosequitur de illis quæ faciunt difficultatem, ibi. (Nam in magnis &c.) In prima dicit quod vtrum principatus dicatur secundum vnum modum vel

vel plures: & secundum diuersas rationes: non multum facit ad propositum: quia iudicium non fit de altercatione quæ fit de nominibus: sed pertinet ad aliud negotium scilicet ad metaphysicum: consideratio enim de distinctione vocabulorum est negotium intellectuale: sed qui principatus, & quales sunt necessarii: & quare & quot in ciuitate si debeat esse ciuitas: & qui & quales non sunt necessarii: tamen expediunt ad bonam rempublicam, hoc magis facit ad propositum: & magis dubitabit aliquis de istis & circa omnem rempublicam, & paruas ciuitates. Deinde cum dicit.

Nam in magnis quidem licet & debent singuli magistratus ad singula opera deputari. Sufficit enim multitudo ciuium ad magistratus gerendos: & alios cum intermissione magna temporis: alios semel dumtaxat gerunt. Meliusque singula curantur, quam si in multis cura nostra distrahatur.

Prosequitur de illis quæ faciunt difficultatem: & diuiditur in duas. In prima ostendit in quibus ciuitatibus expedit vnum principatum in plures diuidi: & in quibus non. Secundo mouet circa hoc dubitationes, ibi. (Debet etiam.) Prima in duas. In prima ostendit, quod in magnis ciuitatibus non expedit vnum principatum in plures diuidi. In secunda, quod in paruís non expedit, ibi. (Sed in paruís.) In prima dicit, quod in magnis ciuitatibus congruit & expediens est vnum principatum ordinari ad vnum opus & non ad plures: sed contingit esse multos principatus in talibus ciuitatibus: & ratio huius est duplex. Prima est: quia in magnis ciuitatibus multi sunt ciues digni principari: & expediens est, quod quidam multo tempore dimittantur in principatu: alios semel expedit principari: hoc autem non contingeret si vnus teneret multos principatus: quare in magnis ciuitatibus non expedit vnum plures principatus tenere. Alia ratio est: quia vnum opus melius perficitur ab vno adhibente curam circa illud, quam si circa multa intendens distraheretur: quare melius est vnum principatum committere vni quam plures. Deinde cum dicit.

Sed in paruís ciuitatibus necesse est in paucos magistratus plures conferre. Nam cum sit paucitas hominum: non facile est multos in magistratibus esse: Qui nam postea forent successores horum?

Ostendit quod in paruís ciuitatibus expedit vnum plures principatus tenere: et diuiditur in tres. In prima facit quod dictum est. In secunda respondet obiectioni: quæ posset fieri, ibi. (Indigent quandoque.) In tertia ostendit ex quo potest dignosci quos principatus congruat coniungere in vnum & quos non, ibi. (Si ergo dicere.) In prima dicit quod in paruís ciuitatibus oportet vnum plures principatus tenere: & ratio huius est: quia in paruís ciuitatibus sunt pauci ciues: & ideo propter paucitatem ipsorum non possunt esse plures principantes: quare oportet vnum principatus plures tenere: & contingit in talibus ciuitatibus, quod successiue iterum principantur. Deinde cum dicit.

Indigent quandoque magistratibus eisdem & legibus paruæ magnæque ciuitates: nisi quod hæc quidem sepe indigent eisdem. His vero multo tempore intermisso id accidit. Quapropter nihil prohibet multa simul his demandare: non enim se impediunt. Et propter hominum paucitatem necessarii sunt magistratus quidam quasi luminaria obeliscis imposita.

Respondet obiectioni quæ posset fieri: aliquis enim posset dicere: si in magnis ciuitatibus oportet vnum principatum

tantem vnum principatum tenere: in paruís vnum plures: non erit idem principatus secundum rationem in magnis ciuitatibus & paruís: iterum posset dici, quod non expedit in paruís ciuitatibus vnum principatus plures tenere: quia regimen vnus impediret curam alterius: minus enim potest esse intentus circa plures quam circa vnum: ista duo remouet: & dicit quod paruæ ciuitates aliquando indigent eisdem principantibus secundum speciem: quibus indigent magne: sed in hoc est differentia, quod in magnis ciuitatibus frequenter sunt idem principatus et principantes propter multos esse ciues in ciuitate: in paruís autem non nisi in multo tempore. In paruís enim propter paucos esse ciues non possunt multi esse principantes: & propter hoc oportet vnum multo tempore principari & tenere principatus multos: non enim omnes principatus impediunt se inuicem: ita quod propter curam vnus impeditur cura alterius: sicut plura luminaria vni obelisco imposita non se impediunt: non secus ergo plures principatus vni iniuncti non se impediunt, tales autem sunt principatus propinqui existentes natura: qui vel ordinantur ad vnum finem vel ad propinquos sicut est principatus qui habet curam honestatis puerorum & mulierum. Deinde cum dicit.

Si ergo dicere possumus quot necessarii sunt omni ciuitati: & quot non necessarii quidem, sed opportuni: facile quis sciens ista, coniungat quot coniungere congruat in ciuium magistratu.

Declarat ex quo potest dignosci quos principatus congruat demandare in vnum: & quos non: dicens, quod si sciamus quos principatus necessarius est esse in ciuitate: & quos non est necessarius: & tamen expedit esse: de facili sciamus quos principatus: & quales expedit congregare in vnum principatum: & quos & quales non. Deinde cum dicit.

Debet etiam hoc non latuisse quales conueniant secundum locum magistratus plurimum curam habere: & qualium vbique vnum magistratum potestatem habere: ceu honestatis. Vtrum in foro præfectum annonæ: & alium alibi: aut vbique eundem: Et vtrum secundum negocia partiendum est an secundum personas. Dico autem ceu vtrum curam honestatis: alium puerorum & alium mulierum: & in rebus, vtrum differant secundum vnamquamque & magistratum genus, vel nihil: ceu in populari statu & paucorum gubernatione & optimatum & monarchia: vtrum idem sunt magistratus potestatem habentes: sed non ex æqualibus aut similibus: sed alij in alijs: veluti in optimatibus quidem ex hominibus doctis. In paucorum autem potentia ex opulentis. In populari statu, ex ingenuis.

Inquirat quos principatus oportet vni in vnum: & quos oportet diuidi in plures per comparisonem ad loca, & homines & respublicas, & primo mouet dubitationes circa hoc. Secundo soluit eas, ibi. (Vel existat quidam.) In prima dicit quod non debet citius latere qui principes possunt habere curam de diuersis secundum diuersitatem locorum: & quorum & qualium oportet vbique esse vnum principem, verbi gratia. Contingit aliquam curam habere honestatis in foro: & in alia parte ciuitatis & extra, modo est dubitatio vtrum curans honestatem in foro sit præfectus fori: & alius sit princeps honestatis in alia parte ciuitatis: ita quod secundum diuersitatem locorum diuersificentur principes. Quæuis principatus honestatis sit vnus rationis: aut sit vnus princeps honestatis & in foro & in omni alio loco. Tho. sup. Poli. i. in. Secunda

Secunda quæstio est, vtrum principatus debeant distinguantur secundum rem vel secundum hominem: id est secundum illud ad quod per se inspicitur: vel secundum multitudinem hominum qui debent dirigi per illud, verbi gratia, vtrum sit idem principatus ornatus puerorum & mulierum: aut nō. Tertia quæstio est, vtrum principatus distinguantur secundum distinctionem rerumpublicarum: sicut verbi gratia, vtrum in statu populari paucorum & optimatum et monarchia regali sint idem principatus vel alij genere vel specie non existentes ex equalibus: nec ex similibus: vel sint diuersi in diuersis rebus, vt in statu optimatum virtuosij: in statu populari liberi: in statu paucorum diuites. Deinde cum dicit,

Vel existant quidam secundum istas differentias magistratum: & alicubi conferat eosdem esse: alicubi diuersos: alicubi enim congruit magnos esse: alicubi paruos eosdem magistratos.

Soluit dubitationes istas: & primo soluit eas. Secundo addit ad solutionem quiddam, ibi. (Veruntamen.) Circa primum intelligendum est quod principatus distinguuntur: sicut alia naturalia, scilicet & secundum formam & secundum materiam. Forma vero principatus virtus aliqua vel potentia est: est enim principatus potestas quædam vel virtus: virtus autem attenditur in ordine ad finem: ergo secundum distinctionem finis distinguuntur principatus: finis autem principatus duplex est: quidam scilicet est remotus: quidam vero propinquus: remotus sicut finis reipub. ad quem ordinantur vltimo omnes principatus: & maxime & immediate principalis: principatus propinquus est sicut finis ducatus exercitus victoria: iudicij iudicare de subortis. Distinguitur igitur principatus primo secundum distinctionem finis remoti: cum igitur fines rerumpu. sint diuersi: principatus diuersarum rerumpu. erunt diuersi. & sic respu. omnes attributionem habent ad vnam primam: sic principatus rerumpu. posteriorum ad principatum in repu. prima & simpliciter dicta attributionem habent: & per hoc soluitur tertia quæstio cum quærebatur: vtrum principatus distingueretur secundum distinctionem rerumpu. Apparet enim quod sic secundum distinctionem finis vltimi. Finis autem propinquus ciuitatis diuersus est in qualibet repu. sicut ducatus exercitus victoria: iudicij iudicare. Secundum vero distinctionem huius finis distinguuntur principatus: & hoc dupliciter, vno modo secundum distinctionem ipsius finis secundum se: & sic diuersi sunt principatus ducatus exercitus & iudicij, alio modo distinguuntur principatus per hoc quod homines diuersimode se habent ad finem illum: ita quod finis potest esse vnus secundum rem: sed quia homines aliter se habent ad illum finem principatus distinguuntur: sicut est principatus ornatus mulierum puerorum & virorum. Quamuis enim finis istorum sit vnus: tamen quia aliter se habent puer ad istum finem quam mulier & vir ad istum. ideo alius est principatus ornatus mulierum: alius puerorum: & adulterum: & per hoc soluitur secunda quæstio cum quærebatur, vtrum distinctio principatus esset secundum homines: vel rem: quia & est secundum rem vt quando distinguuntur secundum distinctionem finis propinqui secundum se: & secundum homines quando homines diuersimode se habent ad finem principatus. Secundo vero distinguuntur principatus secundum materiam: vt secundum diuersitatem locorum & hominum: possunt enim loca esse ita distantia quod vnus homo non posset regere: & tunc vnus principatus diuiditur in plures. Iterum si sit magna multitudo ciuium: quæ non possit dirigi per vnum: oportet principatum vnum secundum speciem distinguere in plures: si autem loca sint propinqua: & pauci sint homines: tunc plures principatus vniuntur in vnum. Similiter contingit aliquando diuersos principatus secundum rem: maxime eos quorum est vnus finis secundum rem: diuersos tamen secundum diuersum modum se habendi ad ipsum propter paucitatem hominum & propinquitatem locorum coniungi: sicut contingit eundem habere curam boni ornatus virorum & puerorum & mulierum: aliquando contingit contrarium propter causas contrarias: & per hoc soluitur prima quæstio cum quærebatur, vtrum principatus distingueretur secundum diuersitatem locorum: quoniam aliquando sic: aliquando non: & hæc omnia innuit philosophus breuiter dicens: quod secundum diuersitatem istorum scilicet locorum hominum & rei & rerumpu. est diuersitas principatum. Contingit enim aliquando quod diuersi principatus congregantur in vnum: aliquando vnus diuiditur in plures: quia contingit in aliquibus ciuitatibus multos esse ciues & loca distantia: ita quod vnus non posset regere: & vnus principatus diuiditur in plures: sicut principatus boni ornatus: & propter multitudinem ciuium & distantiam locorum distinguuntur in plures: in aliquibus vero contingit paucos esse ciues & loca non esse distantia sed propinqua: & tunc plures principatus vniuntur in vnum: quia idem sufficiens est regere diuersos principatus. Deinde cum dicit,

Veruntamen sunt aliqui proprii: ceu eorum qui ante deliberant. Hæc enim potestas non est popularis: consiliū vero populare: oportet enim esse aliquid tale, cui cura sit populū consilio preuenire: ne ociosus sit. Hi autem si pauci sunt, numero paucorum potentia est. Est autem necesse vt illi sint pauci, quæ ante deliberant: itaque paucorum potentia est. Sed vbi sunt ambo hi magistratus, illi qui ante deliberant consiliarios constituunt. Consiliarius enim popularis. Qui vero ante venit in consilio & deliberando, paucorum potentia.

Adiungit prædictis quædam: & primo adiungit quod sunt quidam principatus singulares quibusdam rebus. Secundo adiungit de principatu puerorum. ibi. (Qui autem &c.) Adhuc prima in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda ostendit quod consiliū in populari statu quoddam est, ibi. (Dissoluitur &c.) In prima dicit quod non solum distinguuntur vel vniuntur principatus secundum loca: vt vnus diuidatur in duo: & duo in vnum congregentur: sed quidam sunt principatus singulares: qui reperiuntur in quibusdam rebus publicis: & non in alijs: sicut principatus præconsulentium est in paucorum statu non in populari: sed consiliū inuenitur in populari statu: quia oportet in populari statu esse aliquos qui consilientur de eis quæ sunt populi. Populus enim deficit à ratione vt in pluribus: vniuersaliter enim in ciuitate oportet esse aliquid consiliatum quod dirigat & curet vt populus non vacet & insolescat: & si sint multi populare est: si autem pauci est paucorum potentia: non sunt autem in populari statu: sed in paucorum præconsules: quia præconsules sunt pauci & diuites: & ideo in paucorum statu sunt: vbi autem sunt ambo principatus, scilicet præconsulum & consiliantium consules sunt supra consiliarios, consiliarius autem est: vt dictum est: status popularis: sed præconsul est paucorum. Deinde cum dicit,

Dissoluitur etiam potestas consilij in huiusmodi gubernationibus: in quibus populus ipse conueniens de omnibus constituit. Hoc autem accidere consuevit, cum est utilitas quædam, aut merces constituta, his qui in concione conueniunt: ociosi enim conueniunt persæpe, & de cunctis ipsi statuunt.

Declarat quod in quadam potentia populari non est consilium: & dicit quod principatus consiliarius in quibusdam à popularibus statibus amouetur seu destruitur: sicut in illis

illis in quibus totus populus, cum conuenit, tractat de omnibus. hoc autem fit quando conuenit totus populus & omnes tractant de omnibus: maxime quando ordinatur damnum vocatis si non veniunt: & merces si veniunt: cum enim sic vocantur conueniunt: & de omnibus iudicant. Deinde cum dicit,

Qui autem puerorum curam habent: & qui mulierum: & si quis alter est, qui potestatem habet, & curam huiusmodi, optimatum id est, & non popolare. Fieri enim non potest, vt prohibere pauperum mulieres alterius sit, quæ paucorum potentia: cum mulieres ipsorum in delicijs viuunt. Sed de his quidem eatenus dixisse nunc satis sit.

Adiungit de principatu puerorum & mulierum quod est optimatum potentia vel ciuili: & dicit quod principatus puerorum & mulierum: si sit alius talis principatus optimatum potentia est non popularis: quia popularis status non prohibet mulieres pauperum exire ad negociationes: sed præcipit optimatum autem status prohibet: nec talis principatus est paucorum: quia mulieres paucorum delitiose viuunt: & ideo nolunt sequi rationis motum: & consequenter recapitulat dicens quod de his intantum determinatum sit.

LECTIO QVARTA DECIMA.

Tria esse in magistratibus creandis animaduertenda, qui constituuntur à quibus eligantur, & quo modo creentur, forte an electione, ab omnibus aut à paucis.

DE constituendis autem magistratibus conandum est iam transigere.

Postquam philosophus de distinctione principatum determinauit: declarat de modo institutionis ipsorum: & diuiditur in duas. In prima præmittit intentionem suam. In secunda prosequitur, ibi. (Consistunt autem.) In prima dicit quod postquam determinatum est de distinctione principatum conandum est pertransire de modo institutionis ipsorum: & hoc à principio. Deinde cum dicit,

Consistunt autem differentia in tribus definitionibus: quibus compositis, necesse est omnes modos esse comprehensos. Vnum ex tribus est, qui sint illi qui magistratus constituunt. Alterum, ex quibus constituantur. Tertium, per quem modum.

Prosequitur & primo declarat qualiter conuenit principatus institui: ponendo quædam diuisiones. Secundo ostendit qui modi cui reipu. conueniunt ibi. (Horum autem duo.) Prima in duas. In prima ponit distinctionem vnam. Secundo subdividit membra, ibi. Cuiuscumque uero.) In prima dicit quod tria sunt differentia secundum rationem: quibus diuisis & combinatis possint omnes modi institutionis principatum accipi. Istorum autem trium vnum est qui sunt instituentes principatum. Secundum est ex quibus instituitur princeps. Tertium est modus secundum quem instituitur. Deinde cum dicit,

Cuiuscumque uero istorum sunt differentia tres. Aut enim ciues omnes constituunt: aut quidam, Et vel ex omnibus: vel ex quibusdam determinatis: ceu per censum: vel per genus: vel per virtutem: vel per aliud quiddam tale, quale apud Megarenses, ex his qui vna cum populo ad bella coniuncti redierunt: & hoc aut per electionem: aut per sortem.

Subdiuidit quodlibet istorum: & primo facit hoc. Secundo tangit diuersas combinationes diuidentium: vt habeatur numerus modorum, ibi. (Rursus autem.) In prima

dicitur: quod istorum sunt tres differentia: vel tres diuisiones: ita quod vniuscuiusque sit vna: aut enim instituentes sunt omnes ciues: aut quidam: & hæc est prima differentia. Secunda est quod aut instituitur ex omnibus aut ex aliquibus determinatis secundum aliquam dignitatem uel secundum virtutem vel secundum alium modum: sicut accidit in ciuitate Megaræ in qua instituitur principatus ex decentibus ad populum: hoc est ex illis qui condescendebant populo in ciuitate: & ex illis qui simul pugnant cum populo contra impugnantes, & grauant eos. Tertia differentia est quod instituitur, aut instituitur forte aut electione. Deinde cum dicit,

Rursus autem hæc simul conduplicata. Dico autem hæc: ceu quosdam aliqui: quosdam omnes: Et quidam ex omnibus: & quidam ex quibusdam: Et quidam electione: quidam forte. Vniuscuiusque istorum differentia moderantur quatuor. Aut enim omnes ex omnibus per electionem: aut omnes ex omnibus per sortem: Et vel ex cunctis: vel quasi diuisim per tribus, & conuentus & societates, quousque trahat per vniuersos ciues: aut semper ex omnibus, & partim sic: partim illo modo. Rursus vero si pauci sunt illi qui constituunt magistratus: aut ex omnibus per electionem: aut ex omnibus per sortem: aut ex quibusdam per electionem: aut ex quibusdam per sortem: vel partim isto modo, partim illo. Dico autem, quædam ex omnibus per electionem: quædam per sortem: atque ita, xij. modi efficiuntur, seorsum duobus conduplicatis.

Ponit combinationes diuersas vt habeatur numerus modorum: et dicit iterum quod ista tria combinari possunt adinuicem, vnde per alia diuidendum: & exponit quæ sunt illa tria dicēs. Dico autem, id est expono: quia aut omnes instituitur: aut quidam: & aut ex omnibus: aut ex aliquibus: aut ex electione aut ex sorte: & quodlibet istorum quatuor habet differentias quibus diuiditur: quia si omnes instituitur: aut ex omnibus: aut ex quibusdam: si ex omnibus: aut forte: & sic est vnum membrum: aut electione: & sic secundum: aut diuisim: & sic tertium: aut coniunctim: et sic quartum. Dico autem diuisim: sicut si secundum tribus instituitur & populos diuersos & societates: ita quod modo instituitur ex vna tribu: deinde ex alia: & similiter discurrendo per omnes partes ciuitatis. Coniunctim vero ita quod semper ex omnibus simul sumptis instituitur: aut alios quidem sic alios autem alio modo: puta quosdam ex omnibus coniunctis: quosdam autem ex omnibus diuisis: & sic sunt sex membra. si autem quidam sunt instituentes habemus alia sex membra: quia aut instituitur ex omnibus: aut quibusdam: & si ex omnibus aut forte: aut electione: & sic duo membra habemus: si ex quibusdam: aut ex quibusdam vel forte aut electione: & sunt alia duo: aut quosdam instituitur ex omnibus forte: quosdam autem alios electione: & sic habemus alia duo membra: & sic in vniuerso habemus duodecim membra: ducendo membra primæ diuisionis in membra aliarum duarum: præmittendo duas combinationes: hoc est non ducendo membra tertiæ in membra secundæ. Deinde cum dicit,

Horum autem duæ constitutiones sunt populares: hoc est omnes ex omnibus electione, vel forte: vel partim forte, partim electione.

Ostendit qui modi cui reipu. conueniunt & diuidit in partes quinque. In prima ostendit qui modi conueniunt populari statui. In secunda qui reipu. ibi. (At enim non &c.) Tertio qui paucorum statui, ibi. (Quosdam vero ex omnibus.)

Quarto qui optimatum potentia. ibi. (Sed quosdam ex omnibus.) Quinto adhuc quis paucorum potentia. ibi. (Quosdam vero ex quibusdam.) In prima dicit quod istarum combinationum quae dicuntur sunt duae pertinent ad popularem statum, scilicet, omnes principatus instituere ex omnibus sorte: vel etiam electione: vel etiam si assumuntur oēs ex omnibus conuentionem vel diuisionem: vel per sortem vel per electionem. hoc enim maxime pertinet ubi multitudo dominatur: hoc autem est popularis status. Deinde cum dicitur.

At enim non oēs simul, sed ex omnibus constituitur: vel ex quibusdam sorte: vel electione: vel utroque modo: Aut partim ex omnibus: partim ex quibusdam utroque modo. Dico autem utroque modo, partim sorte: partim electione, illius speciei est: quae appellatur respublica.

Ostendit qui modi sunt, reipublicae: & dicit quod non oēs instituere ex omnibus simul vel quibusdam: sed omnes simul & diuisionem per tribus: & officia ex omnibus & diuisionem & hoc uel per sortem vel per electionem: aut secundum istos modos aliquos ex omnibus vel quibusdam: ut aliquos per sortem ex omnibus: alios per electionem. ciuile est: quia respublica est mixta ex paucorum & populari statu: instituere autem ex quibusdam paucorum est: instituere uero ex omnibus populare est. & ideo instituere ex omnibus vel quibusdam ciuile est: et exponit quod dixerat. (Utroque modo.) dicitur, dico autem & expono utroque modo, id est quosdam accipi ex omnibus diuisionem: vel quibusdam per sortem vel per electionem. Deinde cum dicitur.

Quosdam uero ex omnibus constituitur, partim electione, partim sorte, paucorum potentia est: multoque magis si ex ambobus.

Ostendit qui modi sunt paucorum potentia: & dicit quod quosdam instituere ex omnibus vel per sortem vel per electionem: vel instituere aliquos ex omnibus secundum utrumque modum, ut scilicet aliqui instituatur per electionem: aliqui per sortem paucorum potentia est magis, nam paucorum potentia est aliquos paucos principari: & hoc est isto modo. Deinde cum dicitur.

Sed quosdam ex omnibus: quosdam ex quibusdam, ciuile optimatum est: vel quosdam electione: quosdam sorte.

Ostendit qui modi sunt ciuiles optimatum id est reipublicae mixtae cum optimatum statu: & dicit quod aliquos instituere ex omnibus: aliquos ex quibusdam, sed istos eligere per electionem: illos per sortem est reipublicae mixtae cum statu optimatum. Deinde cum dicitur.

Quosdam uero ex quibusdam, paucorum potentia: etiam si per sortem fiat, vel non fiat: Et quosdam ex quibusdam utroque modo: quosdam autem ex omnibus: & ex quibusdam omnes per electionem optimatum.

Ostendit adhuc qui modus est paucorum potentia: & dicit quod instituere quosdam ex quibusdam paucorum potentia est: quia paucorum potentia est paucos principari & eligere quosdam ex quibusdam per sortem facta electione non eo modo quo fit in alijs: quia hic ad paucos diuites inspicitur: & institui quosdam ex quibusdam secundum ambos modos eligendi: ut quidam instituuntur sorte: quidam electione est paucorum potentia: sed instituere quosdam ex omnibus simul non est paucorum potentia: sed instituere ex quibusdam: sicut uirtuosis per electionem optimatum est. Deinde cum dicitur.

Modi igitur circa magistratus tot sunt, & distinguuntur ita secundum rerumpu. formas. Qui autem

quibus conducant: & quomodo constitutiones eorum faciendae sint, una cum potestatibus magistratuum: & qui sint, manifestum erit. Dico autem potestatem magistratus: ceu circa redditus auctoritatem habere, & circa custodiam. Alia enim potestatis species: quemadmodum circa bellum, & circa contractus forenses.

Recolligit determinata remittens de consideratione aliorum propositorum, prius ad sequentia: & dicit quod modi eorum qui circa principatus, id est modi assumendi principatus tot sunt quot dicti sunt: & sic diuiduntur principatus secundum distinctionem rerumpu. quae autem quibus principatibus expediuntur & qualiter oportet eos institui posterioribus simul erit manifestum: cum erit manifestum de potentia ipsorum: & exponit quid uocat potentiam principatus dicens: quod potentia principatus dicitur: ut quae est domina prouentuum, & regionis. Iste enim duae potentiae specie differunt: sicut potentia ducatus, exercitus: et potentia quae est domina contractuum: qui circa forum sunt.

LECTIO QVINTA DECIMA.

Quot iudiciorum species sint & quomodo purgandi, & a quibus.

Reliquum ex tribus est, de iudicijs dicere. Capiendi uero sunt istorum modi per eandem uiam. Est enim differentia iudiciorum in tribus terminis: ex quibus: & de quibus: & quomodo. Dico autem ex quibus utrum ex omnibus, vel ex quibusdam. De quibus quot species iudiciorum. Quomodo utrum per sortem, vel per electionem. Primo igitur distinguamus, quot sint iudiciorum species.

Postquam philosophus determinauit de consiliatio & principatu determinat de iudicatio: & diuidit in duas. In prima praemittit intentum suum. In secunda prosequitur. ibi. (Sunt autem.) In prima dicit quod postquam determinatum est de consiliatio & principatu, dicendum est de tertio prius propositorum, scilicet de iudicatio & iudicio: & accipiendi sunt modi iudicij & iudicatiui secundum quod prius accepti sunt modi aliorum scilicet principatus & consiliatiui. Circa iudicium autem tria sunt consideranda: in quibus consistit diuersitas iudicij, scilicet ex quibus sumendi sunt, secundum est a quibus, tertium est qualiter assumendi sunt: et exponit ex quibus sunt assumendi, utrum ex omnibus aut quibusdam: de quibus quot scilicet sunt species iudicij, qualiter autem: utrum institui debeant electione uel sorte: & primo uidentur est quot sunt species iudiciorum. Deinde cum dicitur.

Sunt autem octo. Vnum, rationes repositae. Alterum, si publice quis cui iniuriatus sit. Aliud, quot ad statum ciuitatis pertinent. Quartum, et magistratibus & priuatis hominibus, quaecumque circa poenas versantur. Quintum de priuatis contractibus, & habitibus magnitudinem. Ac praeterea de homicidijs, & de peregrinis: Homicidij rursus species: siue in ipsis iudicijs: siue in alijs, ex prouidentia fecerit, vel inuitus: & quotcumque confitemur quidem facta: sed de iure controuersiam facimus: Et quot pro homicidio exulantibus, circa reditu statuuntur: ut Athenis dicitur: & in Pheatti iudicium. Contingunt autem talia & in omni tempore pauca: & in magnis ciuitatibus. De peregrinis autem una pars est: si peregrinus

grinus contra peregrinum agat. Altera si peregrinus contra ciuem. Est insuper ultra haec omnia de paruis rebus cognitio: quae drachmas quinque, aut non excedant, aut paru. Oportet enim de his ius dici: nec incidit in iudiciorum multitudinem.

Prosequitur & diuidit in duas. In prima tangit species iudiciorum. In secunda ostendit quibus modis instituuntur. ibi. (Necesse est.) Prima in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda excludit quaedam a consideratione sua. ibi. (Sed omittamus.) In prima dicit, quod species iudiciorum in uniuersali octo sunt. Una est correctiua secundum quam transgredientes legem puniuntur. Alia est punitiua eius qui peccat contra aliquid communium, puta contra aliquam personam publicam. Alia est secundum quam puniuntur qui deliquerunt contra totam rempublicam. Quarta est, quae est communis & principibus & idiotis & quibuscumque: quae est damnorum & iniuriarum illatorum iudicatio: de quibus est altercatio. Quinta species est de contractibus paruis & magnis. Alia uero est praeter hanc iudicatio homicidiorum: de peregrinis. id est de eis quae ad peregrinos pertinent. Illa uero species quae est iudicatio homicidiorum, siue sint huiusmodi iudices iudicantes & exequentes: siue sint alij: vel sic: siue sint huiusmodi iudices secundum unam rempublicam: siue sint diuersi secundum aliam & aliam rempublicam, species aliquas habet. Una est quae est iudicatio homicidij facti ex praemeditatione & deliberatione & uoluntarie ponendo insidias. Secunda est iudicatio homicidij perpetrati & confessi: allegatur tamen, quod iuste factum est: & super hoc est altercatio: utrum iuste uel iniuste factum est. Quarta species est quae est iudicatio eorum: quae feruntur, id est ponuntur in descensu homicidij, id est in reatu. hoc est quae est iudicatio eorum quibus imponuntur homicidia ab aliquibus: sed hoc ipsis fugientibus: hoc est negantibus: talibus enim solet aliquando iudiciu duellum uel purgatio per iudicium ignis vel aquae: ut quod accusatus accipiat ignitum ferrum manu nuda: & si ueratur iudicet reus: si non: absoluitur: uel quod ligatis manibus & pedibus ponatur in aqua magna: & si liquidem euadat: absoluitur: si non: reputetur reus fuisse: sicut dicitur Athenis, quod iudex compulsi descendere in puteo quendam ad purgandum sorte se super homicidio. Istud autem est irrationabile: quia hoc est committere se fortunae & iudicio diuino: & ideo raro fit, nunc hominibus magis uentibus ratione: minus autem in magnis ciuitatibus ubi plures sunt sapientes. Septima species iudicij est: quae est iudicatio de disceptatione peregrinorum: & ista est duplex. Quaedam quae est iudicatio controuersiae quae est inter peregrinos aduincem. Alia est iudicatio de disceptatione quae est inter peregrinos extraneos & ciues. Adhuc praeter istas species iudicij est una alia quae est octaua: & est illa quae est iudicatio de paruis commutationibus: quae sunt circa minima: & quasi punctualia: ut de his: quae sunt quinque drachmarum: & de his quae parum plus ualent: De omnibus enim talibus oportet fieri iudicium: nec debent reduci in multitudinem iudicium propter paruitatem earum: sed in aliquem unum determinatum. Deinde cum dicitur.

Sed omittamus de his, & de homicidijs, & de peregrinis. Dicamus autem de ciuilibus: in quibus, si non recte iudicetur, seditiones gignuntur: ac rerumpu. motus.

Excludit quaedam a consideratione sua: & dicit quod de istis & de speciebus iudicatiois homicidiorum: & de illis qui iudicant de disceptatione peregrinorum dimittatur ad praesens: sed de speciebus iudicij pertinentibus ad reipublicam dicendum est: quia si ista non bene fiunt accidunt seditiones & transmutationes rerumpu. de talibus autem per quae possunt contingere seditiones & transmutationes rerumpu. pertinet ad ciuem determinare. Deinde cum dicitur.

Necesse est enim, vel omnes de omnibus sub praedictis iudicare, electione, vel sorte: vel omnes de omnibus, partim sorte: partim electione: vel de quibusdam eorum aliquos partim sorte: partim electione assumptos. Hi ergo modi sunt quatuor: totidem alteri qui secundum partem. Rursus enim ex quibus, & qui iudicant de omnibus per electionem: aut ex quibus de omnibus per sortem: vel partim sorte, partim electione: vel quaedam iudicia ex eisdem ex sortitis & electis. Isti ergo ut dictum est sunt modi in praedictis. Insuper eadem conduplicata, ut quaedam ex omnibus: quaedam ex quibusdam: quaedam ex utrisque: ceu si eiusdem iudicij essent alij ex omnibus: alij ex quibusdam: & vel per sortem: vel per electionem: vel ex ambobus. Quot igitur modi iudiciorum esse possint dictum est.

Tangit modos instituendi iudicium & diuiditur in duas. In prima tangit modos instituendi iudicium. In secunda ostendit qui modi cui reipublicae conueniunt. ibi. (Horum autem.) In prima dicit: quod necesse est omnes iudicare aut quosdam: si omnes: aut de omnibus: aut de quibusdam. si de omnibus: aut de omnibus per electionem: aut de omnibus per sortem: aut de omnibus haec quidem sorte: alia uero electione: si omnes iudicent de quibusdam: aut iudicant de quibusdam sorte: aut electione: de quibusdam, haec quidem per sortem: alia per electionem: & sic sunt quatuor modi si omnes iudicent: similiter erunt quatuor modi subdiuidendo aliud membrum. Adhuc si quidam iudicant: aut iudicant de omnibus: aut de quibusdam: si iudicant de omnibus: aut iudicant sorte de omnibus: aut per electionem: aut de omnibus haec iudicant sorte. alia autem electione. Si autem iudicent de quibusdam: aut sorte iudicant de quibusdam: aut electione: aut de quibusdam quidam sorte: quidam electione: & sic sunt alij quatuor modi subdiuidendo aliud membrum scilicet ut quidam iudicant: & hoc breuiter innuit: cum dicit: vel quaedam iudicia scilicet omnibus vel quibusdam ex sortitis & electis. Uterius concludit: quod isti modi consimiles sunt modis dictis prius de institutione principatus. Iterum si ista fuerint combinata erunt alij modi. Ut si dicamus quod iudicant res sunt aut ex omnibus: aut ex quibusdam: & hoc secundum alterum modum eligendi, scilicet sorte & electione: ut si dicamus, quod iudicia aut sunt ex omnibus: aut quibusdam: & si ex omnibus: aut sorte aut electione: aut ex omnibus, hi quidem electione: alij uero sorte: & si ex quibusdam aut sorte: aut electione: aut ex quibusdam quidem sorte: ex quibusdam uero electione: & tunc concludit, quod tot contingit esse modos iudiciorum. Deinde cum dicitur.

Horum autem prima popularia sunt quaecumque ex omnibus, vel de omnibus. Secunda uero paucorum potentia quaecumque ex quibusdam de omnibus. Tertia optimatum & ciuilia, quaecumque partim ex omnibus: partim ex quibusdam.

Ostendit qui modi reipublicae conueniunt: et dicit, quod primi quatuor scilicet omnes de omnibus conueniunt statui populari. Secundi quatuor paucorum potentia sunt: scilicet quaecumque ex quibusdam de omnibus. Tertij quatuor optimatibus conueniunt & rebus publicis, scilicet, quod iudicia partim sunt ex omnibus: partim ex quibusdam.

Politicoꝝ

De alijs quidem omnibus de quibus dicere proposuimus, fere dictum est. Ex quibus autem mutantur respub. & quot ea sint: & qualia: & quanam sint singularum rerumpu. corruptiones, & labe, & ex quibus in quales maxime mutantur. Praeterea quae remedia generaliter, & specialiter cuiusq; & per quae maxime conseruari possit vnaqueq; respu. considerandum deinceps erit.

Postquam philosophus determinauit de respub. ostendendo quid est & de differentijs eius & in vniuersali & in particulari. In isto quinto libro determinat de principijs saluabilitatis & corruptionis respub. & diuidit in partes duas. In prima dat intentionem suam continuo dicta dicendis. In secunda prosequitur cum dicit. (Oportet autem &c.) In prima dicit, quod post illa quae determinata sunt prius consequenter dicendum est ex quibus corrumpuntur respu. & ex quot: & ex qualibus: & quae sint corruptiones & correctiones cuiusq; respub. & ex quibus & quibus rebuspu. ad quales fit transmutatio: aliquando enim vna respu. transmutatur in aliam: & ideo videndum est a quali ad qualem contingit fieri transmutationem. Item dicendum est de saluatione cuiusq; respub. qualiter scilicet saluat vnaqueq; & in vniuersali & in particulari. Item dicendum est per quae maxime habet saluari quaelibet: de omnibus enim alijs quae proposuimus dicere in principio fere dictum est: & dicit fere: quia superius fecit mentionem de institutione principatus: sed non determinauit de ipsa ad plenum: sed determinabit in sequenti libro scilicet in sexto. Deinde cum dicit.

Oportet autem prius illud principium assumere quod plures sunt formae respu. Et in his contentur quidem omnes iustitiam, & convenientem aequitatem. Sed aberrat ab ea, ut est ante dictum. Nam populus constat ex his qui, cum sint secundum quid pares: putant se simpliciter pares. Paucorum vero potentia, ex his qui cum praestent aliqua re: se in cunctis praestare arbitrantur. Opibus enim superantes: simpliciter existimant se superare. Deinde vero illi quasi pares existentes: in cunctis dignum putant se parem portionem habere. Hi autem quasi superiores sint, maiora sibi competere arbitrantur. Maius enim inaequale. Habent vero omnes aliquid iustum: sed simpliciter aberrant.

Prosequitur & diuidit in duas. In prima prosequitur de saluatione & corruptione rerumpu. secundum intentionem

suam. In secunda circa hoc reprobatur opinionem Platonis in fine huius quinti cum dicit. (In rep. &c.) Prima in duas. In prima determinat causas corruptionis & saluationis rerumpu. proprie dictarum scilicet in quibus plures principantur. In secunda determinat causas corruptionis & saluationis monarchiarum: sicut tyrannice & regalis: ibi. (Restat nunc &c.) Prima in duas. In prima determinat causas corruptionis rerumpu. in quibus principatur plures. Secundo determinat de causis saluationis: ibi. (De conseruatione &c.) Prima in duas. Primo dat radicale principium corruptionis rerumpu. Secundo determinat causas & principia corruptionis proxima magis: ibi. (Quoniam autem &c.) Prima in duas. In prima declarat quae est radix corruptionis rerumpu. & quomodo transmutantur. In secunda resumit causam illam ut addat: ibi. (Vbiq; enim etc.) Prima in duas. In prima ostendit quod est radicale principium corruptionis. In secunda ostendit quod modis transmutantur: ibi. (Quapropter &c.) Adhuc prima in duas. In prima praemittit quiddam, Secundo ex illo concludit causam primam corruptionis rerumpu. ibi. (Et ob eam causam &c.) In prima dicit: quod ad videndum causam corruptionis rerumpu. oportet primo accipere principium: quod rerumpu. quaedam sunt rectae: quaedam autem non: & quod omnes intendunt aliquod iustum & aequale secundum proportionem. Et ratio huius est: quia omnes intendunt saluationem. Respu. autem saluari non potest sine coniunctione: nec coniunctio fieri potest nisi reddatur aequale: hoc autem iustum est. ergo omnes intendunt iustum & aequale. Peccant tamen multi in determinando illud iustum. Quidam enim male determinant ipsum. populus enim putat, quod si sint aliqui aequales in quocumq;: quod sint aequales simpliciter: & quod aequaliter debent recipere: et quia omnes ciues sunt liberi & aequales simpliciter dicit eos esse. Paucorum vero potentia putat: quod si sint inaequales in aliquo: quod sint inaequales simpliciter: & inaequaliter debeant recipere illos scilicet qui sunt inaequales in diuitijs: putant inaequales esse simpliciter & inaequaliter debere recipere de bonis cõibus: sed non oportet, quod inaequales in diuitijs sint inaequales simpliciter: nec aequales in libertate sint aequales simpliciter: quia diuitiae & libertas non sunt bona hominis secundum quod homo. Manifestum igitur est: quod omnes intendunt aequale: & dicit quod ulterius accipiunt: quod si sint aequales aliqui: quod debent recipere aequaliter de cõibus bonis: & cum omnes sint liberi aequaliter secundum populares status: debent omnes recipere de bonis cõibus aequaliter: quasi paralogizantes aequales aequaliter debent recipere de bonis cõibus: sed liberi sunt aequales. ergo aequaliter debent recipere. Sed manifestum est: quod hic est defectus secundum quid & simpliciter. Non enim sequitur: sunt aequales in aliquo scilicet libertate. ergo sunt simpliciter aequales. Paucorum vero potentia dicit: quod cum ipsi sint alijs inaequales: quia excellentes eos debent recipere plus & praepoñendi sunt in plus accipiendo. Quod enim plus est, inaequale est. Sic igitur manifestum est: quod omnes istae respu. aliquid iustum intendunt: sed vitiatum sunt simpliciter. Deinde cum dicit.

Et ob eam causam quam non pro opinione sua, vtrique reportent de repu. seditiones concitant.

Concludit ex dictis primam radicem & primum principium corruptionis respu. & seditionis. Et primo facit hoc. Secundo adiungit aliud principium: ibi. (Sunt autem &c.) Prima in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda ostendit qui sunt in ciuitate: qui iuste possunt mouere diffensionem: & tamen non faciunt ibi. (Omniū vero &c.) In prima dicit: quod cum vnusquisq; secundum vnam dignitatem debeat recipere de bonis communibus quādo non recipiunt secundum quod existimant se dignos, faciunt seditionem in ciuitate, & mutant rempu. ex hoc enim quod non recipiunt secundum existimationem quam habent de se: videtur eis quod fiat eis iniustum, & quod contemnantur. Ista autem causa sunt diffensionis. Deinde cum dicit.

Omnium

Omnium vero iustissime hoc faceret qui virtute praecellunt: qui tamen minime omnium id faciunt. Nam hi simpliciter rationabile est: ut soli praeserant.

Ostendit qui iuste possunt mouere diffensionem in ciuitate: & tamen non mouent. Et dicit, quod inter omnes iustissime possunt mouere seditionem in ciuitate: quamuis non faciunt virtuosos excellentes alios secundum virtutem. E ratio huius est: quia illi qui sunt simpliciter inaequales si non recipiant secundum illam inaequalitatem, iniustum fit simpliciter eis: sed virtuosus sunt simpliciter inaequales respectu aliorum ipsos excedentes secundum virtutem. ergo si non recipiant secundum illam inaequalitatem iniustum fit eis. Et cum excedant in eo quod est bonum simpliciter iustissime possunt mouere diffensionem: sed non faciunt propter duas causas. Prima est: quia frequenter contingit propter diffensionem detrimentum boni cõis. Sapiens autem ut plurimum plus diligit bonum cõe quam proprium: & ideo non facit diffensionem. Secunda ratio est: quia ad hoc, quod aliquis debeat mouere seditionem in ciuitate: oportet quod habeat iustam causam & potentiam: sed virtuosus ut frequenter non habent potentiam: nec putant se habere iustam causam: ideo non mouent. Sed si ista concurrerent: quod haberet causam iustam et potentiam: et non esset detrimentum boni communis: mouerent seditionem rationabiliter: & peccarent si non mouerent. Deinde cum dicit.

Sunt autem quidam: qui praestantes genere, plus habere se dignos putant. Videntur nobiles esse illi: quorum maiores virtute & diuitijs praediti fuerunt. Hinc principia & fontes, ut ita dixerim, seditionum oriuntur.

Adiungit aliud principium corruptionis respu. & dicit, quod sunt alij qui excellentes alios in nobilitate credunt excedere illos simpliciter: & ideo reputant se dignos maioribus. Tales autem videtur esse illi: qui habent diuitias & virtutem a progenitoribus: & ideo si non recipiant de bonis communibus secundum existimationem: quam habent de seipsis mouent diffensionem: & tunc contingit, quod principia & fontes seditionum: per quae mouentur ciuitates sunt istae: sed istud principium reducitur ad primum. Est enim radix seditionis excellentia in nobilitate per hoc: quod tales non recipiunt secundum existimationem suam. Deinde cum dicit.

Quapropter & mutationes merito fiunt, quandoque ex praesenti statu ad alium: ceu ex populari gubernatione ad paucorum potentiam: vel ad popularem ex paucis: vel ad rempu. & optimitatem ex illis: vel ad illas, ex istis.

Declarat quot modis fit transmutatio respu. & diuidit in quatuor secundum quod ponit quatuor modos. Secunda ibi. (Quaerit &c.) Tertia ibi. (Insuper &c.) Quarta ibi. (Vel in parte etc.) In prima dicit: quod propter hoc quod contingit fieri seditionem in repu. contingit rempu. mutari. Primo quidem quando fit transmutatio a repu. vna ad aliam diuersam: ut quando ex repu. instituta fit transmutatio ad aliam: ut ex populari gubernatione administratio paucorum constituitur: aut econuerso, vel ex illis ad rempub. et optimitatem statum: vel econtra. Deinde cum dicit.

Quandoque praesentem gubernandi formam non querunt mutare: sed in ea permanentes pro se illam suscipiunt: ut paucorum potentiam, vel monarchiam.

Ponit secundum modum & dicit: quod aliquando transmutatur respub. in aliam rempub. sed manet eadem: & eligunt eandem habere institutionem & ordinationem respub. sed principantes mutant & uolunt eandem rempu. regere & obseruare per seipsos: vel per amicos suos: sicut in paucorum potentia & monarchia regali manente eadem repu. voluit eam seruari & regi per alios: & ideo mu-

Atant eos. Similiter est in monarchia ipsa remanente aliam constituunt quandoque. Deinde cum dicit.

Insuper circa magis & minus: ceu vel paucorum potentiam existentem, magis extendere, vel coercere: vel popularem statum ampliare, vel restringere. Eodemque modo de alijs speciebus ampliandis, vel restringendis.

Ponit tertium modum & dicit: quod iterum fit transmutatio respub. non quod respu. transmutetur in aliam: nec etiam quantum ad principatus per se: sed fit quia eadem respub. mutatur in eandem magis intensam vel remissam: sicut paucorum status transmutatur in paucorum statum: magis intensum vel remissum vel popularis status in popularem statum magis uel minus intensum. Similiter est in alijs rebuspu. ut fiat transmutatio respu. eiusdem in eandem secundum intensiorem & remissionem. Deinde cum dicit.

BVel in aliqua parte respu. mouenda: ceu magistratum quendam de nouo inducere, vel remouere: ut apud Lacedaemonios ferunt Lyfandrum tentasse regiam potestatem tollere: Et Pausaniam regem Ephoros: Et Epidamni mutata est respub. in parte: cum per tribuum praefectis senatores creauerunt. Apud Elienses vero necessarium est illorum etiam qui versantur in republica dignitates inuadere, quam creatur magistratus aliquis. Paucorum autem potentia erat in hac republica: quod vnus solus ad magistratum sumebatur.

Ponit quartum modum & dicit: quod quarto fit transmutatio respub. secundum partem: ut quando vnus principatus destruitur & alius instituitur: sicut dicitur factum fuisse in Lacedaemonia: quod Lysander conatus fuit dissoluere regnum. Et similiter alius nomine Pausanias: qui rex fuit: conatus fuit destruere principatum Ephorum: secundum quem alius habet potestatem conuocandi multitudinem: Consimiliter fuit in ciuitate: quae dicitur Epidamnium: fuit transmutata respub. secundum partem. In illa enim ciuitate erat alius principatus. illi vero amouerunt eum, & fecerunt principatum senatorum. Videntes enim, quod multi erant amatores illius principatus: mutauerunt ipsum in senatores. Propter quod statuerunt etiam apud Elienses: quod principatus omnes eligerentur in communi. Vnde necesse erat omnes principatus: qui potestatem habebant & dignitatem in repu. concurrere quando magistratus creabatur: & ibi eligere ut minor fraus fieret. Ille autem principatus: qui fuit amotus paucorum potentia erat: & erat vnus princeps in illa republica: non plures. Deinde cum dicit.

DVbiq; enim propter inaequalitatem oritur seditio: disparibus tamen non existit proportio. Perpetua enim potestas regia iniqua foret, si esset in paribus: omnino enim quaerentes aequum, in seditiones incidunt.

Resumit causam seditionis ut addat: & primo tangit causam seditionis. Secundo exponit quoddam dictum. ibi. (At enim duplex &c.) In prima dicit: quod vbiq; fit seditio propter inaequalitatem: & non solum inaequalibus secundum aliquid est aequale proportionem: puta diues & pauper inaequales sunt secundum substantiam: tamen contingit eis fieri aequale secundum proportionem: similiter magis et minus virtuosos: sed etiam eis qui sunt inaequales contingit fieri inaequales secundum proportionem: puta si quis sit dignior alijs secundum virtutem: dignum est eum regem esse: sed non perpetuum: quia forte non tantum excedit dignitas eius in virtute dignitatem aliorum quantum honor perpetuo regnandi excedit honorem aliorum: et ideo eis inaequalis contingit fieri inaequale secundum proportionem. Vniuersaliter igitur existimant

tes se debere æquale & non habentes, seditiones mouent in repub. Et est intelligendum: quod immediatum principium ipsorum agibilium est electio. Electio autem est habitus præconscientus. Ad consilium autem requiritur intellectus practicus: quare intellectus practicus est principium agibilium. Principium autem intellectus practici est voluntas recti finis: & ideo adhuc principium agibilium est appetitus recti finis. Voluntas vero recti finis præsupponit intellectum speculatiuum: & ideo intellectus speculatiuus causa est & principium agibilium. Et quantum ad hoc dixit prius: quod existimare principium est seditionis: principium vero intellectus est intelligibile: & hoc est inæqualitas. Secundum hoc dicit hic: quod inæqualitas est causa seditionis. Deinde cum dicit.

At enim duplex est æquum, vnum numero. Alterum dignitate. Numero quidem: ceu multitudinem: ac magnitudine: idem & æquum. Dignitate autem dico id: quod est secundum rationem: ceu tria excedunt duos, secundum æqualem numerum: & hoc in vno. Dico autem quatuor excedere duo: & hoc in vno: æqua enim pars duo ex quatuor: & unum ex duobus: ambo enim medietates.

Exponit quod dixit scilicet æquale: & primo facit hoc. Secundo assignat diuersitatem inter quædam dicta. ibi. (Fatentes autem &c.) Circa primum intelligendum est: quod proportio est habitudo duarum quantitatum adinuicem. Proportionalitas vero est habitudo proportionum: quæ consistit in quatuor terminis: uel secundum rem: uel secundum rationem: huiusmodi autem proportionis æqualitas: uel similitudo attenditur vel secundum æqualitatem quantitatis: vel secundum æqualitatem dignitatis: vel similitudinis. Et hoc est quod dicitur: quod æquale dupliciter dicitur. Vno modo æquale dicitur numero. Alio modo secundum dignitatem: & exponit quod æquale numero dicitur æquale secundum magnitudinem: uel secundum multitudinem. Secundum dignitatem æquale dicitur æquale secundum proportionem similitudinis. Et declarat per exempla æquale secundum quantitatem: ut sicut se habent duo ad vnum: sic tria ad duo. Excessus enim vtrobius æqualis est. Æqualitas vero secundum dignitatem: ut si dicamus sicut quatuor ad duo: sic duo ad vnum: sicut enim duo sunt medietas de quatuor: sic unum est medietas duorum. Deinde cum dicit.

Fatentes autem simpliciter esse iustum id: quod est secundum dignitatem contendunt: ut prius dictum est. Alij quia si in aliquo sint pares: se penitus pares existimant. Alij quia si in aliquo præstant, in cunctis se superare arbitrantur.

Ponit diuersitatem inter quædam dicta. Dixit enim quod omnes volunt æquale secundum dignitatem popularis status et paucorum: dicit quod differenter. & primo facit hoc. Secundo infert correlarium: ibi. (Quamobrem.) In prima dicit: quod omnes consentunt: quod iustum est secundum dignitatem: sed differunt quia popularis status fautores dicunt: quod si sint aliqui æquales secundum aliquid: puta secundum libertatem: quod simpliciter sunt æquales: & quod æqualiter debent recipere: paucorum status fautores. Etiam dicunt, quod si aliqui sunt inæquales secundum aliquid: puta secundum diuitias quod sunt simpliciter inæquales & digniores: & secundum hoc inæqualiter recipere. Deinde cum dicit.

Quamobrem duæ præcipue fiunt gubernandi formæ. Populus scilicet & paucorum potentia. Nobilitatem enim ac virtutem in verbis quidem omnes ferè vsurpant. At enim qui re vera nobiles ac boni sint: nusquam centum reperiuntur. Diuites autem multis in locis.

Infert correlariu: & primo facit hoc. Secundo probat quod status popularis & paucorum sunt male ordinati: ibi. (Sim-

pliciter vero.) In prima dicit: quod propter hoc: quod fautores status popularis volunt æquale: fautores vero paucorum inæquale: unde status popularis & paucorum sunt duæ res. maxime distinctæ. Nobilitas enim, id est inclinatio ad virtutem: & virtus in paucis reperitur: sed paupertas in pluribus. Nobiles enim virtuosius vix alicubi ceterum inueniuntur. Pauperes autem in pluribus locis: & ideo respublica, ut frequenter: vel sunt paucorum: vel sunt populares. Deinde cum dicit.

Simpliciter vero omnino secundum alterutra staturæ æqualitatem, improbum est. Patet autem ex eo quod contingit: nulla enim huiusmodi rerum publicarum recipit stabilitatem. Causa vero huius, quia impossibile est ex primo errore in principio commisso, non euenire ad extremum aliquid mali. Quare opus est partim arithmetica æquitate vti: partim ea quæ est secundum dignitatem.

Ostendit quod ambæ sunt male ordinatæ: & primo facit hoc. Secundo ostendit, quod status popularis sit securior: ibi. (Veruntamen.) In prima dicit: quod vtraque respublica male ordinata est scilicet status popularis in qua attenditur æqualitas secundum libertatem: & status paucorum: in quo est æqualitas secundum diuitias: ex eo quod accidit: quod nulla istarum mansua est. Et ratio huius est. Impossibile est enim ex eo: quod in principio corruptum et inordinatum est in fine non accidere malum. Ista autem inordinatæ sunt: Quamuis igitur in principio videatur modica inordinatio: tamen in fine magna & malum apparet. Tale autem non potest esse mansuum: & ideo vtraque respublica non potest esse mansua: & quia vtraque vitata & inordinata est: ad hoc quod sint magis mansua: oportet quod vtraque quandoque vtraque æqualitate secundum proportionem arithmeticam: in qua attenditur æqualitas ex æquis: ut sicut tria ad duo: ita duo ad vnum: & quandoque æqualitate secundum proportionem geometricam: in qua attenditur æqualitas: ut sicut se habent quatuor ad duo: sic duo ad vnum. Deinde cum dicit.

Veruntamen tutior est: ac minus seditioni subiacet popularis gubernatio quam paucorum: nam in paucorum gubernatione duæ gignuntur seditiones. Vna inter se ipsos: alia ad populum. In gubernationibus autem populi, vna tantum seditio fit ad paucorum potentiam. Ipsi vero inter se quod quidem dignum dicitur fit: non accidit seditio populi.

Ostendit quod status popularis sit magis securus & minus seditionosus: & diuidit in duas secundum, quod ostendit hoc per duas rationes secunda ibi. (Insuper etc.) In prima dicit: quod quamuis status paucorum & multorum sit male ordinatus: tamen status popularis est securior & minus seditionosus quam paucorum. Et ratio huius est: quia illa respublica magis est securior: in qua sunt pauciores seditiones: sed in statu populari sunt pauciores quam in statu paucorum: quia in statu paucorum sunt duæ seditiones. Vna diuitum inter se, alia pauperum ad diuites. In statu populari vero vna seditio est scilicet diuitum ad pauperes. Pauperes autem inter se non est seditio: quæ sit digna reputatione: quia inter se magis conueniunt quam cum diuitibus. Deinde cum dicit.

Insuper mediocrium hominum gubernatio propinquior est populari gubernationi, quam illi quæ paucorum: quæ quidem est magis tuta, quam aliqua huiusmodi rerum publicarum.

Ponit secundam rationem & dicit: quod iterum manifestum est: quod status popularis est securior: quia respublica quæ est ex medijs propinquior est populari statu, quam paucorum status: in quo pauci dominantur. Sed respublica media securissima

curissima inter tales respublicas quæ declinant ab optima: sed illa quæ propinquior est, securissime securior est quam paucorum potentia.

LECTIO SECUNDA.

Quid homines seditionosos efficiat, quæ de causa seditiones excitentur.

Cum vero consideremus quibus de causis seditiones, mutationesque rerum publicarum eueniant: capienda sunt primo vniuersaliter principia et causæ earum. Sunt autem ferè tria: de quibus ipsis primo succincte determinandum est. Videre enim oportet quemadmodum dispositi ad seditiones deueniunt: & quarum rerum gratia: & tertio quæ sint initia ciuiliu turbationum: ac seditionum inter ciues.

Postquam philosophus posuit primam radicem & primum principium corruptionis rerum publicarum: & modos quibus transmutantur: determinat causas vniuersaliter huius corruptionis & transmutationis: & diuidit in duas. In prima determinat causas corruptionis rerum publicarum, in vniuersali non descendendo ad aliquam rem publicam. In secunda determinat causas corruptionis secundum vnamquamque rem publicam: (Sed oportet.) Prima diuiditur in tres. In prima determinat causas transmutationis rerum publicarum. Secundo declarat terminum huius transmutationis declarando quæ respublica in quam transmutatur: ibi. (Sunt etiam.) In tertia declarat qualiter maxime fiat huiusmodi transmutatio: ibi. (Mouetur quoque.) Prima in duas. In prima præmittit intentionem suam. In secunda profectur ibi. (Quod quidem.) In prima dicit: quoniam intentio nostra est considerare ex quibus fiunt seditiones & transmutationes rerum publicarum, accipienda sunt primo in vniuersali principia & causæ transmutationis & corruptionis rerum publicarum. Sunt autem tres causæ & tria principia ferè: ut est dicere transmutationis ipsarum: de quibus considerare oportet succincte. Primo ergo oportet considerare qualiter homines se habentes mouent seditiones & transmutant respublicas. Secundo propter quem finem hoc faciant. Tertio quæ sint principia per quæ disponuntur ad mouendum dissensiones & seditiones in repub. Deinde cum dicit.

Quod quidem igitur disponantur ad res novas appetendas illa est potissima causa de qua iam diximus: quia alij pares esse volunt his qui plus possunt: & nisi hoc sit, non acquiescunt. Alij vero se præstare dignos putantes: indigne ferunt nisi plus habeant. Hæc autem quandoque iuste capiuntur: quandoque iniuste. Inferiores quidem ut pares sint res novas exoptant: & pares qui sunt, ut præstant. Quemadmodum igitur dispositi sint: qui res novas querunt dictum est.

Profectur & diuiditur in tres. In prima ostendit qualiter se habentes mouent seditiones & turbationes. Secundo propter quem finem hoc faciunt ibi. (Res autem.) Tertio quæ sunt causæ & principia: & quot & per quæ disponuntur ad faciendum seditiones: ibi. (Causæ vero &c.) In prima dicit: quod causa eius quod est homines aliquo modo se habere ad faciendum seditionem & turbationem est illa: de qua dictum est prius: quod aliqui homines ex hoc quod appetunt æquale: si non credant se habere æquale sed minus: cum tamē sint æquales vel existiment se æquales esse illis: qui plus receperunt: mouent seditionem. Alij autem volunt habere inæquale & plus existimantes se inæquales alijs esse & excedere alios. Si autem existiment se habere non plus: sed æquale vel minus mouent seditionem. Qualiter igitur se habentes mouent seditiones existimantes se

minus habere quam credant se debere habere. Sed contingit ista scilicet plus & æquale appetere iuste & iniuste. Si, n. dignus est habere æquale habens in se bonum virtutis & simpliciter æquale alijs: iuste potest appetere. Si autem non est dignus iniuste appetit: similiter potest aliquis appetere plus & inæquale: iuste & iniuste. Iuste siquidem excellat alios in his: quæ sunt bona simpliciter. Si autem non excellat iniuste appetit: quia illi qui minus recipiunt ut sint alijs æquales in recipiendo seditiones faciunt: & illi qui sunt æquales in accipiendo ut plus accipiant dissensiones faciunt. Hoc autem est iniustum: & tunc concludit dicens, quod qualiter se habentes faciunt seditiones dictum est. Et est intelligendum, quod illa æqualitas attenditur secundum dignitatem eius quod est bonum hominis secundum, quod homo. Bonum autem hominis duplex est. Quoddam enim est bonum hominis in se ipsum: & istud diuiditur: quia quoddam bonum secundum partem inferiorem: sicut sanitas: robur. Aliud secundum partem superiorem: sicut scientia: virtus: & huiusmodi: & ista sunt bona simpliciter. Alia sunt bona hominis exteriora: sicut diuitiæ & honor: ista vero sunt bona secundum quid: & ideo dignitas hominis simpliciter non debet attendi secundum dignitatem istorum bonorum: sed secundum dignitatem bonorum simpliciter: & ideo quia in paucorum statu attenditur æqualitas secundum ista bona secundum quid: non consideratur iustum simpliciter: sed secundum quid: & ideo propter ista non mouetur iste seditio: si non recipiat plus qui excedit in istis. Sed ille qui non recipit æquale secundum dignitatem boni simpliciter si sit bonus iuste potest mouere. In populari vero statu consideratur libertas: ut scilicet non seruiat aliquis alij secundum corpus vel in rebus. Ista autem non est bonum simpliciter: sed secundum quid: & ideo quia in ista repub. attenditur æqualitas secundum libertatem istam per quam non consideratur iniustum simpliciter: sed secundum quid. Qualiter igitur se habentes homines, id est qualiter dispositi mouent seditiones dictum est. Deinde cum dicit.

Res autem pro quibus contendunt: sunt lucrum & honor: atque his contraria. Dedecus enim & damnum vel ipsorum, vel amicorum fugientes seditiones agunt.

Declarat propter quem finem faciunt dissensionem. Et est intelligendum: quod quidam est finis secundum veritatem: sicut est bonum animæ. Alius finis est secundum apparentiam: sicut est bonum corporis. Decet igitur hominem in operatione sua intendere finem simpliciter vel secundum apparentiam. Et bonum corporis est lucrum: bonum autem animæ est honor. Dicit igitur quod illa pro quibus hoc est propter quæ faciunt dissensionem sunt duo scilicet lucrum: ut sub lucro omnia bona secundum quod siue corporis contineant. Aliud est honor: ut sub honore omnia bona simpliciter: quæ sunt bona animæ comprehendantur. Faciunt similiter seditionem propter contraria istorum: ut propter damnum & in honorationem. Propter damnum: quia eiusdem rationis est appetere lucrum & fugere damnum. Propter in honorationem: quia eiusdem rationis est appetere honorem et fugere suum oppositum. Sed quia amicus est velut alter: ideo adiungit quod faciunt seditionem propter honorem proprium, et damnum proprium vel amicorum suorum. Deinde cum dicit.

Causæ vero ac principia motus unde ipsi ita disponuntur: & pro his de quibus diximus, sunt vt septem: sunt etiam plura: quorum duo sunt eadem cum illis: quæ dicta sunt: non tamen eodem modo. Propter lucrum enim & propter honorem irritantur inuicem: non vt acquirant sibi ipsis: sed quia vident alios partim iniuste, partim iuste plus habere. Insuper propter contumeliam: propter mortem: propter præpensionem: propter

pter contemptū: propter incrementū excessuū: & alio modo propter verecundiā: propter negli-
gentiā: propter pusillitatē: propter imparitatē.

Declarat quæ sunt principia: per quæ disponuntur ad faciendum dissensionem & seditionem: & diuidit in duas. Primo declarat causas per quas disponuntur ad seditionē. In secunda declarat qualiter inchoat exinde de facili inualescent ibi. (Oriuntur &c.) Prima in duas. Primo enumerat causas illas. Secundo prosequitur ibi. (Ex quibus contumeliā &c.) In prima dicit: quæ principia & causæ transmutationum rerumpu. per quas disponuntur ad faciendum seditionem: & de dictis, id est propter dicta scilicet lucrum & honorem sunt septē numero vno modo. Alio modo plures. Si enim enumerentur causæ: quæ disponuntur ad occultam dissensionem: cuius est seditio. est enim seditio occulta dissensio: sic sunt septem numero. Si autē istæ enumerentur & illæ quæ disponunt ad manifestā dissensionem: sic sunt plures. Prima vero principia dispositiua ad seditionē sunt duo prædicta: honor & lucrum: sed non sicut dictum est prius. Honor enim & lucrum possunt considerari dupliciter. Vno modo scilicet, quod intenduntur ab aliquo: & sic habet rationem finis: & sic dicebat prius: quæ ea propter quæ finaliter faciunt seditionem sunt honor & lucrum & opposita istorum. Alio modo possunt considerari scilicet quod aliquis videt ista in alio: & tunc quia videt lucrum & honorem: & vnum habere iuste: alium non: tristatur: non quia velint habere: sed quia iniuste de eis habet alijs plus quod deberet. Sunt igitur duo principia per quæ mouet seditionem scilicet honor et lucrum. Sunt alia etiā scilicet iniuria. timor: excessus: contemptus: excellentia præter proportionem: propter ista disponuntur ad manifestā dissensionem scilicet verecundiam: paruipensionem: pusillitatem: impuritatem: vel negligentiam. Propter enim ista mouent seditiones. Deinde cum dicit.

Ex quibus contumeliā & lucrum quæ habeat vim: & quot causæ, fere est manifestū. Superbia enim & avaritia eorum, qui gubernant, homines prouocant contra se & contra statum eius reipub. quæ ista fieri patiatur. Avaritia vero quandoque ex priuatis rebus fit: quandoque ex publicis.

Prosequitur de istis declaratis qualiter ista disponunt ad seditionē: et primo prosequitur de illis quæ disponunt indifferenter ad occultā & manifestā dissensionem. Secundo de illis quæ disponunt ad manifestā principaliter: ibi. (Mutantur etiā &c.) Prima in duas. Primo declarat qualiter iniuria & lucrum disponunt ad seditionem. Secundo declarat de alijs: ibi. (De honore etiā &c.) In prima dicit quam potentiā habeant: & qualiter sunt causa seditionis honor & lucrum fere manifestū est. Contingit enim principantes iniuriari ciuibus et excellere eosdem honoribus vel lucro: propter quod ciues mouent seditionem et contra principem: & contra tempus. Contra principem: quia iniuriā fecit & excellit iniuste. Contra tempus, quia per rempub. potestatem habet. & sic dominatiua moueant seditionem: manifestum est: quia cum princeps accipit bona subditorum voluntatem habet ad accipiendum. Alij habent contrarias voluntates. ergo dissident voluntate: sed dissensio voluntatum radix est seditionis propter iniuriam. igitur & lucra mouent seditiones. Et dicit vterius: quod principes possunt plus accipere quod oportet: vel de bonis cōibus: vel de bonis proprijs subditorum: & vtroque modo faciunt iniuriam subditis. Et est intelligendum: quod lucrum & iniuria quandoque idem sunt subiecto & differunt ratione: nā illud idem quod est lucrum respectu vnius qui plus accepit: iniuria est respectu alterius. s. a quo accepit. Deinde cum dicit.

De honore etiā clarū est. & quid valeat: & quomodo causa sit cōtendendi. Ipsi enim inho-

norati: et alios honoratos cernentes, seditionem aggrediuntur. Hæc autē iniuste quidem fiunt: cum præter dignitatē honorantur quidam, vel inhonorantur. Iuste vero cum secundum dignitatem.

Declarat de alijs & diuidit in quinque. Primo declarat de honore qualiter disponit ad seditionem. Secundo de excessu: ibi. (Propter præpotentiam etiam &c.) Tertio de timore: ibi. (Propter metum enim ad seditionē &c.) Quarto de contemptu: ibi. (Propter contemptum enim ad seditiones &c.) Quinto de excessu: ibi. (Fiunt etiam propter incrementum mutationes &c.) In prima dicit: quod manifestum est quam potentiā habeat: & qualiter est causa seditionis honor. Cum enim aliqui non honorantur videntes alios honoratos faciunt seditiones: tunc enim dissident voluntates. Hoc autē est radix seditionis. Potest autem honorari aliquis et iuste et iniuste: & appetere honorem similiter iuste & iniuste. Si enim aliqui honorentur præter dignitatem vel inhonorantur iniuste: & si appetat honorem præter dignitatem: iniuste appetit. si autem hoc fiat. secundum dignitatem: iustum est. Deinde cum dicit.

Propter præpotentiam autem, quando quis maior sit & potētor, vel vnus vel plures, quæ secundum dignitatem reipub. Consuevit enim ex talibus fieri vnus dominatio: vel gubernatio violenta. Quapropter quibusdam in locis, ostracismo vtuntur: ceu Argis & Athenis. Atqui melius erat ab initio providere: ne in huiusmodi potētiā auferri homines permetterentur, quæ post contra actos, remedium querere.

Declarat qualiter propter excessum faciunt seditionē: & dicit quod aliquando propter excessum faciunt seditionē: quando enim aliquis maior est in potentia: siue vnus: siue plures potentiam habeat in ciuitate: vel in repub. faciunt seditionem. Ex talibus enim contingit quandoque fieri monarchiam: quod patet: quia vnusquisque inclinatur ad sui excellentiam. Cum ergo est aliquis talis: qui excellit alios in potentia: vel in amicis: vel diuitijs conatur tempus. mutare in monarchiam: aut si non fiat monarchia sic quandoque potētatus: in quo dominant diuites valde & potentes non secundum legem: sed secundum suas voluntates. Et propter hoc in quibusdam ciuitatibus relegabant tales excellentes: sicut fiebat in Argis & Athenis: & tamen melius fuisset a principio ordinasse: quod nullus esset in ciuitate qui tantum excederet: & vsque ad quem terminum posset excedere quod postquam dimiserunt relegare: sicut in medicinalibus, melius est a principio præuidere: ne morbus aliquis excrecat quæ postquam excesserit vel excreuerit ipsum expellere & curare. Deinde cum dicit.

Propter metum enim ad seditionem deueniunt: qui poenas formidant, ob maleficia commissa: & hi contra quos paratur violentia, preuenire volentes prius quæ malum patiatur: vt apud Rhodum nobilitas contra plebem insurrexit, motu iudiciorum: quæ sibi parabantur.

Declarat qualiter propter timorem fit seditio in ciuitate: et dicit quod propter timorem faciunt seditiones: quando enim aliqui fecerunt iniurias timētes, quod puniantur et vni dicta fiat de eis mouet seditionem: vt per seditionem motam possint euadere vt non puniantur. Similiter si aliqui sint passuri iniusta: vel timeant se passuros propter aliquam causam antequam patiantur volentes præuenire, mouet seditionem & turbant tempus. antequam sustineant iniurias: sicut contigit fieri in Rhodo insula. Diuites enim conueniunt

uenerit contra populū timentes sententias: quæ debebāt dari contra eos, & turbauerūt respub. Deinde cum dicit.

Propter contemptum vero ad seditiones deueniunt: ceu in paucorum potentia: quando plures sunt illi: qui a republica excluduntur. Potentiores enim se putant: & in populari statu opulenti contemnentes inordinationem & incuriā eorum: qui tempus gubernant: ceu apud Thebanos post pugnam in Oenophytis commissam mala gubernatione popularis status interiit. Et in Megarensibus cum per inordinationē & negligentiam superati sunt. Et Syraculis, ante Gelonis tyrānidem: & Rhodi populus, antequam contra insurgeretur.

Declarat qualiter propter contemptum disponuntur ad seditionem: & dicit quod propter contemptum faciunt seditionem & insurgunt. Manifestum est enim, quod quilibet vult aliquid reputari: & ideo si contemnatur mouet seditionem: sicut fit in paucorum & populari potentia: quia in paucorum in quā plures sunt: qui non participat principatu: illi qui sunt diuites & tenent principatum contemnunt alios: qui non principantur: & ideo incitant alios ad dissensiones: propter quod faciunt seditiones contra diuites & permutant tempus. Similiter est in populari statu: illi qui sunt ditiores contemnunt minores qui sunt vel videntur esse sine ratione & ordine: sicut indignos principatu: propter quod ipsi incitantur ad dissentiedum: sicut accidit in Thebis post præliū quod habuerunt in Oenophytis cum dominare populus excessit et male gubernabat: fecerunt diuites seditionem & mutauerunt popularem illum statum. Similiter in ciuitate Megarensium cum exissent ad prælium contigit, quod populus principabatur & inordinate: & ideo fecerunt diuites seditionem. Similiter accidit in Syraculis antequam tyrannizaret Gelo. & in Rhodo insula populus dominabatur antequam insurgerent diuites: & quia diuites contemnebant eos: insurrexerunt & fecerunt seditionem & mutauerunt rempublicam. Deinde cum dicit.

Fiunt etiam propter incrementum mutationes rerumpublicarum. Vt enim corpus ex partibus suis constat: & oportet eas simul pro modo quancumque suo crescere: vt cōuenientia permaneat: ac nisi hoc fiat, corrumpitur ceu quando pes quatuor cubitorum fit: cæterum vero corpus duarum palmarum longitudinem habeat: interdum vero & in alterius animalis figuram transiret: si non solum quantitate: verum etiam qualitate immoderatum fieret incrementum: ita & ciuitas ex partibus constat: quarum interdum aliqua pars paulatim subcrecit: ceu egenorum hominum multitudo in popularibus gubernationibus, & rebuspu.

Declarat qualiter propter excessum præter proportionem faciunt seditionē: & diuiditur in duas partes. In prima facit quod dictum est. In secunda declarat: quod hæc excessus fit a fortuna quandoque ibi. (Contingit vero quandoque id præter fortunam velut apud Tarētum &c.) In prima dicit: quod propter excessum: quæ præter proportionem fit fiunt quandoque seditiones & corruptiones rerumpu. vt si diuites superexcrecant: vel virtuosus: vel pauperes contingit fieri transmutationem ipsarum. Et hoc apparet quia sicut corpus componitur ex partibus pluribus: sic ciuitas composita est ex partibus. Nunc ita est, quod oportet corpus animalis compositum augeri secundum proportionem: vt maneat recta proportio membrorum & com-

mensuratio. Si autem non augeantur partes proportiona liter: corrumpitur animal. Si enim pes tantum augeatur quod sit quatuor cubitorum: & residuum sit duorum palmarum: corrumpitur proportio debita. Si autem animal crescat improporcionabiliter & secundum quantitatem: & secundum virtutem vel qualitatem: transmutabitur in formam alterius animalis. Similiter accidit in ciuitate: componitur enim ex partibus: & ideo si debeat saluari oportet eam componi ex partibus commensuratis adinuicem. Aliquando autem excedit multitudo sicut in populari statu & in repu. & tunc componitur paucorum status: & fit popularis vel respu. Aliquando est excessus non secundum quantitatem: sed secundum qualitatem: sicut quando sunt aliqui diuites valde excellentes in potentia: & tunc corrumpitur popularis status: & fit paucorum. Deinde cum dicit.

Contingit vero quandoque id per fortunā: velut apud Tarentum cum superati prælio ab Iapigenibus, nobilitatis magnā partem amisissent. Fuit autē id prælium paulo post id tempus: quo Medi Græciam inuasērunt: ad popularem statum ex repub. est facta mutatio. Et Argiui post cedere suorum in Eudoma a Cleomone Sparciata facta, coacti sunt inquilinos quosdam ad reipub. recipere. Et Athenis cum terra male pugnaretur aduersus Lacedæmonios nobilitas attenuata est: cum ex descripto submittere se ad bellum cogeret. Contingit autem hoc & in popularibus gubernationibus, rarius tamē: pluribus enim diuitibus existentibus, vel diuitijs in pluribus auctis, mutatio fit in paucorum potentiam.

Declarat quod hæc excessus fit aliquando a fortuna: & dicit quod huiusmodi excessus accidit quandoque a fortuna: sicut accidit in Tarento. Cum enim illi exissent ad prælium & multi nobiles & diuites fuissent interfecti a Iapigenibus: facta est ex populari statu paucorum potentia: & sic a fortuna & præter intentionem excreuit populus & mutauit tempus. Idem etiam accidit Argiuis: cum enim fuissent interfecti illi: qui erant in ciuitate. Eudoma a Cleomone Sparciata, compulsi sunt propter paucitatem inhabitantium in ciuitate recipere aliquos inquilinos ad tempus. suam: qui postmodum excreuerunt & facta fuit respu. popularis. Similiter accidit Athenis: cum diuites fuissent infortunati & occubissent multi in prælio: pauci fuerunt diuites: quia mortui fuerunt. Similiter accidit in popularibus: sed minus quod in gubernatione paucorum. Cum enim sint plures egent: contingit quod plures ditentur: & tunc augmentatis diuitijs transmutant popularem statum in paucorum gubernationē & potentatū: in quibus plures diuites principantur non secundum legem. Deinde cum dicit.

Mutantur etiā respu. absque seditione propter verecundiam, vt in Heræa. Cui enim per electionem sumere magistratus solent, postea sortiti sunt: ex eo quod electiones eorum in homines turpes: pudendosque cadebant.

Declarat quæ sunt causæ transmutationis reipub. sine seditione occulta. Et diuiditur in partes quatuor. In prima declarat qualiter propter verecundiam fit seditio & transmutatio reipub. Secundo qualiter propter paruipensionem: ibi. (Et propter negligentiam.) Tertio qualiter propter contemptum eius quod est paruum: ibi. (Insuper propter &c.) Quarto qualiter propter dissensionem: ibi. (Seditiones quoque &c.) In prima dicit: quod respu. aliquando transmutantur sine seditione: hoc est sine occulta dissensionem: et hoc propter verecundiam: sicut accidit in Heræa ciuitate. Contigit enim in illa ciuitate: quod aliqui qui commiserant

miserant aliqua turpia vnde passi fuerant verecundiam eligebantur ad principatum ab aliquibus. Alij vero nolentes sustinere: q̄ isti infames principarētū seditionem fecerunt: & instituerunt q̄ principatus qui prius fiebant per sortem, fierent per electionem, et sic propter verecundiam: quam aliqui passi fuerant, fuit facta seditio & transmutatio reipublicæ. Deinde cum dicit.

Et propter negligentiam, quando sinunt ad summam potestatem eos assumi, q̄ non sunt amici status eorum. Per quem quidem modum apud Horeum euerfa est paucorum gubernatio per Heraclodorum: qui magistratum nactus, gubernationem ciuitatis ex paucorum potētia ad popularem statum traduxit.

Ostendit quomodo propter paruipensionem fit seditio & transmutatio reipub. Et dicit q̄ propter paruipensionem quandoq̄ fit mutatio reipublicæ & seditio: vt quando assumitur aliquis ad principatum principalem, qui nō diligit ipsum: sed paruipendit. Tunc enim accidit: q̄ iste qui paruipendit principatum mutat remp. sicut in Horeo ciuitate cōtigit: q̄ elegerunt Heraclodorum in principē. Iste autem non diligebar remp. eorum: & ideo mutauit statum paucorum: qui erat in illa ciuitate: & instituit remp. & popularem statum. Deinde cum dicit.

Insuper propter pusillitatem. Dico autē pusillitatem quando latet paulatim subcrefcēs reipub. mutatio quæ ad magnitudinē latenter euidit, si negligatur: quemadmodum apud Ambraciotas à paruo censu prius erāt magistratus: tandem vero à nullo fuerūt, quasi nihil aut prope foret inter parum & nihil.

Declarat qualiter propter cōtemptum eius quod est penes pusillitatem mutatur resp. Et exponit quid vocat pusillitatem: & dicit q̄ penes pusillitatem est quando aliqua parua transgressio negligitur: similiter & alia. Contingit enim ex omnibus istis fieri magnam transgressionem: quæ à principio non erat manifesta: & propter talē magnam transgressionem: quæ ex multis paruis neglectis causata est contingit mutari remp. sicut dicit accidisse apud Ambraciotas. Apud eos enim vna honorabilitas parum reputabatur: & multæ paruæ negligebantur quasi parum vel nihil differrent: aut essent propinqua: & ideo accidit tandem in illa ciuitate: q̄ nulli principabatur, s̄m honorabilitatem aliquam: & tunc paucorū status: in quo principantur insignes & honorabiles mutatus est in statum popularem. Deinde cum dicit.

Seditioes quoq̄ concitat peregrinitas, donec in eandem simul cōspirationem deuenerit. Vt enim nō ex quauis multitudine cōstituitur ciuitas, ita etiam neq̄ in quouis tempore.

Declarat qualiter propter dissimilitudinē mutat resp. Et diuiditur in tres. In prima ostēdit qualiter propter dissimilitudinē disponuntur ad seditionē. Secūdo accidit taliter declarat qui mouet seditiones in populari statu & paucorum maxime ex dicta causa: ibi. (Seditionem &c.) Tertio ponit causam accidentalem magis multum: ibi. (Incidunt etiam &c.) Prima in duas. In prima ponit qualiter disponuntur ad seditionem per similitudinē. Secūdo manifestat per exempla: ibi. (Quapropter &c.) In prima dicit: q̄ alia causa seditionis est dissimilitudo: cum enim inhabitauerint ciuitatem illi qui non habent eosdem mores: nec consuetudines mouent seditiones: nisi multo tempore conspirauerint: vel vixerint simul. Primū apparet: quia illi qui habent diuersos mores inclinantur ad diuersos fines. Ex hoc autem sequitur diuisio voluntatis: hoc

autem est causa dissensionis, quare manifestum est: q̄ dissimilitudo causa est seditionis. Secundo apparet: quia si illi qui habent diuersos mores simul vixerint: contingit q̄ vnus trahit alium: & in fine habent eosdem mores: & inclinatur ad eundem finem & tunc non mutant remp. Est igitur manifestū: q̄ donec simul vixerint multo tempore mouebunt seditiones illi: qui habent diuersos mores. Sicut enim ciuitas non fit ex quibuscūq̄: sed ex similibus: ita nō fit in quocunq̄ tempore: sed q̄ vixerint ciues simul: et iam inclinatur ad eosdem mores. Deinde cum dicit.

Quapropter quicunq̄ adhuc inquilinos susceperunt, vel aduenas: omnes ferē seditionibus iactati sunt: ceu apud Sibarim vna cum Troezenijs incoluerunt Achei. Postea maiorem in numerū crescentes Achei Troezenios pepulerūt: vnde pollutio illa exorta ē Sybaritis: Et in Thurijs idem fecerunt Sybaritæ contra eos qui illos receperant. nam plus habere volentes quasi de suis agris pulsi sunt: Et apud Byzantium peregrini in oppressionem ciuium cōiurati: cognita re: praelio & armis expulsi sunt: Et Antissæi exules ex Chio susceptos, tandem armis deicere coacti sunt. Zanclei vero qui Samios receperunt, mox ab eis sunt propria ciuitate deiecti. Apolloniata qui sunt in Ponto, incolis receptis, seditione agitati sunt. Et Syracusani post tyrannos expulsos, cum hospites & conductos milites fecissent ciues, in seditionem & praelium inciderūt: Et Amphipolitæ receptis Chalcidensium colonis, pulsi tandem ab illis sunt ferē omnes.

Manifestat quod dictum est per septem exempla: et dicit q̄ quia dissimilitudo causa est seditionis: accidit q̄ illæ ciuitates: quæ extraneos indifferenter receperunt: plures passæ sunt seditiones & diuisiones: sicut accidit in quadā ciuitate quam vocat Sibarim. In illa enim ciuitate habitabant Trezenij: isti vero receperunt Acheos: cum autem essent augmētati eiecerunt Trezenios: & ex hoc tūc fuit odium inter Sibaritas qui eiecti fuerant: & Thurijs: qui eos receperant. cum enim plus exigerent: eo q̄ regio esset sua: eiecti fuerūt ab Sibaritis. Ponit secundū exemplum & dicit: q̄ similiter accidit Bizantijs. Cum enim isti recepissent extraneos: isti insidiati sunt Bizantijs: & depredauerūt eos: qui Bizantijs, re cognita eos praelio & armis expulerunt. Ponit tertium exemplum & dicit: q̄ similiter accidit in alia ciuitate: q̄ Antissæi profugos & extraneos ex Chio receperunt in sua ciuitate. & tandē facta fuit seditio inter ipsos: & eiecti sunt extranei. Tunc ponit quartum exemplum et dicit: q̄ Zanclei receperunt Samios in sua ciuitate: & postmodum facta seditio inter ipsos: ipsi expulsi fuerūt à ciuitate. Tunc ponit quintum exemplū & dicit Apolloniata ciuitatem inhabitantes iuxta Pontum: cū recepissent extraneos passi sunt seditionē. Tunc ponit sextum exemplum & dicit: q̄ Syracusani cum expulissent tyrannos à ciuitate: receperūt extraneos: & eos qui portant merces et fecerunt eos ciues: seditio facta fuit eis et venerunt ad pugnam. Tunc ponit vltimum exemplum & dicit: q̄ Amphipolitæ cum recepissent Chalcidensium colonos: seditione facta inter eos plurimi Amphipolitarum mortui sunt & expulsi ab alijs. Ex omnibus istis non plus vult habere: nisi quod dissimilitudo causa est seditionis & destructionis reipublicæ. Deinde cum dicit.

Seditionem autem cōcitant in paucorū quiddem potentia, multitudo indigne ferens: quod cum ipsi sint pares non pariter honorantur. In populari

populari vero statu, nobilitas quod par fiat ceteris: cum ipsi sint præstantiores.

Declarat qui mouent seditiones in populari statu & paucorum ex dicta causa. Et dicit q̄ in paucorum potentia facit seditiones populus. Populus enim credit se debere recipere æquale: quia omnes sunt æquales in libertate. Diuites autem totum habent vel plus: & ideo populus existimans se iniusta sustinere mouet seditiones. In statu autem populari seditiones mouent diuites: quia in statu populari recipiunt æquale. Existimant autem plus se debere recipere: cum sint excellentiores: & ideo mouent seditiones contra populum. Deinde cum dicit.

Incidunt etiam q̄ in seditionem ciuitates, propter situm, quando talis est locus vt non ad vnam eandemq̄ gubernationē sit aptus: vt Clazomenijs accidit, qui in Chytro habitant cōtra eos: qui habitant in insula: & Colophonijs erga Notios. Athenis quoq̄ non eodem modo: sed multo magis populares sunt: qui in Pirheo habitant, q̄ qui in vrbe. Vt enim in praelijs transitus fossarum, etiam si ad modum paruæ sint, interrumpunt ordines militum: ita & in ciuitate dissidentia omnis videtur disunctionē facere. Maxime forsā dissident virtus & vitium. Deinde paupertas & diuitia: & alia magis q̄ alia. Quarum vna est illa: de qua diximus.

Tangit causam seditionis accidentalem magis: & dicit q̄ in aliquibus ciuitatibus sunt seditiones propter dispositionem loci. Contingit enim q̄ regio non est bene disposita: ad hoc q̄ ciuitas sit vna sed magis alia & alia. Vnitas autem ordinis in finem facit ciuitatē vnam: & ideo illud quod disponit ad hoc requiritur ad vnitatē ciuitatis. Facit autē ad hoc bona dispositio loci. Si igitur locus nō est bene dispositus: ad hoc q̄ sit ciuitas vna fit seditio: sicut accidit Clazomenijs. Illi enim qui inhabitabāt in Chytro: quæ est vna pars ciuitatis erant, cōtra illos: qui habitabāt in insula scilicet in alia parte ciuitatis: & volebant facere diuersas reipublicas: & ciuitatē principalem in sua parte. Similiter Colophonij et Notij ad inuicem passi sunt seditiones propter malam dispositionē loci. Similiter Athenis non sunt bene dispositi ad vnam remp. quia illi qui sunt in suburbio: videlicet in Pirheo extra muros ciuitatis populares sunt magis q̄ illi: qui habitant in vrbe: quæ est locus magis munitus vbi sunt fortalitia. Sic igitur manifestum est: q̄ diuersitas facit ad diuisionem & seditionē in ciuitate. Sicut enim in bello paruus fossarum transitus: & quæcunq̄ modica apertura distrahit exercitū, uel acie: & ordinem eius interrumpit: ita omnis diuersitas & dissimilitudo in ciuitate facit seditiones. Sed considerandum est: q̄ dissimilitudo quæ maxime causat seditionē est dissimilitudo virtutis & malitiæ: quia inclinant statim in diuersos fines. Post hæc autem diuitia & paupertas: & sic vltimus alia dissimilitudo s̄m alia aliqua, quæ potest attendi inter multa. Sed hæc est differentia: q̄ quædam magis: quædam minus faciūt seditiones. Sub isto vero membro continetur causa: quæ iam dicta est.

LECTIO TERTIA.

Enumeratio causarum seditionum in vrbibus existentium.

Oriuntur autem seditiones non pro paruis rebus, sed ex paruis ad magna perueniūt. Maxime vero etiam paruæ corroboratur, quando in principalibus fiunt: vt contingit Syracusanis antiquitus. Mutatus est enim ciuitatis status propter duos adolefcētes qui in magistratu con-

stituti, simultatem inter se habuerunt ex amatoria causa. Altero enim absente, alter puerū quē amabat sibi conciliauit. At ille reuersus cum id grauiter ferret: vxorem illius habere studuit: ex hoc omnes qui versabantur in repub. diuerso fauore se diuiserunt.

Postquam philosophus declarauit qualiter se habentes faciunt seditiones: & quæ sunt disponentia: declarat qualiter seditiones inchoatæ à paruis inualefcūt multum. Et diuiditur in duas s̄m q̄ tangit duas causas huius. Secūda ibi. (Omnino enim &c.) Prima in duas. In prima tangit causam illam. In secūda dat remedium contra illam. ibi. (Quamobrem &c.) In prima dicit: q̄ seditiones non fiunt de paruis: sed de magnis: fiunt autem ex paruis: quia incipiunt ex paruis. Paruæ autē seditiones & dissensionēs inualefcunt citius q̄ fiunt inter dominos habentes potestatem in ciuitate: sicut accidit antiquitus in ciuitate Syracusanorū. Contigit enim q̄ respu. illorū fuit mutata propter dissensionem duorū iuuenum qui principantes disiderunt propter amoris causam. Accidit enim cum vnus esset extra ciuitatē: q̄ alter puerum quē amabat sibi conciliauit. Cum autē alter venisset indignatus est: & studuit habere vxorē alterius. Cum autē ille istud sciret, mota est dissensio inter illos, & coassociantes sibi ciues: diuiserunt omnes in duas partes. Sic igitur manifestum est: q̄ parua dissensio, multū inualefcit: quando fit inter diuites habentes potestatem in ciuitate. Deinde cum dicit.

Quamobrem ab istis principijs cauēdum est diligenter: ac dissoluendæ statim sunt eorum discordiæ: qui multum in repub. possunt: in principio enim peccatur. Principium autem dicitur esse dimidiū totius: itaq̄ paruū in principio erratum correspondens est ad alias partes.

Tangit remedium contra hoc. Et dicit q̄ propter hoc: q̄ parua dissensio inter dominos multū inualefcit. oportet q̄ subditi talia timeāt multum: & q̄ dissensiones inter diuites dissoluant & trahant ad concordia. quia dissensio quæ accidit inter maiores & principales est peccatum in principio. Principium autē est dimidiū totius: quia principium cōtinet se & principatum virtute: & ideo resistendum est peccato in principio. Nam peccatū in principio proportionaliter se habet ad ea peccata: quæ fiunt in partibus principalibus animalium. Videmus autē q̄ modica facta diuersitate in parte principali in animali scilicet in corde: magna fit diuersitas in alijs partibus. Similiter modica existēte diuersitate in semine: fit magna diuersitas in eo: quod fit ex semine: quæ ex modica differentia calidi & frigidi causatur dīa maris & fœminæ. Sifr facta modica transpositione in gubernaculo nauis: tota nauis transmutat: quare sic erit in repu. q̄ paruū peccatū in principio & parua dissensio multū inualefcit. Deinde cum dicit.

Omnino enim excellentium virorum discordiæ totam post se trahunt ciuitatem.

Tangit secundam causam et declarat: q̄ dissensiones in signum multum inualefcūt. Et primo proponit. Secūdo manifestat per exempla: ibi. (Vt cōtigit apud &c.) In prima dicit: q̄ non solum dissensiones principantium multū & cito inualefcunt: immo vniuersaliter dissensiones diuitum: ex quo enim diuites sunt potentiam habent. Et manifestum est: q̄ indignantur si non fiat eis s̄m q̄ existimāt se excellere alios: & faciunt dissensiones & totam ciuitatē ponunt in dissensione. Deinde cum dicit.

Vt contigit apud Hestiam post popularem statum. Duobus enim fratribus de diuisione patrimonij contententibus, vnus eorum qui erat

pauperior, quasi non exhibente altero fratre bona omnia, neque thesaurum quem pater inuenerat proferente, quarebatur: ac populum in suos fauores pertraxerat. Alter vero qui diuitijs pollebat: locupletes sibi ascuerat.

Declarat per exempla: et diuidit in quinque secundum quod declarat per quinque exempla. Secunda ibi. (Et in Delphis &c.) Tertia ibi: (Mithilene quoque &c.) Quarta ibi. (Apud phocenses &c.) Quinta ibi. (Mutata est &c.) In prima dicit: ita dictum est quod dissensiones diuitum multum inualescunt: sicut accidit in Hestigia ciuitate. Contigit enim quod duo fratres dissiderent de paterna hereditate: cum vnus non haberet de diuitijs et de thesauro: quem acquisiuit pater: coassumpsit sibi populares: alius diuites. Et fuit diuisa ciuitas in duas partes: & facta fuit magna dissensio. Deinde cum dicit.

Et in Delphis ex fauore partium contentione exorta principium fuit seditionum omnium: quare postea fuerunt in ea ciuitate secuta. Hic enim cum sibi triste augurium incidisset: ut venit ad sponsam suscipere illam noluit. Parentes vero puellam quasi sprete atque contempti: sacrorum quiddam, eo sacrificante iniecerunt: atque ut sacrilegum accusantes, capite damnari fecerunt.

Ponit secundum exemplum & dicit, similiter accidit in Delphis: quod quidam habuit quendam puellam in cura sua: quare cura fuit principium omnium dissensionum: quare postmodum contigerunt. Vnus enim desponsauit illam: postmodum consulit quendam sacerdotem augurem: utrum expediret ei accipere eam in vxorem: qui consuluit quod non acciperet: tunc iste timens pro dictum augurium scilicet infortuniu aliquod cum veniret ad sponsam non accepit: sed recessit. Amici vero videtes hoc, sicut illi: quibus facta fuerat iniuria: eo sacrificante, sacrum aliquid clam iniecerunt. Deinde accusauerunt eum quod male sacra tractasset: unde tanquam sacrilegum capite damnari fecerunt. Deinde cum dicit.

Mitylene quoque seditio ex hereditate exorta magnorum malorum fuit origo. Indeque bellum Atheniensibus contra Mityleneos susceptum: in quo vrbs eorum, a Pachete duce, capta fuit. Timophane enim quodam opulento homine vita functo: cum duae filiae superstites fuissent, Doxandrus quidam dari illas filijs suis in matrimonium concupiuit, quod cum assequi non potuisset, alios sibi praelatos dolens: res novas moliri aggressus, Atheniensibus quibus erat publice hospes, bellum suscipere persuasit.

Ponit tertium exemplum et dicit: quod circa Mitylenam ciuitatem facta fuit dissensio inter aliquos propter diuisionem hereditatu quare fuit principium multorum malorum: quare postmodum contigerunt. Et fuit principium belli: quod fuit inter ipsos & Athenienses: in quo praelio quidam dux noster Pachetes accepit ciuitatem ipsorum Atheniensium. Accidit enim quod Timophanes opulentus uita functus: reliquit duas filias superstites, quidam autem Doxandrus eas dari concupiuit filijs suis in vxores: quod cum assequi non potuisset: persuasit Atheniensibus: apud quos hospes publice erat: ut bellum susciperent contra Mitylenas. Deinde cum dicit.

Et apud Phocenses seditio exorta est ex hereditate inter Mnaseam Mnefonis patrem: & Euthycratem Onomarchi: haec seditio Phocensibus initium fuit eius belli, quod sacrum appellauerunt.

Ponit quartum exemplum & dicit: quod apud Phocenses quidam fuerunt exheredati: ex quo facta fuit seditio

inter Mnaseam patrem Mnefonis: & Euthycratem patrem Onomarchi. Haec autem dissensio fuit principium belli Phocensibus: illius inquam belli: quod sacrum appellauerunt. Deinde cum dicit.

Mutatus est etiam Epidamni ciuitatis status ex nuptijs. Desponderat enim quis filiam. Cum vero pater sponsi magistratum gerens, illi multam irrogasset: quasi despectus, omnes qui presenti ciuitatis statui infensi erant: per factionem ad se recepit.

Ponit quintum exemplum & dicit: quod in Epidamno ciuitate transmutata fuit res publica propter dissensionem: quare facta propter nuptias quasdam. Cum enim quidam desponsasset quandam: quidam fecerunt sibi iniuriam: & facta fuit dissensio. Postmodum contigit: quod pater desponsati factus fuit vnus de principibus: & tunc accepit alios: qui erant extra rempublicam: & infensi statui coniungens eos sibi, transmutauit rempu. Deinde cum dicit.

Fiant etiam mutationes & in paucorum potentia, & in populari statu, & in ea quare appellatur respu. ex eo quod aliquod collegium: vel aliqua pars ciuitatis famam sit, vel augmentum maiorem, in modum consecuta.

Cum declarauit quod respu. transmutentur: declarat in quod transmutantur: & primo proponit. Secundo manifestat ibi. (Ut apud &c.) In prima dicit quod respu. transmutantur in paucorum statum & populari: ex eo quod aliquod collegium: vel aliqua pars ciuitatis famam vel augmentum maiorem in modum consecuta est. Ob hanc enim causam contigit quod si regebat quod intendat magis & fortior fiat eius status: & sic mutatur a debiliore ad fortior. Si vero non regebat, contigit quod iusta fama & potentia regere incipiat: & ab vna republica ad aliam sic transmutatio. Deinde cum dicit.

Ut apud Athenienses Ariopagi consilium per tempora belli Perfarum, famam consecutum, seu riorem reipu. gubernandi formam videtur fecisse.

Manifestat per exempla: & ponit sex: in quibus declarat qualiter respu. mutata est in rempu. aliam: vel in eandem magis vel minus intensam: & dicit quod bene dictum est quod fit mutatio reipublicae in rempub. sicut accidit Athenis. Cum enim consilium Atheniensium quod erat in Ariopago: quare est pars excellentior ciuitatis illius tempore belli Perfarum famam consecutum fuisset: formam reipu. auxit: & fuit facta res publica eorum fortior. Deinde cum dicit.

Et rursus naualis turba quod causa victoriae Salaminensi bello fuisse videbatur: & ob eam victoriam principatum maris acquisisse ciuitati, popularem statum magis asseruit.

Ponit secundum exemplum: dicens quod multitudo naualis Athenis cum fuisset causa cuiusdam victoriae circa Salaminam fortiter pugnando: & fuisset causa saluationis principatus et ob eam victoriam acquisiuisset potentiam maris ciuitati propter statum populi magis fortem. Deinde cum dicit.

Et apud Argiuos nobilitas quod in praelio contra Lacedaemonios apud Mantineam urbem commisso: magnam famam consecuta erat: popularem statum delere tentauit.

Ponit tertium exemplum: in quo declaratur quod respublica mutatur in rempublicam: & dicit quod in Argo contigit quod insignes & potentes cum eligerentur ad praelium contra Lacedaemonios commisso praelio apud Mantineam urbem magnam famam consecuti sunt: & ob hanc causam conati fuerunt destruere popularem statum & conuertere in paucorum potentiam: & sic respublica mutabatur in aliam rempub. Deinde cum dicit.

Et

Et apud Syracusanos multitudo urbana: quod causa victoriae belli aduersus Athenienses videbatur fuisse, respu. mutauit ad populari statum.

Ponit quartum exemplum: in quo idem probat: & dicit quod in ciuitate Syracusanorum cum factum fuisset praelium inter eos & Athenienses & obtinuisset: cuius victoriae causa populus fuit respu. mutauit in statum populari. Deinde cum dicit.

Et apud Chalcidenses quod simul cum nobilitate ad opprimendum Phoxum tyrannum plebs in furrexisset: statim reipu. gubernationem suscepit.

Ponit quintum exemplum: & dicit quod in Calcide ciuitate populus vna cum diuitibus quendam tyrannum interfecisset: statim adhesit reipu. dimittens priorē rempu. Deinde cum dicit.

Et apud Ambraciam eodem modo, populus vna cum aggressoribus Perandro tyranno expulso in seipsum gubernationem conuertit.

Ponit sextum exemplum: & dicit quod in Ambracia cum populus eiecisset Perandrum qui tyrannizabat apud eos simul cum alijs diuitibus qui contrarii erant ipsi in populo, instituit rempublicam sibi conuenientem scilicet statum popularem dimittens priorem. Deinde cum dicit.

Et omnino hoc latere non oportet: quod qui potentiae causa fuerunt: siue priuati homines, siue collegia publica: siue tribus: siue & pars aliqua ciuitatis, siue quarecunque multitudo, seditionem commouent: Aut enim qui honori illorum inuidet, seditionem faciunt: Aut ipsi propter praevalentiam par habere cum caeteris non acquiescunt.

Concludit vnam regulam vniuersalem: dicens quod vniuersaliter hoc debet esse manifestum & non debet latere quod quicumque propter potentiam aliquid praclarum fecerunt, siue sint idiotae siue principes: siue sint tribus aliqua: siue tota vna pars: siue qualiscunque multitudo moueret seditionem: Aut enim qui inuidet eis qui honorantur in ciuitate mouent & faciunt seditionem. Aut illi qui excellunt & magnum aliquid fecerunt propter potentiam nolunt manere cum aequalibus & eis conformari. Ex hoc enim quod magnum fecerunt inclinatur ad magna: quibus reputant se dignos. Ideo nolunt remanere cum aequalibus: unde si potentiam habeant seditionem faciunt. Deinde cum dicit.

Mouetur quoque respu. quoniam partes illae ciuitatis quare contrariae vident esse, parificantur: seu diuites & plebs. Medium autem parum: aut nihil omnino sit. Si enim queuis pars: ita robusta fiat: ut ad illam quare praedominabat proxime accedat: non tolerat posthac discrimina subire. Quapropter & quod virtute praecellunt, nulla (ut ita dixerim) faciunt seditionem: pauci vero sunt: alij vero permulti. Vniuersaliter ergo in cunctis rebuspu. initia causaeque seditionum ac mutationum in hunc modum fiunt.

Declarat quando maxime mouetur respublica: & dicit quod tunc maxime transmutantur respu. quando duae partes quare vident esse contrariae: sicut diuites & populus aequantur in potentia vel fere. Medij autem nulli sunt aut valde pauci: quia tunc quaelibet pars reputat se fortiorē alia: & nititur repellere aliam. Et si contingit vnam partem superare aliam, instituit rempublicam quare sibi videtur. Si autem vna pars quarecunque sit illa excedat aliam in multo manifeste: illa pars quare excedit nolens perire subijcit partem quare valentior est. Nec mouet seditionem contra illam. Et propter hoc manifestum est quod illi qui excedunt alios in virtute, non mouent seditionem: quia pauci sunt respectu

multitudinis. Et tunc concludit, quod vniuersaliter principia & causae seditionum & transmutationum rerum publicarum secundum hunc modum fiunt. Deinde cum dicit.

Mutatur autem respu. quandoque per vim: quoniamque per dolum. Per vim autem, aut statim, aut postea compellendo. Nam & fraus duplex est. Nonnunquam enim decepti ab initio sua demum sponte recipiunt alium gubernandi modum. Deinde postea violenter conseruant: ut accidit, cum quadringenti illi Atheniensium rempub. susceperunt. Affirmantes enim quod Perfarum rex pecunias ad bellum contra Lacedaemonios subministraret, ac in eo mentiti, nihilominus postea vi retinere gubernationem conati sunt. Interdum autem ab initio persuadentes: ac postea rursus persuasis sponte ac volentibus retinent gubernationem. Simpliciter ergo circa omnes respub. ex his quare dicta sunt contingit mutationes fieri.

Declarat quomodo & qualiter dissidentes mouet respu. & dicit, quod quoniamque mouent respu. & transmutant per violentiam. Quodque per fallaciam & astutiam. Per violentiam dupliciter. Vno modo in principio scilicet inferendo violentiam: quod rempu. quam instituunt teneant. Alio modo cogendo posterius non in principio: quoniamque enim in principio suadent per astutias tale vel talem rempu. & decipientes: cuius transmutant rempu. illis nolentibus. Et ite in fine non nolunt resflire: faciunt eis violentiam & cogunt eos tenere rempu. iam institutam: sicut accidit in quadringentis qui deceperunt populum dicentes ei: quod rex daret pecuniam ad praeliandum contra Lacedaemonios: & populus hoc audito noluit, & instituit rempu. quam isti instituerunt. Postmodum videns quod mentiti fuerunt, volens contradicere, illi conati fuerunt tenere eandem & obseruare, facientes violentiam populo. Aliquando autem contingit quod in principio suadent & recipiunt rempu. & postmodum quod eam obseruat & suadent illis persuasis principantur illis volentibus. Et tunc recapitulat quod simpliciter: hoc est vniuersaliter secundum dicta contingit fieri mutationes omnium rerum.

LECTIO QVARTA.

Quomodo status popularis labatur ad tyrannidem, & cur minus nunquam prius.

Sed oportet in vnaquaque specie rerum publicarum hoc idem considerare.

Postquam philosophus declarauit causas et principia seditionis & transmutationis rerum publicarum, in vniuersali in quibus plures principantur: in parte ista incipit determinare in speciali causas & principia seditionis & transmutationis ipsarum. Et diuidit in partes tres. In prima determinat causas seditionis et transmutationis status popularis. Secundo paucorum ibi. (Paucorum autem etc.) Tertio status optimatum ibi. (In optimatibus autem etc.) Prima in duas. In prima proponit intentum suum. In secunda persequitur ibi. (Popularis ergo &c.) In prima dicit quod postquam determinatum est de causis & principijs seditionis et transmutationis rerum publicarum, in vniuersali: considerandum est in speciali quae sunt accidentia secundum quare fit transmutatio & seditio secundum vnamquaque speciem reipu. pertinentes & considerantes secundum vnamquaque in speciali. Deinde cum dicit.

Popularis ergo status maxime recipit mutationes propter eorum hominum perfidiam: qui sunt quasi duces in populo. Hi enim priuatim egregium quemque calumniando, conspirare eos simul compellunt. Cogit enim in vnum communis motus etiam eos qui prius erant inimicissimi: publice vero multitudinem irritant.

Tho. sup Poli.

k ij Prose.

Prosequitur & diuiditur in duas. In prima tangit causam propter quā popularis status transmutatur absolute. In secunda tangit causam vel modū transmutationis ibi. (Mutatur etiam.) Prima in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda ostendit in quam rempū. antiquitus magis fiebat trāsmutatio ibi. (Vt utiis quidem.) Prima in tres. In prima ponit causam trāsmutationis popularis status. In secunda manifestat per exēpla ibi. (Et hoc fere.) In tertia reddit causam cuiusdam dicti ibi. (Et apud.) In prima dicit q̄ populares status maxime transmutantur: & patiuntur seditiones propter malitiam eorum qui duces sunt in populo. Isti enim propter malitiam vel impudentiam coadiuuant diuites: hoc autē potest fieri dupliciter. Vno modo calumniando eos. Est autē calumnia falsi criminis impositio. Et quādoq̄ dicitur alienæ rei vsurpatio propter falsi criminis impositionē. Quando igitur isti duces imponunt falsa crimina diuitibus: diuites coadunant inter se: & quamuis diuites essent separati & fortassis inimici: propter tamen calumniam coadunantur: quia timor communis congregat & adunat eos: qui valde sunt separati. Et ratio huius est: quia timor est tristitia uel turbatio propter fantasiam futuri mali: & ideo ille qui timet inquit rit vias: per quas possit vitare malum opinatum futurū: si ergo estimet q̄ hoc faciet si coniungat se cum inimico, coniungit se cum illo. Est tamen intelligendum q̄ si motus timoris minor fuerit q̄ motus inimicitiae: non coniungēt cum inimico: si autem maior coniungetur cum eo ad repellendum: semper enim sequitur motū maiorem. Quare manifestum est q̄ diuites coniungunt se inuicem & adunati, & coniuncti, insurgunt contra multitudinē & opprimunt eā & transmutant rempū. Alio modo coadiuuant, duces populi diuites procurando q̄ multitudo grauetur a diuitibus: vt multitudo grauata ab ipsis inducta ducibus insurgat contra diuites: & tunc diuites timentes opprimi a multitudine coadunantur & insurgunt contra multitudinem & transmutant rempū. Deinde cum dicit.

Et hoc fere vbiq̄ in hunc modum fieri videmus. Nam & apud Choum popularis status interijt ob prauitatem eorum qui populum ducebant. Nobilitas enim conspiratione facta, regimen ciuitatis arripuit.

Manifestat per exēpla: & diuiditur in quinque s̄m q̄ manifestat per quinque exempla. Secunda ibi. (Et apud Rhodum &c.) Tertia ibi. (Apud Heracleā &c.) Quarta ibi. (Nec multo dissimiliter.) Quinta ibi. (Contigit hoc idē &c.) In prima dicit: q̄ si aliquis cōsideret videbit in multis q̄ popularis status transmutatur propter malitiam ducum populi: nam in ciuitate quæ dicitur Chous popularis status fuit transmutatus propter malitiā ipsorum: diuites enim coadunati fuerunt & insurrexerunt cōtra multitudinem, & transmutauerunt rempublicam. Deinde cum dicit.

Et apud Rhodum: impositis enim pecunijs: quæ conductis militibus soluerentur: potentes quidam in populo pro se eas retinebant eratq̄ id impedimento quo minus ea redderentur præfectis triremium. Præfecti autem classis cum pecunias non haberent: ac nihilominus nauigare ex lege cogentur: veriti pœnā iudicij conspirationē inierunt ad popularem statū euertēdum.

Ponit secundum exēplum: & dicit q̄ in Rhodo insula duces populi qui ordinati erant ad tractandum de stipendijs exoluendis: quibus debebantur, prohibuerunt ne redderentur huiusmodi stipēdia militibus classis cum eis deberentur: ipsi autem coniuncti in simul propter metum iudicij & iniurias prædictas, compulsi sunt dissoluere popularem statum eorum. Deinde cum dicit.

Apud Heracleam quoq̄ populus oppressus est ea de causa: potētes enim quidam in populo illatis iniurijs, nobilitatem expulerunt: illi vero postmodum conspirantes, & in vnū conuenientes in urbem reuersi populum opprefferunt.

Ponit tertium exemplum: & dicit q̄ in ciuitate quæ dicitur Heraclea status popularis fuit corruptus post recessum ipsorum diuitum pp ipsos duces populi: quia diuites pp iniurias illatas recesserunt a ciuitate: deinde coadunauerunt se, & coadunati superuenientes destruxerunt statū popularem & instituerunt aliā rempū. Deinde cum dicit.

Nec multo dissimiliter apud Megarenenses popularis status interijt: ductores enim populi quo pecunias per bonorum publicationē haberent, multos è nobilitate pepulerunt: vt tandem facta sit per magna exulum multitudo. Exules ergo in vnū conuenientes, prælio superarunt, opprefsoq̄ populo, paucorum potentiam constituerunt.

Ponit quartū exemplum: & dicit q̄ in ciuitate Megareorū popularis status fuit corruptus pp malitiam ducū populi: quia duces volētes habere pecunias a diuitibus p bonorū publicationem eiecerunt multos diuites: & hoc donec fuerunt multi exules facti. Diuites autem postmodum coadunati fuerunt, & venientes cōtra ciuitatē impugnauerunt eam & deuicerunt: & tunc corrumpentes popularem, instituerunt paucorum statū. Deinde cum dicit.

Contigit hoc idem apud Cumas in populari statu quem destruxit Trasimachus.

Ponit quintum exemplum: & dicit quod istud idem accidit apud Cumas. Ab illa enim ciuitate fuit expulsus quidam nomine Trasimachus a ducibus populi, postmodum iste insurrexit, cōtra multitudinem & deuicit & mutauit rempub. Deinde cum dicit.

Et apud alios fere quis inspiciat eodem modo contigisse: interdum enim vt gratificentur iniuriantes nobilitatem conspirare faciunt: vel patrimoniam diuidētes: vel redditus muneribus publicis subijcētes. Interdum vero calumniātes: vt bona opulentorum publicari faciant.

Asignat causam cuiusdam dicti: dixit enim q̄ duces populi mouent multitudinem contra diuites: declarat propter quam causam hoc faciūt: & dicit q̄ fere in omnibus alijs apparebit: si aliquis consideret: q̄ transmutatur popularis status: hoc modo scilicet propter malitiam ducū populi: illi enim mouent multitudinem cōtra diuites, vel vt dona habeant a diuitibus propter iniustitiā: vt scilicet diuites propter iniuriam moueantur ad redimendum vexationem suam, vel a multitudine odiēte ipsos diuites: & tunc contingit q̄ diuites propter istam iniuriam coadunentur. Quādoq̄ autem hoc faciūt: vt possessiones sint æquales: vt per hoc de possessionibus diuitum possint aliquid habere: vel vt eorum redditus muneribus publicis subijciantur. Quādoq̄ autem imponunt crimina diuitibus: vt per hoc relegentur a ciuitate & a populo cōfiscentur possessiones ipsorum. Sicut enim dictū fuit superius: isti duces populi aduatores sunt: & ideo faciunt ea quæ placent multitudini: propter quod multū lucrū afferunt. Deinde cum dicit.

Vt utiis quidem temporibus, quando idem erat potens in populo ac belli dux: popularis res pub. in tyrannidem mutabatur. Et profecto antiquorum tyrannorum plurimi ex popularibus hominibus facti sunt.

Declarat

Declarat in quā rempū. magis antiquitus fiebat transmutatio popularis status: quoniam in tyrannidem: & primo proponit. Secundo probat cū dicit. (Causa vero &c.) In prima dicit: quod in antiquis temporibus quādo dux populi erat dux exercitus, popularis status transmutabatur in tyrannidem vt frequentius: quia fere plurimi antiquorum qui fuerant tyrāni, ex ducibus populi facti sunt. Deinde cum dicit.

Causa vero cur tūc fierent: non aut nunc, illa est: quod tūc qui in populo maxime poterāt ex his qui bello gerendo perficiebantur. nondum enim dicendi peritiā habebant. Nunc autem rhetorica arte superueniente, qui dicendi facultatem habent populos ducunt quidem: sed quia imperiti sunt rerumpub. tyrannidem inuadere nō audent: nisi sicubi parum aliquid tale incidit.

Asignat tres rationes eius quod propositū est: & s̄m hoc diuiditur in tres. Secūda ibi. (Tyrannides certe &c.) Tertia ibi. (Ac etiam &c.) In prima dicit, q̄ causa quare antiquitus transmutabantur in tyrannidem et modo nō est: quia antiquitus duces populi assumebantur ex militantibus: isti enim erant magis discreti & facundi quā alij: quia exercitati: et quia rhetoricam habebant. Homines autem non erant communiter potentes loqui: quia nec communiter habebatur rhetorica: & ideo illum qui magis erat facundus & discretus & exercitatus in bello eligebant in principem. Ille autem solus principatus postmodum tyrannizabat: & sic mutabatur popularis status in tyrannidem: sed modo nō sic est: quia rhetorica augmentata est: & multi nouerunt eam: & ideo quicumq̄ possunt loqui & discreti sunt, fiūt duces populi. Sed quia nō exercitati sunt in bellicis: non audent inuadere principatum: ita vt aliquis solus principetur: nisi accidat: q̄ sit aliquis discretus & facundus præ alijs & exercitatus in bellicis. Deinde cum dicit.

Tyrannides certe frequētius fiebant prius q̄ nunc: et propter magnas potestates quibusdam commissas: ceu Miletī ex cōsulatu: multarū enim ac magnarū rerum potestatem habebat consul.

Ponit secundam rationem et dicit q̄ antiquitus plures erant tyrannides q̄ modo. Et ratio erat: quia magni principatus committēbatur vni: ille autem trahebat dominū ad se: & principabatur solus tyrannizans: sicut accidit in Mileto ciuitate: q̄ cuidam fuit commissus principatus qui multorum & magnorum dominium habebat: postmodum solus principans tyrannizauit. Quare igitur plures erāt antiquitus tyrannides q̄ modo: & respu. transmutabatur in illā: quæ vt plures accidebat: ideo vt popularis status transmutabatur in tyrannidem. Deinde cum dicit.

Ac etiam ob id: quia tunc vrbes nō erant magnæ: sed rure homines habitabant, ocium agentes, præterquā ab agris: Qui autem patroni erāt in populis cum viri militares essent, tyrannidem inuadebant: idq̄ agebant oēs præstita sibi prius fide a populo: quæ acquirebat ex inimicitia aduersus opulentos: vt Athenis Pisistratus per factionem contra Pediacos susceptam: & Megaris Theagenes, armentis opulentorum occisis: quæ iuxta flumen repererat pascētia. Et Dionysius accusans Daphnegum & diuites, meruit tyrannidem Syraculis obtinere, propter inimicitiam nobilitatis sibi fide a populo præstita: quasi popularis esset.

Ponit tertiam rationem: et dicit q̄ iterum manifestum est: q̄ antiquitus transmutabatur popularis status in tyrannidem: quia ciuitates non erant multū magnæ: immo populus habitabat in agris occupatus circa agriculturā: & ideo parum curabat de bono cōmuni. Vnde illos qui erant magis sagaces & meliores in populo: quā bellicosi existebant, populus perficiebat: & principabantur tyrannice. Tyrannizabāt autem: quia credebatur eis a vulgo: & causa huius erat: quia persuadebant pauperibus cōtra diuites. Efficax autem persuasio erat inimicitia quæ prætendebat cōtra ipsos diuites. Odio enim habere inimicū alicuius facit ipsum bene credibile illi: sicut accidit Athenis: quod quidam nomine Pisistratus fecit seditiones contra Pediacos. Et Megaris Theagenes sic nominatus a genere: & occidit iuxta quendam fluuium pecora diuitum Megareorum, & cepit illos qui pascebant pecora illa: & ex hoc beniuolus fuit populo. Similiter Dionysius accusauit quendam nomine Daphnegū: & similiter diuites: & ex hoc reputatus est dignus principari principatu tyrannico factus credibilis populo & reputatus fidelis: tum quia popularis erat: tum quia videbatur inimicitiam habere ad diuites. Deinde cum dicit.

Mutantur etiam respu. ex consueta gubernatione in vltimam speciem popularitatis. Cum enim per electionem sunt magistratus: non tamen a censu. Eligūt autē populus ambientes populum: magistratum gratia, eo rem deducunt: vt sit populus dominus etiam legum.

Declarat quomodo ex vna specie popularis status fiat transmutatio in aliam: & primo tangit modum. Secūdo remedium: ibi. (Remedium autem &c.) In prima dicit q̄ ex populari statu, patria in qua principantur aliqui liberi trāsmutatio fit in popularem statum nouum: in quo tota multitudo dominatur s̄m sententiā: non s̄m leges: & nō principatur aliquis s̄m aliquam honorabilitatem. Fit autem trāsmutatio isto modo. Cum enim populus in tali republica potestatem habeat in electione: duces populi qui principari intendunt, sua decreta proponūt: q̄ multitudo debeat principari: quia melior est q̄ aliqui de multitudine: & ideo melius est principari totam multitudinem q̄ aliquos. Populus autē libenter audit istam allegationem: & ideo instituit, q̄ tota multitudo principetur s̄m legem: & dicitur ista popularis status nouus. Deinde cum dicit.

Remediū autē ne hoc omnino fiat: vel vt minus fiat, illud est: vt tribus quidē magistratū eligant: non populus vnīuersus. Populariū igitur statuum mutationes fere oēs p has fiunt causas.

Tangit remedium contra istum modum transmutandi popularem statum: quia ista species in quā fit talis transmutatio pessima est: & dicit q̄ remedium ne fiat huiusmodi popularis status: vel vt minus fiat, est sustinere & procurare: q̄ vna tribus eligat: ita q̄ vna tribus modo eligat: deinde alia: & sic deinceps: & non tota multitudo. Minor enim est vna tribus q̄ tota multitudo: & ideo melius est eligere tribus q̄ totā multitudinē. Dicebat enim superius philosophus q̄ totam multitudinem eligere contingit dupliciter. Vno modo diuisim: ut modo vna tribus: deinde alia: ita q̄ oēs partes obtineant electionē diuisim. Alio modo coniunctim: & quia primū potest haberi accipiendum est magis. Et concludit q̄ propter istas causas fere fiunt omnes transmutationes status popularis.

LECTIO QVINTA.

De immutatione status paucorum vel in seipsum, vel ad statum multitudinis vel in tyrannidem.

Paucorum autem gubernationes mutantur per duos maxime modos manifestissimos. Tho. sup. Poli. k ij Postq̄

Postquā determinauit philofophus causas seditionis & transmutationis status popularis: in parte ista determinat causas transmutationis, & seditionis status paucorum in particulari: & diuiditur in partes duas. In prima tangit modos: quibus transmutatur status paucorum. In secūda recapitulat: ibi. (Paucorum igitur &c.) prima in duas. In prima ponit modos per se quibus transmutatur status paucorum. In secūda ponit vnū modum accidentalem, ibi. (Fiunt etiam &c.) Prima in duas. In prima proponit: quod duo sunt modi quibus transmutatur. In secūda prosequitur ibi. (Vnum si iniurijs. In prima dicit quod status paucorum transmutantur secundum duos modos: qui sunt valde manifesti: transmutantur enim propter dissensiones diuitum inter se: & propter dissensionem pauperum ad diuites. Deinde cum dicit.

Vnū si iniurijs afficiat multitudinē: quilibet enim patronus sufficit: et maxime si ex numero paucorū dux aliquis existat: quemadmodum in Naxo Lygdamus: qui tyrannidē postea inuasit.

Prosequitur & primo primum. Secundo secundū, ibi. (Habet autem.) In prima dicit quod propter unum transmutatur status paucorum, scilicet, si diuites principantes operant multitudinem iniuria faciendo: cum enim grauat multitudinem, insurgit cōtra diuites & expellit eos: & sic corrumpit statum paucorum, Quocumque enim sit multitudo, si praesens & vnanimis sit, sufficiens est ad expulsiōnem diuitū, & corruptionē status paucorum, & maxime si populus vnū ex paucorum numero eligat, & ducē faciat: sicut factū fuit in Naxo: vbi Ligdamus assumptus fuit in praesidem ex paucorum statu: qui postmodum tyrannizauit super illos Naxeos. Deinde cum dicit.

Habet autē etiam ex alijs initium seditionis differentias. Quandoque enim ab ipsis opulentis qui magistratibus non honorant, magistratibus fit dissolutio: cum perpauci sint illi: qui dignitates vsurpant: vt in Massaliensibus: & in Histio: & apud Heracleā: & in alijs ciuitatibus accidit: Homines enim ab honoribus exclusi res nouas moliri non cessant: quoad ipsi quoque honorētur primo quidem seniores ex fratribus, deinde iuniores quibusdam enim locis non simul ad rem pub. gubernandam recipiuntur filius & pater. Alicubi vero frater senior ac iunior: & ibi paucorum potentia ciuilior est: in Histio autem ad popularem recidit: apud Heracleam vero, a paucioribus ad sexcentos.

Prosequitur aliū modum, qui est propter seditionē diuitum inter se: & diuiditur in septem scilicet sunt septem modi. Secūda ibi. (Mutata est etiā Gnidi &c.) Tertia ibi. (Mutantur etiam paucorū &c.) Quarta ibi. (Quod idem accidit in &c.) Quinta ibi. (Euertuntur etiam &c.) Sexta ibi. (Fiunt etiam &c.) Septima ibi. (Sepe etiā &c.) In prima dicit quod principatus paucorum potentia patitur seditionem ab alijs diuitibus. Contingit enim quicquid illi diuites qui non sunt in principatu corrumpant rempu. Et hoc accidit quando illi qui principantur sunt pauci: sicut accidit in Malsalia: & in Histio & in Heraclea: & in quibusdam alijs ciuitatibus. Contigit enim in illis quod illi diuites: qui non principabantur exiuerūt ciuitatem, vel propter iniuriam illatam eis, vel propter inuidiam: & erant extra ciuitatem donec possent transmutare antiquiores fratrum principantes & postmodum iuniores: similiter enim pater & filius non principabantur: sed pater tantū vel filius tantum: nec duo fratres simul, sed vnus tantū videlicet antiquior: & maxime accidebat in illis ciuitatibus: in quibus

paucorum patria illustrior erat: et sic accidit in Histio: vbi propter dissensionem diuitū ex praedictis causis exortam, mutatus est status paucorum in popularem: & similiter in Heraclea a paucioribus ad sexcentos propter eandem causam transmutatus est. Deinde cum dicit.

Mutata est etiam Gnidi paucorum potentia, seditione inter nobilitatem ipsam coorta: ex eo quod pars eorū ab honoribus excluderetur. Siquidem pater filium impediēbat: & frater fratrem: nec nisi qui senior foret, honorabatur. Insurgēs enim populus per illorū discordiam, ac ducē natus: ex ipsa nobilitate peruicit: imbecillis enim aduersa pars erat: & apud Erythrienses in paucorum gubernatione regiarū urbium antiquis temporibus: licet diligēter curarent qui in gubernatione illarū versabatur, tamen quia perpauci erant, non tulit populus: sed rempu. mutauit.

Ponit secundum modum & dicit: quod in Gnido ciuitate transmutata fuit paucorum potentia propter hoc quod diuites inter se fecerūt dissensionem. Cum enim pauci essent principantes & plures diuites non principantes, fecerunt seditionem. Cum enim pater principaretur & filius non posset: mouebat seditionem filius contra patrem: iterum cum plures fratres non possint principari, sed senior: minor mouit seditionem aduersus fratrem seniore. Ipsi autem dissentientibus: multitudo grauata propter eorū seditionem insurrexit contra illos, et obtinuit, & assumpsit sibi in principem vnum ex illis: cum enim diuites sint diuisi non possunt obtinere contra multitudinem: nā quod diuisum est propter seditionē debile est: omnis enim virtus diuisa minor est seipsa vnita: sicut & apud Erythrienses cum esset status paucorum regiarū urbium antiquitus: quāuis principantes bene regerēt illos: qui erant in reputum quia pauci erant: populus indignatus insurrexit & transmutauit rempu. paucorum. Deinde cum dicit.

Mutantur etiam paucorū gubernationes ex seipsis propter factiones ipsorū: qui plus posse apud populum volunt.

Ponit tertium modum: & primo ponit ipsum. Secundo manifestat ipsum ibi. (Hoc autem dupliciter fit: quandoque enim &c.) In prima dicit quod iterum transmutantur paucorum status quasi ex seipsis a principio intrinseco scilicet propter dissensionem & contempionem ipsorum: qui & plus posse volunt. Deinde cum dicit.

Hoc autem dupliciter fit. Quādoque enim sibi asciscunt & coniungunt alios ex ipso numero paucorum: vt Athenis in triginta illis fecit Charicles: & in quadringētis Phrynicus: Quādoque vero ipsi qui sunt ex paucorum numero vendicant sibi plebem: vt apud Larissam nobilitas plebem colebat: ex eo quia per plebē fiebat electio magistratus illius, qui custodia reipub. vocabatur: & in quibuscūque gubernationibus paucorum: non illi ipsi eligūt ad magistratus: qui & gerere illos possunt: sed ex centibus magnis tribuuntur: vel ex aliquo corpore. Electio tamen eorū per ciues fit: vel per plebem: vt Abydi: & vbi iudicia non sunt ex his: qui rempu. gubernant colendo plebem: quo eorum suffragia promereantur: rempub. mutant: vt apud Heracleam contigit: quae est in ponto.

Distinguit

Distinguit duos modos: quibus praepotentes mutant suum regimen, id est paucorum potentiam. In prima dicit quod hoc quod dictum est: quod scilicet potentes propter factiones mutant gubernationem paucorum duobus modis fit. Vno modo quando praedicti potentes adiungunt sibi alios ex ipso numero paucorū: quia sic per huiusmodi diuisionem mutant rempu. sicut Caricles Athenis fecit: cum essent triginta potētes: & Phrynicus cum essent quadringenti: sic enim eos diuidens mutauit eorum statum. Alio modo quando pauci praepotentes conciliant sibi plebem: sicut contigit in Larissa ciuitate. In illa enim principantes habentes custodiam ciuium: quia eligebatur a populo, & colendo plebem regebant ipsam: similiter in alijs gubernationibus paucorum in quibus ipsi potentes: qui possunt gerere, magistratum non eligunt seipos ad magistratus: sed permittitur ciuibus electio, vel plebi: ita tamē quod secundum magnos census vel ex determinato alio genere fiat electio: vt Abydi: & similiter ipsi qui rempu. gubernant non iudicant: sed hoc permittunt plebi eam colendo. Vt igitur eorum suffragia promereri possent: cum & electio & iudicia ad plebem spectent: nimium fauētes populo rempub. mutant: videlicet ex paucorum potentia in popularem: vt apud Heracleam contigit quae est in ponto. Deinde cum dicit.

Quod idem accidit quā in gubernatione paucorū quidam existētes, ad pauciores etiam rempub. trahunt. Pares enim ceteris esse quærētes, cōpelluntur populum in sui auxiliū adhibere.

Ponit quartum modum: & diuiditur in tres. In prima ponit modum illum. In secūda ostendit quādo maxime corrumpitur paucorum status ibi. (Fiunt etiam &c.) Tercio quae paucorum potentia non de facili corrumpitur ibi. (Concors vero &c.) In prima dicit: quod paucorum status contingit corrumpi ex se, quando sunt aliqui diuites principantes: & principatus reducit ad pauciores: ita quod pauciores principentur quā prius: tunc enim diuites qui expelluntur a principatu, videntes se contemni, volentes magis aequale & proportionale quā quod alijs sint subiecti: conuocant populum in auxiliū: & tunc transmutant rempublicam. Deinde cum dicit.

Fiunt etiā mutationes in gubernatione paucorum, quādo prodigaliter viuentes qui gubernant, per luxuriā patrimonia cōsumpserunt: optāt enim res nouas huiusmodi homines. Tyrannidemque vel sibi ipsis: vel alteri affectāt: quē admodum Hipparinus Dionysium Syracusis: & Amphiboli Cleotimus, Chalcidenses Colonos superinduxit: & cum venissent seditionem cum illis contra diuites fecit: & in Egina qui ne gocium illud Chareti Atheniensis cōfecerat, res nouas molitus est: propter huiusmodi causam. Hi ergo homines consumptis patrimonijs, aut res nouas cōmouent: aut rempu. furtis expilat. Itaque seditiones aut ab ipsis: aut ab illis concitantur: qui eorum furta non tollerant: vt Apollonia: quae est in ponto accidit.

Ostendit quando maxime corrumpitur status paucorum: & dicit quod contingit statum paucorum transmutari maxime scilicet quando diuites consumpserunt bona sua viuendo impudice & inhoneste. Cum enim assueuerunt viuere delitiose confuentes propria, non habentes diuitias: appetunt vndeque habere eas: vt possint continuare delitias assuetas. Credunt autem se posse habere diuitias: si turbent rempu. & ideo quærūt & procurant innoquare rempu. & tunc contingit quod isti praferantur & prin-

cipentur tyrannizantes: quia enim consumpserunt bona sua viuendo voluptuose, cum alijs, contingit quod habeant amicos: amantur enim maxime liberales viuendo & expendendo. Et ideo contingit cum turbant rempu. quod habent amicos fautores & praeficiuntur: si autē non possint praefici in tyrannum, procurant & disponunt quod alius sit princeps: vt per hoc acquirentes amicitiam illius possint habere quod expendant: sicut accidit in ciuitate Syracusanorū. Hipparinus enim cum consumpsisset bona sua: & non posset praefici in principem: procurauit quod Dionysius tyrannizaret: Et in ciuitate quae dicitur Amphibolis quidam cui nomen erat Cleotimus Chalcidenses aduenas induxit: & mouit seditionem contra diuites: similiter in Egina ciuitate: cum quidam mouisset causam contra Charetem: cum cōsumpsisset bona sua, conatus est transmutare rempub. propter eandem causam: vt scilicet posset habere diuitias ex quibus delitiose viueret: conantur ergo isti transmutare rempu. scilicet hunc modum vt mox possint: & si non possunt praefici in tyrannos: nec procurare aliquem alium: furantur, & rapiunt bona communia: & ideo faciunt seditiones vel isti, vel isti qui pugnant contra illos fures & raptores: ex quo contingit mutare rempub. sicut accidit in Apollonia: quae est in ponto: ibi enim cum quidam consumpsisset bona sua: & non posset praefici in tyrannū: nec procurare quod alius esset, incepit rapere et furari bona cōia: & tunc mora fuit seditio in ciuitate. Deinde cum dicit.

Concors vero si sit paucorum gubernatio ex seipsa non facile interijt: huius signum est apud Pharfalum urbem reipu. status: pauci siquidem in ea ciuitate gubernatores multorum sunt dñi: quia ipsi inter se recte ac debito more se gerunt:

Ostendit qui paucorum status non de facili corrumpitur: & dicit quod ille status paucorum non de facili corrumpitur in quo diuites sunt cōcordes ex se, & bene vtuntur omnibus quae sub sunt reipu. vnoquoque scilicet gradum suū. Signum autem dicit esse rempu. quae erat in ciuitate quae dicebatur Pharfaleū: illi enim qui ibi dominabatur pauci erant: & multorum erant domini, vnde bene vtentes se ipsis vnicique attribuebant quod proportionabile erat: quia tales vniantur in voluntate finis, & in voluntate eorum: quae sunt ad finem & vnum finem intendunt: & ea quae sunt ad illum finem. Rempu. autem talium non est facile corrumpere: & dicit ex seipsa: quia ab exteriori agente potest corrumpi. Deinde cum dicit.

Euertuntur etiam quando in paucorū gubernatione aliam paucorum gubernationē efficiūt id est quando eorum ad quos pertinet gubernatio reipu. qui pauci sunt selectio quaedam fit: neque habilis est omnibus ad maximos magistratus dignitatesque posse assumi. Quod apud Elidem urbē quandoque contigit: nam cum paucorū esset gubernatio reipu. admodū pauci eorū ad senatoriū ordinem: quae erat perpetua dignitas, peruenire poterant: ob id quod erat potentium hic ordo: ac persimilis Lacedaemoniorum senatori.

Ponit quintum modum: et diuiditur in duas. In prima ponit modum illum. In secūda declarat quādo fit transmutatio paucorum potentie secundum hunc modum: & alios magis ibi. (Fit autem.) In prima dicit quod contingit aliquando paucorum statum transmutari: quando fit transmutatio a statu paucorum assueti ad alium magis communem & paucorū. Hoc autem contingit quā sunt pauci principantes: & sint alij viri diuites & insignes: qui non participant principatibus. Videntes enim quod non attingunt ad principatū, reputant se contemptos: & ideo mouent seditionē & reducunt illū paucorū statum ad cōiorem magis,

Tho. sup Poli.

k iij in

in quo plures diuites q̄ prius principatur: sicut accidit in Elide ciuitate: respu. enim ipforū regebatur per paucos. Cuius ratio poterat esse: quia illi qui erant principales in reipu. regimine erant tantū nonaginta, & principatus eorum perpetuus erat. Et iterū aliquo decedente alij habebant potestatem, alium eligendi. Vnde frequentius eligebant amicos & notos: sicut fiebat in repu. Lacedæmoniorum: de qua dictum est in secūdo huius: propter quod alij videntes se contemptos, mouerūt seditionem, & mutauerunt tempu. in magis communem statum paucorū. Deinde cum dicit,

Fit autem mutatio gubernationis paucorū: & in bello et in pace. In bello quidem, q̄ populo diffidentes cōducto milite vti compelluntur: & qui illis præficiuntur sæpe tyrannus euadit: vt Corinthi Timophanes: quod si plures præficiuntur ipsi sibi potentiā parant. Interdum vero ista formidantes qui regūt populum, recipiūt ad reipu. cōmunionem: qm̄ necessitas cogit populo vti.

Declarat, quādo fit magis transmutatio: & primo declarat q̄ fit tēpore belli. Secundo q̄ fit tempore pacis, ibi. (In pace autem.) In prima dicit q̄ transmutatur paucorū status tempore belli & tempore pacis: & tēpore belli propter hoc, q̄ diuites diffidunt de multitudine. Multitudo enim inuidet diuitibus, & reputat se contēni propter hoc q̄ non reputatur ab eis. Ipsi autem cōtempti odiunt eos. Vnde rationabiliter hoc præsentientes diffidunt de eis: & tamen oportet q̄ ipsi militantes contra aduersarios vranē multitudine habente potentiam. Cogitant etiam q̄ quēcūq; multitudo eleuauerit in principem sibi, dans potestatem eidem, ille principabatur: sicut accidit in Corintho q̄ multitudo insurrexit & assumpsit sibi vnum tyrānum cui nomen erat Timophanes: & iste fuit princeps illorū. Si autem plures assumpserit: isti magis erūt domini & facilius maiorem habētes potestatem: & quia diuites timent ista tradunt dominium reipu. multitudini: ne totū amittant: propter enim bellū oportet eos vti multitudine: posset enim contingere q̄ aduersarij præualerent & q̄ amitterent possessiones suas. Deinde cum dicit:

In pace autem propter diffidentiam quā inter se habent conductis militibus custodiam tradunt: præficiuntq; illis virum aliquē, qui ad neutram partem magis inclinare videatur. At iste sæpe fit dominus partis vtriusq;: quod accidit in Larissa vrbe Aleuadensibus repub. apud Samum tenentibus: & apud Abydum tempore sodalitatū: quarum vna erat Iphiadi.

Declarat qualiter corrumpitur tempore pacis: & dicit q̄ tempore pacis corrumpitur paucorum status propter diffidentiam diuitum adinuicem: quia enim diuites diffidunt de se inuicem, muniunt se ponendo custodiam multam in munitionibus contra inuicem: & tunc cōtingit q̄ populus grauatus propter diffensionem ipforū insurgit contra ipsos: & contingit q̄ assumit vnum, & ille fit princeps & dominus diuitum & populi, sicut in Larissa ciuitate accidit in principatu Aleuadensium: & circa Abydum societatem in ciuitatibus: quarum vna fuit eorū qui dicuntur Iphiadi, dicti à loco illo vel regione, dissentientibus diuitib; insurrexit populus: & fecit vnū præsidem. Deinde cum dicit,

Oriuntur etiam seditiones per exclusionem aliorum ab alijs factam, eorū ipforū: qui sunt in paucorum gubernatione: quādo de nuptijs, vel de iudicijs concertant: quēadmodum de nuptijs supra diximus. Et in Eretria paucorum gu-

bernatio equitū sublata est per Diagoram: qui affectus iniuriā fuerat ex nuptijs. Ex iudicio autem apud Heracleā seditio extitit: & Thebis ob adulterij iudicium. Atqui vtroq; in loco non iniusta fuerat accusatio: sed per factionē pœna nimis exasperata: apud Heracleam quidem aduersus Euectionē. Thebis vero aduersus Archiū: quem inimici peruincentes in foro ligari, ac ceruicem eius anulo ferreo includi fecerunt.

Ponit sextum modum. Et dicit quod sūt seditiones & transmutationes paucorum potentia propter hoc: q̄ illi qui principatur circunueniunt alios: cum enim populus videt se deceptū à diuitibus, indignatur, & mouetur contra ipsos faciens seditionem: & contingit q̄ transmutet tempu. illam. Similiter fit transmutatio propter diffensiones quæ fiunt propter nuptias, vel iudicia: propter diffensiones quidem: quæ in nuptijs fiunt, de quibus dictum est prius: q̄ cum quidam desponsasset quandam nolens eam accipere: ductus consilio cuiusdam, contigit q̄ seditio facta fuit. Similiter paucorum potentia quæ erat in Eretria ciuitate Diagoras princeps equestrium dissoluit propter iniuriam sibi illatam circa nuptias. Similiter in ciuitate Heraclea facta fuit seditio propter sententiam datam à iudice contra quendam. Similiter Thebis fuit seditio propter quoddam iudiciū adulterij. Et quāuis iste iuste moueretur: tñ mouebantur seditione faciendo violentiā: sicut & in Heraclea ciuitate: quidam moti fuerunt cōtra quendam: cui nomen erat Euectio. Et quāuis iuste mouerentur: tamen seditione faciendo mouebantur. Similiter in Thebis ciuitate quidam moti fuerunt circa Archium quendam: contendebant enim cū inimicis & volebāt inimici ipforū: q̄ ligaretur in foro: & quāuis isti moueretur iuste: tñ mouebantur seditione faciendo. Deinde cum dicit,

Sæpe etiam paucorum gubernationes dissolute fuerunt ob nimiam dominationem, nō probantibus quibusdā ex ipsis qui gubernabāt huiusmodi excessum: vt accidit his q̄ apud Gnidū et apud Chiū p̄ paucorū potentiā gubernabant.

Ponit septimum modum. Et dicit q̄ aliquādo corrumpitur status paucorū: quia valde dominatus est: & principantes domini: quia enim volunt vti subditis: sicut seruis contingit eos cōtristari & insurgunt cōtra eos & astutentes sibi vnum ex illis expellunt alios & corrumpunt paucorum potentiam: sicut corrupta fuit paucorum potentia, quæ fuit in Gnido & illa quæ erat in Chio: quia principantes volebant vti eis sicut seruis: propter q̄ insurrexerunt, & mutauerunt tempu. Deinde cum dicit,

Fiunt etiam casu mutationes illis: quæ vocantur respu. & gubernationes paucorum: vbi cūq; à censu sumuntur ad deliberandum, & iudicandum, & ad ceteros magistratus. Sæpe enim constitutus primo census ad præsens tempus: vt participant, in paucorum quidē gubernatione pauci, in repu. vero medijs felicitate aliqua superueniente, vel per pacem vel per aliam causam: contingit easdem possessiones multo maioris præcij fieri: itaq; omnes efficiuntur habiles ad cunctos reip. gradus: dignitateq; suscipiēdas. Idq; cōtingit interdum sensim & latēter: interdū celerius.

Declarat qualiter corrumpitur status paucorū per accidens. Et dicit q̄ status paucorum & respu. transmutantur quandoq; ab euentu: et sic accidens. Et hoc contingit: q̄ illi qui principantur principatu cōsiliatiuo vel iudicatiuo

fm

fm aliquam honorabilitatem determinatam principantur: puta cum determinatur quantitas diuitiarum: quam habentes licitum est attingere ad principatum. Cōtingit enim aliquando: vbi determinata est & statuta honorabilitas fm̄ quam principantur & in statu paucorum pauci: & in repu. medijs: postmodum multos vel omnes venire ad illam honorabilitatem & hoc existente felicitate: vel propter pacem: vel propter aliam bonam fortunā: ita vt omnes digni sint omnibus principatibus: omnibus autē principantibus sit status popularis: quare transmutat status paucorum in popularem ab euetu. Similiter est de republica. Hęc autem transmutatio quandoq; fit paulatim & latenter: quādoq; autem celeriter. Deinde cum dicit,

Paucorum igitur gubernationes mutantur & seditionem recipiunt per huiusmodi causas: omnino autem & popularis status, et paucorum potentia conuertuntur. Interdū non in contrarias species sed in eas quæ sunt proprii generis: ceu ex institutis popularibus: & paucorum, in ipsa propria: & ex illis rursus in ista.

Recapitulat: & dicit q̄ propter istas causas quæ dictæ sunt paucorū status transmutant, & sustinent seditiones. Vterius dicit q̄ status popularis transmutatur in statum paucorum: quandoq; vero econtrario. Aliquando vero non est transmutatio reipub. in aliam tempu. fm̄ genus: sed fm̄ speciem aliam, vel modum illius: velut quādo status popularis in quo dominatur aliquis, fm̄ leges transmutatur in illum in quo dominatur tota multitudo vel aliqui secundum sententias et voluntates: non secundum leges. Similiter se habet de paucorum potentia.

LECTIO SEXTA.

De lapsu status optimatum in popularem, & reipublice ad statum paucorum.

In optimatibus autem seditiones fiunt. Interdum quidem ex eo, q̄ pauci sint bonorum participes: quod in paucorum gubernatione diximus seditionem mouere. Nam & optimatū gubernatio, quodam modo paucorū est. In vtraq; enim pauci gubernant. Non tamen propter idē pauci: cum videatur propterea optimatum gubernatio esse paucorum: maxime vero id accidere necesse est, quādo sit multitudo aliter sentientium: quasi similis fm̄ virtutem: velut apud Lacedæmonios hi qui Partheniæ nuncupabantur. Ex similibus enim erant: quos deprehensos res nouas moliri in Coloniam Tarentum misere.

Postquam philosophus determinauit causas seditionis & transmutationis status popularis & paucorum: nunc determinat causas seditionis & transmutationis optimatum et reipub. distincte contra alias. Et diuiditur in duas. In prima facit quod dictū est. In secunda concludit quiddam cōe omnibus ibi. (Dissoluantur vero &c.) adhuc prima in duas. In prima assignat causas huiusmodi transmutationis. In secunda declarat propter quam causam quandoq; latent huiusmodi transmutationes: ibi. (Maxime vero latet &c.) prima in duas: quia duo erant modi optimatum: vnus simplex: alter mixt. Primo declarat causas & principia seditionis & transmutationis simplicis status optimatum. Secundo mixti & cum hoc reipub. ibi. (Dissoluitur autem &c.) Prima in quinque fm̄, q̄ ponit quinque modos quibus fit seditio & transmutatio simplicis status optimatum. Secunda: ibi. (Vel quando aliqui &c.) Tertia: ibi. (Vel quando vir &c.) Quarta ibi. (Præterea cū alijs.) Quinta ibi. (Insuper si quis &c.) In prima dicit, q̄ in statu

A optimatum sunt seditiones quādoq;: quia pauci sunt honorati & principates principatu. quod quidem mouebat seditionem: vt dictum est in statu paucorum: quia status optimatum aliquid est status paucorum. Est autē status paucorum: quia in vtraq; pauci principantur: non tñ propter eandem dignitatem pauci sunt principantes in vtraq;: quia in paucorū statu propter hoc pauci sunt principantes: quia principantur propter diuitias. Pauci autē sunt diuites: in statu optimatum: autem principatur propter virtutem: pauci autem virtuosissimi sunt: ideo vtrobiq; pauci sunt principantes. Contingit autem maxime huiusmodi fieri seditiones, quando sunt multi astuti: & quasi similes virtuosissimi: quia enim astuti sunt, possunt inuenire diuersas vias ad malum finem, propter quod, sciūt & possunt mouere seditiones: sicut accidit in Lacedæmonia: quidam enim dicti Parthenig, id est honesti, similes existētes virtuosissimi propter apparentiam temperantē: quia nō participabant principatu, procurauerunt seditionem: quod alijs aduertentes, eos comprehendentes relegauerunt à ciuitate: mittentes eos in Coloniam Tarentum: & ibi inhabitauerunt. Deinde cum dicit,

Vel quando aliqui inhonorantur cū sint magni, & nihilo inferiores virtute q̄ illi q̄ honores capiunt: quemadmodum Lyfander à regibus.

Ponit secundum modum dicens: q̄ aliquando contingit fieri seditionem: quando aliqui magni & non minus virtuosissimi q̄ principantes inhonorantur à principantibus alijs inhonorantibus nō decētib; eos. Indignati enim mouent seditionem: sicut Lyfander cum esset magnus et non minor q̄ alijs principantes, cum inhonoraretur à regnantibus mouit seditionem. Deinde cum dicit,

Vel, quando vir fortis & magni animi nō sit particeps honorum: quemadmodum Cinadon ille, qui cum iuratione facta per Agesilai tempore, Sparciatas opprimere tentauit.

Ponit tertium modum. Et dicit q̄ iterum fit seditio in statu optimatum & transmutatio quando est aliquis virilis & prudens: qui secundum suam estimationem nō participat principatu. Talis enim reputans se contemptum mouet seditionem: sicut Cynadon: qui cum esset subditus Agesilao, virilis existens, ordinauit, q̄ insurrectio fieret contra sparciatas: & hoc modo eos opprimere tentauit.

Præterea cū alijs paupertate nimia premūtur: alijs diuitijs abundat: quod maxime in bello contingit: & accidit hoc Lacedæmonijs Messineni bello. Ostendit hoc etiam Tyrtæus poeta in illo carmine quod inscribit Bona diuisio. Exhausti enim quidā per id bellū, ac pauperes facti censebāt agros equa portione ciuib; esse diuidēdos.

Ponit quartum modum dicens: q̄ aliquando fit seditio in statu optimatum quando aliqui sunt valde pauperes: alijs valde diuites. Tunc enim contingit q̄ pauperes inuidentes diuitibus mouent seditionem contra illos: & hoc maxime fit tempore belli: propter quod contingit fieri ut frequentius seditionem: sicut accidit in Lacedæmonia sub bello contra Messinenes. Pauperes enim tribulati, ppter paupertatem ex bello contingentem mouerunt seditionem contra diuites: & voluerunt regionē facere æqualē. Hoc autē dicit esse manifestū ex dicto Thirei poeta: qui hoc dixit in poesi dicta bona diuisio. Deinde cum dicit,

Insuper si quis magnus & potens etiam maior fieri, ac solus dominari velit: vt apud Lacedæmonios videtur Pausanias ille fecisse, qui dux belli aduersus Medos fuit: et apud Carthaginenses Hanno.

Ponit

Ponit quintum modū. & dicit q̄ si sit aliquis magnus: vel fm̄ genus: vel fm̄ diuitias: vel virtutem: & possit, & adhuc apud sit fieri maior: & nō habeat monarchiā, mo- uet seditionem. Cum enim iste sit magnus & potens & reputet se maiorem alijs: si nō principetur, reputat se con- temptū: & tunc mouet seditionē: sicut accidit in Lacedæ- monia, Pausanias enim q̄ fuerat dux belli aduersus Me- dos: & Hanno apud Carthaginēses cū esset magni, & nō principarentur, mouerunt seditionem. Deinde cū dicit,

Dissoluuntur autē maxime & respu. & opti- matum gubernationes, propter transgressionē iustitiæ in seipsis factam.

Determinat causas & principia seditionis & transmu- tationis optimatum reipub. mixtæ: & cum hoc reipub. Et diuiditur in duas fm̄, q̄ assignat duos modos. Secun- da ibi, (Adhuc autem &c.) prima in duas. In prima tan- git modum illum. In secunda ostendit in quam reipub. maxime sit huiusmodi transmutatio: ibi, (Totaliter au- tem &c.) Adhuc prima in duas. In prima tangit causam fm̄ quam habet fieri seditio fm̄ istum modum. Secundo manifestat illam: ibi, (Huius autem &c.) in prima dicit, q̄ corrumpuntur respu. & etiam optimatum status pro- pter transgressionem iustitiæ quæ est in repu. Et ratio hu- ius est: quia resp. saluatur propter mutuam cōicationem fm̄ aliquam proportionem. Huiusmodi autem cōicatio secundum proportionem iustitiæ est: quare respu. salua- tur iustitia existente. Si ergo fiat transgressio, corrumpi- tur. Deinde cum dicit,

Huius autem origo est, nō bene temperatam simul esse ac permixtam: in repu. quidem, popu- larem gubernationem & paucorum. In optima- tibus vero ista simul atq; virtutem maxime, illa duo popularem: dico atq; paucorum. Hæc enim & respu. conantur miscere: & multæ illarū quæ optimates vocantur. Differunt enim optimates ab illis: quæ appellantur respu. in hoc, & ob id sunt aliæ earū minus: aliæ magis durabiles. Illas enim quæ magis declinant ad paucorum poten- tiam optimates appellant: illas vero quæ ad mul- titudinem, respu. vocant. Quapropter tutiores sunt istæ q̄ aliæ. Fortius enim est id quod plus potest, ac magis acquiescunt, æquum habentes. Qui vero diuitijs abundant, si respu. excellen- tiam eis tribuat, cōtumelia cæteros afficere per- gunt: nec per habentes conuiescunt.

Manifestat causam istam: & dicit, q̄ causa & princi- pium quare sit transgressio iusti in optimatum statū: & in repu. est: quia non bene mixtæ sunt ex illis: ex quibus nata sunt miscerem: puta respu. nō est bene mixta ex poten- tia paucorum, & populari ex quibus componitur. Opti- matum vero non est bene mixta ex prædictis scilicet pau- corum statu & populari: & cum hoc ex virtute. Maxime autem declinant a iusto quando non bene mixtæ & pro- portionatæ sunt quantum ad duo istorum. Dico autē ista duo, paucorum, & popularem: respu. enim sunt maxime ex istis duabus mixtæ: similiter & multæ optimatum. In hoc enim differunt respu. ab optimatū statu: quia respu. sunt mixtæ tantum ex duobus prædictis: optimatum ita- tus autem ex eisdem & ex virtute: quamuis quædam ma- gis ex illis duobus. Et propter hoc q̄ respu. & optimatū gubernationes sunt mixtæ: ex istis, & magis inclinatur ad vnum q̄ ad aliud: manifestum q̄ quædam sunt mansi- uæ magis: quædam minus. Illæ enim quæ melius mixtæ sunt, magis continuari possunt q̄ quæ minus. Sicut enim in naturalibus mixtum ex aliquibus, quanto melius mix-

tum est: tanto plus conferat in esse: & quanto peius mix- tum est & magis inclinatur ad alterum miscibilium: tan- to minus: sic est in rebus pu. Illæ enim quæ benè mixtæ sunt: mansiua sunt magis: & quæ male, minus. Illas autē respu. quæ declinant ad statum paucorum, vocant aliqui optimatum statū: quia in vtraq; sit distributio principa- tus fm̄ excellentiam & dignitatem aliquam virtutis & nobilitatis: & in vtriusq; pauci principantur. Et ideo illæ: quæ inclinant ad status paucorū, dicuntur status optima- tum: illæ respu. quæ declinat ad multitudinem, respu. cōi nomine dicuntur. Ex quo manifestum est q̄ respu. cōi nomine nominata securior est q̄ status paucorum et q̄ sta- tus optimatum. Et assignat duplicem rationem, vna est quia in repu. multitudo dominatur: sed in statu paucorū & optimatum: pauci plus autem potest multitudo q̄ pau- ci: & fortior est: & ideo magis possunt conferuari q̄ aliæ. Alia ratio est: quia in repu. magis sit distributio honorū & principatum fm̄ æqualitatem q̄ in alijs. In alijs enim sit distributio fm̄ excellentiam quandam. Homines autē cōiter plus appetūt æquale: & ideo amant plus homines cōiter respu. q̄ alias: ex quo sequitur q̄ plus cōferuatur, & securior est q̄ aliæ. Si autē aliqui abundant vel in diui- tijs: vel in alijs: si resp. ad excessum inclinet: sicut stat⁹ pau- corum ad excessum diuitiarū: et status optimatum aliqui ad excessum generositatis: tūc sequētes motū istius exce- sus, faciliter iniuriabunt, volentes superare alios, et tūc sit transgressio iusti, quod erat probandū. Deinde cū dicit,

Penitus enim ad quæcunq; speciem declinet gubernatio ciuitatis, in eam trāsmutatur, vtriusq; suum augētibus: velut respu. ad populum: opti- mates ad paucorū potentiā: vel in contraria, ceu optimatū gubernatio in popularem: tanquam enim iniuriā patientes, in contrariū trahunt: qui magis sunt inopes: respu. vero in paucorum po- tentiam transmutantur. Solum enim stabile est fm̄ dignitatem æquum, & habere sua quæ sunt.

Ostendit in quas respu. sit transmutatio earundem ma- gis. Et diuiditur in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda manifestat dictum per exemplum: ibi, (Con- tingit &c.) In prima dicit q̄ respublica totaliter aliquādo transmutatur in illam ad quam declinat magis, vtriusq; au- gentibus quod suum est: hoc est impetu volentium tran- smutare respu. augente inclinationē reipub. & inclinatio- nem reipub. augentem impetū volentium transmutare: sicut respu. declinat ad statum popularem: & quandoq; in illam trāsmutatur. Similiter status optimatum ad pau- corum statum declinat & in illam transmutatur. Si enim in statu optimatum mixto diuites excedant, & fiat distri- butio fm̄ excellentiam diuitiarum, sit status paucorum. Quandoq; vero transmutatur in contrarium: sicut status optimatum ad popularem: & respu. ad statum paucorū. Cum enim status optimatum declinet ad statum pauco- rum, si diuites excedant: tunc pauperes videntes se graua- tos & iniusta sustinentes, insurgunt contra eos: et tran- smutant statum optimatum in statum popularem trahen- tes ad se. Similiter respu. transmutatur in statum pauco- rum: quandoq; vero in statum popularem. Sola enim illa bene mansiua est: in qua obseruatur æquale fm̄ dignitatē: et traditur vnicuiq; quod suum est. Si igitur in repu. com- muni nomine dicta plus attribuarur pauperibus q̄ diuiti- bus: & diuitibus non attribuarur fm̄ suam dignitatem: insurgunt diuites contra respu. & transmutant eam in statum paucorum. Deinde cum dicit,

Contingit vero id: qd̄ modo diximus in Thu- rijs. Quod enim a maiore censu erant magistratus, in minorē facta est mutatio: & in plures gu- bernationes. Et quia agros totos possidebat no- bilitas

bilis contra legem. Nam gubernatio eius ciui- tatis erat ipsorum: itaq; plus habere poterāt. At populus bello exercitatus, ac potētior effectus, q̄ illorum custodes: nobilitatē compulit agros, qui contra legem tenebantur, dimittere.

Manifestat quoddam dictum per exemplū, q̄ scilicet respu. transeat ad rempu. ad quam declinat. Et dicit, q̄ il- lud quod dictū est accidit in Thurijs ciuitate. In illa enim fiebat distributio principatus fm̄ quandam honorabilita- tem generis vel diuitiarum magnam: ita q̄ pauci attinge- bant ad ipsum: & postmodum cōrigit, q̄ mutata fuit, & plures erant principantes: & q̄ nō fiebat distributio prin- cipatus fm̄ tām honorabilitatem: sed fm̄ minorem. Cū insignes & diuites principarentur, respu. erat magis pau- corum: & ideo poterat facere excessum. Postmodum cū populus esset exercitatus in bello factus fuit potētior & valentior: & insurrexit contra illos insignes & principan- tes: & maiores habens diuitias & compellens eos dimit- tere regionem: mutauit respu. in statum popularem. Deinde cum dicit,

Insuper quia omnes optimatū species ad pau- corum potentiā declinant: nobilitas in illis plus habet: velut apud Lacedæmonios, opes, & diui- tiæ in paucis sunt: ac magnā licentiam habet no- bilitas faciēdi quodlibet: & cui velit gratificādi.

Ponit secundum modum seditionis & trāsmutationis status optimatum. Et primo ponit illum modū. Secundo manifestat per quoddā exemplum: ibi, (Quæ causa &c.) In prima dicit, q̄ iterum sit seditio & transmutatio in sta- tu optimatum: quia omnis status optimatum mixtus ma- gis est statu paucorum. & ideo diuites plus habent de bo- nis communibus q̄ pauperes. Causa autem quare in sta- tu optimatum plus attribuarur diuitibus est: quia in sta- tu optimatū distributio honorum fm̄ dignitatē virtutis fit: ita q̄ qui plus participant virtute plus recipiunt de bo- nis communibus. sed diuites plus attingūt ad virtutem: vel videntur attingere q̄ pauperes. Habēt enim illud per cuius defectum egeni iniuriantur scilicet diuitias. Et ideo in statu optimatū plus recipiūt diuites q̄ pauperes. Sicut accidit in Lacedæmonia. In illa enim ciuitate pauci fue- runt diuites & habentes substācias & attingentes ad prin- cipatum: in repu. etiam illa licet facere insignibus quic- quid volūt, & curare de quocūq; voluerūt. Ex hoc enim q̄ egeni vident diuites plus recipere de bonis communi- bus q̄ ipsi recipiunt, inuidēt, & contristantur, & insur- gunt contra eos: & contingit quod mutant respu. & sic status optimatum mixtus mutatur in statū popularem. Deinde cum dicit,

Quæ causa fuit vt Locrorum ciuitas interiret propter Dionysii clientelas: quod non contigif- set in populari statu: neq; in ea optimatum gu- bernatione: quæ optime mixta & tēperata esset.

Manifestat per quoddam exemplū. Et dicit q̄ propter hoc contigit q̄ ciuitas Locrorum destructa fuit. In ciui- tate enim ipsorum diuites plus recipiebant q̄ pauperes: & ex hoc mota fuit seditio in ciuitate: & insurrexit multi- tudo contra diuites: & assumens sibi in principem Dio- nysium transmutauit statum optimatum. Postmodum illæ tyrannizauit: ex quo ciuitas illa destructa fuit: hoc au- tem non contingeret in statu populari & optimatum be- ne mixto. Quare manifestum est: q̄ status optimatū mix- tus ex hoc corrumpitur quod diuites plus recipiūt quā pauperes. Deinde cum dicit,

Maxime vero latent optimatū gubernatio- nes paulatim sese dissoluentes: quod quidem di-

ctum est prius vniuersaliter de omnibus rebus publicis: idq; inter causas mutatiōis minuta par- uitas appellat. Quando enim omittunt aliquid ex his: quæ ad rempu. pertinent: ac deinde aliud paulo maius, facilius mouent: quousq; totā mo- ueant reipub. formam.

Declarat propter quam causam latent transmutatio- nes status optimatum & reipub. Et primo ponit rationes. Secūdo manifestat per exēplum: ibi, (Quod in Thurijs.) In prima dicit q̄ transmutationes status optimatum vel ipsi status optimatum cum transmutant maxime latent: quia paulatim & fm̄ modica corrumpitur quod fuit dictum prius: vbi dictum fuit de causa transmutationis cu- iuslibet reipub. vniuersaliter. Trāsgressio enim eius quod est modicū, causa est trāsmutationis: quia quādo sit tran- sgressio fm̄ modicum ab eo quod exigitur ad rempu. quia modicum est nō curatur. Item cum transgressio fm̄ aliud modicum sit negligitur. Sic autem procedendo paulatim permittant maiores motus negligendo quousq; moueāt totam rempu. Sicut enim videmus in actibus moralibus q̄ vnus actus inclinatur ad consimilem actum: & exercitiū inducit inclinationem ad consimiles actus: sic est in rebus pu. q̄ quando prætermittitur illud quod est necessarium ad rempu. iste defectus inclinatur ad consimilem actum. Et sic tandem per processum continuum inducitur tanta in- clinatio ad contrarium reipub. q̄ corrumpitur: quia igitur secundum modica fit ista corruptio & paulatim non ap- paret. Deinde cum dicit,

Quod in Thurijs accidit. Cum enim legem haberēt: per quā non nisi intermisso quinquen- nio, præturam gerere licebat: iuniores quidam rei militaris periti, & apud multitudinem famā habentes: cum cæteros, qui in rebus gerēdis ver- sabantur, spernerent: ac facilius se consecutu- ros arbitrarentur, legem totam illam tollere ag- gressi sunt: lata altera lege, vt liceret cōtinue eos- dem prætores esse. At enim magistratus q̄ præ- erat suffragijs: appellabātur vero Consultores: commoti prius ad resistendum, tamē postea de- stiterunt putantes quamuis hac vna lege soluta: tamen cæteras esse permāsuras. Postea vero pro- hibere volentes ne alia mouerentur: nihil profi- cere valuerunt: sed mutata est eorum respu. in potentiam eorū qui nouas res aggrediebantur.

Manifestat quod dictum est per exemplum. Et dicit, q̄ respu. Thurijs per hunc modum destructa fuit pau- latim scilicet, & fm̄ modica. Nam cum ibi esset lex q̄ nul- lus posset tenere præturam nisi per quinque annos: conti- git q̄ quidam facti fuerunt bellicosi & fortes & beniuoli multitudini deputatæ ad custodiam: contemnentes autē vtilitates ciuitatis: et credentes q̄ possent cum multitudine obtinere quod volebant: conati sunt destruere istam legē: & suaserunt multitudini q̄ iisdem possent tenere du- catum exercitus per totam vitam. Cōsiliarij autem prin- cipantes habentes potestatem super institutione legum & destructione, cum mouerentur ad contradicendū: fina- liter tamen persuasi sunt istud concedere: & consideraue- runt q̄ circa alias partes reipub. de cetero nihil immuta- rent. Postmodum conati isti fuerunt destruere aliam le- gem: & persuaserunt multitudini cui erāt beniuoli. Cum autem principantes vellent resistere non potuerunt: im- mo totus ordo reipub. paulatim & secundum modica cor- ruptus est & transmutatus in potentiam paucorum: & dominium eorum qui conati fuerunt insolescere a repu. inexistente prius: & destruere ipsam. Deinde cū dicit,

Dissoluntur vero cunctæ respub. interdum per seipsas. interdum per externam causam, quando contraria gubernatio sit, vel prope, vel longe quidem: sed admodum potens. Quod quidem cõtingit Atheniensibus & Lacedæmonijs. Athenienses enim ubiq; potentiam paucorum, Lacedæmonij vero ubiq; popularem statum eueriebant. Vnde igitur rerumpu. mutationes seditio nesq; exoriantur: fere dictum est.

Concludit quiddã vniuersale quãtum ad omnes resp. Et dicit q; omnes respu. corrumpuntur vel ex seipsis propter dissensionem ciuium: vel ab aliqua causa extrinseca. Quando enim est respu. contraria extra vel prope ciuitatem vel longe, quæ potetiam habet supra ciuitatẽ illam, corrumpit istã propter contrarietatem. Vnum enim contrarium natũ est dissoluere aliud. Sicut accidit apud Athenienses & Lacedæmonios. Cum enim Athenienses haberent rempu. popularem: ubiq; destruebant statum paucorum et mutabant in statum popularem. Et Lacedæmonij cum statum paucorum haberent, ubiq; corrumpebãt statum popularem, & mutabãt in statum paucorum. Et tunc recapitulat dicens, q; vnde fiunt transmutationes & corruptiones rerumpu. fere dictum est.

LECTIO SEPTIMA.

De conseruatione status popularis paucorum optimatum, & reipub.

DE conseruatione autem earum, et communitate, & seorsum de vniuscuiusq; consequens est, vt dicamus.

Postquam philosophus declarauit causas & principia corruptionis & transmutationis rerumpu. & in vniuersali & in particulari: determinat in vniuersali & in particulari causas & elementa per quæ saluantur. Et primo dat intentũ suum. Secundo profequitur: ibi. (Illud ergo &c.) Est autem intelligendum, q; in dando elementa: per quæ saluantur respu. non procedit sicut processit superius in dando causas destructionis earũ: quia superius primo dedit causas corruptionis & transmutationis rerumpu. in vniuersali. Secundo in particulari s; vnamquamq; rempub. diuisim. Sed hic sic non faciet: sed simul dat elementa per quæ saluatur vnaqueq; respu. in generali & in particulari. Dans igitur intentionem suam dicit: q; postquam determinatum est de causis et principijs transmutationis vniuscuiusq; reipub. in vniuersali & particulari: cõsequenter determinandum est de saluatione vniuscuiusq; reipub. determinando quæ sunt elementa & in vniuersali & in particulari per quæ saluantur. Deinde cum dicit.

Illud ergo ante omnia patet: q; si sciamus per quæ corrumpuntur respu. scimus etiam per quæ conseruantur. Contrariorũ enim contrarij effectus. Corruptioni autẽ, conseruatio est cõtraria.

Profequitur: Et diuiditur in duas. In prima ostendit vnde possunt accipi elementa per quæ saluantur respub. Secundo accipit ipsa. ibi. (In illis igitur &c.) In prima dicit q; primo istud manifestum est, q; si habemus quæ sunt causæ & principia per quæ corrumpuntur respu. habemus quæ sunt causæ & principia per quæ saluantur. Et ratio huius est: quia contrariorum cõtraria sunt principia. Sed corruptio & saluatio sunt contraria. ergo habet cõtraria principia. Si ergo habemus quæ sunt principia transmutationis & corruptionis rerumpu. habemus quæ sunt principia saluationis: quoniam cõtraria. Deinde cum dicit.

In illis igitur rebuspu. quæ laudabiliter permixtæ ac temperatæ sunt: illud est diligẽter obseruandum, ne quid ex legibus institutisq; mo-

ueatur: maximeq; ab eo cauendum quod paulatim repit. latet enim corruptio: quia non tota simul fit, decipiturq; mens ab illis: vt sophistica illa ratio: si vnũquodq; pusillũ, et omnia. hoc autẽ est, vt sic: & est, vt nō. Totũ enim, & omnia, non pusillum, sed cõposita ex pusillis. Vna igitur custodia aduersus hoc principium, est opponenda.

Accipit huiusmodi principia & est intelligendum, q; respu. potest corrumpi vel destrui corruptide propinqua vel remota. Et s; hoc diuiditur in duas. In prima dat elementa quæ præseruant rempu. a corruptione remota magis. Secundo dat elementa quæ præseruant eam a corruptione propinqua magis: ibi. (Conferuantur autem &c.) Circa primam intelligendum q; respu. potest corrumpi corruptione remota tripliciter. Primo propter negligentiam eius q; paruum est. Secundo propter persuasionem adulatorum. Tertio propter malum modum ordinis reipub. Et s; hoc diuidit pars ista in tres. In prima dat elementa per quæ saluantur a corruptione: quæ est per negligentiam eius quod est paruum. Secundo illa per quæ saluatur a corruptione quæ est per adulationẽ. Tertio illa per quæ saluatur ab ea quæ est propter malum ordinem. Et incipit secunda: ibi. (Deinde non confidere &c.) Tertia: ibi. (Intueri licet &c.) In prima dicit q; in omnibus rebuspu. bene mixtis hoc oportet obseruari: q; non fiat transgressio in aliquo, & maxime q; non fiat s; hoc quod est modicum. Aliquando enim contingit, q; subintrat talis seditio quæ fit s; modica: & latet propter eius paucitatẽ vel non curatur. Et si negliguntur huiusmodi præuaricationes, facient vnã magnam præuaricationẽ quæ corrumpet rempu. Sicut enim parua expensæ frequenter factæ corrumpunt totam substantiã alicuius: sic parua & modica præuaricationes frequenter factæ corrumpunt totã rempu. Huiusmodi autem corruptio latet s;pe: quia non fit simul & s; magna: sed fit paulatim & secũdum modicam. mens enim quandoq; paralogizatur. huiusmodi enim parua præuaricationes paralogizantur ipsam: sicut quædam oratio sophistica. Arguit enim sic penes seipsum: si vnaqueq; præuaricatio parua est & omnes parua sunt: sed istud verum est uno modo. Alio modo nō est verum: quia totum et omnia simul sumpta non sunt parua: sed diuisim sumpta parua sunt. Dicendum est igitur q; si omnes potest teneri collectiue vel diuisiue. si diuisiue vera est: omnes enim præuaricationes diuisim sumptæ parua sunt. si collectiue: falsum est. omnes enim coniuncte non sunt paruum quid: sed magnum. Et tunc concludit q; vnum elementum est vt caueatur ne fiat aliqua transgressio vel præuaricatio. Deinde cum dicit.

Deinde non confidere his: quæ fingunt quodammodo, & adumbrãtur ad populum. Reprobantur enim ex ipsis operibus. Qualia vero dicamus reipub. figmenta superius est ostensum.

Ponit documentũ quod præseruat a corruptione quæ fit per suasionem adulatorum. Adulatores enim suadent multitudini quæ placent illi: et non suadent propter bonũ multitudinis: sed propter bonum suum. Vnde contingit q; talia quandoq; suadent ex quibus corrumpitur respub. & ideo dicit philosophus: q; deinde cauendum est ne aliquis credat adulatoribus qui coniungunt se multitudini gratia sophismatis: hoc est vt decipiãt. Quod autem istis non sit credendum apparet: nam ex operibus possunt argui. Secundum autem q; dicit philosophus decimo Ethicorum. de his quæ sunt in passionibus & actionibus sermones minus sunt credibiles operibus. Et ideo si suadeãt aliquid & faciant contrarium: magis credendum est operibus ipsorum q; persuasionibus. Quæ autem & qualia sunt per quæ apparenter adultores decipiunt, dictũ est prius. Deinde cum dicit.

Intueri licet quasdam respu. durare, non solũ ex optimatibus: verum etiam ex paucorum potentij. non quia per se ipse stabiles sint: sed quia hi qui gubernant, recte se gerunt, tam erga eos, qui sunt extra rempublicã, q; erga eos qui in rei publicæ gubernatione versantur. Erga eos, qui dem qui non participes sunt gubernationis, nō afficiendo ipsos iniurijs: ac præstantiores ipsorum ad participationem reipublice recipiendo: cupidusq; honoris non deprimendo: neq; multitudinem suis commodis fraudando. Erga illos vero, qui socij in gubernanda republica sunt, humane inuicem ac populariter se gerẽdo. Æqualitas enim illa quæ in populari statu affectat, ea in similibus, non solũ iusta est: verum etiam vtilis.

Ponit tertium elementum quod præseruat a corruptione quæ est propter inordinationem, vel in seipsis: vel in alijs. & primo proponit quoddam manifestũ contingens in multis. Secundo ex illo concludit elementum suũ: ibi. (Quamobrem etc.) In prima dicit, q; iterum manifestum est & potest videri: q; quædam respub. mansue sunt. non quia sint recte ordinatæ sicut status optimatum simplex: sed quia principantes bene vtuntur, & his quæ sunt in republica: & his quæ sunt extra. His autẽ quæ sunt sub republica non faciendo iniustitiam contra illos qui sunt extra rempublicam: & inuocando ad rempublicã eos qui sunt principales & meliores in multitudine: & non faciendo iniuriam quæ est per dehonorationẽ his qui sunt ambitiosi honoris: vocando etiam populares ad officia et actus: in quibus possint lucrari & in bene se habẽdo ad inuicem & populariter: ita q; principantes æqualiter inter se recipiunt. Sicut enim populares quærunt quod æquale & iustum est in repu. illa: sic non solum iustum sed expediens est, principantes in statu paucorum æqualiter recipere & quando ista contingunt: dato q; respu. non sit recte ordinata, mansua est multum. Deinde cum dicit.

Quamobrem si plures sint in gubernatione reipub. constituti: eis per multa popularium institutorum vtilia sunt: ceu semestres esse magistratus: vt omnes qui similes sunt, adipisci valeant. Sunt enim tanquã populus quidam illi, qui inter se pares ac similes sunt: itaq; in illis frequẽter existunt, velut duces quidam populi: vt prius diximus. Deinde minus in potetias incidunt, paucorum gubernationes & optimates. Non enim similiter facile est latere male agentem in breui tempore magistratus, & in longo: nã ob hoc in paucorum gubernationibus & popularibus tyrannides fiunt. Aut enim hi qui maximi sunt in vtraq; tyrannidem inuadunt: hic ductores populi: ibi potentes. Vel qui maximos gerunt magistratus, quando longo tempore durant.

Concludit elementum suum, & dicit: q; propter hoc q; similes debent æqualiter recipere, si plures sint similes & æquales in repu. plura sunt introducenda: quæ in statu populari statuta sunt, & ordinata. Verbi gratia. Lege statutum est in statu populari q; principatus sint breues: puta sex mensium: vel alicuius parui temporis, & non amplioris: & istud accipiendum est, si sint plures similes in repu. Et rationem eius duplicẽ assignat. Prima est, q; vbi sint similes oportet æqualiter recipere. ergo vt omnes possint attingere ad principatum oportet accipere legem illam.

Intueri licet quasdam respu. durare, non solũ ex optimatibus: verum etiam ex paucorum potentij. non quia per se ipse stabiles sint: sed quia hi qui gubernant, recte se gerunt, tam erga eos, qui sunt extra rempublicã, q; erga eos qui in rei publicæ gubernatione versantur. Erga eos, qui dem qui non participes sunt gubernationis, nō afficiendo ipsos iniurijs: ac præstantiores ipsorum ad participationem reipublice recipiendo: cupidusq; honoris non deprimendo: neq; multitudinem suis commodis fraudando. Erga illos vero, qui socij in gubernanda republica sunt, humane inuicem ac populariter se gerẽdo. Æqualitas enim illa quæ in populari statu affectat, ea in similibus, non solũ iusta est: verum etiam vtilis.

sic enim omnes poterũt attingere ad principatũ: quia ex quo non durabit principatus nisi per sex menses, multi poterunt succedere in eo. Hoc autem q; similes æqualiter recipiunt, populare est: et ideo in repu. in qua sunt plures similes, aliqua popularia ordinanda sunt: propter quod in talibus: in quibus sunt multi similes sũt duces populi: sicut dictum est prius. Alia ratio est: quia si statuatur q; principatus non duret nisi per sex menses: tunc status paucoru & optimatum minus incident in potentiam: id est in aliã speciem status paucorum, in quo valde pauci principantur diuites valde, & non s; legem. Et ratio est: quia non est facile aliquẽ consimiliter malignari in paucorẽ tẽpore, & in multo: qm in statu paucoru & populi: propter hoc fiunt tyrannides. Quia autẽ in vtraq; assumuntur illi qui excellunt alios tyrannizantes: sicut in statu populari, duces populi, in statu paucorum, potentes valde: aut quia illi qui habent principatus excellẽtes, multo tempore principantur. Deinde cum dicit.

Conseruantur autem respu. non solum ex eo quia procul sint a periculis: verum etiam interdum quia propinqua sunt. Homines enim formidantes, vigilantius intendunt ad reipub. custodiam. Itaq; oportet eos qui rempublicã saluam esse volunt, formidines quasdam parare, vt caueant, neq; dissoluant, quasi nocturnam quandam custodiam, reipub. obseruationem: & quod longe abest, propinquum facere.

Ponit principia per quæ saluantur respub. a corruptione propinqua: & primo ponit vnum cõse. Secundo ponit plura specialia: ibi. (Etiam nobilium &c.) In prima dicit: q; non solum saluantur respub. quia sunt remotæ a principijs corrumpentibus ipsas. sed etiam quãdoq; saluantur: quia sunt prope: & hoc quia qui timet de transmutatione reipublicæ tenent eam quantum possunt: & ideo principantes, qui curã habent de republica, oportet ordinare & præparare timores, vt possint conseruare rempublicam: & nihil corrumpatur eorum quæ ad rempublicã ordinantur: sicut debet ordinare propter obseruationem reip. vt ciuitas custodiatur de nocte: & præferre quod illud quod longe est, sit prope: vt q; inimici sint prope, & debet præcipere q; sint parati ad arma: quia ciues & etiã populares videntes talia, timebunt: et obseruabũt melius rempublicam. Deinde cum dicit.

Etiã nobilium contentiones seditio nesq; per leges quoq; oportet custodire conari: & qui extra contentiones sunt eos ante capere, tanquam malum ab initio exorians cognoscere: nō cuiusuis sit: sed ciuili viri.

Ponit documenta specialia. Et est intelligendũ q; resp. corrumpitur aliquando propter honores vel inhonorationes. aliquando propter in solentias ciuium, aliquando propter lucrum vel damnum: aliquando propter impotentiam, aliquando corrumpitur propter ineruditionem et inassuetudinem. Et s; hoc ista pars diuidit in quinque. In prima ponit documenta quæ præseruant a corruptione: quæ fit propter honores vel inhonorationes. In secunda ponit documentũ quod præseruat a corruptione quæ fit propter in solentias ciuium: ibi. (Cum vero.) In tertia ponit documentũ per quod præseruat respu. a corruptione quæ fit propter damnum & lucrum: ibi. (Maximum vero est.) In quarta ponit documentũ quod præseruat a corruptione quæ est propter impotentiam: ibi. (Et quod s;pe.) Quinto ponit documentũ quod præseruat a corruptione quæ accidit propter ineruditionem et inassuetudinem: ibi. (Maximum vero.) Prima in tres: quia resp. potest tripliciter corrumpi propter honores & inhonorationes.

tionem. Primo propter contentiōnem eorum qui sunt honorabiles in ciuitate. Secūdo propter distributionem honorum. Tertio propter intentum honoris præter proportionem: & s̄m hoc diuiditur in tres. In prima ponit nocumētū quod præseruat à corruptione quæ fit propter contentiōnem eorū qui sunt honorabiles in ciuitate. Secūdo ponit documentū quod præseruat à corruptione quæ fit propter distributionem honorū: ibi. (Ad mutationes vero.) Tertio ponit documētum quod præseruat à corruptione quæ fit propter incrementum honoris præter proportionem: ibi. (Cōe autem.) In prima dicit q̄ cū respub. aliquando corrumpatur propter contentiōnem insignium: & eorum qui sunt honorabiles cauēdum est per leges & per alia statuta ne accidant tales cōtentiones: & si acciderint curādum est qualiter possint sedari. Similiter cauēdum est: q̄ illi qui non sunt in contentiōne non ponantur in ipsa. Ista enim est principium multorum magnorū malorum. Ad ciuem autem pertinet cognoscere malum in principio non ad quemcūq; alium: & ideo in principio ciuis debet obuiare huic contentiōni: quia secūdum q̄ dictum est superius, cōtentiones diuitem valde de facili inualefcunt. Deinde cum dicit.

Ad mutatiōes vero quæ propter censum fiūt ex paucorum potentia atq; ex repu. quādo contingit hoc manētibus eiusdem censibus: aut pecuniarum copia facta, vtile in repu. est considerare vniuersum totius ciuitatis censum: ac præfens tempus ad præteritum conferre: nā in quibusdam ciuitatibus census agitur annuatim: in maioribus vero per trienniū, aut quinquenniū: & si sit multiplicatus, ac multo maior factus q̄ prius erat: illæ s̄m quem statuta fuerat reipu. gubernandæ habilitas, lege prouidere, vt census, vel augeatur, vel relaxetur: siquidē excedat, restringatur secundum multiplicationem. si vero deficiat, relaxetur ac minor fiat census taxatio.

Ponit secundum documentum quod præseruat à corruptione quæ fit propter distributionem honorum: & diuiditur in duas. In prima ponit elementū. In secunda tangit inconueniens quod accidit propter defectum huius: ex quo apparet ratio dicti: ibi. (In paucorū enim.) In prima intelligendum q̄ respu. omnis in principio instituta fuit in aliquo ordine: ut q̄ principatus dureret per annū uel bienniū: q̄ habentes tantas diuitias vel tantū honoratū attingant ad principatū: vel aliud huiusmodi. Contingit autem recedere ab isto ordine vel s̄m excessum vel s̄m defectum remanente tamen illa repub. Dicit igitur q̄ cū in repu. aliquando fiat transmutatio propter honorabilitatem: sicut in statu paucorū & repu. s̄m intensiōem & remissionem: & hoc manente eadē repub. expedit considerare ordinē: qui nunc est in ciuitate cōferendo ad statum in quo respu. fuit instituta à principio: puta si in aliqua fuit institutum in principio q̄ principatus duraret per annum cōsiderare ad istud tempus: in maioribus autem ad trienniū vel ad quinque annos. Et tūc considerandū est, si excessus ab illo quod fuit a principio institutus sit multiplex: & si defectus sit submultiplex: & siquidē recessus sit multiplex remittēdus est. & si sit defectus intendēdus est s̄m proportionem debitam s̄m primam institutionē lege posita q̄ liceat intendere & remittere honorabilitates quando videbitur faciendum. Deinde cum dicit.

In paucorum enim gubernationibus & in rebus, nisi hoc fiat, hic paucorum gubernatio: ibi potentia illa nimia insurget: illo autem modo ex repu. quidem popularis status: ex paucorum vero gubernatione respu. aut populus.

Ostendit inconueniens quod accidit propter defectum huiusmodi: & dicit q̄ vbi ita fiat sicut dictum est in statu paucorum et rebus, cōtinget tempus transmutari in paucorum potentiam: & paucorum potentiam in magis remissam in speciem illā quæ dicitur potētatus, in qua principantur valde diuites: & s̄m sententias proprias: non s̄m legem quæ pessima est. & hoc si fiat excessus secundum superabundantiam. si autem fiat remissio ex repub. fiet status popularis, ex paucorum vero respu. vel popularis status. Deinde cum dicit.

Commune autē est & in populari, & in paucorum gubernatione, & in omni repu. neq; augere nimium quenquam supra modum: sed magis conari paruos: et longi tēporis honores præbere: q̄ confestim magnos. corrumpuntur enim, nec cuiusuis est hominis prosperitatem ferre. Quod si accumulate dati sint alicui honores: nō sunt simul oēs postea auferendi: sed paulatim.

Ponit elementū quod præseruat à corruptione quæ est propter incrementū honoris præter proportionem: & diuiditur in duas. In prima ponit documentū. In secūda adiungit aliud secundum documentū: quod præseruat à corruptione quæ est propter excessum potentie: ibi. (Maxime vero.) In prima dicit q̄ istud est cōe in statu populari & paucorum & vniuersaliter in omni repu. ad saluationem: q̄ non permittatur aliquis crescere s̄m aliquā dignitatem præter proportionē vel dignitatem: sed dandi sunt parui honores secundum multum tempus magis q̄ magni valde & s̄m breue tempus. Et ratio huius est: quia ciuitates propter huiusmodi excellentias præter proportionem corrumpuntur. Iterum non omnes possunt ferre bonam fortunam, hoc enim est virtuosum: sicut enim dicit philosophus in quarto Ethic. Sine virtute non est facile ferre moderate bonas fortunas. Et ideo si dentur alicui nō virtuosus honores præter proportionem ad alios ciues & ad dignitatem ipsius: grauabit eos & destruet ciuitatem. Si autem non fiat ita semper: sed dentur alicui a casu: vel propter aliquam causam tales honores & simul: nō simul auferendi sunt omnes: sed paulatim & secundū modica, paulatim enim adimētes nihil videbitur sibi adimere, modica enim parum reputantur. Deinde cum dicit.

Maxime vero lege ita prouidere conandum est vt nemini sit excessiua potētia, neq; amicorū neq; pecuniarū. Quod si ita cōtingat p̄ absentiam remouendæ sunt huiusmodi hominū clientele.

Ponit documētum quod præseruat à corruptione quæ est propter excessum potentie: propter similitudinem ad præcedens: & dicit q̄ maxime ordinandū est a legibus vel alio quocūq; conuenienti q̄ nullus fiat multum excellens præter proportionem in potentia: nec amicorum: nec pecuniarum: tales enim potentie de facili sicut dictū est in tertio huius possent corrumpere ciuitatem. si autem non sic ordinetur semper sed contingat aliquem vel aliquos excedere alios in potentia: tunc ordinandū est, q̄ habeat mansiōnem diuisam a ciuitate: quia tunc minus poterit grauare ciuitatem. Deinde cum dicit.

Cum vero ex priuata etiā vita res noue oriatur: magistratus constituendus est quidam, qui sit quali in specula, ad mores ciuium intuēdos: ne quis ita viuatur, vt teipublicæ nocere possit: in populari quidem statu, ne aliene viuatur à popularitate: in paucorum autem potentia, ne aliene à natura eius gubernationis: eodemq; modo de alijs speciebus rerum publicarum.

Tangit

Tangit documentū quod præseruat a corruptione quæ fit propter insolētiā ciuitatis. Et quia exultatio & elatio propinquæ sunt insolētiæ quæ est ab elatione: adiungit elementum contra exultationem & elationem: ibi. (Et si quid.) In prima intelligendum est: q̄ vita vno modo dicitur anima quæ est principium operationis s̄m q̄ dicimus anima & vita sunt idem, alio modo dicitur vita operatio cuius anima est per se principium. Tertio modo dicitur conuersatio in qua aliq; assuetus est: & quæ delectat ipsum, et sic accipit hic philosophus vitam et dicit: cum ciues insolēscant & declinent à republica propter proprias vitas: oportet ordinare quandam principatum qui consideret quis insolēter viuatur in ciuitate, & nocuus est ad rempublicam: sicut sunt illi qui multum expendunt in ciuitate & nescitur vnde habeant: vt puta in statu populari qui non cui sint: similiter etiam in statu paucorum: & sic de alijs rebus publicis. Si enim tales dimittantur, erit detrimentū ciuitatis. Cum enim nimis expendant cum substantia eorum finita sit: oportebit eos iniuriari & accipere ab alijs. Deinde cum dicit.

Et si quid exultet, elatumq; sit in ciuitate, per partes, obseruare propter easdē causas: cuius remedium est semper cōtrarijs partibus magistratus & res agendas cōmittere. Contrarias partes voco, ceu præfates viros multitudini: & diuites pauperibus. Conādumq; est vel admiscere pauperes cū diuitibus: vel medios augere: hi enim dissoluet seditiōnes ob imparitatē procedentes.

Adiungit aliud documētum contra exultationē & elationē & dicit: q̄ q̄ per exultationē & elationem accidat dissēsiōnes in ciuitate et insolētiæ, diligētī remedio prouidendum diuisim et sigillatim obseruandum est, si enim dimittantur qualitercūq; se habere vt voluerint in huiusmodi ludis et exultationib; sicut ad reipu. bonum ciues insolentēs, & bona sua expēdēt s̄m q̄ nō oportet. Vnde accidet q̄ oportebit accipere vnde cūq; & propter hoc cauendum est qualiter fiant. Est autē remedium ad hoc, q̄ semp in huiusmodi actionibus & elationibus accipiantur partes oppositæ: & virtuosū ponantur cum multitudi ne: vt per virtutem multitudinis excessus reprimatur. Si militer ponendi sunt pauperes cum diuitibus: vt excessus eorum adinuicem reprimatur. Et si multitudo misceatur cum diuitibus, adiungendi sunt medijs. Et si vna pars vellet excedere: alia pars cum medijs reprimet eam, per hoc enim destruantur seditiōnes: quæ fiunt propter inæqualitatem: quia si diuites velint excedere, egeni turbantur contristatē, et seditiōnem procurant, per medios autē istud sape sedatur. Deinde cum dicit.

Maximum vero illud est in omni republica & legibus & cetera omni diligentia constitutum: ne ex magistratibus lucra proueniant.

Tangit elementum quod præseruat à corruptione quæ est propter damnum & lucrum: et diuiditur in duas partes. In prima ponit elementa specialia præseruantia à corruptione quæ est propter damnum & lucrum. In secunda ponit documentum magis generale: ibi. (Simpliciter autē quæcūq; in legibus p̄desse diximus &c.) Prima in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda ostendit quot exigitur ad perfectionem principatus ratione cuiusdam dicti: ibi. (Tria vero debent habere illi q̄ principales etc.) Prima in duas. In prima ponit elementū generale quantum ad omnes respublicas. In secunda ponit elementa particularia quantum ad quosdam determinate: ibi. (Oportet autem in populari statu diuitibus parcere etc.) Prima in duas. In prima ponit documentum. In secunda manifestat: ibi. (Id autem maxime in paucorum etc.) In prima dicit q̄ documētum maximum in omni republica ad saluandum ipsam est ordinare & videre: ne principatus sit

lucratiuus: quod potest exponi dupliciter. Vno modo q̄ principatus nō vendatur: quia si venderet, tunc qui plus haberet in pecunijs plus haberet de principatu: quod est inconueniens. Alio modo potest sic exponi: q̄ principatus non sit lucratiuus: hoc est q̄ principans ex principatu nō lucretur. Deinde cum dicit.

Id autem maxime in paucorū gubernatione est obseruandū. Leuius enim ferunt populi qui ab republica excluduntur: Quinimmo gaudēt, q̄ sua agere non impediuntur. At si existiment eos qui magistratus gerunt ex republica ditari, duplicē capiunt molestiam: & quod ab honore excluduntur: & quod à lucro.

Manifestat ex vtilitate quæ sequitur in paucorū & populari statu: et ideo primo ostēdit q̄ huiusmodi documētum sit vtile. Secundo qualiter potest fieri q̄ principatus nō sit lucratiuus: ibi. (Ad hoc autem.) Prima in duas. Primo manifestat ex vtilitate quæ sequitur in paucorū statu. Secundo ex vtilitate quæ sequitur in populari & optimatū statu: ibi. (Vnice vero.) In prima dicit q̄ istud documētum maxime expedit in paucorum statu: quia si diuites principantur & nihil lucrentur propter principatū: tunc populares si excludantur à principatu non indignabuntur nec tristabuntur: immo gaudebunt si permittant vacare circa propria negocia. Si autem credant q̄ ex principatu lucrentur aliqua furātes bona tristabunt propter duo. Primo quia non participabunt principatu: & tūc reputabunt se inhonoratos. Secundo quia nō habebunt lucrum sicut alij: & tunc mouebunt seditiōnes contra diuites. Quare manifestum est q̄ expedit multum in paucorum statu ordinare principantes ex principatu nihil lucrari. Deinde cum dicit.

Vnice vero etiam cōtingit simul existere popularem statum: & optimatū: si ita qui instituat, foret enim: vt & nobiles & plebei haberent quæ vtriq; vellent. licere enim omnibus rempublicā gerere, populare est. magistratus vero à nobilibus obtineri, optimatum. Hoc autē accidit quando ex magistratibus non proueniunt lucra. Pauperes enim magistratus nō volent, si nil insit lucrari: sed potius suis rebus proprijs intendere. Diuites autem quia non indigent ex republica lucrari, magistratus gerent.

Manifestat ex vtilitate quæ sequitur in optimatū et populari statu: & diuidit in duas s̄m duas vtilitates: quas ponit. Secunda: ibi. (Atq; ita &c.) In prima dicit, q̄ si istud statuatur scilicet q̄ principantes nihil lucrentur ex principatu contingit eandem rempublicam simul esse optimatum & popularem. si enim hoc statutū fuerit & insignes & diuites & populares habebunt ea quæ volunt habere. hoc autem pertinet ad popularem statum, scilicet, q̄ omnibus liceat principari. Quod autem insignes principent pertinet ad optimatum statum. Ista autem contingit si nihil lucretur ex principatu: quia pauperibus licebit principari: sed nolunt eo quod non est lucrum: sed magis volunt vacare circa propria negocia. Sed diuites poterunt principari: quia non indigent bonis communibus: nec propter curam propriam poterunt impediri. Quare manifestum est q̄ vtriq; habebunt quæ volūt: his autem sic se habētibus bene simul saluantur popularis & optimatū status. Quare manifestū est: q̄ expedit ordinare q̄ principantes nihil lucrentur ex principatu. Deinde cū dicit.

Atq; ita continget, egenis quidem ditari ob operam rebus suis impensam: nobilibus vero, non subijci cuiusq;.

Ponit

Ponit secundam vtilitatē & dicit qd si ita ordinētur qd nihil lucrētur diuites ex principatu, accidet, qd egeni erūt diuites, quia poterūt curare de proprijs. Insignes autē non subiciēt deterioribus. Hoc autē maxime appetunt isti scilicet nō subici: illi vero diuites fieri. quare erit pax & concordia in ciuitate. hęc autē sunt causa salutis ciuitatis. quare manifestū est quod expedit sic ordinari: qd nihil lucentur ex ipso principatu. Deinde cum dicit,

Ad hoc autē vt non surripiantur pecunię publicę editio fiat pecuniarū ciuibus omnibus presentibus: & descriptę p societates, & ordines & tribus deponantur. Quod vero magistratus sint absq; lucro, statuendū per legem sunt honores his qui optime se gesserint.

Declarat qualiter contingit fieri principatus nō lucratiuos per duo documenta: & dicit qd ne principātes furen tur bona cōmunia ordinandū est: qd communis pecunia tradatur in pręsentia omnium ciuiū: & qd habeantur rescripta siue litterę super his quę reponentur apud societas vel contubernia: vel aliquas tribus: sic enim nō poterunt furari de bonis cōibus. Secundum documentū est: qd loco lucri ordinentur honores qui fiāt eis & reuerētię: puta si veniat ad ciuitatem qd recipiatur cū magna reuerētia & solennitate: & alia huiusmodi. sic enim minus appetent bona communia. Deinde cum dicit,

Oportet autē in populari statu, diuitibus parcere: ac non modo possessiones eorum nō auferre: sed ne fructus quidem earum: quod in quibusdā ciuitatibus imprudēter fit. Melius etiā est volētibus prohibere: vt munera illa subeāt quę sint magni sumptus: ac nullius vtilitatis, cęa choros exhibere: & ludos, & cętera hmōi mūnera.

Ponit elementa particularia per quę saluantur popularis & paucorum status a corruptione quę est a diuitibus propter damnū: et primo ponit illa documenta. Secundo declarat quod expedit vtriusq; scilicet populari et paucorū statui: ibi. (Vtile est.) Prima in duas. Primo ponit documentum quantum ad popularē statum. Secundo quantum ad paucorum. ibi. (In paucorum.) In prima dicit qd vt saluetur popularis status oportet non solum qd possessiones non sint quales: sed plus habeāt diuites qd pauperes: imo etiam de fructibus oportet qd non sint quales: sed qd plus participant diuites: quia aliter diuites mouebunt seditio nem: & contingere poterit quod corrūpetur respublica: quod latet in quibusdā rebus publi. Sed istud magis est ordinandum qd nullus faciat expensas & oblationes sumptuosas & non vtilēs: puta choreas & ludos: & alię tales expensę debent prohiberi in ciuitate & consimiles: quia non sunt vtilēs: imo sunt nociuę. Deinde cum dicit,

In paucorū vero gubernatione, cura est pauperum suscipienda diligenter: & officia quibus sunt salariā constituta istis tradenda: & si quis diuitum eos contumelia affecerit: maior pœna est constituenda, qd si ipsi inter se idem fecissent. Et successio in hęreditatibus per cognationem sit: nō per donationem: nec valeat quisquā plures hęreditates capere: sed vnā solūmodo. per hunc enim modū magis quales erunt facultates: & egenorū permulti ad abundantiam traducentur.

Ponit documentum quantum ad paucorum status: & ostendit quid oportet facere ne pauperes moueant contra diuites: & dicit qd in paucorū statu oportet principātes habere multam curā de pauperibus: & est expediens: vt dent eis principatus: ex quibus possint aliqua habere.

Et si aliquis diues iniuriatus fuerit alicui pauperi magis puniatur qd si alicui diuiti: sic enim non facient pauperes seditiones contra diuites. Iterum oportet ordinare qd hęreditates: perpetuo distribuant & fm genus non fm donationem et ad tempus. Et oportet ordinare qd vnus non habeat plures hęreditates qd vnā. Et ratio huius est: quia sic possessiones erunt magis quales: quod appetunt populares, & plures pauperes poterūt ad abundantiam necessariorum pertingere. & si sic fiat saluabitur magis paucorum status. Deinde cum dicit,

Vtile est etiam in populari statu, & in paucorum gubernatione, aliorū vel æqualitatem vel præstantiam tribuere his, qui minus participant repub. In populari quidem, diuitibus: in paucorum vero gubernatione, egenis. Exceptis tamē his magistratibus, in quibus ius auctoritasq; repub. consistit: hi enim solis his: qui sunt ex repu. committi debent.

Ostendit quid expedit cōiter in vtraq; repu. & dicit qd hoc expedit in populari & paucorum statu: quod si bona aliquorum per sententiam alicuius magistratus in communi distribui debent: distribuantur illa plus illis: qui nō attingunt ad repū. in populari statu quidem diuitibus, in paucorum vero statu pauperibus. Veruntamen si magistratus sint in quibus sit plurimum auctoritatis, nō debent distribui illis qui non attingunt ad principatum in populari statu scilicet diuitibus: sed debet attribui diuitibus in paucorum multitudine in populari: sed in omnib; alijs istud habet veritatem: qd quę veniunt ad commune debent distribui his qui attingūt ad repū. sic enim optime saluabitur vtraq; repub. Deinde cum dicit,

Tria vero debent habere illi, qui principales magistratus sunt suscepturi. Primum, vt ament præsentem ciuitatis statum. Deinde, vt habeant potentiam maximam ad ea exequenda quę magistratus requirit. Tertium, vt habeāt virtutem & iustitiam, in vnaquaq; repu. ad ipsam repū. nisi enim iustum idem sit in cunctis rebus pub. necesse foret & iustitię esse differentias.

Declarat quę requiruntur ad perfectionē principantis in principali principatu. & primo facit hoc. Secundo mouet quasdam dubitationes: ibi. (Habet autē dubitationē.) In prima dicit: qd debentem perfecte principari principali principatu tria oportet habere. Primum est amor principatus: oportet enim si perfecte debeat principari qd diligat principatū. Et ratio huius est: quia perfecte principās debet habere prudentiam: quia prudentia est recta ratio agibilem. Princeps autē cū habeat regere alios oportet qd habeat rectam rationem de agilibus. Quare oportet qd habeat prudentiam perfectam. Sed prudentiam nō potest habere nisi habeat appetitum rectū ad finem: hoc autē non potest esse nisi diligat finem & ea quę sunt ad finem secundum qd huiusmodi principatus principū est eorum quę ordinantur ad finē repub. Quare manifestū est: qd bene principātem oportet habere amorem ad principatum & repū. Secundo oportet qd habeat potentiam respectu operum principantis: quę maxima sunt. Et hoc patet: princeps enim habet dirigere in finem repub. subditos, inter autē subditos quidam sunt bene persuasibiles ratione. & quantum ad tales non est opus coactione. alij autē sunt quibus nō de facili suadetur a ratione: sed sunt inobedientes & insolentes: & pro talibus indiget potentia coactiua. cohercere autē & punire nō potest nisi habeat potētiā. quare manifestum est: qd oportet quod habeat potentiam. Tertio oportet qd habeat virtutem: & hoc apparet ex dictis, oportet enim principātem habere prudentiam;

prudentiam: hoc autē non est nisi habeat appetitum rectum. Sed rectitudo appetitus est per virtutē moralem. Quare oportet qd habeat virtutem & iustitiam secundum quilibet tempus. In quilibet enim repu. intenditur equale fm aliquam dignitatem propriam ei: & ideo in vnaquaq; repu. oportet esse iustitiam fm illam repū. Et dico fm illam repū. quia non est eadem iustitia fm vnāquamq;. Et hoc apparet: ratio enim habitus ex obiecto sumitur. obiectum vero iustitię iustum est. ergo ratio iustitię sumitur ex ratione iusti. Sed iustum non est idem fm vnā quamq; potētiā: sed sunt diuersę differentię eius. ergo iustitia non erit eadem secundum vnāquamq; repū. sed erunt diuersę differentię illius. Deinde cum dicit,

Habet autē dubitationem, quando hęc omnia non concurrunt in eodem, quemadmodum sumere oportet: ceu si sit quidam aptus ad rem militarem. Sit autē ille idem improbus: nec reipu. amator. Alter vero iustus & amator: sed ad rem militarem non aptus: cuius faciendā sit electio.

Mouet dubitationes: & diuiditur in duas fm qd mouet duas. Secunda. ibi. (Dubitari etiam &c.) Prima in duas. In prima mouet dubitationem. In secūda soluit. ibi. (Videtur inspiciendum &c.) In prima dicit, qd dubitationem habet, si vnus & idem non habeat ista omnia: sed vnus habeat vnum tantum: alius aliud cui attribuetur principatus: verbi gratia. si sit vnus qui habeat potentiam militarem: sed sit sine virtute nequę & reipu. inimicus. alius autem qui sit virtuosus & diligat rempublicam, impotens autē cui attribuetur principatus: vtrum ei qui habeat potētiā militarem, sed est sine virtute & nequitiosus: & nō diligat principatum. aut ei qui virtutem habet & diligit principatum: sed non est militaris. Deinde cum dicit,

Videtur inspiciendum esse ad duo: cuius magis participēt oēs: & cuius minus. Quapropter in re militari quidē, ad peritiam magis qd ad probitatē est respiciendum. pauciores enim sunt rei militaris periti: plures vero probitatis. Cōtra vero, in custodia & administratione ararij: Plus enim probitatis requirit, quā quantum habeant multi. sciētia vero huius cōmunis est omnibus.

Soluit istam dubitationem: & dicit qd in electioe principis oportet cōsiderare ad duo, scilicet, ad illud quod plus possunt ciues attingere ad finem principatus. Et ad illud quo minus. Et ratio huius est: quia principatus rationem sumit ex fine, & ea quę sunt ad finem, rationem sumūt ex fine. Et ideo ille est assumendus in principem, qui habet illud fm quod possunt magis pertingere ad finem repub. Et propter hoc in militia siue ducatu exercitus, magis cōsiderandum est ad experientiam: qd ad virtutē. Quia per experientiam in armis, possunt magis pertingere ad finē repub. qd per virtutem. Virtuosi autē minus experti sunt vt frequēter in talibus: sunt tamen meliores multum. Et ideo ad talem principatū magis debet eligi ille qui habet experientiam cum sola prudentia imperfecta, qd ille qui habet virtutē perfectam: & non habet experientiam. Sed in custodia siue in regimine ciuitatis & in administratione gratij, debet eligi ille qui habet virtutē: quia in tali principatu, requiritur magis virtus qd experientia quā multi habent. Scientia autē est cōis omnibus. oportet enim qd habeant scientiam principes, & in ducatu exercitus, & in regimine ciuitatis: aliter enim nō possunt dirigere in finē intentum ea quę sunt ad finem. Deinde cum dicit,

Dubitari etiam potest, si potētia ablit reipu. & amicitia, quid opus est virtute: sufficit enim illa duo ad reipu. vtilitatem.

Mouet secundam dubitationē. Et primo mouet eā. Secundo soluit. ibi. (An qd &c.) In prima dicit qd dubitabit aliquis si quis diligat tempus, & potētiā habeat ad quod necessaria est virtus. Nō enim videtur qd sit necessaria, qd per alia duo. scilicet potētiā et amorē, videtur qd possint fieri ea quęcunq; expediunt ad principatū. Deinde cū dicit,

An quia fieri potest vt duo illa habentes sint intemperati: itaq; vt sibiipsis non obtemperant scientes & amantes seipsos: sic etiā erga repū. nihil vetat ita se habere quosdam.

Soluit dubitationem: & dicit: qd cum potētia & amorē ad principatum requiritur virtus si debeat bene & perfecte regi: quia habentes potētiā ciuilem & amorē reipu. contingit esse sicut incōtinentes: hoc est sic esse dispositos ad tempus, sicut incōtinentes est ad seipsum: ergo sicut erat de incōtinentes: sic est de istis. Nunc autē sic est qd incōtinentes quāuis habeat rectum iudicium & scientiam de agibilibus & amorē sui: nihilominus tamen proficquitur concupiscentias & motus passionū. Et sic non proficit ei sciētia quā habet de agibilibus. Sic igitur erit de istis, qd quāuis diligant principatū & habeant potētiā: quia tamen non habent virtutē: per quā regulent suas operationes: deficient & male se habebunt in principatu. Deinde cum dicit,

Simpliciter autē, quęcunq; in legibus prodesse diximus, cuncta illa tempus seruati.

Dat vnum documentum generale. Et dicit, qd simpliciter illa de quibus sunt leges quę conferunt ad repū. saluant tempus. Leges enim sunt de conferentibus ad repū. publica vero saluant eam: & ideo de quibuscunq; sunt leges saluant tempus. Deinde cum dicit,

Et quod sæpe iam diximus, maximum fundamentum est custodire, vt potentior sit ea pars quę tempus. saluam esse velit, qd illa quę nolit.

Postquā philosophus posuit elementū per quod saluatur respu. a corruptione quę est propter lucrum: nunc ponit elementū per quod saluatur a corruptione quę est propter impotentiam. Et primo ponit elementū. Secundo adiungit aliud circa hoc pp conuenientiam: ibi. (Præter hęc &c.) In prima dicit: qd maximū & efficacissimum documentū ad saluandam repū. est procurare: vt pars illa quę diligit & vult saluationem reipu. sit valentior & potentior, qd alia quę nō vult nec diligit: sic enim semper vel quam maxime durabit respu. Deinde cum dicit,

Præter hęc autē omnia latere non oportet: qd modo latet eas respu. quę transgrediunt mediū.

Adiungit circa hoc aliud documentū cōtra recessum a medio. Circa quod duo facit. Primo ponit elementum. Secundo ex hoc concludit aliud: quod speciale est in populari statu: ibi. (Aberrāt vero &c.) Prima in tres. In prima ponit documentum. Secundo assignat rationem: cū dicit, (Multa enim &c.) Tertio cum dicit, (Quapropter &c.) concludit elementum declaratum. In prima dicit qd præter omnia elementa quę dicta sunt oportet non latere, scilicet quid est mediū & proportionale: per quod saluatur respu. vt conseruetur: & non fiat transgressio ab eo: recessus enim ab huiusmodi mediū causa est transgressionis facta in pluribus. Deinde cum dicit,

Multa enim quę popularia videntur: popularem statum dissoluunt. Multa etiam quę paucorum esse videntur: dissoluunt paucorū gubernationem. Qui vero existimāt hanc esse vnam virtutē, trahunt ad excessum: ignorantes, qd quę admodum nasci excedit rectitudinem laudabilem, ad aquilnā esse vel simum: sed tamē adhuc pulchritudinē ac gratiam retinet. At si quis magis

gis trahat ad excessum: primo quidem abicit congruentem mensuram partis: tandem vero ita disponitur, ut non natus appareat propter superexcellentiā ac defectum contrariorum. Eodem modo & de alijs partibus. Contingit autem hoc & circa alias gubernationes. Nam paucorum quidem potentia & popularē sufficēter se habere contingit. Et si transgrediantur ab optimo statu: quod si quis intendat magis, ut tranq̄ earū deteriorē primā faciet, tandem vero neq̄ rempu. esse.

Assignat rationem documēti: & dicit quod bene oportet saluare medium: quia videmus quod multa quae apparet esse popularia: corrumpunt popularem statum propter hoc quod recedunt a medio. Similiter multa sunt quae corrumpunt paucorum statum quae videntur esse paucorum. Qui autem credunt esse virtutis opus intendere quantumcunq̄ ea quae videntur saluare vnaquāq̄ rempu. puta credentes opus virtutis popularis esse quantumcunq̄ intendere popularia, & paucorum statui intendere facientia ad statum paucorum omnia quantumcunq̄: declinant a medio sicut excessum, & corrumpunt volentes saluare. Sicut enim est in partibus corporis: sic est in repub. Sic autem est in partibus corporis: quod est aliqua determinata commensuratio partium sicut partes pulcherrimae se habent. Sicut naris quae si parum transgressa est ad simum vel aquilinum: adhuc pulchra est & gratiosa in aspectu: si tamen plus declinet ad excessum vel defectum. Primo contingit declinare a medio ratione: in qua manet forma naris. Finaliter autem tantum contingit declinare quod non contingit remanere formam naris propter excellentiam vel defectum. Eodem modo se habet in alijs partibus corporis. Similiter se habet circa alias respu. contingit enim popularem & paucorum statum esse in ordine optimo sicut illas respu. si autem aliquis declinet vel secundum intensiōem vel secundum remissionem: faciet rempu. peiorem. Tandem autem poterit intendere vel remittere quod corrumpet ipsam omnino. Et sic manifestum est quod ad saluationem respu. oportet considerare quid est medium: in quo saluatur respu. Deinde cum dicit.

Quapropter id non ignorari oportet a legis conditore: ac civili homine, qualia popularium feruent populi statum: & qualia paucorum apparentia, evertant paucorum gubernationem. Nulla enim istarū videtur stare posse absq̄ opulētis & multitudine: sed quā adaequatio fiat facultatum: alia necesse est esse rempu. Itaq̄ dissoluentes leges quae sunt circa excellentiā dissolunt respu.

Concludit elemētum iam declaratum: & dicit propter hoc quod quaedam popularia corrumpunt statum popularem: & quaedam ad statum paucorum pertinentia corrumpunt paucorum statum: oportet legislatorē & ciuē non ignorare quae & qualia pertinentia ad statum paucorum evertant statum paucorum: & popularia popularem. Nulla enim istarū potest esse sine diuitibus & sine pauperibus. Sunt enim de integritate reipu. multitudo & diuitia: propter quod si aliquis voluerit adaequare substantias omnino & ita omnes aequaliter esse diuites: non remanebit eadem respub. sed corrumpetur. Et sic manifestum est quod illi qui procedunt excedendo legibus ad hoc ducentibus transmutant & corrumpunt rempu. Deinde cum dicit.

Aberrant vero & in populari statu: & in paucorum gubernatione. In populari quidem, ductores populi: ut multitudinem dominam legū efficiant. Ob id enim faciunt semper ciuitatem

opulētis repugnantem. At oportebat contrarium videri semper dicere pro opulētis. In paucorum vero gubernatione, pro populo, eos qui rempub. gubernant: & contraria iurare quae nunc iurent. In quibusdam enim ciuitatibus nunc iurant. Populum odio habeo: & consilio annitar, ut male habeat. Expedi autem simulare ac fingere contrarium: atq̄ ita iuramentum concipere: non afficiam populum iniurijs.

Ponit elemētum speciale ad saluandum popularem, & paucorum statum: & dicit quod adhuc manifestum est quod in paucorum & populari statu est error. In populari quidem peccant ductores populi in statu populari, scilicet in quo tota multitudo velut monarchia quadam dominatur, non sicut legē. ductores enim pugnantēs contra diuites diuidunt ciuitatem in duos. aduantes enim multitudini mouent eā contra diuites. hoc autē non est faciendum si debeat popularis status saluari: sed multitudo pro diuitibus debet videri facere quod volunt. Sic enim saluari poterūt: In paucorum statu, si peccat paucorum potentia, opprimens multitudinem: ex quo contingit corruptio paucorum status. Et ideo si debeat saluari oportet paucorum potentia videri facere pro populo, & facere iuramentum contraria eis quae faciūt. consueuerunt enim paucorum status potentia cum instuntur in principatibus iurando dicere. Iuro quod populum odio habeo: & consilio annitar ut male habeat. Similiter in populari statu, iurat populus malignus ero diuitibus & consulam quae illi mala esse sciam. Hoc autem non est faciendum. Sed oportet opinari contrarium esse faciendum, & inlinuare in iuramento quod potentes paucorum non faciant iniustum populo. Et populus debet iurare: quod non iniuste agat contra diuites. Deinde cum dicit.

Maximum autē omnium quae dicta sunt ad reipu. stabilitatem est: id quod nunc parui faciūt, oēs erudiri ad reipu. disciplinam. Nil enim profunt vtilissimae leges quae a gubernatoribus decernuntur: nisi moribus instituti: & disciplina imbuti homines fuerint: si leges populares: populariter: si paucorum potentia, ad hanc ipsam gubernationem. Nam si est in vno intemperantia, est etiam in ciuitate, disciplina autem reipu. est non ea facere per quae latentur pauci potentes, aut populares: sed per quae valeant, illi quidem, paucorum gubernationem tenere. Hi vero, popularem: nunc autem in paucorum potentia gubernatorum filij delictis intendunt. Tenuiorum autem filij, Gymnasticis laboribusq̄ exercētur: itaq̄ & volunt, magis, & possunt res nouas moliri.

Ponit elemētum quod vniuersaliter saluat rempub. a corruptione quae est propter ineruditionem & inassuetudinem. Et primo facit hoc. Secundo reprobatur quoddam obseruatum in populari statu. ibi. (Populari vero &c.) In prima dicit quod inter omnia elementa maximum & efficacissimum ad saluandam rempu. quod modo omnes negligunt est: scilicet erudiri in legibus, & in eis quae ordinant ad rempu. & assuescere in illis. Ratio autē quare oportet assuescere in illis est: quia illa in quibus homines sunt assueti delectabilia sunt eis & magis placent. & magis diligunt. Quae autem magis diliguntur: magis saluantur. Si igitur assueti fuerint homines in his quae sunt reipu. plus diligēt & delectabuntur in illis: & sic conseruabunt eam. Si autē non assueti & eruditi fuerint in repub. & in legibus significandis ordinē reipu. puta si degentes in paucorum statu non fuerint assueti & eruditi legibus paucorum: & populares

lares legibus status popularis: nulla utilitas erit eis ex legibus, bonis & gloriosis existentibus. Sic enim continget esse in tali ciuitate: in qua sunt leges optimae: & tamen ciues non sunt assueti in illis: sicut est in incontinente. Sic autem est in incontinente, quod quamuis habeat rectum iudicium rationis aliquo modo, quia tamen sequitur impetum passionum non proficit sibi rectitudo rationis. Si militer in proposito, quāuis ciuitas habeat bonas leges: si tamen non sunt ciues assueti & eruditi in illis, non proficient eis: quia non operabuntur secundum illas. Sunt autem erudiendi & assuescere debent non in illis ad quae si possunt pertingere delectabuntur tam pauci potentes, quae populares: sed in illis in quibus eruditi poterūt obseruare rempub. ut populares in illis per quae poterūt viuere populares & seruare popularem statum. Paucorum potentes in illis per quae poterūt obseruare paucorum statum: & viuere secundum illum. Nunc autem in ciuitatibus accidit contrarium: quia in paucorum statu filij diuitum nutriti sunt in delictis: & inclinatur ad eas: & in illis delectantur. Pauperes autem assueti sunt in laboriosis. Propter quod manifestum est: quod filij diuitum & pauperum volunt & possunt & magis viuere insolenter quātum ad rempu. Propter quod manifestum est quod in talibus non sunt erudiendi. Deinde cum dicit.

In populari vero statu, qui maxime videtur esse popularis, contra quam vtile sit constitutum est, huius rei causa est, quod male definiunt libertatem. Duo sunt enim quibus popularis status diffinitur: potestate summa populi, ac libertate. Iustum autē & aequum videtur esse. Aequum vero quodcumq̄ videatur multitudini id esse stabilitum. Liberum autē & aequum quodcumq̄ velit quis facere: ita quod viuat vnusquisq̄, ut vult, in huius populari statu: & ad quod gliscit: ut ait Euripides.

Remouet errorem specialiter accidentem in populari statu. Et diuiditur in duas. In prima proponit ipsum & tangit rationem eius. In secunda remouet ibi. (Sed hoc est prauum &c.) In prima dicit: quod in populari statu obseruatur aliquod quod videtur populare, scilicet quod contrarium est ei quod confert ad rempublicam, quod vnusquisq̄ viuat secundum quod voluerit. Et ratio huius est, quia male definiunt liberum. Sunt enim duo secundum quae diffinitus est popularis status, scilicet potestas & libertas: ut scilicet multitudo dominetur & secundum libertatem. Illud enim iustum dicitur quod est aequale. Aequale autem videtur illud in statu populari esse quod videtur multitudini. Liberum autem dicunt quod aliquis faciat, quicquid voluerit. Propter quod in populari statu quilibet viuat secundum quod vult, & secundum quod possibile est ei, & secundum quod plus abuat: ut dixit Euripides. Deinde cum dicit.

Sed hoc est prauum. Non enim putandum est esse seruitutem, viuere ad formam reipublicae, sed salutem. Ex quibus igitur mutantur respub. & corrumpuntur: & per quae seruantur, & permanent, ut simpliciter dicamus: tot & talia sunt.

Remouet istum errorem: & dicit quod non est opinandum seruitutem esse viuere secundum rempub. immo libertatem & salutem. Et ratio huius est: quia secundum quod vult philosophus. Liberum est quod est causa sui vel in genere causa agēis vel finalis. Vnumquodq̄ autem maxime dicitur illud quod est principale in eo. In homine vero principale est intellectus. Et ideo homo est maxime intellectus vel operatur secundum intellectum. ergo homo maxime dicitur liber cum operatur secundum intellectum & rationem: & ad bonū sui secundum intellectum & rationem. Cum autem viuat secundum rempu: operatur secundum

rationem. ergo viuere secundum rempublicam non est esse in seruitute: sed libertate magis. Et tunc recapitulat & dicit, quod principia ex quibus corrumpuntur & mutantur respu. & principia ex quibus saluantur: et mansueta sunt tot: quot dicta sunt simpliciter: ut est dicere, quod dicit propter principia saluantia & corruptentia monachias de quibus dicitur iam.

LECTIO OCTAVA.

Regi & Tyrannidis origo.

Restat nunc videre de vniuersa gubernatione rex quibus corrumpatur: & per quae seruari valeat. Ferē autē similia ac propinqua sunt illis, quae diximus supra de ceteris gubernationibus, illa quae circa regnum & circa tyrannidem contingunt. Nam regia quidem potestas, optimatū gubernationi respondet: tyrannis autem ex paucorum potentia illa postrema, & ex populari componitur. Quapropter perniciosissima est his, qui sub ea sunt: utpote ex duobus composita malis, & transgressionibus & delicta continens: quae ex ambabus illis proueniunt.

Postquam philosophus determinauit causas & principia corruptionis & saluationis rempu. in quibus plures dominantur: determinat causas & principia corruptionis & saluationis in quibus vnus dominatur: sicut sunt monarchia. Et diuiditur in duas. In prima determinat quae sunt causae & principia corruptionis & saluationis rerum publicarum monarchiarum. In secunda ostendit quae illarum est minoris durationis: ibi. (Atqui omnium &c.) Prima in duas. In prima praemittit intentum suum. In secunda prosequitur. ibi. (Existitq̄ &c.) In prima dicit quod postquam determinatum est quae sunt principia saluationis & corruptionis rerum publicarum in quibus plures dominantur. restat consequenter considerandum de monarchia quae scilicet sunt causae & principia ex quibus corrumpitur: & quae sunt principia & causae ex quibus nata est saluari. Illa autē quae accidit circa monarchiam regale & tyrannidem sunt similia eis quae dicta sunt de alijs rebus publicis. Nam regnum congruit statui optimatum. Sicut enim assumitur princeps sicut virtutē in statu optimatum. sic in regno: tyrannis autem componitur ex statu paucorum ultimo, qui est pessimus inter oēs paucorum status: & populari status ultimo, qui similiter pessimus est inter oēs populares status: propter quod tyrannidem ipsa multū nocua est subditis: cum sit composita ex duobus malis: & habeat peccata & transgressionibus vtriusq̄ illarū. Deinde cum dicit.

Existitq̄ generatio statim ex contrarijs vtriusq̄ istarum. Nam regia potestas pro tutela praestantium virorum contra populum reperta est: & fit rex ex praestantibus, per excellentiam virtutis, vel rerum gestarum: quae sint a virtute: vel per excellentiam huiusmodi generis.

Prosequitur & diuiditur in duas. In prima praemittit quiddam de istis monarchiis: quarū quaedam dicta sunt prius. In secunda prosequitur de causis corruptionis & saluationis ipsarum cum dicit. (Vt igitur &c.) Circa primum duo facit. Primo ostendit ex quibus componitur vtraq̄ monarchia. Secundo declarat quoddam dictum de tyrannide: ibi. (Quod autē &c.) Prima in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda ostendit quid intenditur in vtraq̄: cum dicit. (Tyrannis autē &c.) Adhuc prima in duas. In prima declarat ex quibus componitur vtraq̄ monarchia ut appareat ex quibus corrumpitur & saluatur. In secunda declarat quoddam dictum. ibi. (Vt ergo diximus &c.) Adhuc prima in duas. In prima ostendit ex quibus componitur regnum. In secunda ex quibus

Tho. sup Poli.

1 ij tyran-

tyrānis. ibi. (Tyrānis vero &c.) In prima dicit, q̄ vtraq̄ monarchia ex contrarijs generatur. Regnum enim factū est propter auxilium bonorum contra multitudinem: ne multitudo grauaret ipsos studiosos: & assumitur rex ex virtuosus excedens secundum virtutem: vel in opere virtutis: vel assumitur secundum nobilitatem generis: ne isti grauentur à multitudine. Deinde cum dicit,

✕ Tyrānis vero originem habet à populo, ac multitudine cōtra nobilitatem: vt populus iniuriam ab illis non patiat. Paret hoc ex ipsis his, quæ cōtingerunt. Ferè enim tyrāni, vt plurimū, facti sunt ex ducibus populorum: fidem adepti ab initio propter calumnias contra nobilitatem factas: tyrānides igitur aliq̄ in hunc modum constitutæ sunt ciuitatibus iam aduētis.

Ostendit ex quibus generatur tyrānis. Et primo ex quibus nunc generatur. Secundo ex quibus generabatur antiquitus. ibi. (Alia prius &c.) Dicit igitur q̄ tyrānis assumptus est à populo: & ex populo & multitudine contra diuites: et insignes ne populus molesteretur à diuitibus: hoc autem manifestum est ex his quæ contigerunt. Plures enim tyrāni vt est dicere facti sunt ex his qui erant duces populi quibus multum credebatur populus eo quod libenter imponebant crimina diuitibus calūniantes eosdem. huiusmodi autem tyrānides augmentatis ciuitatibus factæ fuerunt. Deinde cum dicit,

Alia prius ex regibus transgredientibus, patria iura, & affectantibus magis dominari. Alia ex electis ad principales magistratus. Antiquitus enim populi cōstituebant diuturniores administrationes & procuraciones. Alia ex paucorum potentia eligentium vnum aliquem ad maximos magistratus.

Ostendit ex quibus generabatur prius. Et primo facit hoc. Secundo facit modum generationis ipsius ex prædictis tangit: ibi. (Omnibus istis modis &c.) In prima dicit quod antiquitus tyrānides quæ factæ fuerunt ante istas, quædam factæ fuerunt ex regibus qui leges & consuetudines paternas in quibus nutriti fuerant transgrediebantur: & qui magis volebant principari principatu dominatio quæ est domini ad seruum, volentes vti subditis tanquam seruis. Contigit enim q̄ aliquis secundum hunc modum existens incepit tyrannizare & opprimere subditos: & sic ex rege factus fuit tyrānis. Aliquando autem fuit facta tyrānis ex eis qui electi fuerant ad principatus excellentiores & potentiores: antiquitus populus instituit multos principantes & inspectores populi siue rectores. Ex istis autem contingebat aliquos magis peruersos trahere ad se dominium ciuitatis, & tyrannizare. Aliquando etiam facta fuit tyrānis ex paucorum potentia viris eligentibus vnum potentem ad principatus maximos qui postmodum tyrannizabat. Omnibus istis modis fiebat antiquitus tyrānis. Deinde cum dicit,

Omnibus istis modis facultas fuit perficiendi, si modo voluerit, per potentiam sibi præexistentem: vel ex regia potestate: vel ex honoribus à populo exhibitis, ceu Phidon apud Argos: & alij alibi regiam potestatem habentes, tyrāni sunt facti. Circa Ioniam vero tyrāni & Phalaris ex honoribus. Panetius quoq̄ in Leuntinis: & Cypselus Corinthi. & Pisistratus Athenis. & Dionysius Syraculis: & alij eodem modo ex favore populorum apud quos multum poterant,

E Tangit facilem modum generationis ipsius tyrānidis. Et dicit quod huiusmodi tyrānides de facili poterant fieri ex prædictis: quia potetiam habebat. Quidam enim principabantur principatu regali. Et manifestum est quod tales potentiam habebant, propter quod de facili poterant fieri tyrāni. Alij autem principabantur principatu qui est secundum aliquam honorabilitatem. Tales etiam potentiam habebant: ideo de facili poterant tyrannizare. Et exemplificat. Quidam enim qui dicebat Phidon apud Argum fuit tyrānis: & quidam alij similiter principantes ex principatu regali. Illi autem qui tyrannizauerunt circa Ioniam & Phalaris assumpti fuerunt ex statu paucorum principatibus honorabilibus. Sed Panetius qui tyrannizauit in Leuntinis: & Cypselus qui in Corinthi: & Pisistratus qui Athenis: & Dionysius qui Syraculis: & alij qui eodem modo fuerunt tyrāni, fuerunt prius duces ex favore populorum. Isti enim potentiam habebat. Quare manifestum est q̄ facile fuit istos esse tyrānos, propter potentiam quam habebant. Deinde cum dicit,

Vt ergo diximus, regia potestas instituta est secundum optimatum gubernationem. Est enim secundum dignitatem, vel per virtutem propriam vel generis: vel per beneficia collata, vel per ista simul: ac potetiam. Omnes enim qui maxima beneficia in ciuitates gentesq̄ cōtulerunt: vel qui eam facultatem habuerunt: vt conferre valerent: hoc honore potiti sunt. Alij bello cōseruatis populis, ne in seruitutem deuenirent: quemadmodum Codrus, alij à seruitute liberatis: vt Cyrus: alij q̄ cōdidissent urbem, vel q̄ regionem acquisissent: quemadmodum Lacedæmoniorum: & Macedonum, & Molossorum reges.

G Probat quoddam dictum. Dixerat enim q̄ regnum est institutum secundum statum optimatum: hoc probatur. Et primo facit hoc. Secundo ostendit quod est officium regis: ibi. (Vult autem rex etc.) In prima dicit quod sicut dictum est prius. Regnum est institutum secundum statum optimatum. Et hoc apparet: quia institutum est secundum dignitatem vel virtutis: vel generis: vel propter beneficium impensum regioni: vel propter ista simul & potentiam. Et hoc apparet: quia omnes antiqui reges: vt ita dicitur: cum fecissent aliquod beneficium ciuitati vel genti regionis: vel qui potentes fuerant beneficiare istum honorem receperunt quod assumpti fuerunt in regem: quidam enim sicut Codrus qui preliatus fuit contra aduersarios ciuitatis: & prohibuit ne serui essent illis: factus fuit rex. Alij autem quia liberauerunt à seruitute: sicut Cyrus factus fuit rex Persarum: quia liberauit à seruitute regis Caldeorum. Alij quia ciuitatem cōstituerunt. Alij qui acquisierunt regionem: sicut reges Lacedæmoniorum: & Macedonum & Molossorum. Deinde cum dicit,

H Vult autem rex esse custos, vt qui diuitias habent nihil iniustum patiantur. Nec etiam populus afficiatur contumelijs.

Ostendit quod est officium regis. Et dicit q̄ officium regis est esse custodem iustitiae. Et vult custos esse iusti. Et ideo recurrere ad regem est recurrere ad iustum animatum. Et hoc apparet quia rex intendit bonum commune custodire & seruare. Hæc autem non potest nisi sit custos iusti. Et ideo officium suum est vt sit custos iusti: ita quod habentes possessiones & diuitias nullam iniustitiam patiantur à non habentibus. Nec populus sustineat aliquam iniuriam a diuitibus. Deinde cum dicit,

Tyrānis autem, vt sæpe iam diximus, ad nullam communem respicit vtilitatem: nisi gratia proprij

proprii commodi. Est autem obiectum tyrāni, quod placeat: Regis, quod honestum sit.

Ostendit quis est finis in vtraq̄ monarchia ex quo apparet vna differentia inter ipsas. Et primo ostendit quid vtraq̄ intendit. Secundo manifestat p̄ effectus. ibi. (Quæ obrem &c.) In prima dicit, q̄ tyrānis non intendit bonum commune: sed intendit proprium. Et ratio huius est: quia tyrānis intendit delectationem secundum sensum: & ideo appetit illud per quod existimat se habere eam: hoc autem est super excessus pecuniarum, propter quod intendit pecunias acquirere. credit enim per pecunias habere omnia: rex autem intendit bonum commune. Illum enim dicimus regem qui principatur propter bonum multitudinis. Talem autem oportet esse virtuosum: & ita nolle iniuriari subditis. Oportet ipsum esse diuitem: ne aliquid iniuste accipere à subditis compellatur. Deinde cum dicit,

Quamobrem & illa in quibus plus habent sunt, tyrānis quidem, pecuniæ. Regibus autem, honores. Et custodia regi à ciuibus suis est: tyranno autem, à peregrinis.

Manifestat quod dictum est per effectus. Et dicit quod propter hoc q̄ tyrānis appetit delectationes: propter quas appetit pecunias manifestum est: quod excessus insuper accipiendo pecunias tyrannici sunt. Intendunt enim tyrāni bonum proprium non commune: sed supergressiones honorum regales sunt magis. Et ratio huius est: quia rex debet esse excellens secundum virtutem. Excellentia vero virtutis debetur excellentia honoris. Et ideo ad regem pertinet habere excellentes honores: & magis supergressiones honorum q̄ pecuniarum. Econtrario autem est in tyrāno: & propter hoc idem etiam custodia regalis est ciuilibis: sed tyrannica est per extraneos. Et ratio huius est: quia rex dominatur subditis illis volentibus. Et ideo confidit de ipsis propter quod custoditur ab eis: tyrānis autem cum opprimat eos dominatur eis illis nolentibus. & ideo non confidit in eis, propter quod custoditur ab extraneis. Posset etiam aliter introduci illa pars. Tyrānis autem: vt diceret q̄ intendit assignare differentias inter regnum & tyrānidem: & diuiditur in tres propter tres differentias quas ponit. Deinde cum dicit,

Quod vero tyrānis contineat illa mala: quæ sunt & popularis gubernationis: & paucorum potentia manifestum est. Ex paucorum quidem potentia finem esse diuitias. Per has enim solas necesse est permanere, vt cōductos retineat custodes: vt sumptus faciat in educando: vt populo suo in nulla parte confidat. Itaq̄ arma ciuibus suis adimere: ac multitudinem populi conculcare: ac ex vrbe pellere: & vacuam habitatoribus ciuitatem reddere. Communia sunt paucorum potentia & tyrannidis.

Manifestat quoddam dictum de tyrānide: prius enim dictum fuit quod componitur ex duobus malis hoc declarat. Et primo declarat quæ mala habet ex statu paucorum. Secundo quæ mala habet ex statu populari. ibi. Ex populari autem &c.) In prima dicit quod manifestum est: q̄ tyrānis accipit mala quæ sunt in statu paucorum & multitudinis. Ex statu paucorum mala hæc habet: quia sicut finis status paucorum sunt diuitias: sic etiam in tyrānide. Sicut enim dominans in statu paucorum finaliter intendit diuitias: sic tyrānis. Item tyrānis est sicut solus sine amicis: sicut dominans in statu paucorum. Isti enim quia opprimunt multitudinem odio habentur: & ideo sunt soli sine amicis: sic tyrānis solus est: quia non habet amicos. Item sicut oportet dominantes in paucis habere cu-

A stodiam: quia multos inimicos habet & sunt sine amicis: sic oportet tyrannum custodiam habere, & quia hoc non potest sine diuitijs: ideo intendit diuitias. Item oportet ipsum non credere multitudini sicut potentatus paucorum: cum enim odio habeatur à multitudine: non confidit in ipsa: & ideo non credit eidem: & propter hoc prohibet multitudinem non habere arma sicut potentes paucorum: ne possit insurgere contra ipsum. Item habet turbam suspectam: & ideo expellit eos à munitioibus & ponit extraneos in eisdem. Item cōpellit eos morari in domo & non habere societatem adiuicem: ne possint machinari aliquid contra ipsum. Ista igitur omnia mala communia sunt potentia paucorum & tyrannidis. Cōsequenter cū dicit,

Ex populari autem habet, vexare nobilitatem: clamq̄ euertere, & aperte in exiliū pellere, tanquam aduersarios, & machinatores cōtra potentiam suam: Ex his enim & consilia aduersus eos iniuri contingit, alijs dominationem affectantibus: alijs seruitutem fugientibus. Vnde Periandri consilium Thrasibulo datum, super eminentes spicas decerpere, tanquam oportunum fuerit eminentiores ciuium de medio tollere.

Ostendit quæ mala habet ex populari statu: & dicit q̄ ex populari statu habet ista mala, scilicet impugnare diuites: & insignes interficere: & hoc manifeste & occulte: vtroq̄ enim modo tyrānis prosequitur insignes. Et habet ex statu populari pugnare & relegare eos tanquam illos qui machinantur & insidias præparant contra principatum. A diuitibus enim & insignibus fiunt machinationes: & procurantur dissensiones quandoq̄ à quibusdam: quia volunt principari. A quibusdam vero quia procurant forte aliquos alios principari non volentes sibi obtinere principatum. Vnde tyrāni multum quandoq̄ eos prosequuntur. Vnde Periander dedit consilium Thrasibulo tyrāno qualiter principatus suus duraret: habuit in consilio ab eodem sicut dictum fuit in tertio huius, oportunum esse excedentes spicas euellere, per quod innuebatur q̄ diuites & insignes oportet interimere.

LECTIO NONA.

Quibus ex causis tyrānis & regna dissoluantur.

V T igitur fere dictum est, eadem principia mutationum sunt existimanda & in rebus publicis & in vniuersi gubernatione. Per contumeliā enim, & per cōtemptum, & per cōtemptum, insurgunt pleriq̄ subiectorum aduersus dominantes. Iniuriæ vero maxime per contumeliā, non nunquam & per ablationem rerum fiunt. Sunt autem & fines ibi tales: quales sunt circa tyrānides & regna. O pes enim & honores qui in tyrānis regibusq̄ maximi conspiciuntur, affectant omnes.

Postquam philosophus præmisit quædam de monarchia: prosequitur de causis & principijs corruptentibus & saluantibus ipsas: & primo de corruptentibus. Secundo de saluantibus: ibi. (Seruantur autem.) Prima in duas. In prima determinat de principijs corruptentibus ipsas in vniuersali. Secundo determinat de principijs corruptentibus in speciali: ibi. (Corrumpuntur autem.) Prima in duas. In prima proponit principia corruptionis in vniuersali. Secundo prosequitur in speciali magis. ibi. (Insurgitur autem. In prima dicit q̄ sicut dictum est prius, principia ferè transmutationis & corruptionis rerum publicarum sunt cum principijs transmutationis & corruptionis monarchiarum: nam regnum est secundum statum optimatum: & ideo quæ sunt principia corruptionis status optimatum, sunt ideo quæ sunt principia corruptionis monarchiarum regalis. Tho. sup. Poli. I in Tyrān-

Tyrannis enim est fm statum paucorum & popularem vltimum: & ideo quæ corrumpunt illos, corrumpunt tyrannidem. Principia autē corrupcōtia monarchias sunt tria: contumelia: metus: & contēptus. Propter enim contumeliam & timorem & contēptum insurgunt subditi contra monarchas. Sunt autem aliquando contumelie propter iniuriam: quæ scilicet est in persona: aliquando vero sunt per subtractionem honorum priorū. Item monarchiarum & rerū. prædictarū prius sunt iſdem fines. Sicut enim intēduntur diuitiarum multitudo, & magnitudo in illis: sic intēditur magnitudo diuitiarum in tyrannide: & magnitudo honoris in regno. Ista autem omnia appetunt: & ideo aliquando fit iniuria propter corruptionem istorum. Deinde cum dicit.

Insurgitur autē quandoq; in corpus dominantis: qñq; in ipsam dominationem. Quādo enim per contumeliā adducuntur homines ad insurgendum: impetus fit in corpus. Cumq; sint contumeliæ partes plures: vnaquæq; illarū concitat ad iram. Irascētium vero plurimi vltionis causa impetum faciunt: non causa potentie.

Prosequit de istis causis & principijs corruptionis monarchiarum: & primo prosequitur de illis quæ sunt principia corruptionis per se. Secūdo adiungit vnū principium per accidens: ibi. (Eorum vero.) Prima in duas. In prima determinat causas insurrectionis. In secunda ostendit qui maxime insurgūt, ppter tales causas. ibi. (Maxime vero.) Prima in tres. In prima declarat qualiter aliquando fiunt insurrectiones contra monarchas propter iniustitiam. Secundo qualiter propter amorē. ibi. (Similiter quoq;.) Tertio qualiter propter cōtempum. ibi. (Alia vero.) Prima in duas. Primo enim declarat qd aliquando fit insurrectio contra monarcham propter iniuriā quæ est contumelia. Secūdo qd propter afflictionem corporis. ibi. (Multi et.) Prima in duas. In prima proponens distinctionem insurrectionis, assignat rationem quare contumelia affecti, insurgunt in corpus. In secunda declarat per exempla. ibi. (Quale fuit.) In prima dicit, quod aliquando insurrectiones fiunt in monarchijs in corpus principatium: aliquando contra principatum: & quæ fiunt propter contumeliam fiunt contra corpus. Et hoc patet: quia cum sint multe partes contumeliæ, quælibet est inductiua iræ: vt apparet secūdo Rhetoricæ. Irati autem ferē mouētur propter punitionem personalem magis quam propter depositionem à principatu: & ideo manifestum est quod insurrectiones quæ fiunt per contumeliam, fiunt in corpus: nō contra principatum. Deinde cum dicit.

Quale fuit illud filiorum Pisistrati, ob contumeliam enim sorori Armodij illatam, & ipsum Armodium compellatū, impetus in eos factus est, ab Armodio quidem propter sororē, ab Aristogitone autem, propter Armodium.

Manifestat per exēpla & primo de contumelia in personam cōiunctam qualiter fit causa insurrectionis in corpus monarchæ. Secundo de contumelia in personam propriam: ibi. (Plurimæ vero.) Primum declarat per quinque exempla: & secundum hoc habet quinque partes. Secūda. ibi. (Aduersus Periandrum.) Tertia. ibi. (Philippus vero.) Quarta. ibi. (Et Amintas.) Quinta. ibi. (Et Eunuchus &c.) In prima dicit, ita dictum est: quod fit insurrectio contra personam coniunctam monarchæ: sicut fuit insurrectio contra filios Pisistrati: nam cum cōtumeliam intulissent sorori Armodij: & vltius ipsum Armodium compellat sent. Armodius propter sororis contumeliam, & Aristogiton propter Armodium contra illos insurrexerunt. Et sic patet quod facta fuit insurrectio propter contumeliam in personam coniunctam. Deinde cum dicit.

E Aduersus Periandrum quoq; Ambraciæ tyrannum insidiæ factæ sunt, ex eo quia in potu, quem amabat puerum interrogauit: an adhuc ex se prægnans esset.

Ponit secundum exemplū, & dicit, qd quidam qui habitabant in Ambracia insidiati sunt cuidam, qui dicebatur Periander: quia iste Periander cum quadam vice biberet cū filijs illorum: dixit illis pueris, si erant prægnantes ex ipso: ipse enim forte abutebat eis: & ideo innuebat quod illis pueris fuisset abusus: & ideo quærebat, si ex ipso erāt prægnantes: tunc alij mori propter contumeliam puerorū insurrexerunt contra Periandrum. Deinde cum dicit.

Philippus vero à Pausania occisus est: quia non vlcisceretur cōtumeliam sibi factam ab Attalo.

Ponit tertium exemplum & dicit: qd insurrectio quæ fuit contra Philippum regem Macedoniae, facta à quodā qui dicebatur Pausanias, facta fuit: quia Philippus permisit Pausaniam cōtumeliam pati à quodam Attalo, qui erat coniunctus eidem Philippo vel consanguinitate, vel officio. Fuit autem iste Philippus rex Macedoniae patre Alexandri magni. Deinde cum dicit.

Et Amyntas paruus à Darda: quia iactaret se in illius ætate abusum esse.

Ponit quartū exemplum, & dicit quod Amyntas occisus est a Darda quia iactaret se in illius ætatem: & statū eius irrideret: qd erat passus. Deinde cum dicit.

Et Eunuchus ab Euagora Cyprio: qd enim mulierem elegerat eius filiam, quasi cōtumelia affectus eum necauit.

Ponit quintū exemplum et dicit qd Euagoras Cyprius insurrexit cōtra Eunuchum regē: quia eius filiam in concubina elegerat, & interfecit illum. Sic igitur apparet ex istis qd contumelia facta in personā coniunctam, causa est insurrectionis cōtra personā monarchæ. Deinde cū dicit.

Plurimæ vero inuasiones factæ sunt ex eo: quia in corpus verecundiam intulissent.

Declarat qd contumelia facta in personam propriam, causa est insurrectionis contra personam monarchæ. Et primo proponit. Secundo probat per exempla. ibi. (Qualis fuit inuasio illa Cratei aduersus &c.) Adhuc secunda diuiditur in quatuor fm qd declarat per quatuor exēpla. Secūda. ibi. (Fuit vna cum illo ad rem patrandam &c.) Tertia. ibi. (Paron vero.) Quarta. ibi. (Adamas vero.) In prima dicit qd multæ insurrectiones factæ sunt cōtra monarchas: quia faciebant contra cōtumeliam, vel verecundiam in personam alicuius. Deinde cum dicit.

H Qualis fuit inuasio illa Cratei aduersus Archelaum: semper enim molesta illi fuerat cōsuetudo eius. Itaq; parua etiā occasio sufficiens fuit: vel quia filiarum nullam sibi dederat: cum se daturum promisisset: sed primam occupatus bello aduersus Sirram & Arrabæum tradidit regi Elibæ. Alteram vero filiam minorem natu filio Amyntæ coniugauit, existimans per hunc modum minime sibi fore aduersaturum ex Cleopatra genitū: sed indignationis principij extitit, qd grauiter ferebat se ad libidinis gratiam haberi.

Declarat & dicit, ita dictū est qd pp contumeliā factam in personā propriā fiunt insurrectiones: sicut fuit facta insurrectio Cratei contra Archelaum. Iste enim Archelaus grauiter se habebat, ad Crateum colloquēdo & cōuersando. Causa enim quæ prætebat: et si vt sufficiens proponebat; minor

minor tamen fuit: & occasionalis magis scilicet quia Archelaus cum promisisset Crateo dare vnā de filiabus suis: nullam voluit dare: sed filiam primogenitā post bellum, quod habuit contra Syriam & Arabiam dedit cuidam regi qui dicebatur Cleuias, Filiam minorem dedit filio Amintæ: credens quod cum ille esset filius Cleopatræ nō esset aduersaturus. Ista enim causa insurrectionis prætebatur: sed causa principalis & principium inimicitie et separationis ab eo fuit: quia volebat eum ad concubitum inducere. Deinde cum dicit.

Fuit vna cū illo ad rem patrandā Hellanocrates Larissæus ob eandem causam. Quod enim abusus erat illius, nō vt promiserat, deducebat: ob contumeliā id fieri ratus est, nō ob amorem.

Ponit secūdum exemplū: & dicit qd Hellanocrates Larissæus insurrexit cōtra eundem Archelaum propter causam eandem. Cum enim sicut promiserat eum nō deduceret, & abuteretur ætate ipsius: credidit, qd hoc faceret propter contumeliam: & non propter amicitiam: & ideo insurrexit contra eundem. Deinde cum dicit.

Paron vero & Heraclides Aenij Cotym peremerunt patri mactantes.

Ponit tertium exemplum, & dicit qd Paron & Heraclides insurrexerunt cōtra Aenij Cotym & inferetes supplicium patri interfecerunt eum. Et hoc fuit propter contumeliam eis factam à filio illius. Deinde cum dicit.

Adamas vero à Coty rebellauit, quasi contumelia affectus: qd ab eo in pueritia exectus esset.

Ponit quartum exemplum & dicit qd Adamas recessit à Coty monarcha: quia cū esset puer ille Cotys castrauit eum: & tunc Adamas propter iniuriam quam passus fuerat, insurrexit contra illum. Deinde cum dicit.

C Multi etiam ob verberatum corpus, vel interfecerunt ira perciti: vel impetum fecerunt, quasi contumelia affecti: & contra homines in potestate constitutos: & contra reges.

Ostendit qd qñq; fit insurrectio propter afflictionem in corpore: & diuidit in partes duas. In prima proponit. In secunda manifestat cū dicit. Vt Megacles &c.) In prima dicit, qd multi qui afflicti fuerant in corporibus sustinētes percussiones, vel vulnera, insurgentes contra ipsum monarcham destruxerunt: siue interfecerunt. Alij autē passi iniuriam propter talem afflictionem, inuaserūt principatum & potentatum. Deinde cum dicit.

Vt Megacles apud Mitylenem magistratus circūeuntes: & clauis pulsantes cum amicis aggressus interfecit.

Manifestat quod dixit & diuiditur in tres secundum, quod manifestat per tria exempla. Secūda. ibi. (Et postea &c.) Tertia. ibi. (Archelai vero necis &c.) In prima dicit ita dictum est quod fiunt insurrectiones propter afflictionem. Sicut enim in Mitylene insula Megacles insurrexit contra quosdam conuicinos suos & circumstantes: propter hoc quod manus iniecerunt in eum clauis pulsantes: & verberates eundem: propter quod cum amicis suis interfecit eos. Deinde cum dicit.

Et postea Sinerdes verberibus cesus: & à muliere tractus Pentilon interemit.

Ponit secundum exemplum & dicit, qd postmodum, cum Sinerdes à Pentilone fuisset verberatus & cesus ab vxore eius euasisset, insurrexit contra illum: & interfecit eum. Deinde cum dicit.

Archelai vero necis princeps fuit Dechamnichus. Is enim primus ceteros aggressores com-

A mouit, & irritauit. Causa vero fuit irarum qd illū Archelaus Euripidi poetæ verberandum tradidisset. Erat vero infensus illi Euripides, ob maledictum in ipsius insuauitatem oris iactatum. Et alij cōplures tali de causa, vel interfecti sunt, vel in periculum insidiari venerunt.

Ponit tertium exēplum: & dicit quod Dechamnicus fuit dux, & causa principalis insurrectionis, quæ fuit facta contra Archelaum: & fuit primus exacerbās & commouens illos qui insurrexerūt in ipsum. Causa autem iræ quare alij insurrexerunt & ipse insurrexit, fuit: quia Archelaus tradidit eum flagellandum Euripidi poetæ: qui contra ipsum iratus infremuit: quia Dechamnicus dixit, quod os habebat fetidum: propter hoc motus Euripides flagellauit Dechamnicum, quod fuit causa iræ. Propter, quod insurrexit ipse contra Archelaum. Sic igitur multi insurrexerūt propter tales causas: & quidam ipsorum interfecti sunt: alij graues insidias & turbationes passi sunt. Deinde cum dicit.

Similiter quoq; propter mortem: hæc enim vna ex causis est, vt in repu. sic etiā in vnus gubernatione: ceu Xerxem Artapanes mortuus calumniā de Dario: qd eum suspēdisset Xerxes non iubente: sed putans illi veniam esse datam propter cœnam quasi ab ignoscente.

Declarat qd aliquando fit insurrectio propter timorem: & dicit qd sicut fit insurrectio propter iniuriam, sic aliqui fit propter timorem. Timor enim est vna de numero causarū insurrectionis: sicut iniuria contra monarchas: sicut Artapanes voluit repellere Xerxem à principatu monarchico: quia timebat ipsum propter crimen quod commiserat contra Dariū: quia suspenderat quandam notum eius: quamuis Xerxes nō præcepisset: sed credebat qd indulgeret eidem non memorans factum post comestionem: sed cum recolisset & voluisset punire ipsum: timens punitionem insurrexit contra eum. Deinde cum dicit.

Alij vero propter contēptū: vt videns quidam Sardanapallū regē inter eas mulieres pensa diuidentem: si modo hæc fabula vera fuit: & si non in illo: attamen hoc in alio verum esset. Et Dionysium posteriorē Dion inuasit, quod eum contēnebat: conspiciens ipsum Dionysium semper ebrium: & ciues Syracusanos ita se habere.

Declarat quod aliquando fit insurrectio propter contēptum: & primo facit hoc in vnuerſali. Secūdo ostendit quod amici etiam quandoq; propter contēptum insurgūt: ibi. (Amicorū etiam.) Dicit igitur primo qd fiunt insurrectiones aliquando propter contēptum sicut quidam videns Sardanapallū deditum voluptatibus: & comestationibus, semper ludentem cum mulieribus in palacio: nunquam exeuntem ad prælia: nec exercentem se in venationibus. Si verum est hoc de ipso sicut dicunt fabulantes. Si autem non est verum de illo, tamen de aliquo alio poterit esse hoc verum: insurrexit contra illum. Similiter Dion insurrexit contra Dionysium qui posterior tyrannizauit: quia despexit eum videns ipsum semper ebrium & voluptuosum: & vidēs quod ciues ipsum contemnebant. Deinde cum dicit.

Amicorum etiam quidam insurgūt propter contēptum. Ob fidem enim eis adhibita spernunt, tanquam facultatem habentes clam molendi: & putantes se dominationem obtinere posse, quodammodo per contēptū inuadunt.

Tanquam enim potentes & contemnentis periculum, propter suam potentiam, facilliter insurgunt: ut duces quidam exercituum aduersus principes suos: quemadmodum Cyrus contra Astyagem: cuius & vitam & potentiam contemnebat: cernens, & copias eius iam consenuisse, & ipsum in delictis vitam agere. Et Seuthes Thracius cum esset dux exercitus Amadoci. Quidam vero huius plurimum gratia insurgunt, ceu propter contemptum, & propter lucrum: velut contra Ariobarzanem Mithridates.

Declarat quod amici propter despectum aliquando insurgunt contra amicos: quia contemnunt eos: quia enim confidunt de ipsis & familiares sunt eis: contemnunt eos quandoque: credentes quod obliuiscantur iniuriam illatam propter amicitiam. Nimia enim familiaritas parit contemptum. Et quia credunt posse obtinere principatum: & quia contemnunt, insurgunt contemnentis periculum: unde de facili inuadunt: tum quia sperant obtinere: tum quia potentiam habent, non timentes periculum: tum quia contemnunt: sicut duces exercitus aliquando monarchas inuadunt propter causam istam: sicut Cyrus contemnentis modum viuendi Astyagis turpem & inhonestum & potentiam quam inutilis erat ad praelia, videns ipsum delitiose viuere: et propter rationem, insurrexit contra ipsum. Similiter autem & Seuthes dux exercitus de Thracia prouincia recessit ab Amadoco propter eandem causam: & insurrexit contra ipsum. Sunt etiam alii qui propter plura istorum insurgunt: & quia contemnunt & propter lucrum: sicut Ariobarzanem Mithridates. Deinde cum dicit.

Maxime vero propter hanc causam insurgunt hi qui sunt natura superbi: & honorem habent ex rebus bellicis apud dominantes & principes. Fortitudo enim potentiam habet superbia est: per quas ambas quasi facilliter supatur eos aggrediuntur.

Declarat qui maxime insurgunt propter tales causas: & dicit quod maxime insurgunt qui naturaliter audaces sunt: sicut illi in quibus est abundantia caloris & spiritus: & potentiam habent: & facti sunt duces exercitus a monarchis. Inclinatione enim ad opera virilia, siue ad audaciam & potentiam, reddunt hominem audacem in actu: & propter ista duo quasi existimantes se praeualere, insurgunt.

LECTIO DECIMA.

Honor odium & contemptus tyrannidem euerit, regnum domestica seditio.

eorum vero qui ob honoris cupiditatem insurgunt, alius modus est causae ultra iam dictos. Non enim, ut quidam, tyrannos inuadunt, spe magnorum commodorum: magnorumque honorum quos in illis cernunt, inducunt, sic & qui ob honoris cupiditatem eos aggrediuntur. Sed illi quidem, ut ea sibi arripiant quae in tyrannis admirabantur: hi autem ut ex re gesta memorabili atque egregia, famam ac celebritatem nominis consequantur: non dominationem acquirere volentes, sed gloriam.

Postquam philosophus posuit principia per se corruptionis monarchiarum: consequenter adiungit vnum principium eius per accidens: et primo ponit causam istam siue principium. Secundo ostendit quod pauci insurgunt propter illam: ibi. (Sunt tamen.) In prima dicit quod illi qui insurgunt propter appetitum honoris. Alio modo insurgunt quia sunt modi prius dicti secundum quos alii insurgunt. Sunt enim

aliqui qui propter amorem honoris qualibuscumque insurgunt: facientes seditionem, non sicut alii qui inuadunt eos: ut obtineant diuitias & honores magnos, quos videtur eos habere: conueniunt tamen in hoc hi & illi, quod exponunt se periculo & eligunt periclitari. sed propter aliam & aliam causam: quidam scilicet propter hoc ut obtineant diuitias aut principatum: aut vtrumque. Alii autem ut faciant aliquam actionem singularem & notabilem: propter quam nominati sint apud alios: non curantes nec principatum nec diuitias. Deinde cum dicit.

Sunt tamen perpauci, qui ob hanc causam moueantur. Constituendum est enim sibi, viuendum non esse, nisi re confecerint: quibus adesse oportet Dionis propositum, non facile quidem fieri in multis. Ille enim cum paucis militibus contra Dionysium profectus ait: quantumcumque progredi posses, satis id tibi foret: ut si vel parum terrae illius inuassisset: pulchrum iam sibi mori existimaret.

Ostendit quod paucissimi insurgunt propter talem causam: & dicit quod quamuis alii insurgant contra monarchiam propter appetitum huiusmodi honoris: paucissimi tamen sunt: quoniam talis qui impetum facit contra monarchiam si debeat praeualere, oportet quod non timeat mortem: & sic existimet sicut existimabat Dion cum insurrexit contra Dionysium: sed hoc non est facile multis. Ille enim Dion cum paucis militibus inuassit & insurrexit contra Dionysium: & dicebat: quomocumque posset procedere contra illum hoc sufficiebat sibi si tantum faceret quod terram inuaderet & Dionysium: & si postmodum mors sibi accideret: bene erat sibi: non curans nec timens de ipsa. Sed istud difficile est: & pauci sunt sic negligentes vitam propriam & contemnentis mortem. Propter quod manifestum est: quod pauci sunt qui inuadunt monarchiam propter appetitum huiusmodi honoris. Deinde cum dicit.

Corrumpuntur autem tyrannides, vno quidem modo ut vnaquaeque aliarum rerum publicarum ab extra: si aliqua sit contraria respublicae. robustior: nam voluntas quidem aderit, propter contrarietatem electionis: quae autem voluntas, omnes efficiunt, modo possint. Contrariae vero sunt gubernationes: populus quidem tyrannidi secundum Hesiodum: ut figulo figulus: nam gubernatio populi illa postrema, tyrannis est. Regia vero potestas, & optimatum gubernatio, propter contrarietatem gubernandi. Quapropter Lacedaemonii multas euererunt tyrannides: & Syracusani per id tempus, quo respublicae eorum recte gubernabatur.

Determinat causas & principia corruptionis monarchiarum in speciali: et primo tyrannidis. Secundo regnum: ibi. (Regnum autem &c.) Prima in duas. In prima tangit modos quibus corrumpitur. In secunda tangit causas propter quas maxime corrumpitur: ibi. (Cumque duae &c.) Prima in duas secundum quod tangit duos modos corruptionis tyrannidis. Primus modus est a causa extrinseca: secundus ab intrinseca. Secundus ibi. (Alio autem modo &c.) In prima dicit quod tyrannis vno modo corrumpitur: sicut quilibet alia respublica, a causa extrinseca: ut si fuerit aliqua respublica potentior contraria, propinqua illi: tunc enim illa valentior: quia contraria est illi, ipsam corrumpet. Non enim potest dici quod per consilium poterit praeuare ne corrumpatur: quia ad bene consiliandum requiritur appetitus recti finis. Consiliari enim est de his quae sunt ad finem: & recte consiliari de his quae sunt ad rectum finem. Sed tyrannis non habet rectum finem: nec appetitum rectum: immo electio siue appetitus ipsius est contrarius recto finis: & ideo

& ideo non poterit resistere alteri reipublicae propter consilium: cum alia sit potentior. Omnes enim volentes aliquid agere: si habeant potentiam: agunt quae volunt: & ideo alia respublica contraria & valentior corrumpit istam. Tyrannidi autem contrariatur popularis status: sicut dixit Hesiodus: per accidens: sicut figulus contrarius est figulo. Non enim est figulus per se contrarius figulo: immo est sibi similis: sed per accidens in quantum vnus impedit bonum alterius scilicet lucrum: sic popularis status contrarius est tyrannidi: non per se: sed in quantum vnus impedit aliam. vltima enim species eius pessima est: quae est quaedam tyrannis: sicut patet ex quarto huius. sed regnum et optima tum status per se contrarius sunt: intendunt enim diuersos fines: quia vnus corrumpit alium. Propter quod contigit quod Lacedaemonii multas tyrannides corruerunt: quia potentiores erant: similiter Syracusani quandiu habuerunt bonam rempublicam, habebant enim optimam. Deinde cum dicit.

Alio autem modo corrumpuntur cum in seipsis seditionem habent: quemadmodum circa Gelonem factum est: & nunc circa Dionysium. Gelonis enim filium Thrasybulus Hieronis frater per illecebras & voluptates traducebat: ut ipse dominaretur. Domestici vero ac necessarii per factionem repugnabant: ut non tyrannis omnino solueretur, sed Thrasybulus. Verum alii inter haec conspirantes eam occasionem nacti, ipsos omnes pepulerunt. Dionysium autem Dion, contra eum copiosius ductis, cum esset affinis, suscepto populo illum pepulit: ipse vero interfectus est.

Tangit secundum modum corruptionis: & dicit quod aliquando corrumpitur tyrannis non a causa extrinseca sed intrinseca: contingit enim quod tyrannis habeat quandoque aliquos familiares qui attingunt aliquo modo ad principatum & participant honoribus. Quando igitur tales faciunt seditionem: contingit quod corrumpitur tyrannis: sicut contigit circa tyrannidem Gelonis prius: posterius autem circa eam quae Dionysii. Familiares enim Gelonis insurrexerunt contra ipsum: & expulerunt eum. Similiter & quidam contra Dionysium. Seditio autem quae fuit facta contra Gelonem fuit facta a Thrasybulo qui frater fuit Hieronis: qui filium Gelonis abducens ab eo quod est secundum rationem traducebat per illecebras & voluptates: ut sic contemptibilis fieret populo quod repelleretur a principatu: et ipse Thrasybulus principaretur. Cum igitur congregasset familiares et amicos, cauens ne dissolueretur tyrannis sed ipse tyrannizaret considerantes tempus conueniens, ipsi Gelonem & omnes amicos ipsius expulerunt & remansit Thrasybulus solus, contra Dionysium insurrexit Dion: qui curam habebat de reipublica. erat enim familiaris eidem: & assumens sibi populum in auxilium, insurrexit contra ipsum & expulit eum & interfecit. Deinde cum dicit.

Cumque duae sint causae propter quas maxime contra tyrannos insurgitur: odium scilicet & contemptus. odium quidem existat oportet in tyrannos: ex contemptu autem plurimae fiunt euerfiones: huius vero signum fuerit: quod plerique eorum qui dominationes adepti sunt: eas usque ad extremum conseruauerunt: sed qui ab illis suscepterunt: confestim (ut ita dixerim) perierunt omnes. In voluptatibus enim viuentes, efficiuntur facile contemnentis, ac multas praebent occasiones opprimendi sui.

Tangit causas propter quas maxime corrumpitur: & primo tangit causas istas secundum se & absolute. Secundo concludit

causas corruptionis eiusdem in comparatione ad respublicam. intestas scilicet paucorum & popularis status: ibi. (Vt autem.) In prima tangit illas causas. In secunda tangit quandam aliam quae reducitur ad vnam illarum: ibi. (Particulari vero.) In prima dicit quod cum sint duae causae propter quas alii maxime insurgunt contra tyrannum, scilicet, odium et contemptus. Odium debetur tyranno magis per se. Et ratio huius est: quia ille qui principat melioribus se et propter utilitatem ipsorum: et cum hoc intendit bonum proprium, solum odio habetur ab illis, talis est tyrannus. Principatur enim tyrannus melioribus se: quia virtuosus: & non intendit nisi bonum proprium: & ideo tyranno debetur odium. De contemptu autem adiungit, quod propter contemptum multoties corrumpitur tyrannis. Et huius signum est: quia illi qui acquisierunt principatum per virtutem & industriam propriam, magis conseruauerunt principatum: quia tales qui acquisierunt bellicosius fuerunt: tales autem non sunt contemptibiles. Sed illi qui receperunt tyrannidem ab alio statim admiserunt: & propter principatum mortui sunt: quia enim viuebant delectabiliter vacantes comestationibus & venereis, contemptibiles erant: & quia vacabant delictis dabant multas oportunitates & occasiones insurgendi aliis: tum quia oportet quod ponant se quandoque in potestate mulierum: tum quia inebriati sunt saepe: & per consequens impotentes facti. Deinde cum dicit.

Particulam vero quandam odii debemus irae existimare: nam quodammodo earundem rerum causa existit.

Tangit aliam causam quam reducitur ad odium: & est illa causa ira: & habet duas partes. In prima reducitur ira ad odium. In secunda assignat duas differentias inter iram & odium: ibi. (Et est interdum.) Dicit igitur primo quod ira pars est odii: hoc est corruptio quae fit propter iram: aliquo modo fit propter odium: ut non oporteat ipsam ponere causam distinctam. Est enim ira appetitus reconstitutus: & ideo manifestum est quod iratus vult malum alii, hoc autem pertinet ad odium. Unde ira aliquo modo est causa earundem actionum: quarum est causa odium. Deinde cum dicit.

Et est interdum ira efficacior quam odium: vehementius enim insurgunt: quia perturbatio illa non vitur ratione. Maxime vero contingit, ut ira deferantur, qui contumelia fuerint affecti: per quam quidem causam & Pissistratarum deleta est tyrannis, & multae aliarum: sed odium magis ratione vitur. Nam ira cum dolore fit: quare non facile ratione vitur: odium vero sine dolore.

Assignat duas differentias inter iram & odium: et dicit quod frequenter ira est magis operosa: hoc est plus operatur quam odium. Irati enim cum maiori impetu & robustius insurgunt quam habentes odium. Et ratio huius est: quia passio irae est sine ratiocinatione. Iratus enim & si audiat aliquam rationem: imperfecte tamen audit. Bene enim audit iratus quod vindicta est accipienda: sed qualiter accipienda non audit. Unde similis est famulo qui imperfecte audit mandatum domini: propter quod contingit quod male exequatur quandoque. Similiter est de irato. Imperfecte enim audit rationem: & ideo male exequitur vindictam. Unde furiosus videtur propter iniuriam. & quamuis ira sit magis operosa: tamen odium magis nocet. Secunda differentia est, quod ira est cum tristitia: & ideo non de facili iratus potest ratiocinari: propter enim motum passionis non potest: sed odium est sine tristitia: et ideo est cum ratiocinatione. Deinde cum dicit.

Ut autem summam dicamus: quocumque causas diximus paucorum potentiae, illius postremae et nimiae: ac popularis gubernationis extremae: totidem

tidem & tyrannidis causas esse ponendum est. Nam & hæ sunt tyrannides quædam.

Concludit causas corruptionis tyrannidis in comparatione ad respu. intēlas scilicet paucorum & popularis status. Et dicit q̄ vt in summa dicamus quot diximus principia & causas corruptionis paucorum status intemperate quæ est vltima species ipsi & popularis status vltimæ. tot sunt causæ & principia tyrannidis: quia istæ respu. scilicet paucorum vltima & popularis sunt tyrannides quædam differentes tantum secundum hoc: q̄ in his tyrannizant plures: in illa autem vnus. Deinde cum dicit.

Regnum autē ab his quæ extra sunt minime corrūpitur: quapropter diuturnius est. Ex se autem ipso, vt plurimum, euerti contingit.

Determinat causas et principia corruptionis regni. Et primo regni absolute & s̄m se. Secundo regni quod procedit s̄m genus: ibi. (In regnis autem etc.) Prima in duas. In prima t̄git ex quibus minime corrumpitur regnum. In secunda ostendit quibus modis corrumpitur: ibi. (Corrumpitur &c.) In prima dicit q̄ regnū ab extrinsecis non corrumpitur. Et ratio huius est: quia rex principatū bonis & secundum virtutem subditis volentibus. Talis autem respu. non corrumpitur ab extrinsecis. Et propter hoc regnum multo tempore durat. Ex se autē multis modis corrumpitur. Deinde cum dicit.

Corrumpitur autē duobus modis. Vno modo si seditio oriatur inter eos qui participes sunt regni. Alio modo si tyrannice gubernare pergāt: volentes esse domini plurium, & contra legem.

Ostendit quibus modis corrumpat ex se. Et primo facit hoc. Secundo ostendit quare nunc non sunt multa regna: ibi. (Non sunt etc.) In prima dicit q̄ regnū ab extrinsecis duobus modis corrumpitur. Vno modo quando illi qui attingunt ad principatum: & sunt principes regni faciunt seditioem. Contingit enim talibus facientibus seditioem quod propter potētiā quam habēt expellant regem à principatu et mutant monarchiam in aliam rem pub. Alio modo corrumpitur quando rex vult principari tyrannice: sicut quando vult esse dominus plurium q̄ debeat esse ipsis nolentibus: & præter legem. Tunc enim contingit q̄ subditi insurgunt contra eundem & ipsum expellant & mutant rem pub. in aliam. Deinde cum dicit.

Non sunt nūc amplius regna. sed si qua sūt, monarchiæ & tyrannides magis sunt: ob id: quia regnum spontanea gubernatio est: ac maiorum propriæ. At plurimi pares sunt, neq; vsq; adeo præcellentes, vt ad magnitudinē dignitatemq; huius gradus se possint attollere. Atq; ex eo fit vt sponte illi nō pareat. Quod si deceptione q̄s, aut vi dñetur: iam apparet hanc esse tyrānidem.

Ostendit quare nō sunt modo plura regna. Et dicit q̄ modo non sunt plura regna: & si sūt sunt magis monarchiæ tyrānicæ q̄ regna. Et huius assignat duplicē rationē. Prima est q̄ regnum debet esse principatus voluntarius. principatū enim subditis nolentibus qui principatū in principatu regio: & regem oportet esse dominū maiorem in Ciuitate vel regno. Difficile est autem vnū inuenire qui volētibus pluribus principetur: & qui sit dignus dominus esse maiorum. Et ideo nō sunt plura regna. Secunda ratio est quia quæ est proportio dignitatis & honoris regis ad dignitatem & honorē subditorum: eadem debet esse proportio virtutis principatū ad virtutem subditorum. Nunc autem dignitas & honor regalis multū excellit dignitatem subditorum. Igitur virtus regis debet excedere virtutem omnium vel plurimū. talem autem inuenire non

est possibile: vel nimis est difficile. Et ideo si aliquis assumatur in regē non principabitur volētibus subditis. ergo nō multo tpe principabitur. Si autem aliquis per fraudē vel violenter principetur: non est rex sed tyrannus: quia non principatur subditis volentibus. Deinde cum dicit.

In regnis autem illis, in quibus succeditur per genus, ponendum est corruptionis esse causam, vltra illas quæ supra sunt dicta: q̄ plerunq; contemnendi homines succedunt in regnum: Et q̄ cum non habeant potētiā tyrannicam, sed regiam, superbiūt. Est enim facilis deiectio regis: si enim nolint, statim nō erit rex. At enim tyrannus etiā nolentiū est. Corrūpuntur ergo gubernationes vnus p̄ has: & huiusmodi alias causas,

Assignat causam corruptionis regnorum s̄m genus et dicit quod regnorum s̄m genus, Causæ & principia corruptionis sunt eadem cum his quæ dicta sunt superius: & quæ iam dicentur. Prima est quia multi de facili sunt contemptibiles. Contingit enim q̄ post patrē sequitur filius: qui omnibus cōtemptibilis est propter inhonestatē vitæ. Ex hoc autē insurgunt subditi & expellunt eū & mutant rem pub. Secunda causa est: quia non habet rex tantam potētiā quāta est potētia tyrannica sufficiens ad puniendum malos: sed contingit ipsum regē pati iniuriam. Vbi autem ista contingunt de facili corrumpitur regnū: quia subditis nolentibus ipsum principari statim non est rex: sed tyrannus. Tyrannus enim dominus est subditorum volentibus ipsum esse dominum. Et tunc recipitur & dicit: quod monarchiæ propter istas causas & alias similes corrumpuntur.

LECTIO VNDECIMA.

Primus modus conseruandi tyrannidem per incrementum administrationis tyrannicæ.

Seruantur autem simpliciter loquendo ex contrarijs.

Postquā philosophus determinauit de principijs corruptentibus monarchias: determinat de principijs saluantibus ipsas. Et primo in generali. Secundo in speciali: ibi. (Singulariter autē &c.) In prima dicit: q̄ monarchiæ vt simpliciter est dicere saluātur ex contrarijs quibus corrumpūtur. Contrariorum enim extranea sunt principia. Corruptio & saluatio reipub. sunt contraria. ergo ex contrarijs principijs sunt. Deinde cum dicit.

Singulariter autem loquendo, per deductionem illarum ad mediocre modum. Quanto enim magis restringit potestas omnis: tanto maiori tempore necesse est eam durare: nam & ipsi qui regūt minus superbiunt: magisq; moderati sunt. Et illi qui reguntur inuidēt minus.

Determinat in speciali de principijs saluantibus ipsas. Et primo de saluantibus monarchiā regalem. Secundo de saluantibus tyrannidē: ibi. (Tyrannides vero &c.) In prima intelligendum: q̄ regnum est optima resp. & optime ordinata. Et ideo ex ratioe sua maxime saluabilis est: propter quod philosophus non tangit nisi vnum modum saluandi regnum, & primo tangit ipsum. Secundo manifestat: ibi. (Propter hoc enim &c.) Dicit igitur q̄ regnum saluatur per hoc q̄ principatus trahitur ad mediocritatē secundum vnum quodq; quod pertinet ad ipsum: vt si aliquid pertineat ad regem qui dominus est omnium: & in omnibus principatur in quo uideantur grauari subditi q̄ multum illis displiceat illud tēperare aut illis remittere. Quanto enim pauciorum erit dominus: tanto durabilior erit principatus: quia quanto erit pauciorum dominus: tanto minus dominatiue principabitur: & sic de paucioribus

ribus iudicabit & plures attingent ad principatum & habebunt quod competit eis s̄m dignitatem: et tunc videbitur esse æqualis subditis. Sic autem rege se habēte, minus ei subditi inuidebunt: & sic se habentibus, principabitur subditis volentibus: hoc autem facit principatum durabiliorem. Deinde cum dicit.

Propter hoc enim, & apud Molossos, longo tempore durauerunt reges. Et apud Lacedæmonios, quod ab initio statim in duas partes diuisa fuerit regia potestas. Et post Teaeopomp⁹ ad mediocritatem magis illam deducens, Ephoros superaddidit: potestate quidē minuens, sed tempore augens regiam auctoritatem, vt faceret eā quodammodo, non minorem, sed maiorem: vt ad vxorem respondisse ferunt dicentem: an nō erubesceret, q̄ filijs minorem potestatem regiā dereliqueret quā a parentibus ipse accepisset? non profecto inquit: nam relinq̄o eis multo durabiliorem.

Manifestat quod dictum est per exemplum. Et dicit q̄ propter istam causam circa Molossos regnum multū durauit. Similiter autem & regnum Lacedæmoniorum: à principio enim diuiserunt principatum in duas partes: & sic moderauerunt eum. similiter Theopompus qui postērius ibi regnauit, consequenter moderauit principatum. Cum enim esset dominus omnium instituit principatum Ephorum tradens ipsum alijs quati auferens à sua potestate. Ex quo fecit regnū suum aliquo modo maius, et durabilius multo. propter quod respondisse dicitur vxori suę cum argueret eum, dicens: si non verecundabatur, q̄ regnum minus traderet filijs suis q̄ recepisset à progenitoribus: dixit: q̄ hoc non debebat dicere: quia quauis nō traderet eis æqualem secundum potestatem: tradebat tamē diutius quod videtur esse melius. Deinde cum dicit.

Tyrannides vero seruantur duobus modis inter se contrarijs: quorū alter est is, quem per successionem traditum plurimi tyrannorum obseruant. Horum autem multa constituisse ferunt Periandrum corinthium. Multa etiam ex gubernatione Persarum est assumere. sunt autem hæc illa pernitiōsa quæ supra retulimus omni conatu à tyrannis fieri: quo dominationē retineant: veluti potentiores decerpere: & sapientes perimere. Et neq; comestationes pmittere: neq; sodalitates: neq; disciplinā: neq; aliud quicquam tale: sed oīa cauere, vnde cōsueuerint oriri inter ciues intelligentia & fides. Et neq; scholas: neq; conuentus aliquos scholasticos fieri concedere.

Determinat de principijs saluantibus tyrannidem: tyrannides enim quia de ratione sua inordinata est: est de facili corruptibilis. Et ideo dat elementa plura quibus saluari potest. saluatur autem duobus modis. Vno modo intendendo ipsam. Secundo remittendo: & s̄m hoc diuiditur in duas. In prima sequitur modum s̄m quem saluatur per intentionem. Secundo modum qui est per remissionē: ibi. (Alter vero &c.) Prima in duas. In prima ponit vnū modum s̄m quem saluatur intendendo absolute. Secundo in cōparatione ad regnum. ibi. (Regnum quidem &c.) Prima in tres: quia tyrannides tripliciter intenditur. Vno modo faciendo subditos ignorantes. Secundo incognitos. Tertio pauperes. Et ideo diuiditur in tres. In prima ponit modos s̄m quos sunt ignorantes. Secundo modos per quos sunt incognitos. ibi. (Et omnia facere &c.) Tertio modos quibus sūt pauperes. ibi. (Et subditos etc.) In pri-

ma dicit q̄ tyrannides duobus modis valde cōtrarijs saluatur. Quorum vnus est s̄m intentionē, alius s̄m remissionem. Et alter istorum dictus est prius s̄m quem tyrannides dispensant vt communiter: siue regunt principatum tyrannicum. Periander autem vt dicitur multa talia instituit ex quibus intendit tyrannides: et multa talia possunt accipi à Persis. Fuerunt autem & aliqua data antiquitus ad saluationem tyrannidis. Quorum vnum fuit excellentes in potentia vel diuitijs interimere: quia tales per potētiā quam habent possunt insurgere contra tyrannū. Iterum interficere sapientes. tales enim p̄ sapientiā suam possunt inuenire vias ad expellendum tyrannidem. Iterum ad saluationem tyrannidis expedit non permittere communicationes nec sodalitates siue societates: ne inter se vniant per amicitia. Ex hoc enim facilius possunt insurgere contra tyrannum. Iterum nō permittere disciplinam: & quicunq; possunt inducere sapientiā: sed omnia vitare: quia tales possunt inuenire vias diuersas ad insurgendū contra ipsum & expellendū eū: propter quod cauenda sunt omnia illa: ex quibus fiunt sapientes vel sapientia actiua vel speculatiua: vel etiam illa ex quibus fit persuasio & ipsi persuasiui. Et ideo nec scholas nec alias collectiones: per quas cōrigit vacare circa sapientiam permittendum est. Sapientes enim ad magna inclinantur: & ideo magnanimi sunt & tales de facili insurgunt. Deinde cum dicit.

Et omnia facere ex quibus ciues inter se quā maxime incogniti sint. Cognitio enim fidē generat inter ipsos.

Tangit modos quibus fiunt incogniti. Et diuiditur in quinque s̄m, q̄ tangit quinque. Secunda: ibi. (Et satellites.) tertia: ibi. (Assuescātq; &c.) quarta: ibi. (Et ne lateat &c.) Quinta: ibi. (Calumniari quoq; &c.) In prima dicit, q̄ ad saluandum tyrannidē oportet ordinare & facere: ex quibus subditi maxime inter se adinuiticem erūt ignoti: quia mutua notitia facit, q̄ magis credunt sibi adinuiticem. Ex hoc autem q̄ credunt sibi adinuiticem facilius vniantur et potentius insurgunt. Et ideo ordinata sunt talia per quæ maxime sint ignoti. Deinde cum dicit.

Et satellites eius apparere semper ac versari foris: quo minus latere possit quid quisq; agat.

Ponit secundum modum. Et dicit, q̄ secūdo ad saluationem tyrannidis expedit facere q̄ præpositi & seruientes sint manifesti in locis: in quibus debent subditi congregari et circa ianuas ciuitatis vel subditorum vt videāt et sentiant quid dicunt vel agunt subditi. Sic enim magis erit manifestū quid faciunt: & minus poterūt machinari contra tyrannū minus inuicē credēs. Deinde cū dicit.

Assuescātq; animū submittere per seruitutē continuam: & alia quæcunq; talia persica & barbara, tyrannidis sunt: cuncta enim idem valent.

Ponit tertium modum. Et dicit q̄ oportet ad saluationem tyrannidis ordinare q̄ si subditi aliqua malefaciant: aut in aliquo insolescant et deuiant ab eo quod est ordinatum à tyranno: etiam modicum depræhendere eos à seruientibus ordinatis ad hoc. similiter ordinare alia quæcunq; & barbara & persica sunt tyrannica. Omnia enim talia possunt. idē scilicet saluare tyrānidem. Ex hoc enim quod subditi erunt occupati in aliquibus timētēs magis: minus poterunt insurgere. Deinde cum dicit.

Et ne lateant conari quæcunq; quis dixerit, aut fecerit: sed esse exploratores quæadmodum Syraculis hi qui deductores nuncupabantur, & auricularij, quos submittebat Hieron vbi cunq; foret congregatio aliqua, vel cōuersatio. Minus enim audent: qui talia formidant: & si audeant, minus latere possunt.

Ponit quartum modū. Et dicit q̄ tentandum est vt nō lateant quæcunq; dicunt & faciunt subditi: sed diligenter attendere quæcunq; & sic facere sicut fecerunt circa Syracusanos tyranni. Ordinauerunt enim quosdam qui dicebantur ductores quos misit Hieron qui audirent & inquirerent quæ dicerent & facerent subditi. sic similiter ordinandi sunt aliqui qui vbi fuerit aliqua congregatio audiant quæ dicuntur ibi & fiunt. Sic enim illi qui cōgregantur propter timorem minus confident de seipsis: et per consequens nihil machinabuntur. aut si confidant de se, minus poterūt latere: & vltius poterit magis cauere. Deinde cum dicit.

Calumniari quoq; inuicem, & collidere amicos cum amicis: & plebem cum nobilitate: & diuites inter seipsos.

Ponit quintum modum. Et dicit q̄ ad saluandā tyrannidem oportet q̄ tyrannus procuret q̄ subditi imponant sibi inuicem crimina & turbent seipsos: vt amicus amicum: & populus contra diuites: & diuites inter se dissentiant: sic enim minus poterūt insurgere propter eorum diuisionē. Omnis enim virtus diuisa minor est. Deinde cum dicit.

Et subditos ad paupertatē redigere tyrannice est prauitatis, vt neq; sumptus fiat in custodia.

Ponit modos quibus fiūt pauperes. Et diuidit in quatuor s̄m q̄ ponit quatuor modos. secūda ibi. (Et illi &c.) tertia ibi. (Hęc enim oīa &c.) Quarta ibi. (Studet et &c.) In prima dicit q̄ ad saluationē tyrannidis oportet facere subditos pauperes: sic enim minus poterūt insurgere contra tyrannum. Facere autē pauperes subditos: & si contingat multipliciter: contingit tamen ad præsens quadrupliciter. Primo non dando expensas custodibus ciuitatis de bonis communibus, sed eos compellere ad soluendum ex toto. Deinde cum dicit.

Et illi quotidianis molestijs occupati, vacare nō possunt ad consilia cōtra tyrannos ineunda. Exemplū huiusmodi sunt Pyramides Ægypti: & donaria Cypsellidarū, et Olympi edificatio à Pisistratidis facta. Polycratis opera circa Samū.

Ponit secundum modum. Et dicit q̄ ordinandū est, q̄ subditi sint occupati circa opa quotidiana: vt sic occupati non possint machinari: vel non sint vacantes ad machinandum aliquid contra tyrannum. Sicut habemus exemplū de tyrannidibus quæ fuerunt circa Ægyptū vbi subditi compellebantur occupari circa opera quotidiana. Sicut aparet de filijs israel: quos occupabat circa lura & lateres. Similiter donaria Cypsellidarū, similiter edificatio olympi quæ fuit facta à Pisistratide, similiter opera eorū quæ erant de Samo insula quæ erant magnifica. Omnia enim ista possunt idem facere scilicet q̄ subditi non possint vacare ad machinandum aliquid contra tyrannum. Ex quo enim sunt occupati circa opera talia, nō possunt tractare qualiter expellat tyrannum. Item possunt facere penuriā & paupertatem subditorum: ex quo enim compelluntur apponere ad edificiā faciēda, & occupari circa talia, oportet eos depauperari. Deinde cum dicit.

Hęc enim omnia fuerunt instituta ad ocium & quietem populorum tollendam: & ad inducendam paupertatem per tributorum pētionem, vt etiam Syracusanos factum est: Dionysio enim eam ciuitatem tenente, contigit Syracusanos in quinque annorum tēpore cunctas facultates suas in soluendis tributis consumpsisse.

Ponit tertium modū. Et dicit q̄ procuranda sunt vectigalia: hoc est exactiōes multæ & magnæ: sic enim cito poterūt depauperari subditi, sicut factum fuit in Syracusanis.

E Ibi enim Dionysius qui principabatur tantas procurauit exactiōnes, q̄ omnes diuitiæ subditorum venēunt ad ipsum in quinque annis. Deinde cum dicit.

Studet etiam bellum concitare tyrannus, vt negocijs occupentur ciues: & indigentia ducis continuo detineantur.

Ponit quartum modum. Et dicit q̄ ad saluationem tyrannidis tyrannus debet procurare bella inter subditos: vel etiā ad extraneos: ita q̄ non possint vacare ad aliquid tractandum contra tyrannum: & magis timētes. Sic etiam erunt indigentes præsidi & tunc plura poterit exigere ab eisdem. Deinde cum dicit.

Et regnum quidem per amicos saluatur. tyranni autem est maxime amicis diffidere, quasi velint omnes, possint autem maxime amici eū subuere.

F Ponit alium modum per quē saluatur tyrannis in comparatione ad alias respu. & ad alia quædam. Et diuidit in quatuor. In prima ponit modū per quem saluatur in comparatione ad regnū. In secunda ponit modum per quem saluatur in cōparatione ad popularē statum. ibi. (Et quæ fiunt &c.) In tertia ponit alium modum in cōparatione ad liberum & venerabilē. ibi. (Nullo quidē &c.) In quarta ponit alium modum in comparatione ad ciues & extraneos. ibi. (Peregrinos etiam &c.) In prima dicit q̄ regnum saluatur per amicos. Subditi enim diligunt regem & volūt eum principari: hoc autem saluat regnū. Et ideo saluatur regnum per amicos. tyrannus autem ad saluandum tyrannidem non debet confidere in amicis. Et ratio huius est: quia amici potentes sunt: ex hoc enim, q̄ amici sunt aliqui principis, potentes sunt. Item inclinatur & volunt principari omnibus. Et ideo non debet confidere in eis si debeat saluare tyrannidem. Deinde cum dicit.

G Et quæ fiunt circa vltimam popularē gubernationem: tyrannica sunt omnia. vt potētia mulierum domi: quo reuelent virorum secreta: & manumissio seruorum eadē de causa. Nō enim insidiantur serui & mulieres tyranno: & si prospere degant, necesse est beniuolos fore: & erga tyrannidem: & erga populatē statum.

Ponit alium modum in comparatione ad statū popularem. Et primo ponit ipsum. Secundo assignat rationem cuiusdam dicti. ibi. (Nam & populus &c.) In prima dicit q̄ ad saluandum tyrannidē: tyrannus debet ordinare ea quæ sunt circa popularē statū vltimum qui pessimus est omnium. Omnia enim illa tyrannica sunt: vt mulierum potētia corā populo coram quo permissum est eis proponere contra viros quæ voluerint: Et manumissio seruorum cōtra ciues. Mulieres enim quasi sunt medietas ciuitatis. Ipse autem & serui non machinantur aliquid cōtra tyrannum. Nam gaudent serui de manumissione. Mulieres vero sup libertate prædicta: oportet enim eos esse beniuolos & tyrannidibus & popularibus. Et propter hoc non insurgunt de facili. Deinde cum dicit.

Nam & populus dñs esse vult. Ex quo fit, vt adultores apud vtrosq; in honore habeantur. Est enim qui populū colit & ducit, populi adulator. tyrannorum vero qui assentando conuersatur: quod est opus adulatoris. Nā propter hoc prauos amicos habent tyranni, quod adulationibus gaudent. Id autem nemo faceret qui mentem haberet libero homine dignam: sed amant boni viri: vel non adulantur: & vtilis prauū ad praua. Clauus n. clauo: vt dicitur prouerbiū.

Reddit

Reddit causam cuiusdā dicti. Dixerat enim q̄ in tyrannide ordinanda sunt illa: quæ fiūt in populari statu. Vltimo, huius reddit causam. Et dicit q̄ propter hoc debet tyrannus ordinare quæ sunt in populari statu vltimo: quia popularis status vltimus est sicut monarchia: totus enim populus dominatur sicut unus monarcha. Vnde adultores inueniuntur & in populari statu vltimo: & apud tyrannos: & honorantur ab eis. In populari statu quidē populares ductores populi. Ductor enim adulator in populari statu est: quia dicit quæ placent populo. Apud tyrannos autem honorantur: quia humiliter loquuntur. Hoc autē pertinet ad adulatorē: humiliter enim loquendo & despicendo se credunt placere: propter hoc etiam tyrannus est amicus malorū: quia recipit adultores & congaudet eisdem: tales autem s̄m se mali sunt. Sed null⁹ qui habet sensum liberum: hoc est qui inclinationē habet ad virtutem hoc faciet: sed diligit virtuosos & eos qui non adulantur: qui s̄m se boni existentes opportunitatē quandam habēt ad reprimendum malignitatē adulatoris: qui s̄m quod huiusmodi malign⁹ est: quoniam sicut in prouerbio dicitur clauus clauo retunditur. diligunt igitur bonos odientes adultores vt per eos reprimant malitiam adulatorum. Deinde cum dicit.

Nullo quidem honesto: nulloq; libero delictari tyrannicum est. Se enim solum esse talem putat tyrannus. Qui autem subditorum vel honestati student vel libertati, minuere excellentiam & præminentiam tyranni videtur. Oderūt ergo illos tyranni, tanq; euersores potestatis suæ.

Ponit alium modum in cōparatione ad liberum & venerabilem. Et dicit q̄ tyrannus non debet congaudere libero & venerabili siue virtuoso: quia tyrannus vult esse solus dominus. Venerabilis enim & liber contrarij sunt illi, nec possunt sustinere excellentiam quā habet præter rationem: nec tyrannidem quam exerceat principado dominatiue, pp quod odiunt tyranni liberos & venerabiles tanq; dissolutes eorū principatum. Deinde cum dicit.

Peregrinos etiam in conuiuia, & familiarem vsu magis recipere quā ciues, tyrannorum est: quasi illos quidem habeant hostes, hos vero non aduersantes. Hęc & huiusmodi à tyrannis fiunt pro dominatione retinēda: nec quicquam omittunt prauitatis.

Ponit alium modum in cōparatione ad ciues & extraneos. Et dicit q̄ tyrannus magis debet conuiuere et assuescere diuturnis comestationibus cum extraneis q̄ cū ciuibus: tanq; ciues sint aduersarij: extranei vero non. Ista igitur & similia sunt tyrannica et saluāt principatum. Nec aliquid malignitatis deficit in talibus: sed omnē malignitatem & iniquitatem continent: sicut mala s̄m seipsa bona, tamen ad saluationem tyrannidis: in quo innuit q̄ nō sunt faciēda simpliciter homini: sed ei qui voluerit saluare tyrannidem quæ s̄m se mala est. Deinde cum dicit.

Sunt autem: vt ita dixerim: hęc omnia tribus speciebus comprehensa. Tria enim cōiectat tyrannus. Vnū vt animos imminuat ciuū. Nemo enim parui animi contra tyrannū insurgit. Secundum, vt ciues inter se diffidentes reddat. Non euertitur enim tyrannus, nisi ciuū aliqui inter se fidem habeant: Quapropter et bonos viros prosequitur quasi pestiferos: & aduersarios dominationi suæ. Non solum quia non acquiescūt in seruitute viuere: verum etiam: quia fides eis: & inter se: & ab alijs plurima adhibetur: neq;

A accusant alios: neq; ipsi inter se accusantur. Tertium, impotentiam agendi. Nemo enim sibi impossibile aggredditur: itaq; neq; tyrannidem tollere: si potentia desit.

Reducit istos modos oēs ad tres: & primo facit hoc. Secundo recolligit illos. ibi. (Ad quos.) In prima dicit q̄ omnia ista sub tribus speciebus vt est dicere comprehenduntur: quia tyrannus tria considerat ad saluandum principatum suum. primum est vt subditi sint ignorantes & pauca sciētes. Cuius ratio est: quia nullus pusillanimis insidiatur alicui. Et ideo ne subditi insidiēt ei: considerat qualiter subditi sint ignorantes. Ignorantia enim pusillanimes facit. Magnanimum enim oportet habere scientiam magnorum & arduorum: est enim virtus qua aliquis inclinatur ad magna & ardua simpliciter decētia ipsum. Secundum est q̄ ignoti sint sibi inuicem subditi. Et ratio huius est: quia tyrannus non prius dissoluit q̄ credant sibi inuicē. Et propter hoc tyrannus contrarij est virtuosis: quia nocui sunt ad principatum tyrannicum: non solum quia nolunt subijci tyranno dominatiue: sed quia sunt simplices fideles et alijs conciuibus. Nec manifestant ea que volunt facere vel ipsi vel alij cōciues eorum contra tyrannos. Tertium est q̄ reddat eos impotentē faciendo eos pauperes. Et ratio huius est: quia null⁹ manum mittit ad illa quæ credit esse impossibilia: & ideo manifestum est, q̄ non dissoluetur tyrannus si subditi non habeant potentiam. Deinde cum dicit.

Ad quos ergo fines referātur tyrannorū consilia, tres isti sunt. Ad has enim suppositiones tyrannica redigi possunt vniuersa. partim ne confidant inter se ciues: partim vt potentia eis desit. partim vt pusillanimes efficiantur. Vnus ergo modus: quo vtuntur tyranni: talis est.

C Recolligit modos istos: et dicit q̄ isti sunt tres modi ad quos reducuntur omnia quæ placent & volunt tyranni. Si enim aliquis consideret: reducet omnia tyrannica ad istas tres Hypotheses: quarum vna est: ut non credat sibi inuicem: alia vt sint impotentē: alia vt parum sciāt subditi. Vnus igitur modus per quem saluatur tyrannus est iste qui est intendendo tyrannidem.

LECTIO DVODECIMA.

Secundus modus conseruandæ tyrannidis per appropriationem ad regnum.

Alter vero modus contrarij istis quæ dicta sunt, diligentiam facit. Est autem deprehendere ipsum ex regnorum corruptione. Vt enim regni modus corruptionis vnus est, gubernationem ipsam regiam magis reducere ad tyrannicam: ita tyrannidis conseruatio est ad regiam gubernationem magis eā referre: vnum solummodo custodientem vt potentiam retineat per quam non modo volentibus: verum etiam nolentibus, dominari possit, nā si hęc abijciat similis abicit & tyrannus esse. Sed hoc, tāquam suppositionem quandam manere oportet. Cætera vero partim facere: partim quam optime simulare vt regia gubernatio videatur.

Postquam philosophus posuit vnum modum saluationis tyrannidis qui est per intensionem. ponit aliū modum qui est per remissionem. Et primo in generali ostendit quomodo per huiusmodi remissionem saluatur. Secundo in particulari. ibi. (Primum enim &c.) In prima dicit q̄ ali⁹ est modus saluandæ tyrannidem contrarij modis dictis prius, nam modi dicti prius saluant tyrannidem intendēdo ipsam.

ipfam. Iste autē modus per remissionem: istū autem modum contingit accipere per similitudinem ad corruptionem regnorum: quia sicut vno modo regnum corrumpitur per hoc quod accedit ad tyrannidem declinando à rectitudine rationis: sic saluat tyrannidem per hoc quod accedit ad regnū & ad illud quod est secundum rationem. Ex se enim regnū saluabile est: & ideo expedit ad saluandum tyrannidem remittere ipsam & accedere ad regnum seruando & retinendo principatum vnus scilicet vt ipse solus principetur non quidē ipsi voluntibus. Sed nolentibus sicut plures faciūt & non prætendat velle principari ipsis voluntibus. Nam hoc prætendere est prætendere quod ipse nolit tyrannizare. Et istud quod scilicet solus sit princeps & tyrannus accipiendum est sicut suppositio aliorū. Hęc quidem faciēda sunt secundum veritatem ad saluandum tyrannidem: alia autem similandā vt uideatur saltem regalia quāuis non sint. Deinde cum dicit.

Primum enim videri communium commodorum curam habere: non effundētem largitiones tantas, vt ciues moleste ferant: quando quidem ab illis capitur operantibus ac laborantibus in sua tenuitate. Donant vero scortis, & peregrinis, & histrionibus effuse.

Ostendit in particulari qualiter saluat per remissionē. Et primo facit hoc. Secundo recolligit quādam dicta excusando se ab vltiori consideratione. ibi. (Superfluū &c.) Prima in duas. In prima ostendit qualiter tyrannidem saluatur per remissionem cū ciuitas non est diuisa. In secunda est diuisa. ibi. (Cū vero &c.) Prima in quatuor. In prima declarat qualiter saluatur per remissionē. Primo quo ad pecunias. Secundo qualiter quo ad conuersationes. ibi. (Et videri.) Tertio qualiter quo ad honores. ibi. (Veruntamen.) Quarto qualiter quo ad demissionē à principatu: ibi. (Si vero.) Circa pecunias est considerare tria scilicet consumptionem: ratiocinationē: receptionem. & secundum hoc diuidit in tres. In prima declarat quod obseruandū est quo ad expensas rationabiles. Secundo quo ad ratiocinationē cum dicit. (Rationē.) Tertio ostendit quid circa receptionem. ibi. (Deinde redditus.) In prima dicit quod ad saluandū tempus tyrannidem oportet quod tyrannus sic se habeat vt videatur habere curam de cōi: & quod non expendat ea quæ accipit à subditis gratis & in superfluis vt in talibus quæ contristant subditos: vt quando accipiunt à subditis laborantibus & operantibus assidue & postmodum abundanter dant meretricibus & extraneis & quos habet sibi sæpe familiares: artificibus: histrionibus: quādo enim sic facit tyrannus odio habetur à subditis & facilius insurgunt contra ipsum: & ideo cauendum est, quod non expendat bona: quæ accipit à subditis in illis quæ molestant ipsos. Deinde cum dicit.

Rationem reddentem eorū quæ acceperit & expenderit: quod iam factum est à quibusdam tyrannis: sic enim administrans, non tyrannus videbitur: sed legitimus gubernator.

Ostendit quid obseruandū est quātum ad ratiocinationem: & primo facit hoc. Secundo remouet dubium. ibi. (Nec erit ei.) In prima dicit quod ad hoc, quod saluet tyrannidem et videatur habere curam de cōi bono, oportet ipsum reddere rationem de acceptis et expensis factis: quod fecerūt quidam tyranni: vnde diuturniorem fecerunt principatū suū. Et ratio huius est: quia ille qui sic dispētabit & reget rempūb. videbitur esse œconomus quidam, id est dispensator: videbitur enim laborare propter bonū commune & non videbitur tyrannus. Deinde cum dicit.

Nec erit ei formidandum, ne quādoque sibi desint pecuniæ: cū sit dominus ciuitatis: sed dispergentibus tyrannis ex propria domo: & prodest

hoc magis quam relinquere cōgregatas. minus enim custodes ipsi contra tyrannū insurgerent. sunt autem formidabiliores absentibus tyrannis qui custodiunt, quā ciues: nā illi quidem si mul absunt: hi autem remanent.

Remouet dubiū siue respondet obiectioni. Diceret. n. aliquis quod si tyrannus reddat rationē de expensis, deficiet ei pecunia. Remouet hoc et dicit, quod non oportet tyrannū timere ne pecuniæ & diuitiæ deficiant: omnia enim quæ sunt in ciuitate, ad vsum et vtilitates cōes sunt eius: cū sit dominus ciuitatis. Cuius ratio est: quia bona exteriora sunt propter bona animæ & corporis: & bona corporis propter bona animæ: & ista omnia sunt propter bonū commune ciuitatis: & ideo illius sunt quodāmodo bona subditorū: cuius est ordinare omne in finem ciuitatis sed eius qui dominus est ciuitatis est ordinare bona exteriora in finem ciuitatis: propter quod eius sunt omnia. Et ideo non est timendum tyranno, quod deficiat sibi pecunia: quia poterit accipere à subditis: secundum tamen quod ordinari habet in finem ciuitatis: sed illi timendū est magis qui accipit à domibus subditorum præter rationē. Ex hoc enim odio habetur à subditis: & ideo timere debet quod insurgat contra ipsum. Vnde magis expedit ipsis scilicet dimittere diuitias in domibus subditorū & vti eis ad bonum cōe cū necesse fuerit, quod omnino admittere eas congregatas in domo propria: quod fiet si insurgat in eū: cum enim apud ciues fuerit pecunia & non extorserit eā tyrannus, minus insilient contra ipsum: tunc tyranni etiā quia accipiunt à subditis et seruant penes se, magis timent ab illis qui egrediuntur cum eis et commilitant eis quasi propinqui eis quod ciuibus: quia primi cum peregrinantur ei extra ciuitatem. Ciues autem magis resident in ea, & ideo magis possunt insurgere & dirimere thesaurum. Consequenter cum dicit.

Deinde redditus & impensas apparere oportet: tum gratia diligentis administrationis. tum etiam vt si quando foret opus illis vti possit ad belli necessitates: omninoque seipsum præbere cū stodem & quæstorem: non vt suarum pecuniarum: sed vt communium, & publicarum.

Tangit quid obseruandū est circa receptionem pecuniarum & dicit, quod tyrannus debet redditus & oblationes gratis factas fideliter colligere vt dispēset illa: et si aliquādo opportunum fuerit expendere illa in prelio: & vniuersaliter debet se exhibere tanquam custodem & camerarium ciuitatis & bonorum communium non sicut priorum: sic enim minus odio habebitur & erunt magis contenti. Deinde cum dicit.

Et videri velle non asperum: sed cum grauitate honestum: & talē vt eum non timeant obuij: sed magis reuerentur. Hoc autem non facile est eum allequi qui foret contemnendus. Quapropter opus est: vt si non aliarum virtutum: at saltem ciuiliū eum curam habere: ac talem de seipso opinionem asferre.

Ostendit qualiter tyrannidem saluatur in comparatione: & primo in comparatione ad ciues. Secundo cum dicit. (Contrarium faciendum.) In comparatione ad totā ciuitatem & diuina. Adhuc circa primum duo facit. Primo ostendit qualiter saluatur per comparationem bene se habens quantum ad actus exteriores. Secundo cū dicit. (Et circa voluptates.) qualiter quantum ad delectationes. Circa primum adhuc duo facit. Primo facit quod dictum est quantum ad personam propriā. Secundo cum dicit. (Eodemque modo.) quantum ad coniunctā. Adhuc primo ostendit quid obseruandū est ad tyrannidem saluationem quantum ad gestus exteriores. Secundo cū dicit. (Insuper non.) quantum

quantum ad actus exteriores in quibus est iustitia vel iniustitia. In prima parte duo tangit. Primum est, quod expedit tyranno ad saluandū tyrannidem, quod non appareat subditis seuus siue crudelis: & ratio huius est: quia ex hoc quod apparet subditis seuus reddidit se odiosum eis: ex hoc autem facilius insurgunt in eū: sed debet se reddere reuerendum propter excellentiam alicuius boni excellentis, reuerentia enim debetur bono excellenti: & si non habeat illud bonū excellēs debet simulare se habere illud. Secundū est quod tangit & sequitur ex primo, quod debet se reddere talē, quod si subditi obuiant ei: quod non timeant eū timore seruili: sed magis reuerentur. Non timeant quidē: quia si timerent eum haberent eū odio. reuerentur autē: est enim reuerentia tristitia pro apparentem ingloriationē. ex hoc enim quod aliquis obuiat alicui: & ille habet bonū in quo deficit, reueretur: quia non habet illud: aut non illo modo. Et ideo tyrannus debet se reddere talē quod videatur subditis ipsos excellere in aliquo bono excellenti: in quo ipsi deficiunt ex quo reuerentur. Tamen talem se sic reddere non est facile quin sequi contempus: siquidē non reddit se timendum. De facili enim contemnitur qui non timet: & ideo si velit non terribilis videri et cum hoc non contemni, debet laborare ad virtutes & opera ipsa quæ reddunt hominē non contemptibilem propter excellentiam suā: & si non potest habere omnes virtutes & actus eorum: saltem laboret ad virtutem ciuilem quæ videtur præcipua. & si non habeat eam secundum veritatem: faciat quod opinentur ipsum habere eam: quāuis enim hoc non sit in se bonum: ad hoc tamen bonum est: vt non sit facile contemptibilis. Deinde cum dicit.

Insuper non solum ipsum videri: nulli protinus ciuium cōtumeliam facere: sed etiam neminem illorum qui circa eum sunt.

Ostendit quid obseruandū est quantum ad actus exteriores in quibus est iustitia & iniustitia: & dicit quod tyrannus sic se debet habere quod non videatur alicui inferre iniuriam: nec iniuriā nec iniuēculā: & quod non solum ipse in persona propria: sed quod nullus qui est circa ipsum iniurietur alijs. Deinde cum dicit.

Eodemque modo se habere mulieres suas erga cæteras mulieres. Nam & per contumelias mulierum permultæ iam tyrannides perierunt.

Ostendit quid obseruandū est quātum ad personā coniunctam: & dicit quod tyrannus sic debet facere, quod vxor sua sit familiaris vxoribus subditorū: quia propter iniuriā illatā vxoribus multæ tyrannides destructæ sunt. & ideo debet procurare quod vxor sua sit amica familiaris vxoribus subditorum: sic enim habebit quasi medietatē ciuitatis: quia mulieres cum pueris fere sunt medietas eius sicut dixit in secundo. Deinde cum dicit.

Et circa voluptates corporis, contrarium facere quod nunc faciunt quidam tyranni: non solum enim statim ab aurora id agunt: conuiuanturque per dies plures: verum etiā apparere volunt alijs quod ita faciant: vt tanquam felices beatosque admittantur: sed in talibus maxima erit moderatio adhibenda: vel saltem videri illa fugere: non enim facilliter inuadi potest nec facilliter contemni qui sobrius sit: sed qui ebrius: neque qui vigilet: sed qui dormiat.

Ostendit quid obseruandū est ei quantum ad delectationes corporales: & dicit quod circa delectationes corporales debet contrariū facere quod faciunt nunc quidam tyranni. Sunt enim quidam qui non solum volunt prosequi huiusmodi delectationes etiā multis diebus: sed volunt videri ab alijs prosequi easdem tanquam sint beati & felices propter ipsas & reputentur ab alijs tales: & ex hoc habeantur in ad-

miratione apud eos: sed debet magis aut moderatus esse circa eas: aut si non sic tñ debet se talē exhibere, quod videatur fugere eas: quia ille qui sobrius est in persequendo huiusmodi, non de facili inuaditur nec contemnitur: sed ille qui est ebrius inuadibilis est de facili, & de facili contemnitur. Ille etiā qui vigilat circa actus virtutum, non de facili inuaditur: nec contemptibilis est: sed ille qui dormit hoc est qui non operatur secundum virtutem de facili inuaditur & contemnitur. Qui enim operatur secundum virtutem: reputatur aliquid magnum propter virtutē quam omnes reputant & boni & mali quāuis secundum maius & minus. Qui autem reputatur magnus: is non inuaditur de facili nec contemnitur: nullus enim contemnit quē reputat. qui autem inordinate operatur e contrario se habet. Deinde cum dicit.

Contrariumque agendū est supradictorum ferre omnium. Corroboranda enim & ornanda ciuitas est ab eo, tanquam à curatore: ac non tyranno.

Ostendit quid obseruandū est in comparatione ad totam ciuitatē et diuina: et primo quid in cōparatione ad totam ciuitatē. Secundo cum dicit. (Videri etiam oportet &c.) quid in cōparatione ad diuina. In prima dicit, quod ad saluandum tyrannidem faciendum est contrariū eis quæ dicta sunt prius scilicet quod tyrannus debet præparare et ornare ciuitatem scilicet faciēdo turres & muros & ædes et habitacula & alia huiusmodi cōia: et ordinando ciues tanquam sit procurator ciuitatis & non tyrannus: sic enim bene uolus apparebit & non tyrannus. Deinde cum dicit.

Videri etiam oportet ipsum erga religionem deorum affici vehementer: minus enim formidabunt populi: ne quid contra iustitiā fiat, si religioni debitum illum existimabant: ac deorum timorem habere: minusque contra illū audebunt insurgere: quasi deos habeat propitios, & fauētes.

Ostendit quid obseruandū est in ordine ad Deū: & dicit quod ad saluationē tyrannidem tyrannus in his quæ ad religionem & cultum diuinū pertinent studiose & reuerenter se debet habere, et tātō magis differēter ab alijs quanto magis excellit. cuius ratio est quia si subditi existimēt principatē religiosum & deicolā esse, non timebunt male pati ab ipso. A diuino enim nullus expectat malū per se & minus inclinabuntur insidiantes opinantes ipsum Deū esse sibi propitium & propugnatorem pro eo contra machinantes in eum. Deinde cum dicit.

Veruntamen oportet sine improbitate talem videri: atque eos viros qui aliqua in re laudabiliter se gesserint, honorare: ita vt non existiment vniquam se magis honorari à ciuibus suis in libertate degentibus potuisse.

Ostendit quid obseruandū est quantum ad distributionem honoris: et diuidit in quatuor secundum quod quatuor tangit. Secūda ibi. (Hos autem.) Tertia ibi. (Communis vero.) Quarta ibi. (Quod si quem.) In prima dicit quod oportet tyrannum esse sapientē vt sciat considerare finem & dignitatem hominis vel saltē vt videatur esse probus & sine improbitate: & oportet quod bonos & virtuosos ciues quantum ad actus aliarum virtutum honoret: & sic vt putent se magis honorari ab eo quod à cōciuibus proprijs: quia sic maxime erit beniuolus subditis. Deinde cum dicit.

Hos autē honores ipsemet tribuere debet tyrannus. Pœnas vero et animaduersiones p alios infugere: per magistratus videlicet & iudicia.

Tangit secundum & dicit: quod ad beniuolentiā maiorem honores debent distribui per ipsum: sed supplicia debent infligi per alios principes & iudicia. Deinde cum dicit. Communis

Communis vero custodia omnis dominatio nis vnus, est neminem vnū præ cæteris magnū facere: sed plures: nam se inuicem custodient.

Tangit tertium dicens: quod ad custodiam cōem omnis monarchiæ multum expediens est nullum virum facere magnum valde aut in potētia aut diuitijs. Magnus enim existens in potētia aut in diuitijs facilius insurget. Si autem oportet facere, magis expedit facere plures. Vix enim erunt vnanimis & vnus iuuabit cōtra alterū. Deinde cum dicit.

Quod si quem extollere oporteat: nō tamen eum qui sit moribus audax: nā huiusmodi homines aptissimi sunt ad inuadendū circa res oēs.

Tangit quartum & dicit: quod si oportet facere aliquem magnum sicut potētiā, nō debet facere illum qui audax est secundum morem & inclinatur ad audaciam: quia talis est maxime inuasiuus sicut omnes actiones. Et ideo quia inclinatur ad magnā, cum haberet potētiā de facili insurgeret. Deinde cum dicit.

Si vero cuiusquam potētia minuēda est, modo dice ac non vno simul impetu, omnis potestas est auferenda.

Ostendit quid obseruandū est in demissione à principatu vel honore: & dicit quod si oporteat aliquē demittere à potentatu: gradatim debet deponi: vt non primo auferat ei potestas tota: sed pars aliqua: deinde alia vsquequo totā amiserit: quia minus contristabit illum: & per consequens minus insurget & poterit minus insurgere auferens sicut paruum: quia quod paruum est reputatur vt nihil. Si autem totum simul uellet auferre, multum cōtristaretur et posset insurgere. Deinde cum dicit.

Insuper ab omni contumelia abstinendum: præcipue tamen à duabus, ne in corpus flagris: ne ve in ætatē libidine insultet. Maximeque id cauendum in illis hominibus: qui honorē magnificiunt. Nam in pecunias illatam iniuriā avari homines grauitate ferunt: in honorem vero illatam & qui boni sunt viri: & qui honorem magnificiunt permolestè patiuntur. Quapropter, aut non huiusmodi hominum opera vtendum est: aut animaduersiones in illos patrio more: ac sine vlla contumelia sunt faciendæ. In ætatem vero ex amore sit conuersatio: non ex licentia. Denique hoc dedecoris impensione maiorum honorum est redimendum.

Ostendit quid maxime obseruandū quantum ad iniurias: & primo quod omnes iniuriæ sunt cauendæ. Secundo cum dicit. (Eorum autem.) quorum sunt maxime cauendæ. In prima dicit quod tyrannus volens saluare tyrannidē, omnem iniuriā debet prohibere & nullā facere. Præcipue autē duas debet vitare ne faciat eas. Prima est flagellatio corporis: & alia est iniuriā: quæ est sicut ætatē scilicet inhonoratio. Flagellationem quidem corporis: quia ista seruilis est. ciues autē liberi volunt esse: & ideo si iniuriaretur eis flagellando, posset insurgere. Iniuriā quæ est sicut ætatem non debet facere: sed exhibere maximā reuerentiam senibus sicut virtutem & amatoribus honorū: quia vnusquisque grauitate fert iniuriā circa illud quod multum diligit: quia amatores pecuniarū grauitate ferunt, quod pecunia ipsorum diminuat: et amatores honoris grauitate ferunt si inhonorantur: vel si non reddantur eis honores debiti: et virtuosius eodem modo: propter quod similiter oportet: quod ipse honoret virtuosos & amatores honoris: vt si inferat eis supplicia & inhonoratōnem oportet quod videat hoc facere propter bonum pacis & non propter paruipensionem & cor-

reptiones per verba vel increpationes quæ solent fieri ad aliquos facere ad virtuosos & senes sicut ætatem, non propter ostensionem potestatis: sed propter amorē: ut videatur eos diligere: & si alicui fierent, alique inhonoratōnes huiusmodi, debent postmodū ei exhiberi maiores honores ad mitigationem ipsorum. Deinde cum dicit.

Eorum autem qui ad vim inferendam cōtra corpus tyranni insurgunt: illi sunt formidandi et cauendi qui ita dispositi sunt: vt amplius viuere non curent, cum occiderint. Quapropter maxime cauendum est ab his, qui vel se ipsos, vel eos quos habebant carissimos, contumelia affectos putant: sine ulla enim cura proprie salutis irruunt: qui per indignationem & iram aggrediuntur: quemadmodū & Heraclitus inquit: durum esse dicēs, pugnare aduersus iram: vita enim id emi.

Ostendit quorū iniuriæ sunt maxime cauendæ: et dicit quod iniuriæ illorū qui inclinatur ad inuadendū personam principis maxime sunt cauendæ: nā isti sunt maxime terribiles, et cōtra ipsos oportet exhibere maiorem custodiā: qui non curant de vita sua si possint principē interficere. Et ideo maxime sunt cauendi ne iniuria fiat eis vel illis: quorum curam gerūt. Si enim fiat eis aliqua exacerbatio nō parcunt inuadentes per furorem. Sicut enim dixit Heraclitus. Difficile est pugnare cōtra furiosum: quia talis pro precio paruo ponit animā siue vitam. Deinde cum dicit.

Cū vero ciuitates ex duabus constiterint partibus: ex inopibus scilicet, & opulentis: maxime quidem de vtriusque partis salute cogitandum est ab eo qui gubernat, & alteros ab alteris nulla iniuria affici. Quicumque tamen eorum sint potentiores, hi præcipue sunt à gubernatione vendicandi: ac velut proprii efficiendū: nam si hoc extiterit: neque seruorum liberationem facere cōpelleretur tyrannus: neque arma adimere. Altera namque pars tyranni potētiā adiuncta sufficiens erit ad superandum eos, qui contra insurgere vellent.

Ostendit quid faciendū est si ciuitas fuerit diuisa: & dicit, quod cū ciuitas constituta sit ex duobus, scilicet, ex pauperibus & diuitibus, oportet istos & illos saluari propter principatum: ita quod tyrannus nec istis nec illis iniuriā faciat. Et debet cauere ne inuicem iniuriantur. Meliores autem debet assumere ad principatū. Si enim ira fieret, non oporteret tyrannum manumittere seruos: nec auferre arma à subditis. Si enim vna pars velit insurgere contra ipsam: alia pars cum principe sufficiens erit ad repellendum ipsam si fuerint diuisi. Deinde cum dicit.

Superfluum autem, particulariter dicere de omnibus istis. Intētio enim manifesta est, quod oportet non tyrannicum: sed tanquam patrem familias, & regem esse putari ab illis: qui sub eo sunt: nec pro se capientem: sed pro communis utilitatis tutela & cura: & mediocritates in vita sequi, non & excessus.

Recolligit quædam dicta excusans se ab vltiori consideratione: & primo facit hoc. Secundo cum dicit. (Præterea egregios viros per familiaritatem sibi &c.) adiungit quædam. In prima dicit quod discurre per singula quæ faciunt ad saluationē tyrannidis superfluum est: sed aliquis per rationem poterit discurre. Est enim manifestum, quod oportet principatum non esse tyrannicum: sed tanquam patrem familias. Et quod videatur regalis subditis & nō gratia sui ipsius principari ciuitati: & potius ostendere se procuratorem

ratorum & tenere statum mediocrium nō excellentium. Deinde cum dicit.

Præterea egregios viros per familiaritatem sibi coniungere: plebem vero ac multitudinem per fauorem & gratiam in obsequio retinere. ex his enim necesse est, nō solum dominationem eius esse pulchriorē: & optabiliorem: ex eo quia melioribus imperet & non abiectis neque afflictis: neque ex eo quod ipse neque odio sit: neque formidetur: verum etiam ex eo quod longiorem: ac durabiliorem eius dominationem fore contingat.

Adiungit quædam: & primo adiungit vnum quatum ad insignes. Secundo cum dicit. (Insuper moribus.) quantum ad ipsum tyrannum. In prima dicit quod debet tyrannus esse affabilis insignibus & magnis viris in ciuitate: multitudinem autem debet retinere in obsequio per gratiam: sic enim principatus non solum erit pulchrior & magis amabilis, scilicet si melioribus principetur & non humilibus nec odio habebit princeps: nec perseuerabit in timore: immo principatus erit durabilior. Deinde cum dicit.

Insuper moribus talem esse: vt vel recte se habeat ad virtutem: vel semibonus quidam sit: & non malus: sed semimalus.

Adiungit aliud quantum ad tyrannum & dicit quod tyrannus ad saluationem tyrannidis seipsum debet disponere bene principaliter sicut mores & secundum virtutē: & magis debet seipsum facere semibonum quam malignum: & semimalum quam malignum: & si non secundum virtutē: tamen secundum apparentiam: quanto enim erit minus malus vel sicut virtutem vel secundum apparentiam: tanto minus odient ipsum. Deinde cum dicit.

Atqui omnium gubernationum brevissime durare solent paucorum potētia & tyrannis.

Declarat quæ istarum rerum publicarū sunt breuis durationis per se: & quæ non: & primo proponit. Secundo probat ibi. (Quippe illa quæ plurimo.) In prima dicit quod inter res publicas minoris per se durationis sunt paucorum status sicut vltimā speciem: & tyrannis. Et ratio huius est: quia plus recedunt à regno quod per se diuturnius est, & sunt præter voluntates subditorum. Tales autem res publicæ minoris temporis sunt quam alia. Deinde cum dicit.

Quippe illa quæ plurimo durauit tempore Orthagoræ & filiorū qui apud Sicyonios tyrannidem habuere ad centesimū vsque annum peruenit. Durationis vero causa fuit: quod mediocritate quadam erga subditos vtēbantur: multaque legibus seruientes agebant: & qui aptus rei militari fuit Clisthenes non facile cōtemnendus habebatur. Plurimum vero conuersatione & vsu familiari fauorem & gratiam hominum acquirerebant. Fertur enim Clisthenes coronasse iudicem qui victoriæ illius cōtradixerat. Aiunt quidam huius iudicis statuā esse illam: quæ in foro sedet. Pisistratus quoque fertur aliquando apud consilium Ariopagi citatus, iudicium subisse.

Probat & primo ostendit quod quædam istarū sunt durationis longæ propter dictas causas. Secundo ostendit propositū scilicet, quod quædam sunt breuis durationis. ibi. (Ex reliquis.) Prima in tres sicut inducit in tribus quæ fuerūt longæ durationis propter dictas causas. Secunda ibi. (Secunda vero.) Tertia ibi. (Tertia.) In prima dicit quod tyrannus quæ fuit circa Sicyone ciuitatē multo tempore durauit vbi tyrannizauit Orthagoras & filij eius. Durauit enim

centū annis. Et ratio huius fuit: quia moderate se habuerunt ad subditos & sicut aliquas leges disponebant tyrannidem: & seruiebant subditis. Clisthenes enim qui fuit filius Orthagoræ quia fuit bellicosus non fuit contemptibilis & ducebat populum cum fauore in multis. Et ideo quia iste moderate vtēbatur subditis diu tyrannizauit: et intantum moderauit tyrannidem vtens legibus quibusdam & ordinatione sapientum: quod quæ de proprijs factis subibat iudiciū seniorum sicut & alij: & sustinebat sententias: & ideo dicunt adhuc in ciuitate illa: quomodo Clisthenes coronauit iudicem qui victoriæ eius cōtradixit: quia cū requireretur in iudicio de victoria, respondit: sicut quicumque alius de subditis nō velut tyrannus. Dixerunt autem quidam statuā quæ est in foro esse imaginē istius iudicis: qui iudicauit, quæ coronandum iudicauit. Dicitur etiam quod Pisistratus, cum tyrannizaret, cum vocaretur ad Ariopagum, vbi reddebantur sententia: sententiam sustinuit: & ideo tyrannizauit longo tempore. Deinde cum dicit.

Secunda vero apud Corinthum Cypsellidarū tyrannis: nam ea durauit annis tribus & septuaginta, & mensibus sex. Cypsellus enim ipse tyrannidē exercuit annis triginta. Periander vero quadraginta quatuor. Psammētius autē Gordij, annis tribus. Causa vero durationis eadem fuit. Cum enim popularis esset Cypsellus: ac gratia apud multitudinem prævaleret, sine vlla corporis custodia in dominatione perseuerauit. Periander autem eius filius magis tyrannice se gefit: sed vir erat bello egregius.

Tangit secundam & dicit: quod secunda tyrannis quæ multum durauit fuit circa Corinthum quæ fuit Cypsellidarū sic dictorū à genere. Ista enim durauit septuaginta tribus annis & sex mensibus: quia Cypsellus tyrannizauit triginta annis Periander quadraginta quatuor: imperfectis tamen. Psammētius qui dicit Gordij filius tribus annis similiter imperfectis. Et est intelligendum quod sex menses pro vno anno accipiebant. Causa autem quare tantum durauit eadem sunt cum prædictis. Cypsellus enim ductor populi erat: & in principio non fecit custodiam armorum. Periander autem fuit tyrannus: sed fuit valde bellicosus: & ideo nō fuit contemptibilis. Deinde cum dicit.

Tertia Pisistratidarum Athenis. Hæc autem non fuit continua: bis enim tyrannide pulsus fuit Pisistratus. Itaque ex annis triginta tribus, solum annis septem & decem tyrannidem exercuit: filij vero eius annis decem & octo: atque ita omnes simul anni fuerunt quinque & triginta.

Tangit tertiam: & dicit quod tertia tyrannis quæ multum durauit fuit Pisistratidarum Athenis. Ista autem nō fuit cōtinua: quia Pisistratus bis tyrannizauit ibidem. Ex triginta tribus enim annis ipse septem & decem primo tyrannizauit. Filij vero eius consequenter tyrannizauerunt decem & octo: & sic sunt in vniuerso quinque & triginta anni: quibus durauit illa tyrannis. Deinde cum dicit.

Ex reliquis vero illa quæ apud Syracusas fuit Hieronis & Gelonis: sed non longa fuit hæc: annis enim non amplius quam duo de viginti durauit. Gelon enim septem annis cum tyrannidem exercuisset, octauo defunctus est. Hieron autem decem. Thrasybulus vero mense decimo excidit. Ceterarum vero tyrannidum plerique breui tempore durauerunt omnes. Quæ igitur sint tam circa gubernationes plurimum quam circa guber-

nationem vnus solius: per quæ & corrūpantur illa, & feruentur, ferè dictum est.

Ostendit propositum principale, scilicet quæ respu. tyranica fuerunt minoris durationis: & dicit quod illa tyrannis: qua Hieron & Gelon tyrannizauerunt in Syraculis non fuit multum diuturna: non enim durauerunt nisi in 15. annis: quia Gelon. 7. annis tyrannizauit: in. 8. mortuus est. Hieron vero. x. annis solū. Thrasylbulus. 9. mēse mortuus est: multæ etiam aliæ tyrannides pauci temporis fuerunt, quia tyrannis contra naturam est, quæ autem cōtra naturam sunt, per se breuis durationis sunt. Et tunc recapitulat & dicit: quæ sint principia & causæ quibus corrumpantur respu. & monarchiæ: & iterum quæ sint principia ex quibus saluentur fere dictum est.

LECTIO TERTIADECIMA.

Discussio de interitu rerum publicarum à Platone in octauo de republica assignato.

In repub. vero Platonis Socrates de mutationibus loquitur, nec tamen recte. Illius enim reipū. quæ est optima atq; prima, mutatio nulla propria assignat. Inquit enim, causam esse mutationis, quia sic natura comparatum sit, vt nihil permaneat: sed in ambitu quodam tēporis mutationē recipiat. Esse vero principium horū inquit: quorū sesquitercius quinarū coniugatus fundus duas exhibet harmonias. Inquies qñ numerus diagraphatis huius, efficiatur solidus.

Postquam philosophus determinauit de saluatione & corruptione rerum pū. fm intentionem propriam: hic intendit reprobare opinionem Platonis de corruptione earundem: & circa hoc primo præmittens intētionem suā innuit opinionem eius. Secundo cum dicit. (Vt pote natura.) approbat eam in quodam bene dicto. Tertio cū dicit. (Sed hæc & c.) improbat in male dictis. Circa primū est intelligendum quod opinio Platonis de corruptione rerum pū. non est bene cognita à nobis: tum quia non venit ad nos per libros eiusdem: nec expositorū eius. Tum quia dicta Aristot. hic de ea obscura sunt valde propter breuitatem ipsorum. Vnde magis videtur eam supponere quasi manifestā tempore suo quod expresse ponere: exceptis quibusdam paucis. Sed ex suppositionibus quibusdā Platonis in alijs & ex illis breuibz quæ hic ponit Aristot. & obscuris: & ex ipsa reprobatione poterit aliquo modo videri opinio prædicta ipsius. Posuit autem Plato sicut ex alijs apparet: quod ipsum vnum sit substantia eorū quæ dicuntur non distinguens inter vnū quod est principium numeri: & vnum quod est substantiale. Et quia ex replicatione vnus quod est principium numeri causatur numerus: cōcessit quod ex replicatione vnus substantialis causetur numerus. Ex replicatione autem substantiæ non generatur nisi substantia: & ideo concessit substantiam eorū quæ ex pluribus sunt esse numerū quendam: & formas eorū substantiales esse numeros quosdam sicut formam hominis: leonis: celi: & etiam animæ. In numeris autem primo inuenitur proportio: quæ est certa habitudo vnus quātū ad aliam. Proportionum autem numerālium quædam sunt tēperatę magis: in quibus extrema magis accedunt ad naturam vnus: quædam autē intemperatę magis: sicut sex: quialtera magis temperata est quæ sex quisepta vel sex quiseptima vel dupla vel tripla: & ideo substantias entium cōpositorū posuit consistere in quādam proportione numerali principiorum ex quibus sunt: sed quorundam in temperata magis, quorūdam autē in intemperata: quorūdam autē in medijs. Et quia respu. ex pluribus cōponitur sicut ex materia: est enim ordo inhabitārum ciuitatē ad per se sufficientiam vite: ideo posuit rationem eius consistere in proportione aliqua: cuiusdam quidem in ea quæ maxime

temperata est quæ dixit esse optimam & maxime vnā: vt apparuit ex secundo huius. alterius autē in intemperata valde: quæ dixit esse pessimam. mediarum autē in medijs: quarū quæ magis accedunt ad temperatam primam: meliores sunt: quæ autē ad intemperatam: peiores. Secundo aliud principium posuit: quod in entibus compositis ex pluribus: illud quod magis vnum est: minus ex se est corruptibile. tum quia magis accedit ad fm se vnum separatum, quod est ex se ipso: est incorruptibile. tum quia etiā quod magis est vnū magis est ens in actu fm quod huiusmodi: quia vnum et ens conuertuntur. & quod magis est ens in actu: minus est ens in potentia ex se. & quod minus est in potentia ex se: minus est corruptibile. propter quod respu. primam & optimam quæ maxime vna est posuit minime corruptibilem ex se ipsa. Tertio posuit quod omnia quæ sunt hic fm naturam reducuntur in superioribus in aliquā figuram celestem: ita quod cū incipit sensibilis generatio figuræ in celo per motum stellarum incipit trāsmutatio ad substantiam generādam hic. & sic generata est figura prædicta: generatum est ens naturale ab illa. & cum incipit recessus stellarum à prædicta figura: similiter incipit hic declinatio sequētis figuram illa dispositione naturali. Et cū corrupta est figura corruptū est & illud: ita vt profectus & defectus rei naturalis mensuretur fm quantitātē accessus stellarum ad figuram determinatā: & recessus ab eadem. Et quantitas istius motus celestis in ordine ad rem naturalem dicitur periodus eius naturalis. Et quia tēpus accessus & recessus stellarum fm naturam sunt æqualia: quia vniformiter mouētur. ideo tempus profectus seu generationis rei est æquale tempori defectus seu corruptionis eiusdem quamuis multoties in maiori accidit corrūpi quod generari: vel econtrario propter inæqualitatem materia: sicut Aristot. dicit secūdo de Generatione. Corruptio autem rei quæ accidit fm declinationē à prædicta figura celesti dicit corruptio fm tempus à philosopho: quia igit respu. est aliquid causatum: hic dixit eā causari ab aliqua figura celesti & corrumpi per recessum ab ea in quodam periodo tēporis determinato. Et sic posuit optimam rem pū. corrumpi in eam: quæ Lacedæmoniorum quæ fuit quædam species status optimatū non in aliam. De tyrannide autē non dixit si corrumpitur: an non. nec si corrumpitur quomodo corrūpatur: nec potuit rationabiliter dicere. Posuit etiā quod in statu paucorum fiebat trāsmutatio ex optimatū statu seu populari: vel alijs huiusmodi: quia principes erant amatores pecuniarū. Et pecuniosi facti principantur alijs propter pecuniam cogētes eos seruire ad vtilitatē propriam. Hæc igitur vt videt est opinio Platonis in summa: quam recitat & reprobat philosophus dicens quod de trāsmutationibus rerū pū. dictū est à Socrate id est. à Platone introducēte Socrate loquentem in repū. sua non tamen fm rationē: & bene. Dixit enim quod cū multæ respu. essent & altera earū esset optima illius optimæ & primæ simpliciter fm naturā non esse trāsmutationē proprie. i. ex se minime esse corruptibilem: quia prima & optima respu. maxime est vna fm ipsum. illud autē quod maxime vnum est: minime ex se est corruptibile: sicut dictum est prius. Dixit tñ corruptionem eius esse per accidens & ab alio. cuius causam dicit esse: quia nil illorum, quæ sunt hic cōposita ex pluribus ex se natum est manere cōtinue. Sed necesse est trāsmutari in aliqua periodo determinata: hoc est in aliqua quātitate motus celestis mensurantis durationem ipsius: sicut dictum est prius. principium autem esse & permanentiæ illarum rerum pū. quarum fundus. i. substantia super quā fundantur omnia accidentia est epiritus id est numerus continens proportionem sex quitercia quæ inuenitur primo inter quatuor & tria. quæ aggregata faciūt septē coniunctus. quinarū qui cōtinet proportionē sex quialterā: quæ primo reperitur tria et duo ex quibus aggregatū: puta ex. 7. et. 5. s. 12. continet duas prædictas harmonias sex quialterā et sex quitercia dicit esse causam p se: quia numerus huius diagraphatis, id est

id est figuratōnis solidus est. Cōstat enim ex ductu vnus sui lateris in alterum: puta tria in quatuor: entia autē illarum substantia est numerus aliquis solidus: sunt maioris durationis. Et non vult aliud dicere vt videtur nisi quod respu. illa cuius substantia est duodenarius numerus continens proportionem sex quialteram & sex quiterciam, quæ magis ad vnitatē videntur accedere solidus existens: est maioris durationis: quia numerus iste solidus est. Deinde cum dicit.

Vt pote natura producente prauos & meliores disciplina. Hoc ergo forsā inquit non male: fieri enim potest vt sint aliqui: quos disciplina institui: ac bonos fieri viros, impossibile est.

Approbat ipsam in quodam bene dicto dicens: quod Plato dixit quosdam respu. esse maioris durationis propter causam prædictam: ac si natura producens eas in esse produceret quosdam prauos & quosdam meliores secundum disciplinā: hoc ipsum dicens forte nō male. Contingit enim esse aliquos gubernantes, quos ex natiuitate & figura celesti in hora natiuitatis impossibile: hoc ē difficile est fieri studiosos & bonos. Sunt enim aliqui qui ex dispositione naturali quam acquirunt ex figura celesti in principio inclinatur ad turpia & ea quæ præter rationē sunt. Alij autem qui ex dispositione naturali inclinatur ad honesta & ea quæ secundum rationem. Talem enim inclinationem ad honesta vel turpia causari ex figura celesti necesse est dicere: quāuis necessitatem non imponat in his: quæ operantur secundum intellectum. Deinde cum dicit.

Sed hæc non propria mutatio foret illius reipū. quam optimam esse vult, magis quod aliorum omnium, & vniuersorum quæ fiunt, & ex tempore: per quod inquit omnia mutari, & ex eo quia quæ non simul incipiunt: simulque mutantur. Ceu, si pridie mutationis facta essent simul forte mutarentur.

Reprobat eam in male dictis. Et primo quātum ad ea quæ dixit de corruptione optimæ reipū. Secundo quātum ad ea quæ de corruptione quarundam aliarum: cum dicit (Præterea tyrannidis & c.) Circa primum primo reprobat eam quātum ad hoc quod dixit ipsius non esse trāsmutationem proprie. Secūdo cum dicit. (Præterea & c.) quātum ad terminum trāsmutationis. In prima parte dicit: quod non bene dixit non eius esse trāsmutationē proprie: sed per trāsmutationem figuræ celestis in periodo determinata. Hæc enim trāsmutatio causata à motu celi quæ est omnium eorum quæ fiunt natura & per tempus saltem secundum accidens in quantum tempus: est mensura motus qui facit distare: quod est vt dicit quarto Physicorum propter quod dicit omnia quæ fiunt hic naturaliter trāsmutari: & illa quæ simul inceperunt trāsmutari: & illa quæ non simul: simul corrumpi. Sicut si aliqua facta fuerunt in die præcedente tropicum: hoc est conuersionem solis à signis meridionalibus ad septemtrionalia: vel econtrario simul terminantur & finiuntur: magis est propria optimæ reipū. quam aliarū. Istud enim quod simpliciter generatur: simpliciter corrūpitur: & quod secundum quid generatur: secundum quid corrūpitur: sicut apparet ex primo de Generatione. Vnde substantiæ cuius est generatio simpliciter: est corruptio simpliciter. Et accidentis cuius est generatio secundum quid: est corruptio secundum quid. Reipū. autem optimæ primæ est simpliciter generatio: quia cū generatio sit vna in esse eius: magis erit generatio quæ magis est ens in generabilibz dico. Optima autem & prima in genere rerum pū. maxime est ens. Ergo ipsius erit corruptio & magis, quod aliarum. Sed istud quod cōcludit ratio ista stat cum dicto Platonis qui dixit: quod respu. optima & prima ex se minime est corrupti

bilis: quia maxime vna & actu incorruptibilis est & corrumpitur ab alio: & illa corruptio eius est corruptio simpliciter: quia entis simpliciter: quod cōcludit ratio Aristot. Et ideo secundum rē non reprobatur ipsum: sed ad illos, qui intelligerent Platonem dixisse reipū. primæ non esse corruptionem simpliciter decipi per equiuocationem huius termini, pprie, quod vno modo significat illud quod simpliciter est. Alio autem modo illud quod est ex se: in qua significatione hic utebatur ipse. Deinde cum dicit.

Præterea quæ ob causam ex illa transit ad Lacedæmoniorum tempus. Sape enim in cōtraria transeunt respu. omnes: quod in ea quæ sunt propinqua. Eadē ratio est de alijs quoque mutationibus. Ex Laconica enim inquit mutatio fit ad paucorum potētiam. Ex ista vero, ad popularem statū ex illo rursus ad tyrannidem. Atqui & cōtrario mutantur. ceu ex populari, in paucorum potentiam. Et magis quidem quod in tyrannidem.

Reprobat eam quātum ad terminū trāsmutationis dicens: quod adhuc quærendum est à Platone propter quam causam ex optima repū. fit trāsmutatio fm eum in eam quæ Lacedæmoniorum: quæ fuit quædam species status optimatū. sicut apparuit ex quarto propinqua optimæ. Nos enim videmus ad sensum quod sapius trāsmutatio fit in contrariam tempus. quod in propinquam: sicut à regno in tyrannidem. Eadem autē ratio est de trāsmutationibus aliarum cōsequentium fm ipsum. Dixit enim quod ex repū. Lacedæmoniorum fit trāsmutatio in paucorum potentiam: sicut in propinquam ei: & ex ista in popularem ex qua in tyrannidem: sicut in pessimā & vltimam: & tamē nos videmus econtrario fieri sepius trāsmutationem ex statu populari in paucorum quod in tyrannidem. Et est intelligendum: quod si Plato intellexit optimam tempus. corrūpi in eā quæ propinqua est ei natura: & similiter consequentes in propinquiores eis. solum, falsum intellexit: & procedit dictū Aristotelis contra eum. Si autē non intellexit solū: sed quod facilius verū dixit: nec Aristoteles hoc improbat: immo dicit in secūdo de Generatione: quod in habitibus symbolum facilius est transitus. Deinde cū dicit.

Præterea tyrannidis vtrum mutatio sit, vel nō sit: nil dicit: propter quam causam nec in quam reipū. specie transit. Huius vero causa est, quod non facilius dicere valebat. Infinitum enim. Nam secundum eum oportebat in primam & optimā: sic enim vtiq; fieret continuo circulus. Sed mutatur in tyrannidem tyrānis, vt ea quæ apud Sicyonios ex Mironis tyrannide in Clisthenis. Et in paucorum potentiam: vt illa quæ in Chalcide fuit Anticleontis. Et in popularem statū: vt illa, quæ Gelonis fuit Syraculis. Et in optimates: vt illa quæ Charilai apud Lacedæmonios, & Carthaginenses. Et in tyrannidē fit mutatio ex paucorum potentia: vt in Sicilia, plurimæ vetustarū in Leontinis in Panetij tyrannidem: & apud Gelam in Cleandri: & apud Rhegium in Anaxali: & in alijs cōpluribus ciuitatibus eodem modo.

Reprobat quātum ad alias. Et primo quia non dixit nec potuit bene dicere de corruptione tyrannidis. Secundo cum dicit. (Absurdum etiā.) quia nō dixit de trāsmutatione paucorum potentia in alias vel aliarū in ipsum. In prima parte dicit quod adhuc Socrates seu Plato non determinauit si tyrannidis est aliqua trāsmutatio: vel nō est. Et si est: propter quam causam & in quam tempus est.

Et causa huius est: quia non facile posset illud dicere secundum rationem: quia non est determinatum: nec determinatur ab eo bene suppositis dictis ipsius: quoniam secundum ipsum, si corrumpatur tyrannis, oportet eam corrumpi naturaliter in primam & optimam. Quia sic erit circulus quidam in corruptionibus ipsarum: puta si optima corrumpatur in statum optimatum. & hæc in reipublica. quæ in statu paucorum: & ista in statum popularem quæ in tyrannidem: & tyrannidem in optimam per consequens. Sed nos videmus quod non sic transmutatur tyrannis in optimam semper: sed transmutatur quandoque tyrannis in tyrannidem: sicut illa, quæ est apud Sicionios ex Mironis in eâ quæ est Clistenis: Transmutatur etiã quãdoque in paucorum potentiam: sicut in Calceide tyrannis quæ Anticleontis transmutata fuit in eam. Item in statum popularem sicut illa quæ fuit Gelonis in Syraculis. Et in optimatum: sicut illa, quæ fuit Charolai apud Lacedæmonios. Et e contrario ex paucorum potentia transmutatio facta in tyrannidem: sicut in Sicilia plurimam antiquam paucorum gubernationes transmutatae sunt: sicut in Leontinis in tyrannidem Panetij. Et in ciuitate, quæ dicitur Gela in illa quæ Cleadri. Et in Regio, quæ est ciuitas Calabria: in eam quæ Anaxali. Similiter autem se habet in alijs ciuitatibus multis. Deinde cum dicit.

Absurdum etiã putare in paucorum potentia ideo transire: quia homines cupidi & pecuniarum studiosi in magistratibus versentur: ac non quia plurimi diuitijs superabundantes, non iustum existimant par habere in ciuitate eos, qui non habent facultates: & eos qui habent.

Reprobat opinionem eius quãtum ad hoc quod dixit de transmutatione paucorum potentiam in paucorum potentiam. Et primo reprobat causam ipsam transmutationis quam posuit. Secundo cum dicit. (In multisque &c.) propter insufficientiam. Causam autem improbat per tres rationes: quarum secundam ponit cum dicit. (In multisque) tertiam cum dicit. (Absurdum etiã dicere &c.) In prima parte dicit: quod inconueniens est credere & dicere quod transmutatio fiat in paucorum potentiam ex alijs: puta ex statu populari vel optimatum: vel huiusmodi: quia principantes sunt amatores pecuniarum. Et ideo acquirentes unde cumque & qualitercumque pecuniosi fiunt. Pecuniosi autem facti estimantes quasi se habere omnia: & præcellere omnes faciunt se dominos per potentiam pecuniarum, & non magis propter hoc: quia excedentes in substantijs: puta diuites existimant non iustum esse se ipsos & pauperes qui nihil possident habere æquale de honoribus & bonis communibus: sed ipsos debere plus habere secundum præsentiam diuitiarum propriarum ad eas quæ pauperum. Et est intelligendum quod causa quam assignat Aristoteles huius transmutationis: puta non estimare eos, & pauperes non habere æquale, est causa proxima ipsius. Causa autem quam assignauit Socrates est magis causa remota & prima. Ex abundantia enim diuitiarum concipiunt estimationem prædictam, ad quam sequitur voluntas transmutationis reipublice. Deinde cum dicit.

In multisque paucorum potentijs non licet pecunias querere: sed leges sunt prohibentes. Et apud Carthaginem quæ populariter gubernatur, pecunij student: nec tamen adhuc mutati sunt.

Ponit secundam rationem dicens: quod adhuc multæ sunt potentiam paucorum: in quibus non licet superexcedentem acquirere pecunia: sed sunt leges aliquæ prohibentes excedere quantitatem determinatam: & tamen transmutatio ad eas fuit facta. ergo non per acquisitionem pecuniarum. & hoc est intelligendum cum transmutatur vnus paucorum status in alium. Item in Carthagine regnantes in populari statu efficiuntur multi pecuniosi: & tamen non trans-

mutantur in paucorum statum: sed in aliam remp. magis. ergo abundantia pecuniarum non fuit proxima causa & per se transmutationis in paucorum statum. Deinde cum dicit.

Absurdum etiã dicere esset duas ciuitates sub paucorum gubernatione, opulentorum et inopum. Quid enim aliud huic, quam Laconicæ accidit, vel alteri cuiuscumque: vbi non omnes æqualia possideant: aut non omnes æqualiter sunt boni viri? Nullo autem pauperiore facto, nihilominus ex paucorum transmutantur gubernatione ad popularem statum: si plures sint inopes. Et ex populari in paucorum potentiam, si potentiores sint opulenti, quam multitudo. Et alteri negligant: alteri intendant.

Ponit tertiam rationem dicens: quod irrationabile est ciuitatem quæ regitur secundum paucorum potentiam habere duas ciuitates. hoc est duas communicationes ciuium: vnã videlicet diuitum: & aliam pauperum quæ sibi inuicem contrariantur: non enim est ratio: quare hoc magis inueniatur in ista quam in Lacedæmonia quæ fuit optimatum potentia quædam: vel in quacumque alia republica: vbi non omnes habent æquales possessiones seu diuitias: vel vbi omnes non sunt æqualiter boni viri. & ideo si in vna non est principium corruptionis: nec in alijs. Videmus autem quod nullo facto pauperiore, quam prius esset ex paucorum statu fit transmutatio in statum popularem: si pauperes sint plures & potentiores. Et e contrario nullo facto diuitiori fit transmutatio ex populari reipublica, in paucorum, si opulenti sint potentiores quam multitudo egenorum: & adhibeant curam ad transmutandum remp. alij autem negligant. Quare proxima causa transmutationis in paucorum statu ex populari non est ob hoc ipsum quod principantes sint facti magis pecuniosi. Deinde cum dicit.

Cumque plures sint causæ ex quibus mutationes fiunt, eas non dicit: sed vnã solum quod prodigaliter viuentes, vsuris confecti, pauperes efficiuntur. Quasi vero fuerint omnes ab initio diuites, vel plurimi eorum: sed hoc falsum. At quando ipsorum potentium quidam patrimonia consumpserint: res nouas moluntur. Quando autem alij: nihil graue accidit: & mutatur nihilo magis in popularem statum, quam in aliam speciem gubernationis. Insuper vero, & si honores vnã cum alijs non capiant: si iniurias inferant: si contumelias afficiant: seditiones oriuntur: & mutationes in reipublica. Fiunt etiam, si nulla dissipatio patrimonij intercesserit: ex eo quod liceat quicquid volunt efficere: cuius rei causam esse ferunt, nimiam libertatem.

Reprobat ipsum propter insufficientiam causæ. Et primo ex hoc quod cum sint multæ causæ prædictæ transmutationis: vnã tantum assignauit. Secundo cum dicit. (Cumque plures sint paucorum &c.) Quia cum plures sint paucorum status & populares: tantum assignauit vnã causam omnium. In prima parte dicit: quod adhuc cum multæ existant causæ & principia transmutationis popularis status in paucorum potentiam: & e contrario, non dixit nisi vnã tantum: quia videlicet vsurarij: hoc est diuites præter rationem prodigaliter expendentem propria, efficiuntur pauperes: & deinde volentes ditari corrumpunt remp. hoc autem dicit, ac si omnes vel plures essent equaliter diuites a principio: hoc autem falsum est: sed magis videretur esse causa vnã, quod quoniam aliqui magni & prædentes in ciuitate perdunt substantias & volunt eas innouare: trahunt ad se reipublicam transmutantes:

mutantes: vt ex hoc ditentur. Et tunc fit transmutatio non magis in popularem remp. quam in quamcumque aliam. Quam autem aliqui comunium & popularium ditatur: nihil fit dirum per quod reipublica transmutetur: vt frequentius: quia non sunt ita magnanimi. Adhuc autem & si reputet se dignos honoribus & non participant ipsis, & si iniustum reputent se pati in rebus vel iniurias in personis: seditiones mouent in ciuitate: & transmutat rempublicam: sicut dictum est prius. Item quamuis non consumpserint substantiam seu diuitias, aliquando transmutant ipsam propter hoc quod reputant sibi licere facere quodcumque voluerint. Cuius causam dixit Plato esse eam quæ libera est: hoc est ipsam libertatem. Insufficienter enim assignauit causam transmutationis prædictarum rerump. Deinde cum dicit.

Cumque plures sint paucorum: plures etiã populorum gubernationes: tanquam vtraque vnã sit: mutationes assignat Socrates.

Reprobat ex eo quod cum sint multæ, assignauit causam sicut vnus tantum dicens: quod insufficienter dixit Socrates: quia pluribus existentibus speciebus status popularis & paucorum: sicut dictum est prius in quarto, assignauit causas earum tanquam vtraque earum esset vnã secundum speciem: & species earum adinuicem non differrent. hoc autem falsum est. Hæc enim diuersæ sunt & species diuersas habent: quare & causas diuersas. Diuersorum enim oportet esse diuersas causas proprias aliquo modo. Et in hoc terminatur intentio Aristotelis in hoc quinto.

POLITICORVM ARISTOTELIS

LIBER SEXTVS,

Cum Sancti Thomæ Aquinatis Expositione.

*SVMMA LIBRI:
Quibus obseruationibus popularis status conseruari queat, & paucorum gubernatio tractari, ne ad aliud genus transseat, ac postremo de magistratibus in vrbibus regenda necessarijs.*

LECTIO PRIMA.

Popularis status varietas non solum pendet à diuersitate operationum, sed etiam ab institutis in eundem finem minus tendentibus.

Quot igitur sunt differentia & quales, eius quod deliberandum habet potestatem, & in quo summa reipublice consistit, & circa magistratum ordinationem circa iudicia: & qualia ad qualem ordinentur remp. & præterea de corruptionibus & conseruationibus rerump. pub. ex quibus proueniant: & quas ob causas, dictum est prius.

Rostquam philosophus determinauit de principijs & causis corruptentibus & saluantibus reipublicam, & in vniuersali & in particulari: intendit nunc ostendere ex quibus & quomodo sunt instituenda: & primo declarat ex quibus & quomodo instituenda sunt reipublica. transgressa: & in secunda parte ex quibus & quomodo reipublica optima & recta in principio septimi libri. (De optima reipublica) reipublica autem transgressa erant tres. Paucorum: popularis & tyrannidem: quas tyrannidem pessima est: nec alicui expedit sim-

Apliciter: quia nihil malignitatis ei deficit: sicut dicebatur in quinto. Et ideo de ipsa non determinat ex quibus & quomodo sit instituenda. Vnde tantum in isto sexto intendit determinare, qualiter aliae duæ sint instituendae: & diuiditur in duas: quoniam in prima parte præmittit intentionem suam & ordinem considerandi. In secunda cum dicit. (Propositum igitur) prosequitur. Circa primum duo facit: quoniam primo dat intentionem suam. Secundo dat ordinem considerandi cum dicit. (Et primo de populari.) Circa primum duo facit. Primo enim continuans se quædam dicta recolligendo, dat intentionem suam in vniuersali. Secundo cum dicit. (Qualis igitur popularis.) in particulari. Circa primum duo facit. Primo recolligit quædam determinata prius. Secundo cum dicit: (Sed cum plures sint.) tangit quæ restant consideranda in vniuersali. In prima dicit. In præcedentibus: puta in fine quinti huius determinatum est, quæ & quot species differentie sunt eius quod consiliatur in reipublica. & etiam eius quod dominatur simpliciter: & etiam ipsorum principantium vniuersaliter: & etiam iudiciorum: qui reddunt sententias disceptantibus. Iterum etiam dictum est quæ istarum cui reipublice conueniunt principaliter: quia non omnia omnibus competunt. Iterum etiam dictum est ex quibus & qualibus causis & principijs & quomodo se habentibus contingit saluari & corrumpi reipublicam, & in vniuersali & in particulari. Deinde cum dicit.

Sed cum plures sint species popularis, et similiter aliarum gubernationum: de illis siquid restat, non peius fuerit considerare: ac simul vniuersaliter earum proprium & conuenientem modum reddere: ac præterea considerare coniunctiones simul ipsorum modorum.

Tangit in vniuersali quædam quæ restant consideranda: & diuiditur in duas. In prima tangit illa. In secunda reddit causam cuiusdam dicti cum dicit. (Nam eorum.) In prima dicit: quod quia plures sunt species reipublice, sicut dictum est prius: puta popularis & paucorum: & sic de alijs. Adhuc etiam plures sunt species popularis & plures etiã aliarum rerump. de quibus aliqua considerata sunt prius si aliquid remanserit de illis non consideratum, et non declaratum: & quod minus expediens est cognoscere: considerandum est nunc de illo: puta de institutione secundum vitam quancumque speciem. Item considerandum est modus qui congruit vniuersi illarum: & conferat ad conseruationem finis vniuersi: adhuc autem & coniunctiones modorum rerump. Deinde cum dicit.

Nam eorum coniunctio parit rerump. varietatem: vt & optimatum gubernationes ad paucorum declinant potentiam: & reipublicam magis populares existant. Dico autem coniunctiones, quas considerare oportet: & nunc vsque considerata non sunt: seu si pars illa quæ in deliberando versatur: & ea quæ circa electiones magistratum, ita instituta sit, vt conferat paucorum potentiam. Et circa deliberandum illo modo: circa electiones vero, ad optimatum gubernationem magis declinet, vel per alium quendam modum non omnia instituta sunt reipublice congruentia.

Reddit causam cuiusdam dicti immediate. Ad cuius intellectum sciendum: quod sunt quædam partes materiales in habentibus materiam quæ non pertinent ad speciem: sicut aurum vel cuprum non pertinent ad speciem circuli. Alia autem sunt quæ pertinent ad ipsam: sicut omnes & ossa ad speciem animalis vel hominis: & quia tales partes ad speciem pertinent: ideo secundum diuersitatem istarum accidit diuersificari speciem: in reipublica sunt quædam partes

fig non pertinētes ad rempublicā: sicut iste homo vel ille: vel hoc officium vel illud: quaedam autem sūm speciem: sicut principans & cōsiliarium iudicium: & sic de alijs: & ideo sūm distinctionem istorum diuersificātur species rei publicae. Contingit autem cōmixtiones vel combinationes istarum fieri: puta q̄ accipiatur cōsiliarium vnius & iudicium alterius: & sic de alijs: & sūm hoc cōtingit diuersimode misceri respublicas. Et hoc est quod ipse dicit: q̄ consideranda sunt combinationes partium pertinētium ad speciem diuersarum rerumpu. Itae enim partes diuersimode combinatae faciunt diuersitatem rerumpu. ita q̄ illae quae sunt optimatum sūm aliquid videntur esse paucorum: sūm aliquid quidē & illae quae sunt respu. sūm aliquid videantur populares sūm aliud. Dico autem exponendo praedictas combinationes quae restant consideranda: & ab alijs sunt omittae: vt si in aliqua repu. vel in aliqua ciuitate consilium & ea quae pertinent ad electionem principum accipiuntur ex paucorum statu: id autem quod pertinet ad iudicia ex optimatum statu, aut ea quae sunt circa iudicia, aut etiā circa consilium ex paucorum statu, ea uero quae ad electionem pertinent ex optimatum: aut sūm aliquid alium modum talem: quō nunc accipiatur omnia quae cōueniunt vni reipu. ex proprijs eius: sed ex his quae cōueniunt alijs vel alijs. Secūndum enim diuersitatē istorum contingit diuersimode misceri respu. Deinde cū dicit:

Qualis igitur popularis, quali congruat ciuitati: & qualis paucorum potentia, quali multitudi diti, & aliarum gubernationū quae quibus conferant, dictum est prius.

In speciali magis dat intentionem. Et primo recolligit iterum quaedam determinata prius. Secundo cum dicit. (Veruntamen.) Declarat quae restant determinanda nūc in speciali. Primo igitur dicit: q̄ in praecedentibus: puta in quarto dictum est qualis species status popularis quali multitudi cōueniat: & qualis species paucorum quali multitudi insignium cōueniat: & similiter de reliquis rebuspu. dictum est quae cui vel quilibet cōueniat: non enim quilibet cuilibet expedit: sicut nec quodlibet generis fistulae cuilibet fistulato: sed determinatū de cetero. Deinde cum dicit.

Veruntamen oportet fieri manifestū non solum quanam istarum gubernationū optima sit ciuitatibus: sed etiam quomodo constituenda sint & ita, & alia breuiter est explicandum.

Tangit quae sunt consideranda nunc dicens: q̄ quamuis ista considerata sint: tamen oportet manifestari non solum qualis respu. cui multitudi cōueniat: sed etiam qualiter & ex quibus & quomodo vna quaeq̄ illarum sit instituenda: & ideo de hac pertractandum est nunc breuiter. Consequenter cum dicit.

Et primo de populari dicemus. Nā per hanc etiā de cōtraria illius gubernatione patebit. Hec est aut quam vocant quidam paucorum potentia.

Dat ordinem cōsiderandi: & diuiditur in duo: quoniam primo tangit q̄ de populari statu primo est cōsiderandū. Secundo cū dicit (Capienda.) ostendit quo ordine sit considerandum de ea. In prima dicit: q̄ primo considerandum est ex quibus & quomodo instituendus sit popularis status. Simul enim quantum ad vnitatē tractatus cōsequenter manifestum erit de repu. quae opponitur illi: quam vocant paucorum potentiam. Post hanc autē in sequenti tractatu dicemus de optima. Deinde cum dicit.

Capienda sunt autem ad hanc disciplinā cuncta popularia: & quae videntur popularium esse sequentia.

E Tangit ordinem considerandi de populari statu: quod facit primo. Secundo cum dicit. (Ex his enim.) assignat rationem ordinis. In prima dicit: quod in considerando ex quibus & qualibus instituenda est respu. accipienda sunt illa quae sunt sicut principia & hypotheses & omnia quae assequuntur: sicut proprietates vel accidentia ipsi: deinde determinandum est, ex quibus & qualibus instituat. Deinde cum dicit.

Ex his enim simul positis resultat species gubernationis popularis: & plures esse eas, quam vnam & differentes continget. Duae sunt causae per quas plures existunt populares. Primū, illa quae dicta fuit: quia inter populos differentia est: sunt enim alij agricolae: alij opifices: alij ministri: quorum prima secundis, & tertij ab vtriusq̄ nō in eo modo differunt: q̄ melior aut deterior popularis status: verum etiam in eo, q̄ nō idem sit. Secunda vero causa est, de qua nunc dicimus. Quae enim popularem statum sequuntur, ac videntur esse propria ipsius, coniuncta simul faciunt varietatem: nam alicui pauciora cōsequentia sunt: alicui plura: alicui omnia.

Assignat rationem propositi ordinis: & diuiditur in duas secundum q̄ duas rationes assignat: & incipit secunda ibi. (Vtile vero.) In prima dicit: q̄ bene dictum est, q̄ prius cōsiderandum est proprietates & accidentia popularis status: quoniam ex diuersa compositione istorum contingit fieri plures modos popularis reipub. differentes a se inuicem: & etiā species plures: propter enim duas causas contingit esse plures species ipsius: quarum vna dicta est prius, scilicet diuersitas multitudinis: respu. enim diuersificantur sūm diuersitatem eius, q̄ principatur in eis: multitudo autem in populari repu. principatur: & ideo sūm diuersitatem multitudinis cōtingit eam diuersificari: Est enim quaedam multitudo agricolarū: alia autem opificum: & tertia ministrorum quae mercedem accipit pro labore: in quibus si agricolarum multitudo accipiatur cū secunda: puta cum opificibus seorsum: & iterū tertia multitudo: puta ministrorum cum duabus alijs seorsum facient populares status differentes: non tamen secundum melius & deterius: sed etiam secundum speciem: quoniam ista combinatio & illa diuersum ordinē multitudinis ad finem faciunt: & diuersitas multitudinis in ordine ad finem diuersitatem inducit secundum speciem popularis reipu. Alia autem causa est: de qua diximus nunc: quoniam in popularibus potentijs sunt quaedam hypotheses & accidentia propria diuersa, quae diuersimode composita diuersas respu. populares inducunt: puta si in aliqua accipiuntur plura: in alia autem pauciora: in alia autē omnia: ista enim diuersificant eas: sicut apparebit consequenter. Deinde cum dicit.

Vtile vero horum singula cognoscere: & ad constituendum quam velit quis, & ad corrigendum. Quærūt enim qui repu. instituunt, cuncta, quae illi propria & cōuenientia sint in vnū colligere ad propositum suum: sed aberrāt dum hoc faciunt: vt supra dictum est a nobis. vbi de corruptionibus & cōseruationibus rerumpu, tractauimus. nunc autem dignitates & mores, & quae flagitent, dicemus.

Assignat secundam rationem dicens: q̄ expediens est considerari principia & proprietates popularis status ad instituendam vnamquamq̄ speciem ipsius ad vorum: & ad hoc vt aliquid dirigatur in ea, cognoscere enim principia

principia & proprietates alicuius operabilis: principium est ad operandum illud & dirigendum in eo. illi autē, qui respu. quærunt instituere: volentes cōgregare omnia cōuenientia reipu. ad instituendum vnamquamq̄ peccant: sicut dictum est in quinto huius: vbi dictum est quae sunt saluantia & corruptentia respu. Quaedam enim respu. congregant omnia cōuenientia ad suppositiones: quaedam autem vel plura: quaedam pauciora: sicut iam dictum est prius. Nunc autē consequenter dicamus exigētias vel proprietates cōuenientes & consuetudines & ea quae appetunt. sicut fines, vel ea quae sunt ad fines popularis status.

LECTIO SECVNDA.

De fine popularis status & alijs quibusdam in ipsu tendentibus.

Propositum igitur popularis reipu. est libertas: hoc enim dicere consueuerunt, quasi in hanc solummodo reipu. libertatē quærentes. Ad hanc enim respicere dicunt oēm popularē statū.

Postquam philosophus præmisit intentionem suā profectur intentum. Et circa hoc duo facit. Quoniam primo ostendit ex quibus & quomodo instituatur popularis status & paucorum. In secunda cū dicit. (Consequens est &c.) determinat de principatibus pertinētibus ad huiusmodi respu. Circa primum duo facit. Primo ostendit ex quibus & quomodo instituatur status popularis. Secundo cum dicit. (De paucorum quoq̄ &c.) ex quibus paucorum status sibi oppositus. Circa primum duo facit. Primo præmittit suppositiones & condiciones popularis status. Secundo cum dicit. (Cum vero &c.) determinat ex quibus & quomodo est instituenda. Circa primum, primo facit, quod dictum est. Secundo cum dicit. (Quod maxime videtur &c.) mouet dubitationem. Circa primum duo facit. Quoniam in prima præmittit quasdam suppositiones status popularis. Secundo cū dicit. (His præsuppositis &c.) concludit multas condiciones ipsius. Circa primum duo facit. Quoniam primo præmittit vnam suppositionē primam & principalem. Secundo cum dicit. (Libertatis vero &c.) subiuidit eā in duas. In prima igitur dicit: q̄ vna et principalis suppositio statū popularis est libertas: quod probat ex communi dicto aliorum: quia sicut omnes cōsueuerunt dicere: ac si solum in ista repu. ciues participant libertate. Dicūt enim q̄ omnes in statu populari intendunt libertatem aliquam. Si igitur dictum cōmune veritatem habet: oportet libertatem esse suppositionem in ipsa. Et est intelligendum q̄ libertas dicitur: quae aliquid potest ex propria voluntate mouere se: & ad finem sibi positum: quod apparet. Quia liber est sūm philosophū qui est sui ipsius causa: vel in ratione mouentis: inquantū ex propria voluntate mouetur & ex propria ratione: vel etiam inquantū mouetur vel agit gratia finis proprii non ad finem alterius. Accipitur etiam libertas pro ipsa operatione vel actu: quo aliquis dicitur a se moueri vel agi ad finem proprium. Hoc autem siue illo siue hoc modo sumatur, aliqui habent ex naturali dispositione: & tales sunt liberi natura: sicut dicebatur in primo huius. Aliqui autē habent hoc ex ordine reipu. quod non generatur ab alio, quam a se: nec ad finem alterius: sed ex se: & ad finē reipu. Et sic appropriat sibi popularis status fautores libertatē. Consequenter cum dicit.

Libertatis vero ipsius pars vna in eo cōsistit: vt per vices imperent & pareant. Nam iustum populare, est equum habere sūm numerum: non secundum dignitatem. Ex quo fit, vt sūm hoc iustum, multitudo ex necessitate dominetur: & quicquid decreuerit populus, id esse ratū: & id esse iustū. Aiunt enim oportere, vt vnusquisq̄ ciuium æquum habeat: atq̄ ita contingit in po-

A popularibus gubernationibus, inopes plus posse, q̄ opulentos: plures enim sunt: & id obtinent, quod pluribus videatur.

Subiuidit & ponit quosdam effectus ipsius. Et diuiditur in duas secundum duos effectus quos ponit: vel sūm duo membra in qua diuidit. secūda ibi. (Vnū igitur &c.) In prima dicit, q̄ vna pars libertatis vel vnus effectus in populari statu est nullū simpliciter subijci vel principari: sed omnes secundum partem: ita q̄ quilibet secundum aliquod tempus subijciatur: secūda aliud principatur: aut principetur vno principatu particulari: & subijciat alijs. Ratio autem huius est: quoniam iustum populare est omnes habere de honoribus, vel bonis communibus secundum æqualitatem quantitatis: non secundum dignitatem personae, vel æqualitatem proportionis: sed tantum pauper, quantum diues: tantum idiota, quantum studiosus. Cum autem cuiuslibet iusti oporteat esse aliquem institutorem & cōseruatorem: & hoc sit illud quod principale est in multitudine ciuili: cū multitudo popularis sit principalis in populari statu: necesse est in ea multitudine esse dominam huius iusti popularis. Et quia finis in multitudine ciuili est illud quod intendit principans: & iustum, quod considerat in ordine ad finem: manifestum est: q̄ necesse est illud esse finem in populari statu: & iustum quod videtur multitudi. Dictum autem est prius omnes debere habere æquale secundum quantitatem: & quia multitudo est domina iusti: & simpliciter principatur in ea: & ipsa est maior egenorum q̄ diuitū: accidit egenos magis principari in tali repu. q̄ diuites: quia dominans est, quod videtur pluribus. Egeni autem sunt plures q̄ diuites: quia igitur necesse est aliquos principari: non possunt autem omnes simul principari: necesse est omnes in parte principari, & subijci. Vnus igitur effectus vel signū libertatis est: quod dictū est: quem omnes in populari statu ponunt: sicut terminum & finem in ea. Deinde cum dicit.

Vnū igitur libertatis signū hoc est: quod ponunt oēs populares reipu. finē. Alterum vero, viuere vt quisq̄ velit. Hoc enim aiunt opus esse libertatis: liquidem serui est viuere non vt vult. Hic est igitur secundus popularis reipu. finis.

Ponit secundum effectum vel signum. Et primo ponit ipsum. Secundo cum dicit. (Hinc profectum &c.) Infert primum ex isto. In prima dicit: quod aliud signum vel effectus libertatis est viuere secundum voluntatem: ita q̄ vnusquisq̄ operetur secundum motum proprię voluntatis nō coactus ab aliquo: nec determinatus ad aliud determinate operandum. Hoc enim est secundū q̄ dicunt operatio libertatis, quod apparet: quia opus seruitutis est viuere, vel operari, non secundum voluntatem propriam: sed secundum alterius libitum: vel votum, non ad finem proprium: sed ad finem alterius. ergo per oppositū opus libertatis est operari secundum voluntatem, & ad finem proprium. Iste igitur est secundus terminus: quē ponunt populares in sua repu. Deinde cum dicit.

Hinc profectum est, nemini potissimum subesse velle. Quod si hoc non datur: at saltem per vices subesse ac præesse: idq̄ pertinet ad libertatem: quae est secundum æquum.

Infert primum ex secundo dicens: quod ex isto effectus qui est operari, vt vult aliquis: sequitur primum effectus, scilicet non velle subijci: aut simpliciter sub nullo esse, si possibile esset. sed quia hoc non est possibile, subijci, scilicet & principari, oēs simpliciter: expedit subijci & principari secundum partem: & sic subijci et principari facit ad libertatem: quae attenditur in hoc: vel quātū ad hoc, q̄ omnes sunt æquales. Deinde cum dicit.

His præsuppositis, ac tali existente principio popularia huiusmodi sunt, sumi ad magistratus oēs ex omnibus, ac præesse omnes vnicuique, & vnumquemque vicissim omnibus per sortē tribuere magistratus, vel oēs penitus: vel illos saltem: qui non imperitia indigēt & arte: à nullo censu esse magistratus: vel saltem à minimo.

Concludit ex prædictis multas proprietates popularis status. Et diuidit in duas. In prima ponit eas. In secunda recolligit cū dicit. (Hęc igitur &c.) Circa primum tria facit. Quoniam primo ponit cōditiones vel proprietates quę attenduntur circa assumptionem principatus: & eorum qui principantur: & ex quibus, & quādo. Secundo cum dicit. (Deinde mercedē capere &c.) illas quę attenduntur quantum ad remunerationē principantium. Tertio cum dicit. (Præterea &c.) quę attenduntur quantū ad cōditiones eorū qui sunt in hac repu. Circa primū facit duo. Quoniam primo tangit cōditiones pertinentes ad assumptionem principatus scilicet tempus & potestatem. Secundo cū dicit. (Inter magistratus etc.) tangit quis debet esse maximus principatus in hac repu. Circa primū primo tangit eas: quę pertinent ad assumptionem principatus. Secundo cū dicit. (Non nisi semel &c.) eas quę pertinent ad durationem principatus. Tertio cum dicit. (Et concionem &c.) eam quę pertinet ad potentiā eius. Circa primum tangit quatuor cōditiones. Dicēs primo, quę prædictis suppositis in populari statu, et multitudine principate in eadē, necesse est has cōditiones quę sequuntur obseruari in ea. Primo quidē, omnis principatus tam maiores quā minores eligere, id est accipere ex omnibus indifferenter, non considerando ad dignitatē aliquam: sic enim omnes magis habebunt quoddā æquale quod est iustum in eo. Secundo omnes principari super vnumquemque: hoc est omnes coniunctim, super vnumquemque diuisim: & iterum vnumquemque diuisim: cū acceptus fuerit in alio & alio principatu, diuisim super omnes. Sic enim omnes principabuntur & subiciētur sibi partē, id autem est effectus libertatis primus. Tertio principatus eligi per sortē, vel uniuersaliter omnes: vel saltē illos: in quibus non indigetur multa sapientia & prudentia: puta ducatus exercitus vel consilium. Tales enim nō expedit eligi sorte. Contingeret enim ad tales principatus assumi idiotā quemcumque: quod esset periculolum reipub. Quarto principatus assumi, non ab aliqua excellētia, vel dignitate virtutis, vel diuitiarum: aut saltē à minima: quod dicit propter primam speciem popularis status: in qua assumuntur ad principatum ab aliqua dignitate diuitiarum vel virtutis: sicut apparuit in quarto: sic enim magis æquales erunt: & minus subiciētur. Deinde cum dicit.

Non nisi semel eūdem magistratū ab aliquo geri posse: vel perraro, & paucos: exceptis his qui versantur in bello, parui temporis esse magistratus: vel omnes: vel quot recipiunt, iudicare oēs, & ex omnibus: & de omnibus: vel de plurimis: & maximis, & principalissimis: puta de corrigendo: & de repu. & de priuatis cōtractibus.

Ponit cōditiones duas pertinentes ad durationē principatus: dicens primo quę in repu. hac expediens est, eundē bis nō principari in aliquo principatu, vel raro, & in paucis principari: sic enim plures poterunt attingere ad principatum: præterquam in ducatu exercitus: in quo periculum est mutatio frequens, propter experientiam longam: quę exigitur in illo. Secundo expedit parum in eadem, & breuis durationis esse principatus: uel simpliciter omnes, vel illos saltem, qui habent iudicare de omnibus casibus, quantum ad oēs ciues: vel saltem de pluribus, vel de ma-

ximis, & principalissimis: sicut de correctione principatum aliorum: & de ordine reipu. & de cōmutationibus regulandis sibi legem iustitię. Expedit autē principatus esse breuis tēporis, si possibile sit: ut plures attingere possint ad eos: & principari secundum partem. Maxime autem hoc expedit in magnis: ne nimis ditati insurgant contra multitudinem tyrannizantes. Deinde cum dicit.

Et concionē esse omnium dominā: magistratum vero nullius: aut dominā esse concionē rerum maximarū: magistratum vero minimarū.

Tangit conditionem pertinentem ad potentiam. Dicēs quę expediens est in huiusmodi repu. cōgregationem multitudinis esse dominam simpliciter omnium in hac repu. Principatus autem expedit habere nullius dominium si possibile sit: aut saltem paucorum: & nullo modo maximorum. Sic enim magis saluabitur æqualitas multitudinis. si enim principatus dominarentur simpliciter: aut in magnis excederent alios præter proportionem & æqualitatem: quę in ipsa intenditur. Deinde cum dicit.

Inter magistratus autem popularissimum est consilium: ubi non omnibus est mercedis facultas. Nam tunc quidem adimunt: & huius magistratus potentiā. Ad se enim reducit iudicia cuncta populus, mercede abundans: ut diximus supra: ubi de hac parte tractauimus.

Manifestat quę principatus magis necessarius est in ipsa. Dicēs quę principatus maxime necessarius in populari statu est illud quod vocatur cōsiliū quod habet potestatem deliberandi de magnis & arduis. Cuius ratio est: quia multitudo popularis: quę in ipsa dominatur: ut in pluribus: imprudens est & sine virtute: & ideo sequitur impetū voluntatis in operationibus suis: quare si debeat recte agere, oportet habere dirigens & regulam: hoc autem est consilium: & ideo consilium maxime necessarium est in statu populari: præterquam in illa: in qua laborantes in cōsibus, præmium accipiunt magnū. Hęc enim multitudo remouet potentiā huius principatus: & reducit ad se omnia iudicia & deliberationes propter precium: sicut dictum fuit in præcedentibus in quarto huius. Deinde cum dicit.

Deinde mercedem capere, potissimum quidem omnes, cōcionem, iudicia, magistratus, vel saltem magistratus & iudicia: et cōsiliū: & conciones principales: vel eos magistratus: quos necesse est in eadem simul esse comestatione.

Ponit conditionem quę pertinet ad retributionem: dicens, quę postea, quę dicta sunt expediens est remunerari oēs venientes ad cōgregationes, ut libentius veniant: et ad iudicia, ut plures iudicēt, & firmior sit sententia, & principatus: ut fidelius & magis laborent: & hoc dicunt si possibile est ciuitati. Si autem non est possibile omnes remunerari, saltem oportet præmiare principatus & iudicia & consilia, & cōgregationes maximas, & præcipuas: & principatus cum quibus necesse est alios plures ciuitatis conuiuare. Tales enim principatus nullus acciperet propter magnitudinem expensarum: nisi bene præmiaretur: sicut est dux exercitus. Deinde cum dicit.

Præterea cum paucorum gubernatio generis: & diuitijs: & eruditione diffiniatur: videntur quę popularitatis sunt, contraria esse: ignobilitas: inopia: sordidum opificium.

Ponit proprietatem quę pertinet ad conditionem gubernantium. Et primo facit hoc. Secundo cum dicit. (Præterea potestatem &c.) resumat quandam conditionem dictam prius de principatu: ut aliqd addat. In prima dicit: quā status paucorum & popularis sunt respu. adiuicent contrarię

contrarię quodammodo, & contrariorū sunt contrarię proprietates, oportet eas proprietates habere cōtrarias. Cum igitur in paucorum statu gubernantes determinentur per nobilitatem generis: & per diuitias: & per virtutem: necesse est: quę gubernantes in populari statu determinentur per contrariā: puta per ignobilitatem generis: paupertatem & ignorantiam: seu per sordidum opificium: ita quod sicut in paucorum statu sunt principantes nobiles & diuites & virtuosus: sic in statu populari viles & pauperes & inordinati. Deinde cum dicit.

Præterea potestatem nullam perpetuam esse: quod si reliqua sit aliqua ex antiqua mutatione illius, auferre potentiam: & ex electione ad sortem reducere.

Resumat quādam proprietatem dictam prius de principatu: & adiungit alias dicens primo, quę expedit in populari statu nullum esse principatum durationis perpetuę. Si enim esset aliquis perpetuus, pauciores possent attingere ad ipsum, & habere æquale & populare: & iterū possent ditari improportionabiliter & per diuitias: & potentiam tyrannizare. Adiungit autem quę si aliquis principatus deuiet uel declinet ab eo: quod ordinatum est in antiqua lege ipsorum, amoueat ab eo potestatem vel principatus sibi legis ordinationem: iterū si fuerint aliqui principatus eligibiles: expedit mutare modū assumptionis eorum: & facere quę accipiantur sorte: sic enim magis assumetur ex qui buscunq;. Sed hoc est intelligendū de illis principatibus: in quibus non indiget prudentia magna: & experientia: sicut est consiliū & ducatus exercitus: tales enim oportet eligere considerando ad dignitates prædictas: sicut prius dixit philosophus. Deinde cum dicit.

Hęc igitur omnia cōmunia sunt gubernationum popularium. Contingunt autem ex eo iusto: quod fatentur esse populare: hoc est æquum habere omnes sibi numerum. Quod maxime videtur esse popularis status & populū. Equū est enim cum nihil magis gubernant diuites quā pauperes: nec soli potestatem habent: sed omnes ex æquo secundum numerum. Sic enim demū existimant paritatem in repu. esse ac libertatem.

Recolligit dictā addēdo causam dicēs: quę ea quę dicta sunt: sunt quædam cōes proprietates popularis status. Omnes autem huiusmodi proprietates quę videntur esse popularis status: & ordinatio populi in ipso, sequitur ex diffinitione iusti popularis, prius posita quę est omnes habere æquale sibi quantitatem: non sibi dignitatem aliquam: æquale enim sibi quantitatem est non magis principari diuites quā pauperes: nec virtuosos quā idiotas: nec aliquos solitarios esse dominos: sed omnes æqualiter secundum numerum: si enim hoc modo se habeant: existimabunt se habere secundum æqualitatem: & etiam libertatem.

LECTIO TERTIA.

Quo modo in populari statu quippiam iuste decernatur.

Sed queritur post hęc quemadmodum habebunt æquum: vtrum oportet partiri in mille eos census qui sunt quingentorum: & mille equilater posse quingentis: vel non: sic ponere oportet istam paritatem vel partiri quidem sic. Deinde ex quingentis pares accipientem: & ex mille hos potestatem habere partitionum & iudiciorum. Vtrum igitur resp. ista iustissima est sibi populare iustū: vel magis illa quę sibi multitudinē.

Postquam philosophus præmisit suppositiones & cōditiones popularis status: in parte ista mouet quandā du-

bitationē. Et circa hoc tria facit. Primo enim mouet eā. Secundo circa eius dissolutionē tangit opinionē quorundam & reprobatur ibi. (Aut enim populares &c.) In tertia cum dicit. (Quæ igitur, soluit eam sibi intentionem suā. In prima igitur mouet dubitationē: quę oritur ex præcedentibus. Dixerat enim quę si omnes æqualiter principent non magis diues quā pauper in populari statu habebūt sibi æqualitatem & libertatē: dicit igitur quę illud quod dubitationem habet ex præcedentibus est hoc quomodo scilicet cum in qualibet ciuitate vel repu. etiā populari statu sint diuites & pauperes, habebunt tam hi quā illi illud: quod est æquale & iustum: vtrū scilicet in distribuendis honoribus tantum oporteat distribuere vel dare mille pauperibus quantum quingentis diuitibus: & ipsos mille tantā habere potestatem in tractatibus cōsibus, quātam habet quingenti diuites: aut non sibi hunc modū: sed accipiendo mille pauperes ex vna parte et quingentos ex alia diuidendo sibi modum prædictū: vterius ex quingentis diuitibus accipere aliquos paucos per electionē. deinde ex mille pauperibus aliquos: similiter paucos qui in eadē proportione se habeant ad ipsos mille: de quibus eliguntur: sicut illi pauci qui accipiuntur ex istis quingentis ad illos quingentos: & isti simul cōgregati sint domini in diuidendo bona communia: in iudicando & eligendo. Est igitur dubitatio: vtrū aliquod istorum iustum & æquale in repu. populari: aut nonnulla istorum: sed magis omnia attribuere maiori multitudini: ita quod multitudo maior sit omnium domina. Deinde cum dicit.

Aiunt enim populares id esse iustū quod videtur vtrūque pluribus. Potentes vero, quod videtur his qui plus possidēt. Pro multitudine enim facultatum aiunt esse statuendum.

Tangit quorundam opinionē primo. Secundo cum dicit. (Sed habet hęc &c.) reprobatur vtrūque. In prima dicit quę de ista dubitatione aliter videt popularibus: aliter dominantibus in paucis. Populares enim dicunt illud esse iustum & æquale simpliciter: quod videt pluribus: multitudo enim principatur in tali republica: & ideo iustū attenditur per comparationē ad ipsam: sicut dicebatur prius: in paucorum potentia autē illud dicit esse iustum simpliciter quod videtur habentibus ampliores diuitias. Dicunt enim debere omnia determinari secundum habitudinem ad diuitias: quę sunt principale in ea. Deinde cum dicit.

Sed habent hęc vtrūque imparitatem & iniustitiam. Si enim quod pauci: tyrānis est: nā si vnus habeat plura quā alij opulenti, secundum paucorum iustum is solus dignus est qui gubernet.

Reprobat vtrūque. Et primo secundū. Secundo cum dicit. (Si vero etc.) primū. In prima dicit quę vtrūque istorum: quę dicta sunt in æqualitatē quandam habent in re & iniustitiā in comparatione ad finem. Si enim illud est iustū fieri in ciuitate quod videt diuitibus paucis existentibus: tunc sequitur rempublicā conuerti in tyrānidem. Cuius ratio est: quoniam si illud est iustū quod videtur diuitioribus: et oportet omnia sibi quantitatem diuitiarum determinari: tunc si vnus habeat ampliorē substantiam quā alij: iustum erit quod videtur huic soli: & omnia oportet determinari sibi voluntatē eius. et per consequens ipsum solum principari sibi voluntatem eius. Hoc autē est tyrānis. si igitur omnia oporteat determinari secundum iudicium diuitum respub. conuertetur in tyrānidem. Deinde cum dicit.

Si vero quod plures secundum numerum, iniuriabuntur, publicantes bona opulentorum ac paucorum: ut superius dictum est.

Improbat primum dicēs: quę si illud esset iustum: quod videtur pluribus: & oportet sequi iudiciū plurium cū plures habeant potentiā maiorem: & etiā sequantur imperij voluntatis

voluntatis in iudicando cōuertentur ad opera iniustitig, diripientes ea quæ sunt diuitem paucorum existentium: sicut dictum est in quarto prius. Deinde cum dicit.

Quæ igitur sit æqualitas quæ ambo profitentur considerandum est, ex his, quæ vtrique diffiniunt iusta. Inquit enim, quicquid videtur maiori parti ciuitem: id oportere esse ratum. Sit quidem hoc, attamen non penitus: sed cum duæ partes sint ex quibus ciuitas constat: diuites scilicet & pauperes: quod ambabus videatur: aut pluribus id ratum sit: Quod si contraria videantur: quod pluribus & habentibus maiorem censum: puta si alij decem: alij viginti, videatur autem diuitum sex: pauperum vero quindecim. accidant vero pauperibus quatuor diuitum, diuitibus autem quinque pauperum: quorumcunque census exuperat, cōnumeratis ambobus, vtriusque id ratum sit: quod si forsitan æquales esse contigerit, cōem esse hanc ambiguitatē, putandū est: vt nunc accidit: si vtriusque paria suffragia cōcionis sint: aut pares in iudicio sententiæ. Nam aut sorte dirimendum est: aut aliud quiddam huiusmodi agendum.

Dissoluit eam secundum intentionem suam primo. Secundo cum dicit. (Sed de æquo &c.) remouet obiectionem quæ posset fieri. In prima dicit resumendo dubitationē & dando intētum in determinando eā dicens: quæ ex diffinitione vel determinatione iusti siue æqualis: quæ ponunt vtrique accipiendum est: quæ sit æqualitas siue iustitia: quæ intendunt secundum quam oportet distribuere singula. Conueniunt enim in hoc vtrique quod iustum est esse illud dominans & principans in republica: quod videtur pluribus partibus reipub. Hoc enim supponatur: non tamen simpliciter: sed cum determinatione quadā. Duæ enim sunt partes ex quibus ciuitas de necessitate cōponit, scilicet, diuites et pauperes: quod igitur videbitur istis & illis simul consentientibus vt pluribus: non dico totius multitudinis: sed pluribus de diuitibus: et pluribus de pauperibus: hoc sit principans: & fiat in tota repu. Si autē contingat quæ contrarietē adinuicē: ita quæ non omnibus diuitibus idem videatur: sed quibusdam vnum: quibusdam aliud: similiter nec omnibus pauperibus: sed quibusdam vnum: quibusdam aliud: verbi gratia. Si ponamus quæ sint decem diuites & viginti pauperes: vnum autē videatur faciendū sex diuitibus & quinque pauperibus adiunctis eius. Oppositū autē videatur quindecim pauperibus & quatuor diuitibus: tunc iustum determinandum erit non secundum prædictum modum: sed secundum aliquam excellentiam aliam uel virtutis uel desiderij ad bonū cōe. Et tunc illud quod videbitur parri: qui excellit secundum illud collatione facta iustum erit. Si autem æquales inueniantur: puta in virtute: tunc remanet dubitatio eadem: si debent iudicare in iudicio sint diuisi in duas partes: ita quæ non inueniatur excellentia: quorum sententiæ standū erit: & tunc in vtroque istorum aut determinandū est sorte cui illorum sit: aut alio aliquo accidēte simili forti. Deinde cum dicit.

Sed de æquo & iusto, quanquā sit admodum difficile in illis reperire veritatem: tamen facilius est sortiri, quam persuadere his qui plus habere possunt. Semper enim, qui imbecilliores sunt, æquum & iustum quarunt: sed qui plus possunt, ista non curant.

Remouet obiectionē quæ posset fieri: diceret enim aliquis, quæ electio principatus & distributio honorū cōium maxima sunt in ciuitate: maxima autē committere forti

Et vique per quam contingit accipi deteriorē, inconueniens est: ergo inconueniens videtur quod dictū est: quæ vbi non inuenitur præeinentia sit fortitudinē, hoc intendens remouere dicit, quæ cum difficillimū sit inuenire equalitatem quid sit iustum & æquale in casibus prædictis & determinare secundum rationem rectā, tamen melius est per sortem dirimere controuersias quæ permittere quæ soli diuites principantur: semper enim de duobus malis minus malū prægeligendum est: malum est autē forti committere et solos diuites principari: minus autem malū est forti committere quæ diuites principari: quia pauperes quos quandoque contingit per sortem principari, magis volunt cōmuniter iustitiam & æqualitatem quæ diuites. Diuites enim ex ipsa abundantia diuitiarum inclinantur ad contumeliā & elationem: et ad alia iniuriosa: et ideo nihil curant de iustitia: propter quod si oporteat alterum ipsorum eligi: magis est eligendum committere forti quæ permittere diuites solos principari in statu populari.

LECTIO QVARTA.

Quibus institutis optimus popularis status conferuetur.

Cum vero quatuor sint gubernationes populares, optima est illa, quæ primo gradu posuimus: vt superioribus libris dictum est. Eadem quoque antiquissima omnium. Dico autē primam secundum distinctionem populorum. Nam optimus populus est ille: qui ex agricolis constat.

Postquam philosophus præmisit hypotheses & proprietates statū popularis: intēdit hic determinare: ex quibus & quomodo species ipsius instituantur. Et diuiditur in duas: quoniam in prima parte ostendit ex quibus: & quomodo instituitur optima resp. popularis. In secunda cum dicit. (Quomodo ergo &c.) ex quibus & quomodo alia. Prima in duas. Quoniam primo facit quod dictū est. Secundo cum dicit. (Quibus vero &c.) ostēdit vbi facile est eā instituere. Prima diuiditur in partes tres. Quoniam in prima parte dicit ex quibus est optima resp. popularis. In secunda cum dicit. (Ad constituendū autem &c.) declarat quibus legibus firmanda & instituenda. In tertia cum dicit. (Post agricolarū &c.) declarat qualiter alia multitudines populares se habent ad illā: ex qua instituitur optima resp. popularis. In prima duo facit. Quoniam in prima parte declarat ex quibus est optima resp. popularis. In secunda cum dicit. (Negotiosa quidē etc.) probat quoddam suppositū. In prima primo facit quod dictū est. In secunda cum dicit. (Itaque & popularis status &c.) cōcludit correlarium. In prima dicit cum sint quatuor species status popularis: optima est quæ est prima secundum ordinem inter illas: sicut dictum est prius. Optima enim resp. simpliciter regnum est: in qua vnus principatur: deinde status optimatum: in quo pauci virtuosi. Deinde autē resp. publica in qua adhuc plures bellicoli. Deinde autē hæc species popularis status: in qua plures agriculturam colentes principantur. Deinde autē alia species ipsius plus & plus deficientes ab ea: sicut dictum est in quarto huius. Ista autem est antiquissima omnium statuū populariū: & antiquior multitudo & magis naturalis est agricultua. Dixi autē ipsam primam esse: quia est ex prima multitudine & optimo populo cuiusmodi est terræcultiua: si quis supponat distinctionem multitudinis popularis in terræcultiuam & non terræcultiuam: & consistit virtus rationis suæ in hoc: optima & prima resp. publica popularis est ex optima & prima multitudine populari: optima autem & prima multitudo est terræcultiua: ergo prima et optima est resp. popularis ex multitudine agricultua. Deinde cum dicit.

Itaque & popularis status effici datur: vbi multitudo viuunt ab agricultura, vel pascuo.

Concludit correlariū dicens: quæ quia optimus populus est agricultiuus: ideo de facili contingit fieri optimam rem publicam

publicam popularem: vbi est talis populi multitudo: ex optima enim materia bene disposita contingit fieri optimum compositū: & in his quæ fiunt natura: & in his quæ fiunt arte. Deinde cum dicit.

Negotiosa quidem: quia nondum multum habet: ex quo fit, vt raro concionem agant. Cum enim laborandum sit illis circa necessaria ad victum: operibus distinentur suis: & aliena non appetunt: dulciusque illis est opus facere, quæ in reip. versari: nisi magna in gubernando sint emolumenta suscepturi. Plerique enim magis lucrū appetunt, quæ honorem. Signum huius est: quæ tyrannides antiquitus pertulerunt: & nunc paucorum potentia perferunt, modo suam rem agere illis permittatur, neque diripiatur quæ habent. Cito namque alij eorum diuites efficiuntur: alij egere desistunt.

Probat quod supposuit, scilicet, quæ multitudo agricultua sit optimus populus. Et primo facit hoc. Secundo cum dicit. (Quod igitur &c.) concludit conclusionē principalem intētam. Primum probat ex tribus: & secundum hoc potest diuidi in tres partes. Primo enim probat, quæ agricultua multitudo est optima: quia non est machinatiua. Secundo cum dicit. (Cum enim laborandū &c.) quia non est concupiscentia. Tertio cum dicit. (Præterea si qua cupido honorum &c.) quia non est ambitiosa. In prima parte dicit, quæ multitudo agricultua: quia non habet diuitias multas non multum potest vacare ab operationibus exterioribus: sed necesse est intendere ad culturā terræ: ex qua sustentatur: & ad alia necessaria: & quia non potest vacare ab exterioribus: non appetit facere congregationes: & ideo minus machinari potest. Solent enim in congregationibus propter mutuam colloctionē & adinuicem confidentiam machinari inueniendo vias & modos insurgendi contra diuites: aut principantes: & quia minus machinatiua est, melior est ad politizandum. Secundo cum dicit. (Cum enim laborandum sit illis circa necessaria &c.) probat quæ est optima: quia non est concupiscentia: dicit quæ huiusmodi multitudo propter hoc quæ non habet necessaria ad bene viuendum, necesse habet intēdere circa exteriora opera exteriori in regione: & quia operationibus exterioribus intēdunt minus concupiscunt aliena. Habitantes enim exterius in regione, intendentes proprijs operibus, non percipiunt diuitias et bona principantium: et quia non aduertant minus concupiscunt: imo magis delectabile est eis intēdere negotiationi circa propria quæ intrmittere se de republica aut principatu, etiam vbi tunc non contingit multum lucrari in principatu vel republica: multitudo enim popularis magis intendit & appetit lucrum propriū quæ honorem. Hoc enim est eis magis necessariū & signum eius: quod dictū est: est quæ multi tales antiquitus tyrannides crudeles sustulerunt: & status paucorum potentatus: & adhuc etiam multi sustinent cum non prohibentur ab operibus proprijs: nec multum aufertur de substantia eorum: sic enim intendentes proprijs operibus: quidā eorum facilius fiunt diuites: alij vero non egentes et quia sic aliena non concupiscunt: meliores sunt ad gubernandū: quia minus insurgunt & minus rapiunt: aut turantur: hoc enim erat vna causa corruptionis reip. determinata in v. huius. Deinde cum dicit.

Præterea, si qua cupido honorum eis inest: facile adimpletur per potestatem: quam in concionibus habent creandi magistratus, & corrigendi delicta. Nam in quibusdam ciuitatibus, & si non eligit populus magistratus: sed quidam per partes deputati ex omnibus: vt apud Mantineam: tamen satis esse putant, quæ consulendi deliberant

dicque habent potestatem: ac putandum est hanc esse tanquam formam aliquam popularis gubernationis: vt fuit quandoque apud Mantineam.

Probat idē propter hoc quæ non est ambitiosa. Et primo facit hoc. Secundo concludit correlariū cum dicit. (Quapropter vtile est.) In prima parte dicit: quæ si huiusmodi multitudo habeat aliquē appetitū honoris quæ necesse est: quia homines naturaliter honorē appetunt: vt apparet secundo rhetorica: appetitū eorum fatissit per hoc quod in quibusdam rebuspu. popularibus dominiū habet in eligendo & corrigendo principatus: quod est maximū. In alijs autem popularibus: statibus: quauis non attingant ad electionē principatum: cum principatus per partes: hoc est particulares eligibiles sunt ex omnibus indifferēter: sicut in Mantinea: vbi hoc seruabatur. In alijs autē potestatem habet huiusmodi multitudo super consiliū reipublicæ: quod ordinat de omnibus: & hoc ipsum quod dominiū habet super ipsum consiliū multis est sufficiens ad supplendum appetitum prædictum: & est opinandū, quæ ista quæ dicta sunt scilicet multitudinē habere potestatem in eligendo & corrigendo principatus: & ipsos attingere ad aliquos principatus minores, & habere dominiū super consiliū, est sicut quidā ornatus et bona dispositio statū popularis: sicut fuit in ciuitate Mantinea prædicta. Deinde cum dicit.

Quapropter vtile est prius dicte populari gubernationi: & ita consuetudo fuit, eligere quidē magistratus: & corrigere, & iudicare omnes: magistratus autē maximos geri per eos, qui electi sint & a censibus maioribus, maiores: vel a censibus, nullum: sed per eos qui possunt.

Concludit ad manifestationem eius: quod dictum est: quoddam correlarium primo. Secundo cum dicit. (Necesse est autē quæ ita gubernatur &c.) assignat rationem eius. Primo ergo dicit: quæ quia ea quæ dicta sunt: sunt ornatus quidam status popularis & bona dispositio. Dispositio. Expediens est in prædicta specie status popularis: & consuevit obseruari in ea agricultua multitudinem habere potestatem super electione principatus & correctione: et iudicare cum errauerint & principatus maiores eligi ab ea ex eis qui habent honorabilitates maiores vel virtutē vel diuitiarum: vel ex maioribus secundum nobilitatem: aut non eligi per eos qui habent tales honorabilitates magnas: sed eos qui possunt intendere non coacti propter indigentiam circa necessaria vacare. Deinde cum dicit.

Necesse est autem cum ita gubernatur resp. publica eam bene gubernari: nam magistratus semper ab optimis gerent, populo ita volente: neque præstantioribus inuidente: nobilibus autē ipsis & præstantibus hic gradus sufficere: non enim suberunt alijs deterioribus. Ipsi vero magistratus gerent iuste: quia poenam formidabunt: quæ corrigere ad alios pertinet: cōpesci enim ac non licere facere quicquid quis velit, vtile est: nam licentia agēdi quod quisque velit, custodire non potest ingenitam vnicuique hominum prauitatem.

Assignat rationē huius dicti primo. Secundo cum dicit. (Itaque necesse est.) infert correlariū ex ipsa. In prima parte dicit: quæ si hoc obseruetur quod dictū est: necesse erit in tali rep. optime gubernare: ex hoc enim multæ utilitates contingunt in reip. Primo quidem ex parte principis: sic enim magistratus per meliores regentur: cum assumuntur ab aliqua honorabilitate: iterum ex parte populi contingit populū consistere & non insurgere: nec etiam inuidere excellentibus viris & insignibus sufficere hæc ordinatio: si enim

si enim principatus assumant ab honorabilibus non subiciantur deterioribus ipsis: si quidem eos non contingat principari: iterum principantes magis iuste principabuntur considerantes: quod sunt alij in repu. qui possunt corrigere eorum delicta si iniuste egerint. Hoc enim expediens est in tali statu populari corrigere & suspendere delictum principantium: ita quod non liceat eis facere quodcumque videbitur ipsis. Habens enim potestatem agendi quodcumque videbitur ei, non habet potentiam obseruandi secundum rationem excessus: qui sunt in vnoquoque hominum. Deinde cum dicit.

Itaque necesse est illud euenire, quod optimum est in rebus publicis: ut magistratus a praestantioribus gerantur, sine vlla populi diminutione.

Ex istis concludit correlariū dicens: quod ex his quae dicta sunt si obseruentur: necessarium est accidere in repu. maxime perfectum scilicet bonos & iustos principari: & non delinquere: timētes punitionem & correctionem & multitudinem: nihil minus habere quam debeat: est enim domina maiorum. Deinde cum dicit.

Quod igitur haec popularium gubernationū est optima, pater: & qua de causa: quia, ob talem aliquem esse populum.

Concludit conclusionem principaliter intentā dicens: quod manifestum est ex dictis: quod haec species status popularis quae dicta est, optima est: & propter quā causam: quoniam propter hoc quod populus ex quo constituitur optimus est. Deinde cum dicit.

Ad constituendum autem populum agricolam: tum leges quaedam antiquitas apud multos late vtilissime sunt: tum illud vniuersaliter: ne liceat cuiquam habere plus agri, quam mensuram certam: vel ab aliquo loco ad oppidum & ciuitatem.

Declarat quibus legibus vtendū est ad consistentiam ipsius: & diuiditur in partes quatuor secundum quatuor leges: quas dicit expedire ad consistentiam ipsius. secunda ibi. (Erat antiquitas &c.) tertia cum dicit. (Est autem lex &c.) quarto ibi. (Dirigere etiam &c.) In prima dicit: quod ad instituendum populum agricultiuū in populari statu praedictō sunt vtilēs quaedam leges apud antiquos quosdam posita. Prima quidem est non licere possidere aliquem in ciuitate quantamcumque quantitatem terrae: sed secundum mensuram determinatam: nam si liceret possidere quantamcumque possent acquirere: & ditarentur nimis: & non remaneret populus agricola: aut si permittatur habere quantamcumque mensuram terrae: non tamen in loco propinquo municipio ciuitatis: sed in remoto magis: hoc enim modo necesse haberet magis habitare in loco remoto a ciuitate quam in ipsa: et minus posset machinari & nocere. Deinde cum dicit.

Erat antiquitas in multis ciuitatibus lege cautum, non licere venditionem facere bonorum primae hereditatis.

Ponit secundam legem & dicit: quod antiquitas statutū fuit in multis ciuitatibus & lege ordinatū: quod aliquid quod ad propositum expedit, scilicet, non licere vendere vel alienare primas sortes quas acceperunt a progenitoribus: sicut filij israel non licebat secundum legem alienare simpliciter hereditates: sed tantum obligare ad tempus: sic enim per alienationem possessionum aliqui non efficiebantur pauperes: nec alij per acquisitionem ditiores praeter proportionem. Deinde cum dicit.

Est etiam lex, quam dicunt Oxyli fuisse: ne liceat cuiquam scenerari super aliqua fundi parte, quam quis haberet.

Ponit tertiam dicens: quod est quaedam alia lex quam dicunt fuisse Oxyli legislatoris quae eandem potentiam habet cum

praecedenti scilicet, non mutare aliquid super portionem terrae quam aliquis habet: nec etiam ipsam posse obligare: & est eadem ratio istius legis & praecedentis: nisi quod ista magis restringit quam illa: illa enim prohibet alienationem terre simpliciter in qua transfertur dominium: ista autem obligationem retento dominio etiam. Deinde cum dicit.

Dirigere etiam id oportet Aphytalorum lege: est enim vtilis ad id quod dicimus: illi enim quamquam sint permulti: possideant autem exiguam regionem: tamen omnes agricolae sunt: quoniam praecia constituunt, non totarum possessionum: sed per tales partes diuidentes: ut etiam pauperes facilius eas praecijs superare possint.

Ponit quartam dicens: quod adhuc oportet populū agricolam dirigere secundum legem & statuta Aphytalorum, id est illius gentis: ipsa enim vtilis est ad hoc: illi enim quauis multi existerent & haberent paucā terram: omnes erant agricultores: illi enim si haberent terras vel possessiones vltra determinatam mensuram in lege, dabant ad praecium vel ad censum pauperibus: uel minus habentibus non totam: sed diuidentes eas secundum aliquas partes: & retinebant sibi quantum determinatum erat a lege: residuum tradentes secundum dictum modum: ut sic etiam pauperes per terram acceptam ad censum aequaliter venirent ad aliquem excessum diuitiarum. Deinde cum dicit.

Post agriculturalum multitudinem, optimus est populus, ubi pastores sunt: & viuunt ex animalibus. In multis vero haec cum agricultura conuenientiam habet: vtrique enim corporibus exercitati ad bellicas expeditiones, vtilissimi sunt ac potentes sub diuo consistere.

Declarat qualiter multitudines populares aliae se habent ad istam: et diuidit in duas. In prima declarat quod multitudo pastoralis melior est post istam. In secunda cum dicit. (Cetero vero &c.) declarat quod omnes aliae deteriores sunt ipsa. In prima parte dicit quod optima multitudo popularis post agriculturam est illa: quae est ex pastoribus viuētibz ex pecudibus. In multis enim consimiliter se habet ad agriculturam: sicut enim illa necesse habet immorari extra ciuitatem circa agriculturam: sic ista circa custodia & procurationem animalium. Item ista multitudo est magis exercitata in actionibus bellicis secundum habitus: sunt enim exercitati in custodiendo a lupis & latronibus: Item corpora habent bene disposita: & sunt fortes secundum corpus: assuefacti frigoribus & exercitati circa venationes: tales autem bene dispositi sunt ad actus bellicos, unde Vegetius in libro de re militari dicit meliores milites eligendos esse ex uenatoriis et carnificibus et fabris malleatoribus. Deinde cum dicit.

Ceterae vero multitudines quasi omnes: ex quibus alij status populares constant, multo quam hi deteriores sunt. Nam opificum quidem ac forensium, & mercenariorum, vilis est vita: nullumque virtutis opus eorum quae tractat multitudo.

Declarat, quod aliae multitudines deteriores sunt multo: ista autem diuiditur in duas secundum quod hoc probat per duas rationes. Quarum secundam ponit cum dicit. (Et insuper.) In prima dicit quod omnes aliae multitudines popularis status: puta mercenariorum in suis operationibus: & forensis, quae negociatur circa forum venalium et vilium personarum: quae locat opera sua mercede, sunt multo deteriores his quae dictae sunt: parum enim participant de vita: quae est secundum rationem: et nullae operationes eorum secundum quod huiusmodi sunt exercitantes ad virtutem. Contrarium autem inuenitur in praedictis multitudinibus: quare istae sunt multo deteriores illis. Deinde cum dicit.

Et

Et insuper, quia huiusmodi genus hominum circa forum urbemque: ut ita dixerim: assidue haeret: facilius conciones agit: At agricolae quae sparsim habitant per agros: neque in vno coeunt facilius: neque similiter indigent huiusmodi congregatione.

Ponit secundam rationem dicens: quod praeter illud quod dictum est: multitudo forensis & mercenaria: quae circa municipium ciuitatis moratur: ut in pluribus volunt facere congregationes: in quibus colligationes & conspirationes faciunt contra principem: & etiam peruersae sententiae propter hoc quod ab ipsis congregationibus lucrum recipiunt. Ista autem sunt corruptiua reipublicae. & ideo peiores sunt ad gubernandum: terrae cultores autem qui habitacula habent dispersa per regiones iuxta terras quas excolunt, non conueniunt libenter ad huiusmodi congregationes: quia per hoc retardantur ab operibus necessarijs: nec indigent: similiter hac congregatione, propter hoc quod magis habet ad uitam necessaria curare. Deinde cum dicit.

Quibus vero contingit situm regionis talem esse, ut longe distent ab urbe: in his facile est popularem statum laudabilem constituere, ac rem publicam: vi enim ipsa compellitur multitudo quasi colonias, per agros efficere.

Concludit ex praecedentibus: ubi contingit fieri bonam rempublicam, popularem. Et primo facit hoc. Secundo concludit documentum cum dicit. (Quare est.) Dicit igitur primo quod si in aliquo loco regio sic sit disposita aut terra cultiua multum remota sit a municipio ciuitatis: facile est in illa ciuitate bonum statum popularem facere & instituere. Cuius ratio est: quia multitudo agriculturalum cogitur edificare in locis magis remotis a ciuitate et habitare in illis: propter quod raro veniunt ad congregationes: & ideo contra principantes non machinabuntur: & ipsi principantes in pace principabuntur. Deinde cum dicit.

Quare & si forensis turba sit, tamen conciones in populari statu non faciet absque multitudine illa: quae per agros habitat.

Concludit documentum quasi ad remotionem obiectio nis quae posset fieri. Diceret enim aliquis quod quamuis agricolae non multum curent venire ad congregationes propter causam praedictam: forensis tamen multitudo & mercenaria nolent frequenter facere congregationes: & incidet inconueniens contra praedicta: quasi ad huius remotionem dicit: quod si turba forensis: & mercenaria saepe velit congregari: expedit ordinari per legem vel tenere per consuetudinem non facere congregationes aliquas: in quibus habeant potestatem de magnis non uocatis illis: qui habitant extra ciuitatem in regione: ex hoc enim sequuntur duo commoda. Primum quod pauciores erunt congregationes: illi enim non saepe conuenire possunt propter remotionem & necessaria. Secundo quia isti minus malitiosi sunt & meliores ut frequentius reprimunt aequaliter malitiam & astutiam forensis multitudinis.

LECTIO QVINTA.

Quo pacto sit administrandus popularis status qui omnes indifferenter admittit.

Quomodo ergo constituenda sit optima illa: ac prima popularis gubernatio, dictum est: patet etiam quomodo aliae: sublequenter enim est descendendum: & deterior semper multitudo separanda.

Postquam philosophus declarauit: ex quibus & quomodo instituenda est optima respublica, popularis, declarat ex quibus & quomodo sunt instituendae aliae species ipsius deteriores vel inordinatiores: & circa hoc duo facit. Pri-

mo enim breuiter tangit ex quibus & quomodo instituantur praedictae species. In secunda cum dicit. (Postrema &c.) insitit circa vltimam & inordinatissimam. In prima parte dicit: quod ex praedictis manifestum est quomodo instituenda sit optima respublica, popularis, quantum ad bonam ordinationem & primam secundum naturam. Ex quo potest esse manifestum quomodo aliae species ipsius sint instituendae: si enim optima respublica, popularis ex multitudine optima instituta est: et secundum ordinationem optimam sibi conuenientem: cum aliae deficiant ab ipsa quaedam minus: & quaedam plus: manifestum est quod oportet transgrediendo & a bona multitudine deteriore accipiendo multitudinem: & a recta ordinatione permittendo maiorem inordinationem secundum plus & minus: ita quod minus inordinata respublica, popularis post primam sit ex multitudine minus inordinata: & magis inordinata ex magis inordinata: & maxime inordinata: puta vltima ex maxime inordinata: sic enim differunt species status popularis secundum, quod apparuit in quarto huius.

Deinde cum dicit. Postremam vero speciem: quia omnis multitudo ad illam recipitur: neque cuiuscumque ciuitatis est eam perferre: neque facile permanere eam: nisi legibus, & moribus bene stabilitam. A quibus vero labe factari contingat: & hanc, & alias respublicas, fere dictum est prius in plurimis.

Insitit circa vltimam: & primo tangit quod non est bene mansua de se. Secundo cum dicit. (Sed ad &c.) declarat ex quibus maxime contingit eam firmare. In prima dicit: quod vltima species popularis status non potest bene sustineri a tota ciuitate: puta a diuitibus & pauperibus: nobilibus et ignobilibus: nisi sit bene ordinata legibus & consuetudinibus conuenientibus ei. Et ratio huius est: quia in hac republica, populari tota multitudo: quae cum sit in ciuitate principatur sicut aliquis vnus: & secundum quod ei videtur. Nunc autem huiusmodi multitudo quantum ad maiorem sui partem impetum magis quam rationem: propter quod opprimunt maiores & meliores & corrumpunt iudicia: ex quo contingit corruptio reipublicae. Quae autem sunt quae possunt corrumpere hanc rempublicam, & etiam alias respublicas, in vniuersali & in particulari dicta sunt prius pro maiori parte fere: dicit autem fere: quia possunt esse aliqua: quae prius non tangebatur. Deinde cum dicit.

Sed ad constituendam hanc popularem gubernationem, & ad populum roborandum, consueuerunt praesidentes recipere complures, ac ciues efficere, non solum legitimos: verum etiam spurios ex quouis ciue. id est siue ex patre siue ex matre: omne enim hoc huic populo magis conueniens est.

Ostendit per quae contingit firmare huiusmodi rempublicam. Et diuiditur in partes duas: quoniam primo docet per quae contingit eam firmare intendendo ipsam. Secundo cum dicit. (Est autem opus.) per quae contingit eam firmari remittendo. Circa primum ponit quatuor obseruanda: per quae contingit eam firmare intendendo. Et secundum ponit cum dicit. (Insuper.) Tertium cum dicit. (Praeterea tyrannica.) Quartum cum dicit. (Vt sine metu &c.) Circa primum ponit primo documentum illud. Secundo cum dicit. (Consueuerunt igitur &c.) docet ipsum moderari. In prima dicit, quod principes in hac republica, populari ad faciendum eam firmiorum: & ad faciendum multitudinem popularem valde potentem consueuerunt coadiungere plurimos extraneos: & aliquando aliquos qui non sunt legitimi ciues: sed spurij qui sunt ex alterutro ciue patre vel matre: hoc enim conueniens est huic reipublicae: pluribus enim adiunctis reipublicae fortior est multitudo: fortior autem existens magis potest reprimere excessus diuitum & volentium tyrannizare. Deinde cum dicit.

Consue-

Confueuerunt igitur hi qui populos ducunt, ita constituere: oportet tamen id facere quo ad exuperet nobilium mediocumque multitudo: neque ultra progredi: nam si transcendunt, turbatiores efficiunt rempublicam: ac nobilitate exasperando magis irritant: quae causa seditionis fuit apud Cyrenem. Paruum enim inconueniens, conuiuendo transitur: magnum vero in oculis haeret.

Declarat qualiter moderandum est istud documentum: quia non quocumque modo obseruatum expedit dicens: quod duces populi consueuerunt facere: sicut dictum est: hoc tamen aliquantulum expedit, aliquantulum autem non: quandiu enim potestas diuitum & nobilium & mediocum inter diuites & pauperes excedit potestate ipsius multitudinis: expedit adiungere extraneos usquequo potentia multitudinis excedat: sed ultra hoc notabiliter adiungere quae plurimos, non simpliciter expedit propter duo. Primo quia si numerus aduenarum excedat multum: accidit rempublicam magis inordinatam esse: quia extranei adiuncti aut imprudenter sunt & sine virtute: ut in pluribus: aut non assueti in ordine reipublicae: & ideo ipsis habitis additur quidem ad potentiam & ad indiscretionem. Excessus autem potentiae sine discretionem reipublicae corrumpit. Secundo quia cum multi extranei adiunguntur turbantur nobiles & insignes & magis grauius sustinent rempublicam, propter hoc quod deteriores ipsis assumuntur ad dominium reipublicae: & haec fuit causa seditionis factae in reipublica Cyrenensi, scilicet, notabilis multitudo multitudini assumptorum ad rempublicam. si enim pauci adiuncti fuissent: non essent ita notabiles: nec ita curarent. Paruum enim malum negligitur: quia illud quod est paruum reputatur quasi nihil, quia proprium inest ei: aut quia omnino non cognoscitur: magnum autem magis est manifestum propter quod magis curatur. Deinde cum dicit,

Insuper, talia constituta, utilia sunt ad popularem statum huiusmodi, & ad populi corroboracionem: qualia Clisthenes Athenis fecerat: quo populi gubernacionem auget: & apud Cyrenem qui populum constituerunt. Tribus enim aliae constituendae sunt plures, & soliditates priuatorum factorum redigendae sunt ad pauca, & publica: & cuncta diligenter excogitanda: quoque maxime omnes simul admisceantur, familiaritates, conuersationesque primae distungantur.

Ponit secundum documentum dicens: quod praeter haec instituta vel statuta quae Clisthenes instituit Atheniensibus ad agendum vel fortificandum statum popularem ipso sunt conuenientia ad firmandum praedictam rempublicam. Similiter & illa quae instituerunt popularis reipublicae conditores circa Cyrenem. Vnum quidem eorum est: quod aliqua tribus de nouo faciendae sunt in ciuitate per aliquorum eiusdem generis receptionem, & inexistentes augmentandae sunt per coniugia. Secundum vero quod fraternitates & societates circa aliqua particularia & propria plures existentes reducendae sunt in pauca & coes magis: ita ut pauca res sunt numerum societates: plurimum autem hominum: & sic omnia sunt excogitanda: ut omnes adinuicem in ciuitate sint permixti: vel secundum tribus quod fit per coniugia vel per sodalitates: quod fit vel per conuersationes vel congregationes coes: sic enim magis adinuicem erunt uniti per dilectionem: & per consequens fortiores: quia omnis virtus coniuncta fortior est seipsa diuisa: tamen hoc faciendum obseruandum est: quod eadem leges & consuetudines obseruentur nunc & prius: si enim mutatis tribubus & sodalitatibus mutarentur leges & consuetudines, necesse esset rempublicam mutari: quia leges & consuetudines in republi-

ca instituendae sunt secundum ordinem ad rempublicam, sicut dicebatur prius in tertio libro. Deinde cum dicit,

Praeterea, tyrannica machinamenta omnia videntur esse popularia: ceu licentia seruorum, & mulierum, & puerorum.

Ponit tertium dicens: quod cum his statuta tyrannorum videntur esse utilia ad statum popularem huiusmodi: quia iste status est: sicut quaedam tyrannis: sicut licentia seruorum: hoc est principatus super seruos: similiter principatus super mulieres et super pueros contra quibus competit actio seruorum contra dominos: & mulieribus contra viros: & pueris contra parentes: ista enim instituunt tyranni: ut per hoc magis habeant beniuolentiam puerorum: mulierum & seruorum: quae sunt magna pars ciuitatis, & per eandem rationem hoc expedies est in praedicta populari republica. Sed intelligendum quod hoc utile est usquequo ad aliquid: non autem quantum ad omnia: instituere enim principatus praedictos coram quibus competit actio mulieribus seruorum et pueris quantum ad omnia quae possent proponere contra viros dominos & parentes inconueniens est & diuidere ciuitatem: tamen instituere aliquos principatus contra quibus competit actio contra praedictos: tamen quantum ad pauca: & magna non est inconueniens in ista reipublica. Quis simpliciter inconueniens sit et malum. Deinde cum dicit,

Ut sine ullo motu viuam, ut velint: permulti enim huiusmodi statum ciuitatis amabant: cum plerisque dulcius sit, dissolute viuere, quam modeste.

Ponit quartum dicens: quod adhuc ad firmandum statum popularem tale utile est: quod principantes in ea dissimulent viuere subditorum ut volunt non puniendo malas actiones omnes voluntarias: hoc enim multum auxiliatur tali reipublicae, quia multis delectabilius est inordinate viuere quam temperate & secundum virtutem. Homines enim ut in pluribus a ratione recta deficiunt. Ad defecionem autem rationis sequitur viuere praeter rationem & ordinem: pauci autem se quuntur rationem rectam: & ideo pauci temperate assuescunt viuere: multi autem inordinate: & ideo delectabilius est pluribus inordinate viuere: quia magis assuescunt: & ideo magis diligunt rempublicam, in qua permittuntur in delectationibus viuere. Et est notandum quod non dicit philosophus quod praecipuum sit in ista reipublica, quantumcumque sit male ordinata viuere ut quis voluerit: nec etiam permittendum cum scitum fuerit: sed dissimulandum quod minus est. In nulla enim societate hominum si debet manere praecipuum est hoc: nec permittendum usquequaque & passim: sed dissimulandum quandoque propter qualitate personae: vel alicuius alterius circumstantiarum: & ideo rationabiliter dicit Commentator super sexto Ethicorum, illud non esse verum legislatorum: sed corruptorem magis: qui tales delectationes sequendas lege statuit vel permittit passim: sicut fecit Macometus: propter quod in breui tempore adhaeruit legi ipsius multi: quia delectabilius fuit eis viuere inordinate quam secundum ordinem. Deinde cum dicit,

Est autem opus legis positoris: & eorum qui volunt statum aliquem talem consistere: nam ut constituatur talis status, non magnum negocium est: neque solum: sed magis ut seruetur: vno enim, vel duobus, vel tribus diebus permanere, quomodocumque gubernantibus haud difficile est: Quapropter opus est ex his: quas supra retulimus conseruationibus, & corruptelis rerum publicarum, cautelam assumere, cauendo illa quae corruptiua sunt: ac leges tales ponendo: & sine scripto, quae & scriptas conseruationes status maxime comprehendant: neque purare id esse populare

lare: neque paucorum potentiae: quod efficiat ciuitatem: maxime a multis, vel a paucis gubernari: sed quod, quam plurimum tempus.

Docet ex quibus firmanda est per remissionem magis: et circa hoc primo tangit praeminentiam huius viae ad praedentem. Secundo cum dicit, (At nunc hi.) ponit documenta. In prima dicit quod ad legislatorem: & ad eos qui volunt permanere rempublicam istam talem qualis pertinet non multum laborare instituendo magnum opus: neque solum, id est nullum, intendendo eam: sed magis pertinet ad eos laborare ut saluetur plurimo tempore: non enim difficile est tempore vno vel paucis diebus: sed difficillimum est ipsam manere multo tempore: & ideo oportet reducere ad memoriam quae sunt saluantia & corruptentia respublicas: de quibus consideratum est in quinto: & per ea tereare quomodo saluetur respublica: fugientes ea quae corrumpunt ipsam: & instituentes leges & consuetudines non scriptas & scriptas: in quibus comprehenduntur illa quae saluet eandem: & non debet aliquis credere: quod illud statutum sit magis populare vel paucorum potentiae: quod magis facit ciuitatem populariter viuere vel secundum statum paucorum: sed illa quae faciunt eam permanere plurimo tempore: sicut philosophus scripsit prius in quinto: vbi dixit multa eorum: quae videntur popularia soluent populares status & paucorum: si igitur illa expeditiora sunt: per quae magis contingit saluari statum popularem: talia autem sunt remittentia vel quae attenduntur secundum remissionem. Deinde cum dicit,

At nunc hi qui sunt potentes in populis, gratificantes multitudini: multa populariter agunt, per publicationes bonorum in iudicijs factas: quare oportet eos, qui curam salutis habent reipublicae, contra moliri: leges ponendo: ut damnatum bona sacra sint & non in publicum: sed in sacrum referantur. Haec enim lex nihilominus iniurias compescet: nam poena eadem erit. Populus autem minus cupide dabit: cum nihil sit utilitatis ex damnatione suscepturus.

Ponit documenta quae attenduntur penes remissionem ipsius: & circa hoc primo ponit documentum sumptum ex distributione coem acceptorum ex condemnatione. Secundo cum dicit, (Insuper etc.) ponit documentum aliud sumptum ex his quae sunt attendenda circa publicas vindictas. Tertio cum dicit, (Cum vero postremum etc.) ponit alia quae accipiuntur ex his quae circa congregationes & iudicia sunt seruanda: In prima dicit quod illi qui sunt ductores populi qui intendunt habere gratiam ipsius multa in statu populari faciendo in iudicijs ad utilitatem pauperum apparentem & damnum diuitum: puta quod illa quae obueniunt ex condemnatione aliquorum distribuuntur multitudini pauperum: propter quod contingit multitudinem male quandoque sententiarum propter dilectionem pecuniae: & ideo oportet illum qui habet cordi saluationem popularis status obuiando contrarium intendere & ordinare lege vel statuto: quod nihil eorum quae confiscantur ex bonis condemnatorum distribuatur multitudini: sed dedicet deo et fiat sacrum. Ex hoc enim contingit: quod iniusta volentes agere, non minus dubitabunt quam si deberent distribui multitudini: aequalia enim amittent modo utroque: & iterum multitudo minus corrumpet iudicia & sententias circa ea: circa quae iudicatura est non sperans inde lucrum aliquod accipere. Deinde cum dicit,

Insuper, publicas accusationes quararissimas facere, magna poena constituta aduersus eos qui falso accusarint: non enim populares in iudicium vocare consueuerunt: sed nobiles: oportet autem

erga statum reipublicae, quantum fieri potest: omnes reddere beniuolos: quod si id fieri nequeat, saltem conari ne hostes existiment eos, qui gubernant.

Ponit documentum quod sumitur ex his quae obseruanda sunt circa publicas vindictas. Circa quod est intelligendum quod cum poena quantitas debeat respondere quantitati delicti secundum legem iustitiae: delictorum autem quaedam sunt occulta: quaedam autem manifesta & publica: oportet poenam aliquando esse occultam: aliquando autem manifestam: occultorum scilicet occultam: & publicorum publicam: homines autem naturaliter magis verentur publicam: contingit autem quandoque quod in statu populari multitudo pro minori & occulto delicto inducit publicam poenam: ex quo contingit inimicitias fieri inter ciues: & hoc est quod prohibet philosophus in hoc documento di. quod expedit ad saluationem reipublicae, publicas vindictas cauere: puta sustigationem & eiectionem a reipublica, vel ad minus valde pauca facere: prohibendo eos qui tales faciunt vel scribunt timore magni damni: tales enim vindictas publicas magis assuescunt populares indicere contra insignes quam contra populares: propter quod periculosiores sunt. Unde dicit philosophus: quia sunt principia magna dissensionis: quia secundum philosophum in quinto huius: totaliter insignium dissensiones coassumere faciunt & totam ciuitatem: et prius dixerat de dissensione dominorum loquens quod oportet subditos vereri & dissoluere praedia & potentum dissensiones. expedit enim in reipublica, ciues omnes si possibile est beniuolos esse: si autem non est possibile ad minus cauere quod nunquam sint aduersarij illis qui debent dominari subditis: facere autem tales publicas vindictas multas, principium est maliuolentiae: & ideo vitandae sunt. Deinde cum dicit,

Cum vero postreme ille species gubernacionum popularium in multitudine consistant: ac difficile sit ut concionibus vacare possint, sine alii cuius mercedis susceptione: hoc autem nisi redditus habeat ciuitas, maxime inimicum est praestantibus viris: nam ex tributo & publicatione honorum, & ex iudiciorum improbitate, necesse est prouenire quod multas iam popularium respublicae, subuertit: vbi ergo publici redditus non sunt, facere oportet conciones raras, & iudicia magna quidem: sed paucis diebus duratura. Hoc autem confert ad illud quod non formidabunt impensas opulenti: si diuites non capient mercedem iudicij: sed pauperes. Confert etiam ad recte iudicandum multo magis. Nam qui magna patrimonialia habent multis diebus abesse nolunt, a rebus suis. Modicum vero abesse tempus, non moleste ferunt.

Ponit documenta sumpta ex his: quae accidunt circa congregationes & iudicia: & circa hoc primo facit quod dictum est. Secundo cum dicit, (Per tale aliquem modum etc.) inducit exempla ad manifestationem quorundam delictorum. Circa primum declarat primo qualiter se habendum est quantum ad congregationem & iudicia vbi non existunt redditus. Secundo cum dicit, (Vbi vero publici sunt redditus etc.) qualiter se habendum est vbi existunt. In prima parte ipse dicit quod vltima species popularis status: de qua nunc est sermo est multorum hominum: quoniam ipsi omnes concionantur & difficile est omnes congregari sine mercede, multos enim & pauperes congregari sine mercede difficile est: mercedem autem dare omnibus vbi redditus non sunt: non potest esse sine prauidicio diuitum. Necesse est enim mercedem tribuere ex his quae inferuntur ab illis: vel quae accipiuntur ab eis depauperando eos: & ex hoc sunt mala iudicia: malorum propter quae destructae sunt multae respublicae.

resp. populares: oportet in populari statu: in quo nō sunt redditus cōes, q̄ paucissimas & tantū necessarias facere cōgregationes & iudicia fieri quidē ex multis: sed paucis diebus: & istud quidē expedit propter duo: si enim fiant pauca cōgregationes, pauciora expēduntur in ipsis: & diuites non timebunt paucas expensas: quamuis ipsi non accipiūt: sed pauperes tantū. Secundo quia multo melius si conueniant multi & insignes & pauperes iudicabunt s̄m legem iustitiæ: plures autē poterunt conuenire si pauca fiant cōgregationes et pauca iudicia: diuites enim ubi non lucentur nec honorē reportant, nolūt dimittere propria multis diebus vel sepe: paucis autem tempore magis sustinent. Deinde cum dicit.

Vbi vero sunt redditus publici, nō id facere quod nunc magni quidā in populo faciunt. Superflua enim diuidunt, ac simul capiunt: moxq; rursus indigent eisdem. Est enim pauperibus, ceu vas perforatum, huiusmodi emolumētum.

Declarat quomodo se habendum est ubi redditus existunt: & primo quid cauendum est. Secundo cum dicit (Sed oportet eū.) qd sit obseruandū. In prima dicit qd in statu populari ubi redditus sunt: cauendū est ne fiat illud quod ductores populi vel procuratores in ea consueuerunt facere. Illa enim quæ obueniunt diuersis temporibus: cū obuenerint distribuunt multitudini per partes, & ipsi sic accipientes de facili consumunt & statim indigent: hoc enim tale auxiliū est istis: sicut lagena perforata pauperibus: quicquid enim paulatim immittitur ex vna parte: effunditur ex alia: nec vnquam hoc modo cōtingit eam repleri. Deinde cum dicit.

Sed oportet eum qui vere popularis sit, videre ne multitudo pauperie nimia prematur. Nā egestas prauam reddit populū gubernationem.

Tangit quid est obseruandū magis: et primo facit hoc. Secundo tangit vias: per quas contingit deuenire ad illud cum dicit. (Conandū est etc.) In prima dicit, qd ita dictū est, qd non oportet facere sicut ductores populi faciūt: sed oportet cum quis habet curam popularis status provide re qualiter multitudo popularis pauperū abundet uel nō egeat: egestas enim ipsius facit eā esse prauam: difficile est enim indigentem existentem operari bene: sicut dicitur primo Ethicorum. & ideo laborandum est multum qualiter sint abundantes continue. Deinde cum dicit.

Conandum est igitur ingeniose, vt abundantia afflit diuturna. Nam id prodest etiā diuitibus. Congregantes vero illa quæ ex redditibus proueniunt, simul omnia ægenis tribuere oportet.

Tangit vias aliquas per quas cōtingit eos fieri diuites: & diuiditur s̄m tres vias quas tangit: & incipit secunda pars ibi. (Sed oportet &c.) tertia ibi. (Et si non etc.) In prima dicit qd expediens est ad vitandū indigētiā in statu populari congregare in aliqua quantitate notabili ea quæ obueniūt ex redditibus cōibus: & tunc simul pauperibus distribuere s̄m aliquas magnas partes simul, vt vnusquisq; de multitudine si potest fieri tantū accipiat simul, qd possit sibi acquirere fundiculū aliquem: hoc est parua mensuram terræ ex qua ulterius lucrari possit: hoc enim expedit diuitibus: quia non grauantur per hoc: & etiā pauperibus magis q̄ si s̄m paruas partes: & sepe recipere quod nunc obseruant ductores populi secundum quod dictum est prius. Deinde cum dicit.

Præsertim si quis possit tantum congregare, quātum sat est ad agelli comparisonem: vel saltem ad facultatem negociandi, & agrum colēdi.

Ponit secundam di. qd si hoc non potest fieri commode.

saltem dandæ sunt eis occasiones inducentes eos ad negociationes & agriculturam, vt sic ex altero istorum: vel ex utroq; ditentur. Deinde cum dicit.

Et si non omnibus possibile: at secundum tribus aut partem aliquam id facere. In hoc autem ad necessarios cōuentus mercedem diuites conferre cupidos inanum munerum.

Ponit tertiam dicens qd si non est possibile singulis diuitibus aliquid inferre ad distribuendum pauperibus, saltem expedit ipsos immittere aliquam quantitatem pecuniarum: vel s̄m tribus vel s̄m fraternitates: vel s̄m aliquam aliam talem collectionem ad distribuendum pauperibus in cōgregationibus necessarijs: & vt libentius hæc faciant tollendæ sunt expensæ superuacuae: quas solent facere diuites: puta expensæ conuiuiorum et oblationum vanarum. Deinde cum dicit.

Per talem aliquem modum Carthaginenses gubernantes, amicū retinent populū. Semper enim quosdam à populo mittētes in aliquas gubernationes eos diuites faciūt. Gratiōforum vero ac mentem habentium nobilium, est suscipere ægenos, & occasionem præbentes conuere ad res agendas.

Manifestat per exemplū prædicta: & primo per exemplum Carthaginensium. Secundo cum dicit. (Recte quoq; se habet Tharentinorum exemplū imitari &c.) per exemplum Tharentinorum. In prima parte dicit: qd Carthaginenses bene politizantes acquisierunt amicitiam populū s̄m modum prædictū: semper enim insignes & diuites accipiebant aliquos de pauperibus destinantes eos ad negociā domuum suarum procurandā, & mercedē dantes faciebant eos diuites. Iterum insignes magis gratiosi & magis s̄m intellectum agentes assumebant pauperes dantes eis occasiones aliquas: per quas prouocabantur ad operationes: ex quibus ditabantur. Deinde cum dicit.

Recte quoq; se habet Tarentinorum exemplum imitari. Illi enim iumenta facientes communia ad pauperum vsum, beniuolam per hūc modum sibi plebem constituunt. Magistratus insuper omnes duplices faciunt: vt sint alij per electionem: alij per sortem. Quo enim populus capiat, per sortem. Quo autē melius gubernentur, per electionem. Est autem hoc facere etiam in vno eodemq; magistratu, vt alij sorte: alij electione ad eum gerendum assumantur. Quemadmodum ergo oporteat gubernationes multitudinis instituere, dictum est.

Ponit secundum exemplum dicens: quod adhuc expedit ad saluandum statum populū imitari Tharentinos. Principantes enim inter eos diuites existentes iumenta & fructum possessionum suarum faciebant communem multitudini dominium retinentes per actum liberalitatis: & secundum hoc fecerunt multitudinem pauperum beniuolam sibi: iterum omnes principatus duplices instituebant: alteros assignatos per electiones: alteros autem per sortem: per sortem quidem aliquos: vt pauperes participarent: per electionem autem vt meliores possent accipere qui melius regerent rempub. Continget autē hoc facere & de diuersis principatibus vnum accipere sorte: reliquum electione. & etiam in eodem vnum principatum sicut alij autem illo modo: & tunc recapitulat dicens: quod quomodo oportet instituere statum popularem: & ex quibus: & qualiter firmare maxime, infirmum circa illas dictum est.

lectio

LECTIO SEXTA.

Paucorum status administrationem continet.

De paucorū quoq; gubernationibus quomodo agendum sit, pater ferē ex eisdem. Nam per contrarium agendum est in omni paucorum gubernatione ad oppositam sibi popularis gubernationis speciem.

Postquā philosophus ostendit ex quibus & quomodo instituenda est respu. popularis: nunc ostendit ex quibus & quomodo instituenda est respu. paucorum: & primo circa hoc dans intentionem dicit: qd ostenso ex quibus & quomodo instituēda est respu. popularis: manifestum est fere quomodo instituendæ sunt respu. paucorū. Fere autem dicit propter aliqua quæ sunt propria reipub. paucorum: cum enim species status paucorum quodammodo contrariantur speciebus status popularis: & contraria ex contrarijs instituuntur & contrario modo: oportet vna quamq; speciem status paucorum ex his institui que contrariantur illis ex quibus componitur contraria respu. popularis: & modo contrario illi. Deinde cum dicit.

Reputando meram illam ac summam ceterarum gubernationem paucorum, & primam. Hæc autem est propinqua illi: quæ respu. nuncupatur: in qua oportet census diuidere et alios minores, & alios maiores facere. Minores quidem à quibus necessarij magistratus capiuntur. Maiores vero, à quibus capiuntur hi magistratus, qui sunt principales: & qui tantū adepti fuerint census, habiles sint ad rempub. gerendam, afferente populo tantam multitudinem per ipsum census: vt cum illa potentiores sint qui gubernant rempu. q̄ illi qui non gubernant. Semper enim ex meliori populo capiēdi sunt illi: qui ad societatem respu. capiuntur.

Prosequitur: & primo declarat ex quibus & quomodo optima respu. paucorum est instituēda. Deinde cū dicit. (Similiter autem &c.) ex quibus & quomodo species cōsequentes. In prima parte dicit: qd speciem status paucorū quæ reputatur maxime temperata instituēda est modo cōsequenter: hæc autē species status paucorum est propinqua ei quæ vocatur respu. nomine cōi: in qua principant habentes arma & dignitatem aliquam diuitiarum: sicut dictum est in quarto etiam: & in qua honorabilitates: quæ attenduntur penes diuitias distinguuntur. in maiores et minores: sunt enim quidam habentes maiores diuitias: quidam minores. Similiter principatum sunt quidā magis necessarij & minores: quidam autē principales & maiores: minores autē habentes diuitias inter ipsos participat principantibus magis necessarijs: & maiores principantibus: & licitum est in ipsa omnes habentes aliquā dignitatem diuitiarum attingere ad rempu. Ad instituendum igitur istam oportet introducere tantā multitudinem habentium honorabilitatem diuitiarum determinatam: vt cum ipsa sint potentiores his qui non participant rempu. & vniuersaliter oportet istam multitudinem assumi ex meliori populo: melior enim status paucorum ex meliori populo habente diuitias instituitur: sicut in omnibus alijs ex melioribus sit melius. Deinde cum dicit.

Similiter autē, in ea gubernatione paucorū: quæ sequitur, intendentes, parūper est instituēdum.

Declarat & qualiter & quomodo instituuntur alie: & primo tangit modum instituēdi oēs in vniuersali. Secundo cum dicit. (In ea vero &c.) insitit circa vltimā & pessimē ordinatā. In prima parte est intelligendū: qd species

A status paucorum quatuor consequenter se habent s̄m ordinē. prima enim est ex ampliori multitudine & minori honorabilitate diuitiarum & magis s̄m rationem & legē ordinatam: sequēs autem ex pauciori multitudine & maiori abundantia diuitiarum et minus vtens legibus. tertiā autē adhuc ex minori & ampliori multitudine diuitiarū: vltima autem & pessima ex quam paucissima multitudine: & maxima honorabilitate: & ideo non recta legibus: sed voluntate principantium: & ideo consequens semper attenditur respectu antecedentis. Dicit igitur qd similiter speciem reipu. paucorum consequentem post primam & consequentem post illam vsq; ad vltimam, oportet instituire per intentionem eius quod obseruatur in institutione præcedentis. vt verbi gratia. si prima ex multitudine magna & parua honorabilitate diuitiarum instituitur, sequens ex minori multitudine & maiori honorabilitate: & sic vsq; ad vltimam inclusiue: quæ instituitur ex quam paucissima multitudine paucorum & maxima honorabilitate diuitiarum. Deinde cum dicit.

In ea vero quæ opposita est extremæ popularitati: quæ est paucorum potētia, tyrannidī per similes. quanto deterrima est: tanto maiori opus est custodia.

Insitit circa vltimam & pessimam: & circa hoc primo ostendit qd indiget multa cautela. Secundo cum dicit. (Populares igitur gubernationes &c.) ostēdit quomodo contingit ipsam firmari melius. Circa primum primo proponit. Secundo cum dicit. (Vt enim corpora &c.) probat. In prima parte dicit: qd illa species status paucorū opponitur vltimæ speciei status popularis: quæ maxime est potētia & est tyrānica: quia in ipsa totus populus: tota multitudo velut vnus tyrānus principat: tanto indiget ampliori cautela: quāto ipsa est pessima omnium. Consequenter cū di.

Vt enim corpora bene disposita ad sanitatē: & nauigia bene instructa ad nauigandum, multos ferunt errores, nec ob eos succumbunt: vtilitudinaria autem corpora, & nauigia parum firma: nauisq; instructa prauis: ne paruos quidem ferunt errores. Ita rerumpu. hæc quæ deterrimæ sunt plurima indigent custodia.

Declarat hoc p simile: & in his quæ sunt arte: & in his quæ sunt natura: quæ sunt nobis magis nota dicens: qd sicut corpora animalium quæ bene disposita sunt ad sanitatē propter bonā adiniciem primorum compositionem vel proportionem: & naues quæ bene compaginatæ sunt in ordine ad nauigationē possunt sustinere plures errores: vt puta ictus vel passiones ab extrinsecis, ita vt non de facili corrumpantur propter illa. Illa autem corpora animalium quæ male disposita sunt propter malā dispositionē humorum: & naues non bene compaginatæ: sed quasi resolutæ habentes prauos nautas: non possunt etiam sustinere modicos errores. immo corpora animalium talium à modicis passionibus corrumpuntur: naues vero huiusmodi ad modicum impulsū venti vel vndę vel ictū rumpis frangunt: ita est et de rebusp. illæ quæ optime ordinatæ sunt s̄m rationem multos impulsus et magnos sustinere possunt. Male autem ordinatæ à modicis corrumpuntur. & ideo maiori indigent cautela: ciuitatem enim oportet intelligere compositam ex pluribus adiniciem ordinatis: sicut animal ex pluribus membris: et nauem ex pluribus lignis. Deinde cum dicit.

Populares igitur gubernationes per multitudinem hominū omnino seruant. Hoc enim opponitur ad illud iustum: quod est s̄m dignitatē. Paucorū vero potentū contra, videlicet per rectam ordinationem oportet allequi similitatem.

Docet ex quibus contingit eam firmari melius: & primo in generali. Secundo cum dicit. (Cum vero &c.) in speciali. In prima parte dicit quod respub. populares tyrannicæ & pessime ordinatæ saluantur propter multitudinē hominum gubernantium in eis. talis enim multitudo potentiam quādam habet: propter enim multitudinem istā opponitur iusto secundum dignitatem: ita ut per potentiam eius suppedietur huiusmodi iustum secundum rationem in ipsa: status autem paucorum ei oppositi qui potentatus dicuntur: & sunt tyrannice nō saluantur per potentiam multitudinis: quia talem nō habent: & ideo oportet quod e contrario saluetur propter bonā ordinationem secundum rationem & iusti saluationem. Deinde cum dicit.

Cum vero sint multitudinis potissimū partes quatuor: agricolæ: artifices: negociatores: mercenarij. Quatuor etiam vtilis ad bellum: equites: pedites grauis armaturæ: expediti leuis: & turba naualis. Vbi contingit regionem esse ad equitatum aptam: ibi locum habet aptissimum paucorum potentia, illa summa. Nam conseruatio habitatorum ab equitibus prouenit. Equos vero nutrire, eorum est, qui magnas habeant facultates. Vbi autem regio ad peditatū est apta: alteram speciem affectat paucorum potentia. Nam grauis armatura, diuitem est magis quam pauperum.

Docet in speciali ex quibus firmatur: & primo declarat ex quibus contingit fieri fortem paucorum statum & minus fortem. Secundo cum dicit. (Concessio autem &c.) Ponit elementa ad firmandum ipsam: adhuc circa primū duo facit: quoniam primo declarat ex quibus contingit constituere magis fortem statum paucorum & cōsequenter. Secundo cum dicit. (Expediti autem.) ponit ex quibus minus fortem: & magis inordinatam. In prima parte ad declarandum intentum præmittit distinctionem multitudinis in ciuitate: & dicit quod quāuis sint plures partes multitudinis: sicut tactum est prius maxime inueniuntur quatuor ad quas alia reducuntur: puta agriculturæ: ad quam reducatur pascualis: naualis: & illa quæ circa forum negociatur: & mercenaria: ad quam reducuntur viles artifices. Iterum quatuor sunt modi hominum qui bene dispositi sunt ad bellum: puta equites qui pugnant in equis: & pedites qui bene armati pugnant & nauæ qui in nauibus pugnant: & expediti, leues armaturas habentes: vbi igitur accidit esse regionem: in qua sunt multi bellantes in equis secundum artem contingit fortem statum paucorum facere maxime si fuerint vnanimis inter se: cuius ratio est: quia statui paucorum insidiatur potentia multitudinis: ab ipsa autem potest saluari per potentiam equestrem: quæ præualeat in armis: & iterum nutrituræ equorum sunt facultatibus diuitiarum: & ideo pertinent ad eos qui habent substantias magnas: cuius modi sunt in statu paucorum, vbi autem est multitudo vrentium armis ad pedes & ad defensionem: ad impugnationem, contingit facere fortem statum paucorum post primam, quæ dicta est: habere enim multitudinem talium armorum & vsum eorum magis pertinet ad diuites, quam ad egenos: qui diuites dominantur in statu paucorum. Deinde cum dicit.

Expediti autē leuis armaturæ, & nautica turba à plebe est omnis. Nunc autem vbi talis turba multa est, quādo seditio fit: deterius certant. Sed oportet huius medicinam capere à belli ducibus, qui ad equitum ac peditum robur, expeditos leuis armaturæ solent coniungere: & cum his superant populi in seditionibus opulentos.

E Nam leues & expediti, contra equites & contra grauis armaturæ pedites, facile pugnant. Instituire igitur ex his potentiam istam, contra seipsum est instituire.

Declarat quæ est multitudo: ex qua nō contingit fieri fortem statum paucorum: & primo facit hoc. Secundo tangit remedia per quæ contingit illam melius ordinari ad fortem statum paucorum cum dicit. (Sed oportet &c.) In prima dicit, quod potentia multitudinis: quæ non vtitur armis: sed ordinatur ad leues operationes: puta ad cursum: ad ascensum murorum: & naualis: quæ in aqua pugnat, omnino sunt populares nō paucorum: tales autem propter defectum virtutis & rationis sequuntur impetum: & ideo vbi est multa multitudo talium, si dissensionem habeant ad superiores, pugnant: contententes deterius contra eosdem: & ideo non bene ordinabiles sunt ad statum paucorum. Secundo cum dicit. (Sed oportet &c.) tangit remedia. Primo vnum. Secundo cum dicit. (Sed oportet &c.) aliud. In prima dicit, quod contra inordinationem & malitiam prædictæ multitudinis oportet duces exercitus adducere remedium. videlicet adiungendo ad equestrem multitudinem: et etiam ad pedestrem: vten tamen armis tantum de multitudine expeditorum quantum eis congruit: & non plus: ut videlicet ad tantam multitudinem equestriam apponatur tanta multitudo expeditorum quanta est eis necessaria ad finem: sic tamen quod non præualeat in potentia & non sit maior. Si militer autem & ad armatiam: ratio autem quare expedit talem multitudinem ordinari bene in exercitu est: quia nos videmus, quod popularis multitudo quando dissentit à diuitibus, præualeat contra eos propter virtutem expeditorum: quia expediti faciles existentes: facilius insurgunt contra equestres: & etiam contra pedestres armatos: quia ipsi diuites sunt & oppressi sui ipsius. & ideo expedit paucorum potentia diuitibus retinere sibi ipsi hanc potentiam expeditorum contra populares: & eos constituere & ordinare sic, ut per beniuolentiam et bonā ordinationem cum eisdem expeditis præualeant contra eos. Deinde cum dicit.

Sed oportet diuisis ætatibus: cum alij seniores, alij iuniores existant. In iuuenili adhuc grate constitutos filios suos erudire ad leues & expeditas operationes. Delectos quidem ex pueris, Athletas esse ipsos operationum.

Ponit secundum remedium, quod etiam est ad declarationem dicti, dicens quod adhuc expedit paucorum statui ad bonam ordinationem expeditorum distinguere secundum ætates, videlicet in iuniores & seniores ipsorum: & iuniores filios ipsorum exercere ad cursum: saltum: ascensum: vltimius autem magis prouectos & fortiores constituere Athletas ad opera faciendā: puta vel ad onera portanda: vel ad duellum: vel ad aliquod aliud tale: & ex hoc sequuntur duo. Primo quod beniuolentiam expeditorum habebunt quasi habentes curam & sollicitudinem de bona ordinatione ipsorum. aliud autem: quia ipsi iuuenes magis exercitati erunt in eis, quæ expediunt statui paucorum. Deinde cum dicit.

Concessio autem reipu. populo faciendā est: vel cum ad censum peruenerint: ut dictum est prius: vel ut faciunt Thebani: cum certum tempus à mercatura, & huiusmodi exercitijs destiterint: vel ut apud Massiliam iudicio facto, qui digni sint, ad rempub. recipi: & qui excludi.

Ponit elementa ad saluandum poteratum paucorum: & primo ponit huiusmodi elementa. Secundo cum dicit. (Sed

(Sed hoc &c.) tangit dicta non obseruari nunc in paucorum statibus. In prima ponit vnum elementum. Secundo cum dicit. (Præterea &c.) ponit. Tertio cum dicit. (Congruit autem &c.) ponit aliud. In prima dicit, quod ad saluandum poteratum paucorum expedit aliquos de popularibus apponi reipu. ut puta de his qui aliquam honorabilitatem habent diuitiarum: vel sicut fiebat Thebis: puta, quod nullus accipiebatur ad rempu. ipsorum qui non abstinisset à foro venalium per decennium: sicut dicebatur prius in quarto: vel sicut obseruabāt in Massilia quadam alia ciuitate, qui distinguebant inter dignitatem eorum qui attingebant ad rempu. & eorum qui non participabant: & si inueniebant aliquos non participantes digniores vel æque dignos quibusdam: qui participabant, assumebant ipsos vel aliquos ex eis: per talem enim appositionem popularium ipsi reipublicæ magis diligunt ipsam: et ideo magis nituntur eam saluare: hoc tamen est obseruandum sicut dicebatur prius, quod non assumatur magna multitudo talium: possunt enim in ordinatione facere paucorum potentiam: sed tanta: ut cum ipsa valentiores sint reliqua multitudine regionis. Deinde cum dicit.

Præterea, dignitatibus his: quæ sunt principallissimæ: quas suscipere oportet eos qui in reipu. gubernatione versantur, adiungenda sunt onera publica: ut populus sponte sua eas tollit: & veniam habeat illis qui huiusmodi magistratus suscipiunt: ut potest mercedem permagnam pro ea dignitate solventibus.

Ponit secundum elementū dicens: quod expediens est eos qui assumuntur ad præcipuos & honorabiliores principatus in tali reipu. facere oblationes denariorum, magnorum vel Deo vel communitati: ex hoc enim sequuntur duæ utilitates: vna quod populares non affectabunt principatus propter magnitudinem denariorum. & ideo magis quieti erunt: alia quia multum comparientur principantibus videntes eos multa expendere in eis: pauperes enim diuitias maximum bonū reputant: ex quo sequitur maior quietatio ipsorum. Deinde cum dicit.

Congruit autem cū huiusmodi magistratus ineunt, & sacra magnificentissime facere: & publica quædam ædificia ad vsum populi construere: ut multitudo cernens urbem ornari: tum munibus erga deos: tum ædibus ad vsum publicum, libenter aspiciat præsentem statum ciuitatis. Continget etiam præstantibus viris hæc esse monumenta suæ largitatis.

Ponit tertium dicens: quod adhuc expedit assumendos ad principatum sacrificia facere & magnitudinē expensarum: & facere aliquod conuiuium magnum toti ciuitati ut sit populus participans conuiuio: & videns, ciuitatem bene dispositam & ornatam & secundum ædificia communia & propria: & etiam multa seorsum posita & dedicata ad honorem Dei gaudeat: & per consequens velit manere rempu. & iterum magnitudo expensarum expediens est insignibus sicut memoriale: & ad diffusionem famæ: sicut enim dicit Aristot. in quarto Ethicorum. amantur maxime liberales omnium aliorum qui alijs præstant virtutibus: vtilis enim sunt & profunt dando: propter quod magis diffunditur fama hominis per actum dationis liberalis. Consequenter cum dicit.

Sed hoc nō fit nunc per eos homines qui magni sunt in paucorum potentia: sed contrarium. Lucrum enim querunt non minus, quam honore. Itaque dici potest recte, hos esse populares status paruos. Quomodo igitur instituendæ sint, & pau-

A corum gubernationes, & multitudinis, in hunc modum determinatum sit.

Tangit contrarium esse in cōsuetudine modernorum dicens: quod ea quæ dicta sunt non obseruant moderni. qui regunt in paucorum reipu. vel insignes: nō enim querunt bonam famam magis: aut etiam honores: sed magis extorsiones pecuniarum calumniose, seu qualitercunque: propter hoc modernæ respu. paucorum sunt prauæ respu. populares: in quibus queritur magis extorsio pecuniarum, quam honor: & tunc recapitulat dicens: quod ex quibus, & quomodo cōtingit bene firmare status populares, & paucorum, male ordinatos intantum est determinatum.

LECTIO SEPTIMA.

De magistratibus à quibus ciuitates administrandæ sunt.

Consequens est circa magistratus videre diligenter quod hi sint: & quales, & quibus de rebus: ut supra dictum est.

Postquam philosophus declarauit ex quibus & qualiter instituantur respub. minus rectæ: determinat nunc de principalibus earundem, suppleto quod in fine quarti omiserat: & circa hoc primo dat intentionem & rationem eius. Secundo cum dicit. (Primum ergo.) prosequitur. Circa primum primo dat intentionem suam dicens: quod post ea quæ dicta sunt oportet determinare ea quæ pertinent ad principatus: puta quos sunt principatus necessarii in huiusmodi rebuspubli. & qui secundum specie: & quorum sint domini: sicut dicebatur prius in fine quarti. Deinde cum dicit.

Sunt enim quidam magistratus: sine quibus ciuitas esse non potest. Sunt etiam quidam ad cultum ornatumque pertinentēs: sine quibus bene habitari ciuitas non valet.

Dat necessitatem huius cōsiderationis: & diuiditur in duo. Primo enim assignat rationem vnam. Secundo cum dicit. (Præterea &c.) aliam. In prima parte intendit rationem hanc de illis sine quibus aut impossibile est esse ciuitatem: aut bene habitari: & consequenter oportet determinare vel considerare rempub. sed sine principibus: aut non est possibile ciuitatē, aut nō bene habitare. ergo &c. maiorem supponit sicut manifestam: minorem subiungens: dicens quod sine principibus necessarijs: puta sine principatu principali & ducatu exercitus: & etiam iudicio & alijs huiusmodi nō potest esse ciuitas sine principatibus: aut qui curant de bono ornatu ciuium quātum ad exteriora vel accidentia magis non potest bene habitari. Deinde cum dicit.

Præterea, necessariū est & in paruis quidem ciuitatibus pauciores esse magistratus. In magnis autem, plures, ut prius ostendimus. Quales ergo congruat simul coniungere, & quales separare, non debet esse clam.

Ponit secundam rationem dicens: quod præterea in ciuitatibus paruis necesse est pauciores principatus & plures in vnum coniungi: tum quia pauciores sufficiunt: tum quia non plures inueniuntur esse sufficientes. In magnis autem ciuitatibus oportet plures esse & vnum diuidi in plures propter oppositas causas: sicut dictū fuit in quarto huius: oportet igitur ciuem non ignorare quales principatus conuenit coniungere in vnum, & quales diuidere in plures. hoc autē non contingit nisi sciatur, qui & quos sunt: & quorum domini: & quam habitudinem habent adinvicem: & qui propinquiores: & qui remotiores secundum naturam. ergo necesse est ista præconsiderare. Deinde cum dicit.

Primum ergo cura rerū necessariorum, vt in foro assint, veniunturq;. Super qua quidem cura magistratus quidam est constituendus: cuius officium sit circa cōtractus, & circa honestatem. Nam cunctis ferē ciuitatibus necessarium est emptiones venditionesq; fieri inuicem, pro vsu rerum necessariorum: & hæc facultas maxima, & expeditissima est, ad eandem sufficientiam consequendam, cuius gratia, in vnā videntur conuenisse reipu. societatem.

Prosequitur: & est intelligendum qd simul determinat qui & quorum & quot. Et diuiditur in partes duas: quia primo facit quod dictum est. In secūda cum dicit. (Horū vero.) ad quam rem pub. pertineant quidam illorum magis. Adhuc circa primum primo declarat de necessarijs magis. Secundo cum dicit. (Curam facere.) de his quæ ad bonum ornatum. Adhuc primo facit; quod dictum est. Secundo cum dicit. (Necessarium ergo.) Circa primum adhuc primo determinat de principantibus rebu. Secundo cum dicit. (Alia species.) de his qui curant de diuinis. Circa primum adhuc primo determinat de principantibus minoribus particularibus. Secūdo cum dicit. (Pretter hos.) de vniuersali & summo. Adhuc prima in duas. Primo facit quod dictum est. Secundo cum dicit. (Cum vero.) de eo qui habet curam super correctione & emendatione ipsorum. Circa primum adhuc primo determinat de principantibus qui habent curam super rebus exterioribus. Secundo de his qui habent curam de personis ciuium cum dicit. (Qui vero post.) Circa primum duo facit. Quoniam primo determinat de his qui habent curam super rebus exterioribus. Deinde cū dicit. (Altera vero.) de eo qui habet curam de rescriptis super prædictis & accessorijs. Prima diuiditur in tres. Primo determinat de eo qui habet curam de his quæ circa forum. Secūdo cum dicit. (Alia vero &c.) de his quæ circa ædificia & immobilia. Tertio cum dicit. (Est & alius.) de eo qui habet curam super redditibus communibus. In prima parte dicit: quod primo oportet esse quendam principatum circa forum eorum quæ sunt necessaria ciuitati, qui aspiciat quod contractus talium iuste & legitime fiant: & etiam ædificia circa forū bene ornata sint: puta in quibus sunt huiusmodi contractus: cuius ratio est: quia in omnibus ciuitatibus fere necesse est aliqua recipere per emptionem: & aliqua emittere per venditionem: & quantum ad totam ciuitatem & respectu aliorum: & quātum ad ciues inter se: fere autem dicit: quia contingit esse aliquam ciuitatem per se sufficientem: in qua hoc non est necessarium: et hoc est cōuenientissimum ad per se sufficientiam: est enim ciuitas communitas perfecta omnis per se sufficientia terminum habes: vt dicebatur in primo: propter quam conueniunt in vnā ciuitatem: quia enim vna domus nō est sibi sufficiens: ideo coniungitur alijs in vico: & q̄a vnus vicus nec pauci sufficiunt sibi omnino: ideo plures coniunguntur in ciuitate vna quæ per se sufficiens est: per se autem sufficiens non potest esse nisi per commutationes mutuas: quæ fiunt per emptionem & venditionem: vel inter se vel ad alios legitime factas: hoc autem non esset nisi esset aliquis dirigens & reducens inæquale ad æqualitatem per sapientiam & publicam potestatem: hoc autem est principatus: est igitur necessarius principatus quidam circa contractus. Deinde cum dicit.

Altera vero cura huic cōiuncta ac propinqua est, circa urbem de publicis priuatisq; rebus, de ædificatione decenti: de viarum conseruatione ac directione: de finibus regendis: vt sine quære la sint: & de similibus. Vocant autem plurimi

huiusmodi magistratum ædilitatem: partes eius vero sunt plures: vt in magnis ciuitatibus aliæ super alias incidunt: ceu mœnibus reficiendis præfecti: & fontiu curatores: & pontum ac portuum conseruatores.

Determinat de principatibus, qui curant de ædificijs publicis & proprijs: & primo de his qui curant de his, quæ in ciuitate. Secundo cum dicit. (Alia vero.) de his quæ extra. In prima parte dicit, quod alius est principatus cōsequenter se habens ad istum & propinquus eidem, qui habet curam de ædificijs communibus & proprijs & stratis & aquæductibus & alijs huiusmodi qualiter fiant vt expedit & bene disposita sint, secundum quod expedit ciuitati: & qualiter ruinosa ædificia reparentur: & qualiter confinia ædificiorum sic determinantur vt sint sine quærela: & de alijs huiusmodi: quæ sunt similia huic cure: quidam autem vocant hunc principatum ædilitatem: prædictus autem principatus plures partes habet secundum modum: quarum aliæ & aliæ ad alia & alia ordinantur in ciuitatibus magnis: puta factores murorum & curatores fontium & custodes portus et fortificationum ciuitatis. Deinde cum dicit.

Alia vero est cura & quidem necessaria atq; huic propinqua: nam de eisdem rebus ceterum non in vrbe: sed extra urbem in agro versatur. Vocant autem huiusmodi magistratum, alijs difinitores: alijs custodes agrorum. Hæ igitur procurationes sunt tres.

Determinat de his, quæ in regione dicens: quod alius principatus est necessarius conlimilis prædicto: de illis enim eisdem: de quibus curat prædictus est iste extra ciuitatem in regione: puta ille qui curat de castris & ædificijs: & aquæductibus & cōfinibus agrorum: & aliorum, quæ sunt extra ciuitatem. Appellat autem quidam istos difinitores, alijs custodes agrorum. isti igitur sunt tres principatus necessarij. Deinde cum dicit.

Est & alius magistratus ad quē redditus publici referuntur: qui apud eos conseruati, mox distribuuntur ad singulas opportunitates. Vocant vero istos receptores & quæstores.

Determinat de eo qui habet curā circa redditus communes dicens: quod alius est principatus: qui habet curam circa communes redditus: ad quem tria pertinent, scilicet recipere ipsos a differētib; & custodire receptos & distribuere quod necessarium est in vnaquaq; dispensatione secundum ordinationem ciuitatis vel superiorū: & vocantur a quibusdam receptores a recipiendō: a quibusdam autem quæstores. Deinde cum dicit.

Alter vero magistratus est apud quem præscribi oportet priuatos contractus & sententias iudicum: apud quos etiam postulationes, vocationesq; in ius præscribi debent. Quibusdam in locis huiusmodi magistratum diuidūt in partes plures: sed est vna eademq; auctoritas istorum omnium: appellatq; eos qui hunc magistratum gerūt: tum præfectos: tum memoriales: vel similibus nuncupationibus.

Determinat de eo coram quo fiunt rescripta de cōtractibus & iudicijs dicens, qd alius est principatus: ad quem referuntur omnia rescripta circa contractus & iudicia vt habeant auctoritatem. s. per signi eius appositionem: apud quos etiam oportet manere registrum cū rescripto contractuum & sententiarum: & etiā eorum qui inducuntur

in ciuitate. Iste vero principatus in ciuitatibus maioribus distinguitur in plures: sed unum oportet esse principalem omnium: sicut nunc videmus in curijs magnatum aliquē esse cancellarium principalem & alios plures esse sub eo: puta notarios & registrarios & huiusmodi: & vocantur a quibusdā præfecti vel memoriales: quia apud eos debet remanere memoria magnorum quæ fiunt in ciuitate. Ab alijs autē alijs nominibus propinquis. Deinde cū dicit.

Qui vero post hunc sequitur, summe necessarius est: ac difficillimus omnium magistratuuum. Versatur autē circa executiones eorū qui damnati sunt: & circa eorum pœnas atq; custodias.

Determinat de eo qui principatur super ipsa substantia ciuium: et primo de eo qui habet curam super actionibus condemnandorum & præscribendorum. Secundo cum dicit. (Post hos.) de eo qui habet curam super custodia ciuium. Circa primum primo ostendit, quod principatus talis grauis & necessarius est. Secundo cum dicit. (Contingitq;) tangit quoddam accidens circa ipsum. Primum primo facit: quod dictum est. Secundo cum dicit. (Præterea melius est.) tangit quædam expeditia ad mouendum grauitatem ipsius. Circa primum primo proponit. Secundo cum dicit. (Est autem grauis.) probat. In prima dicit, quod post præcedentem principatum qui maxime necessarius est: sicut primum principium in vnoquoq; genere: & est maxime difficilis inter omnes: puta ille qui curat de executionibus condemnandorum ad mortem: & relegationibus secundum accusationes inscriptas, & circa custodia corporum ipsorum: antequam condemnentur: aut proscribantur. Deinde cum dicit.

Est autem grauis huiusmodi administratio, propter multas quæ inde proueniunt; inimicitias. Itaq; nisi magna emolumenta ex eo capiantur, gerere illum omnes recusant: Et si gerat, secundum leges facere non tolerant.

Probat vel assignat rationem istorum. & primo grauitatis ipsius. Secūdo cū dicit. (Sed est necessaria.) assignat rationem necessitatis. In prima dicit, quod principatus prædictus grauis est valde propter multas inimicitias multorum: amici enim condemnandorum & proscribendorum habent ad ipsum odium vt in pluribus. siquidem ille vel illi qui diligunt aliquos, sunt inimici inimicorum illorum: & tanta est inimicitia ad ipsum: qd vbi nō contingit multum lucrari, pauci aut nulli sustinerent præesse in isto principatu: & si sint aliqui qui sustineant, nolunt procedere in ipso secundum rigorem legum, timentes inimicitias vel offensionem: timor enim & amor sæpe solent pervertere iudicium principantis. Deinde cum dicit.

Sed est necessaria res. Nam nihil prodesse iudicia, aut sententia, nisi forent qui eas executioni mandarent. Quare si hæc desint, communitio inter se ciuium permanere non potest.

Probat vel assignat causam necessitatis dicens, quod necessarius quidem est huiusmodi principatus: quia nihil proficuum est recte secundum iustitiā sententiare de actionibus: & sententias rectas non deducere ad finem per executionem. In operabilibus enim iudicium rectū est propter operationem sicut propter finem: agere autem aliud eorum quæ sunt ad finem per se & non deducere ad finem vel attingere, nō est proficuum. propter quod si impossibile est communicationem ciuium inuicem saluari non factis sententijs rectis de cōtrouersis suborientibus, inter ipsos: impossibile est eandem communicationem ciuium adiuuicem saluari: nisi sententia lata recte executioni mandentur. Si igitur necessarius est in ciuitate communicationem saluari necessitate: quæ est in ordine

ad finem: necessarium est eadem necessitate, iustas sententias demādere executioni: hoc autem principaliter fit per hūmōi principatum: quare huiusmodi principatus necessarius est si debeat saluari cōmunicatio. Deinde cū dicit.

Præterea, melius est non vnum hunc esse magistratum: sed partiri in plures, vt alijs de alijs iudicia exequantur. Et circa actiones eodem modo conandum est distinguere: adhuc etiam magistratus alios alijs exequēdis, & nouorum, magis nouos. Et presidentium alio condemnante: alijs sint qui exigant: ceu prætores urbani: ædilitū condemnationes: ac rursus istorum, alijs.

Tangit quædam expeditia circa ipsum: & diuiditur in partes duas. Primo tangit quædam documenta & rationem assignat. Secundo cum dicit. (In multis etiā &c.) adiungit aliud. Circa primum primo tangit documenta. Secundo cum dicit. (Quanto enim.) assignat rationem. In prima dicit quod quia huiusmodi principatus est necessarius & grauis, et expedit istum principatum non esse vnum tantum: sed distinguere in plures & alios ex alijs iudicijs accipere: vt puta quod alius sit qui audiat accusationem: alius qui inquirat: alius autem qui sententiat: & similiter eos qui circa rescripta intendunt oportet sentare, & uidere: puta vt vnus scribat accusationem: alius inquisitionem: alius sententiam. Iterū expedit quoddam de illis agere aliqua: & quoddam alia: puta eos qui magis fuerūt in principatu iudicare minus periculosa: nouos autem noua, et veteres magis periculosa: & iterum negotiorum instantium: si alter condemnauerit alterum exequi, verbi gratia, eos quos principantes intra ciuitatem condemnauerint, principantes extra ciuitatem magis puniant exequendo: & econtrario. Deinde cum dicit.

Quanto enim minus inimicitiarum sit illis, qui executioni demandant: tanto magis res finem suscipient. Si sint ergo idem qui condemnant: & qui condemnationes exigunt: duplex contrahitur odium: in omnibus autem eisdem cunctis inimicum est.

Assignat rationem dicens: qd ista obseruanda sunt: quoniam quanto minor erit inimicitia huiusmodi: principatibus: tanto sententia & executiones magis de fine accipient. Eisdem autem esse condemnantes & exequentes, inimicitiam habent propter duo: tum quia condemnantur quia exequitur: eos autem omnia tractare, quæ pertinent ad dictum principatum, inimicitiam habet quātum ad omnia: si autem diuidantur: ita quod alter sit condemnans & alter sit exequens: & diuersa diuersis attribuatur, diuidetur inimicitia: quare minor erit ad singulos: & sententia & executiones magis finem accipiet: quod est expeditius. Deinde cum dicit.

Multis etiam locis separatur ille qui custodit reos, ab illo qui animaduertit in eos: vt Athenis illi qui vndecim viri nuncupantur. Quapropter, melius est hunc quoq; diuidere magistratum, et quasi adumbrare, & mitigare: est enim necessarius non minus quā superior.

Adiungit aliud dicens: qd in multis ciuitatibus diuisi sunt ille qui custodit illos qui cōdemnandi sunt: & ille qui exequitur sententiā: sicut Athenis illi qui vocabantur vndecim viri. & ideo expeditius est & istos separare & alia sophismata et adumbrationes circa hoc facere per quos contingat minorem esse inimicitiam: et per consequens minus grauem principatum: necessarius enim est et non minor prædicto. Deinde cum dicit.

Contingitq; in eo, vt viri boni maxime vitēt hoc officium: prauos autem nequaquam tutum sit ei praeficere: cum ipsi potius indigeant custodia, & carcere, quam alios debeant custodire,

Tangit accidens inducens impedimētum circa ipsum: & primo facit hoc. Secundo cum dicit. (Itaq; oportet.) tangit remedia. In prima dicit, q; propter difficultatem, quae est in isto principatu viri boni fugiunt huiusmodi principatum: malos autē non est securū apponere in ipso: mali enim magis indigent regula & custodia aliorum q; possint alios regere: vel etiā custodire: regulans enim aliu in se oportet esse regulatum prius. Deinde cum dicit,

Itaq; oportet hoc, nō vnū esse officium: neq; continuo ab eisde fieri: sed vbi est aliquis iuniorum ordo aut custodum aut magistratum, deputandi sunt pro tempore alij, atq; alij, qui horum officiorum suscipiant curam. Hos ergo magistratus tanquam summe necessarios, ponendum est esse primo.

Tangit remedia dicens, quod quia boni fugiunt principatum istum propter causam praedictam: expediens est non esse tantum vnū principantem in huiusmodi negotio: neq; etiam cōtinue eosdem principari: sed modo hos: modo alios: quia etiam nos videmus, quod vbi est aliquis ordo iuniorum, vel vbi est ordo custodiarum ciuium & principatum, oportet istorum curam facere particulatim: nunc quidem hos: nunc autem illos. Isti autem principatus qui dicti sunt, ponendi sunt necessarii & primi respectu praedictorum prius. Deinde cum dicit,

Post hos autem alij sunt magistratus: nec sane minus necessarii: & maioris quidem dignitatis: nam plurima indigent experientia & fide. Tales vero sunt circa custodiam vrbis: & circa illa omnia, quae ordinantur ad bellicas expeditiones. Opus est enim & in pace, & in bello, per multis: nam & moenia ciuitatis curanda, tuendaq; sunt: & disquisitiones: descriptionesq; ciuium agenda.

Inquire vel prosequitur de eo qui habet curam super custodiam ciuium & circa hoc primo dat necessitatem ipsius. Secundo cum dicit. (Alicubi ergo.) tangit eius diuisionem. In prima ipse dicit, quod post praedictos principatus necesse est ponere alios non minus necessarios si debeat saluari commutatio ciuili: ordinatos tamen in excellentiori gradu dignitatis: quoniam indigent ad executionem principatus prudentia multa: quae habetur per experientiam longi temporis: & multa fide, id est multa fidelitate. Isti autem sunt qui custodiunt ciuitatem: & ordinantur ad opportunitates bellicas contra inimicos ciuitatis. Expedi enim si debeat saluari esse curatores ipsius, & in tempore pacis, et in tempore belli. Tales etiam sunt illi ad quos pertinet custodire portas & muros: similiter illi qui habent curam exquirendi insidias, & de ordinatione ciuium ad iniuicem pacifica. Tales autem ad recte operandum indigent prudentia multa & fidelitate: quia indiscretio & infidelitas ipsorum de facili induceret corruptionem ciuitatis. Deinde cum dicit,

Alicubi ergo super his plures sunt magistratus. Alicubi pauciores: veluti in paruis quidem vrbibus, vnus super omnibus. Appellat vero hos praetores, vel consules. Insuper si sint equites, aut pedites: aut sagittarij: aut turba naualis,

super vnoquoq; eorū praefecti quidem statuntur: appellanturq; praefecti equitum: praefecti legionum: praefecti nauales: & seorsum sub his, praefectus triremis: praefectus cohortis: tribunus militum: & alia huiusmodi particularia. Totum vero, vnus aliquid est, procuratio scilicet rerum bellicarum. Et erga huiusmodi, magistratum hoc modo se habet.

Tangit diuisionem ipsius dicens, quod ista cura in quibusdam ciuitatibus continet principatus plures: sicut in magnis & magis ordinatis ad bellum. In alijs autem pauciores: sicut in paruis ciuitatibus contingit aliquem vnū de ciuibus praefici in tota cura vel aliquos paucos: & alij qui vocant istos principatus, ducatus exercitus: alij principes belli. Iterum si in ciuitate inueniatur equites multi, aut pedites: sicut expositum est prius: aut sagittarij, qui ordinantur ad pugnam sagittando: vel nautici, qui pugnant in nauibus: aut alij alij tales super vnumquodq; istorum in maioribus ciuitatibus ordinantur aliqui principantes, ex hoc nominationem habentes: sicut praefecti nauales, & equitum, & legionum: Et adhuc magis particulatim sub vnoquoq; istorū sunt multi principatus particulares: puta in nauibus praefecti triremium: similiter & ille qui habet curam super dispositione insidiarum: & illi qui dicuntur praefecti cohortium & tribunus militum: & quicunq; alij tales diuersitate talem habent. Omnia tamen ista habent vnā speciem curae communem: quae dicitur cura belli: & per consequens vnus principatus supremum ad quem omnes alij ordinantur: hoc ergo modo se habent circa principatum. Deinde cum dicit,

Cum vero quidam magistratū, & si non omnes pertractent multa negotiorum publicorū: necesse est esse alium magistratum qui rationes repetat atq; corrigat: ipse vero nihil tractet. Vocant vero hos alij correctores: alij rationales: alij scrutatores: alij procuratores.

Prosequitur de eo: cuius est corrigere alios quosdam principatus dicens: quoniam quidem principantes in ciuitate, quamuis non omnes habent tractare bona communia, scilicet colligendo et dispensando. Difficile autem est huiusmodi bona tractare sine aliqua iniquatione vel appropriatione: eo quod omnes habent appetitum huiusmodi honorum, si nō sint studiosi et fidelissimi viri, necessarium est esse aliquem principatum super istos: cuius sit sumere rationem super receptis & expensis: & corrigere vbi inuenerit delinquentes. Aliter enim contingeret distractio in bonis communibus ciuitatis & iniustitia: expedit autē, quod ille principatus super nullo alio habeat curam, vt diligentius possit curare de praedictis: vocantur autem isti principatus a quibusdam correctores: eo quod corrigere habent delinquentes: a quibusdam vero rationales: eo quod debent audire rationes: a quibusdam scrutatores: eo quod debent audire exquirere diligenter: ab alijs procuratores. Deinde cum dicit,

Praeter hos vero omnes magistratus, vnus est maxime principalissimus omnium: idem enim plerunq; habet finem & introductionē, qui praesidet multitudinī, vbi populus dominat. Oportet autem id quod cogit summā habere in reipublica auctoritatem. Appellatur vero quibusdam in locis praesultores: ex eo quia ante deliberat: vbi vero multitudo est, consilium magis. Ciuitatum igitur magistratus fere tot alij sunt.

Dererminat

Determinat de maximo principatu dicens: quod praeter praedictos principatus est alius necessarius: ille scilicet qui habet dominium super omnibus: & ad quem omnes alij ordinantur a quo accipientes rationem operandi diriguntur in eis quae subsunt curae ipsorum: & ad quem finaliter reducantur omnes operationes ciuitatis: oportet autem id quod cogit summam habere in reipublica, auctoritatem: appellatur autem quibusdam in locis praesultores: ex eo quia ante deliberat. vbi vero multitudo est, consilium dicitur. Deinde cum dicit,

Alia species curationis est circa rem diuinā: seu sacerdotes, & aeditui circa templa: vt conferuentur quae sunt: & erigatur ruinosae aedificia: & caetera omnia: quae pertinent ad diuinū cultum.

Determinat de principatu qui dirigit in his quae ad deum pertinent: & circa hoc duo facit. Primo enim praemittit opportunitatem ipsorum. Secundo cum dicit: (Euenit autem.) ponit distinctionē istius principatus vel vnionem in diuersis ciuitatibus. In prima dicit, quod alia est species principatus necessaria in ciuitate: puta eorū quae ad diuinā pertinent: cuius sunt sacerdotes sacra tractantes: & eorum qui curant de aedificijs sacrarum domuum qualiter salua maneant: & si aliqua decidant exigantur: & etiam aliorum quorumcunq; quae ad cultum diuinū ordinantur. Deinde cum dicit,

Euenit autem alicubi curam hanc esse vnā: vt in paruis ciuitatibus: alibi vero plures separata a sacerdotio: vt sacrificuli: ac aeditui: & custodes sacrarum pecuniarum. Huic consequens est illa quae circa sacrificia publica, quotcunq; sacerdotibus lex nō committit, sed ex publico fiunt. Vocant autem eos qui istis praesunt: alij reges sacrarum: alij pontifices maximos.

Ponit diuisionem & vnionem eius rebus pub. diuersis dicens: q; iste principatus alicubi est vnus tantum curans de omnibus quae pertinent ad praedictum cultum: sicut in ciuitatibus paruis: alicubi autem sunt multi et separati principatus: puta sacrificia offerentes et custodes templorum & ararū sacrarum pecuniarum Deo dedicatarum: consequenter autem ille qui ordinatur ad dispensandas immolationes communes: quas non assignauit lex ipsis sacerdotibus: sed recipiunt ipsas a mensa communi: Erāt enim apud gentiles quaedam quae immolabantur: quae sacerdotes accipiebant de proprijs: quaedam autem quae ministrabantur eis a cō. et isti a quibusdam vocabantur reges a quibusdam vero pontifices maximi. Deinde cū dicit,

Necessaria ergo officia sunt circa haec: vt illa repetamus circa rem diuinā: circa rem bellicā: circa redditus publicos: & impensas circa forum: circa vrbem, & portus, & regionem. Insuper circa iudicia, & contractus, postulationes & executiones: & custodias: & super rationibus & disquisitionibus: & super correctionibus eorum: quae quis gesserit in magistratu: & finaliter circa consilia haec cōmunia: proprie autem earū ciuitatum: quae magis pacata atq; tranquillae sunt.

Recolligit praedictos principatus dicens: quod principatus necessarii, vt contingit dicere, in summa sunt de his: & circa hoc: puta principatus circa rem diuinā: & principatus circa bellica: & ille qui curam habet super acceptione reddituum & dispensatione eorum: & ille qui habet dominium circa forum quātum ad commutationes:

& ille qui circa municipiū ciuitatis & exterius circa portum & regionem subiectam ciuitati: iterum ille qui circa iudicia & circa scripturas commutationum: & circa executiones sententiarum: & ille qui habet curam super custodia ciuitatis & regionis: & ille qui habet audire compositum & corrigere delinquentes: & finaliter circa consilia. In ciuitatibus autem: quae magis vacant ab exterius bellis: & intendunt speculationi, & magis delectantur circa talia, sunt alij proprii principatus: de quibus nūc dictum non est: nec de reipublica, talium ciuitatum: sed tantū dictum est de principatibus pertinentibus ad statum paucorum & popularem: de quibus erat prius determinatū: quamuis quaedam istorum pertineat etiam ad praedictas ciuitates. Deinde cum dicit,

Curam facere de mulierum disciplina: de legibus seruandis: de disciplina iuuetutis: de gymnasiolorum gubernatione. Praeterea de ludis gymnasticis ac musicis: & siqua alia huiusmodi spectacula continget fieri.

Determinat de principatibus non necessarijs magis dicens: quod adhuc praeter principatus praedictos & necessarios sunt alij principatus curantes de bono ornatu ciuitatis & ciuium: de mulierum disciplina: et de custodia legum: ita quod nullus transgrediatur: et de lege puerorū: puta disciplina et cura ipsorum: de gymnasiolorum gubernatione: iterum de ludis gymnasticis: in quibus homines exercebant se nudi: & de musicis: & alijs huiusmodi spectaculis. Deinde cum dicit,

Horum vero quaedam manifeste sunt non popularia: veluti disciplina mulierum & puerorum. Nam pauperibus necesse est vti mulieribus, & pueris, tanquā ministris: quoniam seruos non habent.

Declarat ad quas respublicas pertineat quidem horū principatum: & primo declarat hoc de quibus minus principalibus. Secundo cum dicit: (Cunq; tres sint &c.) de principalibus. In prima dicit quod quidam istorum principatum non competunt statui populari: puta principatus mulierum: puerorum lex: vel principatus: & ratio huius est: quia in populari statu est multitudo egenorum: egeni autem necesse habent vti mulieribus & pueris tanquam quibusdam cōsequentibus de necessitate ad operationes necessarias & seruales propter carentiam seruorum. hi enim quia seruos non habent vtuntur mulieribus & pueris sicut seruis. Deinde cum dicit,

Cunq; tres sint magistratus: per quos assumunt quidam summas potestates: conseruatores legum: & praesultores, & cōsiliū. Conseruatores legum optimatum magistratus est: praesultores vero, paucorum potentia. Consilium autem, populare. De magistratibus ergo, vt in figura, fere dictum est omnibus.

Declarat hoc idem de quibusdam principatibus dicens: quod cum sint tres principatus secundum quos eligunt alios principales principatus. scilicet conseruatores legum, praesultores & consilium: legum conseruatores pertinent ad statum optimatum: quia legum conseruatores prudentia indigent & virtute quae sunt principalia in statu optimatum. Praesultores autem pertinent ad paucorum statum. Consilium vero ad popularem: sic igitur in typo: & figuratiter dictum est fere de omnibus magistratibus.

Tho. sup Poli. n. iij. Poli.

Optimam absolute civitatem ostendit, tum felicitatis habitam rationem quam per optimum virum consequimur, tum eorum quae ad felicitatem ducunt: moderata a civium multitudine, sufficienti regionis libertate, accommodato urbis situ, eximia magistratuum moderatione, prompto tam in bello quam in pace subditorum ministerio, convenienti foeminarum observatione, & apta liberorum educatione.

Quod optima vita, & priuatum unicuique, & publice, civitatibus, est ad virtutem vivere reliquis bonis ad id adiuvantibus.

De optima repu. recte quaerere volenti necessarium est prius determinare: quae vita sit maxime exspectanda. Nam si id ignotum sit: necesse est & optimam repu. ignorari. Optime enim agere consensaneum est: qui sub optima repu. disciplina reguntur ex his: quae sibi assint: nisi quid accidat praeter rationem. Quare primo statuendum est quae vita sit cunctis: ut ita dixerim: maxime optanda. Deinde utrum publice & priuate eadem sit: an alia.

Postquam Aristoteles declaravit ex quibus & qualibus: & quomodo instituenda est respublica: nunc intendit declarare quomodo & ex quibus instituenda est simpliciter optima: siue sit respublica, communi nomine nominata: siue respublica, optimatum: siue regnum. Et circa hoc primo praemittit quaedam pertinentia ad declarationem intenti sui. Cum dicit. (De repu. autem ipsa &c.) ostendit ex quibus & qualibus est instituenda. Ad instituendum autem repu. optimam oportet praecognoscere quaedam ex parte formae ipsius repu. quae sumitur ex ratione ipsius finis. Quaedam autem ex parte materiae: quae sunt ciues ipsi: & locus: & habitatio. Et secundum hoc circa primum duo facit: quoniam primo inquit de fine ipsius repub. Secundo cum dicit. (De reliquis dicendum &c.) inquit de materia. Circa primum adhuc primo praemittit intentionem suam. Et secundo cum dicit. (Putantes &c.) prosequitur. Circa primum dat intentionem suam respectu duorum dicens primo: quod qui vult facere inquisitionem certam & convenientem materiae subiectae de repu. optima simpliciter non ex suppositione: necesse habet prius considerationem facere: quae vita sit eligibilissima simpliciter. id est quae sit actio optima simpliciter. Dicitur enim vita vno modo de hoc: quod est principium motus ex se: sicut dicitur quod anima & vita sunt idem. Consequenter autem dicitur de operatione procedente ab huiusmodi principio intrinseco: sicut dicimus quod sentire & intelligere sunt vitae quaedam: & secundum hoc eligibilissimum hominis est vita optima: vel actio eius secundum excellentioris animae potentiam. Et rationem huiusmodi assignat: quoniam si non fuerit manifestum: quae sit optima operatio hominis simpliciter: non erit manifestum quae sit optima respublica simpliciter: quoniam optime versantes in repu. necessarium est attingere ad optimam vitam seu actionem hominis aut simpliciter aut secundum exigentiam dispositionum inexistentium: secundum quarum diuersitatem necessarium est actionem seu finem diuersificare: sicut

actionem artificis optimam necesse est diuersificari propter diuersitatem materiae: ex qua operatur. Dico autem quod optime versantes in repu. oportet attingere ad optimam operationem: nisi fuerit aliquid quod accideret praeter rationem: puta vel defectus naturae: vel alicuius exterioris: quae necessario exiguntur ad optimam actionem. Igitur volentem considerare de optima repu. oportet primo praecipi: sicut manifestum est: quae sit vita optima: vel etiam actio eligibilissima omnibus hominibus: ut est dicere quod adiungit propter hoc: quod quidam sunt male nati: vel in malis consuetudinibus nutriti: qui vix aut nunquam possunt attingere ad optimam vitam seu actionem hominis. Consistit autem virtus rationis eius in hoc: quia ad cognitionem cuiuscumque oportet praecognoscere ea: ex quibus per se sumitur ratio. Per hanc enim cognoscitur vniuersum quodlibet. Ratio autem optime reipsum sumitur ex optimo fine hominis: sicut vniuersaliter ratio operabilium ex ratione finis. Finis autem optimae reipsum est optimus finis hominis: quia respublica non est aliud quam ordo civitatis: sicut dicitur tertio huius. Ratio autem ordinis sumitur ex fine: & ideo ad cognitionem optimae reipsum oportet praecognoscere quis sit optimus finis hominis seu actio. Deinde dat intentionem suam respectu alterius dicens: quod post hoc erit considerandum: utrum eadem sit optima vita vel actio vniuersaliter seorsum viventis civis & totius civitatis: an alia & alia huiusmodi & illius. Deinde cum dicit.

Putantes igitur multa sufficienter esse dicta de optima vita: etiam in externis sermonibus: & nunc illis utendum censemus. Nempe aduersus hanc diuisionem nemo utique refragabitur, quod tria cum sint bonorum genera: externa, corporis, & animi: ista omnia adesse felici homini oportet.

Prosequitur: & primo inquit quae sit optima vita hominis: vel optimus finis. Secundo cum dicit. (Vtrum autem &c.) Vtrum eadem vnus & totius civitatis optima: autem vita: seu actio est felicitas. Primo igitur inquit: quae sit felicitas hominis. Secundo quae ipsius civitatis cum dicit. (Consequens est &c.) Circa primum primo praemittit suppositionem praedictam. Secundo cum dicit. (Nemo enim dicere &c.) manifestat eam quantum ad alteram partem. Circa primum intelligendum est: quod bonum hominis est esse perfectum ipsius hominis: quia bonitas perfectio quaedam est. Homo autem compositus est ex corpore sicut ex materia & ex anima sicut ex forma: & ideo quoddam est esse eius perfectum quo ad corpus. Quoddam autem secundum animam: & adhuc quia ad perfectionem animae & corporis indiget quibusdam exterioribus: sicut organum puta nutrimento & alijs huiusmodi. Est aliud esse perfectum hominis quantum ad ista bona exteriora: & ideo est triplex bonum hominis scilicet, bonum secundum animam: & secundum corpus: et exteriora bona. Felicitas autem cum sit bonum perfectissimum ipsius hominis aggregat omnia ista. Et hoc est quod dicit: quod nos putamus multa sufficienter dixisse de ultimo fine hominis: in his quae sunt dicta in extrinsecis sermonibus: hoc est in libro Ethico. qui est extrinsecus ab his: quae considerantur in hoc libro, per se: & nunc utramur eis ad propositum: & ut ad vnam diuisionem reducamus: nulli dubium est quin bonis hominis distinctis in tres partes: videlicet in ea quae exterius puta diuitias & amicos: & in ea quae secundum corpus: puta sanitatem & viuacitatem sensuum. & huiusmodi: & in ea quae secundum animam: quin omnia ista necesse sit inesse beatis. Beatitudo enim est perfectissimum bonum hominis. Si ergo omnia ista sunt bona hominis: necesse est omnia ista in eo existere. Si enim aliquod istorum deficeret: ex illa parte contingeret imperfectio. Et hoc est quod Boetius dicit tertio de consolatione quod felicitas est status aggregatione omnium bonorum perfectus. Deinde cum dicit.

Nemo enim felicem diceret eum: qui nullam partem

partem fortitudinis habeat: neque temperantiae: neque iustitiae: neque prudentiae: sed timentem etiam circumvolantes muscas. Temperantem vero a nulla penitus edendi bibendique extrema cupiditate: & gratia quadrantis vnus, dilectissimos interficientem. Similiter & mente tam stultum: atque ignarum quasi puerum quendam, vel insanum.

Probat quantum ad alteram partem scilicet quantum ad ea quae sunt secundum animam ex quodam, quod omnes concedunt dicens: quod hoc manifestum est de bonis secundum animam: quia nullus bene dispositus diceret illum simpliciter esse felicem: qui non attingeret ad aliquam partem virtutis: puta fortitudinis: vel temperantiae: vel iustitiae: vel prudentiae: quae sunt quatuor virtutes principales: nullus enim diceret illum felicem esse: qui non aggrediretur aliqua terribilia: vel formidaret muscas volantes: & paueret ad sonum folij: vel ad apparitionem umbrarum: nec etiam illum qui in usum ciborum vel venereorum non abstinere ab aliquo extremorum: sed appeteret comedere vel bibere quodcumque vel quomodocumque: & vteretur venereis quomodocumque vel quantumcumque. Similiter autem nec illum qui nullam habens equitatem iustitiae: sed gratia quadrantis: quae est quarta pars denarii habendi quomodocumque vellet perimere amicos dilectissimos. Similiter autem se habet in his quae circa prudentiam. Nullus enim diceret illum esse beatum: qui sit imprudens & sine discretione: & mendax est sicut puer aliquis sensum non habens: nec usum rationis. Hoc autem non esset nisi ad beatitudinem pertinerent operationes virtutis. Deinde cum dicit.

Sed ista quidem sic: ut dicta sunt: omnes concederent. Discordent tamen in quanto, atque excessu. Nam virtutis quidem satis habere se putant, quantumcumque habeant. Diuitiarum vero atque pecuniae, potentiaeque, & famae, & huiusmodi omnium, infinitum excessum sequuntur.

Inquit hoc supposito: in quo istorum principaliter consistat felicitas. Et primo tangit errorem quorundam. Secundo cum dicit. (At enim nos &c.) reprobatur ex quo apparet intentum suum. In prima parte dicit: quod omnia praedicta bona pertinere ad felicitatem concedunt ut omnes: quod dicit propter aliquos syluestres: qui et nihil sciunt de felicitate. Differenter tamen dicunt ista pertinere ad ipsam secundum quantitatem & excessum virtutis vel aliorum. Quidam enim dicunt sufficere ad felicitatem perfectam quantumcumque virtutis etiam modicum: diuitiarum autem & pecuniarum: quae sunt diuitiae accidentales: & potentiae: & gloriae: & famae: & omnium talium dicunt pertinere ad excessum infinitum. & ideo ipsam dicunt consistere principaliter in bonis exterioribus. Sed quidam in diuitijs: quidam in gloria: quidam etiam in bonis corporis: puta in voluntate: vel in aliquo homini principaliter. Per posterius autem in virtute scilicet secundum quod ordinatur ad illa. Deinde cum dicit.

At enim nos illis dicemus: quia facile est de his etiam per opera ipsa fidem suscipere, cernentes: quia homines acquirunt & conseruant non virtutes externis bonis, sed extremam virtutibus. Ipsa quoque beata vita: siue in gaudio posita est: siue in virtute: siue in ambobus, magis existit moribus & intellectu in excessum ornatis. Mediocria vero externa possident quae opus sit: & in illis deficiunt.

Reprobat opinionem istam ostendens contrarium scilicet ipsam principaliter consistere in virtute. Et circa hoc primo ponit rationes hoc ostendentes. Secundo cum dicit.

(Quod igitur felicitatis &c.) inducit conclusionem subiungendo quaedam persuasiones. Circa primum ponit quatuor rationes. Secunda ibi. (Quin etiam &c.) Tertia ibi. (Omninoque patet &c.) Quartam ibi. (Insuper animi gratia etc.) Circa primum dicit quod nos reprobantes dictum isto rum dicimus: quod est facile facere fidem ex ipsis operationibus nobis magis manifestis de his: quod felicitas siue consistat in operatione virtutis: siue in delectatione: siue in utroque magis existit: & principaliter in moribus, id est in consuetudinalibus operationibus ordinatis secundum rationem: & in excellentia operationis perfecte intellectualis: cum mediocri possessione bonorum exteriorum quae in abundantia praeter opportunum huiusmodi bonorum exteriorum: & deficientia virtutis vel intellectualis operationis. In illo enim bono principaliter felicitas consistit quo acquiruntur & conseruantur: & bene ordinatur alia quae in illis: quae acquiruntur: conseruantur & diriguntur per alia. Illud enim quod aliquid dirigitur & mensuratur principaliter videtur: sed nos videmus ad sensum quod bona exteriora & quaedam corporis acquiruntur: conseruantur: & dispensantur secundum rationem rectam per operationem virtutis & intellectus: & non e contrario. Vnde dicitur in quarto Ethico. quod sine virtute non est facile bene sustinere bonas fortunas. Diuitiarum enim abundantia secundum se inclinatur ad id: quod praeter rationem est. Vnde secundo Rhetoricorum dicitur. quod diuites contumeliosi & elati & iactatores sunt patientes aliquid a possessione diuitiarum. ergo principaliter consistit felicitas in excellentia virtutis & operatione intellectus quae bonorum exteriorum. Deinde cum dicit.

Quin etiam ratione licet hoc intueri. Nam externa quidem bona fidem habent tanquam instrumentum quoddam. Omne autem utile tale est: ut eius excessus vel noceat habenti: vel certe nihil proficit. At bona animi quanto magis excedunt: tanto magis utilia sunt. Siquidem non solum honesti: verum etiam utilis appellationem tribuere illis oportet.

Ponit secundam rationem dicens: quod insuper facile potest videri volentibus considerare secundum rationem: quod felicitas consistit per se et principaliter in actione aliqua secundum uirtutem. In illo enim bono per se & principaliter consistit felicitas: cuius appetitus nullum terminum habet quae in eo quod habet appetitum determinatum: sicut enim dicitur in primo huius. Finis medicinalis est ad sanare in infinitum: & cuiuslibet artium finis est in infinitum: quae maxime enim volunt facere. Eorum autem quae ad finem non in infinitum: sed appetitus bonorum exteriorum terminum habent. Appetitus autem eorum quae circa animam non habent, ergo principaliter consistit in bonis animae quae in exterioribus. Minorem istius rationis probat sic dicens: quod bona exteriora terminum quaedam habent in ordine ad appetitum: quae autem non sicut organum quoddam necessarium ad operationem. Omne autem quod rationem organi et utilis habet si excedat ab eo: quod est secundum rationem: necessarium est esse nocuum: aut nihil proficere: sicut de fistula apparet: quae si sint maiores: aut plures quam possint moueri a fistulante nocent: aut non proficiunt. ergo de necessitate terminum quendam habent vsque ad quem quaeruntur & non ulterius. Bona autem secundum animam quanto magis excedunt tanto utiliora sunt: sic oportet ista non solum bona dicere: sed etiam utilia: quod adiungit: quia secundum veritatem in bonis secundum animam est aliquid quod habet rationem boni & non utilitatis: puta vltimus finis qui non est propter aliud: utile autem dicimus quod ordinatur in finem alium. Hoc autem non esset nisi appetitus bonorum: secundum animam infinitus esset: & quaererentur sine termino. Sic igitur patet: quod bona exteriora terminum quendam habent. Illa autem quae sunt secundum animam: nullum in ordine ad appetitum. Et haec fuit minor propositio. Deinde cum dicit.

Omninoque patet quod sequi dicemus, dispositionem optimam cuiusque rei adiuicem secundum excessum distantiam illorum: quorum dicimus eas esse dispositiones. Quare si est anima preciosior corpore & pecunijs: & simpliciter et nobis necessarium est: & dispositionem vtriusque optimam eodem modo illis correspondere.

Ponit tertiam rationem dicens: quod vniuersaliter manifestum est: quod optimam dispositionem cuiuslibet adiuicem respectu alterius dicimus attendi secundum excessum: quae habet dispositio respectu dispositionis alterius: distantiam, id est per distantiam quam fortitur. Per distantiam illarum rerum: quantum dicimus esse illam dispositionem et aliam: et per hoc totum nihil aliud intendit ut videtur: nisi quod illa dispositio in vnoquoque est optima: quae consequitur naturam optimam. Si igitur anima melior et excellentior est quam possessiones exteriores: et quod ipsum corpus: et simpliciter secundum rem: et quo ad nos: necesse est dispositionem animae ad dispositionem corporis et possessionis exterioris proportionabiliter se habere: et ideo sicut anima est optima pars hominis: necesse est dispositionem eius secundum se esse optimam: quare si optima dispositio hominis est felicitas ipsius: necesse est felicitatem ipsius consistere in aliquo bono animae. Deinde cum dicit.

Insuper animi gratia illa expeti nata sunt: & ita recte sentiētes expetere omnes oportet. Non autem animum gratia illorum.

Ponit quartam rationem dicens. Felicitas consistit principaliter in illo bono: cuius gratia quaeruntur alia: et non e contrario. Hoc enim dicimus finem vltimum: sicut dicitur primo Ethicorum. Sed bona corporis et exteriora eliguntur gratia ipsius animae: et tantum quaeruntur in quantum sunt vtilia ad actionem et opus. Et hoc videmus omnes et bene prudentes eligere: et non e contrario animam: et bona ipsius quaerere gratia istorum. In bonis igitur animae principalibus consistit felicitas. Deinde cum dicit.

Quod igitur felicitatis tantum vnicuique contingit quantum virtutis: atque prudentiae: & quantum secundum has operatur, confessum nobis existat: teste deo fretis, dicente, felicem esse atque beatum non per aliquod externorum: sed per seipsum: quia talis est secundum naturam. Cum & bonam fortunam aliud esse quam felicitatem propter hanc necessarium est. Nam externorum quidem bonorum causa est fortuna & casus. At iustus & temperatus nemo a fortuna est: neque per fortunam.

Inducit conclusionem principaliter interam cum quibusdam persuasionibus dicens: quod sic igitur propter predictas rationes tantum vnicuique adiacere fidelitatis practicae quantum virtus moralis: & prudentiae: & virtutis intellectualis: & actionum quae sunt secundum has virtutes sic nobis concessum: & manifestum inuocantibus deum in teste: qui Beatus est simpliciter. Attingit enim ad optimum suum non propter aliquod extrinsecum sibi: sed propter seipsum: quoniam si felicitaretur propter aliquod extrinsecum cum felicitas sit finis: haberet aliquem finem diuisum a seipso: & esset aliquid melius ipso. Finis enim melior est eis: quae sunt ad finem: quod est nephas dicere. Et ideo felix est propter ipsam naturam suam: ita quod felicitas eius sit ipsa natura eius differens ratione tantum. Si enim non esset ipsa natura eius: sed aliquid additum ei: sequeretur in eo esse compositionem: & quod esset aliquid prius eo: quod esset principium compositionis: & aliquid melius eo sicut dictum est: quae valde absurda sunt. & ideo felix est secundum naturam suam & non per aliquod extrinsecum. Et propter hoc scilicet

quia felicitas non consistit in exterioribus bonis: sed in his quae sunt secundum animam: dicimus bonam fortunam esse diuersam a felicitate. Bonorum enim quae sunt extra animam fortuna & casus sunt causa: unde & dicuntur bona fortunae. Virtuofus autem: puta iustus: aut temperatus nullus est nec a fortuna: nec propter fortunam: sed propter consuetudinem & rationem rectam. Et ideo huiusmodi bona animae altera sunt a bonis fortunae. Deinde cum dicit.

Consequens verò est, et hisdem rationibus consentaneum: civitatem quoque beatam esse: quae optima sit: & quae bene agat. Impossibile autem bene agere eos qui bona non agant. Nulla vero bona actio est neque viri: neque civitatis, sine virtute: atque prudentia. Fortitudo autem & iustitia & prudentia civitatis eandem habent vim ac formam: secundum quas unusquisque hominum dicitur iustus: et prudens: & temperatus.

Ostendit quae sit felicitas: seu vita optima civitatis. Et primo facit hoc. Secundo cum dicit. (Hæc hæcenus.) Excusat se a certiori consideratione de istis. In prima parte dicit: quod consequenter opportunum est ostendere: & per virtutem quarundam rationum eorundem de felicitate civitatis quae est. Illam enim civitatem dicimus esse felicem: & esse optimam quae optima operatur. Felicitas enim supponatur esse optima operatio ex primo Ethicorum. Impossibile autem est optime operari illos: qui non optima operantur. bonum enim in operatione sequitur bonitatem obiecti siue operati. Sed nullum bonum opus est: neque vnius viri secundum seipsum: neque civitatis sine virtute morali & prudentia intellectuali. ergo impossibile est civitatem esse felicem & optimam simpliciter sine virtute morali et intellectuali, consistit igitur felicitas in aliquo pertinente ad virtutem.

Sed quia aliquis posset dicere: quod fortitudo & iustitia & aliae virtutes morales non sunt vnius naturae: & ideo non oportet quod si felicitas vnius hominis consistat in actionibus istarum: quod propter hoc felicitas civitatis consistat in actionibus earundem: quasi hoc volens removere: dicit quod fortitudo civitatis: & iustitia: & prudentia: & aliae virtutes eandem habent potentiam in ordine ad operationem: & formam quantum ad naturam ipsam in se cum fortitudine: & iustitia: & prudentia: & alijs virtutibus: quibus informat unusquisque homo secundum seipsum. & dicitur iustus: prudens: temperatus. Et est intelligendum: quod virtus totius civitatis: & virtus vniuscuiusque est eiusdem naturae in se & in ordine ad operationem non differens: nisi sicut totum a parte & amplius a minori. Virtus enim moralis civitatis aggregat ex virtutibus partialibus civium: & ideo sicut vnius naturae est risibilitas in vno homine & in centum: ita eadem est virtus in vno & in tota civitate. Deinde cum dicit.

Hæc hæcenus præmissa sint: neque enim non attingere illa possibile fuit: neque omnino omnes eorum proprias rationes explicare. nam alterius officij ista sunt. Nunc autem supponatur nobis, quod vita optima & privatim vnicuique, & publice civitatibus est cum virtute intantum externis facultatibus adiuta: ut actiones studiosas conficere possit. Sed de his nunc prætermisissis postea considerandum erit: si quis forsitan dictis non acquiescit.

Excusat se a certiori consideratione de istis dicens: quod de felicitate vnius hominis & totius civitatis tantum dictum sit ratione per modum proœmij respectu sequentium. Non enim declaratione dictorum de ipsa possibile est intelligentem effugere omnem rationem: sunt enim quedam manifesta ex se: ex quibus declarantur prædicta. Nec etiam possibile est pertransire omnes rationes: quae possent adduci propter multitudinem earum: & breuitate tractatus. Omnes

Omnes enim istas dicere alteri studij est opus. Ista enim pertractata sunt in primo & in x. Ethicorum, de felicitate quae est secundum vnum: nunc vero supponatur ad propositam intentionem: quod vita optima: & felicitas: & vniuscuiusque secundum ipsum & totius civitatis est perfectio: quae est cum virtute non secundum quod habitus quidam est: sic enim in potentia est ad ulteriorem perfectionem: sed secundum quod redundat in opus: tantum vnumquemque: vel civitatem contingat participare actionibus virtutis dimittentes in praesenti consideratione alia: quae considerari possunt: considerantes ipsa posterius si aliquis non credat rationibus prædictis.

LECTIO SECVNDA.

De felicitate cuiusque: & civitatis, de qua vita contemplativa, activa, & dominante.

Vtrum autem eadem sit dicenda felicitas singulorum hominum, & civitatis: vel non eadem, reliquum est videre.

Postquam philosophus ostendit quae sit optima vita vnius: & quae optima civitatis: vult inquirere nunc: vtrum eadem sit vnius secundum seipsum. Et primo facit hoc. Secundo cum dicit. (Sed hæc iam duo &c.) movet quaedam dubitationes. Et circa primum praemittit intentionem suam. Secundo cum dicit. (Manifestum vero etc.) prosequitur. In prima dicit quod post prædicta relinquitur considerandum: vtrum felicitas vniuscuiusque hominis secundum se: & civitatis communiter sit eadem secundum rationem: vel altera. Hoc enim fuit secundum propositum prius. Deinde cum dicit.

Manifestum vero, & hoc, omnes enim fateantur, esse eandem. Nam quicumque in divitijs beatam vitam posuerunt: hi civitatem quoque totam, si opulenta sit, beatam fatebuntur. Et quicumque tyrannicam vitam alijs praefereunt, hi civitatem late dominantem beatissimam esse dicent: quisque id vnum per virtutem recipit, is & civitatem beatorem dicit: si sit studiosior.

Declarat ipsam esse eandem quasi ex communi opinione omnium dicens: quod manifeste apparet felicitatem vnius hominis & civitatis esse eandem & vnius rationis: quoniam omnes loquentes de felicitate hoc videntur dicere. Quicumque enim ponunt felicitatem hominis in divitijs consistere. Isti etiam dicunt civitatem beatam esse si fuerit abundans divitijs. Qui autem vitam tyrannicam qua aliquis vivit principans tyrannice alijs, dicunt esse excellentissimam. Isti civitatem felicissimam esse dicunt: qui plurimis civitatibus et regionibus principantur tyrannice. Si etiam aliquis dicit aliquem vnum felicem esse propter operationem virtutis: ille dicit civitatem esse optimam: quae magis studiosa est: & magis participat actionibus virtutis: & sic de alijs. Per quodeunque enim dicit aliquem aliquem felicitari: per illud idem dicit et totam civitatem. Omnes igitur consentunt vnam esse felicitatem vniuscuiusque hominis seorsum et civitatis. Et hoc rationabiliter contingit: quoniam quorum est vna natura: eorum est vnus vltimus finis. Vnus autem homo & omnes ciues civitatis sunt vnius speciei, ergo vnius & omnium civium est vnus vltimus finis. Deinde cum dicit.

Sed hæc iam duo sunt: quae indigent consideratione. Vnum, nunquid vita illa praeferenda sit: quae versatur in repub. & in communi societate: an potius vita peregrina & a civili societate remota. Praeterea quam speciem reipublicae: & quam dispositionem civitatis optimam putare debeamus siue ab omnibus expetenda sit communio civitatis: siue a quibusdam non: sed tamen a pluribus.

Movet duas dubitationes ad declarationem dictorum. Et primo movet eas. Secundo cum dicit. (Quod igitur ne-

cessarium sit &c.) prosequitur eas. Et circa primum primo facit quod dictum est, secundo cum dicit. (Cum vero civi-
lis intelligitur &c.) manifestat modum considerandi de eis.

In prima dicit: quod circa prædicta incidunt duae dubitationes: quae sunt dignae consideratione ad evidentiam dictorum & dicendorum consequenter. Quarum vna est: cum sunt duae vitae hominis magis principales scilicet practica & speculativa: quae istarum sit eligibilior: vtrum illa quae consistit in conversatione civili in simul vivendo civiliter scilicet activa, vel illa quae peregrina est & absoluta ab huiusmodi conversatione civili scilicet contemplativa. Vocat autem vitam contemplativam absolutam & peregrinam: quia principaliter consistit in applicatione hominis secundum intellectum ad primum obiectum eius & optimum: quae non potest esse sine sedatione motuum & perturbationum: sine quibus non est vita civilis: & ideo oportet ipsam esse absolutam a conversatione civili: & per consequens peregrinam. Peregrinum enim dicitur quod longe ab habitudine consueta est. Magis autem consueta vita civiter est vita civilis. Et propter hoc dicit Eustratius supra primum Ethicorum: quod speculativus separatur a corpore & sensibilibus secundum electionem: quamvis non secundum rem. Secunda dubitatio est: quae sit optima respu. simpliciter: & quae optima ordinatio civitatis: supposito quod sit magis eligibilis vita civilis vel omnibus hominibus: vel si non omnibus: sed tamen pluribus: & si omnes homines non eligant vivere civiliter. Sunt enim quidam qui aut non possunt convivere civiliter propter defectum naturae vel consuetudinis: sicut bestiales homines: aut quia reputant se per se sufficientes non eligunt vitam civilem: sicut homines divini: sicut dicitur in primo huius: plures tamen eligunt ipsam. Deinde cum dicit.

Cum vero civilis intelligentiae & speculationis hoc sit opus, non autem circa vnumquodque expetendum: praefereamus & nos hanc considerationem. Nam illud quidem extra propositum esset. Hoc autem secundum propositum huius investigationis.

Dat modum considerandi de istis dubitationibus dicens: quoniam considerare de hoc: quod est eligibile omnibus: aut etiam plurimis est opus intellectus civilis: & pertinet ad speculationem eius: non autem considerare illud quod est eligibile huic vel illi: quoniam considerare bonum commone per se: bonum autem huius vel illius non nisi in ordine ad bonum commone. Ideo nos intendimus hunc modum speculationis circa prædictas dubitationes considerando eas secundum quod referuntur ad totam civitatem: & non secundum quod referuntur ad hunc vel ad illum civem. Hoc enim modo considerare de ipsis est accessorium. Primo autem modo principalis intentionis est: ita quod interit philosophus ut videtur quantum ad primam dubitationem: vtrum vita speculativa totius civitatis non minus sit eligibilior quam respu. Et quantum ad secundam quae sit optima dispositio civitatis non huius vel illius. Deinde cum dicit.

Quod igitur necessarium sit illam esse optimam rempublicam: per cuius institutionem unusquisque optime agat, & beate vivat, manifestum est.

Prosequit istas dubitationes. Et primo permittit quantum ad suppositionem dicens: quod ex se manifestum est: quod illa respu. & ille ordo civitatis optimus est secundum quem quilibet vel plurimi operantur optime & vivunt feliciter. Optima enim operatio & felicitas finis sunt optime reipublicae. & ideo ex hoc habet rationem civitas. Deinde cum dicit.

Sed dubitatur etiam ab his: qui vitam cum virtute maxime eligendam putant: vtrum vita civilis & activa sit praeferenda: an potius illa vita: quae sit ab omnibus externis soluta: ceu contemplativa: quam solam putant quidam esse sapientis. Fere enim

enim has duas vitas præstantissimi ad virtutem homines antepone videntur: & antiqui & recentes. Dico autem duas: ciuilem, & philosophicam. Sed refert non parum: vtrum hoc vel illo modo veritas se habet: necesse est enim illi qui recte sapit ad melius propositum se disponere, & priuatim vnumquemque hominem & publice ciuitatem.

Prosequitur, & primo prosequitur eas ratiocinando. Secundo cum dicit, (Ad consistentes autem &c.) determinando. Prima adhuc in duas: quoniam primo arguit ad primam, Secundo cum dicit, (Sunt etiam qui &c.) arguit ad secundam. Prima adhuc diuiditur in partes duas. Primo enim adhuc resumit dubitationem. Secundo cum dicit, (Putat quidam etc.) arguit ad ipsam. In prima parte dicit: quod ab illis qui dicunt optimam vitam hominis esse in optima operatione virtutis, dubitatur vtrum vita ciuilis: quæ consistit in concitatione ciuili & actiua: quæ consistit in directione uel ordine operationum: quæ sunt ad alterum sit eligibilior: uel illa quæ est absoluta à turbatione ciuili & actionibus exterioribus magis: quam dicimus contemplatiuam: quæ solam intendimus philosophos intendere: has enim duas vitas homines excellentes: qui honoratissimi sunt propter virtutem: & quæ nunc sunt: & qui nos præcesserunt videntur fere præeligere sicut præcellentes. Fere autem apponitur quia sunt quidam homines bestiales rectum vsum rationis non habentes: qui vitam pecudum eligunt: puta voluptuosam non aliquam prædictarum duarum. Dico autem duas vitas scilicet ciuilem et philosophicam: siue contemplatiuam: nec refert parum scire quæ istarum eligibilior sit: & quomodo veritas se habet. Necesse enim est sapientem & optimum virum: & ciuitatem optimam ad meliorem ipsam dirigere intentionem suam non potest autem ad meliorem intentionem dirigere: nisi sciatur quæ sit melior: & ideo necesse est sapientem cognoscere: quomodo se habeat veritas circa prædictam dubitationem. Deinde cum dicit,

Putat quidam in gubernando alios: si cum dominatu fiat iniuria esse summam: si ciuilitate cessare quidam iniuriam: sed impediri vitam tranquillitatem.

Arguit & primo: quod absoluta sit melior. Secundo cum dicit, (Alii vero contra hæc omnino &c.) quod ciuilis. In prima parte arguit dupliciter: quod contemplatiua sit melior dicens: quod quidam opinantur quod principari dominatiue hoc est principatu domini ad seruum: & alios ciuiles actus exercere: non potest esse sine iniustitia magna. Optima autem vita huiusmodi iniustitia: quæ magis accidit in ciuili concitatione non habet: quia optima vita nihil præter rationem habet, igitur optima vita non est ciuilis sed absoluta magis. Secundo hoc idem arguit. Illa vita: quæ præstat impedimentum delectationi: quæ circa ipsum non est optima: optimum enim vitam oportet habere maximam delectationem: sed vita ciuilis impedimentum præstat huic delectationi: non est igitur optima sed magis absoluta. Deinde cum dicit,

Alii vero contra hæc omnino putant ciuilem & actiuam vitam solam esse viri: in singulis enim virtutibus nulli esse maiorem operandi facultatem, quam his qui in reipublica gubernatione versantur.

Ponit rationem in oppositum dicens: quod alii e contrario opinantur dicentes: quod ad virum optimum pertinet sola vita actiua & ciuilis. Illa enim vita pertinet ad optimum virum: in qua sunt plures actiones & excellentiores virtutes: nunc autem plures actiones secundum vnamquamque virtutem non sunt ducuntur vitam solitariam quam his qui ducunt ciuilem & tractantes cõia. Isti enim exercent opera fortitudinis & liberalitatis quæ non multum pertinent de ceteris vitam solitariam: sed magis e contrario. ergo ciuilis vita magis pertinet ad optimum virum, erit igitur optima.

Hi quidem igitur habent hanc opinionem. Deinde cum dicit, Sunt etiam qui alijs dominari: & tyrannicum reipub. modum putant solum esse beatum: & in quibusdam ciuitatibus hic est finis legum: ut finitimis dominantur. Itaque cum plerumque constituta passim: ut ita dixerim: iaceant apud plurimos: tamen siquid vnum leges respiciunt, id coniectant omnes ut ciuitas dominetur: sicut in Lacedamone & Creta ad bellum fere ordinata est disciplina iuuentutis & legum multitudo.

Videtur arguere ad secundam dubitationem. fuerunt enim quidam qui dixerunt optimam ciuitatem & optimam dispositionem ciuitatis esse vitam dommatiuam et tyrannicam: quæ quis principatur pluribus tyrannice. De hoc igitur intendit inquirere hic: & primo arguit: quod talis dispositio reipub. sit optima. Secundo cum dicit, (Atqui videtur forsitan &c.) arguit in oppositum. Tertio cum dicit, (Patet igitur &c.) ex rationibus concludit veritatem. Prima pars diuiditur in tres partes. Primo enim adducit rationem sumptam ex termino legis & reipub. Secundo cum dicit, (Præterea apud gentes &c.) ex honoratione dominantium. Tertio cum dicit, (Quibusdam enim &c.) ponit rationem sumptam ex prouocatione quæ per leges est. In prima parte dicit: quod quidam fuerunt qui dixerunt ordinem reipub. tyrannicum & dommatiuum: quo aliquis principatur principatu dommatiuo solum felicem esse & maxime homini eligibilem. Quorum vna ratio videtur: quoniam illæ videtur optimus modus reipub. & optimus finis: ad quod ordinantur leges & reipub. lex enim & reipub. rationem sumunt ex fine. Nunc autem videmus, quod apud quosdam leges & reipub. ad hoc ordinantur finaliter: quatenus pluribus principetur dommatiuæ: propter quod quamuis legalia pluribus sint diuersa (ut est dicere) & non ordinata ad vnum finem: sed quædam ad vnum: quædam ad alium: si tamen alicubi ordinantur ad vnum, videmus quod omnes intendunt finaliter hoc ut principetur vicinis pluribus: sicut apparet in legibus Lacedamoniæ & Cretensium, tota enim disciplina iuuentutis & legum multitudo ad hoc ordinata sunt fere: ut plures eis subijciantur: & ipsi pluribus principentur tyrannice ad utilitatem ipsorum non subditorum. ergo talis modus reipublicæ est optimus. Deinde cum dicit,

Præterea apud gentes omnes: quæ possunt præualere huiusmodi honoratur potestatis: ceu apud Scythas & Persas: & Thraces: & Gallos.

Ponit secundam rationem quæ videtur esse. Ille modus reipub. optimus videtur propter quem homines maxime honorantur. Excellentia enim boni debet honor: sed nos videmus quod in omnibus gentibus: quæ possunt alios supergredi principando, talis potentia supergrediendi vel dominandi honorata est: sicut apud Scythas: et apud Persas: & Thraces: & Gallos. ergo talis modus reipub. optimus est. Deinde cum dicit,

Quibusdam enim leges sunt ad huiusmodi prouocationes virtutum: ut apud Carthaginenses ornatum ferunt annulorum accipere pro numero expeditionum: in quibus militauerint. Fuit etiam quandoque in Macedonia lex: eum qui nullum hostem interfecisset capistro cingi. Apud Scythas vero non licebat solennibus epulis pateram circumlatam accipere ei: qui nullum occidisset hostem. Apud Hiberos quoque pugnacem gentem tot obeliscos erigere circa sepulchrum mos est: quot homines ex numero hostium necauerit.

cauerit. Et alia apud alios sunt huiusmodi complura legibus: aut moribus constituta.

Ponit tertiam rationem: cuius virtus est: ille modus reipub. optimus ad quem leges maxime intendunt prouocare: legis enim latoris est ciues quales quosdam facere: quoniam boni operatores prouocando per remunerationem bene operantes: sed ad talem modum reipub. plures leges prouocant. ergo talis modus reipub. optimus est. Minorem propositionem ipse declarat quasi in quatuor legibus obseruatis apud diuersos: dicens primo, quod apud aliquos sunt aliquæ leges prouocantes ad virtutem: qua aliquis potest supergredi pluribus: sicut dicitur quandam legem fuisse apud Carthaginenses tot ornatus ex annulis accipere quot militibus militauerit vincens aduersarium. Fuit etiam lex in macedonia militem: qui nullum inimicum occidisset circumcingi capistro in vituperium. Item apud Scythas non licebat secundum legem & consuetudinem in quodam festo pateram circumlatam exhibere ei: qui non interfecisset aliquem inimicorum in vituperium: ei autem qui interfecerat licebat ad laudem et ad honorem ipsius. Inter Hyberos quoque: quæ sunt gentes bellicosæ multum tot obeliscos numero apponunt circa sepulchrum alicuius militis: quot interfecerit inimicos: & alia talia multa apud alios diuersos: quorum quædam ordinata sunt legibus: alia sola consuetudine obseruantur. Deinde cum dicit,

Atqui videretur forsitan nimis absurdum esse si quis considerare velit: an hoc propositum esse debeat eius qui legibus instituit ciuitatem: prouidere scilicet ut illa dominetur finitimis & volentibus & inuitis. Quomodo enim id ciuile: aut lege sancendum: quod ne legitimum quidem est: neque enim legitimum non solum iuste: verum etiam iniuste dominari: subdere vero est et non iuste. Atqui nec in alijs scientijs ita videmus: nec enim medici: neque gubernatoris est id persuadere egrotis et nauis: vel vim afferre: sed plerumque videntur existimare ciuilem disciplinam esse dominari: & quod in seipos fieri nollent, hoc in alios facere non erubescunt. Ipsi pro se iustitiam quarunt: pro alijs vero nulla eis iustitiæ cura est.

Ponit rationes tres in contrarium: quarum secundam cum dicit, (Hoc autem absurdum.) Et tertiam cum dicit, (Enimvero.) In prima parte dicit ita: quidam dixerunt: quod modus reipub. tyrannicus est optimus: quamuis videatur valde inconueniens: & præter rationem esse si aliqui voluerunt considerare hoc esse opus ad ciuem pertinens, scilicet posse considerare qualiter principetur principatu dommatiuo quocumque, siue volentibus siue nolentibus: hoc enim non uidetur. Illud enim quod illegale est: vel illegitimum non est ciuile: aut lege ordinabile: leges enim ordinantur de legitimis et legalibus. Principari autem vicinis non solum iuste: sed etiam iniuste, manifestum est, quod legale non est: nec legitimum: & principari contingit non solum iuste: sed etiam non iuste. ergo principari quocumque modo non est ciuile: aut ordinabile secundum legem. Et iterum sicut est in alijs artibus operatiuis: ita in reipub. & legislatiua. In alijs autem sic est: puta in medicina opus medicorum est non suadere ægroto vt sanetur: sed ipsam sanare. Similiter in gubernatiua, opus est gubernantis non curare nautas ab infirmitate: sed dirigere ad gubernandum nauem. ergo similiter in reipub. & legislatiua opus erit ciuilia & legalia ordinare non illegalia: & principari eis: qui nati sunt & debent subijci. Adiungit autem increpationem contra contrarium opinantes, dicens: quod quamuis ita sit: sicut conclusum est prius secundum veritatem: tamen plures videtur opinari modum reipub. dommatiuum optimum esse: non verecundantes

ordinare sicut iustum & expediens: quod subijctis non credunt iustum esse & expediens ad finem. ipsi enim volunt subijctis iuste principari & fieri: quæ sunt expedienda: aut alijs principem iniuste non curant: & hoc valde verendum est. Siquidem verendum est de turpi. Turpe autem est homini præter rationem rectam agere. Recta autem ratio dicit non facere aliquid quod sibi non vult fieri. Deinde cum dicit,

Hoc autem absurdum: nisi tales sint natura: ut alter dominari debeat: alter non. Quod si est ita: non est conandum omnibus dominari: sed illis duntaxat qui dominabiles sunt: sicut nec venari hominis ad mensam, vel sacrificium: sed illud quod venabile est. Est autem venabile omne animal: quod sit natura ferum, & esui aptum.

Ponit secundam rationem & est. Inconueniens est & irrationabile illis principari dommatiuæ: qui non sunt nati subijcti dommatiuæ subiectione. Hoc enim contra naturam videtur: & per consequens violentum: & violentum præter rationem est. quidam autem sunt: qui non sunt nati subijcti tali subiectione. Inconueniens enim est si sint aliqui nati subijcti tali subiectione: & alij non nati nec dispositi ad hoc: sicut inconueniens est aliquem non esse ferum, & alium quem liberum naturaliter: sed omnes feruos. ergo irrationabile est principari omnibus dommatiuæ. Quare si veritas hoc modo se habet: non oportet secundum rationem tentare velle dominari omnibus: sed illis qui nati sunt: sicut nec optimum est homines venari ad mensam vel sacrificium quodcumque animal: sed illud quod ad hoc venabile: quod ad hoc conueniens est: puta esibile & mundum. vnde venabile animal dicimus quocumque syluestre fuerit aptum ad generandum nutrimentum. Deinde cum dicit,

Enimvero fieri potest ut sit ciuitas vna seorsum pro seipsam beata: videlicet si gubernetur recte: nam potest esse sita in loco penitus separato, & legibus uti laudabilibus: cuius reipub. constitutio non ad bellum: neque ad superandum hostes sit.

Ponit tertiam rationem dicens: quod adhuc possibile est esse aliquam ciuitatem secundum seipsam: ab alijs separatam: vna bene gubernantem et felicem existentem: puta si contingat aliquam esse talem ciuitatem remotam secundum situm ab alijs. quæ regatur legibus rectis ordinabilibus in finem rectum: & tamen ordo reipub. illius, & leges hanc signantes, non ordinantur ad bellum: neque ad subijciendum vicinos: neque ad dominandum aduersantibus qualitercumque. Supponatur enim quod non sint aliqui propinqui: quibus possint & velint dominari: sed habet bonum suum in seipsa. Hoc autem non esset si optimus modus reipub. esset principari alijs qualitercumque iuste vel iniuste. Non est igitur optimus ordo reipub. dommatiuæ principari vicinis. Deinde cum dicit,

Patet igitur quod omnia rei bellicæ studia bona sunt existimanda: sed non ut finis supremus, sed gratia illius. Studiosi autem legum positoris est considerare urbem ac naturam hominum: & omnem aliam communionem vitam laudabilis quo participant quantum fieri potest felicitatem. Differentia tamen erit in quibusdam legum institutis constituendis: & hoc pertinet ad eam disciplinam: quæ est de legibus ponendis videre, si qui sunt finitimi populi: qualia ad quales exercenda sint: & quemadmodum cum singulis conuersandum. Verum de hoc postea suo loco considerationem faciemus: ad quæ finem debeat optima reipublicæ constitutio tendere.

Ex rationibus prædictis cõcludit veritatem. Ad cuius euidentiã est intelligendum: quod actiones bellicæ in ciuilibus per se ordinantur ad duo scilicet, ad repellendum insurgentes & iniuriãntes: ne seruiant iniuste: et ad compellendum seruire illos: qui nati sunt & debent seruire: & cõ ordinantur ad alterum istorum duorum bonæ sunt & eligibiles s̄m rationem rectam: per accidens autem cõtingit quod ordinentur ad repellendũ eos: quibus nati sunt seruire: vel ad impugnandum non natos seruire: & sic nec bonæ: nec s̄m rationẽ eligibiles: & ideo actiones bellicæ & præparatio curæ earũ absolute, nec bonæ: nec eligibiles sunt: sed tantum s̄m primum modum: & adhuc tunc non sunt querendæ: sicut vltimus finis: vel sicut illud quod ordinatur in finem scilicet in pacem et tranquillitatem ciuitatis. Et hoc est quod intendit concludere primo dicens: quod manifestũ est ex rationibus prædictis: quod omnes curæ & præparationes eorum quæ ad bellum ad repellendum violentias: vel ad impugnandũ alios s̄m rationem rectam, bonæ quidem sunt & eligibiles: sicut dictũ est prius: non tamen in hoc consistit optimum reipub. vel ciuitatis. Non enim gratia huius quaruntur alia: & ipsum non propter aliud: sed ipsum gratia alterius finis. Nullus enim eligit bellare eius quod est bellare gratia: neque præparare bellum: videt enim quis occisore violentus esse, si amicos oppugnatores faceret: vt pugna & occisiones fierent: sicut dicitur in x. Ethico. & ideo ad legislatorem: cuius est bonũ ciuitatis procurare, pertinet cõsiderare ipsam ciuitatem: & quantum ad fortitudinem quæ est ex situ: & quantum ad ordinationem reipub. et etiam modũ hominum: quem habent ex naturali inclinatione: & aliã cõicationem eorum ad inuicem: & alios scilicet ad quam vitã ordinabiles sunt ex natura. Omnibus istis p̄fatis, siue sit optima simpliciter: siue optima his: & tunc ordinare leges & statuta: per quæ poterunt attingere ad hanc optimam vitam & felicitatem conuenientem sibi: differentiam tamen quãdam oportet esse huiusmodi statutorum legalium. Primo quidem s̄m diuersitatem finium & vitæ: ad alium & ad alium enim finem alias & alias oportet ordinare leges. Secundo quia quãdam sunt de his: quæ immediate ordinantur in finem: quãdam autem de his: quæ ordinantur ad aliud eorum quæ ad finem: quãdam autem ad remouendum prohibentia. iterum ad legislatorem pertinet considerare si aliqui sint vicini ciuitatis: quales sunt eorum dispositiones: si fortes vel effeminati: si liberi naturaliter vel serui: & tunc conferendo condiciones ciuium & ciuitatis aliorum ad conditionem ciuitatis proprie considerare qualiter se habendum ad illos: & qualiter vtendum ad quoscunq; ex contingentibus: puta si sint serui natura & effeminati debellandum eos: si quidem eius sint contrariæ dispositionis. Si autem viriles & liberi s̄m naturam ciuibus econtrario se habentibus: aut seruiẽdum eis sicut natura inclinãt: aut pacem habendum. Sed de istis erit conueniens considerationem in sequẽtib; facere: ad quem finem oportet tendere rempu. optimam: et qualiter ordinanda sunt ea quæ ad finem talem. Deinde cum dicit.

Ad contententes autem vitam cum virtute esse maxime recipiendam: sed contententes de illius vsu dicendum est nobis. Sunt enim qui despiciunt magistratus ciuitatis: putantes ingenui hominis esse aliam vitam quã ciuilibis & omnibus præferendam. Alij vero hanc optimam putant. Impossibile enim nihil agentem bene agere. Bene autem agere ac felicem esse idem est.

Intendit soluere prædictas dubitationes. Sed est intelligendum: quod dissolutio secundæ pendet ex dissolutione primæ: si enim declaratum fuerit quæ sit eligibilissima vita simpliciter, statim ostensum erit: quæ sit optima reipub. & optimus ordo eius: illam enim rempu. & illum or-

dinem eius oportet esse optimum s̄m se: quæ vnitur optime: & in quibus intenditur optima vita: & ideo tantum soluit principaliter primam. Sed quia circa primam dubitationem fuerunt opiniones contrariæ, primo declarat: quod vtrãq; illarum quantum ad aliquid recte: & quantum ad aliquid non recte dicit. Secundo cum dicit. (Quod si hæc & c.) dissoluit eandem. Circa primum primo facit quod dictum est. Secundo cum dicit. (Quinimmo respondit & c.) remouet obuiationem quæ posset fieri. Et circa primum primo proponit. Secundo cum dicit. (Vtrius eorũ & c.) manifestat. In prima parte dicit: quod ad illos qui opinantur vitam: quæ cõsistit cum virtute esse optimam & eligibilissimam: differunt tamen in vsu cuius virtutis existat. Dicendum ad utrosq; quoniam vtrius in aliquo dicitur recte: in aliquo autem non recte. Quidam enim ipsorum reprobantes ciuiles principatus tanquam præter rationẽ existentes, putant vitam liberi: hoc est absolutam & contemplatiuam alteram esse: vel diuersam omnino à ciuili & esse optimam & eligibilissimam inter omnes. Alij autem econtrario vitam ciuilem optimam dicunt esse, rationem adducentes: quoniam vita contemplatiua in vacatione: et in vacando videtur consistere. Nunc autem impossibile est eum: qui nihil agit bene agere. Bona autem actio & felicitas sunt idem: hoc enim dicimus felicitatem, ergo impossibile est ducentem vitam contemplatiuam habere felicitatem simpliciter. Ciuilis autem vita multas actiones bonas & pulchras habet, ergo videtur quod ista vita sit eligibilior alia. Deinde cum dicit.

Vtriusq; eorum quãdam dicunt recte: & quãdam non recte: nam liberi quidem hominis vitã meliorem esse quã in dominãdo occupati, verum est. Nihil enim egregium est seruo vt in quantum seruus. Iustus enim domini in rebus necessarijs nihil habet decorum.

Manifestat in quo dicentes vitam cõtemplatiuam optimam bene & male dixerunt: ex quo apparet in quo alia opinio male dixit quodammodo per oppositũ: & primo in quo bene. Secundo cum dicit. (At putare omnem gubernationem & c.) in quo male. Ad euidentiã primi & quorundam posterius dicendorum intelligendum est: quod sicut philosophus dicit in primo metaphisicã. Liber est qui est sui ipsius causa: quod non potest intelligi sic: quod aliquis sit causa sui ipsius primo. Nihil enim est causa sui: sed est intelligẽdum quod liber sit illa: qui s̄m aliquid proprium sibi est causa sibi operandi: & tunc veritatem habet: quod liber est sui ipsius causa in duplici genere causæ: & in ratione agentis: & in ratione finis. In ratione agentis in quantum per aliquod principũ quod est principale in eo operatur. In ratione autem finis in quantum operatur ad finem sibi debitum s̄m principũ illud. Et quia homo maxime in esse constituitur per intellectum: est enim intellectus: vel maxime secundum intellectum s̄m Aristotilem in x.

Ethico. & ideo homo liber dicitur: qui per virtutem intellectualem existentem in eo operatur non accipiens ab alio rationem operandi: nec impedimentum habens ex parte materiæ: & qui operatur ad finem: qui debetur ei s̄m naturam prædictam. Et quãto magis natus est operari s̄m illud: quod perfectũ est in intellectu in eo & ad finem excellentiorem s̄m id ipsum: tãto liberior: & ideo qui simpliciter operatur s̄m virtutem intellectualem: & ad finem s̄m intellectũ perfectissimũ perfectissime liber est. Econtrario autem homo seruus dicitur: qui nõ est natus operari s̄m virtutem intellectus proprij: sed virtutem & rationem operandi accipiens ab alio obediens operatur. Et quia finis correspondet agenti: seruus etiã est qui operatur principaliter ad finem alterius: & ideo sicut liber homo est qui est sui ipsius causa: & in ratione finis & agentis: ita seruus qui neutro istorum modorũ principatur sibi: & hoc propter imperfectionem intellectus in eo s̄m se: vel ex dispositione

sitione materiæ: & ita vita liberi dicitur vita s̄m rationem propriam: serui autem s̄m rationem alienam. Dicit igitur quod opinantes vitam contemplatiuam esse optimam: rationabiliter dicunt in hoc quod dicunt: quod vita liberi est operatio s̄m rationem propriam melior est quã vita dominatiua: hoc est seruilis. Semper enim in vnoquoq; genere illud quod est per se: melius est eo: quod est per accidens. Istud enim simpliciter verum est: quoniam seruus s̄m quod seruus, deficientis est: bonum autem honorabile est bonum excellentis: iusio enim passiuæ quæ est de his: quæ sunt necessaria ad vitam: quæ sit ei à dominio non est aliquid s̄m se honestum: quia honestum est quod s̄m se queritur: vt in secundo Rhetor. dicitur: iusionem autem passiuã nullus bene dispositus eligeret. Deinde cum dicit.

At putare omnem gubernationem esse dominationem, nequaquam est verum: non enim minus distat liberorũ gubernatio à dominatione seruorum, quã differat natura liber à natura seruo. de quo sufficienter in superioribus libris determinatum fuit.

Declarat in quo male: & diuidit in duas s̄m quod declarat in duobus: in quo male dixerunt. Secunda ibi. (Laudare magis.) In prima parte ipse dicit: quod vltorius in hoc: quod acceperunt omnem principatum vniuersaliter esse dominatum, id est principatum domini ad seruum non recte dixerunt. Est enim quidam principatus liberorum et qui dam seruorum: & differunt isti principatus ad inuicem, non minus quã naturaliter liberum & naturaliter seruum: oportet enim principatum differre ad inuicem s̄m differentiam subditorum. Principatus enim ad subditum dicitur. Natura autem liberum et natura seruum differunt s̄m rationem: & de hoc dictum est sufficienter in primo tractatu libri istius, ergo principatus liberorum & seruorum s̄m rationem differunt. Non igitur omnis principatus est dominium vel seruitus. Deinde cum dicit.

Sed laudare magis nihil agere, quã agere non est rectum: nam felicitas actio est. Præterea multorum & præclarorum finem habent iustorum: temperatorumq; actiones.

Declarat in quo male dixerunt secundo dicens quod vltorius in eo quod dixerunt laudabiliorem vitam illam quæ est sine actione quã illam quæ est cõ actione non recte dixerunt. Felicitas enim actio quædam est: & felicitas optima est optima vita. Ergo optima vita est actio non priuatio actionis. Ad hoc operationes quæ sunt s̄m habitum iustitiæ & temperantiæ finem habent multorum bonorum, & bene ordinatorum: ita quod actio aliqua iustitiæ finis est eorũ quæ s̄m temperantiã quæ s̄m iustitiã proximius: & actio aliqua s̄m temperantiã finis est propinquius: & similiter se habet de his quæ sunt s̄m alios habitus virtutum. Vltorius tamen iste actiones ad alium finem vltiorem ordinatur: quæ est actio quãdam: & ideo tam finis proximus agibilem quã finis remotus actio quãdam est: finis autem actionis vita est optima. Ergo optima vita est actio & nõ priuatio actionis. Deinde cum dicit.

Quinimmo respondit debet fortasse aliquis quod potestatem habere optimũ esset: sic enim plurimas ac pulcherrimas res agere posset. Itaq; is qui dominus agendi esse potest, hanc facultatẽ dimittere alijs non debet, sed sibi arripere: et neque filium patris: neque parentem filij: neque amicũ amici rationem habere: nam quod optimũ sit, id nobis ipsis asciscere debemus: optimũ autem est bene agere.

Tangit obuiationem quam primo ponit. Secundo cum dicit. (Hoc illi forsan & c.) remouet eam. In prima parte

dicit quod forte aliquis poterit opinari per ea quæ determinata sunt de optima vita scilicet quod ipsa est a se: quod optimũ sit esse dominum omnium qualitercunq;. Optimũ enim est attingere ad optimam vitam: optima autem vita videtur esse s̄m prædicta s̄m quam principatur omnibus. Optima enim vita est optima actio: dominans autem omnium dominus est plurimarum actionum & pulcherrimarum: & ideo optimũ videt principari omnibus: propter quod si verum est optimum virum potentẽ alijs principari: nõ expedit parcere cuiuscunq; quantumcunq; proximo: quin principetur eidem sicut patet: neque patrem reputare filios: neque filios patrem: neque vniuersaliter amicum amicum vt nõ principetur eidem: nec curare: quantumcunq; sint coniuncti vel boni vel qualiter aliter se habentes. Vniuersaliter enim id quod est optimũ eligibilissimũ est: optime autem agere optimũ videtur esse: ergo est eligibilissimũ. Si igitur principari qualitercunq; & quibuscunq; est optime agere est eligibilissimũ. Deinde cum dicit.

Hoc illi forsan recte dicerent: si modo existeret auferentibus ac violentibus illud quod esset omnium maxime optadum: sed fortassis id fieri non potest: falsoque hoc supponit: non enim amplius bonas actiones illas esse contingit: nisi tantum ipse præstet quantum vir mulieri: & pater filijs: & dñs seruo. Quare is qui violaret, nihil tantum proficeret postea: quantum iã à virtute ipsa recessit: paribus enim honestum & iustũ in parte: hoc enim iustum ac par: non par autem paribus, & non simile similibus præter naturam est: nihil autem bonum: quod sit præter naturam.

Remouet obuiationem quod primo facit. Secundo cum dicit. (Quapropter & si alijs.) remouet obiectionem quãdam. Primo igitur remouet obuiationem prædictam: declarans non esse optimum principari omnibus qualitercunq; dicens: quod hoc quod dictum est vere dictum est: forsan si quidẽ ita esset quod principantibus priuãdo alios iure suo & inclinatione naturali & inferendo violentiã inesse illud quod est eligibilissimũ homini. Sed hoc forte est impossibile quod adiungit: quia magni opinabantur contrarium: ipsi tamen hoc supponit: sicut s̄m se manifestũ. Sed hoc est impossibile: quoniam actiones principantis nõ contingit esse optimas: nisi idem principas tẽ differat ab eis: quibus principatur in dispositione naturali & acquisita: quantum distat vir à muliere aut pater à filijs: aut dominus à seruis. Actiones enim diuersificantur s̄m diuersitatem agentium vt agentia sunt. Si igitur aliquis transgrediatũ volens dominari aliquibus non habens hanc differentiam ad illos: quam vir habet ad mulierem: vel pater ad natũ: vel dominus ad seruum nõ optime operabitur principando: nec etiã poterit tẽ recte agere in posterioribus quantum transgressus est in principio: volens principari non dispositus ad hoc: paruus enim error in principio magnus est in principiatis: & iterũ eos qui sunt similes & æquales & s̄m naturam & s̄m virtutem: bonum est & iustum omnes principari nõ simpliciter: sed s̄m partem: puta vnum in vno tempore, alium in alio: vel vnum in vno principatu, alium in alio. Iustum enim est similes & æquales simile & æquale habere: non æquales autem neque s̄m virtutem: neque s̄m naturam habere æquale: vel econtrario æquales habere inæquale: & non similes habere simile: hoc est præter naturam: similes enim & æquales ad æqualia similia inclinantur s̄m naturam: sed nullum eorum quæ sunt præter naturam bonum est: quoniam quod est præter naturam est violentum: & nullum violentum est bonum: ergo aliquis principari quibuscunq; qualitercunq; non est bonum. Deinde cum dicit.

Quapropter & si alius quidem sit melior s̄m virtutem:

virtutem, & fm potentiam actiuā in rebus opti-
mis: hunc sequi honestum est: & huic parere, iu-
stum. Sed oportet illi nō virtutem solum: verū
etiam potentiam existere per quam sit actiuus.

Remouet obiectionem quæ posset fieri: crederet enim
aliquis propter prædicta: q̄ nō expediret aliquem vnum
principari omnibus aliquo modo: sed esset præter naturā:
quod est contra regni rationem: quod est optima respub.
Hoc intendēs remouere dicit quasi concludēdo ex dictis
q̄ propter hoc: quia similes & æquales iustum est habere
simile & æquale in principando fm partem: si aliquis in-
ueniatur in ciuitate qui fuerit melior alijs: etiā bonis exi-
stentibus fm virtutem & fm potētiā actiuam in regen-
do: per quam possit coercere malos, huic bonū est subi-
ci: quia naturale est q̄ deficiens supponat perfectio in vno
quoq̄ genere: & etiam iustū est obedire sibi vni soli prin-
cipanti. Iustum est enim vnumquemq̄ fm dignitatē pro-
prię virtutis habere: talis autem ponitur esse melior alijs
fm virtutem & fm potentiam. Expedi autem debet
bene principari habere non solum virtutem: per quā incli-
netur in bonum et sciat dirigere actiones subditorum: sed
etiam oportet ipsum habere potentiam: per quam possit
stragere coercendo: declinando à rectitudine rationis.
Deinde cum dicit.

Quod si hæc vera sunt, & felicitas in bene agē-
do est reponenda, & publice totius ciuitatis &
priuatim singulorum vita illa erit optima quæ
sit actiua. Verumtamen actiuam non est neces-
sarium esse ad alios: quemadmodum quidā pu-
tant. Neq̄ eas meditationes solum esse actiuas:
quæ gratia eorum fiunt, quæ ex agendo proue-
niunt: sed multo magis quæ in seipsis finem ha-
bent, & sui ipsius gratia fiunt cōtemplationes &
meditationes. Bene agere enim finis est: quare
& actio quædam. Maxime autē proprie dicimus
agere etiā externis actionibus, eos qui intelligē-
tia & cogitatione opibus præfunt vt architecti.

Dissoluit primam dubitationem: ex cuius dissolutione
apparet dissolutio alterius. & primo dissoluit eam. Secun-
do cum dicit. (Quinimmo neq̄ &c.) respōdet rationi ad-
ductæ in oppositum. Circa primum est intelligendum q̄
felicitas est operatio hominis fm intellectū. In intellectu
autem est considerare speculatiuum: cuius finis est cogni-
tio veritatis: & practicum: cuius finis est operatio. Et fm
hoc duplex felicitas assignatur hominis. Vnā speculati-
ua quæ est operatio hominis fm virtutem perfectam con-
templatiuam quæ est sapientia. Alia autem practica quæ
est perfectio hominis fm perfectā virtutem hominis pra-
cticam quæ est prudentia. Est autem quædam operatio
fm prudentiam: & speculatio fm sapientiam hominis fm
seipsum solum. Et est quædam operatio prudentiæ & spe-
culatio totius ciuitatis: & ideo est quædam felicitas pra-
ctica, & speculatiua quædam hominis fm seipsum: & est
quædam felicitas practica totius ciuitatis: & quædam con-
templatiua totius ciuitatis. Felicitas autē speculatiua fm
vnū hominem, melior est practica quæ est fm vnum ho-
minem: sicut euidenter docet Aristot. in decimo Ethic. qm̄
illa perfectio intellectus eligibilior est, quæ est respectu ob-
iecti magis intelligibilis: quia ratio perfectionis sumitur
ex obiecto: talis autem est speculatiua. Felicitas enim est
perfectio intellectus respectu primi & maxime intelli-
gibilis. Felicitas autem practica est perfectio intellectus re-
spectu agibilis ab homine, q̄ multo deficit à ratione intel-
ligibilis primi: ergo felicitas contemplatiua vnus, eligibi-
lior est q̄ felicitas practica: & iterum magis est continua
& sufficiens & delectabilis hæc q̄ illa. Et eadem ratione

cōtemplatiua totius ciuitatis eligibilior est q̄ politica seu
ciuilis: & contemplatiua totius ciuitatis simpliciter eligi-
bilior est contemplatiua quæ est fm vnum. Similiter ciui-
lis practica quæ est fm vnum: & hoc est quod intendebat
dicere Ari. primo Ethic. si idem est vni & ciuitati: maiusq̄
& perfectius quod ciuitati videt & suscipere & saluare.
Amabile enim & vni: melius vero & diuinius genti & ci-
uitati. Et ratio huius potest esse: quia contemplatiua & ci-
uilis ciuitatis comparantur ad contemplatiuam fm vnū:
sicut totum ad partem: totum autē rationem magis perfe-
cti & maioris boni habet q̄ pars: & ideo ista q̄ illa: hoc sup-
posito dicit Aristot. q̄ si ea quæ dicta sunt prius bene dicta
sunt: & felicitas est optima operatio hominis fm virtutē
perfectam. vita autē perfecta est operatio optima & per-
fecta: necesse est optimam vitam & totius ciuitatis & fm
vnumquemq̄ esse actiuam & in operatione consistere.
Sed optima vita actiua non existit in directione operatio-
num quæ sunt ad alium in principando & cōicando qua-
litercunq̄ fm q̄ quidam credunt. Nec etiam illę solæ me-
ditationes intellectus actiuæ sunt quæ sunt de operabili-
bus: vel gratia operabilium contingentium: sed multo ma-
gis illæ considerationes & meditationes optimę sunt quę
fm se perfectæ sunt: & fm se queruntur non propter ali-
quid aliud. Et ratio huius est: qm̄ optimus finis hominis
& ciuitatis est bona actio. Non possunt autē duæ vel plu-
res actiones differentes specie optimæ esse. Quare opti-
mus finis hominis est aliqua actio hominis: & illa fm quā
maxime agere dicitur. Maxime autem agere dicitur fm
intellectum speculatiuum: maxime enim dicimus agere
illos qui fm quod huiusmodi dominium habent extrinse-
cæ actionum omnium: tales enim sunt sicut archite-
ctonici. Speculatiui autem maxime dominij habent ope-
rationum extrinsecarum: sicut rationem imponentes &
sicut architectores. Intellectus enim practicus qui dirigit
in operationibus exterioribus supponit sicut principium
rectum appetitum finis. Et rectus appetitus finis non est
sine rectitudine uoluntatis. Rectitudo uero uoluntatis sup-
ponit rectitudinem intellectus bonum vel finē ostenden-
tis. Siquidem uoluntas nihil vult: q̄ non sit intellectum
prius: sicut dicitur primo Rhetoricæ. Iste autē intellectus
est intellectus non practicus: sed speculatiuus si practicus
per se dependet à uoluntate: iste autē non: quare prima
regula agēdi vniversaliter est intellectus speculatiuus fm
ipsum: igitur agere dicimus: quare optima actio hominis
est speculatio: & per consequens vltimus finis eius. Non
igitur meditatio de agibilibus est optima operatio hominis:
sed cōsideratio vel speculatio speculatiua: & maxime illa
quę est de primis: aut de primo simplr. Deinde cū dicit.

Quinimmo neq̄ sine actione esse necessariū
est eas ciuitates quæ positæ sint in solitudine: &
ita viuere eligentes. Fieri enim potest vt parti-
bus inter se agere contingat: multæ enim cōica-
tiones adinuicem sunt partibus ciuitatis: simili-
ter autē hoc existit vniciq̄ homini. Vix enim
Deus bene se haberet, & mundus totus: quibus
nō sunt actiones externæ p̄ter proprias ipsorū.

Respondet ad rationem in oppositum quod primo fa-
cit. Secundo cum dicit. (Quod igitur &c.) inducit conclu-
sionem principaliter intentam. Fuit autem ratio q̄ opti-
ma vita hominis est vita actiua: sed contemplatiua vita siue
absoluta sine actione est. igitur &c. Ad quam respondet
concedendo maiorem per interemptionem minoris: di-
cens q̄ ciuitates fm se locatæ non principantes exteriori-
bus ciuibus: & ita viuere eligētes inter se inuicem cōican-
tibus: et etiam speculantes non sunt sine actione omnino:
sed habent multas & pulchras actiones: quāuis enim non
habeant actiones ad extrinsecos in principando vel sub-
ciendo alijs inter se tñ habent vnā partē respectu alterius:
qm̄

quoniam multas habet cōmunicationes partes ciuitatis
adinuicem: similiter hoc se habet et circa vnūquemq̄ homi-
nem fm seipsum: quāuis. n. non habeat actiones ad alterū:
nihilominus tñ cōtingit ipsum habere actiones perfectas
in speculando fm seipsum: talem. n. vacationem quæ est
in operationibus speculatiuis, deus qui est maxime perfe-
ctus habet optime: & totū etiā vnūuersum operationes
habet: & tñ deus nō habet operationē extrinsecā: quæ sit
alia ab operatione sua: nec etiā mūdus habet operationes
in aliquid extrinsecū præter illas quæ sunt partiu adinuicem.
Non igitur est verum q̄ homo siue ciuitas ducēs vi-
tam speculatiuam sit sine actione. Deinde cum dicit.

Quod igitur necessarium sit eandem esse vi-
tam optimam priuatim vniciq̄ hominū & pu-
blice ciuitatibus et hominibus, manifestū est.

Inducit conclusionem principaliter intentam prius: di-
cens q̄ ex his quæ dicta sunt est manifestum q̄ optimam
vitam vniciq̄ hominis secundum seipsum & totius
ciuitatis necesse est esse vnā & eandem fm rationē: pu-
ta speculationem: differunt tñ differentia partis ad totū.

LECTIO TERTIA.

Quod tanta debeat esse in ciuitate multitudo, vt sibi satis sit ad vi-
tam optime degendam.

Cum vero ista nunc præmissa sint ac de alijs
rebusp. fuerit prius a nobis consideratū. De
reliquis dicēdi initium faciamus quales aliquas
suppositiones esse oportet pro ea ciuitate: quæ
maxime fm votū sit cōstitutionem susceptura.

Postq̄ philosophus inquisit de his quæ supponenda
sunt ad futuram optimam temp. ex parte finis ipsius: in-
quirat nūc de his quæ supponenda sunt ex parte materiæ
ipsius: & circa hoc primo præmittit intētionem suam &
ordinē cōsiderādi. Secūdo cū dicit. (Putant pleriq̄ &c.)
prosequitur. Circa primum tria facit. Primo dat intentio-
nem suam. Secūdo cum dicit. (Neq̄ enim fieri &c.) pro-
bat q̄ oportet aliqua supponi considerantem de rep. opti-
ma ex parte materię. Tertio cū dicit. (Est autē ciuilis &c.)
tangit quæ sunt illa. In prima parte dicit qm̄ ea quæ dicta
sunt prius de fine optimę reip. introducta sunt sicut quod-
dam proœmium ad euidentiā dicendorū: & de rebusp.
minus bene ordinatis: puta de statu paucorū & multitu-
dinis: determinatum est in præcedenti libro ex quibus: &
quō sunt instituenti: relinquunt nobis cōsiderandū nunc
quales suppositiones ex parte materiæ reip. oportet sup-
ponere ad optimam ordinationem futuram secundum
votum ipsius reip. puta ex parte ciuiū & regionis: quæ
sunt sicut materia ipsius. Deinde cum dicit.

Neq̄ enim fieri potest vt optima sit resp. nisi
opportune assint facultates, ex quo necesse est
multa præsupponere: quasi optantes esse: tamē
nullum eorum impossibile. Dico autem ceu de
multitudine ciuium ac de regione.

Probat q̄ oportet aliqua supponi per duas rationes:
quarū secundā ponit cum dicit. (Vt enim &c.) In prima
parte intendit rationē hanc, ad optimam reip. futuram
oportet supponere oīa illa: sine quibus nō potest institui
vel esse: sicut ex se est manifestū. Sed non est possibile esse
optimā temp. sine abundantia multorū moderata: tñ ergo
oportet multa supponi si debeat institui optima resp.
quasi optantibus illa: quāuis nō obtinentibus: nō tñ im-
possibilia haberi. Dico autē multa oportere supponi q̄tū
ad multitudinem ciuium & regionis. Deinde cū dicit.

Vt enim cæteris artificibus: puta textori: &
nauculario, materiā subesse oportet aptam ad
opificium. Nam quanto melior hoc existit: tan-

to id quod fit ex arte erit præclarius: sic & guber-
natori reip. & legum positori: oportet propriam
subesse materiā apte se habentem.

Ponit secundam rationem & est: sicut est de alijs cōdi-
toribus: hoc est artificibus: ita est de ciuili. De alijs autem
artificibus: puta textore & nauiculario & quocunq̄ alio
tali: sicut videmus q̄ si debeant recte operari secundū ar-
tem: oportet præexistere materiā cōuenientē existentē &
organa cōuenientia sicut textoris fila: nauiculari ligna
& ferrā bene disposita. Videmus etiam q̄ quāto huius-
modi organa & materia melius disposita sumit: tāto ope-
ratio quę fm artem est melior & cōuenientior. Est ergo
similiter ciuili viro & legislatori ad ordinationem ciuiū
& ciuitatis cōuenientem. oportet præexistere materiā
& organa idonea. Deinde cum dicit.

Est autem ciuilis facultatis primo videre de
multitudine hominum, q̄ multos & quales na-
tura esse oportet. De regione quoq̄ eodem mo-
do: & quanta: & qualis esse debet.

Tangit quæ sunt illa quæ sunt supponenda: dicens q̄
ad successum ciuilem pertinet primo & præexistit mul-
tudo hominum: sicut materia. s. qui & quot: & quales
secundum dispositionem naturā debeant esse: vel opor-
teat eos existere. Et secundo ad ipsum pertinet regio. s.
quantam oporteat esse fm quantitatem: & qualē fm di-
spositionē ad bonā ordinationē futurā. Deinde cū dicit.

Putant pleriq̄ magnam esse debere beatam
ciuitatem: id & si verum est, ignorare tamen vi-
detur qualis magna: & qualis parua dicenda sit
ciuitas. Existimant enim magnam ex numero
habitantium.

Prosequit & diuidit in partes duas: q̄a primo inquit
de his quę supponēda sunt ex parte materiæ remotę reip.
s. ciuiū & regionis. Secūdo cū dicit. (Cum vero.) inquit de
illis quæ supponēda sunt ex parte materię p̄pinque quę
sunt cōsiliatiuū: bellicū: agricolę: loca munita & ædificia.
Circa primum adhuc primo inquit de magnitudine &
multitudine ciuiū & regionis. Secūdo cum dicit. (Nunc
quales autē &c.) de dispōne naturali ipsorū. Circa primū
adhuc primo inquit de magnitudine ciuitatis quātū ad
multitudinē ciuiū. Secūdo cū dicit. (De regione autē &c.)
de ea quę regionis. Circa primum inquit de primo ponit
opinionē quorūdā de magnitudine ciuitatis: & reprobat
eā. Secūdo cum dicit. (Cū & bonū &c.) determinat de ea
fm intentionē suā. Circa primū ponit opinionē aliorum.
Secūdo cum dicit. (Sed oportet &c.) arguit in contrariū.
Circa primā partē dicit: q̄ multi antiquorū opinati sunt
ciuitatē illā felicē esse quę magna est: quāuis hoc veritatē
habeat. s. ciuitatē felicē magnā esse: ipsi tñ non bene deter-
minant cuiusmodi ciuitas magna: et cuiusmodi parua sit:
nec bene accipiunt magnitudinē ipsius. Opinant. n. ma-
gnitudinem ciuitatis debere attendi simpliciter fm mul-
titudinem ciuium sine aliqua determinatione: sicut si ma-
gnum exercitum diceremus simpliciter qui est ex pluri-
bus bellatoribus. Deinde cum dicit.

Sed oportet non tantum ad numerū: sed ma-
gis ad potentiam respicere. Est. n. ciuitatis opus
quoddā: quare quæ maxime id efficere potest:
hanc existimandam est esse maximam ciuitatē:
ceu Hippocratem non hominem, sed medicum
quis diceret esse maiorem q̄ alium qui magnitu-
dine corporis eum excedat.

Ponit rationes in contrariū per quas probat q̄ magni-
tudo ciuitatis non cōsistit in multitudine ciuiū absolute:
Tho. sup Poli. sed

sed cum determinatione aliqua: & sunt tres. Quarum secundam ponit cum dicit. (Quinimmo &c.) Tertiā. (Quā etiam & re &c.) Circa primū est intelligendum quod oīs res est propter suā operationē per se. Hęc. n. est vltima eius perfectio. Omnes autē dispositiōes rei: puta quātitas qualitas sunt propter ipsam rem: & ideo tam res quā dispositiōes eius sunt propter operationē: & quia ratio eorum quæ sunt propter aliquid sumit ex eo propter quod sunt. necesse est rationem rei & omnium dispositiōnū eius sumi ex ratione operationis. Secundū rationem autē operationis est ratio potentię quę est principium imediatum ipsius. Hoc igitur supposito, dicit quod in determinādo magnitudinem ciuitatis: non oportet respicere ad multitudinem ciuium sicut quod huiusmodi sed magis ad potentiam ipsius: per quā potest in operationem suam. Ciuitatis. n. est aliqua propria operatio: puta illa quæ est sicut virtutem principalem. Si igitur ratio magnitudinis sumat ex ipsa operatione quæ est sicut finis: illam ciuitatem oportet dicere magnā simpliciter: quę potest in operationem sibi debitā perfecte: sicut Hippocratem non dicimus esse maiorem hominem aliquo excedente ipsum secundum magnitudinem corporis: sed dicimus eum maiorem medicum illo: quoniam excedit ipsum in arte medicinæ: quamuis excedat ab illo magnitudine corporis. Deinde cum dicit.

Quinimmo si ex multitudine iudicandū sit, nō ex quavis multitudine id est existimandum: necesse est. n. forsan in ciuitatibus esse seruorū: & inquilinorum: & hospitum grandē numerū. Sed ex his qui sunt pars ciuitatis, & ex quibus ciuitas constat. Horum. n. præcellens multitudo signum est magnæ ciuitatis. Ex qua vero ciuitate operarij quidē permulti exeūt: bellatores autē pauci. hanc impossibile est esse magnam. Non enim idem est magna ciuitas & populosa.

Ponit secundam rationē: et quia in eo quod cōponitur ex pluribus partibus: necesse est magnitudinē includere multitudinē quandā partiū. Dicit, quod non solum oportet magnitudinē ciuitatis attendi sicut rationem operationis: sed si oportet cōsiderare ad multitudinē ciuium ex quibus cōponitur: nō tñ ad quorūcūq; multitudinē vel quācūq; cōtingentē: quā in ciuitatibus est quēdā multitudo seruorū. & quēdā aduenarū: & extraneorū cōsuetū ad ipsam: tales autē nō sunt per se pars ciuitatis: sicut consequenter ostendit: et ideo magnitudo ciuitatis nō est accipiēda sicut multitudinē istorū. Sed quā magnitudo rei attendit sicut multitudinem partiū: ex quibus cōponitur sicut aliquem modū: magnitudo ciuitatis debet attendi sicut multitudinem partiū per se: cuiusmodi sunt liberi: & bellici: & consiliantes. Excessus. n. multitudinis istorū signū est magnitudinis ciuitatis. Illam autē impossibile est magnam esse simpliciter: ex qua possunt egredi multi numero mercenarij aut serui: viri autē bellici pauci: aut cōsiliantes pauci: isti. n. sunt per se pars: illi autē nō. Nō. n. dicimus idem esse ciuitatem magnā & multorū hoīum: quia magnitudo ciuitatis attendit sicut multitudinē partiū per se ipsius & nō oēs hoīes inhabitantes eā sunt per se partes eius. Deinde cum dicit.

Quinetiam re & effectu patet: quia difficile est: & forsan impossibile: vt quæ nimium populosa sit ciuitas optime gubernetur. Earum certe quæ bene gubernari dicunt: nullam videmus in populosam multitudinem esse diffusam. Patet etiā ex rationū fide. Nam lex ordinatio quēdā est: & bonam legis positionē necessariū est esse bonam ordinationē: At multitudo nimium magna nō potest recipere ordinationē. Diuina. n.

potentię id opus esset: quæ & hoc totū cōtinet:

Ponit tertiam rationē. d. quod non solū ex dictis manifestum est: quod magnitudo ciuitatis nō attendat sicut multitudinem hoīum quācūq; sed etiā ex operibus accidētibus potest hoc videri: videmus. n. quod difficile est vel etiam impossibile ciuitatem quæ est multorū hoīum, valde bene legibus & consuetudinibus bene regi: difficile quidem si sint multi prudentes: impossibile autē si pauci. In rep. autē oēs vel plures idiotæ sunt: nulla etiam illarum ciuitatum quæ bene gubernat remittitur ad recipiendū quācūq; multitudinem: & iterum per rationē potest hoc idem apparere. Lex. n. secundum quā regitur ciuitas: ordo quidā est, & bona legislatio bona quædam ordinatio: & ideo quod non est facile: aut nō possibile ordinari: non est facile, aut non possibile bene legibus regi. Nunc autē excellens multitudo hominum nō potest participare ordinem. Excedēt enim multitudinem ordinare est opus diuinæ virtutis, quæ totum hoc vniuersum continet & ordinat: ergo difficile aut non possibile est multitudinem excedentem hominum bene legibus regi. Sed hęc est operatio ciuitatis regi legibus rectis: ergo ciuitas nō debet eē quātecūq; multitudinis excedentis hominū. Deinde cum dicit.

Cum & bonum quidē in multitudine ac magnitudine consuevit fieri. Quapropter & ciuitatem illam cuius cum magnitudine dictus terminus existit, optimam esse necesse est.

Inquiri de magnitudine ciuitatis: & primo declarat quod magnitudo ciuitatis consistit in quadam multitudine determinata. In secunda cum dicit. (Quo circa &c.) concludit quæ sunt illa. Prima in duas: quia primo cōcludit hoc ex præcedentibus. Secundo cum dicit. (Sed est quædam &c.) probat hoc per simile in naturalibus. In prima parte dicit quod in omnibus habentibus per se magnitudinē & multitudinē bonitas consistit aequaliter in multitudine partium ad se inuicem ordinarum & ad finem: & in magnitudine aggregata ex multitudine: quā consequit virtus: per quam potest in finem: & hoc sicut aliquā rationem. Ciuitas autē habet per se multitudinem quandam & magnitudinem: ergo ciuitatem illam dicemus optimam quæ habet magnitudinem & multitudinem sicut dictum terminum: qui anteceditur sicut tria quæ apparent ex tribus rationibus præcedentibus. s. sicut ordinem ad finē & operationē quod accipiebat in prima: & sicut partes principales quod accipiebat in secunda: & sicut bene regibilibus legibus rectis quod in tertia: ita quod sicut illam ciuitatem dicimus magnā simpliciter, quę habet multitudinē tantā partiū per se: quod bene potest legibus regi & attingere ad operationem per se ipsius. Deinde cum dicit.

Sed est quædam mensura magnitudinis ciuitati: quemadmodū & aliorum oīum animalium: plantarum: instrumentorū. Nam horum singula neque parua nimium: neque magnitudine excessiua, suam potentiam retinebunt. Sed aut destituta erunt oīo à natura: vel male se habebunt: ceu nauis vnus palmi, non erit penitus nauis, neque duorū stadiorum. Sed si processerit ad aliquam magnitudinē: quādoque propter paruitatē male faciet nauigationem: quāque propter excessum.

Probat idem per simile in naturalibus: & primo proponit similitudinē. Secundo cum dicit. (Ita & ciuitas &c.) applicat eam ad propositum. In prima parte dicit: quod magnitudinis ciuitatis est aliqua determinata mensura et ad maius et etiam ad minus quam non contingit transgredi secundum rationem, sicut magnitudinis rerum naturalium. Naturalium. n. puta animalium & plantarum est terminus

quodam determinatus ad plus: & etiam ad minus: quæ non est transgredi secundū naturam. Omnia. n. naturalia habent formas determinatas per se: ad quas consequuntur quātitates & passiones determinatæ. Et hoc est quod Aristoteles dicit secundo de anima. omnium natura constantium positus est terminus: & ratio magnitudinis & augmenti. Et hoc quidem contingit videre ad sensum: quoniam vnūquodque istorum si deficiat à magnitudine sibi determinatā ad minus: vel si excedat magnitudinem determinatā ad maius, nō habet propriam virtutem: per quam determinatur. Sed aliquando quidem deficit à natura speciei proprię: puta cum multum deficit aut excedit. Aliquādo autem & si attingat ad naturam speciei, prauę: tamen attingit quātum ad dispositiones: puta cum parum deficit aut excedit: sicut nauis si fuerit vnus palmi, speciei nauis non habebit omnino. Similiter nec si sit duorū stadiorū: si autē habeat aliquā magnitudinem parum deficientē aut parum excedētē magnitudinē sibi naturalē, male se habebit ad operationē eius quæ est nauigatio: aut propter paruitatem: aut propter excessum. Deinde cum dicit.

Ita & ciuitas si ex nimium paucis sit, non est per se sufficiens: sin ex nimium multis sufficiens quidem in necessarijs erit, vt gens: sed non vt ciuitas: remp. enim nō facile est in illis constitui. Nam quis dux eēt tam excessiue multitudinis: aut quis præco non Stentorius.

Applicat simile ad propositū. d. quod similiter ciuitas cū sit à natura inclināte & ratione perficientē quæ imitatur eam habet magnitudinem determinatā ad minus & etiā ad maius. Illa enim quę cōponitur ex paucis ciuibus non est per se sufficiens: sicut nec vicus. Ciuitas autem est cōmunitas per se sufficiens: sicut dictum est prius: ergo illa quæ est ex paucis ciuibus valde rationem ciuitatis nō habet. Illa autem quæ est ex multitudine superabundanti per se sufficiens est sibi in necessarijs ad vitam: sicut regio aliqua: sed nō sicut ciuitas. Ciuitatem. n. oportet habere ordinem quandam ciuilem. Multitudinē autem superabundantem habere ordinem ciuilem aut difficile est valde: aut impossibile: & ideo illa quæ ex multitudine superabundanti est proprie rationem ciuitatis non habet. Sic ergo illa quæ deficit à multitudine determinatā: & illa quę excedit proprie ciuitates non sunt. Nullus enim dux exercitus potest principari multitudini excedenti ad maius sed determinate: nec aliquis est præco qui non habet aliquam magnitudinem vocis: sicut fuit quidam nomine Stentor. Deinde cum dicit.

Quo circa necesse est primam esse ciuitatem illam quæ ex ea multitudine constat: quę multitudine prima per se ipsam sufficiens sit ad bene viuendum in ciuili societate.

Concludit quis est terminus magnitudinis ciuitatis: & primo quis est terminus eius ad minus. Secundo cum dicit. (Recipitur &c.) quis est ad maius. In prima parte dicit quod propter hoc: quia ciuitatem oportet esse per se sufficientem: & per se sufficiens non est ex paucis existēs primam ciuitatem secundum viam generationis qua minor ratio nem ciuitatis non habet: necessarium est esse illam quæ ex tanta multitudine componitur quæ est per se sibi sufficiens ad bene viuendum secundum cōmunicationē ciuilem propter diuersitatem officiorū & artificiorū: qua minor nō esset per se sufficiens. Deinde cum dicit.

Recipitur vero vt ea quæ multitudinem hęc excedit sit maior ciuitas: sed hoc est: vt diximus: infinitum. Quę verò sit huius excessus determinatio ex operibus intelligi facilliter potest.

Declarat quis est terminus eius ad maius: & circa hoc

primo proponit. Secundo cum dicit. (Sunt enim &c.) probat. Tertio cum dicit. (Pater igitur &c.) concludit intentionem recapitulando. In prima parte dicit quod contingit ciuitatem quæ excedit eam quę dicta est secundum multitudinem esse maiorem ciuitatem: sed non contingit excessum esse in infinitum: ita vt quæ magis excedit magis sit ciuitas. Quis autem sit terminus talis excessus: vltra quē non est ciuitas facile est considerare ex operationibus.

Deinde cum dicit.

Sunt enim actus ciuitatis imperantium atque parentium. Imperantis quidem opus est, iubere ac iudicare. Ad iudicandum vero secundum iustitiam, & ad magistratus demandandos secundum dignitatem, necessarium est, vt se inuicem cognoscant ciues quales sint. Quare vbi hoc nō fieri contingit: necesse est vt male res procedant circa magistratus demandandos: & circa iudicia. In vtroque certe horū nequaquam est temere procedendū, quā in nimia multitudine manifeste cōtingit.

Manifestat hoc ex duobus. Secundo ibi. Insuper &c.) In prima parte est intelligendum quod sicut dicitur in primo huius: omnia quæcūque secundum naturam & artem sunt diffinita: sunt virtute quadam & operationes: inquam cum possunt dicuntur: cum autem non possunt: non dicuntur, nisi æquiuoce. Ciuitas vero est aliquid eorū quę secundū aliquid est à natura & secundū aliquid ab arte: & ideo operationē determinatam habet inquam cum potest dicitur ciuitas: cū autē non potest non dicitur. Operatio autē principalis ciuitatis attenditur secundum partem principalem in ea: quæ est ipse principas. Operatio autem principalis principantis est dirigere subditos secundū rationem præcipiendo & distribuendo bona cōmunia & iudicando recte: ad quæ præexigitur cognitio ciuium. Dicit igitur quod ciuitatis sunt aliquę operationes quędam quas exercet per principantes: quædam autem quas per subditos. Operatio autem principantis est iudicare & præcipere recte & distribuere recte principatus: quia iste competunt sibi per virtutem quæ est prudentia quæ est propria ei. Ad hoc autē quod recte iudicet de iustis: & quod recte distribuat principatus & bona cōmunia ipsi ciuibus: necessarium est ipsum cognoscere ciues quales quidem sunt secundum virtutem: & quam differentiam habet inuicem secundum virtutem: vt secundū exigentiam dignitatis virtutis distribuat principatus & iudicet & differenter secundū differentiam dignitatis eorum: aut si vbi non sit secundum hunc modum oporteat distributionē honorū cōmunium & iudicia prauę se habere. Circa. n. ista operari non secundum rationem rectam: sed secundū proprium imperiū periculosum est & iniustum: & tamen hoc necesse est accidere in ciuitate quæ est superabundantis multitudinis. Non. n. omnes ciues à principante bene possunt cognosci: tantā igitur oportet esse multitudinem ciuium ad plus in ciuitate quę recte debet operari: quāta potest à principante cognosci. Deinde cum dicit.

Insuper hospitibus & inquilinis facile est ad remp. repe: cum non difficile sit in tanta hominum multitudine latere.

Probat idem ex secundo sic. In ciuitate superabundantis multitudinis contingit esse multos extraneos & aduenas: & alios non diligentes remp. Extraneis autem & aduenis & non diligentes remp. facile est remp. transmutare propter multitudinem ipsorum. Non enim difficile est latere eorum machinationem propter excessum multitudinis. Magis enim latent male operantes in maiori multitudine quā in minori. Hoc autē est malū ciuitati & cōtra naturā eius: ergo malū & cōtra naturā ciuitatis est ipsum esse superabundantis multitudinis. Deinde cum dicit. Tho. sup Poli. o ij Patet

Patet igitur q̄ hæc est optima determinatio ciuitatis: vt sit maximus multitudinis excessus: quæ sit per se sufficiens ad viuendum: & facile inter se cognosci possit. De magnitudine ergo ciuitatis, determinatum sit in hunc modum.

Inducit conclusionem intentam dicens. Manifestum est igitur ex his quæ dicta sunt: q̄ optimus terminus ciuitatis est excessus multitudinis maximus qui est sufficiens ad per se sufficientiam vitæ: & est facile auxiliabilis & ordinabilis secundum rationem rectam: ita q̄ terminus ciuitatis ad minus accipit à ratione per se sufficente: ad maius autem à ratione bonæ ordinationis. Sic igitur determinatum sit de magnitudine ciuitatis.

LECTIO QVARTA.

De modo agri, vrbis situ, nundinatione & nautica turba,

DE regione autem eadem fere dici possunt. Nam qualis esse debeat, clarum est, q̄ sufficientiam omnes laudabunt. Hanc autem necessesse est feracem esse omnium. Nam omnia in seipsa habere: & nullius indigere sufficientis est.

Postq̄ philosophus inquisit de his quæ supponenda sunt ex parte magnitudinis ciuitatis ciuili: inquit nunc de his quæ supponenda sunt ex parte regionis adiacentis. Et circa hoc primo facit quod dictum est. Secundo cum dicit. (De regione igitur &c.) recapitulat determinata. Regio autem queritur secundum q̄ utilis est ad bene viuendum, ciuilitate. Ad hoc autem oportet ipsam esse quantam & qualē & bene positam. Et secundum hoc diuidit pars ista in partes duas. Quia primo declarat qualem & quantam oportet eam esse. Secundo determinat de situ ipsius cum dicit. (Formam vero &c.) Circa primum ostendit qualem oportet eam esse. Secundo cum dicit. (Multitudinē vero &c.) quātm secundum quantitatem. In prima parte intelligendum est: q̄ cum regio oīs querat per ciues vel vsum ipsorum: oportet ipsam esse proportionatā ciuibus: & dispositionem ipsius querere secundum q̄ competit vsum ipsorum. Et ideo dicit, q̄ illa quæ ad regionem pertinent, proportionaliter se habet his quæ dicta sunt de magnitudine ciuitatis quoad ciues: qualem, n. oportet ipsam esse manifestum est, per se sufficientem vsui inhabitatium. Quilibet, n. regionem talem laudat quæ sufficiens est ad oīa illa quæ sunt necessaria ad bene viuere. Talem autem oportet fertilē esse & ferre omnia ex quibus sustentat natura humana quo ad potum & cibum: & quo ad prohibitionem intemperatię incontinentis. Hoc, n. dicimus per se sufficiens quod oīa habet & nullo indiget. Regionem igitur talem oportet esse secundum qualitatem q̄ possit omnia ferre quæ sunt necessaria ad per se sufficientiam vitæ. Hoc autem potest facere si fuerit temperata secundum qualitates primas: calidū: frigidū: humidū: siccū: quod conuenit ei per conuenientē habitudinē ad figurā celestē & loci dispositionē. Deinde cum dicit,

Multitudine vero ac magnitudine tantam vt queat habitatores ociosos nutrire: liberaliter simul temperateq̄ viuentes. Hoc autem vtrū bene vel non bene dicatur, postea diligentius erit considerandum: vbi de possessionibus & facultatibus mentionem fieri continget: qualiter & quemadmodū se habere erga vsum ipsum oportet. Permulta enim circa considerationem istā dubitationes cadunt, propter trahētes in vtrāq̄ partem vitę excessum: alios ad tenuitatem: alios ad largitatem.

Declarat quātm oportet eam esse: & quia non querit regio vt dictū est nisi secundum q̄ ordinatur ad vitam humanā:

E dicit q̄ oportet esse tantam secundum magnitudinem totius & secundum multitudinem consideratam secundum diuersitatem terræ satiatæ & non satiatæ, consue & pascualis. Et huiusmodi, q̄ hoīes in ea possint viuere secundum q̄ competit homini secundum q̄ homo: hoc autem est secundum virtutē: & ideo tantam oportet esse ipsam q̄ habitantes in ea possint viuere, quæ est directiua eorū ex quibus sustentatur natura: quæ est temperantia & liberalitas. Temperantia quidem secundum q̄ ex ipsa sustentat natura absolute: liberalitas in cōparationem ad alterum. Tantam igitur oportet esse eam, q̄ habitantes possint viuere temperatē nō declinātes ad delicias: & liberaliter nō retracti per tenuitatem. Vtrum autem iste terminus magnitudinis ciuitatis bene assignatus sit vel non, postea considerabimus diligentius: quando considerabimus de possessione & abundantia substantię. Quātm, n. oportet eam esse: & quō ordinare ad vsum, sunt multæ dubitationes & contrarię propter inclinationes naturales ad vtrūq̄ excessum. Horum quidem ad delicias & intemperantiam. Horum autem ad parcitatem: solent, n. frequēter homines in agibilibus. Forte autem & in speculabilibus formare sibi opinioniones secundum inclinationes: vt qui inclinātur ad delicias, opinantur in ipsis summum bonum esse: & diuitias debere queri secundum q̄ faciunt ad deliciandum: & similiter in alijs vt frequenter. Hoc autem eis accidit propter infirmitatem intellectus eorū non potentis supergredi sensum: nec discutere veritatem propter naturæ inclinationem. Deinde cum dicit.

Formā vero regionis non est difficile perscribere: credendumq̄ est in quibusdā rei militaris peritis, asserentibus talem esse oportere: vt ab hostibus quidem non facile inuadi possit: ciuibus autem facilis sit in aliena egressio. Præterea vt hominū multitudinē facile inter se cognosci posse diximus oportere: sic et regio sit subiecta cōspectui, i. vt cognosci & succurri facile possit.

Determinat de situ regionis: & primo in se. Secundo cum dicit. (Vrbis autem &c.) In cōparatione ad mare & aridam. In prima parte dicit q̄ facile est considerare secundum rationē: qualem oportet esse speciem, i. dispositionem vel situm regionis: & conueniens est perusaderi ad hoc ab his qui obseruāt vel dicunt hi qui experti sunt circa ducatum exercitus. Dux, n. exercitus circa dispositionem regionis negociatur & expertus est. Dicendum est igitur secundum q̄ ab ipsis superuasi sumus: quod oportet ipsam esse difficilem adibilem ab impugnantibus & facilem exhibilem ab inhabitantibus: si, n. esset facilis aditus aduersarijs: faciliter destrueret ab eis: similiter & si esset difficilis exitus ipsis: non de facili possent repellere aduersantes: sit autem hoc per habitudinē locorū conuenientē in habitudinē ad montes vel fluuios vel loca prerupta: adhuc oportet multitudinē hominū in ciuitate esse bene conspicuam: ita q̄ quilibet pars si indigeat possit de facili auxiliari à qualibet vel iuuare. Est autem intelligendum: q̄ sicut animal est aliquod vnum cōpositum ex partibus diuersis vnitis in toto: ita q̄ operatio cuiuslibet ad bonū cuiuslibet ordinatur: sicut operatio oculi ad bonū pedis: & illa quæ pedis ad bonum oculi: & sic de alijs: ita & ciuitas est cōmunitas ex pluribus composita: quorum operationes ad bonum sint singulorum ordinabiles sunt: saltē secundum q̄ sunt partes ciuitatis: ita & similiter regionē oportet esse aliquod vnum cōpositum ex pluribus partibus sic dispositis, q̄ quælibet ordinabilis sit ad bonum cuiuslibet: & ideo oportet ipsam esse sic dispositam secundum situm: quod quælibet pars possit auxiliari à qua libet quantum ad defensionem ab aduersarijs: vel quantum ad necessaria vitæ: vel aliquid aliud huiusmodi. Deinde cum dicit.

Vrbis

Vrbis autem situs, si formanda nobis illa est secundum votum, opportune & ad terram & ad mare debet iacere. Vna iam determinatio pmissa est, oportere ad auxilia ferenda cōmunē esse locorū omnium, vnde quaq̄ aptitudinē. Altera ad importationem fructuum. Præterea ad lignorum materiem: & siquid aliud simile opificium regio in se habeat facilem aduectionem.

Determinat de situ ciuitatis in cōparatione ad mare & aridam: & primo facit hoc. Secundo cum dicit. (De nauali aut.) Inquit de potētia & turba nauali vtrū expediat ciuitati vel nō. Circa primum declarat quō oportet ciuitatem esse sitā ad aridam & mare. Secundo cum dicit. (Cōio autē.) mouet dubitationē. In prima parte dicit q̄ si oportet positionē ciuitatis ad votū habere: oportet q̄ bene situe in ordine ad aridā & ad mare: ita vt aliquantulum vtriusq̄ cōicet si possibile est. Et huius vna ratio est quæ dicta est prius: qm oportet ciuitatē bene & facile auxiliabilem esse cōtra impugnantē: hoc autem magis inerit si sit cōis duorū, s. maris & aridę habēs auxiliū ab vtroq̄. Alia autem est: quia oportet ciuitatē sustentari ex fructibus regionis proprię vel alterius: qd nō potest fieri nisi deferant ad ipsam: facilius autem deferunt: si fuerit cōis maris & aridę. Iterum materia lignorū & si aliqd aliud tale sit: quod inueniat in regione necessariū ciuitati, expedit q̄ possit de facili deferri ad ipsam: hoc autem fit si fuerit cōis maris & aridę: & ideo expedit eā esse cōem vtriusq̄ istorum. Deinde cum dicit.

Cōmunio autem maris vtrū utilis sit ciuitatibus vel damnosa, permulta sunt disceptationes.

Mouet dubitationem de propinquitate ad mare: & proponit primo circa hoc dubitationem antiquorum. Secundo cum dicit. (Nam &c.) prosequitur ipsam. In prima parte dicit q̄ de propinquitate & cōmunicatione ciuitatis ad mare: vtrum expediat ciuitatibus bene gubernantibus & rectis bene legibus, multi dubitāt, multas adducētes rationes ad vtrāq̄ partem. Deinde cum dicit.

Nam & frequentare aduenas quosdam alienis educatos legibus inutile putant, ad rectam ciuitatis disciplinam: & turbam popularē multiplicari ex vsu maris transmittentibus & recipētib; negotiatorum multitudinem contrarium esse dicunt rectæ ciuium institutioni.

Prosequitur eam & primo tangit nocumenta quæ accidunt ex ipsa. Secundo cum dicit. (Quod igitur &c.) vititates maiores cōsequentes. Tertio cum dicit. (Sibi, n. &c.) docet vitare nocumenta ex propinquitate possibilis contingere. In prima parte tangit duo propter quæ videre q̄ non expediret ciuitatē esse propinquam mari: necesse, n. cōuenire multos institutos vel instructos in alijs legibus & exercitijs in alijs cōsuetudinibus: sicut videmus nunc de omnibus ciuitatibus & villis propinquis mari: nutriti autem in alijs legibus & exercitijs in alijs consuetudinibus, distrahūt ciues ab obseruantia propriarum legum: & ab his ad quæ sunt assueti propter cōicationem & conuictum: ex conuictu enim formantur mores: hoc autem inconueniens est ciuitati & corruptiuum reip. ergo non expedit eam esse propinquam mari. Secundo est: qm in ciuitate propinqua mari necessarium est aggregari multitudinem nociuā reip. ppter opportunitatem, n. maris emittētes in quibus superabundant, & suscipiētes in quibus deficiunt, necesse est subintrare multitudinem negotiatorum seu mercatorū: talis autem multitudo cōtrariat ad bene gubernare: quia lex ipsorū facit diuitias magis esse p̄ciosas virtutē: quare cōtrariat rectę reip. & ideo nō videt expedit eam esse propinquam mari. Deinde cum dicit.

Quod igitur si ista nō contingant, melius sit & ad securitatem & ad copiam rerum necessariarum communionem maris habere urbem & regionem, non est obscurum.

Arguit in oppositum tangens vititates prouenientes ex propinquitate: & primo proponit eas. Secundo cum dicit. (Nam ad facilius.) manifestat eas. In prima parte dicit q̄ non immanifestum est: q̄ multo melius est regionē esse propinquam mari vsq̄ ad aliquid & propter maiore abundantiam necessariarum ad vitam: et ad securitatem maiorem ipsius: si possent prædicta inconuenientia vel nocumenta vitari. Deinde cum dicit.

Nam ad facilius ferendum hostes peropportuna facultas succurrendi auxiliandiq̄ suis terra & mari esse debet, & ad nocendum inuadentibus: si non vtrinq̄ possibile. At altera ex parte magis existit amborum participantibus: & quæ apud eos non existunt importari, & quæ superabundant deportari, ex necessarijs est.

Manifestat & primo primum dicens ciuitatem si non debeat seruire: oportet sic esse dispositam q̄ faciliter & sine damno possit sustinere impetus debellantium: ad facilius autē ferre ipsos: et cum minori damno facit, q̄ possint se iuuare contra eos per mare et per terram: etenim si non possunt ledere eos qui sic debellant: tñ secundum alteram magis poterunt: si cōicent ambobus: ab arida enim iuuabunt se in mari & a mari in arida contra eos. Expediens est igitur eam cōicare mari. Deinde cum dicit.

Sibi, n. ipsi mercabilem, non alijs ciuitatē esse oportet: qui autem oibus mercatū apud se præbet: hi faciūt questus cupiditate. Quod si non expedit ciuitati hanc cupiditatem habere: neq̄ mercatum certe huiusmodi debet recipere.

Docet vitare nocumenta quæ videntur sequi ex dicta cōmunicatione. Duo autem illa q̄ tangebatur ad vnum videbantur reduci: q̄ enim aliqui nutriti in alijs legibus: aut multitudo negotiatorum aduenientium per mare noceant ciuitati: hoc est in quantum distrahūt ciues ab ordine ciuili: et ideo simul docet vtrāq̄ vitare. Et circa hoc duo facit: quoniam primo inquit vsq̄ ad quantum querenda est in ciuitate negociatio. Secundo cum dicit. (Nam et nunc.) docet vitare prædicta nocumenta. Circa primum est intelligendum: q̄ negociatio in ciuitate queritur propter cōmutionē necessariarum ad bene viuendum: huiusmodi autem cōmunitio queritur propter per se sufficientiā vitæ: et ideo negociatio in ciuitate vsq̄ ad hoc querenda est per se: quod facit ad per se sufficientiā ipsius et nō amplius: sicut ea quæ sunt ad finem queruntur secundum q̄ competent fini: et propter hoc non est querenda propter alios principaliter. Dicit igitur q̄ ciuitatē quæ nō sibi sufficit in omnibus ad bene viuendum expedit esse negociatiuā sibi: hoc est secundum q̄ facit ad per se sufficientiā ipsius: sed non alijs, i. non ad per se sufficientiam aliarum ciuitatum vel regionum principaliter. Illi autem qui exhibent se negociatiuos ad omnes quasi facientes forum omnium in propria ciuitate, faciūt hoc gratia acquisitionis diuitiarum: nimis reputates diuitias p̄ciosas: quod est nociuū reip. rectę. Ciuitatē igitur illam quam nō oportet participare acquisitionē superfluarū diuitiarū: non oportet recipere supercedentē multitudinē negotiatorū: sed tantā quantā facit ad per se sufficientiam vitę. Deinde cum dicit.

Nam & nunc quidem videmus multis regionibus & ciuitatibus stationes ac portus opportune iacere: vt neq̄ intra urbem sint: neq̄ valde

Tho. sup. Poli, o iij distantes:

distantes: murisq; circumdari, & alijs huiuscemodi munitiōibus. Clarum est enim qd siquid boni proueniet ex tali cōmuniōe: ciuitas id bonū suscipiet: sin aliquid mali: caueri ab eo facile erit per leges iubentes ac determinātes, quos oportet: & quos non oporteat, inuicem admisceri.

Docet vitare nocumēta prādicta: dicens qd sic faciendum est in ciuitate bene ordinanda circa cōiunctionem ad mare: sicut videmus fieri & existere in regionibus & ciuitatibus bene ordinatis & propinquis ei: sicut autem videmus qd in talibus & regionibus & ciuitatibus municipiū ciuitatis distātia quandā habet à mari: ita vt suburbia & portus in qbus recipiunt negociatores sint disposita apte inter ciuitatē & mare: ita vt ipsa ciuitas nō occupetur à mari: nec sit valde longe ab eo: sed sint muri & aliq; munitiōnes puta turres vel castra interiacentia ciuitati & suburbio: consimiliter faciendū est in ciuitate sienda ad votū si possibile sit. Manifestum est, n. qd si ita se habeat & mare fuerit sic propinquum ciuitati vt dictū est: qd si aliquod bonum possit cōtingere ppter cōiunctionem ad mare inerit ciuitati sic disposita: si autem ad nocumētū possibile sit euenire: id cauendū est per leges diuersas determinantes: quos oportet recipere ad municipiū: & quos nō oportet & vsq; ad qd & qbus oportet cōiungi p mercimonia & qbus non & qūo. Sic igitur apparet qd ciuitatem esse cōiunctam mari oīo non expedit: tū ppter dicta nocumēta quae Arist. tangit: tum qd magis egrotatiua esset: & ppter alia multa: nec etiā expedit eā esse nimis remotā: multas, n. ab eo recipit vtilitates sicut ipse tēgit: & sic medio mō expedit eā poni ad mare vt vtilitates qd à mari sunt idē recipiat de facili: & cōmoditates possit vitare. Deinde cū dicit.

De nauali autem potentia qd melius sit eam habere vsq; ad aliquam quantitatē, manifestum est: non solum enim sibiipsis, sed finitimis quibusdam oportet & auxiliari posse: & esse terrorem, quemadmodum terra: sic etiam mari.

Inquiri de potentia & turba nauali quō ciuitas se habet ad eas: & circa hoc duo facit. Primo, n. manifestat qd potentia naualis vsq; ad aliquē terminum expedit ciuitati. Secūdo cum dicit. (Turba vero &c.) Ostendit qd turba naualis non debet esse pars ciuitatis: quāuis necessaria sit. Circa primū primo ostendit qd potentia naualis expedit ciuitati. Secūdo cum dicit. (Magnitudo autem &c.) declarat vsq; ad quem terminum. In prima parte dicit qd de potentia nauali quae ordinat ad bellum per mare, manifestum est qd optimū est ipsam inesse ciuitati bene ordinatae vsq; ad aliquem terminum multitudinis: quā expedit ciuitatem nō solum sibiipsis viuere: sed etiam ad alios: puta vicinos, debellādo eos si iustum sit eis seruire: aut prohibendo insultus eorum si velint debellare iniuste. Quapropter oportet qd sint terribiles eis, & possint sibi auxiliari multipliciter cōtra eos. Hoc autem erit si habeant potentia: sicut p terrā pedestrē: ita p mare nauale. Expedit igitur ciuitati potentiam habere nauicā. Deinde cum dicit.

Magnitudo autem ac multitudo huius potentiae ad mores ciuitatis erit accommodanda: nā si ea fuerit ciuitas quae magnam praestantiam auctoritatemq; habere conueuerit: necessarium erit hanc potentiam rebus esse conformem.

Declarat vsq; ad quid dicens qd de multitudine & magnitudine potentiae naualis vsq; ad quem terminum expedit ciuitati considerandum est inspiciendo ad vitā, i. ad finē per se intentum in ciuitate. Illud, n. quod ordinatur ad finem intentū querendum est: in quantum vtile est ad ipsum & non amplius. Si igitur finis alicuius ciuitatis sit vita ducalis & ciuilis: hoc est finis ad quem ordinatur duca-

tus exercitus, s. subiugare alios et ciuilitate regere illos: tūc potentia naualis debet esse cōmensurata: ita vt tanta sit vt per ipsam & pedestrē potentia possint debentes sibi seruire debellare: & insurgentes in eos repellere: non maior neq; minor fm qd possibile est. Deinde cum dicit.

Turba vero nauicā, & huiusmodi hominum multitudinem non necessarium est ciuitatibus existere: nulla enim ciuitatis pars huiusmodi homines esse debet: nam pugnatōres qui naues conscendunt, ingenui sunt homines: terra quoque militare consueti: hi praesunt nauali turbae & imperant.

Declarat qd turba nauica nō debet esse pars ciuitatis: quod primo facit. Secundo cū dicit. (Existente vero multitudine &c.) declarat qd est necessaria ei. In prima parte dicit: qd multitudinem hominum quae est circa turbā nauale non expedit inesse ciuitatibus sicut partē: neq; ipsos nauicos oportet esse partē ciuitatis: super excessiuos, n. in iniurijs & qui volunt esse liberi omnino à subiectione quacūq;: & qui sunt pedestres ad virtutem deficientes ab ipsa nō debent esse pars ciuitatis: quoniam illos qui sunt pars ciuitatis oportet esse non iniuriosos, & subijci in parte, & ordinabiles ad virtutem. Nauica autem turba quae dominatur nauigio & obtinet ipsum huiusmodi est: quia iniuriosa est & subijci non vult & deficit à virtute, sicut frequenter & in pluribus: ergo non expedit eam esse partem ciuitatis. Deinde cum dicit.

Existente vero multitudine tenuis fortunae hominum qui circa nos habitant: & agricolarū qui in regione rem rusticam exercent, necessarium est abundantiam esse nauarum: videmus etiam nunc istud fieri in quibusdam ciuitatibus: ceu Heracleotē multas implent triremes, vrbē possidentes magis exiguam qd ceteri.

Declarat qd multitudo naualis necessaria est ciuitati dicens, qd cum in ciuitate sit multitudo seruorum & tenuiorum hominum: necessarium est in ipsa existere multitudinem agricolarum excolentium terram regionis & multitudinem nauarum. Et hoc quidem apparet per inductionem. Sic enim videmus in pluribus ciuitatibus bene ordinatis: & specialiter in ciuitate Heracleotarum. Quāuis enim ciuitas eorum sit contractior, i. minor secundū multitudinem: multis alijs multas possunt de viris nauicis ordinatis ad bellum implere triremes, i. naues trium ordinum remorum. Deinde cum dicit.

De regione igitur, et portibus, & vrbibus & mari, & nauali potentia, in hunc modū determinatum sit: de multitudine quoq; ciuitatis: quam determinationē habere decet prius dixeramus.

Recapitulat determinata: dicens qd iam in precedentibus dictum est de regione, quātam et qualem oportet eā esse: et de portu et ciuitate quā se debeat habere ad mare: & de potentia nauica quod necessaria est ciuitati & vsque ad quid. Prius autem dictum fuit de multitudine ciuili quantam oportet eam esse, et vsque ad quem terminum expedit ciuitati bene ordinatae.

LECTIO QVINTA.

Quales esse debeant qui ciuitatem incolunt & regunt.

Nunc autem quales natura ciues esse oportet à nobis dicitur: forsan vero id deprehēdet quis si inspiciat ad ciuitates graecorum: quae bene gubernari dicuntur: & ad totum terrarū orbem: vt a gentibus varijs incolitur.

Postq

Postquam philosophus de ciuili multitudine determinauit: transit nunc ad inquirendum quales fm naturam oporteat esse gubernantes recte: & circa hoc primo praemittit intentionem suam cum ordine cōsiderandi. Secundo cum dicit. (Nam quae frigidas &c.) prosequitur. Tertio cum dicit. (De hominibus igitur &c.) recapitulat dicta. In prima parte ipse dicit qd determinato de his quae supponenda sunt ex parte magnitudinis ciuitatis in generali: restat consequenter dicere quales fm naturalem dispositionem oporteat esse futuros bene gubernantes quod secundo proponatur prius inquirendum. Fere autem fiet hoc manifestū: si aliquis voluerit cōsiderare inspiciendo ad ciuitates Graecorū quas dicimus bene gubernare: & etiā ad totum orbem terrarū: fm qd est occupatus gentibus & ciuitatibus considerando dispositiones naturales earum: ex istis enim aliquā poterit concludi intentū. Deinde cū dicit.

Nam quae frigidas regiones incolunt gentes: & quae per Europam, animo quidem abundant: ingenij vero & artificij parum habent. Quapropter in libertate magis perseverant: disciplinam vero reipublicae difficulter recipiunt: ac finitimis dominari nō possunt. Quae vero Asiae incolunt, ingenio & arte abundant: sed animositatem nō habent: propter quod & parere dominantibus, & seruire perseverant.

Prosequitur & circa hoc primo praemittit diuersas dispositiones regionum ad gubernandum. Secundo cum dicit. (Paret igitur &c.) Ex hoc inferi intentum: & circa primum adhuc primo tēgit: qui sunt inepti ad gubernandum naturaliter. Secundo cum dicit. (At Graecorū genus.) qui sunt apti magis. Circa primum est intelligendum, qd quāuis intellectus per se nō cōiicit corpori in operatione sua: cōiicat tamen corpori cōicanti fm commentatorem libro de Anima. Quicquid enim intelligit in fantasmatibus sensibilibus intelligit: quia cum speculatur necesse est simul fantasma aliquod speculari. Fantasmata autem in actu sensibilia sunt in actu: sicut dicitur tertio de anima. Sensibile vero in actu & sensus in actu sunt vnum in actu: & ideo secundum diuersam dispositionem sensus in actu diuersimode disponitur intellectus ad intelligendum. Sensus autem in actu diuersimode disponitur secundum diuersitatem organi & spiritus: specialiter in subtilitate & grossitate: in quo primo videntur sigillari formae sensibilium. Et ideo fm diuersitatem spiritus in grossitate & subtilitate: & alijs huiusmodi diuersimode disponitur intellectus ad intelligendū: ita vt qui habet spiritum subtiles & claros bene representatiuos formarū sensibilium bene nati sunt intelligere. Qui autem grossos & turbidos prae. Multitudo etiā spiritus naturalis & sanguinis: & per consequens caliditatis facit homines robustos. Robur enim facit spiritus fm philosophū libro de somno. Et multitudo calidi animosus & excessiuos: quia calidum maxime actiuum est inter qualitates. Habitantes autem in regionibus calidis caliditate regionis poros aperiente exhalat humidum trahens secum calidum intrinsecū: & ideo sunt pauci sanguinis & caliditatis. Spiritus autem & si paucos habeat, claros tamen & mundos habent: & ideo bene intellectui sunt. Habitantes autem in frigidis frigiditate extrinseca poros concludente fortificatur calidum interius: & sunt fortis digestionis & plurimo indigent cibo. Spiritus autem multos habent propter multitudinem calidi: grossos tamen propter grossitatem & multitudinem alimenti: & propter minorem exhalationem. Et ideo propter abundantiam caliditatis & sanguinis animosus sunt: propter grossitatem autem spirituum & turbulentiam minus intellectui. Qui autem habitant in temperatis regionibus medio modo se habent inter istos mediocriter dispositi ad animositatem & ad operationem intellectus. Hoc supposito: di-

cit quod habitantes in regionibus frigidis: & circa Europam quae est regio protensa ad aquilonem in parte remota à via solis sunt naturaliter animosi propter abundantiam sanguinis & caliditatis propter causam dictam: in intellectu autem speculatio scilicet & arte: hoc est intellectu factiuo inueniuntur deficientes magis: & ideo quia animosi sunt & potentes libere viuunt in regionibus proprijs: potentes & audaces repellere insultus insurgentium: nesciunt autem bene gubernare nec principare vicinis propter defectum intellectus & prudentiae: quae requirunt ad bene gubernandum & principandū recte. Habitantes autem in regionibus calidis: & circa Asiae: quae est regio protensa ad meridiem prope viam solis: bene intellectui sunt & artificiosi multum fm animā propter subtilitatem & mundiciam spirituum in eis causa praedicta: tñ timidi & sine animositate sunt pp defectū sanguinis & caliditatis naturalis: & ideo subiecti sunt & seruiunt alijs nō audentes nec potentes repellere debellantes: nisi forte quicquid per fraudē & dolū excogitata per intellectū quem habent subtilem. Deinde cū dicit.

At Graecorum genus vt mediam regionē locorum sortitum est: sic etiam amborum est particeps: nam & animosum & ingeniosum est. Ex quo fit, vt in libertate degat: & disciplinam reipublicae optime recipiat: & vnus respū. constitutionem sortitum, imperare omnibus possit. Eandem quoque differētiā habent Graecorum gentes inter se: quaedam enim habent naturam ad vnum illorū: quaedam vero permixtae ac temperatae sunt ad vtrāq; illarum potentiarum.

Declarat qui sunt magis apti dicens qd illi qui medium locum tenent inter praedictas regiones Europam & Asiae sicut genus Graecorum: sicut medium tenent fm locum: ita & fm dispositiones. Non enim tantum est frigidum apud eos: sicut in septentrione: nec tantum calidum sicut apud eos qui circa Asiae: & ideo temperati existentes fm calidum et frigidum ambobus participant: sunt enim intellectui: minus tamen qd qui circa Asiae: et etiam animosius qd qui circa Europam: & ideo permanent liberi in regione sua potentes & audentes aliquāter repellere debellantes: bene etiam nati sunt gubernare inter se & principari alijs fm aliquam vnam rempub. propter vigorem intellectus & rationis in eis. In ipsa etiam regione Graeciae inuenitur differētia gentis alicuius ad alias in eadem regione quae totius Graecorū ad duas praedictas: ita qd in aliqua eius parte habitantes habent naturā quasi vnus membri vel dispositionis vnus: puta quia accedunt ad septentrionem magis inter Graecos: magis animosi sunt inter ipsos naturaliter. Habitantes autem in alia parte alterius dispositionis sunt: sicut habitantes in parte propinquiori Asiae magis intellectui sunt inter eos. Alij autem sunt bene mixti siue proportionati ad vtrāq; potentias istas scilicet intellectuam et animatiuam: sicut illi qui magis accedunt ad medium per aequē distantia. Sed contra ista argueret aliquis rationabiliter: quod cum ea quae sunt naturalia semper vel in pluribus eodem modo se habeant: sed graeci sunt nati principari alijs: non autem illi qui circa Asiae vel Europam: sequeretur, quod graeci semper vel in maiori parte principarentur alijs & alijs non ipsis: cuius cōtrarium apparet ex historijs antiquiorū: Chaldae enim et Persae qui sunt circa Asiae multo tempore dominati sunt ipsis & vicinis eorum monarchiam tenentes. Si militer Romani qui circa Europam sunt plurimo tempore dominati sunt Graecis qd e contrario: diuturnior enim fuit monarchia Romanorum qd Graecorū. ergo videtur qd ipsi non sint nati principari alijs: sed magis e contrario. Ad hoc est intelligendum qd dispositiones naturales rerū naturalium quae sunt hic reducuntur in dispositionem celestē: sicut dicit philosophus in primo meteororū dicens. Tho. sup Poli. O iij Est

Est autem ex necessitate cōtinuā iste mundus superioribus lationibus: vt omnis sui virtus gubernetur inde. vnde motus principium omnibus illam causam putādum esse. & hoc satis ostendit octauo Philosophorum. Dispositio autē cōstitutis per comparationē ad ea quę sunt hęc duplex est. vna communis quę attēditur s̄m propinquitatem vel remotiōnē a via solis qui maxime mouet ista inferiora. Et s̄m hoc quidam hic existētes sunt calidi: quidam frigidi: quidam temperati: & inclinatur ad ea ad quę ista disponunt: quātum esset de inclinatione naturali græcorum in tali dispositione magis temperati essent natura & magis attingerēt ad vtrumq; dictorum prius, scilicet animositatē & intellectū proportionaliter: & magis nati essent gubernare & principari alijs & septētrionales magis animosi deficientes intellectu: qui autem circa Asiam contrario. Alia autē est dispositio cęlestis in ordine ad ea quę sunt hic: quę attenditur s̄m figuram stellarum erraticarū ad seinuicē & ad fixas: & in ordine ad ea quę sunt hic: & ista dispositio vel ista figura cōtinuē alia & alia est aliquo modo: quamuis non sensibilibiter hoc appareat: et respectu alterius & alterius loci alia & alia: ita q̄ si respectu huius regionis sit nunc talis figura cęlestis: cōsequēter in alio tempore erit alia: & si respectu huius regionis sit talis: respectu alterius erit alia. Si igitur aliqua dispositio in sit alicui ciuitati vel regioni ex tali figura cęlesti durāte figura inerit dispositio illa naturaliter: & s̄m hunc modū potest dici q̄ græci ex figura cęlesti tali aliquando nati fuerunt bene gubernare & principari alijs: aliquando autē alijs: puta Chaldei vel Romani: & si ista figura non permanet nunc: nunc non sunt nati ad eadem: sed ad alia s̄m existentiam figurę nunc existentis. Vterius etiā intelligēdum est q̄ dispositio ciuitatis vel regionis naturalis non tantum consideratur ex figura cęlesti absolute: sed etiam ex dispositione partium regionis vel ciuitatis s̄m habitudinem quam habet ad mōtes vel mare vel loca paludosa vel munda. Virtus enim figurę cęlestis non recipitur in contento nisi mediante continente proximo. Et s̄m hoc potest contingere q̄ quamuis aliqua ciuitas vel regio sit frigida naturaliter & inclinatur ad ea quę disponit frigidum: quantū est ex dispositione figurę cęlestis cōmunis: tamen s̄m dispositionem regionis per cōparationem ad montes vel mare contingit eam esse calidam excellenter: aut etiam temperatam vel contrario. Ex quo contingit q̄ quamuis existentem in aliqua regione non inclinatur ad gubernandum bene ex figura cęlesti communi: tamen ex speciali dispositione ipsius hoc potest ei contingere. Tertio est intelligendum q̄ virtus cęlestis cum sit materialis & corporea: intellectus autem immaterialis & separatus non agit per seipsum: sed tantū per accidens in quantum dependet ex sensu: & ideo intellectus & voluntas nō necessitatur in operationibus suis a virtute cęlesti per se. Vnde potest contingere q̄ quamuis aliqua ex virtute cęlesti vel naturali dispositione non inclinatur ad gubernandum: nec ad operationes intellectus vel virtutis: si tamen per electionem intendat studio sapiētie & exercitio virtutum, contingit eos esse intellectiuos & bene gubernantes: & contrario si bene nati ad ista dent se ocio & exercitio in malis operationibus, efficiētur insipientes et male gubernantes, & serui aliorum sicut. Et hoc forte fuit vna causa destructionis regni Romanorum & Græcorum: tenentes enim monarchiam viuētes in tranquillitate dederunt se ocio & voluptatibus carnalibus & avaritię, nolentes vacare sapiētie: & ideo facti minus intelligentes & minus exercitati in actionibus ciuilibus et bellicis, nō poterūt gubernare nec principari bene alijs: et ideo rebellauerunt subiecti ipsis nesciētib; et impotētib; obuiare. Per prædicta apparet solutio ad obiectū. Deinde cū dicitur:

Patet igitur, q̄ oportet & intelligentiam & vigorem animi natura existere illis, qui futuri sint idonei quos legum positor ad virtutē instituat.

E Infert ex præcedētib; quales nati sunt bene gubernare & principari: & primo facit hoc. Secundo cum dicit. (Nam quod de &c.) manifestat hoc ex dicto quorūdam. In prima parte dicit q̄ quia græci bene gubernāt & principantur alijs naturaliter: quia animosi sunt & bene intellectiuī, asiani autē serui sunt aliorum: quia inanimosi sunt: quamuis vigeant intellectu. Septētrionales autē alijs non principantur: quia deficient intellectu quamuis sint animosi. manifestum est: q̄ oportet eos esse de numero legistratorum qui debent esse boni ductores ad virtutem & bene gubernare inter se & principari alijs esse animosos: vt possint malos compescere & debellantes impugnare: & bene intellectiuos vt sciant se dirigere & alibi in operationibus. Deinde cum dicit.

Nam, quod de custodibus aiunt quidā oportere, vt beniuoli sint erga notos: erga ignotos vero, infesti. Vigor animi est qui beniuolentiam facit: illa est enim potentia animę: per quam amamus: ac beniuoli sumus. Cuius rei signum est, q̄ magis irritatur animus contra familiares & amicos, q̄ contra ignotos: si contemptum se putet. Quapropter Archilocus recte cū amicos incusaret, ad animū loquitur, inquiens. Nō tu quidem ab amicis lanceis trāsfixus es. Quod dominatur & quod libertatem seruat, ab hac potētia animi existit, dominus enim & inuictus est animus.

Probat hoc ex dicto quorūdam: & circa hoc primo ex parte illius dicti ostendit intentum. Secundo cum dicit. (Nec bene se habet &c.) Reprobat alteram partem eiusdem dicti. In prima parte dicit q̄ illud quod quidā dicunt ostendit q̄ oportet bene gubernantes esse animosos. Dicit enim q̄ oportet custodes aliorum & principantes esse amicos notorum: ad ignotos autem syluestres & duros magis. Signum autem primi est: quia animus hominis magis attollitur colloquendo & bene faciendo reputans se debere, magis reputari ab eis respectu notorum & consuetorum q̄ respectu ignotorū putans se paruipendi. Notus enim & consuetus magis reputatur amicus: ignotus autem quasi non amicus: & ideo disponitur homo ad notum & consuetum sicut ad seipsum: ad ignotos autē sicut ad inimicū. & propter hoc sicut quilibet reputat seipsum & magnipendit: ita vult reputari & magnipendi ab amicis & noto, ab inimico autē & ignoto putat non reputari ē paruipendi. Non autem q̄ custodes oportet esse amicos: quia animus, & voluntas est quę facit homines amicos inuicem: hæc enim potentia principium est dilectionis. Propter quod Archilocus querelans de amicis disputat ad animum quasi ad amicum dicēs, q̄ homines nō sustinent vulnerationes a lanceis ab amicis: sed bona magis. Amare enim est velle alicui bonū propter ipsum. Velle autem est actus voluntatis, ergo et diligere. Inclination autem ad principandum et ad actus libertatis est ab ista potētia oibus qui ad hoc inclinatur: principatuum enim et inuincibilem et liberum dicimus animum: quia principari primo et per se est agere, immediatum autem principium agēdi in nobis est animus siue voluntas, et ideo animus est principatuum quid. Libertas autē est quę in natura intellectiua per virtutem eius quod principale est in ea, et intrinsecum agit in finem proprium s̄m illud idem. Agere autē in natura intellectuāli ad finem proximo cōpetit animo et voluntati s̄m Arist. nono Methæ. Et ideo libertas est virtus quędam voluntatis in ordine ad intellectum præcedentem et finem sequentem. Si igitur animus est s̄m quem principamur et liberi sumus, et animus est quo amamus quod competit principantibus et custodibus: vt iam dictum est: cōuenienter dictū est quod principantes oportere esse animosos. Deinde cum dicit.

Nec

Nec bene se habet dicere, q̄ aduersus ignotos debent esse infesti: nam aduersus neminem esse tales oportet. Neq; sunt magnanimi hoies natura infesti: nisi contra iniuriantes: hoc autē magis cōtra notos familiaresq; patiuntur, si iniuriatos sibi existimant. Et hoc non sine ratione contingit. A quibus enim deberi sibi beneficium expectant, ab eisdem nō solum priuari beneficio: sed insuper se lædi putant. Vnde in prouerbio dicitur: fratrum cōtentiones & irę sunt acerbissimę: & qui se nimium amant: hi se nimium oderunt.

Reprobat alteram partem dicti aliorum dicens, q̄ nō conuenienter dicunt in eo quod aiunt, q̄ principates vel superiores in ciuitate oportet esse infestos & diros ad ignotos: non enim expedit ad aliquem hominem bonum esse tales: quia factio et verbo expedit magis se reddere amabilem: viri etiam magnanimi qui sunt digni principari non sunt seueri seu diros nisi contra iniustos: quia nō expedit eos esse diros, nisi eis qui contrariantur eis s̄m, q̄ huiusmodi. Ipsi autem s̄m q̄ huiusmodi virtuosi sunt vel debent esse: magnanimitas enim est ornatu virtutum: vt dicitur quarto Ethic. Virtuti autem contrariatur malitia seu iniustitia s̄m q̄ iniustitia se extendit ad omnem malitiam. Magis autem duri sunt ad notos seu amicos si fuerint mali, siue putent se iniuste pati ab eis: & hoc rationaliter faciunt: si enim ab amicis iniuste patiuntur, nocumētum reportant ab eo a quo credebant se iuari debere, & ipso priuantur: propter quod indignantur magis: amicus enim est velut alter ipse: vt dictū est. Et ideo sicut aliquis ad seipsum disponitur: ita ad amicū. A seipso autē expectat vnusquisq; bonum & nō nocumētum, propter quod & ab amico: vnde si putet reportare nocumētum: indignatur. & quanto magis amicus: tanto magis creditur teneri ad beneficentiam. Et ideo dicitur prouerbialiter q̄ fratrum inimicitia crudelis est valde: & q̄ illi qui valde diligunt seinuicem fiunt valde inimici ex casu: sicut eadē sunt calidissima & frigidissima sicut dicit Arist. quarto Methæ. Dicimus enim de magno amico magnum inimicum fieri. Sic igitur non expedit magnanimitatem vel principantem esse agrestem ad aliquem: nisi ad iniustū: & magis si fuerit amicus prius. Deinde cum dicit.

De hominibus quidem igitur qui in reperiuntur: & quot esse oportet: et quales natura: et de regione quantā & qualē, fere determinatum est. Non enim eadē certitudo quærēda est in his quę per rationes: & in his quę fiunt per sensum.

Recapitulat dicens q̄ de viuētib; in ciuitate determinatum est quot oportet esse s̄m multitudinem in ciuitate ordinata & quales s̄m naturalem dispositionem. Iterum de regione dictum est quantam & qualem oportet eam esse ad bene habitandum in ciuitate per rationes versimiles: & concordantes sensui. Non enim eandem certitudinem oportet querere eorum quę sunt manifesta ratione sola non conueniente vsq; quę sensui: & eorū qui conueniunt cum sensu.

LECTIO SEXTA.

Sex esse sine quibus ciuitas consistere non potest.

Cum vero, vt aliorum s̄m naturam cōsistentium non hæc sunt partes totius cōsistentiæ sine quibus totū esse nō possunt: palā q̄ nec ciuitatis ponendum est esse partes, quęcunq; ciuitatibus existere necessario oportet: nec alterius cuiusquam cōsistentiæ: ex qua sit vnū aliquid genus.

A Postquā philosophus inquisiuit de his quę supponenda sunt ad rempub. rectam ex parte materię remotę. Inquirat nūc de his quę supponenda sunt ex parte materię propinquę. Ciuitatis autē materia propinqua est duplex. Vna proprie sicut liberi principantes & subiecti qui attingunt ad ciuitatem. Alia autem domus et edificia ciuitatis & regionis quę magis se habent in ratione organi. Diuiditur igit pars ista in duas: quia primo inquirat quę sunt partes ciuitatis proprie dictę. secundo de edificijs & domibus & dispositione ciuitatis & regionis cum dicit. (Vrbs autem &c.) Adhuc in prima parte ostēdit primo quę sunt necessaria ad cōsistentiam ciuitatis. Secundo cū dicit. (Determinatis autem &c.) inquirat quę eorū sunt partes ciuitatis. Circa primum adhuc ostēdit q̄ non omnia quę requiruntur ad cōsistentiam ciuitatis sunt partes ipsius. Secundo cum dicit. (Cum vero &c.) declarat quę exiguntur ad cōsistentiam eius. Primum ostēdit duabus rationibus. Secundo ponit. ibi. (Vnū enim &c.) In prima parte dicit sicut est in his quę sunt & constant s̄m naturam, ita in ciuitate quę est a natura inclinante & ratione perficiente. In his autem quę sunt et constant natura, non omnia quę requiruntur ad cōsistentiam ipsorum sunt partes illorum: sed quędam sunt sicut materia. quędam autem ad ornatum: & quędam ad alia: sicut in animali alimentum & humores non sunt partes in actus: sed sicut materia, pili autē ad ornatum sunt seu ad protectionem. Sudores autem sicut decidentia a natura, ergo manifestum est q̄ neq; ciuitatis: neq; cōmunicationis alterius cuiuscunq; ex pluribus ex quibus sit aliquid vnum ratione omnia dicenda sunt partes sine quibus non existunt. Deinde cum dicit.

Vnum enim quid et cōmune esse debet comunicantibus, siue æquale, siue inæquale suscipiant: ceu si alimētum id sit: siue agri quantitas: siue aliud tale. Sed quando hoc gratia huius: hoc autem non gratia nihil in his commune: sed aut huic quidem facere: huic autem accipere. Dico autem veluti organo omni ad id opus quod fit: & opificibus. Domui enim ad ædificatōrē nihil est quod fiat commune: sed est domus gratia edificatorum ars. Quapropter possessione quidem indiget ciuitas: nulla tamen pars ciuitatis est possessio. Multa vero animata sunt possessionis partes. Ciuitas autem cōmunitio quędam est similitudinē, gratia vitę, vt maxime fieri potest, optime.

Ponit secundam rationem ad idem quę est hæc: omniū partium per se alicuius totius est ad vnum cōe: per quod determinatur & sunt: & hæc est forma totius. Et ad hoc attingunt omnes siue equaliter siue inæqualiter per transmutationem factam ad illud ex aliqua materia siue illa sit alimentum: sicut in animalibus et plantis: siue multitudo hominum in regione: siue in ciuitate: vel aliquid aliud sicut in quibuscunq; alijs: quando vero aliqua plura sic se habent q̄ vnum est gratia alterius vt finis, alterum autem est sicut finis ipsorum nō est aliquid vnum cōe s̄m rationem: sed ad alterum istorum pertinet attingere aliquod principaler. Ad alterum autem attingere accipiedo virtutem ab alio sicut se habet organum ad opus factum: & ad agens principale: quibus nō est aliquid commune s̄m rationem: sicut domui & edificatori nihil est commune s̄m q̄ huiusmodi: sed ars edificatoria & organa edificandi sunt propter ipsam domum. Igitur quorū vnū est gratia alterius s̄m q̄ huiusmodi nō sunt partes alicuius vnū. Possessio vero in ciuitate est gratia possidentis: quamuis igitur sit necessaria ciuitati non erit aliqua pars ciuitatis: cuius partes sunt possidentes per se: sed multa sunt animata quę sunt possessio alterius: sicut iumentum & seruus qui

qui est organum animatū alterius possessio existens: sine quibus tamen non est ciuitas. ergo multa sunt in ciuitate quæ non sunt partes ipsius. Ciuitas enim est cōitas quædam ex pluribus similibus s̄m naturam composita gratia per se sufficientis & optimæ vitæ. Deinde cum dicit.

Cum vero sit felicitas optimū: ipsa tamen virtutis operatio, & vsus quidam perfectus, Cōtingat autem ita vt aliqui illius recipiant participationem: alij parum, aut nihil: manifestum est quod hæc est causa, quare ciuitatis species & differentia existunt. Pluresq; rerump. formæ, per alium enim modum, & alijs vijs singuli hoc appetentes: & alios viuendi modos fecerunt: & alias reipub. disciplinās.

Intendit declarare quæ sunt necessaria ad consistentiā ciuitatis. Et circa hoc primo tangit ex quibus sumitur diuersitas rerumpub. & ciuitatū. Secundo cum dicit. (Considerandum &c.) Ex quibus sumitur numerus eorū quæ sunt necessaria ad ciuitatē. Tertio cum dicit. (Primo quidem &c.) Sumit eorum numerum. In prima parte est intelligendum quod ratio eorum quæ sunt ad finem ex fine sumitur: & ideo diuersitas eorum primo est ex diuersitate finis: deinde ex diuerso modo se habēdi ad ipsum. finis autem ciuitatis felicitas est: et ideo dicit quod felicitas est optimum quod intenditur: sicut finis in ciuitate. felicitas autē est operatio s̄m virtutem perfectam & exercitium illius perfectum. & contingit aliquos in ciuitate habitantes attingere ad huiusmodi operationem perfectam. Alios autem contingit attingere modicum. Alios autem nihil: sed ad cōtrarium magis: manifestum est quod hæc est causa quare sint diuersæ species & differentie rerumpub. diuersitas enim rerumpub. est ex diuersitate finis: vel ex diuerso modo se habēdi ad finem. Ex hoc enim quod diuersos fines eligunt: vel eundem alio & alio modo: & per alia & alia venantur, diuersas vitas faciunt: & per cōsequens diuersas reipub. Diuersi enim modi viuendi diuersæ reipub. sunt. Diuersæ igitur reipub. sunt ex diuersitate finium: vel ex diuerso modo se habēdi ad finem. Deinde cum dicit.

Considerandum est quot sint illa, sine quibus ciuitas esse non potest. Nam quæ dicimus esse ciuitatis partes: eas necessarium est in istis subesse. Capiendus est igitur operum numerus.

Declarat ex quibus sumitur numerus eorum quæ sunt necessaria ad ciuitatem. Et prēmittens intentionē suam dicit quod post hæc considerandum est nobis quæ & quot sunt illa quæ sunt necessaria ad consistentiā ciuitatis. Inter ista enim inuenientur illa quæ per se sunt partes illius. Et quia vnumquodq; eorum quæ sunt natura vel arte determinatur aliqua propria operatione sicut dicitur primo huius: sumēdæ sunt operationes eorum quæ sunt in ciuitate. Ex diuersitate enim istarum manifesta erit multitudo necessariorum ad eam. Deinde cum dicit.

Ex his enim illud apparebit. Primum igitur debent existere, alimenta. Deinde, artes. Multis enim instrumentis indiget vita. Tertium, arma. Nam qui simul in communiōne viuunt: necessarium est ipsis habere arma, quibus et magistratibus parere inobedientes compellantur: & quibus vis propulsetur externa. Præterea pecuniarum habendarum facultas quædam, quo illas habere possint: & ad proprias indigētias, & ad bellum. Quintum ac primum, circa rem diuinam cultus quod vocant sacrificium. Sextum, quod

est omnium summe necessarium, iudicium pro vtilitate & iustitia contrahentium.

Primò assumit operationes necessarias ciuitati. Secundo cum dicit. (Necessarium est ergo &c.) concludit multitudinem eorum quæ requiruntur ad consistentiam eius. Circa primum primo assumit operationes dictas. secundo cum dicit. (Hæc sunt igitur &c.) probat eas esse necessarias. In prima parte dicit quod ciuitati cuiuscunq; si debeat esse ciuitas: oportet præexistere præparationem alimenti: si quidem debeant viuere & nutrirī. Deinde autem operationes artium puta fabricationem & carpentationem & huiusmodi: multis enim indigent organo existentes in ciuitate quæ præparatur per huiusmodi opera. Deinde tertio oportet in ipsis esse arma: cōmunicantibus enim cōmunicatiōe ciuili sunt necessaria propter duo. Primo quidem ad seipsos ad puniendum insolentes & transgredientes leges vel principatus gratia inobedientium constituti mandatum. secundo ad repellendum extrinsecos volētes inferre molestiam iniuste. Deinde oportet eos habere pecuniarum abundantiam aliquam similiter propter duo. Primo propter opportunitates ad commutationes inter se faciendas. secundo ad expeditiones bellorū si emergāt. Deinde autem quinto expedit inesse ciuitati quod principū est inter dicta curam & cultum diuinū quod appellatur sacerdotium. Sexto oportet inesse rectam deliberationē de conferentibus & nociuis: & iudiciū iustum de his quæ veniunt in disceptatione. Deinde cum dicit.

Hæc sunt igitur opera quibus indiget ciuitas omnis. Est enim ciuitas multitudo nō quæcūq; sed illa quæ ad vitā per se sufficiens sit: vt dixim⁹. Si vero aliquod horum deficiat: impossibile est simplr per se esse sufficientem hmōi societate.

Probat huiusmodi opera esse necessaria vna ratione cōi: dicens quod huiusmodi operationes sunt necessariae ciuitati omni: vt ita dicatur: quod adiunctum est propter aliquas ciuitates quæ propter dispositionem regionis non similiter indigent omnibus prædictis: aut nō indigent similiter vt forte abundantia pecuniarum propter abundantiam diuitiarum naturalium: & ratio huius quod dictum est: quod ciuitas cōmunitas quædam multitudinis ciuili est non quæcūq; sed per se sufficiens ad bene viuere, vt est dicere. Si vero aliquod prædictorum operum contingat deficere in aliqua multitudine: vt puta præparationē alimenti vel artificiariorum: aut etiam arma: non erit per se sufficiens ad bene viuere: ut ex se manifestū est. ergo nō erit ciuitas. Si ergo debeat esse ciuitas: necesse est omnia huiusmodi opera inesse ipsi. Deinde cum dicit.

Necessarium est ergo his operibus ciuitatem constare. Esse igitur oportet multitudinem agrorum, qui victum cōferant: & artifices, & pugnatores: & locupletes: & sacerdotes: & iudices necessariorum atq; vtilium.

Concludit numerū eorū quæ sunt necessaria in ciuitate: dicens, quod si hmōi operationes sunt necessariae et ipse non possunt esse sine quibusdā alijs, puta præparatio alimenti sine agricolis. opera artium sine artificibus. opera armorū sine pugnātib. diuitiæ sine opulētis. nec cultus diuinus sine sacerdote: nec iudicium sine iudice: manifestū est, quod ad consistentiam ciuitatis necessarij sunt agricolæ: artifices: bellici: diuites: sacerdotes: & iudices.

LECTIO SEPTIMA.

Quinam in optima ciuitate habēdi sint pars ciuitatis.

Hvtrum omnes cōmunicare debeant. horum omnium (fieri non potest vt idem ipsi sint: & agricolæ:

& agricolæ: & artifices: & consultores: & iudicantes) An in vnoquoq; opere supradictorum alios ponendum est? An quædam esse propria: quædam vero cōmunia necessarium est?

Postquā philosophus ostendit quæ sunt necessaria ad consistentiam ciuitatis: declarat quæ istorum sunt partes ipsius: & quæ non: & gratia huiusmodi inquirat quæ istorū contingit attribuere vni: & quæ non: & quomodo. Et circa hoc primo facit quod dictū est. secundo: cū dicit. (De distributione &c.) Quia dixerat agricolas non debere esse partes ciuitatis optime. determinat de diuisione regionis: & quos oportet esse agricolas. Circa primū primo facit quod dictum est. secundo cum dicit. (Quod quidem &c.) recapitulat. Circa primum adhuc facit quod dictum est. secundo cum dicit. (Videtur autem &c.) Declarat illud non esse nouum: sed ab antiquis inuentum prius. Circa primum dans intentionē suam ponit dubitationem: utrū omnia prædicta vel quædam possent eidem conuenire. secunda soluit cum dicit. (Sed non &c.) Declarat intentum. Primo igitur dicit quod post declarationem dictorum relinquatur cōsiderandum vtrum omnia prædicta sex sint cōmunicanda omnibus in ciuitate, ita quod idem sit agricola: artifex & miles & sic de alijs. Hoc enim bene possibile est. s. eisdem esse agricolas & consiliarios: & sic de alijs. Aut vnūquodq; istorum attribuendum est vni conditioni ni hominum: puta quod quidam sint agricolæ: alij autem & diuersi milites: & sic de alijs. An magis quædam istorum sint attribuenda eisdem. quædam autē omnino diuersis. Hoc. n. dubitationem habet, cuius determinatio valet ad declarandū intentum principale. Deinde cum dicit.

Sed non in omni rep. hoc: vt diximus: contingit. Nam fieri potest, vt oēs participēt omnium, & non oēs omnium: sed quidam, quorundam. Hæc enim faciunt rerump. varietatem. Nam in populari quidem participant omnes omnium. In paucorum autem potentia, contrarium est.

Dissoluit dubitationē: & primo ponit solutionem in generali. secundo cum dicit. (Cum autem &c.) manifestat eam in speciali. Primo ergo in generali soluit eam dicens, quod in ciuitate bene ordinata non expedit omnia prædicta cōmunicare omnibus: sed nec singula singulis: sed quædam ipsorum oportet esse propria quorundam tantum & non aliorum. quædam autem cōmunia pluribus necessario. Sed hoc non habet veritatem in omni rep. sed in bene ordinata tantū: sicut enim prius dicebatur in tertio huius cōtingit omnia prædicta cōmunicare omnibus existentibus in ciuitate & non omnia omnibus: sed quædam quibusdam: & hoc diuersimode: & secundum hoc diuersificari resp. in statu populari. Igitur quæ male ordinata resp. est omnibus omnia prædicta necesse est cōmunicare: quia scilicet in ea tota multitudo dominatur. In statu autem paucorum econtrario quædam quibusdam: vt arma sacerdotium opulentum: & iudicium eisdem forte vt diuitibus. quia dominant. agricultura autē quibusdā alijs & artificij alijs omnino diuersis. Deinde cum dicit.

Cum autem cōsideratio nostra sit de optima rep. Ea vero est per quam ciuitas esset maxime felix. Felicitatem autē quod sine virtute impossibile est existere, primo diximus. Manifestum est ex his quod in ciuitate quæ optime gubernetur, & quæ iustos habeat ciues simpliciter: ac non ad suppositionem: neq; artifices: neq; mercatores, ciues esse oportet. Vilis est enim huiusmodi vita, & virtuti aduersa, nec certe agricolæ eē oportet eos qui futuri sint ciues. Opus est enim quæ

te & ocio ad virtutem comparandam, & ad reipub. gerendam.

Manifestat solutionem in speciali. Et primo facit hoc. Secundo cum dicit. (Quæ sint igitur &c.) recolligit eam.

Circa primum primo declarat quæ dictorum non sunt partes ciuitatis. Ex quo apparet quod quædam dictorū non possunt eisdē attribui. Secundo cum dicit. (Cū vero &c.) declarat quæ contingit attribuere. Ex quo apparet quæ per se sunt partes ciuitatis. Circa primum considerandum est quod ratio partis per se consideranda est ex ratione totius: & ratio totius in his quæ ordinantur ad finē sumitur ex fine: & ideo ratio partium per se ciuitatis quærenda est ex ratione reip. Et ratio reip. ex ratione felicitatis quæ est finis eius. Felicitatem autem impossibile est existere sine virtute quæ est principium eius: & propter hoc ratio partium ciuitatis optime per virtutem determinatur. Hoc supposito dicit: quoniam intendimus facere cōsiderationem de rep. optima simpliciter: non ex suppositione secundum quam dicimus partes per se ciuitatis attingere ad felicitatem simpliciter quæ est finis eius. Felicitas autem non potest existere sine virtute: sicut dictum est prius: est enim operatio hominis secundum virtutem perfectam. manifestum est quod mercenariorum vitam ducentes vel etiam forensem seu mercatiam non oportet dicere esse ciues vel partes per se ciuitatis optime se gubernantis, habentis viros simpliciter bonos non ex suppositione. Cuius ratio est: quia ciues in ciuitate optima oportet operari ad felicitatem: & habere illud quod est principium ipsius. Hoc autem est virtus ciuili. ergo oportet ciues in huiusmodi ciuitate virtuosos esse. mercenariā autē vitam ducentes: aut forensem virtuosū non sunt vt huiusmodi. Vita enim eorum vilis existēs ad eam non dirigit: nec ordinatur: immo magis est non conueniens vel sub contraria ei, ergo tales non sunt ciues: neq; pars ciuitatis optime. Nec etiam agricolæ seu terram colentes: quoniam ciuibus necessaria est vacatio ab operationibus necessarijs & vilibus: & intendere cōtemplationi quandoq; & operationibus liberalibus ad generationē virtutis: & ad actiones cōmunes, per quas determinantur. huiusmodi autem vacatio nō potest inesse agricolis, cum sint dediti agriculturæ & laboribus extrinsecis. ergo non sunt ciues vel pars ciuitatis. Deinde cum dicit.

Cum vero hi supersint qui bello intendunt, & hi qui consultant de vtilibus, & iudicant de iustis, & non iustis: qui quidem maxime videntur partes ciuitatis. vtrum & hos esse alios ponendum sit, An eisdem hominibus ambas partes tribuendum.

Inquirat quæ prædictorum possunt inesse eidem. Et primo declarat quod bellicum & consiliatum debēt eisdē attribui aliquo modo. In secunda cum dicit. (Reliquum est &c.) declarat quod ista eadem & sacerdotium eidem aliquo modo & alteri alio aliquo modo attribuenda sunt.

Circa primum primo mouet dubitationem. Secundo cū dicit. (Clarum est &c.) dissoluit eā. Circa primum est intelligendum quod aliquis bene consiliatus est per habitum prudentie per quæ ex fine bene ratiocinatur: & inquit de his quæ sunt ad finem: sicut autem aliquis se habet ad prudentiam perfectam: ita & ad alias virtutes morales: quia simul sunt & non sunt: & ideo cōsiliatum determinatur virtute. bellicum etiam oportet habere virtutem per quam sit aggressiuus terribiliū: & per cōsequens prudentiam aliquam ad hoc necessariam: & alias aliquam virtutes. vnde & dicebat prius philosophus in secundo huius, quod militaris vita multas habet partes virtutis: et ideo bellici & consiliatiui simpliciter determinantur virtute: & quia illi qui determinantur virtute sunt partes ciuitatis optimæ: ideo tales sunt partes ipsius per se: & ideo hoc supposito, dicit, quod illi qui ordinantur ad bellum in ciuitate

ciuitate optima: & ad consiliandum de conferentibus. & ad iudicandum iuste inter disceptantes necessarij sunt in eadem. Et maxime videtur esse partes ipsius propter rationem predictam: inquirendum est dubitando: vtrum hñdē sint ordinandi ad bellū & ad cōsiliū: an alij ad hoc. alij autem & diuersi ad illud. Deinde cum dicit.

Clarum est, q̄ quodammodo eisdem, & quodammodo alijs: Qua enim alterius vigoris vtrūq; opus & alterum prudentia: alterum viribus indiget alijs: Qua vero impossibilitium est eos qui afferre vim: & prohibere hos possunt subiectionem pati semper eisdem: Qui enim armorū domini sunt: hñdē etiam sunt domini status, vel mutationis reipu. Restat igitur vt eisdem quidem ambobus resp. tradatur, non simul quidem: sed vt natura fert. Vires quidem in iunioribus sunt: prudentia vero in senibus. Sic inter eos distribui cōmodum est, & iustū esse videtur. Habebit. n. hęc distributio id: quod est fm dignitatem.

Dissoluit. & primo manifestat q̄ ista duo aliquo modo eidem, aliquo modo alij sunt attribuenda. Secundo cū dicit. (Atqui possessio &c.) ostendit quot istorum esse debent possessiōes. Et in parte ista dicit, q̄ manifestum erit ex dicendis: q̄ & bellicum & consiliatum sunt attribuē da eidem vno modo: alio modo alteri. Dicitur enim ad p̄ sens idem & diuersum dupliciter. Idem. f. secundū suppositum & secundū formam: sicut Sortes idem est supposito. Ipse autem et Plato diuersi. Sortes autē & Plato albi sunt idem in forma. Sortes autē albus prius & niger posterius est alter à seipso: sicut Porphyrius dicit: q̄ Sortes senex differt à se puero differētia accidentali. Intendit igitur q̄ bellicum & consiliatum eidem secundum suppositum sunt attribuenda: differenti tamen secundum prius & posterius: & secundum fortius & minus forte: magis prouectum & minus: secundum enim q̄ alteri etati oportet attribuere bellicum: puta iuuentuti: & alteri consiliatum, puta etati magis prouectæ: & secundum consiliatum indiget prudentia: quæ magis viget in etate prouectæ: & bellicum robore corporali: quod magis in iuuentute oportet ea alteri attribui. Bellicū quidem iuuenibus: consiliatum autē prouectis. Secundum vero q̄ impossibile est eos: qui possunt violentiā inferre & deicere principantes facere semper subiectos oportet vtrūq; eidē attribui. Viri autem bellici: qui sunt armorum domini potentiam habent faciendi manere tempus. & non manere propter armorum violentiam: & ideo relinquunt vtrūq; istorum dari debere eisdem in rep. recta: sed non secundū idē tps sed vnicuiq; dare illud tēpore: in quo magis aptū est ad illud. Sed in iuuenibus viget virtus corporalis magis q̄ prudentia: vel virtus quæ maxime necessaria est in bellicis, & ideo bellicum attribuendum est ipsis in tēpore iuuentutis. Prudentia autem & virtus magis vigent in prouectis: quæ magis sunt necessariae ad consiliū & iudicium: & ideo consiliatum & iudicatum attribuē da sunt eis quando sunt prouectæ etatis. Sic igitur ambo oportet attribui eisdem: in alia tamen & alia etate: & hoc iustum videtur. Iustum enim est vnūquēq; habere secundum dignitatem. Diuidere autem sic secundum dignitatem videtur. Dignum est enim vnūquodq; ordinari ad illud: ad quod magis natum est: ac quando magis natum aptum est. sic enim facit natura. Iustum est igitur ista distribui fm predictum modum. Deinde cum dicit.

Atqui possessiones quoq; circa hos esse oportet. Necessè est enim facultates adesse ciuibus: hi autem sunt ciues. Nam turba quidem vrbanā viliū ministrorum, nulla pars est ciuitatis:

nec aliud genus quodcūq;: quod non sit virtutis effector, Patet hoc ex eo q̄ pramissimus. Felicitas enim necesse est vt per virtutem fiat. Felicē vero dicere ciuitatem debemus, non ad partem aliquam eius respicientes: sed ad omnes ciues. Manifestum igitur q̄ horum esse possessiones oportet: siquidem necesse est agricolas esse seruos, vel barbaros: vel ministros.

Declarat quot istorum debent esse possessiones in eadem dicēs, q̄ adhuc expedit in ciuitate optima possessiones esse circa hos: ita q̄ ipsi sint earum domini: aut maxime: quia necessarium est ciues in ipsa abundantes esse. Si quidem ciuitas optima ordinatur per se ad sufficientiam secundum dispositionem suam. Isti autem qui dicti sunt ciues sunt simpliciter. Artifices autē & quicunq; alij, qui non sunt factiui operationum virtutis non participant ciuitate p̄ se. Et huiusmodi declaratio est ex suppositione: quoniam nullus potest felicitari nisi cum virtute: quæ est principium felicitatis. Ciuitatem autem optimam dicimus esse felicem simpliciter, non quantum ad aliquam partem: & quantum ad aliquam non: sed quātum ad oēs ciues: vt est dicere. Omnes igitur ciues oportet esse virtuosos, qui ergo non sunt virtuosī secundum q̄ huiusmodi, non sunt ciues. Si igitur ciues oportet esse abundantes: vt predictum est: & hoc non potest esse nisi sint domini possessionum aut maxime, necesse est eos esse dominos possessionis: & hoc si supponamus q̄ expedit in tali ciuitate agricolas esse seruos: & hos aut barbaros aliunde venientes: aut ministros. Deinde cum dicit.

Reliquū est ex his: qui supra memorati sunt, genus esse sacerdotum: quorum institutio manifesta est. Neq; enim agricola: neq; artifex: neq; viliū exercitiorum quisquam sacerdos est deputandus. Honos enim dijs est a ciuibus impendendus. Sed cum distincti sint ciues in partes duas: hoc est in eos qui arma tenent: & in eos q̄ consultant: & decens sit dijs cultum exhibere: & requiem suscipere eos: qui pro tēpore in his laborauerūt: ac defessi sunt, his vtiq; esset sacrorum cura demandanda.

Declarat q̄ sacerdotium aequaliter est attribuendum eidem: & aequaliter diuersis cū predictis: & quibus non est attribuendum dicens: q̄ ex his quæ dicta sunt necessaria ciuitati, enumeratis prius relinquuntur genus sacerdotum: cuius ordo ad alios satis est manifestus. Non enim expedit in rep. bene ordinata artificē: seu agricolam: vel forensē sacerdotem constituere. Sacerdos enim ordinatur ad cultum diuinum celebrandum: & honorē deo exhibendum pro subditis. Nunc autem conueniens est cultum exhiberi deo & honorē à principalioribus ciuibus. Omnia enim excellentiora exhibenda sunt deo propter eius excellentiam: à quo est omne bonum & quicquid est. Si igitur agricolæ: & artifices: vel forenses ciues nō sunt: vt probatum est prius nō expedit eos esse ciues in ciuitate bene ordinata: sed quoniam ciues distincti sunt in duo: sicut dictum est prius: videlicet: in ordinatos ad arma: & consiliarios: quos aliquando contingit abdicatos esse propter intolerantiam laboris: & emeritos propter exercitiū præteritum in bellicis & iudicij: & oportet eos habere requiem maxime in speculatiuis cum motus passionum sensibilibus sint omnino in eis sedati vt in pluribus. Eos autem qui intēdunt honorē & cultui diuino oportet habere: requiem & vacationem contēplationis, expedit eos promoueri ad honorem sacerdotij: & assignari ad sanctificationem hanc eos: qui abdicati sunt propter labores in præterito

præterito passos: & emeriti propter honesta exercitia in bellicis & consilijs. Est autem intelligendum: q̄ sicut natura illud: quod est perfectius & in tempore: in quo perfectius est ad perfectionem ordinat operationem: seu finē: sic & ratio vel ars, quæ imitatur naturam. Homines autē post tempus eruditionis & exercitiū in disciplinabilibus imperfectiorem prudentiam habent propter motum fortiosem passionum in eis. Robur autem corporale & magnanimitatem habent maiorem propter iuuetutem: hoc autem magis competit in bellicis: & ideo rationabiliter tales in etate illa ad bellica docet ordinare philosophus. Deinde autē procedente etate represso calido: & aequaliter remissis motibus passionum remittitur robur & magnanimitas secundum aliquid. ratio autem & prudentia magis viget. Sedendo enim et quietēdo fit anima sciēs & prudens. Istud autem conuenit deliberationi & iudicij: & ideo secundum rationem tales ordinandi sunt ad consilia & iudicia. Vltimus autē magis procedente etate remisso calido propter tēpus & ferē mortificatis passionibus: vt est dicere: aut regulatis propter longum exercitiū: ferē deficit robur corporale: & maxime viget intellectus. Illud autem maxime requiritur in his: quæ ordinantur ad cultū diuinū. Oportet. n. eos curare ab exterioribus actionibus: & maxime intendere speculationi diuinorum: & ideo in etate tali conuenienter assignandi sunt ciues ad cultū diuinum ita vt primo exercitentur in bellicis: deinde in agilibus. Vltimo autē vitam finiant in speculatione diuinorum: in quo ponitur vltimus finis hominis. Deinde cum dicit.

Quæ sint igitur sine quibus ciuitas stare non potest: & quot sint ciuitatis partes, dictum sit. Agricolas enim & artifices: & omne ministeriū ciuitatibus existere necessarium est. Sed partes ciuitatis sunt: qui arma tenent: & qui consultant: & separatim est vnumquodq; istorum: hoc qui dem semper: hoc vero secundum partem.

Recolligit determinata dicens: q̄ sic igitur determinatum est: quæ sunt illa: quæ sunt necessaria ad consistentiā ciuitatis: & quot illorum sunt partes ipsius. Agricola. n. & artifices: & mercenarij qui pro mercede cōmutant opera necessarij sunt in ciuitate. Sed nequaquā sunt partes ipsius per se. Belli autem & consiliarij: & sacerdotes sunt partes ciuitatis: & sunt distincti à præcedentibus secundum omne tempus. A se autem inuicem fm partē temporis: ita vt idem prius ordinetur ad bellum: deinde ad cōsiliū: & vltimo ad sacerdotiū. Deinde cū dicit.

Videtur autē non nunc: neq; paulo ante, hoc notum fuisse his: qui de republica philosophantur: q̄ per genera sit ciuitas distinguenda. Et pugnatorum genus aliud esse: aliud agrorum. Nam in Aegypto vsq; ad hoc tēpus in hunc modum se habet & in Creta. In Aegypto quidem Sesostris legem ferente: & in Creta vero Minos.

Declarat ista fuisse ab antiquis inuenta. Et primo narrando. Secundo cum dicit. (Esse vero &c.) Per signum. Circa primum primo declarat distinctionem bellicorum & consiliatorum ab alijs: et institutionem coniuuorum ciuiliū fuisse antiqua. Secundo cum dicit. (Et alia fere.) concludit idem de alijs. Circa primum primo facit quod dictum est. Secundo cum dicit. (Inuentio igitur.) declarat quod istorum à quo institutum fuerit primo. Circa primum primo declarat distinctionem predictorum institutam esse ab antiquo. Secundo cum dicit. (Antiqua videtur esse etiam cum &c.) distinctionem coniuuorū. Circa primum dicit: q̄ volentibus phisice considerare de republica: apparet hoc non nūc primo: neq; recenter esse

notum: quod oportet in ciuitate genus bellicorum & consiliatorum esse distinctum ab agricolis & artificibus: & mercenarijs secundum q̄ huiusmodi. In Aegypto enim vbi primo concessum est studere secundum q̄ dicitur primo metaphi. primo obseruauerunt leges statuentes. Deinde autem posterius in Creta: quæ est insula in Græcia. Dicit enim q̄ Sesostris legislator Aegyptiorū hoc prius ordinavit legē de quo fit memoria. Circa Cretam autem Minos legislator ipsorum. Deinde cum dicit.

Antiqua videtur esse etiam comestationum institutio, quod in Creta factum est Minos regnante. Sed multo prius hoc in Italia, q̄ in Creta constitutum fuit. Tradunt enim periti homines illorum locorum fuisse Italum quendam, Oenotriæ regem: à quo mutato nomine, p̄ Oenotris, Itali sunt vocati: oramq; illam maritimam Europæ: quæ est inter Scilliticum & Lamedicum sinum. distant vero hæc loca inter se, meridie iter. Italia nomen primo cepisse. Hunc ergo Italum tradunt agriculturam Oenotrios docuisse: cum prius essent pastores vagi: ac palates: illisq; leges posuisse: & comestationes instituisse primum. Quapropter etiam nūc quidam illorum populorum comestationibus vtuntur: & legibus quibusdam ab illo positis. Incolebant autē eam Italia partem: quæ ad Tyreniam versa est Opici: qui nunc Ausonij nominantur. Alteram vero partem: quæ ad Iapygiam & Ionium pertinet incolebant Chaones, Syrtim appellatam: & ipsi quoq; ab Oenotris orti.

Declarat institutionem coniuuorum ordinatam esse ab antiquis dicens: q̄ institutio coniuuorum ciuiliū: quibus participant omnes ciues determinatis festis vel temporibus videtur esse facta ab alijs multis Cretensibus. f. & Italicis. Sed illa quæ ordinata fuerunt in Creta, ordinata fuerunt maxime circa tempus regiminis Minos regis. Illa autem quæ in Italia, multo fuerunt antiquiora predictis. Dicit enim Cosmographi illius regionis quædam regem fuisse Italum nomine, in illa: quæ tunc dicebatur Oenotria: à quo accipiētes nomen, dicti prius Oenotri, vocati sunt Itali. & hanc partem Europæ quæ sita est inter sinū maris Scylliticum: ita dictum à scylla periculo maris: in quo sæpe periclitantur naues propter collisionem ad rupes præruptas: & sinum Lamedicum: quod videtur esse: q̄ diuidit predictam Italiam ex parte opposita: quæ videtur adiuuicem parum differre circa locum: in quo concurrunt: videlicet per iter mediæ diei dicunt assumpsisse nomen Italiae ab eodem. Hic igitur Italus dicitur collegisse pastores illius regionis primo in vnum ordinem ciuilem & cōstituisse quosdam eorum agricolas: alios autem forte artifices: & alios bellicos: & leges ordinasse determinantes regulam viuēdi eisdem: & instituisse coniuuia cōmunia omnibus primo. Propter quod & nunc ibidem obseruant coniuuia & leges quasdam ordinatas ab illo: quod intelligēdū est pro tēpore philosophi. Apud Tyreniam autem quæ est alia pars Italiae habitabant prius Opici dicti: & tunc habitabant pro tempore suo: apud Iapygiam autem & Ionium: quæ est alia pars Italiae vocata prius Syrtis habitabant dicti Chaones: qui fuerunt quondam de genere Oenotriorum: qui dicuntur fuisse græci quidam. Vnde & quædam pars Italiae quondam magna Græcia dicebatur. Sed est intelligendum: q̄ propter mutationem in habitantium regionem predictam: vel propter bellū: vel occupationem: vel epidimiā plura predictorum nominū partium regionis predictæ mutata

mutata sunt: aut etiam oblita: & alia imposta. & ideo ne scimus bene cōmuniter quas partes regionis illius quēdā prædictorum nominū significent. Deinde cum dicit.

Inuentio igitur comestationum hinc primū extitit. Diuisio autem ciuitatis per genera apud Aegyptum incepit. Sesostris enim multis tēporibus ante fuit, q̄ Minos in Creta regnaret.

Declarat q̄ istorum a quo primū fuit inuentum dicēs: q̄ institutio cōmuniū legitur primo facta fuisse in Italia a prædicto Italo: distinctio autem ciuiliū multitudinis secundum modum prædictum in Aegypto: institutio enim quæ fuit facta sub regimine Minois apud Cretam multo posterior fuit q̄ illa: quæ fuit facta in Aegypto: quam dicitur fecisse legislator eorum Sesostris. Deinde cum dicit.

Et alia fere credendum est eodem modo inuenta fuisse multoties, in longo tempore: immo vero infinities: nam & quæ necessaria sunt ad vsum vite, indigentiam ipsam docuisse rationale est: & illis repertis additamenta postmodū facta fuisse ad expolitorem viuendi formam: quod eodem modo in constitutione rerumpu, accidisse credendum est.

Concludit idem de alijs ciuilibus dicēs: q̄ oportet credere prædicta: & alia fere ciuilia inuenta: & obseruata prius multo tēpore: aut magis infinities. Si enim supponamus: q̄ omnia quæ sunt hic reducuntur in motum & figuram celestem de necessitate: & motus celi est æternus secundum opinionem philosophi: oportebit ista inferiora circulari infinities: vt videtur secundum ordinationem ciuiliū quædam sunt necessaria ad viuendum absolute: sicut agricultura: quædam autem ad bene viuendum. Illa igitur, quæ sunt necessaria: primo inuenerunt ipsa necessitate coacti: quæ vero ordinantur ad bene viuendum istis existentibus inuenta fuerunt: & rationabiliter accepterunt incrementum. Similiter & circa res, totas illa enim quæ est necessaria ad viuendum absolute, rationabiliter inuenta esse creditur prius: quæ autem ordinatur ad bene viuendum & optima est posterius procedendo ab imperfecto ad perfectum secundum modum naturæ. Deinde cum dicit.

Esse vero cūcta vetusta, signum est: q̄ Aegyptij quorum antiquitas maxima putatur, leges habuerūt & ciuilem institutionem: quapropter vtendum est his: quæ sufficienter tradita sunt: & quæ deficiunt reperire, conandum.

Manifestat dicta per signum dicēs: q̄ signum q̄ omnia ciuilia antiqua sint & inuenta prius sunt ea: quæ fuerunt in Aegypto: & sunt adhuc obseruata: isti enim sunt antiquissimi philosophantes & ordines ciuiles instituentes, leges & ordinem ciuilem inueniētes & obseruantes: sicut etiam Plato dicit in primo thimei. & ideo eis quæ dicta sunt prius: & ab eis obseruata, vtendum est gubernantibus bene ciuitates. Si autē aliqua omissa sunt ab eis: vel et a nobis, tentandū est ea inuenire. Deinde cum dicit.

Quod igitur agri & possessiones eorum esse debent: qui arma tenent: quiq; partes sunt ciuitatis, dictum est: & qua de causa cultores illarū, alios eē oportet: & quāta & q̄lis debet eē regio.

Recapitulat quædam determinata dicēs: q̄ sic igitur determinatum est prius: q̄ regionem & possessionē principaliter oportet esse bellicorum & aliorum participantium rep. puta consiliariorum & sacerdotum: & q̄ agri

colas & mercenarios & artifices non expedit esse ciues in optima ciuitate: prius autem dictum fuit quantam secundum quantitatem: & qualem secundum dispositionem, oportet esse regionem optimam.

LECTIO OCTAUA.

Qualis agri totius faciendā sit partitio.

DE distributione vero ipsius regiōis & qui & quales debent esse cultores dicendum est: quādoquidē neq; cōmunes omnium censemus esse debere possessiones: vt quidam tradidere: sed vsu amicabilem communes fieri: neq; de esse vlli ciuium alimenta.

Postquam declarauit philosophus quæ sunt partes ciuitatis per se: & quæ non: & q̄ agricolas non expedit esse partes ipsius: quorum est excolere regionem: transit nūc ad determinandum diuisionem regionis: & quos & quales oportet esse cultores ipsius: & circa hoc primo determinat de diuisione regionis quomodo faciendā est. Secūdo cum dicit. (Cultore autem &c.) quos & quales oportet esse cultores ipsius. Circa primum præmittit quosdā suppositiones cum intentione sua. Secundo cum dicit. (Est igitur necessarium.) ex dictis concludit regionis diuisionem. Tertio cum dicit. (Vt duabus sortibus.) rationē assignat. Circa primum primo præmittens intentionem suam, primo præmittit quosdā suppositiones ex parte possessionū. Secūdo cū dicit. (De comestationibus &c.) ex parte conuiuiorum. Tertio cum dicit. (Præterea &c.) quædam ex parte expensarum in cultu diuino factarum. Primo igitur dicit: q̄ post prædicta dicendum est de regione qualiter distribuēda est: & de cultoribus eius: quos secundum scientiam & quales secundū conditionē oportet esse supponentes: primo q̄ non expedit in ciuitate bene ordinata possessiones esse cōmunes: sicut Plato & sequaces eius dixerunt: sicut ostensum fuit in secundo. Magis enim negligetur cura ipsarū necessaria. De cōmuniibus enim minus curāt homines q̄ de proprijs: quia magis propria diligūt. Sed expedit eas appropriatas esse singulis quantum ad proprietatem & curā: facere autem eas cōmunes alijs quātum ad vsum per actū liberalitatis & amicabilem. Secūdo supponendū est: q̄ non expedit in eadē ciuitate aliquē ciuē indigere alimēto: & eis quæ sunt necessaria ad vitā, quia Ciuitas optima, est p se sufficiens: & ciuis per ciuitatem determinatur. Deinde cū dicit.

De comestationibus videtur quoq; omnibus vtile esse, vt absint bene institutis ciuitatibus. Quam vero ob causam nobis quoq; idē videatur, postea dicemus. oportet autē ciues vniuersos ad earum cōmunionem admitti: at non facile est: vt qui pauperes sint, cōtribuere statutam pensionem ex proprio possint: & cæteram domum gubernare.

Præmittit tres suppositiones ex parte conuiuiorum cōmuniū: quarum prima est: q̄ de conuiujs cōmuniibus, simul videtur cum præcedētib; opportunum esse ea fieri in ciuitate optima. Causa vero, ppter quā opportunum est & nobis videtur, in sequētib; huius libri dicitur: disponunt, n. ad familiaritatem ciuium & amicitiam ipsorum. Secundo de eisdem supponendū est: q̄ oportet oēs ciues tam diuites q̄ pauperes cōicare ipsis: aliter, n. non essent cōmunia toti ciuitati: per quā determinatur ciuis. Tertio accipiendū est: q̄ cum sint egeni vel minus diuites paucas habentes possessiones, non est facile eos sine grauamine magno afferre ad conuiuia communia quod proportionale est: & sustentare familiam propriam de modica substantia sua: modica enim possessio, ad duo minus est sufficiens. Deinde cum dicit.

Præterea

Præterea in sacrificijs: cultuq; deorū sumptus communes esse debent totius ciuitatis.

ponit vnā suppositionem quantum ad expensas diuinarum dicēs: q̄ adhuc accipiendum est: q̄ expensæ quæ sunt in cultu diuino: puta in sacrificijs & edificijs: & alijs ad hoc ordinatis cōes sunt toti ciuitati: siquidem prædictus cultus communis est. Deinde cum dicit.

Est igitur necessarium in duas partes regionem diuidere: & aliam esse publicam: aliam priuatorum. Vtraq; illarum partium rursus diuidēda est: illius namq; partis: quam publicam esse debere diximus, vna pars deorum cultui deputanda est: altera vero ad comestationum impēsam. Rursus vero, priuati agri, pars vna ad proprias necessitates ē deputanda: altera vero ad ciuitatē.

Infert diuisionem regionis ex dictis suppositionibus dicēs: si vere sunt prædictæ suppositiones: expedit in ciuitate optima possessionem regionis esse diuisam: & alteram partem eius esse cōmunem ad cōmunes eius expensas faciendas: et alteram propriam vnicuiq; ad familiares opportunitates: & quælibet istarum partium diuiditur in duas: ita vt vna pars possessionis cōmunis ordinetur ad oblationes vel cultum diuinum: altera autem ad expensas cōmunes in cōuiujs cōmuniibus faciēdas. Altera autē pars eius: quæ propria est singulis ordinetur ad necessitates proprias vnicuiq;, alia vero ad negocia cōia ciuitatis: puta ad munitionē, custodiā, & ornatum. Deinde cum dicit.

Vt duabus sortibus vtrinq; distributis, amborum locorum omnes participes sint: æquum, n. & iustum ita se habet, & ad finitima bella cōcordatus: vbi, n. hic modus non seruetur: alij facilius profiliunt ad finitimorum inimicitias: alij nimium illas refugiunt & contra dignitatem.

Assignat distinctionis prædictæ rationes duas: quarū secundam ponit cum dicit. (Quamobrem.) In prima parte dicit: q̄ sic conuenienter diuisa est regio in duas sortes: & quælibet illarum distincta in duas. Et hoc rationabiliter: quia sic ea diuisa per diuersas sortes omnes in ciuitate participabunt vtrinq; diuisioni: quia omnes participabūt possessioni cōmuni: saltem in quātum participant conuiujs cōmuniibus. Propria autem manifestum est: q̄ participant omnes. Hoc autem æquale & iustum videtur: & per consequens rationale. Rationabiliter igitur diuiditur secundum prædictum modum. Deinde cum dicit.

Quamobrem apud quosdam lex est: vt qui agros habent vicinos: hi non admittantur ad cōsiliū belli aduersus illos suscipiendū, quasi ob priuatā sui causam recte consiliū dare nō valentes. Agrorum igitur per hunc modum faciēda partitio est, ob causas antedictas.

Tangit secundam rationem & est. Expedit possessiones regionis diuidi secundum q̄ magis conueniens est ciuib; in ordine ad vicinos conterminales eisdem & potentes aduersari: sed eam diuidi secundum modum prædictū magis conueniens est ipsis in respectu ad vicinos municipij ciuitatis volentes aduersari: cuius signum est: quia vbi non obseruant istum modum: sed vbi omnes possessiones sunt cōmunes parui pendunt inimicitiam vicinorum, non curantes si occupent partem possessionis ciuitatis: minus, n. dolent de omissione cōmuniū: vbi autem omnes possessiones sunt propriæ: vel fere nimis curant de inimicitia vicinorum: et præter illud quod bonum est: ventur enim amittere possessiones proprias, eas magis di-

ligentes q̄ cōmunes: & ideo in quibusdam ciuitatibus solet esse lex, vicinos conterminales non participare honori vel consilio eorum in ordine ad bellum: vel quodcūq; aliud magnum: quasi non possent bene consiliari propter affectionem aliquā propriā inimicitie vel amoris. Expediēns est igitur regionem diuidi secundū prædictum modum, propter prædictas rationes. Deinde cum dicit.

Cultores autem ipsi maxime quidem: si secundum votum optandū est, serui esse debent: neq; omnes vnus generis: neq; animo elati: ita & ad faciendum opus, vtilis forent: & nihil noui ab eis metueretur, secundo autem loco, barbari ministri, natura similes his, quos supra diximus: horum autem, in priuatis quidem agris: & ipsi priuatorum dominorum sint: in publicis vero, publici. Quemadmodum autem seruis vtendum sit: et quale, melius est omnibus seruis præmium libertatis esse propositum, postea dicemus.

Declarat quos & quales oportet esse cultores regionis dicēs: q̄ in ciuitate optima terræ cultores si possint haberi ad votū, oportet esse seruos robustos corpore: vt bene elaborare ipsam possint deficientes intellectu: ne sint inuenti fraudum contra dominos. Sed circa hos oportet duo obseruare. Primo q̄ non sint eiudem tribus: sic, n. vni adinuicem magis possunt esse fortes q̄ ciues. Secundo q̄ nec animosi: si enim essent, magis auerēt insurgere. Expedit igitur eos esse robustos corpore: deficientes intellectu: pusillanimes: & non eiudem tribus: sic enim magis vtilis erunt ad terræ elaborationem: & nihil insolescent contra dominos machinantes. Deinde autē expedit si isti nō possunt haberi terræ cultores esse barbaros in alia regione natos, & natos seruire, & ministros naturales enim sunt similes prædictis secundum dispositionem naturalem: sed colēs terras proprias vniuscuiusq; cuius oportet esse proprios illorum: quorum sunt terræ: eos autem qui terram cōmunem expedit esse seruos cōmunitatis. Quomodo autem dominus se debeat habere ad seruos in vtendo ipsis: & melius est ad inducēdum eos ad bene, operandū proponi eis libertatem in præmium si bene operentur: cū autem verbere vel afflictione affici debeant in sequentibus huius tractatus dicitur.

LECTIO NONA,

Quo in loco sit vrbs extruenda, & quo pacto.

VRbs autem q̄ terræ, marisq; particeps esse debet: & q̄ ad totam regionē similiter debet esse cōis quantū fieri potest, dictū est prius.

Postquam philosophus declarauit ea: quæ supponēda sunt ex parte multitudinis ciuiliū ad rectam remp: vult nūc declarare: quæ supponēda sunt ex parte situs ciuitatis, & edificiorum eius & regiōis in speciali magis: & primo ostendit quæ supponēda sunt ex parte situs ciuitatis in speciali. Secundo cum dicit. (Loco autem &c.) qui ex parte munitionum & edificiorum. Circa primum recolligit quædam dicta prius de situ ciuitatis. Secundo cū dicit. (Ipsius autē ad seipsam &c.) declarat q̄ vltērius supponēda sunt circa sitū eius in speciali. Primo igitur dicit: q̄ prius determinatū est a nobis: q̄ si ciuitas optima debeat situari ad votū: oportet q̄ cōicet mari & terræ sim q̄ contingit melius: vt ex vtroq; possit iuari, & in necessarijs ad vitam: & cōtra vicinos debellātes. Deinde cū dicit.

Ipsius autem ad seipsam optandum est positionem sortiri ad quattuor respicientes. Primū ad sanitatē quod est necessariū, ad orientem enim solem conuersę vrbes: et ad eos ventos qui inde perflant,

perflant, salubriores sunt. Secundo loco, quæ sunt secundum boream sitæ: hæc nanque sunt ad hiberna potiores. In reliquis vero, vt ad ciuiles res: & ad bellicas, opportune se habeat. Ad bellicas quidem vt facilis sit ciuibus in aliena egressio: hostibus autem, difficilis aditus: ac difficilis circūdatio: Aquarum autem & stagnorū abundantiam habeat maxime naturalem: q̄ si naturalis deficiat: ex aqua pluuiæ cisternæ, & lacus: qui magnam vim aquarū suscipiant cōparentur: ita vt deesse aqua: siq̄n obsiderent, nunq̄ possit.

Declarat quæ attendenda sunt de positione ciuitatis in ordine ad sanitatem & ad bellica: & primo facit hoc. Secundo cum dicit, (Sed cum oporteat &c.) de quibus istorum magis sollicitudum est propter sanitatem. Circa primum tangit quattuor: ad quæ oportet respicere in bona positione ipsius: quorum duo prima per se ordinantur ad sanitatem. Tertium ad bellicas opportunitates. Quartum vero ad hoc & ad necessitatem vitæ. Dicit igitur q̄ si oportet ciuitatem ipsam situari ad vortū oportet respicere ad quattuor principaliter. Primo quidem q̄ declinationem habeat: et sit propatula: si fieri potest ad orientem & ad ventos flantes ab ortu: qui sunt saniores alijs: tanq̄ hoc sit opportunum ad bonam dispositionem ciuium. s. sanitatem. Sunt venti orientales saniores, quoniam pluri materia ipsorū plus moratur sub via solis, & ideo calidiores sunt s̄m Philosophū. 2. meteororū. Propter caliditatem autem suam nubes resoluunt: & aerem subtrahunt & mundificant: quæ faciunt ad bonam dispositionem & ad sanitatem. Siquidem aer paludosus & nubilosus: & grossus, est egrotatiuus: e contrario vero ventus occidentalis frigidus est & parum moratur sub via solis: nec est fortis flatus vt frequentius: & ideo propter frigiditatem vapores congregat & aerem ingrossat: & propter paruitatem flatus non potest nubes propellere: ista autem non conueniunt ad bonam dispositionem corporum: & ideo loca propatula ad occidentem non sunt salubria bene: vt frequentius. Secundo expedit ciuitatem declinare ad boream & ad ventos boreales: sic enim recentior erit & magis remota a putrefactione: quia venti illi recentiores sunt & saniores. Cuius ratio est: quia ventus septentrionalis frigidissimus est & fortissimi flatus: & ratione fortitudinis flatus & nubes & vapores grossos propellit ab aere mundificatio ipsū, ratione vero frigiditatis congregat calidum intrinsecum claudendo poros exterioris: & propter primum prohibet putrefactionem: propter secundum confortat digestionem: & ista bene competunt sanitati. E contrario ventus australis calidus est & tortuosus flatus: & virtute caliditatis eleuat vapores: & poros aperit: & virtute flatus tortuosus nubes congregat: & ideo ingrossat aera: & ad putrefactionem disponit: & debilitat digestionem: quæ sunt principia egritudinis: & ideo ventus australis non est bene salubris. Tertio autem oportet ciuitatem situari: vt bene se habeat ad actiones ciuiles: & ad opportunitates bellicas: propter quas oportet eam sic disponi: vt sit boni exitus ciuibus & facilis: difficilis autem & mali aditus debellantibus: & per consequens difficile comprehensibilis: q̄ sit vel per naturalem dispositionem: vel montium: vel rupium: vel aquarum: vel per artificialem: puta turrium: vel munitiorum. Quarto expedit eam sic poni: q̄ habeat multitudinem aquarum fontalium: vel fluuiarum: conuenientium sanitati & munitiori si possibile est. si autem hoc non est possibile, oportet inuenire et præparare susceptacula aquarum fluuiarum et defossarū: puta cisternas & puteos potentes continere copiam multam ipsarum: ita vt non contingat eos deficere propter multitudinem: etiam si ab aduersarijs prohiberentur aquæ exteriores. Deinde cum dicit.

E Sed cum oporteat de sanitate habitantium curam habere: hoc autem sit primū in situ, & qualitate loci: secundum in aquarum salubritatem vsu: in ea quodq̄ re est diligentia merito adhibenda. Quibus enim plurimum & frequentissimæ vti mur ad corpus ea plurimum important ad sanitatem. Aquarum autem & ventorum potentia talem habet naturam.

Declarat de quibus prædictorum magis sollicitudum est ad sanitatem: quod primo facit. Secundo cum dicit, (Quapropter in.) ponit quoddam documentum. Primo dicit: quoniam conditorem ciuitatis oportet esse sollicitum multum de sanitate inhabitantium ciuitatem. Primo, n. & principaliter oportet esse sollicitum de bona dispositione animæ: Secundo de bona dispositione corporis in ordine ad animam: bona autem dispositio corporis seu sanitas primo videtur causari ex dispositione ciuitatis ad tale vel talem situm: puta ad orientem vel boream propter bonam dispositionem aeris. Secundo vero causatur ex vsu aquarum bene dispositarum: puta dulcium & leuium: & ideo de istis & de aere principaliter non accessorie: illa, n. multum conferunt ad sanitatem & bonam dispositionem quibus vt plurimum et frequentissime vtuntur homines ad vitam corporis sustentandam. Hæc sunt natura aquarum & aeris. Aqua enim vtuntur secundum se ad potum & ad cibum saltem secundum q̄ mixta est. Aere autem ad respirationem, ergo multum conferunt ad sanitatem: oportet igitur conditorem ciuitatis multum sollicitari de bona dispositione aquarū & aeris: forte autem magis de dispositione aeris. Siquidem aer inspiratus cum minori alteratione peruenit ad principium vitæ. s. ad cor. Deinde cum dicit.

G Quapropter in ciuitatibus quæ recte sapiunt, distinguendus est aquarum vsus: si non omnes sunt pares: nec abundantia sit earum aquarum: vt aliæ seorsum aquæ ad cibum & potum: aliæ ad aliam indigentiam deputentur.

Ponit quoddam documentum circa naturam aquarū in ciuitate dicens, quod propter hoc: quia aquæ multum conferunt ad sanitatem: si non fuerint omnes aquæ in ciuitate similes: nec copiose distinguunt seorsum accipiendo eas de numero ipsarum quæ ad alimentum sunt conuenientes & seorsum: alias quæ ad alias opportunitates in ciuitatibus sapienter ordinatis, vt conuenientibus ad alimentum: si copiose non fuerint, non vtantur ad alia: nec non conuenientibus vtantur ad alimentum. Deinde cum dicit.

H Loca autem munita non pariter cunctis ciuitatibus utilia sunt: vt puta arx ad dominationem vnus vel paucorum. In populari vero viuendi modo equalitas loci. In optimatū vero gubernatione: neutrum istorū, sed magis loci plures ardui.

Inquirit de his quæ supponenda sunt ex parte munitiorum & edificiorum: & circa hoc primo facit quod dictū est. Secundo cum dicit, (Sed immorari,) excusat se ab ulteriori consideratione talium. Circa primū primo declarat quæ supponenda sunt circa munitiorum & edificiorum in ipsa ciuitate. Secundo cum dicit, (Sunt enim magistratus &c.) quæ in regione exterius. Circa primum primo inquirit de munitioribus & edificijs communibus ciuitatis. Secundo cum dicit, (Cum vero &c.) de his quæ ordinantur ad principalia opera ciuitatis. Circa primū primo tangit q̄ non eodem modo se habet de munitioribus & in oibus rebusp̄. Secundo cum dicit, (Priuatorum autem &c.) inquirit de ipsis & de edificijs in ciuitate optima. In prima parte dicit q̄ illud quod est expediens & melius circa loca

loca munita non eodem modo se habet in omnibus rebusp̄. sed in statu paucorum & monarchia expedit esse arcem. i. partem superiorem ciuitatis fortissimam esse in qua dominantes in paucorum statu & monarche morantes possint defendere se si opus sit ab impetu multitudinis insurgentis si contingat. In statu autem populari expedit equalitas edificiorum vt nullus propter fortitudinem munitiorum alios expugnans: tyrannizet vel dominetur solus. In statu autem optimatum in quo principantur plures virtuosus intendentes bonum commune: neutrum istorum expedit: sed magis multitudo locorum fortium p̄ quos possit tueri ciuitas cōiter. Deinde cum dicit.

B Priuatarum autem domorum forma gratior & commodior ad ceteras res existimatur secundum nouiorem istum hippodamium morem: sed ad securitatem tutelamq̄ ciuitatis utilior erat antiquorum ædificatio: habent enim illorum ædificia inextricabiles aditus: ex quibus nisi cōsueti euadere vix possunt: & inscrutabiles lateras, si qui aggredierentur: ex qua vtriusq̄ horum participare debent: potest enim hoc fieri, si quis ita disponat, vt solent agricolæ illos quos vocant quidam, vinearum tramites.

Declarat qualem oporteat esse dispositionem habitationum propriarum & munitiorum: & primo inquirit de dispositione habitationum familiarium propriarum. Secundo ibi, (Et ceteram,) de communibus: puta de muris & munitioribus. Circa primum est intelligendum quod antiqui habitationes familiares fortiores faciebant propter aduersarios & rudiores: quia non ita erant experti: posteriores autem magis delectabiles & vtiliores ad quædam & subtiles magis propter maiorem experientiam. Dicit igitur quod dispositio habitaculorum familiarium & hippodamium. i. domicilium equorum. i. ad equos nutriendos: si fuerit bene penetrabilis: hoc est propatula & bene euentabilis secundum modum edificandi posteriorum est magis delectabilis ad inhabitandum: & vtilior ad aliquas actiones: puta ad nutritionem animalium: sed dispositio eorum secundum modum antiquum vtilior est propter securitatem ab insurgentibus propter fortitudinem: & minus delectabilis propter rudicitatem ipsius: erat enim difficilis introitus impugnantibus & difficile penetrabilis eis: & ideo si debeant disponi ad votum familiaria habitacula: oportet q̄ habeant ista duo: vt. s. sint fortia contra debellantes: & difficilis aditus eis secundum dispositionem antiquorum: & delectabilia & vtilia ad actiones familiares secundum dispositionem posteriorū: si enim aliquis ita præparauerit: continget habitationem eius esse similem habitationi agriculturalium quos vocant quidam custodes vinearum: quia in vineis & in cæpis solitarie imorantur: quorū habitacula sic sunt disposita vt dictum est prius vt bene se habeat ad actiones familiares & contra volentes nocere. Deinde cum dicit.

Et ceteram urbem non facere penetrabilem: sed partes quasdam & loca: sic enim & ad securitatem, & ad ornatum se bene habebit.

Inquirit de dispositione munitiorum totius ciuitatis: & primo in generali. Secundo cum dicit, (Mœnia vero qui &c.) specialiter de muris. In prima parte dicit: q̄ similiter sicut dictum est de familiaribus habitaculis quod expedit eas esse dispositas dicto modo: ita dicendum est rationabiliter q̄ expedit totam ciuitatem esse dispositam quantum ad munitiones, vt non sit facile penetrabilis aduersarijs. s. turribus & fossis & alijs huiusmodi dispositis secundum partes & loca quibus magis cōpetunt: si enim sic se habeat melius se habebit ad securitatem propter ipsas

A munitiones & ad ornatum: & per consequens ad delectationem propter debitum ordinem & situm earum. Deinde cum dicit.

Mœnia vero qui dicunt non oportere adesse ciuitatibus illis quæ virtutem possideant: nimium prisce loquuntur: & hoc vident per experientiam reprobatur in his ciuitatibus, quæ sibi id ad gloriam iactabant.

Inquirit de muris: fuit autem opinio quorundam q̄ muri non sunt necessarij ciuitati optimæ: quæ habet optimos viros: tamen quia propter confidentiam murorum forte redderent negligentes in actionibus bellicis: tum quia vbi est maior fortitudo & melior non competit multis: minor fortitudo autem virorum optimorum maior est & melior ad defensionem ciuitatis quam ea quæ murorum: ergo videtur fortitudo murorum non competere eidem. Primo igitur proponit opinionem istam simpliciter non esse tenendam: innuens rationem ad hoc. Secundo cum dicit, (Est enim ad pares ac non multo excedentes &c.) declarat quibus non competit multum: & quibus sunt necessarij. Tertio cum dicit, (Si ergo per hunc modum &c.) concludit ex dictis esse multum curandum de eis & propter quas causas. Circa primum dicit q̄ dicentes de muris non oportere eos circumponere ciuitati bene ordinatæ ad virtutem, & habenti viros virtuosos valde antiquam habent estimationem & simpliciter & præter rationem, maxime cum videant illas: quæ hoc modo decorantur sine muris in sola multitudine confidentes ex ipso opere redargutas & ductas ad inconueniens: multæ enim fuerunt ciuitates habentes viros fortes & bonos quæ propter defectum munitiorum & murorum succubuerunt & captæ sunt. Deinde cum dicit.

Est enim ad pares, ac non multo excedentes multitudine, non satis decorum per mœnia seruari velle.

Declarat respectu quorum non multum competunt & respectu quorum sunt necessarij: et primo facit primū. Secundo cum dicit, (Sed cum aliquando &c.) secundum. In prima parte dicit quod ciuitati habenti bonos viros non multum competit saluari per munitiorum murorū à consimilibus secundum virtutem, & non multum differrentibus secundum multitudinem: in loco enim proprio in quo potentiores videntur ciues virtuosus videntur se posse defendere à consimilibus virtute vel parum excedentibus: & ideo non sunt eis necessarij muri ad hoc: quia non est faciendū per plura quod bene potest fieri per vnū: & iterum opprobriosum est q̄ aliquis qui potest expugnare per propriam virtutem, nitatur expugnare per propriam & alienam. Deinde cum dicit.

Sed cum aliquando contingat & fieri possit: vt multo maior hominum multitudo, & maior virtute superueniat: si saluos esse oportet: neq̄ perire: neq̄ contumelijs affici, firmissimam munitiorum murorum, putandum est opportunissimam esse in bello: præsertim hoc tempore: in quo tormenta & machinæ ad obsidiones vrbium, cum omni subtilitate sunt adinuenta.

Ostendit q̄ respectu superexcellentis multitudinis & virtutis sunt necessarij: & ad hoc adducit rationes tres: quarum secundam ponit cum dicit, (Simile est enim.) Tertiam cum dicit, (Atqui &c.) In prima parte dicit: quoniam virtutem insurgentium contra ciuitatem contingit esse maiorem multo q̄ sit virtus eorum qui inhabitant ciuitatem & paucorū: & illi qui sunt maioris virtutis multo vt frequentius debellant eos qui minoris virtutis multo

rorum bellicosissima, i. apta ad bellandum, necessaria est ciuitati quæ minoris virtutis est: vt pluribus modis possit resistere impugnantibus, & propter alia multa: & ad euitandum & ad repellendum ictus sagittarum & machinarum diuersarum: quæ inuentæ sunt ad certitudinem insultus. Dicit autem munitione murorum esse necessariam non simpliciter: sed ex suppositione finis si debeat ciuitas saluari: nec pati nocumentum aut iniuriam sustinere aut fieri seruam. Deinde cum dicit.

Simile est enim ciuitatem non circundandam mœnibus censere, & regionem facilem ad inuadendum quærere, & deijcere montosa loca, & priuatis domibus non circundare parietes: quasi viles futuri sint habitatores.

Ponit secundam rationem dicens: quod simile idem videtur dicere muros non circumponendos esse ciuitatibus & circumtollere: hoc est de circuitu tollere montana loca, i. fortia loca prohibentia aduersarios, & regionem facere facilem penetrabilem ab ipsis: similiter dicere muros non circumponere habitationibus proprijs: ac si timeretur quod non essent futuri habitatores viriles: simile est facere eam penetrabilem furibus & raptoribus: nunc autem inconueniens est ciuitatem aut propriam in habitationem facile penetrabilem facere aduersantibus, ergo inconueniens est muros non apponere vtriq;. Deinde cum dicit.

Atqui ne id quidē latere oportet, quod qui mœnibus circundantur, eis licet in vtranq; partem vti vrbibus, & tanquam muros habentibus: & tanquam non habentibus: sed eis qui mœnia non habent, non licet.

Ponit tertiam rationem dicens: quod adhuc oportet intelligere: quod si circumponantur muri ciuitati habenti viros virtuosos possunt repellere insultum aduersantium, & per muros & per virtutes ipsorum, & vti contra eos: & tanquam habentes murum & tanquam non habentes: quæ aut muros non habent, non possunt nisi altero tempore: nunc autem melius est pluribus modis vicissim resistere aduersario quam vno tantum. Deinde cum dicit.

Si ergo per hunc modum se habet, non solum mœnia circundanda sunt vrbibus: verum etiam curandum, vt & ad ornatum ciuitatis se habeant decenter: & ad bellicas opportunitates: tunc alias: tunc ad illas quæ nunc repertæ sunt: vt enim aggressoribus cura est, quibus modis vincant: ita quædam iam reperta sunt, quædam inuestigare atque philosophari, oportet eos qui defendunt. Principio enim non aggrediuntur expugnare eos: qui bene se præparauerunt.

Concludit curandum esse de muris & propter quas causas, d. quod si ea quæ dicta sunt se habent vt dictum est: manifestum est quod non solum circumponendi sunt muri ciuitati: sed etiam multum curandum est de eis vt bene sint dispositi ad ornatum & decorem ciuitatis: sed etiam ad repellendas opportunitates bellicas aduersariorum, & quæ nunc inuentæ sunt: & quas contingit inueniri: & ad eos impugnandum. Sicut enim inuadentes curant diligenter quibus modis possunt supergredi inuafos videntes instrumentis inuentis & tentantes inuenire alia: sic cura debet esse inuafis quomodo possint se custodire vtendo eis quæ inuenta sunt: & quærēdo non inuenta per viam phisicam: si enim inuadentes scirent inuadendos bene munitos esse & potentes resistere non multum conarent eos inuadere à principio. Nullus, n. conat̄ ad illud quod credit esse impossibile vel simpliciter vel sibi. Deinde cum dicit.

E Cum vero multitudo ciuium in comessationes distributa esse debeat, mœnia vero sint præsidij quibusdam: & turribus per opportuna loca interpositis, munienda, clarum est, quod res exigit aliquas comessationum in illis ipsis præsidij collocari.

Determinat de dispositione habitationum quæ ordinantur ad actus principales: & primo dispositionem earum, quæ ordinantur ad quosdam actus communes omnibus. Secundo cum dicit. (Cum vero &c.) earum quæ ordinantur ad actus speciales quorundam. Circa primum primo manifestat dispositionem eorum quæ ordinantur ad cultum diuinum & conuiuia. Secundo cum dicit. (Venalium autem &c.) eorum quæ ordinantur ad commutationem. Circa primum primo dat intentionem suam. Secundo cum dicit. (Et hæc quidem &c.) prosequitur. In prima parte dicit: quoniam in ciuitate perfecta necessarii sunt muri: vt dictum est prius: & necessarium est eos esse distinctos per obseruatoria, & turres positas in locis opportunis ad defensionem, & ornatum. Adhuc autem expedit communitatem ciuilem conuiuia communia facere: & expedit eam esse distinctam in eis: secundum quod quidam in ipsa inueniuntur excellentiores: quidam autem minus excellentes habitationes dispositas ad huiusmodi conuiuia disponet aliquis rationabiliter secundum quod dicitur. Deinde cum dicit.

Et hæc quidem per hunc vtiq; modum videtur constituenda. Aedes vero deorum: ac principalissime magistratuum comessationes idoneum locum habere debent: & eundem sacra quotcumq; lex non separat, aut responsum oraculi. Esset aut talis locus: quisquis supereminentiam haberet: & ad edendam virtutem sufficienter: & ad vicinas partes ciuitatis excellenter.

Prosequitur & circa hoc primo declarat quales debent esse secundum se habitationes huiusmodi. Secundo cum dicit. (Esset vero &c.) in comparatione ad ciues. Circa primum primo declarat quales oportet eas esse interius. Secundo cum dicit. (Decet autem &c.) quales exterius. Circa primum est considerandum: quod omnia quæ hic sunt & nos & operationes nostræ ex bonitate & munificentia diuina causantur: & ideo tenemur ei ad reuerentiam & honorem: cum aliter attribueri non possumus: reuerentia autem & honor per cultum exhibetur, quem oportet fieri in aliquo loco determinato ad hoc: & ideo in ciuitate vnita ex similibus oportet esse aliquem vnum locum conuenientem ad hoc ordinatum, & quia antiquitus gentiles conuiuia communia faciebant temporibus ordinatis ad cultum diuinum: & ob reuerentiam diuinorum: ideo habitationes ad conuiuia erant eadem cum his quæ ordinabantur ad cultum diuinum. Dicit igitur philosophus, quod habitationes illas quæ ordinantur ad cultum diuinorum & ad conuiuia principalissima ab antiquis ordinata temporibus, prædicti cultus expedit habere locum conuenientem & excellentem: ita vt dispositio eius ostendat præminentiam eius cui exhibetur cultus & reuerentia colentium: ad ipsum & vnum & eundem principalem in tota ciuitate. Ne si plures essent: essent occasio diuisionis ciuitatis: nisi in aliquibus partibus ciuitatis: lex quæ ordinat de cultu diuino determinauit esse aliquem talē, habitationem seorsum, vel aliquas dependentes, tamen ad primam & principalem in quibus cultus exhibetur alicui oraculo: vel Apollinis, vel vntus cuiusque alterius responsui secundum opinionem gentilium: qui stellas opinabantur quosdam deos. Locus autem iste conueniens erit si bene fuerit dispositus quantum ad duo. Primo quidem quod habeat positionem bene se habentem ad apparentiam virtutis.

Secundo

Secundo quod eminentior sit respectu partium ciuitatis. Ex ipsa enim eminentia situs eius qui colitur & ex apparatus virtutis dispositio colentium. Deinde cum dicit.

Decet autem sub hunc locum constructionem fori esse talem: qualis est in Thessalia eius, quod liberum vocant, i. quod debet esse purum ab omni mercatu. Et neque opifices: neque agricolas: neque alios vltos tales illi appropinquare: nisi à magistratibus vocarentur.

Declarat quales decet esse istas habitationes exterius: dicens: quod expediens est sub loco huiusmodi habitatio: & ad meliorem euentationem & ad deductionem esse quandam forum præparatum inter ipsas & reliquas habitationes: quod quidem dicunt debere esse liberum vel ab immunditijs & turpibus: vel quia ibi existentes & confugientes aliquam libertatem habeant: vel vtrunq; huiusmodi autem locum oportet esse segregatum ab omnibus venalibus: quia locus iste locus vacatiōis est: & ideo oportet ipsum esse sequestratum à tumultu. Venalia autem non tractantur sine tumultu. Et iterum locus hic ordinatus est ad virtutum exercitia. Negociatio vero quæ est circa venalia remota est ab hoc. Et iterum expediens est mercenarios & agricolas & alios tales viles quorum operationes per se non ordinantur ad virtutes non accedere ad locum hunc: nisi vocentur ab aliquo principum propter aliquam necessitatē: si locus iste totaliter ordinatus est ad exercitia virtutum. Deinde cum dicit.

Esset vero is locus gratior, si & gymnasia seniorum in eo sint constituta. Decet enim secundum ætates distribui hunc ornatum: & in iunioribus magistratus quosdam versari. Seniores autem magistratibus assistere. Præsentia, n. magistratum ante oculos posita gignit veram reuerentiam: liberalemque pudorem.

Declarat quales oportet eas esse in comparatione ad ciues: dicens quod locus prædictus bene gratiosus erit & conueniens cultui diuino: si distinctus fuerit secundum gradus diuersos: ita vt aliqua pars ordinetur ad gymnasia seniorum exercenda. Alia autem ad diuinorum actus secundum ordinem: & sic præminentia illius ad istum in dispositione & ornatu secundum præminentiam seniorum ad iuuenes. Rationabile enim est locum habitacionis & ornatum eius distinctum esse secundum distinctionem ætatum: ita vt ipsa distinctio loci distinctionem residentium ostendat: & expedit etiam quod tempore prædicti cultus inter iuniores sicut aliqui principantes & matronæ apud principes resideant: sic enim minus præter rationem agent iuuenes ex feruore iuuentutis: & mulieres ex mutabilitate earum. In præsentia enim seniorum causatur verecundia vera quæ est timor de turpi: & timor liberalis qui est turbatio ex fantasia futuri mali quæ solent retrahere magis mulieres & iuuenes ab operatione turpi. Differentia est inter timorē liberum & seruilem: quia liber est quo aliquis timet amittere bonum honestum & secundum rationem: seruilis autem est quo aliquis timet amittere bonum secundum corpus: vel pati malum secundum ipsum. Corpus enim seruum est: quodammodo respectu animæ. Deinde cum dicit.

Venalium autem rerum aliud forum esse debet, & alio loco situm accessu facile, quo & à terra, & à mari facilis sit importatio omnium.

Declarat dispositionem habitationum quæ ordinantur ad commutationem dicens quod forum rerum venalium oportet esse aliud & remotum à loco prædicto: quia lo-

A cus venalium locus tumultuosus est: & locus prædictus ad vacationem ordinatus quietem exigit, & expedit quod habeat seorsum locum congregatum bonorum quæ à mari immittuntur, & seorsum aliorum, quæ ab ipsa regione: & vltius in speciali secundum diuersitatem generum rerum venalium: ita quod alia pars ordinetur ad pannos: alia ad calciamenta: alia ad alia: sic enim facilius expediuntur commutationes, si sciuerit vnusquisque locum determinatum ad vnumquodque commutabilem. Deinde cum dicit.

Cum vero multitudo ciuium diuisa sit in sacerdotes & magistratus: decet esse sacerdotibus circa aedes sacras esse comessationes institutas. Magistratum autem quicumque de contractibus ius dicunt: & qui de accusationibus cognoscunt: & qui circa vocationes in ius, & aliam huiusmodi administrationem intendunt: Et insuper qui aedilitatis, & vrbicularum rerum curam gerunt, iuxta forum in loco celebri, communique sunt comessationes statuendæ: talis est locus illius fori in quo necessaria venundantur. Nam alterum illud forum superiori loco situm debere esse, diximus ociosum. Hoc autem ad negocia rerum necessariarum deputari, hunc eundem ordinem in regione quoque imitandum esse dicimus.

Declarat dispositionem habitationum eorum qui sunt principales in ciuitate dicens: quoniam autem multitudo partium ciuitatis distinguitur in sacerdotes qui ordinantur ad cultum diuinum: & principes qui curant de ordine ciuili: opportunum est habitationem sacerdotum & locum ad conuiuia ipsorum situari iuxta sacras aedes ordinatas ad cultum diuinum, vt locus habitacionis ipsorum non sit remotus à loco cultus ad quem ordinatur: & quia expedit eos habere locum quietum propter contemplationem in qua maxime debent viuere inter alios. Principes autem qui ordinantur ad directionem contractuum & ad sententiarum super disceptationibus super eisdem: & ad scripturas sententiarum & vocationum ciuium, & ad alias huiusmodi dispensationes tales: & qui ordinantur ad regulandum agros vel agrestes: & qui ad regulandum corpus ciuitatis: & expedit habere habitationes circa forum commune: & in loco vbi communiter concurrunt plures: qualis est locus qui est circa forum rerum venalium. Quia hic locus ordinatur ad necessarias commutationes quibus plures indigent. Locus autem ad cultum ordinatus qui est in superiori parte indiget vacatione. Deinde cum dicit.

D Sunt enim magistratus quidam apud rusticos, quos alij custodes: alij rectores appellat: quibus & loca ad custodiam regionis & comessationes sunt in locis constituendæ: templa quoque per agros distributa esse debent, partim dijs: partim heroibus.

Declarat dispositionem habitationum exterius in regione: dicens quod similiter in regione exterius oportet aedes & habitacula disposita & distributa esse secundum ordinationem proportionalem ei quæ est in ciuitate. Sunt, n. in ipsa principes & magistratus quos oportet habere habitacula conuenientia principatum ipsorum & ad ornatu: & ad fortitudinem. Iterum oportet esse in regione aedes communes in diuersis partibus regionis, vt opportunum est ad custodiendum redditus & bona communia exterius collecta. Et iterum expedit in regione exterius esse sacras aedes seu templa particularia in diuersis partibus Tho. sup Poli. p. h. secundum

secundum quod opportunum est distributa. Aliqua quidem ad cultum deorum: alia vero ad cultum Heroum: quod dicit secundum consuetudinem gentilium, qui cultum diuinum exhibebant animabus virorum, qui excellentes fuerunt in virtute heroica. Deinde cum dicit.

Sed immorari nunc circa ista superfluum est, cum sint illa non difficilia cognita: sed magis factu. Dicere enim voti est: euenire autem fortunæ. Quapropter circa talia insistere ad præsens omittamus.

Excusat se à diligentiori consideratione de his dicens: quod de istis tanta sunt dicta & restant dicenda plura. Sed immorari diutius in diligenter inquirendo & determinando de ipsis, non est vtile propter facilitatem. Non enim multum difficile est considerare quare oporteat illa ordinare secundum rationem: sed facere ipsa magis difficile est propter raritatem eorum quæ ad hoc sunt necessaria. Determinare enim talia & considerare secundum intellectum, est facere opus voti seu voluntatis. Ipsa autem fieri vel esse pendet ex fortuna magis: quia bona dispositio ciuium & abundantia bonorum exteriorum quæ sunt necessaria ad prædicta, aequaliter dependent ex ea: & ideo illa quæ vltius possent considerari de ipsis prætermittuntur ad præsens.

LECTIO DECIMA.

Quod & eadem, & diuersa sit, magistratuū, & subditorū disciplina.

DE repu. autem ipsa ex quibus & ex qualibus constare debet ciuitas quæ beata sit futura, & recte gubernari, dicendum est: duo sunt in quibus omnis commendatio bene agendi consistit: vnum vt propositum ac finis agendi recte subiaceat: Aliud, vt eas quæ ad illum finem ferant actiones inueniamus. Fieri enim potest vt & concordent hæc inter se, & discordent. Nam quandoque illud ad quod intenditur, recte iacet. Sed in actionibus per quas illo potiri credimus aberratur. Quandoque autem omnia ad finem diriguntur: sed finis ipse est prauè positus. Quandoque etiam in vtroque est error: veluti circa medicinam. Neque enim quale aliquid esse oportet sanum corpus recte iudicat interdum: neque ad subiectum sibi finem opera diriguntur. Oportet autem in artibus & scientiis hæc vtraque obtineri finem: & eas quæ sunt ad finem actiones.

Postquam inquisiuit Philosophus de his quæ supponenda sunt ad instituendam optimam rempu. ex parte finis & materiæ ciuitatis ipsius: transit nunc ad declarandum ex quibus & qualibus instituenda est optima ciuitas. Et circa hoc primo præmittit intentionem suam dicens: declarato quæ supponenda sunt ad futuram optimam rempu. nunc determinandum est nobis de ipsa repu. scilicet ex quibus & qualibus instituenda est ciuitas quæ debet felicitari & bene gubernari simpliciter. Secundo cum dicit. (Cum vero &c.) prosequitur. Et circa hoc primo ostendit quod illos ex quibus constituitur optima ciuitas oportet esse studiosos. Secundo cum dicit. (Atqui boni &c.) declarat per quot & quomodo efficiuntur tales: quia non sufficit in agibilibus scire qualem oportet esse vnūquēque: quoniam bonum & studiosum: sed qualiter contingit fieri talem. Circa primum adhuc primo ostendit qualem oportet esse ciuitatem optimam: quoniam studiosam. Secundo cum dicit. (Nobis autem.) ex hoc concludit: quales oportet esse ciues ex quibus componitur: quoniam

studiosos. Ciuis enim diffinitur per ciuitatem: & quoniam ciuitas optima determinatur per finem optimum: primo præmittit quædam de ipsis. Secundo cum dicit. (Cum autem &c.) ex ipsis ostendit quæ sunt necessaria ad ciuitatem optimam: & qualem oportet eam esse. Circa primum primo tangit ea quæ requiruntur: ad hoc quod homo sit optimus. Secundo cum dicit. (Quod igitur &c.) quod non omnes homines eodem modo se habent ad illud optimum. Circa primum est intelligendum: quod sicut in vniuerso inuenitur duplex bonum. scilicet separatim: & bonum ordinis: & bonum separatim maius est quod bonum ordinis: quod determinatur per ipsum secundum Aristot. 1. 2. metaph. bonum autem perfectum ex istis bonis aggregatur: sicut in homine qui dicitur minus vniuersum duplex inuenitur bonum quodammodo. scilicet quod est finis, & bonum ordinis eorum quæ ad finem per finem determinantur. Et perfectum bonum hominis ex istis duobus bonis aggregatum est. Hoc igitur supponens dicit: quoniam duo sunt per quæ contingit omnes homines esse bonos: & sunt boni: & qui boni sunt. Quorum vnus est finis operationum rectus: & intentio ipsius recta. Aliud autem est inuentio actionum & organorum ordinatorum ad ipsum finem. Optimum enim vniuscuiusque consistit in optimo fine eius, & in ordinatione aliorum ad ipsum. Accidit autem aliquando ista diffonare & consonare ad seinuicem. Diffonare quidem quia aliquando finis bonus ponitur & intentio recta ad ipsum subest. Peccatum autem est in actione eorum: quæ sunt ad finem: vel in ordine. Aliquando autem e contrario illa quæ ordinantur ad finem subfunt omnia & recte ordinata: sed finis positus & intentus malus est consonare quidem: quia aliquando contingit quod peccatum in vtroque & in fine: & in his quæ ad ipsum: sicut circa medicinam accidit aliquando: quod medicus non recte iudicat quale contingit fieri corpus quod conualefcit: & ad quem terminum sanitatis contingit ipsum deduci. Nec etiam bene accipit illa vel ordinat quæ deducit ad suppositum terminum sanitatis. Aliquando autem vtrunque recte accipit rectum ponens & intendens finem: & ea quæ sunt ad ipsum recte ordinans: homines vero in omnibus artibus & scientiis & vniuersaliter virtutibus finaliter intendunt optimum in illis: & ideo oportet si debeant fieri in illis optimi attingere ad ambo: puta ad finem rectum & ad ordinationem actionum & organorum quæ ad finem. Apparet igitur quod in qualibet arte & scientia speculatiua vel practica homo est optimus per finem optimum: & ea quæ ad ipsum. Deinde cum dicit.

Quod igitur bene viuere ac felices esse omnes cupiunt manifestum est: sed alijs potestas est adipiscendi: alijs non: propter fortunam aliquam, vel naturam. Opus est enim ad iumentis quibusdam ad bene viuendum. Minoribus quidem illis qui melius dispositi sunt. Maioribus autem qui peius. Alij vero statim non recte querunt felicitatem, cum possint.

Declarat quod non omnes homines eodem modo se habent ad suum optimum seu felicitatem dicens: quod manifestum est ex se quod omnes homines naturaliter appetunt bene viuere. Omnia enim naturaliter appetunt suam perfectionem. Sed non omnibus hominibus inest equaliter habilitas ad adipiscendum hoc: sed quidam sunt dispositi bene ad acquirendum eam. Quidam autem indispoti aut propter materiam: aut propter naturalem complexionem: per quam inclinatur ad operationes inordinatas: aut propter formam: quia aliquod bonorum fortunæ quæ sunt necessaria deficit eis. Indiget enim debens felicitari & bene viuere inclinatione naturali ad hoc & successu aliquo in exterioribus bonis. Si quidem priuatum omnibus bonis fortunæ impossibile est bene operari. Sed illi qui melius

ius dispositi sunt ex natura ad hoc: minori indigent succellu. Qui autem minus: ampliori. Aliqui etiam ita de prauati sunt per consuetudinē vel aliquid aliud, quod quæuis inclinentur ex natura ad felicitatem & bene viuere: non tamen recta via vel modo querunt eam: & ita quod aliquis non felicitetur potest contingere: aut quia non recte ponit felicitatē: aut quia non recte querit quæ ad ipsam: aut propter vtraque. Deinde cum dicit.

Cum autem propositum nostrum sit optimam rempu. videre. Ea vero est per quam ciuitas optime gubernetur. Optime autem gubernatur si felicitatem maxime recipiat. Manifestum est quod quid sit felicitas latere non debet.

Declarat qualem oportet esse optimam ciuitatem. Et primo ostendit: quod ad hoc primo necessarium est præintelligere quid est ipsa felicitas. quod præmittens intentum. Secundo cum dicit. (Diximus autem &c.) declarat illud. In prima parte dicit: quoniam propositum intentionis nostræ est considerare de optima rep. qualis sit. Optima autem resp. est secundum quam ciuitas optime gubernatur & viuunt. Ciuitas autem optime gubernatur & viuunt quæ attingit ad felicitatem optimam. Et ideo oportet nos præconferre illud: per quod determinatur. Ciuitatem autem seu rempu. optimam per felicitatem determinamus: vt dictum est. Deinde cum dicit.

Diximus autem in ethicis, si modo illorum librorum vtilitas vlla est, operationem esse & vsum virtutis perfectum. Et hunc non ex suppositione: sed simpliciter.

Declarat intentum. Et primo præmittit diffinitionem felicitatis & eam explanat. Secundo cum dicit. (Vtetur autem &c.) ostendit qualem oportet esse ciuitatem optimam. Circa primum primo præmittit diffinitionem felicitatis in alijs positam dicens: quod ad manifestationem intenti diximus & determinauimus in libro ethicorum. Si quidem ea quæ determinata sunt, bene vtilia sunt ad propositum. Felicitatē esse operationem & vsum virtutis perfecti simpliciter: & non ex suppositione. Felicitas quidem est operatio: quia habitus in potentia est & imperfectus. Felicitatem autem perfectum bonum dicimus: virtutis autem quia virtus est quæ habentem perficit & operationem eius bonam reddit. Felicitas autem bonum hominis est perfectum: ergo secundum virtutem eius. Vsum autem perfectum est: quia vna operatio sola non facit hominem felicem: sed multæ & continuæ. Continuatio autem alicuius actus vsum perfectus est illius actus secundum quod vsum est idem quod exercitium. Vnde ista diffinitio eadem est secundum rem ei quæ ponitur primo ethicorum. qua dicitur quod est operatio hominis secundum virtutem perfectam & in vita perfecta: ita vt quod ponitur hic vsum perfectus, sit idem ei quod ibi ponitur in vita perfecta. Deinde cum dicit.

Dico autem ex suppositione quæ necessaria sunt. Simpliciter autem quod in seipso commendationem habet: veluti circa res iustas iudicare: punire: supplicio afficere, à virtute quidem est, sed ex necessitate, commendationemque habet ex compulsionem. Eligibilis namque foret nullo tali indigere: neque hominem: neque ciuitatem. At enim ad honores & opes simpliciter sunt optimæ actiones. Nam alterum quidem illud mali alicuius electio est: hæc autem contra. Effectiōnes enim bonorum sunt & generationes.

Explanat vltimam particulam: scilicet non ex suppo-

sitione. Ad cuius euidentiā est intelligendum, quod finis secundum se rationem boni habet. Eorum autem quæ ordinantur ad ipsum, quædam sunt quæ rationem boni de se habent aliquam, & aliquam ex ordine ad finem: sicut medicina dulcis. Alia vero quæ secundum quod huiusmodi rationem boni & eligibilis non habent: sed tantum ex ordine ad finem: sicut medicina amara. Secundum se enim eligibilis non est: sed propter sanitatē tantum. Et prima bona dicuntur simpliciter bona, Secunda autem bona dicuntur ex hoc solum necessaria. Dicit igitur quod operationem bonam ex suppositione dico quæ necessaria quidem est ad finem: sed secundum se rationem boni non habet. Simpliciter autem bonam dico quæ secundum se rationem boni habet: non tantum ex fine sicut in actionibus iustitiæ. Sententiæ enim condemnandorum: & supplicia & punitiones eorum procedunt à virtute iustitiæ, & necessariæ quidem sunt in ciuitate: quia aliter non saluaretur ciuitas: nec communicatio, & rationem boni habent: quia necessaria. Secundum se autem eligibiles non sunt absolute. Eligibilis enim esset, si contingeret quod homines vel ciuitates talibus non indigerent. Sed actiones quæ sunt circa honores & circa abundantiam exteriorum, sunt simpliciter eligibiles & secundum se. Rationem autem quare primæ sunt eligibiles: & non istæ tangit. Dicit quod electio sententiæ & suppliciorum & aliorum huiusmodi in ciuitate, est electio alicuius: quod malum est secundum quod huiusmodi: sed in ordine ad finem. Electio autem eorum quæ circa honores & circa diuitias & actiones eorum e contrario, est electio cuiusdam boni secundum se: quia sunt dispositiones quædam ad bonum & generationes eius. Honor. n. disponit & factius est boni secundum animam, in quantum aliquis propter honorem operatur magna & honorabilia. Diuitiæ autem naturales sunt factiue boni secundum corpus principaliter. Deinde cum dicit.

Studiosus enim vir, & paupertate: & morbo: & alijs fortunæ aduersitatibus laudabiliter vtitur. Veruntamen felicitas in contrarijs existit. Nam & hoc determinatum fuit in ethicorum libris: quod talis est studiosus cui per virtutem bona sunt simpliciter bona.

Declarat ex dictis qualē oportet esse ciuitatē optimā. Et circa hoc, primo ipse declarat qualiter ipse studiosus vtitur bonis prædictis vtrisque. Secundo cum dicit. (Paret autem &c.) declarat quod vsum istorum qui est secundum virtutem studiosus est. Tertio cum dicit. (Necessarium autem &c.) ex dictis concludit qualē oportet esse ciuitatē optimā. In prima parte dicit, quod vir studiosus qui virtutē perfectam & appetitum ordinatum habet bene vtitur his quæ secundum se rationem boni non habent. Sunt tamē ordinabilia in finem: puta paupertate & egritudine: defectu amicorum & huiusmodi: secundum illud quod beatum est & perfectius est in vsum contrariorum: puta diuitiarum: & sanitatis: & amicorum. Meliorem enim operationem facit ex suppositione istorum: quia secundum quod determinatum est à nobis in sermonibus moralibus ad Eudemum. Bonus & studiosus est, cui simpliciter bona sunt bona propter ipsam virtutem. Cui autem simpliciter optima non sunt optima, non est bonus vel studiosus: quemadmodum neque esse sanus videtur cui sana simpliciter non sunt sana. Sed sanitas & diuitiæ secundum se rationem boni habent, ergo bene vtetur eis studiosus propter virtutem. Studiosus etiam secundum rectam rationem vtitur omnibus datis: quia per rationem operatur. Ratio autem recta dicit: quod vtatur vnoquoque secundum quod contingit melius ad finem. Si igitur paupertas & egritudo & eorum contraria ordinabilia sunt: in felicitatem vtetur studiosus istis pro paupertate & diuitijs meliori modo: quo contingit ad ipsam. Similiter & eorum oppositis. Sed paupertate aut egritudine suppositis, minus perfectas faciet operationes, cum secundum se

non sint bona. Diuitijs autē & sanitate suppositis pfectiores: quia secundum se rationem boni habent. sicut bonus coriarius ex corio dato meliores calceos quos contingit facit: sed ex meliori meliores: ex peiori autem peiores.

Est autem intelligendum ad euidentiam dictorum & dicendorum iam, quod felicitas per se non existit in bonis exterioribus puta in diuitijs: nec etiam in vsu earum in ipsis quidem non existit per se: quia felicitatem nullus querit propter aliquid aliud. diuitias autē querunt propter aliud: vel propter necessitatem vitę: vel propter operationem virtutis. ergo in ipsis non existit per se. In vsu autem eius per se non consistit: quoniam optimus vsus diuitiarum qui est in consumendo eas: ut dicit Arist. primo rhetoricę: videtur ordinari per se immediate ad bonum corporis: puta ad sustentationem naturę: vel saltem ad aliud ordinari. felicitatem autē non dicimus ad aliud ordinari. Et adhuc felicitas operatio virtutis perfectissimę est. Bonus autē vsus diuitiarum non est operatio perfectissimę virtutis: quia liberalitas seu magnificentia quarū est operatio non sunt perfectissimę virtutes. sed prudētia aut sapientia magis. ergo in vsu ipsarū nō consistit per se felicitas. oportet tamen ipsas pręexistere ipsi felicitati. Felicitas enim consistit in optima operatione intellectuali per se. Ad operationem autem optimam quamcūq; seu speculatiuam: seu practicam oportet pręsupponere consistentiā subiecti & bonam dispositionem. Consistentia autem & bona dispositio nō sunt sine suppositione eorum quę sunt necessaria ad vitam & bonā dispositionem, quę sunt diuitię seu bona exteriora. ergo diuitias necesse est pręexistere felicitati tā speculatiuę quę practicę: quę sunt alia ratione speciali sint pręnecessarię practicę seu ciuili. Quod autem est pręnecessarium ad aliquid: videtur ordinari ad ipsum sicut ad finem, & sicut instrumentū ad operationem. Et ideo diuitię ordinantur ad felicitatē sicut ad finem: & sicut organum ad operationem. Ea autē quę ordinant ad finem, vel se habent ad aliud: sicut organum ad operationē, oportet esse cōmensurata seu proportionata fini seu actioni: & nō excedere vel deficere a media ratione. Diuitias igitur quas necesse est pręexistere felicitati oportet esse cōmensuratas eia: ut nec maiores nec minores quęratū quę sint necesse ad ipsam. maiores tamen exiguntur ad practicā seu ciuilem quę ad speculatiuam. Ad speculatiuā enim sufficienti sunt quę vitales sunt ad sustentationem vitę & bonam dispositionem corporis. Ad practicam autem seu ciuilem exiguntur ad hoc: & ad expeditionem operationum practicarū seu ciuiliū & quāto perfectior est: tanto maiores. Et si a prędicta cōmensuratione superexcedant: aut totaliter tollunt felicitatem: aut saltem diminuunt ipsam: sicut tanta potest esse magnitudo fistulę quę peior erit fistulatio: & adhuc tanta quę penitus non erit. Similiter si deficient a mensura secundum quam sunt necessarię diuitię ad perfectā felicitatem: secundum aliquid parum diminuunt ipsam. Si autem secundum multum totaliter tollent: sicut si minor sit fistula quę quę nata est moueri a fistulatore: parum debilius erit fistulatio. si autem multum: omnino nō erit. sic igitur felicitas per se non existit in diuitijs nec in vsu earum per se. Veruntamen ipse & vsus earum qui non est sine ipsis sunt pręnecessaria ad ipsam secundum quamdam mensuram & proportionem: a qua si deficient secundum minus & parum: minus perfecta erit felicitas. Et hoc intendebat Aristoteles quando dixit, quod studiosus vteretur paupertate & egritudine bene ut cōtingit. Quod autem beatum in contrarijs est. Si autē multum non erit omnino: eodem autem modo se habet. Et si excedat secundum maius a prędicta mensura. Vtrum autem necessarium sit eas pręexistere per se vel per alterum: vel sicut proprias vel sicut cōmunes, non refert ad propositum: dum tamen pręexistant secundum hoc quod cōmensuratae sunt. Ille tamen modus pręexistendi vel pręhabendi eas eligibilior videtur: quo habentur secundum hoc quod necessarię & cōmensuratae sunt ipsi fini: & quo minus impediunt hoies

ad rectitudine operationis siue per affectū siue per sollicitudinem inordinatam circa eas. Deinde cum dicit.

Patet autem quod & vsus istos necessarium est studiosos & bonos esse simpliciter. Quapropter existimant omnes externa bona causam esse felicitatis: Ceu si quis bene pulsandi causam putat esse lyram magis quę artem.

Declarat quod vsus prędictos oportet esse studiosos dicens: quod manifestum est quod necesse est vsus prędictorum honorum. scilicet diuitiarum & sanitate & huiusmodi studiosos esse & bonos: quia vsus qui sunt secundum virtutem studiosi sunt & boni. sed vsus prędictorum honorum a studio per se a virtute sunt. Studiosus enim secundum quod huiusmodi virtuosus est. ergo oportet vsus prędictos studiosos esse, propter quod credunt bona extrinseca: quorum vsus studiosus est: & a virtute esse. Causas felicitatis quę est operatio secundum ipsam, similiter existimantes sicut si aliquis existimaret quod lyra esset causa bene citharizandi magis quę ars. hoc autem incōueniens est. Ars enim principalis causa citharizandi est ut vnde principium & ratio motus: lyra autē sicut materia vel organū motū ab arte. Similiter virtus seu ratio principii est felicitatis: sicut vnde motus vel ratio: bona autē exteriora sicut materia vel organum motum ab illis. Deinde cum dicit.

Necessarium est ergo ex his quę dicta sunt alia subesse: alia parare legis positorem. Ex quo secundum votum optamus constitutionem ciuitatis in his quorum domina est fortuna: dominam enim illā posuimus. Sed studiosam esse ciuitatē non est fortunę opus: sed scientię, ac electionis. Atqui studiosam esse ciuitatē est ciues illos qui in rep. versantur esse studiosos.

Concludit qualem oporteat esse ciuitatem optimam dicens. Si ciuitatem optimam oportet felicitari: felicitas autem est operatio vel vsus perfectus secundum virtutē: vsus autem perfectus secundum virtutem est vsus bonorum operum a studio. Necessarium est ipsam ciuitatē: quam secundum votū quęrimus optimam habere abundantiam bonorum exteriorum: quorum vsus necessarius est: & ipsam esse studiosam: si vsus oportet esse studiosum: quorum primum necesse est pręexistere: cuius fortuna est domina. Dicimus enim ipsam esse dominam huiusmodi bonorum. Secundum autem oportet legislatorem procurare per disciplinam & consuetudinē. scilicet ipsam esse studiosam. Studiositas enim ciuitatis nō est opus fortunę: quia secundum rationem est: & fortuna est causa pręter rationem. Sed est operatio scientię dirigentis & electionis inclinantis. Deinde cum dicit.

Nobis autem oēs ciues participes sunt reip. Hoc igitur considerandum est quomodo vir fiat studiosus. Nam si recipiatur omnes esse studiosos: non autem singulos ciuium: sic foret optabilis. Sequitur enim ad singulos esse: & oēs esse.

Declarat ex dictis quales oportet esse ciues: quoniam studiosos dicens: quod ciuitas studiosa non est nisi quia ciues participantes reipublicę studiosi sunt. Ciuitas enim non est aliud quę cōmunitas quędam ciuium secundum aliquam rationē. Si ergo ciuitatem optimam oportet studiosam esse ut probatum est: oportet oēs ciues in ea studiosos esse. Nos enim supponimus nunc quod in optima ciuitate omnes ciues participant reipublica. Et ideo vterius considerandum est nobis qualiter ciuis fiat studiosus: quāuis autem bonum & eligibile sit vnumquemque diuisim studiosum esse. Melius

Melius tñ & eligibilis est si contingat oēs collectim esse studiosos. Quia illud quod est posterius secundum viam generationis, pfectius & melius est in bonis & eligibilis: eo quod prius est si actus bonus melior est potētia ad ipsum. Sed omnes collectim esse studiosos assequitur secundum viam generationis, eo quod est vnumquemque diuisim studiosum esse, vtroque existente eligibili & bono. Ergo melius est & eligibilis. Deinde cum dicit.

Atqui boni quidē et studiosi fiunt propter tria. Sunt autem hec tria: natura: mos: & ratio.

Declarat per quor: & quō efficiantur boni & studiosi. Et circa hoc declarat primo per quot & quę efficiuntur tales. Secundo cum dicit. (Natura igitur qualis esse oportet &c.) quales oportet esse eos secundum hoc. Circa primū primo proponit per quot & quę efficiuntur studiosi. Secundo cum dicit. (Etenim nasci oportet &c.) declarat. In prima parte dicit: quod viri fiunt boni secundum virtutem: & studiosi secundum rationē per tria. Ista autem tria sunt naturalis dispositio ad virtutem. Et illud quod est secundum rationē. Et consuetudo in operatione. Et etiam ratio dirigens. Deinde cum dicit.

Etenim nasci oportet primum: ceu hominē & non aliud animal: & sic quale aliquem secundum corpus & animam.

Declarat: et primo quod natura faciat ad hoc. Secundo cum dicit. (Quoddam etiam &c.) Quod consuetudo. Tertio cum dicit. (Cetera igitur &c.) Quod ratio. In prima parte dicit: quod debent fieri bonum & studiosum oportet esse dispositum a natura primo: oibus enim quę sunt natura vel arte oportet supponi materiā & bonam aptitudinē eius: si quod recipit in alio recipitur per modū recipientis: & ideo debent sibi bonum & studiosum, oportet esse benatum ad hoc: puta quod sit homo habēs intellectū & rationem: sed nō aliquid brutū irrationale. Et vterius sic existens homo sit bene dispositus secundum corpus: & per consequens secundum animam. Bene enim dispositi secundum corpus: bene dispositi sunt secundum animam ut in pluribus. Si enim anima secundum se vnus rationis sit secundum speciem in oibus hominibus & non suscipiat intensiōem & remissionem: cum sit forma substantialis: diuersitas operationum ipsius & proprietatum erit propter diuersitatem corporum & materię: vel alicuius extrinseci alterius. Deinde cum dicit.

Quaedam etiam nasci nulla vtilitas est: mores enim mutari faciunt. nam aliqua per naturam ad vtrumque apta, per mores ad peius, vel ad melius conuertuntur.

Declarat quod consuetudo ad hoc faciat dicens: quod quosdam hoies non est vtilitas nasci: hoc est ex natiuitate non sunt dispositi ad bonum: nec ad opus intellectus: per consuetudinē autē transmutantur, sunt enim quidā qui per naturā indifferenter se habent ad virtutem & ad contrarium: per consuetudinē autē in operatione respectu alterius determinantur ad alterum: puta vel ad melius vel ad deterius. Sed illi qui bene dispositi sunt ad virtutē: puta consuetudine: indigent in operatione ad hoc ut fiant boni: qui autē ad vtrumque æqualiter nati sunt: ampliori indigent: quā autē ad contraria inclinant ex natura: nō possunt fieri boni aut cū difficultate & multa consuetudine. Deinde cum dicit.

Cetera igitur aialia maxime viuunt secundum naturā: parum vero aliqd & secundum mores. Homo autem & secundum rationē: solus enim rationem habet. Itaque oportet hęc simul concordare: multa enim pręter mores & pręter naturā agunt homines, propter rationem: si persuadetur melius esse aliter agere.

Declarat quod ratio dicitur: quod alia aialia ab hoie sola naturali inclinatioe: hoc est memorijs & imaginatiōibus agunt actiones suas: quędam autē parua secundum quantitatem agunt aliquas actiones per consuetudinē: sicut illa quę bonā eltimiam habent: ut canis: equus: & similia. Homo vero actiones suas dirigit ratione: solus enim inter aialia rationē habet: per quā determinat. Quare hoc oportet cōsonare inter se. scilicet naturā: consuetudinē: & rationē. semper enim posterius pręsupponit prius: multa enim sunt quę agunt homines pręter naturā & consuetudinē propter rationem: si suadeatur ab illa contrarium esse melius: sicut in continente apparet: qui quāuis inclinatur ad prosecutionem passionis: sequitur tamen rationem persuadentem contrarium. Deinde cum dicit.

Natura igitur quales esse oportet eos: qui legū positori sint parituri, determinatum est prius. Reliquum opus est iam disciplinę: quędam assuescendo discuntur: quędam audiendo.

Declarat quales oportet eos esse. Et primo continuat dicta ad dicenda. Secundo cum dicit. (Cum vero.) Prosequitur. In prima parte dicit quod prius determinatū est quales oportet esse secundum naturā futuros studiosos & bonos: vbi dictum est quales oportet esse bene gubernantes: nunc autē considerandum est nobis quales oportet esse secundum disciplinā: ad quā reducuntur consuetudo & ratio. addiscunt enim aliqua per assuefactionem: aliqua autem audientes rationem aliam. Deinde cum dicit.

Cum vero ois societas ciuiliis constet ex imperantibus & parentibus, hoc itā considerandum est: vtrum alios esse oportet qui imperant: & alios qui parēt, an eosdē per vitam: patet enim quod & disciplina secundū hanc diuisionē sequi debet.

Prosequitur. Volens autē ostēdere quales oportet esse ciues secundū disciplinam: quoniam in ciuitate in qua sunt quidam principantes & quidā subiecti, primo inquit: vtrum eandē oporteat esse disciplinam principantium & subiectorum in optima ciuitate. Secundo cum dicit. (Cum vero ciuis.) prosequitur principale intētum. Et circa hoc primo pręmittit intentionem suam & modū considerandi. Secundo cum dicit. (Si ergo.) prosequitur. In prima parte dicit: quod omnis ciuitas composita est ex principantibus & subiectis. in omnibus enim quę ex pluribus constituta sunt: siue natura siue arte ex quibus est vnum aliquod cōmune, siue ex cōiunctis, siue ex diuisis, videtur esse principans aliquid & aliquid subiectum: sicut ostensum est in primo huius: Considerandum est a nobis iam: vtrum expedit in ciuitate optima aliquos & diuersos esse principantes & subiectos per vitā: aut eosdē secundum suppositū differētes secundum aliquam dispositionē: quia manifestū est quod consequenter se habebit huic diuisioni de disciplina ipsorum: de qua intendimus nunc. Si. n. omnino sint diuersi principantes & subiecti, & disciplinam oportebit esse aliam. si autē idem eandem proportionaliter. Cuius ratio est: quia illud per quod determinantur principans & subiectum, est disciplina recta in ordine ad operationem. diuersitas autem vel vnitas determinantū est secundum vnitatem vel diuersitatem determinantū. Si igitur principantes & subiecti diuersi sunt oio, & disciplina ipsorum diuersa erit: et si hōdem & eadem proportionaliter. Deinde cum dicit.

Si ergo differrent alteri ab alijs tantū: quantū dii & heroes ab hominibus differre putantur: ut primo statim corpore ac postea aīo longe antecellerēt: ac manifeste, indubitately appareret eorū supeminētia: clarum est quod semper eosdē istos melius foret imperare: alios vero parere.

Prosequitur: & primo inquit vtrum expedit eosdem esse principantes & subiectos aut non. Secundo cū dicit. (Itaq; & disciplina &c.) Ex hoc concludit proportionale de disciplina. Circa primum ostendit: vbi expedit eosdem principari semper & alios subijci. Secundo cū dicit. (Sed cum facile.) Declarat quod cōmuniter melius est & magis necessarium eosdem esse principantes & subiectos in alio & alio tempore. Circa primum intelligendum est prius q̄ principans se habet ad subiectum sicut agens ad passum & mouens ad motum: principantis enim est mouere et dirigere subiectum: subiecti vero moueri & dirigi s̄m q̄ huiusmodi. Mouens autem & agens s̄m q̄ tale excellentius est passo & moto secūdm q̄ huiusmodi: quia illud est in actu: hoc autem in potentia: & ideo principās in eo q̄ principans oportet esse excellentius subiecto s̄m q̄ subiectum: excellentia autem mouentis respectu moti attenditur in ordine ad operationem quantum ad formā eius principaliter. Deinde autem quantum ad dispositiones materiæ substantis ipsi formæ. Tertio quātum ad exteriora coadiuuantia ad ipsam: & ideo oportet q̄ excellentia principantis respectu subiecti in ordine ad finem attendatur principaliter ad formā s̄m quam agit vt huiusmodi. Deinde autem quantum ad dispositiones materiæ: & vltimo quantum ad exteriora. Forma autē secūdm quā operat̄ principans in optima repu. est disciplina recta s̄m rationem rectam: puta prudētia & virtus ciuili. Dispositiones autem materiæ sunt bonæ dispositiones ipsius ad istas: sicut inclinatio naturalis & bona dispositio corporis: coadiuuantia autem exterius sunt potētia & diuitiæ: & ideo expedit principantem in optima repu. si possibile est excedere subiectum & quātum ad prudentiam & virtutem quæ sunt bona animæ, & quantum ad bona corporis & quātum ad exteriora. Vnde dixit Philof. 8. ethi. Non est rex qui non est per se sufficiens & omnibus superexcellēs: & ideo si inueniatur aliquis vnus in ciuitate vel regno: qui oībus istis superexcellat alios iustum est ipsum principari solum quādiu est talis: si autem s̄m successione inueniatur tales in aliquo genere, expedit s̄m genus principari sicut prius: vt prius in tertio dictum est. si autē inueniantur plures qui sic excedāt reliquam multitudinē, expedit eos principari per vitam. Et hoc est quod ipse dicit: si fuerint aliqui in ciuitate qui tātum differant ab alijs quantum credimus deos. i. diuinos homines: & heroes. i. attingentes ad virtutem heroicam quæ est perfectissima virtutum siue intellectuāliū seu moralīū differre ab alijs hominibus cōmuniter. Ita vt primo s̄m viam generationis multam habeant excellentiā s̄m corpus. i. s̄m dispositiones materiales: puta s̄m magnitudinem & pulchritudinē & inclinationem ad virtutem. Deinde autem & secundum perfectiones animæ: ita vt excellentia istorum respectu illorum sit manifesta sine dubitatiōe: manifestū est q̄ melius est semper eosdem in tota vita: hos quidem esse principantes. s. excellentiores: hos autem esse subiectos. s. deficientes: excellentius enim & perfectius: quādiu est huiusmodi, natum est principari ei quod deficit secundum naturam respectu illius. Deinde cum dicit.

Sed cum facile non sit hoc reperire: nec sit vt apud indos Scylax esse ait, reges tantum a populis differre, manifestum est, quod propter multas causas necessariū est: vt omnes similiter participes sint vicissim iperadi & parendi, Aequū enim idem similibus: & difficile est stare temp. quæ cōstituta sit præter iustitiam: cum illis enim q̄ ab imperando excluderent, cōcurrerent oēs: qui sunt in regiōe, statū mutare cupientes: & tantam esse multitudinē in reip. gubernatiōe: vt sit potētior istis, vnū aliquid ipossibile est.

E Declarat q̄ melius & magis necessarium est cōmuniter eos principari & subijci s̄m aliud & aliud tempus. Et primo declarat q̄ melius est eosdem esse principantes & subiectos s̄m aliud & aliud tempus. Secundo cum dicit. (At enim &c.) quod necesse est eosdem s̄m aliquid esse alteros. Tertio cum dicit. (Quomodo ergo.) qualiter expedit eosdem esse & alteros. Circa primum intelligendum est quod aliquos esse sicut excellentes totam multitudinem vt prædictum est: rarum valde propter summā perfectionem ipsorum: rarum autē difficile est inuenire: & ideo dicit: qm̄ non est facile nunc in ciuitatibus accipere vel inuenire aliquos excellentes intantum reliquam multitudinem: nec inueniuntur reges tantū differentes a subditis quātū heroes ab hominibus: sicut Scylax dixit esse inter indos, manifestum est q̄ melius & magis necessariū est eosdem q̄nc̄ principari: q̄nc̄ autem subijci s̄m partem propter multas rationes. Illi. n. q̄ sunt similes s̄m naturam & virtutem habent idem iustum & æquale: & equaliter debent recipere de cōmunibus. principari autē honor cōmunis est: & ideo illi qui sunt similes s̄m prædictum modū æqualiter debent principari: sed nō possunt s̄m idem tēpus oēs. ergo s̄m aliud & aliud. Iterum resp. fundata super iniustum subditorū non est bene mansua: quia cum subditis grauatis per iniustitiam sunt oēs mali & insolentes in regione: qui volētes de facili possunt corrumpere temp. sed resp. in qua idem semper principatur similibus existentibus super iniustū fundatur & inæquale. ergo bene mansua non est. Sed quia aliquis diceret q̄ potentia subditorum & insolentium reprimi potest p̄ potentiam principantium: quasi remouens hoc dicit. Subditi & insolentes in regione multi sunt & magnam potentiam habent valde. Tot autem inuenire s̄m multitudinē in rep. principantes qui sunt potentiores omnibus istis: est aliquid de numero impossibilium. ergo illorū potētia per istos reprimi non potest. Deinde cum dicit.

G At enim q̄ oporteat eos: q̄ in magistratu sunt differre a subiectis, indubitabile est.

Declarat q̄ oportet eosdem esse aliquāter alteros dicens. At enim manifestum est consideranti s̄m rationem & indubitanter: q̄ principantes & subiectos oportet habere aliquam diuersitatem: quia principans ad subditum se habet sicut mouens & ens in actu ad motum & ens in potentia. ista autē s̄m se differentiā aliquam habent. ergo principantem & subditū oportet aliquāter differre: & ideo oportet legislatorē & ciuē cōsiderare qualiter oportet illos esse eosdē & alteros & qualiter sic se habētes principabūt principatui & subiectiōni. Deinde cum dicit.

H Quomodo ergo hæc futura sint: & quomodo participent considerare debet legislator: vt prius diximus. natura enim ostendit quemadmodum hæc distinguenda sint. Facit enim eosdem genere: alios iuniores: alios seniores, quorum alteri debent parere gubernantibus: alteri gubernare. Indignatur autē nemo propter etatem maiori alteri concedere: nec putat illum cui cedit potioem esse se: præsertim cum & ipse q̄ ad id etatis peruenerit, eundem honorem sit recepturus. est ergo, vt eosdem esse dicere eos: qui parent & imperant: est etiam vt diuersos.

Declarat qualiter oportet eos esse eosdē & alteros dicens: q̄ prius vbi determinatum est de partibus ciuitatis per se dictum est de hoc: natura enim faciens in eodē genere hominum aliud iunius: aliud senius. pcedendo de imperfecto ad perfectum dedit nobis modum: per quē possimus eligere: quando idem magis debet principari q̄ subijci. Manifestum est enim q̄ idem secundum q̄ iunius est:

T. c. 20. est: magis expedit subijci. Iunius enim secūdm q̄ huiusmodi imperfectus est s̄m q̄ huiusmodi & robustius ad operandum opera ministerialia: hæc autem ad subditum pertinent. Senius autem perfectus est: quia posterius s̄m generationem & secūdm virtutem & s̄m intellectum. Non enim pueri iudicant senibus præbyteris: vt dicitur septimo phisi. Per hæc autem determinatur principās: vt dictum est prius. Sed quia aliquis diceret: q̄ iuuenes indignantur: si s̄m etatē illam sint subditi: hic remouet dicens: q̄ nullus iuuenis bene ordinatus indignabitur: si subijciatur in etate iuuentutis: nec putat se valentior esse senioribus & progenitoribus suis: siquidem eos reueretur. Nō credens autem valentior esse non indignabitur si subijciatur. Et aliter quia futurus est suscipere honorem principatus ex ordine reip. cū fuerit perfectus, in etate senili vero habet rationem per quam debeat indignari: si nunc non principetur. Sic igitur dicendum est: q̄ expedit eosdem principari & subijci vno modo: puta secundum appositum: alteros autem secundum alium modum: puta secundum iunius & senius. Deinde cum dicit.

Itaq; & disciplinam vt eādē dicere necesse est, & vt diuersam: qui enim iperare velit recte oportere aiunt, ipsum prius sub imperio fuisse.

Concludit proportionaliter se habere de disciplina primo. Secundo cum dicit. (Imperium vero &c.) distinguit principatum vt appareat in quo prædicta veritatem habeant: & in quo non. Primo igitur concludit q̄ si in ciuitate bene ordinata oportet eosdem esse principantes & subiectos secundum vnū modum: alios s̄m alium necesse est disciplinam ipsorum vno modo esse vnā. alio autē modo alteram: quia principans & subiectum in optima ciuitate determinantur per disciplinam: puta per prudentiam & virtutem: per quas hic recte obedit: ille recte præcipit: & ideo sicut principantes & subiecti sunt idem vel alteri: ita et disciplinam oportet esse eandem vel alteram: dicunt. n. q̄ illi qui debet principari oportet prius subditum fuisse & subditum addiscere: quæ oportet principantem facere non. n. bene principat qui non q̄nc̄ sub principat fuit: vt dicitur in tertio huius. Deinde cum dicit.

I Imperium vero: vt in primis libris dictū fuit, aut gratia imperātis est: aut gratia subiectorum: horum alterum seruorum esse diximus: alterū liberorum.

Distinguit principatum vt appareat in quo veritatem habet quod dictum est: quod primo facit. Secundo cum dicit. (Mandatorum vero.) declarat vnde assumenda est differentia subditi in vtroq; principatu. In prima parte dicit q̄ duplex est principatus sicut dictum est in primis sermonibus. i. in tertio lib. Vnus quidem qui principaliter est ad bonum principantis: propter autē bonum subditi s̄m accidens. Alius autē est qui principaliter est propter aliquod bonum subditorum: vel alicuius cōmunis principanti & subiecto ex consequenti propter vtilitatem principantis: & primus istorum dicitur principatus dominantius qui est domini ad seruos. In principatu igitur dominatio non expedit eundem esse principantem & subiectum secundum aliquod tempus: sed eosdem esse principantes semper: puta seruos secundum naturam: nō enim sunt similes secundum naturam. In principatu autem politico expedit quod dictum est quantum ad principari & subijci & quantum ad disciplinam: sunt enim isti similes secundum naturam: quia liberi. Deinde cum dicit.

Mandatorum vero quædam inter se differunt, non in agendo: sed in cuius gratia: quapropter multa quæ videntur esse ministrorum opera, & adolescentium liberis hominibus pulchrum est

A ministrare: ad pulchrum enim et non pulchrum non tantum differunt actiones propter seipsas quantum in fine, & gratia cuius.

Declarat ex quo sumenda est differentia per se vtrorūq; principantium. Et est intelligendum q̄ operum ministerialium quædam sunt honesta magis: quædam autē inhonestæ & seruilia: honesta opera ministerialia indifferenter conueniunt subditis in vtroq; principatu: sed ad alium & alium finem: dicit igitur q̄ quædam præcepta: puta honesta: cōmuniter seruus & liberis quantum ad operationem non differunt: eodem enim modo ea exequuntur & liberi subditi & serui: sed magis differunt in ordine ad finem: quia seruus operatur gratia domini: liber autē gratia sui vel boni cōmunis: & hoc accidit propter hoc: quia honestū est iuxta liberos subditos multa eorū quæ videntur ministerialia opera exercere: sicut dictum est: & actiones non sic differunt honesto & inhonesto secūdm se acceptę sicut in ordine ad finem gratia cuius sunt: & dicuntur magis honestę & inhonestę q̄ secundū se: & vt naturales sunt.

LECTIO VNDECIM.

Cum vita ocio & negotio constet, oportet leges non minus ad pacem quā ad bellum ciues instruere.

C Vm vero ciuis & præsentis eandem virtutem esse dixerimus, quæ optimi viri: & eundem prius parere debere: postea imperare: hoc vtiq; erit legum positori intuendum: laborandumq;: vt boni viri efficiantur: & per quæ exercitia: & quis finis vitæ optimæ.

Postquam philosophus ostendit q̄ in rep. recta principantis & subiecti est eadem disciplina vno modo: & altero alia: transit nunc ad declarandum qualiter: & per quas adinventiones efficiantur ciues bene disciplinati seu studiosi: & circa hoc primo dat intentionem suam & ordinē considerandi. Secundo cum dicit. (Diuisę autem &c.) prosequitur. In prima parte dicit: qm̄ intendimus principaliter considerare qualiter: & per quæ ciuis efficiatur disciplinatus & studiosus. Eadem autem est disciplina seu virtus ciuis optimi in optima rep. per quam ordinatur in felicitatem perfectissimam: quæ est finis: in illa etiam principantis in ipsa: similiter autem optimi viri: & si eundem oportet prius subditum esse cum est iuuenis & imperfectus. Posterius autem principantem cum est perfectus: magis considerandum est ciuitatem gubernanti seu legislatori: qualiter & per quas adinventiones sunt optimi viri & bene disciplinati: & quia ratio istorū sumitur ex fine vltimo vitæ humanæ: considerandum est quis est ille finis: hoc enim ostenso apparebit qualiter: & per quas adinventiones ciues fiant bene disciplinati & studiosi. Deinde cum dicit.

D Diuisę autem sunt duæ partes animæ: quarū altera rationē per se habet: altera non habet qui dem per se, veruntamen rationi obtemperare potest: quarum diximus esse virtutes illas: per quas vir bonus dicitur quodammodo: sed in vtraq; istarū magis est finis: q̄ ita diuidūt: vt nos facimus, his ambiguum non est quomodo sit dicendum: semper enim deterius melioris gratia est: patet hoc in his: quæ sunt secundum artem: & in his quæ sunt secundum naturam.

Prosequitur: & primo declarat quis est finis vltimus vitæ humanæ. Secundo cū dicit. (Cum ergo idē finis &c.) declarat q̄ virum & ciuitatem felices oportet habere oēs virtutes. Tertio cū dicit. (Quomodo autē & per quæ &c.) declarat per quæ & qualiter erunt bene disciplinati seu virtuosī. Quid autē sit felicitas declarat per diuisionem partium

partium animę primo, secundo cum dicit. (Diuisa est autē vita tota &c.) declarat vitam humanā & agibilia ab homine, proportionaliter diuidi: & se habere partibus animę prædictis. Circa primum primo ostendit felicitatem consistere in eo quod pertinet ad partem animę rationalem per essentiam. Secundo cum dicit. (Melius autē &c.) declarat eam consistere in operatione partis animę rationalis speculatiuę. Circa primum est intelligendū quod vltimus finis vitę humanę non consistit principaliter in aliquo eorum: quę per se pertinent ad corpus. Corpus enim & perfectiones ipsius sunt propter animā: sed magis in aliquo eorum: quę ad animam pertinent: quę est excellentior pars hominis. In anima autē est considerare partem rationalem quocūq; modo & irrationalē omnino: in actu autē partis animę irrationalis omnino non potest consistere vltimus finis vitę humanę: quā necesse est ipsum consistere in aliquo: quod est propriū hominis: in quo distinguit ab alijs: quia vltimus finis hominis est proprius ei: pars autē animę irrationalis omnino cōmunis est sibi & alijs: ergo non consisteret in aliqua perfectione pertinente ad partē illam: sed magis in aliqua pertinente ad partem animę rationalem aliquo modo: sed cum hæc pars animę diuisa sit in plures: vult declarare philosophus in perfectiōe cuius illarum consistat: dicens partes animę rationem habentis sunt duę distinctę adinuicem: quarum altera est quę est rationalis per essentiam accipiens rationem in ratione quod quid est: alia autē est quę secundū se non est rationalis: nec accipit rationem in ratione dicente quid est: sed rationalis est sicut quandam participationem: quia nata est obedire rationi vel ordinari vel deduci ab ea. Cuiuslibet autē istarum partium animę rationalis sunt aliquę virtutes morales: puta temperantia iustitia in irrationali. In rationali autem per essentiam sunt rationes: puta prudentia, sapientia: & manifestum est ex dictis quod in actu alicuius harum consistit vltimus finis hoīs: sed in qua & cuius actu manifestum est qualiter est dicendum eis: qui diuidunt partes animę rationalis sicut nos diuisimus eas. In vnoquoque enim genere illud quod deterius est: & minus bonum est gratia melioris, & hoc apparet per se: & in his quę sunt à natura: & in his quę sunt arte. In natura enim materia est gratia formę: et elementa prima simplicia, propter mixta: in quibus imperfecta sunt gratia perfectorum: puta in genere animalium: similiter & in his quę sunt sicut artem se habet: ligna enim & lapides sic disponuntur gratia formę domus: domus autē est gratia habitationis: ratio autē dicti est: quā id quod deterius est in vnoquoque genere, rationē imperfecti & entis in potentia habet: melius autē in eodē rationem perfecti & entis sicut actum. Imperfectum autē & ens in potentia habet ad ens perfectū: & ens in actu: sicut potentia ad actum in eodem genere. Potentia autē est gratia actus in eodem genere, ergo ens in potentia & ens imperfectum, est gratia entis in actu & perfecti. Et vltimius deterius gratia melioris in eodem genere: sed rationale per essentiam melius est in partibus animę rationali participatione: quia illud quod per essentiam est tale: melius & perfectius est eo quod per aliud est tale. ergo rationale participatione erit gratia rationalis per essentiam: & per consequens perfectio eius gratia perfectionis istius. Si igitur illud cuius gratia aliud est: rationem finis habet respectu illius: pars animę rationalis per essentiam: & alia qua perfectio eius erit finis partis animę rationalis per participationem & perfectionem eius. Deinde cum dicit.

Melius autem illud quod rationem habet, diuiditur dupliciter, vt nos consueuimus diuidere: est enim ratio alia actiua: alia contemplatiua. Sic ergo necesse est & hanc partem diuidere, & actiones, clarum est quod correspondēt se habere dicemus: & oportet eas actiones quę sunt meliores secundum naturam, magis expeten-

das esse ab illis qui cōsequi possunt, aut omnia: aut illa duo: semper enim cuique id est maxie expetendum: cuius potiri est summum.

Declarat quod vltimus finis vitę humanę consistit in operatione partis animę speculatiuę dicens: quod pars animę rationalis per essentiam diuisa est in duas partes: sicut cōter solemus diuidere: quarum altera est practica: quę ratiocinatur de agibilibus possibilibus aliter se habere: altera autem speculatiua: quę negociatur principaliter circa naturam entium & impossibilium aliter se habere secundum quod huiusmodi. Et quia operationes consimiliter diuiduntur principijs, & se habent adinuicem proportionaliter sicut illa: necesse est operationes huiusmodi partium diuisas esse, & alteram esse operatiōem practicam: alterā autem speculatiuam: & ista se habere adinuicem proportionaliter: sicut practicum ad speculatiuum se habet: & per consequens operationes melioris partis secundum naturam oportet esse meliores secundū se & eligibiles illis: quę possunt fortiri illis: aut omnibus operationibus: aut saltem duabus si nō fuerint nisi duę: operatio. n. sequitur naturam per se: & ideo perfectioris est perfectior: & vnicuique illud ē magis eligibile quo potest attingere ad summum & perfectissimum: hoc autē est operatio perfectioris secundū naturam: ex quibus accipienda est ista propositio: quod melioris partis animę: et excellentioris melior est operatio: & magis eligibilis simpliciter: & per consequens magis rationem finis habens: sed pars animę speculatiua melior & perfectior est natura quę practica: quod quidem apparet ex ratione obiecti: illa. n. pars animę intellectuales perfectior & melior est in genere intellectus, cuius obiectum magis habet rationem intelligibilem: quia natura potentia consideratur ex ratione obiecti: & magis intelligibile secundum naturam perfectius est in genere intelligibilem: sed obiectum intellectus speculatiui magis habet rationem intelligibilem, quę obiectum intellectus practici. Huius enim obiectum est bonum agibile & possibile aliter se habere: quę minus rationem intelligibilem propter rationem motus & possibilitatis adiunctorum habent. Obiectum autem intellectus speculatiui est natura entium intransmutabilium: aut non secundum quod transmutabilia: quę magis rationē intelligibilem habent, sicut remota magis à motu & materia: ergo pars animę speculatiua excellentior & nobilior erit practica: sequitur igitur quod operatio ipsius perfectior & eligibilior erit: & magis habens rationem finis: istius principalis rationis maiorē solū ponit philosophus cū declaratione eius. Deinde cum dicit.

Diuisa est autē vita tota in negocium & otium, bellumque & pacem: & agibilia quędam sunt necessaria & vtilia: quędam honesta: in quibus necesse est eandem esse optionem: & partibus animę: & ipsarum actionibus. Bellum quidem gratia pacis: negocium autem gratia otij: necessaria & vtilia gratia honestorum.

Declarat primo totam vitam humanam et agibilia ab homine consimiliter diuidi partibus animę & actionibus, & diuidentia proportionaliter se habere illis. Secundo cum dicit. (Ad cuncta igitur &c.) ex dictis concludit quędam correlaria. Tertio cum dicit. (Nam qui nunc &c.) reprobabat opinionem quorundam contrariam dictis. Primo igitur dicit: quoniam actus & obiecta proportionaliter diuiduntur ipsis potentijs: & se habent adinuicem diuidētia: sicut & ipsę potentia ad se: tota vita humana. i. conuersatio secundum rationem: quę est actus animę rationē habentis: diuisa est proportionaliter partibus animę dictę in negocium. i. in exercitium virtutum moralium principaliter: quę sunt ad alterum: & in otium. i. in exercitium virtutum contemplatiuarum: quod magis in ocio fit: &

in exercitium belli & pacis & agibilia ab homine diuisa sunt in bona necessaria & vtilia ad finem & in bona secundum se ipsa: circa quę oportet se habere electionem: sicut circa partes animę: vt sicut pars animę rationalis per participationem est gratia rationalis per essentiam & huiusmodi gratia speculatiua: ita hic bellum quęrendū propter pacem & exercitium virtutum practicarum propter otium in contemplatione: vt consequenter magis dicit: & bona necessaria & vtilia in finē sequenter illa: quę sunt secundum se bona. Deinde cum dicit.

Ad cuncta igitur hæc aspicere debet: qui legem ponit & ad partes animę: & ad illarū actiones: magis vero ad ea quę meliora sunt, & finis: eodem modo & circa vitas: & rerū diuisiones. Possē. n. oportet & in negotio versari & in bello: præferenda tamen est pax & otium necessaria & vtilia posse agere: præferēda tñ sunt honesta.

Concludit correlaria duo, secundū ibi. (Itaque ad hæc &c.) In prima dicit: quia ciuilibus gubernatoris & legislatoris est per leges & consuetudines facere bonos ciues ciuitatis gubernatorē expedit aspiciendo ad omnia prædicta leges ordinare: puta inspiciendo partes animę debet quidē ferre leges per quas bene disponant ad virtutes & actiones: & per quas actiones ipsarum dirigantur secundū rationem: & magis debet esse sollicitus ad ordinandum meliora: & quę rationē finis habent: puta circa partem animę principaliorē & actiones eius: sic enim videmus naturam magis sollicitā esse circa nobiliora: eodem modo expedit ipsum ferre circa vitas. i. conuersationes & circa diuisiones agibilium: puta circa vtilia & secundum se bona ad dirigendum in eis. Expedit enim ciuibus habere potentiam operandi operationes virtutum practicarum & debellare quandoque quod sit in non vacando: & vltimius in ocio & in tranquillitate viuere: & magis quanto hoc est melius quod sit in vacatione: & oportet eos vtilia in finem posse agere: magis autem ea quę sunt secundum se bona. Ad omnia autem ista indiget aut habitibus quibusdam: aut consuetudine inclinabilibus: aut legibus & ratione dirigentibus. Deinde cum dicit.

Itaque ad hæc, tanquam ad signum, & pueri adhuc existentes: & alię ætates quę indigent, per disciplinam sunt dirigendi.

Concludit secundum correlarium: intendens quod quia ex similibus operationibus similes habitus fiunt & operationes per leges diriguntur, nec parū differt sic vel sic à iuuenē assuescieri: sed multum expediens est in ciuitate ordinata, pueros adhuc existentes, ad intentiones legum erudiri & assuescieri, obedire eis & operari secundum eas: similiter eos qui sunt alterius ætatis indigetis eruditione & assuescitione. Consuetudo. n. sunt delectabiliora. Delectabiliora autem libentius & facilius operant. Deinde cum dicit.

Nam qui nunc græcorum recte gubernari videntur, & legum latores: qui eas respu. instituerunt: neque ad optimum finem videntur aspexisse: neque ad omnes virtutes disciplinam & leges direxisse: sed onerosę declinauerunt ad illas virtutes quę videntur vtilis, ac plus habere faciunt: similiter quoque posteriorum quidam scriptores, opinionem suā eandē ostēderunt: laudantes. n. Lacedæmoniorum rempub. admirantur & cōmendāt legislatoris eius propositum: quod omnia ad potentiam & ad bellum direxerit.

Reprobat opinionem contrariam quibusdam prædi-

ctorum: & primo tangit opinionem ipsam, & reprobat eam. Secundo cum dicit. (Quod autem oportet &c.) manifestat quoddam acceptum prius. Circa primum primo tangit opinionem erroneam. Secundo cum dicit. (Quę & per rationē &c.) reprobat eam. Tertio cū dicit. (Nec sane &c.) concludit contrarium ipsius, quod est principale intentum. In prima parte dicit, quod quidam græcorum quod optime dicuntur à quibusdam gubernare, & legislatores instituentes resp. ipsorum contra prædicta peccauerunt in duobus. Primo quidem: quia ordinem ciuilem non ordinauerunt ad finem optimum hominis. Secundo quia leges quę significant ordinem ciuilem & eruditionē non instituerunt ad operationes virtutum optimarum, sed magis declinauerunt ad ea quę vidētur vtilia, per quę possent ditari & supergredi dominando alijs, similiter autē & quidam philosophantes qui de rep. scripserunt posterius enunciauerunt eandem opinionē: puta Plato & alij quidam, qui laudantes rep. Lacedæmoniorum, laudauerunt intentionem legislatoris: quia omnia statuta ordinauerunt ad principandum à vicinis, & ad bellum per quod subicerentur. Deinde cum dicit.

Quę & per rationem refelli possunt: & per facta ipsa nunc reprobata sunt: vt enim plurimi hominum dominari late cupiunt: quoniam exinde multa proueniunt fortunę cōmoda: sic Thibron admirari laudareque videtur Lacedæmoniorum legislatorē: & quicunque alter qui de repub. illorum scripsit: quod propter exercitationem eorum ad pericula, multorum dominationem sibi compararunt.

Reprobat eam & primo ex ipsis operationibus manifestat ipsam redargutam. Secundo cum dicit. (Non recte vero &c.) per rationes. Ex operibus autem docet eam redargutam dupliciter. Secundū facit ibi. (Atqui patet &c.) In prima parte dicit: quod resp. & leges & statuta prædictorum facile possunt redargui per rationem: & factis contingentibus redarguta sunt: si enim ordo ciuilibus ipsorum & leges & eruditiones essent optima: tunc ex virtute aliorum principarentur alijs: nunc autem hoc non videmus: sicut enim plures homines appetunt principari pluribus: quia principantes, fortunatos videntur habere successus. sic Thibron & quilibet alius scribēs de repu. Lacedæmoniorum laudauerunt legislatorē eorum: quia multis principabantur, non quidem propter ordinem ciuilem per se: sed quia exercitati erant ad pericula bellorum: quāuis etiam manifestum sit: quod nunc pluribus non principantur: nec etiā sunt felices remanēte eadē rep. Legis igitur lator in ordinando prædictā rep. bonus non fuit. Deinde cum dicit.

Atqui patet quod cum non habeant nunc dominationem Lacedæmonij: nec felices amplius essent: nec legislator eorum bonus. Insuper illud ridiculū, si permanentes in legibus eius: nullos impedire illis legibus vti, omiserunt bene viuere.

Ponit secundum dicēs: quod adhuc dignum est derisione si Lacedæmonij prædicti perseverantes in eisdē legibus quibus prius nullo prohibente eos viuere secundum eas non viuunt bene secundū rationē. Irrationabile enim est, si leges eorum & resp. rectę sunt: quod viuentes secundum eas non viuunt recte. Palam autē est quod ipsi tenentes easdem leges non ducant optimam vitam: leges igitur & ordinatio reipu. ipsorum rectę non sunt. Deinde cum dicit.

Non recte vero suscipiunt: neque de dominatione ad quam intendisse legislatorem ostendunt: nam imperium liberorum melius est, ac magis ex virtute, quę dominari vt seruis.

Docet eam esse redarguibilem per rationem: & principaliter quantum ad principatum. Et circa hoc primo ponit rationem vnam. Secundo cum dicit. (Præterea &c.) aliam. In prima parte dicit q̄ legislator Lacedæmoniorū & aliorum prædictorum non rectam existimationem habent de principatu supremo in rep. quem maxime videntur honorare & iudicant honorandum sicut optimū: principatus enim iporum est principatus dominatiuus: quo principantur etiam indigni seruire. Tali enim principatus est alius principatus ciuiliū liberorum excellentior & magis secundum virtutem: quare magis laudandus erit. Deinde cum dicit.

Præterea non per hoc ciuitas felix est existimanda: neq; legislator laudandus: q̄ vincere docuerit, & finitimis dominari: hæc enim magnū continent nocumētum: nam & aduersus ciues hoc ager q̄ poterit: & ciuitati suæ dominari queret: de quo accusant Lacedæmonij Pausaniam: licet in tanta dignitate constitutum.

Ponit secundam rationem dicens: q̄ non est rationabile credere ciuitatem esse felicem & legislatorem ipsius laudare: quia potest principari super vicinos qualitercunq; principari enim ipsis quomodocunq; optimum nō est: sed magnum nocumentum affert ciuitati: si enim hoc optimum esset si in ciuitate aliquis inueniretur præpotēs alijs expedire ipsum proprię ciuitati principari solum: & tentare qualiter posset eam totam subijcere sibi: de quo sicut de inconuenienti Lacedæmones increpauerunt pausaniam regem ipsorum qui honorem regalem habēs apud eos: & diuitias & possessiones multas voluit proprię ciuitati ipsorū principari solum, prædictus igitur modus principandi optimus non est. Deinde cum dicit.

Nec sane aliqua huiusmodi ratio est: aut lex ciuiliū: neq; utilis: neq; vera: eadem enim optima & priuatim: & publice legislatorem inducere oportet in animos hominum: neq; exercitatio rerum bellicarum ob id est meditanda: vt in seruitutem adigant immerentes: sed primum ne ipsi seruire alijs compellantur: deinde vt imperium quarant gratia utilitatis subiectorum: non autem omnium dominationem. Tertio vt eis dominantur qui seruire sunt digni.

Concludit contrarium dicens: q̄ ex prædictis rationibus manifestum est q̄ nulla legum prædictarum & rationum: quæ ad prædictum modum gubernandi ordinatur ciuiliū est: hoc est ordinata optime: neq; proficua ciuitatibus: neq; etiam vera est in se: quia non ordinata ad optimum finem: vt prætendunt. Eadem enim optima & priuatim & publice inducere oportet in animos hominum legislatorem & studiū ciuium quod habent: & ad ciues: & etiam ad aduersarios non ordinari ad hoc vt subijciant seruituti eos q̄ non sunt naturaliter serui. Talis enim principatus cum sit contra inclinationem naturalem non potest esse continuus nec amabilis: sed debent intendere primo q̄ ipsi non efficiantur serui aliorum indigni existēs. Secundo si appetant principatū: appetant ipsum propter utilitatem subditorū non propriam: nec propter hoc vt principentur eis dominatiue: hæc. n. est differentia inter dominatiuum principatū & ciuilem: quia principans principatu dominatiuo principatur per se propter utilitatem subditi: e contrario est de ciuili: sicut dictum est in tertio huius. Tertio autē debent intendere qualiter principabuntur eis qui nati sunt eis seruire: hoc enim est iustum: & ad tales contingit mouere iustum bellum: si fuerint rebelles. Deinde cum dicit.

Quod autem oporteat legispositorem studere vt prouisio sua circa res bellicas: & circa alias institutiones ad ocium & ad pacem referatur: id attestatur, quod plerūq; talium ciuitatum bellū gerentes conseruātur: sed cum dominationem adeptæ sunt, destruantur. Splendorem enim, veluti ferrum per pacem amittunt: causa huius est legispositor: qui non ita instituit: vt in ocio stare possint.

Declarat quoddam suppositum per signum dicens: q̄ ea quæ apparent ad sensum testificantur rationi: quia magis oportet legislatorem intendere ad pacem q̄ ad bellū: & magis studere gratia huius q̄ illius sicut suppositum est prius. Videmus enim q̄ plurimæ ciuitates q̄diu sunt in exercitio belli contra aduersarios saluantur. Cum autē obtinuerint cōtra eos & viuunt in pace: corrūpitur res eorum. Bellantes enim multas virtutes habent sicut dictum est prius: puta temperantiæ: fortitudinis: liberalitatis: & religiōis, propter quas sibi inuicem minus sunt iniuriosi: pacem autem habentes occasionem exercitandi in actibus huiusmodi virtutum non habent: dant autem se voluptatibus congregantes diuitias per quas estimant se posse voluptuose viuere, propter quod efficiuntur sibi inuicem iniuriosi & seditionem inducūt: Delicam enim & quietam vitam ducentes quasi rubiginem prauorum habituum & consuetudinum cōtrahunt: exercentes autē se in bellicis clarificantur per actus virtutum: sicut ferrū quia tum de facili rubiginem contrahit: elaboratum autē quāuis vltus consumat: clarificat tamen & emendat sicut Seneca dicit: causa autem huius fuit legislator ipsorū qui non ordinauit eis honestas occupationes quibus vacaret cū cessarent à bellis: puta exercitiū studiū in philosophia & partibus eius: hoc enim multas & admirabiles delectationes habet puritate & firmitate: sicut dicit philosophus. 10. ethicorum. Deinde cum dicit.

Cum ergo idē finis esse videatur publice & priuatim hominibus: & eandem diffinitionem esse necesse sit viro optimo & optime reipu. manifestum est oportere virtutes eas: quæ ad ocium spectant illi existere.

Declarat q̄ ciuitatem & vnumquēq; existentes simpliciter felices oportet habere omnem virtutem. Et primo hoc declarat. Secundo cū dicit. (Qua igitur de causa &c.) concludit hoc declaratum: adiungens quādam persuasionem. Circa primum primo ostendit q̄ debentem feliciter simpliciter oportet præhabere omnes virtutes: quæ exiguntur ad vacationē. Secundo cū dicit. (Finis est. n. &c.) ostendit q̄ oportet præhabere omnes virtutes: & quæ ad vacationem: & quæ non ad vacationem ordinantur. Circa primum est intelligendum q̄ si finis est: necesse est præexistere ea quæ ad finem sunt per se: sicut si fistulatio est: necesse est præexistere fistulas. Vltimus autem finis vniuersi hominis est contemplatio aliqua alicuius intelligibilis: & idem est finis totius ciuitatis optime ordinatæ: sicut ostensum est in principio istius septimi. Ad hanc autē ordinantur primo habitus intellectus perfectissimus cuius est actus. Deinde habitus imperfecti ipsius per quos dirigitur in speculando entia quorum cognitio via est in cognitionem intelligibilis primi. Tertio habitus partis animæ appetitiue: per quos regulat appetitus, ne præter rationem diuertat homo ab intelligibilibus primis detentus circa passiones & motus irracionales. Deinde autem virtutes per quas acquirit bona exteriora, secundū q̄ necessaria sunt ad finem: & repellit motus impedierium ab ipso: ergo necesse est si finis vniuersi hominis vel ciuitatis existat præexistere huiusmodi virtutes omnes: & ideo dicit:

dicit: qm̄ idem finis videtur esse & cōmuniter omnium hominū fm̄ q̄ hoies sunt simpliciter, & vniuersi usq; singulariter accepti secundū q̄ homo: & idem vltimus terminus actionum optimi viri & optimæ reip. sicut ostensum est prius in isto septimo. Huiusmodi autem est speculatio perfecta intelligibilium primorum: quæ in vacatione ab exterioribus existit: maxime autem ad hunc ordinantur oēs virtutes quæ sunt ad quietem hois ab exterioribus: manifestum est q̄ si homo fm̄ seipsum vel tota ciuitas felicitetur necessariū est præexistere oēs virtutes quæ sunt ad vacationē seu quietem. Deinde cum dicit.

Finis enim est, vt sepe iam diximus belli pax, negocij ocium: sunt autem vtilis ad ocium: & quietem virtutes: quarū opus in ocio est: & quarum in negotio. Oportet autem multa negotiorum nobis existere, vt liceat in ocio esse: quapropter temperatā ciuitatē esse oportet: ac fortē & patientē: nā (vt est in prouerbio) nullū ocium seruis.

Declarat q̄ necessarium est præhabere omnes quæ ad vacationem: & quæ ad non vacationem. Et primo facit hoc. Secundo cum dicit. (Qui vero &c.) tangit quæ virtutes ordinantur ad vacationem & non vacationem: & quæ ad vtrūq;. Circa primum intēdit: q̄ sicut dictum est omnes virtutes quæ ordinantur ad vacationem præexistunt ad felicitatem vniuersi usq; ciuitatis: sed ad vacationem contemplationis ordinantur omnes virtutes: & quæ ad vacationem: & quæ ad non vacationem sunt: ergo omnes præexistunt ad felicitatem: minorem huius declarat dicens: q̄ sicut supra dictum est sepe: finis belli est pax: nullus enim bellat belli gratia: sed pacis magis: sicut dicitur 10. ethico. Et finis operum quæ non in vacatione sunt: sunt ea: quæ in vacatione: quia ea quorum opus in vacatione & non vacatione vtilia sunt ad vacationem & delectationem quæ in ea: aut quia in earum operatione consistit finis: aut quia disponunt ad ipsum: aut remouēt prohibentia. Si enim aliquis debeat vacare multa oportet præexistere: necessariū est igitur ciuitatē & vniuersūq; debentem felicitari habere temperantiā & iustitiam: & sapientiā: & ceteras huiusmodi virtutes: quæ ad vacationem sunt: & fortitudinem: & perseuerantiā: & quæ ad non vacationem: dico autem ciuitatem debentem felicitari oportere præhabere virtutes quæ ad vacationem quantum ad partes principales eius: quæ sunt liberi: non quantum ad seruos. Ad seruos enim nō pertinet vacatio: sicut prouerbiū dicit. Deinde cum dicit.

Qui vero non possunt fortiter pericula subire: serui sunt inuadentium. Fortitudine igitur & constantia opus est ad negocium: philosophia vero ad ocium: temperantia autem & iustitia in vtroq; tempore: sed magis in pace & ocio: nam bellum quidē ipsum cogit homines esse iustos ac temperatos: fortunæ autem prosperæ fruitio, & ocium cum pace, petulantes magis facit: multa igitur iustitia multaq; temperantia indigent hi, qui in optimo statu constitui videntur: & in fruiōne omnium rerum quæ beatos facere putantur: veluti liqui sunt: vt poetæ tradūt: in beatorū insulis, maxime enim hi philosophia, & temperantia: & iustitia indigerent: quanto magis ociosi sunt in abundantia talium bonorum.

Tangit quæ sunt virtutes: quæ per se ordinantur ad vacationem vel non vacationem: vel ad vtrūq; intendens: q̄ illis virtutibus opus est ad nō vacationē & bellū: quibus prohibentur ne sint serui aliorum: sed illi qui non sunt di-

spoliti aggredi pericula maxima quæ in bello: nec sunt perseuerati in eis: serui sunt eorū qui inuadunt eos qui prohibentur per fortitudinem & perseuerantiā: fortitudinis, igitur & perseuerantiæ virtutibus opus est ad nō vacationem, philosophia autem necessaria est ad vacationē contemplationis: contemplatio enim est opus eius. Ad vtrūq; autē necessariæ sunt temperantia per quam reprimuntur motus concupiscentiarum: & iustitia per quam diriguntur operationes hominis ad alterum: magis tamē vacantibus & ducentibus pacem q̄ non vacantibus propter exercitium belli & periculum: quod in eo est, disponuntur ad opera temperantię: quia secundum poetam. Ocia si tollas periere cupidinis arcus: sed ad opera aliarū virtutum multarum. Militaris enim vita multas partes habet virtutis: sicut dicebatur in secundo huius: e contrario fruitio bonorum fortunę in tranquillitate disponit ad iniurias: possessio enim diuitiarum contumeliosos & elatos facit: credentes enim omnia habere per ipsas credunt omnia bona possidere in possidendo eas: sicut dicitur secundo rhetorice: & ideo efferuntur per elationem & contemnunt alios: propter quod eis qui volunt feliciter agere & frui omnibus: quæ ad beatitudinem pertinent: necessaria est temperantia & iustitia multa: sicut si qui sunt in insulis beatorū sicut poetæ dicunt: dicentes insulas quasdam esse: in quibus animæ bene operantium dum viuunt feliciter perseuerant post mortem. Talibus autem maxime necessaria est philosophia: in cuius actu consistit vltimus finis: & temperantia: per quam sedantur concupiscentia: & iustitia: per quam regulantur operationes ad alterū: & tanto magis quanto magis perseuerant in abundantia bonorum talium. Deinde cum dicit.

Qua igitur de causa beata & studiosa futura ciuitas his indigeat virtutibus, manifestum est. Turpe est enim non posse frui bonis: sed in negocijs quidem & bello, viros probos videri: in ocio autem & pace, seruales. Quamobrem oportet non quemadmodum Lacedæmoniorum ciuitas virtutem exercere. Illi enim nō eo ab alijs differunt: q̄ non putent eadem maxima bona quæ ceteri: sed eo, q̄ prouenire illa existimant magis, per aliquā virtutē. Cū vero maiora sint hæc bona, q̄ ea quæ belli, & fruitio eorū, q̄ virtutū: & quia illius gratia: manifestū ex his.

Recolligit dicta adiungendo quādam persuasionem dicens: q̄ ex his quæ dicta sunt manifestū est q̄ ciuitatem: quæ futura est felix & virtuosa simpliciter oēs virtutes oportet habere: & quæ ad vacationem: & quæ ad non vacationem sunt. Si. n. turpe est hoīem qui determinat ratione non posse vti secundum rationem bonis interioribus & exterioribus: adhuc magis turpe est non posse vti eisdem secundum ipsam cum vacat à bellicis operationibus cum tunc magis intendere possit, & pauciora habens impedimenta: sed non vacando ab exterioribus, & bellando videri facere opera bonorum, vacando autem & pacem duccendo ducere vitam seruilem & præter rationem: et ideo non oportet ciuitatem debentem felicitari tantum intendere & studere virtuti: hoc est fortitudini quæ ordinatur ad bellum: sicut fecerunt Lacedæmonij: non enim differenter se habuerunt ad alios in hoc q̄ non crederent eadem esse maxima bona hominis quæ alijs. s. opera virtutū: sed magis in hoc q̄ opinabant hoc fieri p̄ vnā virtutē: alij autē per alia: ipsi. n. opinabant optimū bonum hois consistere in actu fortitudinis bellicę: alij autē in actu sapientiæ magis. Manifestū est igitur ex his quæ dicta sunt: qm̄ contingit esse quēdā bona maiora hois q̄ quæ fm̄ bellū sunt: & esse ista magis cōtingit in fruiōne & actu q̄ in habitu: et istorū illa magis quæ p̄ter seipsa quærunť q̄ quæ p̄ter alia.

Quomodo autem, & per quæ, id erit utiq; considerandū: diximus supra, diuidentes quod & natura: & more: & ratione indigemus. Ex his autem quales aliquos natura esse oportet, determinauimus: restat videre vtrū ratione prius an moribus sit eruditio facienda. Hæc enim simul concordare debent optima concordatione. Contingit, n. rationem aberrare ab optima suppositione: & similes per mores duci.

Postquam philosophus ostendit quis sit vltimus finis optimæ vitæ humanæ: transit ad declarandum qualiter & per quas adiuuentiones fiunt optimi viri in ordine ad ipsam. Et circa hoc primo præmittit intentionem suam & ordinem considerandi. Secundo cum dicit. (Clarum est &c.) prosequitur. In prima parte dicit q̄ declarato q̄ sit vltimus terminus optimæ vitæ humanæ: consequenter considerandum est per quæ & qualiter fient boni & studiosi in ordine ad ipsam. Distingimus autē prius tria quæ necessaria sunt ad hoc. s. natura: consuetudo: & ratio: secundum quales oportet esse futuros studiosos: & bene gubernantes secundum naturam: quoniam intellectus & animosus: sicut dictum est prius: & ideo relinquunt nūc considerandum quales oportet esse secundum consuetudinem & disciplinam. Prius tamen considerandum est: vtrum prius instruendi sunt secundum rationem vel intellectum: aut secundum consuetudinem seu appetitum: & vtrum prius disponi secundum animam: aut secundum corpus: oportet enim ista consonare adinuicem consonantia debita: ita q̄ illud quod natū est prius disponi secundum naturā disponatur prius: & quod posterius: posterius. Contingit enim multotiens peccare rationem ab eo: quod est optimum & duci per similia & apparentia: quæ ad ea: quæ præter naturam sunt: ita vt prius nitatur disponere: quod posterius natum est perfici. sed cum ratio posterior sit natura & imitetur eam: optimum est in his quæ rationis sunt sequi dispositionem ipsius naturæ: ita vt prius consideret & disponat: quæ prius nata sunt considerari & disponi secundum naturam. Deinde cum dicit.

Clarum est hoc primum quidē, quemadmodum in alijs: q̄ generatio est à principio: & finis à principio aliquo alterius finis. Ratio autē nobis & mens naturæ finis: quare ad hæc generationem ac morū institutionē parare oportet.

Prosequitur. Et primo declarat q̄ futuri studiosi & boni prius disponendi sunt secundum corpus q̄ secundum animam: & secundum appetitum q̄ secundum intellectum. Secundo cum dicit. (Si ergo &c.) qualiter disponēdi sunt secundum ista. Circa primum ostendit q̄ generationem hominis & consuetudinem oportet ordinari ad rationem & intellectum. Secundo cum dicit. (Deinde vt anima &c.) ostendit q̄ appetitus irrationalis prior est q̄ intellectus in actu perfecto. Tertio cum dicit. (Quapropter &c.) concludit ex istis q̄ prius oportet curare de dispositione corporis q̄ animæ: & appetitus irrationalis q̄ intellectus. Prius igitur dicit. in omnibus in quibus est aliquis finis ea quæ sunt ad finē oportet ordinare in ipsum & disponere secundum q̄ ipsi congruunt: manifestum est autem q̄ sicut in alijs qui sunt secundum naturam & secundum artem generatio incipit ab aliquo principio primo imperfecto & terminatur in aliquo perfecto & finem. Huiusmodi autē finis hoc est terminus est alicuius moti ab aliquo principio imperfecto: ita & in homine generatio incipit ab aliquo imperfecto, & tendit in aliquid perfectum & finem. Huiusmodi autem terminus & finis

E naturalis hominis est ratio & intellectus in actu nō in potentia: quare generationem ipsius hominis & studiū circa consuetudines & dispositiones ipsius oportet ordinari ad rationem & intellectum perfectum, & ipsa disponi secundum q̄ ipsi congruunt. Deinde cum dicit.

Deinde vt aia & corpus duo sunt: ita quoq; duas videmus esse animæ partes: vnam irrationalem, alterā quæ habet rationē: habitus quoq; earum duos: quorum alter est appetitio: alter mens. Vt autem corpus in generatione antecedit aiam, sic pars irrationalis antecedit eā partē q̄ habet rationē: patet id in pueris q̄bus statim ira & volūtas: et cōcupiscentia existit: at rō & mens procedēte etate in illis fieri natæ sunt.

Ostendit q̄ appetitus irrationalis generatione præcedit intellectum in actu dicens: q̄ postea sicut corpus & aia sunt duo differentia adinuicem: quia corpus rationē materię et subiecti habet. Anima autem rationem actus: ita animam hominis videmus duas partes habere: quarum altera rationem moti & subiecti habet: reliqua autem rationem principalis mouentis: videlicet appetitus irrationalis, qui natus est regulari à ratione, & rationalis pars per essentiam quæ rationem mouentis habet: & istorū duorum sunt duo habitus differentes secundum numerum. Primi quidem virtus moralis: secundi autem intellectuales: & alterum istorum appetitus est: alterum autem intellectus seu ratio. Sicut igitur corpus secundum viam generationis præcedit animam: ita appetitus irrationalis intellectum & rationem in actu: & hoc apparet ex hoc q̄ animus. i. virtus irascibilis: & voluptas & concupiscentia in sunt pueris statim ex natiuitate. Intellectus autem & ratio in actu non insunt nisi procedente tempore. Si aliquis argueret cōtra hoc quod dictum est: quoniam appetitus irrationalis in homine est qui non est regulatus ratione secundum se: regulatus tamen à rationali per essentiam: sed rationale secundum se prius videtur esse q̄ regulatum à ratione: tum quia mouēs est prius moto: tum quia simplex prius composito: sicut albedo q̄ album. Et est dicendum ad hoc q̄ prius dicitur aliquid alio: hoc quidem secundum substantiam & perfectionem: & sic intellectus præcedit appetitum: sicut mouens motum & forma materiā. Hoc autem secundum viam generationis: sicut materia prior est forma: & tunc appetitus potest considerari secundum q̄ natus est regulari à ratione: & sic prior est generatione intellectu seu ratione determinante ipsum: aut fm q̄ regulatus in actu: & sic posterior est sicut cōpositum simpliciter: & per hoc apparet solutio ad rōnē. Deinde cum dicit.

Quapropter corporis curā necesse est prius suscipere q̄ animi. Deinde appetitus. Curam tamen appetitus gratia mentis: curam vero corporis gratia animi.

Concludit ex dictis q̄ prius oportet disponi corpus q̄ animam: & appetitum q̄ intellectum dicens: q̄ propter hoc quia prius oportet quærere & disponere ea quæ sunt ad finem q̄ ipsum finem: & corpus ordinatur ad intellectum & rationem: sicut in finem: vt probatum est prius: & appetitus similiter sicut materia ad formam: manifestum est q̄ prius oportet facere curā corporis q̄ animæ. Deinde eam quæ appetitus propter ipsum intellectū: & gratia ipsius & gratia istius eiusdē curare omnia illa: quæ sunt ipsius aia: oēs enim partes aia & habitus ordinant ad pfectionē: quæ fm intellectū est. Deinde cum dicit.

Si ergo ab initio prouidendum est à legispositore: vt optima sint corpora eorum q̄ educant. Prius q̄dē circa cōiugia prouidere debet, q̄ etate, & cuiusmodi exites sint i matrimonio copulādi.

Declarat

Declarat qualiter: & per quæ disponendi sunt ad virtutem. Et primo qualiter secundum corpus & appetitum. Secundo cū dicit. (Quod igitur &c.) in principio octauis: qualiter secundum intellectum & rationē. Circa primum primo præmittit intentionem suam & ordinem considerandi. Secundo cum dicit. (Laboriosam enim &c.) prosequitur. In prima parte dicit: quoniam legislatorem optimū primo oportet intendere qualiter: & per quæ ciues optime disponantur secundum corpus. Dispositio autem optima ciuium primo dependet ex bona dispositione generantium in actu generationis: qui fit per coniunctionē maris & foemine per copulam nuptialē ergo consideranda sunt eiæ quæ sunt circa huiusmodi copulā seu coniugiū: videlicet qua etate & quo tempore: & qualibus existentibus copulandis ineunda est huiusmodi coniunctio nuptialis. Deinde cum dicit.

Hoc autem instituet legispositor inspiciens ad ipsos & ad vitæ tempus: vt ætatibus in idem concurrant: nec discrepet gignendi potentia. Viro enim generare adhuc potente: si mulier ipsa concipere non possit: vel muliere quidē ad concipiendum apta: si vir ipse non possit, lites ac discordiæ inter eos oriuntur.

Prosequitur: & quoniam bona dispositio ciuium: sicut dictum est primo pendet ex dispositione generatium: deinde ex dispositione matris tempore gestationis. Tertio autem ex conuenienti alimento & consuetudine post natiuitatem. Primo declarat qualiter disponendi sunt generantes ad bonam dispositionem proles futuram. Secundo cum dicit. (Pregnantes quoq; &c.) qualiter pregnantes. Tertio cum dicit. (Circa expositionem &c.) qualiter curandi seu disponendi sunt pueri post natiuitatem. Circa primum primo ostendit quando faciendā est copula nuptialis. Secundo cū dicit. (Quæ autem &c.) quales oportet esse copulādos secundum habitudinem corporis. Circa primū primo ostendit qua existente etate vtriusq; oportet eam fieri. Secundo cum dicit. (Quibus igitur &c.) quali existente temperatura seu dispositione continētis. Circa primum primo ostendit q̄ oportet eam fieri tempore & etate determinatis. Secundo cum dicit. (Nam cum &c.) declarat quæ sunt tempus & etas determinata: in quibus oportet fieri. Primum ipse primo declarat per rationem sumptam ex cautela dissensionum & diuersitate copulandorum. Secundo cum dicit. (Ad filiorum &c.) per rationem sumptam ex eis quæ accidunt secundum successiōnem puerorum ad patres. Tertio cū dicit. (Insper &c.) ex ea quæ sumitur ex bona dispositione proles vel puerorum futura. In prima parte dicit: q̄ oportet legislatorem intendentem bonam dispositionem puerorum futuram ordinare leges & statuta circa cōmunicationem nuptialem ciuium considerando ad dispositionem ipsorum tempore quo copulantur: vt. s. sint perfecta in se: & bene se habentia ad generationem & considerando ad tempus vitæ vtriusq; & maris & foemine: quantum. s. vterq; secundum naturam viuere potest, ita vt cōueniant ad actum generationis primo in etate qua hic perfecte potest generare: & illa concipere supposita bona dispositione ipsorum in se: & in ordine ad finem temporis vitæ eorum: vt simul vel fere hic possit gñare & illa cōcipere: & non dissensionem potētis: ita vt iste possit generare: et illa non cōcipere: aut eōtrario ista possit concipere: ille vero nō generare propter dispositionē iuuentutis vel senectutis: ista. n. inducūt dissensionem & diuersitatem inter ipsos. Si. n. copulēt tempore quo vnus possit generare: alter non ppter etatē adinuicē dissentit: & ideo copulā alteram petunt: quod est inconueniens: vt igit vitetur dissensio & diuersitas inter eos copulandi sunt in etate conueniente vtriusq; in ordine ad tempus durationis ipsorum. Deinde cum dicit.

A Ad filiorum quoq; susceptionē est inspiciendum: ne nimis distent ab ætate paterna: quoniam nec ipsi senioribus gratiā referre vllam possunt, nec parentes filijs adiumenta præstare: nec etiā nimis proximī ad ætatem paternā accedere debent filij: habet enim hoc turbationem nō paruum: cum neq; tanta sit reuerentiā huiusmodi filijs erga genitores: vtpote quasi æqualibus: & circa gubernationē domus querelę ex ista quasi paritate soleant prouenire.

Ponit secundam rationem dicens: q̄ secundo copulandi sunt in etate conuenienti considerando successiōnem puerorum ad patres: sicut enim parentes secundum legē naturæ tenentur filijs ad nutrimentum & disciplinā vsq; ad perfectum: ita necessitate quadam parentibus impotētibus factis tenentur filij subuenire in necessitatibus: auxilium autem quod potest accidere senioribus parētibus à pueris genitis in senectute eorum sine profectu est propter impotētiam puerorum: similiter auxilium quod potest accidere pueris in senectute genitis à parētibus senioribus existentibus debile est propter impotentiam eorū ex senectute: & ideo non expedit copulam nuptialē fieri senibus existentibus: neq; etiam valde prope principium natiuitatis: hoc est nimis iuuenibus existentibus: multū enim displicet quandoq; iuuenes existentes pueros habere quasi cōtaneos & minus verentur filij parentes iuuenes: & verecundantur minus male in eorum conspectu quasi cogui & nutriti cum eis propter consuetudinem: & magis conqueruntur in inuicem circa ea quæ ad mutuā dispensationem pertinent cum sint simul eque potentes vel impotētes eque: & ita cum filius requirit à patre iuuari in necessitatibus potest respondere ipsum æqualiter posse sibi & econtrario. Deinde cum dicit.

C Insper q̄ dicere incipientes huc digressi fuimus: vt corpora natorum sint secundum legispositoris voluntatem: fere quidem hæc omnia prouenient per vnam diligentiam.

Ponit tertiam rationem dicens: q̄ adhuc idem potest ostendi per rationē sumptam ex his quæ diximus prius: vnde incepimus sermonem de hoc: oportet enim copulā nuptialē tali etate: & tali tpe fieri quibus corpus puerorū nascentium contingat disponi melius ad virtutem: & fm intentionem legislatoris. hoc autem magis contingit fieri si fiat tempore & etate determinatis: vt consequenter apparebit. ergo expedit eam fieri tempore determinato: sic igitur omnia quæ sunt circa curam nuptialem vnam cōmunem curam habent fere: vt. s. fiat tempore determinato: fere autem dicit forte: quia non idem tempus determinatum conuenit omnibus propter diuersitatem materię. Deinde cum dicit.

D Nam cum sit finis gignendi vt plurimum viris quidem septuagesimus annus: mulieribus autem quinquagesimus: ita cōiugandi ab initio sunt: vt ætatibus ad hunc finem concurrant.

Intendit declarare qua etate expedit eam fieri externi no generationis in vtroq; & ex inconuenientibus: quæ accidunt si fiat nimis cito: & secundum hoc primo præmittit quædam necessaria ad declarationem intenti. Secundo cum dicit. (Quapropter &c.) ex illis concludit intentum suum. Circa primum primo tangit quid sit terminus generationis in vtroq; secundum quem oportet considerari. Secundo cum dicit. (Est autē adolefcētium &c.) ostendit q̄ coitus iuuenum non est conueniens ad generationem. In prima parte dicit: vltimus terminus generationis hominibus determinatus est sicut & alijs. In oibus enim

enim quæ contingit esse & non esse est tempus determinatum quo contingit esse: & per consequens agere: sicut dicitur primo cœli & mundi. & iste terminus masculis: vt in pluribus est septuaginta anni: quia tunc sensibilibus debilitatum est calidum naturale: quâuis in aliquibus sit longior: in aliquibus breuior propter dispositionem materiæ aliam & aliam: femellis autem quinquaginta: vt in pluribus. Breuior autem est periodus generationis mulieris quæ viri: quia mulieres naturaliter sunt minoris virtutis & caliditatis quæ viri: & quia expedit propter dissensionem vitandam in coniugandis simul terminare potentiam generationis in vtroque: opportunum est in determinando principium ipsius condescendere commensurando ad tempora hæc. Deinde cum dicit.

Est autem adolescentium coniunctio improba ad filios. In cunctis enim animalibus iuueniles partus imperfecti sunt: & fœminæ crebrius quæ mares: & praua corporis forma gignuntur: quo circa necesse est hoc idem in hominibus prouenire. Huius autem coniectura fuerit: quod in quibuscunque ciuitatibus consuetudo est adolescentes mares puellasque coniugari: in eisdem inutilia ac pusilla hominum corpora existunt.

Ostendit quæ coitus iuniorum est prauus. Et diuiditur in quatuor partes secundum quatuor rationes quas adducit ad hoc. Secundam ponit cum dicit. (In partu quoque &c.) Tertiam cum dicit. (Ad continentiam &c.) Quartam cum dicit. (At masculorum corpora crescere impediuntur &c.) Primo igitur ponit primam quæ sumitur ex ordine ad generationem dicens: quæ coitus iuniorum siue masculi: siue femelle prauus est ad generationem puerorum: & hoc quidem apparet ad sensum: quia in omnibus animalibus partus iuniorum sunt imbecilles & imperfecti: quia imperfectio partus est ex imperfectione principiorum generantium: sicut vniuersaliter imperfectio effectus, est ex imperfectione causarum: & fœminæ crebrius quæ mares: & parua corpora gignuntur: cum enim principium generantium in semine non potest digerere menstruum mulieris propter indigentiam caliditatis vt deducatur ad similitudinem suam secundum omnes dispositiones: sed magis vincatur propter superabundantiam frigidi & humidum, de necessitate transmutatur in contrarium & in femellam: talis autem dispositionis sunt semina iuniorum. Et iterum generati ab eis parui sunt secundum formam, i. secundum figuram: extensio enim secundum figuram causatur à magnitudine calidi: cuius est mouere sursum: quod est imperfectum in iunioribus: vt dictum est: quare sic accidit in omnibus animalibus: necesse est ita accidere in hominibus: in quibus argumentum speciale apparet ad hoc: quoniam in quibuscunque ciuitatibus seu regionibus permittuntur iuuenes & iuuenulæ coniugari & permisceri ad generationem: generatur parui & imperfecti secundum corpus: & per consequens minus vtilis ad opera bellica. Deinde cum dicit.

In partu quoque laborant magis puellæ ac pereunt plures: ex quo responsum oraculi Trezenij datum quidam existimant, ob istam causam, quasi multis pereuntibus propter immaturitatem nuptiarum: non propter fructuum collectionem.

Ponit secundam quæ sumitur ex accidenti parturientibus dicens: quæ ad hoc mulieres concipientes in ætate imperfecta in partu maiorem sustinent dolorē: & plurimæ moriuntur: tum propter membri ad hoc ordinati arcum diuinitatem propter virtutis debilitatē: quanto enim virtus minor est ad resistendum: tanto dolor maior: sicut videmus onera eadem grauiora apparere debilibus. In iunioribus

autem supponimus virtutē minorē eē: et ideo maiorem dolorem accidere: qui tantus potest esse quæ mortem inducit: & propter hoc dixerunt antiqui apud græcos factum esse oraculum Trezenij: vt dolor eius adiutorio mitigaretur, & fœtus ad ortum produceretur: cum multæ in iuuentute mulieres morerentur: & fructus non veniret ad productionem propter imperfectiōnem. Deinde cum dicit.

Ad continentiam quoque vtile est nuptias fieri seriores: intemperatior enim esse videntur cum puellæ veneri assuescunt.

Ponit tertiam quæ sumitur in ordine ad virtutem dicens: quæ adhuc coitus est minus expediens iunioribus ad temperantiam: & magis expedit senioribus existētibus: iuuenulæ enim quæ magis assuetæ sunt coire in iuuentute intemperatioribus sunt: illa enim ad quæ assueti sumus magis sunt delectabilia: & ad ea quæ sunt magis delectabilia magis inclinamur. Deinde cum dicit.

At masculorum corpora crescere impediuntur: si adhuc augere se corpore, consuetudinem ineant: nam huiusmodi terminus hic esse videtur: quem non multum excedit amplius.

Ponit quartam rationem dicens: quæ adhuc corpora masculorum coeuntium in imperfecta ætate dum corpus est in augmento leduntur & defectum patiuntur à quantitate eis determinata & in complexione: alimētum enim digestum principium est nutritionis & augmentationis & generationis: tempore enim augmenti totum: quod conuertitur de alimento adueniente vel fere necessarium est ad nutritionem & augmentum: & parum vel nihil est de superfluo: quod ordinatur ad generationem: & ideo si multum coeant: necessarium est: quæ illud quod debet transire in augmentum & nutritionem conuertatur in semen: quare detrimentum patientur in augmento & nutritione: est enim quoddam tempus determinatum: in quo animalia nata sunt augmentari: quod non multum exceditur à tempore deputato ad generationem: statim enim deficiente augmento & perfectis corporibus cum plus conuertitur de alimento quæ sit necessarium ad nutritionem conuenientius ordinatur ad generationem: coitus etiam non perfectis corporibus detrimentum inducit quantum ad complexiōnem propter exiccationem & infrigidationem: simul enim conducitur calidum & humidum: vnde philosophus dicit in lib. de causis lon. & bre. vitæ: quæ coitua & multi spermia cito senescunt: quia spermata superfluum existens amplius desiccatur emissum: & ideo mulus longioris vitæ est quam ea ex quibus generatur: quia minus spermata: & passeris masculi breuioris: quia magis coitui sunt. Deinde cum dicit.

Quapropter puellas quidem circa ætatem decem & octo annorum nuptiis tradere congruit: masculos autem circiter ætatem annorum sex & triginta. In hoc enim tempore & vigentibus corporibus coniunguntur, ac procedente tempore simul apte desinent procreare posse: & filiorum susceptio partim erit ab initio eis ætate vigentibus: si recte procedat statim generatio: partim iam vergentibus ad annum septuagesimum.

Concludit ex dictis quando & qua ætate opportunum est fieri copulam nuptialem dicens: quæ propter hoc quæ finis generationis in viris: vt in pluribus est septuagesimus annus vel circa: mulieribus autem quinquagesimus vel circa vt in pluribus: & expedit coniugatos simul deficere à potentia generandi: vt probatum est prius: & coitus iuniorum in imperfectis corporibus prauus est. Corpora autem mulierum vt in pluribus perficiuntur in decem & octo

octo annis vel circa: virorum autem in triginta sex: aut parum plus: aut minus: expediens est magis eos coniugari muliere existente decem & octo annorum vel circa: viro autem triginta sex aut parum plus vel minus. Sic enim coniunguntur corporibus perfectis: & per consequens virtutibus: quibus existentibus erit coniugatio ipsorum in tempore conuenienti ad perfectionem generationis puerorum: virtutibus etiam perfectis perfectior erit actio: & etiam ipsum generatum: & iterum successio puerorum ad patres opportunius fiet si statim cum copulati sunt muliere, 18. viro, 36. annorum existentibus statim generent: succedet enim filij parētibus in principio status corpore perfecto. i. circa, 30. annum matre agente quinquagesimum: patre septuagesimum vel circa impotentes fere existentes quasi resoluta ætate: impotentia tamen eorum supplebitur per filiorum potentiam perfectiorum existentium: quando igitur oportet fieri coniugium considerato bono coniugatorum & generandorum dictum est. Est autem intelligendum quæ quâuis viri & mulieres sint eiusdem speciei: non tamen idem periodus est vitæ vtriusque ipsorum: quia tempus durationis ipsorum non sequitur eos ratione speciei communis vtriusque: sed sequitur virtutem complexionis: virtus autem complexionis multo fortior est in viro quæ in muliere propter abundantiam calidi: & meliorem proportionem eius ad alias qualitates: & ideo viri longioris vitæ sunt secundum naturam mulieribus. Et quia illud quod perfectius est pluri tempore indiget ad sui perfectionem: quâto plura exiguntur ad eius perfectionem: viri autem perfectiores sunt mulieribus: ideo pluri tempore indigent ad sui perfectionem quæ mulieres: vt in pluribus: quâuis propter indispotionem materiæ possit accidere e contrario Philosophus autem determinauit tempus perfectionis mulierum, 18. annos vel circa: virorum autem, 37. vel circa: quia sic apparebat ei forte: vt in pluribus: aut quia secundum proportionem horum numerorum adinuenit excedit virtus complexionis viri virtutē complexionis mulieris secundum naturam. Si autem aliquis obijciat prius debere fieri coniugationem nuptialem quæ determinat philosophus primo: quia generatio fit ex superfluo alimēti: quæ igitur primo incipit eē superfluum alimēti: & primo incipiunt spermatazari: videtur quæ deberet fieri talis copulatio: hoc autem contingit multo tempore prius quæ determinat philosophus: puta tempore pubescentiæ, ergo prius videtur debere fieri. Et præterea hoc iura determinant quæ videntur considerare bonum commune: matrimonia, i. posse fieri muliere existente, 12. annorum: viro existente, 14. vel circa. Ad hoc est intelligendum secundum intentionem philosophi: quæ si consideremus bonam dispositionem generantium & bonam habitudinem generandorum futuram: & per consequens vtilitatem communem ciuitatis seu regionis per se melius est coniunctionem istam fieri perfectis corporibus vtriusque: quod est tempore determinato à philosopho vel circa vt in pluribus: perfectis enim corporibus perfectæ erunt virtutes: nec detrimentum aliquod patientur in augmento: aut complexione secundum quæ huiusmodi: nisi propter superfluitatem: aut aliquid huiusmodi. Et pueri melius erunt dispositi quantum ad corpus: quia à magis & melius dispositis generabuntur: & per consequens secundum animam: quia bona dispositio corporis disponit ad bonam dispositionem animæ: & sic magis apti erunt ad virtutes & actus ciuiles: propter accidens tamen aliquod expedit tardius vel citius fieri in aliquibus: pura si tardius vel citius perficiantur corpora: aut si timeatur fornicatio cum alienis: aut aliquid huiusmodi: quâuis autem prius in aliquibus inueniatur superfluum alimēti: & emissio seminis: non tamen sequitur quæ tunc melius & aptius sit ad generationem: sicut accipiebat ratio in oppositum. Non enim oportet in his que procedunt de imperfecto ad perfectum: quæ quæ aliquod potest aliquid primo: quæ tunc perfectæ possit: sicut quædo aliquis potest cytharizare qualitercunque: non sequitur quæ optime possit: sed magis e contrario: quæ enim sunt priora secundum viam generationis imperfectiora sunt: quæ

autem posteriora perfectiora: sicut vir puero: vt dicitur nono meth. Iura autem non determinant optimum esse fieri matrimonium tempore pubescentiæ, i. muliere existente, 12. annorum vel circa: viro, 14. vel circa: sed tunc concedunt posse fieri primo: quia tunc primo potest valere consensus propter vsum rationis tunc primo vel circa inexistente: & quia tunc primo incipit aliquid superfluum alimēti fieri vt in pluribus: quâuis imperfectum. Deinde cum dicit.

Quibus igitur ætatibus coniugia sint facienda dictum sit: tempus autem anni, vt nunc multum obseruant, recte per hiemem aptius ad nuptias esse videtur: sed consideranda sunt in procreatione liberorum quæ à medicis: & quæ à phisicis traduntur. Medici autem tempora corporum sufficienter ostendunt: phisici autem de spiritibus: borealia magis quæ australia laudant.

Declarat qua temperie vel dispositione aeris expediens sit fieri hanc coniunctionem. Circa quod intelligendum est quæ bona dispositio generati sequitur bonam dispositionem principiorum generantium in actu. Dispositio autem generantium sequitur aliquam dispositionem continentis: vnde & locus dicitur principium generationis: sicut & pater à Porphyrio: dispositio autem continentis mutatur secundum dispositionem temporum & ventorum & aliorum huiusmodi: & ideo est expediens intendentem bonam dispositionem generatorum considerare bonam dispositionem continentis & temporis & ventorum. Et ideo dicit quæ ad huiusmodi copulam vel coniunctionem faciendam oportet vti temporibus: & his quæ circa temperiem: hoc est dispositionem aeris secundum tempus: quibus vtuntur multi bene & rationabiliter dicentes hanc debere magis fieri tempore hiemis: tunc enim frigiditate continentis clausis poris fortificatur calidum interius & congregatur virtus: & fortior est. In ætate autem poris apertis exhalat calidum interius: fortiore autem existente virtute & calido melius est commisceri ad generationem: expedit autem considerare ad generationem puerorum ea quæ dicuntur à philosophis naturalibus & à medicis: medici enim sufficienter dicunt dispositionem temporum in ordine ad corpora respectu operationum diuersarum: naturales autem eas quæ ventorum dicentes boreales & orientales meliores australibus & occidentalibus ad bonam dispositionem corporum: sicut dictum & expositum fuit prius: vbi determinatum fuit de optimo situ ciuitatis. Deinde cum dicit.

Quæ autem corpora maxime vtilia sint: magis dicendum esset: vbi disciplina liberorum tractatur. Summatim vero sat fuerit nunc dixisse: neque enim athletarum habitudo vtilis foret ad ciuilem habitum: neque ad sanitatem & procreationem liberorum: nec rursus humilis & imbecilla nimium: sed media istarum.

Declarat quales oportet esse copulandos ad generationem secundum habitudinem corporis: & circa hoc primo declarat: quales oportet esse quo ad quantitatem, secundo cum dicit. (Laboriosam enim.) In comparatione ad exercitium. In prima parte dicit: quod quælibet existentibus corporibus eorum qui copulantur secundum habitudinem quantitatis maxime vtilia erunt ad bonam dispositionem eorum qui generantur: dicendum est in his quæ pertinent ad disciplinam ciuium: figuratiter autem & in summa sufficit dicere nunc. Manifestum est enim quæ habitudo corporis athletarum qui sunt valde magni corpore non est perfecte bona dispositio corporis: tum propter ponderositatem: tum quia virtus spiritus & calidi eua-

nescit in tanta profusione membrorum. Nec etiam ad sanitatem propter easdem rationes: & per consequens nec ad rationem intellectus & rationis quæ sequuntur dispositionem corporis ut in pluribus: & quia bona ciuili communicatione indiget bona dispositione quæ ad corpus & quæ ad animam, non est optima ad eam. Similiter habitudo imperfectorum secundum quantitatem & morbidorum qui indigent maiori cura, non est optima propter imperfectionem & improportionem. sed media habitudo magis: in omnibus enim: & quæ sunt secundum naturam: & quæ secundum rationem media sunt eligibilia magis: & ideo habitudo media secundum quantitatem in generantibus eligibilior est. Deinde cum dicit.

Laboriosam enim habitudinē habere oportet: exercitatum vero laboribus non violentis: neque ad vnum laborem solum: ut athletarum habitudo: sed ad liberalia opera. Hæc autem similiter viris mulieribusque existere debent.

Declarat quales oportet esse per comparationem ad exercitia dicens: quod expedit ad bonam dispositionem generandorum futuram habere bonam habitudinem corporis & exercitatos esse per aliquos labores ad exercitandum virtutem & caliditatem: quæ per motum excitantur: non tamen per violentos: ne per laboris violentiam spiritus exaletur & debilitetur. Et ideo oportet exercitari vel laborare non in aliquo vno solum: sicut athletæ laborant ad superandum: sed multis pertinentibus ad ciues & liberos: expediens enim est exercitari futurum bonum ciuem in multis operationibus liberorum ut consequenter facilius & magis cum delectatione illas operentur: oportet autem & viros & mulieres exercitari: sed vnumquodque in operationibus decentibus eum. Deinde cum dicit.

Prægnantes quoque mulieres curam habere corporum oportet, non pigrescentes neque subtili virtutes alimoniam. Hoc autem facile est legumpositori providere si iubeat singulis diebus iter quoddam facere debere ad deorum sacra mulieres: quæ fortitæ sint concipiendi honorem. Mens tamē, contra quam corpus, in tranquillitate est traducenda: quæ enim sunt, ab ea quæ continet, capere videntur: quemadmodum illa quæ nascuntur à terra.

Declarat quæ curam est de mulieribus prægnantibus ad bonam puerorum dispositionem di. quod oportet legislatorem curam habere de bona dispositione corporum mulierum prægnantium: pueri enim generati nutrimentum videntur assumere à muliere habente in utero per venas & poros à natura ad hoc ordinatos: sicut terræ nascantia per radices assumunt à terra: nutrimentum autem assumptum à muliere consimiliter disponitur complexionem mulieris & puer de necessitate disponitur secundum dispositionem nutrimenti ex quo nutritur: & maxime in principio: & ideo oportet puerum disponi secundum dispositionem mulieris gestantis. Igitur expediens est ad bonam dispositionem prolis futuram curare de bona dispositione mulieris: specialiter autem expedit curare ne sint torpentes multum per desidiam: quæ frequenter accidit mulieribus prægnantibus propter defectum calidi & superabundantiam humiditatis grossi indigesti: si enim prægnans torpeat nimis per desidiam oportebit calidum & spiritus in puero torpere: deinde expedit cauere ne videntur cibo nimis subtili: tum quia facilis digestio existens facit repletionem quandam inanem magis que veram: tum quia statim propter facilem digestionem eius assumitur in membris fortioris virtutis secundum totum vel fere: ita quod parum

aut nihil erit superfluum: quod transeat in nutrimentum fetus. Facile autem erit cauere desidiam legislatori si præcipiat prægnantibus quæ fortitæ sunt honorem generationis & fugerunt opprobrium sterilitatis secundum antiquos: facere aliquam peregrinationem quotidie vel bis vel ter in septimana vel aliquid huiusmodi ad aliquod oraculum propter deorum reuerentiam: ut quos habuerunt propitios in conceptu: beniuolos habeant ubi magis necesse est. s. in partu & loquitur secundum opinionem gentium antiquorum qui opinabantur multitudinem deorum esse: & illos vel corpora supercelestia vel virtutes aliquas in corporibus: quæuis autem ad bonam dispositionem puerorum futuram ad reipublicam, oporteat mulieres labores aliquos exercere: ut sint sine pigritia: tamen natos iam & incipientes disciplinari ad bonum intellectus quod est speculatio: non oportet multum laborare: sed pigrius disponi corpora ne per laboris continuitatem distrahantur à disciplina: & per motum spiritus nimis accendantur: ut sint nimis mobiles quod non competit speculationi. Oportet enim formas sensibilibus: in quibus speculatur intellectus fixationem habere in subiecto primo eorum: quod est spiritus. Deinde cum dicit.

Circa expositionem autem, vel educationem filiorum, lex sit, nihil orbatum natura fore educandum: in alijs vero, si mores institutaque ciuitatis prohibeant: natos exponere.

Declarat qualiter pueri postquam sunt nati sint disponendi: & quia non expedit de omnibus curare aut non equaliter: aut propter imperfectionem: aut propter multitudinem: & primo tangit qualiter se habendum est ad orbatos: & ubi excedunt secundum multitudinem. Secundo cum dicit. (Susceptis autem.) qualiter perfecti & multitudinem conuenientem non excedentes disponendi sunt. Circa primum primo declarat qualiter se habendum est ad orbatos. Secundo cum dicit. (Ac multitudo &c.) qualiter se habendum est: ubi excedunt multitudinem determinatam. In prima parte dicit quod si contingat aliquem vel aliquos esse orbatos sensu aliquo vel sensibus vel membro aut membris: quibus minus sint utiles ad operationes intellectus & reipublice. de reservatione ipsorum & alimento administrando feratur lex à legislatore nullum talem nutriri: quod est intelligendum cum tanta cura & diligentia cum quanta nutriendi sunt perfecti nati. Illud enim quod ordinatum est ad aliquem finem: quanto magis natum est attingere ad ipsum: tanto magis disponendum est ad ipsum: & quanto minus: tanto minus curandum: sic enim videmus naturam magis sollicitam esse de perfectioribus: pueri autem nati perfecti membris & sensibus perfectius nati sunt attingere ad finem humanum. ergo magis disponendi sunt. Orbati autem aut sensu aut membro nati sunt attingere aliquo modo: ex quo animam & intellectum habent: sed non eque perfecte: & ideo curandum est de eis: sed non æqualiter ut de perfectis: & vniuersaliter in quantum vnusquisque natus est attingere ad finem: intantum disponendum est: cum sit propter ipsum: loquitur autem hic de fine humano secundum vitam presentem: quia sic loquitur de ipso philosophus. Deinde cum dicit.

Ac si multitudo tanta prolis alicui contigerit ut duplicatus sit filiorum numerus: nam is diffinitus esse debet, ad multitudinem nimiam evitandam ante venire oportet, ne fetus concipiantur: nam postquam concepti sunt, & sensum aut vitam acceperint, nefas est attingere eos.

Declarat quid faciendum est si excedant secundum multitudinem. Est enim intelligendum quod cum ciuitas sit communis per se sufficiens ad vitam: oportet ciues per se sufficientes

ficientes esse & non pauperes: & ideo cauenda sunt illa in ciuitate quæ inopiam inducunt: hoc autem est multitudo filiorum debentium succedere in hereditate: magna enim & multa hereditas paratum cum diuidetur in multitudinem filiorum valde tenuis erit secundum vnumquodque: maxime in tertiam vel quartam generationem: sicut ad sensum videmus: non enim placuit philosopho lex seu consuetudo de successione primogeniti secundum totum: tum quia cum primogeniti sint singuli: posteriores autem multi ut frequenter sequeretur plures liberorum esse pauperes quam diuites: tum quia habentes possessiones sunt partes ciuitatis: non habentes autem non: ciuium enim oportet esse possessiones ut dictum est prius: quare si posteriores geniti non succederent in aliquo parentibus plures liberorum non contingeret esse ciues: sed expelli à ciuitate: tum quia posterius nati sicut & primi possunt esse bene nati ad magna: non habentes autem unde operentur ad quæ nati sunt compelluntur accipere unde: cumque: insidiantes ciuibus & alijs per furtum: per rapinam: & homicidia: & coniungunt se aduersarijs: quæ omnia sunt inconuenientia. Supposito igitur quod omnes succedere debeant in hereditate qualitercumque, primo proponit ad vitandam superfluum multitudinem filiorum legem seu consuetudinem quarundam gentium. Secundo cum dicit. (Cum vero.) ponit documentum ad hoc secundum intentionem suam magis. In prima parte dicit: quod ad vitandam multitudinem puerorum superfluum. ordo. i. lex vel consuetudo gentium quarundam prohibet nullum genitorum ultra multitudinem determinatam debere referuari: oportet enim si debeat ciuitas esse diues determinatam esse multitudinem ipsorum: aliter enim de pauperaretur si dimitteretur quilibet generare quantumcumque: sed quia durum est pueros non referuari ad vitam: declarat si necesse sit istud fieri qualiter cum minori culpa fiet dicens: quod si aliquibus coniugatis fiant plures quam sit determinatum à lege: & necesse est eos exterminari: magis procurandum est fieri abortum antequam sensus & vita insint quam postquam insuerint: procuratur enim abortum postquam insuerint, homicida à lege reputatur & magis peccat: semen enim & non semen determinatur per sensum & motum: sic igitur Aristoteles non dicit secundum intentionem suam: quod debeant exterminari aliqui nati: sed secundum legem gentium: nec quod procurandus sit abortus absolute: sed si interficiendi sunt ab aliquibus magis faciendum est hoc ante sensum & vitam: non sicut bonum semel: sed sicut minus malum. Deinde cum dicit.

Cum vero determinatum sit qua ætate vir & vxor sint ab initio coniugandi: quanto tempore liberis operam dare conueniat, determinemus: seniorum enim fetus, quemadmodum iuniorum, imperfecti sunt: & corporibus: & intellectibus. Senescentium quoque fetus sunt irrobusti. Quapropter illud maxime tempus probandum est in quo maxime intelligentia viget in nobis. Id autem est in plurimis circiter annum quinquagesimum: ut poetarum quidam dixerunt: septenario numero ætatem dimittentes. Itaque qui quatuor aut quinque annis hanc ætatem exceperint, derelinquere debent in aperto procreandi studium.

Ponit documentum ad hoc secundum intentionem suam sumptum ex determinatione temporis deputati ad generationem: circa quod tria facit. primo declarat qualiter determinandum est tempus deputatum ad generationem ad vitandum superfluitatem puerorum. Secundo cum dicit. (Ac de cætero.) ex hoc concludit commixtionem ultra tempus illud non debere fieri propter generationem. Ter-

tio cum dicit. (Coitus vero.) declarat quod huiusmodi commixtio non est facienda cum alieno vel aliena. In prima parte dicit: quoniam principium ætatis ad generationem deputatam determinatum est viro & mulieri: huic quidem 37. illi vero. 18. annus vel circa. similiter autem & finis viro. 70. mulieri. 50. secundum naturam communem: oportet tempus intermedium quo possunt generare magis determinari & breuiari ad superfluum multitudinem vitandam. manifestum est enim quod fetus seniorum etiam citra 70. annum in viro: vel. 50. in muliere imperfecti sunt & corporibus & intellectibus propter debilitatem virtutis generantium: quæ quanto magis distat à statu minor est: sicut & fetus iuniorum etiam circa tempus determinatum à natura. Fetus vero decrepitorum ultra tempus deputatum à natura omnino debiles sunt corpore propter debilitatem virtutis in eis: & propter hoc: quia calidum remissum est in eis, & passiones sedate sunt naturaliter: & multa experti sunt propter tempus: sunt etiam in statu secundum intellectum: anima enim sedendo & quiescendo fit sciens & prudens: sicut dicitur septimo physice. hæc autem vera sunt ut in pluribus: ideo ætatem hanc deputatam ad generationem manifestum est: quam quidam poetarum determinauerunt hebdomadibus quibusdam annorum videlicet septenario numero: itaque qui quatuor aut quinque annis hanc ætatem exceperint relinquere debent procreandi studium, usque ad. 50. annum: vel ad ætatem excedentem tempus hoc, quatuor vel quinque annis in viris: ut sic viri deseruiant manifeste generationi à. 37. anno usque ad. 55. annum ad plus: & mulieres proportionally à. 18. usque ad. 37. annum. tunc enim vterque ipsorum maxime est in statu perfecto secundum naturam: & virtutes magis perfecte sunt: propter quod pueri & melius dispositi generabuntur & pauciores. Deinde cum dicit.

Ac de cætero, vel sanitatis, vel alterius huiusmodi causa, concubitum facere videri.

Concludit ultra tempus hoc non debere fieri commixtionem propter generationem di. quod in reliquo tempore non debent coniugati commisceri adinuicem manifeste propter generationem: sed si commisceantur: permittatur hoc gratia sanitatis aut alicuius alterius. Contingit enim aliquando quod in vasis feminarijs est multitudo feminis aut naturalis quæ propter multitudinem grauat naturam: aut innaturalis ibi vel in alijs partibus corporis: quas contingit euacuari per coitum: & per consequens alleuiare naturam & melius disponi ad sanitatem. Deinde cum dicit.

Coitus vero omnis alterius quam coniugis penitus sit interdictus: quando quidem sit & appelletur coniunx. Quod si quis deprehendatur contrafacere per tempus procreationis, dignam pro delicto poenam reportet.

Declarat quod mixtio talis non debet fieri ad alium vel ad aliam personam: propter quod est intelligendum quod mixtio maris & femine naturaliter in homine est ad generationem prolis & nutritionem & eruditionem: ad hoc autem neuter istorum sufficit per se: & ideo oportet quod vniantur ad hoc per consensum mutuum: non per aliquid quod paruum tempus: sed usque ad perfectionem prolis secundum corpus & secundum animam: quod erit si incipiant generare in tempore determinato à philosopho circa finem vitæ eorum: puer enim si fuerit masculus non perficitur usque ad. 37. annum vel circa: & si ista. 37. adiungantur. 37. annis patris generantis antequam generaret erunt. 74. quando impotens erit naturaliter ad generandum & circa finem vitæ: & ideo communicatio maris & femine per totam vitam & ad perfectionem prolis est à natura inclinante: & omnis commixtio quæ fit præter huiusmodi communicationem naturalis est: & ideo dicit quod de commixtione viri cum aliena

Tho. sup. Poli. q. 11. muliere

muliere: vel mulieris cum alieno viro sit lex & teneatur vt bonum nō permittit: nec etiam velle videre tangente alienum aliquo modo: si enim permittatur aliquis accedere ad aliquam quæ sua non est per fornicationem: cum post mixtionem non maneat mixti per consensum ad educationem prolis: sequitur malum & imperfectio eius maxime. nullo ergo modo permittat fieri cōmixtio cum alio vel alia vbi est & appellatur coniugium. Tunc enim & sequitur malum prolis & incertitudo & iniustitia: minime vero permittendum est circa tempus procreationis filiorum: tunc enim maxime accideret error per incertitudinem: & si aliquis appareat tale aliquid faciens puniatur punitioe cōmensurata peccato: vt secundum mensuram peccati sit plagarum modus: vt alibi dicitur: ita q̄ prohibet philosophus hic primo sicut malum per se cōmixtionem cum aliena: quāuis sit libera: magis autē cōmixtionem cum ea quæ est alterius propter iniustitiā: maxime autem cum ea quæ est alterius tempore deputato ad generationem. Deinde cum dicit.

Susceptis autem filijs, multum referre putandum est ad corporis robur, quali victu nutriantur. Apparet vero ex cæteris animalibus & ex cæteris gentibus quibus cura est assidua bellicæ habitudinis, nutrimentum lactis maxime proprium esse corporibus: abstemium autem magis propter ægritudines.

Declarat qualiter curandi sunt pueri perfecti & referuandi post natiuitatem: & primo qualiter in prima ætate quæ extenditur fm̄ philosophum vsq̄ ad tertium annum. Secundo cum dicit. (Sequenti vero.) qualiter in secunda quæ extenditur vsq̄ ad quinq̄ annos inclusiue. Tertio cū dicit. (Transactis vero.) qualiter in tertia quæ extenditur vsq̄ in finem septimi. Circa primum primo declarat qualiter curandi sunt & disponendi sunt quantum ad nutrimentum conueniens. Secundo cum dicit. (Et præterea.) Quantum ad exercitia & consuetudinem. In prima parte dicit. Cum pueri nati sunt ex matribus: manifestum est q̄ alimentum magnam facit differentiam ad potentiam corporum & dispositionem secundum differētiam qualitatis suæ: quale enim est secundum virtutem tale facit & corpus. Virtus enim alimenti quod conuertitur in illud quod alitur remanet in eo: sicut saporem pabuli videmus apparere in lacte: & vim vini in aceto: & virtutem lactuæ in sanguine generato ex ea: sicut enim virtutes miscibilium manent in mixto: quamuis formæ eorum rumpantur: ita & virtus illius ex quo generatur aliud aliqualiter in eo quod generatur: patiuntur enim agentia naturalia à contrarijs. Manifestum est autem & considerando in alijs animalibus & etiam in gentibus diuersis quibus cura est in pueris inducere habitum & dispositionem ad bonum: quod lactis natura abundans est alimentum conueniens & familiare corporibus humanis: etenim alia plura animalia fetus post partum ad tempus ex lacte nutriunt: & similiter gentes bene volentes disponere pueros: quoniam sicut Aristot. dicit secundo de generatione: ex eisdem sumus & nutriuntur. Nutrimentum enim conuertitur in substantiam rei alitæ: & eiusdem substantiæ & formæ oportet esse materiam vnam: & ideo quanto alimentum aliquod similius est ei ex quo generatur aliud: tanto conuenientius est ad nutriendum ipsum. Lac autem valde simile est secundum complexionem menstruo ex quo generatur puer: superfluum enim alimenti deriuatum à natura ad matricem menstruum est: deriuatum autem ad mamillas & dealbatum ibi est lac: & ideo conuenientissimum alimētum pueris post partum est lactis natura: & magis mulieris q̄ bestię: & adhuc maxime matris propriæ q̄ alienæ. vnde illi qui nutriuntur ex lacte matris propriæ: melius debent esse dispositi secundum na-

turam. propter quod Auicenna dicit q̄ extremum mammillæ matris propriæ ponere in ore infantis valde cōfert ad remouendum omne nocuum: lac tamen matris propriæ statim post partum non est conueniens puero donec complexio distemperata per partum temperetur: expedit autem pueris non conferre vinum in nutrimentum propter ægritudines accidentes ex ipso: vinum enim multum vaporatiuum est propter caliditatem & humiditatem: & pueris multum ascendit nutrimentum ad partes superiores: & ideo pueris bibentibus vinum multum fit descensus euaporationis à capite. vnde contingit quādoq̄ coarctatio pori & respiratiōis quod est epilepsia & alia infirmitates ex hac materia generare similiter & accensio. coleræ rubræ: & quæ accidit ex ea: nec differt de re vinum pueris & nutricibus fm̄ Aristot. sed si oportet bibere oportet quod sit modicum & aquaticum valde. Deinde cum dicit.

Et præterea motus quoscūq̄ in ea ætate fieri datur, conferunt, ne membra vero ob teneritudinē distorta fiant: vtuntur adhuc gentes aliquæ organis quibusdam & machinis: quæ corpus à talibus illesum conseruant.

Declarat qualiter curandi sunt quantum ad exercitia & consuetudines: & primo declarat in quibus assuescendi sunt. Secundo cum dicit. (Circa primum igitur &c.) q̄ secundum ordinem determinatum. Circa primum ostendit q̄ assuescendi sunt ad motum. Secundo cum dicit. (Confert etiam &c.) q̄ ad frigora. In prima parte dicit q̄ adhuc pueros statim post natiuitatem expedit assuesci ad motus tantillos quoscūq̄ & paruos: puta manuum & pedum & aliarum partium. Motu enim ipsarum partium exercitatur & acuit calor naturalis in eis: qui consumens humidum superfluum in eis exiccat corpus & fortius facit: & Auicenna adiungit q̄ cum motu procuranda est consonantia musicæ: & vox cantilenæ ad delectandum in consonantijs musicis propter causam dicendam posterius. adhuc autem q̄ membra puerorum propter fluxibilitatem humidam abundantis non effluant à figura debita: consueuerunt quædam gentes vti quibusdam instrumentis mechanicis: quibus cum alligantur membra puorum facilius & subtiliter fiunt imperuertibilia: sicut cunabulo vtuntur ad directionem totius corporis & pilleo rotundo ad debite figurandum caput: oportet enim in ista ætate: nutricem suauiter membra tãgere: & quod dilatarandum est dilatare: & subtiliandum est subtiliare: & vnumquodq̄ conuenienti figura figurare: & manus & brachia ad genua ducere: et crura & tibias fascia ligare: et caput pilleo rotundo alstringere. tūc. n. puer est bene susceptibilis & ducibilis: sicut cera mollis. Deinde cū dicit.

Confert etiam statim à pueritiā frigori assuefacere. Hoc enim & ad sanitatem, & ad res bellicas vtile est. Quapropter apud multos barbarorum consuetudo est: vel gelido amne natos immergere: vel parua veste amicare: vt faciunt Galli. Ad cuncta enim ad quæ possibile est: statim ab initio melius est assuescere. Est autem apta puerorum natura ob eorum calorem ad frigus exerceri.

Declarat q̄ assuescendi sunt ad frigora dicens: q̄ expedit ad bonam dispositionem puerorum in hac ætate ad frigora moderata assuescere paruos existētes: hoc enim proficit ad sanitatem corporis & ad bellicas actiōes futuras: cum enim assueti sunt à iuuentute ad tollerantiam frigoris non grauantur in superueniente ætate à frigore in bellicis: vbi necesse est quādoq̄: nec patiunt ægritudines quæ ab ipso sunt. Iterum propter cōsuetudinem ad frigus fortificatur

ificatur calidum & fortiora redduntur corpora: & ideo cōsuetudo est apud multos barbarorū quibusdam abluere pueros in aqua frigida statim natos. Alijs autem paruuo inuolucro induere eos: sicut contingit Gallis morantibus circa plagam occidentalem: vniuersaliter enim oīa quæcūq̄ possibile est assuescere ad bonum habitum futurū: melius est assuescere statim à principio quando sunt magis ducibiles: non parū enim differunt sic vel sic à puero assuesci: sed multū: magis autem omne tunc assuescit: sicut dicitur primo ethicorum. Deinde cum dicit.

Circa primā igitur ætatem hæc, & huiusmodi diligentia est adhibenda.

Declarat secundum gradum dicens: q̄ ad exercitium in tollerando frigora expedit assuescere statim secundum gradum: tum vt primo assuescant ad tolleranda magis temperata frigida. Deinde excedentia magis & magis secundum q̄ magis fortificantur virtus vel complexio: & hoc propter calidum fortificandum & alias utilitates: cauendo autē ne grauetur natura propter excessum frigidi cui exponitur: similiter autē se habet de assuefactione in alijs conuenientibus: natura enim puerorum propter teneritudinem & molliem nata est assuesci ad quæcūq̄ non dura nec grauantia naturam ipsorum. Circa primam igitur ætatem optimum est talem curam & similem habere circa eos. Deinde cum dicit.

Sequenti vero ætate vsq̄ ad annos quinq̄ ga nondum ad disciplinam aliquam sunt admodū: neq̄ labores perferre cogendi, ne crescere impediuntur. Motus solummodo quosdam suscipere debent: quo pigritiam corporis euitēt: qui motus præparandi sunt illis & per alios actus, & per ludum. Ludi vero ipsi neq̄ iliberales: neq̄ laboriosi esse debent: neq̄ remissi.

Declarat quomodo curandi sunt in habita ætate quæ incipit in tertio anno: & circa hoc primo declarat quibus sunt assuescendi. Secundo cum dicit. (Cohibitiones vero &c.) à quibus prohibendi sunt. Circa primum primo declarat q̄ assuescendi sunt in ætate hac quibusdam motibus. Secundo cum dicit. (Quas autem &c.) quod in his quæ pertinent ad auditum. In prima parte dicit q̄ in ætate consequente quæ incipit à tertio anno & protenditur vsq̄ ad finem quinti in qua non sunt nati ad eruditionem seu disciplinam propter tenuitatem complexionis & virtutum imperfectiōem: nec ad magnos labores: vt propter violentiam non impediuntur crescere: oportet eos exercere in aliquo modico motu: vt exercitata caliditate resoluente humidum superfluum diffugiat inertia corporum: huiusmodi autem exercitium in motu oportet fieri: & per actiones alias: & per ludos: ludos autē oportet esse non declinantes ad seruitutem: sed liberales magis. nec etiam superlaboriosos vel violentos: vt nō grauentur virtutes propter excessum: neq̄ nimis molles & remissos ne comprehendantur à desidia. Deinde cum dicit.

Quas autem narrationes & fabulas illa ætate pueri audire debeant, cura sit his: qui pueris publice præficiuntur. Cuncta enim talia ad cōuersationes postea futuras accommodanda sunt: itaq̄ ludi vt plurimum tales esse debent: vt sint imitationes eorū quæ postea serio erūt faciēda.

Declarat quod expedit eos in ætate hac exerceri in his quæ ad auditum pertinent dicens: q̄ expedit eos in ætate hac exerceri in audiendo aliquos paruos sermones & fabulas aliquas propter hoc vt exercentur in locutione & rationibus nominum: & de hoc debent habere curā prin-

cipes eorum publice illis præfecti. Sed hoc obseruandum est in hac ætate: q̄ omnia in quibus assuescunt: & motus: & operationes: & ludi: sermones: & fabulæ quos audiūt: & etiam ea quæ vident sint imagines quædam eorum: in quibus posterius serio conuersari debent: & quasi via ad illa in quibus consequenter studere debent seu intendere. ad illa enim quæ assuescunt in primis magis posterius inclinatur quia assueti sunt magis delectabilia. Deinde cum dicit.

Cohibitiones vero puerorum, & interruptiōnes ploratus qui legibus prohibent, non recte non faciunt. Sunt enim vtilis ad augmentum, cum sint quodammodo exercitationes corporum. Spiritus enim compressio facit robur laborantibus. Quod contingit etiam pueris ploratum cohibentibus.

Declarat à quibus prohibendi sunt: & primo tangit q̄ cohibitiō à fletu prodest eis. Secundo cum dicit. (Prouidendum est &c.) à quorum conuersatione auditu & visione cauendi sunt. Primo igitur dicit q̄ quidam ciuitatis gubernatores seu legislatores non inconuenienter detestantur in ordinatiōe & rebus suis cohibitiones puerorum à plorantibus: hoc enim expediens est & conferens ad augmentum virtutis & nutrimentum: fit enim per hoc quædam exercitatio corporis ad ista: cum enim cohibentur à ploratu fit retentio spiritus interius, in ploratu autē diffusio exterius. Retentio autem spiritus interius robur facit: propter enim congregationem ipsius interius fortificantur. virtus enim vnita fortior est seipsa dispersa. fortitudo autem spiritus ad incrementum & ad alia multa valet. Deinde cum dicit.

Prouidendum est ab his quibus puerorum cura publice commissa est circa huiusmodi educationem & aliam: & vt q̄ minime cum seruis versentur. Hæc enim ætas vsq̄ ad annos septem necessarium est vt domi alatur. Rationabile est ergo præcipere in hac ætate, vt ab auditu & visu seruilium rerum absint.

Declarat primo à quorum conuersatione auditu & visu cauendi sunt. Secundo cum dicit. (Et potus esse participes &c.) tangit per quid facilius hoc potest fieri excusando se ab vteriori inquisitione de talibus. Tertio cum dicit. (Forfitan enim &c.) reprobat circa hoc opinionem contrariam. Circa primum primo ostendit q̄ cauendi sunt à conuersatione cum seruis. Secundo cum dicit. (Omni no igitur obsecitas &c.) quod à turpium auditione. tertio cum dicit. (Cum vero dicere &c.) quod ab inhonesto rum visione. Circa primum dicit q̄ puerorum rectores quorum est regulare pueros, considerare debent educationem puerorum quomodo bene regulētur. ipsi enim in omnibus debent esse eorum regula: sicut in eodem ratio est regula virium inferiorum: vnde sicut in eodem tota deordinatio virium inferiorum rationali parti animæ imputatur: sic tota deordinatio puerorū quam accipiunt in prima ætate impuranda est magistris: debent autem curare & quantum ad alia & quantum ad hoc vt quanto minus poterit cum seruis conuersentur: in hac enim ætate vsq̄ ad septimum annum necesse habent conuersari in donio & alimentum accipere in ea: in qua serui negociantur: conuersantes enim cum seruis accipiunt quandam inclinationem ad illiberalitatem & ad actiones seruiles ex eis quæ audiunt & vident seruos dicentes & operantes: etiam cum sint parui & bene informabiles ad quæcūq̄. In eis enim: in quibus assuescunt maxime in prima ætate delectantur: delectati autem facilius inclinantur ad ipsa. Deinde cum dicit.

Omnino igitur obscenitas verborum per legistatorem exterminanda est de ciuitate. Ex turpiter enim loquendi licentia sequitur & turpiter facere. Potissimum igitur statim a pueris, neque dicant: neque audiant quicquam turpe. Siquis vero dicere aut facere quicquam prohibitorum deprehensus fuerit, is si liber sit: sed nondum in conuentum comestatorum dignatus assumi, honore prohibeatur: & verberibus castigetur. Sed si sit maioris etatis seruili infamia afficiatur.

Ex hoc infertur quod cauendi sunt a turpium auditu dicens: quod oportet bonum legislatorem turpiloquia: puta de venereis: & de alijs quae sunt praeter rationem & honestatem omnino exterminare ex ciuitate: sicut quodcumque aliud turpe: ex hoc enim quod aliquis de facili dicit aliquid turpe: consequitur ipsum prope facere: saepe enim dicendo aliquid turpe agibile sepius meditatur de eodem: & ex frequenti meditatione de ipso sequitur inclinatio maior ad ipsum faciendum: & quauis vniuersaliter sit prohibendum a ciuitate: maxime tamen prohibendum est iuuenibus & ad praesentiam ipsorum: ita ut nec loquantur ipsi nec audiant ab alijs aliquid tale: omnia enim quae audiunt vel vident vel operantur in prima etate admirantur tanquam noua eis: propter quod & ea melius memorantur & magis delectantur: miranda enim sunt delectabilia: ad ea autem in quibus delectantur facilius inclinantur: si autem aliquis transgrediatur dicens aut faciens aliquid contra huiusmodi prohibitum si fuerit liber non adeptus aliquam dignitatem puniatur priuando ipsum de mensa in conuiuijs comuniibus: & aliquibus de honestationibus & verberibus decentibus transgressionem. si autem fuerit senior aetate praecedentibus & adeptus aliquam dignitatem puniatur inhonorationibus seruilibus non decentibus statum eius propter utilitatem cum operatus sit non decentia ipsum: praeterquam enim si peccat manifeste amplius puniendus est quam priuata persona: & quia transgreditur in peccando: & quia praebet subditis occasionem peccandi creditibus bonum esse & sibi licere quicquam viderunt ipsum facientem aut dicentem. Deinde cum dicit.

Cum vero dicere quicquam turpe interdixerimus: clarum est quod & aspicere: aut picturas: aut actus deformes prohibebimus. Sit igitur cura magistratibus nullam neque picturam: neque statuam esse talium rerum imitatricem: nisi apud deos quosdam quibus etiam lasciuia mos tribuit: apud hos permittit lex iam homines factos pro se & filijs & vxoribus sacra facere. Iuniores autem neque iamborum: neque tragœdiarum spectatores esse sinat: nisi eum ad eam peruenerit aetate: ut in comestationibus vna cum alijs sedere.

Declarat quod cauendi sunt a visione inhonestorum dicens: quoniam facere aut dicere aliquid turpe dicimus debere exterminari a ciuitate: manifestum est quod videre picturas aut sermones inhonesta representantes cauendum est in ciuitate: & maxime a iuuenibus: ex visione enim talium insit imaginatio & memoria ipsorum: & maxime iuuenibus existentibus propter admirationem: ad imaginatorem autem fortem eorum contingit disponi appetitum & virtutes motiuas ab ipsa: fantasia enim & intelligentia habent rerum virtutes: sicut dicit Aristoteles in libro de motibus animalium: & ideo principes cauere debent ne sculptura quae sit per incisionem: neque pictura quae sit per appositionem quae sint representatiuae istorum stant in loco priuato: nec publico nisi forte in oraculis aliquorum

deorum quibus lex attribuit aliquas lasciuias: sicut Venere lasciuia circa venerea: & loquitur secundum opinionem gentium antiquorum. Ad cultum autem illorum, ubi tales lasciuiae sunt, aut sunt imagines earum representatiuae lex permittit parentes magis prouectos existentes pro se & pueris deos huiusmodi honorare. Iuuenes autem non esse inspectores istorum, neque iamborum neque tragœdiarum aut comediarum in quibus representantur gesta & mores rusticorum seu ruralium usque ad etatem in qua debet communicare mensa communi, in conuiuijs publicis: puta quoniam in eis incipit vigere ratio. Deinde cum dicit.

Et potius esse participes esse possint: & ab huiusmodi labe infantes disciplina omnes praestabit. Nos quidem nunc cursim ista attigimus: postea vero insistentes oportebit determinare magis: siue oportet siue non oportet, primo quaerentes & quomodo: sed in praesenti mentionem de his facere, necessarium fuit.

Declarat per quae possunt faciliter prohiberi excusando se ab ulteriori consideratione de istis dicens: quod ab inhonore auditu & visione: & ab ebrietate: & vniuersaliter a turpium operatione prohibebuntur, & impossibiles erunt si occupentur in aliqua disciplina & assuefaciant delectari in ea. occupati enim cum delectatione in ipsa ad alia non attendunt: sed de talibus nunc pertransiendo dictum est: posterius autem insistendo determinabitur magis: si oportet puerorum esse aliquam disciplinam vel non. dubitando: & si oportet: qualiter est: & qualiter instruendi sunt: nunc autem de hoc recordationem fecimus secundum quod necessarium erat. Deinde cum dicit.

Forssitan enim non male circa hoc censebat Theodorus tragœdiarum actor: nulli enim vnquam concedere voluit ut ante se ageret. Neque ex vilibus etiam hystrionibus, quali magis faueant auditores illis: quos primo audierint. Contingit hoc idem in conuersationibus hominum & rerum: omnium enim prima nos magis delectat. Quapropter oportet a pueris omnia turpia procul remouere. Et maxime quaeque habent in se vel obscenitatem: vel improbitatem.

Inducit quoddam signum, quo ostenduntur ea quae in principio audimus, & cognoscimus fieri nobis delectabilia: & quae eis fauimus & consequenter in eis persistimus, tanquam in re nobis grata & delectabili: dicit enim quod Theodorus tragœdiarum actor non male in hoc censebat, quod cum erat acturus aliquid, nolebat quod aliquis prius aliquid representaret, quam ipse, qualiscumque hystrio esset. & hoc ideo quia auditores magis fauent his, quos primo audierint: ex quo patet quod amamus ea quae primo cognoscimus: & quibus primo assuefcimus. Manifestum enim est quod idem accidit, quantum ad assuefactionem hominum in locutionibus & rerum operationibus. In vtrisque enim consuetudo inclinatur ad similia. omnia enim quae primo operamur: seu videndo, seu audiendo: seu alitercunque: puta in prima aetate, magis diligimus: quia magis delectamur in eis admirantes ea sicut noua: ea autem quae magis diligimus: magis possumus operari: quare si expedit in prima aetate pueros audire comedias aut tragœdias: magis inclinabuntur ad ea, quae representantur per eas in aetate futura quod est inconueniens: & ideo oportet a iuuenibus omnia turpia: etiam in honesta in prima aetate facere extranea: vel per assuefactionem in contrarijs: vel per afflictionem poenae operantibus. Inter ista autem magis illa quae maioris sunt adhaesione & facilioris: puta inhonestatem quae circa venerea, & circa

POLITICORVM

ARISTOTELIS

LIBER OCTAVVS,

Cum Sancti Thomae Aquinatis Expositione.

SUMMA LIBRI.

Quibus animi disciplinis erudiendi sint ciues optima ciuitatis.

LECTIO PRIMA.

Ex vtilibus disciplinis ea discenda sunt, quae operantem non reddant vilem,

ea potum & cibum: concupiscentia enim talium, quasi innata est nobis statim ex iuuentute, secundum philosophum secundum ethicos. Deinde cum dicit.

Transactis vero annis quinque in duobus usque ad septem, oportet iam disciplinas spectare, quas addiscere eos oportet.

Declarat qualiter instruendi sunt in habita etate: puta a fine quinti anni usque septimi breuiter se expedit: dicendo quod transactis quinque annis duobus sequentibus usque ad finem septimi oportet iuuenes esse inspectores disciplinarum: in quibus erudiendi sunt: ut si sunt erudiendi in equestri: oportet fieri inspectores equestrium: si in musica, musica limum: ut per auditum & inspectionem talium assueti magis inclinentur ad ea. Deinde cum dicit.

Duae sunt aetates in quas necessarium est disciplinas diuidere. Vna post septimum annum usque ad pubertatem. Altera a pubertate usque ad annum vigesimum primum. nam qui hebdomadibus diuidunt aetates ut plurimum non dicunt bene: itaque sequenda est naturalis distinctio. Ois enim ars & disciplina implere vult id quod deest naturae. Primum igitur videndum est si facienda sit institutio quaedam circa pueros. Deinde si vtile sit publice curam eorum suscipere: vel magis priuatim, quomodo nunc fit in pluribus ciuitatibus. Tertio qualiter hanc esse curam oportet.

Volens se continuare ad sequentia distinguit tempus sequens conueniens disciplinae dicens: quod duae sunt aetates secundum quas necessarium est diuidi disciplinam conuenientem vnicuique illarum: puta illam quae est a fine septimi anni usque ad pubescentiam, id est usque ad finem. 14. & illa quae est a pubescencia usque ad. 21. annum. Qui autem omnes aetates distinguunt per septena dicentes primam etatem continere primum septennium: & secundam secundum: & tertiam tertium quantum ad omnes aetates non bene dicunt: oportet enim quod diuisio aetatis consequenter accipiatur diuisioni naturalis dispositionis hominis ut mensuratur tempore: & ideo secundum diuersitatem status conuersationis & dispositionis naturalium ut mensuratur tempore: oportet etates diuersificari. sed iste status aliter quando diuersificatur in minori tempore quam in septennio: quandoque in ampliori. Alius enim est status conuersationis naturalis hominis in tribus primis annis. Alius in duobus sequentibus: & alius in duobus sensibilibus sequentibus: & ideo secundum hoc tres etates ante septem annos perfectos distinguuntur. Deinde alius status conuersationis & modi viuendi est in sequenti septennio a praecedentibus & alius in sequenti: & ideo istae duae etates septennis distinguuntur. Status autem vel modus viuendi conuersationis sequens longior est & protenditur usque ad. 37. vel circa: & ita non mensuratur vno septennio: sed pluribus: et sic de alijs. Et ideo non diuiduntur etates vniuersaliter septennis: sed oportet assequi distinctioni naturali. omnis autem ars & disciplina in actu nata est supplere defectum naturae: & in quantum perficit aptitudinem naturae ad ipsam per hoc quod sciens in aptitudine sit sciens in actu, vel per hoc quod forma inducit in materia extrinseca apta nata: & ideo erudiendi sunt ad vnaquamque disciplinam ad quae apti sunt: est igitur considerandum primo: vtrum sit facienda aliqua cura circa disciplinam propriam puerorum: & dato quod sic. Secundo vtrum oporteat ipsam esse communem vel propriam: sicut nunc faciunt in multis ciuitatibus: & dato quod magis expedit esse communem. Tertio est considerandum qualem oportet esse huiusmodi disciplinam: & de istis considerabitur in sequenti libro: statim incipiens octauum librum a determinatione primi istorum: & in hoc terminat philosophus intentionem suam in isto septimo.

Quod igitur a legispositore maxime intendendum sit circa disciplinam iuuentutis nemo vtiq; dubitabit: nam id quidem neglectum in ciuitatibus affert reip. detrimentum: oportet enim ad singula gubernandi genera disciplinam accommodari: nam mos vniuscuiusque proprius consuevit & seruare remp. & ab initio constituere: ceu popularis mos popularis: & paucorum potentiae accommodatus mos, eam quae consistit in paucorum gubernatione. Semper autem melior mos causa est melioris reipublicae.

Postquam philosophus declarauit qualiter & quibus iuuenes sint disponendi & instruendi quantum ad corpus & usque ad finem tertiae etatis: quae secundum ipsum terminatur in fine septimi anni: nunc intendit declarare qualiter instruendi & disponendi sunt secundum intellectum in duabus sequentibus etatibus: quae terminantur in fine. xxi. anni: & secundum ordinem praemissum prius diuiditur liber iste in partes tres: quoniam primo ostendit quod puero oportet facere curam circa disciplinam in ciuitate optima. Secundo cum dicit. (Cum vero.) declarat quod communem. Tertio cum dicit. (Quae nam vero.) declarat quae sit illa & qualiter erudiendi sint in ipsa. Circa primum praemittit primo conclusionem suam dicens: quod nullus habens rectum vsum rationis dubitat quin legislatori curanti de bono communi ciuitatis, maxime negociadum sit circa disciplinam & bonam dispositionem iuuenum. deinde cum dicit (nam mos) probat hoc per vnam rationem. Secundo cum dicit. (Praeterea.) per aliam. In prima parte ipse intendit rationem hanc. De illo oportet negociari legislatoris & curam habere: quod non factum in ciuitatibus legit & corrumpit resp. maxime enim debet intendere bonum & saluationem reip. sed non curare de bona dispositione puerorum: & dimittere eos assuesci in quibus volunt laedi & corrumpi rempu. Cuius declaratio est: quia expedit ciuitatem gubernanti assuescere & disponere futuros ciues ad vnaquamque remp. secundum modum conuenientem ei: sicut materiam ad formam: consuetudo enim vniuscuiusque reip. & dispositio conueniens principum est instituti remp. & conseruadi ipsam institutam, sicut bona praeparatio materiae ad formam principum est educendi formam illam in esse & conseruandi illam educam: sicut videmus quod consuetudo popularis principum est instituendi & saluandi popularem statum: & consuetudo paucorum potentiae statum paucorum: & similiter in alijs. Et semper consuetudo melior principum institutionis est & saluationis siue conseruationis melioris reipublicae: sicut excellencior dispositio materiae est principum generatiouis excellencioris Tho. sup Poli. q. iij. form.

formæ. Ex quo manifestum est: quod bona dispositio & consuetudo iuuenū ad rem publicā instituit & saluat ipsam, quare per oppositum indispotio ipsorum & negligentia circa hoc destruit & corrumpit eandem. quare de bona dispositione seu disciplina puerorum oportet legistatorem curare. Deinde cum dicit.

Præterea in cunctis facultatibus & artibus sunt quædam ad quæ erudiri prius oportet: & assuefieri ad earum opera. itaque manifestum est quod & ad virtutis actiones.

Ponit secundam rationem dicens: quod adhuc sicut est in alijs potentijs & artibus operatijs respectu operationū: sic est in virtutibus politicis & scientia politica respectu actionum politicarum: sed ita se habet in alijs potentijs & artibus: quod omnibus oportet præexistere aliquā bonam dispositionem materiæ: aut aliquā eruditionem: aut assuefactionem. hoc etiā videmus in speculatiuis: quoniam omnis ars & oīs doctrina ratiocinativa sit ex præexistenti cognitione: et in operatiuis similiter: sicut in fistulatiua: debens, non recte fistulare prius assuefuit in quibusdā præludijs & rudimentis. similiter autem & in alijs se habet. oportet, nam materiam bene disponi ad actionem: quia actus actiuorū sunt in patiente bene disposito: quare in virtutibus & scientia politica oportet ad actionem rectam futuram perudiri & assuefieri & disponi in quibusdā: & de hoc debet curare legistator: cuius est intendere bonū & saluationem reip. Deinde cum dicit.

Cum vero vnus sit finis ciuitati toti: clarum est oportere disciplinā quoque esse vnam & eandem omnium.

Volens probare quod oportet de pueris curam communē habere, probat prius quod oīum in ciuitate vnā oportet esse disciplinam: vnam intendens rationem hanc. Quorūcūque est vnus finis per se: eorum est disciplina vna de eis quæ ad finem ordinantur: quia ratio eorum quæ sunt ad finem ex fine sumitur: & quorum est ratio vna & disciplina vna: secundum quod huiusmodi. omnium autem viuientium in ciuitate secundum rem, vnā, est vnus finis: puta finis reipublicæ. Quare manifestum est quod omnium oportet esse vnam & eandem disciplinam de necessitate. Deinde cum dicit.

Et huius curam esse publicam, & non priuatam quemadmodum nunc vnusquisque curam habet suorum filiorum, priuatimque docens & priuatam disciplinam, prout ei videtur: sed oportet publicorum publice exercitationem fieri.

Probat quod oportet de his fieri curam communem quātū ad disciplinam: & primo per rationes. Secundo cum dicit. (Laudari possunt.) per exemplum. Circa primum ponit rationes duas: quarū primam tangens dicit quod de disciplina puerorū oportet legistatorē facere curam vnam & non diuisim: sicut nunc in quibusdā ciuitatibus vnusquisque curat de proprijs pueris secundum quod videt sibi seorsum instruens disciplinam propriam quæcūque videt sibi vtilis: alius & alius in alia & alia. Et huius ratio est: quoniam eorū quorum est disciplina vna & oīs expedit facere curam communē & studiū vt cura sit proportionālis discipline. Sed oīum in ciuitate vna est disciplina, et vna & eadem ratio vt probatū est prius. Ergo de omnibus est facienda cura communis, & eadem quantum ad illam. Deinde cum dicit.

Et simul non debet quisque cuius se suum existimare: sed omnes ciuitatis: particula enim ciuitatis vnusquisque est: cura vero singularū particularum respicere nata est ad curam totius.

Ponit secundam rationem & est. Cura de parte & dispositio debent esse secundū habitudinē ad totum: tum quia pars est, propter ipsum totū: tum quia ratione & esse habet

ab ipso, nunc autem simul cum his que dicta sunt oportet intelligere vnūqueque ciuem non esse sui ipsius solū neque gratia sui: sed oīs ciuitatis & gratia eius: ergo cura vniuersi cuiusque ciuiū & dispositio faciendā est secundum habitudinē ad totam ciuitatē & bonum ipsius: secundum igitur eundem modū curandi sunt & disponendi iuuenes: secundum quod tota ciuitas curatur & disponitur ad bonum commune: sed de istis faciendā est cura communis: ergo & de iuuenibus. Deinde cum dicit.

Laudari possunt in hoc Lacedæmonij: nam plurimam circa pueros diligentiam faciunt: & quidem publice. Quod igitur lege prouidendum sit circa disciplinam iuuentutis, & hoc publice faciendum, patet.

Manifestat idem per exemplum dicens: quod rationabiliter poterit aliquis laudare Lacedæmonios qui reputantur bene gubernare in hoc: maximā, nam curam & studium impendunt circa disciplinam puerorū: & hoc non priuatim sed cōiter: bene existimantes quod bona dispositio puerorū cōis induceret bonam rempublicam. consequenter. Quod igitur oportet legistatorem curare & ferre leges de disciplina iuuenum: & quod hanc curam & disciplinam de ea oportet esse communem manifestum est ex dictis. Deinde cum dicit.

Quænam vero ista sit disciplina: & quomodo tradenda, latere non debet: nam nunc quidē in ambiguo est: nec eadē omnes censent iuuentutem addiscere debere: neque ad virtutem: neque ad vitam optimam: neque conspicuum est: vtrum per intelligentiam magis deceat, vel per animi motum. Impedimentorū quoque respectus considerationem discipline conturbat: cum manifestum non sit: vtrum exercitatio nostra accommodanda sit ad ea que sunt vtilia ad vitam: vel ad ea que tendunt ad virtutē: vel ad ea que ad maiorem quendam superfluumque pertinent apparatus. hæc enim omnia patronos quosdā suscipere. De his quoque, quæ ad virtutē tendunt, nihil confessum existit. Et enim virtutem non eandē omnes statim honorant: ex quo fit vt discordet circa illius exercitationem.

Declarat que sit illa disciplina & qualiter sunt erudiendi in ea. & circa hoc primo permittit intentū & necessitatem considerationis de ipso. Secundo cum dicit. (Quod igitur.) Prosequitur: In prima parte dicit quod ciuitatis gubernatorem oportet non latere que sit huiusmodi disciplina puerorū cōis, et qualiter et vterque quo oportet pueros erudiri in ipsa. Cuius ratio est: quoniam multi dubitant de ipsa sicut apparet ex operibus & diuersis opinionibus de ea. non enim oīs opinantur pueros debere erudiri in eisdē disciplinis: neque in ordine ad virtutē: neque in ordine ad idē optimum: sed quidam in vna puta in iudicatiua seu rhetorica: quidam in alia: puta medicatiua vel exercitatiua vel huiusmodi. Nec etiā manifestum est oīs vtrum magis oportet eos erudiri seu assuefieri in his que pertinent ad intellectū: puta in virtutibus intellectualibus: vel in his que pertinent ad morē atque hoc est in virtutibus moralibus: que sunt in parte appetitiua ipsius. Iterum consideratio de disciplina que ordinat ad vitam actiuā plena est turbatione: que si sit optima, cui magis intendendū sit: diuersi, nam diuersi ponunt secundum quod diuersos fines in agibilibus sibi constituunt. Adhuc non est manifestū vtrum magis studendū sit circa operationes vitæ actiuæ: aut circa ea que tendunt ad virtutē que est principū illius: an circa superflua: puta circa delectationes sensibiles non necessarias: diuersi, nam circa hoc diuersa opinantur: & quilibet istorū habet proprios iudices. Iterū de virtutibus que sit principalis nihil cōcorditer dicit, non enim omnes honorant

honorant eandem sicut principaliores: sed alij & alij alia & aliam. quia igitur de his diuersi diuersimode existimant: & secundum diuersitatem existimatiōis sequitur diuersitas studij: rationabiliter diuersificantur circa studium istorum: quilibet enim studet & intendit circa id quod sibi melius & possibilis existimat. Quare rationabiliter considerandum est quæ sit disciplina omnis circa quā sit studendum sicut circa optimam pueris. Deinde cum dicit.

Quod igitur ex vtilibus necessaria sint addiscenda, manifestū est: quod autem non oīa distinguenti bus liberalia opera ab illiberalibus: patebit, illa talia esse recipienda: quæ cum vtilia sint faciunt exercitē, habentemque, non vilis exercitiij operatorem. Vile autem exercitiū putandū est & ars, & disciplina quecūque corpus, aut animū, aut mentem liberi hoīs, ad vsum & opera virtutis inutile reddunt. Itaque & artes ille que deterius disponunt corpus, & cuncta mercenaria exercitia fordida nuncupamus: mentē, nam occupatam & vilem reddunt.

Prosequitur: et primo declarat in vniuersali in quibus erudiendi sunt: quoniam in vtilibus & liberalibus. Secundo cum dicit. (Sunt autem fere.) Magis determinate declarat que sint ille. Circa primum primo ostendit quod in vtilibus & liberalibus sunt erudiendi. Secundo cum dicit. (Sunt etiam quædam.) declarat vterque ad quid & cuius gratia. Et circa primum est intelligendū quod homo liber est, qui est sui ipsius causa & in ratione causæ mouētis & in ratione finis sicut dictū est prius. In ratione quidē mouētis est ab illo per quod est homo & quod est principale in eo: puta ab intellectu mouet præiū dicando & ordinando modum & rationem agendi. In ratione autem finis cum mouet ad bonum & finē ipsius secundum illud idem quod principale est in eo secundum intellectū: & tanto tpe magis liber est secundum naturā: quāto magis natus est moueri ab eo quod principalissimū est in eo & ad finē & bonū eius secundum illud idem. Homo autem seruus dicitur qui non est natus moueri, propter indispotitionem materiæ ab intellectu, proprio per que determinat: sed ab intellectu & ratione alterius. Nec etiā operat sui gratia sed gratia illius alterius: & quāto minus natus est moueri à se & magis ab alio & ad finē alterius: tāto magis seruus est. Ad hoc autem quod moueat ab alio & agat ad finē alterius requiritur robur corporale. Et hoc rationabiliter accidit: quia vbi deficit virtus intellectus & forme excedit virtus corporis & materiæ. Et propter hoc dixit Aristoteles in primo huius quod vigentes intellectu & si deficient corpore sunt naturaliter aliorū domini: robusti autem corpore deficientes intellectu sunt naturaliter serui. Et secundum hoc scientia libera vel liberalis dicta est ab antiquis secundum quā homo per se disponit secundum intellectū ad finē propriū. Illa autem quæ disponit in ordine ad bonū corporis per se & ad bona exteriora seruilis quia ordinat ad bonū eius secundum hoc quod debet seruire in hōie & mechanica: quia mechanici facit quodāmodo intellectū circa ea que non sunt propria sibi secundum quod huiusmodi: & inter liberas illa libera est: maximæ que immediate disponit intellectū ad finē optimum: puta illam cuius operatiōe consistit felicitas: illa autem que mediare disponit intellectū ad ipsum minus: sicut scientiæ posteriores in quibus scire contingit ordinari ad scire in superiori. quis contingat ipsum querere, propter seipsum & illa minime liberalis est inter speculatiuas: in qua minime que scire propter se & que per plura media ordinat ad bonū hoīs vltimum. Similiter inter seruiles illa magis serua est: in qua magis deprimit intellectus seu ratio circa vtiliora & magis extranea ab hōie secundum quod homo: sicut illa que ordinat ad bona exteriora magis quæ illa que ordinat ad bonum corporis. Quæ autem liberalissima maxime non contingat vtili male quantum ad vsum per se ipsius posterioribus: tñ etiam minus liberalibus quantum etiam ad vsum earum per se contingit: sed circa finem vltimum hoīs simpliciter non

contingit male se habere: his autem quæ sunt ad ipsum contingit quæque male vti. & hoc cōtingit quoniam per considerationem vel exercitium in eis retrahitur aliquis vel à fine vel ab his quæ propinquiora sunt fini: sicut contingit per considerationem in aliqua scientia posteriori respectu alicuius minus scibilis retrahitur aliquis à consideratione in prima respectu maxime scibilis. hoc igitur viso suppones Aristoteles. quod expedit pueros erudiri in disciplinis vtilibus ad finem: sicut manifestū: probat quod non in oīs vtilibus: sed in liberalibus dicens: quod manifestū est ex se quod expedit pueros in ciuitate bene ordinata erudiri in disciplinis vtilibus ad finem reipublicæ. illa, nam quæ ordinant ad finem, aliquæ expedit preparari & disponi ad ipsum. Pueri autem ordinandi sunt ad finem reipublicæ: & disciplina & eruditio sunt quecūque preparationes ipsorū ad ipsum. Quod autem non expedit eos erudiri in oīs vtilibus vniuersaliter: sed tñ in vtilibus & liberalibus manifestū est distinctis disciplinis per liberales que per se disponunt intellectū ad finem. & illiberales que per se ordinant ad bonū corporis sicut dictum est. sed talibus expedit eos participare. quecūque de numero vtiliū ad finem per se faciunt participantē mercenarium. mercenariam autem operationem & artem & doctrinam oportet intelligere eas quecūque corpora liberorum aut animam: aut etiā intellectū male & inutiliter disponunt ad vsum & actiones virtutū moralium & intellectualium. vel etiā ad vsum perfectissimæ virtutis que est felicitas. propter quod & hmoi artes quecūque disponunt corpus deterius ad hmoi artes & in quarū operatiōibus absorbet intellectus viles dicimus: sicut artes forfices vel artes etiā in quibus corpus maculat. quoniam per vsum earū faciūt mentē non vacantē circa ea que sunt bona eius per se & deprimūt eā ad ea in quibus perfectio ipsius secundum se non inuenit. Deinde cum dicit.

Sunt etiā quædam ex liberalibus scientijs, quas vterque ad aliquid discere honestū sit: penitus vero sese illis tradere, ac ad extremum vterque prosequi, velle, nocumētis illis, quæ supra diximus obnoxios facit: sed refert plurimum cuius gratia quis agat, vel discat: nam si gratia sui vel amicorū: vel propter virtutē non est illiberalis. quæ vero idipsum agit propter alios, sæpe vterque videbitur illiberaliter ac fordide agere. Disciplina igitur illa de quibus diximus ad vtrancque partem se habent.

Declarat vterque ad quid & cuius gratia oportet erudiri in liberalibus & assuefieri: & dicit quod quamuis eruditio & vsum primæ & principalis virtutis quærenda sunt: quæcūque & sine termino: tñ participare scientijs liberalibus aliquibus: puta quarum vsum ordinatur ad vsum excellentiorē vterque ad aliquem terminū non illiberalis est. Continue autem & assidue exercere se in eis vterque ad quæcūque perfectionem valde nociuum est propter dicta nocumenta: quia, si accessio & consideratio continua in eis retrahit aut simpliciter aut in parte ab vtu optimæ virtutis. Et iterum manifestū est quod scientiæ istæ & vsum earum ordinantur in finē vltiorem: Quæ autem appetitus finis infinitus sit: appetitus tamen eorum quæ ad finem ordinantur non est infinitus: sed determinatus à fine vterque ad aliquid tamen erudiri & considerare in eis liberale est. in quantum vtilis sunt ad finem & non amplius. Sed multa differentia est ad quæ finem aliquis addiscit aut exercet in eis. si enim propter actum virtutis excellentioris sui ipsius non est prauum nec illiberalis: aut si etiam propter bonum virtutis aliquo sūm amicorum: quia amicus est velut alter ipse. Si autem aliquis addiscat eas & operetur in eis sæpe propter alios: vt inde reportet cōmodum & vtilitatem secundum bona exteriora: sicut multi iuristarum & medicorum faciunt: mercenarium & seruale erit: dictum enim est prius disciplinam seruilem esse: quæ ordinatur ad corpus & ad bona exteriora cum depreessione intellectus. Dicit autem

autem qui hoc agit sæpe propter alios: quia quandoq; bonum est vti talibus scientijs ad alios: aliquando propter bonum aliorum tantum sine vtilitate propria: vt quado necessitatem habentes à se vel ab alijs non possunt iuuari opportunè. aliquando etiam propter vtilitatem propriam: vt reportent lucrum rationabile: secundum tamen q; vtile est ad finem & bonum secundum intellectum non deprimendo intellectum ipsum in vsu ipso. Præmissæ igitur disciplinae seu eruditiones ad vtrūq; se habent: quia contingit eis bene vti ad finem & male quemadmodum dictū est. Consequenter cum dicit.

Sunt autem fere quattuor quas discere iuuenes consueuerunt: litteras: gymnasticam: musicam: addunt vero quidam figurandi peritiā: litteras quidem & figurationem tanquā vtilis: ac valde expedientes ad vitam. Gymnasticam vero tanquam pertinentem ad fortitudinem.

Declarat determinate quæ sunt scientiæ conuenientes pueris: & primo prænumerat eas. Secundo cū dicit. (De musica vero.) declarat cuius gratia & qualiter sunt in eis erudiendi. In prima parte dicit: q; quattuor sunt disciplinae fere: quas consueuerunt iuuenes addiscere in ciuitatibus quæ bene gubernantur. s. disciplinam litterarum: puta grammaticam seu rationale vniuersaliter: & luctatiam: & musicam: & artem figurandi: quæ cōmunis est pictoriæ & scriptoriæ. sicut valde vtilis ad operationes vitæ humanæ: & valde bona secundum seipsas in quantum in eis aliquantulum perficitur intellectus. Gymnastica vtilis est tanquam conferens ad fortitudinem & robur iuuenum. Deinde cum dicit.

De musica vero ambigitur. Nam nunc quidem plurimū voluptatis gratia illam addiscunt. Veteres autem inter disciplinas eam collocauerunt: ex eo q; natura quærit vt sæpe dictum est, non solum in negotio recte: verū etiam in ocio laudabiliter posse versari. Hoc enim principium est omnium, vt rursus de illo dicamus.

Declarat cuius gratia & qualiter erudiendi sunt in eis: & primo facit hoc. Secundo cum dicit. (De musica vero.) regreditur ad inquirendum de musica: vt magis appareat veritas de ea. Circa primum primo ostendit quare & cuius gratia erudiendi sunt pueri in musica. Secundo cum dicit. (Adhuc autem.) cuius gratia in disciplina litterarū. Tertio cum dicit. (Ac etiam de vtilibus.) cuius gratia in figuratiua. Quarto cum dicit. (Similiter vero.) cuius gratia & vsq; ad quid & qualiter in gymnastica. Circa primum primo facit quod dictum est. Secundo cum dicit. (Quod igitur.) recolligit dicta. Circa primum adhuc primo ostendit: q; sunt quædam scientiæ quas expedit addiscere propter deductionem in vacatione. Secundo cum dicit. (Quapropter musicam &c.) ex his concludit musicam addiscendam esse propter delectationem in vacatione: non propter vtilitatem. Circa primum adhuc primo tangit: q; non vacatio est propter vacationem. Secundo cum dicit. (Itaq; manifestum &c.) ex dictis concludit propositum suum. Adhuc in prima parte ostendit q; non vacatio est propter vacationem habentem delectationem secundū seipsam. Secundo cū dicit. (Si enim vtroq; &c.) quod vacatio quæ est in quiete ratione finis habet secundum se & quærenda est non propter aliud. Tertio cum dicit. (Ocium autem &c.) ostendit q; vacatio in his quæ ad intellectū pertinent habet delectationem secundū seipsam & ratione finis. In prima parte dicit q; de disciplina musica: cuius gratia iuuenes erudiendi sunt in ea dubitabit aliquis propter diuersitatem quæ accidit circa eam. Quidam enim participant ea propter delectationem quæ est circa

señsum. Sonus enim musicus proportionaliter mouet auditum: cuius apprehensionem sequitur delectatio sensibilis: sicut participant iam rurales. Alij autem instituerunt eam vt disciplinam quandam: videlicet propter cognitionem proportionum & ipsarū harmoniarum speculationem: propter hoc q; natura humana secundum intellectū appetit: sicut sæpe dictum est. non solū non vacare. i. agere operationes extrinsecas recte: sed etiam posse bene vacare. i. vacando ab operationibus exterioribus intendere circa speculationem. Speculatio enim primi intelligibilis rationem primi principij habet in operationibus. Est. n. vltimus finis hominis sicut dictū est prius: quāuis enim ambo sint eligibilia scilicet non vacare. i. intendere exterioribus operationibus & vacare. i. intendere interioribus. vacatio tamen magis habet rationem eligibilis & boni q; non vacare. Inquirenda est ergo vacatio aliqua sicut finis omnium aliorum quæ oportet facere gratia ipsius. Sicut bellum propter pacem. & hoc satis ostensum est prius: & decimo ethicorum. Deinde cum dicit.

Si enim vtroq; opus est: magis autem expectandum est ociū q; negociū. Nec id quidem in ioco. Nam sic necesse foret iocum esse finem vitæ: q; si sit impossibile, magisq; in negocijs vtē dum est ioco. Nam qui laborant indigent relaxatione: & huius gratia est iocus. Negocia vero sunt cum labore & conatu. Et propterea oportet iocum adhibere, qui tanquā medicinam eo tempore afferat. Nam relaxatio est huiusmodi motus animi & requies per voluptatem.

Quia forte aliquis crederet quod cum in ludo sit delectatio quædam delectabilis q; ipsa haberet ratione finis. cuius gratia alia quærenda essent. Et ideo ostendit cōtrarium huiusmodi. dicens: q; quāuis non vacare eligendum sit propter vacatione: non tamen propter eam quæ exercemus ludentes. Si enim ita esset tunc ludus & exercitiū in ipso esset finis vitæ nostræ: quia igitur hoc est impossibile: ludus enim laboriosus est & cum tristitia & nocimento. sæpe manifestum est q; inconueniens est non vacationis finem esse ludum. & manifestum est magis intendendum ludis in nō vacationibus: vt magis possint operari: qualaborans in operando indiget requie propter restitutionem & saluationē virtutum. Cuiuscūq; enim est aliquod tempus determinatum ad operationem agere si excesserit illud necesse est languescere: sicut philosophus dicit libro de somno: propter hoc indiget remissione illius. ludus autem propter requiem est: vel est requies quædam. Sed operari operationes exteriores accidit cum labore & fatigatione: tum propter motum membrorum propter naturam: tum propter consumptionem spirituum. Et ideo oportet ludos introducere, obseruantes tempus & locum opportunum: & alias circūstantias ad vsū ipsorū tanq; ad requiem adducant: & quærantur quasi gratia farmacie. i. medicina. Vt sicut medicina amara existens, ad sanitatem deducit: ita etiam ludus, & si sit cum tristitia & labore ad restitutionē virtutum. Remissio enim motus laboriosi animæ: propter delectationem consequentem requies quædam est virtutum aia. Sic igitur vacatio quæ in ludo ratione finis nō habet: sed magis quærit propter requie ad fatigatione q; in operatione est. hmoi autē requies propter ipsam operationem quæritur. Deinde cum dicit.

Ocium autem ipsum videtur in se voluptate habere, & felicitatem, & vitam beatam. & hoc non negociosis: sed ociois existit. Nam qui negociatur, alicuius gratiam negociatur, quod sibi desit. Felicitas autē finis est quæ non cum labore

sed

sed cum voluptate esse omnes putant. Hanc tamen voluptatem non eandē omnes posuerunt: sed secundum se vnusquisq;: & secundum suum habitum. Optimus tamen, optimā, & eam quæ sit ab honestissimis.

Ostendit q; in vacatione in operationibus circa speculabilia est felicitas & delectatio secundum se. dicens q; operatio circa speculabilia habet secundum seipsam delectationem & felicitatem & vitam beatam: sicut ostensum est prius. Beate autem viuere non existit in non vacatione: sed in vacatione magis. Non vacans enim id est exercens operationes exteriores operatur gratia alicuius finis non existentis in illa operatione: sed in aliqua vltiori. Sicut bellum exercens operatur propter pacem. & cur reus in stadio currit propter brauium. Felicitas autē perfecta rationem finis vltimi habet quæ non est cum tristitia: sed cum delectatione excellentissima. Operationem enim excellentissimam sequitur excellentissima delectatio. Si quidem operationem per se sequitur delectatio: sed hanc felicitatem & operationem non eandem ponunt oēs: sed diuersi diuersam secundum diuersitatem estimationū & habituum. Vnusquisq; enim operationem secundum habitum quem existimat perfectissimū, ponit felicitatem esse & delectationem propriam ei. Secundum veritatem autem operatio quæ est secundum excellentissimum habitum felicitas est & delectatio consequens ipsam excellentissimā. Habitus autem ille optimus est qui est secundum virtutem perfectissimam & respectu perfectissimi obiecti. Per ista enim duo determinatur: puta per potentiam & obiectum. Deinde cum dicit.

Itaq; manifestū est, q; oportet ad ociū quoq; degendum addiscere quædam & erudiri: & has eruditiones ac disciplinas suis ipsarum esse gratia. Illas vero quæ ad negocium tanquam necessarias & gratia aliorum.

Concludit ex dictis q; sunt aliquæ disciplinae quæredæ propter delectationem quæ in vacatione est: dicens quia in vacatione consistit felicitas, quæ rationem finis habet & delectationem maximam vt dictum est. Ea autē quæ sunt ad finem quæreda sunt propter ipsum & delectationem quæ in ipso est: & sunt quædam disciplinae vel eruditiones ordinatæ ad felicitatem per se, manifestum est: q; oportet ad vacationem quæ in contemplatione: & delectatione quæ in ipsa est addiscere disciplinas quasdam & erudiri in eis: & istas esse gratia suis ipsius tanquam bonas secundum seipsas: quāuis valeant ad felicitatem. Eas autē quæ ordinantur ad non vacationem seu ad operationes exteriores, vel opera exteriora esse necessarias: quamuis non simpliciter bonas secundum seipsas: sicut extrinseca bona ad quæ ordinantur sunt necessaria ad vitam sicut organa quædam seu materia: & non simpliciter bona secundum seipsa. Deinde cum dicit.

Quapropter musicam antiqui inter disciplinas collocauerunt, nō tanquam rem necessariam. Nihil enim habet tale, neq; tanquam vtilem vt literæ ad lucrum & ad rem familiarem: & ad studia & ad ciuiles actiōes complurimas. Videtur quoq; figurandi peritiā vtilis esse ad iudicandum melius artificum opera. Neq; vt gymnastica ad sanitatem & robur: nullum. n. horum vidimus ex musica fieri. Restat ergo q; ad degendum in ocio, ad quod & apparet eam adhiberi: quā. n. putat degentiam esse ingenuorum hominum, in ea instituunt.

Ex dictis declarat q; musica addiscenda est propter eruditionem & delectationem nō sicut necessaria. Et primo declarat hoc per rationem. Secundo cum dicit. (Quapropter &c.) Per dicta Homeri. In prima parte ipse dicit q; propter prædicta antiqui musicam dixerunt esse quærendam propter eruditionem & delectationem quæ in vacatione, & non propter aliquā vtilitatem extrinsecam. Necesse est enim musicā quærere, aut propter necessitatem extrinsecorum bonorum: aut propter delectationem quæ est in vacatione: & non propter aliquam vtilitatem extrinsecam. Omnis enim scientia, aut ppter hoc: aut illud queritur. Speculatiua quidem propter delectationem quæ in vacatione: practica autem propter opus. Sed ipsa non est quærenda propter necessarium vel vtile aliquod extrinsecum. Non enim secundum se est vtilis ad acquisitionem pecuniarum seu iconomiam: sicut scientia litterarū vtilis est ad istas & ad doctrinam aliarum: & ad actiones politicas multas nec etiā vtilis est: sicut videtur figuratiua esse vtilis ad recte iudicandum artificum opera vt non decipiuntur. Nec etiam est vtilis ad sanitatē & robur per se: sicut luctatiua. Neutrum enim istorum facit musica per se: quāuis quandoq; faciat per accidens. ergo relinquitur debere ipsam addiscere propter scire & deductionem quæ in vacatione est: ad quod antiqui sapientes ordinauerunt ipsam: delectationem enim quam credunt esse liberorū: & in qua eos exerceri dicunt fieri per musicam ad hoc eā ordinantes. Deinde cum dicit.

Quapropter Homerus in poemate suo ita inquit. Sed quale est vocari ad mensam opipare paratam. Deinde nominans quosdam alios, subdit & Cytharedū qui omnes demulceat: & alio loco ait Vlyxes, optimam esse degendi rationē: quando letis hominibus conuiuæ audiunt Cytharedum sedentes per ordinem.

Declarat hoc per dicta Homeri tria: quæ imperfecte ponit. Dicit igitur q; propter prædicta Homerus in quodam metro ita inquit de ipsa quasi aduersando quibusdā dicentibus ipsam esse necessariam dicens ita non esse. Sed contingit delectari in ea per se sicut vocari ad epulas delectabile est per se multis. Et iterum in alio metro dicens alteros quosdam esse qui dicunt cantatiuam naturam: hoc est musicam esse valde delectabile: sicut delectatē oēs. Et in alijs introduxit Vlyxem dicentem hanc esse optimam hominum delectationem ipsis gaudentibus in epulando si audiant cantilenas musicas: à Cytharedo ipsi dico reidentes. In primo autem dicto dicit habere omnem delectationem absolute. In secundo delectationem vniuersalē. In tertio optimam. Deinde cum dicit.

Quod igitur sit disciplina quædam, quam nō vt vtilem: neq; vt necessariam docēdi sunt filij: sed vt liberalem & honestam, manifestum est. Vtrum autē vna sit numero: an plures: & quænam ista: & quomodo: posterius dicetur. Nunc tantum id præmissum sit quod apud antiquos habemus testimonium ex his disciplinis quas diximus. musica enim hoc manifestat.

Recolligit dicta: dicens q; ex his quæ dicta sunt manifestum est q; est aliqua disciplina in qua erudiendi sunt pueri: non sicut in vtili aut necessaria propter extrinseca bona: sed sicut in liberali & honesta secundum seipsam. Vtrum autē ipsa sit vna vel plures secundū numerum: & si sint plures quæ sunt hę: & qualiter addiscendæ posterius determinabit. Nunc autē tm præmanifestum est nobis: q; ab antiquis habemus testimonium quoddam. q; sunt aliqua erudimenta puerorum liberalia & honesta in se: & q; musica hoc operatur manifeste. Deinde cum dicit.

Ac

Ac etiam de vtilibus, quod aliqua addiscere pueros oportet. Non modo propter vtilitatem: vt patet in literis: verū etiam propter multas disciplinas alias, quæ per literas addiscuntur:

Declarat cuius gratia addiscenda est scientia literarū: dicens: q̄ adhuc manifestum est q̄ oportet pueros erudi in quibusdam disciplinis vtilibus: non tantum propter vtilitatem exteriorū quæ sequitur ex eis: sed propter hoc q̄ ad scientias & ad liberales actiones valent. sicut in scientia literarum quæ non tantum vtilis est ad extrinseca bona: sicut dictum est prius: & propter hoc addiscenda: sed etiam propter hoc q̄ per ipsam contingit fieri eruditiones multas in alijs scientijs: puta eas quæ fiunt per disciplinam audiendo ab alio q̄ non fit nisi per sermonem significatiuum: cuius significationem & rationem modi significandi: simul autem & ordinationem convenientem docet prædicta scientia. Deinde cum dicit.

Similiter vero figurandi peritiam, non vt in venundando emendoq; vasa, non decipiantur sed potius quia contemplari facit pulchritudinem corporum. Querere enim vtilitatem vbiq; minime congruit magnanimis & ingenuis hominibus.

Declarat cuius gratia erudiendi sunt in figuratiua: Dicens q̄ simul expedit pueros erudi in figuratiua quæ sub se cōtinet scripturam & picturam: aut etiam sculpturam. non solum vt non decipiantur in vendendo propria sed etiam vt sint in se ductibiles circa emptionem & venditionem vasorum vniuersaliter: quorum valor præter eū qui materiæ cognoscitur per artem prædictam: quod pertinet ad vtilitatem: aut magis erudiendi sunt in ea: quia per ipsam magis possunt considerare pulchritudine corporum quæ consistit in debita proportione quantitatis membrorum adinuicem: & ad totum & etiam ad colore quod est bonum & delectabile secundum seipsum. Et huiusmodi gratia erudiendi sunt magis liberi & magnanimi. quære enim in omnibus vtilitatem in exterioribus bonis: & illud quod amplius est in eis non congruit liberis & magnanimis secundum quod huiusmodi. Liberi. n. sunt vigentes intellectu magis q̄ s̄m corpus. Et ideo magis intendūt bonum s̄m intellectū q̄ secundū corpus & q̄ exteriora: magnanimi enim ex inclinatione animi & virtute habitus inclinantur ad maxima & honorabilissima quæ sunt bona secundum intellectum. & ideo respectu istorum despiciunt extrinseca bona. Vnde dicit philosophus quarto ethi. q̄ neq; bene fortunatus gaudiosus erit: neq; infortunatus tristis: & etiam bonū corporis. Vnde dicit in eodem: q̄ est magnorum factius: & cum periclitetur in magnis & bonis non parcens vitæ. & ideo ad liberū & ad magnanimū pertinet magis querere præmientiam in bonis quæ secundū intellectum sunt, q̄ in bonis exterioribus & secundum intellectum magis amare seipsum: sicut idem philosophus dicit in nono ethico. Deinde cum dicit.

Cum vero manifestum sit, vtrum moribus an ratione sit disciplina tradenda: & an circa corpus primo: vel circa mentem: patet ex his, q̄ adulescentes gymnasticæ & pedrotriucæ sunt tradendi: quarum altera qualem aliquam facit habitudinem corporis, altera operationes.

Declarat cuius gratia & quibus & qualiter exercitandi sunt in luctatiua seu agonistica. Et circa hoc primo manifestat cuius gratia. Secūdo cum dicit. (Nunc autē &c.) qualiter & in quibus agonibus. Primo igitur dicit quoniam ex his quæ dicta sunt prius: iam manifestū est vtrū

erudiendi sunt prius in consuetudinibus disponentibus appetitum vel in his quæ pertinent ad intellectum: quoniam secundum appetitum prius & etiam circa corpus prius: q̄ circa intellectum manifestum est q̄ pueri in hac grate tradendi sunt luctatiuæ & etiam pedrotriucæ: quarum prima facit bonum habitum corporis ad fortitudinem & ad armorum vsum. Secunda autem bene dirigit & regulat operationes ipsorum in ordine: dicit autē pedrotriuca disciplina qua pedonomus dirigit operationes puerorum ad virtutem: à pedos q̄ est puer & triue quod est exercitium. Deinde cum dicit.

Nunc autem quæ ciuitates curā habere puerorum maxime videntur: partim athletarum habitudinem inducere student: in quo deformant corpora: ac augmentationem eorum impediūt. Lacones vero in hoc quidem non errant: sed efferatos laboribus reddunt adulescentes, quasi hoc vtile sit maxime ad fortitudinem.

Primo declarat qualibus agonibus erudiendi sint. Secundo cum dicit. (Quod igitur &c.) quo ordine: & circa primum adhuc primo declarat q̄ nō in nimjs laboribus. Secundo ex hoc cōcludit magis erudiendos esse indignis & humanis agonibus: cū dicit. (Itaq; honestas &c.) Primum probat reprobando opinionem & vsum contrariū quæ primo ponit. Secundo cum dicit. (Atqui vt) improbat. In prima parte ipse dicit q̄ nunc ciuitates quæ magis videntur habere sollicitudinem de bono habitu puerorū inducunt in eis habitum athleticum. i. habitum ad robur athletæ exercentes eos in operationibus laboriosis: tollentes pulchritudinem corporum: & augmentationem impediētes propter excessum laboris in eis. Lacedæmonij enim q̄ magnam curam habuerunt de eis peccauerunt manifeste isto peccato, facientes eos efferatos in huiusmodi operationibus: ac si huiusmodi efferatio conferret maxime ad fortitudinem bellicam. Deinde cum dicit.

Atqui, vt iam sepius diximus: neq; ad vnam virtutem: neq; ad hanc maxime respiciendum est ab eo, qui curam facit institutionis.

Reprobat vsum & opinionem istorum. & primo in hoc q̄ eos exercitabant tantum ad vnam virtutem. Secūdo cum dicit. (Et si ad &c.) quia nec ad illam bene in prima parte dicit q̄ prædictæ ciuitates sic exercitabant pueros propter fortitudinem: quāuis manifestum sit sicut dictū est prius q̄ non expedit futuros bene gubernare exercitari tantum ad vnam virtutem: sed magis ad omnes. Si quidem felicitatē oportet habere omnes virtutes vt probatum fuit: ipsi autem tantum exercitabāt eos ad vnam. Iterum dato q̄ sufficiat exerceri ad vnam maxime: non tamen ad hanc quam ipsi opinabantur: puta ad fortitudinem. Maxima enim expedit exercitari ad optimam virtutem. Optima autem virtus non est fortitudo: sed aut iustitia aut prudentia magis. Deinde cum dicit.

Et si ad hanc, non tamen id consequuntur: neq; enim in alijs animalibus: atq; in gentibus videmus fortitudinem adesse maxime efferatis: sed potius mansuetioribus & leoninis moribus. Multeq; sunt gētes quæ ad cedes hominū, & ad eorum comestionem insultant, vt circa pontum Achei & Eniochi: & ex mediterraneis aliæ gentes: similiter his vel magis: quæ quidem gentes clanculum per insidias latrocinantur: ad bellica tamen opera nihil valent.

Ostendit q̄ neq; ad hanc conuenienter exercitabant eos per duas rationes: quarum secundam ponit cum dicit.

(Præterea

(Præterea scimus &c.) In prima dicit q̄ & si expedit pueros exercitari maxime ad fortitudinem secūdu opinionē ipsorum: tamen non bene inuenerunt agones & modos exercitandi ad ipsam exercitantes eos in operibus ad crudelitatem & immisericordiam: puta in homicidijs: rapinis: & alijs huiusmodi. Et hoc apparet: quia neq; illa aialia bruta magis assequuntur fortitudinem secundum veritatem quæcunq; sunt siluestria: & crudelia magis: pura lupus aut draco: sed magis illa quæ habent mores mitiores & leoninos: & sunt magis assueta prædictis: sicut leo qui fortissimus animalium dicitur esse & multas habere proprietates similes proprietatibus quarundam virtutū. Et canes quidam qui ex hoc etiam nobiles dicuntur: nec etiam gentes quæ magis crudeles & immisericordes sunt magis habent fortitudinem secundum veritatem. multq; enim inueniuntur quæ inclinatur vel ex natura quadā corrupta: vel ex consuetudine ad interficiendum homines & comedendum carnes humanas. Sicut Achei & Eniochi dicuntur & circa pontum habitantes: sicut etiam tartari. Similiter & aliæ gentium non habitantium iuxta mare quædam sunt similes prædictis. Quædam autem sunt quæ inclinantur ad rapinas & latrocinia faciēda: & tamen oēs iste participant parum fortitudine. Quare exerceri in huiusmodi operibus ad crudelitatem pertinentibus non est exerceri ad fortitudinē veram. Fortitudo enim vera habitus est in medietate consistens quæ circa timores & audacias sufferētes faciens, & periculorū & mortis q̄n oportet & vbi & boni gratia s̄m quā oportet, q̄nq; aliquos agredi. aliquando refugere. aliq̄n interficere. & aliq̄n parere. Exercitati autem in operibus feralibus quāuis multum aggressiui sint, non tamen boni gratia: non considerantes quando & vbi oportet: nec etiā parcentes cuiq; q̄. Deinde cum dicit.

Præterea scimus Lacones, dum ipsi soli exercebantur præstitisse cæteris: nunc autē esse alijs inferiores. Non enim ob id præstabant, q̄ iuuentutē exercerent: sed q̄ ipsi exercitati contra non exercitatos pugnabant.

Ponit secundam rationem dicens q̄ adhuc nos scimus q̄ Lacedæmonij quādiu exercitauerunt se in huiusmodi laboribus præualuerunt vicinis præliantes aduersus eos: nunc autem deficiunt ab alijs quibusdam vicinis eorum in agonibus luctatiuis & bellicis non habentes artem luctandi & modum & prudentiam bellandi sicut alijs habent. Et ideo non dominatur nunc. Non enim differebāt prius ab alijs præualescentes eis propter hoc per se q̄ exercitabant pueros ad habitus ferales. Sed quoniam exercitati in talibus habitibus pugnabant cum eis qui ad hoc nō studuerant omnino: præualeat enim aliquis quandoq; aliqui quia ipse exercitatus est ad prælium. Alter vero non: aut propter inexperientiam & inexercitium eius cui præualeat quāuis præualeat non habeat artem bellandi. Nūc autem vicini eorū exercitati sunt in luctatiua arte & bellica. Et ideo præualeat eis feralibus existentibus: nō exercitatis autem in artibus prædictis. Deinde cum dicit.

Itaq; honestas ac non feritas, est in certaminibus præferenda: neq; enim lupus: neq; alia bestia honestum periculum pugnando subiret: sed magis vir bonus. Qui vero adulescentes in hoc nimium tradunt, & in nece s̄ arijs absq; disciplina dimittunt: vere illos sordidos reddūt. At vnū enim opus reipublicæ vtilis faciūt: & illud ipm deterius: vt ratio ostendit.

Concludit ex dictis q̄ magis exercitandi sunt pueri in agonibus humanis & in ordinatis ad virtutem. Et primo facit hoc. Secundo cum dicit. (Oportet autem &c.) remouet obiectionem quæ possēt fieri. Primo igitur dicit

quoniam prædictæ ciuitates non conuenienter erudiunt pueros exercitantes eos in feralibus operibus: manifestū est q̄ magis expediens est multum præexercitare eos in agonibus & actibus ad bonum deducentibus q̄ in feralibus. Quia nec lupus nec alia aliqua fera quātūcūq; crudeles sint non bene se haberent in experiendo aliquod periculum bonum. Similiter nec homo habens proprietates ipsorum propter declinationem à ratione recta ad alterū extremum: sed vir studiosus secundum rationem operās magis. Quicūq; vero permittunt pueros exercitari in huiusmodi & sine pedagogo in necessarijs faciunt eos sordidos: hoc est depressos secundum intellectum. & magis intendentes bonum corporis: & disponunt eos secundum veritatem ad vnum opus reipublicæ: puta ad robur corporis, quāuis magis expediret eos esse dispositos ad plura vel ad omnia. Et iterum ad illud vnū multo deterius disponūt ipsos q̄ alijs secundū q̄ dixit ratio vel sermo prius. Sed quia aliquis possēt dicere q̄ exercitatio in feralibus expediētior esset ciuitatibus quoniam antiqui in talibus exercitati præualuerunt alijs: sicut Lacedæmonij hoc remouet. Consequenter cum dicit.

Oportet autem non ex prioribus operibus: sed ex his quæ nunc fiunt, iudicare. Nam nunc quidem illi qui repugnant, disciplinam habent tunc vero non habebant.

Dicens q̄ de his quæ conueniunt ciuitatibus & rebus publicis rectis non debemus iudicare ex operibus ciuitatum antiquarum & ex dispositionibus priorum hominū omnino: sed magis ex his quæ fiunt nunc. Antiqui enim pugnant cōtra inexercitatos & insuetos ad arma, contra quos non erat necesse habere multum exercitium & artem ipsorum: parum enim exercitati poterant eis præualere. Nunc autem homines sunt exercitati in agonibus & vtu armorum magis: & ideo disciplinæ & eruditiones in talibus nunc habent opus & locū magis contra tales q̄ prius habent. Deinde cum dicit.

Quod igitur vtrū sit gymnastica: & quomodo vtendum, confessum existat. Vsq; enim ad pubertatem leuiiores exercitationes sunt adhibendæ absq; victu illo violento, & laboribus coactis: ne corpora crescere impediuntur. Signū erit non paruum, q̄ ita contingat: quia inter eos qui olympia vicerunt, duo vel tres tantum reperiantur qui idem adulescentes, & viri, sint victoriam consecuti. Propterea q̄ per exercitationes pueris adhibitas, sublata sit vis ac robur à violentis laboribus.

Manifestat quo ordine sunt exercitandi in istis. & primo ostendit q̄ vsq; ad pubescēntiam cōtinue erudiendi sunt in facilioribus. Secundo cum dicit. (Post pubertatem &c.) quod in sequenti ætate exercitandi sunt in interfloribus: & debent vti alimentis siccis magis q̄ prius. In prima dicit q̄ cum ex dictis manifestum sit q̄ pueri exercitandi sunt in luctatiua quæ inclinatur ad habitus morales virtutum. manifestum etiam potest esse qualiter & quo ordine sunt exercitandi: vsq; enim in finem pubescēntiæ exercitandi sunt in leuioribus exercitijs & moderatis magis reiciētes ab eis exercitium violentum: & labores qui ordinantur ad necessitatem vitæ qui ad seruos pertinent ita vt per violentiā per talia non fiat aliquod impedimentum ad incrementum & bonam dispositionem corporis. Per labores enim immoderatos debilitantur virtutes & complexio. Signum autem q̄ exerceri in facilioribus valet ad bonam dispositionem corporis. exerceri autem in violentis grauat. est quia si ponamus q̄ aliquis vir exercitatus recte prius inueniat duos alios homines in violentis exercitatos in iuuentute vt in olympionicis continget istum

istum devincere illos viros iam existentes pfectos secundum aetatem: quamuis pueros secundum fortitudinem: propter hoc quod exercitia violenta & necessaria abstulerunt ab huiusmodi iuuenibus in prima aetate potentiam & vigorem. Deinde cum dicit.

Post pubertatem vero, cum annis tribus ad alia perdiscenda intenderint: tunc congruit & laboribus, & victu necessario, illos occupare. Nam simul mente & corpore non oportet, cum se invicem impedire nata sint. Labor quidem corporis, mentem: mentis autem, corpus.

Declarat in quibus exercendi sunt in aetate sequenti: dicitur: quod quando fiunt apti ad alias eruditiones fortiores: puta post pubescenciam vel post tres annos sequentes vel circa: tunc expedit eos exercitari in exercitijs magis laboriosis: convenientibus tamen aetati: ita ut sicut natura magis & magis perficitur: ita plus & plus addatur ad exercitia proportionaliter. & tunc etiam expedit eis magis administrare alimentum siccum: quod magis disponit ad fortitudinem. Sed cavendum est quod simul non exerceantur in eis quae pertinent ad bonam dispositionem intellectus & ad bona corporis per se. Contrariantur enim sibi invicem & contraria operantur: & labor in exercitio corporali impedit intellectum: & labor in his quae ad intellectum & dispositionem corporis. Cuius ratio est: quia quodcumque aliqua duae potentiae fundantur in aliqua substantia una inter se in actu vniuersi remittit operationem alterius: quia omnis virtus diuisa minor est seipsa vniuersa. Potentia autem ad operationem corporalem: puta ad augmentationem & nutritionem: & potentia intellectiva ad vniuersam substantiam pertinent. Et ideo inter se in actu alterius impedit aliam.

LECTIO II.

Num civis musicam addiscere debeat.

DE musica vero dubia quaedam posuimus antea: et nunc rectum erit illa resumere, ut tanquam consentanea fiat rationibus quas quid de ea dicens ostendat.

Postquam philosophus ostendit quae sunt disciplinae in quibus consueverunt pueri erudiri in civitatibus: & cuius gratia erudiendi sint in eis. Regreditur nunc ad declarandum certius cuius gratia erudiendi sint in musica: & quae in quibus partibus eius. Et circa hoc primo praemittit intentionem suam & causam intenti. Secundo cum dicit. (Quod igitur &c.) prosequitur. Circa primum praemittit intentionem suam. Secundo cum dicit. (Neque enim &c.) assignat rationem ipsius recolligendo quaedam dicta prius. Primo igitur dicit quod de disciplina musicae quaedam dubitando rationabiliter diximus prius. Et ideo ut dubium certificetur, bene expediens est nunc producere sermonem de ipsa resumentes quae dicta sunt prius ut sint sicut aditus rationibus, quas aliquis faciet determinando de ipsa. Deinde cum dicit.

Neque enim facile est demonstrare quam potentiam habeat: neque cuius gratia illam adipisci oportet: utrum solatij causa & quietis: quemadmodum somnus & potus. Nam haec per se ipsa non sunt honesta: sed iocunda: & simul cessare curas faciunt: ut inquit Euripides. Quapropter instituunt in illa, & utuntur cunctis istis similiter, somno: & potu: & musica. In his quoque saltationem posuerunt: An magis putandum est ad virtutem tendere musicam, ut potentem. Quae admodum gymnastica tale aliquod corpus reddat: sic & musica talem aliquem morem efficiat.

Ere assuefacientem posse recte letari. An ad degenerationem aliquid confert, & ad prudentiam. Nam hoc tertium ponendum est ex his quae dicuntur.

Recolligendo quaedam dicta prius assignat rationem intenti dicens: quod certius determinandum est de ipsa: quia non est facile cognoscere de ipsa quam virtutem & potentiam & cuius factiva habeat: & etiam utrum participandum sit ea causa ludi & quietis: sicut aliqui requirunt somnum vel ebrietatem. Somnus enim & ebrietas secundum se nec bona nec studiosa sunt. utrumque enim in potentia quadam est operationum: & tamen delectabilia sunt hominibus. Somnus quidem propter remissionem laboris & quietem. Ebrietas autem quia delectabilis est propter spirituum multiplicationem: & iterum faciunt cessare sollicitudinem de agilibus. Non enim sollicitas de agilibus qui non considerat de eis. Somnus autem & ebrietas considerationem remouent & rationis usum. Et propter delectationem hanc & remotionem sollicitudinis quidam ordinant ipsas: & utuntur consimiliter ad ista vino ebrietate & musica: addunt autem aliqui istis saltationem. Non est igitur facile differere de musica an quaerenda sit propter hoc. Aut magis existimandum sit ipsam valere ad virtutem tanquam potentem morem qualem quendam facere in assuefaciendo recte iudicare & delectari secundum rationem: sicut exercitativa quale quoddam corpus efficit et disponit ad virtutem. Ad deductionem autem & prudentiam confert aliquid: sicut videbitur. etenim hoc ponendum est tertium eorum cuius gratia quaerenda est. Est autem intelligendum quod sonus harmoniae musicae primo comprehenditur ab auditu: & cum proportionaliter mouet ipsum & secundum mediam rationem: in qua constitutus est delectationem inducit: et huic delectationi possunt participare omnes. Sed vltimus in intentione soni harmoniaci intellectus considerat rationem & causam proportionis quasi aliquod intelligibile secundum seipsum: in quo est quaedam perfectio intellectus: quam videtur hic philosophus vocare de generatione rationem. & haec est vna causa propter quam dicit statim quaerendam esse musicam. Scilicet propter cognitionem veritatis in ea: istam autem cognitionem veritatis de proportionibus musicalibus consequitur delectatio intellectualis: sicut omnem operationem intellectualem. Et haec est alia causa propter quam dicit philosophus eam esse quaerendam: non tamen seorsum nominat eam a delectatione de qua dictum est prius: vel a degeneratione ratione. Sed iudicium de proportionibus harmoniacis & delectatio consequens sunt de his quae sunt secundum rationem rectam: & similia his quae sunt secundum virtutem. Et propter hoc exercitium in iudicando de ipsis: & in delectando circa ipsas est quodammodo exercitium ad ea quae sunt secundum virtutem: sicut dicitur consequenter. Et secundum hanc viam musica dicitur habere potentiam ad mores: & hoc est tertium: cuius gratia expedit secundum philosophum exercitari in ea. Deinde cum dicit.

G Quod igitur oportet pueros non solatij gratia discere, manifestum est. Non enim solantur discentes: nam cum labore est disciplina. Prosequitur producens sermonem de ipsa ad veritatis inquisitionem. & primo procedit circa praedicta disputando. Secundo cum dicit. (Prima vero questio &c.) magis determinando veritatem. Circa primum primo arguit quod pueri non sunt erudiendi in musica causa ludi nec deductionis. Secundo cum dicit. (Eadem quoque dubitatio.) quod non propter virtutem. Circa primum primo facit quod dictum est. Secundo cum dicit. (Sed forsitan videbitur.) ponit opinionem quorundam contra quoddam dictum & arguit in contrarium. Circa primum primo arguit quod non sint erudiendi in ea causa ludi: dicens quod ex ratione sequenti manifestum est quod iuvenes non sunt erudiendi in musica causa ludi: ludus enim non quaeritur nisi propter delectationem quae in eo est. Illud igitur non est quaerendum propter ludum quod delectationem non habet. sed addiscere in pueris delectationem non habet: est enim eis cum tristitia quia laboriosum. & quia non apprehendunt bonum quod est in eo. ergo ab eis non est quaerendum addiscere musicam vel quodcumque aliud propter ludum. Deinde cum dicit.

At qui nec degenerationem pueris, neque illi aetati congruit attribuere. nulli enim imperfecto competit perfectio.

Arguit quod nec propter deductionem dicens: quod adhuc pueris & alijs aetatibus similibus secundum morem pueris non oportet attribuere degenerationem quae est ut dictum est perfectio intellectus in cognitione veritatis. Perfectio autem in cognitione veritatis quodammodo rationem finis habet & secundum se boni. Finis autem & bonum per se non congruunt pueris & similibus secundum aetatem hanc: quia finis secundum se debetur ei quod perfectum est. pueri autem & similes secundum aetatem hanc imperfecti sunt. Deinde cum dicit.

Sed forsitan videbitur puerorum studium solatij esse gratia viris factis & perfectis. Quod si hoc tale est, cuius gratia oportet ipsos addiscere ac non potius instar Persarum Medorumque regum per alios idem facientes, voluptatis ac disciplinae participes fieri. Etenim necesse est melius perfici ab his, qui hoc opus suum fecerunt & artem quam ab his: qui tanto solum tempore in eo laborauerunt quanto addiscunt. Quod si oportet in his eos laborare: similiter, & circa epularum apparatus oportebit utique eos addiscere: quod est absurdum.

Ponit opinionem contrariam cuidam dicto dicens primo quod forte aliter videbitur contra illud quod conclusum est per primam rationem quod pueri erudiendi & exercitandi sunt in musica non gratia ludi seu delectationis secundum sensum inexistentium. tunc quando erudiuntur vel exercitantur. tunc enim non insunt sicut concludit ratio: sed futurorum in aetate perfecta quando erunt iam viri perfecti. Sed ipse contra hoc arguit cum dicit. (Quod si hoc tale.) dicens: quod si propter delectationem futuram in aetate perfecta quaerenda est musica non oportet ipsos futuros perfectos addiscere ipsam cum sunt pueri: sed sicut reges Persarum & Medorum delectari in actibus musicalibus exercitatis per alios cantatores, vel histriones, non per ipsos. Similiter enim videntur delectari & erudiri cum exercentur per alios: sicut cum per se ipsos. Sed ipse soluit rationem hanc cum dicit. (Et enim necesse est melius &c.) dicens: quod immo expedit magis ipsos pueros addiscere & exercitari in ea propter delectationem futuram in aetate perfecta: quia est necessarium eos qui exercitati sunt in operibus secundum aliquam artem & ex illis acquirerunt habitum ipsius melius facere operationem quae secundum illam quae hi qui laborauerunt aliquanto tempore in ea quantum addiscere propter lucrum proprium, & delectationem aliorum: sicut exercitatus in operibus cytharizandi: & ex hoc habens habitum melius cytharizari & magis delectatur. Operationes enim consuetae & quae sunt secundum habitum magis sunt delectabiles: sicut innuit philosophus secundo rhetoriorum. Dicit tamen interpres quod ante illam litteram. (Etenim.) necessarium videtur sibi aliquid desistere consequenter cum dicit. (Quod si oportet.) arguit contra solutionem praedictam dicens: si oportet pueros addiscere musicam, quia melius operantur in aetate perfecta, & magis delectantur. tunc eadem ratione oportebit eos

A laborare circa preparationem pulmentorum & alia seruilia ut melius ipsimet operentur & delectentur posterius. Sed hoc est inconueniens. ergo & primum videbitur esse inconueniens. Sed manifestum est quod non est simile quia musica & operatio quae secundum ipsam liberales sunt et delectationem & deductionem liberales habent quae delectent liberos. preparatio autem pulmenti & aliorum seruilium, nec deductionem nec delectationem habent liberalem secundum se ipsa, sed sunt seruilia: & ideo conueniunt seruis & nullo modo liberis. Deinde cum dicit.

Eadem quoque dubitatio cadit, si possit mores facere meliores. Quid enim opus est eos haec addiscere, ac non ex alijs audientes recte letari, & iudicare posse, quemadmodum Lacones. illi enim quanquam non didicerint: possunt tamen recte iudicare: ut aiunt: quae sit bona vel non bona melodia.

B Arguit quod non oportet in ea erudiri iuvenes propter mores per duas rationes: quarum secundam ponit cum dicit. (Considerare hoc.) Circa primum primo ponit rationem. Secundo cum dicit. (Eadem quoque.) extendit eam ad probandum quod non valet ad deductionem liberalem. Dicit igitur primo quod eadem ratio quae dicta est prius facit dubitare: si musica potest meliores secundum mores facere: & propter hoc addiscenda sit. non enim potest meliores sine mores facere: nisi propter consuetudinem iudicando & delectando circa ea quae secundum rationem sunt. Sed ad recte iudicari & delectari proportionibus musicalibus non oportet ipsosmet addiscere musicam, audientes enim ab alijs ista videntur posse facere sicut Lacedaemonij. ipsi enim met non addiscunt musicam & tamen possunt recte iudicare ut dicunt melodias bonas & non bonas. ergo non oportet eam ipsosmet addiscere. Sed est intelligendum quod mentiuntur Lacedaemonij dicentes se recte posse iudicare melodias non edocti prius. Nullus enim recte iudicat nisi quae nouit. Non nouit autem nisi quae accipit vel inueniendo per se vel addiscendo ab alio sine Aristotele in elenchis. ergo nullus potest recte iudicare nisi de his quae didicit. Sumitur autem hic addiscere secundum quod communiter se habet ad accipere ab alio: vel inuenire per se ipsum: ad propositum enim non refert. Deinde cum dicit.

Eademque ratio foret ad solatium & ad rationem degenerationis, libero homine digna. quid enim oportet eos discere ac non alijs virtutibus frui?

Extendit eam ad probandum de deductione dicens: quod eadem ratio dubitare facit: si utendum est ipsa musica addiscendo eam propter deductionem & occupationem diuturnam sunt, non liberales. Possunt enim occupari & deduci equaliter ut videtur circa musicalia & ipsis & alijs operantibus. Deinde cum dicit.

Considerare hoc licet ex opinione quam habemus de dijs: non enim Iupiter cantat, aut cytharam pulsat secundum poetas: immo illos qui talia faciunt, appellamus viles: & opus illud non viri, neque sobrii: sed iocantis. At enim de his postea erit considerandum.

Ponit secundam rationem & loquens secundum opinionem gentilium qui multitudinem deorum ponebant: inter quos Iouem principalem credebant, dicit quod ad declarationem eius quod dictum est expedit considerare estimationem quam habemus de dijs: & de his quae circa ipsos: & etiam ea quae dicunt poetae de ipsis Iupiter enim qui existimatur principalis secundum eos & cui attribuitur actiones liberales non cantat nec cytharizat poetas: hoc est poetae non attribuunt sibi has operationes: quamuis attribuunt

attribuant ei auditū & iudicium de talibus: sed illos qui exercēt operationes tales vocamus viles magis & adhuc recte agere actiones liberales non interest viri inebriati aut etiā ludēris. Sed cantans musicalia: aut quasi inebriatus est: aut sicut ludens, ergo cantare musicalia non est viri perfecti. Et posset hęc esse tertia ratio principalis. & adiungit quōd de his forte conuenienter fiet consideratio. Deinde cum dicit.

Prima vero quæstio est, vtrum musica sit in loco reponenda vel non: & quid potest efficere de his tribus, in dubitatione propositis: vtrum disciplinam an solatiū, an rationē ocij degendi.

Determinat veritatem circa prædicta: & primo refert dubitationes. Secundo cum dicit. (Rationabiliter.) dissoluit eas. Dicit igitur primo quod prima quæstio de musica est: vtrum sit ponenda disciplina quædam ad virtutē moralem secūdū se appetibilis aut non: & quid potest & quā virtutem habet. Iterū quæ dubitata sunt prius: vtrum disciplinæ aut ludi aut deductiones. Deinde cum dicit.

Rationabiliter quidem ad omnia instituitur: & videtur omnium particeps. nam & iocus gratia quietis est: ac quietem necesse est esse iocundam: est enim medicina molestiæ illius, quæ per labores suscipitur. & ratio degendi ocij non solum honestatem habere debet: verum etiam voluptatē. Felicitas enim ex ambabus istis est. musicam vero omnes fatentur esse ex iocundissimis, siue nuda sit: siue cum modulatiōe. Inquit profecto & Museus carmen dulcissimam rem esse mortalibus. Quapropter & ad cætus familiarium, & ad vitam in ocio degendam rationabiliter illam recipiunt: vt potentem lætitiā afferre. vnde & ex hoc quis intelligat illam pueris esse perdiscendam.

Dissoluit prædictas dubitationes manifestans quod participandum est musica propter tria prædicta: & primo facit hoc. Secundo cum dicit. (Vtrum autem.) inquit: vtrum debeat participare vtriusque parti musicæ & ei quæ consistit in proportionibus sonorum: quæ cantatiua dicitur: & ei quæ in instrumentis quæ instrumentalis vocatur. Circa primum primo declarat quod participandum est musica propter ludum & deductionem. Secundo cum dicit. (De cōmunionem autem.) quod valet ad virtutē & mores: in his dissoluuntur tria quæ sita prius. Circa primum primo facit quod dictum est. Secundo cum dicit. (Quæcūque enim.) declarat propter quid plures requiescunt in delectationibus quæ secundum musicam & finem in eis ponunt. In prima parte dicit quod rationale est addiscere musicam & ei participare propter tria prædicta. scilicet ludum: deductionē & disciplinā: & mores & de ludo, & deductione. Hoc manifestum est primo. Ludus enim propter quietem quæritur & gratia ipsius. Requies autem de necessitate delectationem habet sibi adiunctam: quia requies medicina quædam est tristitiæ: inducitur per laborē prius, per ipsam enim est remissio laboriosi motus fatigantis: & tristitiam inducentis. Remissio autem fatigantis & contristantis est delectabilis. deductio autē quæ est operatio quædam intellectus, secundum rationem non solum secūdū se rationē boni, & eligibilis habet, sed etiam delectationē consequentem. operatio. n. connaturalis delectationem habet adiunctam: & felicitas aggregatur ex his duobus: videlicet ex perfecta operatione intellectuali & ex delectatiōe: sed ex perfecta operatione intellectuali per se & essentialiter: ex delectatione autē sicut ex conueniente per se: perficit enim delectatio felicitatē sicut supueniens finis vt decor iuuen-

tutem: sicut dicitur. decimo ethicorum. Ex quo manifestum est: quod ex quo ludus secundum se delectationem habet: & deductio quoddam bonum intellectuale est: & delectationem habet secundum seipsam: & quicquid est bonum secundum intellectum & secundum se delectationē habens querendum est quodammodo gratia ludi cuiusdam & deductionis. musica autem secundum se delectabilissima est & nuda existens. i. non cum melodia & cum melodia. dicit enim Museus quod cantare delectabilissimū est homini: propter quod in conuentibus hominum & deductionibus rationabiliter vtuntur ipsa sicut potente inducere lætitiā & delectationem. Sunt etiā in ipsa theoria remota: in quorum consideratione consistit bonum intellectus per se & delectatio. ergo manifestum est quod rationale querenda est gratia ludi cuiusdam & deductionis: & propter hoc aliquis opinabitur secundum rationem quod expedit iuniores erudiri & assuescere in ea. Quæcūque. n. sunt delectabilia sine nocumento operantis vel alterius non solum conuenientia sunt ad finem in quantum augēt operationem: sed etiam ad quietem in quantum remittunt tristitiam: quæ a labore est. Deinde cum dicit.

Quæcūque enim iocunda sunt atque eadem innocua, non solum congruunt ad finem: verum etiam ad cessationem. Cum vero contingat hominibus perraro esse in fine: persepe autem cessent, & vtantur iocis, non ob aliud modo: sed etiā ob delectationem: vtile foret requiescere in his, quæ ab illa proueniunt voluptatibus.

Declarat propter quid plures querunt requiescere in delectationibus musicalibus & finem ponunt in eis. Primo facit primum. Secundo cum dicit. (Contingit autē.) secundum. In prima parte dicit: quoniam pauci homines attingunt ad finem vltimum vitæ humanæ & raro: tum propter impedimēta ex parte naturæ aut consuetudinis: aut etiam exteriora. multi autē & frequenter requiescunt: quia fugiunt naturaliter tristitiam quæ est ab operatione laboriosa quæ remittitur per ipsam: & vtuntur ludis musicalibus & alijs non quantum ad plus. i. ad pluralia: sed propter delectationem solam: vtile videtur eis requiescere in delectationibus quæ sunt in actibus ipsius: ex quo enim non possunt attingere ad felicitatem quæ in fine humano est: querunt autē ipsam delectationem per se & requiescunt in ea quæ in ludo & musica: ad istam enim attingere possunt. Deinde cum dicit.

Contingit autem hominibus fecisse iocos finem: cum & habeat fortasse finis voluptatem quandam: sed non quamcūque. quærentes vero istam accipiunt hanc pro illa: ex eo quod cum fine agendi similitudinem habet. Nam finis, gratia nullius futuri expetitur: & tales voluptates nullius futuri gratia: sed gratia eorum quæ antecesserunt: laborū scilicet & molestiarum. Per quæ igitur causam querunt felicitatem fieri: per huiusmodi voluptates: hanc vtriusque aliquis rationabiliter existimet causam.

Declarat propter quid finem in ipsis faciunt dicens: quod contingit homines facere ludos & delectationem quæ est in eis finem. Et ratio huius est: quia finis vitæ humanæ quandam habet delectationem: non quamcūque: sed maximam. Similiter ludus & musica habet quandam delectationem: & ideo quærentes primam quæ in fine est, non attingentes, accipiunt illam quæ in ludis & musica pro ipsa: quæ nobilior est. Nec hoc quod ista similitudinem quandam habet vltimi finis. Finis enim vltimus non est gratia alicuius futuri: aut etiam facti eligibilis. Hoc enim dicitur

aliquid simile. Ex quo manifestum est quasi per signum quoddam, quod melodiæ musicæ quales quosdam & dispositos faciunt ad mores. Sed ad videndum quid sit raptus & secundum quam partem animæ: & propter quā causam est intelligendum: quod raptus proprie & principaliter dicitur, motus quidam tractus est: tractus autem motus violentus est ab alio ad se vel ad alterum: sicut dicitur. 7. physicorum. Violentum autem est cuius principium est ab extra non conferente vim passio. Et ideo raptus est motus alicuius præter inclinationem eius naturalem vel voluntariam a principio extrinseco. Huiusmodi autem violentia potest considerari vel quantum ad terminum & modum motus simul: vt cum ignis ab aliquo extrinseco rapit deorsum: vel quantum ad modum motus tñ: vt cum velocius propellit sursum quā natus sit moueri. Deinde aut per similitudinē hanc translātū est nomen eius ad signandum motum hominis secundum animam ad aliquid: ad quod secundum se non habet inclinationē: vel eo modo quo non habet: sed non ad quæcūque talem. Sed cum naturale sit homini intelligere ex phantasmatibus sensibilibus exterioribus secundum actum existentibus translātum est ad significandum operationem intellectualem: qua homo fertur in aliquod intellectualem vel sibi cōnaturalem vel supra naturā per auersionē sensuum ad interiora: & eorum immobilisationē. Ex quo apparet quid sit raptus vt hic sumitur. Est. n. operatio partis animæ intellectualis secundum quam ab aliquo extrinseco fertur in aliquid non naturale sibi: aut naturale per auersionē & immobilisationē sensuum. Et quia operatio partis animæ appetitiuæ est secundum eius inclinationē & a principio intrinseco non violento. Raptus autē e contrario non potest esse operatio partis animæ appetitiuæ sensibilibus vel intellectualibus. causa autē ipsius per se & naturalis videtur esse intentio vehemens aut circa aliquid: quæ est vel ex vehemēti desiderio attingendi ad aliquid: vel fugiendi ab aliquo: vel vehemens adhesio ad aliquid per dilectionē: vel delectatio maxima circa aliquid. Ex hoc. n. quod aliquis vehemēter intendit circa aliquid intrinsecum cōtingit, quod anima reuocet spiritum: qui est primum instrumentū sensus & motus ab exterioribus ad sensitiuum & cogitatum primum: circa quæ magis tunc laborat: Hoc. n. est de proprietatibus naturæ mittere spiritum ad locū vbi magis indiget: & per consequens sensus exteriores & mēbra immobilitant, et efficitur homo quasi immobilis & sine sensu exteriori in actu: & tunc anima non laborat in sensu vel motu exteriori corporis quasi libera speculatur magis circa aliqua: quæ vel sunt supra cōmunem potestatem hominum: aut secundum naturā: non tñ cum sensu exteriori: quod est magis naturale, quā aut paucos & debiles spiritus habent & bene mobile cum minori intensiōe animæ circa aliquid intrinsecum rapiunt. Non. n. possunt pauci spiritus & debiles sufficere ad motum fortem interiorē & exteriorē: sicut accidit in mulieribus quibusdam. Qui autē habent abundantes spiritus non rapiunt nisi cum vehemētissima intentione animæ circa aliquid: sicut in viris quibusdam accidit. Vehemēs autē desiderium seu dilectio vel delectatio quæ faciunt vehemētem intentionē animæ vel causant a vehemēti cōsideratione intellectualem immediate vel ab aliqua superiori causa immediate mouente voluntatem ipsam: vel ab interiori. scilicet a causa superiori mediante intellectu. Deinde cum dicit.

De cōmunionem autem musicæ non per hęc solum, sed etiam quia utilis sit ad cessationes vt videtur: nec per eas modo. Sed insuper querendum: num aliquando aliud ex ea proueniat, preciosior quidem natura eius est, quæ secundum eum vsum de quo supra dicitur: & oportet non solum ab ipsa voluptatem capere: quā percipiunt, oēs secundum sensum. habet enim musica naturalem voluntatem per quam illius vsum cunctis ætatibus: cunctisque moribus est acceptus.

Ostendit quod participandum est musicæ: quia aliquo modo disponit ad virtutes morales: & primo præmittit interitum suum. Secundo cum dicit. (Sed videre.) dat modum & ordinem cōsiderandi. Tertio cum dicit. (Atqui quod efficiamur.) prosequitur. In prima parte dicit quod querendum est consequenter: vtrum expediat cōmunicare musicæ non propter hanc causam solam: puta deductionem: sed propter hoc quod utilis est ad quietem operationis laboriosa: & non solum ad hoc: sed querendum est: quia forte prædicta accidit ipsi an natura ipsius honorabilior existens ordinatur ad aliquid honorabilius quæ sint dictæ oportunitates. oportet enim in musica non solum cōmunicare cōmuni delectationi: quæ secundum ipsam est quæ sentiunt vniuersaliter omnes, talem enim delectationem naturalem habet quæ causatur ex motu proportionali auditus per actum ipsius, propter quod exercitium ipsius diligit ab oibus ætatibus & ab habentibus quoscūque mores. sed etiam videre oportet vltius: si aliquid confert ad virtutem moralem & ad operationem rectam quæ est secundum animam. Deinde cum dicit.

Sed videre si quo modo ad mores extēditur & ad animum: id autem patebit: si aliquando tales aliqui secundum mores per illam efficiamur.

Dat ordinem cōsiderandi dicens, quod hoc ipsum, quod aliquid confert ad mores & ad animam manifestū erit: si quales quidam hoc est dispositi ad mores efficiamur per ipsam. & hoc declaratum fuit prius. Deinde cum dicit.

Atqui quod efficiamur per Olympi modulationem manifestum est: ea namque abstrahit animam, & quodammodo rapit. raptus vero & abstractus animæ circa morem affectio est.

Prosequitur: & primo ostendit, quod quales quosdam & bene dispositos ad mores facit. Secundo cum dicit. (Quod si hoc.) ex hoc concludit iuuenes debere erudiri in ea. Primum ostendit primo per signa. Secundo cum dicit. (Cum vero.) per rationem. Adducit autē duo signa quorum secundum ponit cum dicit. (Præterea.) In prima parte dicit, quod manifestū est, quod per vsum musicæ quales quidam & bene dispositi ad mores sumus. & per alia multa & per melodias Olympi quibus sacerdotes gentiles Iouis qui colebatur in Olympo monte Græciæ vtēbatur in sacris ipsius ad deductionē colentium exercitandam. Per vsum. n. istam rapiēbantur animæ hominum quasi alienatorum a sensibus exterioribus & immobilium factorū propter intentionem autē circa aliquid intrinsecū. Raptus autē est passio quædam factiua moris seu cōsuetudinis circa animam ad

aliquid simile. Ex quo manifestum est quasi per signum quoddam, quod melodiæ musicæ quales quosdam & dispositos faciunt ad mores. Sed ad videndum quid sit raptus & secundum quam partem animæ: & propter quā causam est intelligendum: quod raptus proprie & principaliter dicitur, motus quidam tractus est: tractus autem motus violentus est ab alio ad se vel ad alterum: sicut dicitur. 7. physicorum. Violentum autem est cuius principium est ab extra non conferente vim passio. Et ideo raptus est motus alicuius præter inclinationem eius naturalem vel voluntariam a principio extrinseco. Huiusmodi autem violentia potest considerari vel quantum ad terminum & modum motus simul: vt cum ignis ab aliquo extrinseco rapit deorsum: vel quantum ad modum motus tñ: vt cum velocius propellit sursum quā natus sit moueri. Deinde aut per similitudinē hanc translātū est nomen eius ad signandum motum hominis secundum animam ad aliquid: ad quod secundum se non habet inclinationē: vel eo modo quo non habet: sed non ad quæcūque talem. Sed cum naturale sit homini intelligere ex phantasmatibus sensibilibus exterioribus secundum actum existentibus translātum est ad significandum operationem intellectualem: qua homo fertur in aliquod intellectualem vel sibi cōnaturalem vel supra naturā per auersionē sensuum ad interiora: & eorum immobilisationē. Ex quo apparet quid sit raptus vt hic sumitur. Est. n. operatio partis animæ intellectualis secundum quam ab aliquo extrinseco fertur in aliquid non naturale sibi: aut naturale per auersionē & immobilisationē sensuum. Et quia operatio partis animæ appetitiuæ est secundum eius inclinationē & a principio intrinseco non violento. Raptus autē e contrario non potest esse operatio partis animæ appetitiuæ sensibilibus vel intellectualibus. causa autē ipsius per se & naturalis videtur esse intentio vehemens aut circa aliquid: quæ est vel ex vehemēti desiderio attingendi ad aliquid: vel fugiendi ab aliquo: vel vehemens adhesio ad aliquid per dilectionē: vel delectatio maxima circa aliquid. Ex hoc. n. quod aliquis vehemēter intendit circa aliquid intrinsecum cōtingit, quod anima reuocet spiritum: qui est primum instrumentū sensus & motus ab exterioribus ad sensitiuum & cogitatum primum: circa quæ magis tunc laborat: Hoc. n. est de proprietatibus naturæ mittere spiritum ad locū vbi magis indiget: & per consequens sensus exteriores & mēbra immobilitant, et efficitur homo quasi immobilis & sine sensu exteriori in actu: & tunc anima non laborat in sensu vel motu exteriori corporis quasi libera speculatur magis circa aliqua: quæ vel sunt supra cōmunem potestatem hominum: aut secundum naturā: non tñ cum sensu exteriori: quod est magis naturale, quā aut paucos & debiles spiritus habent & bene mobile cum minori intensiōe animæ circa aliquid intrinsecum rapiunt. Non. n. possunt pauci spiritus & debiles sufficere ad motum fortem interiorē & exteriorē: sicut accidit in mulieribus quibusdam. Qui autē habent abundantes spiritus non rapiunt nisi cum vehemētissima intentione animæ circa aliquid: sicut in viris quibusdam accidit. Vehemēs autē desiderium seu dilectio vel delectatio quæ faciunt vehemētem intentionē animæ vel causant a vehemēti cōsideratione intellectualem immediate vel ab aliqua superiori causa immediate mouente voluntatem ipsam: vel ab interiori. scilicet a causa superiori mediante intellectu. Deinde cum dicit.

Præterea audiētes representationem omnes afficiuntur, etiam sine melodijs & versibus.

Confirmat id quod dixit sumpto loco ab eo quod minus videtur: dicit. n. quod etiam audientes aliqua verba: quæ representant aliquid aut triste: aut iocundum afficiuntur: etiam si cum nulla melodia aut versu exprimantur: quod tamen minus videbatur. ergo cum verbis adiungitur melodia quæ habet maiore vim ad mouendum propter conformatem ad animam. & potētiā auditus. multo magis per musicam afficietur animus audientis ad diuersas animi passiones. Deinde cum dicit.

Cum vero contigerit musicam esse delectabilem: virtutem autem esse circa letandum recte, & amare, & odisse: oportet profecto addiscere, & assuefieri ad nullam rem: adeo ut ad iudicandum recte: & ad gaudendum mansuetis moribus, & laudabilibus operibus.

Hoc idem per rationem declarat. Videtur autem ratio ipsius esse hęc. Assuefieri iudicare recte de actiōibus moralibus: & recte gaudere, & delectari in eis est efficacissimum ad rectitudinem morum & actionum moralium, sed assuefieri iudicare recte de harmonijs musicalibus, & delectari secundum rationem in eis est assuefieri recte iudicare de actiōibus moralibus, & delectari in eis recte. ergo hoc est efficacissimum ad rectitudinem actionum moralium. Istius rationis primo probat maiorem. Secundo cum dicit, (Sunt autem & c.) minorem. Maiorem autem probat sic: quoniam musica, i. actiones quę sunt secundum musicam sunt de numero delectabilium secundum se: sicut dictum est prius: virtus autem moralis consistit circa delectationes & tristitias: amorem & odium: & circa alias huiusmodi passiones: sicut circa propriam materiam: circa quam querit illud quod secundum rationem. Et medium est manifestum, quod nihil oportet addiscere: & nihil ita assuefieri ad generationem habituum moralium rectorum, & actionum ipsorum: sicut iudicare recte de motibus ipsarum passionum: & de his quę circa ipsas: & delectari secundum rationem in eis: cuius ratio est: quia ad rationem & generationem virtutis moralis requiritur recta ratio: per quam discernatur illud quod rectum est & secundum rationem: quas consequitur delectatio proportionalis: sicut apparet ex secundo Ethicorum. Deinde cum dicit.

Sunt autem in rythmis & melodijs similitudines: maxime penes veras naturas irę & mansuetudinis: ac fortitudinis, & temperantię: & contrariorum his: & aliorum omnium quę ad mores pertinent: patet id ab effectu: mutamus enim animum talia audientes.

Probat minorem. videtur autem probare eam per rationem hanc: assuefieri iudicare de eo quod est simile actionibus & delectatiōibus moralibus, ē assuefieri iudicare de ipsis actiōibus moralibus & delectari in eis. sed harmonię musicę sunt similes passionibus, & habitibus, & actionibus moralibus. ergo assuefieri iudicare & delectari recte in harmonijs musicis, ē assuefieri iudicare & delectari recte in habitibus & actionibus moralibus. Istius rationis primo ponit minorem cum quadam declaratione eius. Secundo cum dicit, (Mos autē.) maiorem & probationem eius. Tertio cum dicit, (Contingit autē) regreditur ad declarandum minorem. Dicit igitur primo, quod passionum similitudines: puta irę & mansuetudinis: timoris & audacię: & hmoi, adhuc autē & habituum sicut fortitudinis, & temperantię: liberalitatis & illiberalitatis & hmoi: & aliorum habituum contrariorum, his & vtriusque moralium: puta electiōis & operationum inveniunt naturaliter in melodijs musicalibus & rythmis. Melodię enim musicę & rythmi in quibusdā determinatis, proportionibus numerorum circa sonos vel temperantię consistunt: similiter passiones animę consistunt in quadam determinata proportione agentis ad passum: & consequuntur aliquā determinatam proportionem calidi & frigidi: humidi & siccii: ira enim est accensio sanguinis circa cor: & timor infrigidatio quędam: habitus etiā morales in quadam determinata ratione appetitus ad rationem mouendi: virtutes etiam in quadam media ratione extremorum consistunt. Similiter & omnia alia moralia: & hoc etiā manifestum est ad sensum: quia audientes aliquas melodias: aut rythmos, transmutantur secundum animam, aliquando quidem ad iram: aliquando ad mansuetudinē:

aliquando ad audaciā: aliquando ad timorē: quod non est nisi propter aliquā similitudinē istorum ad illa. Deinde cum dicit.

Mos autem dolendi ac letandi in similibus prope est, ut erga veritatem eodem modo se habeat: ceu si quis gaudet, imaginē alicuius vidēs, non propter aliam causam: sed propter formam ipsam: necessariū est huic & aspectum ipsum illius: cuius imaginē contēplatur, esse iocundum.

Ponit maiorem & probat dicēs quod assuesci gaudere & tritari in eis quę sunt similia delectationibus & tristitijs moralibus, est propinquum ei quod est delectari in eis: quia illud quod est simile alicui, quasi eodem modo se videtur habere ad veritatem sicut illud: similia enim parū distare videntur: similitudo enim vnitas quędam est, talia autem accipit intellectus ut eadem frequenter: sicut dicitur secundo physicorum. Et ideo assuefieri in eis quę sunt similia alicui, est assuefieri quodam modo in illo: verbi gratia, si aliquis respiciens vel considerans imaginem formę alicuius: puta Herculis, & delectetur in ipsa secundum quod imago est forma illius, visio formę ipsius Herculis secundum seipsam de necessitate erit sibi delectabilis & magis: quoniam propter quod vnūquodque tale & illud magis: sicut dicitur primo posteriorum. Deinde cum dicit.

Contingit autem in alijs quidem sensibilibus nullam existere similitudinē morum: ut in his quę tactu vel gustu percipiuntur: in his etiā quę visu, admodum parū figurę enim sunt talia, sed ad modicum: & omnes huiusmodi sensus participat. Insuper non sunt hęc similitudines morum: sed signa magis, quę fiunt figurę & colores morum: & sunt hęc a corpore in passionibus: attamen quātū refert circa horū visionē, oportet pueros non figuras inspicere Pausonīs sed Polygnoti: & si quis alter pictor vel statuarius sit moralis.

Regreditur ad declarandum minorem: & primo tangit quod in sensibilibus secundum alios sensus: aut nullę aut modicę sunt similitudines morum. Secundo cum dicit, (At in melodijs.) declarat quod in his quę sunt secundum auditum sunt manifestę. Circa primum est intelligendum: quod in sensibilibus secundum vnūquodque sensum, sunt aliquę similitudines passionum & habituum moralium & actionum: quoniam omnia sensibilia consistunt in aliquibus proportionibus determinatis primorum suorum: quę admodum passiones & habitus & alia moralia. Adhuc etiam videmus quod ad aliquas alterationes factas ab ipsis sensibilibus secundum vnūquemque sensum mouemur ad aliquas actiones vel passiones morales bonas vel malas: quod non est nisi propter aliquam similitudinē: quare in omnibus inuenitur aliqua similitudo istorum: verū tamen non in omnibus æqualiter. cum enim omnia moralia sequantur apprehensionem aliquam secundum rationem: rationale videtur, quod sensibilia secundum illos sensus quę nos magis cognoscere faciunt secundum rationem, maiorem habeant similitudinē secundum quod hmoi ad moralia: tales autem sunt visus & auditus secundum Aristoteli lib. de sensu. Et ideo in sensibilibus secundum istos sensus magis existunt similitudines morum. in tangibilibus autem quę maxime materialia sunt & prima secundum viam generationis minime: in gustabilibus autē & odorabilibus modice propter propinquitatem eorū ad tangibilia. Adhuc autem magis manifeste inueniuntur in audibilibus quę in visibilibus: rationale enim est, quod in sensibilibus secundum illum sensum inueniantur magis manifeste: quod magis faciunt ad cognitionem secundum rationem quam per exigunt omnia moralia in actu: ad hoc autem magis facit auditus secundum accidens. Sermo enim

enim audibilis existens causa est disciplinę non secundum se sed secundum accidens. ex nominibus enim constat: nomen vero vnūquodque simbolium est sicut dicitur libro predicto de sensu. Et ideo rationabiliter in audibilibus inueniuntur magis manifestę similitudines moralium in actu quę in visibilibus. Adhuc autem audibilia fortius mouent quę visibilia & pluribus modis: visibilia enim mouent visum sola quadam alteratione tenui & quasi insensibili. Audibilia autem mouent secundum alterationem quandam & secundum motum quandam localem medię & organi. Quare manifestius excitant passiones similitudinē habentia. Hoc supposito dicit Ari. quod in sensibilibus quę sunt secundum alios sensus contingit nullam existere similitudinē morum: sicut in gustabilibus & tangibilibus. Similiter autem & odorabilibus: Dicit autem nullam: quia paucam, & manifestam: quod autem paucum & immanifestum est nihil reputatur: in visibilibus autem inuenitur aliqua sed debilis: figurę enim quę maxime cōprehenduntur ad visum maxime videntur esse tales. Sunt enim quędam acutę: quędam obtusę sicut & passiones: sed secundum modicum sunt similes: & ideo non multum mouet hęc similitudo. Et iterum omnia visum habentia habent sensum huiusmodi figurarum: & tamen non omnia attingunt ad mores: quod tamē videtur si proprie similitudinē haberent ad ipsos. Iterum figurę & colores non sunt proprie similitudines morum expressę sicut harmonię: sed magis signa quędam coincidentia cum ipsis moribus: & talia signa morum bene cōtingit accipere in passionibus sensibilibus: non solum in visibilibus, sed in odorabilibus & tangibilibus et alijs. Sed differt secundum quātitatem: quia manifestius inueniuntur in visibilibus quę in alijs: & circa horum speculationem quantum ad rectum iudicium & delectationem conuenientem oportet contemplari iuuenes intendentes considerationem istorum propter mores, non figuras & picturas Pausonīs: qui pictor erat imaginum representatiuum turpia & inhonestas: sed eas quas Polignotus: quę pingebat figuras representatiuas honestorum: et si quis alius fuerit pictor: aut sculptor figurarum representatiuarum moralium. Deinde cum dicit.

At in melodijs ipsis sunt imitatiōes morum: & hoc est manifestum: statim enim harmoniarū distincta est natura: ita ut qui audiunt aliter disponantur: nec eodem modo se habeant ad vnā quamque ipsarum: sed ad quasdam flebiliter & cōtracte magis: puta ad eam quę appellatur Lydiā mixta: Ad quasdam vero mollius secundum mentem: ceu ad illas quę sunt remissę. Ad aliā vero mediocriter & cōposite plurimum: ut videtur doricā facere omnium harmoniarum: phrygiā vero distrahit ac rapit animum, & quasi extra se ponit. Hoc enim recte dicunt qui circa huiusmodi disciplinam philosophantur. Capiunt enim verborum testimonia ex rebus ipsis.

Declarat quod in audibilibus manifeste inueniuntur similitudines morum: & hoc primo declarat in melodijs musicis. Secundo cum dicit, (Eodem modo.) declarat eodem modo se habere in rythmis. Tertio cum dicit, (Ex his igitur) infert cōclusionē principalem. In prima parte dicit: quod in ipsis melodijs musicalibus manifeste inueniuntur imitatiōes morum: & hoc manifestum est: natura enim ipsarum harmoniarum tamē differt ut audientes statim aliter & aliter disponantur secundum passiones & mores: & non eodem modo se habeant homines in audiēdo vnāquāque ipsarum: sed in audiendo quasdam efficiuntur planctui & quasi contracti per retractionē spirituum ad interiora: cuius est illa quę dicimus Lydiā mixtam. Est autem Lydiā mixta melo-

dia vel cantilena septimi toni quę propter acumen magnarū vocum, fortiter percit spiritus & retrahit ad interiora: propter quod ad cōpationē disponit, alias autem audientes: puta remissas: magis disponunt ad molliem, cuiusmodi sunt forte ea quę dicitur lydiā: quę est melodia quinti toni: & ea quę dicitur Hypolydiā: quę est sexti toni: quę propter remissionē vocum & motuum maxime per semitonia quę frequenter accipiunt manifeste videmus mouere ad molliem, alias autem audientes bene disponunt & constanter se habent in operibus. Talis autem est illa quę dicitur Doricā sola quę est cantilena primi toni, quę maxime moralis est. Alię autem sunt quę raptos faciunt: sicut ea quę dicitur Phrygiā: quę est melodia tertij toni, quę propter fortem percusionē in vocibus fortissime reuocat spiritus ab exterioribus ad interiora quod disponit ad raptum. ista enim dicunt & conuenienter illi qui circa hunc ludum musicę philosophari sunt, & accipiunt testimonia rationum suarum ex ipsis operibus. Sic igitur apparet: quod in melodijs maxime sunt similitudines morum: & quod homines ipsas disponunt ad eos: quod maxime videtur contingere propter duo, quorum alterum accidit ex parte operationis vel cōsequentię ipsam operationē animę. Sensus enim auditus in quadam media ratione consistit. Et ideo cum mouet a sono sibi proportionabili, est delectatio secundum ipsum sensum: cum etiam ratio in auditu secundum actum iudicat mediā rationem sonorum: in intelligendo est delectatio intellectualis proportionalis delectationi, quę est in operibus moralibus consistētibus in eadem proportione: delectatio autem in aliqua operatione adauget operationē illā: sicut dicitur in 1. 10. Ethic. & per cōsequens eam quę ei assimilatur. Alterum autem ex parte dispositionis materię & organi: quoniam spiritus organum est primum omnium virtutum animę & sensitiuarū & motuarū: & ideo diuersus motus spirituum vel per alterationē vel per hanc & motum localem ex quibus contingit cōtractio vel ebullitio vel expulsio diuersimode disponitur homo ad passiones vel actiones. Hoc autem modo harmonię musicę maxime possunt mouere spiritum diuersimode secundum diuersitatem earum. Deinde cum dicit.

Eodem modo sese habet circa rythmos. Alij enim morem continent grauius. Alij cōcitant: alij violentiores afferunt motus: alij liberiores.

Declarat idem de rythmis dicens, quod eodem modo se habent illa quę circa rythmos. Quidam enim ipsorum habent virtutem per quam disponunt ad morem stabilem. Alij autem per quam disponunt ad instabilem. Et iterum quidam ipsorum habent motus ad onerosa & illiberalia magis. Alij autem ad delectabilia & liberalia. Est autem rythmus numerus syllabarum determinatus in oratiōe simili sine terminatus. Deinde cum dicit.

Ex his igitur patet, quod musica potest animi morem aliquem facere.

Infert cōclusionē principalem dicens, quod ex his quę dicta sunt manifestum est, quod musica qualem quendam & bene dispositum ad morem potest facere: quare manifestum est quod vtilis est ad mores. Deinde cum dicit.

Quod si hoc potest musica: clarum est quod ad puerorum disciplinam est adhibenda: & in ea pueri sunt instituendi. Congruit autem naturę huiusmodi disciplina. Nam pueri propter ætatē nihil ferunt sponte quod non habeat in se iocunditatem. Musica vero ex his est quę sunt iocunda secundum naturam: & videtur cognatio quędam esse nobis cum harmonijs & rythmis. Quapropter multi sapientum dixere. Alij quidem animum esse harmoniā: alij vero habere harmoniā.

Concludit ex dictis iuuenes debere erudiri in ea adiun-
gendo nouam rationem ad hoc: & dicit: si musica qualē
quendam & bene dispositum ad mores nata est facere. In
eo autem quod disponit ad mores, expedit iuuenes erudi-
ri & assueferi in musica. Est etiam disciplina musicæ con-
ueniens naturæ puerorum tantillæ & paruæ existenti, p-
pter aliam rationem. Iuuenes enim non possunt sustinere
aliquid in delectabile: vel contristans propter ætatem: ha-
bent enim operationes sensuum perfectas propter vigo-
rem virtutum. Tales autē operationes consequuntur for-
tes delectationes, & ideo fortiter delectantur: nec possunt
sustinere tristitias. Harmoniæ autē musicæ sunt de natu-
ra delectabilium. Similiter autē & rythmi. Est enim quæ-
dā similitudo naturalis rythmorū ad harmonias. Vtrūq;
enim consistit in proportionibus numeralibus: & quia
harmonia est delectabilis secundum se, multi antiquorum
sapientum dixerunt. Alij animam esse idem harmoni-
am, alij autem habere harmoniam sicut Plato & sequē-
tes ipsum: dicentes animam esse numerum seipsum mo-
uentem. Deinde cum dicit.

Vtrum autem addiscere eos oportet cantan-
do: & manibus agendo: vel non: quemadmodū
prius dubitatum est, nunc erit dicendum.

Inquiri vtrum oporteat participare musicam quantū
ad actum vtriusq; partis eius: cantatiue, s. & instrumenta-
lis. Et primo manifestat qd sic. Secūdo cum dicit. (Quid
autem deceat vel non deceat &c.) declarat qd differenter
oportet se habere quantum ad hoc secundum diuersas æta-
tes. Circa primū primo præmittit dubitationē: dicens qd
post ea quæ dicta sunt est considerandum: vtrum oppor-
tunum sit ad bonam dispositionem ciuium eosdem addi-
scere musicam & exercitari in ea quantum ad vtendum
actu, i. cantando & manu operando: hoc est tangendo or-
gana: aut non, secundum quod propositum fuit prius.
Deinde cum dicit.

Non est obscurum interesse multum ad hoc,
vt efficiamur aliquales: si quis operū ipse sit par-
ticeps. Nempe impossibile est: vel certe admo-
dum difficile: vt qui opera ipsa nō tractat: perite
valeat iudicare.

Dissoluit eam: ostendens qd expedit cōmunicare musi-
cam secundum vtrūq; modum per duas rationes. Quarū
secundam tangit cum dicit. (Et simul &c.) Primo igitur
dicit: quod manifestum est quod cōmunicare actibus
musicalibus magnam differentiā secundum præeminen-
tiam habet ad faciendum iuuenes quales quosdam & be-
ne dispositos. Studiofum enim iudiciū de moralibus vel
de eorum similibus multum valet ad bene disponendum
eos ad mores: sicut dictum est prius. Sed ex hoc: qd aliquis
cōmunicat operibus musicæ studiosius iudicat de eis quæ
sunt similia moribus. Vnum enim de numero impossi-
bilibus est: aut valde difficillimum est illos iudicare de agibi-
libus bene, qui non cōmunicauerunt operationibus. Stu-
diosum enim iudiciū est per facilem & delectabilem re-
ductionem in principia prima. Facilis autem & delecta-
bilis reductio in principia non est nisi per habitum incli-
nantem ad modum naturæ: qui generatur in nobis ex fre-
quenti operatione. Et iterum ad rectitudinem iudicij exi-
gitur certitudo quæ maxime videt in agibilibus causari
ex operibus. Opportunū est igitur participare musicam
quantum ad actus & operationes. Deinde cum dicit.

Et simul opus est, vt pueri habeant exercita-
tionem aliquam. Et Architæ tabella recte reper-
ta est: quæ pueris dant: vt in ea occupati, illa quæ
sunt domi non frangant. Nescit enim pueritia
quiescere. Hic est ergo infantibus conueniens

E ludus. Disciplina vero maioribus tanquā tabel-
la quædam. Quod igitur docendū sint musicam
ita, vt in opere ipso versentur, ex his patet.

Ponit secundam rationem: dicens, qd simul cū eo quod
dictum est qd oportet pueros mobiles existentes habere
aliquid circa qd occupentur. Et ideo conuenienter intro-
ductum est instrumentum quod dicitur Architæ tabella
ita dictum ab inuentore Archita quem attribuūt pueris
vt circa istam occupati nō destruant aliquid eorum quæ
in domo sunt. Iuuenes enim propter multitudinem mo-
tuum in eis existentium, propter gratiam quiescere nō pos-
sunt. Et propter hoc ludus illius tabellæ cōueniens est eis
saltem ad occupationem. Disciplina autem, i. rectus vsus
ipsius referuanda est magis prouectis secundum ætatem
qui magis discernere possunt quid est secundum artem &
quid nō. Quod igitur expedit iuuenes erudiri in musica p-
cōicationem operū manifestū est. Deinde cum dicit.

F Quid autem deceat vel non deceat secundū
ætates, non difficile est determinare: ac respon-
dere vituperatoribus, vile huiusmodi exercitiū
esse dicentibus.

Declarat qd differenter oportet se habere in hoc scdm
ætates diuersas: simul cū hoc remouēdo quandā increpa-
tionē adductam in contrarium prius. Et primo præmittit
intentū suum. Secūdo cum dicit. (Primum igitur &c.)
prosequitur. In prima parte dicit qd in vsu musicæ quid sit
decens & nō decens secundū ætates diuersas: puta iuuen-
tutis & senectutis nō est difficile sapientem determinare:
nec etiam soluere rationem opinantium exercitiū in mu-
sica inutile & sordidum esse. Deinde cum dicit.

G Primum igitur cum iudicandi causa sint hæc
opera perdiscenda, oportet in pueritia illis ope-
ram dare. In maiori vero ætate exercitationem
eorum dimittere, tantūmodo aut iudicare posse
per disciplinam adeptam: ac letari recte.

Prosequit: & primo primū. Secūdo secundū: cū dicit.
(Vituperatoribus autem &c.) primo igitur dicit qd exer-
citiū in his quæ secundū musicam non equaliter cōpe-
tit. nec eodē modo secundum oēm gratiam. Primo enim
hoc manifestū est, qd operibus musicæ cantatiuæ, s. & in-
strumentalis oportet participare, ppter rectitudinē & cer-
titudinem iudicij: quod fm se bonum & delectabile est:
sicut quædam pfectio intellectus & in ordine ad mores:
sicut dictum est prius. Iuniores autem rectitudinem iudi-
cij simpliciter habere non possunt propter motum mul-
tum existentem in eis: & propter inexperientiā. Possunt
tamen multum laborare. Seniores autem e contrario mi-
nus laborare possunt. Rectius aut iudicare propter quieti-
tationem & experientiam. Et propter hoc opportunum
est iuuenes participare musicam vtendo operibus, & can-
tando & instrumenta tangendo. Seniores existētes opera
ipsa dimittere, ppter debilitatem. Audiendo autem bene
posse iudicare rōnes harmoniæ, ppter virtutē & pfectio-
nē intellectus & delectari recte consequēter ppter hoc qd
eruditi sunt prius in his in iuuentute. Deinde cū dicit.

H Vituperatoribus aut qui aiunt sordidos ac vi-
les musicam facere, nō difficile est respondere, si
cōsideremus quousq; illi opera dāda sit, ab his,
qd virtutē ciuilem erudiuntur: & quæ melodiæ, q
rythmi sint addiscēdi. & pterea quibus instrumē-
tis percipiāt. Nā in eo qd plurimū refert, consi-
stiq; in his, obiectiōis solutio: nihil, n. vetat mo-
dos quosdā musicæ illud quod aiunt efficere.

Intendit

Intendit remouere increpationem quorundam volen-
tium excludere musicam à iuuenibus. Et primo tūgit ex
quibus contingit eam remoueri. Secūdo cum dicit. (Cla-
rum est &c.) declarat quæ & qualia oportet ista. Primo
igitur dicit qd non est difficile dissoluere increpationem p-
quam quidam increpant musicam & vsus ipsius. Illud
enim rationabiliter increpandum videtur, qd iuuenes vi-
les facit & male dispositos secundum intellectum: hoc aut
facit musica & vsus ipsius: vt dicunt. Quædam enim me-
lodiæ ad molliciem disponunt: quædam aut ad iram: quæ-
dam ad alia quæ distrahunt ab operibus secundum ratio-
nem: & ideo rationabiliter increpanda est. Non est inquit
difficile soluere ipsam considerando vsq; ad quantū oportet
cōmunicare musicam eis qui intendūt ordinare actio-
nes puerorum ad bonum ciuile: non enim quātumcūq;
cōmunicandum est eis: sed in quantum vtilis est ad temp.
& considerando qualibus melodijs & qualibus rythmis
cōmunicandum est. Adhuc etiā in qualibus organis eru-
diendum & exercitandum. In istis enim est differentia
quædam ad propositum: & in ipsis est solutio increpationi-
s propositæ. Nihil enim prohibet: immo manifestum
est melodias & rythmos & organa aliqua male dispone-
re iuuenes secundum intellectum & viles facere. Alia au-
tem bene disponere ad intellectū & mores. Et ideo expe-
dit considerare quibus organis melodijs & rythmis vtē-
dum est ad bonum intellectus & mores: & quibus nō. Et
per hoc tollit prædicta increpatione. Deinde cum dicit.

Clarum est igitur oportere disciplinam eius:
neq; impedimentum afferre cæteris operati-
onibus, neq; corpus efficere inutile ad bellicas ciui-
lesq; exercitationes. Ad vsus quidem iam: ad di-
sciplinas vero postea. Erit autem hoc si, neq; hic
in illis laborabunt quæ ad certamen artificij per-
tinent: neq; circa admirabilia quædam, & super-
flua quæ in certamina prius: & de certaminibus
in doctrinam venere. sed eo vsq; vt gaudere va-
leant probabilibus melodijs, & rythmis, & non
cōmuni sensu musicæ solum, vt animalia quæ-
dam, & turba seniorum, ac puerorum.

Declarat quæ & qualia oportet esse musicalia quibus
vtendum ad bonū intellectus & mores. Et primo in vni-
uersali. Secūdo cum dicit. (Patet etiam &c.) in particu-
lari. In prima parte ipse dicit: qd manifestum est qd eru-
ditionem & vsus ipsius musicæ oportet esse tantum & ta-
lem: & per talia vt non impediant hominem, ad actiones
ciuiles futuras: neq; faciant corpus ipsius male dispositū
ad opationes itellectus & inutile ad bellicas opportunita-
tes & ciuilia exercitia propter debilitatem ad exerci-
tium quidem & paulatinam assuefactionem nunc: ad eru-
ditionem aut prædictas posterius. Omnia, n. quæ circa iu-
niores sunt oportet cōmensurari & determinari fm hoc
qd vtilia sunt ad finem reip. quod est bonum perfectum
fm intellectum. Contingit aut bene se habere iuuenes cir-
ca eruditionem in musicalibus, si illi qui incipiunt ire ad
agones non elaborauerint in cognitis organis laboriosis
& grauantibus corpus ad motum labore imoderato gra-
uante corpus & virtutē eorum: nec et exerceant se in mi-
rabilibus & superfluis operibus qui nunc deduxerunt ad
ludum agonasticū: & ex eo deuenerunt ad eruditionem
volentes iuuenes erudiri in eis: sed magis si exercitentur
in facilioribus & moderatis laboribus: cantibus: & orga-
nis musicalibus vsq; ad hoc qd possint delectari recte in
harmonia musica & rythmis considerantes: & non solū
in cōmuni musica in qua oēs sensum habentes delectant:
sicut quædam animalia bruta & multitudo puerorum: &
etiam viliū hoium siue feruiliū. Deinde cum dicit.

A Patet etiā ex his quibus instrumentis sit vtē-
dum: neq; enim tibiæ sunt in disciplina recipien-
dæ: nec aliud artificiosum instrumentum: vt cy-
thara: & siqd aliud tale. Sed quæcūq; faciūt audi-
tores bonos vel musicæ disciplinæ: vel alterius.

Declarat in speciali quæ & qualia oportet esse musica-
lia, & in quibus exercitandum est ad mores. Et primo de-
clarat quæ & qualia oportet esse organa in quibus exerci-
tandum est. Secūdo cum dicit. (Considerandum est &c.)
quibus, & qualibus melodijs & rythmis vtēdum est ma-
gis ad mores. Circa primum primo ostendit ex præceden-
tibus in quibus organis exercitandum est vel non exerci-
tandum. Secūdo cum dicit. (Insuper tibia &c.) manife-
stat hoc per rationem. In prima parte dicit quoniam nō
est vtendum organis in quibus mouendis grauat corpus
immoderate: & quæ immoderate per sonum eorum exci-
tant spiritus: sed magis moderatis. Manifestū est ex hoc
qualibus organis vtendum ad mores: & qualibus non.
Non enim vtēdum est ad disciplinam fistulis. Fistula aut
est organum vniuersaliter qd sonat per expulsionem spiri-
tus. Et est intelligendum dictum Aristotelis vt videtur
de fistulis illis quæ exufflatione multi spiritus indigent
ad hoc vt reddant sonum: & immoderatum sonum faci-
ant: sicut tibiæ & musæ quædam. Tales enim propter
multam exufflationem spiritus grauant corpus, & pro-
pter magnitudinem soni nimis excitant spiritus. Nec
etiam vtendum est organis quæ propter magnitudinem
& confusionem soni confundūt spiritus: sicut cythara &
si quid alterum tale est: sed illis magis vtendum est quæ
bene disponunt auditores secundum corpus & secundum
animam ad mores aut ad ludos mulicos: aut alios qui eis
proportionantur. Deinde cum dicit.

C Insuper tibia non est morale, sed potius susci-
tatiuum & concitatiuum. Itaq; ad huius tēpora
est vtendum illa in quibus spectacula magis, pu-
rificationem patiuntur, qd disciplinam.

Probat hoc per rationem. Et primo de fistula. Secūdo
cum dicit. (Quoniam autē organorum &c.) de organis.
Circa primum primo probat qd ad aliud vtendum est fi-
stula. Secūdo cum dicit. (Adiungamus &c.) quod non
ad disciplinā. In prima igitur parte dicit qd præter ea quæ
dicta sunt manifestum est qd fistula non est organum di-
sponens ad mores: sed magis propter magnitudinem &
multitudinem soni est excitatiuum iræ: propter fortem
motum spirituum. Et ideo magis vtendum est ipsa in ta-
libus temporibus in quibus exercitiū est in ea propter
purificationem, id est dispositionem ad iram & audaciā:
puta in bellis & insultibus, qd eruditionem vel dispositio-
nem ad mores: sicut nunc videmus vti eadem in bellicis:
& ad illud quod dictum est: & ad terrorem aduersario-
rum. Deinde cum dicit.

D Adiungamus autem & illud quod contra-
rium disciplinæ efficit, impediēs ratione vti per
tiliarum sonum. Quapropter bene reprobaue-
runt illarū vsus antiqui: licet prius vli fuissent.
Studiosiores enim facti propter diuitias & ani-
mosiores ad virtutē post victoriam contra Me-
dos habitam: ac ex rebus gestis magnum de se
opinantes disciplinam omnem arripuerunt: nō
iudicantes, sed experientes. Quapropter tibia-
rum quoq; vsus tunc receptus est. Nam & apud
Lacedæmonios quidā qui ludos exhibebat, ipse
met tibijs modos fecit: & Athenis eousq; in con-
suetudinē venit, vt fere ingenui oēs addiscerēt.

Tho. sup Poli.

r iij Quod

Quod patet ex tabula à Thrasippo posita, cum ludos pro tribu sua dedit. Postea vero i defuetu dinē abiit, & improbari cepta est. Cum iam melius per experientiam iudicare possent, quid ad virtutem pertineret, & quid non. Eodemq; modo permulta instrumentorū antiquorū improbata sunt: veluti pectades, & barbati: & quæ ad voluptatem audientium intendebant, heptagona & trigona & sambucæ: & cuncta quæ indigent perita manuum gestulatione.

Probat q; non est vtendum ea ad disciplinam. Et primo per rationem. Secundo cum dicit. (Rationabiliter &c.) per dictum fabulare. In prima parte dicit q; in his quæ dicta sunt adiungendum est q; ex vsu fistulæ accidit contrarium disciplinæ: puta in disciplina: quia contingit fistulationem prohibere vsu rationis rectum: propter q; ratio nabiliter antiqui virtutem eius considerantes, prohibuerunt vsu ipsius à iuuenibus & liberis bene dispositis secundum intellectum: quāvis primo vsi fuissent ipsa: cum enim primo inceperunt vacare studio & disciplinæ propter abundantiam necessariorum ad vitam & magnanimores existentes ad virtutem: hoc est ad fortitudinem prius: postea in operationibus facti prudentiores, sequebantur eruditionem in doctrina quacūq; non discernentes quæ esset utilis & quæ non. Et superinquirentes quacūq; propter quod adduxerunt fistulationem ad eruditionem volentes in ea erudiri: quoniam in Lacedæmonia primo quidem choreator in chorea fistulauit: & dehinc deuenit Athenas propter quod plurimi liberorum Athenensium voluerunt participare ipsa propter nouitatem ipsius secundum consuetudinem eorum. Et hoc manifestum est ex titulo quem Thrasippus statuit qui bene duxerit chorum. Non autem ponit titulum: forte autem potuit esse. Hic iacet fistulator optimus: vel aliquid tale aliter: posterius autem quando melius potuerunt iudicare propter experientiam longam quid utile vel inutile esset ad virtutem: considerantes q; non disponit ad eā: sed magis ad contrarium reprobauerunt ipsam, prohibentes eruditionem & vsu ipsius à iuuenibus. Similiter autem & multa alia organorum antiquorum similia fistulis quantum ad hoc: sicut pectades & barbati, quod nos dicimus musam & alia: quæ & si faciant ad delectationem vtentium, tamē nihil disponunt ad mores: sicut heptagona, i. instrumentum septem angulorum: vel septem chordarū: & trigona, i. trium angulorum vel chordarum, & sambuca ex duabus longis chordis. Forte & omnia quæ indigent manuali scientia multa prohibētes ex hoc cōsiderationē intellectus. Huiusmodi autē organa cōiter non sunt nota nobis: aut non sub istis nominibus. Deinde cum dicit.

Rationabiliter quoq; illud se habet quod antiqui de tibijs fabulantur. Aiunt enim Mineruā repertricē tibias abieciisse ob deformitatē oris. Atqui nō male se habet dicere fecisse hoc Deā, deformitate oris infensam. Sed tamē multo magis ob id, quia nihil confert tibijs vsus ad intelligentiam, & mentem: cum scientia & ars Mineruæ sit attributa.

Hoc idem manifestat per dictum fabulare dicēs, quod propter hoc ratiōabiliter dictum est, q; de quibusdā alijs in fabula dictum est ab antiquis, q; cum Pallas inuenisset fistulas & considerasset eas & vsu earum: abiecit eas. Nec est malum dicere propter quid: quia, s. cōtristata est propter hoc, q; in vsu ipsarum deonestabat facies. Oportet enim fauces inflari ad retentionem spiritus exsufflandi ad motum ipsarum, q; deformat faciē. Et multitudo

spiritus exsufflantis debilitat corpus. Nec solum propter hoc: sed magis verisimile est: quia eruditio & vsus fistulationis ad perfectionem intellectus nihil facit. Palladem autem dicimus Deam sciētiae & artis. Sic igitur Pallas, i. ratio recta & ars recte diiudicans reprobatur vsu fistulæ: quia inutile ad corpus: tum quia deformat, tum quia debilitat, & quia nō disponit ad perfectionem intellectus: sed ad contrarium magis: quia nimis commouet & confundit spiritus. Deinde cum dicit.

Cum verō instrumentorum, & operis improbauerimus artificiosam disciplinam. Artificiosam verō illam posuimus quæ versatur in certaminibus. In illis enim qui agit, non propriæ virtutis gratia agit: sed vt audietes delectet: & onerosa quidem delectatione. Quapropter non ingenui hoīs cēsemus esse huiuscemodi opus: sed per viles ac sordidos contingit illud fieri. Nam finis cuius gratia faciunt, improbus est, cum spectator onerosus existēs, modo hoc, modo illud exigere consuevit: itavt artifices quoq; placere studentes illiusmodi efficiantur: & corpora similiter propter motus.

Probat ludum artificiosum non valere ad mores dicēs q; iuste reprobamus ludū artificiosum organorū & operationis. Ludū autē artificiosum hunc dicimus ludū qui fit in agonibus vel Theatris ad excitandū homines ad fortiter agonizandum vel delectandum solum. In isto enim ludo operans non operatur propter exercitium ad virtutem in seipso: sed ad excitandum audientes & gratia delectationis eorum non cuiuscūq; sed onerosæ & seruilis. Et quia operatio & delectatio liberorum non sunt tales: nō iudicamus talem ludum esse ludum liberorum: sed seruorum: & quæ facit viles & depressos secundum intellectū. Finis enim ad quem faciunt istos ludos et intentio, nō est bonus secundum seipsum. Intendunt enim ad delectationem audientium tantum: aut lucrum proprium. Operationes, n. istius ludi onerosi existentes, consueuerunt mutare musicā modo ludentes vel cantantes vno modo, nūc vero alio secundum diuersitatem audientium, & finis intenti ad quem intendunt eos deducere: propter quod artifices, i. auctores ludi facti: secundum artem qui cogit aut ad ludum ipsum, facit quales quosdam idest dispositos secundum passiones animæ secundum modum dictum prius: & etiam secundum corpus propter motus & gestus quos exercet in ludendo, non autem bene disponit ad mores: nisi forte secundum accidens.

LECTIO TERTIA.

Quid ex musica ediscendum sit, & quo pacto ea vtendum.

Considerandum est autem vtum omnibus vtendum sit Harmonijs: & oibus rythmis, An distinguendum. Deinde vtum illis qui eruditionis causa laborant, eandem distinctionem tribuamus: An tertium quiddam aliud.

Postquam philosophus ostendit quibus organis vtendum: & non vtendum ad mores, transit nunc ad considerandum quibus & qualibus melodijs: & rythmis sit vtendum & simpliciter & ad eruditionem, i. disciplinam. Et circa hoc primo premitit intentum suum. Secundo cum dicit. (Cum illa probeat &c.) psequitur. Adhuc in prima parte primo proponit intentum suum principale. Secundo cum dicit. (Quoniam videmus musicam &c.) tangit quid considerandum est ad declarationem intenti principalis. Tertio cum dicit. (Putans igitur &c.) tangit quæ de predictis supponenda sunt ab alijs. Dicit igitur primo q; post predicta

predicta cōsiderandū est circa naturā: et vsu harmoniarū & rythmorū, & simpliciter & in ordine ad eruditionē, i. disciplinam: Simpliciter quidē, vtum omnibus harmonijs & rythmis vtendum sit in ciuitate: aut oportet diuidere ipsas & dicere, q; quibusdam vtendum est: quibusdam autem non. Deinde per comparisonem ad eruditionem: vtum, s. his quæ laborant ad ipsam vtendum sit omnibus ad eam. Aut etiam vtum sit ponenda eadem determinatio in ipsis p cōparationē ad disciplinā, quæ & simpliciter: aut aliqua alia diuersa. Deinde cum dicit.

Quoniam videmus musicam esse per melodiam & rythmos, horum vtrunq; latere non debet: quam vim habeat ad doctrinam, Et vtum præferenda sit ea pars quæ in melodijs consistit: an ea quæ in rythmis.

Tangit quæ cōsideranda sunt ad declarationem dictorum. Dicens, quoniam ad sensum videmus musicā distincti per melodiam in cantu vel organo & per rythmos: oportet considerare ad euentiam propositi, quam potētiam & virtutem habeat vnaqueq; istarum ad disciplinā & mores. Illis enim quæ habent virtutem conueniētem ad ipsa, vtendum est ad ea: alijs autem nō. Adhuc autem vtum magis eligenda sit ad mores & eruditionem musica bene melodizata: aut ea quæ bene rhythimizata est. Deinde cum dicit.

Putantes igitur multa de his esse dicta recte à musicis quibusdam, qui nunc sunt: & à philosophis qui peritiam habent huius discipline: discursionem & examē singularum partium illis dimittemus: qui perquirere volent. Nos autem solummodo in genere de ipsis dicamus.

Quæ de istis supponenda sunt ab alijs. Dicens, q; nos opinantes q; multi modernorum considerantium in musica, & alijs ex philosophis antiqui qui perfecti fuerunt bene se habentes in hac disciplina ex parte, i. participari, musica considerationem specialem circa singula predictorum omittimus requirendum ab eis: vel à scriptis ipsorum. Nunc vero in vniuersali dicemus de ipsis secundum q; ad propositum facit, diuidentes legaliter modos ipsius musicæ, declarantes quibus vtendū est ad mores vel simpliciter ad quamcūq;. Deinde cum dicit.

Cum illa probetur à nobis melodiarum diuisio, quam faciūt quidam philosophi: q; aliæ sunt morales: aliæ effectiue: aliæ abstractiue: ponentes naturam earum ad singula istorum propriā. Dicimus autē non vnus utilitatis gratia oportere musica vti: sed multarum. Nam & doctrinæ gratia, & purificatiōis. Quid autem purificationem intelligamus nunc simpliciter. Alias vero diligētius in his quæ de poetis scribimus, dicē.

Prosequitur. Et circa hoc duo facit. Primo enim præmittit quasdam diuisiones. Secundo cum dicit. (Tertio gratia &c.) cōcludit quibus & qualibus harmonijs vtendum est. Primo igitur dicit quoniam diuisionem melodiarum musicalium approbamus rationabiliter secundum quam quidem approbati in philosophia diuidunt eas, dicentes, alias illarum esse morales seu disponentes ad mores: alias autem practicas, i. passionum iræ & mansuetudinis factiuas: alias autem raptus factiuas, quæ faciūt audientem quasi immobilem & non sentientem, exterius assignantes melodiam & harmoniam determinatam ad vnumquemq; ipsorum naturaliter. Phrygiam dicunt raptus factiuam. Lydiam mixtam autem disponentem ad plautum & cōpasionem, Doricam autē ad mores: sicut

dictum est prius. Dicimus q; musica non est simpliciter querenda gratia alicuius utilitatis vnus: nec vtendum est ipsa propter vnum solum: sed gratia pluriū. Etenim vtendum est eadem causa ludi & purificationis. Quid autem dicimus purificationem, nunc quidem simpliciter supponatur. In poetica autem magis manifeste dicitur de ea. Videtur autem esse purificatio corruptio alicuius passionis vitiuæ inexistens. Et quia corruptio vnus est per generationem alterius, ideo est corruptio vnus passionis: vel per generationem contrariæ: sicut iræ corruptio per generationem mansuetudinis. Tertio autem utilis ad delectationem est seu delectationem intellectualem & mores sicut dictum est prius. Deinde cum dicit.

Tertio gratia degendi ocij quietisq; causa, & remissionis curarum, patet omnibus harmonijs esse vtendum: sed nō eodem modo. Verum ad doctrinam quidem moralibus est vtendum maxime: ad auditionem vero alio pulsante effectiuis & abstractiuis.

Concludit ex predictis quibus harmonijs vtendum est: et qualibus. Et primo facit in vniuersali. Secundo cū dicit. (Sed cum &c.) Ostendit quibus in speciali vtendum est. Circa primum primo facit quod dictum est. Secundo cū dicit. (Nam affectio &c.) probat quoddam suppositum. Dicit igitur primo q; ex his quæ dicta sunt prius manifestum est q; ad remissionem laboris & ad requiem distentionis hoc est operis vnus distenti vtendum est vniuersaliter omnibus harmonijs musicis quātum ad bene dispositos natura. Omnes enim harmoniæ musicæ quæ in media quadam ratione consistunt quantum ad sensum qui similiter in quadam media ratione consistit, videtur delectationem inducere in habentibus sensus bene dispositos natura: quod dico propter eos qui indispolti sunt secundum sensum vel animam, qui in harmonijs bene proportionatis contristantur propter contrarietate. In proportionatis autem & distortis delectantur propter similitudinem: vt consequenter dicitur. Sed ad disciplinā & mores vtendum est maxime moralibus, i. disponentibus ad mores secundum auditum eorum qui manu vel corpore: vel etiam anima laborant in aliqua passione. Practicis & raptiuis hoc est deducuntur ab aliqua passione ad contrarium vel ad medium. Deinde cum dicit.

Nam affectio illa quæ cōtingit circa animos quorundam vehementer in cunctis existit. Distert autem secundum magis & minus: ceu commiseratio & moetus. Et pterea abstractio animi Nā per hunc motū deuoti & supplices quidam fiunt. Videmus autem & sacris melodijs ita affici, quando vtuntur expiantibus animam carminibus, quasi medicina fretos: et purificatiōe hoc idem euenire necessarium est his qui cōmiseratione: & qui moetu: & qui alijs affectibus detinētur: et alijs quatenus cuiq; talia cōtingant: fieriq; in omnibus purificationem quandam & alleuationem cum voluptate. Similiter autem carmina purificatiua lætitiā afferunt innocuam hominibus. Quapropter talibus harmonijs & talibus carminibus spectandi sunt hi qui theatralē musicam tractant certatores.

Probat quoddam suppositum. Supposuit enim q; sunt harmoniæ quædam purificatiuæ à passionibus nociuis quibusdam per generationem oppositarum vel mediarum. Hoc autem intendit manifestare hic per illud: quod apparet ad sensum. Et est intelligendum q; passio animæ

secundum q̄ hic loquitur est motus partis animæ appetitiuæ sub phantasia boni vel mali. Et ideo sequit̄ apprehensionē boni conuenientis vel mali discōuenientis: & si sequat̄ apprehensionē boni cōuenientis cum delectatione est secundum q̄ huiusmodi. Si autē apprehensionem mali discōuenientis cum tristitia: & quia pars aī appetitiua est virtus quædā in corpore & organo: ideo sequit̄ in esse & opatiōe sua dispōnē materię & corporis, & ideo h̄mōi passiōes ipsius aliquā dispōnē qualitātū primarę sequunt̄ sicut audaciam abundantia caliditatis circa cor. Timor autem in frigidationem quandam. Ira autem accensionē sanguinis vel spiritus. Et quia huiusmodi dispositio qualitatum in omnibus hominibus est in quātum omnes cōpositi sunt ex ipsis sicut ex materia: sed tamē magis & minus secundum q̄ quidam magis calidi: quidam minus: & secundum q̄ quidam magis frigidi q̄dam autem minus sunt: p̄pter hoc oēs h̄mōi passiōes quādā aptitudine et virtute sunt in omnibus. Sed in quibusdam magis secundum actum & intensē. In quibusdam autem magis secundum potentiam & remissē. Et ideo dicit q̄ bene dictum est q̄ Harmoniæ quædam sunt factiue passiōum: quoniam passiōes quæ sunt in animalibus quorundam secundum excellentiam quandam secundū q̄ quidam sunt excellenter audaces: quidam excellenter timidi: & sic de alijs existunt vniuersaliter in omnibus virtute sicut calidum & frigidum: & humidum & siccum: quę sunt principia istorum secundum magis & minus secundum q̄ magis vel minus dominantur qualitates quæ disponunt ad eas: sicut misericordia timor & raptus qui est immobilitas sensuum & partium exteriorum propter reuocationē caloris & spiritus ad interiora. Sunt enim aliqui qui a passione huiusmodi detinentur. Videmus enim ad sensum q̄ quādo aliqui vsi fuerunt melodijs quibusdam quibus antiqui solent vti in veneratione Deorum quod restituitur & fiunt de irascentibus mansueti quasi sortiti medici nam quandam & purificationem a passione nocua: & præter naturam. Idem autem hoc contingit existentibus in passione misericordiæ & timiditatis: & vniuersaliter in quacūq̄ alia passione quantumcūq̄ adiacet vnicuiq̄: & omnibus insit quædam alleuatio & purificatio passionis propter delectationem factam ex melodia disponente ad contrarium. Eodem autem modo huiusmodi melodiæ purificatiue faciunt regionem innocuam hominibus in quantum passiōes reprimunt, propter quas sibi iniuriam iniuriabantur. Et est intelligendum q̄ omnes huiusmodi passiōes in aliqua proportione calidi & frigidi & aliarum qualitatū primarum consistunt dispositiue & materialiter: quāuis alterius istarum sit a dominio & oēs cum delectatione quadam vel tristitia existunt: vel cum vtroq̄: quāuis cum altero magis: quę enim causantur ex phantasia boni conuenientis secundum q̄ huiusmodi cū delectatione sunt, quæ autem ex phantasia mali discōuenientis cum tristitia. Harmoniæ autem musicæ similiter in quadam media ratione sonorum existunt, quæ similes sunt aliquando proportioni in qua consistit passio aliqua aliquando autem dissimiles. Declaratur autem quilibet in eo quod conueniens, & proportionale est ei secundum naturam: tristitiam autem per contrarium, propter quod existens in passione aliqua siue cum delectatione siue contra, audiēs melodiā in consimili proportione magis intenditur in eadem passione: audiēs autem melodiā in contraria proportione existentem remittitur quasi per contrarium: sicut si aliquis sit in passione iræ quę est cum tristitia & accensione quadam audiat melodiā in contraria proportione causantem delectationem & remittentem calidum sedabitur ab ira. Similiter autem & in alijs passiōibus se habet, & propter hoc tractantes musicam vti debent melodijs & harmonijs talibus contrarijs ad sedandum excessus passiōum. Deinde cum dicit,

Sed cum spectator sit duplex: alter ingenuus

E & doctus, alter vilis & indoctus ex opificibus turbac̄ vrbana. His quoq̄ accōmodanda sunt certamina & specula ad cessationem, & quietem: vt enim illorum animæ distortę sunt a naturali habitudine: sic harmoniarum & melodiæ distorsiones sunt quædam illæ quæ sunt vehementes & infractæ. Delectat vero singulos id quod suæ naturæ sit aptum: quamobrem licet in theatro, vt ad huiusmodi spectatorem tali genere vtantur musicę.

In speciali declarat quibus & qualibus melodijs vtendum est: & primo quibus & qualibus vtendum est ad quietem indisciplinatorum & vilium. Secundo cum dicit, (Ad doctrinam.) Quibus vtendum est ad disciplinam liberorum & disciplinatorum magis. In prima parte dicit q̄ spectator .i. auditor harmoniæ musicalis duplex est. Vnus quidem liber id est bene dispositus ad opera intellectus & bene disciplinatus. Alter autem seruus & onerosus cōpositus ex vilibus & mercenarijs & alijs huiusmodi indoctis onerosis & seruilibus assignandi sunt agones & speculationes conuenientes eis ad quietem & delectationem. Laborantes enim istis indigent quandoq̄. Sicut autem ipsi secundum animam male dispositi sunt: & distorti ab illo habitu qui est secundum naturam: ita sunt quædam harmoniæ rigidæ valde & distortę a media ratione: omnibus autem delectabile est id quod conueniēs est eis secundum naturalem inclinationem eorum: quia delectatio est operatio connaturalis habitus non impedita sicut dicitur. 7. Ethi. Et ideo agonizantibus & operantibus in musicalibus concedendum est q̄ possint vti aliquo tali genere musicę: rigido. f. & distorto ad talem spectatorem vilem & indispositum: vt ipso delectatus quiescat secundum q̄ dicimus cōmuniter q̄ plus valet ruralis fistula q̄ aliquod nobilius instrumentum: intelligendum est q̄ anima potest considerari secundum seipsam, vt est forma quædam specifica hominis, vel secundum dispositionem materię in hoc indiuiduo: vel in illo si consideretur secundum naturam propriam: sic nulla inclinatio ad imperfectionem: nec etiam imperfectio inuenitur in ea: immo quantum in se est perfecta est vniuersaliter: quantum est ex inclinatione eius: tale enim est vnumquodq̄ secundum naturam quale est generatione perfecta: sicut dicitur in primo huius. Et sic anima cuiuscunq̄ hominis non inuenitur distorta a naturali habitu: & secundum q̄ huiusmodi quilibet liber est. Si autem consideretur secundum dispositionem materię in hoc indiuiduo & in illo: quia inueniuntur quædam dispositiones quæ non disponunt eam ad illud ad quod inclinatur secundum naturam suam: sed quædam ad contrariū magis: sic anima vel homo secundum eam distortus est a perfectione ad quam inclinatur secundum naturam. Deinde cum dicit,

Ad doctrinam vero moralibus melodijs est vtendum, & talibus harmonijs qualis est Dorica: vt supra diximus: recipienda est & alia quæcūq̄ nobis suadēt, qui in philosophia musicæ versantur.

Declarat quibus moralibus vtendum est ad disciplinā: & primo facit hoc. Secundo cum dicit. (Sed duo.) Declarat q̄ omnes & omni quæ non debent vti illis: sed cum determinatione. Circa primum primo facit quod dictum est. Secundo cum dicit. (Socrates autē.) reprobatur opinio Platonis circa quoddam dictum. Tertio cum dicit. (Doricam autem.) regreditur ad declarandum quoddam suppositum. In prima parte dicit q̄ ad disciplinam quæ delectabilis est sicut ludus vtendum est moralibus melo-

dijis

dijis & harmonijs disponentibus ad hanc. Talis autem est illa quæ vocat̄ Dorica: sicut diximus prius & apparebit consequenter: ergo ad disciplinam vtendum est ea & adiungendum est ei aliquas si quas approbauerint sicut conuenientes ad hoc qui exercitati sunt in philosophico exercitio & disciplina musicali. Deinde cum dicit,

Socrates vero in libris de rep. nō recte Phrygiam tantūmodo adiungit ad Doricam: licet improbans tibiā ex instrumentis: habet enim eandem vim Phrygia in harmonijs, quam habet tibiā in instrumentis: ambæ enim concitant animos, & in affectus impellunt.

Reprobat opinionē Platonis circa prædicta: & primo facit hoc. Secundo cum dicit. (Ostendit hoc.) declarat quoddā suppositum. In prima parte dicit q̄ Socrates in rep. sua. i. Plato introducens Socratem loquentem non conuenienter dicit solam Phrygiam melodiā cum ea quam dicimus Doricam debere recipi in ciuitate ad disciplinam & mores iuuenum: simul cum hoc reprobandam fistulam inter organa tanq̄ non conuenientem ad ea. illā enim eandem naturam & virtutem quā habet fistula inter organa habet melodia Phrygia inter harmonias: ambo enim prouocāt iram, & sunt illatiua passiōis ad quā disponit calidum propter fortitudinem motus & percussionis: ratione quorū habent excitare caliditatem in spiritibus. Si ergo fistula reprobanda est sicut inepta ad disciplinam & mores, eadem ratione & melodia Phrygia: & si ista utilis est eadē ratione & illa. Deinde cum dicit,

Ostendit hoc poësis: tota enim bacchatio & tota huiusmodi concitatio maxime omnium in instrumentorum per tibiā fit. Harmonia vero Phrygia maxime hunc modum habet: ceu Dithyrambus manifeste videtur esse Phrygius: cuius quidē rei plura afferunt argumenta qui circa huius rerum intelligentiam vacant. Et inter cætera illud, quod Philoxenus aggressus Dorice facere Dithyrambos in fabulis nō potuit: sed vi illius naturę tractus fuit ad Phrygiam harmoniam: quæ maxime illis congruebat.

Declarat quoddam suppositum: puta q̄ eandem naturam habeant Phrygia in melodijs & fistula in organis dicens, q̄ ea habere eandem naturam manifestat poësis: quæ dicit, q̄ oīs bacchatio id est impetuositas et omnis motus consimilis passiōis violentę, maxime causatur a motu fistulæ in organis & in harmonijs musicalibus a melodia Phrygia. Accipiunt autem ad huiusmodi declarationem hoc quod conueniens & verum videtur: puta q̄ Dithyrambus manifeste videtur esse modus quidam melodiæ Phrygiæ. ad hoc autem exempla multa adducunt illi qui circa obiectum huius sensus, f. auditus laborāt & alia. Et quia Philoxenus musicus fabulans aliquando visus fuit Dithyrambū facere in melodia Dorica: scilicet primi toni: non potuit autem quia nō conueniebat illi: sed ex ipsa inclinatione naturæ eius incidit in Phrygiā: cū qua magis conueniebat. hoc autem non esset nisi Dithyrambus de quo manifestum est q̄ conuenit cum fistula vel tuba propter fortitudinem motus: & est factius irę & passiōis fortis. Et est modus quidam cantus qui dicitur Phrygius. f. tertij toni apud nos & per consequens Phrygia cōueniret cum fistula. Deinde cum dicit,

Doricam autem fatentur omnes cōstantem esse ac firmam: morem q̄ summopere continere virilem. Præterea cum medium extremorū sumendum esse dixerimus, Dorica autem hęc ha-

A beat naturam ad alias harmonias, manifestum est q̄ Doricam præ cæteris decens est iuniores addiscere.

Regreditur ad probandum minorem rationis prædictæ. f. q̄ melodia Dorica maxime sit moralis dicens: q̄ Dorica melodia loquentes omnes vniuersaliter confitentur q̄ inter omnes melodias stabilissima existit: p̄pter quod conuenit cum virtute ad quam requiritur constantia mētis in his quæ sunt secundum rationem: & maxime habet morem virilem. i. virtuosum: quod quidem per rationē apparet: medium enim inter duas superabundantias excellentię & defectus laudamus: & approbamus magis & in his quæ sunt secundum naturam: puta complexionem temperate calidam laudamus magis q̄ eam quæ excellenter frigida est: & in his quæ sunt secundum artem & secundum rationem: virtutem enim quę in medio consistit laudamus: superabundantiam autem & defectum quę rationem extremorum habent vituperamus. Adhuc autem dicimus q̄ medium in omnibus magis prosequendum est sicut bonum: melodia autem Dorica rationem medię habet respectu aliarum: non enim ita excellenter acuta est sicut illa quę dicitur Lydia mixta: quę est septimi toni: nec etiam ita depressa in grauitate sicut hypodorica vel hypophrygia quæ est secundi vel quarti toni: & ideo manifestum est q̄ maxime laudanda est & prosequenda sicut disponens ad virtutem propter quod iuuenes magis exercitandi sunt in ea. Deinde cum dicit,

Sed duo consideranda sunt: vnum quid possit: alterum quid deceat. Nam possibilia quisq̄ aggredi & conuenientia sibi debet. Sunt autem hæc distincta ætatibus: ceu defessis iam tempore non facile est alti spiritus cantilenas canere: sed talibus subiicit natura remissas: ex quo Socratem in hoc quoq̄ merito reprehendunt quidam ex his qui circa musicam versantur, quod remissiores harmonias improbauit ad doctrinā, quasi vinolentas accipiens eas, non secundū vinolentię naturam: nam vinolentiā magis debacchari facit, sed defessas: quare & ad futuram ætatem seniorum opus est huiusmodi harmonias attingere: & huiusmodi melodias.

Declarat q̄ non quocūq̄ modo quibuscūq̄ moralibus vtendum est a quibuscūq̄. sed secundum diuersas determinationes secundum diuersitatem ætatum: & circa hoc primo declarat quibus & qua determinatiōe expedit vti senibus. secundo cum dicit. (Præterea.) Quibus & qualibus iuuenibus: concludens cōditiones vniuersaliter quæ requiruntur in melodia conueniente vnicuiq̄ ætati. Dicit igitur primo q̄ non omnibus melodijs: & moralibus & medijs expedit vti omnibus quomodocūq̄: sed cum determinatione. Sunt autem duo per quæ determinantur: videlicet q̄ possibile: & q̄ decens illa. n. magis oportet agere aut operari inter bona operabilia quæ possibilia sunt operati: nullus enim manum immitit ad illud quod impossibile reputat: vel simpliciter vel sibi: quāuis etiam bonum sit secundum se: & illa quæ decent ipsum operantem: aliqua enim sunt bona & possibilia operanti quę tamen nō decent ipsum: sicut bonum est dare paruū munusculum: & possibile est regi non tamen decet ipsum: si quidem magnificus est. & ideo illa quæ bona sunt: & possibilia operanti & decetia ipsum magis facienda sunt: possibilitas autem & decetia distinguuntur secundum diuersitatem ætatum: aliqua enim sunt possibilia viro perfecto & decetia ipsum quę non sunt possibilia iuueni & decetia ipsum: & ideo sunt aliquæ harmoniæ vtilis ad mores secundum se: quæ tamen non conueniunt quibusdam:

dam: quia non sunt eis bene possibiles: sicut eis qui sunt abdicati: hoc est declinantes per tempus vel senium ab æqualitate: non faciliter possunt cantare harmonias rigidas & acutas propter debilitatem virtutis & spiritus: sed magis remissas secundum naturam: propter quod quidam posteriorum musicorum conuenienter reprobauerunt Socratem qui reprobauit omnes harmonias remissas vtiliter tanquam inutiles ad mores & disciplinam dicens eas esse sicut inebriatiuas hominum. sed cum ebrietas duo faciat in homine. scilicet motus impetuositatem & declinationem à sobrietate & dispositiōe naturali: dixit esse ipsas inebriatiuas non secundum potentiam ebrietatis. i. secundum impetuositatem. Verum enim est, quod ebrietas impetuosum hominem facit. huiusmodi enim melodię remissę talem impetuositatem non inducunt: sed dixit eas esse inebriatiuas sicut abdicatiuas. i. declinantes ab æqualitate & medio. Et propter hoc inclinantes hoīes ad ea: quę declinant ab æqualitate & rectitudine. Hoc autem dicebat Plato ac si omnes homines & semper existerent in statu & æqualitate medię secundum naturam: & nullus declinaret ab ea: si enim ita esset nulli expediret vti harmonijs remissis: sed quia quidam sunt in statu & æqualitate: quidam autem ab ea declinant per senium vel alio modo: vnumquodque autem delectatur in eo quod conueniens est ei secundum naturam: sicut dictum est prius: ideo non expedit omnes vti melodijs: sed quibusdam expedit vti remissis medijs: & ideo ad ætatem futuram senū qui declinant ab æqualitate prædicta: & sunt debilis virtutis expedit vti melodijs & harmonijs remissis. Deinde cum dicit.

Libri octo Politicorum Aristotelis à Leonardo Aretino conuersi, & à D. Thoma expositi, Finiunt.

IULIUS MARTIANVS ROTA AD LECTOREM.

Habes expositionem Doctoris Aquinatis, sicut postulabas integram & emendatam: Contulimus enim ipsam cum vetusto & manuscripto exemplari, cuius auxilio nixi, vitia sustulimus, quęcumque vel in codice habuit, vnde primum est ab impressoribus accepta (vnicus. n. is fuit) vel tribus impressionibus postea contraxit, quę permulta fuerunt, subiecimus etiam scriptoris eiusdem et argumenti libros quattuor De regimine principum, tanq; eorum quę in cōmentarijs ab eo explicabantur, additione quandam & cōpendium futuros. Nunc Antiquam politicorum interpretationem apponimus, curiosis quorundam hominum efflagitationibus obsecuti, qui duas eam dicunt vtilitates continere: vnam quod expositioni. D. Thomę plus consentiat: quando quidem eam ipse explanarit: alteram, quod, cum Aristotelem ad verbum interpretetur, agnoscere possumus, quale tum temporis exemplar gręcum haberetur: & inde libros quos nunc habemus, tam gręcos, quam latinos, emendare. Quam obrem multum ac diu quęsitam, atq; uix tandem repertam, cum pagina præcedentes iam descripta fuissent, coacti sunt bibliopolę hac in parte operis ipsam reponere, vt eam habeant, qui tantopere ipsam desiderant, & votis omnibus expetunt. Distinximus autem ipsam in lectiones: & interpunximus, vt si quis velit eam consulere, et, vel cum Aretino conferre, vel cum expositione coniungere, aut gręcos codices emendare, commoditate fruatur, nec diutius in quærendo laboret: nihil est autem in ea, aut additum, aut subtractum, aut immutatum, præterq; hominum, vrbium, & regionum nomina, quę pleraq; omnia corrupte legebantur. Reliqua, sicut inuenta sunt, ita impressores descripsere, summa fide et diligentia, quo liber iste qualiscumq; ab interitu vindicaretur. Itaq; secure ipsum legat quisquis antiquitatis amator extiterit, nec si quid offendet, quod se remoretur, nos culpet. Aliena si quidem, nõ nostra edenda curauimus. Veterem quoq; Oeconomicam è duobus exemplaribus politica subiuuimus, quam, si quis cum gręca conferre non grauabitur, operam non amittet. Vale.

E Pręterea si qua est talium harmoniarum quę conueniat puerorum etati: ex eo quia possit ornatum simul doctrinamq; afferre: quod Lydia maxime omnium harmoniarum habere videtur: manifestum quod hæ tres determinatiōes sunt in doctrina faciēde, mediū, possibile, ac decens.

Ostendit quę expediunt iuuenibus concludens conditiones quę exiguntur in musica ordinanda ad aliqua mores vtiliter dicēs: quod adhuc si adhuc est harmonia talis media non remissa quę decet etatem puerorum propter hoc quod ornatum quendam habet propter cōsonantiam: ratione cuius delectat. similiter autem & doctrinam hoc est: disponit ad disciplinam: huiusmodi autem vim videtur maxime habere harmonia ea quę dicitur Lydia quę est cantilena quinti toni: sicut dictum est prius: manifestum est quod in musica disponente ad disciplinam oportet tria præexistere: videlicet quod rationem medię habeat inter acutas & graues: & quod possibilis sit ipsi vtenti & decens cōditionem ipsius. Si enim talis fuerit manifestum est: quod vtentes ea magis inclinabuntur ad virtutem & mores, inclinati autem magis operabuntur secundum rationem: operantes autem secundum rationem faciliter attingunt ad felicitatem: quę consistit in perfectissima operatione hominis secundum supremam eius virtutem respectu perfectissimi obiecti ipsius: qui est Deus benedictus in secula seculorum.

ARISTOTELIS POLITICORVM Antiqua Translatio

LIBER PRIMVS

LECTIO I.

VONIAM omnem ciuitatē videmus, cōmunitatem quandam existentem, & omnem ciuitatem boni alicuius institutā. Eius enim, quod videtur boni gratia omnia operantur omnes. Manifestum quod omnis bonū aliquod cōiecturat. Maxime autem principalissimum omnium, omnium maxime principalis, & omnes alias circumplectens. Hęc autem est, quę vocatur ciuitas, & communicatio Politica. Quicumque igitur quidem existimant, Politicū, & Regale, & Oeconomicum, et Despoticum idem, non bene dicunt. Multitudine enim & paucitate putant differre, sed non specie: horū vnumquodq; puta, si quidē paucorum Patrem familias. Si autē plurium, Oeconomicum. Si autē adhuc plurium, Politicū aut Regale, tāquam nihil differentem magnam domū & paruam ciuitatem. Et Politicum & Regale, quandoquidem ipse præest, regale. quando autem sermones discipline secundum partem principans & subiectus, Politicum. Hęc autem non sunt vera. Manifestum autem erit quod dicitur intendentibus secundum subiectam methodum. Sicut enim in alijs compositum vsq; ad incomposita necesse diuidere. hæ enim minimæ partes totius, sic & ciuitatem ex quibus componitur. Considerantes videbimus & de ijs quibus quidem differunt ab inuicem, & si quid artificiale contingit accipere circa vnumquodq; dictorū. Si quis enim ex principio res nascentes viderit, quemadmodū & in alijs, & in ijs optime vtiq; contemplabitur. Necesse itaque primum cōbinare, sine inuicem nõ possibiles esse, puta fœminam & masculum generationis gratia, & hoc non ex electione, sed sicut in alijs animalibus & plantis, naturale appetere quale ipsum, tale derelinquere alterum. Principas autem & subiectum natura propter salutem. Quod quidem enim potest mente præuidere, principans natura & dominans natura. Quod autem potest hoc corpore facere, subiectū & natura feruum, propter quod Domino & seruo idem expedit. Natura quidem igitur distinguuntur fœmina & feruus, nihil enim natura facit tale, quale eris figuratores Delficum gladium paupere, sed vnum ad vnū, sic enim vtiq; perficiet optime organorum vnumquodq; nõ multis operibus, sed vni feruiens. Inter Barbaros autem fœmina & feruus, eundem habent ordinem, causa autem quia natura principans non habent, sed fit communicatio ipsorum feruę & ferui, propter quod dicunt Poetę Barbaris quidem Gręcos principari congrue, tanquam fit idem natura Barbarū & feruū. Ex his quidem igitur duabus cōmunitatibus domus prima. Et recte Hesiodus dixit poetizās, domum quidem primū entem, mulierem & bouem aratorem, bos enim pro ministro pauperibus. In

omnem quidem igitur diem constituta communitas secundū naturā domus est, quos scilicet Charōdas quidem vocat, Homositos. Epimenides autem Cretensis Homocapnos: ex pluribus autē domibus communicatio prima, vsus non diurnalis gratia, Vicus. Maxime autem videtur secundum naturam vicus vicinia domuū est, quos quidam vocant collactancos pueros & puorum pueros. Propter quod & primum rege regebatur ciuitates, & nunc adhuc gentes, ex subiectis enim regi. Omnis enim domus regitur à senissimo. Quare & vicinij propter cognationem. Et hoc est quod dicit Homerus: leges statuit vnusquisque pueris & vxoribus, & dispersum enim, & sic antiquitus habitabat. Et Deos autem propter hoc omnes dicunt regi, quia & ipsi, ij quidem adhuc & nunc, ij autem antiquitus regebatur. Sic autem & species sibi ipsis asimulant homines, sic & vitas Deorū. Quę autem ex pluribus vicis communitas, perfecta ciuitas tā omnis, habēs terminum per se sufficientiā, vt consequens est dicere. Facta quidem igitur viuēdi gratia, existens autem gratia bene viuēdi, propter quod omnis ciuitas natura est, siquidem & primæ communitates, finis enim ipsa illarum, natura autem finis est. Quale enim vnumquodq; est generatione perfecta, hanc dicimus naturam esse vnus cuiusque sicut hominis, equi, domus, Adhuc quod cuius gratia & finis, optimum. Per se sufficientia autem finis, et optimū. Ex ijs igitur manifestum quod eorum quę natura ciuitas est, & quod homo natura ciuile animal est, & qui vicini ijs propter numerū, & non propter fortunam, aut prauus est, aut melior quā homo, quemadmodū & qui ab Homero maledictus, in socialis, illegatus, sceleratus: simul. n. natura talis affectator belli, veluti sine iugo existens, sicut in volatilibus. Quod autē ciuile animal homo, omni ape & omni gregali animali magis, palam. Nihil enim vt aiunt frustra natura facit, sermonem autē solus habet homo super animalia. Vox quidem igitur delectabilis & tristabilis est signū, propter quod & alijs existit animalibus, vsq; ad hoc enim natura eorum peruenit vt habeant sensum tristabilis & delectabilis, & hoc significant inuicem. Sermo autem est in ostendendo conferens & nocium. Quare & iustum & iniustum. Hoc enim ad alia animalia habent, hominibus proprie solū boni & mali, iusti & iniusti, & aliorum sensuum habere. Horum autem communicatio facit domum & ciuitatem. Et prius itaq; ciuitas quā domus & vnusquisque nostrum est, totū enim prius necessarium esse per se. Interēpto enim toto, nec erit pes neq; manus nisi æquiuoce, vel vt si quis dicat lapideā, corrupta enim erit talis. Omnia enim opere diffinita sunt & virtute. Quare vero iam talia existentia, non dicendum eadem esse sed æquiuoca. Quod quidem igitur ciuitas natura prior quā vnusquisque manifestum. Si enim non per se sufficiens vnusquisque; segregatus. Similiter alijs partibus se habebit ad totum. Nõ potens autem communicare, aut nullo indigens propter per se sufficientiam, nulla pars est ciuitatis, Quare aut bestia, aut Deus. Natura quidem igitur impetus in omnibus ad talem communitatem. Qui autem primus instituit, maximorum bonorum causa. Sicut enim perfectum optimum animalium homo est, sic & separatim à lege & iustitia pessimum omnium. Seuisima enim iniustitia habens arma, homo autem habens arma nascitur, prudentia

prudencia & virtute, quibus ad contraria est vti maxime, propter quod scelestissimū & siluestriissimum sine virtute, & ad venerea et voracitatem pessimum, iustitia autem ciuile. Diki enim ciuilibus communitatis ordo est. Diki autem iusti iudicium.

LECTIO II.

Quoniam autē manifestū ex quibus partibus ciuitas cōstat, necessarium primum de Oeconomia dicere. Omnis enim componitur ciuitas ex domibus. Domus autem partes, ex quibus autem rursū instituta domus est, Domus autem perfecta ex seruis & liberis. Quoniam autem ex minimis primum vnumquodq; querendum, primæ autē & minimæ partes, domus, Dominus & seruus, & maritus & vxor, & pater & filij: de tribus ijs cōsiderandum vtiq; erit, quid vnumquodq; & quale oportet esse. Hęc autem sunt Despotica & Nuptialis. Innominata enim fœminæ & viri coniugatio, & tertium technofactiua. Etenim hęc non est nominata proprio nomine. Sunt autem tres, quas diximus. Est autem quædam pars, quæ videtur ijs quidem esse Oeconomia. His autem maxima pars ipsius, quomodo autē habet se, cōsiderandum. Dico autem de vocata chrismatica. Primum autem de Despotica & seruo dicamus, vt & quæ ad necessariā oportunitatē videamus, & vt vtiq; siquid ad, scire de ipsis poterimus accipere melius nunc opinatis, ijs quidem enim videtur scientia quædam esse despotica, & eadem Oeconomica & despotica & politica, & regnatiua sicut diximus incipientes. Hijs autē præter naturam despotizare. Lege enim, hunc quidem seruum esse, hunc autem liberū, natura autē nihil differre, propter quod neq; iustum, sed violentum. Quoniam igitur possessio pars domus, & possessiua, pars Oeconomica. Sine enim necessarijs impossibile est viuere. Quemadmodum autem determinatis artibus, necessarium vtiq; erit existere cōuenientia organa, si debeat perfici opus, sic & Oeconomico. Organorum autē hęc quidem inanimata, hęc autem animata, velut gubernatori. Gubernaculum quidem inanimatum, prorarius autē animatus: minister enim in organi specie artibus, sic & res possessa organū ad vitam esse, & possessio multitudo organorum est: & seruus res possessa animata, & sicut organū, ante organa omnis minister. Si enim posset vnumquodq; organorum iustum & præsentens perficere suum opus quemadmodum quæ Dedali aiūt, aut Vulcani tripodas quos ait Poeta spontaneos, diuinum subinduere agonem, Sic si pectines pectinarēt per se, & pleetra citharizarēt, nihil vtiq; opus esset architectoribus instrumentorum, nec Dominis seruorum. Quæ quidem dicuntur organa, factiua organa sunt, res possessa autem actiuum. Ex pectine quidem enim alterum aliquid fit præter vsum ipsius, ex vestitu autem & lecto vsum solum. Adhuc quoniam differūt factio, specie, & actio, & indigent ambe organis, necesse & hanc eandem habere differentiam. Vita autem actio non factio est. Propter quod & seruus minister eorumque ad actionē, res possessa autem dicitur quemadmodum & pars. Quæ quidem pars non solum alterius est pars, sed & simpliciter alterius. Similiter autē & res possessa. Propter quod Despotes solum. Illius autem non est, seruus autem non solum Despotis seruus est: sed est omnino illius. Quæ quidem igitur natura seruus, et quæ virtus, ex ijs manifestū. Qui enim nō

fui ipsius natura, sed alterius homo, iste natura seruus. Alterius autem est homo, qui cū res possessa sit seruus est: res possessa autem organum actiuum et separatum.

LECTIO III.

Vtrum autem est aliquis natura talis aut non, & vtrum dignius & iustius alicui seruire quā non? Sed omnis seruitus præter naturam est, post hoc considerandum. Non difficile autem & ratione contemplari & ex his quæ sūt addiscere. Principari enim & subijci, non solum necessariorum sed etiam expediendum est, & statim ex natiuitate quædam segregata sunt. Hęc quidem ad subici, hęc autem ad principari, & species multæ & subiectorum sunt & principantium. Et semper melior principatus, qui meliorum subiectorū, puta hominis quā bestię. Quod enim efficitur a melioribus, melius opus. Vbi autem hic quidam principatur, hic quidem subicitur etiam aliquod horum opus. Quandoquē enim ex pluribus constituta sunt, & sūt vnum aliquod cōmune, siue ex coniunctis siue ex diuisis, in omnibus videtur principas & subiectum, & hoc ex omnium natura inest animatis. Etenim in non participantibus vita est quidem participatus, puta armonię, sed hęc quidem forte magis extrinsecē sunt speculationis. Animal autem primum constat ex anima & corpore, quorum hęc quidem principans est natura, hoc autem subiectum. Oportet autem intendere ex secundum naturam habentibus, magis quā natura & non in corruptis, propter quod & optime dispositum & secundum corpus & secundum animam hominē considerandum, in quo hęc palam. Pestilētium enim & prauæ se habētium videbitur principari multoties corpus animæ, propter prauæ & præter naturā habere. Est quidem sicut dicimus primum in animali contemplari & Despoticum principatū & politicum, anima quidem corpori enim dominatur Despotico principatu, intellectus enim appetitui politico & regali, in quibus manifestum est quod secundum naturam & expediens corpori regi ab anima, & passibili parti ab intellectu & parte rationem habente. Ex quo autem aut ecōtrario nocium omnibus, iterū in homine & in alijs animalibus similiter se habet, mansueta quidem enim syluestribus digniora secundum naturā, his autem omnibus melius regi ab hoīe, adipiscūtur. n. salutem sic. Adhuc autē & masculinū & fœmininū, natura hoc quidem melius hoc autē deterius, & hoc autē principas, & hęc autē principata. Eodem autem modo necessarium esse & in hominibus. Quicumque quidem igitur tantum distant quantum anima à corpore, et homo à bestia disponuntur autem hoc modo. Quorumcunq; est opus corporis vsum, & hoc est ab ipsis optimum, isti quidem sunt natura serui, quibus melius est regi hoc principatu, siquidem & dictis creditur, nā seruus qui potest alterius esse propter quod & alterius est. Et communicans ratione tantum quantum ad sensum recipere, sed non habere, alia enim animalia non ratione sentientia sed passionibus seruiūt: oportunitas variatur modicū, ad necessaria enim corpori auxilium fit ab ambobus, & à seruis, & à domesticis animalibus. Vult quidem igitur natura & corpora differentia facere, quæ liberorum & seruorum, hęc quidem fortia ad necessarium vsum, hęc autē recta & inutilia ad tales operationes, sed vtilia ad ciuilem vitā, iste autem etiā fit diuisus ad bellicam opportunitatem

tunitatem & pacificam. Accidit autē multoties & contrarium: hos quidem corpora habere liberorum, hos autem animas. Quoniam & hoc manifestum, quod si tantum fiunt differentes corpore solū quantum deorum imagines, subdeficientes omnes dicent vtiq; dignos esse his seruire. Si autem in corpore hoc verum, multo iustius in anima diffiniri. Sed non similiter facile videre animæ & corporis. Quod quidem igitur sunt natura quidam, hi quidem liberi, ij autem serui manifestum, quibus & expedit seruire & iustum est.

LECTIO IIII.

Quod autem & qui contraria dicunt secundum modū aliquē dicunt, recte, non difficile videre. Dupliciter enim dicitur seruire & seruus. Est enim aliquis secundum legem seruus & seruiens. Lex enim promulgatio quædam est, in qua in bello superata prævalentium esse dicunt. Hoc itaq; iustum multi eorum, qui in legibus quemadmodum Rhetora scribunt iniquorum, tanquā durum, si vim inferre potentis & secundum potentiam melioris, erit seruum & subiectum quod violentiam passum est, & ijs quidem sic videtur, ijs autem illo modo etiam sapientum. Causa autē huius dubitationis, & quod facit verba variari, quia modo aliquo virtus sortita successum, violentiam pati potest maxime, & est semper superans in excessu boni alicuius, vt videatur non sine virtute esse violentia. Sed de iusto solum esse dubitationem. Propter hoc. n. ijs quidem benevolentia iustum esse, videtur, his autem ipsum hoc iustum, meliorem principari, quā sepositis seorsum his rationibus, neq; forte nihil habent, neq; probabile alteræ rationes vt non oporteat melius secundum virtutem, principari & dominari. Totaliter autem attendentes quidem, vt possibile ad iustū quoddam. Lex enim iustum quoddam, eam quæ secundum bellum seruitutem ponunt iustam, omnino aut non aiunt. Principium enim cōtingit non iustum esse bellorum, & indignum seruire nequaquam vtiq; dicit aliquis seruum esse. Si autem nō, accidet eos qui videntur esse optimi generis seruos esse, & ex seruis si contingat vendi captos. Propter quod nō volunt ipsos dicere seruos, sed barbaros. Et quidem cum hoc dicunt, nihil aliud quærunt quā quod natura seruum, quod quidem à principio diximus. Necesse. n. est dicere aliquos esse, hos quidem à principio seruos, hos autē nequaquam, eo autem modo & de ingenuitate, ipsos quidem enim, non solum apud ipsos ingenuos, sed etiam vbiq; putāt, barbaros autem domi solum, tanquā sit aliquod hoc quidem simpliciter ingenuum & liberum, hoc autem non simpliciter. Quemadmodum Theodecti Helena inquit ex ambabus diuinis progenitricibus radicibus quis vtiq; dignificabit addicere seruam. Cum autem hoc dicant, nihil aliud quā virtus & malitia determinant seruum & liberum, & nobiles & ignobiles. Dignificant enim, quemadmodum ex homine hominem, & ex bestiis fieri bestiam, sic & ex bonis bonum. Natura autem vult quidem hoc facere multoties, non tamē potest. Quod quidem igitur habet quædam rationem dubitatio, & nō sint ij quidem natura serui, ij autem liberi, palam, & quod in quibusdam determinatum, quod tale, quorum quidam huic expedit seruire, huic autem dominari, & iustum est, & oportet hunc quidem subijci, hunc autem principari, quo nati sunt principatu, prin-

Acipari. Quare, & despotizare, male autem inutiliter est ambobus. Idem enim expedit parti & toti, & corpori & animæ, seruus autem pars quædam Domini, velut animatum aliquid corporis. Separata autem pars corporis, propter quod & expediens aliquid est, & amicitia seruo & Domino ad inuicem, ijs qui natura tales dignificantur, ijs autem qui non secundum hunc modū, sed secundum legem & violentiam passis, contrarium.

LECTIO V.

Manifestum autem & ex ijs, quoniam nō idem est despotica & politica. Nec omnis ad inuicē principatus, sicut quidam aiunt, hic quidem enim liberorū natura, hic autem seruorum. Et Oeconomica quidem, monarchia ab vno enim regitur omnis domus, politica autem liberorū & æqualium principatus. Despotes quidem igitur, non dicitur secundum scientiam, sed eo quod talis sit. Similiter autem & seruus & liber. Scientia autem vtiq; erit, & Despotica, seruilis. Seruilis quidem, qualem quidem, qui in Syracusis erudiuit. Ibi enim accipiens quis precium, docuit ancillaria ministeria pueros. Erit autem vtiq; & ad plus horum disciplina, velut pulmentaria & alia talia genera ministratiōis. Sunt enim alia alijs, hęc quidem honorabiliora opera, hęc autem necessaria, & secundū prouerbium, seruas ante seruum vt Dominus ante Dominum. Tales quidem igitur omnes seruiles scientiæ sunt. Despotica autem scientia est, quæ est vsua seruorum. Despotes enim, non in possidēdo seruos, sed in vtendo seruis. Est autem hęc scientia nihil magnum habens, neq; venerandum. Quæ enim oportet seruum scire facere, illum oportet hęc scire præcipere. Propter quod quibuscunq; potestas, quod non ipsi malum patiantur, procurator accipit hūc honorem, ipsi autem ciuilitate viuūt, aut philosophantur. Acquisitiua autem altera ab vtrisque ijs, velut quæ iusti bellica, quædam existens, aut venatiua. De seruo quidem igitur et Domino, determinatum sit hoc modo.

LECTIO VI.

Totaliter autem de omni possessione & pecuniaria contemplabimur secundū subinductum modum, quā quidem & seruus possessionis pars quædam erat. Primum quidem igitur dubitabit aliquis, vtrū pecuniatiua eadē sit Oeconomica, aut pars quædam, aut subministratiua & si subministratiua. Vtrum vt pectini factiua textili, aut sicut etaria statuificæ, non enim similiter seruiunt. Sed hęc quidem organa exhibet, hęc autem materiam, dico autem materiam quod supponitur, ex quo aliquod perficitur opus, puta textori quidem lana, statuifico autem es. Quod quidem igitur non eadem Oeconomica pecuniatiuē palam, huius quidem enim est acquirere, huius autē vti. Quid enim erit, quod vtitur ijs, quæ secundum domū, præter Oeconomicam? Vtrū autem pars ipsius sit quædam aut altera species, habet dubitationem. Si enim est pecuniatiui videre, vnde pecuniæ & acquisitio erit, possessio autem, multas complectitur partes, & diuitiæ itaque primum agricultura. Vtrum pars quædam pecuniatiuē, aut alterum quoddam genus, & vniuersaliter quæ circa cibum cura & acquisitio. Insuper species multæ ciborum, propter quod & multæ vitæ, & animalium & hominum sunt. Non. n. possibile est viuere sine cibo. Quare ciborum differentia, vitas fecerunt differentes animalium, bestiarum

bestiarum enim hæc quidem grægalia hæc autem dispersa, vtro modo expedit ad cibum ipsis propter hoc qui quidem esse animaliphaga, hæc autem fructiphaga, hæc autem omniphaga ipsorum esse. Itaque ad desidia & electione horum, natura vitas ipsorum determinauit. Quoniam autem non idem vniciq; delectabile secundum naturam, sed altera alteris, & ipsorum animaliphagorum & fructiphagorum vitæ ad inuicem differunt. Similiter autem & hominum, multis enim differunt horum vitæ. Qui quidem enim ociosissimi pascuales sunt, qui enim à domesticis animalibus, cibus sine labore fit vacantibus. Cum autem fuerit necessarium transmigra- re pecoribus propter pascua, & ipsi coguntur coalescere, tanquam agriculturam viuentem colentes. Alij autem ex præda viuunt, & prædas alij alias, puta, ij quidè à latrocinio, ij autem à piscatione. Quicunq; circa stagna, & paludes, & fluuios, et mare tale habitant, ij autem ex aui- bus, aut bestijs syluestribus. Plurimū autem genus hominum extra viuunt, & domesticis fructibus, vitæ quidè igitur ferè tot. Quicunq; quidem sponte natam habent elaborationem, & non per commutationem & nego- ciationem ferunt alimentum, pascualis, furatiua, & pi- scatiua, & venatiua, alij autem & miscentes ex ijs, dele- ctabiliter viuunt, consupplentes defectissimam vitam quæ fuerit deficiens, ad per se sufficientem esse, puta hi quidem pascua simul & furatiuam, ij autem agri- culturā & venatiuam, similiter autem etiam circa alias, quocunq; opportunitas compellat hoc modo degunt. Talis quidem igitur acquisitio, ab ipsa videtur natura data omnibus, sicut secundum primam generationem mox, sic, & secundū perfectam, etenim secundum eam quæ à principio generationem, hæc quidem animalium coepariunt tantum alimentum, vt sufficiens sit quousq; vtiq; possit ipsum sibi ipsi acquirere quod generatum est, velut quæcunq; viuificant, aut ouificant. Quæcunq; autem animalificant, pro genitis habent cibum in se ipsis ad tempus, vocatam lactis naturam. Quare similiter palam, quoniam & genitis existimadum, plantas anima- lium gratia esse, & alia animalia hominum gratia, do- mesticæ quidè & propter vsum & propter cibum, sylue- strium autem, quamuis non alia omnia, tamè plurima cibi & alterius auxiliij gratia, vt & vestis & alia organa fiant ex ipsis. Si igitur natura nihil, neq; imperfectum facit, neque frustra, necessarium, hominum gratia ipsa omnia fecisse naturam, propter quod & bellica natura acquisitiua, aliquid erit, prædatiua enim pars ipsius, qua oportet vti, & ad bestias & ad homines quicunq; nati subici non volunt, tanquam natura iustum sit hoc prædatiuum bellum & primum. Vna quidè igitur species secundum possessiua naturam, Oeconomica pars est, quam oportet, aut existere, aut acquirere ipsam vt existat, quare est thesaurizatio rerum ad vitam necessa- riarum & vtilium in communionem ciuitatis, aut do- mus, & videntur veræ diuitiæ ex ijs esse, possessionis. n. talis per se sufficientia ad bonam vitam, nõ infinita sicut Solon inquit poetizans. Diuitiarū nullus terminus præfinitus viris ponitur. Ponitur enim quemadmodū & alijs artibus, nullū. n. organū infinitū, nullius est ar- tis, neq; multitudine, neq; magnitudine. Diuitiæ autem organorum multitudine sunt Oeconomica & politico. Quod quidè igitur est quædam possessiua secundū naturā Oeconomicis & politicis, & pp quam causam, palam.

L E C T I O VII.
E St autem genus aliud possessiua quā maxime vocat, & iustum est, ipsum vocari pecuniatiua. propter quod nullus videtur esse terminus diuitiarum & possessionis, quā vt vnā & eandē dictæ multi putant pp vicinitatem. est autē neq; eadem dictæ. neq; longe posita. est autem hoc quidem natura, hoc autem non natura ipsarum, sed per experientiam quandam & artem fit magis. Sumamus autē de ipsa principium hinc. Vniuf- cuiusq; .n. rei duplex vsus est, ambo autem secundum se, sed non similiter secundum se, sed hic quidem proprius, hic autem non proprius rei, puta calciamenti calciatio & cōmutatio. Ambo enim calciamenti vsus. etenim cō mutans, cum eo, qui indiget calciamento pro numisma- te, aut cibo, vtitur calciamento, secundum quod calci- mentum, sed non secundum proprium vsum. Non. n. cōmutationis gratia factum est. eodem autem modo se habet, & de alijs possessis rebus. est enim permutatiua omnium quæ incipit, primo quidem ab eo quod secun- dum naturam, eo quod hic quidem plura, hic autem pauciora sufficientium habent homines, quare & pa- lam, q̄ non est secundum naturam pecuniatiua cam- psoria, quantum. n. sufficiens ipsis, necessarium erat fieri cōmutationem. In prima quidè igitur cōmunitate. (hæc quidè est domus) manifestū, q̄ nullū opus ipsius, sed iam ampliori cōmunitate existente, ij quidem enim ipsorum cōmutabant omnibus, ij autē segregati. Mul- tis rursus & alijs, quorum secundum indigentias, nec- cessarium fieri retributiones, quemadmodum adhuc fa- ciunt multæ barbararum nationum, secundum cōmu- tationem. Ipse. n. opportuna ad ipsas cōmutant, ad plus autem nihil, puta vinum ad triticum dantes & accipiē- tes, & aliorum vnumquodq; talium. Talis igitur cōmu- tatiua quidem, neq; præter naturam, neq; pecuniatiua est species vlla. In suppletionem. n. eius quæ secundum naturam per se sufficienti erat. Ex hac tamen facta est illa secundum rationem in agendo, peregrino. n. facto auxilio per adduci quibus indigebant ex necessitate, nu- mismatis acquisitus est vsus, non enim facile portabile vniciq; secundum naturam necessariorum, propter quod ad cōmutationes tale aliquid composuerunt ad semetipfos dare & accipere quod vtilium per se ens, ha- bebat vtilitatem valde expeditam ad viuere, puta ferrū & argentum & siquid tale alterum. primo quidem sim- pliciter determinatibus magnitudine & pōdere: postre- mo autem & characterem imprimētibus vt absoluāt à mensuratione ipsos. Character. n. positus est q̄titatis si- gnum. Facto igitur iam numismate ex necessaria cōmu- tatione, altera species pecuniatiua facta est. campso- ria. Primo quidem igitur simpliciter forte factum, deinde per experientiam iam artificialius, vnde, & quomodo numismatum plurimum faciet lucrum. Propter quod videtur pecuniatiua maxime circa numisma esse, & opus ipsius posse considerare vnde erit multitudo pe- cuniarū. factiua enim diuitiarū et pecuniarum. etenim diuitias multoties ponunt numismatis multitudinem, propter circa hæc esse pecuniatiuam & campso- riam. Alterum autem rursus deliramentum esse videtur nu- misma & lex omnino, natura autem nihil. Quoniam transpositis vtentibus, nullo dignum, neq; vtile ad ali- quid necessariorum. Et numismate diues, multoties in- digebit necessario cibo, quāuis inconueniens tales esse diuitias,

diuitias, quibus abundans fame perit, quemadmodum & Midam illum fabulose dicunt, propter insatiabilitatem desiderij, oibus sibi exhibitis aureis. Propter quod querunt alterum aliquid, diuitias & pecuniatiuam re- cte querentes. Est. n. altera pecuniatiua & diuitiæ quæ secundum naturā. & hæc quidem oconomica. Campso- ria autem factiua pecuniarum, non omnino, sed per pe- cuniarum permutationē, et videtur circa numisma hæc esse. Numisma. n. elementū & finis cōmutationis est.

L E C T I O VIII.

E T infinita vtiq; diuitiæ, quæ ab hac pecuniatiua. Sicut. n. medicinalis ad sanare infinitum est, & quælibet artium finis in infinitum. q̄ maxime. n. illum volunt facere, eorum autem quæ ad finem, nõ in infinitum, terminus. n. quod finis omnibus, sic & huic pecuniatiua, non est finis terminus. finis autem tales di- uitiæ & pecuniarum possessio: oconomice autem non pecuniatiua est terminus, non enim hoc oconomice opus, Propter quod sic quidem videtur omnium diuitia- rum, necessarium esse terminum. In ijs autem quæ fiunt, video accidens contrarium. Omnes. n. in infinitum au- gent pro rebus ad vsum habentes numisma. Causa autē propinquitas ipsorum. Variat. n. vsus eiusdem existens vtriq; pecuniatiua, & eiusdem enim vsus est acquisitio, sed non secundū idem. Sed huius quidem alius finis, hu- ius autem augmentatio, finis. Quare videtur quibusdā, hoc esse oconomice opus, & perseverant, vel saluare oportere existimantes, vel augere numismatis substan- tiam in infinitum. Causa autem huius dispositionis stu- dere circa viuere, sed non circa bene viuere. Infinitum igitur illa concupiscentia existente, & factiua infinita desiderant. quicunq; autem, ipsius bene viuere adijciunt quod ad fruitiones corporales querunt, itaq; quoniam & hoc in possessione videtur existere: omnibus eorum vi- ta, circa acquisitionem pecuniarum est. Et altera species pecuniatiua, propter hoc venit. In excessu. n. non existē te fruitione, fruitiui excessus factiua querunt, & si non pro pecuniatiua possint acquirere: per aliam causam, hoc attentant. Vnaquaque priorum videntes non secun- dum naturam. Fortitudinis. n. non pecunias facere est: sed audaciam, neq; militaris & medicinalis. Sed huius quidam victoriam, huius autem sanitatem. Hi autem omnes faciunt pecuniatiuas tanq̄ hic finis existat, ad fi- nem autem omnia opportunum occurrere. De nõ nec- cessaria quidem igitur pecuniatiua, & quæ, & propter quam causam in indigentia sumus, ipsius dictū est, & de necessaria, quoniam altera quidem ab ipsa. oconomica autem secundū naturam, quæ circa cibū non sicut ipsa infinita, sed habens terminū. Palam autem & quod du- bitabāt à principio vtrum oconomice & Politico est pe- cuniatiua aut non. Sed oportet hoc quidè existere, sicut enim & homines non facit Politica, sed sumens à na- tura vtitur ipsis, sic & cibum naturam oportet tradere, terram, aut mare, aut aliud aliquid. Ex his autem quō oportere ista disponere conuenit oconomio. Non. n. est textilis lanas facere, sed vt ipsis, & cognoscere etiam quale vtile, & idoneū vel prauum & ineptum. Etenim dubitabit vtiq; aliquis propter quid pecuniatiua quidè pars oconomice, Medicinalis autem non pars, quāuis oportet, sanari eos qui i domo, sicut & viuere aut aliud aliquid necessariorum. Quoniam autem est quidem & oconomice, & principis etiam de sanitate videre, est aut

A vt non, sed Medici, sic & de pecunijs est quidem vt oeco- nomici est autem vt nõ, sed subseruientis. Maxime aut quæadmodum dictū est prius oportet naturæ hoc existe- re. Nature. n. opus est cibum genito exhibere. Omni. n. ex quo fit cibum quod relinquitur est propter quod secū- dum naturam est pecuniatiua omnibus ex fructibus & animalibus. Duplici autem existente ipsa quemadmo- dum diximus, & hac quidem campso- ria, hac autē oeco- nomica, & hac quidem necessaria & laudata, hac autem translatiua vituperata iuste. Non enim secundum natu- ram sed ab inuicem est, rationabilissime odio habetur obolostatica, eo q̄ ab ipso numismate fit acquisitio & non super quo quidè acquisiuimus, translationis enim gratia factum est vsura, tocos autem se ipsum facit am- plius, vnde & nomen istud accepit. Similia enim parta generantibus ipsa sunt, tocos autem fit numisma ex numismate. Quare & maxime præter naturam ista pe- cuniarum acquisitio est.

L E C T I O IX.

Q uoniam autem quæ ad scientiam determina- bimus sufficienter, quæ ad vsum oportet per- transire. Omnia enim talia cōtemplationem liberam habent, experientia autem neces- sariam. Sunt autem pecuniatiua partes vtilis, circa posses- sabilia expertū esse qualia preciosissima, & vbi, & quō, puta equorum possessio. qualis quædam aut boum, aut ouium, similiter autem & ceterorum animalium. Oportet enim expertum esse ad inuicem. horum quæ preciosissi- ma, & qualia, in quibus locis. Alia enim in alijs abun- dant regionibus. Deinde de terræ cultura, & huius iam nudæ & plantatæ & de Apum cultura, & aliorū anima- lium natatiliū & volatiliū à quibuscunq; cōuenit fortiri auxiliū. Proprijsime quidem igitur pecuniati- uæ hæ partes & primæ. Translatiua autem maximū quidè mercatura, & huius partes tres naucleria, phorti- gia, parastasis. Differunt autem horum altera ab alteris, eo q̄ hæc quidem certiora sunt, hæc autem ampliorem acquirunt excrementum. Secundum autem tocismos, tertium autem ministratiua. Huius autem hæc quidem banaufarum artium, hæc autē inartificialium, & corpo- ri soli vtilium. Quarta autem species pecuniatiua inter media huius & primæ. Habet enim & eius quæ secundū naturā aliquam partem, & translatiua quæcunq; à terra, & ex à terra genitis infructuosus quidem, vtilibus autē puta siluæ incisua, & omnis metallica, hæc autem mul- ta iam complectitur genera. Multæ enim species ex ter- ra metallorū sunt. De vnaquaq; horum autem vniuer- saliter quidem dictum est & nunc, particulariter autem diligentius dicere vtile quidè ad operationes, graue aut immorari. Sunt autē maxime artificiales quidem ope- rationum, vbi minimum fortunæ, maxime autem bana- uitiæ. in quibus corpora maculantur maxime. Maxi- me autem seruales vbi corporis plurimi vsus. Ignobilis- simi autem vbi minimum requiritur virtutis. Quoniā autem à quibusdam scripta sunt de his puta à Charete Pario, et Apollodoro Lenio de terræ cultura & nudæ et plantatæ. Similiter autem & ab alijs de alijs, hæc quidem ex his cōsiderentur cuicunq; est cura. Adhuc autem & dicta sparsim per quæ adepti sunt quidam pecunijs in- tendentes oportet colligere. Omnia enim hæc proficua sunt honoratibus pecuniatiua puta, & quod Thalys Mi- lesij. Hæc enim est consideratio quædam pecuniatiua, sed

sed illi quidem propter sapientiam adaptant, contingit autem vniuersale aliquid existens. Exprobrantibus. n. ipsi propter paupertatem tanquam inutili philosophia existente. Aiunt ipsum considerasse oliuarum vbertatē futuram ex Astrologia, adhuc quoq; hyeme existente abundantem pecunijs paucis arabones dedisse oliuarū cultoribus, his qui in Mileto & Chio omnibus modico pro precio dato, tanquam nullo adijciente. Quando autem tempus venit, multis quęrentibus simul & subito precium taxans quomodo voluit, cum multas pecunias collegisset, demonstrauit quia facile est ditari philosophis si volunt, sed non est hoc circa quod student. Tales quidem igitur hoc modo ostensionem fecisse sapientię. Est autem quęadmodum diximus vniuersale quod tale pecuniatum, si quis potuerit Monopoliam preparare sibi, propter quod & ciuitatum quędam hoc modo faciunt diuitias cum egeant pecunijs. Monopoliam enim venalium faciunt. In Sicilia autem quidam reposito apud se numismate, simul emit omne ferrum de ferri mineris. Post hoc autem ut venerunt de nudinis mercatores, vendebat solus, non multum faciens excessum precij, sed tamen in quinquaginta talentis, super assumpsit centum. Huic igitur Dionysius sentiens pecunias quidem iussit asportare, nō tamen amplius manere in Syracusis, tanquā diuitias inuenientē, sui ipsius rebus inconuenientes, quod vero visum fuit Thali & huic, idē est. Vtriq; n. sibi ipsi studuerūt fieri Monopoliam. Vtile autem notificare hoc politicis. Multis. n. ciuitatibus opus est pecunię acquisitione & talibus diuitijs quęadmodū domibus. Magis autē pp quod et quidā ciuilitate cōuersantiū, ciuilitate cōuersantur p hoc solū.

LECTIO X.

Quoniam autem tres partes œconomicę erant, vna quidē despotica de qua dictum prius, vna autem paterna, tertia autē nuptialis. Etenim mulieri pręstet & natis, tanquā liberis quidem ambobus. Non eodem autem modo principatus, sed mulieri quidem Politicę, natis autem regaliter. Masculus. n. natura, femella principalior, nisi aliquantulum constet præter naturam, & senius & perfectum, iunior & imperfecto. In politicis quidē igitur principatibus, plurimis transmutatur principans & subiectū. Ex æquali. n. vult esse secundū naturam & differre nihil, atamē cum hic quidem dominetur, hic autem subijciatur, quę runt differentiam esse & figuris, & sermonibus, & honoribus, quemadmodum Amasis dixit de pedum lotore sermonem. Masculus autem ad femellam semper hoc modo se habet. Puerorum autem principatus regalis. Quod. n. genuit, & secundum amorem principans, & secundum senectutem est, quod quidem est regalis species principatus, propter quod bene Homerus Iouem appellauit dicens, pater virorumq; Deorumq;, regem horum omnium, patrem dicens. Natura. n. regem quidem oportet differre, genere autem esse eundem. quod quidem passum est, senius ad iuuenem, & qui genuit ad natum. Manifestum igitur, quoniam amplior sollicitudo œconomicę circa homines, q̄ circa inanimatorū possessionem & circa virtutem, q̄ horum circa eam quę possessionis, quam vocamus diuitias, & liberorum magis q̄ seruorum. Pimo igitur quidem, de seruis dubitabit vtiq; aliquis, vtrum est virtus aliqua serui præter organicas & ministratiuas, alia honorabilior ijs, puta rem

Eperantia, & fortitudo, & iustitia, & aliorum talium habituum, aut nō est neq; vna, præter corporalia seruitia. Habet. n. dubitationem vtrobiq; si enim est, quid differat à liberis, & si non est, existentibus hominibus & ratione cōmunicantibus, inconueniens. ferē autem idem est q̄ questio de muliere & puero, vtrum & horum sunt virtutes, & oportet mulierem esse temperatam, et fortē, & iustam. & puer est intemperatus & temperatus aut non. Vniuersaliter itaq; hoc est considerandū de subiecto natura & principante, vtrum eadem virtus aut altera. Siquidem. n. oportet ambos participare calocagathia, propter quod hunc quidem principari oportebit vtiq; hunc autem subijci secundum semel, neq; n. per magis & minus possibile est differre, subijci quidē. n. & principari specie differunt. Magis autem & minus nihil. Si autē hunc quidem oportet, hunc autem non, mirabile. Si enim principans nō erit sobrius & iustus, quō principabitur bene, si vero subiectus quō subijciatur bene? Intemperatus. n. & formidolosus nihil faciet eorum quę oportet. Manifestum igitur, quia necesse quidem participare vtroq; virtute, huiusmodi autem esse differentię, quemadmodum natura & subiectorum, & hoc statim exemplificatur circa animam. In hac. n. est natura, hoc quidem principans, hoc autem principatū, quorum alterum dicamus esse virtutem, puta ratione abundantis, & irrationalis. Manifestum igitur q̄ eodē modo se habet & in alijs. Quare natura quę plura principantia & subiecta, alio. n. modo liberum seruo principatur & masculus foemine, & vir puero. Et omnibus in sunt quidē partes animę, sed insunt differenter. Seruus quidem enim, oīo non habet, quod cōsiliatiuum, foemina habet quidem sed inualidum, puer autē habet quidem sed imperfectum, similiter igitur necessariū habere, & circa morales virtutes existimādum oportere quidem participare omnes, sed non eodem modo, sed quātum vniciq; ad sui ipsius opus, propter quod principē quidem perfectam habere oportet moralem virtutem, opus enim est simpliciter Architectonis. ratio autem Architecton, aliorum autem vnusquisq; quantum immittit ipsis. Itaq; manifestum, quoniam est moralis virtus & dictorum omnium, & non eadem temperantia mulieris & viri, neq; fortitudo & iustitia, quemadmodum putauit Socrates, sed hæc quidem principatiua fortitudo, hæc autem subministratiua. Similiter autem se habet & circa alias. palam autem hoc, & particulariter magis considerantibus. Vniuersaliter. n. dicentes decipiūt se ipsos, quia habere bene animā, virtute aut recte operari, aut aliquid talium. Multo enim melius dicunt enumerantes virtutes, sicut Gorgias, quam si qui sic determināt. Propter quod oportet sicut Poeta dixit de muliere: sic putare de omnibus habere, mulieri ornatū silentium præstare, sed viro nō iam hoc. Quoniam autem puer imperfectus, palam q̄ huius quidem virtus, non ipsius ad se ipsum, sed ad finem & ductorem, similiter autem & serui ad dominum, posuimus autem ad necessaria vtilem esse seruum, quare palam q̄ & virtute indiget parua, & tanta, ut neq; propter intemperantiam, neq; propter timiditatem deficiat ab operibus.

LECTIO XI.

Dabitabit autem vtiq; aliquis de nunc dicto. si verum, ergo & artifices oportebit habere virtutem. multoties. n. propter intemperantiam deficiunt

deficiūt ab operibus, aut differt ab his plurimū. Seruus quidem. n. particeps vitę, hic tamen remotius, & tantū immittit virtutis, quantum & seruitutis. Banauus. n. artifex determinatam quandā habet seruitutem, & seruus quidem eorum, quę natura. Coriarius autē nullus, neq; aliorum artificum. Manifestum igitur q̄ talis virtutis, causam esse oportet seruo dominum, sed nō doctrinam habentem, operū despoticam, propter quod dicunt non bene, ratione seruos priuātes, & dicentes præcepto vtendum solum, Monendum. n. magis seruos, q̄ pueros, sed de ijs quidem determinatum sit isto modo. De mulieris autem & viri, & natorum & patris, ea quę circa vnumquęq; ipsorum virtute, & ea quę ad se ipsos Homelia, quid quod bene, & non bene, & quō oportet quod quidē bene persequi, quod autem male, fugere. In ijs, quę circa politicas necessariū peruenire. quoniam. n. domus quidem omnis pars ciuitatis, hæc autē domus, eam quę partis ad eam quę totius, oportet videre virtutem. necessariū ad politicam recipientes erudire & pueros & mulieres. Sed quidem aliquid differt ad ciuitatem esse studiosam, pueros esse studiosos, & mulieres studiosas, necessarium autem differre. Mulieres quidem enim dimidia pars liberorum, ex pueris autem dispensatores fiunt politicę. Quare quoniam de ijs quidem determinatum est, de reliquis autem in alijs dicendum. Dimittentes tanquā finem habentes eos qui nūc sermones, aliud principium facientes dicamus, & primo consideremus de pronuntiatis de optima Politica.

ARISTOTELIS
POLITICORVM

LIBER SECUNDVS

LECTIO I.

Via considerare volumus, de comunione politica, quę sit optima omnium, ijs qui possunt viuere quā maxime ad votum, oportet & alias considerare politias quibus vtitur quędam ciuitatum earū, quę bene regi legibus dicuntur, & si que alię existūt à quibusdam dictę & visę bene se habere, & vt recte habens appareat & vtile. Adhuc autem quærere præter ipsas alterum non videatur esse, omnino sophizare volentium, sed propter non bene se habere, has nunc existentes, propter hoc hæc videamur inferere methodū. Principium autem primo faciendum quod quidem natum est esse principium speculationis. Necesse enim aut omnes omnibus communicare ciues, aut nullo, aut quibusdam quidem, quibusdam autem non. Nullo quidem igitur communicare manifestum quod impossibile. Ciuitas enim communicatio quędam est: & primum necesse loco communicare. Locus quidē enim vnus, quod vnus ciuitatis, sed vtrum quibuscunq; cōtingat communicare, & melius est communicare futuram habitari ciuitatē bene, aut quibusdā quidem, quibusdam autem non, melius. Cōtingit enim & pueris & mulieribus & possessionibus communicare ciues adinuicem quemadmodum in politica Platonis. Ibi enim Socrates ait oportere commu-

Anes pueros, & mulieres esse, & possessiones. Hoc itaque vtrum vt nunc sit melius habere, aut secundum in politica scriptam legem. Habet itaq; difficultates alias multas, omnium esse mulieres communes, & causa propter quā, inquit oportere lege statui hoc modo, Socrates nō videtur accidens ex rationibus. Adhuc autem ad finem, quem ait oportere existere ciuitati, vt quidem dictum est nunc impossibile, quomodo autem diuidere, nihil determinatum est. Dico autem vnā esse ciuitatem tanquam optimum ens, quam maxime omnem. Accipit enim hanc suppositionem Socrates, quamuis manifestum sit, quod procedens & facta vna magis, neque ciuitas erit. Multitudo enim, quędam secundum naturam est ciuitas, facta que vna magis, domus quidē ex ciuitate, homo autem ex domo erit, magis. n. vnā domum ciuitate dicemus vtiq; & vnum domo. Quare si potens quis esset hoc operari, non faciendum. Interimet enim ciuitatem. Non solum autem plurium hominum ciuitas, sed & ex specie differentibus: non enim sit ciuitas ex similibus. Alterum enim compugnatio & ciuitas, hoc quidem enim quantitate, vtile, quamuis sit idem specie, auxiliij enim gratia compugnatio apta nata est, quemadmodum vtiq; si pondus amplius traher, differet autem tali, & ciuitas à gente, cum nō per vicos fuerint segregati multitudine, sed velut Archades. Ex quibus autem oportet vnum fieri, specie differunt, propter, quod æquale contrapassum saluat ciuitates, quemadmodum in Ethicis dictum est prius, quonia. n. & in liberis & æqualibus necesse hoc esse. Similiter autem non possibile est omnes principari, sed aut secundum annum, aut secundum aliquem alium ordinem, aut tempus, & accidit vtiq; secundum hunc modum vt omnes principentur, quemadmodum vtiq; si transmutarentur coriarij & fabri, & non semper idem coriarij essent, quoniam autem melius sic habere, quę circa cōmunitatem politicā, palam quomodo eosdem semper melius principari, si possibile. In quibus autē non possibile propter secundum naturam æquales esse omnes, simul autem & iustum, siue bonum, siue prauum principari, omnes ipso participare, hoc autem imitatur, scilicet in parte æquales cedere hoc tāquam similes sint à principio, ij quidem enim principantur, ij autē subijciuntur tāquam vtiq; alij facti, & eodem vtiq; modo principantium. Alij alios principatur principatus. Manifestum igitur ex his, quod non aptum natum est vnā sic esse ciuitatem, vt dicunt quidam, & dictum vt maximum bonum in ciuitatibus, quod ciuitates interimit, quamuis vnusquisq; bonum saluet vnumquodq;. Est autem & per alium modū manifestum, quoniam valde quærere vnire ciuitatem non est melius, domus quidem enim magis per se sufficiens, vno, ciuitas autem domo, & vult iam tunc esse ciuitas cum per se sufficientem accidit esse cōmunitatem multitudinis, siquidē igitur magis eligibile, quod magis per se sufficiens & minus vnum, eo quod magis eligibilis.

LECTIO II.

At vero neq; si hoc optimum est, scilicet vnā quam maxime esse cōmunitatem, nec hoc ostēdi videtur per sermonem, si omnes simul dicant meum & non meum. Hoc enim existimat Socrates, signum esse eius, quod ciuitatem perfecte esse vnā, quod enim omnes, duplex, siquidē igitur vt vnusquisq; for-

fran vtiq; erit magis, quod vult facere Socrates. Vnusquisque enim filium suum dicit eundem et mulierem vtiq; eandem, & de substantia, & circa vnumquodque vtiq; contingentium similiter. Nunc autem non sic dicent communibus vrentes vxoribus & pueris, sed omnes quidem non vt vnusquisque aut ipsorum, similiter autem & substantiam quidem, non vt vnusquisque; aut ipsorum. Quod quidem igitur paralogismus quid est dicere omnes, manifestum: quod enim omnes & vtraque; & imparia & paria propter duplicitatem, & in orationibus litigiosos faciunt syllogismos, propter quod est omnes idem dicere, sic quidem, bonum, sed non possibile, sic autem, nihil consentaneum. Adhuc autem aliud habet nocumentum quod dicitur. Minime enim cura fortitur, quod plurimorum est commune. De proprijs enim maxime curant, de communibus autem minus quam quantum vnusquisque; attinet, apud alios enim tanquam altero curante, negliguntur magis, sicut in ministerialibus seruitijs multi seruietes quandoque; deterius seruiunt paucioribus. Fiunt autem vnusquisque civium mille filij & isti non vt vnusquisque; sed contingentis contingens similiter est filius, quare omnes similiter negligent. Adhuc sic vnusquisque; meus dicit bene operantem civium, aut male quomodocumque; contingat secundum numerum existens, puta meus, aut huius filius, hoc modo dicens secundum vnumquemque; mille, aut quodcumque; ciuitas est, & hoc dubitans: immanifestum enim cui accidit genuisse filium, & saluatum esse genitum. Equidem vtrum sit melius, meum dicere vnumquemque; idem quidem appellantes duorum milium aut decem millium, aut magis, vt nunc in ciuitatibus meum dicunt: ij quidem enim filium suum, hic autem fratrem suum appellat eundem, hic autem nepotem, aut secundum aliam quandam cognationem, aut a sanguine, aut secundum familiaritatem & curam ipsius primum, aut eorum qui ipsius: adhuc autem alterum fratrualem, aut contribualem, melius. n. proprium nepotum esse quam per modum istum filium. Quin immo, sed neque; diffingere possibile non quosdam suspicari, siue ipsorum fratres, & pueros & patres & matres. Secundum similitudines enim, quae fiunt pueris ad generantes necessarium accipere de inuicem credulitates. Quod quidem aiunt quidam accidere terrae periodos describentium, esse. n. quibusdam de superiori Libya communes vxores, natos tamen pueros, diuidi per similitudinem. Sunt autem quaedam etiam Femellae & aliorum animalium, puta Equae & Boues, quae valde natae sunt similes reddere natos parentibus: quemadmodum, quae in Pharsalo, vocata iusta Equa.

LECTIO III.

Adhuc autem & tales difficultates non facile deuitare, hanc constructibus communitatem, puta vulnerationes, & homicidia inuolutaria, haec autem volutaria, & pugnas, & maledictiones, quorum nullum conueniens est fieri ad patres, & matres, & eos qui non longe, quae plus accidere necessarium ignoratibus, quam scientibus, & factorum scientibus quidem contingit putatas fieri solutiones, alijs autem neque; vna Inconueniens autem & communes facientes filios, coire, solum auferre ab amantibus, amare autem non prohibere, neque; vsus alios, quos patri ad filium esse omnium est indecentissimum, & fratri ad fratrem, quin & ama-

Ere solum. Inconueniens autem & coitum auferre propter aliam causam quidem neque; vnam, vt valde vehementi delectatione facta, quia autem hic quidem pater aut filius, ij autem fratres ad inuicem nihil putare differre. Videtur autem magis terrae cultoribus esse vtile, communes esse vxores & pueros quam custodibus. Minus enim erit amicitia communibus existentibus pueris & vxoribus. Oportet autem tales esse subiectos ad obedire, & ad non insolescere. Totaliter autem accidere, necesse propter talem legem contrarium eorum, quorum conuenit recte positas leges causas fieri, & propter quam causam Socrates sic arbitratus est, oportere ordinare quae circa pueros & vxores. Amicitiam quidem enim putamus maximum esse bonorum ciuitatibus, sic enim vtiq; minime seditiones faciunt, & vnam esse ciuitatem colaudat maxime Socrates: quod & videtur, & ille esse inquit amicitiae opus, quemadmodum in amatiuis sermonibus scimus dicentem Aristophanem, quod amantiibus propter nimis diligere, desiderantibus, natura vnus factos esse, & ambos fieri vnum ex duobus existentibus. Hic quidem igitur, necesse ambos corruptos esse, aut vnum. In ciuitate autem amicitiam necessariam remissam fieri propter comunem talem, & minime dicere meum, aut filium patrem, aut patrem filium. Sicut enim modicum dulce in multam aquam mixtum insensibilem facit mistionem, sic accidit & familiaritatem ad inuicem eam quae ex nominibus his curare, minime necessarium existens in politia tali, aut patrem, vt filij, aut filium vt patris, aut vt fratres inuicem. Duo. n. sunt quae maxime faciunt sollicite curare homines & diligere proprium, & dilectum, quorum neutrum possibile est existere his qui sic ciuiler conuersantur. At vero & de eo quod est transferri natos pueros, hos quidem ex cultoribus, & artificibus ad custodes, hos autem ex his ad illos, multam habet turbationem, quo erit modo, & cognoscere necessarium dantes & transferentes quibus quos dant. Adhuc autem & antiqua dicta magis in his necessarium accidere, puta vulnerationes, amores, homicidia, non adhuc appellant fratres & pueros, & patres, & matres, qui in alios ciues dati custodes, & rursum qui apud alios ciues, vt vereantur talium aliquid operari propter cognationem. De ea quidem igitur quae circa pueros & vxores comunione determinatum sit hoc modo.

LECTIO IIII.

Habitum autem ijs, est considerare de possessione quomodo oportet constituere futuris conuersari secundum optimam politiam, vtrum comunem aut non comunem oporteat esse possessionem. Hoc autem vtiq; quis considerabit, & seorsum extra legis statuta de pueris & vxoribus. dico autem quae circa possessionem vtrum & si sint illa seorsum secundum modum secundum quem nunc se habent, omnes communes esse possessiones melius & vsus, puta campos quidem seorsum, fructus autem in comune ferentes expendere. Quod quidem quaedam faciunt nationum, aut contrario modo, terram quidem comunem esse & colere comuniter, fructus autem diuidi ad proprios vsus. Dicuntur autem quidam & hoc modo comunicare barbarorum, vt & campos & fructus communes. Alteris quidem igitur existentibus cultoribus, alius vtiq; erit modus & facilius, ipsis autem sibi laborantibus quae circa possessiones, plures vtiq; exhibebant difficultates, etenim in fructibus

fructibus & operibus non factis equalibus, sed inaequalibus necessarium accusationes fieri ad fruentes, si accipientes quidem multa, pauca autem laborantes, ab ijs, qui minus quidem accipiunt, plus autem laborant. Oportet autem conuiuere & comunicare humanis omnibus difficile, & maxime talibus, ostendunt comperegrantiu comunitates, fere enim plurimi dissidentes, ex ijs quae in potibus & ex paruis propulsantes inuicem. Adhuc autem famulantium, ijs maxime offendimur quibus plurimum indigemus ad ministraciones ancillares, communes quidem igitur esse possessiones, has & alias tales habet difficultates. Eodem autem modo quo nunc se habet super ornatum consuetudinibus, & ordine legum rectarum non modicum vtiq; differret, haberet enim quod ex ambobus bonum. Dico autem quod ex ambobus, quod ex communes esse possessiones, & quod ex proprias, oportet enim aliquo modo quidem esse communes, omnino autem proprias. Curae quidem enim diuise, litigia ad inuicem non facient, magis autem addet vt ad proprium vnusquisque; insistentes, propter virtutem autem erit ad vti, secundum prouerbum, communia quae amicorum. Est autem nunc hoc modo in quibusdam ciuitatibus sic subscriptum, tanquam non existens impossibile, & maxime in bene dispositis. Haec quidem sunt, haec autem fient vtiq;, propriam enim vnusquisque; possessionem habens, haec quidem vtilia facit amicis, ijs autem vtitur tanquam comunibus, velut etiam in Lacedaemonia seruis vtuntur ijs, qui ad inuicem, vt est dicere, proprijs. Adhuc autem equis & canibus, si indigeant pro viaticis in agris per regionem Manifestum igitur quod melius esse quidem proprias possessiones, vsu autem facere communes, quomodo autem fiant tales, legislatoris hoc opus proprium est. Adhuc autem, & ad delectationem inenarrabilem, quantum differt, putare aliquid proprium, nequaquam enim vane eamque; quae ad se ipsum habet amicitiam vnusquisque; sed est hoc naturale. Philauton autem esse vituperatur & iuste, non est autem hoc amare seipsum, sed magis quam oportet se ipsum amare, quemadmodum & amatorem pecuniarum, quoniam amant quidem omnes, vt dicatur, vnusquodque; taliu. At vero & largiri & auxiliari amicis, aut extraneis, aut alteris, delectabilissimum, quod sit in possessione propria existente, haec itaque; accidit vniuersis, vnum facientibus ciuitatem, & ad hoc interimunt opera duarum virtutum manifeste, temperantiae quidem circa mulieres, opus enim bonum ab aliena existente abstinere propter temperantiam, liberalitatis autem circa possessiones, nec enim manifestus erit liberalis existens, nec operabitur actum liberalem nec vnus, in vsu enim possessionum liberalitatis opus est. Bonae faciei quidem igitur talis legislatio & philanthropos vtiq; esse videbitur, audiens enim gaudens suscipit, putans fore amicitiam quandam mirabilem omnibus ad omnes, aliterque; cum accusat aliquis nunc existentia in politijs mala, tanquam facta propter non comunem esse substantiam. Dico autem disceptationes ad inuicem, circa contractum & falorum testimoniorum iudicia, & diuitum adulationes, quorum nihil fit propter incommunicationem, sed propter malitiam, quoniam & omnia possidentes & comunicantes, multo magis dissidentes videmus, quam separatim substantias habentes. Sed videmus paucos ex comunibus dissidentes ad multos

A comparantes possidentes segregatim possessiones. Adhuc autem iustum non solum dicere quantis priuatur malis comunicantes, sed & quatis bonis, videtur autem esse omnino impossibilis vita.

LECTIO V.

CAusa autem deuiationis Socrati, oportet putare suppositionem non entem rectam. Oportet quidem enim esse modo aliquo vnam, & domum, & ciuitatem, sed non omnino, est quidem enim vt non erit procedens ciuitas, est, autem vt erit quidem prope autem existens vt non sit ciuitas, erit deterior ciuitas. Quemadmodum vtiq; si quis symphoniam facit homophoniam aut rhythmum basin vnam, sed oportet multitudinem existentem quemadmodum dictum est prius, propter disciplinam comunem, & vnam facere, & futuram disciplinam inducere, & putantem per hanc fore ciuitatem studiosam, inconueniens talibus existimare dirigere, sed non consuetudinibus, & philosophia, & legibus, admodum quem circa possessiones in Lacedaemonia & Creta pro conuiujs legislator comunicauit. Oportet autem non hoc ipsum ignorare, quia oportet attendere multo tempore & multis annis, in quibus non vtiq; lateat si haec bene se habuerint, omnia enim ferè inuenta sunt quidem, sed haec quidem non conducta sunt, ijs autem non vtuntur cognoscentes, maxime autem fiet vtiq; manifestum, si quis operibus videat talem politiam constructam, non enim poterit non partiens ipsam & segregans facere ciuitatem, haec quidem in conuiuia, haec autem in confraternitates & tribus, itaque & nihil aliud accidet esse lege statutum praeter non agros colere municipes, quod & nunc Lacedaemonij facere conantur. Quin immo sed neque; modus, totius politiae quis erit comunicantibus, neque; dixit Socrates, neque; facile dicere, equidem multitudo ferè ciuitatis diuersorum ciuium multitudo, de quibus nihil determinatum est prius, & agricolis communes esse oportet possessiones aut secundum vnumquemque; proprias, adhuc autem vxores & pueros proprios aut communes. Siquidem enim eodem modo coia omnia omnibus, quid differrent isti ab illis municipibus, aut quid plus sustinentibus principatum, nisi aliquid sapiant tale, quale Cretenses, illi enim alia haec seruis dimittentes, solum negant gymnasia & armorum possessionem. Si autem quemadmodum in alijs ciuitatibus, & apud illos erunt talia quis modus erit communitatis? In vna enim ciuitate, duas ciuitates esse necessarium, & has subcontrarias inuicem, faciunt enim hos quidem municipes velut custodes, agricolas autem & artifices & alios ciues. Accusationes autem & disceptationes & quaecumque; alia ciuitatibus existere inquit mala, omnia existent & his, quauis dicat Socrates, quod non multis indigebunt legalibus propter disciplinam, puta legibus circa municipia, et circa forum, & alijs talibus, attribuens solum disciplinam municipibus. Adhuc autem Dominos facit rerum possessorum agricolas, oblationem ferentes, sed multo magis verisimile est graues esse & astutijs plenos quam a quibusdam obsequia & humiliationes & seruitutes, sed siue necessaria similiter, siue non, nunc nihil determinatum est, & de habitis quae eorum politia, & disciplina, & leges quales. Est autem neque; inuenire facile, neque; differens modicum, quales quosdam esse hos, ad saluandum municipum comunitem. At vero si vxor-

res quidem faciet cōmunes, possessiones autē proprias, quis dispensabit, quamuis sint communes possessiones & agrorum vxores, quemadmodū quæ in agris viri ipsarum. Inconueniens autem & ex bestijs fieri parabolum, quia oportet eadē tractare mulieres, viris, quibus Oeconomie nihil attinet. Insecurum autem & principes quomodo instituit Socrates, semper enim facit eosdem principes, hæc autē seditionis causa, & apud nullam dignitatem possidentes, si aliunde utiq; apud animos, & bellicosos viros. Quod autē necessarium ipsi facere eosdem principes manifestum, non enim quandoq; quidem alijs, quandoq; autem alijs mixtum, animabus à deo aurum, sed semper eisdem, ait autem ijs quidem mox genitis misceri aurum, his autem argentum, æs autem & ferrum, artificibus futuris & agricolis. Adhuc autem & felicitatem auferēs à municipibus, totam, inquit oportere felicem facere ciuitatem legislatorem, impossibile autem felicitare totam, non pluribus aut non omnibus partibus, aut quibusdam habentibus felicitatem, non enim eorum felicitare, quorum & par, hoc quidē. n. contingit toti in esse, partium autē neutri felicitari aut impossibile. At vero, si municipes non felices qui alteri non enim utique artifices et multitudo banauforū, politia quidē igitur, de qua Socrates dicit, has dubitationes habet, & his nō minores alteras.

LECTIO VI.

Erè autē similiter, & quæ circa leges se habet, posterius scriptas, propter quod & de ea, quæ hic politia, considerare modica, melius. etenim in politia de paucis omnino determinauit Socrates, de vxorū, & puerorum communionem, quomodo habere oportet & de possessione, & politie ordinem. Diuiditur autem in duas partes, multitudo habitantium, hæc quidem in agricolas, hæc autem in partē, quæ ad bellum, tertium autem ex ijs consilijs & principale ciuitatis, de agricolis autem & artificibus, vtrum nullo aut aliquo participant participatu, & vtrum arma oportet possidere & hos & compugnare, aut non. de ijs nihil determinauit Socrates. Sed vxores quidem existimat oportere simul bellare, & disciplina participare eadem municipibus, alia autem exterioribus repleuit sermonibus, & de disciplina qualem quandam oportet fieri municipibus, legum autem plurima quidem pars leges existunt entes, pauca autem de politia dixit, & hanc volens communionem facere ciuitatibus, secundum modicum, circumducit iterum ad alteram Politiam, præter mulierum enim communionem, & possessionis alia eadem tradit ambabus Politijs, etenim disciplinam eandem, & quod ab operibus necessarijs abstinere viuere & de conuiujs similiter. Veruntamen in hac inquit oportere esse conuiuia mulierum, & hanc mille arma possidentium, hæc autem quinq; milium. Superfluum quidem igitur habent omnes Socratis sermones, & leue, & nouum, & quæstionibus plenum, bene autē omnia forte difficile, quin nunc dictā multitudinem oportet non latere, quia regione Babylonica, vel aliqua infinita opus erit, tot multitudinē ex qua ociofi quinque milia nutriantur. Et præter hos mulierum & famulorum alia turba multo maior, oportet quidē igitur supponi ad vtrum, nihil tamē impossibile. Dicitur autem quod oportet legislatorem ad duo respicientem ponere leges, ad regionem & homines, adhuc autem bene se

habet apponere & ad vicinorum loca, primū quidem si oportet ciuitatem viuere vitam politicam, non monasticam. Non enim solum necessarium est, ipsam talibus uti ad bellum, armis, quæ utilia, secundum propriam regionem sunt, sed ad exteriora loca, si quis autē non talem acceptat vitam, neq; propriam, neq; communem ciuitatis, tamen nihil minus oportet terribiles esse inimicis, non solum venientibus in regionem, sed & discedentibus, Multitudinem autem possessionis videre oportet, ne forte melius altero modo determinetur, planē magis, tantam enim inquit esse oportere, ut viuatur temperate, quemadmodū si quis dicat ut viuatur bene, hoc enim vile magis. Adhuc autem est temperate quidem, misere autem viuere, sed melior determinatio, temperate, & liberaliter, separatim. n. vtrūq; hunc quidem delitari assequetur, hūc autem laboriose viuere, quoniā soli ij habitus sunt virtutis, circa habitudines substantiæ, puta substantia, mansuete, aut fortiter uti non est, temperate autem & liberaliter est, quare & vsus hos necessarium esse circa ipsam, inconueniens autem & possessiones adequatam circa multitudinem ciuium non constituere, sed sinere puerorum procreationem infinitam, tanquā sufficienter utiq; respondentem ad eandem multitudinem, propter sterilitates quantiscunq; generatis, quia videtur hoc etiam nunc accidere circa ciuitates, oportet autem hoc non similiter certe habere circa ciuitates tūc, & nunc. Nūc quidē enim nullus dubitat, eo quod partite sunt substantiæ ad quantamcūq; multitudinem, tunc autem indiuisis existentibus, necesse deiectos nihil habere, siue pauciores sint secundum multitudinem, siue plures, magis autem suspicabitur quis utiq; oportere determinatā esse puerorum procurationem, quā substantiam, ut non numero quodam plures generentur, Hanc autem multitudinem ponere aspiciet ad fortunas, si accadat mori quosdam generatorum, & ad aliorum sterilitatem, finem autem quemadmodum in alijs ciuitatibus, paupertatis necessariam causam fieri ciuibus, penuria autē seditionem efficit, & malignitatem. Phidon quidē igitur Corinthius, existens legislator antiquorum, domus æquales opinatus est oportere permanere, & multitudinem ciuium, & si primo inæquales habuissent sortes omnes, secundum multitudinem. In legibus autem ijs contrarium est, sed de his quidem quomodo utiq; extimamus melius habere, dicendum posterius. Derelictus est autem legibus ijs, & quæ circa Principes, quomodo erunt differentes à subiectis, ait enim oportere quemadmodum ex altero, lanæ filatum fit, quā lini, sic & Principes habere oportet ad subiectos, quoniā aut omnem substantiam sinit fieri maiorem vsq; quincuplum, propter quid hoc non utiq; erit in terra, vsq; aliquid, & domiciliorum autem diuisionem oportet cōsiderare, ne forte non expediat ad Oeconomiam, Duo enim domicilia, cuiuslibet distribuebat, diuidens seorsum, difficile autem domos duas habitare.

LECTIO VII.

Coordinatio autē tota, vult quidem neq; democratia, neq; oligarchia, media autem hæc quam vocant Politiam: ex utentibus enim armis est, siquidem igitur cōmunissimam hanc constituit ciuitatibus aliarum Politiarū. benedixit forte, si autem ut optima, post primam Politiam, nō bene, forsitan enim

eam, quæ Laconorum aliquis utiq; laudabit magis, vel etiam aliam aliquam magis Aristocraticam. Quid quidem igitur dicunt, quod oportet optimam Politiam ex omnibus esse ciuibus mixtam, propter quod & Lacedæmoniorum laudant, esse enim ipsam, ij quidem ex Oligarchia & Monarchia, & Democratia aiunt, dicentes, Regnum quidem Monarchiam. Seniorum autem Principatum, Oligarchiam. Democratice autem principari secundum plebeiorum principatum, propter ex populo esse Ephoros, alij autem ephoriam quidem esse Tyrannidem. Democratice autem principari secundū conuiuia, & aliam vitam quotidianam, in legibus aut ijs, est dictū, quod oportunū, componi optimam politiam ex Democratia & Tyrannide, quas aut omnino, nō utiq; aliquis ponet politias, aut pessimas omnibus, melius igitur dicunt, qui plures commiscunt, ex pluribus enim composita politia melior, deinde, neq; ijs videtur monarchicum nullum, sed Oligarchica & democratica, magis autem determinare vult ad Oligarchiam. Palam autem ex principantium institutione, quod quidem enim ex electis fortiales, commune est amborum. Quod autem abundantioribus necessarium sit conuocare, & ferre Principes, aut facere aliquid aliud Politicorum, hos autem dimittere, hoc Oligarchicum, & tentare plures ex abundantibus esse principes, & maximos, et maximis honorabilitatibus. Oligarchiā autem facit & consilij electionē. Eligunt quidem enim omnes necessario, sed ex prima honorabilitate, deinde rursum æquales ex secunda, deinde ex tertijs. Veruntamen non omnibus erat necessarium his qui ex tertijs, aut quartis. Ex quarto autem quatorum, necessarium solis primis & secundis. Deinde ex his ex qualibet honorabilitate, ait oportere ostendere æqualem numerum. Erunt autem plures qui ex maximis honorabilitatibus & meliores propter quosdam popularium nō eligere, quia nō necessarium. Quomodo quidem igitur ex Democratia & Monarchia oportet cōstare talem politiam. ex his manifestum, & ex posterius dicendis, cum inciderit de tali politia consideratio. Habet autem & circa electionem principum, scilicet quod ex electis eligibiles periculosum, si enim aliqui instituti velint et medio cres multitudo, semper ad horum eliguntur voluntatem. Quæ quidem igitur circa politiam, quæ in legibus hunc habent modum.

LECTIO VIII.

Vnt autē quedā politie & aliæ, hæc quidē idiotarū, hæc autem philosophorum & ciuiliū, omnes autem constitutarum, & secundum quas politicē viuunt, nunc propinqui sunt, ijs ambabus, nullus enim neque eam, quæ circa pueros communionem & vxores alias adinuenit, neq; circa conuiuia mulierum, sed à necessarijs inchoant magis. Videtur enim quibusdam quod circa substantias esse necessarium maximum ordinari bene. De ijs. n. fieri aiunt seditiones omnes, propter quod Phaleas Chalcedonius hanc intulit primus, ait enim oportere æquales esse possessiones ciuiū, hoc autē eas, quæ habitari incipiebant ciuitates quidem confestim non difficile existimabat facere, eas autem, quæ iā habitabatur laboriosius quidem, tamē celerrime utiq; regulari per dotes diuites dare quidem, accipere autem non, pauperes autem nō dare quidem, accipere autem. Plato autem leges scribens vsq; ad aliquid quidem pu-

tabat oportere, plus autem quam quintuplum esse minime possessionis nulli ciuium potestatem esse possidere, quemadmodum dictum est & prius. Oportet autem neq; hoc latere sic leges ferentes, quod latet nunc, quoniam substantiæ statuente multitudinem, conuenit & multitudinem filiorum ordinare, si enim excedat substantiæ multitudinem puerorum numerus, necesse legem solui, & sine solutione prauum multos ex diuitibus fieri pauperes, opus enim non insolescentes esse tales. Quia quidem igitur habet quandam poni ad politicam communitatem substantiæ regularitas, etiam antiquorum quidam videntur cognouisse. Velut & Soloni lege statuit, & apud alios est lex, quæ prohibet possidere terram quantamcūq; voluerit quis, similiter autem & substantiam videri, leges prohibent, sicut in Locris, lex est non vendere, nisi manifestū infortunium ostendatur accidisse. Adhuc autem antiquas sortes conseruare, hoc autem solutum & circa Leucadem demoticam valde fecit politiam eorum, non enim adhuc cōtingebat à determinatis dignitatibus ad principatus procedere, sed est æqualitatem quidem esse substantiæ. Hanc autē vel valde multam esse ut delitiose viuatur, aut valde modicam, ut viuatur tenaciter, palam igitur quod non sufficiens substantias æquales facere, erit legislator secundum medium coniecturandi. Adhuc autem si quis mediocrem ordinauerit substantiam omnibus, nihil prodest, magis enim oportet concupiscentias regulare quā substantias, hoc autem non est, non eruditus sufficere à legibus, sed forte utiq; dicit Phaleas, quod hoc ipse dicit, putat enim duorum horum æqualitatem oportere existere ciuitatibus, possessionis & discipline, secundum disciplinam quidem, quæ erit oportet dicere, & vnam esse & eandem nihil vtile, est enim eadem quidem esse & vnam sed hanc esse talem ex qua erunt electiui supergrediendi, aut pecunijs, aut honore, aut simul vtriusque. Adhuc desiderant non solum propter inæqualitatem possessionis, sed etiam propter honorum inæqualitatem. Econtrario autem circa vtrumq; multi quidē enim propter inæquale circa possessiones, gratiosi autem de honoribus si æquales, vnde & indigent honore, hoc quidē malus, hoc autem bonus. Non solum autem homines propter necessaria iniuriatur, quorum remedium esse putat æqualitatem substantiæ, ut non spoliēt propter rigere aut esurire, sed ut gaudeant & non concupiscant: Si enim maiorem habeant concupiscentiam necessariorum propter huius medicinam iniuriabuntur, non igitur propter hanc solum, sed & si desiderant ut gaudeant, sine tristitijs delectationibus, quod igitur remedium horum trium, ijs quidem substantia modica & operatio, ijs autem temperantia, tertium autem si aliqui possunt per ipsa gaudere, non utique querent nisi a philosophia remedium, aliz enim hominibus indigent ut gaudeant sine tristitijs delectationibus. Iniuriantur autem maxime propter excellentias, sed non propter necessaria, puta Tyrannides exercent, non ut non rigeant, propter quod & honores magni si interficiat quis, non furem sed Tyrannū, itaque ad modicas iniurias auxiliatiuus solum modus Phaleæ. Adhuc multa opus est constitui, ex quibus ad se ipsos conuersentur bene, oportet autem ad vicinos & ad extraneos omnes, necessarium igitur politiam constitui ad bellum robur de qua ipse nihil dixit.

Similiter autem & de possessione. Oportet autem non solum ad politicos vsus sufficientem existere, sed & ad extrinseca pericula, propter quod quidem neque tantam oportet multitudinem existere, quam proximi & meliores concupiscant, habentes autem sufferre non possunt molestas: neque sic modicam ut non possint bellum sufferre inaequalium & similibus. Ille quidem igitur nihil determinauit. Oportet autem hoc non late re quod confert multitudo substantiae. Forte igitur optimus terminus ut non prole, habeat melioribus propter abundantiam bellum inferre, sed sic ut utique est non habetibus tantam substantiam, velut Eubulus Autophradati volenti Acarnem obsidere, praecipit ipsum confiderantem in quanto tempore capiet locum, ratiocinari temporis huius expensam, debere enim minus hoc summentes derelinquere iam Acarnem. Hoc autem cum dixisset fecit Autophradatum consentientem factum, cessare ab obsidione. Est quidem igitur aliquid expedientium substantias esse aequales ciuibus, ad non seditiones fieri ad inuicem, attamen magnum nihil ut est dicere, Etenim gratiosi vtique indignabuntur, ut non aequalium existentes digni, propter quod & videntur frequenter molesti, & seditiones mouentes. Adhuc autem malitia hominum inreplebilis, & primum quidem sufficiens duo oboli solum. Cum autem iam hoc fuerit patrium, semper indigerent pluribus quousque in infinitum veniant. Infinita enim concupiscentiae natura, ad cuius utique repletionem multi viuunt, talium igitur principum magis quam substantias regulari. Epiiches quidem natura tales constituit, ut non velint auare agere, prauos autem ut non possint. Hoc autem, si minores sint & non iusta patiantur. Non bene autem neque equalitatem substantiae dixit. Cura terrae enim possessione aequat solum, sunt autem & feruorum & pecorum diuitiae, & numismatis, & praeparatio multa eorum quae suppellectilia vocantur. Aut igitur omnium horum equalitatem quaerendum, aut ordinem quendam moderatum, aut omnia dimittenda. Videtur autem ex legislatione construens ciuitatem modicam, si quidem artifices omnes publici erunt, & non supplementum aliquod exhibebunt ciuitatis, sed siquidem oportet publicos esse contraria operantes. Oportet sicut in Epidamno & sicut Diophantus aliquando constituit in Athenis & hunc habere modum. De Phalei quidem igitur politia ferè ex his utique; quis speculabitur, siquid benedixit aut non bene.

Hippodamus autem Euriphontis Milesius qui & ciuitatum diuisionem inuenit, & suburbia incidit, factus circa aliam vitam magis superfluous propter honoris amorem sic, ut videatur quibusdam viuere curiosius capillorum multitudine & comae. Adhuc autem vestitus, vilis quidem, sed calidi non in hyeme solum, sed & circa aestiua tempora. Ratiocinatus autem & circa totam naturam esse volens, primus non politicè viuentium conatus est aliquod de politia dicere optima. Construxit autem ciuitatem multitudine, etiam quidem decem milium virorum in tres autem partes diuisam. Fecit enim vnà quidem partem artifices, vnā autem agricolas, tertiam autem propugnans & arma habens. Diuidebat autem in tres partes regionem hanc quidem sacram, hanc autem publicam, hanc autem propriam.

E Vnde quidem deputata faciunt ad Deos sacra, à quibus autem propugnantes viuunt comunem, agricolarum autem propriam. Putauit autem & species legum esse tres solum. De quibus autem disceptationes fiunt, tria haec esse numero, iniuriam, nocumētum, mortem. Lege autem statuit praetorium vnū principale, ad quod omnes reduci oportet causas quae non bene iudicari esse videntur, hoc autem construxit ex quibusdam senibus electis. Iudicia enim in praetorijs, non sententiae collationem putabat fieri oportere, sed ferre vnumquemque pugillarem in quo scribatur, si condemnetur simpliciter, si autem absoluitur, simpliciter vacuus. Si autem hoc quidem, hoc autem non, hoc determinare, nunc enim non putabit lege statutum esse bene, cogere enim deierare hic vel hic disceptantes. Adhuc autem legem posuit de inuenientibus aliquid ciuitati expediens quatenus adipiscantur honorem. Et pueris eorum qui in bello moriuntur, de publico fieri cibum, tanquam nodum hoc apud alios lege, statutum. Est autem & in Athenis ista lex nunc, & in alteris ciuitatibus. Principes autem à populo eligi omnes, populū autem faciebat tres partes ciuitatis, Electos autem curare de cōibus & pegrinis, & orphanis. Plurima quidem igitur, & quae maxie verbo digna Hippodami ordinationis, haec sunt.

Dabit autem utique; aliquis, primum quidem circa diuisionem multitudinis ciuium, artifices enim & agricolae, & arma habentes, comunicant politia omnes. Agricola quidem non habentes arma, artifices autem neque terram neque arma, quare fiunt ferè serui arma possidentium: participare quidem igitur omnibus honoribus, impossibile, necesse enim ex arma habentibus institui & duces exercitus, & ciuium rectores, & principalissimos principatus arma dicere, non participantes autem politia quomodo possibile est amicaliter se habere ad politiam. Sed oportet & meliores esse ad arma possidentes ambabus partibus, hoc autem non facile non multos existentes: si autem hoc erit, quid oportet alios participare politia, & diuersos esse constitutionis principum? Adhuc agricolae quam viles ciuitati, artifices quidem enim necessarium esse, omnis enim indiget ciuitas artificibus & possint procedere quemadmodum in alijs ciuitatibus ab arte. Agricola enim acquirentes quidem arma possidentibus cibum, rationaliter utique; essent aliqua pars ciuitatis, nunc autem propriam habent & hanc propriam colent. Adhuc autem comunem à qua propugnantes habebunt cibum, si quidem, ipsi colent, non utique; erit pugnans alterum & agros colentes, vult autem legislator alterum esse. Si autem, alteri quidem erunt ab ijs qui propria colunt bellantibus. Quarta igitur pars erit, huius ciuitatis nullo participas, sed aliena à politia. At vero si quis eosdem ponat eos qui propriam & qui comunem colant, tunc multitudo deficiens erit fructuum ex quibus vnusquisque; ministrabat duas domos, & cuius gratia non statim ex terra & eisdem fortibus sibiipsis cibum sumeret & viris praelij exhibebunt: haec itaque; omnia multa habent turbationem, Non bene autem nec de iudicio habet, lex iudicare significans diuidentes causa simpliciter scripta & fieri iudicem disquisitorem, hoc autem in disquisitione quidem & pluribus contingit. Colloquuntur enim ad inuicem de iudicio, in praetorijs autem non esse, sed contrarium huius legislatorum multi statuunt, ut iudices non colloquantur

quantur ad inuicem. Deinde quomodo non erit plenum turbatione iudicium cum debere iudex quidem existimauerit non tantum quantum litigans hic quidem viginti minas. Iudex autem iudicat decem minas, aut hic quidem plus, hic autem minus. alius autem quinque, hic autem quatuor, & hoc itaque; modo palam, quia patientur. ij quidem omnia condemnabunt ij autem non. Quis igitur modus erit disputationis sententiarum. Adhuc nullus deierare cogit simpliciter ab iudicem aut siquidem accusatio scripta est iuste. Non enim nihil debere abiudicans iudicat, sed viginti minas, secundum illud deiuurat condemnatus, non computans debere viginti minas.

De eo autem quod inuenientibus cum aliquod ciuitati vtile oporteat fieri quendam honorem. non est securum legem ferre, sed boni aspectus audire solum, habet enim calunias & motus si eueniat politiae, incidit autem in aliud problema & considerationem alteram. Dubitat enim quidam vtrum nocium aut expediens ciuitatibus amouere patrias leges si sit aliqua alia melior, propter quod quidem non facile dicto velociter consentire siquidem non expedit amouere. contingit autem inducere quasdam legum solutionem aut politiae aut comune bonum. Quoniam autem fecimus memoriam modicum amplius de ipso dilatare, melius enim habet quoadmodum diximus dubitationem, & videbitur utique; melius esse amouere, in alijs enim scientijs hoc cotulit, puta medicinali mota extra paterna & gymnastica & totaliter artes omnes & virtutes. Quare quoniam vnā harum ponendum etiam politicam palam, quia & circa hunc necessarium similiter habere. Signum autem utique; fieri dicit aliquis in ipsis operibus, antiquas enim leges valde simplices esse & barbaricas, ferrum enim portabant. tunc graeci & vxores emebant abinuicem. Quaecumque; aut reliqua antiquorum sunt, alicubi legalium stulta omnia sunt, puta in cume circa homicidia lex est si multitudo quidam testium astiterit persequens homicidam qui suorum est cognatorum reum esse homicidij fugientem. Quarunt autem totaliter non quod patrium, sed quod bonum omnes. Verisimile quia prius, siue terrigine erant, siue ex corruptione quadam saluati sunt, similiter esse & contingentes & insensatos quoadmodum & dicitur de terrigenis. Quare inconueniens manere in horum dogmatibus. Adhuc autem neque; scriptas si immobiles melius, sicut enim & circa alias artes & circa politicum ordinem impossibile diligenter omnia scripta esse, vniuersaliter enim necessarium scribere, actus autem de particularibus sunt, ex ijs quidem igitur videtur quia amouende & quaedam & quaeque; legum sunt. Alio autem modo considerantibus reuerentiae utique; videbitur esse multe. Cum enim fuerit quod quidem melius modicam assuescere aut facile soluere leges prauum. Manifestum quod sinendum quod peccata & legislatoribus & principibus, non enim tamen proderit quod mutauerit quantum nocebit principibus rebellare assuescens: medax quoque; exemplum quod ab artibus, non enim simile mouere arte & lege, lex enim robur nullum habet ad psuaderi praeter consuetudinem, hoc autem non fit nisi per temporis multitudinem. Itaque; facile mutare existens virtutem, ad alteras leges nouas facere est debile legis virtutem, Adhuc autem si mutande vtrum omnes & in omni politia, at non, & vtrum quocumque; aut quibus, haec enim habent magnam differentiam propter quod nunc quidem dimittamus hanc enim considerationem aliorum enim est temporum.

De ea autem quae Lacedaemoniorum politia ferè aut & de alijs politijs duae sunt considerationes. Vna quidem si quid bene vel non bene ad virtutis ordinem lege statutum est. altera autem si quid ad modum & ad suppositionem contrarie propositae ipsis politiae. Quod quidem igitur oportet future bene politice viuere necessarium existere scholam confessum est. Quo autem modo existere, non facile accipere. Thessalorum enim inopes molesti fuerunt multoties, Thessalis, similiter autem Laconibus serui, quasi enim insidiatos in infortunijs praesuerant circa Cretenses aut nihil vnquam tale accidit. Causa autem forte vicinas ciuitates, quis pugnantes adinuicem, neque; vnā esse copugnante distatibus propter non expedire, etiam ipsis possidentibus praedia circa domos: Laconibus autem vicini inimici omnes erant, Argij, & Messenij, & Archades, quoniam & à Thessalis à principio discedebant propter bellare. Adhuc cum Achaicis vicinis, & Perebjijs, & Magnesibus videtur autem & si nihil alterum, sed quod cure quae operosum esse, quo oporteat ad ipsos colloqui modo. Remissi quidem iniuriantur & equalibus dignificant se ipsos dominis & male ferendo viuentes insidiatos odiunt, & palam igitur quod non ex inuenientibus optimum modum quibus hoc accidit circa seruitutem. Adhuc autem ad mulieres remissio & ad electionem politiae votiuā, & ad felicitatem ciuitatis, quoadmodum enim domus pars vir & mulier, palam quia & ciuitatem prope ei quod est in duo diuidi oportet putare ut ad virorum multitudinem & mulierum, itaque; in quibuscumque; politijs praeue habet quod circa mulieres, mediū ciuitatis oportet putare esse inordinatum lege, quod quidem ibi accidit, tota enim ciuitate legislator esse volens perseverantiam secundum viros quidem talis est. In mulieribus autem neglexit. Viuunt enim voluptuose ad omnem intemperantiam & delitiose, itaque; necessarium in tali politia honorari diuitias. Aliterque; & si existat à mulieribus continentes quoadmodum multa militarium & bellicorum generum, vel etiam siquidem alteri honorauerunt eum quod ad masculos coitum, videtur enim qui fabulose loquutus est primus non irrationabiliter coniunxisse Martem ad venerem, aut enim ad eam quae masculorum collocutionem, aut ad eam quae mulierum, videtur inhiantes omnes tales, propter quod apud Lacones hoc extitit, & multa dispensabantur à mulieribus in principatu ipsorum, quauis quid differt mulieres principari, aut principes sub mulieribus regi. Idem enim accidit, vtili enim existente audacia ad nihil circularium nisi ad bellum maxime nociue, etiam ad hoc quae Laconum erant, ostenderunt autem in eo qui Thebeorum congressu viles quidem enim nihil erant quoadmodum in alijs ciuitatibus. Tumultum autem exhibebat plusquam inimici, à principio quidem igitur videtur accidisse Laconibus ratioabiliter mulierum remissio, extra domum enim propter militas peregrinabantur multo tempore pugnantes ad Argos bellum, & rursum ad Archades & Messenios, vocantes autem se exhibebant legislatori preparatos factos propter militare vitam, multas enim habet partes virtutis. Mulieres autem autem quidem conatum fuisse Lycurgum ducere ad leges, ut autem resistebat discedere rursum. Causae quidem igitur sunt haec factorum quia palam, quia & huius peccati, sed nos hoc non consideramus cui oporteat veniam habere, aut non habere, sed de eo quod recte aut non recte. Quae autem circa mulieres habentia non bene sicut dictum est & prius, non solum indecens quaedam facere politiae ipsius secundum se, sed addere aliquid ad amorē pecuniae. Post ea enim quae nunc

dicta sunt eos qui circa irregularitatem possessionis increpabit utiq; aliquis, ijs quidem. n. ipsorum accidit possidere multam valde substantiam, ijs autem omnino modicam, propter quod quidem ad paucos venit regio. Hoc autem etiam per leges ordinatum est praeue, emere quidem enim aut vendere existentem fecit non bonum, recte faciens, dare autem & derelinquere potestatem dedit volentibus, quauis idem accidere necessarium illo modo & isto. Sunt autem mulierum ferè omnes omnis regionis quinq; partium, duae, heredibus multis factis, & propter dotes dare magnas, quauis melius nullam, aut modicam aut mensuratam institutam esse. Nunc autem licet dare hereditariam cuiusq; voluerit, & si moritur non disponens quem utiq; derelinquat heredem. Iste cuiusq; noluerit dat. Igitur cum possit regio mille equites mittere & quingentos, & viros ad arma triginta millia, neq; mille multitudine erant, factum est aut per opera ipsorum. Manifestum quia praeue ipsis habebant, quae circa institutionem hanc, nullam enim plagam pertulit ciuitas, sed perijt propter hominum paucitatem, dicunt autem quod sub prioribus regibus deiciebant politiam ut non fieri tunc hominum paucitas bellatibus multo tempore, & aiunt fuisse aliquando Spartiatas, & decem millia, attamen siue sint vera ista, siue no, melius per possessionem regulatam replere viris ciuitatem. contraria autem & quae circa filiorum procuracionem lex ad hanc directionem. Volens enim legislator ut plures sint Spartiati pro uocat ciues quod plures faciant pueros. Est autem ipsis lex, eum qui genuerit tres filios Aphruron esse, eum autem qui quatuor sine veftigali omnium, quauis manifestum quod multis factis, regione autem sic diuisa, necessarium multos fieri pauperes.

LECTIO XIII.

AT vero & quae circa Ephoriam praeue se habent, principatus enim dominus quidam maximorum ipsius est, fiunt autem ex populo oēs, ut & multoties incidant homines valde pauperes in locum principum, qui propter penuriam venales erant, ostenderant autem multoties & prius, & nunc autem in Andrijs, corrupti enim argento quidam, quantum in ipsis totam ciuitatem perdiderunt, & propter principatum esse valde magnum & equitranium, regere populum se ipsos cogebant reges, ut & sic simul ledatur politia. Democratia autem ex Aristocratia accidebat, continet quidem igitur politiam principatus hic, quiescet. n. populus, eo quod participet maximo principatu, itaq; siue propter legislatorem, siue propter fortunam hoc euenerit, vtiliter habet rebus. Oportet enim politiam saluandam oēs velle partes ciuitatis esse, & permanere has. Reges quidem igitur propter ipsius honorem sic habent. Boni autem propter senatum, primum enim principatus iste virtutis est, populus autem propter Euphoriam, constituitur enim ex omnibus. Sed eligibile oportebat principatum esse hunc ex omnibus quidem, non autem isto modo quo nunc, puerilis enim est valde. Adhuc autem & iudiciorum magnorum sunt domini existentes, quicquid, propter quod quidem non propria sententia melius iudicare, sed secundum literas & leges. Est autem & dicta Ephorum non consona voluntati ciuitatis, haec quidem. n. remissa valde, in alijs autem magis excedit ad durum ut non possint perseverare sed latenter legem transgredientes fruatur corporalibus delectationibus. habet autem

E& quae circa seniorum principatum, non bene ipsis. Placidis enim existētibus & eruditis sufficienter ad Andragathiam. i. ad virilem bonitatem forsitan utiq; dicit aliquis expedire ciuitati, quauis per vitam dominos esse iudiciorum magnorum, formidabile sit. Est enim quaedam admodum & corporis & mentis senectus, modo autem isto eruditus ut & legislator ipse diffidat ut non bonis viris, non securum. videntur autem & velle videri datiuus & inutiliter tribuentes multa communium qui participes fuerunt principatus istius, propter quod melius est ipsos non sine correctione esse, nunc autem sunt, videntur autem utiq; Ephorum principatus omnes corrigere principatus. Hoc autem Ephorie magnum valde donum & modo non hoc dominis oportere dare correctiones. Adhuc autem & electionem quam faciunt seniorum secundum iudicium, est puerilis, & ipsum petere qui principatu dignificabitur non recte habet. Oportet enim & volentem & non volentem principari qui dignus est principatu. Nunc autem quod & circa aliam politiam legislator videtur faciens, amatores enim honoris constituens ciues hic usus est ad electionem senum. Nullus enim utiq; principari queret non amator honoris existens, quauis iniustitiarum voluntariarum plurima quidem accidant ferè propter amorem honoris, & amorem pecuniarum hominibus. De regno autem siquidem melius existere ciuitatibus, aut non melius, aliud sit sermo, sed & si melius non sicut nunc, sed per ipsius vitam vnumqueq; iudicare Regum. Quod autem legislator neq; ipse putat posse facere optimos, manifestum, diffidit enim ut non existentibus sufficienter bonis viris, propter quod quidem emittebant simul legatos inimicos & salutem putabant ciuitati esse diffidere reges. Non bene autem neq; circa conuiuia vocata lege statutum est ab eo qui instituit primū. Oportebat enim de comuni magis esse. quemadmodum in Creta: apud Lacedaemonas autem oportet ferre etiam valde pauperibus quibusdam existentibus, & hoc consumpto non potentium expendere. quare accidit contrarium legislatoris voluntati, vult quidem enim Democraticum esse preparationem conuiuiorum. Fit autem minime Democraticum sic lege statutum, participare quidem enim non facile valde pauperibus. Determinatio autem politiae ista est ipsis, patria, non potentem hoc tributum ferre, non participare ipsa, Eam autem quae circa nauigij principes legē & alteri quidem increpauerunt recte increpantes, seditionis. n. fit causa, sub regibus. n. existentibus militaribus sempiternis nauarchia ferè alterum regnum, & hoc autem suppositionem legislatoris increpabit utiq; aliquis, quod quidem & Plato in legibus increpuit, ad partem enim virtutis omnis ordinatio legum est, scilicet, bellicam, haec enim utilis ad dominari. igitur saluabantur quidem bellantes, peribant autem principes propter nescire vacare, neq; ad virtutem exercitari nulla exercitatione, altera principaliori quam bellica, hoc autem peccatum non modicum, putant enim fieri bona, quae circa res bellicas per virtutem magis quam per malitiam, & hoc quidem bene. Quod tamen haec meliora virtute suspiciantur non bene, praeue autem habet & circa communes pecunias Spartiatas, neq; enim in communi ciuitatis est nihil, bella magna coactis preliari, inferuntque male: eo enim, quod Spartiarum est plurima terra, non requirunt ab inuicem illationes

tionem accidit autem contrarium legislatori quam expediebat. Ciuitatem quidem enim fecit sine pecunijs idiotas autem amatores pecuniarum. De Lacedaemoniorum quidem igitur politia in tantum dictum sit, haec enim sunt, quae maxime utiq; quis increpabit.

LECTIO XV.

CRetensium quidem autem politia proxima quidem est huic, habet autem modica quidem non deterius, plurimum autem minus planè, etenim videtur & dicitur quidem in plurimis imitari Creticam politiam, quae Lacedaemoniorum, plurima autem antiquorum minus dearticulata sunt iunioribus, aiunt enim Lycurgum cum procuracione Charillae regis derelinquens peregrinatus est, plurimo tempore conuersatum esse circa Cretam propter cognationem. Domestici enim Cretenses Lacedaemonibus erant. Susceperunt autem qui ad familiaritatem venerant institutionem legum existentem in tunc habitatibus: propter quod & nunc incolae eodem modo videntur ipsis ut instituit Minos primus ordinem legum, videtur autem insula & ad principatum Graecorum apta esse, & poni bene, toti enim supponitur mari, ferè Graecis collocatis circa mare omnibus. Distat quidem enim à Polopis insula modicum versus Asiam ab eo loco, qui circa Triopium & à rhodo propter quod & maris principatum obtinuit Minos, & insulas has quidem subegit, has autem habitari fecit, finaliter autem appositus Siciliae vitam consummauit ibi circa Caminam, habet autem proportionaliter Cretensium institutio ad Lacedaemoniam, agriculturam enim opus faciunt, ijs quidem serui, Cretensibus autem incolae, & conuiuia apud ambos sunt, & antiquitus vocabatur Lacedaemones non Phidicia, sed Andria quemadmodum Cretenses, ex quo & manifestum quia inde venit. Adhuc autem politicae ordo, Ephorum quidem enim habent eandem potentiam, ijs qui in Creta vocantur Cosmi, veruntamen Ephori quidem quinq; numero, Cosmi autem decem sunt. Seniores autem senioribus quos vocant Cretenses consilio aequales, regimen autem primo quidem fuit, deinde dissoluerunt Cretenses & ducatum Cosmi eum qui ad bellum habent. Ecclesia autem participat omnes, dominatio autem nullius est nisi sententiandi ea quae videtur senioribus & Cosmis, quod quidem igitur conuiuiorum habent melius Cretensibus, quam Lacedaemonibus. In Lacedaemonia quidem enim secundum caput vniuersumque; infert constitutum, si autem non, participare lex prohibet politiam quemadmodum dictum est & prius. In Creta autem communius, ab omnibus enim natis fructibus & pecoribus ex publicis & oblationibus, quas ferunt incolae constituta est pars, haec quidem ad Deos & communia sacrificia, haec autem ad conuiuia ut & de comuni nutriantur oēs & mulieres & pueri. Ad modicum autem cibum, ut proficuum multa philosophatus est legislator, & ad disuagationem mulierum ut non multos pueros faciant eam quae ad masculos facit collocacionem, de qua si praeue aut non praeue, alias erit considerandi tempus. Quod autem quae circa conuiuia melius ordinata sunt Cretensibus quam Lacedaemonibus manifestum, quae autem circa Kosmos adhuc deterius, quamq; Ephorum principatus existit & ijs, fiunt enim quicquid. Quod autem ibi expedit ad politiam, hic non est, ibi quidem enim propter electionem ex omnibus esse participans populus maxi

Emi principatus vult manere politiam, hic autem non ex omnibus eligunt Cosmos, sed ex quibusdam senibus, & senes ex quibusdam qui fuerunt Cosmi, de quibus eisdem utique dicit aliquis sermones & de ijs, quae in Lacedaemonia fiunt, quod enim sine correctione & quod per vitam maior senectus est dignitate ipsis, & non secundum literas principari, sed Autognomonas infecurum. Quiescere autem non principantem populum, nullum signum eius quod est ordinatum esse bene, neque enim sumptionis aliquid Cosmois sicut Ephoris: longe enim peregrinantur in insula differentium, quam autem faciunt peccati huius medicinam inconueniens, & non politica: sed oppressiua, multoties enim eiiciunt conuenientes quidam Cosmos aut comprincipantium ipsorum, aut Idiotarum, licet autem & intermedie Cosmis abnegare principatum, haec utiq; omnia melius fieri secundum legem, quam secundum hominum voluntatem, non enim secure canon: causam autem pessimam id quod Acosmie quam constituunt frequenter, cum non sententias velint dare potestum, aut & palam quod habet aliquid politicae institutio, sed non politia est, sed potentatus magis, consueverunt autem assumptes populum & amicos Monarchiam facere, & seditiones mouere & pugnare ad inuicem, equidem quid differt quod tale aut quod post quoddam tempus non iam ciuitatem esse talem sed solum politicae comunione, est autem periculosa valde sic habens ciuitas. volentibus inuadere & potentibus, sed quemadmodum dictum est, saluatur propter locum, ab expulsionem enim quod longe facit propter quod & incolarum manet Cretensibus, ministri autem recedunt frequenter, neq; enim extrinsecus principatu participant Cretenses nuperq; bellum peregrinum trāsuit ad insulam quod fecit manifestam infirmitatem earum quae ibi legum. De hac quidem igitur politia tantum nobis dictum sit.

LECTIO XVI.

Politizare aut videntur & Carchedoni bene & in multis abundantius ad alios, maxime autem quaedam propinque Lacedaemonibus. haec enim politicae tres adinuicem propinque aequaliter sunt, & ab alijs multum differunt, quae Cretensium & Lacedaemonica & Tertia ab ijs, quae Carchedoniorum. Et multa institutorum se habent apud ipsos bene. Signum autem politicae coordinatae populum habentem permanere & institutione politicae, & neq; seditionem quod indignum dici, fieri. neq; Tyrannum. Habet autem similia Lacedaemonum politicae, conuiuia quidem societatum Phiditiorum, eum autem qui centum & quatuor principatum, Ephoris, veruntamen non deterius. Ij quidem enim ex contingētibus fiunt, hunc autem eligunt principatum virtuosum, reges autem & Gerusiam proportionata ijs, quae regibus & senibus etiam, melius autem Reges, neq; per se esse genus, neq; hoc quod contingens, sed quod differens ex ijs eligibiles magis quae secundum aetatem. Magnorum enim domini constituti, si viles fuerint, multum ledunt & laeserunt iam ciuitatem Carchedoniorum. Plurima quidem igitur inceptorum, utiq; propter transgressionem contraria existunt enia omnibus dictis politijs eorum autem quae ad suppositionem Aristocratiae & politicae haec quidem ad populum declinant magis, haec autem ad Oligarchiam. Eius quidem enim quod est, hoc quidem adducere, hoc autem non adducere ad populum, Reges

Reges domini cum senioribus, si consenserint omnes, si autem non, & horum populus, quęcunq; autem intulerint, non audire solum attribuunt populo qui statuit principibus, sed domini de iudicando sunt, & volenti illatis contradicere, licet, quod quidem in alijs politijs nõ est. Pentarchias autem dominas existētes multorum & magnorum, ab ipsis eligibiles esse, & eum qui centum, hos eligere maximum principatum. Adhuc autem, hos ampliori principari tēpore alijs, & enim præteriti principatur & futuri, Oligarchicū. Quod aut sine pretio & nõ sortiales, Aristocraticum ponendum, & si quid tale, alterum & sententias à principibus iudicari oēs, & non alias ab alijs, quemadmodum in Lacedæmonia. Transgreditur autem Aristocratia institutio Carchedoniorum, maxime ad Oligarchiam, secundū quendam intellectum, ut videtur multis, non. n. solum virtuosum, sed diuitem putant oportere eligi principem. impossibile. n. egentem, bene principari, & vacare. Siquidem igitur eligere diuitem Oligarchicum, secundum virtutem autē Aristocraticum, iste quidem igitur erit ordo tertius secundum quem quidem ordinata sunt, & apud Carchedonas quę circa politiam, eligunt. n. ad duo hæc respicientes, & maxime maximos reges, & duces exercitus. Oportet autem putare, peccatum legislatoris esse transgressionem hęc Aristocratia, à principio. n. videre hoc, necessarijsimorum est, qualiter optimi possint vacare, & nihil dehonestari, non solum Principes, sed neq; singulariter viuentes. Si autem oportet aspicere & ad abundantiam, gratia vacationis, prauum, maximos principatum venales esse, regnū. f. & ducatum exercitus. lex. n. ista diuitias facit preciosas magis virtute, & ciuitatē totam amatiuam pecuniarū, quodcūq; autem existimat præciosum esse, quod principale, necesse, & aliarum politiarum opinionem assequi, ijs. Vbi autem non maxime virtus honoratur, hanc politiam non est possibile firmiter secundum virtutem principari, rationale aut assuescere lucrum hoc ementes. quādo cū expenderit principentur, inconueniens quidem, si pauper quidem existēs. Epiiches autem volent lucrari, deterior autem utiq; non volent, cum expenderit, propter q̄ oportet eos, qui possunt Aristocratizare, hos principari. Dignius autē, si & præferet penuriā Epiichorum legislator, sed & principatū curaret de vacatione. Prauum autem utiq; videtur esse, & plures principatus principari eundem. quod quidem acceptatur apud Carchedonios. vnum. n. opus ab vno optime perficitur. Oportet aut hoc qualiter fiat, huc videre legislatorem, & non præcipere eundem fistulare, & coria incidere. Quare vbi non parua ciuitas, magis politicum est, plures participare principantibus & magis demoticum. Commodius. n. sicut diximus & pulchrius vnumquodq; perficitur ab eisdem & velocius, palam aut hoc in bellicis & nauticis. In ijs. n. amobus per oēs ut est dicere extenditur principari & subijci. Oligarchia autem existente politia, optime effugiunt iudicādo, semper aliquā populū partē emittentes super ciuitatē. hoc. n. faciunt & seruant mansurā politiam, sed hoc est fortunę opus. Oportet autē infeditionales esse, propter legislatore. Nunc aut si infortuniū aliquod eueniat, & multitudo abscesserit subiectorum, nullū est remedium quietis per leges. De Lacedæmoniorū quidem igitur politia, & Cretensium & Carchedoniorum, quę merito attemptantur hoc habet modo.

L E C T I O X V I I .
Eorum autē quę pronunciauerunt de politia quidem qui non cōmunicauerunt à cōmunibus politicis nullis, sed perseuerauerunt singulari vita viuentes, de quibus siquid sermone dignum, dictum est ferē de omnibus. Quidam autem legislatores fuerunt, ij quidem proprijs ciuitatibus, ij autem & quibusdam extraneorum politice cōuersati ipsi, & horum quidem ij fuerunt conditores legum, ij autem & politia, puta Lycurgus & Solon. Isti enim & leges & politias instituerunt. De ea quidē igitur quę Lacedæmoniorum dictū est. Solonem autem aliqui quidem putant fuisse legislatorem studiosum. Oligarchiam. n. dissoluisse valde intemperatam existentem, & feruentem populum liberasse, & Democratiam patriam instituisse, miscuisse, quia bene politiam, fuisse. n. quod in Ariopago consilium, Oligarchicū, quod autem principatus eligibiles, Aristocraticum, prætorium autem, demoticum. Videtur autem Solon illa quidem existentia prius, non dissoluisse consilium. f. & principatum electionem, populum autem instituisse prætoria faciēs ex omnibus. Propter quod & quidē accusant ipsum, soluere vero alterā cū fecerit prætorium dominum omnium, cum sit fortiale. Cum. n. hoc inualuit sicut tyranno populo largiētes politiam in eam quę nunc Democratiam instituti sunt, & id quidem quod in Ariopago consilium Ephialtes prohibuit & Pericles & hoc itaq; modo vnusquisq; rectorum populi augens produxit in eam quę nunc Democratiam. Videtur autem hoc non secundū Solonis voluntatem factum fuisse, sed magis ab accidente. Nauarchię enim in medis populus factus causa astute concepit & rectores populi accepit prauos pro politice conuersantibus Epiicheis. Quoniam & Solon videtur necessariam maxime potentiam attribuere populo scilicet principatus eligere & corrigere, neq; enim huius populus existens dominus, seruus utiq; esset, & aduersarius, principatus autem ex insignibus & abundantibus instituit omnes ex quingentis Medimnis & Iugarijs & tertio sine vocato equestri, quartum autem quod mercenarium quibus nullus principatus attinebat. Legislatorum autem fuerunt Zaleuchus Locrensis occidentalibus & Charondas Catanus suis ciuibus & alijs Calchidiaz ciuitatibus circa Italiam & Siciliam. Volunt autem quidem colligere qualiter Onomacritus fuit primus in dustris circa legislationē exercitatum autem fuisse in Creta cum esset Locrus, & præfectum populo, secundū artem, huius autem fuisse socium Thaletem, Thaletis autem auditorem Lycurgum & Zaleucum, Zaleuci aut Charondam, sed hoc quidem dicunt inconsideratius tempore dicentes. Fuit autem & Philolaus Corinthius legislator Thebeis, erat aut Philolaus de genere quidē Bachidorum, amator aut factus Dioclis qui vicit Olympiadem. ut ille ciuitatem reliquit recordatus amorem matris Alcyones abijt Thebas & ibi vitam finierunt ambo, & nunc adhuc ostendunt sepulchra ipsorum inuicem quidem facile conspectibilia existentia, ad regionem autem Chorinthiorum, hoc quidem conspectibili, hoc autem non conspectibili, fabulantur enim ipsos sic ordinasse sepulchram. Dioclea quidem propter abstinentiam passionis quatinus non visibilis sit Corinthia à puluere, Philolaum autem quatinus visibilis, habitauerunt quidē igitur propter talē causam apud Thebeos. Legislator

Legislator autem fuit ipsis Philolaus de alijs quibusdā & de puerorum procreatione, quas vocant illi leges positivas, & hoc est singulariter ab illo lege statutum, quatenus numerus saluetur fortium. Charodę aut nihil est proprium nisi vindictę falsorum testium: primus. n. fecit considerationem, diligentia aut est legum placentiorum & his qui nunc legislatoribus, Philolai autem proprium est substantiarum irregularitas, Platonis autem mulierum & puerorum & substantiæ cōmunitas & cōuiuia mulierū. Adhuc aut lex circa ebrietatem, scilicet sobrios sympsiarchizare, & exercitium in bellicis quatenus ambidexter fiant per studium, ut opportunū est non hac quidem manuum vtile esse, hac autē inutile, Draconis aut leges sunt, politia aut existenti leges posuit: proprium aut in legibus nihil est quod sit memoria dignum nisi feuitia propter magnitudinem damni. Fuit aut & Pittacus legum conditor sed non politię, lex autē proprię ipsius, ebrios si percusserint amplius damni ferre quam sobrios, quia plures iniuriantur ebrij quam sobrij. non ad veniam respexit, quia oportet ebrios habere magis, sed ad conferens magis, fuit autē & Andromachus Reginus legislator Chalcidibus q̄ in Thracia. Cuius circa homicidialia & hereditationes est. Attamē proprium ipsius nihil utiq; habebit dicere aliquis, quę quidem igitur circa politias principales, & circa dictas politias ab aliquibus, sint considerata hoc modo.

ARISTOTELIS

POLITICORVM

LIBER TERTIVS

LECTIO I.

I qui de politia considerat quid sit vnaqueq; & qualisq;, quę prima est consideratio de ciuitate videre, quid quidem sit ciuitas, nunc enim dubitant ij quidem dicentes ciuitatē egisse actionem, ij aut non ciuitatem, sed Oligarchiam vel tyrannum, politici autem & legislatoris videmus omne negocium existens circa ciuitatem, politia autem est ordo quidam habitantium ciuitatem, quoniam autem ciuitas est compositorum sicut aliud aliquod totorum quidem & cōstantium ex multis partibus, palam quod prius ciuis est inquirendus, ciuitas enim ciuium quandam multitudo est. Quare quem oportet vocare ciuē & quis sit ciuis considerandum: etenim ciuis dubitatur sepe: non enim eundem consentitur omnes esse ciuem, est enim aliquis qui in Democratia ciuis existēs, in Oligarchia sepe non est ciuis, Eos quidem igitur qui aliter qualiter fortiuntur hanc appellationem velut poetales ciues, dimittendi. ciuis autē non perhabitare alicubi ciuis est, etenim aduentitij & serui cōmunicant habitatio ne, neq; iustorum participes, ita ut & sententiam obtineant & iudicentur. Hoc enim inest & ijs qui à contractibus cōmunicant. In multis quidem neq; ijs perfecte aduentitij participant, sed necesse tribuere astutorem. Quare imperfecte aliquo modo participant, sed necesse tribuere astutorem. Quare imperfecte aliquo modo participant tali cōione, Sed sicut & pueros qui nondū propter etate

A inscripti sunt, & senes, dimissos dicendū esse aliquo modo quidem ciues non simpliciter aut valde, sed apponētes hos quidem imperfectos. hos autē vltra prouectos, vel aliquod tale alterum, nihil. n. differt, palam enim quod dicitur. Quatenus enim simpliciter ciuem & nullam talem habentem adiectionem opportunam directioni, quoniam & de vilibus & profugis est talia & dubitare & soluere: ciuis autem simpliciter nullo aliorum determinatur magis quā per participare iudicio & principatu. principatū autem ij quidem sunt diuisi pro tēpore, ut & quibusdam omnino non liceat eundem bis principare vel per aliqua determinata tempora, alius autem indeterminatus, velut prætor & cōcionator. Forte quidem igitur dicit utiq; quis, neq; principes esse tales neq; participare propter hoc principatu, sed differat nihil. De nomine enim ratio: innominatū enim quod cōmune in prætor & concionatore quid oporteat hęc ambo vocare. Sit itaq; determinationis gratia indeterminatus principatus, ponimus itaq; ciues eos, qui sic participant. Qui quidem igitur maxime congruit utiq; ciuis ad omnes qui dicuntur ciues, ferē talis est. Oportet autem non latere quod rerum in quibus supposita differunt specie, & hoc quidem ipsorum est primum, hoc autem secundum, aliud autem habitum, aut omnino nihil est secundum quod talia quod commune, aut vix. politias autem videmus specie differentes ab inuicem, & has quidem posteriores, has autem priores existentes, vitiatas enim ut transgressas necessarium posteriores esse non vitiatas, transgressas autem quomodo dicimus, posterius erit manifestum. Quare & ciuem necessarium alterum esse eum qui secundum vnamquāq; politiam: propter quod quidem dictus in Democratia quidem maxime est ciuis, In alijs autem contingit quidem non tamen necessarium, quibusdam enim non est populus neq; ecclesiam putant, sed conuocatos, & sententias iudicant secundum partem. velut in Lacedæmonia, eas quę cōtractuū iudicat Ephororū, alius alias. Senes autem homicidiales, forte autem alius principatus, alias. Eodem autem modo & circa Carchedonem omnes enim sententias principatus aliqui iudicant. Sed habet directionem ciuis diffinitio. In alijs enim politijs non qui indeterminatus princeps est concionator & prætor, sed qui secundum principatum determinatus. horum enim aut omnibus aut quibusdam attribuitur consilium & iudicare, vel de omnibus, vel de aliquibus. Quis quidem igitur sit ciuis ex ijs manifestū, cui enim potestas cōmunicandi principatu consiliatuo vel iudicatiuo, cui est iam dominus esse huius ciuitatis, Ciuitatē autem talium multitudinem sufficientem ad Autarchiam vitæ ut simpliciter est dicere. Determinant etiam secundum vsum ciuem, eum qui ex amobus ciuibus & nõ ex altero solum, puta patre vel matre. Alij autem & hoc ad plus requirunt, puta ad alios duos vel tres vel plures. sic autem determinatis politice & celeriter, dubitant quidam tertium hunc vel etiam quartum quomodo erit ciuis. Gorgias quidem igitur Leontinus, hoc quidem forte dubitās, hoc autem ironice loquens, ait sicut mortariola esse ea quę à mortariolificis facta sunt, sic, & Larissios eos qui à condentibus facti sunt, esse. n. quosdam Larissios factiuos, est autē simplex. Si enim participabant secundum dictam diffinitionem politia erant ciues, neque enim possibile est adaptare quod ex ciue mare

mare aut foemina ad primos qui habitauerunt vel edificauerunt.

LECTIO II.

Sed forte illi magis habent dubitationem quicunq; participant transmutatione facta politiae velut Athenis fecit Clisthenes post tyrannorum eiectionem, multos enī ad tribus applicuit extraneos & seruos aduentitios. Dubitatio autem ad hos est nō quis ciuis, sed vtrum iniuste vel iuste. Equidem & cum hoc adhuc aliquis dubitabit, vtrum si non iuste ciuis, non ciuis: tanq̄ idē potente iniuste & falso. Qm̄ autem videtur & principantes quosdam iniuste quos principari quidem dicimus, sed non iuste, ciuis autem principatu quodam determinatus est. Qui. n. cōmunicat tali principatu ciuis est vt dicimus, palam quia ciues quidem esse faciendum & hos. De eo aut quod est iuste vel non iuste, copulatur ad dictam prius dubitationem, dubitant. n. quidem qn̄ ciuitas egit, & quando non ciuitas, puta quando ex Oligarchia vel tyrannide fiat Democratia: Tūc enim neq; conuentiones volunt quidem dissoluere tanq̄ non ciuitas sed tyrannus accepit, neq; alia multa talium tanq̄ quedam politiarum sint in obtinendo, sed non propter cōmuniter expediens. Siquidem igitur in Democratia versi fuerant quidam secūdm̄ hunc modum, similiter dicēdm̄ ciuitatis huius esse eas, quae huius politiae actiones, & eas quae ex Oligarchia & tyrannide. Videtur autē sermo propius esse dubitationis huius, qualiter quidem oporteat dicere ciuitatem esse eandem, aut non eandem sed alteram. superficialis quidem igitur inquisitio dubitationis circa locum & homines est, contingit. n. disungi locum & homines, & hos quidem alterum: hos autē alterum habitare locum. Hāc quidem igitur minorem ponendum dubitationem, multipliciter. n. ciuitate dicta, est aequaliter alleuiatio talis inquisitionis. Similiter autem & hoīum eundem locum habitantium quando oportet vnam esse ciuitatem, non. n. vtiq; muris: erit. n. vtiq; Peloponneso circumponere vnum murum, talis aut forte est & Babylon, & omnis quae habet circūscriptionem magis gētis quam ciuitatis, qua quidem capta aiunt tertio die non sensisse quandam partem ciuitatis. Sed de hac quidem dubitatione in aliud tempus opportuna speculatio: De magnitudine enim ciuitatis, scilicet quantum & vtrum gens vna vel plures expediāt, oportet non latere politicum, sed eisdem habitantibus eundem locum, vtrum donec vtiq; sit genus idem habitantium dicendum eandem esse ciuitatem, quāuis semper ijs quidem corruptis, ijs autē generatis, sicut & fluuios consueuimus dicere eosdem & fontes eosdem, quamuis semper hoc quidem superueniente fluxu, hoc autē recedente. An homines quidem dicendum esse eosdem propter talem causam, ciuitatem autē alteram, siquidem. n. est cōmunicatio quaedam ciuitas. est autem cōmunicatio ciuium politica facta altera specie, & differente politica necessarium esse videbitur, & ciuitatem esse nō eandem: sicut & chorū, quādoq; quidem Comicū, quādoq; aut Tragicum alterum esse dicimus eisdem saepe hominibus existentibus: similiter autē & omnem aliam cōmunionem & cōpositionem alteram, si species altera compositionis sit: velut Harmoniam eorundem sonorum alteram esse dicimus si quādoque quidem sit Doria, quādoq; autē Phrygia. Si itaq; hunc habet modum, manifestum quod maxime dicendum eandem ci-

uitatem ad politiam respicientes. Nomine autem vocare altero vel eodem vtiq; & eisdem habitantibus ipsa & omnino alteris hominibus. Si autem iustum dissoluere vel non dissoluere quando ad alteram politiam transmittatur ciuitas ratio altera.

LECTIO III.

His autē quae dicta sunt habitū est considerare vtrū eandē virtutē boni viri & ciuis studiosi vel non eandē. At vero siquidē hoc oportet fortiri inquisitione eam quae ciuis, typo quodam primo sumēdm̄. Sicut igitur nauta vnus aliquis cōmunium est, ita & ciuem dicimus. Nautarum autem quamuis dissimilium existentium potentia, hic quidem enim est remigator, hic autem gubernator, hic autē prorarius, hic autem alia quādam talem habens denominationē, palam quod diligentissima vniuscuiusq; ratio propria virtutis erit; similiter autem & cōmunis quaedā congruet omnibus. Salus enim nauigationis opus est ipsorum omnium: hoc enim desiderat vnusquisq; nautarū. Similiter igitur ciuium quāuis dissimilium existentium, opus est salus cōmunitatis, cōmunitas autem est politia, propter quod quidem necessarium est esse ciuis virtutē ad politiam. Siquidem igitur sunt plures politiae species, palā quod non contingit studiosi ciuis vnam esse virtutem perfectam, bonum autē virum dicimus esse secundum virtutem perfectam, quod quidem igitur contingit ciuē existentem studiosum non possidere virtutem secundum quā est studiosus vir manifestum. Quinimo & secundū alium modū est dubitantes venire ad eandem rationē de optima politia. Si enim impossibile ex omnibus studiosis existētibus esse ciuitatem, oportet autem vnumquēq; quod secundum ipsum opus bene facere, hoc autem a virtute, quoniam impossibile similes esse omnes ciues, nō vtiq; erit virtus vna ciuis & boni viri. Eam quidem enim quae studiosi ciuis oportet omnibus inesse, sic enim optimā necessariam esse ciuitatem, eam autem quae viri boni, impossibile, si non omnes necessariū bonos esse eos qui in studiosa ciuitate ciues. Adhuc enim ex dissimilibus est ciuitas, sicut animal mox est ex anima & corpore, & anima ex ratione & appetitu, & domus ex viro & muliere, & possessio ex domino & seruo. Eodem modo & ciuitas ex omnibus ijs, & adhuc ex alijs dissimilibus speciebus consistit, necesse non vnam esse ciuium omnium virtutem, sicut neq; Chozantiū summū & astantis. Quod quidem igitur non eadem, manifestum ex ijs, sed forte erit alicuius eadem virtus ciuis studiosi & viri studiosi. Dicimus vtiq; principem studiosum, esse bonum & prudentem, politicū autem necessarium esse prudentem, & disciplinam autem mox alterā esse dicunt quidam principis, sicut & videntur regum filij equestram & bellicā erudiri, vt Euripides ait, non mihi quae vana altera, sed quorū ciuitati opus est, tanq̄ sit quaedam principis disciplina. Si itaq; eadem principis boni & viri boni: ciuis autem est & qui subditus, nō eadem vtiq; erit simpliciter ciuis & viri. Alicuius tamē scilicet potentis principari solius ciuis, nō enim eadem principis & ciuis & propter hoc Iason ait, Esurire quando non tyrannizat, tanquam nesciēs idiota esse. At verō laudatur posse principari, & subici, & probati ciuis virtus esse posse principari & subici bene, Si igitur eā quidem quae boni viri ponimus principatiuā, eam autem quae ciuis ambo, non vtiq; erūt ambo laudabilia similiter.

liter. Quoniam igitur aliquando videtur vtraq; & non eadem oportere principē discere & subditū, ciuem autem ambo scire & principare ambobus, & hinc vtiq; considerabit aliquis. Est enim principatus despoticus, hunc autē quae circa necessaria dicta scire facere principem non necessariū, sed vti magis, alterū aut seruile: dico autē alterum posse & seruire ministerialibus actionibus. Serui autē species plures dicimus: operationes enim plures quarum vnam partem tenent manuales, isti autē sunt sicut & nomen significat ipsos, qui viuūt de manibus in quibus banausus artifex est: propter quod apud quosdam non participabant principatus antiquitus artifices, antequā fuisset populus deuius extremis. Opera quidem subditorū sic non oportet bonū neq; politicū, neq; ciuem bonū addiscere, nisi quādoq; gratia oportunitatis sibi ad se ipsum: non. n. adhuc accidit fieri hūc quidē despotum, hunc autem seruū. Sed est quidā principatus secundū quem principatur similibus genere & liberis, hunc enim dicimus esse ciuilem principatū quē oportet principem subditum addiscere, velut equestribus principari eum qui inter illos subditus fuit, & exercitum ducere in exercitu ductū, & qui ordini praefuit, et insidias disposuit. Propter quod dicitur & hic bene, qd̄ non est bene principari eum qui non sub principe fuit horū autem virtus quidē altera. oportet autem ciuē bonum scire, & posse principari & subici, & haec virtus ciuis, scire principatū liberorū ad vtraq;, & boni etiā viri ambo, & si altera species temperantiae & iustitiae principatiue. Et enim subiecti quidem, liberi autē boni, palam quia non vna vtiq; erit virtus puta iustitia, sed habens species secundum quas principabitur & subijcietur. Sicut enim viri & mulieris alia temperantia & fortitudo, videbitur enim vtiq; timidus vir esse si sic fortis fuerit, sicut mulier fortis: & mulier loquax si sic ornata fuerit sicut vir bonus. Quoniam & oeconomia altera viri & mulieris, huius quidem. n. acquirere, huius autem seruare opus est, prudentia autem principis propria virtus sola, alias enim videtur necessarium esse vel conueniens subditorum & principum, subditi autē non est virtus prudentia, sed opinio vera: Sicut enim fistularum factor subiectus, princeps autem fistulator qui vtiq; vtrum qui dem igitur eadem virtus viri boni & ciuis studiosi vel altera, & quō eadem, & quo altera manifestū ex ijs.

LECTIO IIII.

Circa ciuem autem adhuc restat quaedam dubitationum, vt vere enim vtrum ciuis est cui licet cōmunicare principatū aut banausus ciues ponendum. Siquidem igitur & hos ponendum quibus nō interest principatum, nō est possibile omnis ciuis esse talem virtutem: ipse enim ciuis. Si autem nullus talium ciuis, in qua parte ponendus vnusquisq;, neq; enim aduena neq; peregrinus. Aut propter hanc quidem rationē nullum dicimus accidere inconueniens, neq; enim serui dictorum nullum neq; libertini: hoc. n. verum, quod non omnes ponendum ciues sine quibus non vtiq; erit ciuitas, quoniam neq; similiter ciues pueri & viri, sed ij quidem simpliciter, ij autem ex suppositione, ciues quidem enim sunt sed imperfecti. In antiquis quidem igitur temporibus apud quosdam erat seruū quod banausum vel peregrinum, propter quod multi tales & nūc. Optima autem ciuitas non faciet banausum ciuem, Si autem & hic ciuis, sed ciuis virtutem quā diximus dicē-

Adum non omnis vtiq; liberi solum, sed quicūq; operibus necessarijs sunt dimissi. Necessariorū autē quae quidē vni ministrātes talia, serui. qui aut cōmuniter, banausi & mercenarij. Manifestum autē hinc parum considerātibus quō habet de ipsis: ipsum enim apprensens quod dictum est facit euidentis. Quoniam. n. plures sunt politiae & species ciuis necessariū esse plures, & maxime subditi ciuis. Quare in aliqua quidem politia necessariū esse banausum & mercenarium ciues, in aliquibus autem impossibile: puta siqua est. quam vocant Aristocratiam, & in qua secūdm̄ virtutem dantur honores, & secūdm̄ dignitatem: neq; enim possibile est exhibere quae virtutis viuentē vita banausa vel mercenaria. In Oligarchijs autem mercenarium quidē nō contingit esse ciuem, ab honorabilitatibus enim longis participationes principatum, banausum autem cōtingit. Ditantur. n. multi artificum. In Thebis autem lex erat eum qui decē annorum non abstinuisset a foro non participare virtute. In multis autem politijs cōtrahitur & peregrinorum lex. Qui enim ex matre ciue in quibusdam Democratijs, ciuis est, eodem autem modo habent & quae circa spurios apud multos. Attamen quoniam propter indigentiam legitimorum ciuium, faciunt ciues tales, propter paucitatem enim hominum sic vtūtur legibus, defectum habentes turbē paulatim eligunt eos qui ex seruo primū vel serua. Deinde eos qui ex mulieribus, tandem autem solum eos qui ex ambobus ipsis, ciues faciūt. Quod quidem igitur species plures ciuis, manifestū ex ijs, & quod dicitur maxime ciuis qui participat honoribus, sicut & Homerus poetizauit, ac si quēdam inhonoratū post ex surgentem. Sed vbi quod tale occultum est gratia deceptionis cohabitatiū est. Sicut aduena enim est qui honoribus non participat, vtrum quidem igitur alteram vel eandem ponendum, secundum quam vir bonus est & ciuis studiosus, palam quia alicuius quidem ciuitatis, idem, alicuius autem alius, & ille autem non omnis, sed qui ciuis & dominus & potens esse dominus, vel secundum se vel cum alijs curē cōmunium.

LECTIO V.

Quoniam autē haec determinata sunt, quod post haec considerandum, vtrum vnam ponendum politiam vel plures, & si plures quae & quot & differentiae quae sunt ipsarum. Est autem politia ordo ciuitatis aliorum principatum, & maxime dominantis omnium. Dominans quidem enim vbiq; est politeuma ciuitatis, politeuma autem est, politia. dico autem puta in Democraticis quidem dominās populus, pauci autē econtrario in Oligarchijs. Dicimus & politiam alteram esse eorum, eundem autē hunc sermonem dicemus de alijs. supponendum itaque primo cuius gratia cōstructa est ciuitas, & principatus species quot, eius qui circa hominem & circa cōmunionem vitae. Dictum est autem in primis sermonibus in quibus de oeconomia determinatū est, & de Despotica: & quod natura quidem est homo, animal ciuile propter quod & nullo indigens eius quae ab inuicem politiae, appetūt conuiuere. Quinimo & cōmuniter conferens colligit inquātum adiacet & vniciq; pars vt viuatur bene. Maxime quidem igitur hoc est finis & cōmuniter omnibus & sigillatim, conueniunt autem & adiuicem gratia ipsius & cōtinent politicam cōmunionem, forte. n. inest aliqua boni particula & secundum ipsum viuere solum,

folium, si non diris secundum vitam excedatur valde, p. lam autē quod perseverant multa mala sustinentes mul ti hominū inuiscati ad viuere, tanquā existente quodā solatio in ipso & dulcedine naturali. At vero principatus dictos modos facile diuidere, etenim in extrinsecis sermonibus determinamus de ipsis sēpe. Despotia quidem. n. quāuis fit idē conferens secundū veritatē ei qui natura seruus, et ei q. natura Despotes, tñ principatur ad cōferens despotis nihil minus, Ad id autē qd serui secundū accidens. Non. n. cōtingit corrupto seruo saluari despotiam. Principatus autē puerorū & mulieris & totius domus quē vtiq; vocamus œconomicum, vel subiectorum gratia est, vel alicuius cōmunis amborū secundū se quidem subiectorum vt videmus & alias artes: puta medicinalem & exercitatuā, secundū accidens autem & vtiq; ipsorū erunt, nihil enim prohibet exercitia decentem pueros aliquando esse & ipsum eorū qui exercitantur. sicut gubernator est semper vnus nautarū, puerorum quidē igitur exercitator vel gubernator confiderat subiectorum bonum, quando autē vnus horū fuerit & ipse, secundū accidens participat vtilitates. Hic quidē enim nauta, hic autem fit vnus eorum qui exercitantur cum sit puerorum exercitator, propter quod & politicos principatus quando fuerint secundū equalitatē ciuium constituti & secundū similitudinē, secundum partem dignificant principari, prius quidē qua aptum natū erat dignificantes in parte ministrare & considerare aliqua. Rursum quod ipsius bonum sicut ipse principans considerabat quod illius conferens. Nunc autē propter vtilitates quē a cōmunibus vt eas quā ex principatu volunt continue principari, veluti si accideret sanos esse semper principantes cum essent egrotatiui, etenim sic forte vtiq; perseverarentur principatus. Manifestum ergo quod quēcunq; quidem politię intendunt quod cōmuniter conferens, ipse quidē recte existunt entes secundum id quod simpliciter iustum. Quēcunq; autem conferens principum solū vitiatē & omnes sunt transgressiones rectorum politiarum. Despotice enim: ciuitas autem cōmunitas liberorum est.

LECTIO VI.

Determinatis autē ijs habitum est politias considerare quot numero & quā sint & prius rectas ipsarum: etenim transgressiones erunt manifeste ijs determinatis. Quoniam autē politia quidem & politeuma significant idem, politeuma autē est quod dominans ciuitatum, necesse autē esse dominans, aut vnū, aut paucos, aut multos, quandoquidem vnus, vel pauci vel multi ad cōmune conferens principantur, has quidem rectas necessarium esse politias, eas aut quā ad proprium vel vnus vel paucorum vel multitudinis, transgressiones, aut enim non ciues dicendū esse participantes, aut oportet cōmunicare conferente. Vocare autem consueuimus Monarchiarum quidē eam quā ad cōmune conferens respicit regnum: eam autē quā paucorum quidem, plurium autē vno, Aristocratiam, aut propter optimos principari, aut propterea quod ad optimū ciuitati & cōmunicantibus ipsa. Quando autē multitudo ad cōmune conferens viuūt, vocatur cōmuni nomine, omnium politiarū politia, Accidit autē rationabiliter, vnū quidem igitur differre secundū virtutem vel paucos contingit, plures autē iam ad summū omnis virtutis peruenisse difficile, & maxime ad bellicā, hoc enim in

E multitudinē fit: propter quod quidem secundū hanc politiam principalissimū quod propugnatiuum & participant ipsa qui possident arma. Transgressiones autem dictarū tyrannis quidē regni, Oligarchia autem Aristocratia, Democratia autem politię, tyrannis quidem igitur est Monarchia ad conferens Monarchiantis, Oligarchia autem ad id quod abundantū. Democratia autem ad cōferens egenorū. Ad id autē quod expedit cōmuni nullam ipsarum. Oportet autē paulo per longiora dicere quā fit vnaquēq; harum politiarum. Etenim habet quasdam dubitationes: ei autē quē circa vnamquāq; Methodum philosophantur & non solū aspicit ad regem conueniens est nō despiciere, neq; pretermittere, sed declarare circa vnumquodq; veritatē. Est autem tyrannis quidem Monarchia sicut dictum est, despotica politię cōmunitatis, Oligarchia autē quando fuerint domini politię qui substantias habent. Democratia autē contrario, quando qui non possident multitudinem substantię, sed egeni, prima autem dubitatio ad diffinitionem est, si enim fuerint qui plures existentes diuites domini ciuitatis. Democratia autem est quando fuerit domina multitudo: similiter autem rursum vtiq; si alicubi accidat egenos pauciores quidē esse diuitibus, meliores autē existentes dominos esse politię, vbi autem pauca multitudo domina Oligarchiam esse aiūt, nō videbitur vtiq; bene diffinitū esse de politijs. At vero si quis connectēs abundantia quidē paucitatem, penuria autem & multitudinē sic appellet politia, Oligarchia quidem in qua principatus habent qui diuites pauci multitudinē existentes. Democratiam autem in qua qui egeni multi existentes multitudinē aliam habent dubitationē. Quas. n. dicemus modo dictas politias eam in qua plures opulenti & in qua pauciores egeni: domini autē vtiq; politiarum, siquidem nulla alia politia est preter dictas. Videtur igitur ratio facere palam quod paucos quidem vel multos esse dominos accidēs est, hoc quidē Oligarchijs hoc autem Democratijs propterea quod opulenti quidem pauci, egeni autē multi sunt vbiq;, propter quod etiam non accidit dictas causas fieri differentię, quo autē differunt Democratia & Oligarchia abinuicē penuria & diuitię sunt, & necessarium quidē vbiq; principantur propter diuitias siue pauciores siue plures, hanc esse Oligarchiam, vbi autē egeni Democratiam, sed accidit sicut diximus, hos quidem paucos esse, hos aut multos, abundant enim pauci, libertate autem participant omnes, propter quas altercantur vtiq; de politia.

LECTIO VII.

Summum autē prius, quos terminos dicunt Oligarchię & Democratię & quidem quod iustum est Oligarchum existens & Democraticum, omnes. n. tangunt iustum quoddam sed vsq; ad aliquid procedūt & dicunt non omne quod proprie iustū, puta videtur equale esse quod iustum est, & est, sed non omnibus, sed equalibus, ij autem hoc auferunt scilicet quibus & iudicant male. Causa autem quia de se ipsis iudicium, ferē autē plurimi sunt iudices prauis de proprijs. Quare quoniam quod iustū aliquibus & diuisum est, eodē modo in rebus & quibus, sicut dictum est prius in Ethicis, rei quidem equalitatē confitetur: eam autē quē quibus dubitant maxime quidem propter dictum modo quia iudicant de se ipsis male. Deinde autem & quia dicere vsquequo vtrosq; iustū aliqd, putāt iustū dicere simpliciter.

Item quidem enim si secundum aliquid inaequales sint puta secundum pecunias, totaliter putant inaequales esse, ij autem si secundum aliquid aequales, puta secundum libertatem totaliter aequales, Quod autē principalissimum non dicunt, siquidem enim possessionē gratia cōmuni cassent & conuenissent tñ participant ciuitate quantū. & possessione, quare Oligarchicorum sermo videbitur vtiq; inualescere, non enim esse iustum, equum participare centum minis vnum qui intulit minam vnā cum eo qui dedit residuum totum, neq; ijs, qui à principio neq; post acquisitis. Si autē neq; ipsius viuere gratia solū, sed magis ipsius bene viuere, etenim seruorum vtiq; & aliorū aialium esset ciuitas, nunc autē non quia nō participant felicitate, neq; ipso viuere secundum electionē, neq; compugnationis gratia quatenus à nullo iniustitiam patiantur, neq; propter cōmutationes, vt eū vsū qui ad inuicē. Etenim vtiq; Tyrreni & Carchedonij, & oēs quibus sunt contractus ad inuicem & vnus vtiq; ciuitatis ciues essent. Sunt enim ipsis pacta de introductibilibus, & conuentiones de nō iniustitia faciendo, & scripturā de cōpugnatione, sed neq; principatus omnibus cōmunes in ijs constituti sunt, sed alij apud vtrosq; neq; quales quosdam esse oportet alteros alteri curāt, neq; quomodo nullus erit iniustus eorū qui sub pactis, neq; quomodo malitiam nullam habeant. Sed solum quomodo nihil iniuste agant inuicem, de virtute autē & malitia ministrant, quicunq; curant bonam legislationem. Qua & manifestū quod oportet de virtute sollicitam esse ei quā tanq; vere nominatur ciuitas non sermonis gratia, sit enim cōmunicatio & cōpugnatio de alijs loco differens solum ab ijs, qui de longe cōpugnāt & lex pactum: sicut ait Lycophron sophista fideiussor inuicem iustorum sed non qualis faciat bonos & iustos ciues. Quod autem hoc modo se habeant manifestum, si enim aliquis & copulet loca in vnū vt se tangant Megareorum ciuitas & Corinthiorum muris, tamen non vnā ciuitas neq; si ad inuicem cōnubia fecerint quāuis hoc propriarum cōmunicationē ciuitatibus sit. similiter autem neq; si qui habitarent separatim quidem, nō tamen tñ de longe vt non cōmunicarent, sed si essent ipsis leges vt non se ipsos iniuste molestarent circa mutuas dationes, puta si hic quidem esset faber, hic autem agricola, alius autem coriarius, alius vero aliud aliquid tale, & multitudinē essent decem millia, non tamen cōmunicarent in alio nullo quā in talibus, puta cōmunicatione & cōpugnatione: neq; sic quidem ciuitas, propter quam itaq; causam, non. n. vtiq; propter non propinquum cōmunitatis, Si. n. sic & cōuenirent sic cōmunicantes vnusquisq; tñ vteretur propria domo tanquā ciuitate, & sibi ipsis auxiliantes sicut pugna existēte ad iniuriātes solum, neq; sic vtiq; videbitur esse ciuitas diligenter considerantibus. Si quidem similiter colloquerentur cōgregati & sigillatim. Manifestum igitur quod non est ciuitas cōmunicatio loci, & eius qd est non iniusta agere ad se ipsos, & mutua dationis gratia, sed hoc quidē necessarium existere si erit ciuitas. Attamen neq; existētibus omnibus ijs, est iam ciuitas, sed ipsius bene viuere cōmunicatio & domibus & generibus gratia vitæ perfectæ & per se sufficientis, non erit tamen hoc non vnū & eundem locum habitantium & vrentium cōnubijs, propter quod affectiones facte sunt in ciuitatibus & fraternitates, & immolationes, & deductiones ipsius cōi-

A uere. Quod autem tale amicitia opus, conuiuendi enim electio amicitia est. Finis quidē igitur ciuitatis bene viuere, hæc autem finis gratia, ciuitas autem generum & vicorum cōmunitas vitæ perfectæ, & per se sufficientis, hoc autem est, vt dicimus viuere feliciter & bene, bonorum ergo actionū gratia viuendū esse politicam cōmunionē, sed nō ipsius cōuiuere. propter quod quidē quicūq; adijciunt plurimū ad talem cōmunionem ijs ciuitatis attinet plusquā equalibus secundum libertatem & genus vel maioribus. secundum politicam autem virtutem inaequalibus vel excedentibus secundum diuitias secundum virtutem autem excessis. Quod quidem igitur omnes qui de politijs altercantur partem quandam iusti dicant, manifestum est ex dictis.

LECTIO VIII.

Habet autem dubitationem quid oportet esse dominatiuum ciuitatis, aut enim multitudinē, aut diuites, aut Epieces, aut optimum virum oīum; aut tyrannum. Sed hæc omnia videntur habere difficultatem. Quid enim si pauperes, quia plures sunt diripiēt ea quā diuitum, hoc non iniustum est. Videbatur enim vtiq; per Iouem dominatio iuste, iniustitiam igitur quid oportet dicere extremā. Rursumq; omnibus acceptis, qui plures ea quā paucorum si diripiant manifestū quod corrumpunt ciuitatem. At vero non quidē virtus corrūpet quod ipsam habet, neq; iustum ciuitatis corruptiuū. Quare palam quod & legem hanc nō est possibile esse iustam. Adhuc & actiones quascūq; tyrannus egit necessarium esse oēs iustas. Vim. n. infert potentior existens, sicut & multitudo diuitibus, ergo ne pauciores principari iustum & diuites: si igitur & illi hoc faciunt, & diripiant, & possessiones auferāt multitudinis, hoc est iustum. Alterū ergo. Hoc quidem igitur quod sint praua omnia & non studiosa manifestum, Sed Epieces principari oportet & dominos esse omnium, igitur necesse alios omnes inhonoratos esse qui non honorantur politicis principatibus, principantibus autem semper eisdem necessarium esse alios inhonoratos, sed vnū studiosissimum principari melius, Sed adhuc hoc magis Oligarchicum. Qui enim inhonorati plures, sed forte dicet vtiq; aliquis dominatiuum totaliter hominē esse habentem accidentes passiones circa animam sed non legem prauum, Si igitur sit lex quidem, Oligarchia autē, vel Democratica, quid differret de dubitatis, accident enim similiter dicta prius. De alijs quidem igitur altera sit aliqua ratio. Quod autem oportet dominans esse magis multitudinē, quam optimos quidem, paucos autem, videbitur vtiq; solui & alicuius habere dubitationem, forte autem vtiq; veritatem. Multos enim quorum vnusquisq; est non studiosus vir, tamen contingit cum conuenerint esse meliores illis, non vt singulum, sed vt simul omnes, veluti cōportare cœnam, ijs quā ex vna expensa elargite sunt. Multis. n. existentibus vnum quodq; partem habere virtutis & prudentię, & fieri cōgregatorum quasi vnum hominem, multitudinē multorum pedū & multarum manuum & multos sensus habentem: sic & quā circa mores & circa intellectū propter quod & melius qui multi & quā musice opera & quā poetarum, Alij enim aliam particulam aliquam, omnia aut omnes. Sed hoc differret studiosi virorum ab vnoquoq; multorum, sicut à non bonis bonos aiūt & picta partem à veris: eo quod collecta sint dispersa seorsum

seorsum in vnum, quoniam separatim quidem pulchrius habere picto, hoc quidem oculum, aliquo autem altero alteram particulam. Siquidem igitur circa totum populum & circa totam multitudinem, contingit hanc esse differentiam multorum ad paucos studiosos immanifestum. Forte autem per Iouem palam, quod de quibusdam impossibile: eadem enim utique; ratio & in bestiis congruet. Equidem quid differunt quidem a bestiis, ut consequens est dicere, sed circa aliquam multitudinem nihil prohibet quod dictum est, esse verum.

LECTIO IX.

Propter quod & prius dictam dubitationem soluet utique; quis per hoc, & habitam ipsi, quorum oportet dominos esse liberos & multitudinem civium, tales autem sunt quicumque; neque dignitatem habent virtutis nullam, participare quidem enim ipsos principibus maximis: non securum, propter iniustitiam enim & propter imprudentiam, hoc quidem iniuste agere utique; hoc autem peccare ipsos, non tradere, aut neque participare, terribile. Cum enim in honorati multi & pauperes extiterint, necessarium civitatem hanc esse plenam seditionibus, restat utique; eo quod est consiliari & iudicare participare ipsos: propter quod quidem & Solon & aliorum legislatorum aliqui statuunt fieri electiones principatum & correctiones principum, principari autem singulariter non permittunt. Omnes quidem enim habent congregati sufficientem sensum, & admixti melioribus, civitatibus profunt, sicut non purum alimentum cum puro totum facit utilius paucis, sigillatim autem unusquisque; circa iudicare imperfectus est. Habet autem ordinatio hoc politicae dubitationem, primam quidem quia videbitur utique; eiusdem esse iudicare quis recte medicatus est, cuius quidem & medicari & facere sanum laborantem ab egritudine praesente. Iste autem est medicus, similiter autem & hoc & circa alias experientias & artes, sicut enim medicum oportet dare correctiones in medicinis, ita & alios in similibus. Medicus autem & qui operator & qui architectonicus & tertius qui eruditus circa artem. Sunt enim aliqui tales circa omnes ut est dicere artes, attribuimus autem iudicare nihil minus eruditus quam scientibus. Deinde circa electionem eodem utique; modo videbitur habere, etenim eligere recte scientium opus est veluti Geometram Geometricorum, & gubernatorem gubernatorum, etenim si de quibusdam operibus & artibus participant etiam idiotarum aliqui. Sed nunquid scientibus magis. Quare secundum hanc quidem rationem non utique; erit faciendum multitudinem dominorum, neque electionum principatum neque correctionum. Sed forte non omnia haec dicuntur bene, propter eam quae olim rationem si sit multitudo non nimis vilis, erit enim unusquisque; quidem deterior iudex scientibus. omnes autem congregati meliores, aut non deteriores, & quia de quibusdam neque; solus qui fecit neque; optime utique; iudicabit quorumcumque; opera cognoscunt, & qui non habent artem. puta domum non solum est cognoscere eius qui fecit, imo melius qui vitur ipsa iudicat, vitur autem oeconomicus. Et gubernaculum gubernator carpentario, & cibum epulans sed non coquus, hanc quidem igitur dubitationem forte videbitur utique; aliquis sic solvere sufficienter. Alia autem est habita huic, videtur enim inconueniens esse maiorum esse dominos prauos, quae Epices. Correctiones autem & principatum electiones sunt maxima quas in quibusdam politijs, sicut dictum,

E & populis attribuunt, ecclesia enim talium omnium domina est, equidem ecclesiae quidem participant & consiliantur & iudicant a parvis honorabilitatibus & cuiuscumque; etatis. praesunt autem operibus & exercitus ducunt, & maximis principibus principantur a maioribus. Similiter itaque; solueritque; aliquis & hanc dubitationem, forte enim habent & hoc recte, neque; enim iudex, neque; consiliator neque; concionator princeps est, sed praetorium & consilium, & populus. Dictorum autem unusquisque; pars est horum, dico autem partem, consiliarium & concionatorem & iudicem. Quare iuste dominans maior multitudo: ex multis enim populus & consilium & praetorium. Honorabilitas autem amplior horum omnium quam eorum quae secundum vnum, & secundum paucos principantium magnis principibus. Haec quidem igitur determinata sint hoc modo. Prima autem dicta dubitatio facit manifestum nihil sic alterum quomodo quod oportet leges recte positas esse dominas. principem autem, siue vnus, siue plures sint, & de ijs esse dominos de quibuscumque; non possunt leges dicere certitudinaliter. propterea quod non facile sit vni uersaliter determinare de omnibus. Quales tamen quaedam oportet esse recte positas, leges nondum palam, sed adhuc manet olim dubitatum. Sed si simul politijs necesse & leges prauas vel studiosas esse & iustas vel iniustas. Verum tamen hoc manifestum quod oportet ad politiam poni leges. At vero si hoc, palam quod eas quidem quae secundum leges rectas politias, necessarium esse iustas, eas autem quae secundum transgressas, non iustas.

LECTIO X.

Quoniam autem in omnibus quidem scientijs & artibus bonum, finis: maximum itaque; & maxime in principalissima omnium, haec autem est politica potentia, est autem politicum bonum quod iustum: hoc autem est quod communiter conferens. Videtur autem omnibus equali aliquid esse quod iustum & usque; ad aliquid quidem consentiunt, ijs qui secundum philosophiam sermonibus, in quibus determinatum est de moralibus, quod enim & quibusnam quod iustum, & oportet equalibus equales esse aiunt. Quali autem equalitas est & qualium inaequalitas est oportet non latere, habet enim hoc dubitationem & philosophiam politicam. Forte enim utique; dicit aliquis secundum omnes boni excessum oportere inaequaliter distribui principatus. Si omnia reliqua nihil differant, sed similes acciderit esse. Differentibus enim alterum esse quod iustum & secundum quod dignitatem. At vero si hoc verum erit & colorem, & secundum magnitudinem & secundum quodcumque; bonorum superabundantiam quaedam politicorum iustorum excedentibus. aut hoc superficiale falsum, manifestum autem in alijs scientijs & potentijs. Similiter enim fistularibus secundum artem non danda superabundantiam fistularum nobilioribus: neque; enim fistulabunt melius, oportet autem ei qui secundum opus excedit dare & organorum excessum, si autem nondum palam quod dicitur adhuc magis ipsum producentibus erit manifestum. Si enim sit aliquis excedens quidem secundum fistulatiuam multum autem deficiens secundum nobilitatem vel pulchritudinem, & si vnus quodque; bonorum illorum sit magis fistulatiua. Dico autem nobilitatem & pulchritudinem, & secundum analogiam excedant plus fistulatiuam quam ille secundum fistulatiuam, tamen huic dandum differentes fistularum. Oportet enim ad opus comparari excessum & diuitijs

& diuitijs & nobilitati comparantur nihil. Adhuc secundum hanc rationem omne bonum ad omnem utique erit comparabile. Si enim magis aliqua magnitudo & totaliter magnitudo utique; adequabilis erit & ad diuitias & ad libertatem. Quare si plus hic differat secundum magnitudinem quam hic secundum virtutem, & ampliorum virtutis magnitudo totaliter excedit, erunt utique comparabilia omnia: tanta enim magnitudo si melior valentior tanta, palam quod equalis. Quoniam autem hoc impossibile palam quod in politijs rationabiliter non secundum omnem equalitatem altercantur de principibus, si enim ij quidem tardi, ij autem veloces, nihil propter hoc oportet hos quidem plus, hos autem minus habere, sed in exercitijs agonibus horum differentia accipit honorem.

LECTIO XI.

Sed ex quibus ciuitas consistit in ijs necessarium fieri altercationem: propter quod quidem rationabiliter preparantur honori nobiles & diuites & liberi. Oportet enim liberos esse & honorabilitatem ferentes non enim utique; erit ex egenis omnibus ciuitas sicut neque; ex seruis. At vero si opus est horum, palam quia & iustitia, & bellicae virtutis, neque; enim sine ijs habitari ciuitatem possibile est, sed sine prioribus quidem impossibile esse ciuitatem, sine ijs, autem habitari bene. Ad ciuitatem quidem igitur esse videbuntur utique; vel omnia vel quaedam horum recte dubitari, ad vitam vero bonam disciplina & virtus maxime iuste utique dubitentur quemadmodum dictum est prius. Quoniam autem neque; omnium equalis oportet habere equales secundum vnum aliquid solum existentes, neque; inaequales secundum vnum, necesse omnes tales politias esse transgressiones. Dictum est quidem igitur & prius quod altercantur modo quodam iuste omnes simpliciter autem non omnes iuste. Diuites quidem quia plus regionis attinet ipsis, regio autem commune. Adhuc ad conuentiones fideles magis ut in pluribus. liberi autem & ingenui tanquam prope inuicem. Ciues enim magis qui generosi ijs qui non generosi, ingenuitas autem apud quoscumque; habetur honorabilis. Adhuc quia meliores verisimile eos qui ex melioribus, ingenuitas autem est virtus generis. Similiter autem dicemus iuste & virtutem altercari. Communiatuam enim virtutem dicimus esse iustitiam, cui necessarium omnes alias assequi, at vero & plures ad pauciores. Etenim valentiores & ditiores & meliores sunt, ut acceptis pluribus, ad pauciores, ergo si omnes sint in vna ciuitate. dico autem, puta boni, & diuites, & ingenui. Adhuc autem multitudo alia politica. Vtrum altercatio erit quos oporteat principari, aut non erit: secundum vnamquamque; quidem igitur politicam distarum indubitatum iudicium quos oporteat principari. Dominantibus enim differunt ab inuicem. puta haec quidem eo quod per diuites, haec autem eo quod per studiosos viros sit, & aliarum vnaqueque; eodem modo. Attamen consideramus quando circa idem tempore haec existunt quomodo determinandum, si itaque; sint numero paucis valde qui virtutem habent quo oportet diuidere modo, vel hoc quod pauci, ad opus oportet considerare si possit habitari ciuitas, vel quod tanti multitudine ut sit ciuitas ex ipsis. Est autem dubitatio quaedam ad omnes alterantes de politicis honoribus. Videbuntur enim nihil dicere iustum qui propter diuitias volunt principari, similiter autem & qui secundum genus, palam enim rursus quod si quis vnus ditior omnibus est, palam quod secundum idem iustum oportebit hunc vnum principari omnibus. Similiter autem & differentem ingenuitate altercantibus propter libertatem, idem autem ijs accidet & circa Aristocracias de virtute. Si enim aliquis vnus sit melior vir, alijs qui sunt in politeumate studiosis existentibus, hunc oportet esse dominum secundum idem iustum. Igitur si & multitudo oportet esse dominans quia valentiores sunt paucis, & si vnus vel plures quidem vno pauciores autem multis. valentiores sunt alijs hos utique; oportebit dominos esse magis qua multitudinem. Omnia itaque; haec videtur facere manifestum quod horum terminorum nullus rectus sit, secundum quem volunt ipsi quidem principari, alios autem omnes sub se subici. Etenim utique; ad eos qui secundum virtutem volunt domini esse politeumatis, similiter autem & ad eos qui secundum diuitias habebunt utique; dicere multitudines rationem quandam iustam, nihil enim prohibet aliquando multitudinem esse meliorem paucis & ditioem, non ut secundum singulum sed ut simul omnes.

LECTIO XII.

Propter quod & ad dubitationem qua quaerunt & praemittunt quidam, contingit hoc modo obuiare. Dubitant enim quidam vtrum legislatori volenti ponere rectissimas leges sit ponendum leges ad conferens meliorum vel ad id quod plurimum: cum acciderit quod dictum est, quod autem rectum sumendum forte, rectum autem forte ad conferens totius ciuitatis & ad commune civium, cuius autem communiter quidem est qui participat eo quod est principari & subici: secundum vnamquamque; politicam, alter ad optimam autem qui potest & eligit subici & principari ad vitam quae secundum virtutem. Si autem est aliquis intantum differens secundum excessum virtutis, vel plures quidem vno, non tamen possibile complementum exhiberi ciuitatis, ut non sit comparabilis aliorum omnium virtus, neque; potentia ipsorum politica ad eam quae illorum siue plures siue vnus, eam quae illis solum, non adhuc ponendum partem huius ciuitatis. Iniuriabuntur enim dignitati equalibus, inaequales tantum existentes secundum virtutem, & secundum politicam potentiam, sicut enim Deum inter homines verisimile esse talem. Vnde palam quia & legislationem necessariam esse circa equales & genere & potentia. De talibus autem non est lex: etenim deridendus utique erit aliquis leges statuere tentans de ipsis. Dicuntur enim utique forte quae quidem Antisthenes ait, Leones condentibus lepisculis, & aequale volentibus, omnes habere, propter quod & ponunt relegationem Democratizate ciuitates propter talem causam. Haec enim utique; perfecti quantur equalitatem maxime omnium. Quare eos qui videntur excedere potentia propter diuitias, vel multos amicos, vel propter aliquam aliam politicam potentiam relegabatur & transfulerunt extra ciuitatem temporibus determinatis. Fabulantur autem & Argonautas Herculem dereliquisse propter talem causam, non enim voluisse ipsum ducere Argo id est nauem cum alijs, tanquam excedentem multum nautas, propter quod & vituperantes tyrannidem

& Periandri Thrasibulo cōsiliū non simpliciter extirmandum recte increpare: aiunt enim Periandrum dixisse quidem nihil ad missum præconem de cōsilio, sed auferentem excedentes spicarum planasse aream. Vnde ignorante quidem præcone eius quod fiebat causam, proferente autem quod cōtingit, intellexisse Thrasibulum quod oportet excellētes viros perimere, hoc enim non solum expedit tyrannis, neque solum tyranni faciunt, sed similiter habet & circa Oligarchias & circa Democratas. Relegatio enim eandem habet potentiam, modo quodam scilicet prohibere excellētes & fugare. Idem autē circa ciuitates & gentes faciunt qui domini potētē: velut Athenienses quidem circa Samios, & Chios, & Lesbios. Cum enim magis imperialiter haberent principatum humiliauerunt ipsos præter pacta, Persarum autem Rex Medos & Babylonios & aliorum sagaces factos, quia fuerant aliquando in principatu, disperdit sepe. Problema autē vniuersaliter est circa omnes politias etiā rectas, transgressę quidem enim ad id quod proprium respicientes hoc agunt: non solum sed cura commune bonum intendentes eodem habēt modo. Palam autē hoc & in alijs artibus & scientijs, neq; enim pictor sine vtique aliter habere pedem excedentem cōmensurationem, neque si differat pulchritudine: neque puppim nauis factor, vel aliarum partiū nauis, neque vtique magister chori eum qui altius & pulchrius toto choro cantat sine simul chorū agere. Quare propter hoc quidem nihil prohibet monarchias concordare ciuitatibus, si proprio principatu proficuo ciuitatibus existente, hoc agunt, propter quod secundum excessus excellentias habet aliquod ciuile iustum, sermo qui circa relegationem. Melius quidem igitur legislatorem à principio sic instituere politiam vt non indigeat tali medicina secunda autem nauigatio si euenerit tentare dirigere tali aliqua directione quod quidem non faciebant circa ciuitates: non enim respiciebat ad conferēs proprię politię, sed seditiosę vtiebantur relegationibus. In transgressis quidem igitur quod quidem singulariter expediat & iustum sit, manifestum. Forte autem & quod nō simpliciter iustum, & hoc manifestum. Sed in optima politia habet multam dubitationem, non secundum aliorum bonorum excessum, puta roboris, & diuitiarum, & multitudinis amicorum, sed si quis fuerit differens secundum virtutem, quid oporteat facere. Non enim dicet vtique oportere eijcere & transferre talem, at vero neq; principari talem. Simile enim & vtique si Iouem principari velimus partientes principatus. Relinquitur igitur, quod etiam videtur aptum natum esse tali obedire omnes letanter, vt reges sint tales perpetui in ciuitatibus.

LECTIO XIII.

Forte autem bene habet post determinatas rationes transire & considerare de regno hoc. Dicimus enim rectorum politiarum vnam esse hunc. Considerandum autem vtrum expediat bene habente habitari ciuitati, & regioni, rege regi, aut non, sed alia aliqua politia magis vel aliquibus quidem expedit, aliquibus autem non expedit. Oportet itaque primo diuidere, vtrum vnum aliquod genus est ipsius, vel plures habet differentias. Facile itaque hoc addiscere quod plura genera continet, & principatus modus est non vnus omnium. Qui enim in Laconica politia, videtur quidē

E esse regnum maxime eorum quæ secundum legem, nō est autem dominans omnium, sed quando exierit regio nem dux est eorum quæ ad bellum. Adhuc autem quæ ad Deos, attributa sunt regibus, hoc quidē igitur regnū velut ducatus quidam exercitus imperialis & perpetuus est. Occidendi enim non dominus, nisi in aliquo regno quemadmodū sub antiquis, in bellicis exercitiis promptus potens lege, significat autem Homerus, Agamēnon enim male quidem audiens deprimebatur incongregationibus, egressis autem & interficiendi dominus erat, dicit enim quem ego videro fugientem è prælio non sufficiens erit sibi fugere canes vel vultures, apud me enim est mors. Vna quidem igitur species huius regni ducatus exercitus per vitam. Horum autem ij quidem secundum genus sunt, ij autem eligibiles. Præter hanc autem alia monarchiæ species, qualia erunt regnā apud quosdam Barbarorum, habēt autem hæc omnia potentiam similem tyrannibus, sunt tñ secundum legem & paterna. Quia enim magis seruales moribus sunt natura barbari quidem græcis, Qui autem circa Asiam, ijs qui circa Europam, sufferunt despoticum principatum nihil contristati, tyranni quidem igitur propter tale sunt. Secura autem quia patria & secundum legem sunt. Et custodia autem regalis & non tyrannica propter talem causam. Ciues enim custodiunt armis reges, tyrannos autem extranei, ij quidem enim secundum legem & voluntarijs, ij autem inuoluntarijs principantur. Quare ij quidem & ciuibus, ij autem super ciues habent custodiam. Duæ quidem igitur species hæc monarchiæ, altera autem quæ quidem erat in antiquis græcis quos vocant Esymnetas. Est autem hæc, vt simpliciter est dicere, electa tyrannis. Differens autem à barbarica non eo quod non secundum legem, sed eo quod non patria sit solum, principabuntur autem ij quidem per vitam principatu hoc, ij autem vsque ad quædam determinata tempora, vel actiones, qualem elegerūt quandoq; Mitilēni Pittacum aduersus profugas quibus præerant Antimenides & Alceus poeta. Significat autem Alceus quod elegerunt Pittacum tyrannum, in quodam scolorum versuum, increpat enim quia malum patrię Pittacum præferunt ciuitati sine felle & grauis felicitatis, tyrannum quidem laudantes simul collecti. Hę quidem sunt & erant, quia enim tyrannice erant, despotice, quia autem electę & voluntariorum, regales. Quarta autem species monarchiæ regalis quæ secundum Heroica tempora voluntarię & patrię factę secundum legem, quia primi fuerunt benefactores multitudinis secundum artes, aut bellum, aut quia collegerunt, aut emerunt regionem, facti fuerunt reges voluntariorum & successiue sumentibus patrij. Domini autem erant præsulatus secundum bellum & substantiarum quæcunq; non sacerdotales, & cum ijs sententias iudicabant. Hoc autem faciebant ij quidem non iurantes, ij autem iurantes. Iuramentum autem erant sceptri eleuatio. Qui quidem igitur in antiquis temporibus & super ea quæ penes ciuitatem, & quæ popularia, & quæ circa confinia, continue principabantur. Posterius autem hoc quidem permittentibus ipsis regibus, hoc autem turbis occupantibus. In alijs quidem ciuitatibus patrię substantiæ remanserunt regibus solum, vbi autem dignum est dicere regnum in confinijs bellicorum ducatum solum habebant.

Abant. Regni quidem species hæc quatuor numero. Vna quidem quæ circa Heroica tempora, hæc autem erat voluntariorum quidem, in quibusdam autem determinatis, dux enim exercitus & iudex, erat Rex & eorum quæ ad Deos dominus. Secunda autem quæ barbarica hæc autem ex genere principatus despoticus secundum legem. Tertia autem quæ Esymneticam appellant, hæc autem est electa tyrannis. Quarta autem quæ Laconica horum, hæc autem est (vt simpliciter est dicere) ducatus exercitus secundum genus perpetuus, hæc quidem igitur hoc modo differunt ab inuicem. Quinta autem species regni quando fuerit omnium dominus existens, sicut vnaquęq; gens & ciuitas vnaquęq; communium, ordinata secundum æconomicam, sicut enim æconomica regnum quoddam domus est, ita regnum ciuitatis & gentis vnus vel plurium æconomia: ferē itaque duæ sunt (vt est dicere) species regni de quibus considerandum, hæc & quod est Laconica. Aliarū enim. multę intermedie harum sunt, pauciorum quidem enim domini quam regnum, pluriū autem sunt quam Laconicus. Quare consideratio fere de duobus est. Vnum quidem vtrum expediat ciuitatibus, ducere exercitus perpetuū esse & hunc vel secundum genus vel secundum partem, aut non expedit. Vnum autem vtrum quidem vnum expedit dominum esse omnium, vel non expedit. De tali quidem igitur ducatu exercitus cōsiderare habet magis legum speciem quam politię. In omnibus enim politijs contingit hoc fieri. Quare dimittatur primū, reliquus autē modus regni politię species est. Quare de hac oportet considerare, & dubitationes quæ insunt transcurrere.

LECTIO XIII.

Pincipium autem inquisitionis est hoc, vtrum expedit magis ab optimo viro regi, vel ab optimis legibus. Videtur itaque putantibus expedire. A rege regi, vniuersale solum leges dicere, sed non ordinare ad ea quæ eueniunt. Quare in quacūq; arte principari secundum literas miserum, & quidem in Egypto post tertium diem mouere licet medicis, si autem prius, in suo periculo, manifestum igitur quod nō est quæ secundum literas & leges optima politia propter eandem causam. At vero & illum sermonem vniuersalem oportet existere principibus, valentius autem cui non adest quod passionale omnino, quam cui connaturale, lege quidem igitur hoc nō inest, humanam autem animam necesse hoc habere omnem. Sed forte dicit vtique, aliquis, vt contra hoc consiliabitur de singularibus melius. Quod quidem igitur necesse ipsum esse legislatorē, palam, & ponere leges, sed non dominos qua transgrediuntur, quā de alijs oportet esse dominos. Quæcūq; vero non possibile legem iudicare, vel omnino, vel bene. vtrum vnū oportet optimum principari, vel omnes: etenim nunc conuenientes disceptant & cōsiliantur & iudicant, hæc autem sunt iudicia omnia de singularibus. secundum vnum quidem igitur comparatus quicunq; forte deterior, sed est ciuitas ex multis, sicut cōseruatio composita pulchrior vna & simplici, propter hoc & iudicat melius turba multa quam vnus quicunq;. Adhuc magis indifferens quod multum, quemadmodum aqua amplior, sic & multitudo paucis magis indifferēs. Vno autem ab ira obtento, vel ab alia aliqua passione tali necessarium corrumpi iudicium. Ibi autem habent diffi-

Acile simul omnes impetu ferri & peccare. Sit autē multitudo qui liberi nihil præter legem agentes nisi de quibus necessarium deficere ipsam, si autem non hoc facile in multis, sed si plures sint boni viri & ciues, vtrum vnus magis incorruptibilis princeps, vel magis plures quidem numero. boni autem viri. An palam quod plures, sed ij quidem diuisiones facient, vnus autem sine seditione. Sed ad hoc contraponendum forte quod studiosi secundum animam sicut & ille vnus, si itaque plurimum principatum, bonorum autem virorum omnium Aristocratiam ponendum, eum autem qui vnus, regnū, eligibilior vtique, erit ciuitatibus Aristocratia quæ regnum, & cum potētia & sine potentia existente principatus, si sit accipere plures similiter. Et propter hoc forte rege regebantur prius, quia rarum erat inuenire viros multum differētes secundum virtutem. Alterum & tunc paruas habitabant ciuitates. Adhuc autem à beneficio instituebant reges, quod quidem est opus bonorum virorum. Quoniam autē euenit fieri multos similes ad virtutem non adhuc sufferebant, sed quærebant commune aliquid & politiam instituerunt. Quoniam autem deteriores facti, opulenti facti sunt, à communibus hinc rationabile factas esse Oligarchias, honorabiles enim fecerunt diuitias, ex ijs autem primo in tyrannides transmutabantur, ex tyrannidibus autem in Democratiam, semper enim ad pauciores ducentes propter turpe lucrum fortiolem ipsam multitudinem fecerunt, vt insurgerēt & fierent Democratia. Quoniam autem & maiores accidit esse ciuitates, forte neque facile iam fieri politiam, aliam præter Democratiam. Si vero aliquis ponat optimum ciuitatibus à rege regi, quam se habebunt quæ de natis, vtrum & genus oportet regnare, sed genitorum quales quidem contingunt, nocium, sed nō tradet dominus existens natis. Sed nō facile adhuc hoc credere. Difficile enim & maioris virtutis, quam secundum humanam naturam. Habet autē dubitationem & de potentia, vtrum oportet habere regnaturū robur aliquod circa ipsum quo possit cogere non volentes obedire, aut qualiter contingit principatum dispensare, si enim secundum legem sit dominus nihil agens secundum suam voluntatem præter legem, tamen necessarium existere ipsi potentiam qua custodiet leges. Forte quidem igitur quæ circa regem talem non difficile determinare, oportet enim ipsum quidem habere potentiam, esse autem tantam potentiam, vt sit ea quæ singulorum & vnus & simul plurium maior, ea autem quæ multitudinis minor, quemadmodum antiqui custodias dederunt quando præferunt ciuitati quædam quam vocabant Esymnetem vel tyrannum, & Dionysio, quādo petebat custodias, consuluit quidā Siracusanis dare tot custodias.

LECTIO XV.

De rege autem qui secundum suam voluntatem omnia agit sermo instat nunc, & faciendum cōsiderationem, qui quidem enim secundum legem rex, nō est species regni, sicut dicimus. In oibus. n. cōtingit esse ducatum exercitus perpetuum. puta in Democratia & Aristocratia, & multi faciunt vnū dominū dispensationis, talis enim quidā principatus est & circa Epidamnum & circa Opunta autem circa aliquam partem minor est. De vocato aut omnimode rege, hoc aut est in quo Rex principatur omnibus secundum suam Tho. sup Poli. I ij voluntatē.

voluntatem. Dicendum videtur autem quibusdam, neque secundum naturam esse quod dominus sit communium civium unus, ubi consistit ex similibus civitas. Similibus. natura idem iustum, necessarium & eandem dignitatem secundum naturam esse, quare siquidem inaequales equale alimentum habere vel vestimentum nocivum corporibus, sic habent & quae circa honores, similiter & inaequales aequales, propter quod quidem nihil magis principari quam subici, iustum est: & vicissim igitur eodem modo, hoc autem iam lex, ordo enim lex, legem ergo principari eligibilis magis quam civium unum aliquem, secundum eadem autem rationem hanc utique, si aliquos principari melius hos instituendum servatores legis & ministros legum. Necessarium enim esse quosdam principatus, sed non hunc unum esse aut iustum, similibus existentibus omnibus. At vero quocumque non videtur posse determinare lex, neque homo utique poterit nota facere, Sed uniuersale lex instituit reliqua iustissima sententia iudicare & disponere principes. Adhuc autem omnia dirigere dant quodcumque videbitur tentatibus melius esse positus. Qui quidem intellectum iubet principari, videtur iubere principari Deum & leges. Qui autem hominem iubet, apponit & bestiam. Quando enim concupiscentia tale, & furor principatum habuerit tandem & optimos viros interimet: propter quod quidem sine appetitu intellectus lex, est exemplum autem artium videtur esse falsum quod secundum literas medicari sit prauum, sed & eligibilis uti habentes artes. Ii quidem enim propter amicitias nihil praeter rationem faciunt, sed accipiunt mercedem egrotos curantes, ij autem in politicis principatibus multa ad affectum & gratiam consueuerunt agere, quoniam & medicos quando suspicantur persuasos ab inimicis perimere propter lucrum, tunc eam quae ex literis curam quaerent utique; magis. At vero medici egrotantes inducunt ad se ipsos alios medicos. Et exercitatores puerorum cum sint in exercitio, inducunt exercitatores discipline tanquam non potentes iudicare quod verum quia iudicarent de proprijs & in passione existentes. Quare palam quod iustum quaerentes medium quaerunt, lex enim ipsum medium. Adhuc principaliores & de principalioribus quam haec secundum literas leges sunt, quae secundum consuetudines. Quare si ijs quae secundum literas homo princeps est securior, sed non ijs, quae secundum consuetudinem. At vero neque facile prospicere multa unum. Oportebit igitur multos esse sub ipso constituto principe, quare quid distet hoc a principio mox existere, vel unum consistere hoc modo. Adhuc quod & prius dictum est. Si quidem vir studiosus, quia melior principari dignius, uno autem duo boni meliores, hoc autem est quod dicitur simul duobus venientibus, & oratio Agameonis, tales mihi sodales, ut non iam principari iustum, sunt autem & nunc de quibusdam principatus dominantes iudicio, sicut iudex de quibus lex non potest determinare, quoniam de quibus potuit, nullus dubitat de ijs tanquam non utique; optime lex preceperit, iudicabit, sed quoniam haec quidem contingit comprehendi legibus, haec autem impossibilia. Haec sunt quae faciunt dubitare & quaerere, utrum optimam legem principari eligibilis quam optimum virum. De quibus enim consulantur sunt impossibilium lege constituta esse. Non igitur hoc contradicunt, tanquam

non necessarium esse hominem iudicantem de talibus, sed quod non unum solum, sed multos. Iudicat enim vnusquisque; princeps eruditus a lege bene. Inconueniensque; forte utique; esse videbitur, si melius percipiat quis, duobus oculis & duabus auribus iudicans, & agens duobus pedibus & manibus, quam multi multis. Quoniam & nunc oculos multos Monarche faciunt sibi & aures & manus & pedes. Eos. n. qui principatui & ipsius sunt amici faciunt comprincipes, non amici quidem igitur existentes non faciunt secundum monarchae voluntatem, si autem amici & illius principatus quoque; amicos forte & similes, quare si hos extimat oportere principari aequales & similes principari extimat oportere similiter. Quod quidem igitur dicunt dubitantes aduersus regnum ferere haec sunt.

LECTIO XVI.

Sed forte haec in aliquibus quidem habent hoc modo, in aliquibus autem non sic, est enim aliquid natura despoticum, & aliud politicum & iustum & conferens, tyrannicum autem non est secundum naturam, neque; aliarum politiarum quaecumque; transgressiones sunt, haec enim fiunt quae praeter naturam. Sed ex dictis manifestum quod in similibus quidem & equalibus, neque; expediens est, neque; iustum, unum dominum esse omnium, neque; non existentibus legibus, sed ipsum, tanquam sit lex neque; legibus existentibus, neque; bonum bonis, neque; non bonis non bonum, neque; si secundum virtutem melior sit, nisi modo quodam. Quis autem modus dicendum. Dictum est autem aliquid & prius, primo autem determinandum quid sit regnabile & quid sit Aristocraticum & quid politicum. Regnabile quidem igitur talis est multitudo quae nata est ferre genus superexcellens secundum virtutem ad praesulatum politicum. Aristocratia autem multitudo quae nata est ferre multitudinem potentem regi principatu liberorum ab ijs qui secundum virtutem praesidibus ad politicum principatum, Politica autem multitudo in qua nata est fieri multitudo politica, potens principari & subici secundum legem distribuentem principatus secundum dignitatem opulentis. Cum igitur vel genus totum, vel aliorum unum acciderit esse differentem secundum virtutem tamen, ut excedat quae illius, eam quae aliorum omnium tunc iustum est genus hoc esse regale & dominans omnium, & regem unum hunc. Sicut. n. dictum prius, non solum sic habet secundum iustum quod proferre consueuerunt qui politias instituerint & qui Aristocratias & qui Oligarchias. Et iterum quae Democratias: penitus. n. secundum excessum volunt, sed excessum non eundem, imo secundum quod prius dictum est, neque; n. occidere, vel fugare, neque; relegare utique; tale decens est, neque; villo subici secundum partem, non. n. nata est pars excellere ipsum omne, ei autem qui tantam excellentiam habet, hoc accidit, quare relinquitur solum obedire tali & dominum esse, non secundum partem sed simpliciter. De regno quidem igitur quas habet differentias, & utrum non expediat civitatibus, aut expediat, & qui bus & quomodo, determinatum sit hoc modo. Quoniam autem tres dicimus esse rectas politias. Horum autem necessarium optimam esse eam quae ab optimis dispensatur, talis autem est in qua accidit vel unum aliquem simul omnium, vel genus totum, vel multitudinem excedentem esse secundum virtutem, ijs quidem subici poteribus, ijs autem principari ad electissimam vitam. In primis autem fermonibus ostensum est quod eadem necessarium viri virtute esse

esse & cuius optime civitatis, manifestum quod eodem modo & per eandem sit vir studiosus, & civitatem instituet utique quis Aristocratizata & regno gubernata. Quare erunt & disciplina & assuetudines eadem ferere quae faciunt studiosum virum & quae faciunt politicum & regale. Determinatis autem ijs de politica optima, iam tentandum dicere quo nata sit fieri modo & institui quomodo necesse utique facturum de ipsa conuenientem speculationem.

ARISTOTELIS
POLITICORVM
LIBER QUARTVS

LECTIO I.

N omnibus artibus & scientijs, ijs quae non secundum particulam fiunt, sed circa genus unum aliquod, perfectis existentibus, vnus est considerare quod congruit circa vnusquodque; genus: puta exercitatio corpori qualis quali expediat, & quae optima: Ei enim qui optime aptus natus & proportionatus, optimam necessarium congruere. Et quae plurimis vna omnibus. Etenim haec exercitatio opus est. Adhuc autem si quis non attinentem desideret, nec habitum nec scientiam eorum quae circa Agonian, nihil minus exercitatoris disciplinae & gymnasticae est praeparare & hanc adhuc potentiam. Similiter autem, hoc & circa medicatiam, & nauificam, & circa vestitum, & circa omnem aliam artem, videmus accidens. Quare palam, quod eiusdem scientiae est politiam optimam considerare, quae est, & qualis quaedam utique; existens, maxime erit secundum votum, nullo impediendo extrinsecorum: & quae quibus congruens. Multis enim valde forte impossibile fortiri optimam. Quare optimam simpliciter, & eam quae ex suppositis optimam, non oportet latuisse bonum legislatores, & eum qui est, ut vere, politicus. Adhuc autem tertiam, eam quae ex suppositione: oportet enim & datam posse considerare, & a principio quomodo utique; fiet, & facta quo utique; modo saluabitur plurimo tempore. Dico autem, puta, si alicui civitati accidit neque optima politia disponi, non abundantemque; esse etiam necessarijs, neque; ea quae contingunt ex existentibus, sed quadam peiori. Praeter omnia autem haec, eam quae maxime in omnibus civitatibus congruit, oportet cognoscere, quo plurimi pronunciantium de politia, & si alia dicant bene, tamen in optimis peccant, non enim solum optimam oportet considerare sed etiam possibilem. Similiter autem & faciliorem & communior omnibus. Nunc autem ij quidem summam & indigentem multis copijs quaerunt solum, ij autem magis communem quandam dicentes eas quae sunt interimentes politias, scilicet Laonicam, vel quam aliam laudamus. Oportet autem talem induci ordinem ad quem facile existentibus persuadeantur & possint proficere tanquam non sit minus opus corrigere politiam, quam instruere a principio, sicut & post addiscere a principio, propter quod eum dictis oportet & existentibus politijs posse auxiliari politicum, sicut dictum est

A & prius. Hoc autem impossibile ignorantem quot sunt species politiae. Nunc enim vniam Democratiam putant quidem esse, & vniam Oligarchiam. Non est autem hoc verum. Quare oportet differentias politiarum non latere quot, & quot modis componantur. Cum eadem autem hac prudentia & leges optimas videre, & eas quae vniciueque politiarum congruunt: Ad politias enim leges oportet poni & ponuntur omnes, sed non politias ad leges, politia quidem enim est civitatibus ordo qui circa principatus quo modo distribuatur, & quid dominans politiae, & quid quod finis est, communionis singulis, leges autem separate significatum politiam secundum quas oportet principes principari & obseruare transgredientes ipsas, quarum palam quae differentias & numerum necessarium habere politiae vnus cuiusque; & ad legum positiones. Non enim possibile est easdem leges conferre Oligarchijs, neque; Democratijs, omnibus siquidem plures & non vna Democratia neque; Oligarchia solum est. Quoniam autem in prima Methodo politiarum diuisimus tres quidem rectas politias, regnum, Aristocratiam, politicam. Tres autem harum transgressiones tyrannidem quidem regni, Oligarchiam autem Aristocratiae, Democratiam autem politiae, & de Aristocratia autem quidem in regno dictum est. De optima enim politia considerare idem & de ijs est dicere nominibus, vult enim vtrunque; consistere secundum virtutem diffusam. Adhuc autem quid differant inuicem Aristocratia & regnum, & quando oportet regnum putare, determinatum est prius. Reliquum de politia percurrere ea quae communi nomine appellatur & de alijs politijs, Oligarchia. & Democratia & tyrannide. Manifestum quidem igitur & harum transgressionum quae pessima, & secunda quae, necesse enim eam quidem quae prima & diuinitissime, transgressionem, esse pessimam, regnum autem necessarium, aut nomen solum habere non existens, aut propter multam excellentiam regis esse, & tyrannidem pessimam existentem plurimum distare a politia, secundo autem Oligarchiam, Aristocratia enim distat multum ab hac politia. Mensuratissimam autem Democratiam. Iam quidem igitur pronunciauit & quidam priorum sic, non tamen in idem nobis aspiciens. Ille quidem iudicauit omnibus quidem existentibus Epicijs: puta Oligarchia bona, & alijs, pessimam Democratiam, prauarum autem optimam. Nos autem totaliter has vitiatas esse dicimus, & meliorem quidem Oligarchiam aliam alia, non bene habet dicere, minus autem prauam: sed de tali quidem iudicio dimittatur nunc. Nobis autem primo diuidendum est, quot sunt differentiae politiarum siquidem sunt species plures Democratiae & Oligarchiae. Deinde quae comunissima & quae eligibilissima post optimam politiam, & utique; siqua alia contigerit Aristocratia & consistens bene, sed pluribus congruens civitatibus quae sit: deinde & aliarum, quae quibus eligibilis. Forte enim ijs quidem necessaria Democratia magis quam Oligarchia, ijs autem haec magis quam illa. Post hoc autem quo modo oportet instituere volentem has politias, dico autem Democratias secundum vniamque; speciem, & iterum Oligarchias tandem autem post haec omnia quae fecerimus breuiter, contingetem memoria, tentandum superuenire quae corruptiones & quae saluationes politiarum, & communiter & sigillatim vnus cuiusque;, & propter quas causas haec maxime fieri nata sunt.

Eius quidem igitur quod esse plures politias causa, quia omnis ciuitatis sunt partes plures numero. Primo quidem enim ex domibus compositis videmus omnes ciuitates, deinde rursus huius multitudinis hos quidem opulentos necessarium esse, hos autem egenos, alios autem medios: & opulentorum autem & egenorum, hic quidem arma exercens, hic autem sine armis, & hunc quidem populum videmus agricultores esse, hunc autem circa forum occupatos, hunc autem banausum. Et insignium sunt differentia & secundum diuitias & magnitudines substantie: puta secundum nutritiones equorum, hoc enim non facile non diuites facere, propter quod quidem in antiquis temporibus qui buscunq; ciuitatibus in equis potentia erat, Oligarchia apud istos erant, vtebantur autem ad bella equis ad vicinos velut Eretrij, & Chalcidij, & Magnetes qui sub Meandro, & aliorum multi circa Asiam. Adhuc cum ijs, quos penes diuites differetis sunt, haec quidem secundum genus haec autem secundum virtutem, & siquid vtiq; tale alterum dictum est esse ciuitatis pars, in ijs quae circa Aristocratiam: ibi enim diuisimus ex quot partibus necessarius est omnis ciuitas. Harum enim partium aliquando quidem omnes participat politia, aliquando autem pauciores, aliquando autem plures. Manifestum igitur quod plures necessarium est esse politias specie differentes ab inuicem, etenim haec partes differunt specie a se ipsis. Politia quidem enim principatum ordo est, huc autem distribuunt omnes vel secundum potentiam participatum vel secundum quandam ipsorum communem equalitatem, dico autem puta egenorum vel opulentorum vel comunem quandam ambarum. Necessarium ergo politias esse tot quot quidem ordines secundum excellentiam sunt, & secundum differentias partium. Maxime autem videntur esse duae quemadmodum de ventis dicitur, ij quidem australes, ij quidem Boreales, reliqui autem horum praetergressiones, sic & politiarum duae, populus & Oligarchia, Aristocratia enim ponunt speciem Oligarchiae tanquam existentem quandam Oligarchiam, & eam quae vocatur politia Democratia, sicut in ventis Zephyrum quidem Boreae, Austri autem eorum: Similiter autem habet & circa Harmonias ut aiunt quidam, etenim ibi ponunt duas species Doricam & phrygia, alias autem coordinaciones has quidem dorias, has autem phrygias vocant. Maxime quidem igitur consueuerunt ita existimare de politijs, verius autem & melius ut nos diuisimus duarum aut vnus existentis bene instituta, alias esse transgressiones, has quidem bene temperatae Harmoniae, has autem optimae politiae, Oligarchias quidem eas quae duriores & magis despotice, remissas autem & molles, demoticas. Non oportet autem poni Democratiam sicut consueuerunt quidam nunc simpliciter ita, vbi dominans multitudo etenim in Oligarchijs & vbiq; amplior pars dominans, neq; Oligarchiam vbi domini politiae pauci, si enim essent qui omnes mille & trecenti & horum ipsi mille diuites, & non traderent de principatu ipsis trecentis & pauperibus liberis existentibus, & quantum ad alia similibus, nullus vtiq; diceret democratizare istos. Similiter autem & si pauperes quidem pauci essent, valentiores autem diuitibus pluribus existentibus, nullus vtiq; Oligarchiam appellaret, neq; tale si alijs existentibus diuitibus

Enō attineret honorē. Magis igitur dicendū quod demos quidē est q̄ liberi fuerint domini: Oligarchia autē, quādo diuites, sed accidit hos quidē, plures esse, hos autem paucos: liberi quidem enim multi, diuites autem pauci, etenim vtiq; si secundum magnitudinem distribuatur principatus, sicut in Ethiopia aiunt quidam, vel secundum pulchritudinē, Oligarchia vtiq; esset: pauca enim multitudo & pulchrorum & magnorum, sed neque ijs solum sufficienter habet determinare politias has. Sed quoniam partes plures & populi & Oligarchiae sunt, adhuc distinguendum, tanquam neq; si liberi pauci existente, pluribus & non liberis principentur, demos, velut in Apollonia quae in Ionio & in Thera. In vtraque enim harum ciuitatum in honoribus erant qui differebant secundum ingenuitatem, & primi obtinentes vicinas, pauci existentes multorum, neq; vtiq; diuites propter excedere secundum multitudinem demos. velut in Colophone antiquitus ibi non possidebant magnam substantiam qui plures antequam fieret bellum aduersus lydos: sed est Democratia quidē quādo liberi & egeni plures existentes domini fuerint principatus, Oligarchia autem quando diuites & nobiliores pauci existentes, Quod quidem igitur politiae sunt plures & propter quam causam dictum est.

LECTIO III.

Quod autem & plures dictis, & quae, & propter quid, dicimus, principium fumentes dictum prius. Confitemur. n. non vnum partē, sed plures habere oem ciuitatē. Sicut igitur si animalis vellemus accipere species primo quidē vtiq; segregaremus & quidem necessarium habere omne animal, velut quaedam sensitiuorum & quod alimenti elaboratiū & suscepiuū: puta os & ventrem. Adhuc autem quibus mouetur partibus vnūquodq; ipsorum. Si itaq; tot species solorum aut horum essent differentiae, dico autem puta oris quaedam plura genera, & ventris, & sensitiuorum. Adhuc autem & motuarum partium, numerus coniugationis horum ex necessitate faciet plura genera animalium. Non. n. possibile est idem animal habere plures oris differentias, similiter autem neq; aurium. Quare quoniam acceptae fuerint horum oēs contingentes combinationes, faciet species animalis, & tot species animalis quot quidē coniugationes necessariorum partium sunt. Eodem autem modo & dictarum politiarum, etenim ciuitates non ex vna sed ex multis partibus componuntur, sicut dictum est saepe. Vna quidem igitur est quae circa alimentum multitudo, quae vocatur agricola, secunda autem quae vocatur banausa, est autem haec quae circa has artes sine quibus ciuitatem impossibile est habitari. Harum autem artium has quidem ex necessitate oportet existere, has autem ad delicias, vel bene viuere. Tertia autem quae circa forum, dico autem forealem quae circa venditiones & emptiones & negociationes, & camporias demoratur. Quarta autem quod mercenarium. Quintum autem genus quod propugnans quod ijs nihil minus necessarium est existere, si debeant non seruire inuadentibus. Nihil enim minus impossibilium quam dignum esse vocare ciuitatem natura seruam: per se sufficiens enim est ciuitas, quod autem seruum non per se sufficiens. Propter quod quidam in politia leuiter haec, non sufficienter autem dictum est. Ait enim Socrates ē quatuor necessariis componi ciuitatem, dicit autem hos, textorem, agricolam, coriarium, edificatorem.

aedificatorem. Rursus autem apponit tanquam non necessarijs ijs Aerariū, & eos qui supra necessaria pecora. Adhuc autem negotiatorem & camporem: & haec omnia fiunt complementum primae ciuitatis, tanquam gratia necessariorum omnis ciuitas sit constituta, sed non boni qui magis aequalibusq; indigeat aerarijs & agricolis. Partem autem propugnatem non prius attribuit antequam regione crescente, ac tangente vicinos ad bellum instituantur, At vero & inter quatuor & quocunq; communicantes necessarium esse aliquid reddentē & iudicantem quae iustum: siquidem igitur, & aiā ponat vtiq; quis magis partem animalis quam corpus, & ciuitatum magis talia ponendum quam ea quae ad necessarium usum tendunt, scilicet bellicum & quod participat iustitia disceptatiua. Adhuc autem quod consiliatur, quod quidē est intellectus politici opus, & haec siue separatim existant aliquibus, siue eundem: nihil enim differt ad rationē: ditari & agros colere accidit eisdem saepe. Quare siquidem & hoc & illa sunt ponenda partes ciuitatis manifestū quod & qui ad arma necessaria ciuitatis pars est. Septima autem quae substantijs ministrat, quam vocamus opulentos. Octaua autem Demiurgica si populi institutiua & quae circa principatus administratiua: siquidē sine principatibus impossibile esse ciuitatem. Necessarium igitur esse aliquos potentes principari & administrates vel continue vel secundum partem ciuitati hac administratione. Reliqua autem de quibus determinauimus praefate, quod consiliabitur, & conuincat altercantibus de iustis: siquidem igitur haec oportet fieri in ciuitatibus, & bene fieri, & iuste, necessarium & aliquos politicorum esse principantes virtute. Alias quidem igitur potentias videtur multis contingere existere eisdem. puta eosdem esse propugnantes, & agricolas, & artifices, adhuc autem consiliantes & iudicantes. Informantur autem & virtute oēs, & plurimis principatibus principari putant posse, sed pauperes esse & diuites eosdem impossibile est: propter quod haec partes maxime esse videntur ciuitatis diuites & egeni. Adhuc autem propterea quod vt in pluribus, ij quidem pauci sunt, ij autem multi, haec videntur contrariae partes partium ciuitatis, vt & politiae secundum excessus harum consistant, & duae politiae videntur esse Democratia & Oligarchia. Quod quidē igitur sint politiae plures & propter quas causas, dictum est prius.

LECTIO IIII.

Quod autem sint & Democratiae species plures & Oligarchiae dicamus, manifestum autem hoc & ex dictis. Species enim plures populi & dictorum insignium sunt: puta populi quidem species vna quidem agricola, altera autem quae circa artes. Alia autem foralis quae circa emptionem & venditionem versatur. Alia autem quae circa mare, & haec quidē bellica, haec autem pecuniatiua, haec autem vectiua, haec autem piscatiua. In multis enim locis singula horum multae turbae, puta piscatores quidē in Tarento & Bizantio, Triacale autem Athenis, negociatiuum autem in Egina & Chio, transuectiuum autem in Tenedo. Adhuc autem quod manuale & quod modicam habet subitiam vt non possit vacare. Adhuc quod quidē ex ambobus ciuibus liberū & vtiq; siqua talis alterius multitudinis species. Insignium autem diuitiae, nobilitas, virtus, disciplina, & ijs familia dicta secundum eandem differentiam. Democratia igitur est prima quidē quae dicitur maxime secundum

Aequale, equale enim ait lex talis Democratiae nihil magis existere egenis, vel diuitibus, neque dominos esse: vtrosq; sed similes ambos. Siquidē. n. libertas maxime est in Democratia, sicut existimant quidam, & aequalitas sic vtiq; erit maxime comunicantibus oibus maxime politia similiter. Quoniam autē amplior populus, dominans autem quod visum fuerit pluribus, necesse Democratiam esse hanc: vna quidē igitur species Democratiae haec, alia autem quae principatus sint ab honorabilitatibus & breuibus existentibus ijs. Oportet autem ei qui possidet potestatem esse participandi, & carentem non participare. Altera species Democratiae, oēs quidē esse principatiū, si solū sit ciuis, principari autem legem. Altera autem species Democratiae, alia quidem esse eadem, dominans autem esse multitudinem & non legem, haec autem fit quoniam sententiae fuerint domine, sed non lex. Accidit autem hoc propter demagogos, in quibus quidem. n. quae secundum legem Democratizant non fit demagogus. Sed optimi ciuium sunt in praesentia, vbi autem leges non dominantur, hic fiunt demagogi. Monarchus. n. fit populus compositus vnus ex multis. Ipsi. n. multi sunt domini, non vnusquisq; sed omnis. Quale autem dicat Homerus non bonam esse multidominationem: vtrum hanc vel quādo plures sunt qui principantur vt vnusquisq;, incertum, talis igitur populus veluti monarchus existens quaerit monarchizare, quia non subicitur sub lege, & fit despoticus. Quare & adulescentes honorati: & est populus iste proportionaliter tyrannidi monarchiarum. propter quod & mos idem & ambo despotica meliorum & sententiae sicut ibi praecipua, & demagogus & adulator idē & proportionaliter: & maxime autem vtiq; apud vtrosq; valent. Adulescentes quidem apud tyrannos. Demagogi autem apud populos tales. Sunt autē ijs causa vt sententiae sint domine, sed non leges, omnia reducens ad populum. Accidit. n. ipsis fieri magnos propter populū quidē esse dominum omnium, opinionis autē populi hos, suadetur enim multitudo ijs. Adhuc autem qui principatus accusant aiunt oportere populū iudicare, hic autem gaudenter recipit aduocationem. Quare dissoluantur oēs principatus. Rationabiliter autē vtiq; videbitur increpare qui dicit talem esse Democratiam non politiam, vbi enim non principantur leges non est politia. Oportet enim legem quidem principari oium. De singularibus autem principatus & politiam iudicare. Quare siquidē est Democratia vna politiarum. Manifestū quod talis institutio in qua sententiae omnia dispensant, neq; Democratia proprie, nullam. n. sententiam contingit esse vniuersalem. Species quidem igitur Democratiae determinatae sint hoc modo. Oligarchiae autem species, vna quidem esse principatus ab honorabilitatibus tatis, vt egeni non participent, cum sint plures. Licere autem possidenti participare politia. Alia autem quoniam ab honorabilitatibus imensis sunt principatus & eligunt ipsi eos qui deficiunt. Siquidem igitur ex omnibus ijs hoc faciāt, videtur hoc esse magis Aristocraticum. Si autem ex aliquibus determinatis Oligarchicum. Altera species, Oligarchiae quādo puer pro patre vnus fit. Quarta autem quādo extiterit quod nunc dictū est, & principetur non lex, sed principes & est conuertibilis hoc in Oligarchijs, sicut tyrannus in monarchijs, & de qua diximus vltima Democratia in Democratijs, & vocant & talē Oligarchiam potētatiū. Oligarchiae quidē igitur species tot & Democratiae.

LECTIO V.

Non oportet autem latere quod in multis locis accidit ut politia quidem quae secundum leges non sit Democratia, propter assuetudinem autem & modum politizet & Democratizet. Similiter autem rursum apud alios enim quaedam quae secundum leges politiam esse magis Democraticam. Assuetudinibus autem & modo Oligarchizaret magis. Accidit autem hoc maxime post transmutationes politiarum, non enim statim transmutantur, sed amant in primis paulatim rapientes ex inuicem, ut leges quidem permaneant quae prius extiterunt, obtineant autem quae transmutant politiam. Quot autem sunt tot species Democratiae & Oligarchiae ex ipsis quae dicta sunt, manifestum: necesse enim aut omnes dictas partes populi communicare politia, aut has quidem, has autem non. Quandoquidem igitur quod agricutium & quod possidet mediocre substantiam fuerint dominans politiae, politizant secundum leges, habent enim viuere laborantes, non possunt autem vacare. Quare legem scientes conuocant necessarissimas congregationes, alijs autem participare licet, cum possideant honorabilitatem determinatam a legibus: propter quod omnibus possidentibus licet participare. Vniuersaliter quidem enim non licere omnibus, Oligarchicum: licere autem vacare impossibile non existentibus prouentibus. Haec quidem igitur vna species Democratiae propter causas has. Altera autem species propter consequentem electionem, est enim & omnibus licere non refutatis secundum genus, participare tamen potestibus vacare: propter quod quidem in tali Democratia leges principantur propter non esse prouentum. Tertia autem species omnibus licere quicunq; liberi fuerint participare politia, non tamen participare propter praedictam causam. Quare necessarium & in hac principari legem. Quarta autem species Democratiae temporibus ultimo in ciuitatibus facta. Quia enim factae sunt ciuitates maiores multo quam a principio & prouentus existunt & opulentiae, participat quidem omnes politia propter excessum multitudinis, comunicat autem & politizant quia possunt vacare etiam egeni accipientes mercedem, & maxime autem vacat talis multitudo, neq; enim impedit ipsos, neq; priorum cura, diuites impedit autem ut scire non comunicent congregationi, neq; ei quod est iudicare: propter quod fit multitudo egenorum dominans politiae, sed non leges. Species quidem igitur Democratiae, tot & tales propter has necessitates sunt. Oligarchiae autem quando quidem plures habent substantiam, minorem autem & non multam valde, primae Oligarchiae species est, faciunt. n. potestatem principandi possident: & propter multitudinem esse participantium politeumate necesse non homines, sed legem esse dominans. Quanto. n. utiq; plus distant a monarchia, & neq; tantum habeant substantiam ut vacent negligentes, neq; tam modicum ut nutriantur a ciuitate, necesse legem velle ipsis principari, sed non ipsos. Si autem utiq; pauciores sunt qui substantias habent quam qui prius, ampliore autem secunde Oligarchiae fit species: magis enim potentes supergredi volunt, propter quod ipsi quidem eligunt ex multis eos qui ad politeuma admittuntur. Quia autem nodum sic fortes sunt ut sine lege principentur, legem ponunt talem: si autem inualuerint pauciores existetes habere maiores substantias, tertius gradus fit Oligarchiae

scilicet per se ipsos principatus habere, secundum legem autem precipientem, morientium filios succedere. Quae autem iam plus inualuerint substantijs & multis amicis prope talis potentatus monarchia est, & domini fiunt homines: sed non lex: & quarta species Oligarchiae haec est, conuertibilis vltimae Democratiae.

LECTIO VI.

Ad huc autem sunt duae politiae praeter Democratiam & Oligarchiam, quarum alteram quidem dicunt omnes & dicta est quatuor politiarum species vna, dicunt autem quatuor, monarchiam, Oligarchiam, Democratiam, quartam vero vocatam Aristocratiam, quinta autem est quae appellatur communi nomine omnium, politiam enim vocant, sed quia non sepe fit, latet temptantes enumerare species politiarum, & virtutum quatuor solum sicut Plato in politijs. Aristocratiam quidem igitur bene habet vocare, de qua pertractauimus quidem in primis sermonibus, eam enim quae ex optimis simpliciter politicam secundum virtutem, & non ad hypotheseam aliquam bonorum virorum, solam iustum appellare Aristocratiam. In sola enim simpliciter idem vir & ciuis bonus, bonus est. Qui autem in alijs boni, ad politiam ipsorum sunt. Sed sane sed sunt aliquae ad Oligarchizatas habent differentias, & vocantur Aristocratiae & ad vocatam politiam. Vbi vero non solum, respectu diuitiarum, sed & respectu virtutis eligunt principatus, haec politia differt ab ambabus, & Aristocratica vocatur, etenim in non facientibus communem causam virtutis sunt tamen quidam approbati, & qui videntur esse Epicures, vbi igitur politia respicit ad diuitias & virtutes & populum velut in Carchedonia, haec Aristocratica est: in quibus ad duo solum, ut quae Lacedaemoniorum ad virtutem & populum, & est mixtio horum duorum Democratiae & virtutes. Aristocratiae quidem igitur praeter primam optimam politiam, haec duae species, & tertia, quaequeque eius quae vocatur politia inclinatur ad Oligarchiam magis.

LECTIO VII.

Reliquum autem est nobis de nominata politia differentiae & de tyrannide. Ordinauimus autem sic non existentem, neq; hanc transgressionem neq; assignatas Aristocratias, quia secundum veritatem quidem omnes sunt vitia: a rectissima politia. Deinde dinumerantur cum ijs. Suntque ipsarum haec transgressiones, sicut in ijs, quae a principio diximus. Vltimo autem de tyrannide rationale est facere mentionem, quia omnium minime politia haec est, nobis autem est methodus de politia. Propter quam quidem igitur causam & ordinatum est, hoc modo, dictum est. Nunc autem ostendendum est nobis de politia. Manifestissima enim potentia ipsius determinatis ijs quae de Oligarchia & Democratia, est enim politia, ut simpliciter est dicere, mixtio Oligarchiae & Democratiae, Consueuerunt autem vocare declinantes quidem ut ad Democratiam, politias. Declinantes autem ad Oligarchiam magis, Aristocratias, quia magis assequitur disciplina & nobilitas opulentioribus. Adhuc autem videntur habere opulenti quorum gratia iniusta agunt iniusti, vnde & Calusagathus, & isignes hos appellat. Quae igitur Aristocratia vult excellentiam attribuere optimis ciuium, & Oligarchias esse aiunt ex Calusagathis magis, videtur autem esse impossibilem ciuitatem Aristocratizantem non bene legibus disponi, sed

ni, sed male gubernatam, similiter autem & Aristocratizari eam quae non bene legibus disponuntur, non est autem bona legum dispositio, bene poni leges, non obedire autem. propter quod vnam quidem bonam legum dispositionem existimandum esse, obedire positus legibus, alteram autem bene poni leges quibus immaneat. Est enim obedire & bene positus, hoc autem contingit dupliciter, aut enim optimis contingentium ipsis, aut simpliciter optimis, videtur autem Aristocratia quidem esse maxime honorem distribui secundum virtutem, Aristocratiae quidem enim terminus, virtus. Oligarchiae autem diuitiae. Democratiae autem libertas, haec autem quodcumque; videatur pluribus in omnibus existit: Etenim in Oligarchia & in Aristocratia & in Democratia, quodcumque; videatur maiori parti participantium politia, hoc est dominans, in plurimis quidem igitur ciuitatibus politiae species vocatur, solum enim mixtio coniecitur diuitum & pauperum diuitias & libertatem: ferè enim apud plurimos qui opulenti caloncagathon videntur tenere regionem. Quoniam autem tria sunt quae altercantur de equalitate politiae, libertas, diuitiae, virtus. Quartum enim quod vocant ingenuitatem assequitur duobus. Ingenuitas enim est virtus & diuitiae antiquae, manifestum quod mixtionem, quidem duorum scilicet opulentorum & egenorum politiam dicendum, trium autem Aristocratiam maxime aliarum, praeter veram & primam, quod quidem igitur sint & aliae species politiae praeter monarchiam & Democratiam, Oligarchiam dictum est, & quales haec, & quid differunt inuicem Aristocratiae & politiae ab Aristocratia, & quod non ab inuicem longe, manifestum.

LECTIO VIII.

Quo autem modo fit praeter Democratiam & Oligarchiam quae vocatur politia, & qualiter ipsam oportet institui dicimus consequenter dictis, si mul autem palam erit & quibus determinant, Democratiam & Oligarchiam. Sumendum enim horum diuisionem: deinde ex ijs, ex vtraque, velut symbolum accipientes componendum. Sunt autem termini tres compositionis & mixtionis, aut enim vtrumque; sumendum quae vtrumque; lege statuunt, puta de eo quod est iudicare. in Oligarchijs quidem enim opulenti damnum ordinant si non disceptent, egenis autem nullam mercedem. In Democratijs autem egenis quidem mercedem, opulenti autem nullum damnum. Comune autem & medium horum ambo haec. propter quod & politicum, mixtum est enim ex ambobus. Vnus quidem igitur iste combinatio nis modus. Alterum autem accipere medium eorum quae vtrumque; statuunt. puta congregationes fieri, ij quidem ab honorabilitate nulla vel parua omnino, ij autem ab imensa honorabilitate. Comune autem neutrum, sed media honorabilitas vtriusque; horum. Tertium autem ex duabus institutionibus, haec quidem ex Oligarchica lege, haec autem ex Democratica. Dico autem, puta videtur Democraticum quidem esse, sortiales esse principatus, eligibiles autem Oligarchicum. Et Democraticum quidem qui non ab honorabilitate Oligarchicum aut qui ab honorabilitate. Aristocraticum igitur & politicum ex vtraque, vtrumque accipere, ex Oligarchia quidem eligibiles facere principatus, ex Democratia autem quod non ab honorabilitate. Modus quidem igitur mixtionis isto. Eius autem quod est bene misceri Democratiam & Oligarchiam terminus, quando contingit dicere ean-

dem politiam, Democratiam & Oligarchiam - palam enim quod hoc patiuntur dicentes propter mixtas esse bene. Partitur autem hoc & medium, apparet enim vtrumque; extremorum in ipso, quod quidem accidit circa Lacedaemoniorum politiam, multi enim conatur dicere tanquam Democratia existente, quia Democratica multa ordo habet, puta primo quod circa alimentum puerorum, similiter enim qui diuitum nutriuntur ijs, qui pauperum & erudiuntur hoc modo vtrumque; quo possent & pauperum pueri. Similiter autem & in habita etate, & cum viri fuerint eodem modo. Nullo enim distinctus diues & pauper, sic quae circa alimentum eadem omnibus in conuiuijs & vestimentum tale diuites quale vtrumque; praeparare possent & pauperum aliquis quicumque;. Adhuc eo quod duos maximos principatus, huc quidem eligat populus, hoc autem participet. Senes quidem enim eligunt, ephoria autem participant. Alij autem Oligarchiam, quia multa habet Oligarchica, puta quod omnes sunt eligibiles & nullus sortialis & quod pauci sunt domini mortis & fugae, & alia talia multa. Oportet autem in politia mixta bene, videri vtrumque; esse, & neutrum, & saluari per se ipsam, non eo quod plures extrinsecus sint, qui volunt. erit enim vtrumque; & praeue politiae hoc existens, sed eo quod neque; vtrumque; velit politiam alteram nulla partium politiae totaliter. Quo quidem igitur modo videtur consistere politia, Similiter autem & putat Aristocratiae nunc dictum est.

LECTIO IX.

De tyrannide autem erat reliquum nobis dicere, non quasi sit inulta sermocinatio circa ipsam, sed ut accipiat quis methodi partem, quoniam & huc ponimus politiarum quaedam partem. De regno quidem igitur determinauimus in primis sermonibus in quibus de eo quod maxime dicitur regnum fecimus considerationem. vtrum in expedis vel expediat ciuitatibus, & quae & vnde oportet consistere & qualiter. Tyrannidis autem species duas quidem diuisimus in quibus de regno considerauimus. propter potentiam ipsarum vergere aequaliter & ad regnum propter secundum legem esse ambos hos principatus, in quibusdam enim Barbarorum eligunt imperatores, monarchos, & olim apud antiquos grecos fiebant quidem monarche isto modo quos vocabant Esymnetas, habet autem haec quaedam ad inuicem differentias, erant autem propterea quod secundum legem regales & quia monarchizabant voluntarijs, tyrannice autem propter despotice principari, & secundum suam sententiam. Tertia autem species tyrannidis quae quidem maxime videtur esse tyrannis conuertibilis existens, ei qui omnimode regnum: tale autem necessarium tyrannidem esse monarchiam quae est incorrigibilis principatus similibus & meliorum omnium ad proprium siue conferens, sed non ad id quod subiectorum: propter quod inuoluntarius. Nullus enim voluntarius liberorum, sustinet tale principatum. Tyrannidis quidem species haec & tot propter dictas causas.

LECTIO X.

Quae autem sit optima politia, & quae optima vita plurimis ciuitatibus, & plurimis hominum neque; ad virtutem comparandum esse super idiotas neque; ad disciplinam qua natura indigent, & successu fortuali, neque; ad politiam secundum votum factam, sed ad vitam possibilem comunicari plurimis, & ad politiam qua plurimas ciuitates contingit participare

icipare, etenim quas vocat Aristocracias de quibus nunc diximus, hæc quidem magis extra cadunt plurimis ciuitatum, hæc autem appropinquant ei quæ vocatur politia: propter quod de ambabus & de vna dicendum. Iudicium enim de omnibus ijs ex eisdem elementis est. Si enim bene in ethicis dictum est, felicem vitam esse eam quæ secundum virtutem non impeditam, medietatem autem virtutem, necessarium mediam esse vitam optimam. Medietatis autem contingentis fortiri à singulis. Eisdem autem terminos, hos necessarium esse, & ciuitatis virtutis & malitiæ: politia enim vita quædam est ciuitatis. In omnibus itaque; ciuitatibus sunt tres partes ciuitatis, ij quidē opulenti valde, ij autem egeni valde, ij autem tertij qui mediij horū. Quoniam igitur cōceditur quod mediocre, optimum, & quod medium: manifestū quod bene fortuitorum possessio quæ media, optima omnium. Facillima enim rationi obedire. super pulchrum, aut super forte, aut super ingenuum, aut super diues, aut contraria ijs super egenum, aut super debile, aut valde vile, difficile rationē sequi. Fiūt enim, ij quidem iniuriosi & in magnis iniqui magis, ij autem astuti, & in paruis iniqui valde. Iniuriarum autem hæc quidē sunt propter iniuriam, hæc autem propter astutiā. Adhuc autem isti minime amant principes, & volunt esse principes: hæc autem ambo nociua ciuitatibus. Adhuc autem qui quidē sunt in excessibus eufortuniorum potentia & diuitiarum, & amicorum & aliorū talium, subici neque volunt, neque sciunt. Et hoc statim à primordio existit pueris existentibus, propter delicias enim neque doctoribus subici consuetum ipsis. Qui autem secundū excessum in indigentia horū, humiles valde: vt ij quidem principari nesciāt, sed subici feruili principatu. In autem subici quidē neque vno principatu, subici autem secundum despoticum principatum, fit igitur feruorum & despotorum ciuitas sed non liberorum. Et horum quidem inuidentium, horum autem contemnentium, quæ plurimum distant ab amicitia & cōmunionem politica. Cōmuniō enim amicabile; neque enim via volunt cōmunicare cū in inimicis. Vult autem ciuitas ex equalibus esse & similibus quā maxime, hoc autem existit maxime medijs. Quare necessarium optime politizare hanc ciuitatem ex quibus dicimus esse natura constitutionem ciuitatis. Et saluantur autem in ciuitatibus isti maxime ciuium, neque enim ipsi aliena desiderant sicut pauperes eam quæ diuitum concupiscunt. Et propterea quæ neque insidias patiuntur, neque fraudes moliantur, sine periculo degunt, propter hoc bene optauit Phocylides multa medijs optima, medius vobis in ciuitate eēt, palam ergo quæ & cōmuniō politica optima per medios. Et tales contingit bene politizare ciuitates in quibus vtiq; multū quod medium, & valentius maxime quidem amborum. Si autem non, alterius partis, appositum enim facit inclinationem, & prohibet fieri contrarios excessus. Propter quod quidem Eufortunium maximum, politizantes substantiam habere mediam & sufficientem tanquam vbi, ij quidem multa valde possiderunt, ij autem nihil, aut populus extremus fit, aut Oligarchia intemperata, aut tyrannis, propter ambos excessus. Etenim ex Democratia maxime iuuenili & ex Oligarchia fit tyrānis: ex medijs autem ex ijs qui prope multo minus. Causam autem posterius in ijs, quæ circa transmutationes politiarum, dicemus. Quod autem quæ media, optima, manifestum: solā enim sine seditione, vbi

enim multum quod inter medium, minime sunt conturbationes & dissensiones politiarum. Et magnæ ciuitates sunt magis sine seditionibus propter eandem causam; quia multi quod medium. In paruis autem facile diuidere omnes in duo vt nullum relinquatur medium, & omnes ferè egeni, vel opulenti sunt. & Democratia autem securiores sunt Oligarchijs, & durabiliores sunt propter medios, plures enim sunt & magis participant honoribus in Democratijs quam in Oligarchijs, quoniam quando sine ijs multitudine inualuerint homines, mala operatio fit & pereunt cito. Signum autem oportet putare & quod optimi legislatores fuerunt de medijs ciuibus: Solon enim fuit de ijs, significat autem ex poetis: & Lycurgus, non enim fuit Rex: & Charondas, & ferè plurimi aliorum. Manifestum autem ex ijs, & quod plurimæ politia; hæc quidem Democratia; sunt, hæc autem Oligarchia; quia enim sæpe in ijs paucum est quod medium, semper quicūque; excesserint, siue qui substantias habent, siue populus, qui medium egrediuntur secundum se ducunt politiam. Quare aut Democratia fit, aut Oligarchia. Adhuc autem propter seditiones fieri & pugnas ad inuicem populo & diuitibus, quibuscūque; euenerint optinere magis contrarijs, non instituunt cōmunem politiam, neque equalem, sed victoriæ præmium excessum politia; accipiunt, & ij quidem Democratiam, ij autem Oligarchiam faciunt. Adhuc autem & eorum qui in præminencia fuerunt Græciæ ad eam quæ apud ipsos politiam vtiq; respicientes, ij quidem. Democratiam in ciuitatibus instituerunt; ij autem Oligarchiam, non ad conferens ciuitatis intendentes, sed ad id quod sui ipsorum: vt & propter has causas aut nunquam media fit politia, aut raro, & apud paucos: vnus enim vir, solus eorum qui prius in præsidatu fuerunt, persuasus fuit hunc ordinem assignare. Iam autem & in ijs qui in ciuitatibus, extat consuetudo neque velle quod equale. sed aut principari querere, aut optentos sufferre. Quæ quidē igitur sit optima politia & propter quam causam, ex ijs manifestum. Aliarum autem politiarum quoniam plures Democratias & plures Oligarchias diximus esse, qualem ponendum primam & secundam, & hoc modo consequentem: per esse hæc quidem meliorem, hanc autem deterioerem: determinata optima non difficile videre, oportet autem necessario esse meliorem quæ, propinquissima huic, deterioerem autem plus distantem à medio si non ad hypothese iudicet aliquis. Dico autem ad hypothese quia sæpe existente alia politia magis eligibili, quibusdā nihil prohibet expedire magis esse alteram politiam.

LECTIO XI.

Quæ autem politia quibus, & qualis qualibus expedit, habitum est dictis pertransire. Sumendum itaque; primo de omnibus vniuersaliter idē, oportet enim valentioerem esse partem ciuitatis volentem, non volente manere politiam. Est autem omnis ciuitas ex quali & quanto. Dico autem quale quidē libertatem, diuitias, disciplinam, ingenuitatem, quantum autem multitudinis excessum. Contingit autem quale quidem existere alteri parti ciuitatis, ex quibus partibus consistit ciuitas, alij autem parti quod quantum vt plures esse in numero nobilibus ignobiles, & diuitibus pauperes, non tamen tantum excedere quanto, quantum deficere quali, propter quod hæc & alia comparandum. Vbi quidem igitur excedit egenorum multitudo secundum dictam analogiam hic nata est esse Democratia. Siquidem

Siquidem enim agricolæ excedunt, fit agricolarum Democratia: & vnaquæque; species Democratia; secundum excessum populi vniuscuiusque; puta siquidem agricolarum inualuerit multitudo primam Democratiam. Si autem multitudo banausarum & mercede agentium vltimam, similiter autem & alias intermedias harum. Vbi autem multitudo diuitum & insignium super tendat quali, quoniam deficit quanto, hic Oligarchiam: & Oligarchia; eodem modo vnaquæque; species secundum excessum Oligarchia; multitudinis. Oportet autem semper legislatorem in politia coassumere medios, siue enim Oligarchicas leges ponat oportet coniecturare medios, siue Democraticas adducere legibus hos: vbi autem mediorum supergreditur multitudo, quoniam simul amborum extremorum, aut etiam alterius solum, hic contingit politiam esse legalem. Nihil enim timendum ne forte consentiant diuites pauperibus super hoc. Nunquam enim alteri volunt serui esse, cōmuniorem autem si querant, nullam inuenient aliam ab hac. In parte enim principari, non vtiq; sustinebunt propter discredentiam ad inuicem. vbiq; autem Dietetes fidelissimus, dietetes autem qui medius. Quāto enim vtiq; melius politia misceatur tanto magis mansua. Peccant autem multi & eorum quæ Aristocraticas volunt facere politias, non solum in plus attribuere diuitibus, sed in præter audiendo populum, necesse enim tempore aliquando ex falsis bonis verum euenire malum. Supergressiones enim diuitum destruunt magis politiam, quā quæ populi. Adhuc autem quæcūque; proloquutiōis gratia in politijs sapienter loquuntur ad populum, sunt quinq; numero: circa congregationem, circa principatum, circa prætoriam, circa armationem, circa exercitia. Circa congregationem quidē licere omnibus congregationi interesse, damnum autem imponi diuitibus, si non intersint congregationi vel solum vel multo maius. Circa principatum autem, habentibus quidē honorabilitatē, non licere abiurare, egenis autem licere. circa prætoriam, diuitibus quidē esse damnū si non discutiant, egenis autem licentiā, vel ijs quidem magnum, ijs autem paruum, sicut in legibus Charonde. Alicubi autem licet quidem omnibus scriptis, congregationi adesse & discutere. Si autem scripti neque conuenerint neque discussissent imponuntur ijs magna damna vt propter damnum quidem fugiant scribi, propter non scribi autem, neque discussissent neque conueniant. Eodem autem modo & de possidendo arma & de exercitari, leges ferunt, egenis quidem enim licet non possidere, diuitibus autem damnosum non possidentibus, & si non exercitantur, ijs quidem nullum damnū, diuitibus autem damnosum, quatenus ij quidem propter damnum participant, ij autem propter non timere, non participant, hæc quidem igitur sunt Oligarchica sophismata legislationis. In Democratijs autem aduersus hæc sapienter obstitunt, egenis quidem enim mercedem acquirunt congregationi præsentibus & discutientibus, diuitibus autem nullum statuunt damnum. Quare manifestum quod si quis vult miscere iuste, oportet quæ apud utrosque; colligere, & ijs quidem mercedem acquirere, ijs autem damnum, sic enim cōmunicabunt omnes. Illo autem modo politia fit solorum alterorū. Oportet autem politiam esse quidem ex habentibus arma solis, honorabilitate autem secundum multitudinem, simpliciter quidē determinata, non est dicere tantum existere, sed confide

rantēs quod quale adijcit longissimum, vt participātes politia sint plures non participantibus hoc ordinare. Volunt enim pauperes etiam non participantes honoribus, quietē habere, si neque aliquis molester ipsos, neque auferatur aliquid substantia; sed hoc non facile, non enim accidit semper gratiosos esse eos qui participāt politeumate, & consueuerunt autē quando bellum fuerit mouere, si non accipiant alimentum, pauperes autē sunt. Si autem acquirat aliquis alimentum, volunt bellare. Est enim politia apud aliquos non solum ex ijs qui sunt ad arma. Sed etiam ex ijs qui fuerunt ad arma, Malieusi autem politia quidem erat ex ijs, principatus autem eligebant ex militantibus, & prima autem politia in græcis fuit post regna ex præliantibus. Quæ quidem à principio ex equestribus, robur enim, & excellentiam ex equestribus prælium habebat; sine coordinatione autē enim inutile quod ad arma. Experiencia; autem de talibus & ordinationes inter antiquos non erāt quomodo in equestribus esset robur. Crescentibus autem ciuitatibus, & ijs qui in armis inualescentibus magis, plures participabant politia: propter quod quidē quas nunc vocamus politias priores vocabant Democratias. Erant autem & antiquæ politia; rationabiliter Oligarchia; & regales, propter paucitatem enim hominum non habebunt multum quod medium. Quare pauci existentes multitudine & secundum coordinationem magis sufferebāt subici. Propter quam quidem igitur causam sunt politia; plures, & propter quod præter eas quæ dicuntur alia. Democratia autē non vna numero est, & aliarum similiter. Adhuc autem quæ differentia; & propter quā causam accidit, adhuc autem quæ sit optima politiarum dictum est.

LECTIO XII.

Resursum autem cum dixerimus & cōmuniter & sigillatim de vnaquæque; dicamus de ijs quæ deinceps, accipientes ipsorum principium cōueniens. Sunt itaque; tres partes omnium politiarum de quibus oportet considerare studiosum legislatorem conferens vni cuique; quibus se habentibus bene, necesse politiam habere bene, & politias ab inuicē differre in differendo vnum quodque; horum. Est autem tertium horum, vnum quidem aliquid quod consiliatur de cōmunibus, secundum autem quod circa principatum, hoc autē est quos oportet esse & quorum dominos & qualem quandam oportet fieri electionem ipsorum. Tertium autem aliquid quod iudicat. Dominans autem est quod consiliatur de bello & pace, & compugnatione, & dissolutione, & de legibus, & de morte & fuga, & populatione, & de electione principatum & correctionum. Necessarium autē aut omnibus dare omnia hæc iudicia, aut quibusdā omnia velut principatum alicui vni, aut pluribus, aut alijs alia, aut quædam quidem ipsorum omnibus, quædam autē quibusdā. Omnes quidē igitur & de omnibus demotice, talem enim æqualitatem querit populus. Sunt autem modi eius quod est omnes plures, vnus quidem secundum partē, sed non oēs simul, sicut est in politia Teleclei Milesij, & in alijs autē politijs consiliantur cōprincipatus cōuenientes. Ad principatum autem vadunt omnes particulariter ex tribus & minimis partibus omnino, donec vtiq; pertranseat per omnes, conuenire autem solū de legū positione, & de ijs quæ de politia, & resposā audientes à principibus. Alius autem modus quod omnes simul. Conuenire autem solum ad electiones principatum

principatum electuros & ad leges & de bello & de pace, & ad correctiones, alia autem consilii principatus in singulis instituentur eligibiles existentes ex omnibus vel fortiales. Alius autem modus circa principatus & correctiones occurrere ciues & de bello consiliarios & compugnatione, alia autem principatus disponere eligibiles existentes quoscunq; contingit, tales autem sunt quoscunq; principari necessarium scientes. Quartus autem modus omnes de omnibus consilii, conuenientes autem de nullo iudicare, sed solum referre, quo quidem modo nunc Democratia vltima dispensatur, quam proportionalem dicimus esse Oligarchiae potestatiue & monarchiae tyrannice. Isti quidem igitur modi sunt Democratici omnes. quidam autem de omnibus, Oligarchicum, habet autem & hoc differentias plures. Quando quidem enim ab honorabilitatibus mediocribus eligibiles sunt & plures propter mediocritatis honorabilitatis & de quibus lex vetat ne moueant, sed sequatur & liceat possidenti honorabilitatem participare, Oligarchia quidem, politia autem est talis propter moderare. Quando autem non omnes eo quod est consilii participant, sed electi, secundum legem autem participant sicut & prius, Oligarchicum. Quando autem ipsos eligunt ipsi qui domini eius quod est consilii, & quando puer pro patre ingreditur, & domini legum sunt, Oligarchicum necessarium esse ordinem hunc. Quando autem quorundam puta belli quidem, sicut & pacis & correctionum oēs. Aliorum autem principes, & isti eligibiles, vel fortiales Aristocrata est vel politia. Si autem quorundam quidem eligibiles, quorundam autem fortiales, & fortiales, vel simpliciter, vel ex preiudicatis: vel communiter eligibiles & fortiales, hęc autem horum sunt politia Aristocrate, hęc autem ipsius politie. Diuisum est quidem igitur quod consilii ad politias hoc modo: Et disponitur quilibet politia secundum dictum modum. Expediunt autem Democratia quę maxime esse videtur Democratia quę nunc. Dico autem talem in qua dominus populus & legum est ad consilii, meliusq; ipsum facere quod quidem in pretorijs in Oligarchijs. Statuunt enim danum ijs quos volunt iudicare vt iudicent, Demotici autem mercedem egenis, hęc autem & circa congregationes facere, consilii autem melius communiter consiliiantes omnis populus quidem cum insignibus. Isti autem cum multitudine. Expediunt autem & eligibiles esse consiliiarios, vel fortiales equales ex partibus. Expediunt autem si excedant multum secundum multitudinem Demotici super politicos, aut non omnibus dare mercedem, sed quot comensurati ad multitudinem insignium, aut exsortes facere plures. In Oligarchijs autem aut prelegi quosdam ex multitudine, aut preparates principatum velut in quibusdam politijs est quos vocant premissos vel legis seruatores. De ijs negociari de quibus utiq; isti preconciuerint, sic. n. participabit populus eo quod est consilii, & soluere nihil poterit eorum quę circa politiam. Adhuc eadem sententia populum, aut nihil contrarium ijs, qui inferuntur, aut consiliiarijs quidem tradere omnibus. Consiliiarijs quidem principes. Et oppositum autem eius quod fit in politijs, oportet facere absoluentem quidem enim per sententiam dominam oportet facere multitudinem. Condemnantem autem per sententiam non dominam sed referatur rursus ad principes. In politijs enim contra faciunt, pauci enim

absoluentes quidem domini. Condemnantes autem non domini, sed reducetur ad plures semper.

LECTIO XIII.

De consiliiante quidem igitur & dominante utiq; politia, determinatum sit hoc modo. Habitum ijs est quę circa principatus diuisio, habet enim & hęc pars politia multas differentias, quot principatus, & quorum domini, & de tempore quantum vniuscuiusq; principatus, ij quidem enim sex mensium, ij autem per minus, ij autem annuales, ij autem diuturniores faciunt principatus perpetuos, vel multi temporis, vel neutrum, sed sæpe eisdem, vel non eundem bis, sed semel solum. Adhuc autem circa institutionem principatum ex quibus oportet fieri, & a quibus, & qualiter, de omnibus enim ijs oportet posse diuidere secundum quot contingit fieri modos. Deinde coaptare qualibus, quales politia expediant. Est autem neq; facile hoc determinare, quales oportet vocare principatus: multis enim preceptoribus politica comunitas indiget: propter quod quidem omnes, neq; electos, neq; fortiales ponendum principes. puta sacerdotes primo. Hoc enim alterum aliquid præter politicos principatus, ponendum. Adhuc & distributores & precones: eliguntur autem & legati. Sunt autem hęc quidem politica curarum, vel omnium ciuium ad quandam operationem, velut dux exercitus militantium, vel secundum partem Gyneconomus, vel pueronomus, ij autem æconomice, sepe enim eligunt frumenti mensuratores, hęc autem ministeriales & ad quas utiq; abundauerint ordinant seruos. Maxime autem, vt simpliciter est dicere, principatus dicendum hos, quibus cum attribuitur consilii de aliquibus, & iudicare, & precipere, & maxime hęc. precipere. n. magis principatum est. Sed hęc differunt ad oportunitates quidem nihil vt est dicere, non enim vnquam iudicium fuit altercantium de nomine, habent autem quoddam aliud intellectuale negocium. Quales autem principatus, & quot necessarii, si erit ciuitas, & quales necessarii quidem, nõ opportuni autem ad studiosam politiam magis utiq; quis dubitat ad omnem politiam & etiam ad paruas ciuitates. In magnis enim utiq; contingit, & oportet vnum ordinari ad vnum opus, multosq; .n. contingit ire ad principatum propter multos esse ciues, vt fit hos quidem intermittere multo tempore, hos autem semel principari. Et melius vnumquodque opus sortitur cura circa vnum intenta, quam circa multa. In paruis autem necesse congregare in paucos multos principatus, propter paucitatem enim hominum non facile est in principatibus multos esse. Qui enim erunt qui hos successiue suscipiunt iterum. Indigent autem aliquando eisdem principatibus & legibus parue cum magnis. Verumtamen hęc quidem indigent sæpe eisdem, alijs autem in multo tempore hoc accidit. propter quod quidem nihil prohibet multas curas simul precipere, non enim impediunt: & ad paucitatem hominum necessarium principatus velut Obeliscolychnia facere. Si igitur habemus dicere quot necessarium existere omni ciuitati, & quot nõ, necessarium quidem, oportet autem existere, facile autem quis sciens hoc colligit quales principatus congruit congregare in vnum principatum. Congruit autem & hoc, non latere quales oportet secundum locum principatus de multis curare, & qualium vbiq; vnum principatum esse dominum, puta boni ornatus esse, vtrum

in foro

in foro quidem fori prefectum, alium autem in alio loco vel vbiq; eundem, & vtrum secundum rem oportet differre vel secundum homines. Dico autem puta vnum boni ornatus, vel puerorum alium & mulierum. Et secundum politias autem vtrum differt secundum vnquamq; etiam genus principatum, vel nihil. puta in Democratia, & Oligarchia, & Aristocrata, & monarchia, vtrum idem sint principatus quidem domini, non ex equalibus, neq; ex similibus, sed alij in alijs. puta in Aristocratijs quidem ex eruditis. In Oligarchijs autem ex diuitibus. In Democratijs vero ex liberis, aut existunt quidem quidam existentes, & secundum has differentias principatum. Est autem vbi conferunt idem, & vbi differunt propter hoc, hic quidem enim congruit magnos, hic esse paruos eisdem. Non solum, sed & singulares quidem sunt, velut qui preconsulum: hic enim non Democratijs. Consilium autem Democraticum: oportet enim quidem esse aliquid tale, cui cura erit populi preconsiliiari, quatenus non vacans erit, ij autem cum pauci numero sint, preconsules autem paucos necessarium esse multitudine. Quare Oligarchicum, sed vbi ambo idem principatus preconsules instituuntur super consiliiarios. Consiliiarius quidem enim Demoticum, preconsul autem Oligarchicum. Dissoluitur autem & consilij potentia in talibus Democratijs, in quibus ipse propter conueniens tractat de omnibus, hoc autem accidere consuevit quando penuria aliqua fuerit, vel merces conuocatis. Vocantes enim colliguntur sepe, & omnia ipsi iudicant. Pueronomus autem & mulieronomus & siquis alius principas dominus est talis curę, Aristocraticum, Democraticum autem non. Quomodo enim possibile prohibere exire eas quę egenorum, neq; Oligarchicum, delitiantur enim quę Oligarchizantium. Sed de ijs quidem in tantum dictum sit nunc.

LECTIO XIII.

Circa institutiones autem principatum tentandum a principio pertransire: sunt autem differentia in tribus terminis quibus compositis necessarium omnes acceptos esse modos. Est autem trium horum vnum quidem qui sunt instituentes principatus, secundum autem ex quibus. reliquum autem quo modo, Vniuscuiusq; autem horum trium sunt tres differentia, aut enim omnes ciues instituunt, aut quidam, aut ex omnibus, aut ex aliquibus determinatis, puta vel honorabilitate, vel genere, vel virtute, vel tali aliquo alio, sicut in Megaris ex condescendentibus & compugnatis ad populum, & hoc aut electione aut sorte. Rursum hęc combinata. Dico autem hos quidem quidam, hos autem omnes, & hos quidem ex omnibus, hos autem ex aliquibus, & hos quidem electione, hos autem sorte. Horum autem vniuscuiusq; differentia erunt modi quatuor, aut enim omnes ex omnibus electione, aut omnes ex omnibus sorte, & aut ex omnibus simul, aut diuisim, puta secundum tribus & populos & societates, donec utiq; pertranseat per omnes ciues, aut semper ex simul omnibus, & aut hoc quidem sic, hoc autem illo modo. Rursum si quidam instituēt, aut ex omnibus electione, aut ex omnibus sorte, aut ex quibusdam electione, aut ex quibusdam sorte, aut hoc quidem sic, hoc autem illo modo. Dico autem hoc quidem ex omnibus electione, hoc autem sorte. Quare duodecim modi fiunt exceptis duabus combinationibus, harum autem duę quidem institutiones

A Demotice, secundum omnia ex omnibus electione vel sorte fieri: aut ambarum, hos quidem sorte, hos autem electione principatum. Non omnes autem simul quidem instituere ex simul omnibus, vel ex quibusdam, aut sorte, aut electione, aut ambarum, aut hos quidem ex omnibus, hos autem ex quibusdam ambarum. Dico autem ambarum, hos quidem sorte, hos autem electione politicum. Et quosdam ex omnibus hos quidem electione instituere, hos sorte: aut ambarum, hos quidem sorte, hos autem electione, Oligarchicum. magis Oligarchicum, aut quod ex ambarum sed hos quidem ex omnibus, hos autem ex quibusdam, politicum Aristocrate, aut hos quidem electione, hos autem sorte. Quosdam autem ex quibusdam Oligarchicum, & quosdam ex quibusdam sorte, non factum autem similiter, & quosdam ex quibusdam ambarum, quosdam autem ex similibus omnibus non Oligarchicum, ex quibusdam autem electione omnes, Aristocraticum. Modi quidem igitur corum quę circa principatus, tot numero sunt, & diuisi sunt secundum politias sic. Quę autem quibus expediant, & quomodo oportet fieri institutiones simul cum potentijs principatum quę sunt, erit manifestum. Dico autem potentiam principatus velut eam quę domina prouentuum & dominam custodie, alia enim species potentie velut ducatus exercitus, & domine eorum qui circa forū contractuum.

LECTIO XV.

Reliquum autem trium dicere quod iudicium de pretorijs, sumendum autem & horum modos secundum eadem hypothesim. Est autem differentia pretoriorum in tribus terminis, ex quibus, & de quibus, & quo modo. Dico autem ex quibus quidem, vtrum ex quibus omnibus, aut ex quibusdam, de quibus autem quot species pretoriorum, quomodo autem vtrum sorte, aut electione, prius igitur diuidatur, quot species pretoriorum. Sunt autem numero octo, vna quidem correctiua, alia autem siquis iniuste lesit aliquid communi, alia quęcunq; in politiam ferunt, quarta & principibus & idiotis quicunq; de damnificationibus altercantur, quinta de proprijs commutationibus & habentibus magnitudinem, & propter hoc quod homicidiale & quod peregrinum. Homicidialis quidem igitur species, siue inter eosdem iudices, siue inter alios, sed de ijs quę ex premeditatione & de inuoluntarijs, & quęcunq; confitentur quidem, altercantur autem de iusto. Quartum autem quęcunq; fugientibus in descensu feruntur homicidia, velut Athenis dicitur & quod in puteum complit iudex. Accidit autem talia in presenti tempore pauca, & in magnis ciuitatibus, Peregrinalis autem, vnum quidem extraneis ad extraneos. aliud extraneis ad ipsos. Adhuc autem preter omnia hęc de paruis commutationibus quęcunq; punctalia & quinq; dragmarum & paulo amplioris. Oportet enim & de ijs fieri iudicium, non incidunt autem in iudicium multitudinem, sed de ijs quidem dimittatur, & de homicidialibus, & de peregrinalibus. De politijs autem dicamus de quibus non factis bene, seditiones fiunt & politiarum motus. Necessè itaq; aut omnes de omnibus iudicare, diuisis electione, aut sorte. Aut omnes de omnibus, ij quidem sorte, ij autem electione. Aut de quibusdam eisdem, hos quidem sorte, hos autem electione. Isti quidem igitur modi quatuor numero, tot autem & alteri qui secundum partem. Rursum enim ex quibusdam & iudicantes de omnibus electione

etione, aut ex quibusdam de omnibus forte, aut hoc quodam forte, hoc autem electione, aut quaedam praetoria de eisdem ex fortialibus & electis. Isti quidem igitur sicut dicti fuerunt modi dictis. Adhuc autem eadem combinata, dico autem pura, ij quidem ex omnibus, ij autem ex quibusdam, ij autem ex ambobus, velut si praetorij essent, ij quidem ex omnibus, ij autem ex quibusdam, & aut forte, aut electione, aut ambobus. Quot quidem igitur contingit esse modis praetoria dictum est, horum autem prima quidem Demotica quicunq; ex omnibus, aut de omnibus, secunda autem Oligarchica quacunq; ex quibusdam de omnibus, tertia autem Aristocratica & politica, quacunq; ij quidem ex omnibus, ij autem ex quibusdam.

ARISTOTELIS

POLITICORVM

LIBER QVINTVS

LECTIO I.

De alijs quidem igitur quae praeligimus fere dictum est de omnibus: ex quibus aut transmutantur politicae, & ex quot, & ex qualibus, & quae sint vnuscuiusque; politicae correctiones, & ex qualibus ad quales maxime referuntur, adhuc autem saluationes quae sint vnuscuiusque; & communiter & sigillatim. adhuc autem per quae vtiq; maxime saluabitur politiarum vnaqueque; considerandum consequenter dictis. Oportet autem primo suscipere principium quia multae factae sunt politicae, omnibus quidem consentibus quod iustum, & quod secundum proportionem equale. Adhuc autem peccantibus, sicut dictum est & prius. Demos quidem enim factus est ex eo quod est aequales in quocunq; existentes, putare simpliciter aequales esse. Quia enim liberi similiter omnes, simpliciter aequales esse putant. Oligarchia autem ex eo quod est inaequales in quacunq; existentes, existimare totaliter esse inaequales: secundum substantiam. n. inaequales, simpliciter inaequales existimant esse. Deinde quidem ij tanquam aequales existentes, omnibus equalibus volunt participare, ij aut tanquam inaequales existentes, supergredi quarunt: quod enim plus, inaequale. Habent quidem igitur politicae omnes aliquid iustum, vitiate autem, sunt simpliciter. Et propter hanc causam quando non secundum existimationem quam forte vtriq; participent politica, seditiones faciunt. Omnium autem iustissime quidem vtiq; seditiones facerent, minime autem hoc agunt qui secundum virtutem differunt. Maxime enim rationabile inaequales simpliciter esse hos solum. Sunt autem quidem qui secundum genus excellentes, non dignificant equalibus, seipsos propter inaequalitatem hanc: Nobiles enim esse videntur quibus existunt progenitorum virtus & diuitiae. Principia quidem igitur, ut est dicere, haec & fontes, seditionum sunt, vnde seditiones mouent, propter quod & transmutationes fiunt dupliciter. Quandoque quidem enim ad politiam ut ex instituta aliam constituent, velut ex Democratia, Oligarchia aut Democratiam. Ex Oligarchia aut politiam & Aristocratiam ex, ijs aut has ex

E illis. Quoniam autem neque ad constitutam politiam, sed institutionem quidem eligunt eadem, per ipsos autem esse volunt hanc, velut Oligarchiam & monarchiam. Adhuc de eo quod est magis & minus, velut Oligarchiam existentem ad magis Oligarchizari, vel ad minus ad Democratiam existentem ad magis Democratizari, vel ad minus. similiter etiam & in reliquis politijs, ut aut intenduntur aut remittantur. Adhuc ad partem aliquam politicae mouere, puta principatum aliquem instituire, vel destruere, sicut in Lacedaemonia, aiunt quidem Lysandrum conatum fuisse dissoluere regnum, & Pausaniam regem Euphoriam. Et in epidamno autem transmutata fuit politia secundum partem. pro philarchis enim consilium fecerunt, in praetorio autem eorum necesse est, Adhuc quis politeumate ire principatus cum eligitur aliquis principatus. Oligarchicum autem & princeps vnus in hac politia. Vbiq; enim propter inaequale seditio non solum inaequalibus existit proportionale, perpetuum enim regnum inaequale, si sit inaequalibus. Totaliter enim equale quarentes seditiones faciunt. Est enim duplex quod aequale, hoc quidem. n. numero, hoc autem secundum dignitatem est. Dico autem numero quidem, multitudine aut magnitudine idem & equale: secundum dignitatem autem quod ratione, ut puta excedunt secundum numerum quidem equali. Tria duo, & hoc vnum, ratione autem quatuor duo, & hoc vnum, equalis enim pars duo ipsorum quatuor, & vnum duorum, ambo. n. dimidium. Consistentes autem simpliciter esse iustum quod secundum dignitatem, differunt, sicut dictum est prius, ij quidem quia si secundum aliquid aequales sint, aequales totaliter esse putant, ij autem quia secundum aliquid inaequales, omnibus inaequalibus dignificant se ipsos. Propter quod & maxime duae fiunt politicae demos, & Oligarchia, nobilitas enim & virtus in paucis, haec autem in pluribus. Nobiles enim & boni nusquam centum, egeni autem in multis locis. Simpliciter autem omnino secundum vtrilibet aequalitatem ordinatum esse, prauum. manifestum autem ex eo quod accidit: nulla enim ex talibus politijs mansua manifesta est, huius autem causa quia impossibile a primo, & eo quod in principio vitia to, non occurrere in fine malum, aliquod, propter quod oportet hoc quidem arithmetica aequalitate vti, hoc autem ea quae secundum dignitatem. Attamen securior magis & minus seditiosa Democratia quam Oligarchia. In Oligarchijs quidem enim fiunt duae, quae adinuicem seditio, & adhuc quae ad populum. In Democratijs autem quae ad Oligarchiam solum, ipsi autem populo ad se ipsum quod & dignum dicere, non sit seditio, Adhuc autem quae ex medijs politia propinquior populo, quam quae paucorum, quae quidem est securissima talium politiarum.

LECTIO II.

Quoniam autem consideramus ex quibus seditiones fiunt & transmutationes circa politias sumendum vniversaliter prima principia & causas ipsorum. Sunt autem fere (ut est dicere) tres numero quas determinandum secundum se Typo primu: oportet enim accipere qualiter se habentes seditiones mouent, & quorum gratia, & tertio quae principio fuerint civilium turbationum & seditionum adinuicem. Eius quidem igitur quod est ipsos se habere aliquo qualiter ad transmutationem causam vniversaliter maxime ponendum de qua iam existimus dicentes. Ii quidem enim

enim aequalitatem appetentes seditiones mouent, si putant minus habere, aequales existentes supergredientibus, ij autem inaequalitatem & excessum, si existimant inaequales existentes non plus habere, sed equale vel minus, haec autem est quidem appetere iuste. Est autem & iniuste, minores enim existentes ut aequales sint seditiones faciunt, & aequales existentes, ut maiores. Qualiter quidem igitur se habentes seditiones faciunt dictum est: De quibus autem disident sunt lucrum, & honor & contraria ijs: etenim dehonorationem fugientes & damnum vel pro se ipsis, vel pro amicis, seditiones faciunt in ciuitatibus. Causae autem & principia motuum, vnde ipsi disponuntur dicto modo, & de dictis, Sunt quidem ut numero septem existentes, sunt autem ut plures quorum quidem duo sunt eadem dictis, sed non eodem modo, propter lucrum enim & propter honorem exacerbantur ad inuicem ut non obtineant sibi ipsis, sicut dictum est prius, sed alios videtes, hos quidem iuste, hos autem iniuste plus habentes in his. Adhuc propter iniuriam, propter timorem, propter excessum, propter despectionem, propter excrescentiam, propter proportionem. Adhuc autem alio modo propter verecundiam, propter paruipensionem, propter paruitatem, propter dissimilitudinem. Horum autem iniuria quidem & lucrum quam habeant potentiam & qualiter causa fere sunt manifestum. Iniuriantibus enim ijs qui in principibus & supergredientibus, seditiones mouent & ad inuicem, & ad politias dantes potestatem, super acceptio autem fit quoadque; quidem a proprijs, quoniamque; autem a communibus. Palam autem & honor & quid potest & quomodo causa seditionis. Et enim ipsi inhonorati, & alios videntes honoratos, seditiones faciunt. Haec autem iniuste quidem fiunt, quando praeter dignitatem aut honoratur aliqui, aut inhonorantur. Iuste autem, quando secundum dignitatem. Propter excessum autem, quando aliquis potentia maior aut vnus, aut plures, aut penes ciuitatem & potentiam politeumatis. Ex talibus enim fieri consuevit monarchia vel potentatus, propter quod alicubi consueuerunt relegare, velut in Argo & Athenis quauis melius a principio: qualiter non viderunt tantum excedentes. quam postquam permiserunt fieri, sanare posterius. Propter timorem autem seditiones mouent, & qui iniusta fecerunt timentes ne dent vindictam, & qui iniusta passuri, volentes preuenire antequam iniusta patiantur, sicut in Rhodo conuenerunt insignes contra populum propter sententias quae superferrebantur. Propter despectionem & seditiones mouent & insurgunt velut in Oligarchijs quando plures fuerint qui non participant politia. Valentiores enim putant esse & in Democratijs opulenti contemnentes eos qui sine ordine & sine principatu. velut in Thebis post eam quae in cenophytis pugnam male politizantibus Democratia corrupta est, & quae Megareorum propter victorum inordinationem & defectum principatus. Et in Syracusis ante tyrannidem Gelonis: & in Rhodo populus ante insurrectionem. Fiunt autem & propter excrescentiam quae propter proportionem transmutationes politiarum, sicut enim corpus ex partibus componitur, & oportet augeri proportionaliter ut maneat commensuratio, si autem, non corrumpitur, quando pes quidem quatuor cubitorum, aliud autem corpus duorum palmorum, aliquando autem vtiq; & in alterius animalis formam transmutabitur, si

A non solum secundum quantitatem sed & secundum quale crescat praeter proportionem. Sic & ciuitas componitur ex partibus, quarum sepe latet aliqua excrescens, velut egenorum multitudo in Democratijs & politijs. Accidit autem aliquando hoc & propter fortunas velut in Tarento victis & pereuntibus multis insignibus ab iapygijs paulo posterius a medis, Democratia facta est ex politia, & in Argo ijs qui in septima pereuntibus a Cleomene Lacedaemone, compulsi amittere vernaculorum aliquos. Et in Athenis infortunatis in campo insignes pauciores facti sunt, quia militabant supputati sub Laconico bello. Accidit autem hoc, & in Democratijs minus autem, pluribus enim egenis factis, vel substantijs augmentatis transmutantur in Oligarchias & potentatus, transmutantur autem & politicae & sine seditione propter verecundiam sicut in Haerea. Ex eligibilibus enim propter hoc fecerunt fortiales, quia eligebant verecundiam passos. Et propter paruipensionem quando permittunt principatus intrare non amicos politicae sicut in Horeo dissoluta fuit Oligarchia principum facta Heracleodoro qui ex Oligarchia politiam & Democratiam instituit. Adhuc propter id quod penes paruum, Dico autem penes paruum quia sepe latet magna facta transgressio legitimum, quando negligunt quod paruum. sicut in Ambracia, paruum erat honorabilitas, tandem autem nullius principabantur tanquam propinquum sit vel nihil differens ab eo quod nihil id quod paruum. Seditio autem & quod non eiusdem tribus donec vtiq; simul spirauerunt, sicut enim neque; ex quacunq; multitudine ciuitas fit, ita neque; in quocunq; tempore. Propter quod quicunq; iam cohabitatores susceperint vel superuenientes, plurimi seditione diuisi sunt velut cum Trezenijs Achei cohabitauerunt Sibarim, deinde Achaici plures facti eiecerunt Trizenios. Vnde odiu accidit Sibaritis. Et in Thurijs Sibarite ijs, qui ibi cohabitauerunt, exigentes. n. plus habere tanquam sua regione, exciderunt. Et Bizantinis adueniens insidiantes depredati exciderunt per pugnam. Et Antisei. profugas de Chio proicientes per pugnam eiecerunt. Zancleii autem Samios suscipientes exciderunt ipsi. Et Apoloniatae qui in Euxino ponto aduenas super inducentes, seditiones passis sunt. Et Syracusani post tyrannica extraneos & merces portantes ciues cum fecissent, seditiones passis sunt & ad pugnam deueniunt. Et Amphipolitae suscipientes Chalcidicorum expulsos exciderunt ab ijs plurimi ipsorum. Seditiones autem mouent in Oligarchijs quidem qui multi, tanquam iniusta sustinentes, quae non participat equalibus, sicut dictum est prius, aequales existentes, in Democratijs autem qui insignes, quia participant equalibus non aequales existentes. Seditiones autem sustinent aliquae ciuitates, & propter loca, quoniam non bene apte habet regio ad hoc quod sit vna ciuitas velut in Clazomenis qui in Chytro ad eos qui in insula. Et Colophonij & notij & Athenis non similiter sunt, sed magis Demotici sunt qui inhabitant suburbium quam qui municipium, sicut. n. in bellis penetrationes aperturarum etiam valde paruarum distrahunt acies, ita videtur omnes diuersitas facere dissidionem, maximum quidem igitur forte dissiditia virtus & malitia. Deinde diuitiae & paupertas, & sic vtiq; altera magis quam altera, quarum vna & quae dicta est.

LECTIO III.

F iunt quidem igitur seditiones non de paruis, sed ex paruis, seditiones autem faciunt de magnis. Maxime autem

autē & paruē inualefcunt quando inter dominos fiunt, velut accidit in Syracufis in antiquis temporibus: trāsmutata enim fuit politia ex duobus iuuenibus difidentibus in principatibus qui erant circa amorolam caufam, altero enim abfente, leno quidam exiftens amicum ipfius finxit. Rurſum autem ille huic indignatus eſt, vxorem ipfius perſuaſit tanquam ipſum venire. Vnde coaſſumētes eos qui in politeumate, diuiferunt omnes. Propter quod quidem ſubditos vereri oportet talia, & diſſoluere preſidū & potentū diſſenſiones, in principio enim ſi peccatū, principium aut dicitur eſſe dimidium totius. Quare & quod in principio paruū peccatū proportionale eſt ad ea quæ in alijs partibus. Totaliter aut inſignium diſſenſiones coaſſumere faciunt & totam ciuitatē. velut in Heſtiazā accidit poſt medica, duobus fratribus de paterna hereditate diſidentibus, pauperior quidem enim tanquam non proferente alio ſubſtantiam, neque theſaurum, quem inuenit pater, adduxit populares: Alius autem habens ſubſtantiam multam opulentos. Et in Delphis, differentia quæ facta eſt ex cura, fuit principium omnium ſeditionum poſteriorum. Hic quidem enim auguratus quodam ſymptoma, vt venit ad ſponſam, non accipiens abſceſſit, hi autem tanquā iniuriam paſſi iniecerunt ſacrarum rerum ſacrificatorē & deinde tanquam ſacrorum violatorem interfecerūt. circa Mitylenam aut ex hereditatibus diſſenſione facta multorum fuit principium malorum, & belli quod aduerſus Athenienſes in quo pachus cepit ciuitatem ipſorum Tymophane enim egenorum quodam relinquente duas filias Doxander coartatus & non accipiens filijs ſuis inceptit ſeditionem, & Athenienſes exacerbauit aduena exiſtens ciuitatis. Et Phocis ex hereditatione facta ſeditione circa Mnafeam patrem Mnafonis & circa Euthycratem Onomarchi, ſeditio hæc principium fuit ſacri belli Phocis. Fuit autem tranſmutata & in epidāno politia ex nuptialibus. Cum deſponſaſſet. n. quidā filiā, & leſiſſet ipſum deſponſati pater factus principantium, alter cōprehendit eos qui extra politiā, tanquā deluſus. Tranſmutantur autem & in Oligarchiam & in demum & in politiam, ex eo quod eſt approbari aliquid vel augeri, vel principatum vel partem ciuitatis, velut in Ariopago conſiliū bene complacens in Medicis videbatur fortiorem facere politiā. Et rarſus naualis turba facta cauſa victoriæ circa Salaminā, & per hanc præfulatus propter eam quæ in mari potentiam Democratiā fortiorem fecit. Et in Argo inſignes acceptati circa eam quæ in Mantinea pugna ad Lacedæmonios, conati ſunt diſſoluere demū. Et in Syracufis populus cum eſſet cauſa victoriæ belli quæ ad Athenienſes, ex politia in Democratiā tranſmutatio facta eſt, & in Chalcide populus cum inſignibus Foxum tyrannum perimens ſtatim habebat politiā. Et in Ambracia rurſum ſimiliter, populus conijciens Periandrum tyrannum ijs qui inſeſo conſtituit politiā. Et vniuerſaliter etiam oportet hoc nō latere quod qui potētīā cauſa facti, & idiote, & principatus, & tribus, & totaliter pars, & qualiſcūq; multitudo ſeditionē mouent, aut. n. qui ijs honoratis inuident inchoant ſeditionem, aut iſti propter exceſſum non volunt manere in equalibus. Mouētur autem politiā & quando quæ videntur eſſe contrariæ partes ciuitatis equantur inuicem, velut diuites & populus, medium autem ſit nullum, aut valde paruū,

ſi enim multum excedat alterutra partium ad manifeſte valentius, reliqua non vult periclitari propter quod & qui ſecundum virtutem differunt non faciunt ſeditionem, vt eſt dicere: pauci enim fiunt ad multos. Vniuerſaliter quidem igitur circa omnes politias principia & cauſæ ſeditionum & tranſmutationum, hunc modum habent. Mouent autem politias quandoque quidē per violentiam, quandoque autem per fallaciam, per violentiam quidem, aut mox à principio, aut poſterius cogentes. Etenim fallacia duplex qui quidem enim cum deceperit primo voluntariorum tranſmutantur politiā. Deinde poſterius violentia detinent inuoluntariorum velut in trecentis qui populum deceperunt dicentes regem daturum pecunias ad bellum aduerſum Lacedæmonios, & cum mentiti fuiſſent conabantur retinere politiā. Aliquando autem à principio cum perſuaſerint, & poſterius iterum perſuaſis ipſis voluntarijs principantur, ſimiliter quidem igitur circa omnes politias ex dictis accidit fieri tranſmutationes.

LECTIO IIII.

Secundum vnamquāque autem ſpeciem politiæ ex ijs partientes, accidentia conſiderare oportet. Democratiæ quidem igitur maxime tranſmutantur, propter Demagogorum impudētiam, ij quidem enim ſeorſum calumniantes habentes ſubſtantias, coadunant ipſos. congregat enim & ſeparatiſſimos cōmunis timor. Hi autem cōmuniter multitudinem inducentes, & hoc in multis, videbit vtiq; aliquis factū. Etenim in Co Democratiā tranſmutata fuit Demagogis factis malis. Inſignes enim coadunati ſunt. Et in Rhodo Demagogi tractātes ſtipendia, acquiſerūt, & prohibebāt reddere quæ debebantur trierarchis. Ij autem propter illatas iniurias coacti ſunt coadunari diſſoluere demū. diſſolutus eſt autem & in Heraclia demus poſt migrationem mox propter Demagogas. Inſignes enim iniuſta paſſi ab ipſis ſeceſſerunt. Deinde coadunati qui ſeceſſerant, & ſuperuenientes, diſſoluerunt demum. conſimiliter autem & in Megaris diſſoluta eſt Democratiā. Demagogi enim vt pecunias haberent depopulari, eiecerunt multos inſignibus, donec multos facerēt fugientes. Ij autem deſcendentes oppugnantes populū vicerunt & inſtituerūt Oligarchiam. Euenit autem idē & circa Cumam in Democratiā quā diſſoluit Thraſimachus. Ferē autem & in alijs videbit vtiq; aliquis conſiderans tranſmutationes hoc modo ſe habētes. Quādoque quidē enim vt dona habeant iniuſta facientes, inſignes coadunant, vel ſubſtantias eque partiales facientes, vel redditus ſacrificijs. Quādoque autem criminantes vt habeant depopulari poſſeſſiones diuitum. In antiquis autem quando erat idem Demagogus, erat & dux exercitus, in tyrannidem fiebat tranſmutatio, ferē enim plurimi antiquorum tyrannorum ex Demagogis facti ſunt. Cauſa autem quare tūc quidem fiebat, nunc autem non, quia tūc quidem Demagogi erant ex militantibus. Nondū enim erant diſerti loqui. Nunc autem rhetorica augmentata, qui poſſunt loqui ſunt Demagogi, propter in experientiam autem bellicorum, non ſuper ponuntur: niſi alicubi aliquid breue fiat tale. Fiebant autem tyrannides prius magis quam nunc, & quia magni principatus cōmittebantur aliquibus, ſicut in Mileto ex prytanea. multorum enim & magnorum erat dominus prytannus. Adhuc autem quia non magne erant tūc ciuitates,

ſed

ſed in agris habitabat populus, occupatus exiſtēs operibus, optimates populi, quā bellicoſi erant, tyrānide præferiebantur. Oēs autem hoc faciebant crediti à vulgo, perſuaſio autem erat inimicitia ad diuites. velut Athenis Piſiſtratus ſeditionē mouit aduerſus Pediasos, & Teagenes in Megaris diuitū pecora occidens, capiens iuſta fluuiū paſcentes, & Dionyſius accuſans Daphneū & diuites dignificatus eſt tyrannide, propter inimicitia creditus tanquā popularis exiſtens. Tranſmutantur autem & ex prima Democratiā in maxime nouā, vbi. n. eligibiles quidem principatus, non autem ab honorabilitatibus, elegit autem populus. Demagogi qui ſtudent principari, ad hoc inſiſtunt vt populus ſit dominus legum. Remedium autem vt non fiat velut minus fiat, tribus ferre principes, ſed nō oēm populū. Democratiarum quidem igitur tranſmutationes omnes ferē fiunt propter has cauſas.

LECTIO V.

Oligarchiæ autem tranſmutantur maxime propter duos modos maniſteſtiſſimos. Vnum quidem ſi iniuſta agant in multitudinē. Omnis. n. ſit præſes ſufficiens. Maxime autem quā ex ipſa Oligarchia accidit fieri preſidē, ſicut in Naxo Lygdamus, qui & poſterius tyrānizauit ſup Naxios. Habet autem & qui ex alijs principatus ſeditionibus differētias. Quāque quidē. n. ex ipſis diuitibus nō exiſtētibus aut in principatibus ſit diſſolutio, quā pauci valde ſiūt quā in honoribus, velut in Maſſalia & in Iſtro, & in Heraclia, & in alijs ciuitatibus accidit. Qui. n. non participabant principatibus euacuabāt donec tranſmutarent ſeniores prius factum, poſterius autem minores iterum. Nō. n. principantur alicubi quidem ſimul pater & filius, alicubi autem ſenior & iunior frater, Et in Co quidē magis politica facta fuit Oligarchia. In iſtro autem ad demum remiſſa fuit. In Heraclia autem ex paucioribus ad ſexcentos venit, tranſmutata autem fuit & in Cnido Oligarchia ipſis inſignibus ſeditionē faciētibus ad ſe ipſos pro paucos participare, & ſicut dictū eſt, ſi pater filiū nō participare, neque ſi plures fratres, ſed aut ſeniſſimū. Inſurgens. n. populus ſeditionē agentibus, & accipiēs præſidē ex inſignibus, inualeſcēs obtinuit. Debile. n. quod ſeditionē diuiſum: & in Erythres autem in Oligarchia regnarū in antiquis temporibus, quāuis bene curā habentibus ijs qui in politia, tūc pro paucis regi indignatus populus tranſmutauit politiā. Mouētur autem Oligarchiæ ex ipſis & pro contentione demagogizantium, Eſt. n. Demagogia dupliciter, Hęc quidē inter ipſos paucos. Inſit. n. Demagogus & ſi oīs pauci ſunt. velut in triginta Athenis qui circa Chariclea habuerūt triginta demagogizantes, & in trecentis quæ circa Phrynichum eodē modo, aut quā turbā demagogizat qui in Oligarchia ſunt. velut in Lariffa ciuium cuſtodes pro eligere ipſos vulgus demagogizabant & in quibuscuque; Oligarchijs non iſti eligunt principatus ex quibus principes ſunt, ſed principatus quidem ex honorabilitatibus magnis ſunt ac in ſocietatibus, eligunt autem qui ad arma, vel populus, quod quidem in Abydo accidit & vbi prætoria nō ex politeumate ſunt. Demagogizantes autem aduerſus iudicia tranſmutat politiā, quod quidem & in Heraclia quæ in ponto factū fuit, adhuc autem quā aliqui ad pauciores trahunt Oligarchiā. Qui. n. querunt quod equale, coguntur inducere populū adiutorē. Fiunt autem tranſmutationes Oligarchiæ & cum conſumpſerit propria uiuentes ipudice, etenim quæ tales innouare querunt, & aut tyrānide præferuntur ipſi, aut diſponunt aliū, ſicut

A Ipparinus Dionyſiū in Syracufis: & in Amphipoli cui nomē erat Cleotimus aduenas Chalcedorum induxit, & cū veniſſent ſeditioſe mouit ipſos aduerſus diuites: & in Aegina qui actionem ad Charetam egit conatus eſt tranſmutare politiā pro talem cām. Quāque quidem igitur mox conatur mouere aliquid, quāque; aut furantur cōia, vnde ad ipſos ſeditiones agunt, aut iſti, aut qui pugnant aduerſus iſtos fures. quod quidē accidit in Apollonia ea quæ in Ponto, concors autem Oligarchia non facile corruptibilis ex ſe ipſa, ſignū autem quæ in Pharfalo politia. Illi. n. pauci exiſtētes multorum domini ſunt quæ vtuntur ſe ipſis bene. Diſſoluantur autem & quā in Oligarchia alterā Oligarchiā inducunt, hæc autem eſt quā toto politeumate paucos exiſtēte, maximis principatibus nō participat quæ pauci oēs, quæ quidē in Elide accidit aliquā, politia. n. pro paucos exiſtēte ſenū, pauci oīs fiebāt, pro perpetuos eſſe nonaginta exiſtentes & pro electionē poteſtatiā eſſe. & ſimilem ei quæ in Lacedæmonia ſenū. ſit autem tranſmutatio Oligarchiarū & in bello & in pace. In bello quidē pro diſcredētā ad populū, militibus coactis vti, cuiuſque; enim manus iniecerunt iſte ſepe ſit tyrānus, ſicut in Corintho. Timophanes, ſi autem plures iſti amplius acquirunt potentatum. Qui autem hoc formidant tradunt multitudinē politiæ quia compelluntur populo vti. In pace autem pro diſcredētiam ad inuicem immittunt cuſtodiam militibus & principante Meſidio qui aliquando ſit dominus amborū, quod quidē accidit in Lariffa in principatu Aloadorum circa famū: & in Abydo in ſodalitatibus quarū vna erat quæ Iphiadæ, fiunt autem & ſeditiones & ex circūueniri alios ab alijs ipſorum qui in Oligarchia. & ex diſidere penes nuptias vel ſententias, puta ex nuptiali quidem cauſa, quæ prius dicte, & Oligarchiam quæ in Eretria equeſtrium Diagoras diſſoluit iniuſta paſſus circa nuptias. Ex iudicio autem prætorij quæ in Eraclea ſeditio facta fuit, & i Thebis ex cauſa adulterij, iuſte quidē. ſeditioſaliter autem faciētibus punitionem, ijs quidē in Eraclea cōtra Euritionē, ijs autem qui in Thebis cōtra Archiū, vicerūt. n. ipſos inimici, quare exceperunt in foro in Cyphone. Multæ autem & propter valde deſpoticas eſſe Oligarchias ab ijs qui in politia conſtituti diſſolute ſunt, ſicut quæ in Cnido & quæ in Chio Oligarchia, fiunt autem & ab euentu tranſmutationes, & vocatæ politiæ, & Oligarchiarū, in quibuscuque; ab honorabilitate conſiliatur & iudicat & principatibus principantur. Sæpe. n. primo ſtatuta honorabilitas ad præſentia tempora vt participant in Oligarchia quidem pauci, in politia autem medijs facilitate facta pro pacem, vel pro alia aliquam bonam fortunam accidit eaſdem poſſeſſiones fieri dignas multiplicata honorabilitate, vt oēs oibus participant, quāque; quidem paulatiue & ſecundum modicum facta tranſmutatione & latente: quandoque; autem & celerius, Oligarchiæ quidem igitur tranſmutantur & ſeditiones ſuſtinent propter tales cauſas. Totaliter autem & Democratiæ & Oligarchiæ tranſeunt, aliquando nō in contrarias politias, ſed in eaſque in eodem genere, puta ex legibus Democraticis & Oligarchicis: i eaſque dominæ, & ex ijs in illas.

LECTIO VI.

In Aristocratijs autem fiunt ſeditiones hæc quidem propter paucos participare honoribus, quod quidē dictū eſt mouere & Oligarchias propter Aristocratiā eſſe aliquā Oligarchiam. In ambabus. n. pauci qui Tho. ſup Poli. u principantur

principantur non tñ propter idem pauci qm videtur propter hoc & Aristocratia Oligarchia eē, maxime aut hoc accidere necessarium qñ fuerit multitudo astutorū tanq̄ similis scdm virtutem, velut in Lacedemonia q̄ dicebantur Partheniē, ex similib⁹ erant, quos depredātes cū isidiati fuissent emiserunt Tarētum inhabitare. Aut qñ aliqui i honoratur magni existētes & nullo minores scdm virtutē ab aliquibus honoratoribus. velut Lyfander a regibus. Aut qñ virilis aliq̄ existēs nō participat honoribus velut Cinadon q̄ sub Agefilao statuit insurrectionē in Spartiatas. Adhuc qñ ij quidē egēt valde, ij aut habūdāt, & maxie hoc fit in bellis. Accidit aut hoc & i Lacedemonia sub Mesenaico bello. Palam aut hoc ex Tyrtei poesi vocata eunomia. Tribulati. n. quidem pp bellū voluerūt eque partialē facere regionē. Adhuc si quis magnus fuerit, & potēs adhuc maior esse vt monarchizer. sicut i Lacedemonia videtur Pausanias q̄ fuerat dux exercitus i medio bello: & i Carchedone Annō. Soluuntur autē maxie politie & Aristocratie pp eam q̄ in ipsa politia iusti transgressionē. principū. n. id quod est nō esse mixta bene. In politia quidē Democratia & Oligarchiam, in Aristocratia autē hec & virtutē: maxie aut ipsa duo. Dico aut duo demum & Oligarchiam, hec aut politie tentant misceri, & multē vocatarū Aristocratiarū, differunt. n. à noiatīs politijs Aristocratie hoc, & pp hoc sunt hec quidē minus, hec aut magis mansue ipsarū. Declinantes. n. magis ad Oligarchiam Aristocratias vocant, eas aut q̄ ad multitudinē, politias. Propter quod quē securiores tales alijs sunt. Valentius. n. quod plus & magis amant equale habentes, qui aut in abundantijs si politia det excessum, iniuriari q̄runt & supergredi. Totaliter aut ad quodcunq; vti declinauerit politia ad hec trāsit, vtrifq; quod suū augētibus: velut politia quidem ad demū, Aristocratia aut ad Oligarchiā. vel ad cōtraria velut Aristocratia quidē ad demū: tanq̄. n. iniusta patientes trahūt incōtrariū q̄ magis egent, politie aut ad Oligarchiam, solū. n. mansuū quod scdm dignitatē equale & id quod est habere quæ ipsorū. Accidit aut qd dictū est, in Thurijs. Quia quidē. n. ab ampliori honorabilitate erant principatus ad vnus transiuit & ad principatua plura, quia quidē. n. regionē totam insignes possidebant preter legē politia. n. magis Oligarchia erat. Quare poterant supgredi, populus aut exercitatus in bello factus fuit valētior donec dimitterēt regionē quicunq; plus erāt habētes. Adhuc quia oēs Aristocratice politie sunt Oligarchice, magis plus occupāt qui insignes, velut i Lacedemonia ad paucos substantie deueniūt, & licet facere quodcūq; voluerint insignibus magis, & curare de quocūq; volūt. Propter quod & Locrorū ciuitas perijt ex ea q̄ ad Dionysii cura singulari, quod in Democratia nō vtiq; fieret, neq; vtiq; i Aristocratia bene mixta. Maxime autem latent Aristocratie transmutates eo qd soluatur paulatim, quod quidē dictum est in prioribus vniuersaliter de oibus politijs, quod cā transmutationū est & quod modicū, Qñ. n. secundum aliquid eorū q̄ ad politiam plabuntur, post hec & aliud paulo maius facilius mouēt, donec vtiq; moueant totū mundū, Accidit aut hoc & in politia Thuriorū, lege. n. existēte p quinq; annos ducatu exercit⁹ obtinere: quidā viroꝝ bellicosi facti & apud multitudinē custodiarū accepti, despicientes ea q̄ in reb⁹, & putantes facile obtinere, hāc legē solvere conati sunt, priō vt liceret cōtinue eisdē ducatum

exercitus obtinere, videntes populum ordinantē ipsos propte. Qui aut sup hoc instituti erant principū, vocati cōsiliarij, cū ipetum fecissent priō ad cōtrariandū, persuasi sunt existimantes cum hanc mouissent legē finire aliam politiam. Posterius aut volētes phibere, alijs motis, nō adhuc plus faciebāt aliquid, sed transmutatus est ordo totus politie ad potētatum eorū qui conati fuerant insolescere. Oēs aut soluuntur qñq; quidem ex se ipsis, qñq; aut ab extrifeco, qñ cōtraria politia fuerit vel ppe vel lōge quidē, habēs aut potētia, Quod quidē accidit in Atheniēsis & Lacedemonijs: Atheniēses quidem. n. vbiq; Oligarchias. Lacedemonij autem demos disspabant. Vnde quidem igitur transmutationes fiunt politiarum & seditiones, dictum est ferē.

LECTIO VII.

DE saluatiōe aut cōiter & sigillatim vniuscuiusq; politie habitū est dicere. Priō quē igitur palam, quod siquidē habemus p quæ corrumpuntur politie, habemus & per q̄ saluantur, cōtrariorū. n. cōtraria sunt factiua. Corruptio aut saluationi cōtrariū. in bene aut tēperatis quē igitur politijs, sicut aliud aliqd oportet obseruare, vt nihil preuaricētur & maxime quod paruū seruare, later. n. subintrās preuaricatio, sicut substantias paruē expēse cōsumūt sæpe factæ. Later aut fediūo qa nō simul tota fit, paralogizatur. n. mens ab ipsis, sicut sophistica oratio, si vnūquodq; paruū & oīa. Hoc aut est quē vt sic, est aut vt nō, totū. n. & oīa, nō paruū, sed cōponitur ex paruīs. Vnā quidē igitur custodiam, ad hoc principū oportet facere. Deinde nō credere ijs qui sophismatis gratia ad multitudinē applicātur. Arguuntur. n. ab opibus, qualia aut dicimus politiarū sophismata prius dictū est. Adhuc aut videre quod qdam manēt nō solū Aristocratia sed Oligarchie nō ppterea quod firme sunt politie, sed quia bene vtūtur ji qui in principatib⁹ fiunt & ijs q̄ extra politiam & ijs quē in politeumate, non iniusta faciētes in eos quidē qui nō participant, & itroducēdo p̄cipales eorū ipsorū in politia, & amatores quidē honoris nō iniuriando in inhonoratione: & multos in lucro: ad se ipsos aut & ad p̄cipates i vtendo inuicē demotice. Quod. n. in multitudine q̄rūt equale q̄ demotici. Hoc in similibus, nō solū iustū, sed expediēs est. Propter quod si plures sunt in politeumate multa expediūt demoticoꝝ lege statutoꝝ, velut sex mēsum p̄cipatus esse, vt oēs qui similes participant, ē. n. sicut demus iam qui similes: pp quod & in ijs fiunt demagogi sæpe sicut dictum est prius, deinde minus i potētatus incidūt Oligarchie & Aristocratie nō. n. similiter facile malignari paucō tpe principantes & multo. Qñ ppter hoc i Oligarchijs & Democratijs fiūt tyrannides, aut. n. qui maximi in vtraq; preferūt tyrānide, ij quidē demagogi, ij aut potētes, aut q̄ maximos habēt p̄cipatus qñ multo tpe p̄cipantur. Saluantur aut politie nō solū ppter longe esse ad corrūpentibus, sed aliqñ & quia ppe, timētes. n. per manus habēt magis politia, Quare oportet eos qui de politia sollicitantur timores preparare vt conseruet & nō dissoluant, quēadmodum nocturnam custodiam politie obseruationem & quod longe prope facere. Adhuc insignū cōtentiones & seditiones & per leges oportet temptare cauere, & eos qui extra cōtentionē sunt anteq̄ cōprehendantur, & ipsi tanq̄ quod in p̄cipio fit malū cognoscere, fit nō cuiuscūq; sed politici viri, Ad eam autē que per honorabilitatem fit

fit transmutationē ex Oligarchia & politia, cū acciderit hoc, manētibus quē eisdē honorabilitatibus, abundantia autē honorabilitatis facta expedit honorabilitatis cōis multitudinē cōsiderare ad preteries. In quibuscunq; quē ciuitatib⁹ honoratur scdm annū, scdm hoc tēpus in maioribus at p triennium aut quinquēnium, & si fit multiplex vel submultiplex prioris i quo honoratiōes institu te fuerūt politie, legē & honorabilitates itendere vel remittere, siquidē excedat itēdētes scdm multiplicationē, si autē deficiat remittētes, & minorē faciētes honoratiōnē. In Oligarchijs enim & politijs nō faciētibus quidē sic, hic quidē Oligarchiā hic at potētatum fieri accidit. Illo at mō ex politia quidē Democratia, ex Oligarchia at politia vel demū. Cōe at & in demo & in Oligarchia, & i monarchia, & i oī politia, neq; crescere valde multū preter cōmēsuratiōnē, sed magis tēptare paruos & multi tps dare honores quā breuiter magnos. Corruptuntur. n. & non oīs viri ferre bonā fortunā, si autē nō, neq; cum simul multos totos dederint auferre rursū simul totos sed gradatim. Et maxie quidē tēptare legibus. sic ordinare, vt nullus fiat multū excedēs potētia neq; amicorū neq; pecuniarum, si at nō, seq̄stratas facere statioēs ipsorū. Qñ autē & pp p̄prias vitas insolescant, oportet facere principatū quēdā q̄ cōsideret viuētes nociue ad politia, i Democratia quidē ad Democratia, in Oligarchia at ad Oligarchiā, similiter at & in vnaquaq; aliarū politiarū. Et qd iocundū at ciuitatis sigillatim obseruare pp easdē cās, huius at remediū sup oppositis partibus firmare actioēs & principatus. Dico at opponi Epijces multitudini, egenos at opulētis, & tentare commiscere egenorū multitudinē & eā q̄ diuitum, vel qd mediū augere. Hoc. n. dissoluit eas que pp inequalitatē seditiones. maximum at in oī politia & legibus & alia p̄uisiōe sic ordinari, vt nō sit principat⁹ lucrari, hoc at maxime in Oligarchijs oportet seruare: nō. n. sic indignatur coherciti ab eo qd est principari multi. Immo gaudēt, si quis finit circa p̄pria vacare, quare si putauerint p̄cipates furari cōia, tunc ambo cōtristatur. s. honoribus nō participare & lucris. Singulariter at cōtingit simul esse Democratia & Aristocratia si hoc instituerit aliquis: cōtingit. n. & insignes & multitudinē vtroq; habere q̄ volūt. Licere quidē. n. scilicet oibus principari Democraticū. Insignes at esse in principatibus Aristocraticum, hoc at erit cū nō sit lucrari a principatibus, egeni. n. nō volent principari, eo qd nullū sit lucrum sed circa p̄pria eē magis, opulētī at poterūt pp nullo cōium indigere. Quare accidit egenis quidē fieri opulētos pp imorari circa opera, insignib⁹ aut nō subici quibuscūq; & vbi nō furētur q̄ cōia, traditio fiat pecuniarum p̄sentibus oibus ciuib⁹, & rescripta penes fraternitates, & cōtubernia, & tribus reponatur. Eius at qd est sine lucro p̄cipari oportet esse honores lege statutos, lege approbatis. Oportet at in Democratijs quidē opulētis parcere nō solū in nō faciēdo possessioēs eque partiales, sed neq; fructus qd in quibsdā politiaz latet factū. Melius at & phibere volētes oblationes facere sumptuosas quidem nō viles puta chorigias quidē & lampadarchias & q̄cūq; alie tales. In Oligarchia at egenorū facere curā multā, & principatus a quibus receptioēs ijs tribuere, & si quis opulētorū iniuriat⁹ fuerit istis maiores increpatioēs eē, quā si sibi ipsis. Et hereditates nō scdm dationē eē, sed scdm genus neq; plures quā vnā eundē hereditare, sic. n. vtiq; equaliores

substantie erūt. & egenorū vtiq; plures ad abundantia pertingent. Expedit at & in Democratia & in Oligarchia: aliorū vel æqualitatē, vel possessionē dare ijs qui minus cōicant politia hac, in Democratia quidem opulētis, in Oligarchia at egenis: excepto quicūq; principatus sunt domini politie. Hoc at ijs qui ex politia cōmittere solis vel pluribus. Tria at qdā oportet habere futuros p̄cipari principales principatus, priō quidē amorē ad cōstētē politia, deinde potētia maximorū operū principatus: tertio at virtutē & iustitia in vnaquaq; politia eā q̄ ad politia, si. n. nō idē iustum scdm oēs politias, necesse, & iustitie esse differētas. Habet at dubitationē qñ non acciderit hec oīa circa eūdē, quo oportet facere diuisionē. puta si militaris quē aliquis fuerit, nequā aut & non politie amicus, alius at iustus & amic⁹ qualiter oportet fieri electionē, videtur aut oportere respicere ad duo, quod plus participat oēs, & quo minus, pp qd i militia quē ad experiētia magis virtute, minus. n. militia participant. Epijcia at plus. In custodia at & cameratiōe cōtrarium, ampliori. n. virtute indiget quā qualem multi habent. Scientia at cōis oibus. Dubitabit at vtiq; aliquis si potētia extiterit politie & amor, quid op⁹ est virtute, faciēt. n. q̄ expediunt p ipsa duo, aut q̄ cōtingit eos q̄ hac duo habēt incōtinētes esse, quare quēadmodum & ipsis nō seruiunt sciētes & amātes ipsas, sic & ad cōe nihil p̄hibet quosdā se habere. Simpliciter at q̄cunq; in legib⁹ vt cōferētia dicimus politijs, oīa hec saluant politias. Et qd sæpe dictum est maximum elemētum, vt valētior sit multitudo q̄ vult politia quam q̄ non vult. Preter at oīa hac oportet nō latere qd vtiq; latet transgressas politias qd mediū. Multa. n. eorū q̄ vidētur demotica soluit Democratias & Oligarchicoꝝ Oligarchias, qui at putant hāc esse vnā virtutē trahunt ad excessum, ignorāte quēadmodū naris ē trāsgressa quē rectitudinē eā q̄ pulcherrima ad aquilinū vel simū, sed tñ adhuc pulchra & gratia habēs ad aspectū, nō tñ si intēdat aliq̄ adhuc magis ad excessum. priō quē abijciēt mediocritatē partis, finaliter aut ita qd neq; narē faciet apparere pp excellentia & defectū cōtrarioꝝ. Eodē aut mō habet & de alijs partibus, accidit itaq; hoc & circa alias politias. Etenim Oligarchiā & Democratia est vt habetur sufficiēter non existēte optimo ordine, si at aliq̄ intēdat magis vtrāq; ipsarū, priō quē deteriorē faciet politia, tandē autē neq; politia. Propter hoc oportet nō ignorare legislatorē & politicū qualia saluat demotici & qualia corrūpūt Democratia, & qualia Oligarchiā, neutrū. n. ipsarū continget eē & pmanere sine diuitib⁹ & sine multitudine, sed qñ equalitas facta fuerit substantie, aliā necesse eē hāc politia, quare corrūpētes ijs q̄ scdm excessum legib⁹ corrūpūt politia. Peccat aut i Democratijs & in Oligarchijs, in Democratijs quē demagogi vbi multitudo domina legū, dominos. n. faciūt sup ciuitatē pugnātes cū diuitib⁹, oportet at cōtrariū semp videri dicere, p diuitib⁹, in Oligarchijs at p populo Oligarchicos, Et iurare contra q̄ nūc iurēt Oligarchicos, nūc quē. n. in quibsdā iurant & populo malignus ero, & consulam quodcūq; habebō malū, oportet autē & existimare & simulare contrariū insinuantēs i iuramentis qd nō iniuste agat in populū. Maximū aut oīum dictorū ad pmanēdū politias qd nūc negligūt oēs. s. erudiri ad politias, p̄fect⁹. n. nullus vtilissimarū legū & cōglorificatarū ab oib⁹ politizantib⁹, sinō erūt assueti & eruditi i politia, siquē leges demotice de Tho. sup Poli. u ij moticaliter

moticaliter si aut Oligarchice Oligarchaliter q̄ qd̄ ē
i viro incōtinētia, ē & in ciuitate, est aut erudiri ad poli-
tiā nō hęc facere q̄bus gaudent Oligarchizantes & De-
mocratiā volentes, sed q̄bus poterūt, ij q̄bus Oligarchi-
zare, ij aut Democratizare, nunc aut in Oligarchijs qd̄
principatiū filij deliciatur, q̄ aut egenorū fuit exercitati
& laboriosi. Quare & volūt magis & possunt iſoleſcere,
in Democratijs aut q̄ maxime vidētur eē Democratice
cōtrariū cōferētis cōsistit. Causa aut huiusq̄ male diffi-
niunt qd̄ liberū. duo. n. sunt q̄bus videtur Democratia
diffinita esse in id qd̄ populus esse dominum: & liberta-
te, qd̄ qd̄. n. iuste, equale videtur eē, equale aut qd̄cūq;
videatur multitudini hoc eē dominās, liberū at & equa-
le qd̄cūq; noluit q̄s facere, quare viuere in talibus De-
mocratijs vnusq̄sq; nō vult, & ad qd̄ abūdā vt ait Eu-
ripides, hoc aut prauū, nō. n. oportet putare seruitutē eē
viuere ad politiā, sed salutē. Ex q̄bus quidē ergo politiē
& mutantur & corrumpuntur & per quā saluantur
& permanent, vt simpliciter est dicere, tot sunt.

LECTIO VIII.

R estat aut supuenire de monarchia ex q̄bus corrū-
pitur & p̄ q̄ saluari nata est, ferē aut cōsimilia di-
ctis circa politias, sūt & q̄ accidunt circa regna, &
tyrānides, regnū. n. scdm Aristocratia est, tyrānis aut ex
Oligarchia extrema cōponitur & democratia: pp̄ quod
vtiq; & maxime nociua subditis ē. veluti ex duabus ma-
lis cōposita, & trāsgresſiōes & pec cata habēs q̄ ab amba-
bus politijs. Existit at gnatio mox ex cōtrarijs vtriq; mo-
narchiarū. Regnū qd̄. n. ad auxiliū qd̄ a populo Epj-
cis factū ē, & iſtituitur Rex vnns Epjcorū scdm excessū
virtutis, vel actiōnū q̄ a virtute, vel scdm excessum talis
gnis. Tyrānus aut ex populo & multitudine ad insignes
quatenus populus nihil moleſtetur ab ipsis. Manifestū
aut ex ijs quē acciderunt, ferē. n. plurimi tyrānorū facti
fuerunt ex demagogis, vbi est dicere credibiles facti ex
cōtrariari insignibus, hęc quidē. n. hoc modo cōstitue-
runt tyrānides iam ciuitatibus augmētatis. Quæ at ante
istas, ex regibus trāsgrediētibus patria & magis despo-
ticū principatū appetētibus. Hęc aut ex electis ad princi-
pales principatus, antiqtus. n. populi iſtituerūt multi
tpis cōditores populi & p̄spectores. Hęc aut ex Oligar-
chijs eligētibus vnū aliquē dominū ad maximos princi-
patus. Oibus. n. inerat modis ijs ad efficere de facili si so-
lū voluissent pp̄ potētiā p̄existere, ijs qd̄ regalis prin-
cipatus, ijs aut eam q̄ honoris. Phidon qd̄ circa Argū
et alij tyrāni cōstituti regno existēte, q̄ aut circa Ioniā,
& Phalaris ex honoribus. Panetius autem in Leontinis
& Cypselus in Corintho, & Pisistratus Athenis, & Dio-
nyſius in Syracusis, & alij eodē mō ex demagogis. Sicut
diximus. n. regnū iſtitutū fuit scdm Aristocratia: scdm
dignitatē. n. est, vel scdm genus, vel scdm beneficiū, vel
scdm hęc & potētiā, oēs. n. cum beneficiassent, vel potē-
tes beneficiare ciuitates, vel gētes, adepti sunt honorem
hunc, ij qd̄ scdm bellū phibētes ferare sicut Codrus,
ij at liberantes sicut Cyrus, vel cū iſtituissent regionē
sicut Lacedemoniorū reges, & Macedonū, & Molosso-
rū. Vult. n. Rex esse cūstos, vt qd̄ q̄ possidēt substātiās
nihil iniustum patiantur, populus at nullā sustineat in-
iuriā. Tyrānis at sicut dictum ē, sepe at nihil cōe respi-
cit nisi pp̄riē vtilitatis gratia. Est at itētiō tyrānica qd̄
qd̄ delectabile, regalis at, qd̄ bonum. Propter qd̄ & sup-
grefſionum q̄ qd̄ pecuniarū, tyrānicā, q̄ at ad honorē

regales magis, Et custodia, regalis qd̄, ciuilis. tyrānica
at, per extraneos. Quod aut tyrānis habeat mala & quæ
Democratice & quæ Oligarchie, manifestum, ex Oligar-
chia quidē eo qd̄ finis fit diuitiā, sic. n. solū & p̄manere
necessariū custodiā & delitias, & multitudini nihil cre-
dere: pp̄ quod & ablationē faciunt armorū, & suspectā
habere turbā, & a munitiōe repellere, & demorari i do-
mo, cōe est ambarū, & Oligarchie & tyrānidis. Ex De-
mocratia at & oppugnare insignes & corrūpere occul-
te & manifeste, & fugare, tanq̄ cōtra machinātes & im-
peditores aduersus principatus, ex ijs. n. accidit fieri &
insidias, ijs quidē principari volentibus, vn̄ & Periandri
ad Thrasibulū cōsiliū fuit, excedētū spicarū euulsio
quasi opportunū sit semp̄ excedentes perimere.

LECTIO IX.

Sicut igitur ferē dictum est trāsmutationū ipsa prin-
cipia oportet putare circa politias esse & circa mo-
narchias. Propter iniustitiā. n. & pp̄ timorē & pp̄
cōtēptū multi subditorū iſurgūt aduersus monarchias,
iniustitiē at maxime pp̄ iniuriā, aliq̄n autē & pp̄ prio-
rum spoliatiōē, sunt at & fines ijdē, quē admodū ibi &
circa tyrānides & circa regna. Magnitudo. n. diuitiarū
& honoris existit monarchis quē desiderāt oēs. Insurre-
ctionum at hęc quidē ad corpus fiunt principantium,
hęc at ad principatū, q̄ qd̄ igitur pp̄ cōtumeliā ad cor-
pus, cōtumeliā at existēte multarū partium qlibet ipſa-
rum fit cā irē. Iratorum at ferē plurimi punitiōis gratia
insurgunt, sed nō excellentiē, velut Pisistratarū quidē
pp̄ propulsasse Armodij sororem & illulisse Armodio,
Armodius quidē. n. pp̄ sororē Aristogiton at pp̄ Armo-
dium, insidiati sunt at Periandro ei qui in Ambracia ty-
rāno, quia simul bibēs ipse cū pueris interrogauit ipse,
si iā ex ipſo p̄gnātes sunt. Quæ at Philippi a Pausania
quia permisit cōtumeliā pati ipſum sub Attalo, & quæ
Amintē parui hypoderda quā iſultauit ad staturā ipſius,
Et q̄ Eunnchi Euagorē Cyprio, quā. n. mulier recusauit
filiū ipſius, occidit tanq̄ cōtumeliā passus. Multē at insur-
rectiones factæ sunt & pp̄terea qd̄ aliqui monarcharū
in corpus verecūdiā fecerūt, velut & q̄ Cratei ad Arche-
laum. semp̄. n. grauitē se habebat ad colloquiū, quare
sufficiēs & minor fuit occasio pp̄terea qd̄ filiarū nullā
dedit cū p̄misisset ipſi, sed priorē quidē detinēs a bello
aduersus scirrā & Arabeum dedit regi Elibeas. iuniorē
at filio Amintē existimans sic vtq; illum nihil differre
& eū qui ex Cleopatra sed ab alienatiōis principiū exti-
tit grauitē ferre ad venereā gratiā. Cum insurrexit aut
& Ellanocrates Lariflexus pp̄ eandē cām, tanq̄. n. vtens
statura ipſius nō deduxit spondēs pp̄ contumeliā, & nō
pp̄ amatiā cōcupiscentiā putauit esse factā colloquutio-
nē. Paron at & Heraclides Aenij, Cotin pimerit patri
suppliciu iſerētes, Adamas at discessit a Coto quā puer
existēs excisus fuit ab ipſo, tanq̄ iniuriā passus. Multi at
& pp̄terea qd̄ in corpus afflicti fuerūt pcusioibus irati,
ij qd̄ destruxerūt hi at aggressi sunt tanq̄ iniuriā passū,
& ea q̄ circa principatus & regales potētatus, velut i Me-
gacles Pentelidas circūstātes & verberātes corynes iſur-
gēs cū amicis pemit. Et posterius Smerdes Penthilū cū
plagas accepisset & ab vxore extractus, peremit. Et iſur-
rectionis Archelai Decamnichus dux fuit exacerbās in-
surgentes primus, cā aut irē quia ipſum tradidit flagel-
landum Euripidi poetē. Euripides aut infremuit cū di-
xisset ipse aliquid aduersus fetorē oris, & alij autē multi
propter

propter tales causas, ij quidem perempti sunt, ij autē inſi-
dias passi sunt. Similiter aut & pp̄ timorē: vnū. n. aliqd
erat hoc causerū, sicut politias & monarchias velut Xer-
sen Artapanes timens criminationē quē circa Dariū,
quia suspēdit cum nō iussisset Xerxes. Sed putans indul-
geri tanq̄ non memorantē propter cōnā, hoc aut pro-
pter contēptū, sicut Sardanapalū videns qdam percu-
tientem se cū mulieribus, si vere hoc fabulantes dicunt,
si aut non de illo, sed de alio erit vtq; hoc verū. Et Dio-
nyſio posteriori Dion insurrexit propter despectionē
vidēs ciues sic se habētes, & ipſum semp̄ ebrium, & ami-
corum aut quidā insurgunt propter despectionē, pp̄ter
confidere. n. contēnunt, tanq̄ oblituri & putantes posse
obtinere principatū, modo quodā propter cōtemnere
insurgūt: tanq̄ potentes. n. & contēnētes periculū, pp̄ter
potētiā inuadūt defacili sicut ducētes exercitus monar-
chis sicut Cyrus Astyagi, & vitam contēnentes & potē-
tiam: propter potētiā quidē inoperosam fuisse, ipſum
at delitari. Et Seathis thrax Amadoco existēs dux exer-
citus. Ij aut & propter plura horum insurgunt. vt & de-
spicientes, & propter lucrū sicut Ariobarzani Mitrida-
tes. Maxime aut propter hanc causam inuadūt, qui qui-
dē natura audaces & honorē habēt bellicū a mōarchis:
virilitas. n. potētiā habens audax est, propter quas am-
bas tanq̄ defacili p̄ualituri faciunt insurrectiones.

LECTIO X.

Orum aut qui propter amorē honoris insurgunt
est alius modus causē p̄ter dictos prius, non. n.
sicut quidā tyrānos inuadunt videntes lucra ma-
gna & honores magnos existētes ipsis, sic & eorum qui
pp̄ter amorē honoris insurgūt vnusquisq; p̄elegit pe-
riclitari, sed illi quidē propter dictā causam, ij autē ac si
vtiq; aliqua alia fieret actio singularis & propter quam
noīati fierēt & noti, sic & monarchas inuadūt non pos-
sistere volentes monarchiā sed gloriā. Sed tñ paucissimi
numero sunt propter hanc causam impetū facientes, sup-
poni. n. oportet nihil curare de eo quo est saluari si nō
debeat p̄ualere in actiōe, q̄bus allequi quidē oportet
Dionis extimatione non facile aut ipſam adesse multis:
ille. n. cum paucis militauit aduersus Dionysiu sic habe-
re dicens, quod vbiq; possit p̄cedere sufficiens sibi tñ
participare actionis veluti sicut modicū inuassisset terrē
mox accideret mori huic bene habere sibi mortē. Cor-
rumpitur aut tyrannus vno quidem modo sicut aliarū
politiarum vnaqueq; ab extrinseco, si contraria aliqua
sit politia valētior, cōsiliari quidem. n. palam quod exi-
stuit propter contrarietate electionis. Quē aut volunt po-
tentes agunt oēs: cōtrariē aut politiē, demos quidē ty-
nidi secundū Hesiodum sicut Figulus figulo: Etenim
Democratia vltima tyrannus est, regnum aut & Aristoc-
ratia propter contrarietate politiē, propter quod Lace-
demonij plurimas dissoluerūt tyrānides & Syracusani
pro tēpore quo politizabant bene. Aliq̄n aut ex se ipsā
qn̄ qui participant feditiones fecerunt. sicut qui circa
Gelonem. & nunc quē eorū quē circa Dionysium. Quē
quidē Gelonis Thrasibulo Hieronis fratre filiū Gelo-
nis abducente, & ad delectationes excitāte vt ipse prin-
ciparetur, familiaribus aut cōgregatis ne tyrānis oīo dif-
solueretur. sed Thrasibulus, congregati autē ipſorum
tanq̄ tēpus habētes, eiecerunt oēs ipſos, Dionysium aut
Dion aggressus curator existēs & assumens populū, illū
ciciens peremit. Duabus aut existētibus causis propter

quas maxime insurgunt cōtra tyrānides, scilicet, odio &
contēptu, alterū quidē horum oportet existere tyrānis,
scilicet odiū, ex contēptu aut fiunt multē dissolutionū,
signū aut. Eorum quidē. n. qui aquisierūt plurimi cōfer-
uauerūt principatus, qui aut susceperūt mox, vt est dice-
re, peremit oēs. Fruitiue. n. viuētēs facile cōtēptiui fiunt
& multas opportunitates dant insurgētibus. Partē autē
quandā ire & odij oportet ponere: modo. n. quodā earū
dem actiōnū causa fit, sepe aut & magis operosa quam
odiū: robustius. n. insurgunt pp̄terea quod nō vitur. ra-
tiocinatiōe passio, maxime aut significat furoribus asse-
qui pp̄ter iniuriā, pp̄ quā causam Pisistratarū destru-
cta est tyrānis, & multæ aliarum, sed magis odiū, ira q-
dem. n. cū tristitia adest, quare nō facile rōcinari, inimi-
citia aut sine tristitia. Vt aut in summa est dicere quorū-
cūq; causas diximus Oligarchie intēperatē & vltimē &
Democratice extremā tot & tyrānidis ponēdū: etenim
hęc existūt entes diuisibiles tyrānides. Regnū aut ab ex-
trinsecis qd̄ minime corrūpitur, propter quod & mul-
ti tps est, ex se ipſo aut plurimē corruptiones accidunt.
Corrūpitur aut secundū duos modos, vno quidē feditio-
nem facientibus ijs, qui participant regno, alio aut mō
magis tyrānicē tēptantibus gubernare qn̄. exegerūt eē:
domini pluriū & p̄ter legē. Nō fiunt aut regna nunc,
sed si fiat, monarchiē & tyrānides magis, propter regnū
quidē esse volūtariū principatū, dominū aut maiorum
& propter multos esse similes & nullū differentē tñ vt
correspōdeat ad magnitudinē & dignitatē principatus,
quare pp̄ hoc quidē nō permanent volūtarij, si aut per
fraudē principatur aliquis vel p̄ violentiā, iam hic vide-
tur tyrānis esse. In ijs aut quē secundū genus regnis po-
nere oportet causam corruptionis cū ijs quē dicta sunt,
& hoc, quod est fieri multos cōtēptibiles facile, & hoc,
quod est potētiā nō possidētes tyrānicam sed regale
honorē, iniuriari: facilis. n. fieret dissolutio, nō volētib⁹
enim mox nō erit Rex sed tyrānus nō volētū. corrūpū-
tur. ergo monarchiē pp̄ has & alias tales causas.

LECTIO XI.

Aluātur autē palā, vt simpliciter quidē est dicere,
ex cōtrarijs. Vt aut secundū vnūquodq; eo quod est
regna quidē ducere ad moderatius, quanto. n. pau-
ciorū fuerint domini, ampliori tpe necessariū manere
oīum principatū, ipſi. n. & fiunt minus despotici & mo-
ribus equi magis, & a subditis inuidetur eis minus. Pro-
pter hęc. n. & circa Molossos multo tpe regnū pmāsit,
& qd̄ Lacedemoniorū, pp̄terea qd̄ a principio in duas
ptes diuisus fuit principatus, & rursus Theopōpo mo-
derate & in alijs & iſtituēte ephororū principatū, a po-
testate. n. auferēs auxit tpe regnū, quare modo quodam
fecit nō min⁹ sed maius ipſum, qd̄ qd̄ et ad vxorē respō-
disse dicūt ipſum, q̄ dixerat si nihil verecūdatur minus.
regnū tradēs filijs quā a patre accepit, nō oportet hoc di-
cere: rado. n. diuturnius. Tyrānides aut saluātur secundū
duos modo contrarijsimos, quorū alter est qui traditus
est. & secundū quē dispensant plurimi tyrānorū princi-
patum, horū aut multa aiūt iſtituisse. Periandru Cor-
inthiū multa. n. talia est accipere & a principatu Persā-
rū. Sunt aut & olim dicta ad saluationē vt possibile est
tyrannidis excellētes perimere, & sapientes destruere &
neq; cōicatiōes sinere, neq; sodalitatē, neq; disciplinā,
neque aliud nihil tale, sed omnia cauere. Vnde confue-
uerunt fieri duæ sapientiæ & persuasio, & neq; scholas,
Tho. sup Poli. u iij neq;

neque alias collectiones permittere fieri vacatias, & omnia facere ex quibus quam maxime ignoti inuicem erunt omnes, notitia enim fidem facit magis ad inuicem. Et prefectos populi semper palam esse, comorari circa ianuas, sic enim minime latebit quid agunt, & deprehendere si assuefiant modicum semper seruietes & alia quecumque; talia Persica & barbara tyrannica sunt, omnia enim idem possunt. Et tentare non latere quaecumque; extiterit quis dicens vel agens subditorum, sed esse attentos velut circa Syracusanos vocare podagogides, & auribus audientes, quos misit Hieron ubi fuerit aliqua congregatio & collectio, confident enim minus timentes tales, & si confident, latebunt minus. Et criminari inuicem, & turbare, & amicos cum amicis, & populum cum insignibus, & diuites cum se ipsis. Et pauperes facere subditos tyrannicum, quatenus neque custodia alatur, & occupati circa quotidiana non vacantes sint ad machinandum. Exemplum autem huius, tyrannides quae circa Egyptum & anathemata Cypselidorum, & Olympij aedificatio a Pisistratidibus, & eorum quae de Samo opera multi imperij, omnia enim haec possunt idem, scilicet non vacationem & penuriam subditorum, & illatio vestigalium, velut in Syracusis, in quinque enim annis sub Dionysio sublatam omnem inferri accidit. Adhuc autem & bellorum procurator tyrannus, ut utique; sine vacatione sint & permaneant in indigentia praesidis existentes. Regnum quidem saluatur per amicos, tyrannicum autem maxime discredere amicis, tanquam volentibus quidem omnibus, potentibus autem ipsis maxime. Et adhuc quae circa Democratiam fiunt ultimam, tyrannica sunt omnia. Et Gineocratia circa domos ut enuntiant contra viros, & seruoque remissio propter eandem causam, neque enim machinantur serui & mulieres contra tyrannos, gaudetes quia necessarium beniuolos esse & tyrannidibus & Democratij, Etenim demus vult esse monarchus, propter quod & adulator apud vrasque; est honoratus, apud demos quidem demagogus, est enim demagogus demi adulator, apud tyrannos autem qui humiliter colloquuntur, quod quidem est opus adulationis. Etenim propter hoc Poniophilon, id est malorum amicus est tyrannus, adulatione enim recipientes gaudet, hoc autem nullus utique; faciet sensum habens liberum, sed amant qui Epjces si non aduletur, & oportuni maligni ad maligna, clauo enim clauus sicut prouerbum. Et nullo gaudere venerabili neque libero, tyrannicum: ipsum enim esse solum vult tyrannus, qui autem contra, venerabilis & liberabilis aufert excellentiam, & quod despoticum tyrannidis, odiunt igitur quemadmodum dissoluentes principatum, & uti conuiujs, & cum diuturnari extraneis magis quam ciuilibus, tyrannicum, tanquam hos quidem aduersarios, hos autem non contrariantes. Haec & talia, tyrannica quidem & saluatiua principatus, nihil autem deficit magis malignitatis. Sunt autem, ut est dicere, omnia haec comprehensa tribus speciebus, coniecturat enim tyrannus tria. vnum quidem ut modica sapiat subditi, nulli enim utique; pusillanimus insidiabitur, secundum autem ut discredant inuicem, non dissoluitur enim prius tyrannus antequam credant aliqui sibi ipsis, propter quod & Epjceis aduersantur tanquam nociuius ad principatum, non solum propterea quod non volunt subici despotice, sed & quia fideles sunt sibi ipsis & alijs, & quia non produnt neque se ipsos neque alios. Tertium autem negociorum impossibilitas: nullus enim

manum mittit ad impossibilia, quare neque tyrannidem dissoluere non existente potest, Ad quos quidem igitur reducuntur volita tyrannorum isti tres existunt entes, omnes enim utique; reducet quis tyrannica ad has hypotheses, hoc quidem ut non credant inuicem, hoc autem ut non possint, hoc ut parum sapiant. Vnus quidem igitur modus per quem fit saluatio tyrannidibus, talis est.

LECTIO XII.

Alius autem ut ex contrario dictis habet curam, est autem accipere ipsum ex corruptione regnum, sicut enim vnus modus corruptionis regni facere magis tyrannicum principatum, sic tyrannidis saluatio facere ipsum magis regalem, vnus seruantem solum potentiam, ut principetur non solum volentibus, sed & nolentibus. protendens enim & hoc protendit & tyrannizare: sed haec quidem sicut suppositionem oportet manere, alia autem haec quidem facere, haec autem videri simulantem quod regale bene. Primo quidem ut videatur curare communia, neque expendat gratuita talia, in quibus multitudines moleste ferant, quando ab ipsis quidem accipiunt operantibus & laborantibus assidue, dant autem meretricibus & extraneis & artificibus copiose. Rationemque; reddat acceptorum & expensarum, quod quidem iam fecerunt quidam tyrannorum, sic. n. utique; quod dispensans, oconomus, sed non tyrannus esse videbitur. Non oportet autem timere, ne forte deficiat pecunijs, dominus existens ciuitatibus, sed extorribus tyrannis a domo, & expedit hoc magis, quam delinquere cum congregauerint. Minus enim utique; qui seruant insiliet rebus. Sunt autem tyrannorum qui seruant terribiliores egredientibus a populo quam ciuibus, ij quidem enim peregrinantur, hi autem subsistunt. Deinde introitus oportet videri colligere dispensationis gratia, & si aliquando opportunum fuerit uti ad bellicas opportunitates. Vniuersaliter autem exhibere se ipsum custodem & camerarium, tanquam comunium, sed non tanquam propriorum. & videri non seuis, sed reueredus. Adhuc autem talem, ut non timeant occurrentes, sed magis verecundentur hoc tamen adipisci non facile, non existentem facile contemptibilem. Propter quod oportet, & si non aliarum virtutum curam habeat, tamen politicam, & opinionem efficere de se ipso talem. Adhuc autem non solum ipsum videri, nullum subditorum iniuriantem, neque iuuenem, neque iuenculam, sed neque alium ullum eorum qui circa ipsum. Similiter autem & habere vxores familiares ad eas quae aliorum, tanquam, & propter vxorum iniurias, multae tyrannides perierunt. Et circa fruitiones corporales contrarium facere quod nunc quidem tyrannorum faciunt, non solum enim mox diluculo hoc faciunt & continue multis diebus, sed etiam videri alijs volunt hoc operantes, ut tanquam felices & beatos admirentur, sed maxime quidem moderatos esse talibus, si autem non, tunc videri alijs diffugere, neque enim facile inuasibilis, neque facile contemptibilis qui sobrius, sed qui ebrius, neque qui vigil, sed dormiens. Contrariumque; faciendum olim dictis ferè omnibus, preparare enim oportet & ornare ciuitatem, tanquam procuratorem existentem, & non tyrannum. Adhuc autem quae ad Deos videri semper in studio habentem differenter, minus enim timent pati aliquid iniquum a talibus, si deicolam putant esse principem & curare de Dijs, & machinantur minus, tanquam habeant

beant propugnatores etiam Deos. Oportet autem sine insipientia videri talem, bonosque; circa aliquid factos honorare, ita ut putentur nunquam honorari magis a ciuibus suae legis existentibus. Et tales quidem honores distribuere ipsum. Supplicia autem per alios Principes, & praetoria. Communis autem custodia omnis monarchiae, nullum virum facere magnum, sed si quidem plures: seruabunt enim inuicem, si aliquid forte oporteat facere magnum, nequaquam secundum morem audacem, maxime enim inuasius talis mos penes omnes actiones, Et si a potentatu aliquem videatur dimittere, gradatim hoc agere, & non totam simul auferre potestatem. Adhuc autem omnem quidem iniuriam cohibere, praecipue autem duas, eam. scilicet. quae in corpus flagellatione, & eam quae in etatem. Maxime autem hanc faciendum reuerentiam, circa amatores honoris: eam quidem. n. quae ad pecunias minorationem, amatores pecuniarum ferunt grauius: eam autem quae ad inhonorationem, amatores honoris, & epieices hominum, propter quod quidem enim uti oportet talibus, aut supplicia videri facientem patrie, & non propter paruipensionem. Eas autem quae ad etatem colloquutiones, propter amatiuas causas, sed non propter potestatem, totaliter. n. reputatas inhonorationes redimere maioribus honoribus. Inuadentium autem, ad corporis differentiam, hi maxime terribiles, & indigent ampliori custodia, quicumque; non eligunt acquirere viuere cum peremerint. propter quod maxime vereri oportet putantes iniuriam pati, aut ipsos, aut eos, quorum curantes existunt: non parcunt. n. sibi ipsis, qui propter furorem inuadunt sicut & Heraclitus dixit, dicentes, difficile esse cum furore pugnare, animam. n. preuui fieri. Quoniam autem ciuitates, ex duabus partibus constitutae sunt, ex egenis hominibus & opulentis, maxime quidem utrosque; oportet existimare saluari, propter principatum, & alios ab alijs iniustum pati nihil. Quicumque; autem fuerint valentiores, hos proprios facere maxime principatus, Quod si hoc exiterit rebus, neque seruoque liberatione, facere tyrannum neque armorum ablatione, sufficiens. n. altera pars appositae ad potentiam, ut valentiores sint insurgentibus. Superfluum autem dicere per singula talium. Intentio. n. manifesta, quia oportet non tyrannicum, sed oconomum & regalem videri esse subditis, & non suum curantem, sed procuratorem, & mediocritates vitae persequi non excellentias. Adhuc autem insignes quidem affari, multos autem demagogizare, ex his enim necessarium non solum principatum esse pulchriorem & magis zelabilem quam quod meliores principentur, & non humile, neque odio habitum, & timore perseverare, sed & principatum esse durabilior. Adhuc autem ipsum disponere secundum morem, vel bene ad virtutem, vel se mibonum existentem, & non malignum, sed semimalignum. Equidem omnibus malis politijs, paucioris temporis sunt Oligarchia, & tyrannis. Plurimo enim tempore fuit, quae circa Sicyonem tyrannis quae Orthagori puerorum, & ipsius Orthagori, permanit enim ipsa annis centum. huius autem causa, quia subditis utebantur moderate, & multis legibus seruebant, & quia bellicosus fuit Clistenes, non fuit facile contemptibilis, & quantum ad multa, curis demagogizabat. Dicitur igitur Clistenes, respondentem de victoria, ipsum quomodo coronauit. Quidam autem aiunt, esse imaginem eius qui iudicauit sic statuam quae in foro sedet. Aiunt autem &

Pisistratum aliquando sustinuisse sententiam, cum esset vocatus ad ariopagum. Secunda autem circa Corinthum quae Cypselidorum, etenim haec perseverauit annis septuaginta tribus, & mensibus sex. Cypsellus quidem tyrannizauit annis triginta, Periander autem quadraginta quatuor, Psammiticus autem qui Gordiae annis tribus. Causae autem eadem, & huius: Cypsellus quidem enim Demagogus erat, & a principio permanit sine armorum custodia. Periander autem fuit quidem tyrannicus, sed bellicosus. Tertia autem quae Pisistratorum Athenis, non fuit vero continua, bis enim fuit Pisistratus tyrannizans, ita ut & in annis triginta tribus, decem & septem annis tyrannizaret, pueri autem decem & octo, quare omnes anni fuerunt triginta & quinque. Reliquarum autem quae circa Hieronem & Gelonem, circa Syracusas, non autem permanit ipsas multis annis, sed omnes duobus deficientibus de viginti. Gelon quidem enim septem annis tyrannizauit, octauo vitam finiuit, decem autem Hieron, Thrastibulus autem vndecimo mense excidit. Multae autem tyrannides, pauci temporis fuerunt omnes penitus. Quae quidem igitur circa politias, & quae circa monarchias, ex quibus corrumpuntur & iterum saluatur, ferè dictum est de omnibus.

LECTIO XIII.

In politia autem dicitur quidem de transmutationibus a Socrate, non tamen dicitur bene. Optima enim politia, & prima existentis non dicit transmutatione proprie. ait enim causam esse id quod est, non manere aliquid, sed in aliqua periodo transmutari, principium autem esse horum, quorum epitritus, fundus quinario coniugatus, duas harmonias exhibet, dicentes. Quando numerus diagrammatis huius, solidus fuerit, tanquam natura quaeque; producente & meliores & peiores disciplina, hoc ipsum dicens forte non male. Contingit enim esse aliquos, quos disciplinari & fieri studiosos viros impossibile est. Sed haec quidem utique; erit propria transmutatio eius, quae ab illo dicitur optima politia, magis quam aliarum omnium, & eorum quae fiunt omnium & per tempus, per quod dicit omnia transmutari, & quae non simul inceperunt fieri, simul transmutantur, velut si die priori ante tropicum facta fuerunt simul transmutantur. Adhuc autem propter quam causam ex hac in eam quae Lacedaemoniorum fit transmutatio, sepius enim in contrariam transmutantur omnes politiae quae in eam quae prope. Eadem autem ratio & de alijs transmutationibus. ex Lacedaemoniensi enim, ait, transmutantur in Oligarchiam. Ex hac autem in Democratiam, in tyrannidem autem ex Democratia, & quidem etiam e contrario transmutantur, puta ex demo in Oligarchiam, & magis quam in monarchiam. Adhuc autem tyrannidis non dicit, neque si erit transmutatio, neque si non erit, propter quam causam & in quale politiam. Huius autem causa, quia non facile videtur, haberet dicere. Indeterminatum. n. quoniam & secundum illum oportet, & in primam & optimam: sic enim utique; fieret continuum & circulus, sed transmutatur & in tyrannidem tyrannis, sicut quae Sicyonis, ex ea quae Myronis in eam quae Clistenis, & in Oligarchiam, sicut quae in Chalcide, quae Antileontis, & in Democratiam, sicut quae Gelonis in Syracusis, & in Aristocratiam, sicut quae in Carilai, in Lacedaemonia, & in Carchedone, & in tyrannidem transmutatio fit ex Oligarchia, sicut in Sicilia. fere Tho. sup Poli. u iij plurimae

plurimā antiquarum in Leontinis in tyrannidem Panetij, & in Gela, eam quæ Cleandri, & in Rhegio in eā quæ Anaxilai, & in alijs ciuitatibus multis similiter, inconueniens autē & putare in Oligarchiam propter hoc transmutari, quia amatores pecuniarum & pecuniosi, qui in principatibus, sed non quia qui multum excedunt in substantijs non iustum putant equalem participare per ciuitatem eos qui nihil possident, cum his, qui possident. In multisq; Oligarchijs nō licet pecuniosum fieri, sed leges sunt prohibētes. In Carchedone autem Democratizantes pecuniosi sunt, & sic transmutatē fuerunt. Inconueniens enim est dicere, duas ciuitates esse eam quæ Oligarchia diuitum & pauperum. Quid enim hæc magis quæ Lacedæmonica passa est, vel quæcūq; alia, vbi non omnes possident equalia, vel non omnes similiter erunt boni viri, nullo autē pauperiori facto quæ prius nihil minus transmutantur in demum ex Oligarchia si fiant plures qui egeni: & ex demo in Oligarchiam, si valentius fuit quæ opulentum, quæ multitudo, & ij quidem nō curent, ij autem adhibeāt intellectum, multisq; existētibus causis per quæ fiunt transmutationes nō dicit, sed vnam, quia prodigi facti, vsurarij fiunt pauperes, vt à principio diuitibus existētibus omnibus aut plurimis, hoc autem est falsum. Sed quando quidam presidium perdiderunt substantias, innouant, quando autem aliorum, nihil sit dirum, & transmutantur nihil magis nūq; in demum quæ in aliam politiam. Adhuc autem, & si honoribus non participant, & si iniusta patiantur, vel iniurias, seditiones faciunt & transmutant politias & si nō consumpserit substantiam: propter licere sibi quodcūq; voluerunt facere: cuius causam, eam quæ valde libera, esse dicit, pluribus autem existentibus Oligarchijs, & Democratijs, tanquam vna existente vtraq; dicit transmutationes Socrates.

ARISTOTELIS

POLITICORVM

LIBER SEXTVS

LECTIO I.

 Vot quidem igitur differentia, & quæ eius quod consiliatum & dominas politia, & eius quæ circa principatus ordinis & de pratorijs, & qualia ad qualē politiam coordinata sunt. Adhuc autem de corruptione & saluatione politiarum, ex qualibus fit, & propter quas causas, dictum est prius. Quoniam autem fuerunt species plures Democratia existentes, & aliarum similiter politiarum, simulq; de illis, siquid residuum, nō deterius considerare & modū congruum & conferentem assignare ad vnamquāq;. Adhuc autem & collectiones ipsorum dictorum omnimodorum considerandum. Hæc enim combinata faciunt politias variari, vt Aristocratia sint Oligarchica, & politia sint magis Democratia. Dico autem combinationes quas oportet quidem considerare. non sunt autē consideratæ nunc, puta si quod quidem consilians, & quæ circa electionem principatum Oligarchice fuerit institutum, quæ autem circa prætoria Aristocratice,

aut hoc quidem & quod circa consilians Oligarchice. Aristocratice autem quæ circa electiones principatum, aut secundum aliquem alium modum non omnia componantur quæ politia conuenientia. Qualis quidem igitur Democratia ad qualem congruit ciuitatem, similiter autem & qualis Oligarchiarum, quali multitudini, & reliquarum autem politiarum quid quibus expediat dictum est prius. Attamen oportet fieri palam, non solum qualis harum politiarum sit optima ciuitatibus, sed & qualiter oportet instituere, & has, & alias, pertractemus breuiter. Et primo de Democratia dicamus, simul enim & de opposita politia manifestum: hæc autē est, quam quidam vocant Oligarchiam. Sumendum autem ad hanc methodū, omnia quæ demotica, & quæ videntur Democratijs assequi; ex his enim compositis Democratia species fieri accidit, & democratias plures vna esse, & differentes. duæ enim sunt causæ, propter quas Democratia sunt plures, primo quidem, quæ dicta est prius, quia diuersi populi, sit enim hæc quidem agricola multitudo, hæc autem banausum & mercenarium, quorum primo assumpto cum secundo, & tertio rursum cum ambobus, non solum differt in fieri meliorem & deteriolem Democratiam, sed ex eo quod non eadem, secunda autem de qua nunc dicimus, quæ enim Democratias assequuntur, & videntur esse propria politia huius, simul posita, faciunt Democratias alias, huic quidem enim pauciora, huic autem assequuntur plura, huic autē omnia hæc. Opportunum autem vnumquodq; ipsorum cognoscere ad instituendum, quamcūq; ipsarum aliquis extiterit volēs, & ad directiones. Quærun quidem enim qui politias instituunt, oia conuenientia ad hypothesis congregare, peccant autem hoc facientes, quem admodum in ijs, quæ circa corruptiones & saluationes politiarum dictum est prius, nunc autem exigentias & mores, & quæ appetunt dicamus.

LECTIO II.

Hypothesis quidem igitur Democratia politia libertas, hoc enim dicere consueuerunt, tanquam in sola hac politia participant libertate, hoc enim coniectare aiunt omnem Democratiam. Libertatis autem, vnum quidem in parte subici & principari, etenim iustum Democraticum est, habere equale, secundum numerum, sed non secundum dignitatem. Huius autem existentis iusti multitudinem necessarium esse dominam, & quodcūq; videatur pluribus hunc esse finem, & hoc est quod iustum: Aiunt enim oportere equalē habere vnumquēq; ciuium. Quare in Democratijs accidit magis esse dominos egenos diuitibus, plures. n. sunt. Dominans autem quod pluribus visum. Vnum quidem igitur libertatis signum, hoc, quod terminum politie ponunt omnes qui demotici, vnum autem viuere, vt vult quis. Hoc enim opus libertatis esse aiunt, siquidem seruientis ipsum viuere, non vt vult. Et Democratia quidem igitur terminus iste secundus. Hinc autem venit id quod est non subici, maxime autem sub nullo, si autem non, secundum partem: & facit hac ad libertatem eam quæ secundum equale. Talibus autem suppositis, & tali existente principatu, talia demotica. s. eligere principatus omnes ex omnibus: principari omnes quidem super vnumquēq; & vnumquēq; aut in parte super oēs fortiales esse principatus, vel omnes, vel quicūq; non indigent experientia & arte, non ab honorabilitate aliqua

qua esse principatus, aut quæ paruissima. Nō bis eundem principari, aut raro, aut paucis, exceptis ijs quæ penes bellum. pauci temporis esse principatus ijs quæ penes vel omnes, vel quascūq; contingit. Iudicare omnes vel ex omnibus & de omnibus, vel de plurimis & de maximis, & de principalissimis, puta de correctionibus & de politia, & de proprijs commutationibus. Congregationem esse dominam omnium, principatum autem nullum nullius, aut quæ paucissimorum, aut maximorum dominam. Principatum autem maxime demoticum consilium, vbi non mercedes de factis omnibus, ij enim auferunt, & huius principatus potentiam, ad se ipsum enim reducit iudicia omnia populus abundans precio sicut dictum fuit prius in methodo quæ ante hanc. Deinde præmiare, maxime quidem omnes, congregationem, prætoria, & principatus, si autem non, principatus & prætoria, & consilia, & congregationes præcipuas, aut principatum necesse conuiuari cum inuicem. Ad huc autem, quoniam Oligarchia, & genere, & diuitijs, & disciplina determinatur, quæ demotica, videtur contraria horum esse, ignobilitate, paupertate, banausia. In principatibus autem, nullum perpetuum esse, si autē aliquis deficiat ex antiqua transmutatione, tunc circum tollere potentiam ipsius, & ex eligibilibus fortiales facere. Communia quidem Democratia hæc sunt, accidit autem ex iusto confesso esse Democratico, hoc autem est æquale habere omnes secundum numerum. Quæ maxime videntur esse Democratia & demus, equale. n. nihil magis, principari egenos quæ diuites, neq; dominos esse solos, sed oēs ex equo secundum numerum. Sic. n. vtiq; putabunt existere equalitatem ciuitati & libertatē.

LECTIO III.

Quod autem post hoc dubitatur, quomodo habebunt quæ equale, vtrum oportet honorabilitates diuidere ipsis mille, eas quæ quingentorum, & ipsos mille equale posse quingentis, aut non sic oportet poni in ijs equalitatem, sed diuidere quidem sic. Deinde ex quingentis æquales accipientem, & ex mille hos dominos esse diuisionum & prætiorum. Vtrum igitur hæc quæ secundum multitudinem honorabilitatum politia, iustissima secundum demoticum iustum, aut magis quæ secundum multitudinem. Aiunt. n. demotici hoc iustum quodcūq; videatur pluribus, Oligarchici autē quodcūq; videatur ampliori substantia, secundum multitudinem. n. substantia aiunt oportere iudicari. Habent autē ambo inequalitatem & iniustitiam. Si quidem enim quodcūq; qui pauci, tyrannis, etenim si vnus habeat plura alijs diuitibus, secundum Oligarchicum iustum, principari solum iustum. Si autē quodcūq; qui plures secundum numerum, iniusta agent, depopulantes quæ diuitum & paucorum, sicut dictum est prius. Quæ igitur vtiq; erit equalitas quam consistentur vtiq; considerandum ex quibus iustis determinant. Dicunt. n. quæ quodcūq; videtur pluribus ciuium, hoc oportet esse dominans. Sit itaq; hæc nō causa tamen omnino, sed quoniam duæ partes existunt, ex quibus ciuitas, diuites & pauperes, quodcūq; vtiq; videatur, vel pluribus, hoc sit quod dominans, si autē contraria videantur quodcūq; qui plures, & quorum honorabilitas amplior, puta si ij quidem decem, ij autē viginti. Videbatur autē diuitum quidem ipsis sex, pauperiorum autē ipsis quindecim. Adiungantur autē pauperibus quidem diuitum quatuor, diuitibus autē pauperum

quinq; quorūcūq; igitur honorabilitas excedit, simul numeratis vtiq; hoc dominans vtiq;. Si autē equales euenerint, communem hanc putandum esse dubitationē, sicut nunc si diuisa in duo congregatio fiat, vel prætorium, aut. n. sortiendum, aut aliquid aliud tale faciendum. Sed de equali quidem & iusto, quauis sit valde difficile inuenire veritatem, de ipsis, tamen facilius sortiri, quæ permittere potentes supergredi, semper. n. quærun quæ iustum, & quod æquale qui minores, præ eminentes aut nihil curant.

LECTIO IIII.

Democratias autē existentibus quatuor, optima quidem quæ prima ordine, quæ admodum dictum est in sermonibus qui ante hos. Est autē & antiquissima omnium hæc. Dico autem primam, sicut si quis distinguat populos, optimus enim populus qui terræ cultius est. Quare & facere contingit Democratiam, vbi viuit multitudo ab agricultura vel piscuis. Propter quidem enim quæ non multam substantiam habet neq; vacans, vt non sæpe congregationes faciat. Propterea autē quæ non habent necessaria, circa opera imorantur, & aliena non concupiscunt, sed delectabilius est ipsis laborare quæ politizare & principari, vbi cūq; non fuerint acceptationes magnæ à principatibus. Qui multi enim magis appetunt lucrum & honorem. Signum autem, etenim antiquas tyrannides sustinuerunt, & Oligarchicas sustinent, si quis ipsos operari non prohibeat, neque auferat aliquid. Celeriter. n. ij quidem ditantur ipsorum, ij autem non egent. Adhuc autē, quod domini sunt eligendi, & corrigendi, supplet indigentiam si quid ambitionis habent, quoniam apud quosdam demus, quauis nō participant electione principatum, sed quidam eligibiles secundum partem ex omnibus, sicut & in Mantinæa. Eius autē quod est consilium domini sint sufficienter hoc multis, & oportet putare, etiam hoc schema esse quoddam Democratia, sicut in Mantinæa aliquando erat. Propter quod vtiq; & expediens est prius dictæ Democratia, & existere consuevit eligere quidem principatus, & corrigere & iudicare omnes, principari autem maximis electos, & ab honorabilitatibus maioribus, à maioribus autem ab honorabilitatibus quidem nullum, sed eos qui possunt. Necesse autem politizantes sic politizare bene, principatus enim semper meliores erunt populo consulente, & epijceis non inuidente, & epijceis & insignibus sufficere hunc ordinem, subiciuntur enim non sub alijs deterioribus, & principabuntur iuste, propter quæ correctionum sint alij domini, suspendere enim & non omnem licere facere quodcūq; videatur expediens, potestas enim agendi quodcūq; voluerit aliquis non potest seruare quæ in vnoquoq; hominum tribuale. Quare necessarium accidere quod quidem est maximi profectus in politijs, principari epijceis impeccabiles existentes, nihil minorata multitudine. Quod quidem igitur hæc Democratiarum sit optima manifestum, & propter quam causam, quia propter qualem quendam esse populum. Ad instituendum autem populum agricolam, aliquæ legum apud antiquos positarum antiquitus, viles omnes, aut totaliter non licere possidere ampliore terrā mensura quadam, aut ab aliquo loco ad municipium & ciuitatem, erat autē antiquitus in multis ciuitatibus lege statutum neq; licere videri primas sortes, est autem & quem dicunt Oxyli legem esse tale aliquid

POLITICORVM

aliquid potens non mutuare ad aliquam partem terræ existentis vniciq;. Nunc autē oportet dirigere & lege Aphytorū, ad id. n. quod dicimus, est vtile. Illi. n. quidem existentes multi, possidētes autē terram paucam, tñ omnes terrā colunt appreciantur. n. non totas possessio nes, sed secundū tantas partes diuidentes, vt habeant excedere precijs etiā pauperes. Post agricolam autē multitudinē optimus populus est, vbi pastores sunt & viuunt ex pecoribus. Multa. n. habet consimiliter agriculturæ & actionibus ad bellica maxime isti exercitati sunt secundum habitus, & viles secundū corpora, & potentes venari. Alię autē omnes multitudines ferē ex quibus reli quę Democratię cōsistunt, multo deteriores ijs, vita. n. praua, & nullum opus cū virtute eorū quæ tractat multitudine, & quæ banausorū, & quę forensium hominū, & quę mercennaria. Adhuc autē propterea q̄ circa forum & circa municipium conuerfantur, omnem tale genus vt est dicere, facile cōgregationes facit. Qui autē terrę cultores, propterea q̄ dispersi sunt p̄ regionē, neq; concurrunt, neq; similiter indigēt synodo hac. Vbi autē & accidit regionē positionē habere talē, vt regio multūa ciuitate semota sit, facile & Democratiā facere bonā & politiā. Cogitur. n. multitudo ī agris facere habitacula. Quare oportet & si hęc turbaforēsis sit nō facere in Democraticis cōgregationibus sine multitudine q̄ p̄ regionē.

LECTIO V.

Quomodo quidem igitur oportet instituere optimam & primā Democratiā dictum est. Manifestum autē & quomodo alias. Consequenter enim oportet transgredi, & deteriorem semper multitudinē separare. Vltimam autē propterea q̄ oēs cōmunicāt, neq; ferre est oīs ciuitatis, neq; facile permanere non bene cōpositam legibus & consuetudinibus. Quæ autē accidit corrūpere & hanc & alias politias, dicta sunt prius plurima ferē. Ad firmandum autē hanc Democratiā & faciendū populū impotētem cōsueuerunt p̄sides assumere q̄ plurimos, & facere ciues nō solū legitimos, sed spurios, & eos q̄ ex vtrocunq; ciue. Dico autē, puta ex patre vel matre, omne. n. conueniens magis tali populo. Consueuerunt quidem igitur Demagogi instituere sic, oportet tamē assumere donec vtiq; excedat multitudo insigniorū & mediōrū, & non vltra hoc procedere. Excedentes. n. inordinatiorem faciunt politiam, & insignes exacerbant magis ad grauius sufferre Democratiā. Quod quidem euenit fieri causam seditionis circa Cyrenem, paucum quidem. n. malum negligitur, multum autē factum magis in oculis est. Adhuc autē & talia instituta sunt oportuna ad Democratiā talē, velut Clisthenes Athenis vsus fuit volens augere Democratiā, & circa Cyrenem qui demū instituebant. Tribus. n. alię faciendæ plures & fraternitates & in proprijs sacris, colligendū in pauca & cōmunia, & oīa sophistandū, vt vtiq; q̄ maxime permisceatur oēs inuicem. Consuetudines autē coniungantur quę priores. Adhuc autē & tyrānica instituta, demotica vidētur oīa, dico autē, puta anārchia seruorum. Hęc autē vtiq; erit vsq; ad aliquid expediens & mulierū & puerorum & viuere vt quis vult dissimulare, multū. n. erit politiæ tali auxilians, delectabilis. n. multis viuere inordinate, q̄ temperate. Est autē opus legislatoris, & volentium cōsistere talem quandam politiā, non instituere maximū opus, neq; solum vnum, sed vt saluetur magis. Vno. n.

ANTIQVA TRANSLA.

aut duobus aut tribus diebus non difficile manere politizantes qualitercūq;, propter quod oportet de quibus cōsideratum est prius, quæ saluationes, & correptiones politiarū, ex ijs temptare facere firmitatem, verentes quidem corrūptiā, ponētes autē tales leges & nō scriptas & scriptas, quę cōprehendent maxime saluantia politias, & non putare hoc esse demoticum, neq; Oligarchicum quod faciet ciuitatem q̄ maxime Democratizari neq; Oligarchizari, sed quod plurimo tēpore. Qui autē demagogi gratiosi, populis multa Democratizant per prætoria, propter quod oportet, ad hęc contra agere eos, qui cordi habent politiā: lege statuentes nihil esse publicū, eorum quæ condemnantur & feruntur ad cōmune, sed sacrū. Qui quidem. n. iniusta agunt, nihil minus verentes erunt, damnificabunt. n. similiter, turba autē, minus corrūpet sententias de ijs qui iudicātur, cū nihil debeat accipere. Adhuc autē eas quæ fiunt publicas vindictas, q̄ paucissimas semper facere, magnis damnis prohibentes eos qui vane scribunt, non. n. populares, sed insignes consueuerunt inducere. Oportet autē politiā, oēs ciues maxime quidē beniuolos esse, si autē nō, nunq̄ vt aduersarios putare dominos. Quoniam autē vltimę Democratię multorum hoīum sunt, & difficile congregari sine mercede, hoc autē vbi redditus nō existunt entes aduersarium insignibus, ab illatione. n. & depopulatione necessarium fieri, & prætoria malorū quę multas iam Democratiā euerterunt. Vbi quidē igitur redditus nō existunt entes, oportet facere cōgregationes paucas, & prætoria, multorū quidē, paucis autē diebus, hoc. n. facit, & ad non timere diuites expensas, sed diuites quidē nō accipiant prætoriale, pauperes autē: facit autē & ad iudicare sentētiā multo melius. Diuites. n. multis quidem diebus nō volūt à proprijs abesse, breui autē tempore volunt. Vbi autē sunt redditus nō facere quod nunc demagogi faciunt, obuientia. n. distribuunt: accipiunt autē simul & rursus indigent eisdem, perforata. n. lagena est tale auxilium pauperibus. Sed oportet vere demoticum prouidere, qualiter multitudo non valde egens sit, hęc. n. causa eius q̄ est prauam esse Democratiā, artificandū igitur, qualiter abūdantia fiat diuturna. Quoniam autē expedit hoc etiam diuitibus, quæ quidē à redditibus fiunt congregantes simul tota oportet distribuere pauperibus, maxime autē si quis potest tantū congregans quantum ad fundiculi acquisitionē, si autē non ad occasionem negociationis & agriculturæ, & si non oībus possibile, saltem secundū tribus vel secundū partem aliquā alterā in parte distribuere. In hoc autē ad necessarios synodos diuites inferre mercedem respicientes vanas oblationes. tali autē quodā modo carchedonij politizantes, amicū acquisierunt populū. Semper. n. aliquos de populo emittentes ad negocia domus, faciūt diuites. Gratioforum autē & intellectum habentiū insignium est & assumentes pauperes, occasiones quidem dantes, prouocare ad operationes. Bene habet autē imitari, & Tarentinorum principatū, illi. n. cōmunia facientes possessa pauperibus ad vsū, beniuolam instituunt multitudinē. Adhuc autē principatus oēs duplices fecerūt, hos quidem eligibiles, hos autē sortiales, sortiales quidem vt populus ipsis participet, eligibiles autem, vt politizarent melius. Est autē hoc facere, & de eodem principatu, partientes, hos quidē sortiales, hos autē eligibiles. Quo quidē igitur oportet democratiā instituere dictū ē.

Lectio

LECTIO VI.

Ere autem & circa Oligarchias, quomodo oportet, manifestū ex ijs, ex contrarijs. n. vnāquāq; Oligarchiam oportet colligere, ad contrariam Democratiā reputantē: bene tēperatam quidē maxime Oligarchiarum & primam, hęc autē est quæ propinqua vocatē politię, qua oportet honorabilitates diuidere, has quidē minores, has autē maiores facientes. Minores quidē à quibus participabunt necessarijs principatibus. Maiores autē à quibus principalioribus habēti quæ honorabilitatē licere participare politiā: tātam populū multitudinem in introducētes per honorabilitatē cū qua valentiores erunt ijs, qui nō participāt. Semper autem oportet assumere ex meliori populo cōmunicantes. Similiter autē & cōmunicantes, similiter & cōsequentem Oligarchiā intēdentes oportet parū instituere, oppositā vltimę Democratię ei q̄ maxime potestatiua & maxime tyrānica Oligarchiarū, quanto quidem pessima tanto ampliori cautela opus est. Sicut. n. corpora, quæ bene disponuntur ad sanitatem, & naues quæ bene se habent nautis ad nauigationē, sustinent plura peccata vt non corrūpātur propter ipsa: Quæ autē ægrotantia se habent corporum & nauium resolutę & nautas prauos sortite, neq; praua possunt ferre peccata. Ita & politiay pessimę plurima indigent cautela. Democratiā quidē igitur totaliter multitudo hoīum saluat, hęc. n. opponitur ad iustum id, quod secundū dignitatem Oligarchiā aut palam quod ecōtrario à bona ordinatione oportet fortiri saluationē. Quoniā autē quatuor quidē sunt maxime partes multitudinis, agricultiua, banausa, forēsis, mercennaria. quatuor autē quę oportuna ad bellū, eque stre, armatiuum nudum, nauticū, vbi. n. accidit regionē equitabilem esse, hic quidem bene apte habet instituere Oligarchiam fortem, salus. n. habitantibus per hanc potentiam est. nutriturę autē equorum magnas substantias possidentiū sunt: vbi autē armatiuum, consequentem Oligarchiam, quod. n. armatiuum est diuitum magis q̄ egenorum, nuda autē potentia & nautica popularis oīo hęc quidem. Nunc quidem igitur vbi est talis magna multitudo, cum dissenserint agonizant deterius, oportet autē ad hoc remedium accipere, à ducibus exercitus bellicis qui cōbinent ad equestrem potentiā & armatiuum eam quę cōgruit nudorum. Hac autē pręvalent in dissensionibus diuitibus populares, nudi. n. existentes & ad equestrem & armatam agonizant facile, ex ijs qui dem igitur consistere hanc potentiam sibi ipsis est constitutuere, oportet autē diuisa etate, & ijs quidem existentibus senioribus, ijs autē iuuenibus. Adhuc existentes iuuenes ipsorum filios, doceri leues & nudas operationes, sequestros autē ex pueris athletas esse ipsos operū, appositionem autē fieri multitudini politeumatis, vel quemadmodum dictū est prius, ijs qui honorabilitatem habēt, vel sicut Thebanis abstinentibus per tempus aliquod à banausis operibus, vel sicut in Massalia discretionem facientes dignorū qui in politeumate & eorum quę extra ciuitatem. Adhuc autē & principatibus præcipuis, quos oportet eos, qui in politiā, obtinere, opus est apponere oblatiōes: vt voluntarius populus non participet, & cōpationem habeat ad principes tanq̄ principantes multum precium dantes principatus. Congruit autē sacrificia imittentes facere magnifica & præparare aliquid cōmunium vt ijs quę circa cōiuationes participas popu-

lus & ciuitatem videns ornatam, hęc quidem sursum suspensis, hęc autē edificijs, gaudens videat manentē politiam. Accidet autē & insignibus esse memorialia expensarum. Sed hoc nunc qui circa Oligarchias non faciunt sed contrarium, acceptiones. n. quærunt non minus q̄ honorē, propter quod quidem bene habet dicere has esse Democratiā paruas. Quomodo quidē igitur oportet firmare Democratiā & Oligarchias, determinatum sit hoc modo.

LECTIO VII.

Consequens autē dictis est, diuidere bene quę circa principatus quot, & qui, & quorum, sicut dictū est & prius, sine necessarijs quidem. n. principatibus impossibile est esse ciuitatem, sine ijs autem qui ad bonum ordinem & ornatū, impossibile habitari bene. Adhuc autē necessarium in paruis quidē pauciores esse principatus, in magnis autē plures, sicut extitit prius dictum. Quales igitur congruit simul ducere, & quales separare, oportet non latere, primo quidē igitur cura necessariorum, quę circa forū cui oportet quendam principatum præesse aspicientem circa contractus & bonū ornatum: ferē. n. necessarium oībus ciuitatibus, hunc quidem emere, hunc autē vendere. ad eam quæ ad inuicem necessariam vtilitatem, & hoc est accommodatissimum ad autarciam, propter quam videntur in vnā politiam conuenisse. Altera autē cura huic habita & propinqua quæ eorū quæ circa municipium publicorū & priorum qualiter bonus ornatu sit & cadentium edificiorum & viarū saluatio & directio, & confiniū ad inuicē, qualiter sine quęrela se habeant & curę alia quęcūq; ijs similis modi, vocant autē plurimi astinomialē talem principatū. Habet autē partes plures numero, quarū ad alias alios instituunt in ciuitatibus magis populosis, velut murorum factores, & fontium curatores, & portus custodes, alia autē necessaria & consimilis huic. De eisde quidem. n. sed circa regionem est, & de eo quod extra oppidum. Vocant autē principes hos, ij quidē agoronomus, ij aut Hylotes. hęc quidem igitur curę horū sunt tres. Alius autē principatus ad quē redditus cōmunium referuntur, à quibus custodientibus partiuntur ad vnāquāq; dispensationē. Vocant autē receptores hos & camerarios. Alius autē principatus, ad quem rescribi oportet proprios contractus & iudicia ex prætorijs, apud eodē aut istos, & scripturas sententiarū fieri oportet, & inductiones. alicubi quidē igitur partiuntur & hunc in plures. est autem vnus principalis horum omnium vocantur autē Hieromniones & p̄sides, & alijs ijs nominibus propinquis. Post hęc autē cōsequens quidē necessarissimus aut ferē & maxime difficilis principatū est, qui circa actiōes condēnatorum & p̄positorū scriptiōibus & circa custodias corporū, grauis quidē igitur est propter multam habere inimicitia, ita vt vbi nō est magna lucrari, neq; principari sustinent ipso, neq; qui sustinent volunt agere secundū leges. necessarius autem est, quia nullus profectus est fieri quidē sententias de iustis, has autē non accipere finem. Quare si factis nō cōicere inuicem impossibile, & executionibus non factis, propter quod melius, non vnū esse hunc principatum, sed alios ex alijs prætorijs & circa p̄positiones eorum quæ rescripta sunt eodē modo tentare diuidere. Adhuc autē quædam agere, & ipsos principatus aliosq; & nouorum magis novos, & eos qui instatium cum alter condēnauerit

demnauerit, alterum esse exequentem velut astynomus eos qui agoronomon, eos aut qui ab ijs alios, quanto. n. vtiq; minor inimicitia infuerit exequētibus, tanto magis accipient finem executiones, eosdem quidem igitur esse condemnantes & exequētes inimicitiam habet duplicem, de omnibus aut eosdem, aduersarios omnibus in multis aut locis diuisi sunt qui custodit ad eum qui exequitur, velut Athenis vocatorum vndecim, propter quod melius, & hunc separare & sophisma querere etiā circa hūc, necessarius quidem. n. non minus dicto. Accidit autem epijces quidem fugere maxime hunc principatum, prauos autem non securum facere dominos. Ipsi. n. indigent custodia aliorum magis q̄ possint alios custodire, propter quod oportet, non vnum repositum principatum esse apud ipsos, neq; continue eodem, sed iuuenum, vbi aliquis Epheborū vel custodiarum est ordo. Et principatum oportet secundum partes facere curam alios: hos quidem igitur principatus, tanq̄ necessarijsimos ponendum esse primos, post hos aut necessarios quidem nihil minus, in maiori aut schemate ordinatos. Etenim experientia & fide indigent multa, tales aut erunt vtiq; qui circa custodiam ciuitatis, & quicūq; ordinatur ad bellicas oportunitates. Oportet autē & in pace & in bello, portarum, & murorum custodię similitur curatores esse exquisitiōis & coordinationis ciuiū. Hic quidem igitur in omnibus ijs principatus plures sunt, hic aut pauciores, velut in paruis ciuitatibus vnus in omnibus. Vocant autē duces exercitus & principes belli tales. Adhuc autē & si sint equites, aut nudi, aut sagittarij, aut nautici, & super horum vnumquēq; , aliqui constituuntur principatus vocati nauarchie & equiarchie, & ordinum archie, & particulariter autem qui sub ijs trierarchie insidiarū dispositiones & phylarchie, & quecūq; partes horū, quod aut omne vna quaedam horum est species curę bellicorum. Circa hunc quidē igitur principatum habet hoc modo. Quoniam autē principatum quidam, & si non omnes tractant multa cōmunium, necessarium alium esse fumentem rationem, & emendantē ipsum nihil aliud tractantem: vocant autē hos, ij quidem correctores, ij aut ratiocinatores, ij aut exquisitores, ij vero synigores, preter omnes autem hos principatus qui maxime dominans est oīum. Idem. n. sepe habet finem & ephoriam q̄ præfider multitudini, vbi dominans est populus, oportet. n. esse congregans q̄ dominans politię: vocantur autē hic quidē præcōsules magis: politici quidem igitur principatum tot quidē sunt. Alia autē species curę quę circa Deos, velut sacerdotes & curatores eorū quę circa sacra, vt seruentur existentia, & erigantur decedentia edificiorum, & aliorū quicūq; ordinata sunt ad Deos. Accidit autē, curam hanc alicubi quidem esse vnam, velut in paruis ciuitatibus, alicubi aut multas & separatas sanctitatis. puta sacrorū factores & templorum custodes, & camerarios sacrarum pecuniarum, habitus autē huic qui determinatus ad immolationes cōmunes oēs quascūq; non assignat lex sacerdotibus, sed à cōmuni mensa habent honorē. Vocant autē quidem principes hos, ij aut reges, ij vero prytaes. necessarię quidem igitur curę sint de ijs, vt est dicere sumatim, circa demonia & bellica, & circa redditus, & ea quę expēduntur, & circa forum, & circa municipium, & portus, & regionem. Adhuc quę circa

pratoria, & cōmutationes, scripturas & executiones, & custodias, & circa ratiocinationes, & exquisitiōes, & correctiones principatum, & finaliter quę circa consiliariis sunt cōmunium. Proprii autē ciuitatibus quę magis vacant & magis gaudent. Adhuc autē solliciti de bono ornatu, de gyneconomia, de custodia legum, de lege puerorum, de principatu exercitiorum. Adhuc autem cura circa agones gymnasticos & dionysiales, & vtiq; si quas tales alteras accidit fieri theorias. Horū autē manifeste quidam sunt non demotici principatum, puta Gyneconomia & pedomia, egenis. n. necesse vti mulieribus & pueris tanq̄ consequentibus propter inseruitatem, tribus aut existitibus principibus secundum quos eligunt quidem principatus principales. scilicet custodibus legum, præconsulibus consilio, qui quidem legum custodes, Aristocraticum, Oligarchicum aut qui præcōsules, consilium vero demoticum. de principatibus quidem igitur in typo ferē dictum est de omnibus.

ARISTOTELIS

POLITICORVM

LIBER SEPTIMVS

LECTIO I.

DE politia optima facturum conuenientem inquisitionem necesse determinare prius quę sit eligibilissima vita. In manifesto. n. existente hoc, & optimā politiam necessarium esse immanifestam. optime. n. agere cōuenit eos qui optime politizat existētibus sibi, nisi aliquid fiat præter rōnem, propter quod oportet prius confessum esse quę sit quę omnibus (vt est dicere) eligibilissima vita, post hæc vtrum cōmuniter & seorsum eadem vel altera. Putantes igitur sufficienter multa dicere, & eorū quę extrinsecis sermonibus de optima vita, & nunc vtendum ipsis: vt vere. n. ad vnā diuisionē nullus dubitabit vtiq; , qm̄ tribus existentibus partitionibus eorū quę extrinsecis, & eorum quę in corpore, & eorū quę in anima, oīa hæc existere beatis oportet, nullus. n. vtiq; dicit beatum eum, qui nullam partem habet fortitudinis, neq; tēperantiz, neq; iustitię, neq; prudentię, sed formidantem quidem volantes muscas, abstinentem autē à nullo extremorū, si appetat comedere vel bibere, gratia quadrantis perimentem amicissimos amicos. similiter autē & quę circa prudentiam sicut imprudentem & mendacem, sicut quidā puerulus vel insensatus. Sed hæc quidē dicta, vt oēs vtiq; concedent, differunt autē in quanto & excessibus virtutis quidē. n. quātacūq; habere sufficiens eē putant. Diuitiarū autē & pecuniarū, & potētię & glorię, & omnium talium infinitum quærunt excessum, nos autē ipsis dicemus quod facile quidem de ijs & per opera prouenire fidem, videntes quia acquirant & conseruant nō virtutes extrinsecis, sed illa ijs, & viuendo feliciter siue in gaudere est, siue in virtute omnibus, siue in ambobus, quia magis existit ornatis moribus quidē & intellectu ad excessum, circa extrinsecā aut possessionem bonorū mediocribus q̄ ijs qui illa quidem possident ampliora optimis, in ijs aut deficiunt, quiniō & secundū

secundum rationem considerantibus facile conspicabile est. Quę quidem. n. extra habent terminum, sicut organum quoddam, omne autem quod vtile est eorum excessum aut nocere necessarium, aut nihil proficuum esse habentibus. Bonorum autem quę circa aīam vnūquodq; quanto quidem vtiq; excedit tanto magis vtile esse, si oportet & in ijs dicere non solum quod bonum, sed & quod vtile, totaliterq; palam quod assequi dicemus dispositionem optimam vnus cuiusq; rei ad inuicem secundum excessum quem distantia quidem fortita est, quarū dicimus esse, ipsas has dispositiones. Quare siquidem est anima præciosior & possessio, & corpore, & simpliciter & nobis, necesse & dispositionem optimam vnus cuiusq; , proportionaliter ijs habere. Adhuc autem & animæ gratia eligibilia nata sunt hæc, & oportet omnes eligere bene prudentes, sed non illorum gratia animā. Quod quidem igitur vnus cuiq; , felicitatis adiacet tm̄, quantum quidem virtutis & prudentię, & eius quod est agere secundum has, sit confessum nobis teste Deo vtentibus, qui felix quidem est & beatus, propter nullum autem extrinsecorum bonorū, sed propter se ipsum ipse, & propterea q̄ qualis quis est secundum naturam. Qm̄ & bonam fortunā à felicitate, propter hoc, necessarium esse alteram, Bonorū quidem. n. quę extra animam causa casus, & fortuna, iustus autē nullus neq; temperatus à fortuna, neq; propter fortunam est. Habitu autem est & eisdem rationibus oportunum & ciuitatem felicem esse eā quę optima & agentem bene. Impossibile autē bene agere ijs qui non bona agunt. Nullum autē bonum opus, neq; viri, neq; ciuitatis, sine virtute & prudentia, fortitudo autem ciuitatis & iustitia & prudentia eandem habet potētiā & formam, quibus participans vnus quisq; , hominum dicitur iustus & prudens & temperatus. Sed hæc quidem in tm̄ sint prohemialiter dicta sermone, neq; . n. non attingere ipsa possibile, neq; omnes conuenientes rationes contingit ediscere: alterius. n. studij opus sunt hæc. Nunc autem supponantur tm̄, q̄ vita quidem optima & seorsum vnus cuiusq; & cōiter ciuitatibus, quę cum virtute redundante in tantum vt sit participare ijs quę secundum virtutem actionibus. Ad dubitantes autē dimittentes in præfenti methodo considerandum posterius siquis dictis existit non persuasus.

LECTIO II.

Vtrum autem felicitatem eandem esse dicendum vnus cuiusq; hominum & ciuitatis vel non eandem. reliquum est dicere manifestum autem & hoc, omnes enim vtiq; confitebuntur esse eandem Quicunq; . n. in diuitijs viuere bene ponunt in vno. isti & ciuitatē totam si fuerit diues beatificant. Et quicunq; tyrannicam vitam maxime appetiunt, isti & ciuitatem plurimis principantē felicissimam esse dicēt vtiq; , si etiam aliquis vnum propter virtutem recipit, & ciuitatem feliciorē, dicet eam quę studiosorum. Sed iam duo hæc sunt quę consideratione egent. vnū quidē vtrū eligibilior vita, quę per simul politizare & cōicare ciuitate vel magis quę peregrina, & à politica cōione absoluta. Adhuc autem quam politiam ponendum & qualē dispositionem ciuitatis optimam, siue oibus existente eligibili cōmunicare ciuitate, siue & quibusdam quidē non, plurimis autem. Qm̄ autem & politici intellectus & theorię hoc est opus, sed non circa vnumquodq; eli-

Agibile, nos autem nunc hanc eligimus speculationem. id quidem accessorium vtiq; erit, hoc autem opus methodi huius. Quod quidem igitur necessariū esse politiam optimā hanc secundū quem ordinem & quicūq; vtiq; optime aget & viuet beate, manifestū est. Dubitatur autē ab ipsis qui contententur vitam cum virtute esse eligibilissimam, vtrum politica & actiua vita eligibilis vel magis absoluta ab omnibus exterioribus, velut contemplatiua quaedam quam solam quidam aiunt esse philosophicā. Ferē. n. has duas vitas hominum honoratissimi ad virtutē vidētur præelicientes, & priorē, & eorum qui nunc, dico autem duas politicam & philosophicā. Differt autem non modicum, vtro modo se habeat veritas, necesse. n. bene prudentem ad meliorem coordinare intentionem & hoīum vnus cuiq; & cōi politię. Putat autem ij quidem proximis principari despotice quidē factum cum iniustitia esse maxime, politice autem quā quidem iniustum nō habere. impedimētum autē habere qui circa se ipsum iucunditati: ijs autem ex cōtrario. alij existunt opinantes, viri. n. solam vitam actiuam esse & politicam: in vnaqua; . n. virtute nō esse actiōes magis solitarijs q̄ ijs qui cōia agunt & politizantibus. Ii quidem igitur sic existimant, ij autem despoticum & tyrannicum modum politię aiunt solum esse felicem. apud quosdam autem iste & legum & politię terminus, quatenus despotizēt vicinis. Propter quod & plurimorum legalium dispersum, vt est dicere, positorum apud plurimos: tm̄, si alicubi aliqd ad vnum leges respiciunt, vt imperent coniecturant oēs. sicut in Lacedæmonia & Creta ad aduersarios coordinata sunt ferē disciplina & legum multitudo. Adhuc autem in gētibus omnibus potentibus supergredi, talis potentia honorata esset, velut inter Scythas & Celtas. In aliquibus enim & leges quaedam sunt prouocantes ad virtutem hanc, sicut in Charcedone aiunt ornatum ex lilijis accipere quorūcūq; militijs militauerunt. Erat autem aliqñ & circa Macedoniā lex, eum qui nullum occidisset inimicorum virum circumcingi capistro. Inter Scythas autem non licebat bibere in festo quodam cyphum circumportatum ei, qui nullum inimicum occidisset. Inter Hiberos autem, qui sunt gens bellicosa, tot numero obefiscos commassant circa sepulchrum, quot vtiq; peremerint inimicorum & alia multa vtiq; apud alios sunt talia, hæc quidem legibus cōprehensa, hæc autem consuetudinibus. Quāuis videbitur vtiq; valde inconueniens esse forte volētibus cōsiderare, sed hoc est opus politici, posse speculari qualiter principetur & despotizet vicinis & volētibus & non volētibus. Qualiter. n. vtiq; erit hoc politicum, aut lege feribile quod neq; legale est, non legale autem, nō iuste solum, sed & iniuste principari. Imperare autem est & non iuste: neq; . n. medici neq; gubernatoris opus est suasisse aut sanasse. huius quidem eos qui curantur, huius autem nautas. Sed videntur multi despoticam putare eē politicam, & quod quidem singuli sibi nō aiunt esse iustum neq; expediens, hoc non verecundantur ad alios studentes. Isti quidem. n. apud se iuste principari quærunt, ad alios autem nihil curant iustorum, inconueniens autem si non natura hic quidem despotizans est, hic autem non despotizans. Quare si quidem habet hoc modo, non oportet omnibus temptare despotizare sed despotibus, sicut neq; venari ad falsiciam vel hostiā homines, sed ad id quod est ad hoc venabile, est autem venabile

venabile quodcumq; siluestre fuerit esibile aial, aut nō erit vtiq; & secūdum se ipsum vna ciuitas felix quæ politizat videlicet bene. Siquidem contingit ciuitatem habitari alicubi secundum se ipsam legibus vrentem studiosis, cuius coordinatio politie non ad bellum neq; ad imperādum erit aduersarijs, nihil. n. existit tale. Palam ergo quia omnes quæ ad bellum curas, bonas quidē ponendum, non autē tanq̄ finem omnium summū, sed illius gratia has. Studiosi autem legislatoris est considerare ciuitatem, & genus hominum, & omnem aliam cōmunionem, vita bona qualiter participabunt & cōtingente sibi felicitate. Different tñ statutorum quædam legatum, & hæc legis latius est videre si aliqui extiterint vicini, quali ad quales studēdum, aut qualiter denentiibus ad quoscūq; vtendum. Sed hoc quidem posterius vtiq; fortietur congrua consideratione ad quem finem oportet optimam politiam tendere. Ad eos autē qui cōfitentur quidem vitam quæ cum virtute esse eligibilissimam. differentes autē de vsu ipsius, dicendum nobis ad vtrosq; ipsos. ij quidem. n. reprobant politicos principales, putantes vitam liberi alteram quandam esse à politica & omnium eligibilissimam. ij autem hanc optimam. Impossibile. n. nihil agētem agere bene. Bonam autem actionē & felicitatem esse idem quia hæc quidē vtriq; dicunt recte, hæc autem non recte. ij quidē quod liberi vita melior q̄ despotica, hoc. n. verum, neq; .n. seruo in quantum seruus vti venerabile, iusio. n. quæ de necessarijs nullo participat honestorum. Putare vero omnium principatum esse despotiam, non rectum: nō enim minus distat liberorum principatus ab eo qui seruorum q̄ rursū quod natura liberū à natura seruo, de terminatum est autē de ipsis sufficienter in primis sermonibus. Magis autem laudare sine actione esse q̄ agere, nō verum, felicitas. n. actio est. Adhuc autem multorum & pulchrorum, finem habent quæ iustorum & tēperatorum actiones. & quidem forte vtiq; existimabit aliquis, ijs ita determinatis q̄ dominans esse oīum optimum, sic. n. vtiq; plurimarum & pulcherrimarum dominus erit actionum. Quare non oportet potentē principari parcere proximo, sed magis auferre, et neq; patrē pueros, neq; pueros patrē, neq; totaliter amicū, amicū nullum reputare, neq; ad hoc curare. Quod. n. optimū eligibilissimum, bene autem agere optimum. Hoc quidem igitur vere dicunt forte, siquidem existit priuantibus & vim inferētibus, quod entium eligibilissimum, sed forte non est possibile existere, sed supponunt hoc, non. n. adhuc bonas actiones contingit esse ei qui non differt tñ, quantum vir à muliere, aut pater à natis, aut despotes à seruis Quare qui transgreditur nihil vtiq; tñ dirigere posterius quantum iam transgressus est virtutē. similibus. n. bonum & iustum in parte: hoc. n. equale & simile. non equale autem equalibus & non simile similibus præter naturam. nullum autē eorum quæ præter naturam bonum. Propter quod & si aliquis alius fuerit melior secundum virtutem, & secundum potentiam actiuam optimis, huic bonum assequi, & huic obediēdum iustum, oportet autem nō solum virtutē sed etiam potentiam existere secundum quam erit actiuus. Sed si hæc dicimus bene, & felicitatem bonam operationem ponēdum, & cōmuniter omnis ciuitatis vtiq; erit & secundum vnumquēq; optima vita quæ actiua, sed actiuam nō necessariam esse ad alteros, sicut putant quidā,

neq; meditationes solas has esse actiuas, eas quæ eueniētium gratia fiunt ex agere, sed multo magis eas quæ per se perfectæ, & eas quæ ipsarum gratia theorias & meditationis, bona. n. actio finis, quare actio aliqua, Maxime autem agere dicimus & dominos extrinsecarum actionum architectoriarum itelligētibus. at vero neq; sine actione esse necessarium ciuitates secundum se locatas, & ita viuere eligentes: cōtingit. n. secundum partes & hoc accidere? Multæ. n. cōmunicationes ad inuicem partibus ciuitatis sunt. Similiter autem & hoc existit circa vnum quēq; hominum. vacationem. n. vtiq; Deus habebit bene, & totus mundus quibus non sunt extrinsecæ actiones præter proprias quæ ipsorum. Quod quidem igitur eandem vitam necessariam eē optimā vnicuiq; hoīum, & cōiter ciuitatibus, & hominibus, manifestum est.

LECTIO III.

Quoniam autem prohemialiter dicta sunt, quæ nunc dicta sunt de ipsis, et circa alias politias nobis consideratum est prius, principium reliquorum dicere, primo quales quasdam suppositiones oportet esse de futura consistere ad votū ciuitate. Non. n. possibile est politiam fore optimā sine moderata abundantia, ppter quod oportet multa præsupponi quemadmodum optantes esse, tñ nihil horum impossibile. dico autem, puta de multitudine ciuium & regionis, sicut. n. & alijs cōditoribus, puta textori, & nauifico, oportet materiam existere idoneam existentem ad operationem, quanto. n. hæc extiterit præparata melius necesse & quod fit ab arte eē melius. ita & politico & legislatori oportet cōuenientem materiam existere idonee se habentem. Est autem politici successus, primum multitudo hominū, quos, quot, & quales quosdam existere oportet natura: & secundum regionem similiter quantam esse & qualem quandam hanc. Putant quidē igitur plurimi congruere magnam esse felicem ciuitatem, si autem hoc verum, ignorāt qualis magna & qualis parua ciuitas, secundum numerum. n. multitudinem inhabitantium iudicant magnam. Oportet autem magis non ad multitudinem, sed ad potentiam aspicere. est enim quoddam & ciuitatis opus, quare potētē maxime hoc efficere, hanc esse maximum, velut Hippocratē non hominem sed medicum. dicit vtiq; aliquis esse maiorem differentie secundum magnitudinem corporis: non solum, sed & si oportet iudicare respiciētes ad multitudinem, non secundum contingentem multitudinē hoc putandum. Necessarium. n. forte in ciuitatibus existere & multorum seruatorum numerum & aduenarum & extraneorum. Sed quicunq; sunt pars ciuitatis, & ex quibus constat ciuitas proprijs partibus, horum enim excessus multitudinis magnæ ciuitatis signum, ex qua autem banausi quidem multi numero egrediuntur, armorum autem viri pauci, hanc impossibile esse magnā, non. n. idem magna ciuitas & multorum hominum. non solum: sed & hoc ex operibus manifestum. quia difficile. Forte autem impossibile bene legibus regi eam quæ valde multorum hominum, earum. n. quæ videntur politizare bene, nullam videmus existentem remissam ad multitudinem, hoc autem palam est per suasionem rationum. Lex. n. ordo quidam est, & bonam legislationem necessariam bonam ordinationem esse, valde autē excedens numerus non potest participare ordine. Diuine. n. vtiq; potētē opus hoc, quæ & hoc omne cōtinet.

Qu

Quoniam quod bonum in multitudine & magnitudine cōsuevit fieri, propter quod & ciuitatem, cuius cum magnitudine dictus terminus existit, hanc esse optimā necessarium. Sed est magnitudinis ciuitatis quædam mensura, sicut & aliorum omnium aialium, plantarum, organorum. Etenim horū vnūquodq; neq; valde paruū, neq; secundum magnitudinem excedens habebit suam potentiam, sed aliquando quidem totaliter erit priuatū natura, aliqñ autem prae habens: puta nauis, palmi quidem non erit nauis oīo, neq; duorum stadiorum, ad aliquam autem magnitudinem veniens, qñq; quidem ppter paruitatem prauam faciet nauigationem, qñq; aut ppter excessum. Similiter autem & ciuitas, quæ quidē ex paucis valde non per se sufficiens, ciuitas autem per se sufficiens. Quæ autē ex multis valde, in necessarijs quidem p se sufficiens sicut gens, sed non ciuitas, politia. n. non facile existere. Quis. n. dux exercitus erit valde excedētis multitudinis, aut quis prece non magne vocis. propter quod primam quidem ciuitatem necessariam esse eam quæ ex tanta multitudine, quæ prima multitudo cā per se sufficiens est ad viuendū bene secundū politie cōmunionem. Contingit autē & eam quæ excedit secundum multitudinem esse maiorem ciuitatem. Sed hoc nō est, sicut diximus, infinitum. Quis autē sit excessus terminus, ex operibus videre facile est. Sunt. n. actiones ciuitatis, horum quidem principantiū, horum autē subditorum, principantis autē opus est iusio & iudiciū. Ad iudicādum autē, de iustis, & ad distribuendum principatus secundum dignitatem, necessarium cognoscere inuicē ciues quales quidem sint, tanq̄ vbi hoc non accidit fieri, prae necesse fieri quæ circa principatus & iudicia. Circa vtraq; .n. non iustum proprio imperu agere, quod quidem in ea quæ valde multorum hoīum existit manifeste. Adhuc autē extraneis & aduenis facile transumere politiam, non. n. difficile latere propter excessum multitudinis. palam igitur quod iste est ciuitatis terminus optimus, multitudinis maximus excessus ad anarchiam vite facile cōspirabilis. De magnitudine quidē igitur ciuitatis determinatum sit hoc modo.

LECTIO IIII.

Consimiliter autem & quæ de regione habent, de eo quidem. n. q̄ est qualem quādam, palam quia per se sufficientissimam, oīs quicunq; laudabit vtiq; talem autem necessarium esse omnia ferentē, oīa enim existere, & nullo indigere autarces. Multitudine autem & magnitudine tantam vt possint habitantes viuere vacantes libere simul & temperate. Hunc autē terminum, si bene vel non bene dicimus, cōsiderandum posterius diligentius, qñ totaliter de possessione & de ea quæ circa substantiā abundantiam, accidit facere mentionem qualiter oportet habere & quomodo ipsam ad vsū. multæ. n. circa considerationem hanc sunt dubitationes, propter trahentes ad vtrūq; excessum vite, hos quidē ad tenacitatē, hos autē ad delicias. Speciem autē regionis nō difficile dicere, oportet autē quædam suaderi & ab ijs qui circa ducatum exercitus sunt experti, quia oportet quidem aduersarijs esse difficile adibilem. ipsis autem facile exhibilem. adhuc autē sicut multitudinē hominum diximus oportere facile conspicabilem esse, ita & regionem, quod autē facile cōspicabile, est regionem esse facile auxiliabilem. ciuitatis autē potentiam, si oportet facere ad votum, ad mare conuenit poni bene & ad

regionē. vnus quidem qui dictus terminus, oportet. n. adesse auxilia locorū omniū. Reliquus autē ad delatiōes fructuū qui nascūtur. adhuc autē eius qui circa ligna maritima, & vtiq; siquam aliā operationē talē regio existat præsidens facile deportabilem. De cōicatione autem ad mare vtrum proficua sit bene legibus rectis ciuitatibus aut nociua, multa existunt dubitantes: Aduenire enim aliquos in alijs nutritos legibus in conferens aiunt esse ad bonam legislationem, & hoīum multitudinem fieri quidem. n. ex vsu maris, emittentes & suscipientes negociatorum multitudinem, contrariam autē esse ad Politizare bene. Quod quidē igitur, si hoc nō accidit, melius & ad securitatem & ad abūdantiā necessariorū ciuitatē & regionem participare, mari non immanifestum. Et. n. ad facilius ferre aduersarios facile auxiliabiles, oportet esse secundum ambo saluādos, & per terram & per mare, & ad ledendum inuadentes, si non secundum ambo possibile, tñ, si secundū alterā existit magis, participabit ambobus. Quæcūq; aut non extiterit apud ipsos entia suscipere hæc & supflua nascentiū emittere sunt necessariorū. Sibi autē negociatiua, sed nō alijs oportet esse ciuitatem. Qui autem exhibent se ipsos oībus forum, acquisitionis gratia hoc agunt, q̄ autem ciuitatē non oportet tali participare superacquisitione, neq; negociatorium oportet habere tale. Quoniam autē & nūc videmus multis existens & regionibus & ciuitatibus suburbia & portus bene iacentia ad ciuitatem vt neque occupetur ipsum municipium, neq; sit longe valde, sed optime muris & alijs talibus firmaculis, manifestum, q̄ siquidē bonum aliquod accidit fieri propter cōmunionē ipsorum, existit ciuitati hoc bonum: si autē aliqd nociuū, caueri legibus facile dicentes & determinantes quos non oportet, & quos oportet, miseri ad inuicē. De nautica autē potentia, quod quidem opportunum existere vsq; ad aliquam multitudinem, nō immanifestum: nō. n. solum sibi ipsis & vicinorum aliqbus oportet & terribiles esse & posse auxiliari, sic vt p terrā & mare. De multitudine autē iam & magnitudine potentie huius aspiciendum ad vitam ciuitatis. Siquidem. n. ducali & politica viuat vita, necessarium & hanc potentiam existere ad actiones cōmensuratam, multitudinē autem hoīum quæ sit circa nauticam turbam, non necessariam existere ciuitatibus. Neq; .n. ipsos oportet esse partem ciuitatis, quod quidem. n. supergressiuum, liberū. Et pedestriū est quod dominans est, & obtinet nauigium: multitudinem autem existente vernaculorum & regionis agricolarum, copia necessariū est esse & nautarum. Videmus autem hoc & nunc existens quibusdam, puta ciuitati Heracleotarum: multas. n. replēt trieres, edificata ciuitate magnitudine alijs contractiore. De regione quidem igitur & portibus & ciuitatibus & mari, & de nautica potentia, sit determinatum hoc modo. De ciuili autem multitudine, quem quidem terminū, oportet existere, prius diximus.

LECTIO V.

Quales autem quosdam non oportet esse, nunc dicamus. ferē itaq; deprehendet vtiq; quis hoc respiciēs ad ciuitates approbatas Græcorum & ad totum orbē terræ, vt occupatus est gentibus. Quæ quidem. n. in frigidis locis gentes & quæ circa Europam sunt quidem plene animositate, intellectu autē & arte magis deficientes, propter quod libere quidē pferant

perseuerant magis, nō politizare autem & vicinis principari non potentes. Que autem circa Asiam intellectiua quidem & artificiosa secundum animam, sine animositate autem, propter quod subiecta quidem & seruietes perseuerant. Genus autem Græcorum, sicut me diat secundum loca, ita ambobus participat. Etenim animosum & intellectiuum est, propter quod quidem liberum perseuerat, & maxime politizans, & potens principi omnibus vna sortiens politia, eandem autem differentiam & græcorum gentes ad inuicem, hæc quidem enim habent naturam monocalam, hæc autem bene mixta sunt ad vtrasque; potentias has. Manifestum igitur oportet intellectiuos esse & animosos natura eos qui debent esse euagoga legislatori ad virtutem. Quod quidem enim aiunt quidam oportere existere custodibus. f. amatiuor quidem esse notorum, ad ignotos autem fluestris, animus est qui facit quod amatiuum, hæc. n. est anime potentia, qua diligimus, signum autem, ad cōsuetos. n. & amicos animus attollitur magis quā ad ignotos paruipendi putans: propter quod & Archilocus cōuenienter amicis quærelans disputat ad animum. Non enim ab amicis à lanceis perforationes, & quod principans autem, & quod liberū à potentia hac existit omnibus: principatiuum. n. & inuincibile animus. Non bene autem habet dicere, graues esse ad ignotos, ad nullum. n. oportet esse talem, neque sunt qui magnanimi natura agrestes, nisi ad iniusta agentes, hoc autem magis adhuc ad cōsuetos patiuntur, quod quidem dictum est prius, si iniuste pati putent, & hoc accidit secundum rationem. apud quos. n. deberi beneficentiam putant cum nocumēto & hac priuari putant, vnde dictum est, seueri, enim inimici fratrum, & ij quidem vltra diligentes, ij autem & vltra odiunt. De politizantibus quidem igitur quot oportet existere, & quales quosdam natura. Adhuc autem regionem quantam quandam, & qualem quandam, determinatum est ferē, nō enim eandem certitudinem oportet quærere per rationes, & eorum quæ fiunt per sensum.

LECTIO VI.

Quoniam autem, sicut aliorum secundum naturam constantium, non hæc sunt partes totius consistentiæ, sine quibus totum non erit vtiq; palam, quod neque ciuitatis partes ponendum quascūq; ciuitatibus necessarium existere neque alterius communionis vilius ex qua vnum aliquid genere. Vnum. n. aliquid & commune oportet esse, & hoc communicantibus, siue æquale siue inæquale transfumant. veluti siue alimentum hoc est, siue regionis multitudo, sine aliquid aliud talium est, quando autem fuerit hoc quidem huius gratia, hoc autem cuius gratia, nihil in ijs commune, sed aut huic quidem facere, huic autem accipere. Dico autem puta organo omni ad id quod sit opus & condentibus. domus enim ad ædificatorem, nihil est quod sit cōmune, sed est domus gratia ædificatorum ars, propter quod opus est possessione ciuitatibus, possessio autem nulla pars est ciuitatis, multa autem aīata sunt partes possessionis, ciuitas autem communitas quædam est similitum, gratia autem vitæ contingentis optimæ. Quoniam autem est felicitas quod optimum. Hæc autem ciuitatis operatio & vsus quidam perfectus, accidit autem sic, vt hos quidem contingat participare ipsa, hos autem modicum, aut nihil, palam

E quod hæc causa. quare fiant ciuitatis species & differentia & politia plures. alio enim modo & per alia singuli hæc venates & vitas alteras faciunt & politias. Considerandum autem & quot sint hæc, sine quibus ciuitas non erit vtiq; , etenim quæ dicimus esse partes ciuitatis, in ijs vtiq; erit, propterea quod necessarium existere. sumendum igitur operum numerum, ex ijs. n. erit palam. Primo quidem igitur oportet existere alimentum, deinde artes, multis enim organis indiget id quod est viuere. tertio autem arma, cōmunitates enim necessariū & in ipsis habere arma & ad principatū, in obedientium gratia, & ad conantes iniusta inferre extrinsecus. Adhuc pecuniarum aliqua abundantiam, quatenus habeant & ad oportunitates quæ secundum se ipsos & ad bellicas. Quinto autem & præcipue ea quæ circa diuinum curam, quam vocant sacerdotium, Sextum autem numero & omnium necessarijsimum iudicium de conferentibus & iustis ad inuicem. Opera quidem igitur hæc sunt quibus indiget omnis ciuitas vt est dicere, ciuitas enim multitudo est non quæcūq; sed ad vitam per se sufficiens, vt diximus. Si autem aliquid horum contingat deficere, impossibile simpliciter per se sufficientem communionem hanc esse. Necesse igitur secundum operationes has consistere ciuitatem. oportet ergo agriculturalum esse multitudinem, quæ præparet alimenta, & artifices, & quod pugna, & quod opulentum, & sacerdotes, & iudices necessarium & conferentium.

LECTIO VII.

Determinatis autem ijs, reliquum considerare, vtrum omnibus communicanda omnia hæc. Contingit enim eosdem omnes esse, & agricolas & artifices, & consiliarios & iudicantes, aut secundum vnumquodq; opus dictorum alios supponendum. Aut hæc quidem propria, hæc autem communia horum ex necessitate sunt, non in omni autem politia hæc. Sicut enim diximus, cōtingit & omnes communicare omnibus, & non omnes omnibus, sed quosdam quibusdam, hæc enim & faciunt politias alteras. In Democratijs enim participant omnes omnibus, in Oligarchijs autem econtrario. Quoniam autem existimus considerantes de optima politia, hæc autem secundum quam ciuitas vtiq; erit maxime felix, felicitatem autem, quod sine virtute impossibile est existere, dictum est prius. Manifestum quod in optima politizante ciuitate, & habente iustos viros simpliciter, sed non ad suppositionem, neque banausam vitam, neque forensē, oportet quærere ciues. Vilis enim talis vita, & ad virtutem subcontraria, neque oportet agricolas esse. opus est enim vacatione & ad virtutis generationem & ad actiones politicas. Quoniam autem quod bellicum & quod consiliarium de conferentibus, & iudicans de iustis inexistit, & videntur maximæ esse partes ciuitatis. Vtrum altera & hoc ponendum aut eisdem dandum ambo. Manifestum vtiq; & hos, quia modo quidē aliquo eidem, modo autem aliquo & alteris. qua quidem enim alterius ætatis vtrunq; operum, & hæc quidem indiget prudentia, hæc autem potentia alteris, Qua autem impossibile est, potentes violenter agere, & prohibere, hos sufferre subiectos semper, hac eosdem. qui enim armorum domini & manendi & non manendi politiam sunt domini. Relinquitur igitur eisdem quidem vtriusque dare

dare politiam hanc, non autem simul, sed sicut aptum natum est, potentia quidem in iunioribus, prudentia autem in senioribus est. Igitur sic ambobus distribui expedit & iustum esse videtur, habet enim hæc diuisio quod secundum dignitatē. At vero & possessiones oportet esse circa hos, necessarium enim abundantiam existere ciuibus, ciues autem isti, quod enim banausum non participat ciuitate neque alia nulla pars quæ non virtutes conditiua est, hoc autem palam ex suppositione. felicitari quidem enim necessarium existere cum virtute. felicem autem ciuitatem non ad partem aliquam ipsius respicientes oportet dicere, sed ad omnes ciues. Manifestum autem & quod oportet possessiones esse horum, si quidem necessarium agricolas esse seruos aut barbaros aut vernaculos. Reliquum autem ex dinumeratis, quod sacerdotum genus: manifestum autem & horum ordo, neque enim agricolam neque banausum sacerdotem constituendum, à ciuibus enim decet honorari Deos. quoniam autem diuisum est id quod ciuile in duas partes, hoc est in id quod armorum, & quod in consiliarium. Decet autem cultum exhibere dijs, & requiem habere circa ipsos eos qui propter tempus abdicati sunt, hos assignandum vtiq; erit sanctificationibus. Sine quibus quidem igitur ciuitas non cōsistit, & quot partes ciuitatis, dictū est. Agricolas enim & artifices, & omne quod mercennarium, necessarium existere ciuitatibus, partes autem ciuitatis id quod armorum & consiliarium, & separatim est vtiq; vnūquodque horum, hoc quidem semper, hoc autem secundum partem. Videtur autem non nunc neque recenter hoc esse notum ijs qui de politia philosophizant quod oportet diuisam esse seorsum secundum genera ciuitatem, & quod bellicum alterum esse, & quod terræ cultiuum, in Egypto enim habet hoc modo. Adhuc autem & nunc, quæ circa Cretam. Quod quidem igitur circa Egyptum Sefostris, vt aiunt ita lege statuit. Minos autem quæ circa Cretam. aliqua autem videtur esse & conuiuiorum institutio. Quæ quidem circa Cretam facta circa regimen Minois, quæ autem circa Italiam multo antiquiora ijs, aiunt enim historia in habitantium ibi Italum quendam fuisse regem ænotriæ, à quo nomen transfumens Italos, pro ænotrijs, vocatos esse, & oram hanc Europe Italiæ nomen accepisse, quæcūque existit intra sinum Scylleticum & Lameticum. Distat autem hæc ab inuicem itinere mediæ diei. Hunc itaque Italum dicunt ænotrios pastores existentes fecisse agricolas, & leges ipsis alias posuisse, & conuiuia constituisse primo, propter quod * & nunc vocati cognominatione Aufones. Quod autem ad Iapigiam & Ionium Chaones vocatā Syrtem. erant autem & Chaones ænotrij genere. Conuiuiorum quidem igitur institutio, hinc facta fuit prius, separatio autem quæ secundum genus ciuile multitudinis ex Egypto, multis enim excedit temporibus regimen Minois Sefostris ferē quidē igitur & alia oportet putare inuenta fuisse sepe in multo tempore, magis autem infinities, necessaria quidē enim oportunitate ipsam verisimile est docere, quæ autem ad bonam aptitudinem & circūstantiam existentibus iam ijs, rationale accipere incrementum. Quare & circa politias oportet putare eodem modo habere. Quod autem omnia antiqua, signum quæ circa

Agyptum sunt, isti enim antiquissimi quidem videntur esse, leges autem fortiti fuerunt, & ordines politicos, propter quod oportet dictis quidem sufficienter vti, prætermissa autem tentare quærere. Quod quidem igitur oportet regionem esse arma possidentium, & participantium politia, dictū est prius, & quod agricolas oportet esse alteros ab ipsis, & quantam quandam, & qualem oportet esse regionem.

LECTIO VIII.

De distributione autem, & de agricolis, quos & quales esse oportet dicendum primo. quoniam neque communem dicimus oportere esse possessionem, sicut quidam dixerunt, sed vsui amicitiam factam communem, neque egere alimento aliquem ciuium. de conuiujs autem simul videtur optimū esse omnibus ciuitatibus bene institutis existere, propter quam autem causam simul videtur & nobis, posterius dicemus. Oportet autem ijs communicare omnes ciues, non facile autem egenos à proprijs afferre, quod statutum, & gubernare aliam domum. Adhuc autem quæ ad Deos expensæ, sunt communes toti ciuitati: necessarium igitur in duas partes diuisam esse regionem, & hanc quidem esse communem, hanc autem propriam, & harum vtranque diuisam esse dupliciter omnibus. communis quidem altera pars ad oblationes ad Deos, altera autem ad expensas conuiuiorum, eius autem quæ singularium, altera pars ad proprias necessitates, altera autem ad ciuitatem, vt duabus sortibus vniciue distributis. vtriusque locis omnes participant, Quod enim æquale sic habet, & quod iustum, & ad municipales vicinos aduersarios magis consentaneum, vbi. n. non hunc habet modum, ij quidem paruipendēt inimicitiam ad vicinos, ij autem nimis curant, & præter id quod bonum, propter quod quibusdam lex est, vicinantes cum terminis nunc participare honore eorum quæ ad ipsos prætorum, tanquam propter proprium, non vtiq; potentes consiliari bene, regionem quidem igitur necesse est diuidi, hoc modo propter prædictas causas. Terram autem culturos maxime quidem, si oportet ad votum, seruos esse, neque omnibus eiusdem tribus, neque animosis. sic enim vtiq; ad operationem erunt vtilis, & ad nihil insolescere securi: secundo autem barbaros vernaculos consimiles dictis secundum naturam, horum autem proprios quidem in proprijs esse possidentium substantias, eos autem quæ in communi terra, communes. Quo autem modo oportet vti seruis & quia melius omnibus seruis præmium proponi libertatem, posterius dicemus.

LECTIO IX.

Ciuitem autem, quod quidem oportet communem esse aridæ & maris, & regionis omnis similiter, ex contingentibus dictum est prius. Ipsius autem ad se ipsam, si ad votum oportet adipisci positionē quatuor vtiq; respiciētes, primum quidem tanquam necessarium ad sanitatem, quæ enim ad ortum declinationem habent, & ad ventos flantes ab oriente, seniores, secundo autem ad Boream. Recentiores Tho. sup Poli. x enim

enim hæ magis, reliquorum autem ad politicas actiones & ad bellicas, bene habere. Ad bellicas quidem igitur, ipsis quidem boni exitus esse oportet, aduersarijs autem difficile adibilem, & difficile comprehensibilem. Aquarum autem & riuorum, maxime quidem existere multitudinem conuenientem, si autem non hoc inuentum est, per præparationem susceptulorum, aquarum imbrum copiosorum & magnorum, ut nunquam deficiant, prohibiti à regione propter multitudinem. Quoniam autem oportet de sanitate inhabitantium sollicitari, hoc autem est imponi locum in tali & ad talem bene, secundo autem aquis sanis uti, & huius curam habere non accessorie, quibus enim plurimis vtuntur ad corpus & sepius hæc plurimum conferunt ad sanitatem, aquarum autem & spiritus natura hanc habent naturam. Propter quod quidem in bene sapientibus ciuitatibus oportet distingui, si non omnes similes neque copiosæ sint talium aquarum, seorsum eas quæ ad alimētum aquas, & eas quæ ad aliam opportunitatem. De locis autem munitis non omnibus politijs similiter habet quod expediens, puta arx, Oligarchicum & monarchicū: Democraticū autem æqualitas, Aristocraticum autem neutrum, sed magis fortia loca plura. Dispositio autem familiarium habitationum delectabilior putatur & utilior, ad alias actiones, si bene penetrabilis sit secundum modum iuniorum & domatium equorum. Ad bellicas autem securitates e contrario, ut habebant secundum antiquum. Difficilis enim exitus illa extraneis, & difficile perscrutabilis inuadentibus, propter quod oportet utrisque ijs participare. Contingit enim siquis ita præparauerit, sicut inter agricolas quas vocant quidem vinearum fistadas, & totam quidem ciuitatem non facere facile penetrabilem, secundum partes autem & loca: sic enim ad securitatem & ad ornatum bene habebit. De muris autem dicentes non oportere habere virtuti contra factas ciuitates valde antique existimant, & hoc videtes opere redargutas eas quæ illo modo decorantur. Est autem ad consimiles quidem, & non multum differentes multitudine, non bonum, tentare saluari per murorum munitiōem. Quoniam autem & accidit & contingit, maiorem excessum fieri insurgentium quæ sit virtus humana & ea quæ in paucis, si oportet saluari & non pati male, neque iniurias sustinere, firmissimam munitiōem murorum existimandum esse bellicosissimam, aliterque & nunc inuentis ijs, que circa sagittas & machinas ad certitudinem insultus. Simile enim velle muros non circumponere ciuibus, & regionem facile ingressibilem quærere, & circum tollere montana loca. Similiter autem & proprijs habitationibus non circumponere muros, tanquam non virilibus futuris habitatoribus. At vero neque hoc oportet latere, quod circumponentibus quidem muros circa ciuitatem, licet utroque modo uti ciuitatibus, & tanquam non habentibus, ijs autem quæ non habent, non licet. Sed utique hoc habet modo, non quia muri solum circumponendi, sed & de ijs curandum, quatenus & ad ornatum habeant ciuitati decenter, & ad bellicas oportunitates & ad alias & ad nunc adiuuentas, sicut enim inuadentibus cura est, per quos modos supergrediuntur, sic hæc quidem inuenta sunt, hæc autem quærere oportet & philoso-

phari custodientes, à principio enim neque conantur in uadere bene præparatos. Quoniam autem oportet multitudinem quidem ciuium in conuiuijs distributum esse, muros autem distinctos esse obseruatorijs & turribus in locis opportunis, & hæc quidem utique hoc modo disponet aliquis. Eas autem quæ diuinis appropriantur habitationes, & principalissima antiquorum conuiuia, congruit locum idoneum habere, & eundem quæcunque non sacrorum lex determinauit seorsum vel aliquod oraculum aliud Apollinis responsium, Erit autem utique talis locus qui apparentiam habet ad virtutis positionem, sufficienter & ad vicinas partes ciuitatis eminenter. Decet autem sub hoc quidem loco, talis quidem fori esse præparationem, qualem & circa Thessaliam nominant quem Liberum vocant, hoc autem est quod oportet purum esse à venalibus omnibus, & neque banausum, neque agricolam, neque alium aliquem talem appropinquare, non vocatum à principibus. Erit autem utique bene gratiosus locus, si & gymnasia seniorum habeant ordinem hic, decet enim diuisum esse secundum ætates & hunc ornatum, & apud iuniores quidem principes aliquos demorari, matronas autem apud principes. Quæ enim in oculis præsentia principum maxime efficit veracem verecundiam, & eum qui liberorum timorem. Venalium autem forum oportet esse aliud ab hoc, & seorsum habens locum eufynagogum ijs quæ à mari mittuntur, & ijs quæ à regionibus omnibus. Quoniam autem ciuitatis multitudo diuiditur in sacerdotes & in principes, decet & sacerdotum conuiuia habere ordinem circa eedes sacras, principatum autem quicumque circa contractus faciunt curam, & circa scripturas sententiarum, & vocationes, & aliam talem dispensationem. Adhuc autem circa Agoranomiam & eam quæ vocatur astynomia apud forum quidem oportet & in concursu quodam communi constitui, talis autem qui circa necessarium forum locus est. In vacatione enim esse id quod superius ponimus, hoc autem ad necessarias actiones, Distributa autem esse oportet dicto ordine & quæ circa regionem, etenim in principantibus quos vocant iij quidē Hylotes, ij autē Agonomus & seruatoria & conuiuia ad custodiam necessariam existere, est autem sacra per regionem esse distributa hæc quidem dijs, hæc quidem Heroibus. Sed immorari nunc diligenter exquirentes, & dicentes de talibus inutile est, non enim difficile est talia intelligere, sed facere magis. Dicere quidem enim, voti opus est, euenire autem, fortunę. propter quod de talibus quidē, quod quidem ad plus dimittatur nunc.

LECTIO X.

DE ipsa autem politia ex quibus & qualibus oportet consistere ciuitatem quæ debet esse beata & politizare bene, dicendum. Quoniam autem duo sunt in quibus sit bene omnibus, horum autem est, vnum quidem in eo quod intentionem & finem actionum poni recte, vnum autem inuenire actiones ferentes ad finem, contingit enim hæc & dissonare ab inuicem & consonare, aliquando. n. intentio quidē latet bona In agere autem ut adipiscantur ipsam peccant, aliquando autem omnia quidem quæ ad finem adipiscuntur, sed finem posuerunt prauum, aliquando autem in utroque peccant, velut

velut circa medicatiuam, neque quale quid oportet esse, quod conualefcit corpus iudicant aliquando bene, neque ad suppositum ipsis terminum adipiscuntur factiua. Oportet autem in actibus & scientijs hæc ambo obtineri, finem, & eas quæ in finem actiones. Quod quidem igitur bene viuere, & felicitatem appetunt omnes, manifestum. Sed hæc adipiscendi, ijs quidem potestas, ijs autem non, propter quandam fortunam aut naturam. Indiget. n. & successu aliquo viuere bene, huius autem minori quidē qui melius dispositi, ampliori autem qui deterius, ij autem mox non recte quærunt felicitatem potestate existere. Quoniam autem propositum est, optimam politiam videre, hæc autem secundum quam, optime politizabit ciuitas, optime utique; autem politizabit, secundum quæ felicitari maxime contingeret ciuitatem, palam quia felicitatem quid sit oportet non latere. Dicimus autem & determinauimus in Ethicis, si quæ positionum illarum utilitas est, operationem esse, & vsum virtutis perfectum, & hanc non ex suppositione sed simpliciter. Dico autem ex suppositione quæ necessaria, simpliciter autem quod bene, puta quæ quidem circa iustas actiones sententiæ supplicia punitiones à virtute quidem sunt, necessaria autem, & quod bene necessario habet. Eligibilis quidem enim nullo talium indigere neque virum, neque ciuitatem. Quæ autem ad honores & abundantias simpliciter sunt optimæ electiōes. Alterum quidē. n. mali cuiusdā electio est, tales autem actiones e contrario: preparationes enim bonorum sunt & generationes. vtetur autem utique; studiosus vir & paupertate & agritudine & alijs prauis fortunjs bene, sed quod beatum in contrarijs est, etenim hoc determinatum est secundum morales sermones, quod talis est, qui studiosus cui propter virtutem bona sunt quæ simpliciter bona. Palam autem & quod necessarium vsum hos studiosos & bonos esse simpliciter, propter quod & putant homines felicitatis causas extrinseca bonorum esse, sicut eius quod est cytharizare pulchre & bene, pro causa habetur lyra magis quæ ars. Necessarium igitur ex dictis hoc quidem existere, hoc autem præparare legislatorem. Quare ad votum optamam ciuitatis consistentiam quorum fortuna domina, dominā. n. existere ponimus, studiosam autem esse ciuitatem, non adhuc fortunę opus est, sed scientiæ & electionis. At vero studiosa ciuitas est in ciues participantes politia studiosos esse, nobis autem omnes ciues participant politia, hoc ergo considerandum qualiter vir sit studiosus. Etenim si omnes contingit studiosos esse, non secundum vnumquemque; autem ciuium, sic eligibilis, assequitur enim ei quod secundum vnumquemque; et id quod omnes. At vero boni & studiosi fiunt per tria. Tria autem hæc sunt, natura, consuetudo, & ratio. etenim nasci oportet primum puta hominem, sed non aliorum aliquod animalium, sic & qualem quandam secundum corpus & secundum animam. Quædam autem nulla utilitas nasci, consuetudines enim transmutari faciunt, quædam enim sunt per naturam ad utrumque; se habentia, per consuetudines autem ad deterius & ad melius. Alia quidem igitur animalium maxime quidē natura viuunt, parua autem quædam & consuetudinibus, homo autem & ratione, solus enim habet rationem. Quare oportet hæc consonare inuicem, multa enim præter consuetudines, & naturam agunt propter rationem si psuadeantur aliter habere melius. Quod quidē itaque; natura quales esse oportet futuros facile ductibiles à legis

latoribus determinauimus prius, reliquum iam opus discipline, hæc quidem. n. assuefieri addiscunt, hæc autem audientes. Quoniam autem omnis politica cōmunitas constat ex principantibus & subiectis, hæc omnia cōsiderandum, si alios oportet esse principantes & subiectos aut eosdē per vitam, palam enim quod consequi oportebit & disciplinam secundum diuisionem hanc. Siquidem igitur fuerint tantum differetes alteri ab alteris, quantum Deos & Heroes extimamus ab hominibus differere, cōfestim primo secundum corpus multam habentes excellentiā, deinde secundum animam ut indubitata sit & manifesta excellentia principantium respectu subiectorum, palam quia melius semper eosdem, hos quidem principari, hos autem subici secundum semel. Quoniam autem hoc non facile accipere, neque est sicut inter indos ait Scylax esse reges tantum differentes a subiectis, manifestum, quod propter multas causas necessarium omnes similiter communicare, eo quod est secundum partem principari & subici, quod enim equale idem similibus, & difficile manere politiam constitutā præter id quod iustum, cum subditis enim existunt omnes volentes insolescere qui per regionem, totque; multitudine esse eos qui in politeumate ut sint valentiores ijs omnibus, vnum aliquod impossibile est. At vero quod oportet principantes differere a subditis indubitatum est, qualiter igitur hæc erunt & qualiter participabunt, oportet considerare legislatorem. Dictum est autem prius de ipso. Natura enim dedit electiōem faciens, eidem enim hoc quidem iunius, hoc autem senius, quorum hos quidem subici decet, hos autem principari. Indignatur autem nullus secundum ætatem subditus, neque; putat esse valentior, aliterque; & futurus suscipere talem honorem, cum fortitus fuerit adueniente ætate, est quidem igitur ut eodem principari & subici, dicendum est autem ut alteros. Quare & disciplinam est ut eandem necessario, est autem ut alteram esse, futurum enim bene principari subditum fuisse primo autem oportere. Est autem principatus, sicut in primis dictum est sermonibus, hic quidē principantis gratia, hic autem subditi. horum autem, hunc quidē despoticum esse dicimus, hunc autem liberorum. Differunt autem quædam præceptorum non operibus, sed eo quod alicuius gratia, propter quod multa eorum quæ videntur esse ministerialia opera, & iuuenū liberis honestum ministrare, ad honestum enim & non honestum non sic differunt actiones secundum se, ut in fine, & eo quod cuius gratia.

LECTIO XI.

Quoniam autem ciuis & principantis eandem virtutem esse dicimus & optimi viri, eundem autem subditum prius oportere fieri & principantem posterius, hoc utique; erit legislatori tractandum, qualiter viri boni fiant, & per quas adinuentiōes & quid quod finis optime vite. Diuisæ sunt autem duæ partes anime, quarum hæc quidē habet rationem secundum se, hæc autem non habet quidem secundum se, rationem autem obedire potest, quarum dicimus virtutes esse, secundum quas vir bonus dicitur alicualiter, harum autem in qua magis, quod finis diuidētibus quidē sic ut nos dicimus non manifestum qualiter dicendum. Semper. n. quod deterius melioris gratia est, & hoc manifestum similiter in ijs quæ secundum artem, & in ijs quæ secundum naturam. Melius Tho. sup Poli. x ij aut

aüt quod rationem habet. Diuisum est auté dupliciter secundum modum quo cõsueuimus diuidere, hæc quidè practica rō est, hæc auté speculatiua. Eodè igitur modo necesse & hanc partem diuisam esse videlicet & actiões pportionaliter dicamus habere, et oportet natura melioris eligibiles esse potētibus sortiri, aut oībus, aut duabus. Semper enim vniciq; hoc maxime eligibile, quo sortiri est summi. Diuisa est auté & tota vita, in non vacationem & vacationē, & bellū & pacem: & agibilia, hæc quidem in necessaria & vtilia, hæc aut in bona, de quibus necesse eandem electionem esse & partibus animæ & actionibus ipsarum, bellū quidem pacis gratia. Non vacationē autem vacationis: necessaria auté & vtilia bonorum gratia. Ad omnia quidem igitur aspicienti politico leges ferendæ & secundū partes aīæ, & secundū actiões ipsarum magis autem ad meliora & fines. Eodè aut modo & circa vitas, & rerum diuisiões, oportet. n. posse non vacare & bellare, magis auté pacem ducere & vacare, & necessaria & vtilia agere, magis aut oportet bona. Quare ad has intentiones & pueros adhuc existētes erudiendū, & alias etates quęcūq; indigēt eruditione. Qui autem nunc optime videntur poliuizare græcorum & legislatorum, qui has instituerunt politias, neq; ad optimum finem videntur ordinasse quæ circa politias, neq; ad virtutes, leges, & eruditionem. Sed grauius declinauerunt ad eas quæ videntur esse vtilis & supergressiuas. Consimiliter auté ijs & quidam eorū qui posterius scripserunt, protulerunt eandem opinionem. laudantes. n. Lacedæmoniorum Politiam, laudant legislatoris intentionem, quod omnia ad imperare & ad bellum legis statuta fecerunt. Quæ & secundū rationem facile sunt arguibilia, & opibus sunt redarguta. Sicut. n. plurimi hominum zelant multis dominari quia multo successu fiūt eufortuniorum. Sic & Thymbron videtur laudans Lacedæmoniorum legislatorem, & aliorum vnusquisq; scribentium de politia ipsorum, quia propterea quod exercitati fuerūt ad picula, multis principabantur, quā uis palam quæ nunc quidem non adhuc inest Lacedæmonibus principari non felices, neq; legis lator bonus. Adhuc aut hoc ridiculum, si manentes in legibus ipsis, & nullo impediēte ne vterētur legibus abiecerunt viuere bene, non recte auté existimant neq; de principatu, quem oportet videri honorantē legislatorem, eo. n. quod est despotice principari liberorū principatus melior, & magis cum virtute. Adhuc aut, non pp hoc oportet ciuitatem felicem putare, & legis latorem laudare, quia præualere potuit ad principari super vicinos. Hæc enim magnam habent nocumētum, palam. n. quod & ciuium potenti hoc tētandum prosequi, qualiter possit propriè ciuitati principari. de quo quidem accusant Lacedæmones Pausaniam Regem, & quidem habentem tm̄ honorem. Neq; itaq; talium legum & rationū politica nulla, neq; proficua, neq; vera est. Hæc. n. optima & sigillatim & cõiter legislatorē efficere oportet, hæc in animabus hoīum. Idq; quod hominum & quod aduersariorum studium, non huius gratia oportet meditari, vt seruituti subijciant indignos, sed vt primo ipsi nō seruiant alijs. deinde vt zelent præsidatum gratia vtilitatis subditorum, sed non gratia despoticæ omnium. tertio autem despotizare dignis seruire, Quod aut oportet legislatorem magis studere gratia ordinis & pacis, testatur ea quæ fiunt rationibus, plurimæ enim talium ciui-

E tatum, bellantes quidem saluantur. Postq̄ autem obtinuerunt principatum pereunt, rubiginem enim cõtrahunt, sicut ferrum pacem ducētes. Causa aut legislator, non erudiens posse vacare. Qm̄ aut idem finis esse videtur & cõiter & sigillatim hominibus, & eundē terminū esse necessarium optimo viro, & optimæ politix, manifestum quod oportet eas quæ ad vacationem virtutes existere. Finis. n. sicut dictum est, sæpe pax quidem belli, vacatio autem non vacationis, vtilis autem virtutum ad vacationem & deductionē sunt, quarum in vacatione est opus & quarum in nō vacatione. Oportet. n. multa necessariorum existere, vt deinceps vaces, pp quod temperatā esse ciuitatem cõuenit, & fortem & perseueratiuā, secundum prouerbium. n. non est seruis vacatio. Qui autem non possunt periclitari viriliter, serui inuadentium sunt, fortitudine quidem igitur & perseuerantia opus est, ad non vacationem, philosophia autem ad vacationem. temperantia autem & iustitia in vtrifq; temporibus, & magis pacem ducentibus & vacantibus, bellum quidem enim cogit iustos esse & temperate agere, fruitio autem bonæ fortunæ & vacare cum pace, iniuriatores facit magis. Multa igitur indigēt iustitia & multa temperantia, qui optime videatur agere & omnibus beatis frui. velut siqui sunt, sicut poetæ aiunt in beatorū insulis, maxime enim ij indigebunt philosophia, & temperantia, & iustitia, quāto magis vacant in abundantia talium bonorum. Quod quidem igitur futuram felicitari, & studiosam futuram ciuitatem oportet ijs virtutibus participare, manifestum: cū enim sit turpe nō posse vti bonis, adhuc aut magis nō posse in vacatiōe vti, sed non vacantes quidem & bellantes videri bonos, pacem autem ducētes & vacantes, seruales. Propter quod oportet non sicut Lacedæmoniorum ciuitas virtuti studere. Illi quidem enim non hac differunt ab alijs in nō putare eadem alijs maxima bonorum, sed in fieri hæc magis, per quandam virtutē. Quoniam autem maiora bona quæ belli hæc, & fruitionem horum aut eā quæ virtutū, & quia pp ipsam, manifestum ex ijs.

LECTIO XII.

Q Valiter autem, & per quæ erit hoc, vtiq; speculandum. diuisimus itaq; prius quæ natura & consuetudine & ratione opus est. Horum aut quales quidem quosdam esse oportet natura determinatum est prius. Reliquum aut cõsiderare, vtrū instruendū prius ratione vel cõsuetudinibus, hæc enim oportet ad inuicem consonare consonantia optima, cõtingit enim peccare, & rationem ab optima suppositiōne & per similia duci. Manifestum vtiq; hoc, primo quod sicut in alijs, quomodo generatio à principio est, & finis ab aliquo principio alterius finis. Ratio autem nobis & intellectus naturæ finis. Quare ad hoc generationum & consuetudinum studium oportet præparare. Deinde sicut corpus & anima duo sunt, ita & animæ videmus duas partes, quod irrationabile, & rationem habens, & habitus horum duos secundū numerum. quorum hic quidè est appetitus, hic autem intellectus, sicut aut corpus prius generatione quæ aīa, ita & quod irrationabile quàm rationē habens. Manifestum aut ex hoc, animus. n. & voluntas, adhuc auté & concupiscentia & mox natis existunt pueris, ratiocinatio autem & intellectus, procedentibus nata sunt inferi. Propter quod primo

primo quidem corpōris curam necessariam esse, priorem quæ eam quæ aīa. deinde eam quæ appetitus, gratia vero intellectus eam quæ appetitus, huius autem eorum quæ animæ. Siquidem igitur à principio legislatorem videre oportet, qualiter corpora optima fiant eorū quæ educantur, primo quidem curandū circa coniugiū quæ & quales quosdam existentes oportet facere nuptiale collocactionem. Oportet aut leges ferre circa hanc cõcoactionem aspicientem ad ipsos & ad tēpus viuendi, vt conueniant etatibus ad idem tēpus & nō dissonent potentia, huius quidem adhuc potentis generare, hac aut non potente, aut hac quidem, viro aut non, hæc. n. faciunt & de scensionem ad inuicem & diuersitates. Deinde ad puerorum successiōnem, oportet. n. neq; subdeficere pueros ætatibus patrum, sine profectu. n. senioribus gratia quæ à pueris, quod aut à patribus auxiliū pueris. neq; valde prope esse, multā. n. habet displicentiam, verecundia; minus existit talibus, tanquam coætaneis & circa displicentiam quæ rulosum quod propinquum. Adhuc aut vnde incipientes huc deuenimus, quatenus corpora naturarum existant ad legis latoris voluntatem: ferè itaq; oīa accidunt secundum vnam curā. Quoniam. n. determinatus est finis generationis, vt ad plurimum est dicere, viris quidem numerus septuaginta annorum vltimus, quinquaginta aut mulieribus, oportet principium coniugationis secundum etatē ad tempora hæc descendere. Est aut iuuenum vel iuniorum coitus prauus ad puerorum procreationē, in oībus enim aīalibus imperfecti iuuenum fetus & femelletoca magis, & parui secundum formā: quare necessarium hoc ipsum & in hoībus accidere. Argumētum auté, in quibuscūq; .n. ciuitatū laxatur iuuenes cõiugari & iuenculas imperfecti & parui corporis sunt. Adhuc autem in partibus iuuenes dolēt magis & perimūtur plures, propter quod & oraculum quidem aiunt factum fuisse propter talē causam trezenijs tanq̄ multis pereuntibus propter nubere magis iuenculas & non ad fructuum pductionem. Adhuc auté & ad temperantiā expedit coitus facere senioribus. intemperantiores. n. videntur iuenculæ quæ vix fuerint coitibus, & masculorū corpora lædi videntur ad augmentum si adhuc corpore crescente fecerūt coitum, etenim huius quoddam tēpus determinatur, quod non excedit multum adhuc. Propter quod has quidè congruit circa etatem decē & octo annorū coniugari, hos autem circa triginta septē aut parum. In tanto. n. tempore perfectis corporibus cõiugatio erit, & ad pfectum puerorū procreationis conueniet tēporibus oportune. Adhuc auté successiō puerorū, ijs quidem erit inchoate acmi, si fiat secundū rationem mox generatio, ijs aut resoluta iam etate ad numerum septuaginta annorū. De eo quidem igitur quod est quæ oportet fieri coniugiū dictū est. His aut quæ circa tēporaneitatem tēporibus oportet vti, quibus multi vtuntur bene etiā nunc determinātes hyeme fieri cõmorationem hanc. Oportet aut & ipsos speculari ad puerorū procreationem, & quæ à medicis dicuntur, & quæ à Physicis: Medici. n. tempora corporū dicunt sufficenter, & de spiritibus physici, boreales australibus laudantes magis. Qualibus aut quibusdam corporibus existentibus maxime vtilitas erit ijs qui generantur scientibus quidem magis dicēdū in ijs quæ de disciplina, typo aut sufficiens dicere & nunc, neq; .n. qui athletarū optimus habitus ad politicā bonā habitudinē, neq; ad eue-

A xiam, neq; ad sanitatem, & puerorū procreationē, neq; qui curis indigens, & male habens valde, sed medius horum. Oportet quidem igitur habere habitum labores, passiuum, passiuū aut labores nō violētos, neq; ad vnū solum, sicut athletarum habitus, sed ad actiones liberorū. Similiter aut oportet idē existere & viris & mulieribus. Oportet at & pregnātes curare de corporibus: neq; desidia torpentes, neq; subtili cibo vtentes. Hoc autem facile legis latori facere precipiēti quotidie aliquod iter facere ad Deorū reuerentiā, ijs quæ sortitæ sunt eū qui de generatiōe honorē. Intellectū vero ecõtrario corporibus pigrius cõgruit deducere. Quæ. n. generatur videtur abfumentia ab ea quæ habet, sicut nascentiā à terra. De reseruatiōe aut & alimento genitorū sit lex, nullū orbatū nutrire. pp multitudinē aut puerorū, ordo gentium phibet nihil reseruari genitorū, oportet. n. determinatam esse multitudinem puerorū procreationis, si autem aliquibus fiant pp hoc cõbinatis anteq̄ sensus in fit & vita, fieri oportet aborsum, quod. n. sanctū & quod nō determinatū & ipso viuere erit. Qm̄ aut principū quidam etatis viro & mulieri determinatū est, quæ oportet incipere coniugationem, & quanto tpe deseruire cõgruit ad puerorū procreationē sit determinatū. Senioribus enim fetus, sicut & iuniorū, imperfecti fiunt & corporibus & intellectibus. Qui aut decrepitorum debiles, ppter quod secundum intellectus acmen, hoc aut est in plurimis, quam quidè poetarum aliqui dixerunt mensurantes ebdomadibus ætatem circa tēpus quinquaginta annorum, vt quatuor aut quinq; annis excedentem ætatem hanc dimittere oportet eam quæ ad manifestā generationem. quod autem reliquum sanitatis gratia, aut alicuius alterius talis causæ, oportet videri facientes collocactionem. De ea aut quæ ad aliam & ad aliū fit quædem simpliciter non bonum tangentem videre nullatenus nullo mō cū fuerit & appelletur cõnubium circa tēpus aut puerorū procreationis, si quis appareat tale quid agens, damnificetur in honoratione decēti ad peccata. Satis autem pueris, magnam putari esse differentiam ad corporū potentiam alimētum. quale quoddam vtiq; fit, apparet & per alia animalia cõsiderantibus & pgentes, quibus cura est inducere bellicū habitū: lactis abundans alimentū est maxime familiare corporibus, magis auté sine vino propter egritudines. Adhuc auté & motus quoscūq; contingit facere tantillos, expedit: Ad non defluere auté membra propter teneritudinem vtuntur & nunc quædam gentium instrumentis quibusdam mechanicis quæ faciūt imperuertibile corpus animalium & talium, expedit aut mox etiam à frigore consuescere ex paruis pueris. Hoc enim & ad sanitatē & ad bellicas actiones maxime proficuum, propter quod apud multos barbarorum est consuetudo. ijs quidem in fluuium frigidum abluere natos, ijs autem inuolucra parua circumponere, puta celtis. Oīa. n. quęcūq; possibile assuescere mox inchoantibus melius quidem assuescere, gradatim autem assuescere, bene autem apta puerorum habitudo propter caliditatem ad frigidorum exercitium circa primam quidem igitur expedit facere curam talē & huic cõsimilem: habitam autem huius ætati vsq; ad quinque annos in qua non dum neque ad eruditionem aliam bene habet adducere, neque ad necessarios labores vt non impediāt incrementum, oportet tanto fortiori motu, vt diffugiant inertiā corporum

quam oportet instituire & per alias actiones & per ludum. Oportet autem & ludos esse neque illiberales neque super laboriosos neque remissos, & de sermonibus aut & fabulis, quales quosdam oportet audire tantillos, cura sit principibus, quos vocat pedomus. Omnia. n. talia oportet preuia facere ad posteriores conuersationes pro quod ludos plures, oportet esse mutationes posterius studentorum. Cohibitiones aut puerorum in ploribus non recte detestantur qui prohibent in legibus, conferunt enim ad incrementum: sit. n. quodammodo exercitatio corporibus. Detentio. n. spiritus facit robur laborantibus, quod accidit & pueris qui cohibentur. Considerandum aut pedenomus horum deductione & aliam, & quo quod minime cum seruis erunt, hanc. n. etatem & usque ad septem annos necessarium domi alimentum habere. Rationabile igitur assumere illiberalitate ab auditis & visis, & tantillos existentes, totaliter quidem igitur turpiloquium ex ciuitate, sicut aliquid aliud, oportet legislatorem exterminare. ex dicere. n. de facili quodcumque turpium fit & ipsum facere prope. Maxime quidem igitur ex iuuenibus quatenus neque dicant neque audiant nihil tale. Si quis aut apparuerit aliquid dicens aut agens veratum, liberum quidem, non dum aut dignitatem demissione, in conuiujs dehonorationibus punire & verberibus. seniore aut etate hac inhonoratiombus illiberalibus vilitatis gratia. Quoniam aut dicere aliquid talium exterminamus, manifestum quia & videre aut picturas aut sermones inhonestas. Curæ quidem igitur sit principibus nihil, neque sculpturam, neque picturam, esse talium actionum imitationem, nisi apud aliquos Deos tales, quibus & lasciuam attribuit lex. Ad hæc aut dimittit lex eos qui habent etatem amplius prouectam, & pro ipsis & pueris cultu honorare Deos: iuniores aut neque iam borum neque comediarum spectatores ponendum antequam etatem accipiant in qua existet concitare iam de missione & ab ebrietate, & ab eo quod fit a talibus nocumento, omnes impasibiles faciet disciplina. Nunc quidem igitur in transcursu horum fecimus sermonem, posterius aut insistentes oportet determinare magis, siue non oportet primo, siue oportet dubitates & qualiter oportet, secundum præsens aut tempus me minimus tanquam necessario. Forte aut non male dicebat quod tale, Theodorus tragediarum gesticator. Nulli. n. vnquam permisit ante se inducere, neque vilium Hippocritarum tanquam appropriatis theatris primis auditibus. Accidit aut idem hoc & ad hominum colloquutiones & ad eas quæ rerum. Omnia. n. amamus prima magis quam quod pro iuuenibus. propter quod oportet iuuenibus facere omnia extranea quæ praua, maxime aut ipsorum quæcunque habent infectionem, aut inhesionem. Trāfactis aut quinque annis, duobus usque ad septem, oportet speculatores fieri disciplinarum quas oportet addiscere ipsos. Duæ aut sunt etates ad quas necessarium diuidi disciplinam post eam quæ a septem annis usque ad pubescentiam, & iterum post eam quæ a pubescencia usque ad annos viginti & unum. Qui aut. n. septenis diuidunt etates vt ad multum dicunt non bene, oportet aut diuisionem naturæ consequi. Omnis. n. ars & disciplina quæ deficit naturæ vult supplere. Primo quidem igitur considerandum si est faciendum ordinem aliquem circa pueros. deinde vtrum expedit cõiter facere curam ipsorum, vel secundum proprium modum, quod fit & nunc in plurimis ciuitatibus, tertio aut qualem quandam oportet omnem hunc.

ARISTOTELIS POLITICORVM

LIBER OCTAVVS

LECTIO I.

Vod quod igitur legislatori maxime vigilandum circa iuuenum disciplinam nullum vtiq; dubitabit, etenim in ciuitatibus non factum hoc legit politias. Oportet aut ad vnquamque politizare. mos enim politie vnus cuiusque; & conueniens & conseruare consuevit politias & instituit a principio: puta quod de Democratica Democratia. Qui aut Oligarchicus Oligarchia, semper aut optimus mos melioris causa politie. Adhuc aut ad omnes potestates & artes sunt que oportet preerudiri & presuascere quod singularem operos. Quare palam quod & ad actiones virtutis. Quoniam aut vnus finis ciuitati omni, manifestum quod & disciplinam vnā, & eadem necessarium esse omnium & huius curam esse cõem & non seorsum, quomodo vnusquisque; nunc curat de suis pueris. Seorsum & disciplina propria quacumque; videbitur doces. oportet aut cõium cõe facere & studiosum, simul aut neque oportet putare ciuium ipsorum aliquem sibi esse, sed omnes ciuitatis. Cura aut vnus cuiusque; partis nata est respicere ad eam que totius curam, laudabit aut vtiq; aliquis & in hoc Lacedæmonios, etenim plurimum faciunt studium circa pueros, & hoc cõiter. Quod quod igitur leges ferendum de disciplina & hæc cõiter faciendum, manifestum. Quæ aut sit disciplina & qualiter oportet erudiri, oportet non latere, nunc aut dubitatur pro opa, non. n. eadem omnes existimant oportere addiscere iuuenes, neque ad virtutem, neque ad vitam optimam neque manifestum. Vtrum ad intellectum oportet magis aut ad animam morē, & ex ea que ad actiuam vitam disciplina tu batioe plena consideratio, & nulli palam vtrum studere oportet circa oportuna ad vitam, vel circa tendentia ad virtutem, vel circa superflua, omnia. n. hæc acceperunt iudices quosdam: & de ijs que ad virtutem nihil est concordatum: etenim virtutem non eadem mox omnes honorant. Quare rationabiliter diuersificatur & ad studium ipsi. Quod quod igitur necessaria vtilium doceri non immanifestum. quod aut non omnia diuisis liberalibus opibus & illiberalibus, manifestum quod talibus oportet participare quocumque; vtilium faciet participantem non banaufum, banaufum. n. opus oportet putare esse hoc, & arte hæc & doctrinam quocumque; ad vsus & actiones virtutis efficiunt inutile liberorum corpus aut animam aut intellectum. Propter quod tales artes quocumque; faciunt corpore deterius disponi, banaufas vocamus & mercenarias operationes, non vacante. n. faciunt mentem & depressam. Est aut & liberalibus scientijs aliquibus usque; ad aliquod participare non illiberalia. Assiduare valde aut ad perfectionem. obnoxium dictis nocumētis. habet autem multam differentiam & quod cuius gratia agit quis aut addiscit ipse quidem. n. gratia aut amicorum, aut pro virtute non illiberalia. Qui aut id ipsum agit pro alios sepe mercenarium & seruile vtiq; videbitur agere, præmissæ quidem igitur nunc erudientes eruditiones, sicut dictum est prius, ad vtrilibet se habet. Sunt aut quatuor ferè que addiscere consueuerunt, literas & luctatiuam, & musicam, & quartam quidam protractiuam. Et literas quidem & protractiuam tanquam vtilis ad vitas estes & valde bonas, luctatiuam aut tanquam cõferentem ad fortitudinem. De musica aut dubitabit vtiq; aliquis. Nunc quod enim

enim vt delectationis gratia plurimi participant ipsa, alij autem a principio instituerunt in disciplina propter naturam ipsam querere, quod quidem sepe dictum est, non solum non vacare recte, sed & vacare posse bene, hoc. n. principium omnium, vt & iterum dicamus de ipsa, si enim ambo quidem oportet, magis aut eligibile vacare quam non vacatio, & finaliter querendum quod facientes oportet vacare. non itaque; ludentes, finem. n. necessarium esse vite nobis ludum, si aut hoc impossibile, & magis in non vacationibus vtendum ludis, laborans. n. indiget requie, ludus aut gratia requie est, non vacare aut accidit cum labore & fatigatione, propter hoc oportet ludos introducere obseruantem tempus ad vsus, tanquam adducentem pharmacie gratia. Remissio. n. talis motus animæ, & propter delectationem requies, vacare aut videtur ipsum habere delectationem, & felicitatem, & viuere beate, hoc aut non existit non vacantibus, sed vacantibus. Non vacans quidem non vacat gratia alicuius tanquam non existentis, felicitas autem finis est, quam non cum tristitia sed cum delectatione putant esse omnes, hanc vero delectationem non adhuc eadem ponunt, sed secundum se ipsos vnusquisque; & secundum habitum suum, optimus aut tunc secundum preualentes alij. Nunc aut & luctatiuis agonibus & bellicis deficientes ab alijs non. n. eo quod iuuenes exercitabant isto modo differabant, sed eo solum quod ad eos que non studuerant conabantur, quare quod bonum, sed non quod ferale oportet preagonizare, neque. n. lupus, neque; aliarum ferarum aliqua agonizaret vtiq; aliquod bonum periculum, sed magis vir bonus. Qui aut valde ad hoc remittunt pueros & qui sine pedagogo necessariorum faciunt, banaufos efficiunt, & secundum virtutem ad vnus solum opus vtilis politie facientes, & ad hoc deterius alij vt ait sermo. oportet aut non ex prioribus opibus iudicare sed ex ijs que nunc. Contra agonizantes. n. discipline nunc habet, prius aut non habebat. Quod quidem igitur vtendum luctatiua, & qualiter vtendum, confessum est: vsque; ad pubescentiam. n. leuiores exercitia afferendum violentum alimentum & eos que ad necessitate labores reicietes, vt nullum impedimentum sit ad incrementum. Signum. n. non paruum quod possunt hæc instituire. In Olympionicis. n. quidem vir duos vel tres inueniat eosdem vicisse viros & pueros: propter iuuenes inuoluntarios auferre potentiam a necessarijs exercitijs. Quoniam aut a pubescencia annis tribus ad alias eruditiones fiunt, tunc congruit & laboribus & ficcis alimentis submittere sequentem etatem. Simul. n. intellectui & corpori laborare non oportet, contrarium. n. efficere natus est vterque; laborum impediens, qui quidem corporis labor, intellectum, qui aut huius, corpus.

LECTIO II.

De Musica autem quædam quidem dubitauimus ratione & prius, bene autem habet & nunc resumentes ipsam producere, vt sicut aditus fiat rationibus quas vtiq; aliquis dicet enuntias de ipsa, neque enim quam potentiam habet, facile de ipsa discutere, neque cuius gratia oportet participare ipsa, vtrum ludi gratia & requie, sicut somno & ebrietate. Hæc. n. secundum se quidem, neque studiosorum sunt, sed delectabilia simulque; solitudinem cessare faciunt, vt ait Euripides, propter quod & ordinant ipsam, & vtuntur ijs omnibus similiter, vino, ebrietate, & musica, ponunt autem & saltationem in ijs. Aut magis ad virtutem tendere secundum aliquid extimandum mus-

cam; tanquam potentem sicut exercitativa quale aliquod corpus efficere, & musicam morē qualem quandam facere, assuescentem gaudere recte ad deductionem aut aliquid confert & ad prudentiam, etenim hoc tertium ponendum dictorum. Quod quidem igitur oportet iuuenes non ludi gratia erudire, non immanifestum, non enim ludunt addiscentes, cum tristitia enim addiscere, At vero neque; in deductionem pueris & talibus etatibus congruit attribuire: neque; enim imperfecto conuenit finis, sed forte vtiq; videbitur puerorum studium ludi gratia esse uiris factis & perfectis. Sed si hoc est tale, cuius vtiq; gratia oportet addiscere ipsos, sed non sicut Reges Persarum & Medorum per alios facientes ipsum transumere delectationem & eruditionem, Etenim necessarium melius efficere opus eos, qui hoc ipsum fecerunt & artem ijs, qui tanto tempore curauerunt, quantum ad addiscere solum, si autem talia oportet celebrare ipsos, & circa negocium pulmentorum ipsos oportebit preparare: sed inconueniens. Eandem autem dubitationem habet & si potest mores meliores facere, hoc enim quid oportet addiscere ipsos, si non alios audientes recteque gaudere & posse iudicare, sicut Lacedæmonij. Illi enim non addiscentes tamen possunt iudicare recte, vt aiunt, bonas & non bonas melodiarum. Eadem autem ratio vtiq; & si ad bonam diurnationem & deductionem liberalem vtendum ipsa quod oportet addiscere ipsos, sed non alijs vtentibus frui, considerare autem licet extimationem quam habemus de dijs, non enim Iupiter ipse cantat & cytharizat poetis, sed etiam Banaufos vocamus tales, & agere non viri non inebriati aut ludentis, sed forte de ijs quidem posterius considerandum. Prima aut quæstio est vtrum non ponendum in disciplinam musicam, Musicam, aut ponendum, & quid potest dubitatorum trium, vtrum disciplinam, aut ludum, aut deductionem. rationabiliter autem in omnia ordinatur & videtur participare, ludus enim gratia requie est. Requiem autem necessarium delectabilem esse, eius enim quæ per labores tristitiæ medicina quædam est. Et deductionem confesse oportet non solum habere quod bonum, sed & delectationem, felicitari enim ex amobus ijs est, Musicam autem omnes esse dicimus delectabilissimorum, & nudam existentem, & cum melodia. ait enim & Museus esse hominibus delectabilissimum cantare, propter quod in conuentus & deductiones rationabiliter assumunt ipsam, tanquam potentem legitificare, quare & hinc existimabit vtiq; aliquis oportere ipsam erudiri iuniores. Quæcunque; enim innocua delectabilium non solum congruunt ad finem, sed ad requiem. Quoniam autem in fine quidem accidit hominibus raro fieri, sepe autem requiescunt, & vtuntur ludis, non quantum ad plus, sed & propter delectationem, vtile vtiq; erit requiescere in delectationibus quæ ab ipsa. Accidit autem hominibus facere ludos, finem. habet enim forte delectationem quandam & finis, sed non quantacumque; Quærentes autem, hanc, accipiunt vt hanc illam propterea quod finis actionis habet similitudinem quandam, finis enim nullius gratia futurorum est eligibilis, & tales delectationum nullius gratia futurorum sunt, sed factorum, laborum & tristitiæ, propter quam quidem igitur causam quærent felicitatem fieri per has delectationes, hanc merito vtiq; quis existimabit causam. De eo autem quod est Tho. sup Poli. x iij concitare

† in greco codice verus. 25. sunt qui hic defiderantur.

communieare Musica, non propter hanc solam, sed neq; propterea quod utilis est ad requies, vt videtur, nō solum, sed querendum ne forte hoc quidem accidat. Honorabilior est autem natura ipsius, quā secundum dictam oportunitatem, & oportet non solum cōmuni delectatione participare ab ipsa cuius habent sensum omnes. Habet enim Musica delectationem naturalem, propter quod omnibus etatibus & omnibus moribus vsus ipsius est amicus. Sed videre siqua & ad morē confert & ad animam, hoc autem vtique erit palam, si quales quidam moribus sumus per ipsam, at vero quod efficiamur quales quidam manifestum per multa quidem & altera, nō minime aut & per melodias Olympi. hęc enim confesse faciunt animas raptas. Raptus autem eius qui circa animam moris, passio est. Adhuc autem audientes mutationum sunt omnes compatientes & sine rhythmis & melodijs ipsis. Quoniam autem accidit musicam esse delectabilem, virtutem autem circa gaudere recte, & amare, & odire, palam quod oportet addiscere & assuescere nihil ita, vt iudicare recte. & gaudere decentibus moribus & bonis actionibus, sunt autem similitudines maxime penes veras naturas in rhythmis & melodijs irę, & māfuetudinis, adhuc autem fortitudinis & temperantię, & omnium contrariorum ijs, & aliorum moralium, palam autem ex operibus. transmutamus. n. aiām audientes talia, assuetudo autē in similibus ei quod est tristari & gaudere prope est eo quod ad veritatem eodem habeat modo, puta si quis gaudet, imaginem alicuius videns, non propter aliam causam, sed propter formam ipsam, necessarium huic illam visionem cuius videt imaginem secundum se esse delectabilem. Accidit autem sensibilem in alijs nullam quidem existere similitudinem ad mores. puta in tangibilibus & gustabilibus, sed in visibilibus debilitate. Figurę enim sunt tales, sed ad modicum, & omnes tali sensu communicant. Adhuc autem nō sunt hęc similitudines morum, sed signa magis, factę figurę, & colores morum, & hoc est à corpore in passionibus: non solum, sed quantum differt, & circa horum speculationem, oportet non quę Pausionis contemplari iuuenes, sed quę Polygnoti & siquis alius pictorum aut sculptorum est moralis. in melodijs autem ipsis sunt imitationes morum, & hoc est manifestum. mox enim armoniarum distat natura vt audientes aliter disponantur, sed non eodem modo se habeant ad vtranq; ipsarum, sed ad quāsdam quidem planctiue & contrarie magis, velut ad eam quę vocatur myxolydiste, ad has autem mollius mente, puta ad remissas, medio autem modo & constanter maxime ad alteram, quale videtur facere quę doriste sola armoniarum, raptos autem quę phrygiste, hoc enim bene dicunt qui circa ludum hunc philosophati sunt, accipiunt enim testimonia rationum ex ipsis operibus. Eodem modo habent & quę circa rhythmos, ij quidem habent enim morem stabiliorem, ij autem motiuum, & horum ij quidem honorabiliores habent motus, ij autem liberiores. ex ijs quidem igitur quod potest morem animę qualem quendam musica facere palam quia ducendum & erudiendum in ipsa iuuenes, est autem congruum ad naturam tantillum doctrinę musicę, iuuenes quidem enim propter etatem indelectabile nihil sufferunt volentes. Musica autem naturę delectabilem est: & que-

dam videtur cognatio armonijs & rhythmis esse, propter quod multi aiunt sapientum ij quidem armoniam esse aiām. ij aut habere. vtrū aut addiscere eosdem cantantes & manu operantes, aut non, sicut dubitatum est prius nūc, dicendum. Non immanifestum q̄ multam habet differentiam ad fieri quales quosdam siquis ipse communicet operibus. vnum enim aliquid impossibilium aut difficilem est eos qui non communicauerunt operibus iudices esse studiosos. Simul autem & oportet pueros habere quandam occupationem & archyte platagen quā dant pueris quatenus vtentes hęc nihil destruant eorum quę in domo, non enim potest quod iuuenes quiescere. hic quidem igitur est congruens paruis ludorum, disciplina autem platagę maioribus iuuenum. Quod quidem igitur erudiendum musicam ita vt communicetur omnibus manifestum ex talibus, decens autem & non decens etates, non difficile determinare, & soluere ad dicentes banaufam esse curam. Primo quidem enim quoniam gratia iudicij oportet participare operibus, propter hoc oportet iuuenes quidem existentes vti operibus, seniores autem factos, opera quidem dimittere, posse autem bona iudicare, & gaudere recte, propter eruditionem factam in iuuentute. De increpatione autem facta, qua quidem increpant tanquam faciente musica banaufos, non difficile soluere, considerantes vsque ad quantum operibus communicandum ijs qui politizant ad virtutem politicam, & qualibus melodijs & qualibus rhythmis communicandum. Adhuc autem in qualibus organis eruditionem faciendum: etenim verisimile hoc differre, in ijs enim solutio est increpationis, nihil enim prohibet modos quosdam musicę operari quod dictum est. Manifestum igitur quod oportet eruditionē ipsius neq; impedire ad posteriores actiones, neq; corpus facere Banaufum & inutile ad bellica & politica exercitia, ad vsus quidem iam, ad eruditiones autem posterius. Accidit autem vtique circa eruditionem, si neque qui tendunt ad agonem technicos elaborauerunt, neq; qui mirabilia & superflua operum, quę nunc venerunt ad agones, ex agonibus autem ad eruditionem, sed talia quousque vtique possint gaudere bonis melodijs & rhythmis, & non solū eo quod cōe musicę sicut & aliorum quędam animalium, adhuc autem & multitudo humilium & puerorum. Palam autem ex ijs & quibus organis vtendum, neque enim fistulas ad disciplinam adducendum, neque aliud aliquod organicum, puta cytharam & siquid tale alterum est, sed quęcumque facient ipsorum auditores bonos aut musici ludi, aut alterius. Adhuc autem non est ipsa fistula morale, sed magis irę excitatiuū. Quare ad talia tēpora ipsa vtendū, in quibus speculatio potest purificationē magis q̄ eruditionem. Apponamus aut quod accidit ipsi contrariū ad disciplinā, & prohibere vti ratione fistulationem, pp̄ quod bene reprobauerunt priores ipsius vsus à iuuenibus & liberis quibus primo vsu fuissent ipsa. Magis. n. vacantes facti pp̄ abundantias & magnanimiores ad virtutē. Adhuc & prius & post medica sapientes facti ex operibus, omnem sequebantur eruditionem nihil discernentes, sed super inquirentes, pp̄ter quod & fistulatiuā adduxerunt ad eruditiones: etenim in Lacedæmonia quidam chori ductor fistulauit choro & circa Athenas ita deuenit. Quare ferē plurimi liberorum participant ipsa,

ipsa, palam autem ex titulo quem statuit Thrasippus Elephantidi, cum chorum duxisset, posterius autem reprobata est per experientiam ipsam melius potentibus iudicare quod ad virtutem, & quod non ad virtutē tendit. Similiter autem & multa organorum antiquorum, puta pēctides & barbiti, & quę ad delectationē faciunt audientibus vtētium. Septigona, & Trigona, & Sambuce, & omnia quę indigent manuali scientia. Rationabiliter autē habet & quod de fistulis ab antiquis in fabulis dictum est. aiunt enim Palladem, cum inuenisset fistulas abieciisse, non male enim habet dicere & propter an honestatem faciei hoc fecisse cōtristantē Deam, non solum sed magis verisimile, quia ad intellectū nihil est eruditio fistulationis. Palladi autem attribuiamus sciētiam & artem. Quoniam autem organorum & operationum reprobamus technicū ludum. Technicum autem dicimus eum qui ad agones. In hoc enim agens non gratia virtutis sui met operatur, sed gratia delectationis audiētium, & huius onerosę, propter quod non liberorum iudicamus esse operationem, sed seruiliorem & Banaufos vtiq; accidit fieri. Mala enim intentio ad quam faciunt finis, speculator enim onerosus existens transmutare consuevit Musicam. Quare & artifices q̄ ad ipsum cogitant, facit & ipsos quales quosdā, & corpora, propter motus.

LECTIO III.

Considerandum adhuc circa armonias, & rhythmos, & ad eruditionem, vtrum armonijs omnibus vtendum & omnibus rhythmis, aut diuidendum. Deinde ijs qui ad eruditionem laborant, vtrū eandem determinationem ponemus, aut oportet tertiam aliquam aliam. Quoniam Musicam quidem videmus per melodiarum factionē & per rhythmos existentes. horū aut vnūquodq; nō oportet latere, quā potentia habeat ad disciplinā, & vtrū eligendū magis bene melodizatam Musicā aut bene rhythmitatā, putantes igitur multa bene dicere de ijs, quosdā modernorū musicorū & eorū qui ex philosophia quicūq; existunt eam quidem quę per singula disceptationem committunt expertes se habentes in disciplina quę circa musicam, temus querere volentibus ab illis, nunc autem legaliter diuidimus modos Typus solum dicentes de ipsis. Quoniam autem diuisionem acceptamus melodiarū vt diuidunt quidam eorum qui in philosophia, has quidem morales, has autem practicas, has quidem raptus factiuas ponentes, & armoniarum naturam ad singula horum conuenientem aliam ad aliam partem ponunt. Dicimus autem non vnus vtilitatis gratia oportere vti Musica, sed plurium gratia, etenim ludi gratia & purificationis. Quid autem dicimus purificationem nunc quidem simpliciter. Iterum in ijs quę de Poetica dicimus manifestus, tertio autem ad deductionem ad remissionemq; & ad distensionis requiem, manifestum quod vtendum quidem omnibus armonijs, non tamen eodem modo omnibus vtendum. Sed ad disciplinam quidam maxime moralibus ad auditum autem aliorum manu laborantium & practicas & raptiuas. Quę enim circa quāsdam animas accidit passio fortiter, hęc in omnibus existit, differt autem in eo quod minus & magis velut misericordia & timor. Adhuc autem raptus. etenim ab hoc motu decētes quidam sunt, ex facris autem melodijs videmus hos quando vsi fu-

rint melodijs deirascentibus animam, restitutos sicut medicina fortitos & purificatione, idem autem hoc necessarium pati & misericordes & timidos, & totaliter passiuos. Alios autem quantum talium adiacet vnicuique & omnibus fieri quandam purificationem & alleuari cum delectatione. Similiter autē & melodię purificationē exhibent innocuam regionem hominibus, propter quod talibus quidem armonijs & talibus melodijs ponendum theatralē Musicam tractantes agonizatores. Quoniam autem spectator duplex, hic quidem liber & eruditus, hic autem onerosus ex Banaufis & mercenarijs & alijs talibus compositus assignandum agones & speculationes, & talibus ad requiem, sunt autem sicut ipsorum animę distortę ab eo qui secundum naturam habitu, sic & armoniarum transgressiones sunt & melodiarum rigide & discerptę, facit autem delectationem singulis quod conueniens secundum naturam, propter quod dandum potestatem agonizantibus ad spectatorem talem tali aliquo genere musica vti. Ad ludum autem sicut dictum est moralibus melodiarum vtendum, & armonijs talibus, talis autem quę doristice, sicut diximus prius. Suscipere autē oportet & siquam aliam nobis approbauerint communicantes eo quod in philosophia & exercitio & disciplina quę circa Musicam. In politia autem Socrates non bene Phrygitem solam admittit cum ea quę doristice, & hęc reprobans organorum fistulam, habet enim eandem potentiam Phrygista armoniarum, quam quidem fistula inter organa. ambo enim iram prouocantia & passionis illatiua. manifestat autem poesis. omnis enim petulantia, & omnis talis motus, maxime autem organorum est in fistulis, armoniarum aut in melodijs; Phrygisticis accipiunt hoc quod decens, puta dithyrambus confesse videtur esse Phrygium, & huius exemplum multa dicunt qui circa sensum hunc, aliaq; & quia Philoxenus conatus in doristica facere dityhrambū fabulā non fuit potens, sed ab ipsa natura decidit in Phrygitam conuenientē armoniam. Iterum de Doristica autem omnes consentunt, tanquam stabilissima existente, & maxime habente morem virilem. Adhuc autem quoniam medium quidem superabundantium laudamus & dicimus persequi oportere. Doristica autem hanc habet naturam ad alias armonias, manifestum q̄ Dorias melodias oportet erudiri magis iuniores, sunt autem duę considerationes, quod possibile & quod decens, etenim quę possibilia oportet tractare magis, & quę decent singulos. Sunt autem & hęc determinata etatibus, velut abdicatis per tempus non facile cantare rigidas armonias, sed remissas natura inijs talibus, propter quod bene increpant & hoc aduersus Socrate quidam eorum qui circa musicā, q̄ remissas armonias reprobauerit ad disciplinam tanq̄ inebrietas petulantia, impetuofum enim ebrietas facit magis sed abdicatas, quare ad futuram etatem seniorum oportet tales armonias tangere & melodias tales. Adhuc autem siqua est talis armoniarum, aut decet puerorum etatem, propterea qđ potest ornatū habere simul & intellectu, vt quę lydistica videtur pati maxime armoniarū, palam, quia tres hos terminos faciendum ad disciplinam quod medium, quod possibile, & quod decens:

Economica & politica differunt non solum tantum quantum domus & ciuitas. hęc quidem enim subiecta sunt eis. Verū etiam quod politica quidem ex multis principibus est, œconomica vero monarchia. Aliquę quidem igitur artium diuiduntur: & non est eiusdem facere & vti eo q̄ factum est, vt lyra & fistula, Politicę autē est & polim ab initio construere, & existente vti bene, Vnde patet q̄ & œconomica sit construere domum, & vti ea, Ciuitas quidem igitur domorum multitudo est, & loci & prædiorum copia ad bene viuendum. Manifestum autē est: nā qñ non possunt hoc habere, dissoluitur societas. Adhuc autē gratia huius cōueniūt. Cuius vero gratia singulū est, & factū est, & substantia eius ē ipsum existēs. Ideo patet, q̄ prius œconomica ē politica, etenim opus domus, ciuitatis est. Vidēdū ergo de œconomica, & qd opus ipsius. Partes autē domus homo quidē & possessio est. Cum autē prius in minimis natura cuiuslibet reperiatur, & de domo quidem similiter habet. Vnde secundum Hesiodum, decet esse domum quidem primo & vxorem & bouem aratorē, aliud quidē nutrimenti primum, aliud quidē librorum: p̄pter q̄ decet ea quę sunt de coniunctione vxoris, bene ordinare, hoc autem est qualem eā decet esse præuidere. Possessiōis autē prima cura, ea quę secundū naturam, georgica positio, & scđa quęcunq; de terra, vt metallica & quęcunq; alia hmōi Georgica autē maxime, qm̄ iusta: non enim impie, nec sicut bellice. insuper etiā & eorū quę secundū naturā, nature. n. à matre nutrimentū oibus est. Ideo & hoibus à terra ad hoc & ad fortitudinē producti maxima, non enim sicut fabriles corpora inutilia faciūt vel debilia, verū potētia foras p̄gere & labore. Amplius & potētia, periclitare ad hostes. horum. n. solorum, res extra habitationē sunt. Eorum autē quę circa hoies, prima cura de vxore, cōcatio enim fœminę & masculi natura est maxima. Dīctum quidē est nobis in alijs q̄ multa talia natura cupit operari sicut & aīalium singulū. īpossibile autē fœminam sine masculino, aut masculū absq; fœmina efficere hoc, p̄ q̄ de necessitate ipsorū cōcatio consistit. In alijs quidē igitur aīalibus irrationabiliter hoc est. Et quādiu participāt natura, tādū & p̄creationis prolis tm̄ gratia, in domesticis autē: & prudētoribus directius magis, apparent. n. magis auxilia facta & amicitie & cooperationes inuicē. In hoīe vero maxime, q̄ non solū esse, verū etiā & bene esse cooperatores inuicē fœmina & masculus sunt. Et filiorū possessio nō p̄ ministeriū nature tm̄, verum & scđm vtilitatem. Ea enim quę potētes ad impotentes fecerint. iterum portant à potentibus in senio impotentes: in hoc autē & natura replet hac periodo semp esse. cum p̄ numerum nō possit sed p̄ speciem. Sic præordinatū est à deo vtriusq; natura masculi & fœminę ad cōionem. dīctum est. n. nō eandē oīa vtilē habere virtutē, verum aliqua ad contraria qdē ad idem tm̄ cooperātia. Aliud qdē enim fortius aliud vero debilius fecit, vt aliud magis custodiat præ timore. Aliud autē magis vlciscatur præ fortitudine, & aliud

quidē acquirat ea quę de foris. Aliud at vt saluet ea que intus. Et ad operationē aliud quidē potēs & firmū esse. foras autē pergere infirmū. Aliud etiā ad quietes quidē peius, Ad motus autē sanū. Et de filijs generationem qdē p̄p̄riam vtilitatem autē cōmunem: horum quidē enim nutrire horum autē castigare. Primo quidē igitur leges ad vxorem non iniustitiam facere: sic enim nec ipse iniustitiam patietur, hoc docet etiam lex communis. Sicut pythagorici dicunt tanquam famulam de ara ductam, nequaquā decet iniustitiam facere, iniustitia autem viri coitus qui foris fiunt. De homelia autem, nec sic, vt egeant, nec sic etiam vt absentibus nequeant abstinere. Sed ita morigerare vt sufficienter habeant presentē & absente. bene etiam habet & illud hesiodi. Virginem autē ducere, vt bonos mores doceat. Dissimilitudines. n. morum: nequaquā amabile. De ornatu autē, sicut nec mores decet elatos ad inuicē propinquare. Sic nec etiā corpora. Rerum autē primum quidē & necessarium quod optimū est & principalissimū, hoc autē est homo. Propter q̄ decet primo seruos parare sollicitos. Seruorū autē species duę. p̄positus. & laborator, cum autē videamus q̄ disciplinę quales aliquos faciāt iuuenes, necesse & preparādum nutrire q̄bus libera operū p̄hibēdum. Collocutionē autē ad seruos, nec iniuriari, nec laxare, & ijs quidē qui magis liberiores sunt, honorē dare. Opera rijs autē cibi multitudinē. Et qm̄ potus vini & liberos in iuriosos efficit, & multę gētes abstinent etiā liberorum vt carchedonij in exercitu manifestū q̄ hmōi aut nihil aut parū dādum. Tribus autē existētibus opere & pœna & cibo, non quidē punire nec opari sed cibū habere in iuriosum facit. Opera quidē habere & pœnas cibū aut nō, violētiā & debilitatē facit. Decet igitur operas dare & cibū sufficiētē. nā sine mercede īpossibile dominari. Seruo autē merces cibus. Sicut autem & alijs qñ non fit melioribus, melius, nec merita virtutis & malitię, efficiuntur peiores, sic & circa seruos. Propter q̄ debet fieri deliberatio & tribuere etiā & relaxare singula & cibum & indumentū, & ocium, & pœnas, verbo & opere imitantes medicorū virtutē in ratiōe pharmacię respicientem quia cibus non pharmacia p̄ consuetudinē. Genera autē sint ad operas optima quę nec meticulosa, nec nimis fortia. Vtraq; n. ledunt. Et enim nimis meticulosi, nō patiuntur, & iracūdi non bene subiciuntur. Oportet etiā & finē īponere oibus. Iustum. n. & vtilē libertatem ponere meritum. Volunt. n. laborare: qñ meritum est & tpe diffinitū. Decet etiā forenses procreationes liberorū & non habere multos eiusdem generis, sicut & in ciuitatibus. Et sacrificia & voluptates maxime propter seruos fieri & nō liberos. plures. n. habēt hi cuius gratia hmōi statuta sunt. Species autē œconomici quatuor quas debet habere circa res. Et enim quęrere possibile debet esse & custodire: sin autē, nulla vtilitas quęrere. Exaurire enim ithmō, hoc est, lagena quę dicitur rupta. Amplius etiam esse ornatū & cristicum p̄pter hoc enim illis egemus. Decet autē diuidi. horū singulum & plura fructifera esse, non fructiferis. Et opas sic diuidi vt ne pariter periclitetur oibus. Ad custodiā autē Persiani expedit vti: & laconicis. Et attica etiam dispensatio, vtilis. Videntes enim emunt. Et aulę etiam positio: nō est in paruioribus œconomicis. Persiana at erant oīa ordinare, & oīa videre ipsum. Et quod Dion dicebat de Dionysio, nemo enim curat similiter aliena & p̄pria

& propria, p̄ q̄ quęcunq; contingit, per se fieri oportet curam: & Persiani & lybij prouerbiū bene habet. Vnus quidē. n. interrogatus quid magis equū īpinguat, oculus domini, inquit. Libius autem interrogatus quale stercus optimū, vestigia domini ait. Videndum ergo, alia quidē ipsum, alia vero vxorem vt vtriusq; diuisa sunt opa œconomie, & hoc faciendū in paruis quidem œconomis raro. In curijs autē, pluries: non. n. possibile: nō bene ostendētem bene imitari: nec in alijs: nec in ep̄tropia. Impossibile. n. nō sollicitis dñis, sollicitos esse p̄positos. Quoniā autē hoc & bona ad virtutē, & vtilia ad œconomiam. surgere oportet prius dominos, seruis: & dormire posterior, & nunq̄ incustoditam domū esse: sicut & ciuitatem. quęcunq; decet facere: neq; de nocte neque de die omittere. Surgere quoq; de nocte: hoc. n. & ad sanitatem & œconomia, & philosophiā vtilē. In paruis quidem igitur rebus atticus modus ordinatiōis vidualium vtilis. In magnis autē diuisis & ijs quę ad annum & p̄ mensem consumendis. Similiter etiam & de vasis & ijs quę quotidie tractāt & ijs quę raro: hoc tradēdum p̄positis. Insuper & visitationē eorū p̄ aliquod tempus faciendū: vt non lateat q̄ saluum est, & q̄ deest. Domū etiam ad res respicientem construendum, & ad sanitatem & ad cōseruationem earum. Dico autē rebus quidem. s. vidualibus & indumento qualis expedit, & vidualium, qualis siccis, & qualis, humidis, & aliorum qualis animatis, & seruis, & liberis, & mulieribus, & viris, & extraneis, & ciuibus, & ad cōseruationē & ad sanitatem decet esse euilium hyeme, eupnun ætate, sit etiam hmōi versus boreā existēs, & non equaliter lata. Videtur etiam & in magnis œconomis vtilis esse ostiarius, qui sit inutilis alijs operibus ad salutem eorum quę immittuntur & emittuntur. Et ad bene vsum vaforum, laconicū, oportet enim vnūquodq; in loco suo poni, sic enim paratum existens: non quęretur.

CAPVT SECVNDVM.

Cum quis dispensare debet aliquid secundum ordinem locorum circa quę negociatur decet nō inexpertem habere, & natura ingeniosum esse, & electiōe laboriosum & iustum. Quicquid enim desit harum partium multū peccabit circa negotium quod exercet. Oeconomie autem sunt quatuor vt in typo diuidi, alias enim ad hęc incidentes. videbimus Regalis. Satrapica. Politica, & idiotica. harum autem maxima quidem & simplicissima regalis. Variabilissima autem & facilis politica. minima autem & variabilissima, idiotica. Cōmunicare quidem multa inuicem, necessarium est. Quodcūq; autē maxime p̄ se cuiuslibet accidit, hoc cōsiderandum nobis est. Primum quidem igitur regale videamus. Est autē qdē ipsa potens vniuersaliter. Species autē habens quatuor. Circa nummum, circa exitus, circa introitus, circa sumptus. Horum autem singulum quidem circa nummū dico quale & quādo carum aut vile faciendum. circa exitus autem & introitus, quando & quales per magnates recipiēti regi vtilitatem facere. Circa sumptus autem qualia decidendum & quando & vtrum nummum dandum in sumptus aut pro nummo merces. Secunda autem satrapica. Sunt autem huius species sex, introituum de terra. De ijs quę in terra p̄priorum factorū, à mercimonijs, à censuribus: à pascuis & ab alijs. Ipsorum autem horum, prima quidem & po-

tior, quę de terra. Ipsa autem est quam alij quidem ephorium, alij autē decimam appellāt. Secunda autē quę à proprijs fit, alibi aurum, alibi autē argentum, alibi autē Aes, alibi autē quęcūq; possunt fieri. Tertia autē est is qui à mercimonijs. Quarta est is qui fit à censibus qui sunt de terra. Quinta autē q̄ annuus vsufructus & decima vocatur. Sexta autē q̄ ab alijs. Tertia autem politica, huius autē portio quidem igitur introitus qui à proprijs in terra factis, deinde à mercimonijs, & qui ab alijs. Quarta autē & vltima idiotica, hęc autē est anomala quidem, eo q̄ decet non ad vnam intentionē disponere. Minima autē, eo q̄ introitus & sumptus breues fieri. Ipsius autē huius potior quidē introitus qui à terra fit. Secūdus autē qui ab alijs. Tertius autē qui à denario. Sine ijs autem quod oibus cōicat œconomis: & oportet ipsum cōsiderare nō extra opus maxime, aut huic sumptus nō magis introitu fieri. Qm̄ igitur diuisiones diximus, præter hoc iterum intelligēdum nobis satrapica, circa quam negociamur vtrum potens sit oīa habere, aut maxima horū, aut nō. Sed hoc omittendū. * Ea quidē igitur circa œconomias & partes ipsarū diximus. Quotquot autē quidā priorū fecerūt ad quęstum aut artificialiter aliquid ordinari quę arbitramur necessaria eorum collegimus. nec enim hanc historiam inutilem arbitramur esse. Est enim interdū q̄ ijs adaptabit quis quę ipse tractat. Cypsellus corinthius vouit Ioui. Si dominus ciuitatis factus fuerit bona corinthiorum oīa se oblaturum. factus autē præcepit eos describi, ijs autē describentibus decimā partē à singulis accepit. Residuo autē præcepit opari. Elapso autē anno idem hoc fecit. propter q̄ contingebat in. x. annis illum habere oīa quę obtulit. Corinthios autem alia acquirere. Lydamus naxius expellēs fugitiuos cum res eorum nemo voluisset nisi breui pretio emere eisdē fugitiuis vendidit, sacra etiā quotquot erant eorum in quibusdam apothecis semiplena opera posita vendebat exulibus & alijs volentibus ita q̄ scriberetur ementis nomen. Bisantij * loca venaliū in q̄bus quis quid vēdebat & maris capturā & salinarū venditiōē, & operatium mirabilia & diuinatorū, & venditiū pharmacias & aliorum per hunc modū quid facientiū. tertiā partē operantes reddere ordinarunt, & nummorū excābium assignarunt vni cāp̄fori. Nulli autē alij nec assignare alij nec emi ab alio. Sin autē priuatio & pena erat, hoc enim feceris indigentia rerum. Amplius existēte lege: nō esse ciuem, qui nō ex ciuibus esset, egētes rebus, diffinuerūt eū qui ab vno existens ciui, soluentē minas triginta, esse ciuē. * Hippas atheniensis excellentia superiorū ad vias publicas, & scalas & phragmata, & portas quę aperiebantur extra vendebat. Emebāt ergo hi quorum bona erant & congregabāt pecuniam sic multam. Nummum etiā qui Atheniensibus erat reprobum fecit. Imponēs autē pretiū præcipiebat ad se reportare. Conuenientibus autē ad cudendum alium characterē. dedit eundē nummū. Quicūq; etiam nauū principatū habere aut tribunum aut chorearū, aut ad aliud quidā tale ministerium debet consumere, pretium taxans moderatū, præcipiebat qui voluerit soluere hoc scribi in ijs qui ministeriū cōpleuerunt. Insuper sacerdoti palladis præcepit vt p̄ quolibet defuncto portaret modū ordeī, & modū frumētī & obolum vnū, & pro quolibet puero nato illud idem. * Sosipolis Atheniensis in ciuitate rebus egente atq; eisdē consuetis splendidū festum Dionysij facere in quo alia multa

multa etiam consumebatur ab initio anni præparantes sacrificia multa. claspõ autem tertio huius festi induxit eos Dionysio quidem vouere in futuro anno dare duplum. hoc autem congregâtes ad propinquas ciuitates vendere. Congregabit eis ergo res nõ modicas ad vsũ. Expectantes vasa ad eos multa venire existente modio tetradragmo præceperunt venditoribus vendere exadragmo. Et choa olei. existẽte dragmis quatuor & tribus denarijs & vino & alijs similiter. Antiquum igitur pretium recipiebat idiota. Superfluum aut ciuitas. & inde locupletes facti sunt. Heracleotæ mittentes naues. xl. ad tyrannos vasa priori non existẽtes soluendo, à mercatoribus simul emerunt totum frumentum & oleũ & vinũ & alia mercimonia: tpe aut statuto quo debebãt dare pretium, mercatoribus bene erat non imminuto sed iam simul mercimonia vendere. Illi autẽ dantes semel. amplius de cetero mercedem nõ præstabãt sed emptio nem. Considerantes virum grariũ deputauerunt super singulum nauium. Proficiscentibus aut ad præstinatũ locum emebãt ab his stipendiarij oĩa. Et argẽtum dari cõtingit quousq; ad ppria reuerũ sunt. Lacedæmonij famijs rogantibus pecuniã eis in reuersione dare, statuerunt vnã diem & se, & seruos, & aialia ieiunare. Quicquid aut cõsumebat vnusquisq; ad hoc dare famijs. *Cyzicenis etiã ad inuicem aduersantibus obtinuit populus & diuitibus captis, debẽtes pecuniam stipendiarijs, statuerunt nõ interficere captos, sed pecuniã dãtes expellere. Chij autẽ existente lege eis describi debita in publico egentes pecunia statuere debitores qdẽ dare ciuitati debita. Ciuitatem vero de introitibus vsuras creditoribus solui quousq; & capitale soluere possit. Mausolus carie tyrannus mittente rege ad eum pro tributo congregans diuites terrẽ dicebat qd rex petit tributũ, ipse vero non esse soluẽdo, præparati aut sibi viri ei promittebãt quãtum obtulit quilibet. his autẽ hoc agẽtib; diuites alia verentes, alia vero timentes multo plura istorũ promiserunt & detulere. Iterum egens pecunia congregãt Mylassenses dixit. qd metropolis existẽs ciuitas sua, sine muris est. Rex autem super eum militat, præcepit ergo Mylassensibus deferre vnumquẽq; multã pecuniam dicens eis & ea quæ nec oblata sunt & cætera saluare, oblati autem multis, pecuniam quidem habebat, murum autẽ ait deũ iubere non in præfenti edificare. Caudales maufoli rector, quando visitabat prouinciã, offerebat quidam ei ouem aut porcam, aut vitulum, describendo dantẽ & tẽpus, ducentes ad domum præcipiebat nutrire quousq; reuertatur. quando vero videbatur ei tẽpus sufficiens, omne ipsũ quidẽ datũ & vsufructũ cõputãdo petebat. Arborũ aut essentia aut cadentia ad vias publicas vdebat vsufructus. Stipendiariorũ etiã si q; moriebatur vendebat dragma corporis & ex hoc denarium recipiebat nec non cõmestibili nõ abscondebant qm mortuus erat aliquis stipendiarioꝝ. Vidẽs etiã lycios diligentes cõmam portare, ait literas venire à rege, capillos mittere, hoc autem iniũcto sibi per Mausolum vt tonderet eos. Inquid igitur si voluerint certum quid sibi dare transmittere de gratia capillos. Qui libẽter dederunt qd petebat & collegit pecuniam multã à populo multo. Aristoteles Rhodius princeps phocæ egens pecunia & vidẽs duas partes phocorũ existẽtes locutus est alteri parti secreto dicens sibi alteram partem velle dare pecuniam, vt eis regimen daret. Ipse

autem magis vult ab eis recipere q̄ illis regimẽ ciuitatis dare, audientes vero hoc statim pecuniam præfentes detulerunt quantam præcepit. At ille alijs iterũ ostendit quæ receperat ab altera parte. Illi autẽ se dixerunt nõ minus dare. Recipiens autem ab vtriusq; pacificauit eos ad inuicem. Videns autẽ ciues habentes causas magnas & multas tpe longo & iniustitias pp bellũ qd inciderat iudicium statuens prædixit. Qui cãm non litigauerit eo tpe quo proponit, nullatenus esse de prioribus criminibus iudicium. Tunc aut multis offerentibus pecuniam pp breuitatem tps & obtinendam iustitiam multã à singulis congregabat pecuniam. Clazomenij frumẽto egentes & pecunia, statuerunt vt si qui priuatorũ habet oleum mutuarent ciuitati sub vsuris, sit autem multus fructus iste in ciuitate eorum. Quibus mutuantibus cõducentes vasa miserũt ad mercatum. Vnde eis venit frumentum habito pacto olei. Insuper debentes stipendiarijs dare pro stipendijs. xx. talenta vsuram dederunt præfectis quatuor talenta vnus anni. Cum autem de capitali nil deesset, semper quoque frustra consumebatur cudere monetam de ferro loco argenti. xx. talentorum demum dantes diuitibus ciuitatis cuilibet ordinatim argentum ab illis recipiebant equale, idiotę igitur habebant ad quotidianos vsus expendere & ciuitas à debito liberata est. *Selybriani pecunia indigẽtes & lege existẽte eis non esse frumenti exitum, facta quidem fame, illis vero frumento veteri existente, statuerunt idiotas dare ciuitati frumentum statuto pretio retento pro vita cuiuslibet anni. Deinde exitũ cõcesserũt volẽtib; pretium statuẽtes qd videbatur bene habere eis. *Ephesij egentes pecunia legem posuerunt, mulieres aurum nõ portare, quantum vero nunc habent mutuare ciuitati. G Columnarum etiã quæ erant in templo statuerunt denariũ soluere & describi nomen dantis ac si obtulisset. Dionysius Syracusanus volendo pecuniã colligere congregationem populi faciens dixit vidisse Demetram & præcipere mulierum ornatum ad templum portare. Ipse quidem ornatum mulierum quæ apud eum erant obtulit, & hoc facere alijs hortabatur, ne aliqua iniuria à Dea fieret. eũ aut qui hoc nõ fecerit, reũ esse sacrilegij. Offerentibus autem oĩbus quæ habebant & pp Deam & illum maclãs Deæ, abstulit ornatũ quasi mutuatum à Dea. Elapso autem tpe & mulieribus iterum inuentibus, præcepit quæcũq; voluerit aurum portare statũ qd ad tẽplũ deferre. Volens etiã naues facere sciens qd indigebat pecunia, populum cõgregauit & dixit quandam ciuitatem sibi tradi ad qd eget pecunia & rogabat ciues portare sibi duos stateres singulos. At illi detulerũt, post triduum vero laudãs eos, quia hoc non potuit obtinere dedit cuilibet qd detulerat: hoc autem faciẽs placauit sibi ciues. Deinde iterum arbitrans accipere ciuitatẽ, detulerunt, at ille recipiens habebat ad nauigium. Egens etiam pecunia cudit monetam de stagno & congregauit populum, nimis pecuniam laudans, at illi confirmarunt volens quilibet habere tanq̄ argentum & non stagnum. Iterum egens pecunia rogabat ciues dare ei. At illi dixerunt ei non habere. extrahens ergo vasa quæ apud eum erant vendebat quasi pro indigentia hoc faciẽs. Ementibus vero Syracusanis describebatur qd vnusquisq; emat. Cum pretium persoluissent. præcepit vas qd emerat reportare. Ciuib; etiã propter censum non nutriẽtib; animalia, dixit qd sufficientia erãt sibi

&

& propter habentes sine reddito esse. Multis autem cito acquirentibus aialia multa quasi de cetero persoluerint extimare præcipientes imposuit censum. Ciues igitur dedignant super deceptione, occidẽtes vendebant, at ille ad hoc statuit quanta opus esset cedi in die. Illi autẽ iterum dijs maclari faciebant. At ille prohibuit foeminas non maclare. Iterum etiam egens pecunia præcepit describi bona pupillorum & qui illa haberent, quo pacto abutebatur bonis pupillorum, quousq; perueniret quilibet ad ætatem. Rhegium etiã capiens, cõgregans populum dixit, qd iuste quidẽ per eum capti sunt. Nunc quidem ea quæ ad exercitum consumpsi habens & pro quolibet tres minas, dimittere eos. Rhegini vero quæcũq; erãt absconsa ab eis manifesta faciebãt, & pauperes à diuitibus & extraneis mutuo recipiẽtes, fecerũt pecuniam quam præcepit, quã ab eis recipiens corpora nihilominus redimi præcepit. Bona aut eorum oĩa recepit. Recipiens etiam mutuo à ciuib; pecuniam, vt redderet cũ peterent ab eo, præcepit apportare, quantum habet aliquis de argẽto. Sin autem, statuit mortem esse pœnam. Argento autẽ à portato cudir alium characterem dando dragram valentẽ duas & qd debebatur habebat penes se. in Tyrreniã etiã transfretãdo centum nauibus, accepit de templo leucotheæ aurũ & argentũ multũ & alia ornãmẽta non modica. Sciens vero quod & nauis multa habent, bandiri fecit medietatem eorũ quæ quilibet habet apportari ad se, aliam vero medietatem habere accipientem. Ei aut qui nõ apportauerint mortem statuit pœnam. Credentes aut nauẽ apportantes, reliquam medietatem habere, secure apportarũt, at ille cum illa recepit, præcepit, iterum aliam medietatẽ apportare. Mnedei ea quæ à portibus & alijs redditibus eis acquirebãtur vtebãtur ad regimen ciuitatis. De redditibus autem qui à terra & domibus nil operabantur ad regimen ciuitatis. sed describebant habentes. Cum vero egebant pecunia dabant debitores, lucrabantur ergo tempore transacto sine vsuris vtentes pecunia. Pugnantes autem ad Olynthios, & egẽtes pecunia existẽtib; eis seruis, statuerunt vt relictis cuilibet mare & foeminã mutuo darẽt ciuitati. *Timotheus atheniensis pugnans aduersus olynthios & egens argento cudẽdo æs dabat stipendiarijs. Indignantibus stipendiarijs inquit eis. Vendentes & ementes oēs similiter vendere & emere. Mercatoribus autẽ prædixit quicũq; accepit es hoc emat ea quæ in loco venduntur, & spolia etiã quæ ducuntur. Et si qd es eis permansit apportare mihi recipiẽtes argentum. Circa Corcyram etiam pugnans & non esset soluendo stipendiarijs petentibus stipendia & inobedientibus ei & ad inimicos debẽtib; ire, populum congregando ait non posse propter hyemẽ venire sibi argentum. Cum tanta esset apud eum abundantia pecunię quæ donationem frumenti trium mensium quam dederat eis, gratis habeãt: at illi suspicãtes Timotheum id eis nõ dedisse nisi pecuniã expectari ergã eũ pacifice agebant donec ille obtinuit qd volebat. Samũ etiã obfidens fructus & quæ super erant vendidit ipsis famijs, ita qd obtinuit pœniam ad mercedem stipendiariorũ. *Didalus Persianus habens stipendiarios quotidianas expensas de spolijs eis dabat, pecuniam vero non habẽs dare, petebãt in stipendia sic ingeniose processit cõgregando populum dicens. Ne credatis me pecunia indigere imo in loco quodam habeo multã, dicẽs vbi erat.

A Cum autem iuxta locum esset præfens ad locum, accepit de ijs quæ erant in templis quæcũq; ibi erant vasa argentea. deinde præparando mulos quasi deferentes argentum demonstrari ipsã faciẽs procedebat. Videntes autem stipendiarij & putantes argentũ esse omnia quæ portabantur, gauisi sunt qd habebant mercedem. At ille dixit oportet ad amicum venientes solutionem recipere. Erat autem vsq; illuc via multorũ dierũ & hyemalis hoc autem tẽpore abutebatur exercitu necessaria soluendo. Chabrias Atheniensis egyptiorum Regi Tao militanti & egenti pecunia consulebat clericorum & clericarum multitudinẽ dicere sacerdotibus oportere subtrahere propter expensas. Audientes autem sacerdotes & sacerdotum apud eos singuli esse volentes quilibet per se pecuniam sibi dabat. cum autem ab omnibus recepisset, præcepit eis de expensis, qd prius in tẽplo faciebant, decimam partem facere, reliquũ sibi mutuo dare, donec prælium impleatur. A qualibet etiã domo præcepit vnuerfos portare statuens certũ quid, & à corpore similiter, à frumẽto etiam qd vendebatur dare pretium vendentem & ementẽ pro modio obolum. A nauibus etiam & ergasteris & aliam quandam operationẽ habentibus decimam partem operæ dare. Militare etiam ei debenti de terra siquis auri & argenti haberet non signati præcepit apportari, offerentibus autem pluribus, hoc quidẽ ille vtebatur. Creditores autem misit ad officiales vt de redditibus eis redderent. Iphicrates Atheniensis congregante militiam Cotys fecit eum habere pecuniã multã hoc modo, præcepit hominibus quibus dominabatur seminare sibi tres modios frumẽti, hoc vero peracto, congregauit multitudinem frumẽti quam mercatoribus vdeus obtinuit pecuniã. Cotys Thracius à perinthijs mutuo petebat pecuniã ad exercitum congregãdum. perinthij vero non dabant ei. Rogauit eos dare sibi viros ciues custodes quorũdã castrorum. at illi id cito fecerunt arbitantes dominos eẽ castrorum. Cotys autem missos in carcere detineri fecit præcipiẽdo dari sibi pecuniã quã ab eis mutuo petebat habere. Mentor Hermiã capiens & terram eius, officiales locorum dimisit qui ab Hermiã fuerãt deputati: cũ autem omnes essent assecurati quicquid erat eis absconditum secum habebant. Qui capiens omnes eos, abstulit ea quæ habebant. Mẽnon rhodius princeps læpaci egens pecunia scripsit diuitibus eorum multitudinem argenti sibi mutuo dari, dicens processu temporis eis reddere. Iterum egens pecunia rogauit eos apportare qd habebant de redditibus. At illi attulerunt arbitantes qd cito eis redderetur. Cum autem solutiones reddituum adessent, ait eis egere, illis vero post modum reddet cum vsuris. Stipendiariorũ etiã qui erant cum eo auferebat stipendia dierum in quibus in anno vacabãt. dicens ijs diebus nullã eis custodiã nec impensas facere & exẽptos esse dicebat. Dabat etiam stipendiarijs scdo calendarum solutionem, primo quidem mense præteribant tres dies. Veniẽti autem, quinq; hoc vero modo procedebat vsq; ad. xxx. Furabatur igitur ab anno mensem. Caridemus orites habens quãsdã terras æolidis militante contra eã Artabazo egebant pecunia. primo qd dem detulerunt sibi, post modum se non habere dixerunt. Caridemus vero terram quam putabat opulentã esse præcepit, qd sit pecuniã habent aut aliud quoddã vas preciosũ, in aliam terrã mittere comitarum eis dare in simul

in simul autem & ipse hoc facere manifestus erat. Obedientibus vero hominibus postquam extra terram fuerunt, inquisiuit quæ habebat & accepit quotquot indigebat. Illos autem iterum ad terram reduxit. Bandum etiam ponens in ciuitatibus quibus dominabatur neminem nulla arma habere in domo. Sin autem, dare argentum quod bandierat. Neglexit autem hoc & nullam faciebat. Hominibus vero arbitrariis bandum frustra sibi fieri, habebat singula quæ prius habuerat. At ille inquisitionem subito faciens in domibus, apud quas inuenit aliqua arma exigebat pecuniam. Philoxenus macedo Caria princeps egens pecunia magnum festum Dionysij celebrari uelle dicebat & prepositos descripsit de caria ditissimos, & precipiebat eis quæ decebat preparare. Videns autem multos egrefere, misit aliquos quos interrogabat quid uoluit dare & a ministerio liberari. At illi multo plus quam putabat consumere, dare dixerunt, ut non molestarentur ibi, & a proprijs domibus absint. Ille uero recipiens ab eis quod dederant, alios describebat, donec recepit & ab his quæ uolebat. Eufes syrus princeps egypti discedere debentibus ijs qui cum eo erant fentiens, uocauit eos ad regalia & omnes suspedit, suis autem precepit dicere quod in carcere sunt. Quilibet ergo consanguineorum tractabat pro suo, & pecunia emebant captiuos. At ille pecuniam recipiens assignauit cuilibet suum mortuum. Cleomenes Alexandrinus princeps egypti, fame inoluta in alijs quidem partibus ualde, in egypto autem moderate exitum frumenti clausit. Nomarchis autem dicentibus non posse tributa dare, nisi frumentum extraherent, exitum quidem fecit. Doanam autem multam frumento imposuit, ita quod contingebat ei doanam multam recipere Nomarchas etiam cessare ab excusatione. Transfretante etiam nomen cuius est Deus crocodylus raptus fuit quis seruatorum eius. uocans igitur sacerdotes dixit primus iniuriam passus uelisci crocodylos, & precepit eos uenari. Sacerdotes autem, ut Deus non condanaretur congregantes quantum poterant aurum dederunt ei, & sic cessauit. Alexandro etiam rege mandante sibi construere ciuitatem uersus pharum, & fundicum, quod prius erat in canopo transfretans ad canopum. sacerdotes & bona illic habentes ad hoc dixit uenire, ut transferant incolatum suum. Sacerdotes autem & habitatores deferentes pecuniam dederunt, ut permittat in terra eorum fundicum. At ille recipiens, tunc quidem recessit. Transfretans autem cum essent sibi parata ea quæ ad ædificationem erant necessaria, petebat ab eis pecuniam excedentem multitudi- ne. Hanc igitur differentiam esse ut fundicus ibidem esset & non illic. Cum autem dicerent dare non posse, transtulit eos. Mittens autem aliquos ad mercimonia, & sentiens quod bene emerant. Sibi autem debentes appetiata computare ad notos emptorum dicebat quod audierat mercimonia eos super pretium emisse, quam ipse preceperat, & statim stultitiam eorum deridebat cum ira simulata. At illi hoc audientes dixerunt, non decet credere eum dicentibus contra illos, donec ipsi ueniant & rationem ponant. Venientibus uero emptoribus recitabat eis ea quæ Cleomenes dixerat. Illi autem uolentes ostendere quæ Cleomenis, retulerunt pretia quibus emerant. *Ophelas Olynthius deputans curationem super pascuis atridite cum uenissent ad eum Nomarche huius loci dixerunt uelle plus multo ipsi dare, rogabantque eum ut curatore mutaret. interrogauit eos si poterunt dare quæ pmit-

tunt dixerunt quod sic, Curator quidem in suo officio dimisit. Tributa autem promissa exigi precepit quæ ipsi promiserunt. Ergo nec curator quæ statuit vituperare uidebatur, nec illos maiora tributa quam ipsi statuerunt, soluere. *Stabelius debens mercedem stipendiarijs, congregauit comestabiles & dixit eis. idiotis quidem se non egere, sed prepositis. Unde mercedem quam illis dare debebat comestabilis dare, premisit ergo cuilibet eorum remittere suos. Quod & fecere, processu autem temporis illis mercedem petentibus, nec fistulatore sine chorea, nec comestabiles sine idiotis ad nihilum dixit uiles esse. Precepit ergo & eos recedere. *Dionysius sacra discurrens, si uideret quidem mensam positam auream aut argenteam precipiebat bono omine se habere. Quotquot autem Agalmatum phialam haberet dicens, quod recipio, auferebat vestes etiam aureas & coronas, auferebat Agalmatum dicens se leuiores & meliores dare. post modum indumenta quidem alba, coronas autem albas circumponebat.

CAPVT TERTIVM.

B Onam mulierem ijs quæ intus sunt decet dominari omnibus, curantem singulorum, secundum scriptas leges non permittentem intus neminem nisi uir preceperit, timentem precipue ad corruptionem animæ uerba forensium mulierum & ea quæ contingunt intus, nisi sciat sola. & si quid sinistri fiat ab ingrediētibus uir habet causam, dominam existentem sumptuum & expensarum ad festiuitates quas uir permisit. Sumptibus & veste ornata, utentem minori, quam leges ciuitatis precipiunt. Scientem quod nec uestium ornatus affert pulchritudinem, nec auri multitudo, tanti est ad uirtutem mulieris, quanti moderantia in omni opere & desiderium honestæ & bene ordinatæ uitæ. Etenim iudiciosus omni animæ, huius mundi ornatus est. & multo firmior ad senectutem tribuens laudes iustas, sibi & filijs, huiusmodi quidem ipsa se morigeram inanimet. ornate dominari mulier. Difficile enim uiro scire quæ intus fiunt. in alijs uero omnibus, obediatur uiro, nec ciuiliu audiens nihil, nec etiam de nuptijs suorum uolens agere quicquam. Sed cum affuerit tempus filios filias ne foras dare, aut recipere, tunc quidem pareat uiro in omnibus & secum deliberet, & obediatur in eo quod ille precepit, arbitrans non sic uiro turpe esse eorum quæ intus sunt aliquid agere, sicut mulieri inquirere ea quæ sunt foris. Sed putare decet mulierem quæ uere ornata est, mores uiri, uitæ suæ, leges imponi sibi a demone cum nuptijs, & fortuna conuictos, quos quidem si patienter ferat & mansuete facile domum reget. Si autem non, difficilior. Propter quod decet non solum cum contingit uirum opulentum esse rebus & alia gloria & prudentia, simul intelligere & secundum uoluptatem seruire, ueruetiam & in aduersitatibus, & si defectum patietur rei, aut egritudinem, aut ignorantiam animæ manifestam, esse dicat semper optima. Obsequatur autem decencia præterquam agat aliquid turpe, aut indigna sibi ipsi, nec recordetur si quid uir propter passionem animæ delinquat ad eam, nec nihil conqueratur, quasi ille hoc peregerit. Sed ponere hæc omnia egritudinis & ignorantie & accidentium delictorum. Quanto enim quis in ijs obsequatur diligentius, tanto maiorem gratiam habebit qui curatus fuerit cum ab ægritudine liberabitur. Et si quid ei non obediatur precipienti

cienti eorum quæ non bene habent mulier. multo magis ille sentiet sanatus. Propter quod oportet huius timere. Alia uero seruire multo diligentius quam si empta ueniret ad domum nam maximi pretij empta est. Communicatio. n. uitæ, & prolis generationis, quibus nihil fit maius, neque diuinius. Adhuc insuper si quidem simul uixerit diuiti uiro, non fieret similiter manifesta. Et quidem neque modicum est in prosperitate uti bene, & non humiliter. Verutamen aduersitatem bene sufferre, multo magis merito honorata est. Nam in doloribus existere & tribulationibus & iniurijs, nil turpe committere, magnanimi est. Orare quid igitur decet in aduersitate uirum non peruenire, si autem quid sinistri contigerit. arbitrari hic maximam laudem honeste mulieris, cogitantem quod nec Alceste tantam gloriam quæsiuisset, nec Penelope tot laudes meruisset, si uixissent, in prosperitate existentibus uiris. Nunc uero Admeti & Vlixis aduersitates preparauerunt eis memoriam immortalem. Ratione. n. in malis fideles & iustæ uiris, honoratæ sunt a dijs merito. Prosperitatis quidem enim facile participantis inuenire, aduersitatis autem nolunt communicare non optime mulierum. Propter hæc omnia decet multo magis honorare & non uerecundari uirum suum etiam si non consequatur secundum Orpheum & diuinitatis animositas filium: mulierem quidem ergo in tali quodam typo legum & morum oportet se custodire. Uirum autem oportet uti uxore, cogitatem leges a similibus, quoniam promissa focia uitæ & filiorum, sicut ab extraneitate deprecatrix ens ad domum uiri, derelinquens filios genitorum uiri sui nomina habituros, quibus quidem diuinius quod faceret, aut circa quæ decet magis uirum sanæ mentis studere, quam ut ex optima & ex pretiosissima muliere filios generet? Senectutis pastores optimos & prudentissimos custodes patris & matris, & totius domus saluatores. Quoniam nutriti quidem recte a patre & matre, sancte & iuste eis utentibus, quasi merito boni fient, non merentes autem hoc periclitabuntur. Uita enim exempla filijs nisi preparauerint genitores, excusabilem ad inuicem & puram excusationem habebunt. Timor. n. ne contempni a filijs, eo quod non bene uiuunt ad mortem eis erunt. Quapropter oportet nihil omittere curantem ad uirtutem uxoris se ipsum ut iuxta posse ex optimis prole possit procreare. Etenim agricultor nihil omittit studendo ut ad optimam terram & maxime bene cultam semen consumere, expectans sic fructum optimum fieri. Et elegit pro ea ut non fecetur, pugnando cum hostibus, si sic contigerit, mori, & talis mors maxime honoratur. Ubi autem tanta cura fit pro corporis nutrimento, multo magis pro filijs, & matre, & nutrice, ad quam animæ semen consumitur omne studium est faciendum, hoc enim solo mortale omne semper factum, immortalis participat, & manet omnes petitiones & orationes dominij paternorum. Propter quod quidem qui hoc contempnit & Deos spernit: propter Deos igitur coram quibus sacra maestans & uxorem duxit, & sepius maximum ipsum dare uxori præter parentes, honorem. Maximus autem est honor honestæ mulieri, si respicit uirum suum castum esse in eam, & de nulla alia muliere curare. Sed præter omnes alias propriam & amicam & fidelem putet eam: tanto uero magis studebit esse talis circa eum uxor, si cognouerit fideliter & iuste uirum erga se fore, & ipsa iusta fi-

A delis erga uirum suum erit. Igitur non decet ignorare eum qui sanæ mentis est, nec parentibus quales sunt honores sui, nec quales uxori & filijs proprijs decentes ut retribuens singulis quæ sua sunt, iustus & sanctus fiat. Multo & enim magis grauius fert unusquisque suo honore priuatus, & nec si aliorum ualde multa det quis, propria auferendo, suscipiet libenter. Nihil ergo est proprius, nec maius uxori, pretiosa communicatione & fidei ad uirum: propter quæ non decet recte sapientem: nec ubique ponere corpus suum: nec immittere ad quacumque contigerit: proprium semen. Ut non de illegitimis & uilibus generibus: similes fiant ijs qui legitime procreati sunt: nam priuatus uxorem quidem decenti honore: filijs autem opprobrium adiungit: de ijs quidem ergo omnibus attendendum uiro. Ad propinquandum autem uxori suæ, ordinate & cum multo moderamine & pudore. **B** Verba etiam & communicationem tribuentem eius qui bene habet & honesti operis: multa mansuetudine & fidelitate utentem. Eorum autem quæ non sponte, & paruorum peccatorum, indulgentiam tribuentem. Si uero quid per ignorantiam delicti, fecerit, monentem: nec timorem incutientem, sine uerecundia & pudore, nec solutam uoluptatem. Huius quidem enim passio meretricis est ad amatum, Quod autem cum pudore & uerecundia amare & similiter timere liberæ mulieris est ad proprium uirum. Duplex est enim species timoris: alia quidem cum uerecundia & pudore facta, quo utuntur pudici filij ad patres, & ciues compositi ad præfides bonos, alia uero species cum inimicitia & odio sicut serui ad dominos, & ciues ad tyrannos iniuriosos & iniquos. Ex ijs ergo omnibus eligat meliora, & uxorem sibi concordem & fidelem & propriam facere decet, ut præsentem uiro, & non, utatur semper nihilominus acti quam parentes sibi absint, ut communibus curet rebus, & quod nullus uideatur ei, nec melior, nec pudicitior: nec magis proprius suo uiro. Ostendet quidem hoc uir in principio ad eum bonum respiciens semper & si incipiet talia ipse sibi maxime dominans optimus ei præses erit totius uitæ, & docebit uxorem ut optime utatur, sicut & Homerus ait decet habere uirum non enim neque amicitiam: nec timorem honorauit sine pudore Homerus. Sed ubique diligere cum pudore Homerus præcepit. Timere autem sicut Helena inquit, sic dicens, timere Priamum. amantissime focer tu es uerendus, atque timendus, nil aliud ait quam diligere ipsum cum pudore quidem & timore. Nam timendum terribilem esse dicit. Et iterum Vlyxes ad Nausicaam dicit hoc. O mulier stupeo & timeo te. Putat enim Homerus sic ad inuicem habere uirum & uxorem, arbitrando quod si ambo sint sic inuicem, bonum erit. Nullum enim sic amare, nec mirari unquam se peiorem: nec timere cum pudore, sed huius passionem contingere optimis ad inuicem, & ijs qui natura uiles sunt, & minoribus scientia ad maiores eis, hunc habitum fecit Vlyxes & Penelope ad ipsum & nihil delinques in absentia, sicut Agamemnon pro Criseide uxore sua in ecclesia dicens, mulierem captiuam & non bonam sed barbaram in nullo deesse a Clitemnestra eorum quæ ad uirtutem spectant. Non bene igitur liberos habens ex ea, nec iuste, puella muliere usus est. Qualiter enim iuste si antequam scieret illam qualis fieret circa se, nuper uolenter duxit. Vlyxes autem deprecate ipsum Athlantis filia

filia cohabitare secum, & promittente immortalem facere & beatum omni tempore, nec ut immortalis fieret prodere ausus est vxoris sue amicitiam, affectu, & fidem maximam sibi poenam arbitrans fieri, si malus existens immortalitate promeretur. Nec etiam cum Circe coire voluisset nisi pro amicorum salute. Sed respondit ei, quod nihil dulcius sua patria videre posset. et quidem saxosa existente, & orauit magis mortalem vxorem & filium videndo mori, sic firmiter obseruabat studium suum in vxore, propter quod conuerso & vxor sibi similiter faciebat. Manifestus est etiam & poeta in Vlyxis oratione ad Naufractam honorare magis viri & mulieris cum pudicitia concitationem. Orat enim sibi deos dare virum & domum & concordiam bonam ad virum, & non talem qualem, sed optimam: nihil enim hoc magis bonis inquit esse in hominibus, quam quando concordantes voluntatibus sint. Iterum manifestus poeta est, quod non de malis obsequiis inuicem concordiam laudat, sed eam quae cum prudentia & intellectu iuste coniuncta est. Quod enim dicit voluntatibus & concordia id significat. Et iterum dicit, quod amicitia, si talis fiat, magni dolores sunt inimicis & gaudia amicis. Maxime autem audiebant eum vera dicentem. Concordantibus enim vxore & viro circa optima necesse & amicos vtriusque letari. Deinde forte existentes terribiles esse inimicis, suis autem viles. Ijs autem discordantibus, oportet & amicos discordes esse. Deinde

autem debiles esse. Maxime autem sentire huiusmodi eos. In ijs autem manifeste praecipit turpia quidem & impudica dissuadere ad inuicem. Ea autem quae iuxta posse iusta & pudica cum sollicitudine obsequi sibi ad inuicem, inanimantes se primo quidem curam habere parentum, vir quidem vxoris, nihil minus quam suorum, vxor autem viri. Deinde filiorum & amicorum, & rerum, & totius domus, sicut ceteris rei curam suscipiant. Colluctantes ad inuicem ut plurimum bonorum vterique fiat ad commune bonum, causa videlicet quod meritum & melior & potior. Dimittent quidem superbiam, regentes autem recte & habentes mansuetos & domesticos mores. ut quando ad se necitatem peruenerint liberati a beneficijs & cura multa & voluntatum & desideriorum videlicet quae interdum in iuuetute fiunt, habeant inuicem: & filijs respondere, ut eorum plurimum bonorum quae domi sunt rectores facti sint, & statim sciant aut propter fortunam malum, aut propter virtutem bonum. In quibus qui vicerit, maximum quidem meritum a dijs promeretur ut ait Pindarus. Dulce enim si cor & spes mortaliu varia voluntatem gubernat, secundo autem a filijs in senecta patri feliciter, propter quae oportet specialiter & communiter iuste cogitantes ad omnes Deos & homines viuere, & multum ad suam vxorem & filios & parentes.

Oeconomiae Aristotelis. Fins.

Aduertat studiosus Lector tertium hoc caput in graecis exemplaribus nunc non haberi: graeco tamen traductum fuisse & Aristotelis videri, quod Homerum & Pindarum adducat: reliqua duo capita quicquid apud graecos reperitur equant: sed ubi alteri scos * inueniet, ibi deesse quaedam intelliget, quae in graeco extant Codice, quae tamen hic inferenda non censuimus, ne in aliena melle manum poneremus. Quam ob rem cum plurimum varient tam graeca quam Latina exemplaria, vtraque diligens lector perpendat, & an vsquam oeconomica supersit integra conquirat.

DIVI THOMAE
AQUINATIS

LIBRI QUATUOR

De regimine Principum ad Cypri regem,
Opusculum vigesimum,

Index eorum quae in singulis capitibus primi libri continentur.

Quod necesse est homini ut ab aliquo gubernetur, cum oporteat ipsum in multitudine viuere: vbi distinguitur multiplex dominium siue regimen. **Cap. 1.**
Quod multitudo melius regitur per vnum quam per plures, multis rationibus probatur: & hic est Rex vel Imperator. **Cap. 2.**
Quod sicut dominium vnius optimum est quando est iustum: ita oppositum eius est pessimum: & multis probatur rationibus & argumentis. **Cap. 3.**
Quod variatum est istud dominium apud Romanos: & quod interdum apud eos magis est aucta respu. ex dominio plurium. **Cap. 4.**
Quod in dominio plurium magis sepe contingit dominium tyrannicum quam ex dominio vnius: & ideo regimen vnius melius est. **Cap. 5.**
Conclusio quod regimen vnius simpliciter sit optimum: ostendit qualiter multitudo se debeat habere circa ipsum: quia auferenda est ei occasio ne tyrannizet: & quod etiam in hoc est tolerandus propter maius malum vitandum. **Cap. 6.**
Querit quid praecipue mouere debet regem ad bene regendum: vtrum honor vel gloria: & ponit opiniones circa hoc: & quid sit tenendum. **Cap. 7.**
Qualis est verus filius regis qui mouere ipsum debet ad bene regendum. **Cap. 8.**
Quod premium regum & principum tenet supremum gradum in beatitudine celesti: & multis rationibus hoc ostenditur & exemplis. **Cap. 9.**
Quod rex siue princeps studere debet ad bonum regimen propter bonum sui ipsius & vtile quod inde sequitur. Cuius contrarium sequitur regimen tyrannicum. **Cap. 10.**
Quod bona etiam mundalia ut sunt diuitiae: potestas: honor: & fama: magis proueniunt regibus quam tyrannis: & de malis quae incurrunt tyranni etiam in hac vita. **Cap. 11.**
Procedit ad ostendendum regis officium: vbi secundum viam naturae ostendit regem esse in regno sicut anima in corpore: & sicut deus in mundo. **Cap. 12.**
Assumit ex hac similitudine modum regiminis: ut sicut Deus vnaquamque rem distinguit quodam ordine & propria operatione & loco: ita rex subditos suos in regno, & eodem modo de anima. **Cap. 13.**
Quis modus gubernandi competat regi: quia secundum modum gubernationis diuinae. Qui quidem modus gubernandi a gubernatione nauis sumptus initium. Vbi & comparatio ponitur sacerdotalis dominij & regalis. **Cap. 14.**
Quod sicut ad vltimum finem consequendum requiritur ut rex subditos suos ad viuendum secundum virtutem disponat: ita ad fines medios. Et ponuntur hic quae sunt illa quae ordinant ad bene viuendum: & quae impediant: & quod remedium rex apponere debet circa impedimenta dicta. **Cap. 15.**

Cogitanti mihi quid offerre regis celsitudini dignum, meaque professioni congruum & officio: id occurrit potissime offerendum: ut Regi, librum de regno conscriberem, in quo & regni originem, & ea quae ad Regis officium pertinent secundum scripturae diuinae auctoritatem. Philosophorum dogma: & exempla laudatorum Principum, diligenter depromerem, iuxta ingenij propriam facultatem: principium, progressum, & consummationem operis, ex illius expectans auxilio, qui est Rex regum: & dominus dominantium: per quem reges regnant: Deus magnus, Dominus & rex magnus super omnes deos.

Quod necesse est homini ut ab aliquo gubernetur cum oporteat ipsum in multitudine viuere: vbi distinguitur multiplex dominium siue regimen.

CAPVT PRIMVM.

PRINCIPVM autem intentionis nostrae hinc sumere oportet. ut quid nomine Regis intelligendum sit exponatur. In omnibus autem quae ad finem aliquem ordinantur: in quibus contingit sic & aliter procedere: opus est aliquo dirigente, per quod directe debitum perueniatur ad finem.

Non enim nauis, quam secundum diuersorum ventorum impulsu in diuersa moueri contingit, ad destinatum finem perueniret: nisi per gubernatoris industriam dirigeretur ad portum. Hominis autem est aliquis finis: ad quem tota vita eius & actio ordinatur: cum sit agens per intellectum: cuius est manifeste propter finem operari. Contingit autem diuersimode homines ad finem intentum procedere. Quod ipsa diuersitas humanorum studiorum & actionum declarat. Indiget igitur homo aliquo dirigente ad finem. Est autem vnicuique hominum naturaliter insitum rationis lumen: quo in suis actibus dirigatur ad finem. Et si quidem homini conueniret singulariter viuere, sicut multis animalium: nullo alio dirigente indigeret ad finem: sed ipse sibi vnusquisque esset rex, sub Deo summo rege: in quantum per lumen rationis diuinitus datum sibi in suis actibus seipsum dirigeret. Naturale autem est homini, ut sit animal sociale & politicum, in multitudine viuens: magis etiam quam omnia alia animalia. Quod quidem naturalis necessitas declarat. Alijs enim animalibus natura preparauit cibum: tegumenta pilorum: defensionem: ut dentes: cornua: ungues: vel saltem velocitatem ad fugam. Homo autem institutus est, nullo horum sibi a natura preparato: sed loco omnium data est ei ratio, per quam sibi haec omnia, officio manuum posset preparare: ad quae omnia preparanda vnus homo non sufficit. Nam vnus homo per se sufficienter vitam transigere non posset. Est igitur homini naturale quod in societate multorum viuat. Amplius, alijs animalibus insita est naturalis industria ad omnia ea, quae sunt eis vtilia vel nocua: sicut ouis naturaliter extimat lupum inimicum. Quaedam etiam animalia ex naturali industria cognoscunt aliquas herbas medicinales: et alia ad eorum vitam necessaria. Homo autem horum quae sunt suae vitae necessaria, naturalem cognitionem habet solum in communi: quasi eo per rationem valente ex vniuersalibus principijs, ad cognitionem singulorum quae necessaria sunt humanae vitae peruenire. Non est autem possibile quod vnus homo ad omnia huiusmodi per suam rationem pertingat. Est igitur necessarium homini quod in multitudine viuat, ut vnus ab alio adiuuetur: & diuersi diuersis inueniendis per rationem occupentur: puta vnus in medicina: alius in hoc: alius in alio. Hoc etiam euidentissime declaratur per hoc, quod est proprium hominis, locutio: Tho, sup Poli. A ne

ne uti, per quam vnus homo alijs suum conceptum totaliter potest exprimere. Alia quidem animalia expriment mutuo passionibus suas in cōmuni: vt canis in latratu iram: & alia animalia passionibus suas diuersis modis. Magis igitur homo est cōmunicatiuus alteri, q̄ quodcūq; aliud animal quod gregale videtur: vt grus: formica: & apis. Hoc ergo considerans Salomon in ecclesiaste ait. Melius est esse duos, q̄ vnum. Habent enim emolumentum mutue societatis. Si ergo naturale est homini, q̄ in societate multorum viuatur, necesse est in hominibus esse per quod multitudo regatur. Multis enim existentibus hominibus, & vnoquoq; id quod est sibi congruum prouidente, multitudo in diuersa dispergeretur, nisi etiam esset aliquis de eo quod ad bonum multitudinis pertinet, curam habēs: sicut & corpus hominis & cuiuslibet animalis deflueret: nisi esset aliqua vis regitiua cōmunis in corpore quæ ad bonum cōmune omnium mēbrorum intenderet. Quod cōsiderans Salomon dicit: Vbi non est gubernator, disipabitur populus. Hoc autem rationabiliter accidit. Non enim idem est, quod proprium, & quod cōmune. Secundum propria quidem, differunt: secundum autē cōmune, vniunt diuersorum autē diuersa sunt causa. Oportet igitur præter id quod mouet ad proprium bonū, vniuersumque esse aliquid quod mouet ad bonū cōmune multorum. Propter quod & in oibus quæ in vnū ordinantur, aliquid inueniunt alterius regitiuum. In vniuersitate, n. corporum, per primum corpus, s. cæleste, alia corpora ordinata diuine prouidentie regunt: oīaq; corpora per creaturam rationalem. In vno etiam homine aīa regit corpus: atq; inter aīa partes irascibilis & concubiscibilis ratione reguntur. Itemq; inter mēbra corporis: vnū est principale quod oīa mouet, aut cor aut caput. Oportet igitur esse in omni multitudine aliquid regitiuum. Contingit autē in quibusdā quæ ordinantur ad finem, & recte & nō recte procedere. Quare & in regimine multitudinis & rectū & non rectū inueniunt. Recte autē dirigitur vnūquodq; q̄ ad finem cōuenientē, deducit: nō recte autem, q̄ ad finem non cōuenientē. Alius autē est finis cōueniens multitudini liberorum & seruorū. Nam liber est qui sui causa est: seruus autē est qui id quod est, alterius est. Si igitur liberorū multitudo a regente ad bonū cōmune multitudinis ordinat, erit regimen rectū & iustum: quale cōuenit liberis. Si vero non ad bonū cōmune multitudinis, sed ad bonum priuatum regētis regimen ordinat, erit regimen iniustum atq; peruersum. Vnde & dominus talibus rectoribus cōmunit per Ezechielē dicit. Vt pastoribus, q̄ pascebant semet ipsos, quasi sua propria cōmoda querētes. Nōne greges a pastoribus pascuntur? Bonum siquidem gregis, pastores querere debent: & rectores quilibet bonum multitudinis sibi subiecta. Si igitur regimen iniustum per vnum tm fiat, qui sua cōmoda ex regimine querat: nō autem bonū multitudinis sibi subiecta, talis rector, tyrānus vocatur, noīe a fortitudine deriuato, quia, s. per potentia opprimat: non per iustitia regit. Vnde & apud antiquos potentes quicq; tyrāni vocabantur. Si vero iniustum regimen nō per vnū fiat sed per plures: si quidē per paucos, Oligarchia vocatur, i. principatus paueorum q̄. s. pauci propter diuitias opprimunt plebē, sola pluralitate a tyranno differentes. Si vero iniquū regimē exerceat per multos, Democratia nuncupatur, i. potentatus populi: q̄. s. populus plebeorum per potentiam multitudinis opprimunt diuites. Sic, n. & populus totus erit quasi vnus tyrannus. Similiter autē & iustum regimen distingui oportet. Si enim administratur per aliquam multitudinem, cōmuni noīe Politia vocatur, utpote cum multitudo bellatorum in ciuitate, vel prouincia dominaat. Si vero administrat per paucos, virtuosos autē: huiusmodi regimē Aristocratia vocatur, i. potentatus optimorum qui propterea optimates dicuntur. Si vero iustum regimen ad vnum tm pertineat, ille proprie Rex vocatur. Vnde dominus p̄ Ezech. dicit Seruus meus Dauid, Rex sup̄ oēs erit, et pastor vnus erit omniū

eorum. Ex quo manifeste ostenditur, q̄ de ratione regis est q̄ sit vnus qui præsit: & q̄ sit pastor, cōmune, multitudinis bonum, & nō suū cōmodum querens. Cum autē homini cōpetat in multitudine viuere: quia sibi non sufficit ad necessaria vitæ, si solitarius maneat: oportet q̄ tanto sit perfectior multitudinis societas, quanto magis per se sufficiens erit ad necessaria vitæ. Habetur siquidem aliqua vitæ sufficientia in vna familia domus vnus: quantum, s. ad naturales actus nutritionis, & prolis generandę, & aliorū huiusmodi: in vno autē dico quantum ad ea quæ ad vnum artificium pertinent. in ciuitate vero quæ est perfecta cōmunitas, quantum ad oīa necessaria vitæ: sed adhuc magis in prouincia vna. propter necessitatem cōpugnationis, & mutui auxiliij contra hostes. Vnde qui perfectā cōmunitatem regit, i. ciuitatem vel prouincia, antonomastice Rex vocatur. Qui autē domum regit, non Rex, sed Pater familias dicitur. Habet tm aliquam similitudinē regis, propter quā aliqui Reges, populorum patres vocant. Ex dictis igitur patet, q̄ Rex est, qui vnus multitudinē ciuitatis vel prouincie, & p̄pter bonū cōmune, regit. Vnde Salomon in ecclesiaste dicit. Vniuersę terrę Rex imperat seruiētī.

Quod multitudo melius regitur per vnum q̄ per plures, multis rationibus probatur: & hic est Rex vel Imperator. Cap. 2.

His autē præmissis requirere oportet quid prouincie vel ciuitati magis expedit: vtrū a pluribus regi vel vno. Hoc autē considerari potest ex ipso fine regiminis. Ad hoc, n. cuiuslibet regentis ferri debet intentio: vt eius quod regendū suscepit, salutem procuret. Gubernatoris, n. est nauē cōtra maris pericula seruandō illesam perducere ad portū salutis. Bonū autē & salus cōsociatē multitudinis est: vt eius vnitas cōseruet, quæ dicitur pax. Qua remota socialis vitę perit vtilitas: quoniam multitudo difficiens sibi ipsi fit onerosa. Hoc igitur est ad quod maxime rector multitudinis intendere debet: vt pacis vnitatē procuret. Nec recte consiliat, an pacē faciat in multitudine sibi subiecta: sicut nec medicus, an sanet infirmū sibi commissum. Nullus, n. cōsiliari debet de fine, quæ intendere debet: sed de his quæ sunt ad finē. Propterea ap̄s cōmēdata fidelis populi vnitatis: solliciti inquit sitis seruare vnitatē: spūs in vinculo pacis. Quāto igitur regimē efficacius fuerit ad vnitatē pacis seruandam, tanto erit vtilius. Hoc, n. vtilius dicimus, quod magis perducit ad finē. Manifestū est autē q̄ vnitatis magis efficere potest, quod est p̄ se vnū, q̄ plures. Sicut efficacissima causa est cōsuetudo, quod est per se calidū. Vtilius igitur est regimē vnus q̄ plures. Amplius, manifestū est q̄ plures multitudinē nullo modo cōseruat, si oīno dissentirent. Requirit, n. in pluribus quædā vnio, ad hoc q̄ quoquo modo regere possint: quia nec multi nauē in vnā partē traherēt: nisi aliquo mō cōiuncti. Vniri autē dicuntur plura per appropriationē ad vnū. Melius igitur regit vnus, q̄ plures, ex eo q̄ appropinquat ad vnū. Adhuc, ea quæ sunt ad naturā optime se habent. In singulis, n. operatur natura quod optimum est. Omne autē naturale regimē ab vno ē. In mēbrorū, n. multitudine vnū est: quod oīa mouet, s. cor. & in partibus aīa vna vis principalis p̄sident. s. rō. Est et̄ ap̄ibus vnus rex: & i toto vniuerso vnus Deus, factor oīum & rector, & hoc rōnabilis. Oīs, n. multitudo deriuat ab vno. Quare si ea q̄ sunt fm artē, imitant ea q̄ sunt fm naturā: & tanto magis opus artis est melius quāto magis assequit similitudinē eius quæ est in natura: necesse ē q̄ in humana multitudine optimū sit q̄ vnū regat. Hoc etiā experimētis apparet. Nā prouincie vel ciuitates q̄ nō regunt ab vno, dissensionibus laborant, & absq; pace fluctuant. vt videat adimpleri quod dñs p̄ prophetā cōgrit, dicens. Pastores multi demoliti sunt vineā meā. Ecōtrario vero, prouincie et ciuitates q̄ sub vno rege regunt, pace gaudēt: iustitia florēt: et affluētia reij lētāt. Vn dñs, p̄ magno munere p̄ p̄p̄as p̄plo suo, p̄mittit, ponere sibi caput vnū, et q̄ p̄nceps vn⁹ erit i medio eorū.

Quod

Quod sicut dominium vnus optimum est quando est iustum: ita oppositum eius est pessimum: & multis probatur rationibus & argumentis. Cap. 3.

Sicut autē regimen regis est optimū: ita regimē tyranni est pessimum. Opponitur autē politici quidem democratia. Vtrūq; n. sicut ex dictis apparet, est regimen q̄ plures exerceat. Aristocratia, vero oligarchia. Vtrūq; n. exercetur per paucos. Regnum autē tyrānidū. Vtrūq; n. per vnū exerceat. Quod autē regnū sit optimum regimen: ostēsum est prius. Si igitur optimo opponit pessimum: necesse est q̄ tyrānis sit pessimum. Adhuc, virtus vni ta magis est efficacis ad effectū inducendū, q̄ dispersa vel diuisa. Multi, n. congregati simul trahūt, quod diuisum per partes singl̄, a singulis trahi non posset. Sicut igitur vtilius est virtutem operantē ad bonū esse magis vnā, vt sit virtuosior ad operandū bonū: ita magis est nocuū si virtus operas malū, sit vna q̄ diuisa. Virtus autē iniuste p̄sidentis operat ad malū multitudinis: dum cōe bonum multitudinis in sui ipsius bonū tm reorquet. Sicut igitur in regimine iusto quāto regēs est magis vnū, tāto est vtilius regimē: vt Regnū melius est q̄ Aristocratia. Aristocratia vero q̄ politia: ita ecōuerso erit & in iniusto regimine: vt videlicet, quāto regens est magis vnū, tanto magis sit nocuum. Magis igitur est nocua tyrānis q̄ oligarchia. Oligarchia autē q̄ democratia. Amplius, p̄ hoc regimē sit iniustum q̄ sp̄reto bono cōi multitudinis querit bonū priuatū regentis. Quāto igitur magis receditur a bono cōi: tanto est regimē magis iniustum. Plus autē receditur a bono cōi in oligarchia in qua querit bonū paucorū, q̄ in democratia, in qua querit bonū multorū. Et adhuc plus recedit a bono cōi in tyrānidē, in qua queritur bonū tm vnus. Omni, n. vniuersitati p̄p̄inquius est multū q̄ paucū: & paucum q̄ vnū solū. Regimē igitur tyrāni est iniustissimū. Similiter autē manifestū sit cōsiderantibus diuine prouidentie ordinē: quæ optime vniuersa disponit. Nā bonū puenit in rebus ex vna causa perfecta: quasi oibus adunatis quæ ad bonū iuuare possunt: malū autē sigillatim ex singularibus defectibus. Nō, n. est pulchritudo in corpore: nisi oīa mēbra fuerint decenter disposita. Turpitudine autē contingit, quodcūq; mēbrum indecenter se habeat. Et sic turpitudine ex pluribus causis diuersimode puenit: pulchritudo autē vno modo ex vna causa perfecta. Et sic est in oibus bonis & malis: tanq̄ hoc deo prouidēt, vt bonū ex vna causa sit fortius: malū autē ex pluribus causis, sit debilius. Expedit igitur vt regimen iustum sit vnus tm, ad hoc vt sit fortius. Quod si in iniustitiam declinat regimē: expedit magis, vt sit multorum, vt sit debilius: & se inuicē impediāt. Inter iniusta igitur regimina, tolerabilius est democratia: pessimum vero tyrānis. Idem etiā maxime apparet si qs cōsideret mala quæ ex tyrānis pueniūt: quia cū tyrānus contēpto cōi bono, querit priuatum: cōsequens est vt subditos diuersimode grauet: fm q̄ diuersis passionibus subiaceret ad bona aliqua affectada. Qui, n. passione cupiditatis detinetur, bona subditorū rapit. Vnde Salomō, Rex iustus erigit terrā: vir auarus destruet eā. Si vero iracūdię passio ni subiaceat, pro nihilo sanguinē fundit. Vnde p̄ Eze. 22. dicitur. Principes eius in medio eius quasi lupi rapientes p̄dam ad effundendū sanguinē. Hoc igitur regimē fugiendū esse sapiēs monet dicens. Longe esto ab hoīe potestate habētē occidēdi: quia nō, s. pro iustitia: sed p̄ potestatem occidit, pro libidine volūtatis. Sic igitur nulla erit securitas: sed oīa sunt incerta, cū a iure disceditur: nec firmari quicq; potest: quod politū est in alterius volūtate ne dicam libidine. Nec solū in corporalibus subditos grauat: sed etiā sp̄alia eorū bona impedit: quia qui plus p̄gressu appetunt q̄ p̄desse: omnē profectū subditorū sp̄ediunt: suspicantes omnē subditorū excellentiā suę iniquę dominationis p̄iudiciū esse. Tyrānis, n. magis boni q̄ mali suspecti sunt: semperq; his aliena virtus formidolosa est. Conatur igitur p̄dicti tyrāni ne ipsorū subditi virtuosos effecti,

magnanimitatis concipiant spiritū & eorum iniquā dominationem nō ferant: ne inter subditos amicitia fēdus sit metur, & pacis emolumento adinuicē gaudeant: vt sic dum vnus de altero nō confidit: cōtra eorum dominium aliquid moliri nō possint. Propter quod inter ipsos discordias seminant: exortas nutriunt: & ea quæ ad federationem hoīum p̄tinent, vt cōnubia: & cōiuiua, prohibēt: & cetera huiusmodi p̄ quæ inter hoīes solet familiaritas & fiducia ḡnari. Conatur etiā ne potētes, aut diuites fiant: quia de subditis fm suę malitię cōscientiā suspicantes, sicut ipsi potētia & diuitijs ad nocendū vtuntur: ita timent ne potētia subditorū & diuitijs eis nocuę reddantur. Vnde & Job. 15. de tyrāno dicit. Sonitus terroris semper in auribus eius: & cū pax sit, nullo, s. malū eis intētate: ille semper insidias suspicatur. Ex hoc autē contingit, vt dum p̄sidentes qui subditos ad virtutes inducere deberent: virtuti subditorū nequiter inuidēt: et eā pro posse impediūt: sub tyrānis pauci virtuosos inueniantur. Nā iuxta sententiam philosophi apud illos inueniuntur fortes viri: apud quos fortissimi quicq; honorantur. Et vt Tullius dicit. Tacent semp̄ & parū vigēt quæ apud quosq; improbantur. Naturale etiā est, vt hoīes sub timore nutriti in seruile degenerent aīum: & pusillanimes fiant ad oē virile opus & strenuum. Quod experimento patet in prouincijs quæ diu sub tyrānis fuerunt. Vnde Ap̄s ad Colossenses. 3. dicit. Patres nolite ad indignationē puocare filios vestros: ne pusillo animo fiant. Hęc igitur nocumēta tyrānidis Rex Salomon consideras dicit. Regnātibus impijs ruine hoīum: quia, s. per nequitia tyrannorū subiecti a virtutū perfectione deficiunt. Et iterū dicit. Cū impij sumpserint principatū gemet populus: quasi sub seruitute deductus. Et iterū. Cum surrexerint impij, abscondentur hoīes: vt tyrānorū crudelitate euadant. Nec est mirū: quia homo absq; ratione fm aīa suę libidinem p̄sides: nihil differt a bestia. Vnde Salomon. Leo rugiēs: & vrsus esuriens, Princeps impius super populū pauperē. Et ideo a tyrānis se abscondunt hoīes sicut a crudelibus bestijs. Idemq; videtur tyranno subijci: & bestię seuienti subterni.

Quod variatum est istud dominium apud Romanos: & q̄ interdum apud eos magis est aucta respu. ex dominio plurium. Cap. 4.

Quia igitur optimum & pessimum consistunt in monarchia, i. principatu vnus: multis quidem propter tyrannorū malitia, redditur regia dignitas odiosa. Quidam vero dum regimē regis desiderant, incidunt in sequitias tyrānorū: rectoresq; q̄ plures tyrānidē exercent sub p̄textu regie dignitatis. Horum quidē exemplum euidenter apparet in romana republica. Regibus, n. a populo romano expulsis, dū regium, vel potius tyrānicum fastū ferre nō possent: instituerūt sibi cōsules, et alios magistratus, per quos regi cesserunt & dirigitur regnum in Aristocratia cōmutare volētes. Et sicut refert Salustius: incredibile est memoratu quāto adepta libertate in breui Romana ciuitas creuerit. Plerūq; nāq; cōtingit vt hoīes sub rege viuētis segnius ad bonū cōmune nitātur: utpote extimantes id quod ad cōmune bonū impendūt, non sibi ipsi cōferre: sed alteri, sub cuius potestate vident esse bona cōia. Cum vero bonū cōmune nō vident esse in potestate vnus: nō attendunt ad bonum cōmune, quasi ad id quod est alterius: sed quilibet attendit ad illud, quasi suū. Vnde experimēto videtur q̄ vna ciuitas p̄ annuos rectores administrata, plus potest interdū quā rex aliquis si haberet tres vel quatuor ciuitates. Paruaq; seruitia exacta a regibus grauius ferunt q̄ magna onera si a cōitate ciuium imponantur. Quod in p̄mōtione Romane rei publice seruatum fuit. Nam plebs ad militiam scribebatur: & pro militatibus stipendia exsoluebant: & cum stipendijs exsoluendis non sufficeret, cōmune grarium, in vsus publicos opes venere priuata: adeo vt præter singulos annulos aureos: singulasq; bullas quæ erant dignitatis Tho, sup̄ Poli. A n̄ insignia:

In signa: nihil sibi auri ipse etiam senatus reliquerit. Sed cum dissensionibus fatigarent cōtinuis, quæ vsq; ad bella ciuilia excreuerūt: quibus bellis ciuilibus, eis libertas ad quam multum studuerant, de manibus erepta est: & sub potestate imperatorū esse cōperūt, q̄ se Reges à principio appellari noluerunt: quia Romanis fuerat nomen Regiū odiosum. Horum aut, quidā more bonū cōmune fideliter procurauerunt, per quorū studiū Romana resp. & aucta & conseruata est. Plurimi vero eorū in subditos quidē tyranni, ad hostes vero effecti desides & ibecilles. Ro. rēpu. ad nihilū redederūt. Similis etiā p̄cessus fuit in populo hebręorum. Primo quidē dum sub iudicibus regebant, vndiq; diripiebantur ab hostibus. Nam vnusquisq; qd̄ bonū erat in oculis suis, hoc faciebat. Regibus vero eis diuinitus datis ad eorū instantiam propter regū malitiam à cultu vnus Dei recesserunt: & finaliter ducti sunt in captiuitatem. Vtrinq; igitur pericula imminēt siue dum timetur tyrannus, euitetur Regis optimum dominiū: siue dum hoc desideratur, potestas regia in malitiam tyrannicam conuertatur.

Quod in dominio plurium magis sepe contingit dominiū tyrannicum q̄ ex dominio vnus: & ideo regimen vnus melius est. Cap. 5.

Cum autem inter duo, ex quorū vtroq; periculum imminet eligere oportet: illud potissime eligendū est, ex quo sequit̄ minus malū. Ex monarchia aut si in tyrānidem conuertat̄, minus malū sequit̄, q̄ ex regimine plurium optimatum quando corrūpitur. Dissensio enim quæ plurimum sequitur ex regimine plurium, cōtrariat̄ bono pacis, quod est præcipuum in multitudine sociali: quod quidē bonum per tyrānidem nō tollitur: sed aliqua particularium hominū bona impediunt, nisi fuerit excessus tyrannidis: quod in totam cōmunitatē deficiat. Magis igitur præoptandum est vnus regimen, q̄ multorum: quāuis ex vtroq; sequantur pericula. Adhuc illud magis fugiendum videtur: ex quo pluries sequi possunt magna pericula. Frequentius autē sequuntur maxima pericula multitudinis, ex multorum regimine, q̄ ex regimine vnus. Plerūq; enim contingit vt ex pluribus, aliquis ab intentione cōmunis boni deficiat, q̄ vnus tantum. Quicūq; autem ex pluribus præsentibus diuertat ab intentione cōmunis boni dissensionibus, periculū in subditorum multitudine imminet: quia dissentionibus principibus, consequens est vt in multitudine sequatur dissensio. Si vero vnus præsit, plerūq; quidem ad bonum cōmune respicit: aut si à bono cōmuni intentionem auertat: nō statim sequitur, vt ad subditorum depressionem intēdat: quod est excessus tyrannidis: & in malitia regiminis maximum gradum tenens: vt supra ostensum est. Magis igitur sunt fugienda pericula quæ proueniunt ex regimine plurium: q̄ ea quæ proueniunt ex gubernatione vnus.

Amplius, non minus contingit in tyrannidem verti regimen multorū, q̄ vnus, sed forte frequentius. Exortanāq; dissensione per regimen plurium, contingit sæpe vnum alios superare, & sibi soli multitudinis dominium vsurpare. Quod quidem ex his que pro tempore fuerunt manifeste inspicere potest. Nam fere omnium multorum regimen est in tyrānidem terminatū: vt in Romana re pu. manifeste apparet. Quæ dum diu per plures magistratus administrata fuisset, exortis simultatibus, dissensionibus, & bellis ciuilibus, in crudelissimos tyrannos incidit. & vniuersaliter, siquis præterita facta, & quæ nunc sūt, diligenter consideret, plures inueniet exercuisse tyrannidem in terris quæ per multos reguntur, q̄ in illis quæ gubernantur per vnum. Si igitur regimen, quod est optimum regimen, maxime vitandum videatur propter tyrannidem: tyrannidis, autem non minus, sed magis, contingere solet in regimine plurium, q̄ vnus: relinquatur simpliciter magis esse expediens sub Rege vno viuere, q̄ sub regimine plurium.

Conclusio q̄ regimen vnus simpliciter sit optimum: ostēdit qualiter multitudo se debeat habere circa ipsum: quia auferenda est ei occasio ne tyrannizet: & quod etiā in hoc est tolerandus propter maius malum vitandum. Caput. 6.

Quia ergo vnus regimē præligēdum est: quod est optimum: & cōtingit ipsum in tyrannidē cōverti: quod est pessimū, vt ex dictis patet. Laborandum est diligēti studio: vt sic multitudini prouideat̄ de Rege, vt nō incidat in tyrānum. Primum autē est ne cessarium: vt talis conditionis homo ab illis: ad quos hoc spectat officiū: promoueat̄ in Regē: q̄ nō sit probabile in tyrānidē declinare. Vnde Samuel Dei prouidentia erga institutionē regis cōmendat̄, ait. 1. Regū. 13. Quæ fuit sibi Dominus virum s̄m cor suū. Deinde sic disponēda est regni gubernatio, vt Regi iam istituto tyrānidis subtrahatur occasio. Simul etiā sic eius tēperet̄ potestas: vt in tyrānidem de facili declinare non possit. Quæ qd̄ vt fiant, in sequētibus cōsiderandū erit. Demū vero curandum est si Rex in tyrannidem diuerteret: qualiter posset occurrere.

Et quidē si non fuerit excessus tyrānidis, vtilius est remissam tyrānidem tolerare ad tēpus, q̄ cōtra tyrannum agēdo, multis implicari periculis, quæ sunt grauiora ipsa tyrānidē. Potest, n. contingere, vt qui cōtra tyrānum agunt p̄ualere nō possint: & sic prouocatus tyrānus magis deficiat. Quod si p̄ualere quis possit aduersus tyrannū: ex hoc proueniunt multoties grauisime dissensiones in populo: siue dum in tyrānū insurgit: siue post deiectionem tyrāni erga ordinationē regiminis multitudo separatur in partes. Contingit etiam vt interdū dum alicuius auxilio multitudo expellit tyrānum, ille potestate accepta tyrānidem arripiat: & timēs pati ab alio, quod ipse in aliū fecit: grauiori seruitute subditos opprimat. Sic, n. in tyrannide solet contingere: vt posterior grauior fiat q̄ p̄cedens: dum p̄cedentia grauiamina nō deserit: & etiā ipsa ex sui cordis malitia noua excogitat. Vnde Siracusanus quondam dionysii mortē oibus desiderantibus, anus quēdā, vt in columinis & sibi superstes esset, continue orabat. Quod vt tyrānus cognouit, cur hoc faceret interrogauit. Tum illa, puella inquit existens cū grauem tyrannum haberemus, mortē eius cupiebā, quo interfecto aliquātulum durior successit. Eius quoq; dominationē finire: magnū existimabam. Tertium te importuniorē habere cōpimus rectorē. Itaq; si tu fueris absumptus: deterior in locū tuū succedet. Et si sit tolerabilis excessus tyrānidis: quibusdam visum fuit: vt ad fortiū virorum virtutē pertineat tyrānum interimere: seq; pro liberatione multitudinis exponere periculis mortis. Cuius rei exēplum ēt in veteri testamēto habet. Nam Aioth quidē Eglon Regem Moab: qui graui seruitute populū Dei p̄mebat, sica infixā in eius femore iterem: & factus est populi iudex.

Sed hoc applicat̄ doctrinæ non congruit. Docet, n. nos Petrus, nō bonis tm̄ & modestis: verū etiam discolis dominis reuerētē subditos esse. 2. Pe. 2. Hæc est, n. gratia: si propter consciam Dei sustineat quis tristitias patiens iniuste. Vnde cū multi Ro. imperatores fidē Christi p̄sequerent̄ tyrānicæ: magna q̄ multitudo tam nobiliū q̄ populū esset ad fidē cōuersa: nō resistendo: sed mortē patienter & armati sustinētēs, p̄ Christo laudant̄: vt in sacra Thebeorū legione manifeste apparet. Magisq; Aioth iudicandus est hostē interemisse q̄ populū rectorē licet tyrānum. Vnde & in veteri testamēto legūtur occisi fuisse hi qui occiderunt Ioas regem iuda: quāuis à cultu dei recedentem, eorumq; filijs reseruatis s̄m legis p̄ceptum. Esse autē hoc multitudini periculosum & eius rectoribus si priuata p̄sumptione aliqui attentarent p̄sidentium necē etiam tyrannorū. Plerūq; n. huiusmodi periculis magis exponit̄ se mali q̄ boni. Malis autē solet esse graue dominium, non minus regū quā tyrannorū: quia s̄m sententiā Salomonis. Dissipat impios Rex sapiēs, Magis igitur ex huius p̄sumptione

sumptione imineret periculum multitudini de amissione Regis: quā remediū de subtractione tyranni. Videat̄ aut magis contra tyrannorū sequitiam nō priuata p̄sumptione aliquorum: sed auctoritate publica procedēdum.

Primo qd̄m, si ad ius multitudinis alicuius pertineat sibi, puidere de Rege, non iniuste ab eadē Rex institutus potest destrui: vel refrenari eius potestas si potestate regia tyrannice abutat. Nec putanda est talis multitudo in fideliter agere, tyrānum destituēs, etiā si eidem in p̄petuū se ante subiecerat. Quia hoc ipse meruit in multitudinis regimine se nō fideliter gerens: vt exigit Regis officii: q̄ ei pactū à subditis nō reseruetur. Sic Romani Tarquinium superbū: quē in Regem susceperat: propter eius & filiorū tyrānidem, à regno ei eiecerunt substituta minori, s. cōsularia potestate. Sic etiā Domitianus qui modestissimis Imperatoribus Vespasiano patri & Tito fratri eius successerat, dum tyrānidem exercet à senatu Romano interemptus est, oibus, quæ peruerse Romanis fecerat, per senatusconsultum iuste & salubriter in irritū reuocatis. Quo factū est: vt beatus Ioannes euāgelista dilectus Dei discipulus, qui per ipsum Domitianū in Pathmos insulā fuerat exilio relegatus: ad Ephesum p̄ senatusconsultum remitteret̄. Si vero ad ius alicuius superioris pertineat multitudini, puidere de Rege. Expectandum est ab eo remediū cōtra tyrāni nequitia. Sic Archelai qui in Iudea, p̄ Herode patre suo regnare iam cōperat: paternam malitiā imitantis, iudeis contra eū querimoniā ad Cēsare Augustum deferentibus: primo quidē potestas diminiuit, ablatō sibi Regio noīe & medietate regni sui inter duos fratres suos diuisa. Deinde cū nec sic à tyrānidē cōpesceret: à Tyberio Cēsare relegatus est in exiliū apud Lugdunum Gallię Ciuitatē. Quod si oīno contra tyrānum auxiliū humanū haberi nō potest: recurrendū est ad Regē oīum Deū, qui est adiutor in opportunitatibus in tribulationē. Eius, n. potētia subest: vt cor tyrāni crudele conuertat in mansuetudinē s̄m Salomonis sententiā, puer. 12. Cor Regis in manu Dei, quocūq; voluerit inclinat̄ illud. Ipse, n. Regis Assueri crudelitātē, q̄ iudeis mortē parabat in mansuetudinē vertit. Ipse est qui ita Nabuchodonosor crudelem Regē conuertit: q̄ factus est diuine potētis p̄dicator. Nunc igitur inquit ego Nabuchodonosor laudo & magnifico & glorifico Regē Cęli: quia opera eius vera, & viæ eius iudicia, & gradientes in superbia potest humiliare. Dañ. 4. Tyrānos vero quos reputat cōuersiōe indignos potest auferre de medio: vel ad infimum statum reducere s̄m illud sapientis, Ecclesiastici. 10. Sedem Ducū superborum destruxit Deus: & sedere fecit mites pro eis. Ipse est enim q̄ vidēs afflictionē populi sui in Aegypto: & audiēs eorū clamore Pharaonē tyrānum deiecit cum exercitu suo in mare. Ipse est qui memoratum Nabuchodonosor prius superbiētē non solum eiecit de regni folio: sed etiā de hoīum consortio in similitudinē bestię cōmutauit.

Nec, n. abbreviata manus eius est: vt populū suū à tyrānis liberare non possit. Promittit, n. populo suo p̄ Esaiā requiem se daturū à labore: & cōcussione: ac seruitute dura qua ante seruiert. Et per Ezech. 34. dicit. Liberabo meū gregem de ore eorū, s. pastorum, qui pascūt seipos. Sed vt hoc beneficiū populus à Deo cōsequi mereat, debet à peccatis cessare: quia in vltionē peccati diuina p̄missione impij accipiunt Principatū, dicēte domino per Osę. 13. Dabo tibi Regē in furore meo. Et in Iob. 34. dicitur, q̄ Regnare facit hoīem hypocritā, p̄pter pctā ppli. Tollēda est igitur culpa, vt cesset à tyrannorum plaga.

Querit quid præcipue mouere debet regem ad bene regendum: vtrum honor vel gloria: & ponit opiniones circa hoc: & quid sit tenendum. Cap. 7.

Quoniam autē s̄m prædicta, Regis est, bonū multitudinis querere: nimis videt̄ onerosum Regis officium: nisi ei aliquid p̄prium bonū est hoc proueneret. Oportet igitur considerare quale sit boni

A Regis conueniens præmium. Quibusdam igit visum est, non esse aliud nisi honorē & gloriam. Vnde & Tullius de re pu. diffinit Principem ciuitatis esse alendum gloria. Cuius rōnem Arist. in lib. ethicorum afsignare videtur. Quia princeps cui nō sufficit honor & gloria, consequenter tyrannus efficit. Inest, n. animis oīum: vt propriū bonum querant. Si ergo contentus nō fuerit princeps gloria & honore, quæret voluptates & diuitias: & sic ad rapinas, & subditorum iniurias conuertetur. Sed si hanc sententiam receperimus: plurima sequuntur inconuenientia. Primo nāq; hoc regibus dispēdiosum esset, si tot labores & sollicitudines paterentur pro mercede tam fragili. Nihil, n. videtur in rebus humanis fragilius gloria, & honore fauoris hoīum, cum dependeat ex opinionibus hominum, quibus nihil mutabilius in vita hoīum. Et inde est q̄ Esaias propheta. 40. cap. hmoi gloriā nominat florem sceni. Deinde, humanę glorię cupido animi magnitudinem aufert. Qui, n. fauorem hoīum querit, necesse est vt in omni eo quod dicit, aut facit, eorū voluntati deseruiat. Et sic dum placere hoībus studet sit seruus singulorum. Propter quod & idē Tullius in lib. de officijs, cauendam dicit esse glorię cupiditatem. Eripit, n. animi libertatem, pro qua magnanimis viris oīs debet esse contentio. Nihil aut principem qui ad bona peragenda instituitur, magis decet, quā animi magnitudo. Est igitur incōpetēs Regis officio humanę glorię præmium. Simul etiam est multitudini noxium, si tale præmium statuatur principibus. Pertinet, n. ad boni viri officium: vt contemnat gloriā, sicut alia temporalia bona. Virtuosi, n. & fortis animi est pro iustitia contēnere gloriam, sicut & vitā. Vnde fit quoddam mirabile. Vt quia virtuosos actus sequitur gloria, ipsa gloria virtuose contēnatur: & ex contemptu glorię homo gloriosus reddatur s̄m sententiam Fabij dicitis. Gloriam qui spreuerit verā habebit. Et de Catone dixit Salustius. Quo minus petebat gloriā, tātō magis assequabatur illā. Ipsiq; Christi discipuli se sicut Dei ministros exhibebant per gloriam & ignobilitatem: per infamiam & bonam famā. Non est igitur boni viri conueniens præmium, gloria: quam contēnunt boni. Si igitur hoc solum bonū statuatur p̄mium principibus: sequetur bonos viros nō assumere principatū, aut si assumpserint impremiatos esse. Amplius, ex cupidine glorię periculum mala proueniunt: multi, n. dum immoderate gloriā in rebus bellicis quærunt se ac suos perdidit exercitus, libertate patrie sub hostili potestate redacta. Vnde Torquatus Romanus princeps in exemplo huius vitandi discriminis: filium qui cōtra imperium suū prouocatus ab hoste iuuenili ardore pugnavit: licet vicisset, occidit: ne plus mali esset in præsumptionis exemplo, q̄ vtilitatis in gloria hostis occisi. Habet etiā cupido glorię aliud sibi familiare vitium: simulationē videlicet. Quia, n. difficile est, paucisq; contingit, veras virtutes assequi, quibus solis honor debetur: multi gloriam cupientes, virtutum simulators sūt. Propter quod sicut dicit Salustius. Ambitio multos mortales falsos fieri coegit. Aliud clausum in peccatore, aliud promptum habere in lingua: magisq; vultum q̄ ingenium habere. Sed & Saluator noster eos qui bona opera faciunt: vt ab hoībus videantur, hypocritas, i. simulatores vocat. Sicut igitur periculosum est multitudini, si princeps voluptates & diuitias quærat pro p̄mio: vt raptor & contumeliosus fiat: ita periculosum est, cum detinetur glorię p̄mio: ne p̄sumptuosus & simulator exi stat. Sed quantū ex dictorum sapientū intentione apparet, non ea rōne honorem & gloriā pro p̄mio principi decreuerunt, tanq̄ ad hoc principaliter ferri debeat boni Regis intentio: sed quia tolerabilius est, si gloriā quærat, q̄ si pecuniam cupiat, vel voluptatē sequatur. Hoc, n. vitium virtuti propinquius est: cū gloria quā hoīes cupiūt, vt ait Augustinus, nihil aliud sit, q̄ iudiciū hoīum bene de hoībus opinantium. Cupido, n. glorię, aliquid habet virtutis vestigium: dum saltem bonorū approbationem

Tho. sup Poli. A iij querit,

quærit, & eis displicere recusat. Paucis igitur ad veram virtutem peruenientibus, tolerabilius videtur: si præferatur ad regimen, qui vel iudicium hominum metuens, à malis manifestis retrahit. Qui, n. gloriam cupit: aut vera via virtutis opera nititur: vt ab hoibus approbetur: vel saltem dolis ad hoc contendit atq; fallacijs. At qui dominari desiderat, si cupiditate gloriæ carens, non timeat bene iudicantibus displicere: p. apertissima scelera quærit plerūq; obtinere quod diligit. Vnde bestias superat: siue crudelitatis: siue luxuriæ vitijs. Sicut in Nerone Cæsare patet: cuius vt Aug. dicit, tanta luxuria fuit: vt nihil putaret ab eo virile metuendum: tanta crudelitas: vt nihil molle habere putaret.

Hoc autem satis exprimit per id quod Aristoteles de magnanimo in ethicis dicit, q. nō quærit honorem & gloriā quasi aliquid magnum, quod sit virtutis sufficiens p̄miū: sed nihil vltra hoc ab hominibus exigit. Hoc enim inter omnia terrena videtur esse præcipuum, vt homini ab hominibus testimonium de virtute reddatur.

Qualis est verus filius regis qui mouere ipsum debet ad bene regendum. Cap. 8.

Quoniam ergo mundanus honor, & hominum gloria Regi sollicitudinis non est sufficiens p̄miū. Inquirendum restat quale sit eidem sufficiens. Est autem conueniens, vt Rex p̄miū expectet à Deo. Minister, n. pro suo ministerio p̄miū expectat à domino. Rex autem populum gubernando minister Dei est: dicite ap̄to Ro. 13. q. Oīs potestas à domino Deo est: & q. est Dei minister, vindex in iram ei qui male agit. Et in libro sapiētis, Reges Dei esse ministri describunt. Debet igitur Reges pro suo regimine p̄miū expectare à Deo. Remunerat autem Deus pro suo ministerio Reges, interdū tēporalibus bonis. Sed talia p̄mia sunt bonis malisq; cōmunia. Vnde dominus Ezech. 29. dicit Nabuchodonosor Rex babilonis seruire fecit exercitū suū seruitute magna aduersus Tyrū & merces nō esse reddita ei: nec exercitui eius de Tyro pro seruitute qua seruituit mihi aduersus eā: ea. i. seruitute qua potestas s̄m ap̄to lū Dei minister est vindex in iram, ei qui male agit. Et postea de præmio subdidit. Propterea hæc dicit dominus Deus. Ecce ego dabo Nabuchodonosor Regē babilonis in terra Aegypti: & diripiet spolia eius, & erit merces exercitui eius. Si ergo Reges iniquos cōtra Dei hostes pugnātes: licet nō intētionē seruiendi Deo: sed sua odia & cupiditates exequendi, tanta mercede dominus remunerat, vt de hostibus victoriā tribuat: regna subijciat: & spolia diripienda pponat: quid faciet bonis regibus: q. pia intentione, Dei, populum regūt: & hostes impugnat. Non quidē terrenā, sed æternā mercedē eis p̄mittit: nec in alio q. in seipso: dicente Petro pastoribus populi Dei, primę Pet. 5. Pascite quī in vobis est gregē domini: vt cū venerit princeps pastorum, i. Rex regum Christus: p̄cipiatis imarcescibile glorię coronā: de qua dicit Esa. 28. Erit dominus sertum exultationis & diadema glorię populo suo. Hoc autē rōne manifestat. Est, n. mētibus oīum rōne vtentiū inditū, virtutis p̄miū beatitudinē esse. Virtus, n. vniuscuiusq; rei describitur quę bonū facit habentē, & opus eius bonū reddit. Ad hoc autē quisq; bene operando nititur peruenire, quod est maxime desiderio inditum. Hoc autē est esse felicem: quod nullus potest nō velle. Hoc igitur p̄miū virtutis conuenienter expectat: quod hominem beatū facit. Si autē bene operati virtutis est opus: Regis autē opus est bene regere subditos: hoc etiā erit p̄miū Regis, quod eū faciat esse beatū. Quid autē hoc sit, hinc cōsiderandū est. Beatitudinē quidē dicimus vltimū desideriorū finē. Neq. n. desiderij motus vsq; in infinitū p̄cedit: esset, n. inane naturale desiderij cū infinita pertransiri nō possint. Cū autē desiderium intellectuales naturæ sit vñs boni: hoc solum bonū vere beatum facere poterit: quo adeptō, nullum bonum restat quod amplius desiderari possit. Vnde & beatitudo dicitur bonum perfectū quasi oīa desiderabilia in se

Ecōprehensens. Tale autē non est aliquod bonū terrenū. Nā qui diuitias habent, amplius habere desiderant. Et si mille patet in ceteris. Et si ampliora non querunt, desiderant tñ, vt ea permaneāt, vel alia in locū eorum succedāt. Nihil, n. permanens inuenit in rebus terrenis. Nihil igitur terrenum est quod quietare desiderium possit. Neq; igitur terrenū aliquod beatū facere potest vt possit esse Regis conueniens p̄miū. Adhuc cuiuslibet rei finalis p̄fectio: & bonum cōpletum ab aliquo superiore dependet: quia & ipsa corporalia, meliora reddunt ex adiunctione meliorum: peiora vero si deterioribus misceantur. Si, n. argēto misceat aurum: argētū fit melius, quod ex plūbi admixtione in purum efficit. Constat autē terrena oīa esse infra mētē humanā: beatitudo autē est hoīs finalis p̄fectio: & bonū cōpletū: ad quod oēs puenire desiderant. Nihil igitur terrenū est: quod hominem possit beatū facere. Nec igitur terrenū aliquod est p̄miū Regis sufficiens. Nō, n. vt Augustinus dicit, christianos Principes, q. diutius imperarunt vel imperatores filios morte placida reliquerūt: vel hostes reipub. diminuerūt: vel ciues aduersum se insurgētes & cauere & opprimere potuerūt: sed felices eos dicimus, si iuste imperant: si malum cupiditatis potius, q. gentibus quibuslibet imperare: si oīa faciūt nō ppter ardorē inanis glorię: sed ppter charitatē felicitatis æternę. Tales impatores christianos felices dicimus interim spe: postea re ipsa futuros. cū id quod expectamus aduenerit. Sed nec aliquod aliud creatum est: quod beatū hominem faciat: & possit Regi decerni pro p̄mio. Tendit, n. vniuscuiusq; rei desiderij in suū principiū, à quo esse suum principium causatur. Causa vero mētis humanæ nō est aliud q. Deus: qui eā ad suā imaginē facit. Solus igitur Deus est, q. hoīs desiderij quietare potest & facere hominem beatum: et esse Regi cōueniens p̄miū. Amplius, mens humana vñs boni cognoscitiua est per intellectū, & desideratiua p̄ volūtatē. Bonum autē vñs. non inuenitur nisi in Deo. Nihil ergo est quod possit hominem beatum facere, eius implendo desiderij: nisi Deus: de quo dicit in psalmo. Qui replet in bonis desiderium tuum. In hoc ergo Rex suum p̄miū statuere debet. Hoc igitur cōsiderans Dauid Rex dicebat. Quid mihi est in cælo: & à te quid volui sup̄ terram: Cui qōni postea respondēs subiungit. Mihi autē adherere Deo bonum est: & ponere in domino Deo spem meā. Ipse, n. est qui dat salutē regibus non solum tēporalē qua cōiter saluat hoīs: & iumenta: sed etiā eam de qua p̄ Esaia. 51. dicit. Salus autē mea in sempiternum erit: qua hoīs saluat eos ad equalitatē angelorū pducens. Sic igitur verificari potest: q. Regis præmium est honor & gloria.

Guis, n. mūdanus & caducus honor, huic honori similis esse potest: vt homo sit cuius & domesticus Dei: & inter Dei filios cōputatus: & hereditatē regni cęlestis assequatur cū Christo. Hic est honor quē cōcupiscēs, & admirans Rex Dauid dicebat. Nimis honorati sunt amici tui Deus. Quę insuper humanę laudis gloria huic cōparari potest quā nō fallax blandientiū lingua, non decepta hoīum opinio p̄fert: sed ex interioris cōscientiæ testimonio, pducit: & Dei testimonio cōfirmat: qui suis cōfessoribus repromittit: q. cōfiteat eos in gloria patris corā angelis Dei: Qui autē hęc gloriā querunt, eā inueniunt, & quā nō querunt gloriā hoīum, cōsequunt: exēplo Salomonis qui non solum sapientiam quam quęsiuit accepit à domino: sed factus est super reges alios gloriosus.

Quod præmium regum & principum tenet supremū gradum in beatitudine cęlesti: & multis rationibus hoc ostenditur & exemplis. Cap. 9.

Considerandum autē restat vterius q. & eminentem obtinebunt cęlestis beatitudinis gradū qui officij regum digne & laudabiliter exequuntur. Si, n. beatitudo virtutis est p̄miū: consequens est vt maior virtuti, maior gradus beatitudinis debeat. Est autē præcipua virtus qua homo aliquis nō solum seipsum: sed etiā alios dirigere

dirigere potest: & tanto magis quāto pluriū est regitua. Quia & s̄m virtutē corporalē tanto aliquis virtuosior reputat: quanto plures vincere potest: aut pondera plura leuare. Sic igitur maior virtus regit ad regēdū domesticā familiā q. ad regēdū seipsum: multoq; maior ad regimen ciuitatis & regni. Est igitur excellētis virtutis bene regium officij exercere. Debet igitur ei excellēs in beatitudine p̄miū. Adhuc, in oībus artibus & potētis laudabiliores sunt q. alios bene regūt, q. qui s̄m alienā directionē bene se habēt. In speculatiuis, n. maius est veritatē alijs docendo tradere, q. quod ab alijs docet capere posse. In artificijs etiā maius extimat maiorisq; cōducitur p̄cio architectus qui edificij disponit q. artifex qui s̄m eius dispositionē manualiter opat. Et in rebus bellicis maiorē gloriā de victoria consequi prudētia ducis, q. militis fortitudo. Sic autē se habet rector multitudinis in his quę à singularis s̄m virtutē sunt agēda: sicut doctor in disciplinis: & architectus in edificijs: & dux in bellis. Est igitur Rex maiori p̄cio dignus, si bene subiectos gubernauerit: q. aliquis subditorū si sub rege bene se habuerit. Amplius, si virtutis est vt per eā opus hoīs bonū reddatur, maioris virtutis esse videtur, q. maius bonū per eā aliquis opetur. Maius autē & diuinius est bonū multitudinis, q. bonū vnius: vnde in terdū malū vnius sustinetur, si i bonū multitudinis cedat: sicut occidit latro vñs pax multitudini detur. Et ipse Deus mala esse in mūdo non sineret: nisi ex eis bona eliceret ad vtilitatē & pulchritudinē vniuersi. Pertinet autē ad regis officij vt bonū multitudinis studiose p̄curet. Maius igitur p̄miū debetur Regi p̄ bono regimine, q. subdito p̄ bona actione. Hoc autē manifestius fiet si quis magis in spālī consideret. Lauda. n. ab hoibus quęuis priuata p̄sona. & ei à Deo cōputat in p̄miū, si egēt subueniat: si discordes pacificet: si oppressum à potētore eripiat. Deniq; si alicui qualitercūq; opē vel cōsiliū cōferat ad salutē. Quāto igitur magis laudādus est ab hoibus, & p̄miandus à Deo qui totam p̄uinciā facit pace gaudere: violētias cohibet: iustitiā seruat: & disponit quid sit agēdū ab hoībns suis legibus & p̄ceptis. Hinc etiā magnitudo Regi virtutis apparet, q. p̄cipue Dei similitudinē gerit: dum agit in regno q. Deus in mūdo. Vnde & in Exodo. 22. iudices multitudinis dñ vocātur. Impatores etiā apud Ro. diui vocabantur. Tanto autē est aliquid deo acceptius quāto magis ad eius imitationē accedit. Vnde & ap̄l's monet ad Ephe. 5. Esto te imitatores Dei sicut filij carissimi. Sed si s̄m sapientis sententiā: oē aīal diligit sibi sibi: s̄m q. causę aliquāter sibi tudinem habēt causati. Cōsequens igitur est bonos reges deo esse acceptissimos: & ab eo maxime p̄miandos. Simul etiā, vt Gregorij verbis vtat. Quid est tēpestat maris: nisi tēpestat mētis? Quietō autē mari recte nauē etiam speritus dirigit: turbato autē mari tēpestat fluctibus etiā peritus naua cōfunditur. Vnde & plerūq; in occupatione regiminis ipse quoq; boni operis vsus perditur, qui in tranquillitate tenebat. Valde, n. difficile est si vt Aug. dicit, inter linguas sublimantiū & honorantiū: & obsequia nimis humilr salutantium, nō extollūt: sed se hoīs esse meminert. Et in Ecc̄l̄astico. 31. beatus dicit vir q. post aurū nō abijt: nec spauit in pecunię thesauris. Qui potuit spone trāsgredi & nō est trāsgressus: & facere mala & nō fecit. Ex quo quasi in virtutis opere p̄batus inuenit fidelis. Vnde s̄m Biātis, puerbiū. Principatus virum ostēdit. Multi, n. ad principatus culmē perueniētēs: à virtute deficiunt: q. dū in statu essent infimo virtuosū videbātur. Ipsa igitur difficultas quę principibus iminet ad bene agēdū, eos facit maiori p̄mio dignos. Et si aliqñ per infirmitatē peccauerint: apud hoīs excusabiliores reddūtur. & facilius à Deo veniā p̄merētur: si tñ vt Aug. ait pro suis peccatis humilitatis: & miserationis: & oratiōis sacrificium Deo suo vero imolari nō negligūt. In cuius rei exēplum de Achab Rege israel: qui multum peccauerat: dominus ad Helyā dixit: Quia humiliatus est mei causa, nō inducā hoc malū in diebus suis. Nō solū autē rōne ostēditur:

A q. regibus excellēs p̄miū debeatur: sed etiā auctoritate diuina firmatur. Dicitur, n. in Zach. 12. q. in illa beatitudinis die qua erit dominus p̄ctor habitatibus in Hierusalem. i. in visione pacis æternæ: aliorū domus erit: sicut domus Dauid: q. a. f. oēs reges erūt: & regnabūt cū Christo: sicut mēbra cū capite: sed domus Dauid erit: sicut domus Dei: quia sicut regēdo fidei Dei officij gessit in populo: ita in p̄mio, Deo p̄pinquius erit & inherēbit. Hoc etiam fuit apud gentes aliquāter somniatū: dum ciuitatū rectorēs atq; seruatores in Deos transformari putabant.

Quod Rex siue princeps studere debet ad bonū regimen propter bonum suiip̄s & vtile quod inde sequit. Cuius contrariū sequit regimē tyrannicū. Cap. 10.

Cum regibus tā grande in cęlesti beatitudine p̄miū proponatur: si bene in regēdo se habuerint: diligētī cura seip̄s obseruare debēt, ne in tyrānidē cōuertantur. Nihil, n. eis acceptabilius esse debet: q. q. ex honore regio, quo sublimātur in terris: in cęlestis regni gloriā trāserātur. Errant vero tyrāni qui, ppter quēdā terrena cōmoda, iustitiam deserūt: qui tāto priuātur p̄mio: quod adipisci poterāt iuste regēdo. Quā autē stultū sit, pro hmōi paruis & tēporalibus bonis, maxima & sempiterna p̄dere bona, nullus, nisi stultus aut infidelis, ignorat. Adde dum est etiā q. hęc tēporalia cōmoda propter quę tyrāni iustitiā deserūt, magis ad lucrū proueniūt regibus: dū iustitiā seruāt. Primo nāq; inter mūdana oīa nihil est: quod amicitij digne p̄ferendum videatur. Ipsa nāq; est quę virtuosos in vñū conciliat: virtutē cōseruat, atq; promouet. Ipsa est qua oēs indigent, in q. buscūq; negocijs pagendist: q. nec p̄speris ip̄ortune se ingerit: nec deserit in aduersis. Ipsa est q. maximas delectationes affert: intantū vt q. cūq; delectabilia in tedium sine amicis vertātur. Quelibet autē aspera facilia, & prope nulla facit amor. Nec est alicuius tyrāni tanta crudelitas, vt amicitia nō delectet. Dionysius, n. quondā Syracusanorū tyrānus, cum duorū amicorum, qui Damon & Phitias dicebātur, alterum occidere vellent: is qui occidēdus erat, inducias ip̄trauit, vt domū profectus res suas ordinaret. Alter vero amicorū sese tyranno ob fidē pro eius reditu dedit. Appropinquante autē promisso die: nec illo redeūte, vniuscūq; fideiussorem stultitię arguebat. At ille nihil se metuere de amici cōstantia p̄dicabat. Eadem autē hora qua fuerat occidendus redijt. Admirās autē amborū aīum tyrānus, supplicium propter fidem amicitij remisit: insup rogās, vt eum tertiū recipient in amicitij gradu. Hoc autē amicitij bonum, q. quis desideret tyrāni cōsequi: tñ nō possunt. Dum, n. cōe bonum nō querunt, sed propriū, sit parua vel nulla cōio eorum ad subditos. Omnis autē amicitia sup aliqua cōione firmatur. Eos, n. qui cōueniunt vel per naturę originem: vel per morū similitudinē, vel p̄ cuiuscūq; societatis cōionem, videmus amicitia cōiungi. Parua igitur vel potius nulla est amicitia tyrāni & subditi. Simulq; dum subditi per tyrānicam iniustitiā opprimūtur: & se amari nō sentiunt, sed cōtemni, nequaq; amant. Nec habent tyranni: vnde de subditis cōquerātur, si ab eis nō diliguntur: quia nec ipsi tales seip̄s exhibent, vt diligi ab eis debeāt. Sed boni reges, dum cōi profectui studiose intendūt: & eorū studio subditi plura cōmoda se assequi sentiunt: diliguntur à plurimis: dum subditos se amare demonstrāt. Quia & hoc est maioris malitię q. q. in multitudinē cadat, vt odio habeatur amici, & benefactoribus rependatur malū pro bono: & ex hoc amore prouenit, vt honorum regum regnū sit stabile: dum pro ipsis se subditis quibuscūq; periculis exponere nō recusant. Cuius exemplū in Iulio Cæsare apparet, de quo Suetonius refert: q. milites suos vsq; adeo diligebat: vt audita quorundā cęde, capillos & barbam ante nō dempsit q. v indicasset. Quibus rebus deuotissimos sibi & strenuissimos milites reddidit: ita q. pleriq; eorum capti: cōcessam sibi sub ea cōditione vitā, si militare aduersus Cæsarem vellent recusarent. Octavius Tho, sup Poli. A iij etiā

etiam Augustus, qui modestissime imperio vsus est: tantum diligebat à subditis, vt pleriq; morietes victimas quas deuouerant imolari maderent: quia eū superstitem reliquissent. Nō est ergo facile vt principis perturbetur dominium quē tāto consensu populus amat. Propter quod Salomon dicit puer. 29. Rex qui iudicat in iustitia paupes, thronus eius in eternū firmabit. Tyrānorum vero dominium diuturnum esse non potest: cū sit multitudini odiosum. Nō potest. n. diu cōseruari: quod vortis multorum repugnat. Vix. n. ā quoq; plens vita transigitur, quin aliquas aduersitates patiat. Aduersitatis autē tempore, occasio deesse nō potest cōtra tyrānum insurgendi. Et vbi adsit occasio: nō deerit ex multis vel vnus q̄ occasiōe non vtaf. Insurgentē autē populus votiuē psequit. Nec de facili carebit effectu: quod cū fauore multitudinis attentatur. Vix ergo potest contingere quod tyrāni dominium protendat in longū. Hoc etiam manifeste patet si quis cōsideret: vnde tyrāni dominium conseruat. Non. n. cōseruatur amore: cū parua vel nulla sit amicitia subiecte multitudinis ad tyrānum: vt ex phabitis patet. De subditorū autē fide tyrānis confidendum non est. Non. n. inuenitur tanta virtus in multis: vt fidelitatis virtute reprimantur: ne indebitē seruitutis iugum, si possint, excutiant. Fortassis autē nec fidelitatis cōtrarium reputabit fm opinionem multorū, si tyrānicę nequitie qualitercūq; obuietur. Restat ergo vt solo timore tyrāni regimen sustēretur. Vnde & timeri se à subditis tota intentione pcurat. Timor autē est debile fundamentū. Nam qui timore subdunt: si occurrat occasio, qua possint impunitatē sperare: contra p̄sidentes insurgunt: eo ardentius quo magis contra voluntatē ex solo timore cohibeantur. Sicut si aqua per violentiam includatur: cū aditū inuenit impetuossus fluit. Sed nec ipse timor caret periculo: cum ex nimio timore pleriq; in desperationem inciderint. Salutis autē desperatio audacter ad quēlibet attentanda precipitat. Non potest igitur tyrāni dominium esse diuturnū. Hoc etiā non minus exēplis q̄ rationibus apparet. Si quis. n. antiquorū gesta, & modernorum euentus consideret: vix inueniet dominium tyrāni alicuius diuturnū fuisse. Vnde & Aristoteles in sua politica: multis tyrānis enumeratis, omnium demonstrat dominium breui tēpore fuisse finitum. Quorū tñ aliquid diutius p̄serunt: quia non multū in tyrannide excedebant: sed quātum ad multa imitabant regalē modestiam. Adhuc autē hoc magis sit manifestum ex cōsideratione diuini iudicij. Vt enim in Iob. 34. dicit. Regna re facit hōsem hypocritam, ppter peccata populi. Nullus autē verius hypocrita dici potest, q̄ qui regis assumit officium & exhibet se tyrānum. Nā hypocrita dicit, qui aliter respicit psonam: sicut in spectaculis fieri cōsuevit. Sic igitur Deus p̄fici p̄mittit tyrānos ad puniendū subditorum peccata. Talis autē punitio in scripturis: ira Dei cōsuevit noīari. Vnde p̄ Ose. 13. dominus dicit. Dabo vobis regem in furore meo. Infelix est autē Rex q̄ populo in furore Dei cōcedit. Non. n. eius stabile potest esse dominium: quia non obliuiscet misereri deus. nec cōrinebit in ira sua misericordias suas. quāmo per Ioel. 2. dicit q̄ est patiens & multę misericordie: & p̄stabilis sup malitia. Nō igitur p̄mittit Deus diu regnare tyrānos: sed post tēpestatem p̄ eos inductā populo p̄ eorum deiectionē tranquillitatem inducet. Vnde sapiēs dicit. Sedes ducū supborum destruxit Deus: & federe fecit mites p̄ eis. Experimento etiā magis apparet q̄ reges p̄ iustitiam magis adipiscuntur diuitias, q̄ per rapinā tyrāni. Quia. n. dominium tyrānorū subiecta: multitudini displicet. ideo opus habēt tyrāni multos habere satellites: p̄ quos cōtra subditos tuti reddantur: in q̄bus necesse est plura expendere, q̄ à subditis rapiunt. Regū autē dominium: quod subditis placet: oēs subditos pro satellitibus ad custodiā habet: in q̄bus expēdere opus nō est: sed interdū in necessitatibus plura regibus sponte donat, q̄ tyrāni diripere possint. Et sic p̄pletur quod Salomon dicit p̄ouer. 11. Alij. f. reges diuidunt pro-

pria beneficiēdo subiectis: & ditiores fiunt. Alij. f. tyrāni rapiūt nō sua: & semper in egestate sunt. Si fr̄ autē iusto Dei cōtingit iudicio vt q̄ diuitias iniuste cōgregat, inutiliter eas dispergat: aut etiā iuste auferatur ab eis. Vt. n. Salomon dicit Ecclesiastes. 5. Auarus nō implebit pecunia: & qui amat pecunias fructum nō capiet ex eis: quinimo vt prouerbiorū. 15. dicit. Cōturbat domum suā qui sectatur auaritiā. Regibus vero qui iustitiā querūt: diuitie adduntur à Deo: sicut Salomon q̄ dum sapientiā quęruit ad faciendū iudiciū. p̄missionē de abundantia diuitiarū accepit. De fama vero superfluū videtur dicere. Quis. n. dubitet bonos reges nō solū in vita: sed magis post mortē quodāmodo laudibus hōium viuere: & in desiderio hōi: malorū vero nomē, aut statim deficere: vel si excellētes in malitia fuerint: cū detestatiōe eorū rememorari. Vñ Salomō dicit p̄ouer. 10. Memoria iusti cū laudibus. nomē autē, ipiorum putrescet: quia vel deficit vel remanet cū fēgore.

Quod bona etiam mundalia vt sunt diuitie: potestas: honor: & fama: magis proueniūt regibus q̄ tyrānis: & de malis q̄ incurrūt tyrāni etiā in hac vita. Cap. 11.

EX his ergo manifestū est: q̄ stabilitas potestatis, diuitie, honor, & fama, magis regibus q̄ tyrānis ad votū proueniunt: propter quę tñ indebite adipiscēda declinat in tyrannidē princeps. Nullus. n. ā iustitia declinat: nisi cupiditate alicuius cōmodi tractus. Priuatur insuper tyrannus excellentissima beatitudine q̄ regibus debetur pro p̄mio. Et quod est grauius, maximū tormentū sibi acquirit in p̄nis. Si. n. qui vnū hōiem spoliat: vel in seruitutē redigit vel occidit, maximā p̄nā meretur: q̄ tū quidē ad iudiciū hōium, mortē: q̄ tū vero ad iudiciū Dei, dānationem eternā: quāto magis putādum est: tyrānum deteriora mereri supplicia: qui vndiq; ab oībus rapit: cōtra oīum libertatē laborat pro libito volūtatis suę, quoscūq; interficit. Tales insuper raro p̄nitent: vento inflati superbię: merito peccatorū à Deo deserti: & adulariōibus hōium delibuti: rarius digne satisfacere possunt. Quñ. n. restituet oīa quę p̄ter iustitię debitū abstulerunt: Ad quę tñ restituēda nullus dubitat eos teneri. Quñ recōpensabunt eis, quos oppresserunt & iniuste qualitercūq; lēserunt: Adhuc autē ad eorū ip̄nitentiā, q̄ oīa sibi licita extimāt: quę ip̄sine relitentiā facere potuerūt. Vnde nō solum emēdare nō satagunt quę malefecerunt: sed sua cōsuetudinē pro auctoritate vtentes: peccādi auidāciam trāsmittunt ad posteros. Et sic nō solum suorū facinororum apud Deum rei tenētur: sed etiam eorum, quibus apud Deū peccandi occasionē reliquerunt. Aggrauatur etiā eorū peccatū ex dignitate suscepti officij. Sicut. n. terrenus Rex grauius punit suos ministros: si inuenit eos sibi cōtrarios: ira Deus magis punit eos, quos sui regiminis executores & ministros facit: si nequiter agāt, Dei iudiciū in amaritudinē cōuertētes. Vnde & in libro sapientie. 6. ca. ad reges iniquos dicitur. Quñ cū essetis ministri regni illius, nō recte iudicatis: neq; custodistis legem iustitię nostrę: nec fm voluntatē Dei ambulastis: horrende & cito apparebit vobis: quā iudicium durissimum in his qui p̄sunt fiet. Exiguo. n. cōceditur misericordia: potētes autē potēter tormenta patiētur. Et Nabuchodonosor per Esa. 14. dicitur. Ad infernum detraheris in pfundum lacus. Qui te viderint ad te inclinantur: teq; prospicient: q̄si profundius in p̄nis submersum. Si igitur regibus abundat temporalia bona: & proueniunt: & excellens beatitudinis gradus p̄paratur à Deo: tyrāni autē à temporalibus bonis q̄ cupiunt, plerunq; frustratur: multis insuper periculis subiacentes: & quod est amplius bonis eternis priuātur ad p̄nas grauisimas reseruari: vehementer studendum est his qui regendi officium suscipiunt, vt reges se subditis p̄beat non tyrānos. De rege autem quid sit: & q̄ expedit multitudini regem habere. Adhuc autē q̄ p̄sidi expediat se regem multitudini exhibere subiecte, non tyrannum, tanta à nobis dicta sunt.

Procedit

Procedit ad ostendendum regis officium: vbi secundū viam naturę ostendit regem esse in regno sicut anima in corpore: & sicut deus in mundo. Cap. 12.

CONsequens autē dictis est cōsiderare quod sit regis officium: & qualē oporteat esse regē. Quia vero ea quę sunt fm artē, imitant ea quę sunt fm naturam: ex quibus accipimus, vt fm rōnē operari possimus, optimū videt regis offm à forma regiminis naturalis assumere. Inuenit autē i rerū natura regimē & vte & particulare. Vte q̄dem, fm q̄ oīa sub Dei regimine continent: q̄ sua prudentia vniuersa gubernat. Particulare autē regimen, maxime q̄dem diuino regimini sile est quod inuenitur in hoīe: q̄ ob hoc minor mūdus appellat: quia in eo inuenit forma vsus regiminis. Nā sicut vniuersa creatura corpora, & oēs spūales virtutes sub diuino regimine continentur: sic & corporis mēbra & ceterę vires aīe à rōne reguntur. Et sic quodāmodo se habet ratio in hoīe: sicut Deus in mūdo. Sed q̄a sicut supra ostēdimus, homo est aīal naturaliter sociale in multitudine viuens: sicut diuini regiminis inuenit in hoīe, non solū q̄tum ad hoc q̄ p̄ rōnē regitur vnus homo: sed etiā q̄tum ad hoc, q̄ per rationē vnus hoīs regitur multitudo: quod maxime pertinet ad officium regis: dū & in q̄busdam aīalibus quę socialiter viuunt quędā silitudo inuenitur huius regiminis: sicut in apibus: in quibus & reges esse dicunt. Nō q̄ in eis p̄ rōnē sit regimen: sed p̄ instinctū naturę indictum à summo regēte q̄ est actor natura. Hoc igit officij Rex se suscepisse gognoscat: vt sit in regno: sicut in corpore anima: & sicut Deus in mūdo. Quę si diligētē recogitet, ex altero, iustitię in eo zelus accendit: dū considerat ad hoc se positū, vt loco Dei iudiciū in regno exerceat: ex altero vero, mansuetudinis & clemētię lenitatē acquirit: dū reputat singulos qui suo subsunt regimini: sicut propria membra.

Assumit ex hac similitudine modū regiminis: vt sicut Deus vnāquāq; rem distinguit quodā ordine & propria operatione & loco: ita rex subditos suos in regno, & eodē modo de anima. Cap. 13.

Oportet igit cōsiderare qd Deus in mundo faciat. Sic. n. manifestū erit qd imineat regi faciēdū. Sunt autē vtr̄ considerāda duo opera Dei in mūdo. Vñ quo mundū instituit. Alterū quo mūdum institutum gubernat. Hęc autē duo opa, aīa habet in corpora. Nam primo qdē virtute aīe informat corpus: deinde vero p̄ aīam corpus regit & mouet. Horum autē secundū qdē magis pprie p̄tinet ad regis officij. Vnde ad oēs reges pertinet gubernatio, & à gubernatiōis regiminē regis nomē accipit. Primum autē opus nō oībus regibus cōuenit. Nō. n. oēs regnū aut ciuitatē instituant in quo regnāt: sed regno ac ciuitati: iam institutis, regiminis curā ip̄dūt. Est autē cōsiderādum qd nisi p̄cessisset q̄ institueret ciuitatē aut regnum: locū nō haberet gubernatio regni. Sub regis. n. officio cōprehendit etiā institutio ciuitatis & regni, Nōnulli. n. ciuitates instituerūt in q̄bus regnarēt: vt Ninus Niniuem: & Romulus Romā. Si fr̄ etiā ad gubernationis officij p̄tinet: vt gubernata cōseruet, ac eis vtaf ad qd sunt cōstituta. Non igit gubernationis officij plene cognosci poterit: si institutiōis rō ignoret. Ratio autē institutiōis regni ab exēplo institutiōis mūdi sumēda est. In quo primo considerat ipsarū rerū p̄ductionē: deinde partū mundi ordinata distinctiō. Vltimus autē singularis mūdi partibus diuersę rerū species distincte vident: vt stelle cœlo, volucres aeri: pisces aque: aīalia terrę. Deinde singulis ea q̄bus indigēt abundatē diuinitus puīsa vident. Hanc autē institutionis rōnē Moyse subitit & diligētē expressit. Pri mo. n. rerū p̄ductionem, pponit dicēs. In p̄ncipio creauit Deus cœlū & terrā. Deinde fm ordinē cōuenientē oīa diuinitus distincta esse denūciat. videlicet. diē à nocte: a superioribus inferiora: mare ab arida. Hinc cœlū luminariibus: aīibus aerē: mare piscibus: aīalibus terrā ornatam re-

fert. Vltimo assignatū hoībus terrę aīaliumq; dominium. Vsum vero plantarū tam ipsis q̄ aīalibus ceteris ex prudentia diuina denūciat. Institutor autē ciuitatis & regni de nouo p̄ducere hoīes & loca ad inhabitandū & cetera vitę subsidia nō potest: sed necesse habet his vti quę in natura p̄existūt. Sicut etiā ceterę artes opationis sup materiā à natura accipiūt: vt fabri ferrū: edificator ligna & lapides in artis vsu assument. Necesse est igit institutori ciuitatis & regni: p̄mū qdē congruū locū eligere, qui salubritate habitatores conseruet, vbertatē ad victum sufficiat: amoenitate delectet: munitiōe ab hostibus tutos reddat. Quod si aliquid de dicta opportunitate deficiat: tāto locus erit cōuenientior: q̄to plura vel magis necessaria p̄dictis habuerit. Deinde necesse est vt locū electū institutor ciuitatis aut regni distinguat fm exigētiā eorū q̄ p̄fectio ciuitatis aut regni requirit. Puta si regnū instituedū sit: oportet, puidere q̄s locus aptus sit vrbibus cōstituēdis: q̄s villis: q̄s castris, vbi cōstituēda sint studia l̄rarū: vbi exercitia militū: vbi negociatorū cōuētus: & sic de alijs q̄ p̄fectio regni requirit. Si autē institutiōi ciuitatis opa def̄ puidere oportet: q̄s locus sit sacris: q̄s iuri reddēdo: quis artificibus singulis deputādos. Vltimus autē oportet hoīes congregare: qui sunt cōgruis locis fm sua officia deputandi. Demū vero puidendū est, vt singulis necessaria suppetāt fm vniuersisq; constitutionē & statū. Aliter. n. nequaquā posset regnū vel ciuitas cōmanere. Hęc igitur sunt, vt summarie dicat: q̄ ad regis officij p̄tinent in institutione ciuitatis aut regni ex silitudine institōis mūdi assumpta.

Quis modus gubernādi competat regi: quia secundū modum gubernationis diuine. Qui quidē modus gubernandi à gubernatiōe nauis sumpsit initiū. Vbi & cōparatio ponit sacerdotalis dñij & regalis. Cap. 14.

Sicut autem institutio ciuitatis aut regni ex forma institutionis mūdi cōuenienter accipit: sic & gubernationis ratio ex gubernatione sumēda est. Est tñ p̄considerandū, qd gubernare est id quod gubernatur cōuenienter ad debitum finē p̄ducere. Sicut etiā nauis gubernari dicit: dum per nauē indūtriā recto itinere ad portū illę p̄ducitur. Si igitur aliquid ad finem extra se ordinetur, vt nauis ad portum: ad gubernatoris officij pertinebit: non solū vt rem in se conseruet illegam: sed qd vltimes ad finem p̄ducatur. Si vero aliquid esset cuius finis non esset extra ipsum: ad hoc solum intenderet gubernatoris intentio, vt rem illam in sua perfectione conseruaret illegam. Et quāuis nihil tale inueniatur in rebus post ipsum Deum qui est oībus finis: erga id tamen quod ad finem extrinsecum ordinatur multipliciter cura impeditur à diuersis. Nam forte alius erit qui curam gerit, vt res in suo esse conseruetur: Alius autem vt ad vltiorē perfectionem perueniat, vt in ipsa nauis: vnde gubernationis ratio assumitur: manifeste apparet. Faber enim lignarius curam habet restaurandi, si quid collapsum fuerit in nauis: sed nauta sollicitudinem gerit vt nauem p̄ducatur ad portum. Sic etiā contingit in hominē. Nam medicus curam gerit, vt vita hoīs conseruet in sanitate. Oeconomus vt suppetāt necessaria vitę: doctor autem curam gerit vt veritatem cognoscat: institutor autē morum: vt fm rationem viuat. Quod si homo nō ordinaret ad aliud exterius bonum: sufficerent homini curę p̄dictę. Sed est quoddam bonum extraneū homini quādiu mortaliter viuit. s. vltima beatitudo quę in fructiōe Dei expectat post mortem. Quā vt apostolus ait secūde ad Corin. 5. quādiu sumus in corpore pegrinamus à domino. Vnde homo christianus cui beatitudo illa est p̄ christi sanguine acquisita: & qui pro ea assequenda sp̄i: sancti arram accepit: indiget alia spiritali cura per quā dirigat ad portū salutis eterne. Hęc autē cura per ministros ecclesie christi fidelibus exhibet. Idem autē oportet esse iudicium de fine totius multitudinis & vnus. Si igitur finis hominis esset bonū quodcūq; in ipso existens: & regendæ multitudinis finis vltimus

ultimus esset similiter: vt tale bonū multitudo acquireret & in eo permaneret: & si quidē talis vltimus siue vnus hominis siue multitudinis finis esset corporalis vita & sanitas corporis: medici esset officium. Si autem vltimus finis esset diuitiarū affluentia. Oeconomus Rex quidā multitudinis esset. Si vero bonum cognoscendē veritatis tale quid esset, ad quod posset multitudo ptingere: Rex haberet doctoris officium. Videat aut vltimus finis esse multitudinis congregatā viuere fm virtutē. Ad hoc. n. hoies congregantur, vt simul bene viuant, quod consequi non posset vnusquisq; singulariter viuens. Bona autē vita est fm virtutem. Virtuosa igitur vita est cōgregationis humanae finis. Huius autē signū est qd hi soli partes sunt multitudinis cōgregatæ qui sibi inuicem cōmunicant in bene viuendo. Si. n. propter solū viuere hoies conuenirent. aialia & serui essent pars aliqua cōgregationis ciuiliis. Si vero, ppter acquirendas diuitias: oēs simul negociātes ad vnam ciuitatē pertinerēt. Sicut videmus eos solos sub vna multitudine cōputari, qui sub eisdē legibus: & eodē regimine dirigunt ad bene viuendū. Sed quia homo viuendo fm virtutē ad vltiorem finē ordinatur: qui consistit in fruitione diuina, vt supra iam diximus: oportet eundē finem esse multitudinis humanæ qui est hois vnus. Non est ergo vltimus finis multitudinis cōgregatæ: viuere fm virtutē: sed p virtuosam vitā peruenire ad fruitionē diuinā. Si quidem aut ad hunc finē perueniri posset virtute humanae nature: necesse esset vt ad officiū Regis pertineret dirigere hoies in hunc finē. Hunc. n. dici Regem supponimus cui summa regiminis in rebus humanis cōmittit. Tanto aut est regimen sublimius: quāto ad finē vltiorē ordinatur. Semper. n. inuenitur ille ad quē pertinet vltimus finis iperare operantibus ea quæ ad finem vltimū ordinantur. Sicut gubernatori ad quē pertinet nauigationē disponere: imperat ei qui nauem constituit: qualē nauem nauigationi aptā facere debeat. Ciuilis aut, qui vitur armis, imperat fabro qualia arma fabricet. Sed quia finem fruitionis diuinæ non consequit homo per virtutē humanā: sed virtute diuinā iuxta illud ap. Ro. 8. Gratia dei vita æterna: perducere ad illū finem nō humani erit: sed diuini regiminis. Ad illū igitur Regem hmōi regimen pertinet q non est solū homo: sed etiā Deus. f. ad dominū nostrum Iesum Christū q hoies filios Dei faciēs, in cœlestē gloriā introduxit. Hoc igitur est regimen ei traditū, quod nō corrūpetur: ppter quod nō solū sacerdos sed Rex in scripturis sacris noīatur dicēte Iere. 23. Regnabit Rex & sapiens erit. Vnde ab eo regale sacerdotiū deriuat. Et quod est amplius. oēs Christi fideles inquārū sunt mēbra eius: reges & sacerdotes dicunt. Huius ergo regni ministerium, vt à terrenis essent spiritualia distincta: nō terrenis regibus: sed sacerdotibus est cōmissum. Et p̄cipue summo sacerdoti, successori Petri, Christi vicario, Romano pontifici: cui oēs reges p̄p̄i christiani oportet esse subditos: sicut ipsi domino Iesu Christo. Sic. n. ei ad quem finis vltimi cura p̄tinet subdi debent illi ad quos p̄tinet cura antecedentiū finiu: & eius iperio dirigi. Quia igitur sacerdotiū gentiliū & totius diuinorū cultus erat ppter tpalia bona cōquirēda: quæ oīa ordinant ad multitudinis bonū cōe, cuius Regi cura incūbit: cōuenienter sacerdotes gentiliū regibus subdebant. Sed & quia in veteri lege promittebant bona terrena nō à Demonibus, sed à Deo vero, religioso p̄p̄o exhibēda: inde & in lege veteri sacerdotes regibus legunt fuisse subiecti. Sed in noua lege est sacerdotiū altius: per quē hoies traducunt ad bona cœlestia. Vnde in lege Chri reges debet sacerdotibus esse subiecti. Propter quod mirabilr ex diuina p̄uidētia factū est: vt in Ro. vrbe: quā Deus p̄uideat christiani p̄p̄i principalem sedē futurā hic mos paulatim inolesceret, vt ciuitatum rectorēs sacerdotibus subiacerēt. Sicut. n. maximus Valerius refert: oīa post religionē ponēda semp nostra ciuitas duxit: etiā i qbus summæ maiestatis decus cōspici voluit. Quapropter nō dubitauerūt sacris iperia seruire. Ita se hu-

manarū rerū habitura regimen extimātia, si diuine potētię bene atq; cōstāter fuissent famulara. Quia vero ē futurū erat vt i gallia chriani sacerdotū plurimū vigeret religio: diuinitus est pmissum vt etiā apud gallos gētiles sacerdotes quos diuites noīabāt, totius gallię ius diffinirēt: vt refert Iulius Cęsar in libro quē de bello gallico scripsit. Quod sicut ad vltimum finem consequendum requiritur vt rex subditos suos ad viuendum secundum virtutem disponat: ita ad fines medios. Et ponuntur hic quæ sunt illa quæ ordinant ad bene viuendum: & quæ impediant: & quod medium rex apponere debet circa impedimenta dicta. Cap. 15. Sicut aut ad vitam quā in cœlo speramus beatā ordinatur sicut ad finem vita qua hic hoies bene viuunt: ita ad bonū multitudinis ordinant: sicut ad finē quæcūq; particularia bona per hoīem pcurantur: siue diuitię: siue lucra: siue sanitas: siue faciētia vel eruditio. Si igitur vltimū est, qui de vltimo fine curā habet p̄esse debet his q curā habent de ordinatis ad finem, & eos dirigere suo iperio: manifestū ex dictis sit q Rex sicut dominus & regimini quod administrat per sacerdotū officiū subdi debet: ita p̄esse debet oīsbus humanis officijs & ea iperio sui regiminis ordinare. Cuicūq; aut incūbit aliqd perficere quod ordinatur in aliud: sicut in finem: hoc debet attendere vt suū opus sit cōgruū fini. Sicut faber, sic facit gladiū, vt pugne cōueniat. Et edificator sic debet domū disponere: vt ad habitādum sit apta. Quia igitur vitę qua in p̄fenti bene viuimus finis est beatitudo cœlestis: ad regis officium p̄tinet ea rōne vitā multitudinis bonā pcurare, fm q cōgruit ad cœlestem beatitudinē cōsequendā: vt. f. ea p̄cipiat quæ ad cœlestē beatitudinē ducūt: & eorum cōtraria fm q fuerit posse interdicit. Quæ aut sit ad verā beatitudinem via: & q sint ipedimēta eius ex lege diuina cognoscitur: cuius doctrina p̄tinet ad sacerdotū officiū fm illud Malachię. 2. c. Labia sacerdotum custodiunt sciam: & legē reqrent de ore eius. Et ideo in Deuteronomio. 17. dominus p̄cipit. Postq̄ sederit Rex in solio regni sui describet sibi Deuteronomiū legis huius in volumine accipiēs exēplar à sacerdote leuiticę tribus: & habebit secum, legetq; illud oīsbus diebus vitæ suæ: vt discat timere dñm Deum suū, & custodire verba & cerimonias eius q in lege p̄cepta sunt. Per legem igitur diuinā edoctus: ad hoc p̄cipuum studium debet itēdere: quātr multitudo sibi subdita bene viuat. Quod qdem studium i tria diuiditur: vt p̄mo quidē i subiecta multitudine bonā vitā instituat: secundo vt institutā cōseruet, tertio vt cōseruatā ad meliora pmoueat. Ad bonā autem vnus hois vitā duo regruntur: vnum p̄ncipale quē est opatio fm virtutē. Virtus. n. est q bene viuatur. Aliud vero secundarium, & qsi instrale. f. corporalium bonorū sufficientia: quorū vsus est necessarius ad actum virtutis. Ipsa tñ hoīs vnitas p naturā causatur. Multitudinis autē vnitas q pax dicitur: p regētis industriā est pcurāda. Sic igitur ad bonā vitā multitudinis instituentā tria requiruntur. Primo quē vt multitudo in vnitate pacis cōstituatur. Secūdo vt multitudo vinculo pacis vnita dirigatur ad bene agēdū. Sicut. n. hō nihil bene agere pōt nisi p̄supposita suarū p̄tiū vnitate: ita hoīum multitudo pacis vnitate carēs: dum ipugnat seipsam ipeditur à bene agēdo. Tertio vero, requiritur vt p regētis industriā necessarios ad bene viuēdum adlit sufficientes copia. Sic igitur bona vita per Regis officiū in multitudine cōstituta: consequens est vt ad eius cōseruationē intendat. Sunt aut tria qbus bonum publicū permanere nō sinitur. Quorū quidē vnum est à natura proueniēs. Non. n. bonū multitudinis ad vnū tm̄ tempus institui debet: sed vt sit quodāmodo ppetuum. Hoies aut cum sint mortales in perpetuum durare nō possunt. Nec dū viuūt semp sunt in eodē vigore: quia multis variationibus humana vita subijcit: & sic nō sunt hoies ad eadē officia peragēda equaliter p totam vitam idonei. Aliud aut impedimē-

tum boni publici cōseruandi ab interiori, pueniens in perueritate volūtatum consistit: dum vel sunt desides ad eapaganda quæ requirit resp. vel insuper sunt paci multitudinis noxij: dū transgrediēdo iustitiā aliorū pacē p̄urbāt. Tertium aut impedimentū reipū. cōseruandę ab exteriori causat: dum per incursum hostiū pax dissoluit: & interdū regnū aut ciuitas funditus dissipat. Igitur circa tria p̄dicta triplex cura iminet regi. Primo quidem de successione hoīum & substitutione illorū qui diuersis officijs p̄sunt: vt sicut per diuinū regimen in rebus corruptibilibus: quia semp eadē durare non possunt, prouisum est vt per gnationem, alia in locū aliorū succedant: vt vel sic cōseruet integritas vnuerſi: ita per regis studium conseruet subiectę multitudinis bonum: dum sollicite curat, qualiter alij in deficientiū locum succedāt. Secūdo aut vt suis legibus & p̄ceptis: p̄onis & p̄m̄ijs: hoies sibi subiectos ab iniquitate coerceat: & ad opera virtuosa inducat: exēplū à Deo accipiēs q hoibus legē dedit: obseruantibus quidē mercedē: transgrediētibus p̄nas retribuens. Tertio iminet regi cura: vt multitudo sibi subiecta contra hostes, tuta reddat. Nihil. n. prodesset interiora vitare pericula: si ab exterioribus defendi nō posset. Si igitur bonā multitudinis institutioni tertium restat ad regis officiū pertinēs: vt sit de promotione sollicitus. Quod fit dū in singulis quæ p̄missa sunt: si quid inordinatū est, corrigere: si quid deest, supplere: si quid melius fieri potest, studet pficere. Vñ & Ap̄s fideles monet. vt semp emulent carismata meliora. Hęc igitur sunt quæ ad regis officiū p̄tinent: de quibus per singula diligētius tractare oportet.

Index eorum quę in capitulis secundi libri continentur.

- Qualiter ad regem p̄tinet instituere ciuitatē vel castra ad gloriā cōsequendam: & q eligere debet ad hoc loca tēperata: & postea subiungit quę cōmoda ex hoc regna cōsequuntur: & quę incōmoda de contrario. Cap. 1.
- Qualiter eligere debent Reges & principes regiones ad ciuitates vel castra istituēda: in qbus aer sit saluberrimus: & ostēdit i quo talis aer cognoscit, & qbus signis. Cap. 2.
- Qualiter necesse est talē ciuitatem cōstruendā à Rege habere copiā rerum victualiū: q sine eis ciuitas esse p̄fecta nō potest: & distinguit duplicem modū istius copiæ: primum tm̄ magis cōmendat. Cap. 3.
- Qualiter regio quā Rex eligit ad ciuitates, & castra instituenda, debet habere amœnitates, à qbus ciues sunt arcēdi, vt moderate eis vtantur: quia sapius sunt causa dissolutionis. Vnde regimen & quodcūq; dominium dissipatur & annihilatur. Cap. 4.
- Qualiter necessariū est Regi & cuicūq; domino abundare in diuitijs temporalibus, quæ naturales vocantur: & ponitur causa quare. Cap. 5.
- Qualiter expedit Regi et cuicūq; principi habere alias diuitias naturales: vt sunt armēta & greges, sine quibus domini bene regere terram non possunt. Cap. 6.
- Quod oportet Regē abūdare in diuitijs artificialibus: vt est aurū & argentū & numisma ex eis cōflatū. Cap. 7.
- Qualiter ad regimen regni & cuiuscūq; dominij necessarii sunt ministri sibi: incidenter distinguitur de duplici dominio politico & despotico: ostendens multis rationibus q politicum oportet esse suauē. Cap. 8.
- De principatu despotico quis est, & qualiter ad regale reducitur. Vbi incidenter comparat politicum ad despoticum fm diuersas regiones & tēpora. Cap. 9.
- Habita distinctione dominij, hic distinguitur de ministris fm differentiam dominorū, & quędam genera ministrorū oīsbus dominis cōmunia: postea probat seruitutē in quibusdam esse naturalem. Cap. 10.
- Quod necessariū est Regi & cuilibet domino in sua iurisdictione munitiones habere fortissimas: & rationes quare ibi multę ponuntur. Cap. 11.

- Quod ad bonū regimen regni, siue cuiuscūq; dominij spectat stratas, siue quascūq; vias in regiōe vel prouincia habere securas & liberar. Cap. 12.
- Quod in quolibet regno & quocūq; dominio necessarium est numisma p̄p̄ium: & quot bona ex hoc sequuntur: & quę incōmoda, si non habeatur. Cap. 13.
- Quod ad bonum regimen regni, & cuiuscūq; politiæ pondera & mensurę sunt necessarię, exemplis & rationibus persuadetur. Cap. 14.
- Quod oportet regem & quēlibet dominum ad cōseruationem sui status adhibere sollicitudinem, vt de erario publico prouideatur pauperibus: & hoc exemplis & rationibus probat. Cap. 15.
- Quod oportet regē & quēcūq; dominantē ad cultū diuinū intendere: & quis fructus ex hoc sequat. Cap. 16.

D. THOMAE AQUINATIS

De Regimine Principum,

LIBER SECVNDVS.

Qualiter ad regem pertinet instituere ciuitatē, vel castra ad gloriā consequendam: & q eligere debet ad hoc loca temperata: & postea subiungit quæ cōmoda ex hoc regna consequuntur, et quæ incōmoda de contrario. Cap. 1.

Rimum igitur p̄cipue oportet exponere Regis officiū ab institutione ciuitatiꝝ aut regni. Nam sicut Vegetius dicit: potentissimę nationes et Principes nominati nullam maiorē potuerunt gloriā assequi: q̄ aut fundare nouas ciuitates: aut ab alijs conditas in nomen suum sub quadam amplificatione transferre. Quod quidem documentis sacre scripturæ concordat. Dicit. n. sapiens in eccliaſtico. 40. q̄ Aedificatio ciuitatis confirmabit nomen. Hodie nanq; nomē Romuli nesciret: nisi quia condidit Romam. In institutione autem ciuitatis aut regni si copia detur, primo quidē est regio per regem eligenda. quam tēperatam esse oportet. Ex regionis. n. temperie habitatores multa cōmoda consequuntur. Primo nāq; consequuntur homines ex temperie regionis incolumitatē corporis, & longitudinē vitę. Cum. n. sanitas in quadam temperie humorum consistat: in loco temperato cōseruabitur sanitas. Simile nāq; suo simili cōseruatur. Si autem fuerit excessus calor vel frigiditatis: necesse est q̄ fm qualitatem aeris corporis qualitas immutetur. Vnde quadam naturali industria: aialia quędam tēpore frigiditas ad calida loca se transferunt: rursum tempore calido loca frigida repetentes: vt ex cōtraria dispositione loci, temporis temperiem consequantur. Rursum cum animal viuat per calidum & humidum: si fuerit calor intensus, cito naturale humidum exsiccat, & deficit vita. Sicut lucerna cito extinguitur: si humor in fusus cito per ignis magnitudinem cōsumatur. Vnde in quibusdam calidissimis Aethiopum regiōibus homines vltra. xxx. annos non viuere perhibentur. In regionibus vero frigidis in excessu, naturale humidum de facili congelatur: & calor naturalis extinguit. Deinde ad opportunitates bellorum quibuscumque redditur humana societas: regionis tēperies plurimum valet. Nam sicut Vegetius refert: omnes nationes quæ vicinæ sunt soli: nimio calore siccatę: amplius quidem sapere: sed minus de sanguine habere dicuntur. Ac propterea constantiam atq; fiduciā de propinquo pugnandi nō habent: quia necuunt vulnera, qui modicū sanguinē se habere nouerūt. Ecōtra septētrionales p̄p̄i remoti à solis ardoribus, incōsuliores qdē: sed tñ largo sanguine redūdantes, sunt ad bella p̄p̄tissimi. His qui tēperatioribus habitāt plagis: & copia sanguinis suppetit

suppetit ad vulnerū mortisq; contēptum: nec prudentia deficit quę modestiā seruet in castris: & nō parū prodest uti in dimicatione cōsilijs. Demū tēperata regio ad politicam vitam valet. Vt. n. Aristotelis dicit in sua politica. Quę in frigidis locis habitāt gentes, sunt quidē plene animositate: intellectu autē & arte magis deficientes. Propter quod libere p̄seuerant magis. Nō viuunt autē politice: & vicinis p̄pter imprudentiā principari nō possunt. Quę autē in calidis sunt, intellectu qdē sunt et artificiosę s̄m aīam: sine aīositate autē: p̄pter quod subiectę qdē sunt & subiectę p̄seuerāt. Quę autē in medijs locis habitāt vtroq; participant. Propter quod & liberi p̄seuerant & maxime politice viuere possunt & sciūt alijs principari. Est igit̄ eligenda regio tēperata ad institutionem ciuitatis vel regni.

Qualiter eligere debent: Reges & principes regiones ad ciuitates vel castra instituenda: in quibus aer sit saluberrimus: & ostendit in quo talis aer cognoscitur, & quibus signis. Cap. 2.

Post electionē autē regionis oportet ciuitati cōstituēdā idoneū locū eligere: in quo primo videt̄ aeris salubritas regrenda. Cōuersationi. n. ciuili p̄iacet naturalis vita: quę p̄ salubritatem aeris seruat̄ illęsa. Locus autē saluberrimus erit, vt Vegetius tradit: excelsus: nō nebulosus: nō pruinosus: regiōesq; cęli spectās, neq; est uas: neq; frigidas: demum paludibus nō vicinas. Eminentia qdem loci solet ad aeris salubritatē cōferre: quia locus eminens ventorum p̄flationibus patet, quibus reddit̄ aer purus: vapores etiā q̄ virtute radij solaris resoluunt̄: a terra & ab aquis multiplicat̄ magis in cōuallibus, & in locis demissis, q̄ in altis. Vnde in locis altis aer subtilior inuenit̄. Huiusmodi autē subtilitas aeris quę ad liberā & sinceram respirationē plurimū valet, impedit̄ p̄ nebulas & pruinas, quę solēt in locis multū humidis abūdare. Vnde loca huiusmodi inueniunt̄ salubritati esse cōtraria. Et q̄ loca paludosa nimia humiditate abundant: oportet locū cōstruendū vbi electū, a paludibus esse remotū. Cum. n. aurę matutinae sole oriētē ad locum ipsum p̄tinent, & eis ortę a paludibus nebulę adiungent̄, flatus bestiarū palustris venenatorū cū nebulis mixtos spargēt: et locū faciēt pestilentem. Si tñ mœnia cōstructa fuerint in paludibus, quę fuerint p̄pe mare, spectentq; ad septentrionē vel circa: hęc paludes excellentiores fuerint q̄ littus marinum, rationabiliter videbuntur esse constructa. Fossis. n. ductis exitus aquę patebit ad litus: & mare tēpestibus actum in paludes redundando non permittet aīalia palustria nasci. Et si aliqua aīalia de superioribus locis venerint incōsueta salfedine occidentur. Oportet & locū vrbis destinatum ad calorē & frigus tēperate ditponi: s̄m aspectum ad plagas cęli diuerfas. Si. n. mœnia maxime prope mare constituta, spectabunt ad meridiem: nō erunt salubria. Nam huiusmodi loca mane qdem erunt frigida: quia nō respiciunt̄ a sole: meridie vero erunt feruentia propter solis respectum. Quę autē ad occidentem spectant: orto sole tepescunt, vel etiā frigēt: meridie calent: vespere feruent, propter caloribus continuitatē, & solis aspectū. Si vero ad orientē spectabūt: mane qdem p̄pter solis oppositionem directā, tēperate calefcēt. Nec multū in meridie calor auget̄: sole nō directe spectante ad locū: vespere vero totaliter radij solaris auersis loca frigescent. Eademq; vel similis tēperies erit si ad aquilonem locus respiciat vrbis: e cōuerso est quod meridie respiciente est dictū. Experimēt autē cognoscere possumus, q̄ in maiore calore minus salubriter aliquis transmutat̄. Quę. n. a frigidis locis corpora traducunt̄: in calida nō possunt durare: sed dissoluitur: q̄ calor sugendo vaporē naturales virtutes dissoluit. Vnde etiā in salubribus locis corpora ætate infirma redduntur. Quia vero ad corporū sanitatē conuenientiū ciborum vsus requirit̄: in hoc cōferre oportet de loci salubritate qui cōstituendę vrbis eligi: vt ex cōditione ciborum discernat̄ qui nascunt̄ in terra: quod qdē explorare sole-

Ebant antiqui ex aīalibus ibidem nutritis. Cum. n. hoībus alijsq; aīalibus cōmune sit vt ad nutrimentum his qui nascuntur in terra: cōsequens est vt si occisorum aīalium viscera inueniunt̄ bene valētia, q̄ hoīes etiā in loco eodem salubrius possint nutriri. Si vero aīalium occisorū appareant morbida mēbra: rationabilibus accipi potest, q̄ nec hoībus illius loci habitatio sit salubris. Sicut autē aer tēperatus: ita salubris aqua, est regrenda. Ex his enim maxime dependet sanitas corporū: quę sēpius in vsu hoīum assumunt̄. Et de aere quidē manifestum est, q̄ quotidie ipsum aspirando introrsum attrahimus vsq; ad ipsa vitalia. Vnde principaliter eius salubritas ad incolumitatem corporū confert. Item, q̄ inter ea quę assumunt̄ p̄ modum nutrimenti: aqua est qua sēpissime vtimur, tam in potibus q̄ in cibis. ideo nihil est p̄ter aeris puritatē magis pertinens ad loci sanitatē q̄ aquarum salubritas. Est & aliud signum ex quo considerari potest loci salubritas. Si videlicet hoīum in loco cōmorantium facies bene coloratę appareāt: robusta corpora, & bene disposita mēbra. Si pueri multi & viuaces: si senes multi reperiant̄ ibidē. Econuerso si facies hominū deformes appareant: debilia corpora: exinanita membra vel morbida: si pauci & morbidi pueri: & adhuc pauciores senes: dubitari non potest locum esse mortiferum.

Qualiter necesse est talē ciuitatem cōstruendā a Rege habere copiā rerum victualium: q̄ sine eis ciuitas esse p̄fecta nō potest: & distinguit duplicem modū istius copię. primum tñ magis cōmendat. Cap. 3.

Oportet autem vt locus cōstruendę vrbis electus non solū talis sit qui salubritate habitatores cōseruet: sed vbertate ad victū sufficiat. Non. n. est posse multitudinē hoīum habitare vbi victualium nō suppetit copia. Vnde, vt vult philosophus, cū Xenocrates architectus pertissimus Alexādro Macedoni demonstraret in quodā monte ciuitatē egregię formę cōstrui posse. interrogasse ferē Alexāder, si essent agri q̄ ciuitati possent frumentorū copiā ministrare. Quod cū deficeret inueniret: respondit vituperandū esse si q̄ in tali loco ciuitatē cōstrueret. Sicut. n. natus infans nō potest ali sine nutrice lacte, nec ad incrementū p̄duci: sic ciuitas sine ciborū abūdātia, frequentiam populi habere nō potest. Duo tñ sunt modi qbus alicui ciuitati potest affluētia rerū suppetere. Vnus q̄ dictus est, p̄pter regiōis fertilitatē abūdē oīa p̄ducētis: quę humanę vitę requirit necessitas. Alius autē p̄ mercationis vsu. Ex quo ibidē necessaria vitę ex diuersis partibus adducant̄. Primus autē modus cōuenientior esse manifeste cōuincit. Tanto. n. aliquid dignius est, quāto p̄ se sufficiētius inuenitur: quia quod alio indiget deficiēs esse monstrat. Sufficiētia autē plenius possidet ciuitas: cui circūiacens regio sufficiētis est ad necessaria vitę: q̄ illa quę indiget ab alijs p̄ mercationē accipe. Dignior. n. est ciuitas si abūdātia rerū habeat ex territorio pprio: q̄ si p̄ mercatores abundet. Cum hoc etiā videt̄ esse securius: q̄ p̄pter bellorū euētus: et diuersa viarū discrimina de facili potest impediri victualium deportatio: & sic ciuitas p̄ defectū victualium opprimet̄. Est etiā hoc vtilius ad cōuersationē ciuile. Nā ciuitas quę ad sui sustētationē mercationū multitudinē indiget: necesse est vt cōtinuū extraneorū conuictū patiat̄. Extraneorū autē conuersatio corrūpit plurimū ciuiliū mores, s̄m Aristotelis doctrinā in sua politica: quia necesse est euenire vt hoīes extranei alijs legibus: et cōsuetudinibus enutriti in multis aliter agant q̄ sint ciuiliū mores. Et sic dū ciues eorū exemplo ad agenda similia puocant̄, ciuiliū conuersatio perturbat̄. Rursus si ciues ipsi mercatiōibus fuerint dediti: p̄det pluribus vitij aditus. Nam cū negociatorū studiū maxime ad lucrū tēdat: per negociatiōis vsu cupiditas in cordibus ciuiliū traducit̄. Ex quo cōuenit vt in ciuitate oīa fiat venalia: & fide subtrahat̄, locus fraudibus aperit̄: publicoq; bono cōtēpto. pprio cōmodo q̄sq; deseruiet: deficietq; virtutis studium: dum

dum honor virtutis premiū oībus deferretur. Vnde necesse erit in tali ciuitate ciuilem conuersationē corrumpi. Est etiam negociationis vsus contrarius q̄ plurimum exercitio militari. Negociatores. n. dum vmbra colūt, a laboribus vacāt: & dum fruunt̄ delictis, mollescunt aīo: & corpora redduntur debilia, & ad labores militares inepta. Vnde s̄m iura ciuilia negociatio est militibus interdicta. Deniq; ciuitas illa solet esse magis pacifica cuius populus rarius cōgregat̄: minusq; intra vrbis mœnia resident. Ex frequenti. n. hoīum cōcursu dat̄ occasio litibus, & seditionibus materia ministratur. Vnde s̄m Aristoteli doctrinā, vtilius est quidem q̄ populus extra ciuitates exerceat̄: q̄ q̄ intra ciuitatis mœnia iugiter cōmoret̄. Si autē ciuitas sit mercationibus dedita: maxime necesse est vt intra vrbē ciues resideant: ibiq; mercationes exerceat̄. Melius igitur est q̄ ciuitati victualium copia suppetat ex proprijs agris: q̄ q̄ ciuitas sit totaliter negociationi exposita. Nec tñ negociatores oīno a ciuitate oportet excludi: quia nō de facili potest inueniri locus qui sic oībus vitę necessarijs abundet: q̄ non indigeat aliquibus aliunde allatis. eorūq; quę in eodē loco superabundant, eodē modo redderet̄ multis dānoſa copia, si p̄ mercatorū officium ad alia loca transferri non possent. Vnde oportet q̄ perfecta ciuitas moderate mercatoribus vtatur.

Qualis regio quā rex eligit ad ciuitates, & castra instituenda, debet habere amœnitates, a quibus ciues sunt arcēdi, vt moderate eis vtantur: quia sapius sunt causa dissolutionis. Vnde regimen & quod dicitur dominium dissipatur & annihilatur, Cap. 4.

Est etiam constituendis vrbibus eligendus locus qui amœnitate habitatores delectet. Non. n. facile deseritur locus amœnus: nec de facili ad locū illū cōfluit habitantium multitudo, cui deest amœnitas: eo q̄ absq; amœnitate vita hoīs diu durare nō possit. Ad hanc autē amœnitate pertinet: q̄ sit locus cāporum planicie distētus, arborum ferax, montiū propinquitate cōspiciuus: nemoribus gratus, & aq; irriguus. Verū quia nimia amœnitas superflue ad delicias hoīs allicit: quod ciuitati plurimum nocet: ideo oportet ea moderate vti. Primo nāq; hoīes vacantes delictis sensu ebertantur. Immersit. n. earū suauitas sensibus aīam: ita q̄ in rebus delectantibus liberum iudiciū habere nō possunt. Vnde s̄m Aristoteli sententiā Prudentia iudicis p̄ delectationē corrūpitur. Deinde delectationes superflue ab honestate virtutis deficiere faciunt. Nihil. n. magis p̄ducit ad immoderatū augmentum: p̄ quod mediū virtutis corrūpitur: q̄ delectatio: tum quia natura delectationis est auida: & sic modica delectatione sumpta p̄cipitat̄ in turpium delectationū illecebras: sicut ligna sicca ex modico igne accēdunt, tum etiā quia delectatio appetitū nō satiat: sed gustata sitim sui magis inducit. Vnde ad virtutis officii pertinet vt hoīes a delectationibus supfluis abstineant. Sic. n. superfluitate vitata facilius ad mediū virtutis perueniēt. Consequenter etiā delictis superflue dediti mollescunt aīo: & ad ardua quęq; attētanda: nec nō ad tolerandos labores & pericula abhorrenda pusillanimes fiunt. Vnde & ad bellicū vsu delictis plurimum nocent. Quia vt Vegetius dicit in libro de re militari. Minus timet mortem qui minus deliciarū se nouit habuisse in vita. Demū delictis resoluti plerunq; pigrescunt: & intermissis necessarijs studijs, & negocijs debitis, solis delictis adhibent curā: in quas, quę prius ab alijs fuerant cōgregata profusi dispergūt. Vnde ad paupertatē deducti, dū consuētis delictis carere non possunt: se furtis & rapinis exponunt, vt habeāt, vnde possint suas voluptates explere. Est igitur noxiū ciuitati, vel ex loci dispositione, vel ex quibuscūq; alijs rebus: delictis supfluis abundare. Opportunū est igit̄ in conuersatione humana modicū delectationis, quasi pro cōdimēto habere: vt animus hoīum recreet̄: quia vt Seneca dicit de tranquillitate animi ad Serenū, Danda est animis remissio. Meliores

A enim aptioresq; requieti resurgūt, quasi p̄sit aīo tēperate delictis vti: vt sal in ciborū coctura pro ipforū suauitate: quod superflue immissum illos corrūpit. Amplius autē, si id quod est ad finē, vt finis quærūt: tollit & destruit ordo nature. Sicut si faber quærūt martellū, p̄pter seipsum, aut carpentarius ferrā: siue medicus medicinam: quę ordinantur ad suos debitos fines. Finis autē quę Rex i ciuitate sui regiminis debet intendere: est viuere s̄m virtutē. Ceteris autē quilibet vti debet: sicut his quę sunt ad finē: & quātū est necessarium in prosequēdo finem. Hoc autē non cōtinuit in his qui superflue delectationibus innitunt̄: quia tales delectatiōes nō ordinant ad finē iam dictū: imo quęri vident vt finis. Quo quidē modo videbant̄ velle vt illi impj, qui in libro sapientię dicūt nō recte cogitantes: vt dicta scriptura testatur. Venite fruamur bonis quę sunt: quod ad finē pertinet, & vtamur creatura tanq̄ in iuuentute celeriter, &c. quę ibidem sequunt̄. In quibus imoderatus vsus delectabiliū corporis, vt iuuenilis gratis ostēditur: & digne a scriptura reprehendit̄. Hinc est q̄ Aristoteli in suis ethicis vsu delectabiliū corporis vsui ciborū assimilat: qui amplius minusue sumpti sanitarē corrumpūt. Qui autē cōmensurati sunt: & saluāt & augent. Ita de virtute contingit circa amœnitates & delicias hoīum.

Qualiter necessariū est Regi & ciuicūq; domino abundare in diuitijs temporalibus, quę naturales vocantur: & ponitur causa quare. Cap. 5.

His igitur sic deductis, quę ad substantiale esse ciuilitatis, siue politicę, seu regalis regiminis requiruntur, ad quorum institutionē & prouidentiam Rex principaliter debet intendere: agendū est de quibusdā quę ad Regem pertinent in relatione ad subditos: vnde & sui regimen quietius gubernetur. Et quāuis supra aliquoties sit tactum in genere: nunc in specie est tractandū ad maiorem declarationē eorum quę sunt agēda per principem. Primum quidē vt in singulis partibus sui regiminis abundet in diuitijs naturalibus, quas sic vocat Aristoteli in primo sue politicę: vel quia naturalia sunt. seu quia homo ipsi naturaliter indiget: vt sunt vineta: nemora: siluę: viuaria: diuerforum aīalium & auium grā. De quibus Palladius palatinus Comes, Valentiniano Imperatori, ad p̄fata exhortans, luculentissimo stilo, ac diffusius, documentū tradidit. Hinc etiā Salomon Rex volens ostendere magnificentiā sui regiminis, Aedificauit inquit mihi domos: plāta vineas, feci ortos & pomeria: & conserui ea cuncti generis arboribus: extruxi mihi piscinas ad irrigandum siluam lignorum germinatium. Cuius quidem triplex ratio sumi potest. Vna sumitur ex parte vsus ipsius rei: quod quidem delectabilior esse videt̄ in re propria q̄ aliena: eo q̄ magis vnita. Vnio enim est amoris proprietatis, vt tradit Dionysius. Ad amorem autē sequitur delectatio. Cū enim adest quod diligitur, etiā delectationem secū affert. Amplius autem & ipsa diligētia operis exercita circa p̄dicta, in qua quidem homo sibi congaudet quāto est opus difficilius. Magis. n. amamus cū non est facile quod sumit̄: vt philosophus dicit. Ex qua rōne & filios diligimus: & quālibet nostram facturam, s̄m mēsuram operis. Adhibendo igitur sollicitudinem circa pprias diuitias naturales iam dictas: gratiores iam sūt q̄ alienę. Et si gratiores, delectabiliores ipsas dicemus. Secunda ratio sumit̄ ex parte officialiū Regis. Si. n. ipsos oporteat recurrere ad conuicaneos pro necessarijs vitę sui domini, interdū scandala generant in subditis, vel ex rerum cōmercio in quo vel ledit auaritia, quę ement̄ vel vendentē concomitatur: vel fraus cōturbat. Vnde in prouer. 20. ca. dicit̄. Malum est dicit oīs emptor: & cū recesserit, tūc gloriabit̄ quasi fraude vendentem p̄gauerit. Et in Ecclesiastico monemur cauere a corruptione emptiōis & negociatorum: quasi hoc sit proprium eorum in mercando. Amplius autem, ex commercio contrahitur familiaritas ad feminas, per quod vel ex cauta locutione in alterutrum: aut

aut aspectu: aut gestu causat zelotipia inter ciues: & inde contra regimen prouocantur. Sed etiam tertia ratio hoc idē confirmat, quā accipimus ex parte rerum venalium, Victualia. n. quę venduntur: vt in pluribus nō carent sophismate: & ideo nō sunt tantę efficacię sicut propria ad nutriendū. Vnde idē Salomon in puerbjs. 5. cap. Bibe inq̄ aquā de cisterna tua. In hoc cōprehēdens omne nutrimentum: sed p̄cipue potum: quā facilius potest sophisticari: & ipsum minus à sua natura & puritate remotum citius de ipsius malitia fīdicat. Rursus, ppria victualia sunt maioris securitatis in sumēdo: quā possunt facilius ab extraneo venenari vel esse nocua: q̄ si in proprio horreo vel cella reponantur. Vnde & propheta Esaias. 2. ca. In exaltatione retributionis viri iusti: panis inquit datus est ei: & aquę eius fideiiores sunt: quasi propria cibaria & potabilia securiora sunt ad sumendum.

Qualiter expedit Regi & cuiuscūq; Principi habere alias diuitias naturales: vt sunt armenta & greges, sine quibus domini bene regere terram non possunt. Cap. 6.

Non solum autē predicta ad naturales diuitias pertinent: sed & diuersa genera aiantium ex eadē rōne & causa, vt de p̄cedentibus est ostensum. In quibus primo patri tanq̄ p̄dominanti toti humanę naturę datum est priuilegium regēdi & dominandi: vt in Gen. scribitur. Crescite inquit dominus & multiplicamini & replete terrā: & dominamini piscibus maris, & volatilibus cęli, & cūctis aiantibus quę mouentur super terram. Vnde ad regiam maiestatem pertinet his oibus vti & abundare. Et quāto plus in his dominat, tantō plus primi domini principatū habet similitudinē: cum oīa sint ad vsum hoīs deputata in creationis primordio. Propter quōd philosophus dicit in. 1. pol. quod venatio aialium siluestrium naturaliter est iusta: quia p̄ eam homo sibi v̄dicat quod suum est. Et de piscatione & aucupatione similiter dici potest. Vnde & natura, aues rapaces, puidit & canes ad huiusmodi officium exercendū. Quia vero in piscibus non est aptitudo loci ad talia ministeria: loco canum & auium homo retia adinuenit. Ad supplementū igitur & decorē regni, Rex indiget supradictis: quibusdā quidem ad vsum & esum: vt sunt pisces & aues: armenta bouum & greges ouium quibus Salomon abundauit: vt scribitur in Ecclesiaste, & in. 3. libro regum, ad sui magnificentiam ostēdendā. Alijs autē aialibus Rex indiget ad ministerium: vt sunt equi & muli: asini et camelus ad diuersa ministeria deputati s̄m varias cōsuetudines regionū. Horum igitur oīum Rex copiam habere debet, quantū eidem est posse, siue de aiantibus deputatis ad esum, siue ad ministeriū: & p̄pter causam iam dictam de alijs diuitijs naturalibus: quia res proprię delectabiliores sunt: vt superius est ostēsum: tāto plus, quāto plus habent de rōne vitę: vñ magis accedūt ad diuinā assimilationē: quę est maior causa amoris. Adhuc, alię sunt causę in p̄dictis, p̄pter quas expedit Regi ipsis abundare vt proprijs. Primo autē ad hoc mouet natura quę delectat ex suo opere: dum considerat in eis nouū cōtinuē modū procedendi in suis actibus: siue in viuēdo: siue in gñando: siue in parturiendo: ex quibus cōsurgit in dominis admiratio: & ex admiratione delectatio. Quod autē nutritiuā sit causa dilectionis & p̄ consequens delectationis apparet in Exo. in filia Pharaonis quę Moysen nutrire fecit. Et postea ibidē subiungitur: quod post nutritionē, ipsum sibi adoptauit in filium. Quia rōne dicit dominus in Osee. Ego quasi nutritus es fraym. In hoc insinuans suū affectum ad populum.

Amplius autē & ipsorū vectura siue siluestriū aialium, siue aliorū pro quibus se Principes & Reges gymnastis exponunt, & filios suos submitūt, valet ad robur acquirendum corporis, & cōseruandum sanitatē, & cordis vigorandam virtutem: si tēperate vtantur. vt philosophus tradit in ethicis: & hoc cū in pace quiescunt ab hostibus, vt solent Reges Francię & Anglię talibus vtī. Et vt de ger-

manis in gestis francorū scribit Amonius. Rursus equitatura ad hoc idē mouetur: quia reges esse debēt ornati ad decorē regni, & eiusdē contra hostes defensionē: ad quod aptiores reddunt & expeditiores si propria habeat equorum armētā vt mos est regibus ac principibus orientis. Quēadmodū & de Salomone scribitur in. 3. regū. 4. quod in sua florens p̄speritate habebat. 40. milia p̄sepia equorum curialiū: & 11. milia equorū equestriū quos custodiebant supradicti regis p̄fecti. Pręterea si de aiantibus agatur quę ordinant ad esum, adhuc magis cōpetit habere propria: siue quadrupedia, siue reptilia. i. pisces: quia oibus his homo delectabilis vtitur: ex hoc quod melius nutriunt, & aptiora efficiunt ad esum: tū quia re cognita in vtēdo, magis gaudemus: tū etiā quia securius & liberius nobis offeruntur ad esum: quod est actus magis nostrę p̄portionatus naturę: ex quo & delectabilis agit. Amplius autē, & causa cōis iam dicta superius ad hoc facit. i. vitatio cōmerciū cū ciuibus, quod potest esse scandali adminiculū, p̄cauendū officialibus regis. Rursus, hoc exigit magnificentia regis: vt transeūtibus in cibis & potibus vberius ministraretur & largius. Hoc autē fit expeditius si reges abundēt gregibus & armētis. Cōcludit ergo ex p̄dictis quod diuitię naturales necessarię sunt Regi: vt in singulis regiōibus, pprias hēat ad sui regiminis & regni munimē.

Quod oportet regem abundare in diuitijs artificialibus: vt est aurum & argentum & numisma ex eis conflatum. Cap. 7.

Sed & de artificialibus diuitijs: vt est aurū & argētū: & alia metalla: & ex ipsis cōflata numismata, necessaria sunt regi ad munimē regiminis sui. Suppositio. n. quod collegiū sit necessarium s̄m naturam ad regimē constituendū, siue politia: & p̄ cōsequens rex, & quicūq; dominus quod multitudinem regat: oportet vltius cōcludere de sibi cōnexo, videlicet thesauro: vt est aurū, & argētū, & ex eis cōflatū numisma: sine quo suū regimen rex cōgrue & opportune exercere nō potest. quod quē ostēdit potest multiplici via. Prima quidem manifestat ex parte regis. Hō. n. in cōmutationibus faciēdis auro vel argento siue numismate vtit: vt instrō. Vnde philosophus dicit in. 5. ethi. quod numisma, est quasi fideiusor futurę necessitatis, quia continet oīa opera sicut ipsarū precium. Si ergo qui libet indiget multo, magis rex: quia si simpliciter & magis ad magis, Rursus virtus proportionat naturā, & opus virtuti. Natura autē status regalis quādā habet vltimate: eo quod cōis est populo sibi subiecto: ergo & virtus: & similiter opus. Si ergo status dominorū s̄m suā naturam, est cōciliatus: ergo virtus & opatio. Hoc autē esse nō potest sine numismate: sicut nec faber, nec carpētarius, sine p̄prijis instris. Item ad idē s̄m Philosophū in. 4. ethi. virtus magnificentię magnos sumptus respicit. Magni autē sumptus ad magnū p̄tinent: quod est rex, vt ipse philosophus tāgit ibidē. Vnde in Hester primo scribit de assuero, quod in oriente dominabat. 127. prouincijs quod in conuiuio quod fecit p̄ncipibus sui regni ministrabat in cibis & potibus, put exigebat magnificentia regis. Hoc autē sine instrumēto vitę fieri nō potest: quod est numisma, siue aurū, vel argētū. Quare idē quod prius. Cōcludit ergo ex parte regis eidē thesaurū esse necessariū, quod artificiales diuitias cōtinet. Secūda via sumit in cōparatione ad populū: siue in gñe: siue in specie: quia ad hoc debet rex abundare pecunijs: vt possit suę domui providere in necessarijs, & suorū subuenire necessitatibus subditorum. Vt. n. tradit philosophus. 8. ethi. Sic se rex h̄re debet ad populū sicut pastor ad oues, & sicut pater ad filios. Sic se habuit Pharaon ad totā terram Aegypti: vt in Gen. scribit. De publico enim grario frumentum emit: quod ingruente fame distribuit s̄m prudentiam Ioseph: ne populus fame deficeret. Salustius etiam narrat sententiam Catonis in Catil. Qualiter respub. profecit Romanis quia ararium publicum v̄guit Romę: quo deficiente ad nihilum est redacta

redacta, vt temporibus eiusdem Catonis dicit accidisse. Amplius autem, quod libet regnū: siue ciuitas: siue castrum: siue quodcūq; collegium assimilat humano corpori, sicut ipse philosophus tradit. Et hoc idem in policratō scribit: vnde cōparatur ibidē cōmune grarium Regis stomacho: vt sicut in stomacho recipiuntur cibi, & diffundunt ad mēbra: ita & grarium Regis replet thesauro pecuniarum, & cōicitur atq; diffundit pro necessitatibus subditorum & regni. Rursus & in specie hoc idē contingit. Turpe est. n. & multum regali reuerentię derogat a suis subditis mutare pro sumptibus regis vel regni. Amplius autē ex hac subiectione mutui sustinet a dominis vt per subditos siue quoscūq; fiant super regnū exactiones indebitę. Vnde status eneruat regni. Item ad idem. In mutuis s̄pē mutuās scandalum patitur: quia hic est natura mutuatis: vt difficile sit ei mutuū reddere. Vnde sententia ferē esse Biantis vnus de septē sapiētibus. Amico autē mutuatis, pecuniam, & ipsum & pecuniā perdis. Necessarium est igitur Regi artificiales diuitias cōgregare, ex causis iam dictis, in cōparatione ad populū: siue in genere: siue in specie. Tertia autē via ad hoc idē probandū accipit in respectu ad rē, siue personam extra regis dominium cōstitutā. Quarū quidē duo sunt genera: vnum, videlicet inimicorū contra quos oportet grariū publicum Regis esse plenū. Et primo pro sumptibus suę familię. secundo pro stipēdijs militū cōductorū: cum cōtra hostes mouet exercitū. tertio ad p̄sidia resarciēda: vel cōstituenda, ne hostes inuadant terminos sui regni. Aliud autē genus in augmentem tendit sui regni: vnde & necessarius Regi est thesaurus. Contingit. n. interdū regiones grauari vel penuria vel onere debitorū: aut etiam ab hostibus: & recurrunt tunc ad regni subsidū. Quibus subueniēdo cū instrumēto vitę, quod aurum, vel argētū, vel quodcūq; numisma, subiiciunt eidē: & sic augmentat regnū. Liqueat ergo ex dictis, Regi necessarias esse artificiales diuitias ad cōseruationē sui regiminis ex tribus causis iam dictis. Vnde et in Iudith scribit quod Holofernes Princeps Nabuchodonosor: quā inuasit regiōes Syrię & Cilitię cū exercitu magno, tulit aurū & argentum multū nimis de domo Regis: paratū, videlicet, ad expeditionē cōtra suos hostes. Et hoc idem de Salomone scribit in libro superius allegato, inter actus regalis magnificentię. Coaceruauit inquit mihi aurū & argētū: & substantiā Regū ac prouinciarū: substantiā vocans numismatum thesauros, propter tributa ab ipso exacta, & p̄ris sui Dauid: vt patet. 2. & 3. libris Regū. Et hoc ideo: quia s̄m Philosophū in ethicis, humanę vitę sunt instrumentum: vt dictū est supra. nec istud cōtradicit diuino p̄cepto tradito a domino in Deuteronomio p̄ Moysen quātū ad Reges & Principes populi. Ibi enim lex scribitur de Rege quod non habeat auri vel argenti imensa pondera. Quod quidem intelligendū est ad ostentationē, siue fastum regalē: vt de Croeso Rege Lidorum narrat historia: ex qua causa ruinā passus est: quia captus a Cyro Rege Persarum nudus in alto monte patibulo est affixus. Sed ad subuentionem regni, omni no est necessarium propter causas iam dictas.

Qualiter ad regimen regni & cuiuscūq; dominij necessarii sunt ministri sibi: incidenter distinguitur de duplici dominio politico & despotico: ostendens multis rationibus quod politicum oportet esse suaue. Cap. 8.

Non solum autē diuitijs oportet Regem esse munitum: sed etiā ministris. Vnde & ille magnus Rex Salomon in p̄allegato libro dicit de seipso. Possedi seruos & ancillas & familiā multam nimis. Quod autē possidetur in dominio videtur esse possidētis. Et ideo hic distinguendum est circa dominij incidenter. Duplex. n. principatus ab Arist. ponit in sua politica: quorum quilibet suos habet ministros: licet plures ponat in. 5. politico: vt supra est distinctū: & infra etiā declarabit: politicus, videlicet, & despoticus. Politicus quidē quā regio: si-

ue, puincia: siue ciuitas: siue castrū per vnum, vel plures regitur, s̄m ipsorum statuta: vt in regionibus contingit Italiae, & p̄cipue Romę: vt per Senatores & Cōsules pro maiori parte ab vrbe condita. Horum autē dominij conuenit amplius quādā ciuitate regere: eo quod in ipsa sit continua de ciuibus: siue extraneis alternatio. Sicut de Romanis scribit in. 1. Mach. 8. vbi dicitur quod per singulos annos cōmittunt vni homini magistratum suū dominari vniuersę terrę suę. Vnde duplex est in tali dominio ratio, quare subditi nō rigide possint corrigi, vt in regali dominio. Vna sumit ex parte regentis: quia temporaneum est eius regimē. Ex hoc. n. diminitur eius sollicitudo in sibi subditis, dum cōsiderat suū tam breui tēpore dominium terminari. Propter quod & iudices populi israel qui politice iudicabāt, moderatiores fuerūt in iudicādo quā Reges sequētēs. Vnde Samuel qui dictū populum certis iudicauit tēporibus: sic ait ad ipsos, volēs ostendere suū regimē fuisse politicum & nō regale quod elegerant. 1. Regū. 17. Loquimini inquit de me coram domino & Christo eius, vtrū bouem cuiusquā tulerim, aut asinū. Si quēpiam calūniatus sum: si oppressi aliquem: si de manu alicuius munus accepi. Quod quidē, qui regale dominium habēt, nō faciūt: vt infra patebit: & in. 1. lib. Regū dictus propheta ostēdit. Amplius autē: modus regēdi in dictis partibus vbi politicum est dominij, mercenarius est. Mercedē. n. domini conducunt. Vbi autē merces pro fine p̄figit nō tū intendit regimini subditorū: & sic per cōsequens tēpore rā correctionis rigor. Vnde & dominus in Ioāne. 10. ca. dicit de talibus. Mercenarius autē, & qui non est pastor, cui nō est cura de ouibus: quia, si ad tēpus p̄ponit: videt lupum & fugit. Mercenarius autē fugit: quia mercenarius est: quasi ipsa merces sit sibi finis regiminis: & subditos sibi postponat. Propter quod & antiqui Romani duces: vt scribit Maximus Valerius: curā gerebant reipū. sumptibus proprijs: vt Marcus Curius, & Fabritius, & multi alij. Vnde reddebātur ad curā politię audaciores & maior affectus. Et in talibus verificat Catonis sententiā, quā Salustius refert in catilinario. Vnde respu. ex parua effecta est magna: quia in illis domi fuit industria: foris iustū imperium. animus in consulendo liber: neq; dilectio: neq; libidini obnoxius. Secūda autē ratio vnde dominium politicū oportet esse moderatū: ac cū moderate exercitum: sumitur ex parte subditorū: quia talis est eorum dispositio, s̄m naturā, p̄portionata tali regimini. Probat enim Ptolomęus in quadripartito, regiones hominū esse distinctas s̄m constellationes diuersas: quātum ad mores & regimen: circūscripto semper s̄m ipsum super stellarū dominium imperio volūtatis. Vnde regiones Romanorū sub Marte ponunt ab ipso: & ideo minus subijciles. Propter quod ex eadē causa p̄fata gens esse ponitur infueta pati cum suis terminis, & subdi nescia, nisi cum non possit resistere: & quia impatiens alieni arbitrij: & per cōsequens superioris inuidia. Inter Romanos p̄fides. vt in. 1. Mach. 8. ca. scribitur: nemo portabat diadema: nec induebat purpura: & vltierius subditi effectus istius humilitatis: quia non est inuidia: nec zelus inter eos. Quādā igitur placabilitate animi: vt natura requirit subditorum illius regionis: & incessu humili reipū. gubernabant, quia vt tradit Tullius in Philippicis. Nullū maius armatorū p̄fidiū caritate & beniuolentia ciuū: quā oportet principantem esse munitum non armis. Et hanc etiā sententiā refert Salustius de Carone quantum ad antiquos patres Romanos. Rursus ad idem, cōfidentia subditorū siue de exoneratione dominij regentium, siue dominandi in suo tempore cōgruo reddit ipsos ad libertatem audaces, ne colla submittant regentibus. vnde oportet politicum regimen esse suaue. Amplius autem est certus modus regēdi: quia secundum formam legū: siue cōmuniū: siue municipalium cui rector astringitur: propter quam causam & prudētia principis: quia nō est libera tollit, & minus

nus imitatur diuinam. Et quāuis leges à iure naturæ trahant originem: vt Tullius probat in tractatu de legibus: & ius naturæ à iure diuino, vt testat David propheta. Signatum est iniquens lumē vultus tui super nos domine: deficiunt tamen in particularibus actibus, quibus oibus legislator puidere non potuit ex ignorantia subditorum futurorum. Et inde sequitur in regimine politico diminutio: quia legibus solum rector politicus iudicat populū. Quod per regale dominium suppletur dum non legibus obligatus, per eam censeat quæ est in pectore principis: propter quod diuinā magis sequitur prouidentia, cui est cura de omnibus: vt in lib. sap. dicitur. Patet igitur qualis est principatus politicus & modus eius regendi. Nunc videndum est de principatu despotico.

De principatu despotico quis est, & qualiter ad regale reducitur. Vbi incidenter comparat politicum ad despoticum fm diuersas regiones & tēpora. Cap. 9.

Est autem hic aduertendum, qd principatus despoticus dicitur qui est domini ad seruum: quod quidem nomen græcum est. Vnde quidam domini illius prouinciæ adhuc hodie despotæ vocant: quem principatum ad regalem possuum reducere: vt ex sacra liquet scriptura. Sed tunc est quæstio, quia philosophus in primo politicorum diuidit regale contra despoticum. Hoc autem in sequenti libro declarabitur: quia ibidem occurrit diffiniēdi materia: sed nūc sufficiat p diuinam scripturam probare quod dicitur. Traduntur. n. leges regales per Samuelem prophetam israelitico populo quæ seruitutē important. Cum. n. petiuisset regem à Samuele iam etate defecto: & filijs suis non iuste dominantibus modo politico: vt iudices alij dicti populi fecerant, consulto domino respondit. i. Regū. 8. Audi inqt vocē populi in his quæ loquuntur. Veritatem cōtestare eos: & prædic eis ius Regis. Filios vestros tollet & ponet in curribus suis: facietq; sibi currus, & equites, & præcursores quadrigarū suarum: & constituet aratores agrorū suorum: & meliores segetum: ac fabros armorū suorū: filias quoq; vestras faciet sibi fornicarias: vnguentarias: ac panificas: & sic de alijs cōditionibus ad seruitutē pertinentibus: quæ in primo li. Regū traduntur: per hoc quasi volēs ostēdere qd regimen politicū, quod erat iudicium & suum fuerat, fructuosius erat populo. Cuius tñ superius cōtrarium est ostēsum. Ad cuius dubij declarationē sciēdum est, qd ex duplici parte regimen politicū regali præponitur. Primo quidē si referamus dominium ad statum integrū humanæ naturæ, qd status innocentie appellat, in quo nō fuisset regale regimen: sed politicū, eo qd tūc non fuisset dominiū qd seruitutē haberet sed præeminentiam & subiectionē in disponēdo & gubernando multitudinē fm merita cuiuscunq;: vt sic, vel in influēdo: vel in recipiendo influentiā, quilibet esset dispositus fm congruentiā suæ naturæ. Vnde apud sapientes & homines virtuosos, vt fuerūt antiqui Romani fm imitationem talis naturæ, regimē politicum melius fuit. Sed quia Peruerſi difficile corrigent: & Stultorū infinitus est numerus: vt dicitur in Ecclesiaste. in natura corrupta regimen regale est fructuosius: quia oportet ipsam naturam humanā sic dispositā, quasi ad sui fluxū limitibus refrenare: Hoc autē facit regale fastigium. Vnde scriptū est in prouer. 20. cap. Rex qui sedet in folio iudicij, dissipat omne malū intuitu suo. Virga ergo disciplinæ quam quilibet timer, & rigor iustitiæ sunt necessaria in gubernatione mūdi: quia per ea populus & indocta multitudo melius regit. Vnde apłs ad Ro. 13. dicit, loquēs de rectoribus mundi, qd Nō sine causā gladium portat vindex in iram Dei qd male agit. Et Arist. dicit in ethicis qd Pōnē in legibus institutę sunt medicinę quędam. Ergo quantum ad hoc excellit regale dominium. Amplius autē & situs terræ fm stellarum aspectū regionem disponit: vt dictum est supra, vnde videmus quāsdā prouincias aptas ad ser-

uitutem: quāsdā autem ad libertatem. Propter quod Iulius Celsus & Amonius qui describunt gesta francorū & germanorum, eos mores & actus attribuant eisdem in quibus etiam nunc perseverant. Romani autem ciues aliquo tpe vixerūt sub regibus à Romulo, videlicet, vsq; ad Tarquiniū superbum. Cuius cursus annorum. 264. fuit: vbi: vt historię tradunt. Sic & Atheniēses post mortem Codri regis sub magistratibus vixerunt: quia sub eodem climate constituti. Considerātes enim qd dicta regio magis apta foret, ex causis iam dictis, ad politicum regimen sic ipsam rexerunt, vsq; ad tempora Iulij Cæsa. sub Consulibus, Dictatoribus, & Tribunis, qd fuit quadringentorum quadraginta quatuor annorum. In quo quidem tempore vt dictum est supra tali regimine multum profecit respu. Patet igitur qua consideratione politiam regno, & regale dominium politia præponimus.

Habita distinctiōe dominij hic distinguē de ministris secundum differentiam dominorum: & quędam genera ministrorum ostendit oibus dñis cōia. Postea pbat seruitutē in quibusdā esse naturalē. Cap. 10.

His igitur sic deductis, vidēdum est de ministris qui ad regiminis sunt completum: quia sine eis quodcūq; dominium transire non potest: vt per eos fm gradum personarum exercentur officia, distribuuntur opera, & administrantur necessaria: siue in regno: siue in quacunq; repu. & secundum merita cuiuscunq; in ea contenti. Vnde primus dux in israelitico populo Moyses à Iethro cognato suo merito redarguit: vt patet in Exo. 18. cap. Quia ipse solus satisfacerebatur populo suo sine ministris. Stulto inquit labore confumeris tu, & populus iste qui tecū est: & vltra vires tuas est: nec poteris sustinere. Prouide inquit viros potentes & timentes deum in quibus sit veritas: & qui oderint auaritiā, & cōstitue ex eis Tribunos: & Centuriones: & Quinquagenarios: ac Decanos, qui iudicent populū. Hoc idem de Romanis inuenitur. Quia cum Regum regimen cessasset ab vrbe, Brutus factus consul, parum in consulatu solus vrbe rex: sed mouentibus bellum Sabinis, eidem per senatum adiūctus est Dictator: qui dignitate Cōsules præibat. Quorū primus Lamius vocatus est. Hoc etiā tēpore adiūctus est magister equitum qui dictaturæ obsequeretur. Quorū primus Spurius Cæsius. Post hæc, quasi circa idem tempus, instituti sunt Tribuni: qui in fauore populi essent. Quod pro tanto sit dictum ad ostendendum quod regimen cuiuscunq; collegij siue prouincię: siue ciuitatis, vel castri: siue ministerio diuersorum officialium bene regi nō potest. Sed circa hoc distinguendum de eis videtur: fm diuersitatem regiminis: quia oportet ministros dominis cuiuscunq; regiminis esse conformes sicut membra capiti. Vnde regimen politicum ministros requirit fm qualitatem politia. Propter quod hodie in Italia oēs sunt mercenarij, sicut & domini: & ideo agunt sicut mercede conducti, non ad vtilitatem subditorum: sed ad lucrum suū, præstituentes in mercede finem. Quando vero gratis ministrant: vt antiqui Romani: tunc eorum sollicitudo figebatur ad rempu. sicut ad finem. Et inde proficiebāt. Sicut maximus Valerius narrat de Camillo, qui precatus est qd si alicui deorum felicitas Romanorum nimia videretur: eius inuidia suo & non reipu. in cōmodo fatiaref. Sed regalis regiminis alij sunt ministri perpetuis officijs deputati ad ministrandum Regi pro suo suiq; populi fructu: vt sunt Comitēs: Barones, & milites simplices: feudatarij, qd ex suo feudo & ipsi & sui successores ad regni gubernacula sunt obligati perpetuo. Vnde patet & ministros esse necessarios cuiuscunq; dominio: & fm ipsius dominantis cōditionem ministros debere constitui. Propter quod & in ecclesiastico dicit, scdm iudicē populi: sic et ministri eius: & Qualis rector est ciuitatis, tales & inhabitantes in ea. Distinguntur autē & alia quatuor genera ministrorū à philosopho

à Philosopho in politica, qd haberi possunt regimini magis coniuncti. Quidam enim sunt quos habet ciuitas siue regimen omnino necessarios ad vilia officia exercenda minorum, de quibus natura prouidit, vt sint gradus in hominibus, sicut & in alijs rebus. Videmus enim in elementis esse infimum & supremum. Videmus etiam in mixto semper esse aliquod prædominans elementum. In plantis etiam quædam deputata sunt ad humanum cibum: quædam ad solum: & eodem modo in animalibus. Sed & in homine inter membra corporis similiter erit. Hoc idē cōsideramus in relatione corporis ad animam. Et in ipsis etiam potentij animæ in alterutrum cōparatis: quia quędam ordinatę sunt ad imperandum & mouendum: vt intellectus & voluntas: quædam ad seruiendum eisdem fm gradum ipsarum. Ita inter homines erit. Et inde probatur esse aliquos oīo seruos secundum naturā. Amplius autem contingit aliquos deficere à ratione propter defectum naturæ. Tales autem oportet ad opus inducere per modum seruilem: quia ratione vt non possunt. Et hoc iustum, naturale vocatur. Hæc autem omnia philosophus tangit in primo politicorum. Sunt autem & alij ministri ad idē deputati officium, alia ratione, vt in bello deuicti. Quod lex humana nō sine ratione sic statuit ad acendū bellatores pro repu. fortiter pugnandum: vt videlicet victi subijciant victoribus iure quodā, qd Philosophus in p̄ dicto loco iustum legale appellat. Vnde isti quamuis vigeant ratione, ad statum tamen rediguntur seruorū, quædam militari lege, ad acendum corda bellantiū. Et hunc modum obseruauerūt Romani. Vnde tradunt historię. T. Liuium tantę eloquentiæ virum à Romanis captum in seruitutē redactū: sed propter suam probitatē à Liuiio Nobilissimo Ro. sub cuius ditione traditus erat, manu missus ab ipso cognomen accipiens. T. Liuius est vocatus: quem libertati tradidit pro suis filijs instituendis in liberalibus artibus, cui ante non licuisset: secundum principum instituta. Hoc etiam & lex diuina præcepit: vt in Deuteronomio patet. Sunt autem & alia duo genera ministrorum in familia assistentium videlicet vel mercede conductorum: seu seruientium quadam beniuolentia & amore ad sui honoris cumulum: vel virtutis profectū: vt sunt ministrantes principi in domestica domo: siue de re militari: siue aucupij: siue venationis: siue in alijs rebus familiaribus domus, de quibus non ē modo dicēdum per singula: & pro quibus quis captat vel amicitiam, vel gratiam dominorū, vel mercedem reportat, vel virtutis laudem acquirat. Vnde in prouerbijs dicitur, qd acceptus est regi minister intelligens. Et in Ecclesiastico. Si est tibi seruus fidelis, sit tibi sicut anima tua. Concludendum est igitur, qd ad complementum regni, & fulcimentum regiminis, quæ dicta sunt supra de diuitijs & ministris, princeps debet eē munitus. Propter quod Philosophus dicit in. 8. Ethi. Quod non est Rex, qui per se non est sufficiens: & omnibus bonis superexcellens. Quibus omnibus superabundauit Rex Salomon: vt patet in. 3. lib. Regum. Sed præcipue in ornatu, & ordine ministrorum, de quo admirata Regina Saba, maior est inquit sapientia tua quàm rumor quem audiui. Beati viri tui: & serui tui hi, qd altant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam.

Quod necessarium est Regi & cuilibet domino in sua iurisdictione, munitiones habere fortissimas: & rationes quare ibi multę ponuntur. Cap. 11.

Post hæc autem ad robur dominij, siue regalis, siue politici, necessaria sunt munitiones ad quas se conferat domestici regis: vel ipse Rex. Cuius rei documentum accipimus à Rege Dauid, qui postquam cepit Hierusalem accepit montē Sion pro suo munimine, ibiq; arcem edificauit, vbi dogmatum fistulę ducebantur vsq; ad Mello: ipsamq; arcem suam vocauit ciuitatem. Hoc autem vbiq; reges obseruant, qd in singulis ciuitatibus &

A castris speciale habent præsidium, siue arcem, vbi degit Regis familia & officiales eiusdē. Cuius quidem rei multæ sunt causæ: vna sumitur ex parte principum: quia expedit eis esse in loco tuto, vt in regendo, corrigēdo, & gubernando sint magis securi: & in exequendo iustitiam efficiantur audaces. Vnde & Romani consules & senatores, tutiorem elegerunt locum, videlicet Capitolium, de quo narrant historię, qd tota occupata ab hostibus vrbe Roma, in ipso permanferunt illesi. Amplius autem, & Regi, suæq; familiæ maior honestas hoc exigit, ne vel eorum commercio cum subditis vilificetur in conspectu populi ipsorum maiestas, vel ex incauto aspectu vbi maxima requiritur pudicitia, sicut fenēs populi Troiani se habebant ad Helenam: vt philosophus dicit in Ethi. Populus Regis indignationem incurrat, vel ipse & sui se dishonestandi in subditis occasionem assumant. In quem casum lapsus est Rex Dauid circa vxorem Vriæ scutiferi Ioab: quam lauamē vidit de solario domus Regiæ, vt scribitur in secundo libro Regum. Secunda ratio sumitur ex parte populi, qui magis sensibilibus mouetur qd ratione dueatur. Cum enim vidēt magnificos sumptus Regum in munitionibus, facilius ex admiratione inclinantur ad obedientiā: & ad suis parendum mandatis: vt Philosophus dicit in sexto politicorum. Amplius autem, minorem causam habent rebellandi, seu subijcendi se hostibus: dum nimium infestantur. Cum enim ministros regis munitionibus habent præfentes, sollicitantur audacius ad defensionem sui. Sic & Iudas Machabeus fecit de arce Syon. Quam deuictam cinxit muris fortissimis & turribus altis pro defensione patriæ contra hostes: vt scribitur in primo Mach. Et similiter in Bechsuram munitiones fortissimas extruxit contra faciem Idumææ. Rursus ad idem, necessaria sunt munitiones principibus pro conseruandis diuitijs: quibus abundare debent, vt dictum est supra: & vt eisdem possint cum sua familia liberius vti: vnde & ministri fiant ad præparandum necessaria promptiores: quod est delectabilis ac honorificentius etiam in domestica domo. Hoc enim est propriū in humanis actibus, quod ex ordine debito causant speciem, siue pulchritudinem, tanquam in re proportionata & commensurata in suis partibus. Vnde consequitur in nobis spiritualis letitia, quæ ex se quasi extraxim facit quam passā videtur Regina Saba in aspectu ordinis ministrorum curiæ Salomonis: vt superius est ostensum.

Quod ad bonū regimen regni, siue cuiuscunq; dominij spectat, stratas, siue quascunq; vias in regiōe vel prouincia habere securas & liberas. Cap. 12.

Est & aliud necessarium Regi ad bonum regimen regni: ad quod ordinantur ipse munitiones: vt videlicet stratas faciant securas, & aptas ad transeundum: siue pro aduenis: siue pro indigenis, vel regalibus suis. Viæ enim communes sunt omnibus quodam iure naturæ, & legibus gentium. Propter quod prohibentur à nemine occupari: nec vlla præscriptione: nec quocunq; temporum cursu ius de eisdem publica alicui acquiri. Vnde in libro Numerorum via publica, via regia nominatur, ad significandum eius ciuitatem. Vbi August. in glosa dictum verbum exponit: quia pro tanto sic appellatur: quia debet esse libera cuilibet transeunti innoxio ratione humanæ societatis. Propter quod & ibidem scribitur: quod Amorrhæi contradicentibus, ne filij israel transirent per eos cum sola via regia gradi permitterent: hoc est sine læsione aliqua regionis, dominus mandauit ipsos deleri. Vt autem strata in sua cōmunitate sint libera: & transeuntibus forent securæ, iura principibus permittunt pedagia. Vnde & eis seruantibus quæ viatoribus sunt prædicta: officiales principum ipsa merito possunt exigere: & proficiscētes, debite obligant persolvere. Tho. sup Poli. B Amplius

Amplius autem, & viarum securitas in regimine regni principibus est fructuosa: quia illuc magis confluunt mercatores cum mercibus: unde & regnum in diuitijs crescit. Qua ratione in vrbe aucta fuit resp. propter vias, circa quas sollicitabantur expeditas habere: & strata vocabantur Romanae: vt homines magis redderentur securi ad deferendum merces: ac sub simulatione callida sub nominibus librarij permutatis: vt latrones ignorarent tempus, sicut computista scribunt: cum in vrbe celebrarentur nundinae, sic eos decipiebant. Quaedam etiam extra urbem instituta fuerunt per Romanos principes: eorumque sunt intulatae nominibus, vt ex hoc maiorem obtinerent firmitatem: & loca tutiora aduenientibus redderentur: vt forum Iulij: quod in confinibus multarum prouinciarum & diuersis regionibus adhuc nomen remansit.

Amplius autem & per diuersos consules ac senatores Romanos stratae sunt institutae, extendentes se ad diuersas prouincias: quorum titulis autenticari videntur ad liberiores: ac securiores accessum ad urbem: vel ad ipsorum memoriam clariorem. vt via Aurelia ab Aurelio principe: via appia ab Appio senatore. Quarum prima tendebat versus Reatem: vbi historiae prouinciam Aureliam ponunt. Secunda vero in Campaniam suam habebat progressum, ac sic de singulis alijs, siue consulibus, siue senatoribus: vt Flamminio vel Aemilio, a quibus stratae vel prouinciae sunt notatae propter causam iam dictam.

Rursus & diuinus cultus in hoc augetur, propterea quod promptiores sunt homines ad reuerentiam diuinam, cum liber est aditus viarum ad indulgentiam, siue ad aditum sancti. Vnde & praecipuum motiuum Romanorum fuit stratas faciendi securas: diuinus videlicet idolorum cultus pro quo multum zelabat respu. vt Maximus Valerius scribit in principio libri sui. Sacra etiam scriptura in Esdra refert, reuerentiam templi impeditam fuisse propter hostes in circuitu: propter quod & tradita fuit aedificatio templi. Iuxta quod Domino dicitur in Io. Quadraginta & sex annis aedificatum est templum hoc: & tu in triduo reedificabis illud.

Quod in quolibet regno & quocumque dominio necessarium est numisma proprium: & quot bona ex hoc sequuntur: & quae incommoda, si non habeatur. Cap. 13.

Hisigitur expletis agendum est de numismate: in cuius vsu vita hominis regulatur. Et sic per consequens omne dominium sed praecipue regnum, propter varios prouentus, quos ex numismate percipit. Vnde & Dominus quaerens a pharisaeis simulatorie tentantibus ipsum: cuius est inquit imago haec & superscriptio? Cuique respondissent Caesaris, sententiam quaesiti super ipsos retorfit: dicens. Reddite ergo quae sunt Caesari: Caesari: & quae sunt Dei Deo: quasi ipsum numisma sit causa vt in pluribus tributa soluendi. De materia autem numismatis, & qualiter sit Regi necessarium talibus abundare, supra satis est pertractatum. Sed nunc ipsum accipiamus prout est mensura quaedam, per quam superabundantia & defectus reducuntur ad medium: vt Philosophus in. 7. Ethi. dicit. Ad hoc enim inuentum est numisma, vt soluantur lites in commercio: & sit mensura in commutationibus. Et licet multa sint genera commutationum: vt ex Philosopho habemus primo politicorum. Ista tamen expeditior est inter omnes, propter quod inuentum dicitur esse numisma. Vnde & politia Lycurgi qui Lacedaemonijs primo leges tradidit: in quibus numisma prohibebat: & solam commutationem ex alterum mercibus permittebat, per Philosophum reprobatur: vt ex iam dictis apparet. Vnde & ipse concludit eodem libro Ethi. Numisma constitutum propter commutationis necessitatem: quia per ipsum expeditius sit commercium ac tollitur in commutando materia litis. Quam quidem habemus ab Abraam patre nostro: qui per multa tempora fuit ante Lycurgum &

omnes Philosophos. Vnde de ipso scribitur in Gen. quod agrum emit pro sepultura suorum, precio quadringentorum Siclorum publicae ac probatae monetae. Sed quauis ex se numisma sit necessarium proprium: tamen in omni regimine: sed praecipue regis. Cuius duae sunt causae. Vna accipimus ex parte regis. Alia vero ex parte populi sibi subiecti. Quantum ad primum, numisma siue moneta propria ornamentum est regis & regni: & cuiuslibet regiminis: quia in ea representatur imago regis: vt Caesaris, sicut dictum est supra. Vnde in nulla re tanta potest esse claritas memoriae eius: eo quod nihil sic per manus hominum frequentatur: quod ad regem, vel quemcumque dominum pertinet quantum numisma. Amplius autem, in quantum moneta regula est & mensura rerum venalium, intantum monstratur sua excellentia: vt videlicet imago ipsius sit in nummo regula hominum in ipsorum commercio. Vnde moneta dicitur quia monet mentem: ne fraus inter homines, cum sit mensura debita, committatur: vt imago Caesaris sit in homine: quasi imago diuina: sicut Aug. exponit pertractans dictam materiam. Numisma vero dicitur, quia nominibus principum effigieque designatur: vt tradit Isidorus: Per quod manifeste apparet quod ex numismate maiestas dominorum relucet. Et ideo ciuitates, siue principes: siue prelati, hoc pro sua gloria singulariter ab imperatoribus impetrant: vt habeant speciale numisma. Rursus, numisma proprium cedit in commodum principis: vt dictum est supra: quia per ipsum mensurantur tributa, & quaecumque exactiones quae fiunt in populo: vt in lege mandabatur diuina circa oblationes videlicet, & redemptiones quascumque sacrificij loco. Amplius autem, ipsius factura propter auctoritatem principis causatur commodum regis: quia nulli alij licet sub eadem figura & superscriptione credere, vt iura gentium mandant. In qua quidem & si liceat suum ius exigere in cuedo numisma: moderatus tamen debet esse princeps quicumque, vel Rex, siue in mutando: siue in diminuendo pondus, vel metallum: quia hoc cedit in detrimentum populi: cui sit rerum mensura, sicut supra dictum est.

Vnde tamen est mutare monetam, siue numisma, quantum statera siue quodcumque pondus. Hoc autem quomodo Deo displicet in puerb. 20. c. scribit. Ponderus inquit & pondus, statera & statera, vtrumque abominabile est apud Deum. De quo & grauius Rex Aragonum reprehenditur ab Inno. Papa: quia numisma mutauerat diminuendo in populi detrimentum. Propter quod & filium obligante se per iuramentum dictam seruare monetam, a dicto absoluit iuramento: eidem mandans vt ipsam ad pristinum statum reformaret. Iura etiam in numismatibus fauet mutuis, & pactionibus quibuslibet. Mandat enim solui mutua, & pacta seruari iuxta illius temporis numisma, in omni mensura qualitatis & quantitatis. Concludit ergo qualiter unicuique regi numisma proprium est necessarium. Sed etiam ex parte populi adhuc numisma regis proprium est necessarium: vt etiam ex iam dictis apparet. Primo quia expeditior est in commutationibus mensura. Rursus: quia certior inter populares est Multi. n. sunt qui alias monetas ignorat: & sic de facili possunt simplices perueniri fraude: quod est contra formam regalis regiminis. Circa quod Romani principes prouiderunt. Vnde tradit historiae quod tempore domini nostri Iesu Christi, in signum subiectionis Romanorum unum erat numisma in toto orbe terrarum: in quo erat Caesaris imago: quam statim cognouerunt pharisaei siscitati a domino Iesu Christo, ad discooperiendum eorum fraudem. Et istud numisma decem vsuales valebat denarios. Quod soluebat quilibet Telonarius praedictorum principum, siue eorum gerentibus vicem in prouincijs vel ciuitatibus seu castris. Rursus proprium numisma fructuosius est. Cum. n. extraneae monetae commutentur in permutationibus: oportet recurrere ad arte campori: cum talia numisma ta non tamen valeant in regionibus extraneis: quantum in proprijs. Et hoc sine dano esse non potest. Et praecipue accidit in

partibus

partibus Teutoniarum, & regionibus circumstantibus: propter quod coguntur, cum de loco ad locum transeunt, massam auri vel argenti secum deferre, & quantum in commutationibus rerum venalium indigent, tantum vendunt.

Vnde Philosophus in lib. 4. politicorum: species pecuniarum distinguens: siue artis pecuniariae: siue numismaticae: siue camporiam, obolostaticam, & cachos, primam solam dicit esse naturalem: quia ad commutationem rerum naturalium ordinatur: quod facit proprium numisma, & non aliud: vt ex iam dictis apparet. Propter hoc ipsam solam commendat alijs supradictis spretis: & de quibus infra dicitur. Concludendum est igitur in omni regimine pro conseruatione domini: & praecipue regalis: necessarium esse numisma proprium: siue ex parte populi siue ex parte regis, vel regiminis cuiuscumque.

Quod ad bonum regimen regni, & cuiuscumque politicae pondera & mensurae sunt necessariae, exemplis & rationibus persuadetur. Cap. 14.

Post hoc autem agendum est de ponderibus & mensuris quae necessaria sunt ad dominij cuiuscumque regimen conseruandum: sicut & numisma: quia cum eis soluuntur tributa: seu etiam quia per ipsa lites diminuantur: & in emptionibus & venditionibus fidelitas seruatur: vel quia sicut & numismata vitae sunt humanae instrumenta: immo plus imitantur naturalem actionem quam numisma: quia scriptum est in lib. sapientiae. 11. cap. quod omnia disposuit Deus in numero: pondere: & mensura. Si ergo omnes creaturae his tribus limitibus terminantur: magis videtur quod pondus & mensura a natura trahant originem, quam numisma: & ideo magis necessaria in republica siue in regno. Amplius, autem pondus & mensura, in quantum talia semper ordinantur ad mensurata & ponderata. Aliter per se nihil sunt: sed numisma quamuis sit mensura, & instrumentum in permutationibus: tamen per se aliquid esse potest: puta si consetur, erit aliquid videlicet aurum vel argentum: ergo semper non ordinabitur ad permutationes. Et hoc etiam habet veritatem in alijs speciebus pecuniarum: immo amplius, vt in camporia, quae non proprie ordinatur, vt sit mensura rerum venalium: sed magis ad permutationem numismatis. Item in obolostatica quae consistit circa ponderis excessum in permutationibus: quibus inuentis supra pondus, in metalla resoluuntur: vt sunt ponderatores in trabuchetis & alijs ponderibus. Item nec Cachos, i. ars furnaria quae magis ordinatur ad numisma sicut ad finem alijs permutationibus exclusis. De quibus speciebus in. 4. politicorum agit philosophus. & infra dicit: & supra est tactum.

Rursus, illi actus sunt maxime necessarij in republica siue in regno, qui ex iure naturae procedunt: quia leges institutae per principes, inde habent initium, alias iustae leges non essent. Sed talia sunt de iure naturae: quia adaequant naturalem iustitiam. Sic ergo ad naturam regni siue politicae: mensurae & pondera sunt necessaria. Hinc est quod primus dux israelitici populi videlicet Moyses, vt describit Isidorus, tradendo leges diuinas, quae primae fuerunt simul cum illis, pondera & mensuras constituit, siue pro cibis & potibus: vt Ephraim, & Gomor, & Modius: & Sextarius: siue in terris & pannis, quae cubitales habent mensuras: siue in auro & argento: & numismatibus, quae sunt statera & alia pondera. Vnde cum dictus Moyses in Leuitico exhortaretur populum ad iustitiam faciendam, statim subiungit regulas naturalis iustitiae: vt Origenes ibidem exponit. Non facietis inquit iniquum aliquid in pondere & mensura. Statera iusta: & aequa sint pondera: iustus Modius: aequusque Sextarius. Refert iterum Isidorus quod Sidon argus graecis mensuras dedit: vbi tunc florebat argiuorum regnum circa tempora praefati ducis Moysi. Narrant etiam historiae Cererem mensuras agriculturae & frumenti graecis ratione tradidisse. Vnde & dea frumentaria & dea metra est vocata. Ex his ergo apparet quod

Aturaliter oportet regem, vel quemcumque dominum ad bonum ipsorum regimen mensuras & pondera populo sibi subiecto tradere, propter causas iam dictas: & exemplo dictorum principum: de quibus nunc est actum.

Quod oportet regem & quolibet dominum ad conseruationem sui status adhibere sollicitudinem, vt de grario publico prouideatur pauperibus: & hoc exemplis & rationibus probat. Cap. 15.

Et autem & aliud quod est ad bonum regimen pertinet regni, siue prouinciae: vel ciuitatis: vel cuiuscumque principatus: vt videlicet de communi ariario prouideatur per principem: qui praestitit indigentibus pauperum pupillorum: & viduarum: ac aduentis & peregrinis assistet. Si enim natura quaecumque non deficit in necessarijs: vt Philosophus dicit in. 3. de caelo, & mundo. Multo minus & ars quae imitatur naturam. Inter omnes autem artes, ars viuendi & regendi superior & amplior est: vt tradit Tullius in Tusculanus quaestionibus. Ergo reges & principes in necessarijs deficere non debent indigentibus: immo potius subuenire. Praeterea reges & principes vices Dei gerunt in terris, per quos Deus mundum gubernat: sicut per causas secundas. Vnde & Samuel propheta spretus in dominio cum querelam proponeret coram Deo, responsum habuit, quod non ipsum israeliticum populum spreuerat: sed Deum: cuius videlicet vices gerebat. Et in prouerbijs dicit. Per me reges regnant: & legum conditores iusta decernunt. Sed Deo specialiter est cura pauperum ad naturam ipsorum defectum supplendum.

Propter quod sic agit diuina prouidentia circa indigentem: sicut pater erga filios impotentes: de quibus amplior incumbit sollicitudo propter ampliore necessitatem. Vnde & ipse dominus sibi reputat fieri specialiter, quod sit pauper, ipso attestante qui dicit. Quod vni ex minimis meis fecistis: mihi fecistis. Ergo ad istum defectum pauperum supplendum, sicut vices Dei gerentes in terris principes & prelati sunt debitores: & sicut patres quos cogit officium esse auxiliatores subditorum: vt Philosophus dicit in. 8. Ethi. ipsorum cum effectu beneficij specialem debent curam habere. Talem autem sollicitudinem habuit Philippus Rex Macedo circa Pythiam. Quem vt scribit Vegetius lib. 4. de re militari: cum prius haberet offensum, audiens ipsum, licet nobilem habere tres filias: & cum ipsis inopia premi, ab admonitionibus vt sibi de hoc caueret quaerens, vtrum melius foret partem egram corporis abscondere quam curare, familiariter accersit: & accepta de facultatum domesticarum pecunia instruxit, & fideliores habuit. Amplius autem, quia reges & principes communes habent actiones, & vniuersalem diligentiam subditorum, cum non sufficiat homo solus ad proprias actiones: oportet quod in multis deficient: quia talis actio siue actiones, quae sunt populorum gubernare: iudicare ac vnicuique suorum subditorum secundum merita prouidere, transcendit virtutem naturae. Propter quod dicitur, quod est ars artium regimen animarum. Et arduum est valde vt qui nescit tenere moderamina vitae suae, iudex fiat vitae alienae. Secundum quam causam Sauli assumptio & inunctio in regem per Samuelem, prophetam praecipitur, quod ascenderet ad cuneum prophetarum: vt ibidem per eleuationem mentis prophetando cum eis circa populum gubernandum, ex diuina influenza: haberet notitiam agendorum. Quod & factum fuit: vt patet in. 1. Regum. Vnde impossibile est reges & principes non errare propter dictam causam: nisi ad illum qui omnia gubernat: & omnium est conditor se conuertant. Et propter hanc causam dicitur in Ecclesiastico de regibus israelitici populi, quod praeter Dauid, Ezechiam: & Iosiam, qui fuerunt viri spirituales: & a Deo illuminati: omnes peccauerunt domino. Isti autem defectui subuenitur, per eleemosynam beneficium: vnde pauperes sustentent. Sicut per Daniele prophetam dictum est illi principi Ethnico

Tho. sup. Poli. B ij Regi

Regi Babylonis Nabuchodonosor: qui in toto oriete generalis erat Monarcha. Peccata tua eleemosynis redime: & iniquitates tuas in misericordijs pauperum conuertere. Sunt ergo ipse eleemosynę quas faciunt principes indigentibus, quasi qdam fideiussor corā deo pro ipsis ad solvendum debita peccatorum: vt Philoſophus dicit, de nūmismate respectu rerum venaliū. Et sicut nūmismata est mensura in permutacionibus, p̄ vita corporali: ita eleemosyna in vita spiritali: propter quod in Ecclesiastico dicit. Eleemosyna viri, quasi sacculus cum ipso, & gratia hoīs, quasi pupillam oculi conseruabit. Ex his igitur satis est manifestum qualiter opportunū est regibus & cuiuscūq; dominō in ipsoꝝ dominio de cōi gratario reipu. siue regali pauperibus puidere. Hinc est, q̄ in singulis puincijs: ciuitatibus & castris ad talia ministeria exercenda sunt hospitalia instituta: siue p̄ reges: siue per principes: & ciues ad pauperum inopiam subleuandum: & non solū apud fideles: sed etiam infideles. Domos, n. instituebant hospitalitatis ad pauperum subuentionem quas Iouis hospitalia nominabant: vt patet in li. 2. Mach. propter effectum beniuolentię & pietatis: q̄ eidem attribuit planetę fm̄ Astrologos. De Aristotele etiā tradunt historię, q̄ Alexandro exhortatorias literas destinauit, q̄ pauperū inopię memor esset ad prosperitatem sui regiminis augmentandam.

Quod oportet regem & quemcūq; dominantem ad cultum diuinum intendere: & quis fructus ex hoc sequatur. Cap. 16.

His habitis agendum est de cultu diuino ad quem reges & principes studere debent toto conatu & sollicitudine: sicut ad finem debitū. Et ideo hic in hoc vltimo capitulo traditur: de quo & Rex ille magnificus Salomon in Ecclesiastes. 12. c. scribit. Finem loquendi oēs pariter audiamus. Deum time: & mandata eius obserua. hoc est enim oīs homo. Et quāuis iste finis oīs sit necessarius: diuinus videlicet cultus, & reuerētia per obseruationem mandatorū: vt iam dictum est. Regi tñ magis competit. Et huius rei est magis debitor propter tria quę sunt in ipso. Et quia videlicet homo: & quia dominus: & quia Rex. Quia homo singulariter à Deo creatus. Ceteras, n. creaturas Deus dicendo fecit. Cum vero hoīem creauit: dixit. Faciamus hoīem ad imaginem & similitudinē nostram. Vnde apostolus in actibus apostolorū. 17. c. refert verba Arati poetę dicentis: q̄ Nos genus Dei sumus. Ex hac ergo parte debitores sumus oēs Deo in generali ad diuinam reuerentiam: quod est primum p̄ceptum primę tabulę. Vnde dicitur populo israelitico in Deutero. per Moysen: & per consequens nobis. Audi israel, dominus Deus tuus, Deus vnus est. Quasi ipse solus sit cui debet reuerentia & honor, in quātum ab ipso solo creati sumus: & singulari quadā p̄rogatiua producti. Et propter hoc habita cōsideratione tanti beneficii subdit Moyses in eodem statim loco: dicens. Diliges Dominū Deum tuum ex toto corde tuo: & in tota anima tua: & in tota fortitudine tua. In hoc volēs ostēdere, q̄ totum Deo debeamus quod sumus. Et in recognitione eius p̄ceptum de decimis fuit institutum: ad quod quilibet obligatur, non in quantitate numeri: sed cuiuscūq; rei ex dicta iā causa. Sed quāuis quilibet ad hoc sit obligatus: plus tamē princeps, etiam sicut p̄iuata persona: in quantum plus participat de nobilitate humanę naturę ratione sui generis vnde trahit originem: & inde nobilitatē: vt Philoſophus pbat in sua rhetorica. Qua cōsideratione motus Cęsar Augustus, qui & Octauius vt historię tradunt. Diuinos honores non sustinens, qui eidem exhibebatur à Ro. populo: propter corporis eius pulchritudinē: & animi p̄bitatem: suum creatorem & factorem quęsiuit à Sybilla tiburtina: quem & inuenit, & adorauit: prohibuitq; edicto publico, ne ipsum vltius aliquis de dicto populo adoreret: vel Deum aut Dominū vocaret. Amplius autē & in quantum dominus: quia non est potestas nisi à Deo: vt

apostolus dicit ad Romanos. 13. c. Vnde & vices Dei gerit in terris, vt dictum est supra. Propter quod tota virtus domini ex Deo dependet sicut eius ministri. Vbi autem est dependentia à dominio necessaria est superioris reuerentia: quia per se nihil est: vt in ministris regalium curiarum cōtingit. Propter quod in Apoca. Quotiescūq; agitur de celestium spiritū ministerio, qui per seniores tāq; maturiores in actionibus: & animalia quę potius aguntur q̄ agant ex vehemēti irradiatione diuina: & in ministerio designantur, semper de eisdem subiungitur: q̄ ceciderunt in facies suas, & adorauerūt Deum. Qui quidem duo actus sunt latrā: seu diuini cultus. Vnde & ille Nabuchodonosor Monarcha in oriente vt scribitur in Daniele: quia suum dominium non recognoscebat a Deo, secundum suam imaginationem in bestiam est translatus: & dictum est ei. Septem tempora mutabuntur super te: donec scias q̄ dominetur excelsus in regno hominum: & cuiuscūq; voluerit det illud. Circa quod etiā monitus Alexander: vt historię tradunt: cum proposito vadens in iudæam destruendi regionem: cum appropinquanti Hierusalem ei irato in albis summus Pontifex occurrisset cum ministris templi māuefactus: & de equo descendens ipse eum vice Dei reueritus est. Et ingressus templum maximis honorauit donis: & gentem totam pro diuina reuerētia libertate donauit. Non solum autem sicut homo, & dominus ad diuinum obligatur cultū: sed etiam sicut & Rex: quia inunguntur oleo consecrato: vt patet de regibus israelitici populi: qui oleo sancto inungebantur manibus prophetarum. Vnde & Christi domini vocabantur propter excellentiam virtutis & gratiæ in coniunctio ne ad Deum: quibus p̄diti esse debebant. Secundum quam vnctionem quandam conſequebantur reuerentiā & delationem honoris. Propter quod etiam Dauid quia p̄cedit clamidem regis Saulis percussit pectus suum in pœnitudinis signum: vt scribitur in. 1. lib. Regum. Rex etiam Dauid cum lamentabiliter deplorat mortem Saulis & Ionathe: ita quęrelam proponit. de allophilorum ir reuerentia: q̄ sic occiderant Regem Saul, quasi non esset vnctus oleo: vt in fine scribitur secundi libri Regum. Cuius sanctitatis etiam argumentum assumimus ex gestis francorum: & beati Remigij super Clodoueam Regem primum christianum inter Reges Francorum, ex delatione olei desuper per columbam: quo Rex p̄afatus fuit inunctus: & inunguntur posteri signis & portentis ac varijs curis apparentibus in eis ex vnctione p̄dicta. Amplius autem & in dicta vnctione: vt Aug. ait de ciui. Dei. Figurabatur Rex verus & sacerdos. iuxta Dañ. prophetam. 9. ca. Cum venerit inquit sanctus sanctorum cęfabit vnctio vestra. In quantum igitur figuram gerunt in hac vnctione illius qui est Rex Regum: & dominus dominantium: vt dicitur in Apoca. 19. ca. Qui est Christus Dominus noster: debitores sunt Reges ad ipsum imitandum: vt sit debita p̄portio figurę ad figuratū: vmbre ad corpus: in quo verus ac perfectus cultus diuinus includit. Patet igitur quā necessarium sit cuiilibet domino: vt sit Deo deuotus & reuerens: sed p̄cipue regi ad conseruationem sui regiminis. Cuius exemplum trahimus quidē a primo vr̄bis Rege videlicet Romulo: vt historię tradunt. In primordio enim sui regiminis in vr̄be Romanā fabricauit Asylum, quod tēplum pacis nominabat multis amplians gratijs. Pro cuius numine et reuerentia oēm sceleratum qui ad ipsum confugeret, cuiuscūq; status, reddebat immunem. Qualem autem habuerint exitum posteri eius qui in diuino cultu fuerūt negligentes: & qui fuerunt seruētes scribit Maximus Valerius in principio libri sui. Quid vero dicam de deicolis regibus, siue veteris, siue noui testamenti: Omnes enim qui ad diuinam reuerentiam fuerunt solliciti: feliciter suum consumauerūt cursum. Qui vero econtra infelicem consecuti sunt exitum. Tradunt etiam historię, q̄ in qualibet Monarchia ab initio seculi tria se inuicem per ordinem cōitata sunt. Diuinus

D. THOMAE AQUINATIS

De Regimine Principum,

LIBER TERTIVS.

Quod oē dñiū est à Deo cōsiderata natura entis. Cap. 1.

Tquia cor Regis in manu Dei, quocūq; voluerit inclinabit illud. & in prouerb. 21. ca. scribit. Quod & ille magnus Monarcha in Oriente Cyrus, videlicet Rex Persarum per publicum conſitei edictū. Post victoriam. n. de Babylonia conſecutam, quam vsq; ad solum destruxit, ac occiso Balthasar Rege ibidem, sicut historię tradūt: sic ait, vt in principio libri Efdre patet. Hęc dicit Cyrus Rex Persarū. Omnia regna mundi dedit mihi Dominus Deus cęli. Inde manifeste apparet à Deo omne prouenire dominium, sicut à primo domināte. Quod qdem ostēdi potest triplici via: quam Philoſophus tāgit. Quia vel in quātum ens: vel in quātum motor: vel in quātum finis. Rōne qdem entis: q̄ oportet omne ens ad ens primū reducere, sicut ad principium oīs entis: & vt omne calidū ad calidum ignis: vt patet per Philoſophū in. 2. meta. Qua ergo rōne omne ens ex ente primo dependet, eadē & dominū: q̄ ipsum sup̄ ens fundat: & tanto sup̄ nobilior ens, quanto & ad dominādum super hoies in natura coguales eisdem p̄ponit. Vnde & causam habet nō sup̄biendi: sed humanę suam populū gubernandi: vt Seneca dicit in ep̄la ad Lucillum. Propter qd̄ i Ecclesiastico dicit. 32. c. Rectore te p̄fuerit: noli extolli: sed esto in illis: quasi vnus ex illis. Sicut ergo omne ens ab ente primo dependet: qd̄ est prima causa: ita & omne dominū creaturę à Deo sicut à primo domināte: & primo ente. Amplius autē, oīs multitudo ab vno procedit & p̄ vnum mensurat: vt patet p̄ Philoſophum in. 10. primę Philoſophię. ergo eodem mō & multitudo dominātium ab vno dominante trahet originē: quod est Deus. Sicut videmus in regalibus curijs q̄ i diuersis officijs multi sunt dñantes: sed oēs ex vno p̄dēt, videlicet Rege. Propter qd̄ Philoſophus in. 12. primę philoſophię dicit: q̄ sic se habet Deus, siue p̄ma cā ad totū vnuerſum: sicut dux ad exercitū: à quo tota multitudo castrorū dependet. Vnde & ipse Moyses in Exo. 15. c. Deum ducem p̄p̄i vocat. Dux inqt fuisisti in misericordia tua p̄p̄o quę redemisti. A Deo igit omne dominium habet initium. Rursus ad idē. Virtus est p̄portionata enti: cuius est virtus & ad quęat ei: q̄ virtus fluit ab essentia rei: vt patet p̄ Philoſophū in. 1. & 2. li. de cęlo. Sicut ergo se habet ens creatū ad increatū: qd̄ est Deus: ita virtus cuiuslibet entis creati ad virtutē increatā: q̄ est Deus: q̄ qd̄ est in Deo, Deus est. Sed oē ens creatū ab ente increato trahit originē, ergo virtus creata ab increata. Hoc aut in dñio p̄supponit: q̄ nō est dñium vbi nō est potētia, siue virtus: ergo oē dominū erit ab increata virtute: et hęc est Deus: vt supra dictū est. Et sic idem qd̄ prius. Vnde ap̄s dicit ad Heb. q̄ Deus portat oīa verbo virtutis suę. In Ecclesiastico. 1. c. etiā scribit, q̄ vnus est altissimus creator oīum: oīpotens: Rex potens: metuēdus nimis: sedens sup̄ thronum, dominās Deus. In qbus verbis satis apparet à quo oīs creatura habet esse virtutē, & opationē: & p̄ cōsequēs dominū. Et multo amplius Rex: vt sup̄ius est ostēsum.

Quod omne dominū sit à Deo ex cōsideratione motus cuiuslibet naturę creatę: Cap. 2.

Non solū aut ratione entis: sed ratione ēt motus p̄bat à Deo, prouenire dominū. & primo quidē assumenda est rō philoſophi. in. 8. physicorū. Quia oē qd̄ mouet ab aliquo mouet: & in mouētibus & motis nō est abire i finitū. ergo oportet venire ad aliqd̄ primū mō uens imobile: qd̄ est Deus siue causa prima. Inter oēs aut Tho. sup̄ Poli. B iij hoies

Diuinus cultus: sapientia scholastica: & secularis potētia. Quę quidem tria se inuicem per ordinem conſequentur: & in Rege Salomone ex suis meritis conseruata sunt: q̄a per diuinam reuerentiam cum descendit in Ebron, locū orationis, assumptus in Regem, conſecutus est sapientiā: & ex vtroq; vltius in regali virtute super Reges sui tēporis excellentiam. Cum vero à vero cultu Dei recessit infelicem exitū habuit: vt patet in. 3. lib. Regum. Hęc igitur de pertinentibus ad regimē cuiuscūq; domini: sed p̄cipue regalis in hoc lib. in tantum sint dicta.

Index capitulorum tertij libri.

- Quod omne dominium est à Deo cōsiderata natura entis. Cap. 1.
 Quod omne dominū sit à Deo ex cōsideratione motus cuiuslibet naturę creatę. Cap. 2.
 Quod omne dominium sit à Deo per cōsiderationē finis. Cap. 3.
 Qualiter dominium Romanorum fuit à Deo prouisum propter zelum patrię. Cap. 4.
 Qualiter meruerunt dominū Romani propter leges sanctissimas quas tradiderunt. Cap. 5.
 Qualiter concessum est eis dominium à Deo propter ipsorum ciuilem beniuolentiam. Cap. 6.
 Qualiter deus permittit aliquod dominū ad punitionem malorum. & q̄ tale dominium est quasi instrumentum diuine iustitię contra peccatores. Cap. 7.
 Quod tale dominū interdum cedit in malum dominātis: quia p̄pter ipsorum ingratitude in superbiam elati grauitur deprimuntur. Cap. 8.
 Quod homo naturaliter dominatur animalibus siluestribus, & alijs rebus irrationalibus, & quomodo. & probatur multis rationibus. Cap. 9.
 De dominio hominis secundum gradum & dignitatem: & primo de Dominio Papę qualiter p̄feret omni dominio. Cap. 10.
 De dominio regali, in quo consistit: & in quo differt à politico: & quomodo distinguitur diuersimode secundum diuersas rationes. Cap. 11.
 De dominio imperiali & vnde istud nomen habuit originem: & quibusdā alijs noīs: vbi incidenter distinguuntur Monarchię: & q̄tum durauerunt. Cap. 12.
 De Monarchia Christi quō in tribus excellit: & de Octauio Augusto quō gessit vices Christi. Cap. 13.
 De Monarchia Christi quō tēpore incepit: & quomodo latuit: & quare: & duplex assignatur causa suę occultationis: & primo ponitur vna. Cap. 14.
 Secunda rō quare dominus assumpsit vitam abiectam & occultam: licet esset verus mundi dominus: & exponuntur verba Esaię prophetę de ipso. Cap. 15.
 Ostendit q̄ isto modo aucta fuit resp. per exēpla antiquorū Ro. & postea subdit de Cōstantino. Cap. 16.
 Quod imperatores Constantinopolitani sequentes à Constantino fuerunt obedientes & reuerentes ecclesię Ro. ostendit per quatuor concilia quibus dicti principes se subiecerunt. Cap. 17.
 De duobus sequentibus concilijs post alia quatuor celebratis tempore Iustiniani iunioris: & quę fuit ratio quare imperium translatum fuit à Græcis ad Germanos. Cap. 18.
 Qualiter diuersificatus est modus imp̄ij à Carolo magno vsq; ad Ottonem tertium: & vnde plenitudo potestatis summo Pontifici conuenit. Cap. 19.
 Comparatio regalis domini inter imperiale & politicum: & qualiter conuenit cum vtriusq;. Cap. 20.
 De dominio principum qui subsunt imperatoribus & Regibus: & diuersis nominibus eorum quid importent. Cap. 21.
 De quibusdā nominibus dignitatum singularibus in quibusdā regionibus: & quale sit omnium istorum regimen. Cap. 22.

homines qui plus habent de ratione motus, sunt reges & principes: & omnes qui prestant: siue in gubernando: siue in iudicando: siue in defendendo: & sic de alijs actibus qui ad curam regiminis pertinent. Vnde Seneca de consolatione fratris ad Polybium sic loquitur. de Cesare, exhortans eum ad contemptum mundi. Cum voles omnium rerum obliuisci, cogita Cesarem. Vide quantam huius vitæ indulgentiæ fidem: quantam industriam debeas: intelliges non magis tibi incuruari licere quæ illi. Si quis modo est fabulis traditus: cuius humeris mundus innititur. Cesari quoque ipsi cui omnia licet: propter hoc ipsum multa non licet. Omnium domos, illius vigilia defendit: omnium oculum, illius labor: omnium delicias, illius industria: omnium vacationem: illius occupatio. Ex quo se Cesar orbi terrarum dedicauit: sibi eripuit: & siderum modo: quæ irrequieta semper cursus suos explicant: nunquam illi licet nec subsistere: nec quicquam suum facere. Si ergo reges & alij domini, tantum habent de ratione motus: ipsum non possunt perficere nisi per influentiam & virtutem mouentis primi: quod est Deus: ut superius est probatum. Propter quod in lib. sapientiæ vbi connumerantur effectus diuinæ virtutis per suam sapientiam: volens auctor ostendere qualiter omnia influentiam diuini motus participat, subdit statim: Omnibus mobilibus mobilior est sapientia. Attingit autem vbique propter suam munditiam, vocans absolutam & supergradientem ac mixtam diuinam virtutem ad omnia mouendum ad similitudinem corporis lucis: quæ ex hac parte naturam imitatur diuinam. Rursus ad idem. Omnis causa primaria plus est influens in suum causatum quam causa secundaria. Causa autem prima Deus est, ergo si in virtute primæ causæ omnia mouentur, & influentiam primi motus omnia recipiunt: & motus dominorum erit ex virtute Dei & ex Deo mouente.

Amplius autem, si est ordo in motibus corporalibus: multo magis & in spiritualibus erit. Sic autem videmus in corporibus, quod inferiora per superiora mouentur: et omnia reducuntur ad motum supremi: quod est nona sphaera, secundum Ptolemeum in prima distinctione almagesti: sed secundum Aristoteli in 2. de celo est octaua. Si ergo omnes motus corporales regulantur per primum: & a primo habent influentiam: multo magis spirituales substantiæ propter maiorem assimilationem quam habent in alterutrum. Vnde aptiores sunt ad recipiendam influentiam primi & supremi mouentis, siue motoris: quod est Deus. Quem quidem motum nobis tradit beatus Dionysius in lib. de diuinis nominibus, & de celesti Hierarchia distinguens in eis motum: sicut & in corporibus, videlicet circularem, rectum, & obliquum. Qui quidem motus sunt quædam illuminationes quas recipiunt a superioribus ad agendum: ut idem doctor exponit. Ad quas quidem illuminationes recipiendas necessaria est dispositio mentis, in qua fit ista influentia motus. Inter omnes autem homines qui paratiores esse debent, sunt reges & principes & alij dominatores orbis, tum ex exercitio quod habent, tum ob vniuersales actiones regiminis. vnde & mens magis eleuatur ad diuinam, tum etiam quia hoc eis incumbit: ut se disponant: ut cura eis imposita in gubernando regem: & alia quæ sunt necessaria in actibus regiminis quæ supra ipsum sunt, & naturam particularem excedunt, per talem motum diuinæ influentiæ sufficientius deducantur. Sic enim David rex se disposuit. Propter quam causam ex motu illuminationis præfatæ supra omnes reges & prophetas meruit in suis psalmis spiritus prophetiæ intelligentiæ: ut doctores tradunt scripturæ sacræ. Ex cuius contrario actu principes ethnici, de quibus Daniel propheta mentionem facit: ut Nabucho, & Balthasar pater & filius meruerunt obumbrari. vnde & influentia diuinæ illuminationis mouit eorum phantasmam in imaginatiuis visionibus: ut in Dauid. est manifestum: ut scirent quid circa regale regimen eis esset agendum. Sed quia mens ipsorum non erat disposita: sed inuoluta tenebris peccatorum: ad ipsum notitiam

non potuerunt venire. Propter quod insignito lumine prophetiæ Danieli dictum est. Tibi datus fuit spiritus intelligentiæ ad istam interpretandum: ut verificetur quod per Salomonem dicitur in prouerb. Meum est consilium & equitas, mea, est prudentia: & mea est fortitudo. Per me reges regnant & legum conditores iusta decernunt: per me principes imperant, & potentes decernunt iustitiam. Et sic manifestum est qualiter omne dominium est a Deo in consideratione motus.

Quod omne dominium sit a Deo per considerationem finis. Cap. 3.

Sed & respectu finis adhuc hoc idem apparet. Si enim est hominis agere propter finem, ratione sui intellectus: qui finem in vnaquaque eius actione prestituit: vnaquaque natura quanto est magis intellectiua, tanto magis propter finem agit. Cum ergo Deus sit summa intelligentia, & purus actus intelligendi, sua actio magis finem includit. Ergo oportet dicere quod in vnoquoque sine vniuersali rei creatæ præexistat actio intellectus diuini, quæ & nos diuinam prudentiam vocamus: per quam dominus cuncta disponit: & in debitum finem deducit: ut Boetius de consolatione philosophi ipsam nominat. Secundum quam rationem dicitur in lib. sapientiæ: quod Diuina sapientia attingit a fine usque ad finem fortiter: et disponit omnia suauiter. Concluditur ergo ex hoc quod quilibet res quanto ordinatur ad excellentiorem finem: tanto plus participat de actione diuina. Huiusmodi autem est regnum cuiuscumque communis, seu collegij: siue politie: siue regalis: siue cuiuscumque conditionis: quia cum intendat nobilissimum finem: ut Philosophus tangit in ethi. & in primo Politicorum. in ipso diuina præintelligitur actio: & suæ virtuti dominorum subiicitur regimen. Et hinc forte trahit originem veritatis, quod bonum cõe dicitur potentia a Philosopho in Ethicis.

Amplius in regimine legislator semper debet intendere, ut ciues dirigantur ad viuendum secundum virtutem: immo hic est finis legislatoris: ut Philosophus dicit in 2. Ethicis. Propter quod & apostolus dicit ad Timotheum: quod finis præcepti est charitas. Sed ad istum finem venire non possumus sine motu diuina. Sicut nec calor calefacere, sine virtute caloris ignis: nec lucidum lucere, sine virtute lucis. Et tanto altius & excellentius motio primi mouentis: quanto virtus diuina supergreditur & transcendit virtutem creatam & omne genus operis: sed & fortius influit in tantum, ut dicat ille Esaias propheta. 26. c. Omnia opera nostra operatus es in nobis domine. Et vox euangelica. Sine me nihil potestis facere. Rursus ad idem. Finis mouet efficientem: & tanto efficacius quanto finis nobilior & melior reperitur: ut bonum gentis respectu boni ciuitatis vel familiæ: sicut Philosophus dicit in primo Politicorum. Finis autem ad quem principaliter rex intendere debet in seipso & in subditis, est eterna beatitudo: quæ in visione Dei consistit. Et quia ista visio est perfectissimum bonum: maxime debet mouere regem & quæcumque dominum: ut hinc finem subditi consequantur: quia tunc optime regit, si talis in ipso sit finis intensus. Tali autem modo suos regebat & gubernabat Rex ille: & sacerdos Christus Iesus: qui dicebat in Ioane. 10. c. Et vitam eternam do eis. Et iterum. Ego veni ut vitam habeant, & abundantius habeant. Hoc autem maxime facit Rex, quoniam super gregem suum, sicut bonus pastor inuigilat: quia tunc super eum diuina lux irradiat ad bene regendum: ut pastoribus in ortu regis nostri & saluatoris. Et irradiationis ista dicta ad bonum regimen & in principe & in subditis motum circularem accipimus rectum & obliquum: de quibus distinctum est supra: & beatus Dionysius loquitur in 4. c. de diuinis nominibus. Hic, n. motus ideo rectus dicitur: quia fit per diuinam illuminationem super principe ad bene regendum: & super populum meritis principis. Sed obliquus vocatur: quoniam per diuinam illuminationem sic subditos regit, quod virtuosè viuunt: & insurgit in eis diuina laus & gratiarum actio: ut sit quasi quædam arcualis figura ex chorda recta et

arcu obliquo. Sed circularis motus diuinorum radiorum dicitur: quado diuina illuminatio irradiat Principem vel subditum: ex qua quidem eleuantur ad Deum contemplandum & diligendum. Qui ideo circularis motus vocatur: quia est ab eodem ad idem, & a puncto ad punctum: quod circularis motus est proprium. Quem quidem motum philosophus etiam ponit in 12. metaph. vbi dicitur quod motor primus, siue causa prima, quod est Deus, mouet alia sicut desideratum: hoc est ratio finis: qui est ipse: de quo & propheta David loquitur in ps. licet secundum sacros doctores adapte ad Christum Regem nostrum. Deus inquit iudicium tuum Regi da: & iustitiam tuam filio Regis. Iudicare populum tuum in iustitia: & pauperes tuos in iudicio. Suscipiant montes pacem populo: & colles iustitiam. Quæ quidem omnia deprecatiua sunt regis, & cuiuslibet domini ad Deum pro bono regimine populi: ad quod principaliter conari debent: ut dictum est supra. Et quia mentem sic dispositam habent ad diuinam influentiam recipiendam pro salute subditorum statim subditur. Descendet sicut pluuia in vellus: & sicut stillicidia stillantia super terram. Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis. Per quæ omnia satis manifestum est, quod dominium est a Deo in relatione ad finem siue remotum: qui est ipse: siue propinquum, qui est operari secundum veritatem.

Qualiter dominium Romanorum fuit a Deo prouisum propter zelum patriæ. Cap. 4.

Et quia inter omnes Reges & Principes mundi Romani ad prædicta magis fuerunt solliciti: Deus illis inspirauit ad bene regendum. Vnde & digne meruerunt imperium: ut probat Aug. in lib. de ciui. dei diuersis causis & rationibus, quas ad præsens perstringendo ad tres reducere possumus: alijs ut tradatur compendiosius refecatis: quarum intuitu meruerunt dominium. Vna sumitur ex amore patriæ. Alia vero ex zelo iustitiæ, tertia autem ex zelo ciuili beniuolentiæ. Prima iam dicta virtus satis erat digna dominio, qua participabant, quandam naturam diuinam: eo quod ad cõmunitatem suam fertur effectus. Versatur enim ad vniuersales actiones populi. Sicut Deus est vniuersalis causa rerum. Vnde & philosophus dicit in 1. ethi. quod bonum gentis, est bonum diuinum. Et quia regale regimen: & quodcumque dominium cõmunitatem importat: cõmunitatem diligens dominus, meretur, ut sic ipsum cõcomitetur præmiu secundum meriti qualitatem. Et hoc requirit conditio diuinæ iustitiæ vnicuique mercedem rependere iuxta virtutis opus, ut verbum scriptum in Apoca. impleatur in eis. Opera eorum sequuntur illos. Et iterum in Mat. 25. ca. scribitur: quod dominus dedit vnicuique secundum propriam virtutem.

Amplius autem. Amor patriæ in radice caritatis fundatur: quæ cõmunia proprijs: non propria cõmunibus anteponeat: ut beatus Aug. dicit exponens verbum apostoli de charitate. Virtus autem caritatis in merito antecedit omnem virtutem: quia meritum cuiuscumque virtutis ex virtute caritatis depedit. Ergo amor patriæ super ceteras virtutes gradum meretur honoris. Hoc autem est dominium. Ergo ex amore patriæ digne consequitur quis principatum. De hoc autem amore patriæ dicit Tullius in lib. de officijs: quod omnium societatum nulla est gratior: nulla carior: quam ea quæ cum repu. perseverat. Vnicuique enim nostrum cari sunt parentes: cari sunt liberi: cari sunt propinqui: ac familiares: sed omnes omnium propinquitates, patriæ complexa est: pro qua quis bonus dubitet mortem appetere, si eidem sit profuturus. Quæ tunc vero fuerit amor patriæ in antiquis Romanis, Salustius refert in catelinario ex sententia Catonis, quædam de eis connumerando virtutes, in quibus dictus amor includitur. Nolite inquit existimare maiores nostros armis rempub. ex parua magna fecisse: quippe amplior nobis quam ipsis armorum est copia. Sed quia in eis fuit domi industria, foris iustum im-

perium: in consulendo animus liber: neque delicto neque sibi dini obnoxius. Pro his nos habemus luxuriam atque auaritiam: publice egestatem: priuati opulentiam: laudamus diuitias: sequimur inertiam: inter bonos & malos nullum discrimen: omnia virtutis premia ambitio possidet. Rursus amor patriæ primum & maximum mandatum continere videtur: de quo euangelium Lucæ mentionem facit, quia in zelando rem cõmunem assimilat sibi naturam diuinam: inquantum vice Dei diligentem circa multitudinem adhibet curam. Item proximi dilectionem adimplet: dum totius populi sibi cõmissi ex affectu paterno sollicitudinem gerit. Et sic adimplet mandatum præfatum de quo dicitur in Deute. 6. cap. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo: et ex tota anima tua: et ex tota fortitudine tua: & proximum tuum sicut teipsum. Et quia in isto præcepto diuino non cadit dispensatio: inde est, quod Tullius dicit de re pub. quod nulla causa interuenire debet: vnde propria patria denegetur. De isto autem amore patriæ exemplum accipimus: ut historiæ tradunt, Et beatus Aug. in 5. de ci. dei. de Marco Curio nobili milite: quia armatum equo sedentem in abruptum terræ hyatum se precipitem dedit, ut pestilentia cessaret ab vrbe. Item de M. regulo: qui salutem reipub. suæ præferens, cõsultus a Romano populo: & inter prædictum populum: & Pœnorum gentem mediator pacis existens, in Aphricam rediens a Carthagine sibus est occisus. Quam mundas etiam habuerunt manus a muneribus Principes eorum pro conferuanda reipub. patet de M. Curio: de quo scribit Maximus Valerius li. 4. quomodo Samnitum diuitias cõtempserit. Cum. n. post victoriam de ipsis habitam legati eorum ad ipsum aditum habuissent: ipsumque reperissent in scamno sedentem, & cartino ligneo cenantem: magnumque auri pondus offerret: suis inuitatus verbis: ut eo vti vellet: vultum protinus risu soluens: superuacue inquit, Narrate Samnitibus. M. Curium malle locupletibus imperare: quam locupletem fieri. Et mentote me non acie vinciri: nec pecunia posse corrumpi.

Simile etiam refert idem auctor lib. eodem de Fabricio: qui cum honore & auctoritate omnibus in grata sua maior: censu vero par esset vnicuique pauperrimo, regitus a samnitibus quos in clientela detinebat: pecuniam & seruos sibi missos contempsit: ac frustratos remisit. Continentiæ suæ beneficio & zelo patriæ sine pecunia prædies: & sine vfu familiaris abunde cõitatus: quia locupletem illum faciebat non multa possidere: sed pauca desiderare. De talibus autem concludit dictus doctor: quod eisdem non dat dominandi potestas: nisi summi Dei prouidentia: quoniam res humanas iudicat talibus donis esse dignas. Multa similia ibidem dicit, per quæ diffinire videtur eorum dominium fuisse legitimum: & eis a Deo collatum. Sed et Mathathias & filij, quibus fuerit de sacerdotali genere: propter zelum legis & patriæ in populo israelitico meruerunt dominium: ut patet in 1. & 2. Mach. Cũ. n. morti esset vicinus, sic filios suos alloquitur. Aemulatores inquit estote legis: & date animas vestras pro testamento patrũ: quod pro reipub. accipimus in populo prædicto. Et postea subdit. Et accipietis gloriam magnam, & nomen æternum: quod ad filiorum referimus principatum: quorum vnus alteri successit. Iudas videlicet, & Ionathas: & Simon: & quilibet eorum sacerdos & dux in eodẽ floruit populo.

Qualiter meruerunt dominium Romani propter leges sanctissimas quas tradiderunt. Cap. 5.

Est autem & alia ratio vnde digne Romani dominium sunt adepti: zelus videlicet iustitiæ. Quo quidem modo acquisierunt principatum quodam iure naturæ a quo habet exordium omne iustum dominium. Primo quidem, quia ut idem doctor scribit. Consulebant patriæ consilio libero: auaritiam relegantes in dominio: siue turpis lucri gratia: neque delicto: neque libidini obnoxij: pro quibus iam stans dominium dissipatur. Trahebant enim homines ad ipsos: amore: ut propter ipsorum iustissimas leges, se sponte eisdem subicerent. Vnde & ipse apostolus Tho. sup Poli. B iij Paulus,

Paulus, cū à iudēis nimis iniurijs vexaretur, coram Festo principe circa partes Cēsarej palestinae: vt in actibus apostolorum traditur ad Cēsarem appellauit: ac se subiecit legibus Romanis. Quales autem fuerint eorum leges, & q̄ sanctae: sic in eisdem actibus apostolorum scribitur de dicto Festo: quia cum Hierosolymis esset, adierūt ipsum Principes sacerdotum: & sacerdotes postulantes aduersus Paulum damnationem mortis. Quibus dictus Festus respondit, prout dictis legibus Romanorum subiectus: quod non est consuetudo Romanis damnare aliquem: siue donare, nisi praesentes habeat accusatores: locumq̄ defendendi accipiat ad abluenda crimina. Propter quod dicit idem doctor Aug. in. 18. lib. praefato: q̄ Deo placuit orbem terrarum per Romanos debellare: vt in vnam societatem reipubli. legumq̄ perductum longe lateq̄ pacaret. Amplius autem ad hoc: quia de iure naturae est, vt quis gerens curam alterius mercedem reportet: eo q̄ vt scribitur in prouer. Vnicuiq̄ mandauit Deus de proximo suo. Ex qua quidem ratione iura concedunt: q̄ quis rem alienam contractare possit: & expensas deducere: ac praemium accipere iuxta meritum actionis: cum dicta bona male tractantur à praedonibus, vel q̄buscunq̄ raptoribus. Hoc ergo supposito, consonum videtur naturae: vt dominium sit concessum pro pace ac iustitia conseruanda, iurgijs ac discordijs refecandis. Item ad hoc videtur prouisum, vt mali puniantur, & boni promoueantur. Et hoc est officium dominorum in hoc quasi officium gerentium proximorum, vt inde suam reportent mercedem: quia ex hoc sua recipiunt vectigalia & tributa. Vnde cum apostolus ad Roma. ostēdisset à Deo prouenire omne dominium: Non est inquit potestas nisi à Deo: & caetera quae ibi ponuntur ad dominium pertinentia. Vltimo concludit. Ideo & tributa praestatis. Ministri enim Dei sunt in hoc ipsum seruietes. Inquam igitur homines virtuosos ac sua probitate praepollentes, gubernanda populi multitudine quae regi indiget: & rectorem non habet, curam assumunt: & sub legibus populum dirigunt: non tantum instinctu Dei moueri videntur: sed vicem Dei gerunt in terris: quia conseruant hominum multitudines in ciuili societate: qua necessario homo indiget: cum sit animal naturaliter sociale: vt philosophus dicit in primo Polit. Vnde & in isto casu dominū videtur esse legitimum. Quod quidem probat August. in. 4. de ciui. dei. Dicit. n. sic. Remota iustitia qd sunt ipsa regna: nisi quaedam latrocinia: Ergo ipsa supposita, regnū & quodlibet dominium esse videtur concessum. Introducit autem ad suum probandum intentum exemplum de quodam pyrata qui vocabatur Dionides. Qui cum fuisset captus ab Alexandro, quae fuit ab eo cur mare haberet infestum. Ipse libera contumacia respondit. Quid tibi vt orbem terrarū. Sed quia ego exiguo nauigio id facio: latro vocor: tu vero: quia magna classe: diceris imperator. Ista ergo ratione Romanis à Deo collatum fuit dominium. Vnde & idem doctor in. 5. eiusdem libri dicit: q̄ propter leges ipsorum sanctissimas nixi sunt tanquam recta via ad honores: imperium & gloriam: nec habent vnde conqueri debeant de summi & veri Dei iustitia. Perceperunt enim mercedem suam: iuste, videlicet dominando: ac legitime gubernando. Quamuis autem fuerit zelus iustitiae apud Romanos consules antiquos contra malos de multis est manifestum. Vnde scribit Augustinus in quinto saepe iam dicti libri: q̄ Brutus filios suos occidit: quia bella concitabant in populo. Ex quo vigore iustitiae mortē merebantur. Vicit enim in eo vt ait poeta amor patriae, laudumq̄ imensa cupido. Narrat etiam de Torquato q̄ idem fecit de filio: quia contra edictum patris inuasit hostes: iuuenili quodam prouocatus ardore. Et licet victoriosus extiterit: quia tamen castra suae gentis discrimini exposuit, ipsum morti adiudicauit iuxta militares leges. Vbi idem doctor causam suae mortis insinuat: dicens. Ne plus mali esset in exemplo imperij con-

tempti: q̄ boni in gloria hostis occisi. Maximus autem Valerius dicit de ipso, q̄ maluit proprio nato carere: q̄ disciplinam militaris transgressionibus indulgere. Sic ergo patet quae zelo legalis iustitiae Romani dñum meruerūt.

Qualiter concessum est eis dominium à Deo propter ipsorum ciuilem beniuolentiam. Cap. 6.

Tertia vero virtus per qua subiuuauerunt Romani mundum & meruerunt dñum, fuit singularis pietas ac ciuilis beniuolentia. Quia vt tradit Maximus Valetius lib. 5. Humanitatis dulcedo barbarorum ingenia penetrat. Et hoc experimentum habet. Vnde & in prouer. 6. c. dicitur: q̄ Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos. Item in eodē. Responso mollis, frangit iram: sermo durus, suscitatur furor. Cuius quidem ratio sumitur ex generositate animi: vt dicit Seneca. Qui magis ducitur q̄ trahatur. Habet enim mens quoddam sublime & altum, ac impatiens superioris: sed delectatione cuiusdam subiectionis reuerentiae seu lenitatis: per quam suspicatur ad paria posse conscendere: & à suo non resilire gradu. Propter quod & philosophus dicit in. 8. ethi. q̄ Beniuolentia est principium amicitiae. Quantum autem antiqui Romani in hac excelluerint virtute: vnde exteras nationes ad suum traherent amorem, seque eisdē sponte subiecerent: exempla ipsorum deducantur in medium. Primo quidem de Scipione: vt qui refert Maximus Valerius lib. 4. Cum esset in Hispania dux Ro. exercitus contra gentem Annibalis: ac vigesimum quartum agens annum, Carthaginem ibidem à Pēnis conditam in suam redigisset potestatem: in ipsa virginem cepit eximia venustatis. Quam vt desponsatam agnouit: & nobilem, ipsam inuiolatam parentibus reddidit: & aurū quod in redemptione eius traditum fuerat, doti eius adiecit. Ex quo facto ad amorem Romanorum hostes adduxit: admirantes de tam casta moderatione continentiae dicti principis. Quia cum idem auctor ipsum referat solutoris vitae in iuuenili etate fuisse: se ipsum in tanta libertate & potestate consistens, ab omni delicto conseruauit immunem. Vnde Titus Liuius de bello punico, narrat Scipionem, spōsum dictae virginis allocutū fuisse. In quo sermone suam ostendit pudicitiam digne principibus imitabilem: & dominij meritoriam. Scribit & idem Titus de ipso quaedam beniuolentia inductiua in praedicta victoria. Cum enim misisset obsides Romanis, primo quidem hortatus est vniuersos bonum habere animum, venisse enim eos in Romanorum potestate, q̄ beneficio q̄ metu obligare homines mallet: exterasq̄ gentes fide: ac societate iunctas habere q̄ tristi subiectas seruitio. De hoc etiam dicit Aug. i. de ciui. dei. q̄ proprium ipsorum fuit parcere subiectis & de bellare superbos: acceptaq̄ iniuria ignoscere q̄ persequi malebant. Refert etiam idem doctor in eodem lib. de Marco Marcello: qui cum Syracusam urbem cepisset: ante illius ruinam, suas illi effudit lachrymas: tantēq̄ fuit pudicitiae & continēs animi, benignēq̄ mentis, q̄ priusq̄ oppidum iussisset inuadi, publico edicto constituit, ne quis corpus liberum violaret. Quid pluribus exemplis insitimus: Cum etiam Machabaei: Iudas, videlicet Ionathas: & Simon de genere iudaeorum quorum est propriū aliarum nationum aspernari consortium, tum quia Saturnini, sunt sicut Macrobius dicit super somnum Scipionis: tum quia legibus prohibebatur eisdem: considerata beniuolentia Romanorum, cum ipsis statuerunt amicitiam: vt in. 1. Machabeorum scribitur. vbi inter alia commendabilia de ipsis, vnde populos gentesq̄ diuersas ad suum trahebant amorem & subiectionem politicam seu despoticam sub compendio interseritur: q̄ inter praesides Romanos, nemo portabat diadema: nec induebatur purpura, vt magnificaretur in ea. Et quia curiam fecerunt, consulebant quotidie trecentos viginti consilium agentes semper de multitudine: vt quae digna sunt gerant. Et committunt vni homini magistratum suum per singulos annos

annos dominari vniuersae terrae suae. & omnes obediunt vni: & non est inuidia neq̄ zelus inter eos. Vbi attendendum q̄ ordinatū erat tunc temporis regimen politicum in vrbe: quod erat praecipuum motuum cuiuscunq̄ nationis & prouinciae ipsorum appetere dominium: & eisdem sua colla subijcere. Aliud etiam erat in eis prouocatum subiectionis: quia ex cupidine dominandi, non se dominos vocabant: sed socios & amicos. Vnde & de Julio Cēsare in Suetonio scribitur: q̄ milites suos non sibi subiectos: sed socios & commilitones vocabat. Sic & antiqui consules de iudēis fecerunt. Qui quidem & si modicum haberent in oriente dominium: cum Romanis tamen cōfederati sunt fēdere amicitiae. Et cum amplam haberent Romani monarchiam in oriente & occidente: & alij mundi plagi: vt ex praedicto li. Mach. est manifestū: non tamen indignati sunt cum iudaeis societatem inire: & ad paria se publico in alterutrum attestantur edicto.

Patet igitur ex iam dictis: q̄ meritum virtutis in Romanis antiquis meretur dominium. Vnde etiam alij nationes allectae sunt ad ipsorum dominium, tum ex dilectione patriae pro qua omnia contemnebant, tum ex vigore iustitiae propter quam contra omnem malefactorē, & proturbatorem pacis se opponebant, tum ex ciuili ipsorum beniuolentia, in qua caeteras nationes ad sui amorem trahebant. Pro quibus omnibus ad sui amorem trahebant. Pro quibus omnibus ex merito virtutum in ipsis diuina bonitas cōsentanea videtur ad ipsorum principatum ex causis & rationibus assignatis. Sic enim quis meret dñū: vt philosophus in. 5. ethi. tradit: vbi dicit q̄ non finimus participari hoīem in quo ē natura humana tm̄: sed illum qui est perfectus fm̄ rōnem: sicut dictum est supra.

Qualiter deus permittit aliquod dominium ad punitionem malorum, & q̄ tale dominium est quasi instrumentum diuinae iustitiae contra peccatores. Cap. 7.

Fuit autem & alia causa vnde dominium est à Deo permittit q̄ à sacra accipimus scriptura: nec philosophorum & sapientum huius seculi sententis contraria, videlicet propter merita populorum: quam beatus Aug. assignat in. 19. de ciui. dei. Probat enim ibi seruitutem introductam propter peccatum. Vnde & sacra scriptura dicit in Iob. 35. videlicet, q̄ facit regnare hominem hypocritam propter peccata populi. Quod quidem apparet: quia primo dominantes in mūdo fuerunt homines iniqui: vt historiae tradunt: sicut Caym: Nembroth: Belus. Ninus: & Semiramis vxor eius: qui dominium habuerunt in prima & secunda etate mundi. Causa autē vnde habuerunt istud dominium assumi potest ex parte subditorum vel dominantium: quia tyranni sunt instrumentum diuinae iustitiae ad puniendum delicta hominum: sicut Rex Assyriorū super israeliticū populum: & Rex Gothorum flagellum dei, super Italiam: vt Historiae narrant. Item Dionysius in Sicilia sub quo captiuatus est populus: & tandem ab ipso libertate donatus: vt scribit Maximus Valerius, lib. 4. De rege vero Assyriorū quomodo ad puniendum delicta sui populi est destinatus, sic ostenditur per Esaiam prophetam. Assur virga furoris mei, vnde & baculus ipse est: in manu eius indignatio mea: ad gentem fallacem mittam eum: & contra populū furoris mei mandabo illi: vt auferat spolia & diuidat praedam: & ponat illud in conculcationem quasi lutum platearum. Quae omnia verificata sunt quando iherusalem obfessa est à Chaldaeis per Nabuchodonosor Regem assyriorum capta & cōbusta: captis principibus eius cum Rege Sedechia eius confossis oculis & occisis filijs, sicut in fine quarti lib. reg. traditur. Per quae verba satis ostenditur qualiter Deus punit peccatorem per manum tyranni. Vnde cōcluditur, ipsos esse instrumentum Dei, sicut Demones: quorum potestas iusta à sacris doctoribus ponitur: voluntas tamen semper iniqua. Quod etiam ostendit nobis tyrannicum regimen: quia non ordinatur nisi

Ad onus & molestiam subditorum. Tyranni enim proprietatis est propriam & solam sui vtilitatem & cōmodū querere: vt dictum est supra. & philosophus tradit in. 8. ethi. Vbi ponit q̄ sic se habet tyrannus ad subditos, sicut dominus ad seruos: & sicut artifex ad organū & instrumentum. Hoc autem penale est subditis, & contra naturam dominij: sicut superius est probatum. Sed ex parte dominantium tale dominium videtur à Deo concessum. Primo in casu supposito, vel Deo disponente pro subditis quod est ad exitum meliorem: quando videlicet princeps ad Dei placitū studet, quāuis peccator: vt de Cyro Rege Persarum scribitur in Esa. haec inquit. Dicit dominus Christo meo Cyro cuius apprehendi dexteram, vt subijciam ante faciem eius gentes: & dorsa Regum vertam. Aperiam ante faciem eius ianuas: & portas non claudentur. Quod quidem adimpletum fuit: vt historiae tradunt: quādo subito desiccato alueo Euphratis & Tygris, qui per mediam babylo-niam transibant ciuitatem, intrauit: occiditq̄ Balthasar ipsorum Regem cum gente sua: ipsamq̄ ciuitatem destruxit: ad Medos transferens monarchiam: vbi tūc regnabat Darius Cyri propinquus: vt Iosephus scribit. Hoc autē Deus sic disposuit: quia dictus Cyrus humanitatem ostendit in suis fidelibus iudēis: qui captiui tenebatur in Assyria: quos postea remisit libera in iudaeam cum vasis templi: & ipsum templum reedificari mādauit. Ex quibus bonis & operibus virtuosis quae exercuit circa diuinum cultum, & Dei populum totius orientis obtinuit Monarchiam: vt superius est ostēsum. Praedictus vero Balthasar occisus fuit: vt ex sententia Danielis apparet: quia Deo ingratus: & quia vasis tēpli domini in vno conuiuio est abusus. Vnde dictum est ei per Danielem. Quia non humiliasti cor tuum: sed aduersus dominatorem caeli eleuatum est: & vasa domus eius allata sunt coram te: & tu & optimates tui & vxores vinū bibistis in eis. Porro Deum celi qui habet statum tuum in manibus suis: & omnes vias tuas non glorificasti. Idcirco ab ipso missus est articulus manus contra te. Quod pro sententia diuina accipimus cōtra ipsum: vt rei postea probauit euentus. Narrat enim historia Dañ. q̄ dum Balthasar Rex babylo-niorum peristeret in Dei contumelia: vt ex dictis liquet: ex opposito mense sui cōuiuij videbat digitos manus in pariete scribētis: ex qua scriptura perterritus est, quasi ipsa eēt nūcius suae mortis. Refert. n. scriptura Dañ. q̄ ex aspectu scribētis cuius imaginē nō videbat, nisi digitorū manus facies eius pterrita est: & cogitationes eius pterbabant eū: cōpages renū eius dissoluebant: & genua eius ad se inuicē collidebant. Quae oīa insinuatua erāt timoris imēnsi, & futuri iudicij super eū. Sed hāc scripturā Rex nō discernēs, vocatus Daniel interpretatusq̄ sub tribus noībus ipsum denūciauit moriturū videlicet, Mane: Techel: Phares: qd̄ exposuit scriptura, mane. Nūc rait Deus regnū tuū: & cōpleuit illud: hoc ē in termino posuit sicut res numerata q̄ tollit, & separat ab acervo pecunij. Techel. Appensus es in statera: & inuentus es minus habēs: vnde & dignus es morte. Phares. Diuisum est regnū tuū: & datum est Medis & Persis: vt superius est ostēsum. Ex quibus oībus satis est manifestū: q̄ ille clausula nō ppriē sunt significatiua fm̄ aliquod idioma linguarum: sed fm̄ dispositionem diuinā: sicut & factū quoddā in quo ppheta cōprehēdit diuinā circa nos voluntatē. Sit ergo hic cōclusum q̄ in illa scriptura suā insinuaui sniam cōtra pncipem Babylo-niē: q̄ pp̄ peccata sua dignus erat morte & priuatione regalis pncipatus. iuxta illud. Regnū de gēte in gēte trāsferē pp̄ iniustitias & diuersos dolos.

Quod tale dominū interdum cedit in malum dominis: quia ppter ipsorum ingratitude in superbiam elati grauius deprimuntur. Cap. 8.

Sed adhuc insistendum est circa diuinam prouidentiam in dominio. Contingit enim interdum q̄ cum q̄ assumit principatū erit homo virtuosus: & aliquo tpe

tempore perseverabit in eo. Sed aliquo tempore procedendo ex favore humano, & prosperitate rerum regaliū eleuatur quis in superbiam: & de beneficijs sibi à Deo collatis ingratus. eidem efficitur. Vnde philosophus dicit, 7. ethic. q. Principatus virum ostendit: sicut accidit de Saule: de quo scribitur, 1. regū: q. in tota tribu Benjamin nō erat vir melior illo. Sed post duos annos à suo regimine factus est Deo inobediens. Vnde dictum est propheta Samueli de ipso. Viquequo tu luges Saul: cum ego proiecerim eum: ne regnet super israel. Quasi ex diuina sententia irrefragabili sit repulsus. Propter quod vltimo dictus princeps fuit occisus cum filijs: totaq. eius progenies à domino est auulsa. Vnde in Paralipomenon de ipso cōcluditur, q. mortuus est Saul propter iniquitates suas. Hoc autem & de Salomone accidit: qui magnificatus est super omnes reges, qui fuerant ante eum: vt scribitur in Ecclesiaste. Et vniuersa terra desiderabat audire sapientiam Salomonis. Sed vt dicit Aug. 17. de ci. dei. Secundā res prædicto regi fuerunt noxiā: quia lapsus in luxuriam, ruit in idololatriā. Ex quo factus est abhominabilis populo, in tantum vt serui eius rebellarent ei, diripientes spolia suā regionis: & vastantes terram absq. resistētia aliqua: cum tamen prius omnes obedirent ad nutū: sicut testatur Regina Sabba: vt patet in 3. lib. reg. Ad magna igitur promotus in principio sui regiminis, propter diuinam reuerentiā: quā exhibuit: in fine sui regiminis decidit in viliā: propter delicta quę commisit: quia miseros facit populos peccatum. Tradunt tamen hebrei vt Hiero. refert in commento sup. Ecclesiaste: q. in fine vitę suę ex multis causis: suum recognouit errorem: seq. disposuit ad penitentiam in cōmissis: librumq. præfatum composuit. In quo sicut expertus, cūcta diffinit vanitatē subiacere: subijciēs se diuino timori ad suorum obseruantiam mandatorum. Vnde in fine prædicti libri concludit. Finem loquendi pariter audiamus. Deum time & mandata eius obserua: hoc est enim omnis homo. Sed & præter reges deicolos: quid de principibus ethnicis dicam? Qui quādiu fuerūt Deo grati, virtutumq. cultores, floruerunt in dominio. Cum vero ex elatione dominij ad contrarium se conuerterunt, mala morte vitam finierūt. Sicut contigit de præfato Cyro Rege Persarum monarcha. Tradunt enim historię de ipso: q. cum totam subiugasset Asiam: Parthiā: Scythiamq. ferro perdomuit. Tandem longum certamen scythiis inferens, dominante tunc Tomiri Regina dictę gentis, quę Massagetia vocabatur, primo quidē cum filio dictę Regine adolescentulo dimicauit, ipsumq. vicit & occidit: nulliq. parcens grati, ingentem multitudinem peremit. Quia ergo crudelitatem exercuit: & in Babylonia: & in regno Lydię: quia in vtroq. Reges & principes mala morte trucidauit: & in regno Massagetarum similiter fecit. in hoc eodem iudicio similiter eum Deus puniuit. Narrant enim historię, q. dicta Regina congregauit exercitum contra ipsum: Scythas, videlicet Massagetas: & Parthos: & in quibusdam montibus dicta Regina insidjs compositis inuast castra eiusdem: & sic impetu armatorum abforbuit, q. ducenta milia fuerunt occisa præfati principis: & ipse captus. Cui amputato capite Regina ipsum in vtre sanguine pleno mandauit includi: & sic inuectiue acclamabatur eidem. Sanguinem sisti: sanguinem bibe: quasi ipsa mors ignominiosa quam passus est fuerit, argumentum suę atrocitatis. Omnes etiam Monarchę ipsum sequentes: vt in Græcia magnus Alexander: quādiu cum reuerentia suos tractauit Macedones, vocans milites suos patres, tanquā antiquiores optime processit in monarchia. Sed eisdem existēs ingratus, à sorore venenatus est. Et præcipue quia post victoriam Darij accepta filia in coniuge militaria cepit postponere, luxui vitę intendens: & sui memor factus, dolorosa morte vitam finiuit. Et sic de multis alijs principibus ethnicis exemplum potest adduci: vt de Iulio Cæsare & Annibale qui propter abusum dominij, diro necati sunt exitu:

vt eis conueniat quod in Ecclesiaste scribitur. Interdum dominatur homo homini in malum suum. Necnon & illud Esa. prophetę quod in omnibus tyrannis locum habet. Cum enim ostendisset ipsos esse diuinę iustitię exactores contra peccatores, sicut carnifices dominorum: vt manifestum est supra, cum dixit. Assur, virga furoris mei, &c. statim subdit. Ipse autem nō sic arbitrabitur: & cor eius non sic extimabit: quasi sic agat, vt Dei instrumentū, sed ad conterēdum erit cor eius: & ad interfectionem gentium non paucarum, dixit enim Nunquid non principes nostri simul reges sunt: attribuēs videlicet, suę virtuti & non Dei qui mouet ipsum ad puniendum transgressores diuinorum mandatorum. Hanc autem ingratitudinem ad præsumptionem tyrannorum dominus statim ibidem redarguit & grauissime punit: vt in iam dictis principibus patet. Vnde subdit propheta in eodem loco. Nunquid gloriabitur securis contra eum qui secatur in ea? An exaltabitur serra contra eum qui se fecit? Quomodo si eleuetur virga contra eleuantem eam, & exaltetur baculus qui vtiq. lignum est. Vbi consideranda est similitudo: quia valde cōgrua est. Sic enim se habet virtus dominantis ad Deum: sicut virtus baculi ad percipientem: & sicut virtus ferrę ad artificem. Constat autem q. virtus ferrę, vel securis in artificio nulla est, nisi per artificem mouentem & dirigentem. Ita & de virtute dominantis contingit: q. nulla est sine Deo mouente & gubernante. Ergo stultum & præsumptuosum est gloriari de sua virtute. Ista autem ratio satis aperta esse videtur, & haberi potest ex verbis philosophi supra inductis. Quia virtus cuiuslibet mobilis à virtute dependet primi mouentis, & eius instrumentum erit. Et hinc est q. deo talis gloria est displicibilis: quia tales derogant diuinę potentię. Propter quod scribit in Iudith q. De sua virtute gloriantes Deus humiliat. Et ideo subiungit dictus propheta Esa. Propter hoc mittet dominator dominus exercituum, in pinguibus eius tenuitatem: & subtrahet gloriam eius succensio ardebit quasi cōbustio ignis. In quo significatur pena sensibilis quę talibus infertur tyrannis & annihilatio principatus: vt in prædictis est manifestum. Relinquitur igitur à Deo omne esse dominium, siue legitimum: siue tyrannicum: secundum varias rimas suę inuestigabilis prouidentię.

Quod homo naturaliter dominatur animalibus siluestribus, & alijs rebus irrationalibus, & quomodo, & probatur multis rationibus. Cap. 9.

Nunc igitur accedendum est ad diuersas species dominandi, secundum diuersos modos & gradus in hominibus dominij & principatus. Et primus quidem generalis est omnium qui competit homini secundum naturam, vt tradit Aug. 18. de ciui. dei. In quo casu & philosophus concordat in primo politicorum. Hoc autem & scriptura sacra confirmat: quando in sui creatione tanquam naturę inditę dixit. Dominamini piscibus maris: & volatilibus cœli, & vniuersis animantibus quę mouentur super terram. In quibus ostenditur q. naturę institutę humanę talem indidit potestatem. Qui enim dixit Germinet terra herbam virentem: & ex tali dicto, data est potestas arboribus germinandi: dixit & nobis similiter. Dominamini piscibus maris &c. Et sic ex iam dictis apparet, q. dominium hominis super ceteras creaturas est naturale. Vnde & philosophus probat secundum eandem rationem q. venationes, & aucupia sunt à natura. Et Aug. in prædicto lib. hoc probat per dominium quod antiqui patres soliti erant habere: vt pastores essent pecorum: quę & diuitię naturales diffinitę sunt supra. Et quāuis tale dominium diminutum sit propter peccata: quia etiam vilia animalia dominantur in nobis & facta sunt nobis nocua: quod non contingit in homine, nisi propter dictam causam: tanto magis tamen participamus de dicto dominio quanto magis ad statū attingimus innocentię.

tia. Quod etiam vox euangelica nobis promittit, si eius imitatores fuerimus in iustitia & sanctitate. Cum enim Dominus exhortaretur discipulos ad animarū salutem, verbum Dei prædicando: sic de eisdem virtutem denuntiabat dicens. In nomine meo dæmonia eiicient: linguis loquentur nouis: serpentes tollent. Et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Quod experimento didicimus in virtuosiss & perfectissimis viris: vt in gestis sanctorum patrum scribitur. Et de beato Paulo traditur in actibus apostolorum: quia viperam non læsit: nec beatum Ioannem euangelistam venenum. Et sic de multis alijs sanctissimis patribus, qui super cocodrillos, atrocissimas bestias, siue venenosa reptilia Nilum vadabant: vt imple ret in eis, quod Dominus in Luca dixit discipulis. Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici. Istius autē dominij: in prima hominis institutione collati ex triplici via, ratio congruentię assignari potest. Primo quidem ex ipso naturę processu. Sicut enim in generatione rerū naturalium intelligitur quidam ordo, quo de imperfecto ad perfectum proceditur: nam materia est propter formam, et forma imperfectior est propter perfectiorem: ita & in vfu rerum naturalium. Nam imperfectiora cedunt in vsum perfectorum. Plantę enim vtuntur terra ad suū nutrimentum: animalia vero plantis: homo autem plantis & animalibus. Vnde concluditur, q. homo naturaliter dominatur animalibus. Propter quod, sicut superius est tactum: Philosophus probat in primo politicorum, q. venatio animalium siluestrium est iusta naturaliter: quia per eam homo sibi vendicat quod naturaliter est suum. Secundo apparet & hoc ex ordine diuinę prouidentię, quę semper inferiora per superiora gubernat. Vnde cū homo sit supra cetera animalia: vtpote ad imaginem Dei factus: conuenienter hominis gubernationi alia animalia subduntur. Tertio apparet idem ex proprietate hominis & aliorum animalium. In alijs enim animalibus inuenitur secundum extimationem naturalem quædam participatio prudentię ad aliquos particulares actus. In homine vero reperitur quædam vniuersalis prudentia, quę est ratio naturalium agibilium. Omne autem quod est per participationē, subditur ei quod est per essentiam & vniuersaliter. Vnde patet quod est naturalis subiectio aliorum animalium ad hominem: sed vtrum dominium hominis super hominem sit naturale, vel à Deo permiffum, vel prouifum: ex iam dictis veritas haberi potest: quia si loquamur de dominio per modum seruilis subiectiois introductum est propter peccatum: vt dictum est supra. Sed si loquamur de dominio, prout importat officij consulendi & dirigendi, isto modo quasi naturale potest dici: quia etiam in statu innocentię fuisse. Et hæc est sententia Aug. 19. de ciui. dei. Vnde istud dominium ei competebat in quantum homo est sociale naturaliter, siue politicum: vt dictum est supra. Talem autē societatem oportet adiuuicem ordinari. In his autem quę sunt adiuuicē ordinata, oportet semper aliquid esse principale & dirigens primum: vt tradit Philosophus in primo politicorum. Hoc etiam ostendit ipsa ratio ordinis, siue naturę: quia vt per Aug. scribitur in prædicto lib. Ordo est parium dispariumq. rerum, sua cuiq. tribuens dispositio. Vnde manifestum est q. nomen ordinis inæqualitatē importat: & hoc est de ratione dominij. Et ideo secundum hanc considerationem, dominium hominis super hominem est naturale: & est in angelis: & fuisse in primo statu. & est etiam modo: de quo nunc per ordinem est dictum fm ipsius dignitatem & gradum.

De dominio hominis fm gradū & dignitatē: & primo de dñio Papę qualiter p̄fertur oī dñio. Cap. 10.

Recipit igitur diuisionem dominium quadrimum: breui ex eadem causa & ratione. Quia quoddam est sacerdotale & regale simul: aliud autē est rega-

le solum: sub quo imperiale sumitur: & sic de alijs: vt infra patebit. Tertium vero politicum: quartum autē cœconomicum. Primum autem cæteris antefertur multiplici via: sed præcipua sumitur ex institutione diuina videlicet Christi. Cum enim eidem secundum suam humanitatē omnis sit collata potestas: vt patet in Mattheo. 16. cap. dictam potestatem suo cōmunicauit vicario, cum dixit. Ego dico tibi: quia tu es Petrus: et super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Et tibi dabo clauēs regni cœlorum: & quodcūq. ligaueris super terram: erit ligatum & in cœlis: & quodcūq. solueris super terram: erit solutum & in cœlis. Vbi quatuor ponuntur clausulę, omnes significatiuę dominij Petri, suorumq. successorum, super omnes fideles: & propter quas merito summus pontifex Romanus episcopus, dici potest rex & sacerdos. Si enim Dominus noster Iesus Christus sic appellatur: vt Aug. probat. 17. de ciui. Dei: nō videtur incongruum, suum sic vocare successorem, circūscriptis rationibus, quę possent adduci: quia satis est clarum. Sed redeundum est ad clausulas iam dictas: quarum vna sumitur ex nominis impossibili magnitudine, secunda vero ex dominij fortitudine: tertia autem ex dominij amplitudine: quarta ex dominij plenitudine. Primam igitur partem præfatam accipimus cum dominus dicit. Ego dico tibi: quia tu es Petrus: & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. In hoc enim nomine, vt sacri exponūt doctores: sicut Hilarius & Aug. Dominus potentiam Petri insinuat: quia à petra, quę est Christus: vt dicit apostolus, cuius cōfessionem Petrus præmiserat: Petrus est appellatus, vt secundum etiam quædam participationem nomen acquirit & potestatem & audire mereatur. Et super hanc petram ædificabo ecclesiam: quæ totum dominium inter fideles ex Petro depēdeat: & eius successoribus. Secunda vero clausula, dominij ipportat fortitudinem. Quod significat verbum quod sequitur. Et portę inferi non præualebunt aduersus eam, quę sunt curię tyrannorum, & persecutorum ecclesię: vt doctores sacri ibidem tradunt, sic dictę: quia sunt causa omnium peccatorum intra ecclesiam militantium. Ad tales enim principes omnes scelerati recurrunt: vt accidit in curia Federici & Coradini & Manfredi. Sed tales non præualuerunt aduersus ecclesiam Ro. Immo omnes mala morte extirpati sunt: quia vt dicitur in li. Sap. 3. cap. Dominationes iniquę, dirę sunt cōsummatiōis. Dominij vero amplitudo ostenditur cum subiungit dominus: Et tibi dabo clau. re. ec. In hoc enim insinuat nobis potestas Petri, et successorum suorum, quę se extendit ad totam ecclesiam. militantem & triūphantem, quę per regnum cœlorum designantur: & quę clauduntur clauibus Petri. Sed dominij plenitudo ostenditur cum vltimo dicitur: & quodcūq. ligaueris super terram erit ligatum & in cœlis: & quodcūq. solueris super terram erit solutum & in cœlis. Cum enim summus pōtifex sit caput in corpore mystico oīum fidelium Christi: & à capite sit omnis motus & sensus in corpore vero. sic erit in pposito. Propter quod oportet dicere, in summo pontifice esse plenitudinem omnium gratiarum: quia ipse solus cōfert plenā indulgentiam omnium peccatorum, vt competat sibi quod de primo principe domino dicimus: quia de plenitudine eius nos omnes accepimus. Quod si dicatur ad solam referri spiritualem potestatem, hoc esse non potest: quia corporale & temporale, ex spiritali & perpetuo dependet: sicut corporis operatio ex virtute animę. Sicut ergo corpus per animam habet esse, virtutem, & operationem: vt ex verbis philosophi & Augustini de immortalitate animę patet: ita & temporalis iurisdictio principum per spiritualement Petri & successorum eius. Cuius quidem argumentum assumi potest per ea quę inuenimus in actis & gestis summorum pontificum & imperatorum: quia temporali iurisditioni cesserunt. Primo quidem de Constantino apparet, qui Siluestro in imperio celsit. Item de Carolo magno, quę papa Adrianus imperatorem cōstituit. Idem de Ottone primo,

primo, qui per Leonem creatus & imperator est constitutus, ut historiae referunt. Sed ex dispositione principum auctoritate apostolica facta fati apparet ipsorum potestas. Primo, n. inuenimus de Zacharia hanc potestatem exercuisse super Regem francorum: quia ipsum a regno deposuit: & oēs Barones a iuramento fidelitatis absoluit. Item de Innocentio tertio qui Ottoni. 4. imperium abstulit. Sed & de Federico secundo, hoc idē accidit per Honorium Innocentij immediatum successorem. Quāuis in oibus istis summi Pontifices non succederent manum, nisi ratione delicti: quia ad hoc ordinat eorū potestas: & cuiuslibet domini, ut prosint gregi. Vnde & merito pastores vocantur: quibus vigilantia incumbit ad subditorum utilitatem. Alias nō sunt legitime domini: sed tyrāni, ut probat Philosophus: & dictum est supra. Vnde dominus vterque in Ioanne quadā importuna interrogatione: ter quērens a suo successore bō Petro, q̄ si ipsum diligit, gregē pascat. Petre inq̄t amas me: pascē oues meas. Io. 21. Quasi in hoc consistat tota pastoralis cura profectus videlicet gregis. Hoc ergo supposito q̄ pro utilitate gregis agatur: sicut Christus intendit: omne supergreditur dominium vt ex dictis apparet. Quod ex visioe prima Nabuchodonosor fati est manifestum, de statua videlicet, quā vidit: cuius caput aureum: pectus & brachia de argēto: venter & femur de gre: tibiq̄ vero ferre. Pedum autē quēdam pars ferrea quēdam fictilis. Sed dictam statuā, dum cōreplā, abscessus est lapis de monte sine manibus, & oīa prādicta cōtriuuit. Hic autē lapis factus est mons magnus, & impleuit vniuersam terrā. Quam q̄dam visionem Daniel ppheta vt Hieronymus & Aug. exponunt, ad quatuor Monarchias adaptat. Assyriorū videlicet pro aureo capite. Medorum & Persarum pro argenteo in brachijs, & pectore: grecorum vero Monarchiam pro greo vtre & femore: Sed Romanorū vltimo pro tibijs ferreis & pedibus partim ferreis: partim vero fictilibus. Sed post hęc suscitabit ait propheta: Dominus Deus celi regnū quod in eternū nō dissipabitur, & regnū eius populo alteri nō tradetur, cōminuetq̄ vniuersa regna, & ipsum stabit in eternum. Quod totū ad Christum referimus: sed vice eius ad Ro. ecclesiam, si ad pascendum gregem eius intendat. Attendendum etiam q̄ diuina institutio destitui non potest: quā solum dispensatores & ministros assumpsit suos vicarios Christus: sicut apostolus dixit primē ad Corin. Sic nos inquit existimet homo, vt ministros Christi & dispensatores ministeriorum Dei. Solus, n. Christus fundauit ecclesiam, cuius ministeriū Petro cōmisiit. Fundamentum autē aliud nemo potest ponere pręter id quod positū est: quod est Christus Iesus. Vnde sacri doctores quadā potestate tem Christo attribuūt: quā Petrus nō habuit, nec sui successores, & ipsam potestatem excellētem nuncupant: & sic potestas Petri & successorum eius nō adęquat potestati Christi. Immo oīno transcendit. Potuit, n. Christus sine baptismo saluare: p̄pter quod & Hieronymus dicit sup Matthæum, q̄ nullum sanauit in corpore quē non sanauit in mente: & tñ sine baptismo. Quod tñ Petrus nō potuit. Vnde & Cornelium Centurionē: vt in actibus apostolorum legit cum tota sua familia baptizauit: etiā post aduentum spi. sancti. Potuit etiam mutare Christus formam sacramentorum & materiā. Quod Petrus non potuit, nec successores eius. Hęc ad pręfens dicta sufficiāt subtiliora à sapientibus relinquendo & altiora quæ dici possent. In hoc tñ sistat cōclusio p̄sentis capituli, vicariū Christi cunctis debere p̄ferri ex iam dictis causis.

De dominio regali, in quo consistit: & in quo differt à politico: & quomodo distinguitur diuersimode secundum diuersas rationes. Cap. 11.

Nunc autē ad regale dominium est procedendum, vbi est distinguendum de ipso secundum diuersas regiones, & prout à diuersis varie inuenitur traditum. Et primo quidem. In sacra scriptura aliter leges re-

Egalis dominij traduntur in Deuteronomio per Moysen: aliter in primo Regum per Samuelem prophetā. Vterq̄ tamen in persona Dei differenter ordinat regem ad utilitatem subditorum. Quod est proprium Regum: vt Philosophus tradit in. 8. ethi. Cum inquit constitutus fuerit Rex, non multiplicabit sibi equos: nec reducet populum in Aegyptum, equitatus numero subleuatus. Non habebit vxores plurimas quæ alliciant animam eius: neq̄ argentum aut auri immensa pondera. Quod quidem qualiter habere intelligit, supra traditur in hoc lib. describetq̄ sibi Deuteronomium legis huius, & habebit secum, legetq̄ illud omnibus diebus vitæ suæ: vt discat timere Dominū Deum suum: & custodire verba eius & cerimonias. Et vt videlicet possit populum dirigere secundum legem diuinam. Vnde & Rex Salomon in principio sui regiminis hanc sapientiam à Deo petiuit, ad directionem sui regiminis pro utilitate subditorum: sicut scribitur in. 3. lib. Regum. Subdit vero dictus Moyses in eodem lib. Nec eleuetur cor eius in superfluum super fratres suos, neq̄ declinet in partem dextram vel sinistram: & longo tempore regent ipse & filius eius super Israel. Sed in primo Regum traduntur leges regni magis ad utilitatem regis: vt supra patuit, in lib. 2. huius operis, vbi ponuntur verba omnino pertinentia ad conditionem seruilem. Et tamen Samuel leges quas tradit cum sint penitus despoticae, dicit esse regales. Philosophus autem in. 8. ethi. magis concordat cum primis legibus. Tria enim ponit de rege eo lib. videlicet, q̄ ille legitimus est Rex, qui principaliter bonum subditorum intendit. Item qui per se sufficiens reperitur. Et qui omnibus bonis superexcellit: ne videlicet subditos grauet. Item ille Rex est, qui curam subditorum habet: vt bene operentur quemadmodum pastor ouium. Ex quibus omnibus manifestum est q̄ iuxta istū modum despoticum, multum differat à regali: vt idem Philosophus videtur dicere in primo politicorum. Item q̄ regnum non est propter regem: sed Rex propter regnum: quia ad hoc Deus prouidit de eis, vt regnum regant & gubernent: & vnumquēq̄ in suo iure conseruet. Et hic est finis regiminis. Quod si ad aliud faciunt, in se ipsos cōmodum retorquendo, non sunt reges: sed tyrāni. Contra quos dicit dominus in Ezech. Vēh pastoribus Israel, qui pascunt semetipsos. Nonne greges pascuntur à pastoribus: Lac comedebatis, & lanis operiebamini: & quod crassum erat occidebatis: gregem autem meum nō pascebatis. Quod infirmū fuit non consolidastis: & quod egrotum non sanastis: quod contractum non alligastis: quod abiectum non reduxistis: & quod perierat nō quaesistis: sed cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia. In quibus verbis nobis sufficienter forma regiminis traditur redarguendo contrarium. Amplius autem regnum ex hominibus constituitur: sicut domus ex parietibus, & corpus humanum ex membris: vt Philosophus dicit in. 3. politicorum. Finis ergo regis est vt regimen p̄speretur, q̄ homines conseruentur per regem. Et hic habet cōmune bonum cuiuslibet principatus participationem diuine bonitatis. Vnde bonū cōmune dicitur à Philosopho in primo ethi. esse, quod omnia appetunt: & esse bonum diuinum: vt sicut Deus qui est Rex Regum & Dominus dominantium: cuius virtute principes imperant vt probatum est: supra nos regit & gubernat, non propter seipsum: sed propter nostram salutem: ita & reges faciant, & alij dominatores in orbe. Sed quia nemo militat stipendijs suis vnquam: & quædam iuræ naturæ, de suo labore vnusquisq̄ debet reportare mercedem: vt probat Apostolus in prima epistola ad Cor. Hinc habemus, q̄ licet principibus à suis tributa p̄cipere & annuos census: vnde cū apostolus ad Romanos probasset omne diuinum à Deo esse prouisum. Vltimo persuadet eisdem retribuere pro labore. Ideo inquit: & tributa p̄statis. Ministri enim Dei sunt in hoc ipsi seruietes. Aug. etiam eadem verba p̄tractās de verbis domini hoc idē probat. Cōcludēdū

Concludendum est ergo legitimum Regem secundum formam in Deuteronomio traditam, sic debere regere & gubernare. Ad hoc etiam exemplis monemur: quia oī bus agentibus contrarium male cęsit. Primo quidem regibus Romanis: quia propter eorum superbiam & violentiam quam exercebant, eieci sunt à regno: vt Tarquinius supbus cum filio: sicut historiae tradūt. Item Acab & Iezabel vxor eius mala morte interierunt pro violentia quam fecerunt Naboth de vinea sua, vt in quarto lib. Regum scribitur. Traditur etiam ibi q̄ canes linxerunt sanguinem suorum cadauerū in prādicta vinea in argumentum malefici in Naboth commissi. Sed non sic Rex Dauid, vt scribitur in. 3. li. Regum. Cum enim vellet altare condere ad Deum placandum pro numeratione populi faustosa nimis offensum, Areā emit ab hareuma Iebuseo. Ipsosq̄ offerente gratis recusauit Rex. Et vt scribitur in primo Paralipomenon pro p̄fata Area, dedit Dauid sexcentos Siclos auri, iustissimi ponderis. Per quod habemus q̄ principes suis debent esse contenti stipendijs, nec subditos suos grauare possunt in bonis eorum & rebus, nisi in duobus casibus videlicet ratione delicti: & pro bono cōmuni sui regiminis. Primo enim modo propter ingratitudinem suos priuat feudo fideles, alios autem titulo iustitiæ propter quam sunt concessa dominia: vt dictū est supra. Et in prouerbij dicitur. Quod iustitia firmat thronus regis. Vnde & lex diuina transgressores diuinorum p̄ceptorum mandat lapidari & diuersis cruciari pœnis. Quod quidem consonum videtur, si attendamus ad quamcūq̄ rem creatam: & p̄cipue ad corpus humanum: quia vt nobilior pars conseruetur abijcimus viliorē. Amputamus enim manum, vt cōseruetur cor & cerebrum: in quibus principaliter hominis vita consistit: quod & lex euangelica approbat. Si inquit oculus tuus scandalizat te: & siue manus, siue pes: quod pro gradu hominum accipit Aug. erue eum & proijce abs te: quia melius est ad vitam ingredi debilem, vel claudum, q̄ duos oculos, & duas manus habentem mitti in gehennam. Item q̄ pro bono reipub. possit exigere: sicut pro defensione regni vel pro quacūq̄ alia causa pertinet rationabiliter ad bonum cōmune sui dominij ratio est in promptu. Quia supposito q̄ humana societas sit naturalis: vt probatum est supra: omnia necessaria ad cōmunem conseruationem dictæ societatis erunt de iure naturæ. Hoc autem est in proposito. Sic igitur supposito legitimo dominio regali, potest Rex exigere à subditis quod ad bonum ipsorum requiritur. Præterea, ars imitatur naturam in quantum potest: vt Philosophus in secundo Phy. tradit: sed natura non deficit in necessarijs: ergo nec ars. Sed inter omnes artes, ars viuendi est melior & amplior, vt tactum est supra: & probat Tullius in Tusculanis questionibus: eo q̄ cætera artes ordinantur ad ipsam. Sic & in necessitatibus regni: quod pertinet ad conseruationem socialis humanæ vitæ: Rex qui est artifex architectus dictæ societatis non debet deficere: sed omnem defectū supplere cum ipsa societate. Et ideo cōcludendū est, q̄ isto casu possunt legitime exactiones & talliæ: ac census: siue tributa imponi: dūmodo non transcendant necessitatis metas. Vnde Aug. de verbis domini exponens illud Matthei, reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari. Igitur inquit quod Cæsar p̄cipit ferendum est: quod imperat tolerandum. Sed sit intolerabile, dum prædam exactores accumulāt. Et postea exponens verbum Ioānis baptiste: quod militibus dixit. Neminem concutiatis, neq̄ calumniam faciatis: sed estote contenti stipendijs vestris. Hoc inquit sumi potest de militibus: p̄toribus, cunctisq̄ rectoribus. Qui cūq̄ enim sibi stipendia publice decreta consequitur: si amplius quærat tanq̄ calumniator & concussor, sententia Ioannis condemnatur. Ex hac ergo duplici parte principatus despoticus ad regale reduci. Sed p̄cipue ratione delicti, propter quod seruitus est introducta: vt Aug. dicit. 18. de ciui. dei. Licet enim etiam in primo statu fuisset

A dominium: non tamen nisi officio consulendi & dirigendi: non libidine dominandi vel intentione subijciendi serui: vt dictum est supra. Leges vero traditæ de regali dominio israelitico populo per Samuelem prophetā hac cōsideratione sunt datæ: quia dictus populus propter suā ingratitude: & quia duræ ceruicis erat: merebatur tales leges audire. Interdum enim dum populus nō cognoscit beneficium boni regiminis, expedit exercere tyrannides: quia etiam hæc sunt instrumentum diuinæ iustitiæ. Vnde & quædam insulæ & prouinciæ, secundum q̄ historiae narrat semper habent tyranos propter malitiā populi: quia aliter nisi in virga ferrea regi non possunt. In talibus ergo regiōibus sic discolis: necessarius est regibus principatus despoticus: non quidem iuxta naturam regalis dominij: sed secundum merita & pertinacias subditorum. Et ista est ratio Aug. in p̄dicto iam lib. Philosophus etiam in. 3. pol. vbi distinguit genera regni: ostendit apud quasdam barbaras nationes regale dominium esse omnino despoticum: quia aliter regi non possent: quod quidē dominium p̄cipue viget in græcia, & apud Persas: saltem quantum ad regimen populare. Hęc igitur de regali dominio intantum sint dicta: & qualiter principatus despoticus ad ipsum reducitur: & vnde diuiditur contra politicum. Quod in capitulo de dominio politico adhuc clarius ostendetur.

De dominio imperiali & vnde istud nomē habuit originem: & quibusdam alijs noibus: vbi incidenter distinguuntur Monarchiæ: & q̄tum durauerūt. Cap. 12.

De imperiali vero post prædicta dominia cōgruum videtur esse dicendum: quia medium tenet inter politicum & regale: quāuis vniuersalius. Et ideo quantum ad hæc præponi deberet regali. Sed alia causa est quare postponitur: quam nunc præmittimus. Circa hoc quidem tria pro nunc sunt attendenda. Vnum de nomine: quia nomen istud à supremo dominio fastuose & elate trahit originem quasi omnium dominus. Vnde & ille superbus Nichanor cum rogaretur a iudgē, vt deferret diei sanctificationis, hoc est sabbato: cum arrogancia ab eisdem quærens, si erat potens in cælo qui imperauit agi diem talem: responsoq̄ accepto, q̄ erat potens in cælo dominus Deus: & ego inquit cum fastu non modico sum potens super terram, qui impero arma sumi. Propter quam causam ipse postea diuinitus turpiter a Iuda Machabeo vt scribitur in secundo Machabæorum, captus in bello: amputatisq̄ capite & manu dextera, quam cōtra templum exerat, mala morte vitam finiuit. Quædam autem alia nomina istius dominij assumpta sunt: a quibusdam excellentibus viris, dicti principatus propter aliquam prærogatiuam in eis repertam. Vt Cæsar Iulius: vt historiae tradunt: sic dictus: quia vt scribit Isidorus libro Ethimologiarum nono: quia cæso mortuæ matris vtero prolatus est: vel quia cum Cæsarie natus. A quo imperatores sequētes sic vocati sunt: quia comati essent. Sed Augustus ab augendo rempublicam primus vocatus est Octavius: idem Isidorus scribit. Secundū autē q̄ hic attēdimus, est de processu istius imperij: quia supra est tactum de quadruplici Monarchia. Sed nos quintam possumus addere: & de qua infra dicemus. Prima fuit Assyriorum, cuius caput Ninus fuit, tēpore Abrahæ patriarchæ, quæ durauit. M. ccxl. annos: vt scribit August. lib. 4. de ciui. dei: vsq̄ ad Sardanapalum: qui propter merita muliebria perdidit principatū. Sed Arbaces transfuit ad Medos & Persas. Quo tempore regnauit Procax rex Romanorū: vt idem doctor 19. 18. dicit. Secunda vero Monarchia videlicet Medorū & Persarum durauit vsq̄ ad tempora Alexandri. ccxxxij. annos: quādo videlicet deuincit Darius a prædicto principe, vt scribit idē doctor in eodem libro. 12. Sed Monarchia grecorum in Alexandro incepit: & in eodem finitur. De quo dicitur in primo Mach. q̄ regnauit Alexander annis. 12. & mortuus

tus est. Sed quāuis grāci non habuerint vniuersale dominium: viguit tamen regnū Macedonum vsq̄ ad mortem Alexandri: de quo & prædictus liber mentionem facit annis. cccclxxxv. vt Aug. scribit in eodem. 12. lib. In quo prædictus princeps suum inchoauit dominium patri suo in eodem regno succedens: vt historiarum tradunt. Post hanc autē Monarchiam Romanus principatus vigere incepit. Tempore enim Iudæ Machabæi, qui immediate quasi post mortem floruit Alexandri cum Ptolæmeo largi concurrentes in libro primo Machabæorum multa de Romanis traduntur. In quibus ipsorum potentia ad oēs mundi plagas videbatur diffusa, sub consulibus tamen: quia superstitibus regibus cum finitimis sollicitabantur regionibus, & modicæ adhuc erant virtutis. Durauitq̄ consulatus immo Monarchia vsq̄ ad tempora Iulij Cæsaris: qui primus vsurpauit imperium. Sed parū in ipso superuixit: à senatoribus q̄dem occisus propter abusum dominij. Post hunc Octauus filius sororis suæ successit, qui vindicta exercita contra occisores Iulij, interfectoq̄ Antonio qui Monarchiam tenebat in oriēte solus, ipsam obtinuit. Et propter suam modestiam longo tempore in eo principatum habuit. ac in. xliij. anno sui regiminis, cōpleta septuagesima sexta hebdomada, s̄m Dauid. sui dominij, cessante regno & sacerdotio in iudæa, nascitur Christus: q̄ fuit verus Rex & sacerdos, & verus Monarcha. Vnde post resurrectionem suam apparens discipulis suis dixit. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Quod quidem ad humanitatē oportet referre s̄m Aug. & Hieronymū: quia de diuinitate nulli est dubium, quin semper habuerit.

De Monarchia Christi quō in tribus excellit: & de Octauio Augusto quō gessit vices Chri. Cap. 13.

Et hæc quinta Monarchia quæ successit Romanis s̄m veritatem omnibus præcellit ex triplici parte. Primo quidem ex annorum quæritate: quia plus durauit & adhuc durat & durabit vsq̄ ad mundi renouationem: vt patet in visione Danielis: vt dictum est supra: & adhuc nunc magis declarabitur. Secūdo apparet eius excellentia ex dominij vniuersalitate: quia in omnem terrā exiuit sonus eorum: & in fines orbis terræ verba eorum. Nullus enim angulus mundi est: nulla plaga in qua nomen Christi non adoretur. Omnia enim subiecit sub pedibus eius, vt introducit apostolus in fine primæ epistolæ ad Cor. In principio etiam Malachiæ prophetæ ostenditur istud dominium. Ab ortu inquit solis: vsq̄ ad occasum magnum est nomen meum in gentibus: & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum est nomen meum in gentibus dicit dominus exercituum. In quo vero fatis apparet q̄ dominium Christi ordinatur ad salutem animæ: & ad spiritualia bona, vt iam videtur: licet à temporalibus non excludatur: eo modo quo ad spiritualia ordinatur. Et inde est q̄ quāuis Christus adoraretur à magis: glorificaretur ab angelis, in signū v̄s sui dominij: humili tñ loco iacuit, vilibus inuolutus pannis. Quia q̄dem via hoies melius: ad virtutē trahunt q̄ armorū virtute. Et hoc q̄d intendebat: licet ipsius sua vteretur potentia, vt verus dominus. In humilitate ergo vixit, & demum in Augusto substituit, vt describeretur vniuersus orbis in ortu domini, vt Lucas euāgelista testatur. Et in hac descriptione soluebatur census siue tributum: vt historiarum tradunt, in recognitionem debite seruitutis non sine mysterio: quia ille natus erat qui verus erat mundi dominus & Monarcha, cuius vices gerebat Augustus: licet non intelligens: sed nutu Dei: sicut Cayphas prophetauit. Vnde hoc instinctu dictus Cæsar mandauit tunc temporis: vt narrant historiarum: ne quis de Romano populo dominum ipsum vocaret. Quas q̄dem vices Monarchiæ post Christi veri domini natiuitatem gessit Augustus quatuordecim annos toto orbe terrarū subactō: quia vt acta principum Romanorum describunt

Edictus Cæsar Augustus quinquaginta sex annos & menses sex tenuit principatum. Tyberius etiam qui eidem Augusto successit: vt narrant historiarum, Christum tanquā verum dominum inter Deos transferri voluit: licet impeditus fuerit à superbo & Fausto Senatu impatiēte alicuius dominij. Tertio autē apparet excellentia Monarchiæ Christi, super alias quatuor præcedentes ex dominantis, dignitate: quia Deus & homo. Secundum quam considerationē humana natura in Christo participat infinitam virtutē. Ex qua maioris fortitudinis est, & virtutis supra humanam fortitudinem & virtutem. Quam quidem describit Esaias, quātum ad virtutem temporalem Christi: vnde ipsum Monarchā appellamus. Paruulus inquit natus est nobis: & filius datus est nobis. Et factus est principatus super humerum eius. Et vocabitur nomen eius admirabilis cōsiliarius: Deus fortis: pater futuri seculi: princeps pacis. Multiplicabitur eius imperium & pacis non erit finis. In quibus verbis, omnia tanguntur quæ requiruntur ad verū principem. Immo transcendit metas oīum dominorum, vt in sequenti capitulo declarabitur, & aspicienti patet. Hic ergo principatus siue dominium, oēs monarchias siue dominia transcendit, annihilat, & cōfringit: quia omnia regna subijciuntur eidem. Quod per eundem prophetam prænunciatum est. Vno ego dicit dominus: quia mihi curuabitur omne genu. Et apostolus Paulus ad Phil. In nomine Iesu omne genu flectatur: cœlestium: terrestrium: & infernorum. De hac monarchia cōcludit Daniel exposita Nabuchodonosor somnij visione. In diebus inquit illis, hoc est post illas quatuor monarchias, Assyriorum: Perfarum: & Medorum: Græcorū: & Romanorū: suscitabit dominus regnū cœli quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius alteri non tradetur: & cōminuet vniuersa regna hæc: & ipsum stabit in æternum. Cuius quidem ratio æternitatis satis est in promptu: quia iste principatus æterno coniungitur: cū iste dominus Deus: & homo sit. Et sic completus est circulus à puncto ad punctum: quia probatū est supra à Deo omne dominium originem trahere. In isto vero principatu, percursis hominū motibus, terminatur principatus: sicut in re immobili ultra quā non est motus. Et sic oportet ex dictis cōcludere, q̄ istud dominij nō potest deficere.

De Monarchia Christi quo tēpore incepit: & quomodo latuit: & quare: & duplex assignatur causa suæ occultationis: & primo ponitur vna. Cap. 14.

Sed tunc oritur quæstio, de iusto Domini principatu: quando incepit: quia constat multos postea imperasse: ipse vero abiectam vitam elegit. Vnde in Mattheo dicitur. Vulpes foueas habent: & volucres cœli nidos: filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Item in Ioanne scribitur: q̄ cum paussit multitudinē abscondit se: quia volebant eum populi rapere ac regem facere. Item in eodem ipse dicit. Regnum meum non est de hoc mundo. Ad hanc autē quæstionē est responsio, quia principatus Christi incepit statim in ipsa sui natiuitate temporali. Cuius argumenta sunt in eodem die angelorum ministratio & denunciatio. Vnde in Luca scribitur: q̄ angelus ad pastores ait. Annuncio vobis gaudium magnum: quia natus est vobis saluator mundi. Item magorum adoratio. Vnde in Mattheo dicitur. Cum natus esset Iesus in diebus Herodis regis: ecce magi veniunt ab oriente Hierosolymam dicentes. Vbi est qui natus est Rex iudeorum? Videmus enim stellam eius in oriente: & venimus adorare eum. In quibus actibus, satis est notus principatus eius: ac tēporis exordium: prophetatus quidem & pronunciat per Esaiam in verbis supra præmissis. Et attendendum, q̄ in sua infantia plus apparuit virtutis & potentia prætendentis excellentiam sui dominij: q̄ in adulta ætate: ad insinuandam suam infirmitatem esse voluntariā, non necessariam: quæ assumpta est ab ipso: & non publice vsus, nisi in casibus, ppter duplicē

duplicem causam quæ ad præsens sufficiant. Vna est ad docendum in principibus humilitatē: per quam quis reditur in regimine gratosus. Quia humilitas meretur gratiam: iuxta illud. Humilem spiritum suscipiet gloria. Et iterum, In māsuetudine opera tua perforce: & super hominū gloriam diligeris. Et in canonica beati Iacobi. Deus superbis resistit: humilibus autem dat gratiam. Sed tanto amplius in principe est necessaria: quanto per eminentiam sui status: dentibus inuidiæ superiorem non patientis lacera tur. Quod considerans Dauid Rex fastuose Regis filia videlicet Michol, insultanti & dicenti q̄ corā ancillis suis se discooperuisset ad Dei laudem & reuerentiam diuinæ archæ: quæ tūc pro numine habebatur, responsum dedit: vt patet in. 2. Regum. Ludam inquit ante dominum: qui elegit me potius q̄ patrem tuū & q̄ omnem domū eius: & præcepit mihi vt essem dux super populum domini in israel. Et Ludam & Vilior flux plusquam factus sum: & ero humilis in oculis meis. Quam regulam Christus seruare voluit in seipso secundū voluntatem Dei patris per prophetam Zachariam prænunciatam: quam euāgelista Mat. in Christo adimpletam esse pronūciat. Ecce inquit Rex tuus venit tibi mansuetus: sedens super asinā & pulum filium subiugalis. Quod si principes mundi de humilitate cōmendantur & paupertate: per quæ gratiosi facti sunt subditis: & ipsorum prosperatū est dominium: quare non magis commendabimus perfectam humilitatem Christi? Scribit enim Maximus Valerius li. 11. de Codro Atheniensi Rege: & Aug. de ciui. dei. Quod cum Peloponenses pugnant contra Athenienses, ex consultatione Apollinis certior factus est: q̄ ille exercitus præuuleret, cuius dux morti dicaretur. Vnde Rex Codrus pro salute suæ gentis in effigie pauperis se hostibus interficiendum obtulit. Ipsoq̄ mortuo in fugam versi sunt hostes. Propter quod Athenienses ipsum inter Deos asseriebant fuisse translatum. Tradit etiam idem Aug. in præfatio libro: & Maximus Valerius de quibusdam cōsulibus Romanis vt de Lucio Valerio: q̄ in tanta mortuus est indigentia: vt cogentur amici collectam facere nūmorum pro eius sepultura, Fabricius etiā consul de hoc ipso summe cōmēdatur. Vnde scribit idem Valerius Maximus, & Vegetius de re militari li. 4. Et dictū est supra q̄ cum esset par vnicuiq̄ pauperi, & legati Epirotarum magnū auri pondus eidem offererēt, eo recusante: Narrate inquit Epirotis me malle hæc habentibus imperare: q̄ ipsa possidere. Quid plus insistimus: Omnes magni principes & Monarchæ cum humilitate subiugauerunt mundum: sed cum fastu elationis perdidit dominij: vt superius est tactum. Propter quod in Ecclesiastico scribitur. Quanto maior es, humilia te in omnibus: & coram Deo inuenies gratiam. Amplius autem si virtus humilitatis & beniuolentiæ in quocūq̄ principe cōmendatur: multo magis laudari debet in principe nostro Christo, tanquam in supremo gradu virtutis constituto. Concluditur ergo q̄ Christi humilitas & paupertas fuit consona rationi: quis legitimus esset dominus, ppter causam iam dictam.

Secunda rō quare dominus assumpsit vitam abiectam & occultam: licet esset verus mundi dominus: & exponitur verba Esaiæ prophetæ de Chro. Cap. 15.

Et alia ratio, quare dominus noster statum humilem assumpsit, quāuis dominus mundi, ad insinuandam videlicet differentiam inter suum & aliorum principum dominium. Quāuis enim temporaliter esset dominus orbis: directe tamē ad spiritualem vitam suam ordinauit principatum. Iuxta illud Ioannis. Ego veni, vt vitam habeant, & abundantius habeant. Hinc etiā verifcatur suum verbum superius allegatum. Regnum meū non est de hoc mūdo. Propter hoc igitur humiliter vixit: vt suos fideles exemplo sui traheret ad operandum secundum virtutē: cuius via aprior est humilitas, ac mundi cōtemptus: vt Stoici & Cynici posuerunt: vt de ipsis Aug.

A& Maximus Valerius referunt. Ipse etiam Seneca idem ostendit: qui pfectus Stoicus fuit: in libello de Dei prouidentia: & de breuitate vitæ: per quam quis efficitur dignus ad regnum æternum. Ad quod consequēdum sui dominij fuit principalis intentio. Vnde ipse dominus in Luca discipulis, suisque sequacibus dicit. Vos estis qui permanistis necum in tentationibus meis: Et ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater meus regnum. Vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Voluit igitur dominus sequaces suos humiliter viuere exemplo sui ex causa iam dicta: iuxta illud Mat. Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Ac suū temporale dominium ad hoc ordinare. Vnde vita spiritualis fidelium, regnum cœlorum vocatur: quia differt in viuēdo à regno mundano: & quia ad verum regnum ordinat æternum, non ad temporale dominium tantum. Ad tollendam igitur suspicionem de cordibus hominū, q̄ quasi principatum assumpserit: vt in mundo dominaretur: & hoc esset finis eius, vt aliorum dominorū: vitam abiectā elegit: & tamen verus erat dominus & Monarcha: quia factus est principatus super humerum eius: vt dictum est supra per prophetā. Quod optime fuit in præmissis verbis Esaiæ prænunciatum: quia primo præponitur humilis & abiectus. Paruulus inquit natus est nobis. Postea subiungitur cum ista paruitate, virtus & excellentia sui dominij propter cōiunctum. Et filius inquit datus est nobis. Quia enim humanitas in Christo cōiuncta erat diuinitati filij, tanq̄ instrumentum eius omnipotentis erat virtutis. Et ideo propheta ibidem circūloquitur ineffabile eius dominium, multis clausulis: singularis potentie: quæ omnes diuinitate habent intelligi: vt Hieronymus exponit ibidem: vt per ordinem clausularum est manifestum. Primo si quidem quātum ad dominij securitatem & soliditatē. Cuius inquit principatus super humerū eius. Ea enim quæ portantur in humeris firmiora sunt. Sic enim onera solidius vehuntur. Secūdo quātum ad dominij nouitatem: vnde scribitur. Et vocabitur nomen eius admirabile. Admiratione enim dignum est: quia humilis & pauper, & tamen dominus mūdi. Tertio quātum ad sapientiæ claritatem, quod est præcipue principibus necessarium: quia vt terre cuius Rex puer est: vt dicitur in Ecclesiastico. Quod accidit quando princeps per se nihil potest: sed innoxius aliorum agit cōsilio siue agitur: vt melius dicitur. Vnde subdit cōsiliaris. Quarto quātum ad dominij dignitatem: quia Deus. Cum enim in ipso sit vnum suppositum, & vna persona in qua sunt vnitæ diuina & humana natura, principatus Christi in virtute agit domini suppositi. Et ideo Quinto sequit. Fortis. Recipit. n. influentiā Christi principatus ex diuina virtute, quæ in ipso psonaliter erat: qua potentia vsus est Christus circa passionem: cū iudæi vellent eū occidere & ipsum quærerent, quo dicente ego sum: statim ceciderunt in terrā: vt in Ioan. scribitur. Quæ quidem fines sui successoris excedit: quia constat q̄ vicarius Christi non est Deus. Et in hoc transcendit sua potestas potentiam sui successoris. Ex quo Christus multa potuit circa ordinationem suorum fidelium & regimē: quæ beatus Petrus non potuit: nec sui successores: vt superius est ostensum. Ex eadem parte videlicet q̄ iste paruulus erat: subdit Sexta conditio singularis sui principatus quæ est regendi benignitas. Quia pater futuri seculi. Quod ad plenitudinem gratiæ referre possumus: quia quidem qui pleni sunt, omne iugum legis leuiter portant. Qua ratione apostolus dicit ad Gal. Si spiritu ducimini nō estis sub lege. Vnde talibus ad regendum virga ferrea non est necessaria. Et hoc singulare est in principatu Christi. Septimum & vltimum sumitur ex eadem causa: quod est regēdum tranquillitas cum subditur. Princeps pacis. Et si non corporis tamen peccatoris. Et hanc quidem suis fidelibus Christus Rex noster & princeps: & viuendum offert: & moriendo reliquit. In mundo inquit pressuram habebitis: in me autem pacem. Et hoc etiam est singulare in suo

suo principatu. In humilitate ergo & paupertate suum fundauit dominium, & in aduerlitate & laboribus & erūnis. Quomodo aucta fuit respu. Romanorum, non videlicet fastu vel pompis supbie: vt Salustius refert ex sententia Catonis: & Maximus Valerius hoc idem pbat.

Ostendit q̄ isto mō aucta fuit resp. p̄ exēpla antiquorū Ro. & postea subdit de Cōstantino. Cap. 16.

ET hinc est q̄ Rex noster Christus: princeps seculi p̄ milit dominari, & eo viuente, & eo moriente ad tēpus: quousq̄ videlicet suum regnum esset perfectū, & ordinatum in suis fidelibus, operationibus virtuosis: & eorum sanguine laureatū. Si. n. Regulus qui & Marcus appellatur, pro zelo suae patriae ad Carthagenensibus est occisus, si Marcus Curtius in abruptum terrae hiatum se proiecit ad liberationem patriae: si Brutus & Torquatus filios occiderunt pro iustitia & disciplina militari conseruandis: vt historiae tradunt: quorū zelo respu. ex parua facta est magna. Item si Sileucus apud Locros dominās, vt Maximus Valerius refert lib. 6. filiu vno p̄uauit oculo: alteroq̄ seipsum, p̄ adulterio cōmissio, vt iustitia seruetur contra praedictum delictum per filium perpetrātū: sicq̄ admirabili aequitatis temperamento se inter misericordem patrem & iustum legislatorem partitus est: quare nō magis christiani reddi debent laudabiles, si se exponunt passionibus & tormentis pro zelo fidei: & amore Dei, ac virtutibus varijs conantur florere: vt regnum cōsequantur ḡternum: ac Christi principatus accrescat in eorum meritis. Hae autem Aug. de ciui. dei. quasi per totū subtiliter valde ac diffuse pertractat. Propter quod & dictum librum fecit, quod & factum fuit intermedio tempore a passione domini vsq̄ ad tempora beati Siluestri & Constantini. Quo quidē seculi spatio infinita populi multitudo per mortē Christo domino suo dedicata est & coniuncta: ac suum ducem & principem est secuta. Primo quidem sumi duces apostoli, & alij Christi discipuli oēs Christi vicarij & Petri successores. Quod fuit tēpus. 350. annorum. In quorum sanguine & corporibus ac ipsorū vitā meritis fundata est ecclesia, tanquam lapidibus viuis, & p̄ciosis, ac ineffabili fundamento: contra quod nec venti, nec pluuia, nec quacūq̄ procellae diuersarum passionum, vel quarumcūq̄ perturbationum sequantur: ipsum possunt obuere. Opportuno igitur tēpore vt manifestaretur mundo regnum Christi compositum, virtus principis nostri Iesu Christi principem mundi sollicitauit, Constantinum videlicet percutiens eum lepra, ac ipsum curans supra humanam virtutē. Qua probata in dominio celsit vicario Christi: beato videlicet Siluestro: cui de iure debebatur ex causis & rationibus superius assignatis. In qua quidem cessione spirituali, Christi regno adiunctum est tēporale, spirituali manente in suo vigore. Quia illud per se quāri debet a Christi fidelibus: istud vero secundario tanquam administrans primo. Aliter autē contra intentionem fit Christi. Tunc adimpletum est quod post illam clausulam scribitur in Esaia. Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. Apertē fuit enim ecclesiae ab eo tempore: & cepit Christus praedicari publice, quod ante nō poterat sine periculo mortis. Et eodem anno quo Constantinus curatus est a lepra, & conuersus est ad fidem: baptizati sunt circa partes Romanas plusq̄ centum milia hominum, ex virtutibus ostensis per dictū Christi vicarium. Sed attendendum quod dicit propheta. Et pacis non erit finis. Constat enim post mortem Constantini filium eius hēresi Arriana fuisse infectum: & ecclesiam perturbasse. Vnde sub eo passi sunt exilium solēne ecclesiae doctores. Hilarius Pictauiens. & Athanasius Alexandrinus episcopi: ac Eusebius vercellens. & multi alij ecclesiarum doctores, & clerici: necnon & caput ecclesiae summus pontifex Liberius, in veritate fidei vacillauit, ex multa persecutione Constantij, vt historij tradūt. Post ipsum fuit Iulianus apostata frater Galli, consobri-

Enus Cōstantij. Hic secundam intulit persecutionem fidelibus: sub quo passi sunt Ioānes & Paulus germani. Vnde ergo verificatur verbum domini per prophetam iam dictum: Oportet autem praedicta ad pacem pectoris reducere, non corporis. Vnde ipse dominus, quando pacē offert discipulis in Ioanne de tali pace loquitur. Pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis. Manifestum est enim illa verba discipulis imminēte passione dicta. Tunc autem constat ipsos persecutionem passos. Vnde dictum est eis in eodem temporis momento. Si me persecuti sunt, & vos persequentur. Hanc ergo pacem electi Christi fideles p̄dere nō possunt, nisi velint. Quod si licuit Stoicis dicere bona hominis, quē virtutes appellant, in homine semp manere, nec auferri posse virtuos inuitis: vt refert A. Gelius in li. noctium Atticarū de Diogene Stoico. & Aug. de ci. dei. lib. 5. Quare nō magis dicemus de mentibus fidelium q̄ pacis eorum nō erit finis: cum inhreant fini: qui sine fine viuūt.

F Quod imperatores Constantinopolitani sequentes a Constantino fuerunt obediētes & reuerentes ecclesiae Ro. ostendit per quatuor concilia quibus dicti principes se subiecerunt. Cap. 17.

His autem peractis Iuliano in bello Perfarum interfecto: reddita est pax ecclesiae per Iouinianum fratrem eius, virum Catholicum: licet parum regnauerit. Istud autem notabile abinde vsq̄ ad tēpora Caroli magni de imperatoribus reperitur: omnes quasi obediētes & reuerentes fuisse Romae ecclesiae tanq̄ ipsa principatū teneret: siue respectu spiritualis dominij: sicut sancta Synodus Nicena diffinit, siue temporalis. Vnde Gelasius Papa Anastasio imperatori scripsit, imperatōrē a iudicio Papae dependere: vt historiae tradunt: & nō econtrario. Valentinianus etiā qui immediate Iouiniano successit, sic fertur dixisse: vt ecclesiastica historia refert: cum archiepiscopi Mediolanens. instaret electio. Talē inquit nobis in pontificali instituite sede: cui nos qui gubernamus imperiū sincere nostra capita submittamus: & eius monita dum tanq̄ homines deliquerimus, necessario veluti curantis medicamina suscipiamus. Et quia ista materia est fructuosa ad ostendendam reuerentiam principū circa vicarium Christi: de imperatoribus vsq̄ ad tempora Caroli est hic agendum. Vterius autem a Carolo vsq̄ ad Ottonem primum: inter quae tempora facta est diuersitas in tribus. Primo quantum ad modum eligendi. secūdo quantum ad modum succedendi. tertio quantum ad modum prouidendi. Et vt appareat tradendum est hic aliud de processu imperatorum a tempore Constantini, qui subiecti fuerint ecclesiae p̄ter iam dictos tyrannos. Sicut enim narrant historiae, postq̄ Constantinus celsit imperium vicario Christi: transtulit se cum Satrapis & principibus suis in prouinciam thraciae. Vbi Asia maior incipit: & terminatur Europa: ibiq̄ vnā ciuitatem assumpsit quae vocabatur Bisantium. Quam quidem, vt historiae tradunt: quasi adaequauit vrbi, & suo nomine appellauit. In hac ergo fuit imperialis sedes vsq̄ ad Carolum, in cuius personam Adrianus Papa congregato concilio in vrbe imperium a Graecis transtulit in germanos. In quo apparet imperatores Constantinopolis a vicario Christi summo videlicet pontifice dependere: vt Gelasius Papa Anastasio scribit imperatori. Vnde ipsorum imperium ad exequendum regimen fidelium secundum mādatum summi pontificis ordinatur: vt merito dici possint ipsorū executores esse, ac cooperatores Dei ad gubernandum populum christianum. Quod quidem ostenditur primo de quatuor imperatoribus qui in isto medio tempore regnauerunt: necnon & praesentes fuerunt quatuor concilijs solennioribus & vniuersalioribus: approbantes ipsorum statuta, & eisdem se humiliter subiiciētes. Primum fuit Nicenum trecentorum decem & octo episcoporum tempore Constantini: vbi condēnatus est Arrius psbyter Alexandrinus:

Alexandrinus, vt historiae tradunt, qui filium dei assererat minorem patre. Vbi de dicto principe fertur, quod eidem concilio omnes sumptus fecit quasi in hoc recognoscens suum dominum vicarium christi. Cuius vices totum gerebat concilium, quia beatus Syluester absens fuerat ab eodem ex speciali causa. Secundum autem concilium fuit Constantinopoli, sub Ciriaco papa celebratū. Quidam tamen dicunt sub Damaso, praesente Theodosio seniore: vt historiae tradunt, centū quinquaginta episcoporum. In quo multae fuerunt haereses condemnatae, sed praecipue Macedonij episcopi Constantinopolis, qui spiritum sanctum negabat esse deum. patri consubstantialē & filio. Hic autem Theodosius tantae reuerentiae fuit ad ecclesiam, quod vt scribit Gelasius, Anastasio Imperatori, beato Ambrosio prohibente eidem ingressum ecclesiae non fuit ausus intrare, quin potius excommunicauit eum, quia cōsensit in necem multitudinis Thessalonicae, eo quod suum iudicem occidissent, vt narrat historia tripartita. Quod totum princeps catholicus patienter tulit: & tandem durissime reprehensus ab ipso publicam prius egit penitentiam, quam publicam haberet ecclesiae ingressum. Tertium autem concilium celebratum fuit sub Theodosio iuniore Arcadij filio, apud Ephesum ducentorum episcoporum tempore Coelestini primi, licet praesens non fuerit, sed eius vices gessit Cirillus Alexandrinus episcopus ex confidentia Theodosij, qui tanta fuit honestatis, & maturi concilij, & reuerentiae ad diuinum cultum, quod etiam in tenella aetate permixtus est imperare, vt historiae tradunt. Sinodus autem praedicta contra Nestorium Constantinopolis episcopum congregata fuit, qui duas personas ponebat in Christo, & duo supposita per quae tollebat vera vnio vtriusq̄ naturae.

Quartum autem concilium fuit celebratum in Calcedone sexcentorum triginta episcoporum sub Leone primo, praesente praecipue Martiano, de quo pro reuerentia romanae ecclesiae sic dixisse fertur in actione septima praefate synodi. Nos inquit ad fidem confirmandam, non ad potentiam ostendendam, exemplo religiosissimi viri Constantini huic concilio interesse uolumus, vt inuenta veritate, non ultra multitudinem prauis doctrinis attracta discordet. Per quod habeo quod tota intentio principum antiquitus erat ad fauendum fidei, & ecclesiae romanae reuerentiae & honori. In hoc autem concilio dānatus est Eutices cum Dioscuro episcopo Alexandrino. Qui sicut Nestorius ponebat naturas & personas distinctas: sic isti assererebant confusas & admixtas.

De duobus sequentibus concilijs post alia quatuor celebratis tempore Iustiniani iunioris. Et quae fuit ratio quare imperium translatum fuit a Graecis ad Germanos. Cap. 18.

Multa etiam & alia fuerunt concilia. licet ista fuerint principaliora, a tempore Constantini vsque ad Carolum in quibus principes se subiectos ecclesiae ac fideles ostendunt. Sed praecipue Iustinianus post cursum quartae synodi centum viginti annorum, praesidente Iulio papa. Hoc enim manifestum est ex suis legibus, quas in fauorem condidit ecclesiastici status. Item ex epistola, quam celebrato concilio in Constantinopoli per totum orbem terrarum direxit. In qua institutis ecclesiae se subiecit, mandans populis, eidē in omnibus obedire: replicans etiam super quatuor conciliorum memoratorum statuta, & eadē confirmans sanctas sanctiones, siue leges subiiciens ecclesiasticis institutis. Sed praecipue in vltis & matrimonio, in quibus tota vita ciuili versatur. Quae quidem synodus celebrata fuit contra Theodorum & eius sectatores Constantinopoli. Qui alij dicebant esse verbum dei, & aliud christum: negātes etiam beatam Mariam. Sexta autem synodus celebrata fuit in vrbe regia praefata, Constantino iuniore procurante centum quinquaginta episcoporum, rogatu Agatonis

A contra Macharium Antiochenum episcopum & eius socios, qui vnā operationem & vnā voluntatem in Christo asserunt iuxta perfidiam Euticetis. In qua quidem synodo dictus Constantinus qui fuit post Iustinianū principem ad. 150. annos, fidei multum fauit, destruens Monothelitas haereticos: quorum pater & auus fuerunt fautores, restaurauit ecclesias per ipsos destructas. Hae pro tanto sint dicta, ad ostendendum quod Constantinopolis imperatores fuerunt romanae ecclesiae praefectores, ac propugnatores vsq̄ ad tempora Caroli magni. Tunc igitur grauata ecclesia a Longobardis & Constantinopolis imperio auxilium non ferente, quia forte non poterat, eius potentia diminuta, aduocauit romanus pontifex ad sui defensionem contra praedictos barbaros regem frācorum. Primo quidem Pipinū Stephanus papa, & successor Zachariae, contra Austulphum Regem Longobardorum. Deinde Adrianus & Leo Carolum magnum cōtra Desiderium Austulphi filium. Quo extirpato & deuictō cū sua gente, propter tantum beneficium Adrianus concilio celebrato romae centum quinquagintaquinque episcoporum, & venerabilium abbatū, imperium in personam magnifici principis Caroli a graecis transtulit in germanos. In quo facto satis ostenditur qualiter potestas imperij ex iudicio papae dependet. Quādiu enim Constantinopolis princeps romanam ecclesiam defenderunt: vt fecit Iustinianus per Belisarium, contra Gothos & Mauritius cōtra Longobardos, ecclesia dictos principes fouit. Postquam vero defecerunt, vt tempore Michaelis contemporanei Caroli, de alio principe ad sui protectionem prouidit.

Qualiter diuersificatus est modus imperij a Carolo magno vsque ad Ottonem tertium: & vnde plenitudo potestatis summo Pontifici conuenit. Cap. 19.

ET tunc diuersificatus est modus imperij, quia vsque ad tempora Caroli in Constantinopoli in eligendo seruabatur modus antiquus. Aliquando enim assumebantur de eodem genere, aliquando aliunde, & aliquando per Principem fiebat electio, aliquando per exercitum. Sed instituto Carolo cessauit electio: et per successionem assumebantur de eodem genere, vt semper primogenitus esset Imperator: & hoc durauit vsque ad septimam generationem. Qua etiam deficiente tempore Ludouici a Carolo separati, cum ecclesia vexaretur ab iniquis romanis: aduocatus est Otto primus dux Saxonum, in ecclesiae subsidium. Liberataq̄ ecclesia a vexatione longobardorum & impiorum romanorum, ac Berengarij tyranni in Imperatorem coronatur a Leone septimo genere Alemano, qui imperium tenuit vsque ad tertiam generationem: quorum quilibet vocatus est Otto. Et ex tunc, vt historiae tradunt, per Gregorium quintum, genere similiter Teutonicum prouisa est electio, vt videlicet per septem Principes Alemaniae fiat, quae vsque ad ista tempora perseuerat, quod est spatium ducentorum septuaginta annorum vel circa. Et tantum durabit quantum romana ecclesia, quae supremum gradum in principatu tenet, christi fidelibus expediens iudicauerit: in quo casu, vt ex verbis domini supra inductis est manifestum: videlicet pro bono statu vniuersalis ecclesiae videtur vicarius christi habere plenitudinem potestatis, cui competit dicta prouisio ex triplici genere. Primo quidem diuino. Quia sic videtur voluisse Christus, ex verbis superius introductis: & infra etiam ostendetur. Secundo vero ex iure naturali. Quia supposito ipsum primum locū tenere in principatu: oportet eū dici caput, a quo est omnis motus & sensus in corpore mystico, per quod habemus quod omnis influentia regimini ab ipso dependet. Amplius autem in communitate oportet attendere ad cōuersationem ipsius, quia hoc natura requirit humana, quae sine societate viuere non potest. Conseruari autem Tho. sup Poli. C nequit

nequit nisi per dirigentē primum in quolibet gradu hominum. Et hoc est in actibus hominum primus hierarcha, qui est Christus. Vnde est primum dirigens, & consulens, ac mouens, cuius vices summus pontifex gerit. Rursus autem dictum est supra in primo libro, quod princeps est in regno sicut Deus in mundo, & anima in corpore. Constat autem, quod omnis operatio naturæ in Deo dependet, sicut gubernante, mouente, et conseruante, quia in ipso mouemur, & sumus, ut dicitur in Actibus apostolorum. Et propheta Esaias. Omnia opera nostra operatus es in nobis domine. Similiter et de anima dici potest, quia omnis actio naturæ in corpore triplici genere causæ dependet ex anima. Hoc autem videmus in Deo, quod gubernando & dirigendo mundum permittit corruptionem particularis entis pro conseruatione totius, sic & natura facit pro conseruatione humani corporis ex virtute animæ. Simile contingit in Principe totius regni, quia pro conseruatione regiminis super subditos ampliatur eius potestas imponendo tallias, destruendo ciuitates, & castra pro conseruatione totius regni. Multo igitur magis hoc conuenit summo & supremo Principi. i. Papæ ad bonum totius christianitatis. Propter quod & prima synodus Nicena præsentem Constantino eidem primatum attribuit, in primis canonibus quos instituit. Iura etiam sequentia dictum concilium, in his singulariter dictum principatum attollunt, dicentia, quod sic debet reputari eius sententia tanquam ab ore Dei prolata. Et hoc idem Carolus magnus constituit ibidem. Item non licet appellare ab eius sententia. Item ipse est, qui superiorem non habet. Item ipse est, qui vices Dei gerit in terris. Et hæc est tertia via, siue ratio per quam ostenditur, & concluditur summum pontificem in dicto casu plenitudinem potestatis habere. In duobus igitur casibus ampliatur eius potestas: ut patet supra. uel ratione delicti, uel ad bonum totius fidei. Quod eleganter nobis ostendit propheta Hieremias, cui in persona vicarij Christi dicitur. Ecce inquit constitui te super gentes & regna: ut euellas, & destruas & disperdas, ac dissipas. Quod ad rationem delicti referimus. Vbi in quatuor illis uocabulis diuersa genera poenarum accepimus quæ infligi possunt unicuique fidei, siue subdito cum dicitur: super gentes, siue dominio, cum dicitur: & super regna. Secundum autem est unde accipimus ampliatam summi pontificis potestatem. Cum postea dicitur. Et ædifices & plantes. Quod ad prouidentiam vicarij Christi pertinet pro bono vniuersalis ecclesiæ.

Comparatio regalis dominij inter imperiale & politicum: & qualiter conuenit cum vtriusque. Cap. 20.

His habitis videnda est comparatio imperialis dominij ad regale & politicum, quia ex dictis apparet, conuenit cum vtroque. Et cum politico quidem quantum ad tria. Primo enim considerata electione. Sicut enim consules romani & dictatores, qui politice regebant populum, assumebantur per viam electionis, siue à populo, siue à senatoribus: ita & de Imperatoribus continebat, quod assumebantur, siue à romano exercitu, ut Vespasianus in Palæstina, ut historij tradunt. Et similiter Focas ex militari seditione in oriente assumptus est contra Mauritium Imperatorem, quem postea interfecit. Aliquando autem eligebantur Imperatores à senatoribus, ut Traianus et Diocletianus: quauis vnus de Hispania esset, alter vero de Dalmatia. Et similiter Helius pertinax à senatoribus est assumptus. Item non semper de genere nobili, sed de obscuro, ut in p̄nominatis liquet Cæsaribus, Vespasiano, & Diocletiano, sicut historij tradunt. Sic de consulis & dictatoribus romanis contigit, sicut supra patuit, de Lucio Valerio, & Fabricio. Et Augur, refert in quinto de ciuitate Dei de Quintio Cincinnato, qualiter cum solum quatuor haberet iugera ad colendum, factus est dictator maior. Item alia est comparatio siue similitudo, quia ipsorum dominium non transibat in posteros,

E vnde statim ipso mortuo, dominium expirabat. Quantum autem ad ista duo exemplum habemus etiam modernis temporibus, quod electi sunt Imperatores: videlicet Rodolfus simplex comes de Alburg. Quo mortuo assumptus est in Imperatorē comes Adolfus de Anaxagone. Quo occiso ab Alberto Rodolfi filio, eodem modo assumptus est. Hoc ergo generale est, nisi forte vel ipsorum probitate contingeret ipsos assumi, vel ex gratia patris ipsorum, ut de Arcadio & Honorio filijs antiquioris Theodosij contigit. Et similiter de Theodosio iuniore Honorij filio. Nam quia bene rexerunt rempub. et imperialem aulam, meruerunt in suo genere aliquo tempore præseruare dominium. Similiter accidit de romanis consulibus, quod licet singulis annis eligerent consules saltem quantum ad magistratum: ut patet in primo Machabeorum: sæpius tamen contingebat, quod propter probitatem personæ vel generis transibat in posteros, ut de Fabio maximo contigit. De quo scribit Maximus Valerius, quod cum à se quinquies, et à patre, auo & proauo maioribus suis, sæpe consolatium gestum conspiceret, aduersione quæ constanter protulit cum populo id egit, ut aliquam vacationem Fabij genti darent: ne maximum imperium in vna tantum continuaretur familia. Accidit quoque quædam violentia usurpari imperium non ex merito virtutum, sicut fertur de Gaio caligula sceleratissimo, qui fuit nepos Tiberij, sub quo Christus passus est. Et similis de Nerone verificat sententia. Hoc idem accidit de consulibus vrbis, quod ex eorum impietate, ut historij narrat, usurpauerunt dominium, sicut Sylla & Marius commotores vrbis & orbis. Ex quibus omnibus patet conuenientia imperialis dominij cum politico. Sed & cum regali ex triplici parte conuenientia ostenditur. Primo quidem ex modo regendi, quia iurisdictionem habent ut reges, & eisdem quodam iure naturæ sunt, ut regibus, tributa & vestigalia instituta. Quæ & transgredi non possunt sine peccato, nisi sicut in iure regali superius diffinito. Quod consules nequeunt, nec etiam quicumque alij ciuitatum rectores in Italia, qui politico regunt regimine, ut iam dicitur. Tributa enim & vestigalia ad ærarium publicum deducuntur. Et de hoc Salustius refert, qualiter reprehendit Cato in sua concione romanos consules sui temporis. Cum enim commendasset eos, quod eis fuit domi industria, foris iustum imperium, animus in consulendo liber, neque libidini, neque delicto obnoxius, subiungit. Pro his nos habemus luxuriam atque auaritiam, publice egestatem, priuatim opulentiam. Secunda conuenientia Imperatorum cum regibus est corona, quia coronantur ut reges. Duplicem enim habent coronam & recipiunt electi in Imperatorem. Vnam quidem prope Mediolanum in villa, quæ dicitur Modoetia, vbi sepulti sunt Reges longobardorum. Quæ quidem corona ferrea dicitur, esse in signum, quod primus Imperator germanus Carolus magnus, colla regum longobardorum sueque gentis perdomuit. Secundam coronam, quæ aurea est, à summo percipit pontifice, & cum pede sibi porrigitur in signum suæ subiectionis, & fidelitatis ad romanam ecclesiam. Huius autem fastigij dignitatem nec consules, nec dictatores habebant in vrbe. Quia ut scribitur in primo Machabeorum inter præfides romanos, nemo portabat diademam, nec induebatur purpura: quorum vtrumque faciunt Imperatores & Reges. Tertia vero conuenientia quam Imperatores habent cum Regibus, & differunt à consulibus siue rectoribus politicis est institutio legum & arbitraria potestas, quam habent super subditos in dictis casibus. Propter quod & eorum dominium maiestas appellatur, imperialis: videlicet & regalis. Quod consulibus & rectoribus politicis non conuenit, quia agere ipsis non licet, nisi secundum formam legum eis traditam, vel ex arbitrio populi, ultra quam iudicare non possunt. Patet igitur de qualitatibus imperialis regiminis secundum diuersitatem temporum, & comparationem ipsius ad regimen politicum & regale.

De

De dominio principum qui subsunt imperatoribus & Regibus: & diuersis nominibus eorum quid importent. Cap. 21.

Determinatis his quæ ad regimen regale & imperiale pertinent: nunc de dominij eisdem annexis est dicendum: ut sunt principes: comites: duces: Marchiones: Barones: castellani: & quibusdam alijs nominibus ad dignitatem pertinentibus secundum diuersas consuetudines regionum. Sunt etiam alia nomina dignitatum sub regibus: de quibus scriptura sacra mentionem facit: ut satrapa. Vnde in Daniele scribitur. Congregati sunt satrapæ Regis Babylonie: & magistratus, & iudices. Et ibidem etiam fit mentio de optimatibus Regis. In primo etiam Machabeorum quatuor ponuntur nomina dignitatum. Vbi dicitur quod contra Nicanorem Iudas constituit: populo duces: Tribunos, & Centuriones, & Pentarchos & decuriones. Gestæ etiam Romanorum quibusdam singularibus nominibus suos rectores appellant post exactos Reges, videlicet Consules: Dictatores: Praetores: Tribunos: Senatores: Patricios & Praefectos. Item ediles: Censores & Censorios. De quibus omnibus sub duplici titulo est agendum. Primo quidem de nominibus proprijs imperatorum & Regum & annexis statui: vnde traxerunt originem: & quale fuit ipsorum regimen. Postea vero de proprijs pertinentibus ad politicum principatum.

Propria autem nomina dignitatum deseruientium imperatoribus & Regibus, sunt quidem principes: domini videlicet prouinciarum: quasi primum locum tenentes sub regali, vel imperiali dominio. Vnde & dominantur Baronibus, & Comitibus interdum: ut in Teutonia & regno Siciliæ patet. Quamuis etiam scriptura istud nomen sæpius extendat ad omne genus dominij & præcipue nobilis. Ad cuius similitudinem quidam angelorum ordo vocatur principatus: quia dominantur toti prouinciæ. Vnde in & in Daniele scribitur. Princeps Perfarum restitit viginti vno diebus. Item etiam Ioseph qui secundus erat à Rege in Egypto: se principem vocat: ut in Gen. scribitur. Secundum nomen est comitum: quod quidem nomen fuit assumptum primo à populo Romano, post exactos Reges. Eligebant enim singulis annis: ut tradit Isidorus vndecimo Ethimologiarum. duos Consules: quorum vnus rem militarem: alter vero rem administrabat quiescem. Et isti duo Consules primo vocati sunt Comites, à comendo simul per veram concordiam. Vnde aucta fuit respu. ut Salustius tradit de bello Iugurtino. Processu vero temporum istud nomen aboluitur est à Romano regimine: & translatum est ad statum aliquem dignitatis sub regibus & imperatoribus deputatum. Vnde dicuntur Comites à comitando: quia ipsorum officium est præcipue Reges & imperatores sequi in rebus bellicis: vel quacumque re militari, & in alijs quibuscumque gerendis: pro totius regni utilitate. Duces autem à ducatu populi dicti sunt: sed præcipue in castris. Est enim ipsorum officium exercitum dirigere: & ipsum in pugna præire. Vnde cum filij israel impugnarentur à Cananeis quæsiuerunt à se inuicem: ut scribitur in libro iudicum. Quis ascendet ante nos contra Cananeum, & quis erit dux belli? Et hoc nomen tali rectore proprie conuenit propter difficultatem regendi quando quis est in pugna. Vnde ab excellentia regiminis congruissime dux vocatur. Qua ratione Iosue siue Iesus naue: quia pugnavit bella domini, sic vocatus est sicut testificatur de ipso ille egregius princeps Mathathias in primo Machabeorum. Iesus dum implet verbum factus est dux in Israel. Sic etiam dixerunt zelatores legis iudaice Ionathæ mortuo Iuda Machabeo. Eligimus te in principem & ducem ad bellandum bellum nostrum.

Aliud autem nomen dignitatis deseruiens imperatoribus & regibus est Marchio: qui comitatu equipollet. Sed hoc nomē fortitur à seueritate iustitij. Dicitur enim Marchio à Marcha quod est singulare diuitum pondus:

A per quod significatur recta & rigida iustitia. Hoc autem satis congrue apparet in dictis principibus: quia ut communiter reperitur in regionibus nobis notis: omnes tales principes qui isto nomine nuncupantur sunt in prouincijs asperis. Propter quod & confinia regionum quæ sunt loca montuosa & rigida: apud aliquos appellantur Marchiæ. vel in prouincijs lasciuis: quorum vtrumque genus rigore iustitij conseruatur. Est & aliud nomē quod Barro dicitur: à labore dictum: siue quia in laboribus fortes: ut Isidorus tradit in commemorato libro. Barra enim græce: latine grauis siue fortis vocatur. Hoc autem proprium est principum, ut in continuis sint gymnasijs: sicut in partibus Galliarum & germaniarum est solitum: siue in venationibus vel aucupijs: siue in torneamentis, ut mos fuit ipsorum antiquus: ut Amonius historiarum scriptor egregius scribit. Cuius ratio ponitur à Vegetio de re militari. Quia oportet ipsos esse primos ad bellandum pro subditis, & assuetudine efficiuntur audaces. Vnde ipse subdit ibidem, quod nullus attentare dubitat, quod se bene didicisse cõfidit. Et quia ad omnes principes laboris exercitium pertinet: ideo istud nomen omnibus est commune: siue ad principes: siue ad comites: & sic de alijs sub regali dominio existentibus.

De quibusdam nominibus dignitatum singularibus in quibusdam regionibus: & quale sit omnium istorum regimen. Cap. 22.

Sunt autem & alia nomina consequentia regale vel imperiale dominium: in quibusdam regionibus siue prouincijs: quæ aliqui important: ut nomen satrapæ & optimatis apud Persas & Philistæos. Quorum primum significat promptitudinem seruiendi. Vnde satrapæ dicuntur quali satis parati. Quod est officium principis propter fidelitatem quam iurat suo superiori, vel satis rapientes: quod videtur importare ipsum nomen: cum sit faustosum: ut ex ipsa sacra scriptura est manifestum. Optimatum autem nomen significare videtur supremum gradum sub principe ab optimo dictum. Magistratus à præminentia concilij & doctrine dicti sunt in regimine. Quo modo & maiores curiæ Regis Franciæ sic vocantur quasi maiores statu. Steron Græce: latine statio dicitur. Iudices vero quasi ius dantes populo: qui proprie assessores dicuntur: qui etiam Praetores quasi præ alios locum tenentes in curia. Sed præses nomen est sacre scripturæ: sic dicti ut tradit Isidorus: quia alicuius loci tutelam prefficialiter tenet. Sunt & alia duo nomina ad dignitatem pertinentia in curia Regis: de quibus fit mentio inter officiales curiæ Salomonis in tertio Regum, ut à commentarijs: & scriba qui in officijs distinguebantur: quia vnus præerat legionibus scribendis per principem institutis: quod idem videtur quod magistratus. Alius autem præpositus erat responsiuis Regum: quem & nos Cællarium appellamus. Præter hæc autem sunt & alia duo nomina vtitata quidem in partibus Galliarum: forte ex proprio idiomate alij cuius gentis: in quibus nos ab ipsis talem possumus Ethimologiam fortiri: ut est Mariscallus & Senescallus: qui proprie rectores expositi sunt ad vniuersalia negocia regionis. Quod vtrumque nomen importat: ut Mariscallus, i. dominus laborum. Maris enim siriace domina vel dominus latine: callus autem laborem importat. Senescallus autem à sene propter maturitatem regiminis: & callus calli. In tali enim officio non debent exponi nisi homines magnæ experientij & laboris assidui. Apud Hispanos autem homines sub Rege principes: diuites homines appellantur: & præcipue in castella cuius est ratio: quia Rex prouidet in pecunijs singulis Baronibus secundum merita sua: vel secundum complacentiam hos deprimat: hos exaltat. Ut in pluribus enim munitiones & iurisdictiones non habent: nisi ex voluntate regis. Et inde vocantur diuites homines: quia cui in maiori summa prouidetur per regem: ille maior est princeps: quia pluribus potest militibus prouideri. Tho. sup. Poli. C. ij. uidere.

uidere. Quem modum adhuc obseruant Romanæ militiæ: eo quod sub stipendijs viuunt. Sunt ibi & alij qui vocantur infantes: alij infansiones. Quorum primi sunt de genere regio: qui filij vel nepotes sic dicti ab Innocentia populi: quia nullum debent ledere: sed conseruare ac in iustitia fouere: & regi sicut infantes in omnibus obedire. Quod hodie male obseruatur ibidem. Secundi vero sic sunt dicti: quia primos debent sequi sicut maiores. Sunt enim nobiles qui plus virtutis habent, quam miles simplex: & aliquorum castrorum & villarum domini: qui & alicubi castellani dicuntur. Dicti autem sunt infansiones: quia minus possunt inter alios principes ledere propter impotentiam suam, sicut pueri ab infantia recedentes. Si enim ledant subditos suos, rebellant maioribus principibus adherentes. & sic perdunt dominium. Item nec potentiam habent maiorum principum: sicut nec puer respectu viri. Hæc igitur de principibus subiectis: & subalternatis regibus dicta sufficiant: & quid significant: vel quid importent. De cæteris vero dignitatibus supra præmissis: quia vt in pluribus pertinent ad politiam: licet aliqua sint cõmunia infra in sequenti opere declarabitur. Nunc enim videndum est quale est dictorum principum regimen, circa quod est respondendum secundum sententiam sacræ scripturæ. Dicitur enim in Ecclesiastico: Secundum iudicem populi: sic & eius ministri sunt: & Qualis est rector ciuitatis, tales habitantes in ea. Tales enim principes modum habent cõmuniter regere regaliter vel imperialiter: nisi forte in aliquibus locis propter consuetudinem vsurpatam: vel ex tyrannide: vel propter malitiã gentis: quia aliter domari non possunt: vt dictum est supra: nisi tyrannico regimine: vt accidit in insula Sardinie & Corsicæ. Item in quibusdam insulis græciæ. Item in Cypro, in quibus dominantur nobiles principatu despotico, vel tyrannico. Vnde & de insula Sicilia tradunt historiæ, quod semper fuit nutrix tyrannorum, in partibus Italiæ. Comites & alij principes: nisi forte per violentiam tyrannizent: oportet subditos suos regere more politico & ciuili. Inueniuntur etiam apud eos quædam nomina dignitatum ex iure imperij dependentium, & supra simplicem militiam transcendentium: vt sunt Valuasalli & Cathani: qui & proceres appellatur, iurisdictionem super subditos habentes: quamuis hodie per ciuitatum potentiam sit diminuta vel subtracta totaliter. Valuasalli autem vocantur à valuis: quia deputati erant ad custodiendum portas palatii regalis, siue imperialis quos nos ostiarios appellamus. Cathani ab vniuersalitate operum in curia principum & strenuitate super alios simplices milites sunt dicti: qui & proceres, quasi ante alios procedentes dicuntur. Catha enim vniuersale græco nomine significamus. Multa etiam sunt alia nomina secundum diuersas regiones & linguas ad beneplacitum principum instituta. Sed hic ad præsens sufficiant reliqua referuando ad regimen politie de quo specialis debet esse tractatus propter diffusionem materiam. Vbi de nominibus dignitatum agatur: prout patietur natura regiminis secundum diuersos prouinciarum mores: vt Philosophi & historici tradunt scriptores.

Index capitulorum quarti libri.

De differentia inter principatum regale & principatum politicum quem diuidit. Cap. 1.

De necessitate constituendi ciuitatem in duos propter cõitatem necessariam humanæ vitæ: circa quã præcipue consistit principatus politicus. Cap. 2.

Probatum hoc idem ex parte animæ, siue ex parte intellectus, siue voluntatis: constitutionem videlicet ciuitatis esse necessariam. Cap. 3.

De cõmunitate ciuitatis in quo consistit: vbi Aristoteles refert opinionem Socratis & Platonis quæ hic declaratur. Cap. 4.

De opinione Socratis & Platonis circa mulieres, quomodo

modo sunt exponendæ rebus bellicis. Cap. 5.

Quod non est conueniens mulieres exponi debere bellicis rebus, & respondet ad argumenta superius in contrarium facta. Cap. 6.

Refert aliam opinionem dictorum Philosophorum quantum ad principatum quem volebant esse perpetuum: circa quem disputat ad vtranque partem: quod est melius. Cap. 7.

Consentit auctor melius esse in politia non perpetuare: & respondet ad partem oppositã: vbi etiam dicit, nullum habetur in Lombardia dominium, nisi per viam tyrannicam: duce Venetiarum excepto. Cap. 8.

De cõmunitate bonorum quantum ad possessiones, quam quidam Philosophus nomine Pheleas dicit adæquare debere in omnibus: & quod est falsum quod Licurgus sensit. Cap. 9.

De politia Platonis & Socratis quatum ad genera hominum qui requiruntur in ea quæ sunt quinque. Vbi multum disputatur de numero bellatorum. Cap. 10.

De politia Hispodami Philosophi: qui reprehenditur quantum ad genera hominum: quia ponit solum tria: & quantum ad numerum populi. Cap. 11.

Refert etiam opinionem eiusdem quantum ad possessiones quas in tres partes diuidit: & in quo saluatur sua positio. Cap. 12.

Ponit opinionem eiusdem circa iudices, & assessores politici: vbi diuisionem facit multiplicem & notabilem circa ea quæ sunt agenda per iudices. Cap. 13.

De politia Lacedæmoniorum quã reprehendit circa regimen seruorum & mulierum & circa bellatores. Cap. 14.

Reprehendit etiã dictam politiam quantum ad leges filiorum & iudicum: mouens quæstionem: vtrum pauperes sint eligendi ad regimen politicum. Cap. 15.

Redit adhuc super politiam Lacedæmoniorum: quantum ad ipsorum regem: reprobandum modum quem tenebant circa ipsum, ostendens inconuenientiam quæ sequebantur ex hoc. Cap. 16.

Ex eadem causa ponit quædam in dicta politia Lacedæmonie reprehensibilia, quæ erant materia dissensionis in populo. Cap. 17.

De politia Cretensi & differentia eius ad Lacedæmoniensem: de auctoribus dictæ politie, & legibus Licurgi. Cap. 18.

De politia Calcedoniorum, qualiter famosa fuit: & in quo conueniebant Lacedæmonij & Crete, cum ipsa, & in quo differebant. Cap. 19.

Quomodo Aristoteles in politia Calcedonie, tradit documentum de electione principis: vtrum diues: an pauper sit eligendus: & qualiter pauper virtuosus sustentari debeat: & vtrum vni principi cõpetant plura dominia. Cap. 20.

De politia Pythagoræ quam didicit à prædictis Philosophis Minoe et Lycurgo: quomodo totus suus conatus ad hoc fuit assuefacere homines ad virtutem. Cap. 21.

De documentis Pythagoricis sub figuris & ænigmatibus traditis: & de duobus Pythagoricis fidelissimis amicis. Cap. 22.

In quo consistit perfecta politia ex qua accipitur felicitas politica: quando videlicet partes politie sunt bene dispositæ, & sibi adinuicem correspondent. Cap. 23.

Diuidit politiam tripliciter: & vnamquamque partem psequitur. Et primo qualiter in partibus distinguuntur integrales secundum opinionem Socratis & Platonis. Cap. 24.

Ostendit sufficientiam partium integralium politie quas Hippodamus tradidit, & Romulus. Cap. 25.

Agit vterius de alijs partibus politie respectu regiminis: vbi verba exponunt diuersorum officialium. Cap. 26.

De partibus politie quantum ad bellatores: quas distinguit secundum triplicem considerationem diuersarum scripturarum. Cap. 27.

De nominibus ducum: & numero cohortum: & quid significet vnumquodque. Cap. 28.

D. Thomæ

D. THOMAE AQUINATIS

De Regimine Principum,

LIBER QVARTVS.

De differentia inter principatum regale & principatum politicum quem diuidit. Cap. I.

Onstitues eos principes super omnem terram: memores erunt nominis tui domine. Licet dominium omne siue principatus à Deo sit institutus: vt supra est declaratum in 3. lib. diuersus tamen in Christo traditur modus à Philosopho: & per sacram

scripturam. Quia ergo supra in præfatio iam lib. actum est de Monarchia vnus: puta de dominio summi Pontificis regali & imperiali, ac ipsorum naturam concomitantibus: nunc hoc congrue agit de dominio plurium quod cõnoie politicum appellamus, descriptum nobis in præsumptis verbis dupliciter: & quantum quidem ad modum assumendi: & quantum ad modum viuendi. Modus autem assumendi in hoc gradu: electiuus est, in quocumque boni genere, non per naturæ originem, vt de regibus accidit: quod verbum institutionis importat. Constitues inquit eos principes. Sed addit super omnem terram: in hoc ostendens generalẽ regulam in principatu politico: vt generalis sit per viam electionis: vt statuatur princeps. Sed quod sit virtuosus. Vnde subdit, Memores erunt nominis tui domine: in consideratione, scilicet diuina suorumque præceptorum, quæ sunt regibus quædam recta ratio agendorum. Propter quod in puerbis dicitur, quod munda domini lucerna est: & lex, lux. Maximus etiam Valerius de Cæsare dicit, quod cœlesti prouidentia virtutes per ipsum fouebant: & vitia vindicabant. De hoc igitur principatu in præfatio libro est tractandum, quæ Philosophus sic distinguit in 3. Poli. & supra ostensum est in principio libri. Quia si tale regimen gubernatur per paucos & virtuosos, vocatur Aristocratia: vt per duos consules: vel etiam Dictatorem, in vrbe Romana, in principio expulsis regibus. Si autem per multos veluti per consules: Dictatorem, & Tribunos: sicut in processu temporis, in eadem cõtingit vrbe, postea vero Senatores: vt historiæ narrant, tale regimen politia appellatur, à Polis quod est pluralitas, siue ciuitas: quia hoc regimen proprie ad ciuitates pertinet: vt in partibus Italiæ maxime videmus: & olim viguit apud Athenas post mortem Codri: vt Augustinus refert de ciui. dei. Tunc enim à regali dominio destiterunt magistratus reipublice, assumpti, sicut in vrbe. Sed quocumque modo diuidit contra regnum, siue Monarchiam: & ipsorum oppositum contra oppositum. Quia si propositum in proposito, & oppositum in opposito. Et quoniam vtriusque pluralitatem includit, ista duo ad politicum se extendunt prout diuidit contra regale, seu despoticum: vt Philosophus tangit in 1. & 3. Politicorum: de hoc ergo hic est agendum. Et primo quidem in quo differt à regali, siue imperiali, siue monarchico: quod ex supradictis in 1. & 3. lib. aliquo modo videri potest. Sed nunc etiam differentia est addenda, quia legibus astringuntur rectores politici: nec vltra possunt procedere in psecutione iustitiæ: quod de regibus, & alijs monarchis principibus non cõuenit, quia in ipsorum pectore sunt leges recõditæ prout casus occurrunt. Et pro lege habet quod principi placet: sicut iura gentium tradunt. Sed de rectoribus politicis non sic reperit: quia non audebat aliquam facere nouitatem præter legem conscriptam. Vnde in primo Machabæorum scribitur, quod Romani curiam fecerunt: & quod quotidie consulebant trecentos viginti, consilium agentes semper de multitudine: vt quæ digna sunt gerant. Per quod habet, quod in regimine Romano à Regum expulsionem, dominium fuerit politicum vsque ad vsurpationem imperij: quod fuit quoniam Iulius Cæsar, prostratis hostibus: videlicet Pompeio occiso & filiis: subiugatoque orbe singulare sibi

assumpsit dominium & monarchiam: conuertitque politiam in despoticum principatum, siue tyrannicum. Nam sicut historiæ tradunt, post prædicta ad contemptum senatorum videbat intendere. Ex quo prouocati maiores vrbes, ipsum in curia viginti quatuor pugionibus perforauerunt: auctoribus Bruto & Cæsio: plurimoque senatu. Aduertendum etiam hic, quod quauis vnus dominaretur singulis annis: vt in dicto libro Machabæorum scribitur: sicut in ciuitatibus Italiæ, etiã domi cõtingit: regimen tamen dependebat ex pluribus: & ideo non regale sed politicum appellabatur: sicut & de iudicibus israelitici populi accidit, cum tamen non regulariter sed politice populum regeret: sicut dictum est supra. Considerandum etiam quod in omnibus regionibus: siue in Germania: siue in Scithya: siue in Gallia: ciuitates politice viuunt: sed circumscripita potentia regis: siue imperatoris: cui sub certis legibus sunt astricti. Est etiã alia differentia quia rectores sepius exponuntur examini: si bene iudicauerunt: aut rexerunt secundum leges eiusdem traditas: & ex contrario subiiciuntur pœnis. Vnde ipse Samuel sicut in primo Regum scribitur: quia populum israeliticum iudicauerat prædicto modo: tali se sententiæ exponit assumpto in Regem Saule. Ecce inquit præsto sum loquimini de me coram domino: & Christo eius, scilicet Saule: vtrum bouem cuiuscumque tulerim: si quempiã calumniatum sum: si oppressi aliquem: si de manu alicuius munus accepi. Sic etiam de consulibus Romanis, tradit historiæ. Propter quam causam accusatus Scipio Africanus ab impijs æmulis: quod pecunia corruptus fuisset: vrberem reliquit. Et ex talibus falsis æmulationibus in processu temporis exorta sunt bella ciuilia. Quod in regibus, vel imperatoribus locum non habet: nisi quod regiones interdum eis rebellant, si iura regni transcendant: sicut in partibus Hispaniæ & Vngariæ frequentius accidit: & inde etiam in Oriente sepius machinatur mortem dominis: vt apud Aegyptum de Soldano contingit. & in Perside: & Assyria: de principibus Tartarorum. Ex qua causa quia principes sepe efficiuntur tyranni: quædam regiones indignè iudicant: vt etiam Philosophus narrat in sua politica: quod reges in ipsorum prouincijs perpetuantur in filiis: hoc est quod filij Regum succedant in regno: sed ipso mortuo eligit Philosophus quem magis ornatum moribus comprehendunt: sicut fiebat de imperatoribus: vt supra patuit in tertio libro, & in Aegypto adhuc obseruatur modernis temporibus. Quæritur enim pueri elegat in diuersis regionibus: & præcipue in partibus Aquilonis: qui sint statuarum proceræ: & ad militarem disciplinam idonei. Hi de ærario publico nutriuntur: exercitantur in gymnasijs: in disciplinis scolasticis: in ciuilibus actibus: & rebus bellicis assunt Soldano in ministerio sicut traditur: & post mortem eius, qui probati inueniuntur ad principatum assumuntur. Interdum tamen impeditur ex violentia siue ex tyrannide: aut fastu ambitionis. Sunt & aliæ differentie circa regimen quantum ad tempus regiminis & alias circumstantias: de quibus Philosophus mentionem facit in 4. Politicorum. sed ista sufficiant: & quæ dicta sunt supra in secundo, & tertio libro.

De necessitate constituendi ciuitatem in duos propter cõitatem necessariam humanæ vitæ: circa quã præcipue consistit principatus politicus. Cap. 2.

ET quia regimen politicum maxime consistit in ciuitatibus: vt ex supra dictis apparet. prouinciæ enim magis ad regale pertinere videntur: vt in pluribus reperitur: excepta Roma: quæ per consules & tribunos ac senatores gubernabat orbem: vt in dicto libro Mach. est manifestum: & quibusdam alijs Italiæ ciuitatibus: quæ licet dominantur prouincijs, regunt tamen politice. ideo de ipsius constitutione nunc est agendum. Et primo quidem ostendenda est eius constituendæ necessitas: & quæ eius cõmunitas. Secundo vero quod sunt partes eius, siue ex quibus hominum generibus componitur. Necessitudo

Thc, sup Poli,

C in tudo

tu quo autem apparet primo quidem cōsiderata humana indigētia per quam cogitur homo in societate viuere: quā vt in Iob. 13. scribitur. Homo natus de muliere, breui viuens tempore: repletur multis miserijs. i. necessitatibus vitæ: in quibus miseria manifestatur. Vnde secundū naturam est animal sociale, siue politicū. vt Philosophus pbat in. 1. Pol. & inde concluditur cōtatem ciuitatis esse necessariam pro necessitatibus humanæ vitæ. Amplius autem natura prouidit ceteris animalibus ornamenta & munimenta in sui exordio. Vnde ex virtute naturę extrinsecus vitat contraria: & conuenientia diligit nullo dirigente p̄guo: vt opus naturę sit in eis opus intelligentiæ: sicut Philosophus tradit in. 2. Phy. Sed in homine nō sic: immo instructore indiget ad eligendum proportionata naturę: propter quod nutricem habet ad ista docenda.

Rursus ad idem veltes & tegumenta quibus ornantur animalia & plantæ statim sic nascuntur: & homo caret: significatiua sunt indigentię pro quibus oportet recurrere ad hominum multitudinem: vnde ciuitas cōstituitur. Propter quod dominus ostendit in hoc lilia agri: & volucres cœli: & sic de similibus melioris esse cōditionis q̄ homo, referendo indigentiam ad illum magnificum Regem Salomonem: qui tam excellenter abundauit. Respiciat inquit volucres cœli: quia non ferunt: neq̄ metunt, neq̄ congregant in horrea. Considerate lilia agri: quoniam non laborant, neq̄ nent. Postea subdit. Dico vobis, q̄ nec Salomon in omni gloria sua coopertus est, sicut vnum ex istis: quasi maioris fuerit indigentię quantum ad victum & vestimēta ac tegumēta, q̄ plantę & aialia. Amplius autē, ferocitas animalium quæ facta sunt homini nocua post lapsum Adæ, ad hoc ipsum inducit. Ad maiorem enim securitatem hominis cuiuscūq̄ rei timendæ necessaria est cōitas hoīum ex quibus ciuitas constituitur vnde homo reddatur securus. Et inde motus fuit Caym ciuitatem construere: vt in Genesi scribit. Vnde & in Ecclesia stico dicitur, q̄ Aedificatio ciuitatis cōfirmabit nomen.

Rursus præter necessitatē in corpore sano: sunt & aliæ conditiones necessitatis pertinentes ad corpora egra: quibus homo frequenter subijcitur. Ad sui autem reparationem sibi homo solus non sufficit: quemadmodum animalia, cum patiuntur, quibus natura prouidit: vt sine hominum medicina curentur: cognoscentia per extimatiuam eis inditam herbas sanatiuas eorumdem: seu quęcūq̄ alia ordinata ad ipsorum salutem. Homo autem horum ignarus, indiget medicis & medicina: & hominū ministerio: quæ omnia multitudinem requirunt hominum: quę ciuitatem facit: & sic idem quod prius. Amplius autem: quia casus sunt multi in quos homines incidunt per inopinatum euentum: quibus reuoluantur in societate. Vnde Ecclesiaste. 4. c. scribitur. Veh soli: quia si ceciderit non habet subleuantem se. Si autem fuerint duo, fouebuntur mutuo. Ex quibus omnibus concludit ciuitatem esse necessariam homini constituendam propter cōtatem multitudinis, sine qua homo viuere decēter nō potest. Et tanto magis de ciuitate q̄ de castro: vel quacūq̄ villa, quāto in ea plures sunt artes & artifices ad sufficientiam humanæ vitæ: ex quibus ciuitas cōstituit. Sic. n. Aug. diffinit eā in primo de ci. dei. q̄ est multitudo hoīum in vno societatis vinculo colligata. Aduertendū autē q̄ superius in principio primi libri pbatū est societatem humanam esse necessariam, et hic sifr. Sed aliter & aliter vtrobique: quia ibi s̄m q̄ ordinat ad principem. hic autē s̄m q̄ partes multitudinis sibi inuicē sunt necessarię: propter quā causam necessario sunt institutę ciuitates, & castra, put ordinant ad politicū regimen.

Probatur hoc idem ex parte animæ, siue ex parte intellectus, siue voluntatis: constitutionem videlicet ciuitatis esse necessariam. Cap. 3.

Non solum autem ex parte corporis: hoc est quantum ad sensitiuam virtutem habet persuasionem, & veritatem continet: q̄ secundum naturam con-

structio ciuitatis est necessaria: sed etiam ex parte animæ rationalis, hoc est manifestum: & tanto amplius quanto homo in quantum homo est rationalis: q̄ ex parte intellectus prouenit: societatem magis requirit. Circa partem autem rationalem duplex distinguitur potentia & actus, videlicet intellectus & voluntas. Quantum autē ad partem intellectuam duplices sunt actus iuxta quos versat politicum regimen, videlicet speculatiuus & practicus. In practico quidem includuntur virtutes morales, quæ referuntur ad opus & non ad scire tantum sicut Philosophus dicit in. 2. Eth. vt sunt temperantia: fortitudo: prudentia: & iustitia. Quę quidem omnes ad alterum ordinantur: & sic requirunt multitudinem hominum: ex quibus constituitur ciuitas, vt iam dictum est supra. Et quamuis dictę virtutes non omnes habeant pro subiecto intellectum, Fortitudo enim est in irascibili: temperantia, in concupiscibili: quæ ad partem sensitiuam pertinet: participat tamen rationem in quantum regulantur ab ipsa. Vnde prudentia est ipsarum directiua. Est enim prudentia recta ratio agibiliū: vt Philosophus dicit in. 6. Eth. Amplius autem & ipsa sacra scriptura, dictas virtutes morales ad hoc idem ordinat. Sic enim de istis virtutibus dicit in lib. Sap. loquens de eo: q̄ sobrietatem & sapientiam docet, iustitiam & virtutem: quibus vtilius nihil est in vita hominibus. Deinde subdit de merito istarum virtutum. Habebo inquit per hanc videlicet scientiam siue experientiam harum virtutum claritatem ad turbas, & honorem apud seniores: & multa alia ibidem subduntur, quæ ad multitudinem hominum pertinet. Sed de speculatiuo intellectu, adhuc est manifestum. Qui vt vult Arist. in. 2. Eth. Homo maxime ex doctrina argumentum accipit: & scientię generationem: & experimento indiget & tempore: quæ omnia respiciunt hominum multitudinem ex quibus ciuitas constituitur. Rursus, duo sunt disciplinabiles sensus, vt tradit Philosophus de sensu & sensato: visus videlicet, & auditus. Auditus autem multitudinē respicit: ergo idem quod prius. Præterea Philosophus dicit in. 1. Metaphy. q̄ sapientis est ordinare. Ordo autem multitudinē requirit. Est enim ordo vt Aug. dicit de ciui. dei. Parium dispariūq̄ sua cuiq̄ tribuens dispositio: quod sine multitudine esse non potest. Amplius autem, & ipsa loquela quę manifestatiua est cordis, ad partē intellectuam pertinet: vt Philosophus dicit: & ad alterū ordinatur. Propter quod in Ecclesiastico scribitur. Sapientia abscondita, & thesaurus inuisus, quæ vtilitas vtriusq̄: Hoc idem & de scriptura dici potest: quia respicit multitudinem: sine qua nec fieri: nec explanari valeret. Sed ex parte voluntatis quæ potentia rationalis ponitur a Philosopho, hoc idem dici potest. Duæ enim sunt virtutes in ipsa quæ ad alterā ordinantur: ac multitudinem requirunt. Vna quidem est iustitia quam respectu voluntatis ius gentium sic diffinit. Iustitia est cōstans et perpetua voluntas ius suum vniciq̄ tribuens. Quæ quidem, siue legalis quæ dominatum iustum vocatur a Philosopho: siue distributiua: siue cōmutatiua: quæ partes iustitię omnes sunt politię in ciuitatibus & præcipue necessaria: immo sine eis exerceri non possunt: vt Philosophus tradit in. 5. Eth. Nec etiam ipse ciuitates conseruari. Per quod concluditur ciuitatis constructionem esse necessariam s̄m naturam respectu talis virtutis. Scđa vero quę in voluntate ponitur & ad multitudinem refertur: est amicitia quę principaliter cōtatem requirit multitudinis: & sine ea non est ista virtus: de qua Philosophus dicit in. 8. Eth. q̄ maxime est necessaria ad vitam humanam: eo q̄ nullus eligeret viuere sine amicis.

Vnde idem Arist. connumerat vtilitates istius virtutis ad ostendendam ipsius necessitatem. semper tamen respectu multitudinis. Primo quidem in infortunijs: quia in talibus recurrit ad amicos. Item in eufortunijs: quia p̄ amicos conseruantur. Vnde præcipue opus habent amicis, qui diuitias possidēt: & sunt in principibus: vt Philosophus idem ait. Amicis autem indigent iuuenes: vt religēt

religentur a concupiscentijs: & ad non peccādum. Senes vero ad famulatum: & sic de singulis generibus hominū. Per quę colligitur cōtatem multitudinis hominibus esse necessariam s̄m naturam: & per consequens constructio ciuitatis: in qua si amicitia vigeat & nutriatur cōcordia: ciuitas quandam causat armoniam, & animæ suauitatē: vt Aug. de ci. dei dicit lib. 2. ex summis videlicet infimis & medijs ordinibus quibus moderatur. Propter quod propheta dicit. Ecce q̄ bonum & q̄ iocundum habitare fratres in vnum. Idem etiam Aug. duas constituit ciuitates in dicto lib. s̄m duos amores. Præter hæc vero est alia ratio ad ostendendam cōtatem multitudinis hominū esse necessariam: appetitus videlicet humanus ad cōicandum opera sua multitudini: vt molestum sit eidem aliquid virtutis agere absq̄ hominum societate. Vnde Tullius dicit in lib. de amicitia. q̄ natura nihil solitarium amat. Verū est enim q̄ ab Archita Tarentino: vt opinor dicere solitū esse a senibus nostris audiui. Siquis in cœlum ascendisset, naturamq̄ mundi ac siderum aspexisset, pulchritudinem insuauem illi sine amico vel socio admirationē fore. Ipse etiam diuitia, nisi effusa in multitudine non clarescunt: vt Boethius dicit, Patet igitur hominem siue ex parte corporis: siue partis sensitiuæ: siue considerata sua rationali natura: necesse habere viuere in multitudine. Ex qua parte necessaria est s̄m naturam constructio ciuitatis. Vnde Philosophus dicit in. 1. Politicorum, q̄ natura quidem omnibus inest ad talem cōmunitatem qualis est ciuitatis cōmunitas. Et quāuis primos institutores ciuitatum malos hoīes scriptura referat: vt Caym fratricidā. Nēbroth oppressorem hominū: qui ædificauit Babylonem. Assur qui ædificauit Ninuē: vt in Genesi scribitur a Nēbroth fugatus, moti tamen fuerunt ad construendum ciuitates propter hominum cōmoditates iam dictas: retorquendo tamen in suum dominium, pro quo conseruando necessaria erat in vnum multitudinis congregatio.

De communitate ciuitatis in quo consistit: vbi Arist. refert opinionem Socratis & Platonis quæ hic declaratur. Cap. 4.

Habita igitur necessitate constituendæ ciuitatis, p̄pter cōmunitatem hominum, nunc quærendū videtur in quo consistat ista cōmunitas. Circa quod diuersi Philosophi & sapientes diuersas constituerunt politias respectu cōmunitatis: vt Philosophus refert in sua Polit. vbi primo narrat opinionē Socratis & Platonis. in. 2. Pol. q̄ cōmunitatem poneret in sua politia quantum ad omnia: vt videlicet omnia essent cōmunia tam diuitię q̄ vxores, & filij moti quidem ex bono vnionis in cōtate per quam respub. coagmentat & crescit. Amplius autem cum bonum sit diffusiuum, & sui cōicatiuum, quanto res cōmuniore est: rāto plus de bonitate habere videtur, ergo omnia cōicare plus habet de ratiōe virtutis & bonitatis.

Præterea amor est virtus vnitiua: vt Dionysius tradit. Vbi est ergo vnionis maior ratio, ibi plus vigeat virtus amoris, qui ciuitatem constituit & conseruat: vt Aug. dicit: et dictum est supra, ergo omnia habere cōmunia, tam diuitias q̄ vxores & filios habet rōnē maioris bonitatis.

Hæc autem rationes sunt & multæ aliæ quas Philosophus refert iuxta opinionem Socratis & Platonis: licet nō per eadem verba: sed a sententia non discordat. Et si attendimus ad qualitatem dictorum Philosophorum: quia fuerunt homines virtutibus dediti sup̄ omnes Philosophos: eo q̄ solas virtutes bonum hominis ponebant, non videtur credibile talem cōtatem eos posuisse, eo modo quo Arist. videtur eis imponere in prædicto li. quia hoc videtur magis bestiale q̄ humanum: fēminas, s̄ esse cōmunes, quāto ad mixtionem carnis. Vnde & sacra scriptura matrem separat a filijs: & filiam a patre: & virū vxori coniungit: ac solum cum sola distinguit in coniugio, in primo hominis pcepto. Propter quod in Genesi dicit. Quamobrem relinquet homo patrem & matrem, & ad-

hærebit vxori suæ: & erunt duo in carne vna. Non autem dicit plures. Sed & de filijs est impossibile: quia in actu generationis duo femina non conueniunt: sed vnum solum ex parte viri. Propter quod ipsa etiam animalia suos natos cognoscunt quanto tempore est necessarium ad nutrimentum filiorum: vt in pullis auium maxime contingit anteq̄ auolare possint. Quod ergo dicamus dictos Philosophos minus compositos animalibus, videtur absurdū: quia ad componendos mores corrigendosq̄ totam suam flexerunt Philosophiam: vt Aug. tradit de Socrate. 8. de ciui. dei. cuius doctrinam Plato eius discipulus fertilissime sortitus est: vt Maximus Valerius scribit. Qui cum sapientissimus omnium esset sui temporis: & a iuuenibus studiosis certatim quæreretur Athenis, in Egyptum descendens a sacerdotibus illius gentis, Geometriæ multiplices numeros cœlestium rationum obseruare percepit. Et in Italiam peragrans ab Archita & Dione Pythagoræ præceptis instructus est. Talibus ergo & tantis viris, talem politiam attribuere: vnde ordo destrueretur naturæ, non est sine admiratione. Sed & ipsi commentatores Arist. hoc idem attribuunt: q̄ non plene retulerit aliorū opiniones: & præcipue Socratis & Platonis: sicut Euftrachius dicit super. 1. Eth. circa id eam bonitatis: & Simplicius in fine primi de cœlo, de generatione mundi. Aug. autem in. 9. de ci. dei hoc idem refert de opinione Stoicorum circa passiones animi: quod aliqui attribuebāt Stoicis: quorum principes Socrates fuit: q̄ in sapientem non caderet: vt idem Arist. in. 2. Eth. præfate imponit Philosopho. Et tamen Aug. idem dicit esse falsum ex sententia A. Gelij in lib. noctium atticarum. Sed hæc omnia referenda sunt ad effectum amoris. quia ergo dicti Philosophi virtutibus erant prædicti: & ad hoc sollicitabatur eorum conatus: virtus autem amoris ad paria nobis cum proximo præcipitur: Diliges inquit saluator proximum tuum sicut teipsum: cum ipsi sub quibusdam metaphoris soliti essent loqui, volentes persuadere ad conciuens amorem p̄ quem ciuitas proficit: cōtatem posuerunt in vxoribus & filijs in dilectione mutua. Sed in possessionibus, in cōmunicatione necessaria. Quia si quis viderit fratrem suum necessitatem habere & clauerit viscera sua ab eo: quomodo amor Dei manet in eo: Quod fuit præcipuum Stoicorum. Rerum enim exteriorum, siue diuitiarū contemptiui erant: vt de Socrate refert Hiero. Per hoc aut patet responso ad obiecta, quia vnio & amor habet gradum in inferioribus entibus: quoniam perfectior est vnio in corpore animato, si in diuersis organis virtus animæ diffundatur ad diuersas operationes vnitas in vna substantia animæ: sicut apparet tam in animatis perfectis: q̄ in animatis, quæ habent solum sensum tactus: vt sunt vermes & quædam animalia quę Arist. vocat in secundo de anima. animalia imperfecta. Propter quod & apostolus comparat corpus mysticum. i. ecclesiam, vero corpori & naturali: in quo sunt membra diuersa sub diuersis potentijs & virtutibus in vno principio aīæ radicatis. Vnde & vnionem allegatā reprobatur ap̄s in prima ep̄la ad Cor. d. Si totū corpus oculus, vbi auditus: Et si totū auditus: vbi odoratus: Quasi necessariū sit in qualibet cōgregatione: quę præcipue est ciuitas: esse distinctos gradus in ciuibus quantum ad domos & familias: quantum ad artes & officia. oīa tamen vnita in vinculo societatis: quod est amor solorum ciuium: vt dictum est supra. & de quo etiā apostolus dicit ad Col. Cum enim cōnumerasset quædā opera virtuosa: ad quæ ciues adinuicem obligantur. statim subdit. Super hoc aut omnia charitatem habentes: quod est vinculum perfectionis: & pax Christi exulter in cordibus vestris: in qua vocati estis in vno corpore distincto videlicet per mēbra iuxta ciuium statum. Ex qua diuersitate artium & officiorum, quanto in eis multiplicatur amplius, tanto ciuitas redditur magis famosa: quia sufficientia humanæ vitæ propter quam necessaria est cōstruētio ciuitatis, magis reperit in ea. Quod si forte allegat de

de discipulis Christi, quibus omnia fuerunt cōmunia: nō importat legem cōmunem: qm̄ status eorū omnem modum viuendi transcendit. Ipsorum. n. politia non ordinatur ad vxores & filios: sed ad ciuilitatem cōlestem: in qua neq; nubent, neq; nubentur: sed erunt sicut angeli dei.

Sed quantum ad diuitias, bona erant cōmunia. Quod solum perfectorum est: & Dominus dicit in euāgelio. Si vis inquit perfectus esse, vade & vde omnia que habes: & da pauperibus: & veni sequere me. Hoc & Socratici fecerunt & Platonici, sicut cōtemptiui rerum temporaliū: vt de Plotino scribit Macrobius super somnium Scipionis. In ceteris autē ciuibus, cōmunis status expedit pōs sessiones habere distinctas, ad vitanda litigia. Sicut enim & de Abraam & Loth scribit in Genesi. Cum enim contentio oriretur inter ipsorū pastores pro pastura gregū: ne quēso dixit Abraam ad Loth sit iurgium inter me & te: & pastores meos & tuos. Fratres. n. sumus. ecce vniuersa terra coram te est. Si ad sinistram ieris, ego dexterā tenebo. si dexteram elegeris, ego ad sinistram pergā: p quod habemus quod inter ciues expedit ad societatem seruandam, ipsorum diuitias esse distinctas, & sic patet re sponsio ad prædicta.

De opinione Socratici & Platonis circa mulieres, quomodo sunt exponendę rebus bellicis. Cap. 5.

Sed ad eandem politiam redeundo prædictorum Philosophorum, quędam alia Aristoteli, eisdem attribuit in præfato libro: quia volebant mulieres instruendas in rebus bellicis. Quorum argumentum inducit secundum ipsos: quia videmus in auibus rapacibus ferociore esse feminas: & efficacius pugnare: hoc idē & de bestiis liquet: sicut præcipue in ferocibus animalibus est manifestum.

Amplius autem corporale exercitium cōferre fœminis quantum ad virtutem corporis, & fortitudinem: sicut in ancillis familiarum: & mulieribus rusticanis est manifestum: quia fortiores sunt & saniores. Virtutis autem proprium est, qd bonum faciat habentem: & opus suum bonum reddat. Si ergo in gymnasiis ac rebus bellicis magis confortatur in fœmina virtus: congrue opera bellica videntur eisdem competere. Amplius autem, proportio qualitātū primarum ad hoc idem inducit: vt calidi & humidissimi frigidissimi & sic: ex quibus ad medium deductis fortificatur mixtum in sua virtute. Sic. n. videmus ligna viridia ex quo in eis humidum est consumptum: & ad mediū deductum, qd fortius ardēt. Sic etiam videmus in auibus rapacibus, qd fœminę ratione sui motus, sunt fortioris naturę & maioris corpulentię. Cum igitur in mulieribus abundet humidum, sicut in pueris: per motum consumitur, & venit ad temperamentum: & vires recipit. Huius autē argumētum assumitur de regno Amazonum: quod fortissimum fuit in oriente: & quasi totam Asiam, tertiā partem orbis subiugauerunt sibi: vt historię narrat: quę de Scythis orientalibus traxerūt originē. Vnde & apud ipsos Scythas de quibus descenderunt Tartari: mulieres in rebus bellicis exponuntur: & cum suis militant viris. Ex quibus omnibus moti, forte fuerunt præfati Philosophi in constitutione politię, mulieres fore ad opera bellica exponendas. Sed contra hanc politiam rationes sunt fortes, quibus difficile est respondere. Vna quidē est Aristoteli. in. 2. Politicorū. Quia non est eadem ratio de animalibus & hominibus: eo qd animalia non subijciuntur dominio œconomico. Solus autē homo gubernationi intendit familiaritatem. Quę quidem fieri nō potest vbi mulieres exponerentur armis: quia sicut in politia, officia sunt distincta: ita & in œconomia: vt paterfamilias ad exteriora negocia intendit, mulieres autem ad intrinsecos actus familiaritatis. Cuius qd dem: argumētum assumere possumus ex parte Romanę reipub. quę vt tradunt historię: duos habebat consules. Vnus intendebat bellicis rebus, alter rempub. gubernabat. Hoc idem & de Amazonibus scribitur. In quorū regno seu monarchia duę erant Reginę, siue monarchię:

E quę sic distinguebant in officijs: sicut de Romanis consilibus est dictum. Secunda ratio sumitur ex ipsa mēbrorum muliebrium ineptitudine ad pugnandum. Sic enim Philosophus distinguit, de gestis animalium inter masculum & fœminam: quia masculus habet superiora mēbra crassiora: brachia: manus: neruos: & venas: ex quibus vox crassior generatur: nates vero & ventrem & alia circumstantia subtiliora. Mulieres autem ecōuerso. Et hoc vt in actu generationis sint aptiores. Amplius autē, & mamillas ad nutriendam prolem: quę omnia sunt impeditiua pugnæ. Vnde & de Amazonibus scribitur: qd puellis māmillas amputabant dextras: sinistras autem cōprimebant ne impedirentur a sagittando. Tertia ratio sumitur ex dispositiōe animę. Tradit enim Philosophus de gestis animalium: qd mulier est masculus occasionatus. Vnde sicut deficit in cōplexione: ita & in ratione. Et inde est qd propter defectum caloris, & cōplexionis, sunt pauidę & mortis timidę. Quod in bellis maxime fugiendum est. Propter vero defectum rationis carēt astutijs bellicis, quibus pugnantes, vt plurimum sunt victores: sicut Vegetius tradit de re militari. Vnde tradunt historię: qd Alexander quibusdam astutijs, & blanditijs deuicit Amazones magis qd bellandi fortitudine. Quarum regnum temporibus eius fortissimum & potentissimū erat in Asia. Quarta ratio sumitur ex periculo cōmercio viri & mulieris: quia actus venetius corrumpit extimationem prudentię: vt tradit Philosophus in. 7. Ethi. & impossibile est in eo aliquid intelligere. Ex qua causa virilis animus enervatur. vnde ferunt historię Iulium Cæsarem cum bellū immineret, iussisse suas omnes delicias separari a castris: & præcipue mulieres. Cyrus etiam Rex Persarum cum Lydos superare non posset: quia fortissimi erant: & ad labores assueti: tandem per ludos, & vsum veneris ibidem constitutos, virtute & fortitudine enervatos perdomuit. De ipsis insuper Romanis antiquis sic scribit Vegetius in principio primi lib. Ideo ipsos perfectos ad bellū semper: quia nullis voluptatibus: nullisq; delitijs frangebantur. Quid plura: quia etiam equi fortissimi: quia alias sunt audacissimi ad pugnandum: & procul odorant bellum: ex præsentia equę distrahuntur a pugna. Propter hanc ergo causam ipse Amazones: vt historię narrat, nullum virum in sua recipiebant acie. Pater igitur etiam dicitis mulieres a rebus bellicis excludi debere.

Quod non est conueniens mulieres exponi debere bellicis rebus & respondet ad argumenta superius in contrarium facta. Cap. 6.

Sed quia motuum dictorum Philosophorum probabilitatem habuit sicut in argumentis apparet, soluentur sunt ipsorum rationes, & cum reuerentia pertractandę. Quod enim ponitur exemplum de auibus rapacibus: & quibusdā bestiis, qd audaciores & fortiores sunt fœminę ad pugnandum, & capiendum prædam. ergo similiter erit in mulieribus. Ad hoc est responsio: quia non est simile de auibus & bestiis & mulieribus: vt enim dictum est supra: homo naturaliter est ciuilis & œconomicus: & in gubernatione suę familiaritatis proprius actus est mulieris: siue in nutritione filiorum: siue in honestatē seruanda in domo: siue in prouisione victualium. Quę oīa fieri non possent, si rebus bellicis intenderent. Et propter hęc natura ipsam sic disposuit, vt ab ipsa pugnandi occasio tolleretur. Quia vt Philosophus vult in lib. de animalibus. Mulieres debiliora habent corpora qd viri: & sunt minoris caloris, & sola illa membra crassiora in eis videmus, quę ad actum ordinantur generationis: & gestum, vt venter, & nates: ac ad nutrimentum māmille. Omnia autem alia habent subtiliora & debiliora qd viri & minus neruosa, in quibus fortitudo consistit: vt sunt pedes & crura, manus & lacerti: & sic de singulis membris vbi fortitudo fundatur: vt dictum est supra. Quod vero dicit: qd fortitudo augetur in eis per exercitiū: hoc est verum, ergo

ergo pugnare expedit eis. Ad hoc responderi potest: qd sola fortitudo non sufficit ad vincendum in pugna: vt probat Vegetius de re militari in principio. sed astutia bellandi, qua mulieres carent. Rudis enim & indocta multitudo exposita est semper ad necem. Sic autē breuitas corporum Romanorum aduersus germanorum proceritatem præualuit: vt ibidem dicitur. Et propterea mulieres non debent actibus exponi, ex quibus a virtutibus excludantur. Quod contingit si rebus bellicis deputentur: propter incentiuum libidinis, quod in eis est, & respectu sui: & ex consortio viri. Propter quod natura mulieri multa frena prouidit: vt est verecundia: quę est præcipuum vinculum eius: vt Hiero. scribit ad Cellantiam virginē. Talarum vestes, annulus in digito, seruitus viri. Sic. n. scriptura sacra testatur: quoniam sub viri potestate erit. bellicis autē rebus intendere in repub. libertatem meretur. Vnde & militibus iura gentium speciales apices priuilegiarū concedunt. Quod autem tertio obijcitur super idem medium de fortitudine ad bellandum, locum haberet, si sola fortitudo esset causa victorię: & aptitudo membrorum esset in fœminis ad pugnandum, sicut in viris. Cuius contrarium est probatum. Et præterea natura mulieris est a viro pati, & non agere. pugnare autem summa est actio, cum sit actus fortitudinis: qd solus si laudabiliter exercetur, meretur coronam. Dicendum est ergo simpliciter mulierem non debere exponi bellicis rebus: sed in domo quiescere: curam gerere rei familiaris: vt dictū est supra. Vnde & in hoc Salomon in fine prouerborum, fortitudinem mulieris cōmendat. Speciale de ipsa componens canticum, sub literis hebraici alphabeti: ac totum circa eam ad domesticam referēs actionem. Mulierem inquit fortem quis inueniet? Procul & de vltimis finibus p̄ciū eius: quasi multum sit reuerēda si habeat quę sequuntur. Vnde primo ponit artem filandi. Quę si inquit lanam & linum: & operata est cōsilio manuum suarum. Per hoc volens ostendere: qd istud sit proprium earum officium. Propter quod & in gestis Caroli magni scribitur: qd filiabus suis quas intime dilexit, colo & fuso mandauit insistere, & operosas esse. Vltimus Salomon subiungit alios actus mulieris: qui referuntur ad domesticam domum: vt est filiorum curam habere: familiam dispensare: suę domui prouidere, amicos viri sui honorare ac defectus eius supplere: quę sunt proprie operationes cōiugis: & ad bona matrimonij pertinentes: vt de Abigail vxore Nabal carmeli scribitur: sicut patet in primo Regum. Sed quia talis sollicitudo multas habet perturbationes: vt de Martha dicit in Luca. Martha Martha sollicita es: & turbaris erga plurima: cum talia sint obiectum virtutis & fortitudinis: ideo dictus sapiens, talem mulierem fortem vocat: non quidem fortitudine ad opera bellica: sed ad patienter gubernandam familiam: vt superius est ostensum.

Refert aliam opinionem dictorum Philosophorum quantum ad principatum quem volebant esse perpetuū: circa quem disputat ad vtrāq; partem: quod est melius. Cap. 7.

Est autem & alia conditio quam Philosophus in. 2. Politicorum attribuit politię dictorum philosophorum videlicet magistratus ad regimē iuxta morem Atticę regionis. Cuius caput sunt Athenę, post mortē videlicet Codri Regis. Quos quidem magistratus Romana reipub. senatores vocabat. Hos præfati philosophi voluerunt esse perpetuos, & quoscunq; officiales in sua politia constitutos. Quorum motuum fuit imitatio naturę: vt Aristoteli, eis imponit. Videmus enim in terra, qd partes eius eodem modo semper se habent: vt in mineris contingit: quia minera auri in eadē parte terrę semper generat aurum: & minera argenti argentum. Vnde in Iob. 28. ca. dicitur. Habet argentum venarum suarum principia: & auro locus est in quo conflatur. Ex hoc ergo principio sic concludunt: qd si locus auri nunq; mutatur:

A et argenti: vt fiat locus plumbi vel ferri: nec locus plumbi vel ferri: vt fiat locus auri vel argenti. Sic & in principibus contingere debet: quia nec principes: nec officiales mutari debent, vt fiant aliquando subditi: vel qd subditi fiant officiales vel principes: quia ars imitatur naturam in quantum potest. Amplius autem ad hoc idem pbandum sic argumentū assumi potest: quia vt Philosophus dicit in principio sue metaph. Experientia facit artem: & inexperientia casum. Et Vegetius de arte militari. Scientia inquit rei militaris nutrit audaciam. Nemo. n. facere metuit: quod se bene didicisse cōfidit. Ex his autem arguitur: qd si fiat mutatio rectorum vel principum, seu magistratus interdum assumitur inexpertus: ex quo multi contingunt errores in politia. Rursus ad idem. Talis vis cōsuetudo regimini derogat: vt dictum est supra in. 2. lib. quia datur occasio subditi non obedientię ex spe euadēdi manum principis: vel veniendi ad dictum principatū. Et sic motuum dictorum Philosophorū Socratici videlicet, & Platonis videtur consonum rationi. Sed ecōuerso fuit motiuū sapientum vrbis siue Romanę reipub. Quia post expulsionem Regum, statuerunt consules. vnde in. 1. Machab. scribit, inter alia cōmendabilia, de Romanis qd cōmittunt vni homini magistratū suum per singulos annos dominari vniuersę terrę suę: & oēs obediunt vni. Causam autē assignant historię, vt nec insolēs diu maneret: & moderatior cito succurreret. Quam qdem causam Philosophus etiā tangit in. 2. Politicorum, quia mutare aliquñ principatum: ac dignitatē magistratus psonis idoneis distribuere, causa est maioris pacis in ciuitate & in politia quacūq;. Alia autē causa assumit ex vno principio Philosophi. 5. Ethi. vbi dicitur: qd Principatus virū ostendit. Contingit. n. interdū personam assumptā ad dignitatem esse hominem virtuosum in gradu suo, sed postq; statū principatus accepit, eleuat in superbiam & tyranniam efficiat. Sicut accidit de Saule de quo dicit in primo Regū: qd quā assumptus est in Regem, inter filios israel nō erat melior vir illo: & solis duobus annis in sua pmanit innocentia. Postq; autē factus tyrānus, & deo inobediens, dictum est ei p Samuelem. Quia abiicisti sermonem domini: & non obedisti voci eius, abiicit te dñs ne sis Rex. Amplius autē gradus qdam est in natura hoīs quantū ad virtutes & gratias. Quidā. n. sunt ad subiectionē dispositi: sed ad regimen minus valent. Quidā autē ecōuerso. Ex tali ergo opinione: quia bonus est subditus assumptus, & male regēs, si perpetue cum principatu est causa scissurę in ciuitatē conueniens est mutare rectores. Rursus appetitus honoris inest homini. vnde Maximus Valerius dicit: qd nulla est tanta humilitas, quę hac dulcedine nō tangatur. Ec hęc sequit aliud. s. qd est superioris ipatiēs. Dare ergo principatum vni soli, est causa seditionis in multitudine. Et ista est etiam ratio Aristoteli. in. 2. Pol. vbi dicit, qd Socrates semp facit eosdē principes, quod seditionis est causa apud nullā dignitatem possidentes. Videntes. n. se oīo statu carere: si contingat eos esse vires & animosos, ad discordias nituntur ciuium. Propter quod Maximus Valerius refert de Fabio duce Romano lib. 10. & de quo dictū est supra: qd cum sæpius cōsultatum habuisset: & in sua progenie talis dignitas a longo tempore per successionē continuata esset: id egit cum populo, vt aliquñ vacationē eius honoris Fabij genti darent. Laudabilis igitur politia est, in qua s̄m merita vnicuiq; cui vicissim distribuuntur honores: vt antiqui fecerūt Ro. quā ēt Philosophus magis cōmendat.

Consentit auctor melius esse in politia nō perpetuare: & respondet ad partem oppositam: vbi etiam dicit nullū habetur in Lombardia dominium nisi per viam tyrannicam: duce Venetiarum excepto. Cap. 8.

Sed quod pro se inducunt de mineris præfati philosophi, non habet similitudinem siue necessitatem in arguendo: eo qd minerę: siue auri siue argenti: siue cuiuscunq; metalli recipiunt impressionem a corpore cōlesti quę

quæ est ad vnum determinata. Vnde sicut ficulnea semper ficus producit, & non alium fructum propter eadem principia quæ sunt in ipsa: & mediantem influentia cœlesti. Ita & eadē pars terræ sic disposita, vt sit minera auri semper faciet aurum. Sed non sic est de voluntate humana, quæ sideribus non subijcitur: vt Prolæmus probat in centiloquio: quia volubilis est. Vnde actus humani ponuntur à Philosopho in Ethicis de contingenti materia: & inde variantur de bono in malū, & econuerso. Et ideo perpetuatio est periculosa. Sed quod postea dicitur de experientia: hoc supponi debet, vt eligat expertus, qui possit & sciat regere: & ciues dirigere ad virtutem. Alias si eligitur vnus insufficiens, precio, vel amore: iam politia est corrupta. Formam, n. eligēdi tradit ille Iero: Moyse cognato suo: vt in Exodo scribitur: loquens de principibus & affessoribus populi. Prouide inquit viros potētes, de omni populo: in quibus sit veritas: & qui oderint auaritiā, & contitue ex eis Tribunos: & Centuriones: Quin quagenarios, & Decanos: qui iudicēt populum. Philosophus etiam in quinto Ethic. dicit: q̄ non finimus hominē principari, in quo est natura humana tantum: sed illum qui est perfectus secundum rationem: quia si aliter fiat, assumptus ad principatum, dat sibi plus de bonis, & tyrānus efficitur. Quod autē inducitur vltimo de derogatione regiminis: si principatus immutetur: hic attendendum est, sicut tactum est supra, in secundo lib. q̄ regiones diuersificantur quātum ad homines: & in complexione, & in modo viuendi: sicut cætera viuētia: secundum aspectum cœli: vt Prolæmus tradit in quadripartito. Si enim plantę transferuntur ad aliam regionem, ad eius naturam cōuertuntur. Simile est de piscibus & animalibus. Sicut ergo de viuētibus, ita & de hominibus. Gallici enim qui se transferunt in Siciliam, ad naturam applicantur siculorum. Quod quidem apparet: quia vt narrat historia, iam ter est populata dicta insula de præfata gēte. Primo enim tempore Caroli magni: secundo ad trecentos annos tempore Roberti Guiscardi: & temporibus nostris per Regem Carolum. Qui iam imbuerunt ipsorum naturam. Hoc ergo supposito dicendum est: q̄ regimen & dominium ordinari debet secundum dispositionem gentis: sicut ipse Philosophus in politicis tradit. Quædam autem provincie sunt feruulis naturæ: & tales gubernari debēt principatu despotico: includendo in despotico etiam regale. Qui autem virilis animi, & in audacia cordis, & in confidentia suæ intelligentiæ sunt: tales regi non possunt nisi principatu politico: cōmuni nomine extendendo ipsum ad Aristocraticum. Tale autem dominium maxime in Italia viget. Vnde minus subijcibiles fuerunt semper: propter dictam causam. Quod si velis trahere ad despoticum principatum: hoc esse non potest nisi domini tyrannizent. Vnde partes insulares eiusdem, quæ semper habuerunt Reges & principes: vt Sicilia: Sardinia: & Corsica semper habuerunt tyrannos. In partibus autem Liguria: Aemiliae & Flaminie quæ hodie Lombardia vocatur, nullus principatum habere potest perpetuum, nisi per viam tyrannicam: duce Venetiarum excepto: qui tamē temperatum habet regimen. Vnde principatus ad tempus melius sustinetur in regionibus supradictis. Quod, n. dicitur derogare politia, non est verum, si eligantur idonei. Alias, vt dictum est, corrūpitur politia. Idoneos autē Arist. tradit in politicis lib. quarto, mediocres ciuitatis, hoc est nec nimis potētes: quia de facili tyrannizant: nec nimis inferioris cōditionis: quia statim Democratizant. Cum enim se in alto considerant, sui immemores: & sicut ignari regiminis, in erroris baratrum submerguntur: vel de improvida cura ad subditos vel de presumptuosa audacia ad aliorum grauamina. Vnde & politia corrūpitur, & inquietatur. Assumendi igitur sunt rectores vicissim in politia, siue consules, siue magistratus vocent, siue quocunq̄ alio nomine: dummodo idonei reperiantur. Amplius autem, nec periculum imminet: quia iudicant

secundum leges eis traditas, quibus sunt per iuramentum astricti. Vnde non est materia scandali puniendo: quia tales leges ab ipsa multitudine sunt institutę. Rursus nec domino derogat, si leuiter puniat, secundum naturā gentis subiectę: quia aliquñ in talibus regionibus melius politia seruatur, dissimulando culpam vel dimittendo pœnā. In quo facto virtus Epicetis de qua Philosophus loquitur in 5. Ethic. videtur locum habere, quæ iustum legale dimittit. In quo etiam regimine regulæ illius summi pastoris sunt attendendę, videlicet beati Gregorij, in registro & pastoralis, in quibus modum correctionis tradit secundum personarum statum & qualitatem.

De cōmunitate bonorum quantum ad possessiones, quam quidē Philosophus nomine Pheleas dicit adæquari debere in omnibus: & quod est falsum quod Licurgus sentit. Cap. 9.

ET quia opiniones dictorum Philosophorum versabantur circa cōmunitatem possessionum: congruū videtur de alijs dicere qui circa ipsas, suam cōstituerunt politiam. Duo, n. fuerunt philosophi, qui considerātes litigia generari in ciuitatibus ex eo q̄ vnus abundat, & alter caret: voluerunt in sua politia adæquare in ciuitatibus suis possessiones. Vnus fuit Pheleas Calcedoniensis de quo Philosophus loquitur in secundo politicorū. Alter fuit Lycurgus Spartanorū Regis filius: qui Lacedæmonij iura constituit vt tradit Iustinus, vt æquata possessio neminem potentiorē altero redderet. Modus autē quem teneri voluit Pheleas in adæquādo, narratur à Philosopho: vt fieret videlicet, in ipsa constitutione ciuitatis: habita consideratione multitudinis ciuium & camporū, alias difficile iudicabat. Et vt hic perseueraret, ordinabat matrimonia cōtrahi inter maiores & minores. Et sic per hoc tollebat iurgia: amouebantur iniurię: auferebantur arrogantię & superbiendi materia. Ad hoc etiam mouebat exemplum in alijs politijs. Quia vbi est bonorū temporalium inæqualitas, cōtingit sepius perturbatio. Ibi, n. est inuidiā occasio. Inde cupiditas orit quæ iuxta Apostolum radix oīum malorum est. Ipse etiam Lycurgus: propter hanc causam: in legibus quas Lacedæmonij tradidit: pro ipsorum conseruanda politia artificiales subtraxit diuitias, siue numismata, in cōmutationibus rerū venalium: in solis naturalibus diuitijs tales permutatiōes relinquens. Sed hanc positionem Philosophus reprobat in secundo politicorum: ostendens hanc adæquationem oīo impossibilem. & per consequens cōtra rationem. Et primo ex parte humanę naturę quę nō semper in familijs multiplicat æqualiter: quia contingit vnum patrem familias habere multos filios: alium autē nullū. Quod ergo isti duo haberent æquales possessiones: esset impossibile: quia vna familia deficeret in victualibus: altera superabundaret. Et hoc esset contra prouisionem naturæ. Quia quę familia plus multiplicat in prolem: amplius cedit ad firmamētum politicę propter ipsius augmentū: q̄ quæ in generatione prolis deficit. Et quodam iure naturę magis meretur à rep. siue politia prouideri. Amplius autē, natura nō deficit in necessarijs, vt dictum est supra. Ergo nec ars quę ciuilis est regiminis. Sed hoc contingit si in familijs adæquant possessiones: quia videlicet ciues moriuntur penuria: vnde politia corrūpitur. Non tm̄ autē ex parte naturę humanę sequit in conueniens adæquare possessiones: sed etiam ex gradu personę. Est, n. differentia inter ciues: quemadmodū inter mēbra corporis: cui politia est superioris cōparata. In diuersis autē membris virtus diuersificatur & operatio. Constat, n. q̄ maiores expensas cogit facere nobilis q̄ ignobilis. Vnde & virtus liberalitatis in principe magnificētia vocat: propter magnos sumptus. Hoc autē fieri non posset vbi possessiones essent æquales. Vnde & ipsa vox euangelica testatur de illo patrefamilias, siue Rege: qui peregre perfectus est: qualiter seruis suis bona distribuit: sed non æqualiter: imo vni dedit quinq̄ talēta:

talēta: alteri duo: alijs vero vnum: vniciq̄ secundum propriam virtutem. Amplius autem nec ipse ordo naturę hoc patitur: in quo diuina prouidētia res creatas in quadam inæqualitate constituit: siue quantum ad naturam: siue quantum ad meritum. Vnde ponere æqualitatem in bonis temporalibus: vt sunt possessiones: est ordinem in rebus destruere: quem Augustinus respectu inæqualitatis diffinit de ci. dei. Est enim ordo parium & disparium rerum sua cuiq̄ tribuens dispositio. Et ex hoc Origenes in Patriarchon reprehenditur: quia omnia dixit æqualia ex sui natura: sed facta sunt inæqualia propter defectum sui, hoc est, propter peccatum. Non ergo ex adæquatione possessionum vitantur litigia: quin potius augmentant: dum in hoc destruitur, siue tollitur ius naturæ: quando subtrahitur indigenti qui plus meretur. Item quia cōtra rationem est esse omnia æqualia in politia: cum oīa Deus instituerit in numero, pondere, & mensura: vt in lib. sapientię dicitur. Quę gradū inæqualitatis ponunt in entibus: & per consequens in ciuilibus siue politijs.

De politia Platonis & Socratis quātum ad genera hominum qui requiruntur in ea quæ sunt quinq̄. Vbi multum disputatur de numero bellatorū. Cap. 10.

Sed redeundum est ad politiam Socratis & Platonis: quia quædam alia constituerūt in ipsa: præter ea quæ dicta sunt supra. Suam enim ciuilitatem distinxerunt in quinq̄ genera hominum videlicet in principes: consiliarios: bellatores: artifices: & agricolas. Quæ quidem diuisio satis videtur sufficiens ad perfectionem ciuitatis: quia omnia genera hominum comprehendit: quæ ad regimen politicum pertinent. Sed Aristoteles in hoc prædicto philosophos videtur reprehendere: tum quia numerum ponebat bellatorum excedentem proportionem ciuitatis, ponebat, n. mille bellatores ad minus, vel ad plus quinq̄ millia. Secundum quod philosophus reprehendit, est: quia sic distinguebant bellatores ab alijs q̄ nullo modo se exponerent bellicis rebus alijs ciues à bellatoribus. Sed quātum ad primum non videtur determinatus numerus posse poni: eo q̄ omnes ciuitates non sunt æqualis potentie & virtutis. Vnde consideranda est multitudo populi in ciuitate, & secundum numerum constituitur bellatores. Item latitudo regionis: vt sit sufficientia pascuorum & victualium. Vnde Aristoteles dicit in secundo politicorū: q̄ si tanta debeat esse multitudo bellatorum in ciuitate, oportet ipsam adæquare ciuitati Babylonię: quæ videlicet excedit in gentis multitudine: & in latitudine camporum. Sed si attendimus ad ipsum numerum bellatorum qui est mille, vt historia tradunt, secundum vnam expositionem, politia Platonis & Socratis cum ciuilitate concordant Romuli: primi cōstructoris vr̄bis: à quo & istud nomen miles originem habuit: vnde & miles dicitur electus ad bellandum ex numero mille: quia mille erant tūc expediti bellatores ab ipso electi ad pugnandum contra aduersarios vr̄bis: vt contra Sabinos primo: vltius vero contra Samnites. Et sic in hoc concordabat Romulus cum Socrate & Platone: licet primus conditor vr̄bis per longum tēpus philosophos antecesserit sepe dictos. Alio modo dicitur miles quasi vnus ex mille. Iuxta quod scriptura volens cōmendare sanctum Dauid de cōstantia & fortitudine: Dilectus inqt meus candidus & rubicundus: electus ex milibus. Vt sic importet quandam excellentiā in pugnādo. Quos scriptura sacra expeditos vernaculos appellat in Genesi. Sic enim scribitur de Abraam q̄ contra quatuor Reges processit cum trecētis decem & octo expeditis vernaculis: qui quinq̄ reges deuicerant, capto Loth nepote eiusdem Abraę cum tota familia. Vnde satis credibile videtur, q̄ maiorem habuit multitudinem ad pugnandum: sed isti nominātur propter ipsorum probitatem ad inuadendum. Sic & Gedeon trecentos elegit de populo israelitico ad pugnandum contra castra Madianitarum, vt in li. iudicum traditur, quos probauit

diuino mandato esse aptiores ad pugnam: ex eo q̄ transiens populus quædam aquas: omnibus ex populo bibentibus ex aquis prædictis, & genua flectentibus, illi soli lambuerunt: vt canes non poplite flexo. Tales igitur sic electos non videtur possibile mille in ciuitate reperiri: & multo minus quinq̄ millia. Et sic vera est sentētia Arist. contra Socratem & Platonem, si sic intendat. Secundum vero quod Aristoteles improbat est de distinctione bellatorum: quasi alijs ciues sint immunes à bello: vt consiliarij & artifices. Quod non est verum, vbi sit aggressus multitudinis ostium contra ciues. Quamuis autem bellatores sint aptiores ad pugnam: quia experiētiā habent & pugnādi artem: vt ait Vegetius: nemo facere metuit, quod se bene didicisse confidit: impetum tamen multitudinis sustinere non possent nisi cum multitudine. Sic enim Iudas Machabęus defecit: quia cum paucis pugnavit contra multitudinem bacchidis principis demetrii regis: recedente ab ipso multitudine suę gentis: sicut patet in primo libro Machabęorum. Hinc est etiam q̄ quamuis Saul elegerit tria millia virorum ad defensionem sui regni: duo enim millia erant cum ipso: vbi ipse curiam tenebat, vt in Magmas & in Bethel: mille vero cum Ionatha in domo propria vt in Gabaa Benjamin: nihilominus cōtra multitudinem ostium multitudine vsus est. Vnde cū Naas Ammonites Rex eiusdem regionis obsideret cum multitudine Iabes Galaad, trecenta millia de filijs israel cōgregati sunt i castris, & triginta millia de Tribu Iuda, ad expugnandum Ammonitas præfatos: vt scribitur in 1. Regum, 11. ca. Sed aduertendum q̄ militaris disciplina Vegetij in tertio lib. secundum sententiam Lacedæmoniorum siue Atheniensium restringit numerum in exercitu armorum videlicet ad decem millia peditum, & duo millia equitum vel ad plus viginti millia peditū, & quatuor millia equitum, ostendens magnam multitudinem esse damnosam: tum quia difficilior regitur: tum quia laboriosius in victualibus prouidet. Ibidem etiam in exercitu computat non solum tyrones: sed etiam auxiliares, quod ad alios ciues referimus qui non erant militie deputati. Et præterea idem Vegetius in primo libro: vbi docet eligi tyronem: ad agricolas & artifices magis remittit, eo q̄ assueti sunt ad labores. Assumendi sunt igitur ciues ad pugnam: non solum bellatores distincti in quocunq̄ genere sint: siue consiliarij: siue artifices: siue agricultores: dummodo dispositionem corporis habeant: vnde non impediantur à pugna: vt sunt homines corpulenti & ponderosi ad ambulandum: ciues nimis delictijs dediti: homines etiam prouectę ætatis quos emeritis habebant antiqui Romani: homines etiam quos diuina lex prohibet ad pugnam. Hos excludere à pugna dignum videtur: vt patet in Deuteronomio. Quos lex prædicta prohibet instante exercitu & acclamante prætore. Vbi quatuor genera hominum ponuntur: qui à pugna excipiuntur ibidem videlicet, qui ædificasset nouam domum: & nō ea fuisset vsus: vel qui plantasset nouam vineam: & q̄ in proximo vxorem duxisset. Quæ quidem tria, intentionem distrahunt à pugnantē: & ex hoc efficitur minus audax. Quartum genus est, nimis timentium mortem, qui à sacra scriptura formidolosi vocantur. Vegetius etiam in principio primi libri inter artifices quinq̄ genera hominum dicit excludenda à castris, videlicet, piscatores: aucupes: dulciarios, i. qui delictijs intendunt, lintheones, i. qui molles sunt & flexibiles. Item qui videtur intendere ad gynæsia, i. ad opera muliebria: vt sunt opera texitina siue venerea. Cæterū de ordine castrorum, siue exercitus & ipsius rectoribus seu motoribus non est præsentis negocij: quia nostrum non videtur congruum docere pugnare, vel de eiusdem pugne gymnastis agere: sed solam veram tradere politiam, per quam si ad veram pertingamus, disponimur ad viuendum secundum virtutē: & quasi participamus cœlestem, quæ est ciuitas Dei, de qua gloriosa dicuntur.

De politia Hippodami Philosophi: qui reprehenditur quantum ad genera hominum: quia ponit solum tria: & quantum ad numerum populi. Cap. 11.

Praeter has autem quauis philosophus in. 2. pos. multas pertractet politias inter alios: tamen a supradictis qui multum de politia tractauerunt fuit Hippodamus philosophus, Eurifontis filius: sed Milesius prior: unde Thales vnus ex septem sapiētibus originem traxit. Hic enim suam politiam ex multis & ad plura ordinauit. Et primo quidem in ea numerum multitudinis determinatum tradidit ciuitatem circa decem millia virorum. Quem numerum sufficienter putabat in omni ciuitate: cuius forte fuit motium quod superius traditum est de castris: quia melius gubernantur: & in victualibus potest per rectores congruentius prouideri. Dictam autem multitudinem ad tria genera hominum reducebat: ad bellatores, videlicet, artifices, & agricolas. In qua quidem diuisione sic ponebat eos esse distinctos: quod nec bellator ad cultum terrae: nec artifex ad negotiatiōes: nec agricola ad arma trāfīret. Horum autem generum hominum sufficientiam dicebat esse: quia ordinantur ad conseruationem humanæ vitæ. Agricola quidem quantum ad victum. Artifices autem quantum ad tegumentum: sed Bellatores ad honorem suorum firmamentum: siue custodiam. Sed si ad ea quæ dicta sunt supra: & infra dicendum, facilius errorem dicti philosophi percipere possumus ex iam dictis: quia in politia determinatum numerum dare non possumus: sed multiplicatur in ea populus, vel propter amœnitatem loci: vel propter famam regionis: vel propter fecunditatem gētis. Rursus, videmus ciuitates, quod quāto magis abundant in gente: tanto maioris potentia & famosiores iudicantur: nec propter hoc impeditur in regimine, si per officiales bene disponatur & rectores: quia poenē in legibus institutū hominum arcent malitiā: vt sunt in politia medicinæ quædam vt tradit philosophus in. 2. Ethic. Nec iterū distingui sic debet, quin cum opportunitas hoc requirit, illa tria genera sint admixta: quia artifices & agricolæ: aliquando sunt bellatores, cū de istis duobus generibus hominum præcipue elegantur tyrones: vt dictum est supra ex verbis Vegetij. Et eodē modo dicimus de bellatoribus, ad artifices & agricolas, cū de eis sepius assumantur: sed & sua diuisio de solum tribus generibus hominum non est sufficiens: quia relinquit consiliarios & sapientes, qui sunt principalis pars politiæ: sine quibus cōuenienter politia ipsa non regitur: vt enim historia tradunt, Demosthenes Atheniensis præfatos viros peritos vel quoscūque senes expertos sic se habere ad politiam diffinit, vt canes ad gregem, quorum custodia arcentur lupi: sic & se habent sapientes & aduocati in ciuitatibus: quia canes sunt populi: unde Tullius scribit in li. de officijs, quod Solon plus pfuit reip. ciuitatis Athen. quæ legibus & institutis eius erudita fuit, quæ victoria Themistoclis. Quod bellum gestum fuerat consilio magistratus, siue senatus instituti ab eodem sapiente, qui fuit vnus de septem. Vnde & in ecclesiastes. 16. ca. scribitur. Melior est sapientia quæ arma bellica. Vegetius etiam de arte militari: & Maximus Valerius de Aristotele referunt, quod cum esset vitæ supremæ, reliquias fenilibus atque rugosis membris in summo literarū ocio vix custodiens: adeo valenter pro salute patriæ incubuit: vt eam hostilibus armis quasi solo æquatam in lectulo Athenis iacens eriperet. Et quantum ad hoc simile in eodem lib. Ecclesiastes. 9. c. scribitur de sapiente. Ciuitas parua & pauci in ea viri: venit contra eam Rex magnus & vallauit eam: extruxitque munitiones per gentem, & perfecta est oblatio: sicut accidit de Athenis per Philippum Regem Macedonum: vt historiæ tradunt. Inuentus est in ea vir pauper & sapiens: vt dicti philosophi: quorum fuit proprium mundum spernere: & quasi vitam religiosam eligere: sicut Hieronymus scribit. Et postea subditur in eodem lib. quod liberauit urbem per sapientiam suam.

E Concluditur ergo ex præmissis consiliarios non debere excludi à politia. Eodem est modo nec rectores: cū sint caput vniuersitatis ciuiliis: ex quo totū corpus depēdet.

Refert etiam opinionem eiusdem quantum ad possessiones quas in tres partes diuidit: & in quo saluatur sua portio. Cap. 12.

Sunt autem & alia quæ dictus Hippodamus posuit in sua politica: vt est de distinctione possessionum. Quia in tres partes distinguebat possessiones totius regionis ciuitatis. Quasdam enim deputabat ad rem sacram: quæ. s. diuino cultui dedicabatur: vt sunt hodie bona ecclesiastica: quasdam autē assignabat cōmunes, quæ bellatoribus dispensabatur: quasdam vero proprias, quæ agricolis debebantur. Artificibus vero nihil assignabat: eo quod ex arte sufficienter viuere possent. Sed hæc diuisio & si insufficiens videbatur in multis: in quantum tamen ad aliquid laudabilis erat: in eo videlicet, quod diuinæ reuerentiæ debebat. Quam quidem & iure naturæ, & iure diuino debemus. sic enim mos fuit apud antiquos Romanos: vbi viguit disciplina. Vnde & in Exodo scribitur quod tota terra Aegypti imminente fame, tempore Ioseph in seruitutē redacta est Regis: præter terram sacerdotū: quæ videlicet sic erat dedicata Deo, quod alienari non poterat: sicut nec hodie possessiones ecclesiæ nisi multum legitimis casibus. Philosophus etiam refert in sua metaphysica, quod Aegyptij fuerūt de primis philosophiæ vacantibus: & præcipue in mathematicis artibus: cuius rationem assignat: quia gens illa sacerdotalis plus vacare gmissa est: ex abundantia videlicet eorum quam habebat ex possessionibus eis concessis, per quæ tollitur sollicitudo in quærendo victum. Et quauis lex Mosayca prohibeat sacerdotibus inter fratres suos possessiones habere: plus tamen eis concessit: dum omnium ciuium possessiones in parte fructuum percipiunt videlicet decimarum. Vnde in Malachia scribitur. Afferte inquit omnem decimationem: vt sit cibus in domo mea. Et de hoc quasi de opere perfectæ iustitiæ se ille Phariseus extollit in Luca Decimas inquit videlicet sacerdotibus, & leuitis, omnium quæ possideo. Rationabile etiam erat quod Hippodamus de bellatoribus seu militibus ordinauerat: vt stipendia perciperent de bonis cōmunitatis, sicut cōmunitati deseruiunt. Sicut etiā Romana respub. statuit: vt de publico ærario viuerent. Quo quidem titulo dixit Ioānes baptista militibus: vt in Luca scribitur. Estote inquit contenti stipendijs vestris. Et apostolus in prima epistola ad Corinthios. Quis inquit militat stipendijs suis vnus? Sed in hoc sua deficiebat politia: in quantum solis agricolis proprias assignabat possessiones: nisi forte hoc dicatur ratione agriculturæ: quia hic est proprius eorum actus. Vnde agricolæ proprias dicuntur possessiones habere quantum ad culturam. Cæteri vero ciues quantum ad vsum. Alias esset imperfecta politia & defectiua. Constat enim possessiones, vt dictum est supra in secundo lib. inter naturales diuitias computari: quæ sic vocantur: quia homo ipsis naturaliter indiget ad necessaria humanæ vitæ: & propter ipsarū amœnitatem ad reuocillationem animæ. Vnde primus homo primo vsum est eis diuino mandato: quia collocatus est in paradiso, quæ dominus plantauerat diuersis arborū generibus: vt operaretur & custodiret illum, operatione quidem delectabili sine fatigatione: vt Aug. exponit octauo lib. super Gen. ad literam. De primis etiam filijs Adæ videlicet Caim & Abel historia Gen. narrat: quod prima ars quam didicerunt fuit gubernare diuitias naturales: quia Caim factus est homo agricola. Abel autem custos ouium. In hoc volens ostendere: ipsas esse institutas ad indigentiam vitæ. Ergo non solis agricolis erant assignandæ possessiones, vt Hippodamus dicit. Ad perfectionem igitur politiæ requiritur: vt non solū agricolæ proprias habeant possessiones: sed et alij: nisi eo modo quo supra est declaratum. Et tanto amplius abūdent, quāto in altiori culmine sunt cōstituti: vt supra

vt supra de regibus est dictum: vt iam patuit: ne forte ex nimia cura rerum temporalium distraherentur à rebus bellicis: vel ipsorum nimia amœnitate mollescant: quod cedit in politiæ non modicum detrimentum. Vnde & ipse Hippodamus proprias eis auferebat possessiones, vt solis armis intenderent.

Ponit opinionem eiusdem circa iudices & assessores politiæ: vbi diuisionem facit multiplicem, & notabilem circa ea quæ sunt agenda per iudices. Cap. 13.

Et quia philosophus de dicto Hippodamo longum adhuc sermonem fecit circa suam politiam: & de ipsa multum est dictum: sub compendio, accipienda est sua traditio quæ restat. Omnium enim referre politias: cum quælibet ciuitas suam habeat: & diuersam: laboriosum esset scribere, & fastidiosum audire. Illud autem in quo multum institit dictus Hippodamus fuit de iudicijs vt refert Aristoteles in. 2. pos. Primo quidem de iudicijs respectu sui: quia omnia iudicia ad tria reduxit, in quibus homines litigant. v. 3. vel de damno rerum, vel de iniuria in personam. Et hoc dupliciter vel de offensa in verbo, vel de gestu, quod dehonorationem Aristot. appellat: secundum dictum philosophum: vel est de lesione siue percutiendo, siue vulnerando, quam philosophus mortem vocat: quia ad mortem ordinatur: de quibus longus est sermo in iure ciuili: & hoc iniustificationem vocat ibidem: quia contra iustitiam exercetur. Distinguebat etiam de iudicijs ex parte iudicantium: quia ad duo genera referebat. v. 3. ad patronum ordinatum. Secundum vero erat prouocatorium, quod ipse principale, vocat: in quo erat appellatio nis refugium. Et istud, vt philosophus narrat in secundo politicorum: volebat constitui ex senioribus electis ciuitatis: qui male iudicata reuocaret: quos Thufci ancianos vel priores vocat: & ad hoc sunt inuēti. Interdum autem est iudicis cōstitutus ad idem: sic nominatus quasi curā gerens politiæ ne ledatur per iniustitiam vt faciunt collegiorum economi. Item statuit dictus Hippodamus in sua politica: in vtroque prætorio: tam ordinario quæ principali, vt iudicia fierent sine collectione sapientū: sed quilibet scriberet sigillatim in pugillaribus de sententia ferenda suū consilium: quam ordinario vel iudici appellatiōis secreto porrigeret. Cuius causam Arist. assignat, ne forte timore ciuium deieraret & declinaret à vero. Quem modum hodie politiæ Thufcorum obseruant: ponēdo fabam siue denarium in pixidile deputatis ad affirmatiuam vel negatiuam super rebus agendis pro rep. siue pro cōdemnando, siue pro absoluendo ciuem. Item statuit idem Hippodamus in sua politia quædam leges pietate plenas: & iuri naturæ consentaneas: circa quædam genera hominum. Primo quidem quantum ad sapientes: vt si ex eis aliquis ordinaret expediens ciuitati vel castro: honorem consequeretur iuxta meritum operis: sicut factum est Ioseph p. Pharaonē vt in Gen. scribitur: & sic accidit Mardocheo p. Assuerū. Et hoc propter beneficia quæ vterque cōtulerat, vnus quidem regioni: alter vero principi. Hoc idem etiam de bellatoribus præcipit, vt si aliquis eorum moreretur in bello ob defensionem patriæ & bono ciuitatis: ipsorum nati acciperent cibum de grario publico. In quo quidē romana respub. maxime conatum adhibuit victoriosos milites honorare, siue in morte, siue in vita: vt historiæ tradunt. Sed præcipue in filijs: quia in eis cum sint ipsorum similitudo, satis perpetuatur memoria: vt verū sit quod in Ecclesiastico scribitur. Mortuus est enim & quasi non est mortuus. Simile enim reliquit post se. v. 3. in beneficio adepto causa patris. Item statuit quod totus populus. v. 3. tam bellatores: quæ artifices: quæ etiam agricolæ principem eligerēt: nolebat. n. principem per successiōem: quemadmodum pro maiori parte obseruāt ciuitates italiæ. Item statuit quod princeps de tribus haberet curam: præcipue. v. 3. de rebus cōmunibus: de pegrinis: & orphanis. Orphanos vocant omnes impotentes qui non possunt sua iura conse-

A quod ui. Quod & lex diuina specialiter præcipit: eo quod eosdē alij de facili ledunt propter impotentiam resistendi. Ista sunt igitur quæ de politia tradit idē philosophus. Et quæ idem philosophus in secundo politicorum ipsam reprehendit dat in multis, quæ disputabilia sunt in vtrāque partē: sicut actus humani, cum sint de materia contingenti: multa tamen laudabilia scribit, & quæ cum politia Romana cōcordant: sicut infra videbitur. Et hæc de ipso intantum ad præfens sint dicta.

De politia Lacedæmoniorū quæ reprehendit circa regimen seruorū & mulierū & circa bellatores. Cap. 14.

Nunc igitur ad alias politias procedendū, quas philosophus refert in prædicto lib. 2. vt Cretensium & Lacedæmoniorum: quæ clare videbantur: & ex fama regionis & ipsarum antiquitate: & earum auctore. Et licet in multis Aristoteles cōmendet politiam prædictā: multa tamen ibidem reprehendit. Primo quidem de remissione quāto ad seruos: quia non vt subditos: sed vt amicos eos habebant. Et inde lasciuebant & efficiebant elati: & concitabant rixas in confinibus Lacedæmoniorum contra tyrannos: vt de eis illud cōpeteret quod in puer. 29. ca. dicit. Qui delicate à pueritia nutrit seruum suū, postea illum sentiet cōtumacem. Item ibidem dicitur. Seruus verbis non potest emendari: quia quod dicit intelligit: & respondere contemnit. Sed forte hoc non sine ratione cōtingit interdum, quāto imminet pugna cum hostibus: quia runc serui manumittuntur: eo quod audaciores sunt ad aggrediendum. Vnde in. 3. lib. regum scribitur: quod rex Acab p. pedisse quos ciuitatis ex mādato Dei Syriam percussit & fugauit. Propter quod historiæ Romanæ tradunt: quod post conflictum ipsorum apud Cānas, tanta fuit ipsorum strages: quod coacti sunt relegatos & pscriptos reuocare, ac seruos libertate donare: ex quibus aciem fecerunt ad defensionem vrbs. Quia ergo Lacedæmonij infestos habebat confines: ideo seruos leuius tolerabant. Lacedæmonij. n. confines erant: vt ipse Aristoteles dicit: duabus regionibus. Arcadiæ. v. 3. & Mesen. Item Theffalonicæ. Ab alia autem parte Achaie & Thebis qui antiquitus multum viriles fuerunt. Reprehenduntur ergo Lacedæmonij: si populares, quos seruos vocant, sustinent: non refrenando eorum stultitias ex iam dicta causa. Sed tolerari possunt: si confines sunt nimis infesti: vt dictum est supra: quia prædictis seruis datur audacia ad inuadendum & refrenandū malitiam hostium. Et ex eadē causa dabatur liberris mulieribus. Vnde efficiebantur lasciue. De hoc. n. à philosopho reprehenduntur quod suas mulieres non refringebant à discursibus. Quod mulieri est laqueus libidinis. vt de Dina accidit filia Jacob: sicut in Genesi scribitur. Quæ oppressa fuit à Sichē filio Regis Emor: quia sine custodia discurrebat per regiones. Vnde in Ecclesiastico. 26. ca. dicit. In filia non auertente se: firma custodiam, ne inuenta occasione abutatur se. Ita & de Lacedæmonijs cōtingebat, quod viuebant voluptuose propter nimiam libertatem. Sed eos excusat Aristoteles propter ipsorum nimiam bellorum exercitia, quæ habebant Lacedæmonij. Vnde vxores eorum cogebantur discurre ad gubernationem familiarum. Sed si alias sustinuisent ipsorum viri mala erat politia. Tertium autem quod Aristoteles disputat de Lacedæmoniorum politia est circa milites: vtrum deberent vxores habere vel mulieribus coniungi: quia si hoc est, distrahūtur à pugna. Ex actu enim carnalis delectatiōis mollescit animus, & minus virilis redditur: vt dictum est supra. Et sententia est Platonis vt Theophrastus refert quod Militariibus rebus intentis, non expedit nubere. Sed Aristoteles istud reprobatur dictū secundo lib. quia bellatores naturaliter sunt proni ad luxuriam. Causa autem assignatur in quodam libello de problematibus, translato de græco in latinum Federico imperatori. Sed philosophus ibidē introduxit Hesiodi poetæ fabulam: quæ Martē cum venere iunxit. Vnde si abstineant à mulieribus, prolabantur

in masculos. Et ideo Aristoteles in hoc reprobatur Platonis sententiam: quia minus malum est mulieribus carnaliter commiserit: quam in vilia declinare flagitia. Vnde Aug. dicit, quod hoc facit meretrix in mundo: quod sentina in mari, vel cloaca in palatio. Tolle cloacam & replebis fetore palatium: & similiter de sentina. Tolle meretrices de mundo: & replebis ipsum fodomia. Propter quam id Aug. ait in. 13. de ci. dei: quod terrena ciuitas vsu scortorum licitam turpitudinem fecit. Hoc etiam vitium sodomiticum ipse philosophus in. 7. ethi. dicit accidere propter vitiosam naturam, & peruersam consuetudinem. Et horum etiam non est conuenientia vel inconuenientia assignare: cum non sint per se delectabilia humanæ naturæ. Vnde mediū virtutis ibi esse non potest: Et hoc concordat cum apostolo ad Ro. qui tales actus ignominie passionis appellat.

Quartum autem quod Aristoteles reprehendit in Lacedæmoniorum politia: est de inæquali diuisione possessionum: quia vnus ciuis quasi totam occupabat regionem: ex re v3. pecuniaria: sicut sepius accidit de feneratoribus: alij vero ciues expoliati fugiunt: & sic remanet politia nuda.

Item circa vxores: quia in bonis defuncti, vxor ratione dotis duas occupabat partes, sicut accidit in Fræcia de medietate bonorum. Residuum vero distinguebatur seu distribuebatur heredibus, & pro suis legatis. Sed quātūcūq; tolleretur apud Lacedæmonios de alijs ciuibus diminitio possessionum: quantum tñ ad bellatores sustineri non debet: quia per eos ciuitas cōseruatur in sua virtute. Hoc autem Arist. accidisse Spartiatis hoc est Lacedæmonijs dicit: quia ad nihilum sunt redacti propter dictā causam. Cum tñ soliti essent habere decem millia bellatores: quod non erat modicum apud veteres. Isti autem sunt illi Spartiatae de quibus agitur in secundo Mach. qui propter virilitatem animi cum Iudeis & Romanis specialē habebant amicitiam.

Reprehendit etiam dictam politiam quantum ad leges filiorum & iudicium: mouens questionem vtrū pauperes sunt eligendi ad regimen politicum. Cap. 15.

Est & aliud quod reprehendit Arist. in dicta politia de generatione. v3. filiorum. Statuerat. n. in sua politia ad prouocandum ciues, quod zelarent multiplicationem prolis: quod qui tres haberet filios assumeretur ad dignitatem publicorum negociorum. Et qui quatuor, esset sine vectigali. Hoc autem erat causa depauperandi ciues. Vnde fiebant impotentes ad inuadendum hostes: & hoc fuit in eis causa dissensionis. Vnde regio diminuta est in virtute. Istud autem reprehensibile esse in ratione fundatur. Quia quod quis generet plures, non est virtutis: ex qua quis meretur preeminentiā. Puta vt in bellando pro rep. quod est virtutis fortitudinis: vel in consulendo ciuitati: quod pertinet ad prudentiam: vel in regendo ciues: quod pertinet ad iustitiam: vel in conuersando honeste cum eis: quod pertinet ad temperantiam. Sed quod in generando quis mereatur premium in rep. hoc non est virtutis, quia etiam vilis homo potest habere virtutē generatiuam meliorem. Vnde quod in hoc honoretur, non est dignū: quia honor non debetur nisi propter virtutem: vt philosophus dicit in primo ethi. In omnibus igitur actibus politia inter ciues æqua debet esse ponderatio oneris & honoris præter quod in prædictis: vt verum sit quod dixit Dauid: sicut in primo Regum scribitur. Recuperatis spolijs de Sicelech contra Amalechitas æqua inquit erit portio euntis ad bellum, & remanētis ad sarcinas. Et quāuis lex mosayca sterili maledictionem imprecetur, vt in Exodo & Deuteronomio est manifestum: & ad multiplicandam generationē plurium vxorum sit facta concessio: hoc non fuit sibi concessum, nisi ad virtutem referendo ad cultum diuinum: sicut Aug. dicit de ci. dei. Aliud autem quod reprehendit philosophus in Lacedæmonijs: vnde ipsorum corrupta fuit politia circa electionem iudicum, est: quia eligebantur pauperes qui egestate compulsi corrūpeban-

tur pecunijs à maioribus: & inde opprimebatur iustitia & exercebantur tyrannides. Cōparatione ergo istius politia Democratiā philosophus magis cōmendat: quia deficientibus in ciuitate hominibus virtuosus ad regimē ex quibus constituitur principatus qui Aristocratiā vocatur: melius regitur per diuites malos, ex quibus constituitur principatus qui appellatur Democratiā. Nō ergo expedit politia pauperes assumi, & cupidos ad iudicandum. Vnde narrat historia quod duo viri, per consules romanos fuerant electi ad gubernandum Hispaniam: quorum vnus nimis pauper: alter nimis erat avarus. Cūq; delatio facta fuisset in capitolio de ipsis: quia de hoc litigabant: Scipio Africanus de neutro consuluit: vtrūq; corruptorē diffiniens politia, siue cuiuscūq; regiminis: quia fe habet ad ciuitatē, velut sanguisugæ ad corpus humanū. Vnde in prouer. dicitur. Sanguisugæ duæ sunt filia dicētes affer affer: quasi ad hoc sit principalis eorū intentio, extorquere pecunijs. Sed quod dicemus de Fabricio consule: qui pauperissimus fuit: vt scribit Valerius Maximus. Item de Lucio Valerio de quo dictum est supra qualiter in summa paupertate mortuus est: Ad hoc autem distinguere oportet de duplici indigentia: voluntaria. s. & necessaria. Voluntariam habuit Christus, & sui discipuli. Et hanc habuit Fabricius & alius consul romanus: qui vt fideliter gubernaret remp. diuitias contempserunt. Maluit. n. Fabricius diuitibus imperare quā locupletem fieri: vt dictū est supra de ipso. Hæc ergo non repellitur à regimine: sed secunda necessaria: quia talis raro, vel nūq; bene regit: vel cōsulit: nisi suo appetitui vacuo satis detur. Cuius ratio & differentia, de vtraq; paupertate haberi potest ex diuersitate finis. Finis autem paupertatis voluntariæ est bonum honestum sine bonum virtutis. Finis vero necessariæ inopiæ est bonū vtile: ad quod appetitus ei⁹ est pronus. Hoc aut, est cuius gratia aliqd agitur: vt philosophus dicit. Quicquid ergo agunt qui talem habent indigentiam: ad hunc finem deducunt vt suum impleant ventrem & bursam.

Sed qui voluntariam: sicut contemptiui diuitiarum: ordinant omnia ad virtutem. Et ideo cum gubernant vel regunt ciues: super eis bonum virtutis intendunt. quod est bonum humanū: vt idem Aristoteles dicit in. 1. ethi. Amplius autem natura nihil frustra operatur: vt dicit philosophus in primo de celo. Appetitus vero eius, qui non habet diuitias ex necessitate & non voluntate: semper intendit ad habendum diuitias. Si ergo non consequitur erit frustra. Et ideo natura appetitus ad hoc ipellit: sicut refugiens vacuum quod sustinere non potest. Ergo difficile est vitare, vt non insequatur quocūq; modo ad habendum diuitias. Periculosum est igitur politia siue reipub. pauperem assumi ad consularum, siue ad iudicatum: vt philosophus dicit: nisi quando paupertas est placida: quia tunc est refecata cupiditas: quæ omnium malorum est radix: vt scribit apostolus. Talis enim indigens ad regimen politia est optimus de quo in Ecclesiaste scribitur quod Inuentus est vir pauper & sapiens qui liberauit vrbē per sapientiam suam: nulla videlicet cupiditate impeditam.

Redit adhuc super politiam Lacedæmoniorum quantum ad ipsorum regem: reprobans modum quem tenebant circa ipsum: ostendens inconuenientia quæ sequebantur ex hoc. Cap. 16.

Post hoc autem & super Lacedæmoniorum regimē est agendum. Volunt enim historici vt Iustinus Hispanus magnus gestorum scriptor: dictam ciuitatem habuisse regem: & ipse Aristoteles in secundo politicorū hoc affirmat: quod rex esset respectu regionis & prouincia: sicut in vrbe contingit. Hoc etiam videmus in multis partibus Europæ occidentalis & borealis quæ regē habent: & quælibet ciuitas suas leges & politiam. Puta: Francia Hispania: Gallia: & Germania: Lacedæmonij igitur qui Spartiatae siue Spartani: regem habuerūt: in quo Charilau regnavit. Cuius Licurgus vt tradit idē Iustinus

in pupillari ætate eorum suscepit: vt in Cretensi politia patebit. Circa quod quidem regimen regis spartiarum seu Lacedæmoniorum procedit philosophus in politica reprehendens ipsum de multis. Primo de prouisione regis: quia non sustinebant occasione inuenta quod regimen esset perpetuum. Sed nec etiam ad vitam modum rectorum politicorum seruire volentes: quod in præiudicium non modicum videbatur esse regiminis. Quia in hoc enervabatur ipsorum potestas: & subditis dabatur occasio resiliendi à legibus obseruandis. Et sic non poterant ipsos reges facere viros perfectos, & virtuosos. Propter quam causam: licet dictus philosophus non faciat mentionem: historia tamen tradunt Lacedæmonios fuisse gentem indomabilem: nisi quod per dictum Lycurgum fuit morum maturitate ac præclaris legibus regulata: de quibus infra dicetur. Sequebatur etiam istud inconueniens, quod si quando ciuitas legatos mitteret: vt ipse philosophus dicit ad aliquam ciuitatem vel prouinciam siue regionem: cum quidam ex eis pugnarent pro rege: quidam autem hostes forent, cognoscebatur ipsorum dissensio. Vnde minus erat cari: & de sua legatione raro reportabant intentum. Et aduertendum quod quāuis consules in vrbe annuales essent: vt dictum est supra, & assignata causa est: sicut & magistratus Athenis: tamen non sic erat faciendum de rege: imo si non sit perpetuus valde periculosum est ciuibus. Dictum est enim supra, quod hæc est differentia, inter regem & rectorem politicum: quod alter. v3. politicus solis legibus suæ ciuitatis populum iudicat. Regalis vero princeps vltra leges quas inuenit, vel ante statuit: opportunis temporibus, legibus quas in pectore defert, vritur pro meliori exitu sui regiminis ac gentis salutem. Si ergo tales principes ad tempora regnent: contingit ipsos ad iudicandum esse præcipites: siue contra ciues qui de ipso amouendo fuerunt solliciti, siue alicuius rei adipiscendæ cupidine: vel vt amicis præstent gratiam: quam si regnassent non fuissent facturi. Quantum autem ad primum habemus exemplum illius qui dixit in Luca: exponendo, vt litera sonat. Verū tamen inimicos illos qui noluerunt me regnare super se, adducite huc & interficite ante me. Hoc eodē modo, vt historia tradunt: Herodes occidit multos ex nobilibus iudæorum, qui conabantur sibi regnum auferre. Quantum autem ad secundum exemplum assumi posset de vilico iniquitatis in eodem euangelio. Quod extendi potest ad omnem gradum regiminis: quia gerunt vicem dominorum in terra: quod & principes orbis faciunt in respectu dei. Cum enim timent amoueri ab officio: de gratia publico dominij sui, iugiter sibi amicos copulant. Ex quibus omnibus manifestum est: quod maximum est periculum alicui temporali rectori conferre regendi arbitrium in faciendum iustitiam. Sed si dominium est perpetuum rector curabit de subditis: sicut de re propria, ad quam quotidie & continuo sollicitatur quasi ad suas diuitias naturales, & ad indeficientem thesaurum. Propter quod sic ipsos gubernat: sicut pastor gregem: & sicut hortulanus plantam: quorum qualiscunque læsio eis efficitur scandalosa.

Ex eadem causa ponit quædam in dicta politia Lacedæmonia reprehensibilia: quæ erant materia dissensionis in populo. Cap. 17.

Inerat etiam quædam consuetudo talibus dominis in politia Lacedæmoniorum, ex eadem causa trahens fonte originem: quia tales principes de repub. non curabant: vt in eorum solennitatibus & ostentationibus principum fierent exactiones in populū. Vnde grauati pauperes seditionem concitabant: & sic enervabatur politia. Propter quod, vt de publico fieret gratior philosophus in secundo libro politicorum magis cōmendat. Quam quiddam consuetudinem dicit in Creta fuisse: siue legem con-

Astitutam. Exactiones enim siue vectigalia multiplicata in populo, nisi pro vrgenti causa, vt puta pro conseruatione ciuitatis vel regionis: ipsam conturbant & sunt in ea causa dissensionis & litis. Ex hac etiam eadem ratione sequebatur aliud inconueniens. quod naualis princeps distinguebatur ab ipsa. Ex qua sequebatur diuisio animorum: & per consequens dissensio politia: quod non accidisset si fuisset princeps perpetuus: quia quicumq; fuisset dux ciuitatis, fuisset ei subiectus. Facit autem mentionem de nauali bello: quia Lacedæmonij multum dominabantur mari. Concluditur etiam ex eodem forte malam esse politiam prædictorum: quia viri militares non assumebantur, qui essent fortes virtute. v3. fortitudinis: quæ est vna de principalibus inter quatuor: qua ciues exponunt se morti pro repub. sicut Regulus apud Penos. Sed habebant dicti milites siue principes partem virtutis quam philosophus increpat in sua politica. Distinguit enim in tertio Eth. duplicem fortitudinem, quarum alteram hic tangit quæ militaris dicitur, quæ solis viribus immittitur corporis, & hanc philosophus vocat partem virtutis, siue fortitudinis: quia requiritur interdum in vera fortitudine. Alia est quæ gratia reipub. se exponit, & non cedit, neque fugit periculis excrecentibus, de qua Seneca dicit in lib. de Dei prouidentia. Fortissimos inquit sibi pares fortuna querit. Ignē experitur in Mutio. paupertatem in Fabricio: exilium in Rutilio: tormenta in Regulo: venenum in Socrate: mortē in Catone. Et de qua etiam dicitur in primo Mach. per Mathathian de filio. Iudas inquit fortis viribus à iuuentute sua sit vobis princeps: & ipse agat bella populi. Pro qua hostibus gratia reipub. non cedens: sed pro ea dissolutus corde in cæde oppressus occubuit. Prima autem fortitudo est imperfecta: secunda autem perfectissima virtus. Assumere igitur ad bellandum siue principem, siue quemcūq; militem, qui non sit fortis secunda fortitudine: non est bonæ politia: quia sepius tales conuertuntur in tyrannos vel periculis cedunt: vt dictum est supra. Item ex eadem causa: quia videlicet princeps non perpetuus erat, nec ad vitam contingebat: non erant in politia Lacedæmoniorum expensæ communes pro bellatoribus. Et inde sequebatur quod experti milites non gerebant bella populi propter defectum stipendiorum quibus respub. prouidere non poterat. sed exponebantur idiotæ. i. in experti plebei videlicet, & amatores pecuniarum: & hoc Aristoteles reprobatur in dicto libro, quia sepius erant causa ruinae populi. Hæc igitur de politia Lacedæmonica intantum dicta sufficiant.

De politica Cretensi: & differentia eius ad Lacedæmonicam: de auctoribus dictæ, & de legibus Lycurgi. Cap. 18.

Pertractat etiam dictus Aristoteles in dicto libro de politia Cretensium: quam dicit traditam à Lycurgo fratre regis Lacedæmoniorum, cui nomen Polydeste patre Charilai: vt Iustinus refert. Item à Minore rege eiusdem insula: qui fuerunt primi legum inuentores in græcia: ad quas descendas profectus est Pythagoras ipsoq; Cretenses perdocuit: sicut idem tradit Iustinus. De quibus etiā duobus philosophus in præfato lib. mentionem facit: & licet diuersæ historiae de Lycurgo diuersi modo loquantur: nos tamen relationi eiusdem Iustini magis insistimus: quia præclarissimus fuit historiarum scriptor antiquus: & hinc forte contingit Lacedæmonios cum Cretensibus eandē habuisse politiam: vnde philosophus dicit Lacedæmonios in hoc imitari Cretenses: quasi ab ipsis leges habuerint. Licet igitur in multis cōueniāt, differunt tamen quantum ad conuiuia, & festiuitates: quia fiebant de communi ærario apud Creteñ. quod dabatur ab incolis de fructibus & pecoribus, quæ offerebantur Tho. sup Poli. D ij tur

etur in sacrificijs, in his quæ ad Deos pertinent quo modo inuentæ sunt decimæ. Alia differētia erat de mulieribus: quia Lacedæmonij zelabant multiplicationem prolis. Creteſi, non tantum. Tertia differentia erat de agricultura: quia terras Lacedæmoniorum colebant serui: terras vero Creteſium colebant incolæ: per quos oblationes fiebant iam dictæ. Quarta differentia erat: quia apud Creteſi, eligebantur conſules, siue ſapiētes quos cosmos id est ornatos senes vocabant: non de omnibus: sed de maioribus erant plures numero. Sed Lacedæmonij de omnibus quos Ephoros dicebant, i. procuratores reipu. sed pauciores. Et hoc quidem Aristo, magis commendat q̄ minor erat occasio concitandi turbam. Ratio autem diffensionis apud Creteſi, quia olim habuerunt regem, de quo dictum est supra: sed tempore Aristo, non habebant nisi duem quem dicti ſapientes eligebant. Vnde quia populus nunquam habebat electionem, fomentum erat inuidiæ: & per consequens odij. Sed Lacedæmonij & si haberent regem secundum beneplaciti tempus, eligebatur tamen à ſapientibus assumptis de omnibus gradibus ciuium: & hoc videbatur consonum rationi: vt consensu totius concilij assumpti ad regimen populi fieret Rex: vt hodie communiter faciunt ciuitates Italiæ. Sic enim ciuitatis nomē importat: quæ est secundum Augu. primo de ciui. dei hominum multitudo aliquo societatis vinculo colligata. Vnde ciuitas quasi ciuium vnitas. Cum ergo nomen ciuitatis omnes ciues includat: rationale quidem videtur ad regimen eius de singulis generibus ciuium debere requiri: prout exigunt merita ſingulorum ac ciuilibus regiminis status. Politia ergo Lacedæmoniorum quàm Creteſium in hoc melior videbatur. In multis igitur conuenientes dictæ regiones, vt philoſophus tradit: in aliquibus tamen differebant eo modo quo dictum est supra: & hæc de politia Creteſium ſufficiant quantum ad ſententiam Aristotelis. Sed quia de Lycurgo mentionem facit: quod historia de ſuis legibus narrat, congruum videtur hic interſerere. Tradit enim idem Iuſtinus hunc Lacedæmonij & Creteſibus ſcripſiſſe canones ad quos obſeruandos ſub iuramento Lacedæmonios obligauit: vſq; ad reditum ſuæ peregrinationis, quam ad templum Apollinis ſimulabat ibidem conſulturus de ipſorum ſalute. Dictus ergo legiſlator in Cretam ſe tranſtulit, ibiq; moriens, ſuaſq; leges eiſdem tradens, oſſa ſua in mari iactari præcepit: vt ſuis iuribus daret æternitatem quibus ipſe primum documentum operis dedit. Leges igitur quas tradidit ſub compendio idem Iuſtinus refert. Primo quidem auri argentiq; materiam ſuſtulit populo: legendi ſenatum vel creandi quos vellet magiſtratus poteſtatem permiſit. Fundos omnium æqualiter inter eos diuiſit: vt æquata patrimonia, neminē potentioſem altero redderent. Conuiuari omnes publice iuſſit: ne cuiuſquam diuitiæ vel luxuria in occulto eſſent. Iuuenibus vero non amplius vna veſte toto anno veſtiri permiſit: nec aliquē cultius quàm alterum progredi: nec epulari opulentia ſemi ſingula non pecunia: ſed compenſationem mercium iuſſit: pueros puberes nō in forum: ſed in agrum duci mādauit: vt primos annos non in luxuria: ſed in opere agerent & labore: nihil eos cauſa ſomni ſuſtinere: vitam ſine pulmento degere: neque prius in urbem redire quàm viri facti forent iuſſit. Virgines ſine dote nubere voluit: vt vxores non pecuniæ cauſa eligerentur: ſtricti uſq; viri ſua matrimonia cohercerent, cum nullis frenis dotis tenerentur. Maximum honorem non diuitum & potentum: ſed ſenem eſſe ſtatuit. Nec vſquam terrarum locum honoratioſem quàm ſenectuti ſtatuit. Hæc igitur ſunt leges politiæ: Lycurgi de quibus philoſophus mentionem non facit: & de quibus diſputare quales ſint, longus eſſet ſermo: & ideo omittitur ad præſens: nō tamē contradicunt his quæ à philoſopho dicta ſunt de ipſo.

E De politia Calcedoniorum qualiter ſamoſa fuerit: & in quo conueniebant Lacedæmonij: & Creteſes cum ipſis: & in quo differebant. Cap. 19.

Sed & de politia Calcedoniensium: nunc est agendum quæ Aristoteles multum commendat: dicēs itas tres politias Lacedæmoniorum: Creteſiū & Calcedoniorum apud græcos magis fuiſſe ſamoſas, quāuis magis ordinatę fuerunt ſecundum virtutem. Est autem calcedonia ciuitas in Thracia ſita: vbi celebratum fuit conciliū quartum ſexcentorum triginta epiſcoporum ſub Leone primo, præſente Martiano principe: quod non fuit ſine magna copia regionis facultatem habere ad prouiſionē tantę multitudinis prælatorum. Huius ergo politiæ Aristoteles in ſecundo poſ. præfert cæteris, quāuis præcedentes duæ eidem plurimum ſunt propinquę. Cuius quidem perfectionis & bonitatis, Aristoteles tria ſigna ſubiungit: vnum quia officiales eiufdem viuebāt ordinate: & ſua tranquille exequabantur officia cum quadam ſtabilitate morum. Secundum vero q̄ inter eos in miniſterio reipub. ſatis videbatur eſſe concordia: nec vnquam eſt ibi concitata ſeditio talis: vnde dignum eſt in ſcripturis vel quocunq; modo de ipſa facere mentionem. Tertium autem argumentum ſuæ bonitatis ſumit philoſophus ex quieto dominio. Nunquam enim inter eos ſurrexit, ſiue dominus, ſiue nobilis: ſiue cuiuſcunq; potentia qui ibidem tyrannidem exerceret. Subiungit autem Aristo. communitatem quam habebant Lacedæmonij cū Calcedonijs. Sed Calcedonijs excellentiori modo. Primo quidem in conuiuijs & feſtis quæ fiebant in demonſtrationibus honorabilium perſonarum: quæ faciebant vtrique per contributionem. Sed Calcedonijs honeſtiori modo: quia ſine oppreſſione pauperum. ſecundum autem in quo conueniebant erat electio ſeniorum & regis: ſed in hoc differebant: quia Lacedæmonij assumebant quocunq; de populo quos Ephoros vocabant: & erant pauci ad quos pertinebat electio regis: ſed Calcedonijs plures eligebant & ex melioribus. quos & Aristo. principes appellabat: & erant in Calcedonia centum quatuor. Quos ideo principes nominat propter virtutem ſui regiminis in quo nemo melius principatur. Iſtos eodem philoſophus Geniſios, i. honoratos nuncupat. quorum officium erat & aſſiſtere regi & ipſum eligere. Item in hoc differebant à Lacedæmonijs: quia non eligebant de quocunq; genere: nec ex indifferentibus, ſed ex eligibilioribus ſecundum virtutem: cuius rei cauſam aſſignat Aristo. quia de vili loco assumpti ad principatum: vt pluries lædunt politiā: & læſerunt aliquādo Calcedoniā iuxta illud poetæ. Aſperius nihil eſt humili cum ſurgit in altum. Vnde & in Eccleſiaſti. ſcribitur. 9. ca. Quasi hoc ſit in magnum detrimentum regiminis. Eſt inquit malum quod vidi ſub ſole: & quasi per errorem egrediens à facie principis poſitum ſtultum in dignitate ſublimi, & diuites ſedere deorum. Vidi ſeruos in equis: & principes ambulare quasi ſeruos ſuper terram. Item non ſemper eligebant de eodem genere: quia natura deficit ſepius in ſucceſſu ſuæ prolis. Sed assumebant Calcedonijs vbi cunq; reperirent meliorem: ſiue principem: ſiue Geniſios, i. honoratos ſenes: & in hoc imitabantur politiā Aristocraticam, quæ eſt principatus ex paucioribus & virtuoſis. Quod quidem verum erat apud Calcedonios: quia rex cum aliquibus hominibus honoratis & virtuoſis tractabat quæ agenda erant in ciuitate non requiſito populi conſenſu: vt de Romanis ſcribitur in primo Macha. quod conſilium agebant trecentum viginti de multitudine, vt quæ digna ſunt gerant. Quamuis autem iſtud Rex poſſet cum prædictis honoratis: interdum tamen requirebat populum de quibusdam agendis: & licitum

licitum erat populo conſentire vel non: ita vt locum non haberet niſi fuiſſet acceptatum poſtquam fuiſſet propoſitum populo: & tunc reducebatur ſtatus politiæ ad principatum Democraticū: quia hic fiebat in fauorē gentis plebeę. Aliquando vero cōmittebatur aliquid paucis: & tunc principatus Oligarchicus vocabatur. Eligebantur enim quinq; ex diuitibus: quos Aristo. Pentarchos appellat: ad quos pertinebat illos cētum quatuor aſſumere honoratos ſiue Geniſios: & fuit proprium politię Calcedoniorum. Quem modum hodie obſeruant ciuitates Italiæ & præcipue Thuſcię. Hic etiam ritus ſeruatus fuit in vrbe toto tempore quo Conſulatus durauit. Primo enim creati ſunt Conſules qui erant duo: poſtea Dictator: & magiſter equitum vt historiæ tradunt: ad quos pertinebat totum ciuile regimen: & ſic principatu Aristocratico regebatur. Vterius inuenti ſunt Tribuni in fauorem plebis & populi: ſine quibus conſules & alij prædicti regimen exercere non poterāt: & ſic adiunctus eſt Democraticus principatus. Proceſſu vero temporis ſenatores acceperunt regendi poteſtatem, licet ſenatores primo à Romulo ſint inuenti. Diuiſit enim totam ciuitatem in tres partes. in ſenatores: milites, & plebem: & tunc exiſtentibus regibus in vrbe, tenebant locum ſenem, qui erant in Lacedæmonia qui Ephori dicebantur: ſiue in Creta quos Cosmos appellabant: ſiue in Calcedonia quos nominabant Geniſios: vt ſupra dictum eſt: & quia Senatores cū primis erant in multitudine, ideo tunc principatus Romanorum politicus dicebatur. Quando vero corrumpebatur politia per potentiam aliquorū: puta tempore quo exorta ſunt bella ciuilia: tūc regebatur Oligarchico principatu. Hęc pro tanto ſunt dicta ad oſtendendum regimen græcorum multū concordare cū noſtro, etiam tpe Aristo.

Quomodo Aristo. in politia Calcedoniensium. tradit documentum de electione principis: vtrum diues: an pauper ſit eligendus: & quæſt pauper virtuoſus ſuſtineri debeat: & vtrū vni principi cōpetant plura dñia. Cap. 20.

Tradit etiam documentum idem philoſophus in dicta politia Calcedoniorum quantum ad electionem, vt non arte, vel ſortialiter eligant: ſed virtuoſos: quia contingit aliquando talem ſortem ſuper pauperem cadere: cuius principatus eſt periculofus: quia vt ipſe dicit: & ſupra eſt oſtenſum: impoſſibile eſt egentem bene principari: ac legitime negotijs publicis poſſe vacare. Propter neceſſitatem enim inhiat lucris, & reſſit à virtute: nec ſibi ipſi vacare poſſet: vt quieſcat animus. Seu vt dicit Saluſtius de antiquis Romanis: ſit animus in conſulendo liber. Tradit etiam documentū Philoſophus: quod & Calcedonię dicit contigiffe in ſua politia: vt ſi quando reperiretur pauper qui foret virtuoſus, ad tollendam occaſionem, ne ſe lucris immergat illicitis: vt reſpub. ei prouideat in neceſſarijs. vnde & in omni regimine ſunt inſtituta ſtipēdia: ſiue de ærario publico. vt Aug. dicit de verbis domini: ne forte dum ſumptus quæritur, prædo crasſetur: ſiue de bonis cuiuſlibet ſub regimine conſtituti: vt ſunt tributa & vectigalia quæ dominis debentur quodā iure naturæ: ſicut probat apoſtolus ad Romanos. primo cap. Ideo inquit & tributa præſtatis. Miniſtri enim Dei ſunt in hoc ipſum ſeruientes. Item in prima Epiſtola ad Corinthios: quis inquit militat ſtipendijs ſuis vnquam? Quis paſcit gregem & de lacte eius non manducat? Sed tunc mouetur quæſtio, quam Aristo. tangit in dicta politia. Vtrum ad principatum ſemper diues eligi debeat: quia in hoc datur materia vt homines ſint amatiui pecuniarum quocunq; modo: eo q̄ natura humana ſemper eſt appetitiua honoris: vt ſcribit Maximus Valerius. Ad quod ipſe philoſophus multa dicit comparans Oligarchiam ad Aristocratiam: quia ſecundū primum principatum eligitur diues: ſed iuxta ſecundum, ſemper aſſumitur virtuoſus: ſiue ergo pauper: ſiue diues: dum modo viuat ſecundum virtutem aſſumendus eſt in vera politia.

A Sed minus periculum eſt de diuite: quia inſtrumenta ſibi ad ſunt humanæ vitæ: per quæ honeſte ſuum poteſt officium exequi: ſalua tamen iuſtitia ſubditorum. Multa alia ſcribit Philoſophus de politia Calcedoniensium comparans adinuicem principatus. Duo tamen concludit reprehensibilia de ipſis Calcedoniensibus. Vnum q̄ ſuſtinebant principem plures principatus habere: quod Aristo. reprobat, oſtendens multo melius eſſe vel dignius plures eſſe vel conuenire ad vnum principatum: q̄ q̄ vnus habeat plures. Ratio autem huius ex verbis Philoſophi haberi poteſt ibidem: quia in diuerſis principatibus actus vnus per alium impeditur. Vnde dat iſtud principium ex quo argumentum aſſumitur, q̄ ab vno vnum opus optime perficitur. Cuius rei gratia duo ponit exempla. Vnum de ſiſtolizantibus ſiue cytharizantibus & coriarijs: quia in opere ſibi contrariantur: & in inſtrumentis. Fiſtula enim ſiue cythara requirit hominem intelligentem in melodijs: & manus agiles & ſubtiles. Sed coriarius nihil horum requirit: quia ſufficit homo etiam ruſticanus cum manibus ſcrabroſis. Ita & de diuerſis contingit dominijs q̄ contrariantur ſibi inuicem ſicut ſiſtulans coriario. Aliud exemplum introducit de nautico bello & campali: quia non eſt conueniens, vt vtrubiq; ſit vnus rector: cum non habeant ſimiles actiones. Alius eſt enim modus pugnandi in campo: & alius in aquis: & alia inſtrumenta requirit campale bellum: & alia nauale: & per consequens alias actiones. Vnde concluditur inconueniens eſſe, vnum dominum habere plura dominia, & ea bene poſſe gubernare: propter contrarias actiones & inſtrumenta. Amplius autē & virtus eſt debilis in agente: quia vix homo ſufficit ad ſui regimen. Durū eſt enim vt qui neſcit tenere moderamina vitæ ſuæ: iudex fiat alienæ: vt Gregorius ait. Multo ergo difficilius eſt habere multa regimina propter cauſas iam dictas.

De politia Pythagoræ quam didicit à prædictis Philoſophis Minoe et Lycurgo: quō totus ſuus conatus ad hoc fuit aſſuefacere homines ad virtutem. Cap. 21.

Praeter dictas autem politias quas philoſophus tangit in ſua politica inuenit vna philoſophica de qua Aristo. mentionem non facit videlicet Pythagoræ qui ipſum præceſſit per duas hominum ætates: à quo nomen philoſophi exordium habuit: vt ſcribit Maximus Valerius. Non eſt enim auſus ſe nominare ſapientem: neq; ſe in numero ſeptem ſapientū computare: qui ipſum præceſſerant: ſed ſe philoſophum appellauit. i. ſapientię amatorem. Hic vt tradit Iuſtinus Hiſpanus cum peragraret Aegyptum ad perdiſcē. ſiderum motus, originemq; mundi: inde reſſus Cretam: & Lacedæmoniā profectus eſt ad cognoscendum leges Minois & Lycurgi: de quibus dictum eſt ſupra: & in quibus ſuam fundauit politiā. Sed præter leges iam dictas: idem Iuſtinus hoc de ipſo ſcribit, q̄ Crotonem veniens, populum in luxuriam lapſum: ſua auctoritate ad vſum frugalitatis reuocauit. Laudabat quotidie virtutem: & vitia reprimebat, cauſamq; ciuitatum hac peſte perditarum enumerabat. Tantum quoque ſtadium ad frugalitatem perdiſcendam multitudini perſuaſit: vt aliquos ex eis luxuriatos fuiſſe incredibile videretur. Tradit etiā Tullius de ipſo, quod quibuſdam armonijs vitia in hominibus extinguebat luxuriæ. Vnde dicit quod Tauromitanum iuuenem quendam libidine flagrantem, cum audiuiſſet Pythagoras ad oſtium amicæ meretricis inſanire, iuſſit palterium ſpondeum canere: & ſic eum ad ſanam mentem reuocauit. Matronarum quoque ſeparatarum à viris doctriam, & puerorum à parentibus frequenter habuit: vt de ingreſſu religionis frequenter contingit, ex ignito ſermone prædicationis, vel ex virtuoſa operatione & excellenti vita doctoris. Docebat autem nunc hoſtiam pudicitiam: nunc illos modeſtiam, literarumque ſtadium. Vt matronæ aureatas veſtes, cæteraq; dignitatis ſuæ

suæ ornamenta deponerent, velut quædam luxuriæ instrumenta omnia quæ in Iunonis ædē deferrent, eidemque consecrarent suadebat: asserens Matronarum vera ornamenta pudicitiam fore. Hic autem cum annos viginti esset Crotonæ Metapontum se transtulit: ibidemque decessit. Cuius tanta fuit admiratio, vt de eius domo templum facerent, ipsumque pro Deo colerent. Scribit etiam Hieronymus de ipso cōtra Iouinianum, quod filiam habuit tante pudicitiae: vt virginitatem seruans choro simul virginū iam præesset easque castitatis instruxit doctrina. Per quod apparet: quod in sua politia ad hoc tota sua ferebatur intentio suusque conatus: vt homines traheret ad viuendū secundum virtutem. Quod & Arist. in politia docet, quin etiam oīs vera politia corrūpitur si ab hoc fine declinet.

De documentis Pythagoricis sub figuris & ænigmatibus traditis: & de duobus Pythagoricis fidelissimis amicis. Cap. 22.

TRadit etiam Hieronymus vt supra: quæsdā leges Pythagoricas ad conseruationem sue politiae sub quibusdā paradigmatibus & parabolis more antiquorum traditas. Fugienda inquit sunt modis omnibus & abscondenda: langor quidem à corpore: imperitia ab animo: luxuria à ventre: à ciuitate seditio: à domo discordia: & in cōmune à cunctis rebus intēperantia. Pythagoricorum etiam sunt ista, amicorum oīa esse cōia: & amicū se alterū esse. In quo maxime fuit eorum conatus. Vnde narrat Maximus Valerius de duobus Pythagoricis seu Pythagore discipulis. Damone & Pythia, quæ tam fidelē inter se iunxerunt amicitia: quæ cum alterū eorum Dionysius tyrānus morti adiudicasset: & is tempus ab eo impertrasset: vt prius quæ periret, profectus domum res domesticas ordinaret: alter vadem pro altero se tyranno dare nō dubitauit. Appropinquante autē diffinita die, nec illo redeunte: cum vnusquisque tam temerariū sponsores stultitię dānasset, his nihil se amici cōstāriam metuere p̄dicabat. Eodem itaque momento, eademque hora p̄ Dionysium constituta: quæ eam accēperat supueuit. Admiratus tyrānus amborum aīum, supplicium remisit: eorumque fidei se coniungi desiderās: eos, vt ipsum in societate suę amicitie recipere rogauit. Scribit etiam Hieronymus alia documenta seu leges: quas Pythagoras in sua tradidit politia, duorum videlicet tēporum maxime curā habere: mane videlicet, & vespe. i. eorum quæ actūrum sumus, & eorum quæ gessimus. Post Deum, veritate colendam quæ sola hoīes proximos Deo facit. Refert etiam Hieronymus super ecclesiastē Pythagoricā fuisse doctrinā: vt hoīes scholastici vsque post quinquēniū taceāt. Postea vero eruditi loquantur. Item alia documenta, & leges de ipso reperiunt, sub ænigmatibus tradita quæ Hieronymus narrat cōtra Iouinianum. State ram inquit ne trāsilis. i. ne prætergrediaris iustitiā. Ignē gladio ne fodias. i. ne iratū & tumidum aīum verbis maledicis ne laceffas. Coronā minime carpēdā. i. leges vrbū obseruandas. Cor nō comedēdum. i. merorem de animo expellēdum: Per viam publicam ne ambules. i. ne multo rum sequaris errores. Hirundinem in domo nō habeas. i. garulos & verbosos in tua societate nō suscipias: & multa alia documenta, vel his similia leges: quia in sua politia p̄dictus philosophus tradidit magis ordinata ad regimen aīę quæ corporis: qua regulata: corporalia facilius disponuntur. Et hæc ad p̄sens de diuersorū politijs dicta sufficiant. Nunc vero de vera vita politica: siue p̄ philosophū tradita: siue per alios sapiētes in sequētibus est agendum.

In quo consistit perfecta politia ex qua accipitur felicitas politica: quando videlicet partes politie sunt bene dispositę, & sibi adinuicē correspondent. Cap. 23.

QVia vero cum de politia agitur ad ciuitatē referretur: modus agendi de ipsa ex qualitate ciuitatis dependet. Ciuitas autē, vt Augustinus dicit in p̄mo de ciui. dei est hominum multitudo aliquo societatis vin-

culo colligata, quæ vera virtute beata redditur. Hæc autē diffinitio à sententia philosophi non discordat: qui in perfecto politie regimine felicitatē ponit politicam: vt ex. 1. Ethic. patet. Virtus enim qua rector politicus ciuitatem gubernat, architecta est respectu cuiuslibet aliarū virtutum, quæ sunt in ciuibus: quia ceteræ virtutes ciuiles ordinantur ad istā: sicut ad militarem equestris, & sagittaria. Et ideo in operatione eius cum sit virtus suprema, cōsistit felicitas politica: vt philosophus videtur velle in cōmemorato iam libro. Sic enim de vera et perfecta politia contingit, quemadmodum de corpore bene disposito: in quo vires organice sunt in perfecto vigore. Et si virtus suprema quæ est ratio ceteras dirigat inferiores potentias: & ad suum moueantur imperium: tunc insurgit quædam suauitas & perfecta delectatio virium in alterutrum: quæ Armoniam vocamus. Vnde Aug. dicit in. 3. de ci. dei, quod respu. siue ciuitas bene disposita, melodiæ vocibus cōparatur: in qua diuersis sonis proportionatis adinuicem, fit cantus suavis & delectabilis auribus: quæ proprie fuit in statu innocentie regulata ex virtute originalis iustitię præter actum diuinę cognitionis. Vnde causabatur contemplatiua felicitas, & etiam modo secundum quandam participatam virtutem in viris perfectis: vt nihil velint nisi quod regula mandat rationis: & quod Deo placet. Et ex hac quidem ratione motus fuit philosophus assimilare rempu. seu politiam naturali & organico corpori. In quo sunt motus dependentes ex vno mouētē, siue ex duobus: vt sunt cor & cerebrum: & tamen in qualibet parte corporis est operatio propria primis motibus correspondens & in alterutrum subministrans. Vnde hoc corpus diuini muneris beneficio animari asserit: & quod summe egrotatis nutu Dei agitur moderamine ratiōis. Quod & apostolus confirmat in prima epistola ad Cor. Ostendens totam ecclesiam esse vnum corpus distinctum in partibus: sed vnitum vinculo charitatis. Ad veram igitur ciuitatem, siue politiam requiritur: vt membra sint conformia capiti, & adinuicem non discordent: & sint omnia sic disposita in ciuitate: vt iam est dictum. Amplius autem, in causis & causatis & mouētibus & motis ita videmus, quod est debita proportio ipsorum adinuicem, quantum ad influentiam: quia inferiora mouentur secundum superiorum motum, & superiora mouent quantum ad inferiora conueniens: cum natura non deficiat in necessarijs. Si igitur talis est ordo superiorum ad inferiora & e conuerso in qualibet natura creata: multo magis esse debet in natura intellectuali, quanto perfectior est inter entia. Si ergo talis dispositio suauitatem facit contemplando: multo magis operando. Et hinc Pythagorici moti fuerunt in celestibus corporibus ponere melodiam: vt philosophus dicit in secundo de celo: propter ordinatos motus quos habent & indeficibiles. vnde insurgit summa suauitas: & quia ipsa fore dicebant animata: ex hac parte eisdem dabant felicitatem, ergo sic politice viuere perfectam & felicem vitam facit. Præterea ordo est parium dispariūque rerum sua cuique tribuens dispositio. vt Aug. dicit. 18. de ciui. dei. Per quam diffinitionem habemus diuersum gradum in politia: tam in executione officiorum quæ in subiectione, sine obedientia subditorum. Vnde tunc est perfecta socialis congregatio: quando quilibet in suo statu debitam habet dispositionem & operationem. Sicut enim edificium est stabile quando partes eius sunt bene sitę: sic de politia contingit quod firmitatem habet & perpetuatē quando quilibet in suo gradu: siue rector: siue officialis: siue subditus debite operatur: vt suæ conditionis requirit actio. Et quia ibi nulla est repugnantia: consequenter ibi erit summa suauitas & perpetua firmitas status: et hoc est proprium felicitatis politie, vt philosophus tradit. Hos autem tales rectores ciuitatis siue politie pro conseruando in pace populo: describit nobis in Exodo Ietro cognatus Moysi. Prouide inquit de plebe viros potentes, in quibus sit veritas: & qui oderint auaritiā: & constituat ex

eis Tribunos, & Centuriones, & quinquagenarios: & Decanos: qui iudicent populum omni tēpore: & postea subditur. Si hoc feceris implebis imperium domini: & præcepta eius poteris sustinere: & omnis hic populus reuertetur in pace ad loca sua. Quasi oīa subsistant in quadam suauitate mentis & pace temporis: ex quibus insurgit felicitas hominis, si tales sint gubernatores reipu. quales hic ordinantur. Tales & Salustius dicit fuisse rectores Romanos. Vnde respu. ex parua facta est magna: quia in eis fuit domi industria: foris iustum imperium: animus in consulendo liber: neque libidini neque delicto obnoxius. In quibus tales actus virtuosos regiminis nobis traduntur: vnde perfecta & felix ostenditur politia.

Diuidit politiam tripliciter: & vnamquamque partem p̄sequitur. Et primo quæ in partes distinguitur integrales secundum opinionem Socratis & Platonis. Cap. 24.

NVnc igitur de his in specie est agendū: in quæ, siue in quas partes: ciuitas, siue politia diuidit. Quas quidem oportet accipere: vel respectu totius ciuitatis, cui partes integrales respondent, vel respectu sui regiminis: aut vt ad negocia ordinat bellica. Quia secundum hanc diuisionem, diuersa fortiantur vocabula à diuersis historiariarum scriptoribus & auctoribus legum. Quam autem ad primum modum trahendi diuisionem accipere possumus superius tactam quæ est Socratis & Platonis: qui totam politiam in quinque colligebat partes. In rectoribus. scilicet cōsiliarios: bellatores: artifices: & agricolas. Aliam autem quæ est Romuli primi principis vrbis Romę, qui vt historia referunt: diuisit multitudinem sui populi in tres partes videlicet senatores: milites: & plebem. Politia vero Hippodami per tria genera hominum dicebatur & ipsa cōstitui per bellatores: artifices: & agricolas: vt supra est traditum. Harum autem quęlibet sustineri potest: & rationem habet. Prima enim quę quinque hominum genera comprehendit, satis videtur conueniens. Si enim vires animæ consideremus, quarum respectu nostra attenditur indigentia. vnde accipitur constituendi ciuitatem necessitas, manifestum est dictam diuisionem esse sufficientem. Patitur enim homo indigentiam respectu partis intellectiue: vt possit viuere secundum virtutem, propter quod est sibi prouisa directio in agendis, ad quod ordinatur conciliatiua, quæ ponitur a Philosopho inter intellectuales virtutes. Vnde in Ecclesiastici. 32. ca. scribitur. Fili inquit sine consilio nihil facias: & post factum nō p̄nitebis: & ideo in repu. siue in politia cōsiliarij sunt optima pars eius: propter quod à Plutarcho cōparantur oculo, qui inter partes corporis est nobilior. Indiget etiam refrenatiua concupiscentiæ, siue affectiue quæ inordinata est: vt ipse Philosophus tradit. Vnde ipsas egritudines in 7. Ethic. appellat. Et inde necessarij sunt rectores ad corrigendum hominum malitiam: propter quod apostolus dicit, quod non sine causa gladium portat vindex in ira ei qui male fecit. Ex qua ratione institutę sunt leges per principes & rectores: vt per Philosophū patet. & ipse Apostolus in epistola ad Gal. 3. cap. Lex inquit propter transgressores posita est: & iterū. Iusto non est lex posita. Sunt etiā & alia indigentia humanæ vitæ quę respondent alijs potentij animę, vt est tegumentum: ornamentum: & nutrimentum. Duo quidem prima indigentiam suppleant partis sensitiue hominis: quod artificium est officium siue in edificijs: siue in vestimentis: siue in calceamentis: siue qui buscūque alijs artificialibus rebus: quæ aspectum vel auditum vel odoratum siue tactum delectant, vel eisdē conferunt supplementum. Sed ad indigentiam suppleendam humanæ vitæ quantum ad nutrimentum, quod respondet parti vegetatiue ordinantur agricolæ: siue in pane: siue in vino: siue in fructibus: siue in gregibus: siue in armentis: siue in volatilibus: quæ omnia de iure ad ciuitatē per agricolas deferuntur, & transportant. Bellatores autē congrua sunt pars politie: ordinata quidem contra impul-

Afores aliarum partium, & ad ipsarum munimē. Ad hoc enim constituitur miles in ciuitate: vt se pro sua patria contra hostes opponat. Vnde ad hoc iuramento altringuntur cum ad gradum militare ascendunt pro repu. non recusantes mortē, vt in Policrato traditur: vbi de sacramēto militis agit. Est ergo bellator in repu. necessarius, & pars præcipua politie: quia eius officium est assistere principi pro exequenda iustitia: vt dicitur in cōmemorato libro: & fideliter & constanter contra hostes pugnare pro conseruanda patria: & sic non solum parti politie: sed toti militaris gradus in repub. singulariter est fructuosus. Ex quibus omnibus manifeste patet sufficiētia politie Socratis & Platonis quantum ad partes eius.

Ostendit sufficiētiam partium integraliū politie quas Hippodamus tradidit, & Romulus. Cap. 25.

SEd & de duobus alijs modis iam dictis, adhuc diuisio tolerari potest: quia cōprehenduntur cum prima: cuius sufficiētia est iam ostensa. Et quidem de diuisione Romuli cum de senatoribus agit: rectores accipiuntur politici, & sapientes eis adiunctos: siue assessores: siue quoscūque alios iuris peritos. Plus enim principes politici sunt consiliarij, quæ regales vel imperiales. Sicut & de Romanis scribit in primo Machab. quod consulebant quotidie trecentos viginti de multitudine: vt quę digna sunt, gerant. Cuius ratio esse potest: quia regimen politicum solis roboratur legibus: vt dictum est supra. Regale vero, siue imperiale: & si legibus gubernetur: in casibus tamen opportunis ac gerendis quibuscūque negocijs regimē cōsistit in arbitrio principis: quia pro lege habetur quod principi placuerit: vt iura diffiniunt. Concludendum igitur in dominio politico consiliarios maxime fore necessarios: quos in nomine senatorum includimus. Vnde Isidorus dicit in vndecimo Ethimologiarum: quod senator à consulendo, & tractando est dictus, qui sic se habet vt consulat, & nulli noceat. Vnde & Aug. de ciui. dei senes inter senatores connumerat. Comprehendimus etiam in nomine senatoris rectores: sicut idem Isidorus tradit in prænominato iam libro, ex verbis Salustij dicentis: quod senatores patres vocati sunt propter diligentem curam regiminis. Nam sicut patres filios: ita illi rempub. gubernabant. Patet igitur quod in nomine senatorum quos Romulus distinxit à militibus & plebeis: etiam rectores & consiliarios comprehendit: quos Socrates & Plato in sua politia posuerunt distinctos. Sed in nomine plebis artifices & agricolas accipere possumus: quia vtrūque genus de gente plebea accipitur. Et apparet quod diuisio multitudinis in ciuitate per præfatos philosophos, à diuisione quam fecit Romulus, non discordat. De distinctione tamen Hippodami iam præfacti videtur esse dubium: quia nulla sit ibidem mentio de consiliarijs & rectoribus: nec ad partes reduci valent per dictum philosophum assignatas: cum actus & naturæ ipsarum penitus sint diuersa. Sed si attendimus ad ea quæ de ciuitate eius sunt tradita, quæstio facilius soluitur. Pertractat enim de iudicibus & assessoribus. vbi circa ipsos suam ponit distinctionem: & nos ex ea posse accipere consiliarios: & rectores: de quibus pro tanto mentionem non facit, cum de partibus agit politie: eo quod illas partes solum assumit quæ ad indigentiam referuntur corporalis vitæ: vnde & sua positio quantum ad substantiam à prima videlicet Socratis & Platonis non videtur differre. Hæc igitur de partibus politie ex quibus constituitur dicta sufficiant. Vnum tamen de eis adhuc cōsiderandum videtur, de bellatoribus videlicet, quia omnes politie de ista parte faciunt mentionē. Cuius quidem rationē habere possumus à Vegetio de arte militari, in fine primi lib. quia omnes regiones & ciuitates per bellatores in suo sunt conseruatae vigore: & quod respu. diminuta est per dissuetudinem bellandi in vrbe: post primum bellum punicum, per annos viginti in pace vitam deducens. Vnde Romanos vbiq̄ victores sic eneruauit:

vt in secundo bello punico Annibali pares esse non possent. Tot itaq; cōsulibus: tot exercitiis amissis: tunc demum ad victoriam perueniunt: cum exercitum militare condiscere potuerunt: & postea cōcludit. Semper ergo legendi exercitandiq; sunt iuniores. Vtilius enim cōstat suos erudire armis: q̄ alienos mercede conducere. Necessarii igitur sunt bellatores omni tēpore in repu. tum pro pace ciuium conseruanda: tum pro incurſu hostium euitanda. Quorum considerato fructu in repu. amplior eis inter ciues confert honor: tanquam magis necessarij ad conseruationem politia: & propter periculum cui se pro ipsa debēt exponere. Propter quod eisdem solis dabatur victoriosi corona. Hinc est q̄ in Pollicrato afsimilatur manui. quā fm Aristo. in secundo de anima est organum organorū. Iura etiam ipsos milites ampliori decorant priuilegio inter omnes ciuiles: siue in testamētis: siue in donationibus: seu in quibuscūq; negocijs: sed p̄cipue dum sunt in castris, ac suum exercent officium.

Agit vltius de alijs partibus politia: respectu regiminis: vbi verba exponunt diuerſorū officialiū. Cap. 26.

DE partibus autem politia: respectu regiminis: quia Romana respub. magis ordinem p̄cipuū tenuit: & post Tarquinium expulsum a regno gradus officialium ponitur ab historiarum scriptoribus: de ipsis specialiter, tanquam aliorum exemplaribus est agendum. Narrat enim primo Consules institutos: Brutum videlicet: qui maxime egerat, vt expelleretur Tarquinus: & Tarquinium Collatinum maritum Lucretia: sic dicti, vel a consulendo ciuibus, vel a regendo cuncta cōsilio. Quos mutandos ideo elegerunt per singulos annos: vt dictum est supra: vt nec insolens diu maneret, & moderatior cito succurreret. Propter hoc autem duo pares erant: quia vnus rem ciuilem: alter vero rei militaris curam gerebat. Processu autem temporis. i. quinto ab exactis regibus anno inuenta est dictatura: occasione habita alicuius nouitatis in vrbe. Dum enim gener Tarquinij ad vindicandum regis iniuriam magnum congregasset exercitum contra ciuitatem, ad confortationem gentis noua instituta est dignitas: quam Dictaturam appellarūt, maior potestate ac imperio, consulatu. Item tempore excellentior: quia de quinto in quintum annum ipsorum expirabat officium: consulatus autē per annum. Hi dictatores magistri a populo vocabantur: quam dignitatem ferunt historiae habuisse Iulium. Eodem etiam anno tradunt magistrum equitum institutū, qui dictatori obsequabatur. Dictator autem primus: vt scribit Eutropius fuit Lamius: sed magister equitum: Spurius Cassius. Sexto autem anno: quia consules nimis grauabant plebem a populo instituti fuerūt Tribuni: sic dicti: vt tradit Isidorus lib. 9. Ethimologiarum: eo q̄ iura populo tribuant: quem locum in ciuitatibus Italiae tenent Anziani, ordinati ad defensionem gentis plebe. Sed aduertendum hic q̄ senatores semper fuerunt: ex quo sunt a Romulo instituti: vnde tradunt historiae: q̄ quia consules cum senatoribus populo erant infestissimi: inuenti fuerunt tribuni in fauorem plebis. Sunt autē & alia nomina officialium vrbis: de quibus historiae faciunt mentionem, sed p̄cipue Isidorus lib. 9. Ethimologiarum. videlicet Censores: Patrij: P̄fecti: P̄tores: Patres cōscripti: Proconſules: Exconſules: Censorij: Decuriones: Magistratus: & Tabelliones: de quibus omnibus sub cōpendio est dicendum. Censoria autem dignitas apud veteres Romanos erat: quae apud modernos est dignitas iudicialis, Censere enim iudicis est. Dicuntur etiam Censores patrimoniorum: vt tradit idē Isidorus a censu grauis appellati: quod est officium specialis curae in ciuitate: siue in tutoribus dandis: siue actoribus: siue curatoribus: vel quibuscūq; causis, & negocijs pupillorum & viduarum: vel etiam rebus patrimonialibus diuidendi. Sed Patrij ideo dicuntur: quia sicut patres filijs: sic illi ciues Romanae reipub. curam gerant: qualis fuit domus Fabia, de

E qua dictum est supra. Patriciatus igitur non erat officium in repub. sed quaedam paterna reuerentia populi ad aliquam progeniem ciuitatis, pro zelo politia: Ro. quem gerebant. Vnde & iura gentium, patriciatum omni eminentia, siue principatui p̄ferunt: sicut pater omni curae tutoria. P̄fecti autē dicti sunt: eo q̄ pratoria potestate praesint. vnde & P̄tores idem quod p̄fecti dicuntur. Importat enim tale officium omnimodam factionem, quasi p̄cipuus sit operator & executor iustitia. Scriptura tamen sacra ad exteriores refert actiones: vt in prin. Exodi scribitur, q̄ p̄cepit Pharaon p̄fectis operum & exactoribus populi dicens. Nequaquam vltra dabitis populo paleas ad conficiendos lateres. Hi autem & p̄tores vocabantur ex prosecutione iustitia. Patres autē conscripti appellabatur senatores, ratione officij: vt enim refert Isidorus, cum Romulus ipsos instituit in decem curias ipsos eosdem elegit: & nomina eorum praesenti populo in tabulas aureas contulit, atq; inde nominati sunt patres cōscripti: quos etiam in tres ordines distinguit. primi vocabantur Illustres: secundi Spectabiles: tertij autem Clarissimi: quorum verba exponere longum esset. Pro cōsules autem dicti sunt coadiutores consulum, quasi proiecti siue adiecti consulibus: nec cōsulatu fungebantur simpliciter: sicut nec procurator curatoris siue actoris. vel proconsul dicebatur assessor qui vice cōsulum iudicabat.

Ex cōsul vero dicebatur cōsul amotus ab officio, pacto vicis siue anno: vnde exconſul quasi extra cōsulatum existens. Habebat tamen aliqua fastigia sui consulatus, siue alicuius imunitatis siue alicuiuscūq; signi eminentie: per quod cognoscebatur fuisse consul. Censorij autē minores iudices dicebatur: ad actus Censorij Curij vel regiminis deputati: de qua dictum est supra, quali inferiores Censores. Sed Decuriones ad oem actum curialis officij sic dicti: vt dicit Isido. quia sunt de ordine curij: & quia officium curij administrant: sic vocatus est Ioseph ab Arimathia nobilis videlicet Decurio: ac vir iustus & bonus, qui pro domino nostro Iesu Christo mercatus sindonem, officiosissimam & reuerentissimam contulit sepulturam. De Magistratu autē in fine superioris libri factis est declaratum. Nunc autē agendum est de altero officio: & infimo cuiuscūq; regiminis: quod est Tabellio sic dictus: vt tradit Isido. quoniam portitor sit tabellarū, & susceptor, in quibus acta geruntur siue reipub. siue personae priuatae. Idem etiam & Scriba publicus vocatur: quia ea solus scribit gesta quae publica vocantur: quem & iura gentium, seruum publicum appellant. Restat autē de vno solo nomine dignitatis diffinire quantum ad regimē politia: quod Scipio appellatur: quod quidem secundum proprietatem vocabuli baculus dicitur: cui quasi ad sui ducatum innitur & sustentatur. Quo pater Cornelij Scipionis indiguit, Huius autem patrem tradunt historiae fuisse cecum. Vnde cum Baculo, siue Scipione veniebat in forum. Ad huius igitur similitudinem filius eius Publius Cornelius: quia sustentauit tempus, contra Annibalem & Carthaginem, vocatus est Scipio: & quia totam Aphricam subiugauit Romanis, dictus est Scipio Aphricanus: ad differētiā alterius Scipionis nepotis eius, qui Hispaniam deuicit: & vocatus est Lucius Cornelius Numantinus, a Numantia quam subiecit ac prostrauit. Scribit etiam August. i. de ciui. dei tertium fuisse Scipionem qui & nascia est vocatus, frater maioris Scipionis: qui ne Cartago destrueretur prohibuit, asserens ipsam esse Medicinam Romanis. Ex his igitur propter probitatem tantorum virorum considerato principio: vnde nomen Scipionis ortum habuit, Scipionem legislatores vocauerunt virgā quā princeps portat in manu cū sceptro, quasi semper victoriosus. vt ille magnus Scipio fuit. vnde narrat Isido. in. 18. Ethimo. q̄ triumphātes purpureā, & palmatam togam habebant: & Scipionē cū sceptro gerebāt in manu ad imitationē victorie Scipionis. Hec igit de nominibus dignitatum respectu regiminis intm̄ sint dicta.

De

De partibus politia: quantum ad bellatores, quos distinguit secundum triplicem considerationem. Cap. 27

Sed & de partibus ordinatis ad bellum quae sunt partes politia: & eidem necessariae. vt superius est probatum, congruum videtur tradere. Quae quidem bene dispositae pulchritudinem & decorem causant: ac delectationem generant. Ex quo etiam ingens cordis augmentum: audaces reddunt animos ad arduorum aggressum, vnde Salomon in cantica. Exercitum dispositum ad bellandū, pulchritudini sponsae afsimilat, & decori. Pulchra inquit es & decora filia Hierusalem, terribilis vt castrorum acies ordinata. Sic enim pulchritudo allicit: vt extasim facies nihil aggredi timeat vel formidet: quod in excessiuis amantibus maxime est manifestū. Ita etiam de acie bene ordinata cōtingit: & ideo ipsam terribilem vocat: siue ad pulchritudine sponsae: siue ad aciem referens ex causa iam dicta. Propter quod non immerito de dictis partibus est agendum: quia ad ornatum faciunt politia: & quia homo in bello p̄cipue regimine indiget propter difficilem & terribilem actum quem exercet: inde opportunum videtur in castris exercitum diuidere in numerum certum: cui libet afsignando ducatum, per quem regatur & dirigatur ad pugnandum cum hostibus. Quem quidem accipere possumus a Vegetio in p̄rio li. de re militari: vbi exercitus diuiditur in legiones: in quo dicit duas sufficere cui libet Duci vel Cōsuli. Legionem diuidit in decem cohortes: sed cohors prima numero antecedit. Nam genere qui dem & litterarū instructione viros electissimos quaerit: vt idē tradit Vegetius. Quod pro tanto dicit vt castra magis confidant: si tanti viri in prima exponant acie: & quia maxime requiritur sapientia, vbi periculum totius dependet exercitus. Haec autem cohors aquilam fuscipit, signū p̄cipuum Romanorum castrorum: & totius legionis insigne. Quod & iperatoribus posterioribus est relictu. Cuius quidem ratio afsignari potest: quia vt idem dicit Vegetius. Militari Romana disciplina primas acies faciebat alares. Inter omnes autē auium alas aquilinae sunt fortiores. Vel aliter dici potest, q̄ ideo signum aquilae eis traditur, ex praereminentia. v3. in mundo quantum ad dominium propter caelestem & diuinum effectum: quē implorare debent continue: vt faciebat ille princeps Iudas Machabeus: qui in pugnando: auxilium de caelo petebat. Quod p̄cipue eis competit propter periculum cui se committunt: vel quia merentur apud deum vt sint victoriosi: eo q̄ morti se exponunt pro populo. De qua aquila dicitur in Ezechiele loquente de Nabuchodonosor orientis Monarcho, Aquila grandis: magnarū alarū: longo mēbrum ductu: plena plumis & varietate: venit ad libanū & tulit medullam cedri. Post hoc subdit Vegetius numerum primae cohortis: quam millenariam vocat: eo q̄ mille centum pedites in ea sunt: equestres autem ceterum tringentae. Ceteras autem vocat quinquagenarias: quia in qualibet ponit quingentos quinquaginta quinq; pedites: equestres autem sexaginta sex: vt quilibet eques certum numerum pedum habeat. Disponit etiam in quinta cohorte milites fortiores: quia sicut prima dextrum tenet cornu: ita & quinta sinistram. Multa alia dicit ibi Vegetius quae enumerare nimis esset longum: & verba eius tanquam inusitata modernis temporibus maiori indigerent expositione. Haec autem tantū ad praesens sufficient. Quod si multitudo populi in politia sub certis limitibus in gradu & numero disponitur quantum ad sui directionem: multo magis in castris in quibus maxima & periculosissima est difficultas regiminis. tum ex parte operis quae eis incumbit: quia ad finem terribilium ordinatur, quod est mors, tum ex parte hostium qui infestant. Vnde sicut in Exodo consulitur Moysi a cognato suo Ietro: vt onera diuideret per officia diuersa in iudicando populū vbi ait. Prouide viros potentes: & qui oderint auaritiam: & con-

Astite ex eis Tribunos: & Centuriones, & Quinquagenarios, & Decanos, qui iudicent populum. Ita & iudas Machabeus cum infestaretur ab hostibus sua castra diuisit in eodē numero constituendo duces: per Tribunos. v3. Centuriones: Pentacontarchos: & Decuriones: qui quidem numerus satis proportionatus est in militibus ad distinctionem exercitus. Vnde vnus in altero continetur, vt facilius sit ad coniunctionem vnus cum altero. cum bellandi necessitas hoc requirit. Distinctio vero quae facit Vegetius ex dispositione acierum: attenditur cum campale bellum ordinatur: licet etiam ipse cohortes ad centurias reducat: & decurias ex certis causis & rationibus

De nominibus ducum: & de numero cohortum: & quid significat vnumquodq;. Cap. 28.

Sed quia de nominibus agitur ducum: videndum est de ipsis prout scriptura sacra denominat: & Romana respu. ac moderni describunt. Et primo quidem de Tribuno quod quidem nomen dicit Vegetius ex Tribu originem habere: quia p̄erat militibus quos Romulus elegerat, qui ex tribu originem traxerunt. Isidorus autē in. 9. Ethimologiarū dicit, q̄ tribuni dicti sunt q̄ plebeis iura p̄bent. Vnde in fauorem eorum sunt instituti Proconſules. Alibi vero dicitur q̄ tribuni dicebantur qui mille militibus p̄erant: quos graeci Chilarchos appellant: sicut Centuriones a centum militibus sunt nominati. De quinquagenarijs siue pentarchis: quod idē est: Vegetius mentionem non facit. Sed scriptura sacra in praefatis iam libris. & in. 4. lib. reg. quos ad imprecationē Helye iuxta eorum meritum flama cōbusit. Sed Decanos, siue, Decuriones, sic dictos, q̄ decem militum curam habent in castris: Vegetius sub vno contuberino & vno papillone disponit. Nomina vero generalia multitudinis armatorū ad pugnandi disposita, haec sunt. v3. Exercitus ab exercitio siue ab exercitando dictus. Vtrunq; enim in praedicta requiritur multitudo, vocantur & Castra a castitate dicta: vt tradit Isidorus: eo q̄ ibi debet castrari libido. Subtrahebantur enim delicta a castris, cum incumberet hostium pugna: vt Vegetius scribit. vnde castra filiorum israel deuicta fuerunt a Madianitis: quia fornicati sunt cū filiabus eorum: vt scribitur in Numeris. Propter quod in Deuteronomio scribitur: q̄ Dominus ambulabat in medio castrorum israelitici populi: vt sint castra eorum sancta: nihilq; in eis appareat feditatis. Vel castra dicebantur propter munitionem exercitus in aggeribus & vallibus: ac alijs clausuris fortissimis quibus Romani principes vtiebantur: cum inuadebant hostes. Propter quod fores: fabri ac Latomi assumentur ad militare disciplinam: vt haberent in promptu artifices necessarios ad tuitionem exercitus. Est & aliud nomē per quod & multitudo pugnatorum exprimitur. v3. Legio ab electioe dicta: vt tradit Isidorus: eo q̄ milites in ea contenti eligebantur ab alijs, tanquam magis experti. Quaedam autem alia nomina sunt partium legionum siue exercitus: quae a Vegetio traduntur in. 2. lib. & ab Isido lib. 9. vt Manipulus qui est numerus ducentorum militum: sic dictus q̄ mane hostes impeteret: siue q̄ pro signo manipulos stipulae, siue alicuius herbae ferret secum: de quibus Lucanus. Cōuocat armatos ex templo ad signa manipulos. Alij vocantur Velites: a volitatio dicti propter suam agilitatē. Romana. n. resp. quosdam iuuenes agiles habebat in militia legionum: qui cum inuaderent hostes, confedebant post equitum terga: tunc subito desilientes de equis turbabant hostes. Tales autem milites Annibali: vt scribit Isidorus multum fuerunt infesti: per quos Elephanti eius in maiori parte sunt interēpti. Qualis fuit ille Heleazarus de quo dicitur in primo Machabeorū. q̄ exiliens in medium legionis contra castra regis Antiochi bestiam inuasit Elephantinam lorica tam lorice regis: ipsamq; bestiam occidit. Est & aliud genus armatorum: quod acies nuncupat, ab

DE REGIMINE PRINCIPVM

ab acuitate dicta: vt Isidorus dicit: quod audaciam importat in aggrediendo hostes: de qua scriptura sacra sæpius mentionem facit. Vnde & de vna tribu israelitici populi scribitur in Paralipomenon, q̄ egrediebatur ad pugnam in acie prouocantes contra hostes. Aliud etiã nomen est, quod Cuneus appellat, quasi couneus: quod est in vnum collecta multitudo ad pugnandum: & maxime necessarius in bellando. De quo in Deute. dicitur q̄ vnusquisq̄ suos cuneos præparabit ad bellum. A quo forte Conostabulus vocabulum trahit, apud modernos vsitatũ: quasi caput cunei, hoc est constantis & fortis. Est & aliud nomen nouum apud Thucos de prima cohorte: & quasi eiusdem Romane cohortis similitudinẽ gerens, qua censu: genere: literis: forma: virtute pollentes milites innitebantur: vt dicit Vegetius. Cui tribunus præerat armorũ sciẽtia: virtute corporis: ac morum honestate præcipuus: quam trapellum dicunt: ad perforandum acies hostium

appellata. Hoc enim verbum trapellationis importat. Sed & de officialibus castrorum multa tradit Vegetius in secundo libro. Sed hæc quæ dicta sunt sub compendio ad præsens sufficiant quantum pertinet ad politiã tractatum in hoc. 4. lib. Restat vltius de principatu œconomio: hoc est de regimine domus quod est patrisfamilias. Qui quidem materiam habet omnino distinctam ab alijs principatibus. Et ideo congruum videtur hoc per se opus componere: distinguendo per libros siue tractatus & sua capitula: prout natura facti requirit. Qua in re philosophus eundem modum tenet. Et vltimum de virtutibus quæ requiruntur ad partes regiminis in quocũq̄ genere: siue sint subditi: siue rectores: siue principes: siue subiecti: fideles. Quia sic requirit ordo doctrinæ in arte viuendi: & non simul ac mixtim tractare de ipsis: vt quidã fecerunt: quia hoc est impedire intellectum discipulis: & est contra normam dicentis.

Explicit Opusculum. XX. D. Tho. Aquinatis De Regimine principum.

ERRATA SIC REPONITO

folio 4. i. columna prima linea prima nõ agendorum, sed agendo.
fol. 44. col. 1. li. 6. non veritatem, sed virtutem
fol. 45. col. 3. li. 62. non puppim, sed proram
fol. 48. col. 4. li. 17. non incrum, sed lucrum
fol. 73. col. 1. li. 58. nõ seditionũ in vrbibus existentiũ, sed seditionẽ in vrbibus excitantiũ
fol. 74. col. 2. li. 41. nõ nõq̄ prius sed nõc q̄ prius

fol. 83. col. 3. li. 30. non amorem, sed timorem.
fol. 85. col. 3. li. 32. non extrinseco, sed intrinseco
fol. 85. col. 3. li. 54. non nolentibus, sed volentibus
fol. 85. col. 4. li. 27. non volentibus, sed nolentium
fol. 100. col. 1. li. 23. non exigantur, sed erigantur
fol. 113. col. 2. li. 11. non tamen, sed tum
fol. 129. col. 1. li. 57. non fumus, sed sumus

R È G I S T R V M

✠ a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x A B C D

Quaterniones, omnes præter C, D Terniones.

Venetijs impressum, in officina hæredum Lucae Antonij
Iuntæ M D LVII, Mense Septembri.